

Reparat

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

VOLUMUL XLII (XCII)
ANUL XXV

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.
STR. CONST. MILLE 5-9, BUCUREȘTI
1933

1933. ANUL XXV. IANUAR-FEBRUAR No. 1 și 2.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

G. IBRAILEANU
DUPĂ 27 DE ANI

T. ARGHEZI
CETATEA VECHE (POEZIE)

C. STERE
CUM AM DEVENIT DIRECTOR AL „VIEȚII ROMÎNEȘTI"

JEAN BART
HOȚII DE CEREALE

IONEL TEODOREANU
GOLIA

M. RALEA
MISIUNI PENTRU VIITOR

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXIV

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an	. . . . *Lei*	*500*
Pe jumătate an	. . . .	*250*
Pentru Bănci și Societăți anual	. . . „	*300*

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an	. . . . *Lei*	*650*
Pe jumătate an	. . . . „	*375*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

DUPA 27 DE ANI

G. IBRĂILEANU

Cînd a apărut „Viața Romînească", cultura romînească era dominată de tradiționalism: concepția reacționară în politică, țărănismul în literatură.

Se criticau formele nouă introduse în veacul trecut, se regreta vechiul regim — și se admira țăranul patriarhal ca o rămășiță a vremurilor lui Mihaiu și Ștefan. *Și se idealiza acest țăran tocmai pentrucă era atît de rămas în urmă, cu totul în afară de viața civilizată europeană.*

„Viața Romînească" vedea în țăran altceva. Țăranul *social*, țăranul sărac, țăranul care are nevoe de reforme, de ridicare, de transformare. Iar această transformare presupunea totala occidentalizare a țării, distrugerea pe da'ntregul a formelor vechi.

Așa dar împotriva conservatorilor și a țărăniștilor literari — împotriva *Convorbirilor* și a *Sămănătorului* trebuia să apere formele nouă, să ceară împroprietărirea și introducerea votului universal (Țărănismul literar, cu tot „țărănismul" lui, era împotriva votului universal).

„Viața Romînească" cerea transformarea plăeșilor lui Ștefan cel Mare în cetățeni.

Idealul „Vieții Romînești" n'a fost țăranul pitoresc cu plete, cu chimir, care nu știe să citească și stă în poeticul bordeiu, cîntînd din trișcă. Idealul „Vieții Romînești" a fost țăranul îmbrăcat europenește, care are casă de cărămidă, a cărui fiică citește romane și poezii; țăranul alegător, membru într'un club, țăranul trăind într'un sat luminat cu electricitate, lucrînd ogorul cu mașini perfecționate, ori lucrînd în fabricile create în preajma satului, în legătură cu agricultura.

Tradiționaliștii (conservatorii și țărăniștii literari) au strigat: Blasfemie! Impietate! Socialism! Nihilism! Anarhism! (Pe atunci nu exista cuvîntul „bolșevism"). Iar socialiștii strigau: Mici burghezi! Rodica! (și lucru cu totul vrednic de luat în seamă: Cercurile conservatoare aplaudau polemica socialiștilor în contra „Vieții Romînești" — pentru că de „socialism" nu se temeau ele, dar se temeau de democrația integrală).

Strigătele acestea erau firești. Intotdeauna acei care

şi-au simţit privilegiile atinse de o reformă, au strigat: anarhism! In anii care au precedat împroprietărirea din 1864, Kogălniceanu a fost taxat de comunist şi proudomist. Iar cuvîntul „mic-burghez" este ocara adusă de toţi socialiştii acelora care nu sînt exact de părerile lor. (Vezi Kautsky contra Bernstein, Kautsky contra Trotzki, Trotzki contra Stalin, etc., etc.)

In ce constă mic-burghezismul „Vieţii Romîneşti"?

In faptul că această revistă — *nu că era în contra industriei mari, veritabile, dar dovedea* (şi nimeni n'a răsturnat încă argumentarea) *că la noi în ţară, ca în orice ţară mică şi rămasă în urma evoluţiei mondiale, nu se poate crea o industrie mare pentrucă concurenţa ţărilor de veche industrie nu permite crearea industriei mari în ţările mici,* — chiar cînd aceste ţări, rămase în urmă din punct de vedere industrial sînt, în alte privinţi, ţări înaintate şi „occidentale".

Ştiam desigur că o civilizaţie industrială e superioară unei civilizaţii agricole. O ştiam şi o simţeam atît de bine încît noi, „mici-burghezi" am fost cu inima de partea Angliei în războiul cu Burii, de partea Americii în războiul în contra Spaniei — de partea civilizaţiei burgheze industriale împotriva micii burghezii, a tradiţiei, etc. Şi astăzi, cînd reacţionarii din toată Europa, filozofi, sociologi şi literatori condamnă marele esor industrial al Americii, menit să uşureze, într'o bună organizare socială, viaţa celor mulţi şi să facă posibilă cultura speciei întregi — aşa dar, cînd persoanele romantice condamnă „mecanizarea" vieţii, noi ne declarăm pentru această mecanizare.

Dar nu tot ce e superior se poate realiza oricînd şi oriunde, ci numai ceia ce e realizabil.

Şi „Viaţa Romînească" a arătat că dacă e *imposibilă* la noi industria mare şi dacă se cheltuesc degeaba paralele contribuabililor (în zdrobitoarea lor majoritate ţărani) cu „industria naţională" protejată, — că dacă Romînia nu poate fi scoasă din balcanism prin industrie mare, ea se poate ridica din mizerie, din incultură, din minciuna politică, prin agricultura industrializată şi prin industriile în legătură cu agricultura, plus marea industrie etatizată a petrolului şi a altor produse naturale — singura adaptare posibilă a noastră la viaţa europeană.

Atitudinea aceasta a fost critică, realistă, *posibilistă*.

■

O altă problemă care s'a pus „Vieţii Romîneşti" a fost aceia a culturii străine.

In 1906, cînd a apărut revista, situaţia era aceasta:

Sus o elită socială care nu cetea decît franţuzeşte. Jos un popor care nu cetea nimic. Apoi un neînsemnat curent literar care transplanta în romîneşte literatura franceză (spre uzul nimănui) şi un puternic curent ţărănist literar care ajunsese să ceară oprirea cărţilor străine de a intra în ţară ca să nu se strice mintea romînească şi să nu fie lovită de concurenţă literatura ţărănistă.

„Viaţa Romînească" a venit cu o idee foarte simplă: Cultura unei ţări înapoiate nu se poate desvolta fără sprijinul puternic al culturii întregi umane; această cultură umană trebue asimilată ca să devie naţională; aşa dar cît mai multă cultură străină, dar în acelaş timp cît mai multă asimilare a ei. (Un exemplu strălucit de bogată cultură străină, asimilată perfect de un robust organism naţional este poezia lui Eminescu).

In sfîrşit, în vremurile de azi, o cultură nu se poate desvolta într'o ţară de analfabeţi, — de unde urma că, pentruca să putem avea o adevărată cultură, era necesar ca poporul să fie ridicat prin bună stare, egalizare socială şi politică şi şcoală.

Aici era punctul de contact între problema social-politică şi problema culturii.

Atunci „Viaţa Romînească" şi-a atras iarăş fulgerile din două părţi ca şi în privinţa atitudinii politice. Francomanii au strigat: Troglodiţi şi ţărănişti; ţărăniştii au strigat: Cosmopoliţi, lipsiţi de orice pic de sentiment patriotic.

In sfîrşit alţii au declarat că această revistă nu ştie ce vrea. Aceasta cu atît mai mult cu cît, privitor la chestia naţională, „Viaţa Romînească" susţinea că pe cîtă vreme Romînii vor fi rupţi în bucăţi, unii liberi (relativ) alţii sub Ruşi şi alţii sub Austro-Unguri — o viaţă adevărată nu e cu putinţă, nici politică, nici culturală, nici literară, — aşa dar „Viaţa Romînească" era „naţionalistă" şi şovinistă — iar pe de altă parte, fiindcă „Viaţa Romînească" era împotriva şovinismului, a urei de rasă, admiratoare a Franţei revoluţionare (toate socotite ca lucruri antinaţionale) revista era „antinaţionalistă"!

Un factor important al culturii unui popor, şi ultima ei eflorescenţă, este literatura lui.

Aşa dar punctul de vedere al „Vieţii Romîneşti", raporturile dintre literatura naţională şi cea străină nu putea fi decît un corolar al concepţiei generale asupra raportului dintre cultura naţională şi cea străină.

Literatura noastră modernă, adică dela 1800 încoace, s'a creat pe baza literaturii occidentale. A început cu imi-

taţii, imitînd însă ceia ce se potrivea cu nevoile noastre spirituale, cu preocupările noastre, cu idealurile noastre şi cu nivelul nostru cultural — şi apoi, fără a înceta vreodată să aibă ca model sau îndreptare literaturile occidentale, devenind mereu tot mai autonomă şi mai originală.

Aşa dar, două principii: 1) sînt forme care nu ni se potrivesc din cauza structurii sufleteşti, de pildă misticismul rusesc, moralismul intransigent ibsenian, etc. (Domnul Zarifopol a arătat că ibsenismul ne este atît de străin încît actorii nici nu pot intra în miezul personagiilor) şi 2) sînt forme care nu ni se potrivesc din cauza stadiului nostru istoric, de pildă baudelaireanismul, transpoziţie literară a unui urbanism vechiu. (Romanticii noştri dela 1840 au imitat pe Lamartine şi Hugo care se potriveau cu stadiul nostru cultural de atunci şi nu pe Vigny şi Musset, prea complicaţi pe vremea aceia pentru noi; iar mai epicul, şi mai paseistul Hugo a inspirat mai mult pe Moldoveni, pe cînd pe Munteni i-a inspirat mai cu seamă liricul Lamartine).

„Viaţa Romînească" a fost de părere că a căuta să transplantezi forme literare imposibile la noi este risipă zădarnică de forţe, mai mult decît zadarnică, primejdioasă, pentrucă inutilizează energii care ar putea să fie cheltuite aiurea spre folosul culturii naţionale.

Aşa dar „Viaţa Romînească" a avut şi în această privinţă o atitudine critică, realistă, posibilistă.

Cît despre un program literar, şcoală, curent, etc. „Viaţa Romînească" n'a avut nimic din toate acestea. In Cuvîntul „către cetitor" din primul număr al revistei nici n'a fost vorba despre un program literar. Ni s'a părut de prisos să mai vorbim de aşa ceva. Era dela sine înţeles că vom publica tot ce ni se va părea bun. „Viaţa Romînească" n'a îmbrăţişat clasicismul, sau romantismul, sau realismul, sau altă şcoală literară, luînd poziţie în contra celorlalte. In paginile sale a publicat scriitori de toate şcolile şi a lăudat sau a blamat scriitori de toate şcolile, naţionali şi străini.

■

Din acest program, scurt şi incomplect, unele puncte au fost realizate, altele sînt încă de actualitate.

Transformarea iobagilor în cetăţeni s'a realizat — sau, mai exact, condiţiile transformării. Ţăranii, adică marea majoritate a poporului romîn, au pămînt şi drept de vot. A mai rămas să li se dea cultura necesară spre a deveni europeni. Acesta trebue să fie de acum înainte programul acelora care voesc ridicarea ţării romîneşti la nivelul ţărilor occidentale.

Problema introducerii şi adaptării culturii occidentale rămîne şi va rămînea mereu, şi nu numai la noi, ci în orice ţară depe glob înapoiată.

Problema posibilităţilor literaturii unui popor va rămînea şi ea mereu la ordinea zilei atîta vreme cît vor exista popoare cu psihologia lor deosebită (tot aşa cum va exista mereu problema originalităţii individuale cîtă vreme vor exista oameni) şi mai ales cîtă vreme vor exista popoare rămase în urmă pe scara evoluţiei culturale.

■

„Viaţa Romînească" trece de azi înainte sub conducerea unei generaţii mai tinere. Tinerii sînt mai în stare să-şi dea seama ce este şi ce nu este posibil.

G. IBRAILEANU

■

TUDOR ARGHEZI

Pe un album regal

Mă poartă paşii'n uliţa îngustă
Cu pietrele coclite şi treptele de scamă,
Unde lumina zilei nu stă
Şi, mucezită, vremea se destramă.

Balcoanele se-alătură pustii
Subt streaşini lungi de pislă şi bumbac
Colivii
In care, deslînate; păsările zac.

Ascuns în ultima fereastră,
Strivit pe jgheaburi şi silit în fiare,
Abia îşi taie vîna lui albastră,
Punctată, cerul, cu chenare.

S'a pregătit necontenit în burg
O şoaptă ori un ţipăt să tresară,
Şi se trezeşte de amurg,
Sunetul vechi de clopot, rămas pe câte-o scară.

Clădirile sunt strinse cărţi, închise
In cheotori de uşi.
Pe placa de aramă citeşti cum se numise
Cel care poate'n casă trăieşte şi acuşi.

Perdele grele'n geamuri.
Blazoane retuşate de veacuri şi de iarnă.
Statui în zale groase, din zeci şi zeci de neamuri.

Işi pune luna lampa în lucarnă.

■

CUM AM DEVENIT DIRECTOR AL „VIEŢII ROMÎNEŞTI"

C. STERE

AMINTIRI FUGARE

După gestul cu care şi-a pus ciomagul de cireş în colţul lui obicinuit din odaia mea de lucru, şi după energia cu care a şi început să-şi frece degetele chiar de la prag, am înţeles că Ibrăileanu vine cu o somaţiune gravă şi impetuoasă.

— Nu cumva îmi ceri acum să mă fac mitropolit?, — îl întrebai cu oarecare aprehensiune.

E una din curiozităţile şi farmecele acestui caracter paradoxal şi complex. In relaţiunile personale, fire de o timiditate şi delicateţă, care ar face cinste şi unei fecioare, chiar nu din vremuri „post-belice", Ibrăileanu cu condeiul în mînă la biroul său, devine agresiv, violent, corosiv, adesea pînă la brutalitate, ca şi cum ar scrie cu apă tare în loc de cerneală.

Tot aşa, — devenit pasionat profesor de literatură romînă, cînd aceasta încă nici nu exista, incapabil să se coboare din lumea sublimizată a literelor la realităţile vulgare ale vieţii de toate zilele, cu desăvîrşire dezarmat în învălmăşagul „luptei pentru viaţă", uluit în faţa celui mai rudimentar politician de suburbie, — mi se pare n'a reuşit măcar, în ţara aceasta de epidemii electorale, să voteze o singură dată, — fie că, fascinat de vr'un volum de Anatole France, se înfăţişa în localul de vot după închiderea scrutinului, — fie că îşi pierdea certificatul de alegător sau, silit să-şi aştepte prea mult rîndul „în coadă", desgustat de emanaţiile digestive ale cetăţenilor — pentru care de altfel hrănea o desăvîrşită veneraţie... toretică — pur şi simplu pleca acasă fără să-şi depună buletinul (Uf! — să-mi fie iertat acest period *à la... Ibrăileanu...)*,— solitarul din strada Buzdugan, rar chiar vizibil, în afară de biblioteca lui, — e totuşi în acelaş timp un temperament foarte combativ.

Numai că, pe vremea ceia, îşi epuiza pornirile răsboinice în somaţiuni adresate mie, în toate prilejurile şi sub toate pretextele imaginabile.

Dacă, de pildă, se poticnea intr'o groapă din pavajul primitiv al Iaşului, alerga în stradela Sărăriei, unde locuiam,

şi, după ce-şi punea ciomagul de cireş în colţul consacrat, mă apostrofa furios, frecîndu-şi degetele:

— De cînd tot îţi spun să te alegi primar? Iată, că eram cît pe ce să-mi rup picioarele!...

Sau dacă sergentul din strada Romînă, — unde stătea pe atunci, — întîrzia să reprime un scandal nocturn, — Ibrăileanu, palid şi nervos, după o noapte de insomnie, mă implora jalnic:

— De ce nu vrei să te faci prefect de poliţie?...

Aşa, după orice accident în diferite resorturi de administraţie publică, am fost somat, în interesul obştesc sau din consideraţie personală pentru ei, „să iau" pe rînd portofoliul Instrucţiunii publice, al Domeniilor, al Comunicaţiilor, al Internelor, sau chiar Preşedinţia de Consiliu...

E un demn predecesor în această privinţă al d-lui Mihail Ralea, care mă socoate deopotrivă în stare să scriu un roman, să creez o nouă religie, sau să revoluţionez muzica.

Numai că Ralea îşi mărgineşte această măgulitoare apreciere la platonice exerciţii literare, pe cînd Ibrăileanu mă apuca de guler şi mă învinuia de egoism, de laşitate şi dezerţiune!...

Inţelegeţi dar pentru ce mă spăriesem, văzînd gestul agresiv şi ochii flamboianţi ai acestui cap de rege asirian... nepeptănat, şi de ce îl întrebasem:

— Ce vrei acum? Să mă fac mitropolit sau şef de clinică la Spiridonie?...

— Nu! Să scoţi o revistă! Nu mai merge aşa! X., Y., Z., în *Foaie de Varză*, în *Rătăciri Literare*, în *Zi-i pe nume*... otrăvesc tineretul, falsifică gustul literar, buimăcesc opinia publică. N'ai dreptul... Ai datoria... Ar fi o crimă...

Ce puteam răspunde?

Inţelegeţi, că puteam rezista cîtă vreme mi se cerea să iau comanda unui corp de armată, sau să răstorn cosmogonia lui Newton.

Dar cum să refuzi publicarea unei reviste într'o ţară în care fiecare licean e om de litere, fiecare candidat nenorocit la bacalaureat poet, şi fiecare „belfer" mare savant şi filosof genial?...

Ibrăileanu a şi avut grija să adune la mine, în curînd, dacă nu şi în aceiaşi seară, pe toţi *aeronauţii*, rătăciţi prin Iaşi în acele vremuri *ante-blériotice*, deopotrivă dispuşi de *prendre des vessies pour des lanternes*, şi aproape tot aşa de dezarmaţi faţă de cruzimile vieţii ca şi el însuşi: Ion Botez (pe atunci nu ajunsese încă director de bancă), Costică Botez, Gh. din Moldova, D. D. Pătrăşcanu, Paul Bujor, Spiridon Popescu, I. Mironescu, P. Bogdan, Mihai Carp, Mihai Pastia, dr. N. Quinezu...

Fără multă greutate s'a căzut de acord asupra titlului, („Viaţa Romînească") şi asupra „fizionomiii (coperta albă cu litere roşii).

Şi primul număr a şi apărut în Martie 1906, — (bine înţeles cu data de Februarie...,) — „sub direcţia d-lor C. Stere şi P. Bujor"...

In curînd însă irascibilul şi vecinic clocotitorul Paul Bujor, nu-mi mai aduc aminte pentru ce motiv, s'a retras.

Din fericire d. profesor I. Cantacuzino, a fost gata să figureze, ca „director ştiinţific", pe coperta unei reviste pe care probabil nu o citise nici o singură dată„ — cu aceiaşi bonomie indolentă şi graţie fermecătoare, cu care oricînd e dispus să accepte portofoliul ministerial într'un guvern de „mînă forte", — cînd se află la Paris, — sau o delegaţiune pe lîngă ambasada din Paris, sau la Societatea Naţiunilor, — cînd lucrează în laboratorul său de pe Cheiul Dîmboviţii...

Din primele numere revista a ştiut să-şi asigure „nume" şi colaborări preţioase:

I. Al. Brătescu-Voineşti, Matilda Poni, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Al. Vlahuţă, Al. Philippide, I. G. Duca, I. Simionescu, Aurel C. Popovici, Nicu Gane.

Şi acum mă înduioşează amintirea paharului cu bere, pe care bătrînul Nicu Gane ni l-a închinat, cu surîsul lui blînd şi fin, cînd sărbătoream, chiar în sărăcăciosul nostru local de redacţie, apariţia primului număr:

„Să ne adunăm aici, domnilor, cu toţii, cînd se va serba jubileul de patruzeci ani şi al *Vieţii Romîneşti*. (Era tocmai pe vremea jubileului *Convorbirilor Literare*...)".

Tînăra revistă a fost primită peste tot cu multă simpatie.

Dar publicul cetitor cu greu îşi putea închipui cîtă muncă şi cîte sacrificii ne cerea ea nouă.

Nici nu ar fi putut trăi fără două condiţii:

In primul rînd: tenacitatea îndărătnică a lui Ibrăileanu, care, sub titlul modest de secretar de redacţie, era sufletul ei, şi putea fi găsit în localul de redacţie oricînd nu dormea.

Şi întrucît el, din născare, suferă de insomnie cronică, înţelegeţi, ce însemna aceasta...

In al doilea rînd: un grup de vr'o 10—15 intelectuali s'au identificat cu desăvîrşire cu revista, nu aveau alte preocupări şi interese superioare.

Parcă îl văd pe Gh. din Moldova, care, — cu o enormă căciulă în cap, spre a-şi acoperi chelia în acel coridor lung şi îngust, sumbru şi îngheţat, ce ne servea ca „sală de redacţie", suduia pitoresc „clima ei siberiană", — dar nu

pleca, de dimineață pînă în noapte tîrziu pentru că un „măgar” trebuia „pus la punct” în *Miscellaneea*...

Mai tîrziu a venit, rînd pe rînd, și „tineretul” nostru, — M. Codreanu, Octav Botez, Gh. Topîrceanu, M. Sevastos... (M. Ralea și G. Călinescu sînt din recolta ulterioară).

S'au grupat în jurul revistei și colaboratori externi, — „meteorii și cometele”: în primul rînd cel mai talentat poet și cel mai viguros prozator din generația literară care se ridica atunci, — Octavian Goga și M. Sadoveanu; apoi St. O. Iosif, D. Anghel, Jeant Bart, H. Sanielevici, Isabela Sadoveanu, Dr. Al. Slătineanu, Ion Nădejde, Dr. Rainer, N. D. Cocea, Th. Bădărău, și, pentru provincii subjugate, I. Rusu-Șirianu, S. Secula, Gh. Tofan, A. Nour....

Cîtă însemnătate avea pentru noi colaborarea la „Viața Romînească” poate învedera un mic incident caracteristic.

Cineva a avut indiscreția de a revela că sub pseudonimul C. Șărcăleanu se ascunde tot C. Stere.

C. Stere era pe atunci, un „personagiu politic” cu oare care greutate.

Totuși P. Nicanor & Co. se oțări și ripostă în *Miscellanea* cu următoarea notiță:

„Cu toate că sînt buni prieteni (deși, — decînd *Evenimentul* l-a clasificat între ministeriabili și decînd umblă iarna în blană cu guler de *Skonks* și vara în haine de mătasă galbănă, — d. C. Stere întinde d-lui C. Șărcăleanu numai două degete), dar d. C. Stere e un bărbat de stat care — ca toți bărbații de stat vrednici de acest nume — crede că Romînia va rămînea la marginea prăpastiei, cît timp destinele ei nu-i vor fi încredințate d-sale, — pe cînd Șărcăleanu e un pîrlit de ai noștri, care se uită la stele și face literatură, umblînd iarna în pardesiu și vara în pantaloni de dril (cu înclinație de a nu-i schimba nici iarna, — unica asămănare cu adevărații bărbați de stat, la începutul carierii).

„Și în toate, acești doi eminenți colaboratori ai *Vieții Romînești* se deosebesc radical:

„D-l C. Stere e mai scurt și mai gros, d. C. Șărcăleanu mai subțire, și parcă mai lung.

„D-l Stere e mai mult brun, d. Șărcăleanu mai mult blond.

„D-l Stere, deși nu face parte din liga antialcoolică, nu bea decît apă, — iar d-lui Șărcăleanu, care de asemenea nu face parte din liga antialcoolică, îi cam place cîte un chef cu prietenii.

„*Și* d. Stere e pornit să creadă că prin gura lui grăește însuși Duhul Sfînt, dar d-lui Șărcăleanu să-i spui că cu „mîna lui de țărînă” scrie altcineva, îți dă cu călimara în cap !

„D-l C. Stere, într'un cuvînt, e mai grav și mai solemn, d. C. Șărcăleanu mai inteligent și mai simpatic.

„Cum au putut fi confundați?”...

„Bărbatul de stat” e aici desigur cam maltratat în cinstea literatului și a publicistului.

La redacție s'au și primit chiar scrisori de protestare întru apărarea d-lui C. Stere...

Cetitorii, bine înțeles, nu-și puteau închipui că și de data asta sub masca lui P. Nicanor & Co. apăruse tot C. Stere (cum apărea în paginile *Vieții Romînești* sub o mulțime de alte pseudonime), care evident, ținea mai mult la reputația lui de om de litere, decît la cea de „personagiu politic”...

■

S'au scurs vremurile...

Aeronauții de altădată ai *Vieții Romînești* au îmbătrînit și s'au împrăștiat; unii nu mai sînt, iar alții au ajuns chiar oameni serioși și cuminți...

Insăși revista a emigrat și s'a oploșit lîncezind, în remizele unui mare cotidian din București.

Chiar directorul și secretarul ei de redacție, care pe vremuri trebuiau să se vadă cel puțin de trei ori pe zi, aproape nu se mai întîlnesc, stau la două capete ale țării și se mișcă greu, — unul pentrucă se îndoește de existența altor puncte geografice decît Iașul, iar celalt fiindcă nu-l iartă metehnele bătrîneții...

Și amîndoi au și impudicitatea de a-și scrie romanele...

■

Și iată că se face la București încercarea îndrăzneață de a reînvia bătrîna revistă ieșană...

Vor avea noii conducători puterea de muncă și spiritul de sacrificiu necesare pentru a-i reda sufletul?...

Le-o doresc din inimă....

Altfel ar fi mai bine să moară cinstit, cum a trăit...

C. STERE

Bucov 30/I. 1933.

■

HOȚII DE CEREALE[1]

J E A N   B A R T

Pe cheu, tocmai în capătul portului, lîngă depozitele de cărbuni, era o circiumă veche, o tavernă joasă în care intrai scoborînd patru trepte de piatră.

Peter the Grics — Petre a Grecului, scria cu litere albe pe o tăbliță neagră, mîncată de rugină. Ce rost avea aci firma asta englezească? Veche reputată firmă, istoricul ei se pierde în noaptea timpurilor.

Borba Toni, cel mai vechiu om din port, fost pilot la Ruși pe vremea războiului din Crimeea, povestea, cînd era cu chef, isprăvile piraților de la gura Dunării.

O bandă de vînturători de mare, greci și maltezi, era de fapt stăpînă pe gura Dunării. Cu felinare prinse la coarnele boilor, pirații atrăgeau vasele noaptea înămolindu-le pe bancurile de nisip, și le jefuiau sub cuvînt că vin să salveze.

Pentru siguranța navigației și împotriva grecilor, cîntați pe aceia vreme de Lamartine și Lord Byron, se formase anume o escadră a Levantului, ca să facă poliția mărilor din Orient. Intr'o bună zi o canonieră engleză apăru în vederea coastei. Un tînăr ofițer — fiul amiralului Parker — c'o patrulă de marinari debarcă pe țărmul Sulinei în recunoaștere. Ofițerul fu lovit de un glonț de pușcă, tras nu se știe de unde. Englezii se răzbunară prefăcînd satul în cenușă printr'un bombardament în regulă.

Un vestit cap de pirați, căruia englezii îi zicea Greco, fusese prins, judecat sumar și spînzurat, după obiceiul timpului în vîrful catargului, pentru a fi purtat ca pildă prin toate porturile Orientului.

Pe unicul copil — Petre — rămas orfan, îl lua sub ocrotire Amiralul englez. *Petre fiul Grecului*, învățînd repede limba engleză, ajunse pilot și tălmaciu la vasele engleze, care intrau pe gura Dunării ca să încarce grîu romînesc.

Cu puține parale strînse, grecul deschise o circiumă cu firma numelui său englezit: *Peter the Grics*.

Toți marinarii englezi, atrași de singura firmă scrisă în limba lor, își goleau pungile aci unde debarcau setoși de viață

[1] Fragment din romanul *Europolis* de Jean Bart.

și băutură. In cîțiva ani Petre se îmbogăți. Își construi o întreagă flotă de *mahoane* cu dublu fund.

Vasele aceste mici, cu fundul plat, cărau cerealele de la șlepurile fluviale a vapoarele și corăbiile mari, cari din cauza bancurilor de nisip nu puteau intra pe Dunăre și rămîneau în radă.

La fiecare transport se fura cîte o cantitate de grîu ascunsă între cele două funduri ale mahoanei anume construite.

Intr'o dimineață Petre fu găsit rece, întins pe cheiu în fața prăvăliei, c'un cuțit în inimă. Ucigașul și pricina nu s'au aflat niciodată.

Petre nu fusese însurat. Gherasim, un nepot de soră, luă conducerea comerțului păstrînd aceiaș firmă care făcuse un vad așa de bun.

Dar timpul, care schimbă toate, adusese rînduială și la gurile Dunării.

Pentru că Turcia nu putea și Rușia nu voia să asigure navigația pe fluviu, Marile Puteri, care aveau nevoe de grîul romînesc, alcătui, după războiul din Crimeea, *Comisia Europeană* a Dunării. Canalul navigabil se adîncea, mahoanele cu dublu fund dispăreau, pirații își ascundeau ghiarele — spuma mărilor oprită la gura Dunării începuse a se mătura.

Fiecare generație se adaptează timpului. Aceiaș evoluție. De la hoție la comerț. De la piraterie la navigația comercială.

Gherasim, un Hercule cu cercel la urechea stîngă, încruntat, cu părul negru, creț ca o blană de astrahan, cap tăiat ca străbunul pirat, începu să pescuiască în apa tulbure a Dunării.

Era tovarăș cu Temistocle, ceauș de hamali.

Alegerea și plata muncitorilor din port să făcea în acelaș *local* — c'o mînă plătea și cu alta lua — acolo era circiumă, cafenea, birou de plasare, locantă, ceainărie, otel și, mai cu seamă cuibul contrabandiștilor și gazda hoților de cereale.

Marinarii englezi, debarcați după lungi posturi pe mare, lacomi de băutură și femei, atrași de firma scrisă în englezește cădeau aci grămadă cheltuind ultimul ban.

Cînd se isprăvea moneda începea schimbul în natură. Marinarii beți se desbrăcau. Își lăsau hainele și cismele amanet. Și unii, numai în ciorapi, se înapoiau la vapoare de unde aduceau capete de frînghie, cutii cu vopsele, piese de bronz și aramă de la mașini, tot ce le cădea sub mînă. Patronul primea orice lucru care putea găsi vreo întrebuințare în schimbul păhărelelor de otravă. In fundul curții era un arsenal — muzeu de antichități, colecționate în cursul anilor de la vapoarele care treceau prin port.

Toate neamurile de oameni, toate seminţiile se întîlneau aci; drojdia laşă a Levantului dospea la un loc înfrăţită cu trufaşa putere britanică, doborîtă, narcotizată de valuri de alcool.

Grecii, limbuţi şi inflamabili, frecau zi şi noapte între degetele lor nervoase cărţile de joc înegrite şi soioase. Turcii, Lazii şi Curzii din Anatolia îşi sorbeau cafelele, tăcuţi şi gravi. Rominii, cu ţuicile dinainte, veşnic răsvrătiţi, croiau planuri de luptă şi de greve. Armenii palizi, tatuaţi de praful de cărbune, şedeau muţi în faţa paharelor de ceai. Pescarii lipoveni turnau rachiul în farfurii şi-i dau foc cu chibritul — dacă nu ardea cu pară îl respingeau cu indignare.

In norii de fum acru, înecăcios, în putoarea de gudron, mahorcă şi alcool, care plutea veşnic în adăpostul celor fără căpătăi, mulţi adormeau cu braţele înţepenite pe mesele soioase, ca să prindă dimineaţa locul la munca vapoarelor în port.

Dar pleava tavernei niciodată nu îndrăznea să ocupe vre-un scaun la masa din fund, unde trona zi şi noapte, alături de patron, capitanul Aristidi Lecca.

Veteranul Dunării, cum îi spuneau toţi cu respect, era verde încă deşi albit de tot şi cu'n picior de lemn.

De loc din insula Zante, venise la Dunăre căpitan, stăpînul unei corăbii, de felul celor numite prin scalele Levantului *barco-bestia*.

Căpitanul Lecca marinar de rasă, lup de mare, manevra cu artă. Şi cînd intra prin porturi cu toate pînzele întinse stîrnea admiraţia marinarilor cari rămîneau cu gura căscată.

După ce vîndu corabia la un compatriot din Brăila, îşi cumpără o vechitură de vaporaş englezesc. Făcuse mare vîlvă pe vremuri la Dunăre procesul căpitanului Aristidi Lecca.

Fusese denunţat de un fochist, pe care-l bătuse, că arde la căldări în loc de cărbuni grîul ce transporta în hambarele vaporului. După ce scăpă de judecată, asigură vaporul şi reuşi să-l înece pe o mare calmă între stîncile de la Tusla. Cu banii încasaţi de la societatea de asigurare plecă în porturile din Sudul Rusii. După trei ani se întoarse la Dunăre fără bani şi fără un picior.

Ce făcuse? Ce învîrtise? Mister.

Viaţa lui închidea o taină de nepătruns. Se bucura totuş de un respect general.

Nimeni nu îndrăznea să-l înfrunte sau să-l contrazică. Concentrat şi rece. Ştia de toate, vorbea cinci limbi străine. Era călindarul şi barometrul portului. Ieşea bocănind cu piciorul lui de lemn pe cheiul de piatră, îşi înălţa capul, şi ca un vultur pleşuv străpungea cu ochii zarea, inspecta cerul, mirosea aerul sărat al mării, pipăia parcă pulsul naturii. Şi uneori îşi scotea ciotul de lulea dintre dinţi, muia vîrful degetului mic în gură şi-l ridica în aer să prindă direcţia din care adie vîntul.

— La noapte avem furtună... o să sufle *tramontana* — şi nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Era sfînt ce spunea el.

Toţi îl consultau ca pe oracolul de la Delfi. Privind de pe cheiu el îşi da păreri, sentinţe fără apel, asupra manevrei vaselor în port.

El da sfaturi şi consultaţii în chestii de salvare şi abordaj, încurca şi descurca cele mai complicate procese maritime, găsea totdeauna, cu pricepere şi memorie, portiţa de scăpare pentru a ieşi din angrenajul legilor şi uzurilor maritime, căci era stăpîn pe toate şurubăriile comerţului levantin.

La masa lui, din fundul tavernei, punea la cale cu adevărată artă toate loviturile nocturne din zona portului.

Contrabandele, furturile de cereale se executau după planurile lui. Combina, dispunea şi prevedea totul cu precizia unui geniu militar. Toate firele erau în mîna lui, la postul de comandă, unde veneau ştiri şi plecau ordine pe teatrul de operaţii. Căpitanul Aristide Lecca făcea numai strategie. Tactica era pe seama celor cari executau planurile lui combinate în mai multe ipoteze: pe uscat, pe mare, sau pe Dunăre. La împărţirea prăzei îşi avea partea lui de cîştig. Adesea executanţii cădeau în capcană. El însă era totdeauna afară din cauză. Senin, sigur şi invulnerabil. Cădea totdeauna în picioare ca pisica.

■

Sulina e *porto-franc*. Marfa intră fără vamă şi iesă prin contrabandă. Uneori un acord secret se stabileşte între contrabandişti, agenţi vamali şi santinelele de pe maluri. Discreţia-i garantată. Batista, inelul sau tabacherea unui şef de post, arătate de barcagiu, sînt talismanuri pentru santinelă care lasă liberă trecerea bărcii fără control.

Hoţii, spargeri, nu s'au pomenit niciodată în Sulina. Poţi dormi în linişte cu uşile şi ferestrele deschise vraişte. Proprietatea se respectă cu sfinţenie. Pe uscat nu se fură. Pe apă furtul e permis, fiind socotit un fel de drept legitim, legat de comerţul maritim, afaceri curente de port, mai mult sau mai puţin riscate, adesea făcute prin bună înţelegere cu păzitorii şi personalul îmbarcat.

Toate morile din partea locului macină grîu adus pe sub mînă de la şlepurile din port. Odată, cînd s'a găsit un căpitan de port care să împînzească malurile cu soldaţi, toate morile

s'au oprit din lucru. Măsura draconică n'a ținut mult, populația era amenințată să moară de foame.

Intr'o seară de toamnă umedă și mohorită Căpitanul Lecca, la masa lui în fundul tavernei, sta la pîndă cu ochii țintă la ușă.

Ahile, buzatul, intră cătind iscoditor.

Gherasim, patronul, îi ieși înainte. Și amîndoi se așezară la masa din fund. Unul în dreapta și altul în stînga căpitanului Lecca. Se vorbea pe șoptite, dar apăsat și tăios.

Afacerea pusă la cale era sigură; trebuia lucrat repede și hotărît, profitînd de-o noapte neagră, fără lună.

Căpitanul Lecca, după ce expuse pe larg planul operației, făcu semn cu pipa lui stinsă către un băețaș oacheș, îmbrăcat într'o flanelă vargată de marinar.

— *Ela-do... Diavolachi..* du-te și adu aci pe Barba Nicola Americanul... dar știi... cu toată viteza... *ameros...* și Enachi, agentul de legătură, un grecușor vioiu cu părul negru, creț, cu 'n cap cît o tărtăcuță și o pereche de ochii jucăuși de veveriță, o luă la goană spre ușă.

Patronul se ridică greoi de pe scaun, cotrobăi pe sub tejghea și scoase la lumină o butelie pecetluită.

— E vin adevărat, de Samos. De cel care te scoală de pe boală.

Vinul grecesc, turnat în pahare, strălucea auriu de culoarea chilimbarului. Buzele late a lui Ahile se adaptau ca două lipitori pe urechea paharului sugînd avid lichidul aromat, dulce ca siropul, c'un parfum tare ca de cosmetic.

După cîteva minute Americanul intră croindu-și drum cu greutate printre mese pînă în fund. Căpitanul Lecca îi făcu loc lîngă el. După ce-i umplu paharul se aplecă șoptind apăsat în urechea Americanului.

— Pregătește repede barca... mergi la mila trei... șlepul *Odiseu*, în dreptul stîlpului cu ancora răsturnată... să nu umblați la *boca-porți...* că faceți sgomot... țineți mereu malul stîng... opt saci are pregătiți căpitanul Panteli.

— Și la anaghie? Dacă ne încolțește? Ce ne facem? Intrebă Americanul.

— La anaghie... *funda* sacii în apă... și vă lipiți de un șlep... rămîneți ca morți acolo pînă se face liniște.

Plecară pe rînd. Intîi Americanul ca să-și pregătească barca. Ahile nu se deslipi de scaun de cît după ce văzu fundul sticlei.

Trecuse miezul nopții cînd barca se deslipi pe furiș de malul stîng. Americanul își luase încă două lopeți de schimb,

o frînghie cu noduri și un *ispol*, un fel de căuș de lemn pentru aruncat apa afară din barcă.

Portul dormea dus. Nici o mișcare nu se simțea. O liniște de *cimitir*. Noapte neagră, opacă. Cerul era ascuns de un *plafon* jos de nouri compacți. Un vînt umed sufla din largul *mării*. Prevederea timpului după meteorologia Căpitanului *Lecca* nu da niciodată greș. Vreme bună de lucrat pe ascuns. Fără nici un sgomot, barca mută ca o fantomă, aluneca tăindu-și drum în puterea nopții. Ahile trăgea lung și rar la lopeți. Invățase din tinerețăi meșteșugul contrabandiștilor; vîslea hoțește, fără să scoată pana lopeții din apă.

Pe brînci, la prora bărcei, Enachi sfredelea cu ochii lui ageri de copil perdeaua de întuneric. Și uneori șoptea apăsat bătrînului care nu vedea bine: „babord... tribord... banda...". Cu mîna încleștată pe echea cirmei Americanul executa mut comanda.

■

Pe timpul iernei, cînd începe să se închege pojghița de gheață pe fața Dunării, toate porturile se golesc, numai Sulina se umple.

Pontoanele, *schelele*, debarcaderele din toate porturile se ridică și se pun *la adăpost*. Șlepurile goale se retrag în locuri de *iernatic, ferite* de scurgerea sloilor cari mătură și rad tot ce *intîlnesc* în cale. Elevatoarele plutitoare, șlepurile încărcate cu cereale, se lasă în convoiuri la vale în spre Sulina. Cîți-va kilometri de la gură fluviul se poate menține desghețat, navigația și încărcarea vapoarelor de mare continuă neintrerupt toată iarna.

Pe cînd celelalte porturi dorm, Sulina lucrează. Un oraș nou răsare ca prin minune pe apă, alături de cel vechiu de pe uscat. Un oraș flotant, efemer, dar viu, original și pitoresc. Sute de șlepuri sînt ancorate de-alungul malurilor, priponite cu odgoane groase de sîrmă împletită, ca să înfrunte puterea sloilor ce curg spre mare.

O lume întreagă mișună pe puntea acelor locuințe plutitoare. In cabinele cochet vopsite în culori felurite, cu perdeluțe la ferestre de-o palmă, în locuinți minuscule ca niște căsuțe de păpuși, trăesc familii întregi cu toată gospodăria lor.

Din gura burlanilor de tablă se înalță domol fumul sobușoarelor de tuciu cît o lulea de mare, la care bucătăresc nevestele șleparilor.

Afară, pe frînghiile întinse între vințul ancorei și roata cîrmei, flutură în bătaia vîntului, rufele spălate și puse la uscat. In jurul cabinelor în oale de lut, în cutii de lemn și în

bidoane de tinichea pline cu pămînt, cresc tufe de verdeață și flori mirositoare: mușcate, rozmarin și busuioc grecesc.

Felurite soiuri de viețuitoare trăesc aci, pe puntea șlepului de fier; perechi de animale curate și necurate, în cea mai perfectă armonie, întocmai ca în biblica arcă a lui Noe, pe cînd rătăcea pe apele deluviului, înainte de a se împotmoli pe muntele Ararat.

Găinile, sburlite, în deplină libertate, ciocănesc cu pliscul lor tare tabla de fier a punței, culegînd boabele de porumb ce cad din saci la încărcare. Cîte-un cocoș pintenat, suit pe roata cîrmei, cu ochii la harem, trîmbițează bătînd falnic din aripi și salută în fiecare zi răsăritul soarelui la orizontul mărei.

Gîștile chinuite, puse la îndopat, stau în cușcă prizoniere cu tălpile țintuite.

Porcul, la îngrășat pentru Crăciun, grohăe în proră priponit de lanțul ancorei.

Pisica leneșă, friguroasă, se cuibărește înăuntru la căldură, pe cînd afară, cîinele păzitor neadormit, veghează veșnic ca strajă credincioasă la scara șlepului.

Șleparii, în papuci de pîslă, robotesc fără treabă cu pipa între dinți, iar copii lor se sbenguesc legați de mijloc cu'n capăt de frînghie, de frică să nu cadă în apă jucîndu-se pe punte.

Duminica, în haine de sărbătoare, se fac vizite de la un șlep la altul. Și din orașul acesta de pe apă lumea se duce la biserică și la tîrgueli în orașul de pe uscat. Iar uneori, în burta șlepurilor, în hambarele goale care se tapisează cu steaguri și bandiere, se dau baluri marinărești cu invitații în regulă. Asistă un foarte numeros și pestriț public.

Idile, aventuri, căsătorii, divorțuri și drame, aceleași eterne păcate omenești încearcă și orașul acesta provizor, care trăește închegat cîteva luni pe an, numai cît ține iarna. Odată cu adierea vîntului de primăvară, cînd ostroavele înverzesc și Dunărea se limpezește de sloii scurși spre mare, vasele ridică ancorele înămolite și se despart plecînd spre alte locuri. Orașul flotant și efemer se risipește ca prin farmec, dispare într'o zi. Și în urma lui nimic nu mai rămîne...

■

In spre orașul acela plutitor, răsărit ca prin minune pe oglinda Dunării, gonia barca Americanului în puterea nopței. Un val de ceață opacă venea de la larg. Mari pete negre, ca niște umbre fantastice se desprindeau de-alungul malurilor. Erau elevatoarele de rezervă. Cu gîturile lor întinse, cu spinările crestate, păreau niște gigantice dihănii antideluviene.

Două lumini roșii clipeau înainte, la prora unui șlep. Barca se apropie pe furiș de scara lăsată la apă.

Căpitanul Panteli, fumînd nervos, aștepta lîngă sacii plini, trași la marginea punții.

— *Odisseu* ? Intrebă un glas înfundat.

— *Da* ! Răspunse un mormăit printre dinți. Căpitan *Panteli* ?

— Da !

— Gata ?

— Gata.

— Stinge felinarele, șopti cineva de pe punte.

S'a lucrat repede și pe tăcute.

Gîfîind din greu au tăbîrcit sacii plini coborîndu-i în barcă. Băetul, cu mîinile înghețate, se ținea lipit de scară, pe cînd ochii lui de diavol spionau cu agerime malul întunecat.

— Mola ! și barca, adînc afundată sub greutatea sacilor, se deslipi alunecînd la vale. Ca să nu facă nici un sgomot lăsară în voe, dusă de curent, pe firul apei, ca o plută.

Americanul la cîrmă, Ahile iscodea malul stîng și băetul malul drept. In tăcerea profundă, în bezna nopței, se auzi deodată o bătae slabă, în cadență venind din depărtare.

Toți trei, înghețați, ciulîră urechile.

— Un vapor care urcă, șopti Ahile încordat.

— E pilotina, adăugă încet băiatul, o cunosc după lumini; verdele și roșu sînt jos aproape de apă.

— *Banda cîrma* ! mormăi Americanul, și barca se lipi de-un șlep, în afară de vederea pilotinei care înainta forfotind prin mijlocul canalului. Felinarele ei de drum așterneau dungi luminoase care tremurau pe oglinda neagră a apei.

Bătăile helicei deșteptase o santinelă, care zări barca în lumină. Un glas poruncitor tună pe malul drept.

— Barca ! trage la mal.

Nici o mișcare.

— N'auzi ? Fă la dreapta și acostează aici.

Dar barca făcu brusc la stînga. Și Ahile, încordat la lopeți, trăgea cu disperare să intre la adăpost, între șlepurile negre, cari puteau masca barca surprinsă.

Un fulger scurt țîșni roșu pe mal și un bubuit de pușcă răsună în pustiul nopței.

Glonțul, cu'n șuer ascuțit, trecu nebun pe de-asupra bărcei.

— Jos ! pe burtă, șopti apăsat Ahile dînd drumul la lopeți. Numai americanul singur rămase neclintit la post, cu mîna țeapănă pe cîrmă, cătînd să îndrepte barca între două șlepuri. Dar deodată două focuri de armă isbucniră aproape în acelaș timp. Și Americanul scăpă cîrma din mînă. Capul îi

căzu pe piept şi, fără să scoată un cuvînt, bătrînul se rostogoli mototol pe fundul bărcei.

— L'a lovit, borborosi băiatul tremurind.

— Taci ! se stropşi la el Ahile clănţănind din dinţi.

Barca se opri singură pe lanţul unei ancore. Curentul o tirise între şlepuri. Ahile întinse mina, pipăi lanţul şi se opinti făcîndu-i vînt bărcei la vale, pe lîngă coastele unui şlep pînă la pupă

Erau deocamdată la adăpost.

Gloanţele nu-i puteau ajunge.

— Unde eşti lovit ? întrebă în şoaptă Ahile aplecîndu-se de-asupra Americanului căzut.

Nici un răspuns.

Se auzea slab un horcăit înăbuşit.

Ii pipăi trupul ca să-i găsească rana.

— Apucă-l de picioare, să-l întoarcem cu faţa în jos. Şi Ahile simţi pe degetele lui uscate căldura sîngelui ce gîlgîia din rană.

Glonţul îi sfărîmase umărul stîng.

Ahile îşi rupse cu dinţii poala cămăşei, făcu un tampon şi-l apăsă pe rană.

Pe malul opus se auzeau larmă de glasuri, chemări şi semnale de fluer.

— Ne-au încolţit. Nu-i rost. Funda! Ahile şi băiatul se opintiră prăvălind sacii în apă. Barca se ridică uşurată.

Ascunşi acolo, la adăpost, au stat pînă s'a potolit sgomotul de pe maluri.

Rănitul gemea, cu ochii închişi, cu buzele arse. Ahile îi răcori fruntea înfierbîntată, îi dădu să bea din ispolul cu care scotea apa din barcă, şi-l îmbărbătă cu mîngîieri frăţeşti.

— Nu-i nimic Nicolache... nu-ţi fie teamă fraţico... trece... şi eu am păţit-o odată...

Uşor, pe nesimţite, se lăsă barca la vale, dela un şlep la altul, pînă ajunse în port.

Ca să nu fie văzută de la pichet, barca fu oprită mai sus de debarcader, lîngă un elevator plutitor care o masca perfect.

Trebuiau să meargă o bucată de drum pe jos pînă la casa Americanului. Din barcă l-au ridicat pe braţe. Nu se putea ţinea pe picioare. Se lăsă jos moale, frînt de mijloc. Pe străzi dosnice Americanul a fost dus pe sus pînă acasă.

Se lumina de ziuă. Nimeni nu-i văzuse.

Numai Lulu, maimuţa, îi spiona cu ochişorii pe jumătate deschişi, din culcuşul ei făcut într'un şal de lînă. Şi cînd bătrînul, întins pe pat, începu să geamă, Lulu sări de la locul ei; şi dintr'un salt căzu pe perna patului.

Scîncind plîngător începu să caute în capul bătrînului şi să-i resfire cu lăbuţele părul lui alb.

Simţea că ceva grav i s'a întîmplat stăpînului Şi gămăliile ochilor ei, ameninţători, licărind ca două scîntei, pîndeau fiecare mişcare a lui Ahile, care se învîrtea zăpăcit prin casă.

■

Evantia venise într'o fugă.

Ahile trimesese băiatul să-i spună că tatul ei îi bolnav. Cu mîna pe inimă, intră ca o furtună pe uşă năpustindu-se asupra patului.

— Tată! tată ! Ce ai ? Ce s'a întîmplat ?

Şi cu mîinile tremurătoare începu să mîngîie fruntea înfierbîntată a bătrînului.

El ridică încet pleoapele, cătînd fix, cu ochii sticloşi. Şi chipul acela palid, pe jumătate mort, se lumină o clipă de grimaza unui zîmbet duios. Cu degetele lui descarnate pipăia nesigur pieliţa moale, catifelată, a mînelor pe care încerca să le aducă la buzele lui uscate.

Nata isbucni într'un plîns nervos. Şi cînd îl coprinse în braţe, ca să-l ridice în capul oaselor, bătrînul scoase un geamăt prelung, ca un scîncet de copil bolnav.

— Unde te doare tată ?

— Rana e la umăr, arăta Ahile, şi buzele lui late începură a tremura uşor.

— *Rănit !* dar ce s'a întîmplat ? Spune, vorbeşte odată *omule !*

— L'a împuşcat grănicerii.... aduceam nişte saci cu grîu... noaptea... dela un şlep....

— A ! înţeleg... voi l-aţi ucis tîlharilor... ce trebuia să tîrîţi un bătrîn ca el la hoţiile voastre ?

Şi Evantia îşi smulse pălăria din cap, îşi suflecă mînecele, răscoli printre rufe şi rupse în fâşii o cămaşă curată ca să pregătească un pansament.

— Du-te şi vino numai decît cu doctorul Tomiţă. Spune-i că-l rog eu să vină repede. Ahile se codea. După ce-şi şterse sudoarea rece de pe frunte, zise cu glas scăzut:

— Nu se poate. Nimeni nu trebue să ştie că-i rănit.

Fata sări arsă. Cu degetele crispate se repezi la el, ca o panteră zădărită, gata să-l sfîşie cu unghiile. Ahile se retrăgea palid spre uşă.

— Cum, după ce l-ai dus la moarte, nu vrei nici să chemi doctorul să-l scape ?

— Ascultă fata mea, linişteşte-te. E spre binele vostru. Tu nu înţelegi cum devine chestia. Dacă se află ceva, tatul tău intră la sigur în puşcărie. Asta vrei tu ? Fata se frămînta des-

perată; se învîrtea prin casă frîngîndu-și mînele, nehotărîtă, neștiind ce trebue să facă.

Bătrînul inert, părea că doarme. Respirația i se auzea într'un ritm regulat

Deodată începu să-și miște buzele uscate și fălcile parcă mestecau ceva în vid.

Fata îl privi cu inima strînsă, își mușcă degetele gata să isbucnească iar.

Nu putea să afle ce vrea bătrînul, care nu era în stare să articuleze nici un cuvînt.

Numai cîteva lacrime licăreau scurgîndu-se printre genele strînse.

După ce-i sărută fruntea de ceară, ea își luă pălăria și plecă grăbită, întins la doctor.

Pe drum gîndurile i se încrucișau cu repegiune în mintea ei înfierbîntată.

„Dacă nu aduc doctorul, moare... dacă se află, îl cheamă, „îl judecă, și îl condamnă...

„Doctorul e om bun, are să-l roage cu lacrimi să nu spu„nă la nimeni.... oare doctorul are să păstreze secretul ?"

Doctorul, Nenea Tomița, singur în grădina spitalului, în picioare, citea o scrisoare. Inalt, spătos, monumental, în halatul lui alb părea de la distanță o statue de marmură, ridicată pe aleea care lega morga de spital.

Fata încercă să-și facă o mină surizătoare, dar lacrimile îi jucau încă în ochi.

— Ce-i cu tine ? De ce-ai plîns ? Spune drept, o întrebă doctorul blajin ca totdeauna.

— Tata e bolnav.

— Ce are ?

. . . .

— Ce-l doare ?

— L'a împușcat... isbucni fata într'un plîns sguduitor.

— Impușcat! Cum ? Cine ?

— S'a dus noaptea cu barca să ia griu... de la un șlep.... soldații au tras cu pușca...

— Unde-i lovit ?

— La umăr. Dar nu poate nici vorbi, nici umbla.

— Ei lasă, viu eu acum să-l văd. Și doctorul întinse mîna ca s'o mîngîie. Fata îi prinse mîna și, înfrigurată, o ridică la buzele ei.

— Te rog mult să nu spui la nimeni... să nu se afle nimic de întîmplarea asta.

— N'ai grijă. Nici o vorbă n'are să iasă din gura mea. Du-te acasă. Că eu te ajung.

Și doctorul, cu veșnicu-i zîmbet somnolent, cu mișcări leneșe, intră în birou, își agăță halatul în cuer luîndu-și celebra lui pălărie borsalină, cît roata carului de mare.

Pășind rar, apăsat, mergea pe cheu sprijinindu-și enorma greutate a trupului pe vechiul lui baston de cireș, cu țăpușă la vîrf.

La debarcaderul bărcilor se opri. Toată lumea în drum îl saluta cu respect. De lene el nu-și mai scotea pălăria, dar răspundea prin vorbe glumind și spunînd fiecăruia pe nume. Copiii pe stradă cum îl vedeau îi ieșeau în cale. Doctorul avea obiceiu să-i plesnească ușor din mers cu vîrful bastonului la dos. Și ei făceau haz, mîndri și bucuroși că Domnului Doctor îi place să se joace cu ei.

Barcagii își scoteau căciula din cap și se luau la harță pentru cinstea de-al trece pe domnu doctor cu barca pe malul opus.

Barca în care intra voluminosul doctor se afunda cu două palme în apă.

Barcagiul, mîndru de onoarea ce i se făcuse, se încordă la lopeți. In cîteva minute acostară dincolo în Prospect.

Doctorul băgase mîna în buzunar ca să plătească, dar barcagiul protestă:

— Nu ! ferească D-zeu !... pentru d-voastră... și fiindcă barca se depărta, doctorul aruncă în lăuntru, din mers, un pachet de țigări.

Căsuța în care sta Americanul era chiar în fața debarcaderului.

Doctorul, în loc să intre de-adreptul, ocoli pe altă stradă, se întoarse și intră în curte, încredințat că nimeni nu l-a văzut.

La casele dimprejur mai multe perechi de ochi se ițieau după perdele. Ahile îl zărise dedeparte și se piti pe după casă făcîndu-se nevăzut.

Ușa era descuiată. Doctorul intră fără să bată. Aerul era greoi, îmbîcsit; umezeală și mizerie.

— Deschideți fereastra porunci el, trăgîndu-și un scaun lîngă patul bolnavului.

— Tată! uite a venit domnul doctor. Bolnavul, imobil, deschise ochii tulburi aruncînd o privire vagă în spațiu.

Doctorul își scoase haina, își suflecă minicile și, cu brațele lui puternice, săltă ca pe-un copil trupul acela de bătrîn puțintel, întorcîndu-l pe-o coastă. Gemete înăbușite scăpau printre buzele vinete ale rănitului, care nu putea articula nici o vorbă.

După ce-i examină rana și-i făcu un pansament nou, doctorul se așeză mut pe scaun.

Intr'o tăcere penibilă, tragică, el privea la rămășița de viață care mai palpita cu îndărătnicie încă în mașinăria aceia umană distrusă, netrebnică, fără speranță de a mai fi reparată. Căta parcă să prindă cu ochii eternul mister al morței care plana suverană în fața lui.

Evantia cu răsuflarea stăpînită, cu ochii în lacrimi, aștepta un cuvînt care întîrzia să vie.

Frecîndu-și nervos cîteva fire din barba lui albă, doctorul se sculă greoiu luîndu-și bastonul.

— Nu mai da bani la farmacie. Iți trimit eu doctorii și pansamente dela spital.

— Dar ce credeți ? Scapă ? Scapă-l domnule doctor, te rog, scapă-l.

— Glonțul a intrat în umăr și a ricoșat pe șira spinărei, zise doctorul murmurînd, după obiceiu, în barba lui albă : *„He ! la vie... la vie... c'est la vie...* și plecă în spre debarcader, cu pălăria lăsată pe ochi, lovind necăjit pietrele cheului cu țăpușa bastonului de cireș.

■

In taverna lui *Peter the Ghrics* se comenta în șoaptă pe la mese întîmplarea din noaptea în care se auziră împușcăturile. Grănicerii, agenții de la vamă și gardienii *Căpităniei* Portului umblau forfota iscodind pe barcagii să afle cine plecase în noaptea aceia din port.

Ahile avusese grija să astupe cu dopuri de lemn găurile făcute de gloanțele cari ciuruise un bord al bărcei.

Așternuse și un strat de văpsea groasă după ce spălase petele de sînge închegat pe bancuri.

Copoii vamali miroseau afacerile puse la cale în taverna cunoscută.

Ahile, Gherasim și Căpitanul Leca aveau ședințe secrete, consfătuiri intime pentru a face față nouilor întîmplări.

— Băiatului, spuse crunt Leca, fă-i vînt imediat pe vaporul grecesc *Iris,* care pleacă mîine la Zungulada în Anatolia, am vorbit cu Căpitanului Zambra, să-l îmbarce ca ajutor de bucătar. Americanul e pe moarte, nu poate face declarații la Căpitănie.

Numai tu rămîi să intri la capcană. Le cazi în labe ca șoarecele în ghiarele pisicei.

Buzele late a lui Ahile începură să tremure nervos pe cînd sugeau cu lăcomie dintr'o țigară turcească, ultima rămășiță dintr'o contrabandă de la un vapor poștal.

— Ești la ananghie Ahile... Eu am un plan care te poate scăpa, adaugă Leca răsucindu-și falnic mustețele lui războinice.

— Spune ce-i de făcut, șopti grăbit Ahile sugîndu-și buzele.

— Numai dacă s'o prinde. Ai noroc că-i în concediu Căpitanul portului.

Ii ține locul ofițerul cela bălan care umblă mort după fata Americanului. Dă fuga la fată și înspăimînt'o că tatusău are citație să fie ridicat... o să-l bage în pușcărie... ea să-l roage pe ofițer ca să înceteze urmărirea din partea Căpităniei.

Ahile luminat, aruncă mucul de țigară, și o luă la fugă.

JEAN BART

■

G O L I A[1]

I O N E L T E O D O R E A N U

MARIELA COLONEL SABRIN către ADRIAN ARABU

„Dragă Puiule,

Nici Sabin, nici eu, nu te înțelegem. Ai plecat dela Iași fără să'mi dai de veste. Am fost informată despre plecarea ta de către un ofițer din Regiment, care a fost în interes de serviciu la Corpul de Armată. Și abea acuma, după o săptămînă, primesc cîteva rînduri dela tine, în care îmi spui că ești sănătos și că noua ta adresă e la un Azil de Bătrîne.

Ce înseamnă asta? Nu pricep nimic. Ți-ai găsit o slujbă la București? Vrei să trăești acolo? Cu ce? Și cum de ai ajuns la un Azil? Slavă Domnului, nimeni din neamul nostru n'a avut nevoie de acest trist refugiu al scăpătaților.

Nu te supăra, dar Sabin are dreptate: e ceva anormal în purtarea ta. La Iași, de bine, de rău, erai aranjat. Ca pedagog la „Liceul Internat" aveai casă și masă; cîștigai și ceva dela ziare. Puteai acuma să intri în magistratură. Hotărăște-te.

Aștept vești dela tine și te sărut cu multă dragoste.

Mama

P. S. — Băete dragă, nu știu ce gînduri ai. Niciodată nu mi-ai făcut cinstea să-mi urmezi sfatul, deși m'am silit să ți-l dau părintește. Meditează solid la cele ce-ți propune mama ta. Și pe deasupra, îmi permit să fac o reflecție: nu-i de demnitatea unui om tînăr și capabil, care se simte, să-și aibe adresa la un Azil de Bătrîne. Mi-e rușine mie, ți-o mărturisesc dela om la om, să trimit ordonanța la Poștă, cu o scrisoare care poartă o astfel de adresă.

Cordial,

Col. Sebastian Sabrin."

[1] Fragment din romanul astfel intitulat, care va apărea în cursul anului 1933 în Editura „Cartea Românească".

ADRIAN ARABU către MARIELA COLONEL SABRIN

Dragă mamă,

Ai perfectă dreptate în tot ce'mi spui. Și eu am perfectă dreptate în tot ce fac. Oprește-ți gîndul asupra acestei judecăți, și-ți vei da samă că mentalitatea mea e în flagrantă contrazicere cu spiritul juridic. Magistratul împarte dreptate în numele legii. Și dreptatea judecătorească e una. Eu urmăresc dreptățile fiecăruia; iar pe acea dreptate unică n'o văd, findcă nu pot s'o caut, nici nu știu să o găsesc. Calea mea e alta. Poate că voi deveni scriitor, poate un simplu ratat. O întîmplare bizară — pe care îmi vine s'o cred providențială — m'a oprit din drumul spre viața practică, arătîndu-mi o cale mai puțin bătută, spre mine însumi. Trăesc, potrivit cu firea mea, într'o casă veche, din întîmplare situată la București. Dela fereastra odăiei mele văd — închipuește-ți — casa în care am stat cu tata și cu tine în anul războiului. Noi trei, cei de atunci, nu mai suntem; unul e în mormînt, iar ceilalți doi am devenit alții, rămînînd doar nominal aceiași. Desigur, mamă, alții, devreme ce fiecare ne vedem la ferestrele unei case străine, în care stă trupul și sufletul nostru, înconjurate de destinul lor și de decorul acestui destin. Numai trecutul, prin amintirea întîmplătoare, ne mai poate uni. Cînd vrei să-ți fiu aproape, închipuește-ți că stau la fereastră, ca atunci cînd aveam părul lung al copilăriei și viitorul în față. Vei fi și tu atunci în casa de peste drum, pe care-o văd fără de noi.

Îmi pare rău că v'am spus vorbele „Azil de Bătrîne", asociindu-le involuntar și indirect cu voi, prin mine. Suprimați-le de pe adresă; strada și numărul ajunge.

Aci sunt mulțumit, mamă. Ce importanță are casa în care stau? Dacă ași fi într'un palat care mi-ar aparține, și ți-aș spune că sufăr, ar fi mai bine?

Îți scriu ție numai; pentru tine vorbesc, — deschis. Ași vrea să mă vezi cum sunt, chiar dacă adevărata mea față te-ar întrista, contrazicînd dorința de a mă ști cum vrei tu să fiu. Nu sunt un „om practic"; vreau să-mi umplu inima, nu punga. Asta nu înseamnă că mă feresc de muncă. Nepracticismul multor tineri nu-i decît numele romanțios al lenii. Eu am muncit din liceu, — fără amărăciune. Mi-am cîștigat de atunci o relativă independență materială, și ca să-ți evit ție conflicte penibile, și ca să mă cruț de umilința gîndului că banii îmi vin cu lacrimile tale. Și acum sunt la fel. Prin bunăvoința unei persoane în vîrstă — care mi-a devenit foarte aproape, — și pe care o venerez — traduc piese

de teatru, nuvele și romane, cîștigind banii necesari nevoilor mele stricte. Mai mult nu-mi trebuie, deocamdată.

Iartă-mă că nu-ți spun cum am ajuns aci. Nu-i nimic reprobabil, nimic îndoelnic; te asigur. Dar sunt întîmplări care depășesc narațiunea informativă, chiar într'o scrisoare adresată mamei, fiindcă au în ele un mister netransmisibil, fără de care nu-s decît grosolane coincidențe. M'au adus aci fluturii de noapte ai destinului. Aci e locul lor. Aici e casa mea. Se întîmplă uneori în zilele vieții mature, ceeace visezi și presimți în nopțile copilăriei.

Poate că asta-i tot. Poate că nu-i decît un început. Dar sunt atît de aproape de mine însumi, atît de deplin eu, că parcă abea acuma inima mea și-a aprins luminile de înviere, ieșind cu alai de viață din ea însăși.

Te sărut
Puiu

P. S. — Transmite din partea mea cele cuvenite celor din preajma ta".

GOLIA-CEL-ROȘ

Odaia lui Adrian era lingă cerul casei lui Golia. Ferestrele, două patrate, dar atît de adînci că păreau cubice, se învecineau cu vîrfurile marilor copaci; deasupra lor se apleca streașina, purtînd subțioară, cuiburi de rîndunele. Păsările sprintene plecau și veneau în ascuțit galop aerian.

Așezată deasupra celei locuite de Veronica Hartular, odaia fusese un fel de anticameră a podului. De-acolo începea mirosul de țărnă stearpă și toamnă uscată al lucrurilor vechi, părăsite de om. Ceva mai joasă decît înaltele încăperi ale celor două caturi pe care le domina, mansarda avea proporții de arhondărie și o ușă monumentală prin care ar fi putut intra, fără aplecare, statuia unui zeu.

Deși văruiți de curînd, pereții aveau acel adînc bizantin în care presimți, subt grund și tencuială, mîini prelungi și ochi reînfloriți în extaz creștin.

Inșurubate de veci în plafon, belciuge grele atîrnau parcă amenințător, așteptînd nod de ștreanguri în ghiara lor metalică. Era greu de ghicit rostul lor. Ce fusese atîrnat de ele? Candelabre masive? Și pentru ce atîtea, în mansarda vecină cu podul? Cînd se culca, și cînd se deștepta, Adrian le întîlnea atîrnate deasupra, ca niște semne de întrebare plutind asupra întregii case.

Inainte de a se muta el, încăperea adăpostise deavalma obiecte și mobile vechi, care nu răzbiseră pînă în pod; pleoșteră pe coridor, strîmbe și hîite ca niște dihănii sculate din peșterile hibernării lor. In odaie nu mai rămăsese decît o masă ovală cu trei picioare încă tefere; un pat de lemn negru, cu patru capete de leu sculptate în fiecare colț; cîteva fotolii desperechiate; un lavoar cu placă de marmoră spartă; un dulap de stejar atît de vast că ar fi încăput în el desfășurarea unui vultur, — și înfîrșit, dominînd nu numai încăperea, dar și casa, clopot mut al acestei clopotnițe, portretul în mărime naturală, al lui Golia.

Adrian nu putea da alt nume acestui chip. Din el se desprindeau silabele atletice, pietroase și metalice deopotrivă, ca un zvon medieval, ale numelui mereu straniu pentru auzul sufletului lui.

Și într'adevăr, bărbatul rămas pe pînză ca la o fereastră de palat al morții, semăna cu numele. Din cap pînă'n picioare, volumul și culoarea afirmau splendoarea barbară a celui ce fusese Golia în anii vieții. Nalt, peste înălțimea voinicului, — și în pădure tot astfel ar fi arătat. Lat, parcă vast, trupul lui nu înfățișa atletismul sportiv, ci cioplirea altei epoci, primitive, cînd bărbații trebuiau să poarte armura ca o haină, și să mînuiască spada care le prelungea firesc spre moarte, năprasnicul braț. Barbă roșie, țîșnită de sub tîmple, trîmbițător roșie, abea potolită de foarfecă; păr roșu, izbucnit din fruntea scundă, de culoarea focului cel mare, oglindit de cupolele Moscovei invadate; ochi verzi, de junglă, oblici, tatari; nări viguros lăsate spre mirosurile animale; fălci dure, port trufaș, mîini cumplite ca ale statuilor asiriene, în stuhul lor roșcat.

Vikingul acesta ridicase casa aceasta, — sau poate alții la fel cu el, din neamul lui de bărbați croiți pentru pradă și dominațiune. Căci în fața portretului, tot ce părea ciudat în casa cu ziduri mistrețe, devenea firesc.

Și mai avea portretul un amănunt: pe încheetura mînei bărbatului cu păr roș, era încolăcit un șarpe. Turtit, cu ochii reci, capul reptilei alunecase plat pe mînă, făcînd una cu ea: privea.

Și Adrian avea impresia că șarpele privea și din numele portretului.

HILDA ȘI TIA

De cînd se mutase la azil n'o mai văzuse pe Hilda Golia. Pianul din odaia Veronicăi Hartular era mereu închis: bloc de tăcere neagră. Pe subt perdeaua roșie nu mai apărea nici-o mînă întinsă după lampa așezată mereu pe podele ca în odăile migrenelor. In schimb, tresărise, întîlnind-o dintîi

tot în odaia Veronicăi Hartular, pe Tia. Crezuse că-i Hilda: același păr roșu, aceiași înălțime sprintenă de vargă acvatică, aceiași rotunzime linsă a obrajilor.

Numai că Tia era slugă, și asemănarea cu Tia deși re-
ală — halucinantă noaptea, la lumina lămpilor de gaz pe
care ea le aprindea în toate odăile, — o deosebea mai ciudat
de Hilda, decît dacă n'ar fi avut nimic comun.

Nici o îndoială că erau fiicele aceluiași bărbat: surori
prin tată. Jar, aur și arame gemene, ardeau în părul lor pre-
țios și parcă fierbinte. Același salt de lame trase din teacă
în galop, în înălțimea lor vibrantă. Acelaşi alb răcorit de
lună nouă răsărită în abur de primăvară, în obrajii, gitul
și brațele lor.

Hilda avea ochi negri; Tia, ochi verzi.

Noaptea, amîndouă erau la fel: ale lui Golia cel roș,
limbi desprinse din jarul lui.

Dar ziua, Tia era alta decît Hilda, nu din pricina ochi-
lor verzi: cînd îi închidea, aceleași gene opac negre, spo-
reau ca un doliu albeața obrajilor. Deosebirea începea chiar
din asemănare. Nasul ceva mai gros, abea, și nările ceva mai
robuste decît ale Hildei. Buzele, cu acelaşi contur, ceva mai
cărnoase și mai bulbucate. Gitul mai plin, mai scurt, domi-
nînd mai puțin mobil decît al Hildei, umerii rotunzi ca o
rostogolire lucie de măr copt. Iar trupul, cu toate încheetu-
rile mai puternice, — avea curbe mai puțin prelungi, abea,
mai apăsate, mai încordate, decît ale Hildei. Cam de aceiași
vîrstă amîndouă, fermitatea Hildei era abea presimțită
subt rochie — ritm mai mult decît densitate a formei — pe
cîtă vreme a Tiei izbucnea, agresiv dulce în relieful vrîstei
sănătoase. Alături de al Tiei, pieptul Nildei ar fi părut de
băețel sprinten, atît era de secret scrisă rotunzimea sînilor,
deplini totuși. Îmbrăcată cu rochii croite pentru ea anume,
Tia și-ar fi destăinuit poate tot atît de înăbușit cași Nilda
conturul nudității. Dar purta, se vede, rochii dăruite de
Nilda, pe care trupul ei le umplea mai viguros, cu fructe
parcă; pe cînd al Nildei era în ele viu dar ușor ca unda
vîntului într'o perdea subțire.

Acelaș tată, știut de Adrian; două mere, necunoscute
lui. Notele aceluiași cîntec se înălțaseră din două fluere:
unul mai pur, altul mai pătimaș. Și gemenele întru altă fe-
ciorie și foc roșu, fiice ale lui Golia, își erau străine prin
mamele lor, prezente și ele în fetele lui.

Tunsă, o pisică de Angora tot de Angora va fi, deși slu-
țită, alături de o pisică obișnuită. Semnul rasei ei sultanine
nu e atît în părul lung care o împodobește cu mătăsuri mlă-
diu despletite, crizanteme de abur și cașmiruri toarse, ci în

finețea flexibilă a osaturei de arabescuri și mai ales în portul capului de buhnă suverană și în mișcările trupului de vînt lenit printre parfumuri tropicale.

Semnul acesta era în Nilda; frumusețea Tiei nu-l avea.

Și lămpile aprinse de Tia cu păr roș, în fiecare seară, păreau că vin să întîmpine și să lumineze apariția celeilalte, *cu toate* că și una și alta erau fetele lui Golia.

GOLIA-CEL-GHEBOS

Altfel tulburătoare pentru Adrian, decît portretele fiicelor, fusese întîlnirea după paisprezece ani, cu ghebosul înmormîntărilor. Golia și el, frate cu cel de sus, ultimul bărbat al neamului: pocitanie.

Spin și palid ca scopiții, cu buze subțiri, avea și el păr roș, aur goliesc: se vede culoare dată neamului ca o stemă. Umerii obrajilor proeminenți și oblicitatea ochilor deseori încrucișați, îi dădeau o mască mongolică, dominată de o frunte țuguiată, creață. Disproporționată, falca de jos atîrna greoae, ducînd mai departe buza ei decît cea superioară.

Și mînile și picioarele erau prea mici, în armonie dealtfel cu statura lui pitică, dar oricum penibile pentru un bărbat. Aveai impresia că-s lăbuțe de liliac, aparent numai devenite mîni și picioare, gata să-și recapete ghiarele membranoase.

Purta ghete cu tocuri femeești, din cale-afară de înalte, ceiace-i dădea un mers mărunt, sacadat, țapăn, de automat *cu picioare de lemn*. Nu gesticula niciodată deși era de o nervozitate bolnăvicioasă. mînile-i atîrnau mereu neînsuflețite, palide, reci, ca degerate. Cînd dădea mîna cu cineva, mînuța lui cădea în mîna celuilalt ca un șoarec mort.

Dincolo de ridicol, făptura lui se închegase în sinistru: mai mult coșmar decît caricatură. Nimeni n'ar fi cutezat să rîdă, întîlnindu-l, nici chiar copiii care vin dela școală într'un picior. Cînd îl vedeai parcă îți era frică să nu-l visezi la miezul nopții deșteptîndu-te cu el la căpătîi: liliac ieșit din preistoria somnului.

Purta întotdeauna haine negre, cămeși scrobite — cum au numai morții pe catafalc — și manșete rotunde prinse cu două agate negre încrustate în patace de aur.

Uneori clipea în șir — numai așa își exprima nervozitatea —; alteori ochii vegheau fixi, fără expresie, ca niște plasturi de mătasă neagră într'o față fără sînge, palid apoasă și verzue ca lumina gazului aerian; iar alteori ochii se micșorau lucitori, lungi, oblici în desișul genelor ca două coropișnițe oprite pe un zid umed, dînd un fior celui pîndit de aceste dungi miriapode.

In timpul zilei nu apărea niciodată prin casă; cel puțin, Adrian nu-l întîlnise nici pe scară, nici în drumul spre poartă. Dar într'o noapte, clopoțelul auzit în prima seară din odaia Veronicăi Hartular, se urcase c'un cling-cling lugubru ca al ciumaților din evul mediu, pe scara podului. Adrian crăpase ușa cu inima atinsă de zimții spaimelor copilăriei. Și văzuse în același timp umbra pe zid, ca un pian mare cu cap în loc de claviatură, și'n mijlocul gangului omulețul atît de retezat că părea un craniu așezat deadreptul pe picioare, ducîndu-și trunchiul în spate. Intr'o mînă ținea felinarul aprins, al tuturor celor care umblau noaptea prin casa lui Golia, iar în cealaltă, clopoțelul, scuturat mașinal cu o indiferență de pendul așezat într'un cavou.

Adrian se închinase.

Ghebosul îl privise cu pîlpîirea păroasă a ochilor micșorați, abea răspunzîndu-i cu o imperceptibilă înclinare a frunții, și plecase, — neliniștindu-i somnul o noapte întreagă. Visul din copilărie reapăruse ca o cracatiță de ape mlăoase, cuprinzîndu-l. Se deșteptase de cîteva ori, aprinzînd lampa.

Apoi încuiase ușa.

Visase că se oprise un dric la ușă, și iarăși, cași în somnul copilăriei, ghebosul îi făcea semn să vie, cu un deget galben, cu unghia și mai galbenă.

Altă trezire.

Alt somn.

Ghebul devenise o lădiță din care brațele **celuilalt *Golia*** scoteau șerpi lungi.

Apoi visase capul ghebosului, care creștea imensificîndu-se ca al Sfinxului așezat deadreptul pe plutirea nisipurilor, devenind apoi un palat cu ferestre negre. Și la fiecare fereastră o minge roșie care palpita istovitor. Apoi mingile deveniseră cînd capul Nildei, cînd al Tiei, rostogolite de mînile ghebosului ca niște boambe de aur incandescent, spre el...

Se deșteptase într'o fulguire neagră, cu nările astupate și fața mînjită. Adormise ultima oară cu lampa aprinsă. Filă. Capătul flacării crescute, se înegrise, depășind tubul sticlei cu limbi bifurcate. In această lumină de eclipsă, belciugile din plafon, capetele de lei din cele patru colțuri ale patului și portretul sanghin ca un enorm răsărit de lună deadreptul în odae, — căpătau gînd și viață, împrejmuindu-l c'un fel de pîndă surprinsă.

Stinsese lampa. Renunțînd la somn, se așezase la fereastră, deschizînd-o. Fără de lună, cerul era o catacombă de marmură neagră, incrustată cu miliardul de jar al stelelor.

Sclipeau delirant cașicum focul fiecăreia ar fi fost ințețit de suflarea unor buze.

Intregul pămînt era o vale a acestei înălțimi a prăbușirii lui Satan.

Și subt fereastră, jos, în fundul ogrăzii, albi, grei, și totuși plutitori, ca niște îngeri care nu mai pot zbura, cu aripele înfiorate fără de avînt, înfloreau pomii c'o melancolie în care era nostalgia cerului.

Nicăeri aiurea ca în casa lui Golia, sufletul nu era mai aproape de legende, și mai departe de viața orașelor electrice. Stăruiau încă pulberile unui trecut nealungat, prin care viața străbătea ca o lumină de vitralii medievale, proiectînd alte contururi și culori decît ale vieții deafară, pe sufletele celor dintre zidurile ei.

BABA TINA

— Oricui te'ntreabă, spune-i că ești nepotul meu, — îl sfătuise din prima zi Veronica Hartular, simplificîndu-i cu anticipație dialogurile biografice.

Prima care-l cercetase, după cucoana Aglăița, fusese baba care-i vizita zilnic odaia, dimineața, ducîndu-i o ceașcă de lapte pe sfert vărsată peste felia de pîine. N'avea mulți dinți subt buzele arse de tutun și proeminente ca o streșină subt care-și făcuse cuib nicotina. Iși acoperea mereu gura cu palma, și cînd fuma și cînd nu fuma, ca cei care sufăr de nevralgii. Cînd vorbea, căsca gura c'un fel de scîrbă c'o deschide fără să iasă fum.

— Carevasăzică veniși pă la noi. Te cunoști cu Golia?

— Nu. Sunt nepotul doamnei Veronica.

— O fi. Da tutun tragi? —

— Nu.

— N'o fi! oftase ea răsucind o țigară groasă.

Ii făcuse patul, mormăind ca printre pasări. Apoi se așezase pe marginea patului, aprinzînd țigara. Odată cu întîiul fum sorbit ca un lichid clocotit din buzele lacom țuguiate, o tusă țigănească hurui în pieptul ei șubred. Mirosea a gaz și a găină. Sbîrcită la fel pe față și pe mînile vînoase, avea negreața iodată a miezului de nucă veche. Bătrînețea făcuse din ea un fel de bărbat spînatec cu cercei la urechi, cu mustață rară și un pinten sur în bărbie, îmbrăcat în fuste fără rost. Numai ochii mai erau de femee. Un verde muerește drăcesc subt lemnul putred al pleoapelor, ca două împărătești smaralde de furat.

— Și cum îți zice?

— Adrian.

— O fi!... of-of-of! Mă dă gata scările, arde-le-ar mama

focului. Dacă întreabă Golia ăl cocoșat, zi că ți-am făcut odaia. Ești bun la inimă?

Și c'o nerușinare profund spontană întinsese mîna fără ghioc, precizînd neîndoios rostul întrebării. Adrian îi dădu-se cîțiva franci. Baba îi numărase în palmă unul cîte unul, ciocnindu-i ca pe vremea banilor de argint.

— Da pă Tia o văzuși? stăruise ea din prag, trimețîndu-i odată cu vorbele un fum des de mahorcă.

Adrian dăduse din cap, negativ.

— E fii-mea, — proclamase ea cu ochii la portretul lui Golia. Ala bărbat, zic și eu. Ech!... Mie-mi zice Constantina; dar zi-mi Tina că-i mai pă răpezeală.

Și eșise fără să-i grijească odaia. Dealtfel, mătura și farașul le lăsase la ușă, ca pe vremea tinereții cînd își aducea trupul în odaia bărbaților, nu munca mîinilor.

VARVARA

Pentru Adrian, casa lui Golia era o carte cu multe file rupte și risipite; apăreau un personaj, altul, fără să știe legătura dintre ele, presupunînd-o uneori, alteori presimțind-o. Totul era fragmentar, episodic, mai mult scînteere decît lumină, cuprinsă între spații de necunoscut.

Fără să-și dea seama numaidecît dece, își închipuia că Nilda e orfană de amîndoi părinții: un fel de liberare estetică de asemănarea cu înaintașii degradați de vîrstă. O vedea pe Nilda subțire ca un fum, plutind încă pe locurile unui foc stins. Fata lui Golia: atît. Din silabele legendare; nu din părinți trupești, supuși, scăpătării în timp.

Și totuși, soția portretului celui mort, exista în Azilul de Bătrîne, atît de neatinsă de viață, atît de suveran frumoasă, încît Nilda tot orfană apărea, devreme ce nu poți concepe maternitatea unei statui sterpe în marmura unicității ei.

O întîlnise pe Varvara Golia în odaia surorii ei, Veronica Hartular, tot la ceas de noapte luminat de lampă ca de candelă mînăstirească. Mai înaltă decît Nilda, înfățișa o armonie dominatoare, potrivită cu statura ei.

Nici fată, nici femee.

Trăia subt semnul marmurei a cărei pietroasă feciorie o păstrase și în anii maturității. Avea poate patruzeci de ani, dar era altfel tînără decît femeile care izbutesc să-i ascundă prin încordare și meșteșug. Plenar, trupul n'avea nici-o îngreuere. Deplină, spinarea era încă de fecioară. Avîntat și rotund, gîtul n'avea creț; nici bărbia, fald, subt curba ei strictă. Părea sculptată: astfel și'ntocmai răsărită de subt nobila daltă, din întîile clipe ale apariției, nu năs-

cută din trup și păcat, pentru viața și moartea omenească. Predestinată acestei armonii, o păstra în acea somnolență între vis și viață, lunară, a statuilor care trăesc nu prin mișcările sîngelui, ci prin lumina care le dă umbră și surîs dinafară venite.

Parcă și iubirea s'ar fi oprit reverențial în preajma ei să o admire, nu s'o aibă, simțindu-se alături de ea, singură, — deși părul ei adînc și negru ca răcoarea fîntînilor avea suprema feminitate a parfumului viu. Păr negru, depășind desigur brațele, cort în care să fie și mai aprins goală nuditatea de flacără a femeii; sprîncene subțiri ca arcul dintîi al craiului-nou peste ochii deplin negri, solemn mari; gene răsfrînte și'nflorit întunecate, — și'n schimb o piele albă, netedă, subțire, aproape luminoasă.

...Sunt nopți marine cînd lună nu-i și parcă n'a fost niciodată. Marea e neagră, cerul e negru. Stele ard înflorindu-și locul, și fără să tulbure, sporesc splendoarea de negru despicat a mării și a nopții, unite'n dunga orizontului. Și pe măsură ce noaptea e mai deplină în tăria întunericului pur, bruma nebuloasă a Căii-Laptelui devine mai densă, mai exaltată, pînă cînd arcuită și pe cer, oglindită și de mare, e forma și culoarea unei goliciuni născută din spuma stelelor antice, albă'n valvele marelui întuneric despicat...

Și se întîmplă uneori în frumusețea unor femei albe și brune, parcă oglindirea acestor nopți de mare năprasnic pure.

Astfel fusese Varvara Golia în brațele bărbatului cu păr roș; astfel era încă noaptea, la lumină de lampă, mama Nildei cu păr roș dar ochi negri și trup alb ca și al celei care-i dăduse viață și frumusețe, lăsînd pe Golia să-i dea semnul focului și sîngele lui.

FAMILIA DESTINULUI

Adrian o găsise pe Varvara Golia în odaia Veronicăi Hartular. Se vede că vorbeau mai demult. Ii fusese prezentat. Sărutase o mînă prietenos întinsă, parcă abea atunci pricepînd semnificația omagială a acestei sărutări.

Varvara nu purta inele. Erau și de prisos, cași pe degetele statuilor. Cînd întindea brațul te așteptai să răsară o harpă la capătul gestului, împlinindu-i armonia, și dincolo de harfă o zare elină, redîndu-i lumina natală.

Prezența ei împodobea odaia în care trăiau în întunericul ochilor orbi, gîndurile și nălucile Veronicăi Hartular.

Avea un glas plin și grav în sonoritatea lui joasă, și un ușor accent francez care dilata muzical sunetele limbei ro-

minești, răspicindu-le în silabe de cintec, c'un fel de șovăire inițială, deindată învinsă.

— Dumneata ești nepotul Veronicăi, — afirmase ea lent, măsurindu-l c'un zimbet abea ivit. Cum se poate ca un om tinăr să găsească plăcere de a sta într'o astfel de casă?

— Sunt moldovean, doamnă.

— Dar înainte de-a fi moldovean, ești tinăr.

— Sunt un tinăr moldovean, — stăruise Adrian, cu gravitatea lui obișnuită, care dădea deseori vorbelor lui caracterul unor destăinuiri.

Varvara Golia îl privise lung. Apoi își adunase privirea în gindurile ei, căutînd o amnitire...

— Veronica, tinărul seamănă cu cineva din neamul nostru; dar cu cine?...

Nu găsea, fiindcă nu'și dădea samă că obrazul lui Adrian nu trebuia căutat printre bărbații unui neam, ci printre fetele lui, cele care-s încă mai albe în moartea lor timpurie, ca paloarea trandafirilor în brumele toamnei.

Veronica nu-l văzuse decit odinioară, cînd avea nouă ani, la fereastra casei de peste drum; acum nu putea să-l vadă, fiindcă era oarbă. In mintea ei, Adrian își păstrase chipul de copil cu plete.

Varvara nu-l găsea, deși i se părea că-l recunoaște, fiindcă îl căuta pe-o altă alee a amintirii.

Dar tinărul decurînd cunoscut le era intim amindorura, venit acolo parcă din trecutul lor, nu din viața lui, aducindu-le un chip și un glas al anilor duși, o adiere tinără de liliac alb răsărit pe vechi morminte.

Adrian nu știa ce e în gîndurile lor. Simțea însă că-l primeau, cași zidurile casei lui Golia, recunoscindu-l parcă, însușindu-și-l prin trecut. Și această îmbinare a ființei lui cu sufletul răspîndit în oamenii altui neam, pînă atuncea neștiuți de el, îi dădea o bucurie amplificată de mister, care-i înrudea expresia feții cu a celor două surori.

Varvara Golia frumoasă în umbră ca melancoliile lui Michel-Angelo rămase pe mormîntul Medici-lor; Veronica Hartular, oarba cu păr alb și frunica ca o pinză de navă migratoare pe apele timpului; Adrian Arabu tinăr și prea grav, ca înflorit a doua oară în toamna sufletului moldovenesc.

Și o lumină de lampă așezată pe podele, abea conturînd în întuneric trei chipuri omenești ginditoare și tăcute între prospețimea unei ferestre deschise pe primăvară și vechimea unei perdele de catifea roșie, — ca un fragment apărut din marea frescă a destinului.

IONEL TEODOREANU

MISIUNI PENTRU VIITOR

M I H A I D. R A L E A

Istoricul aplecat peste evenimente, ca și pescarul pe marginea rîului, descoperă din cînd în cînd, valuri asemănătoare.

Generațiile care se leagă între ele prin afinități, reiau problemele zilei, prin conținut altele, dar prin metodă aceleași.

Poporanism, europenism, concepția socială a artei, iată atitea probleme, pentru care a sîngerat o eroică generație de acum douăzeci de ani și care azi apar perimate.

S'a schimbat conținutul preocupărilor. Dar atitudinea care judecă evenimentele de azi sau metoda care le tratează s'a schimbat și ea oare, tot așa de radical?

Telescopul e același în fața altor astre, mereu schimbătoare, care trec la rind. Intre înaintașii noștri și între noi cei de azi sau cei care vor veni mîine există maniere și reacțiuni de familie.

William James spune că orice om, chiar și umilul măturător de stradă, care acum stringe gunoaele în fața mea, are o concepție specifică de viață, un mod individual și unitar de a interpreta evenimentele și de a compune un anumit mănunchiu din ele.

Fără să arboreze o filozofie, „Viața rămînească" a avut totuși una, o concepție despre lume în care preocupările ei disparate și în aparență contradictorii, se topeau într'o unicitate desăvîrșită.

■

Există două moduri de a privi omul: pe dinăuntru și pe dinafară.

Temele personaliste, cu variațiile lor nenumărate consideră individul o lume în lume. Privindu-l mai ales în interiorul lui, se descoperă acolo un sistem închis de perspective sufletești, omul cu individualitatea lui devine o axă de gravitație, un centru într'o mișcare de rotație. Conștiința lui, de care se minunează, devine un idol, o divinitate. Eul, ajunge o feerică grădină care trebue cultivată pentru ea însăși.

Ceeace-l înconjoară: societatea, natura, universul, devin instrumente docile și secundare pentru perfecțiunea

personală, ori decoruri menite să pue în valoare, prin perspective de contrast, divinitatea originalităţei personale.

O singură grijă să aibă omul: să-şi ipertrofieze conştiinţa, şi să-şi găsească o formulă particulară, diferenţială, de existenţă. E nevoe în orice caz de originalitate, căci aceasta deosibeşte, singularizează individualitatea, făcînd din ea o insulă inabordabilă. După aceia, cuprins de frenezie autonomistă, omul n'are decit să formuleze mereu drepturi, şi să protesteze faţă de atingeri şi de incălcări.

Literatura va veni să-l studieze în ipostazele lui rare şi stranii, psihologia îl va studia „diferenţial", morala îl va decreta „erou" sau „supra om", economia îi va consacra puteri de a exploata şi de a fi liber s'o facă. Persoana, declarată sacrosantă, va avea o civilizaţie, un ritual, o ştiinţă şi un cult.

Cobden, Carlyle, Robespierre, Nitzche, H. Spencer, D-l C. Rădulescu-Motru, Barrès, Rousseau, N. Iorga, vor fi după puteri, după ţări, după talent şi moment, preoţii variaţiunilor pe tema personalismului.

Dar omul se poate privi şi *din afară*. Atunci, peisagiul se schimbă. In faţa ochilor apare un firmament înstelat de miriade de lumi. O varietate infinită şi haotică în care sînt totuşi cîteva concordanţe. Universul nu mai e o mobilă pentru un domn. Individul, bietul individ, e un infim detaliu dintr'un tot. Modestia, precaritatea lui ajung evidente. Societatea mai întîi şi apoi natura îl copleşesc. Ipocondriile de conştiinţă, capriciile şi mofturile individuale, par sinistre, dacă nu cumva se pierd neobservate în imensitatea siderală. Lumea începe să existe. Omul, timid, aşezat la locul lui tinde să se complecteze cu ceeace îl înconjoară, să se extindă în afară, năzueşte către realitate.

Căci realitatea aceasta există: ea nu e un simplu caz de interpretare a cunoaşterei noastre. Realitatea e o rezistenţă care ne sileşte să o admitem, să o respectăm, o rezistenţă care ne aşează la locul nostru.

Concepţia *universalistă* e astfel obiectivistă şi realistă. Ea ne obligă să recunoaştem necesităţi, nu să formulăm capricii. Ne interzice să traducem valori din dorinţi nesecate.

Universalismul realist nu e desigur universalism mistic.

Departe de noi concepţia unei contopiri amorfe între om şi natură sau între om şi divinitate. Universalismul nostru obiectiv şi realist presupune o mentalitate pluralistă şi descentralizată, recunoaşte diferenţe calitative şi cantitative între fenomene, admite discrepanţe şi individualizări. Numai că autonomia fenomenelor ne pare relativă: o strictă interdependenţă face ca un simplu fir să fie ţesut cu tot restul.

Admiterea realităţii obiective a lumii presupune supunerea la ea, deci curiozitatea şi dorinţa de a o cunoaşte.

Universalismul mistic din contră e tendinţa confuză şi sentimentală de contopire cu lumea, fără analiză, fără discernămînt, adică proclamarea unui obscurantism instinctiv ori intuiţionist. Punem la baza cunoaşterii, ultima formă perfecţionată de cunoaştere: conştiinţa şi raţiunea. Aceasta, desigur nu înseamnă negaţiunea utilizării altor forme ajutătoare ca intuiţia ori sentimentul.

Sociologismul vechii „Vieţi romîneşti", adică primirea postulatului supremaţiei societăţei asupra individului, cu forma sa specifică romînească poporanismul, (socialismul pleacă dela acelaşi sociologism, diferind numai asupra caracterului specific), concepţie socială a artei, acceptarea culturii europene, a democraţiei, sînt tot atîtea forme de universalism şi tot atîtea protestări de anti-personalism.

Probleme noui se ridică azi de pretutindeni. Caracteristica sec. XIX a fost triumful individualismului. Pecetea particulară a sec. XX este apusul individualismului şi victoria formelor colective de viaţă. Universalişti realişti, suntem încîntaţi că vremea ne aduce o confirmare adîncă a crezului nostru. In orice caz nu vom pierde vremea să pledăm pentru forme moarte.

Vom da toată atenţia, sprijinul şi simpatia noastră sistemelor, în care socialul cu corelatele lui de solidarizare şi cooperaţie domină individualismul anarhic şi incoherent. Etatismul, economiile dirijate, cooperatismul etc., etc., au toată adeziunea noastră.

A admite preponderenţa grupului asupra individului înseamnă a primi legea majorităţii. Ca şi în trecut „Viaţa romînească" va milita pentru democraţie. Fireşte nu atît pentru acea democraţie *politică* formală, care e atentă mai mult la drepturi decît la datorii, care consfinţeşte mai mult abuzuri decît fructuoase obligaţii, ci pentru democraţia *socială*, care realizează filantropia şi justiţia. Vom combate cu toată energia tendinţele cezariene, dictatoriale, oligarhice, „forme romantice ale disperării" cum le numeşte Ferrero, justificări pentru volontarisme personaliste, în care întîrzie încă un vechi cult al „eroilor" omnipotenţi, reziduri magice ale unei mentalităţi primitive. In vremuri cînd stăpîneşte starea de mulţime şi imperativul opiniei publice, ne vom subordona legilor fireşti ale societăţei actuale. Nu ne seduce nici corporatismul, organizaţie feudală, atomi-

stică, cu aspectul ei de „egoisme à plusiuers", după care fiecare breaslă tinde să exploateze pe celelalte.

Tendinţa noastră către universalism, nu se va putea opune la năzuinţele de complectare ale grupurilor naţionale prin viaţa continentală a Europei de azi. Recunoaştem specificul naţional ca un fenomen. Dar nu putem face din cultivarea şi exaltarea particularităţilor naţionale un scop în sine. Interdependenţa contemporană, va ajunge desigur să atenueze stigmatele locale. Regrupări continentale, sub o formă sau alta vor urma. Europenismul e, pentru noi, un ferment de civilizare. Prin el s'a realizat tot ceeace avem. Nimeni nu are dreptul, ca, de dragul întreţinerii unor moravuri autohtone mai mult ori mai puţin pitoreşti, să menţie la infinit imbecilitatea poporului său.

Din aceiaşi concepţie generală, de subordonare la ambianţă, la exterior, concepţie detrministă care respinge voluntarismul naiv şi donchişotesc a cezarilor de carton care cred că pot modela lumea după poftele lor, ca sculptorul bronzul, vom respecta legile materiei, ale tehnicei, ale mediului geografic ori economic. O veche şi falşă antiteză, între civilizaţie şi cultură, asignează civilizaţiei perfecţia tehnică şi culturii desăvîrşirea sufletească. Să ne scutească toţi mandarinii de fineţe sufletească, care se raliază budismului ori brahmanismului, invocînd butada renaniană: „prefer liniştea sufletească a unui jogi păduchios, decît ştiinţa unui inginer american".

Tehnicitatea e şi ea o formă de suflet condensat. Dar în acelaş timp e un mare instrument de eliberare socială. Preferăm o civilizaţie cantitativă de şosele, de fabrici, de căi ferate, de băi publice, în locul unor sporadice apariţiuni de genii rafinate, paradoxale şi perverse, suprapuse unei mizerii generale.

Şi, în fine, pe baza aceluiaşi universalism, cerem o concepţie integralistă a sufletului omenesc.

Nu credem în facultăţi izolate ale sufletului, care e un tot indecompozabil. Nu credem în ştiinţă pură, în artă pură, în filozofie pură. Există, fără îndoială dominante şi specializări. Dar cum spune unde-va G. Simmel, un om care nu e decît deştept, fără a fi şi bun, fără a fi şi artist, nu e complect deştept. Un artist care e numai artist nu e mare artist. Diferenţierele excesive şi monstruoase duc la opere fără mare semnificaţie. Specializări da, dar deasupra lor trebue să primeze omenescul.

Exemplarul cel mai perfect e exemplarul uman. Fiecare producţie trebue să aibă preocuparea sa specifică. Dar în dosul ei trebue să palpite o inimă omenească. Pretenţiile lombroziene care militau în favoarea unei genialităţi identificate cu monstruozitatea, puteau mulţumi o societate uşor degenerată ca aceia dela sfîrşitul secolului trecut. Azi, mai ales în Rominia, unde desvoltarea unei aptitudini chirceşte implicit pe celelalte, cerem oameni integrali, fiinţe totale.

Iată cîte-va consecinţe, pe lîngă altele, ale universalismului „Vieţii romîneşti". Corolare teoretice, dar şi imperative militante pentru care vom lupta. Ele ne leagă de înaintaşii noştri şi ne dau şi posibilitatea de a desena perspective viitoare.

M. D. RALEA

■

C A L U L R O Ș U

L-am așteptat pe o colină neagră,
sub cerul ca un clopot ce prindea să se afunde,
să vină de neunde,
l-am așteptat pe o colină neagră.

S'a prelins ca o lumină
ce curge 'n văsduh printr'un jghiab nevăzut,
în curgerea-i lină,
ca un bolid
ce-și mută tăcerea mințită prin vid.

A căzut ca un bloc uriaș de mărgean,
n'a glisat cu plus pămîntean.
Sub copite rotunde, două flăcări roșii
i-au țîșnit ca două aripi roșii.

Și nu i-am întins ca'n legende străvechi,
din talgere mari de jăratic să soarbă,
n'avea răpciugă nici trupul schilod,
nici privirea oarbă.

Și-am sburat,
printre stele mai mari ca pămîntul
pe cari-am umblat.
Erau stele moarte în drum; le-a atins,
cu aripi de foc și din nou s'au aprins.

Zadarnic apoi am bătut,
la porți albastre și grele. de vis,
nici o poartă nu a gemut,
nici un vis nu s'a deschis.

Joc de stele căzătoare s'a încrucișat pe cer,
undeva fără zvon, o lume s'a năruit,
și singur, m'am trezit,
sub clopotul care prindea mai greu să se afunde.
Calul roșu, se mistuise spre neunde,
și m'am trezit ca un copac fără frunze,
pe o colină neagră.

RADU BOUREANU

(Sbor alb)

LECȚIA DE DANS

Seara de dans la a cincea. Valentin cîntă din vioară toate valsurile pe cari le știe, secondat de alți patru violoniști în devenire. Puțini dintre noi însă pot dansa. M'apropii de Ion Dănilă:

— Vrei să mă înveți și pe mine să dansez ?

— Bucuros, se angajează el.

Dănilă e înalt de nu se mai sfârșește, subțire, poartă haine caki și miroase strașnic a parfum. S'a pregătit omul de bal. Dansează minunat și asta îi face plăcere. Cred că într'o sală de dans veritabilă ar face furori. Ne recrutăm domnișoarele dintre colegi, cu invitații în regulă, păstrînd protocolul balului. Puțin lipsește ca să se aleagă dintre colegi și regina balului. Am siguranța că tot Dănilă ar fi cel indicat, cu toate protestele lui Georgică Stamatiu și Mureșanu. Sunt, desigur, printre noi, mulți cari regretă sincer că nu au putința să danseze cu o domnișoară veritabilă. Am putea invita femeile de serviciu, dar nu face pentru un bal serios și cred că ideia aceasta nu-i vine nimănui.

— Stai să te conduc eu, spune Dănilă, luîndu-mă, elegant la dans.

Va să zică eu sînt *domnișoara*. Pufnesc de rîs și încep să țopăiu.

— Lento, lento! spune el. Valsul nu-i ca hora.

Să le ia naiba de valsuri. Cine le-a mai inventat? Nu le pot învăța de loc. Dănilă mă consolează însă:

— Așa-i la început. Dar pe urmă să vezi ce bine ai să dansezi.

Dar treaba merge rău. Tocmai cînd e mai interesant și vrea Dănilă să facă tururile, eu — depășind orice regulă a coreografiei, — o iau invers și-l împiedic și pe dînsul. Îi place la tururi:

— Vezi, asta e o plăcere infinită, singurul farmec al dansului. Ia uite la mine.

Și-mi dă drumul, iar el se retrage cîțiva pași și începe să danseze singur, dînd din mîini. Mă uit la el: nalt-nalt, să spargă tavanul. Și cum se silește să-mi dea lecții, s'a îndoit din spate, iar mîinile parcă vor să apuce aerul.

Pufnesc iar de rîs; dar cînd se apropie să mă ia din nou la dans, observ că persoana lui se siluetează, căpătînd o estetică potrivită pentru un bal veritabil. Dansează elegant.

Mareș Vasile zărește chinul meu și se contorsionează de rîs:

— Ia uitați-vă la Bucur. Parcă e un par!

Dănilă mă părăsește în cele din urmă, lăsîndu-mă tot așa de profan în această nobilă artă a Terpsihorei și dansează cu Beldiman.

Mă uit la dînșii. Dansează minunat. Și eu parcă sînt un *„par"* Nu mai am nici o dorință să dansez și vreau să mă retrag în dormitor, tocmai în clipa cînd Valentin o dă pe horă. Ei, la asta mă pricep puțin. Rămîn încă o jumătate de ceas. După horă iar vals. Se vede că valsul e mai preferat, dar eu nu-l prefer de loc și cred că n'o să-l prefer niciodată.

Mureșanu, căruia i-am compus pînă acum vre-o trei scrisori elocvente de dragoste aprinsă, se oferă să-mi mai dea și el o lecție de dans, vrînd prin aceasta să-și manifeste recunoștința pentru serviciile mele, care nu i-au adus pînă în prezent decît vaga promisiune a unui *rendez-vous* din partea Dulcineei sale, internă la școala profesională de fete. Primesc oferta destul de amabilă a colegului amorezat pînă peste urechi. Dar el e mult mai scund decît mine și cu toate binevoitoarele lui sforțări, nu reușește decît să se facă numai apă :

— Mă, dar greu mai dansezi. Ce dracu, parcă ești un *buștean?*

Buștean sau par, e același lucru. Mă duc la culcare, trist.

Zgomotele din bal ajung pînă în dormitor și nu pot să adorm.

Mă gindesc că in curind vine vacanța și, ca in toți anii, la noi in sat, in localul școalei, se dă o serbare cu dans. Vor veni desigur toate fetele plecate pe la școli, voiu vedea-o pe Veronica și voiu incrusta, desigur, pe rama inimei, o nouă decepție. Ne iubim, adică... eu o iubesc, pentrucă ea nu cunoaște frămintarea inimei mele tinere. Bănuește insă ceva. Pină cind oare vom fi doi streini? Sau poate nu va mai fi nimic? Ah, atunci la ce să mă mai zbat? Pentruce toate aceste eforturi in vederea unei himerice cariere? Mai bine rămineam acasă. Nu m'am inscris in școală decit din ambiție pentru ea.

Veronica, numele tău l-am desenat pe toate cărțile și caetele, cu infloriturі; l-am sculptat sever in lemn și'n suflet, săpind literele din argila fierbinte a celor optsprezece ani...

Păstrez dela ea o carte și nu o carte dintr'acelea care indică liniile unui sentiment. E o Fizică; deci ceva rigid. Cartea mi-a dat-o Mareș și o păstrez cu sfințenie. Timidă, se ivește adesea pe bancă, evocind dintr'odată, intr'un virtej amețitor și tare ca aroma trandafirilor striviți, icoana ei scăldată in tremurul luminei albe, miniaturală ca o efigie de Kranach și cu suris calculat ca'n almanachul de Gotha al prințeselor triste.

Fugară, din port in port, din gară 'n gară, infiorind pe toți cu părul ei blond ca tutunul, cu ochii negri trași de un penel iscusit care a știut să prindă de minune, in lumina lor, umbra neliniștilor de sub inoptarea pleoapelor; cu trupul viu și plin incadrat in trena visurilor exotice și proteice, ea aducea din patriarhala liniște a satului moldovenesc, melancolia unui suflet romantic și frăgezimea sănătoasă a unui suris pe care l-am gravat in amintire, — sfinx de piatră din galeria regilor invinși.

B. IORDAN
(Normaliștii)

■

M I S C E L L A N E A

PRIN GENERAȚIE SAU TALENT

Fără indoială trăim timpuri de regrupare socială. In toate domeniile, in sinul tuturor profesiunilor sindicalizări și iarăși sindicalizări. Individul izolat a ajuns mizer și precar. N'are drept la viață decit cine e inscris intr'o corporație. Nimic de zis dacă așa e semnul timpului. Dar noi credem că aceste revendicări sindicale privesc aspectul material al vieții. Profesia are mai ales un aspect de „gagne-pain". Și aici omul are dreptul ca in toate luptele pentru cucerirea unui codru de pine să substitue forța numărului solitudinii anarhice și impotente.

Iată insă că o serie de persoane grăbite, nu totdeauna tinere, dar pretinzindu-se din oportunitate tinere, cu sau fără talent, găsesc că sindicalizarea se poate obține și in domeniul valorii artistice. Nu te citește nimeni? N'ai nici un dram de duh? Nu știi să scrii sau să gindești? Nu e nimic: tinere debutant, nu te descuraja! Adună-te la un loc cu alți prieteni tot așa de inzestrați dela natură! Nu uitați să luați cu voi și unul ceva mai dotat, chiar dacă e mai bătrinel. Zece ani mai mult ori mai puțin ce importă! Formați impreună o corporație a generației voastre și, numai decit, veți putea desființa coșurile revistelor serioase, veți putea intra in toate redacțile, editurile, ca la voi acasă. Rețeta e simplă și fructuoasă. Uitam insă ceva: mai trebue și puțină gălăgie, multă batjocură contra corpurilor intelectuale serioase ca de pildă universitatea, academia, oamenii cu talent consacrați, etc. Astfel veți da impresia de revoluționari. La toate acestea nu neglijați un anume limbaj, din care, in orice caz, să nu lipsească cuvintele magice: „ritm nou", „tempo", „problematică", „mistică", „găselniță", „constructiv", „creator", dar mai ales: „complex". Banda astfel aranjată va pătrunde in impărăția literelor și, ca și trupele condottierilor va avea dreptul să-și impartă toate bogățiile cucerite.

Un domn, Polihroniade, crede, intr'un esseu publicat in revista „Azi", in misiunea divină a ilustrei generații care are azi douăzeci și cinci de ani, — deși bagă intr'insa, cind ii convine, și oameni care au patruzeci. Nu există adolescent debutant care, vrind să intre buluc fără bilet de intrare, ca

studenții la teatru, să nu fi invocat dreptul sacru al generației. Așa că „găselnița" d-lui Polihroniade e un sinistru loc comun. Ne-am săturat ca de mere acre de acest permanent apel la ideia de generație. De cînd lumea și istoria, toți oamenii de aceeași vristă au idei mai mult ori mai puțin comune. Dar azi ca și totdeauna unii au avut talent, iar alții — inchipuiți-vă scandal, — deși din aceiași generație, n'au avut. Cei care au ceva de spus n'au invocat nici o dată dreptul de a se sindicaliza intr'o generație. Fiindcă pătrund și fără asta. Mediocritățile contemporane au găsit însă un mijloc: au inventat corporația generației. Adică vor și ei să se strecoare in cîrd, neobservați, în mulțime, sub girul celor înzestrați de D-zeu.

Oricît de util o fi sindicalismul, el poate oferi o piine și un drept la existență. In nici un caz, el nu poate dărui talent celor care n'au.

m. r.

INDIVIDUALIȘTII ROMANI

Un grup de individualiști romini, alarmați că presiunea societății îi va impiedica dela nobilul sport al perfecționării sublimului lor „eu", au fundat o societate și o nouă revistă: *„Libertatea"*. Toți excelenți solitari, au ieșit din superba lor izolare, au părăsit turnurile de fildeș unde își ingrășau hipertrofic personalitatea, precum gîștele ficatul gras, și au pornit o teribilă cruciadă contra *socialului*. Desigur le-a trebuit un puternic spirit de jertfă ca să părăsească o nobilă solitudine, intrebuințată exclusiv pentru barresianul ori goetheanul cult al eului, și să se amestece in tumultul vulgar al masselor, pentru a le convinge de necesitatea invierii vechiului ideal egoist, anarhic și libertar. Ceiace dovedește că individualiștii romini nu sînt chiar așa de egoiști, cum pe nedrept se crede și că ei găsesc, cînd trebue, accente de devotament și pasiune prozelitică.

Ceiace dovedește iarăși că deși adepți ai *libertății* pure și totale, ei țin să ne *impue* aproape cu deasila — sub sancțiunea pentru noi de a deveni altfel snobi ori proști, — idealul lor social. Ne permitem să observăm însă că atît celebrii „Bouvard et Pecuchet", cît și onorabilul Domn Trahanache, știau deja că libertatea înseamnă dreptul de a face ce vrei. Ce te faci cu cine-va care vrea să *fie liber* de a nu fi liber? După cum se vede, noțiunea de libertate a individualiștilor romini, e o libertate *sui generis*, după care oamenii sunt siliți să devie imediat individualiști. Adevăratul ideal liberal lasă pe fiecare să facă ce vrea. Proselitism libertar e un non-sens.

Dar in No. 2 al revistei „Libertatea", un brav, onest și bine pregătit economist, Profesorul G. Strat, care e pe punctul grav de a deveni martirul noii cauze, (ca prieten sunt îngrijat de teribila postură ce-și pregătește!), d-sa denunță drept snob pe oricine îndrăznește să se pronunțe pentru vreo formă mai socială de producție, cum ar fi bunăoară economia dirijată, capitalism de stat, etc. Adică snob ar fi tot poporul italian, rusesc, o bună parte din doctrina economică germană actuală, din cea americană, Profesorul Keynes care își intitulează o carte: „Das Ende des laissez-faire", Sombart, etc. Să revenim deci la vechiul „laissez-faire", la drepturile imprescriptibile ale individului!

E ceva înduioșător și poate nobil în a susține azi, această caducă, perimată și de toată lumea părăsită dogmă. E drăguț din partea libertarilor că sînt așa de gentili cu demodate adevăruri căzute în disgrație. E în orice caz o notă bună pentru caracterul lor cavaleresc.

Am vrea să cheltuim cîteva argumente pentru a trezi grupul individualist romin din eroarea către care se îndreaptă. Dar n'ar fi oare să spargem uși deschise? Realitatea sare în ochi. Apusul individului incepe să devie o banalitate. Pretutindeni invazia socialului, a colectivului, peste tot dominația grupului. Moravurile se îndreaptă vertiginos către această formă socială. In America, societate capitalistă prin excelență, individul e aproape desființat. Se mai poate vorbi de individualism cînd omul mănîncă în restaurante unde se servesc mecanic cinci mii de persoane, locuește în building-uri, cu cincizeci de etaje (care amintesc teribil „Falansterele" bietului Fourier), și suportă presiunea colectivă a modei standardizate? Ce departe sîntem de micul burghez francez, retras la pensie pe malurile Senei, în vila sa, strict închisă de un grilaj care denotă oroarea sa socială! Să mai vorbim de toate măsurile intervenționiste, de amestecul statului în viața econmică, realizate în absolut toate țările, chiar în cele mai ortodox individualiste?

D-l Strat a descoperit acum ideologia lui 1789 și polemizează cu fenomenele. D-sa ar vrea ca lumea să fie așa cum dorește. Și lumea — inchipuiți-vă! — se încăpățînează să fie cum este. D-l Strat și colegii săi au optat pentru un sistem. In consecință somează realitatea să intre cu forța în sistemul său. D-sa ar trebui să înțeleagă că, dacă lucrurile se întimplă așa cum se intimplă, există un determinism social care le face să fie așa cum sunt. Economistul vechi, utopic, credea că poate porunci evenimentelor. Economistul științific, modern, mai sociolog decît cel vechi, nu împarte lumea după categorii logice, ci o acceptă în forma ei reală, mulțumindu-se să prevadă ceiace se va întimpla.

A critica „economia dirijată" pe motivul că e „bastardă", că nu e adică cum se zice în reviste, nici carne, nici pește, înseamnă a nu avea simț istoric. Economia dirijată e o formă de tranziție, deci o formă hibridă. Seriile istorice se realizeaz treptat: sunt rare revoluțiile brusce. Cu voia sau fără voia libertarilor romîni, societatea umană evoluiază într'un anumit fel. Dacă uită să ceară voie, pentru ceiace are să facă, e o mojicie. Dar așa e istoria: fără politețe.

m. r.

IMPORTUL NAȚIONALISMULUI

Un publicist, din tabăra reacțiunii șovine, ne anunță într'o revistă că, spre deosebire de ceilalți tovarăși de idei, D-sa nu înțelege un naționalism care să răsară din „bălegarul național", ci unul european, mondial, adus de peste hotare.

Fără să-și dea seamă, tînărul în chestiune, revelează un profund adevăr. Dacă ar fi pornit de la „băligar", naționalismul romîn n'ar fi avut accente retorice așa de puternice. El s'ar fi mulțumit să creeze o cultură și ar fi dovedit prin fapte existența sa. N'ar fi avut nevoie de atîta prozelitism. Nu e nevoie de convins oameni gata convinși.

Dar naționalismul nostru e desigur importat. Și încă din diferite țări. Există, atunci, *diferite* naționalisme. Unii il vor ca Maurras și Daudet. Sunt cei care au studiat recent la Paris. Alții il vor ca Mussolini. Unii în fine țin morțiș la Hittler. Mi se pare că avem și ceva juni gandhiști. Toți acești eminenți patrioți, fiecare cu altă manieră, țin să se convingă unii pe alții.

Poporul romîn își permite totuși să existe și fără să cunoască aceste ideologii.

Dar cum la noi totul se importă, am ajuns cu iobăgia ideologică pînă acolo încît ne importăm și *existența* de peste hotare.

m. r.

DIN AMINTIRILE UNUI BĂRBAT DE CONDIȚIE

A apărut în librărie o carte care poartă idealistul titlu „Cu aripile întinse" precum și cochetul subtitlu: „Creionări din estompate vremi". Încă din prefață, autorul (d. Jean Naum) ne spune că „a scris aceste creionări spre a arăta tinereții de azi că Albastrul există totuși, și că el e o simplă chestie de concepție, educație și voință" (p. 3). Să-l urmărim.

Mai întîi, chestiunile de concepție.

Iată concepția d-lui Naum asupra Filozofiei:

„Filozofie... minută de liniște pe care Eul tău ți-o lasă spre a sfredeli chinuitoarea problemă în a fi — și pentru ce a fi — sau în a nu fi. Dar pune problema în orice față a filozofiei, cu toate suprafețele și laturile ei, pentru tine ca individ, finalul e tot una. Ca speță? Da, i-o consolare, dacă paralelizezi speța în ansamblul Cozmului (!); dar dacă „Cozmul" închegat e în eul tău, în ultima analiză, tot tu rămîi" (p. 173).

Vreți o frumoasă paralelă între femeea de azi și cea de ieri?

„Azi, în regulă generală, o femee se cucerește prin senzualitatea dansurilor, cu bani și cu... pervertirea simțurilor. Pe vremea mea, Femeea reprezenta Grația, Frumosul și Melodia" (p. 189).

Iată și un lapidar portret moral al lui Beethoven:

„Beethoven face parte din acei oameni-protei cărora li se datorește divina filozofie a îndurărei și indulgenței pentru vorbe și gesturi care s'au putut descătușa de amestecul omenescului firei și pentru care orizontul se închega în dantelări de poezie și romantism" (pag. 36).

Autorul are și păreri în domeniul artelor frumoase. Astfel:

„Dacă ar fi să aleg între o pînză de a lui Sassoferato, Michel Angelo, Barbieri, Murillo, Reni, Rafaelle, Corregio și *alții*, eu prefer Madonele lui Dolci, sau pe Dick în Nașterea lui Iisus (numele de foxterier Dick desemnează probabil pe Van Dick). De ce? Chestie de gust, de prizmă personală, de tot complexul psihologic. Le găsesc mai fine, armonizînd mai bine cu concepția romantică a fecioarei. Madonele lui Sassoferatto prea-s grase, a lui Durer au figura ascuțită și bolnavă, în cea a lui Holbein Cristos prea samănă a un broscoi oare care; cele ale lui Murillo sunt prea senzuale; în schimb cea a lui Tizian din Drezda e admirabilă ca desen dar prea palidă ca suflet, pe cînd cea a lui Botticelli din Lucru e inversul lui Tizian: Cristul lui așa de gras, dar par'c'ar fi umflat cu țeava, e prea grotesc alături de mama sa". (p. 157).

După cum vedem, d. Jean Naum are un fel foarte personal de a-și exprima cugetările. Ne permitem a mai cita cîteva:

La Roma „aurul, bronzul, pictura, sculptura și cupolele cu operile și sarcofagiile Papilor, toată această profuziune de culori și lumină fărima în tine tot ce-i pămîntesc". (p. 154).

Sau, despre Polonia.

„O! Polonie, cu pămîntul și măruntaele tale pline de bogăție, cu fabrici multe și variate industrii, cu nesfîrșiți codri și țărmuri scăldate în valurile gris ale Balticei, cu poezia și cinturile tale, o! Polonie, înțelege-te cu Germania,,," (p. 24).

Și, fiindcă veni vorba de Polonia, amintim că:

„In genere femeile din elita polonă sunt cele mai frumoase din Europa, in felul lor". (p. 21).

Sau, despre Belgia:

„Odată mai mult mi-a fost dat să admir munca pricepută a Belgianului care a știut să îmbine liniile de drum de fer cu canalurile pentru ca pămîntul îngrășat, udat și plivit să aducă omului le bien être". (p. 78).

Reamintim teoria d-lui Naum din prefață:

„Albastrul e o simplă chestie de concepție, educație și voință". Am dat cîteva specimene de „concepție". Să trecem la educație. Omul de bună condiție se cunoaște în primul rînd după manierele lui cu damele. Citām:

„O ultimă privire asupra bălanei mele persoane, o cută la cravată, mîna dusă ușor în păr, și... gata, spre înfruntarea ochilor doriți..." „Ah! afurisita și adorabila de femee! E drept că nici eu nu am rămas așa cu gura căscată, că i-am și tras un compliment... O privire lungă pe sub gene și un „ah" închise tachinarea ei". (p. 20-21).

Deosebit de delicat este episodul cu Fraülein Agatha care iubea pe autor în tăcere:

„Fraülein Agatha, care se așezase lîngă mine, amărîtă mai era și ofta. Și așa de adînc și fără crușare mă săgeta cu privirea, încît milă mi-a fost, și creștin duios cum sînt, am luat-o încetișor fără a fi observați de cineva și într'o rariște de brazi am prins-o de talie, am sărutat-o frățește, nu cum ar fi dorit ea, și i-am mărturisit că-s... că-s logodit. Sărmana, i-a tras un ropot de plîns, și m'a sărutat cu atîta foc și apăsat (!), de mai-mai să mă înăbușe. Dar ce să-i fac? Am lăsat-o ca să-și facă cheful (!) și încet, delicat (!), ne-am întors cu mare frică să nu fim observați de cineva și mai ales de Frau von M., taman acum la plecare". (p. 58).

Altă dată, la Ostenda, autorul era indignat de capriciile unei americance care „n'avea un pic de suflet intrinsa: In ea... flirt, flirt și numai flirt". Intr'o seară la cazino a surprins'o „sărutîndu-se în plin și încleștată de un tînăr holandez al cărui tată făcea un întins comerț de mezelării în Ostenda". Și atunci, iată răzbunarea acestui gentilom care e d. Naum: „a doua zi dimineață pe plajă, și taman cînd roiul de curtezani era în păr, am întrebat-o: — A propos, Miss, o păsărică indiscretă mi-a șoptit aseară la bal că mare slăbiciune ai pentru jambonul olandez, și pentru a-ți fi pe plac, uite, ți-am adus puțin. Și, cu o mutră naivă, i-am întins într'o hîrtie cu reclama cirnățarului în chestie, un pachețel cu șuncă, pe cînd ceilalți care înțeleseseră ironia și aluzia izbucniră în rîs". (p. 136-137).

Dar d. Naum știe să șarmeze damele nu numai cu tachinăria, dar și cu cultura. D-sa ne explică procedeul:

„Vizitam zilnic muzeele, expozițiile, saloanele colțurile pitorești și mai ales împrejurimile. Cum știam din ajun unde urma să mergem a doua zi, citeam de cu noapte toate monografiile, căutînd să rețin cît mai mult. Mulțumită acestei gimnasticì, mi s'a desvoltat bine memoria. Grație acestei documentări ad hoc puteam trece în fața acestor dame drept un mare cunoscător, evident în anumite chestii". (p. 189).

Dar d. Naum a mai avut și în alte rînduri ocazia să-și exercite cultura față de — cum zice d-sa — „dame". Iată faptele.

Autorul era prieten intim cu Istrate Micescu „pe atunci, cum spune d-sa, om plin de poezie și elan, astăzi coleg cu vază și fost ghimpele familiei Brătianu".

Mă găseam, scrie autorul, la o cafenea cu o superbă rusoaică. Micescu, din gelozie, „a scos carnetul din buzunar, și... *Stande pede* (!) a aranjat versurile de mai jos. Doamna le-a citit, a roșit și... mi le-a dăruit mie. Iată-le, mai puțin ultima rimă:

Pour le bouquet de la petite blonde
Le tirant d'embarras, Micesco, né malin
Conseilla à Naum les branches de sapin,
Mais Dieu, pressantissant dans sa miséricorde
Que le coeur de Naum d'un autre amour déborde
Changea le sexe de l'arbre le rendant féminine
Pour prevenir la Petite qu'il s'agit de sa...

(Nu știu căruia din cei doi rivali aparține ortografia).

„La așa blestemăție — scrie atunci d. Naum — nu mă așteptam și am rămas o secundă încurcat foc. Asmuțit și piqué sur le vif (!) la rîndul meu i-am tras și eu o strofă pe care n'o mai am, că nici-odată nu iau copii de pe ce scriu ca să le păstrez, dar îmi reamintesc perfidia: spuneam că Dumnezeu a fost darnic cu el dîndu-i o limbă așa de ascuțită încît ea, cînd el e în pană, poate să-i facă multe și varii servicii".

Dar tot prieten a rămas cu Micescu, după care spune că „stăpînind pe clasici și dotat de (!) o puternică memo-

rie, el făcea versuri, iar dacă în față i se nimerea o femee uriţică ori frumoasă, asta nu avea prea multă importanță, atunci fratele Micescu robit gîndului și excitat de...sex, vorbea în poezie".

Odată se găseau cei doi poeți în barcă pe lacul Genevei, cu care ocazie d. Naum a compus aceste versuri superbe:

„Avec Micesco aux rames et le soleil au dos
Nous nous acheminons dans la douceur des flots.
En haut, les cimes rocheuses perdues dans le brouillard
Et dans la bouche mignonne des bonnes pastilles Suchard.

(Gurița cea „mignonne"-ă este probabil aceeaş cu care odinioară Fraülein Agatha își „făcuse cheful").

Insfîrșit, ultima, nu însă și cea mai puțin insemnată armă cu care d-l Naum seduce damele, este spada. Acest gentilom pentru un da sau un nu e gata să încrucișeze ferul. Astfel:

„Prima dată m'am bătut cu Karl pentrucă nu m'a deslușit cum am vrut eu în chestia cu Wundt (Wundt e nu mai puțin decît marele filozof german). Am fost tăiat în frunte. A doua oară m'am bătut cu un polonez care in îngîmfarea lui i-a scăpat vorba că noi Romînii am fost toată viața (!) noastră robii Turcilor. El m'a rănit la braț, iar eu i-am tăiat sfîrcul urechii stîngi, făcîndu-l să umble toată viața lui cu plete. Altădată am ieșit pe teren pentru că la un restaurant un coleg a fost grosier cu o nenorocită... care stătea la o masă în fața celei ale noastre". (p. 207).

■

Dar volumul d-lui Naum mai este interesant și prin curiozitățile observate în cursul numeroaselor sale călătorii. Astfel, pe valea Rinului, se obicinuește, în Restaurante, să se consume flori pe cale internă. D-l Naum ne spune limpede: „Repede, m'am cufundat în studiul menu-ului, cu floricelele și păsărelele lui" (p. 43).

Deasemeni aflăm că în Italia există o boală ciudată, și anume faringita, provocată de abuzul de artă: „Ne dureau gîturile privind la pînze și statui" (p. 155). Apoi, tot dela d-sa aflăm cum cineva dintr'o simplă înjurătură, poate muri avocat: „Bietul C., Dumnezeu să-l ierte, violent cum era îi și trase o înjurătură lui N, care după cum am auzit a murit avocat la Ploești" (p. 71).

Tot d-l Naum ne relatează o curioasă observație de psihologie notată de părintele său într'o scrisoare:

„Noi suntem bine, doar Melu (fratele meu care ofițer activ de cavalerie și trecut în vînătorii de munte ș'a perdut

piciorul în lupta cu Bavarezii pe Cireșoaia) e cam supărat" (p. 32). Curioasă reacțiune!

In ordinea curiozităților exotice remarcate de d-l Naum mai cităm cîteva. Astfel, în Elveția există următorul procedeu original de ecleraj pentru sălile de restaurante:

„Iată-ne, scrie d-l Naum, în ținuta de rigoare în sala restaurantului, luminat a giorno cu chelnărițele îmbrăcate în negru cu șorțurile albe..." (p. 121).

In sfîrșit aflăm că există în Germania un sistem de bărci portative ce se pot băga în haină:

„Trecut-am Rinul cu luntrea și cu cățelul in buzunar, ținînd pe Frau von M. de braț..." (p. 52).

■

Dar terminăm. Terminăm cu aceste splendide versuri tot ale d-lui Naum (p. 200):

Visam din raza lunei ce tremură pe lac
Să-ți împletesc vestmîntul stropit cu flori de mac,
Iar din petale albe de flori de trandafir
Iți făuream cu tronul și dintr'un crin, potir.

Pentru că eu am avut totdeauna slăbiciune pentru versurile în *ac* și în *ir*).

D. I. SUCHIANU

REDACȚIONALE

„Viața Romînească" primește și va primi fără îndoială numeroase încercări literare dela debutanți. Le va citi întotdeauna cu interes și, atunci cînd va avea suficiente temeiuri că creadă că trimițătorul este un scriitor, va publica. Să nu se uite însă că V. R. este o revistă de ultimă instanță critică și ca atare obligată să nu facă ea însăș experiențe inutile. Cercetînd publicațiile vremii revista va indica prin rubrica *Antologie* înclinările sale. Cît privește manuscrisele. ele vor fi respinse prin tăcere și acceptate prin răspuns personal. Amatorii vor trebui prin urmare să-și dea adresa. Altfel ne vom afla nedumeriți, ca în fața versurilor unei tinere autoare, care, vrînd să vadă în nepublicare o sentință critică, ne răpește mijlocul de a-i comunica într'alt chip opinia noastră. In realitate versurile sunt frumoase, promițătoare, dar un mic detaliu le face nepublicabile în întregime. Pe de altă parte e prematur să ne pronunțăm asupra cuiva numai după o singură și scurtă producțiune. Facem de data aceasta o excepție înconjurătoare și cităm din versurile numitei autoare ceeace ni s'a părut mai potrivit.

D-șoarei C. N.

Sunt singură și mi-e urît
E mult de cînd nu te-am văzut
Mă uit la cerul mohorît,
La ploaia care a căzut.

Și din trecutu'ndepărtat,
Ca din oglinda unui lac,
Răsare chipul tău uitat,
Ca la porunca unui vrac.

Ovalul feței minunat,
Iluminat d'un zîmbet trist
E gingaș și îngîndurat,
Ca și icoana unui Crist.

Și ochii tăi adînci și mari,
Cu fața florilor de in,
Privesc, cu doi luceferi clari,
Din bolta cerului senin.

Șuvițele negre de păr
Iți cad pe ochi și le ridici,
Cum clatină în vînt un măr,
Zăpada florilor lui mici.

Iași 15.VIII.1931

Camelia Negri

■

CRONICA LITERARA

C. STERE, *In preajma revoluției IV*, Hotarul.

Ceeace este evident în volumul al IV-lea al romanului d-lui Stere este talentul literar, lucru înăbușit în celelalte volume de intensitatea faptelor sau stânjenit de nesiguranța începutului. D. Stere scrie nu numai frumos în înțelesul unei rotundități exterioare a frazei și cuvintelor, dar posedă acea ritmică interioară ce nu emite, ca o apă în mișcare, nicio undă de prisos. Sînt în acest volum atîtea momente dramatice prin ele însile, încît fără un mare talent, scenele s'ar strivi unele pe altele. Insă dimpotrivă ele sînt lăsate să-și desfacă toată aripa și să se închidă dela sine. Astfel e memorabilă călătoria spre cercul polar pe fluviul Obi. Tristețea nesfîrșitului acquatic, spaima morții în pustietate, rememorarea trecutului în clipa premergătoare iminentei morți, sînt înfățișate lent, cu un patetic solemn și cețos. Impresia generală de etern geologic nu iese din fastul culoarei. Descripțiile sînt simple:

„Cum să-ți descriu Iamalscul?

„Tundra moartă, îngropată iarna sub zăpadă, groasă de patru, cinci metri, se întinde spre Pol aproape o mie de verste, în peninsula strînsă între marea de Karse și golful Obiei, joasă și înclinată spre ocean, vrînd parcă să dispară sub ghețurile pustii.

„Iarna nici un vestigiu de viață nu apare la suprafață, dar vara, tundra se îmbracă în vestmîntul ei zdrențuit de mușchi și tufe rachitice de brazi, — brazii pitici ai regiunilor boreale.

„Această vegetație își duce veșnic lupta pentru viață în stratul subțire de pămînt fertil, așezat pe un strat de ghiață eternă care apare aici ca o formație geologică, în care s'au putut păstra, timp de îndelungate milenii, aproape intacte, cadavre de mastodonți și mamuți".

Pagina de geografie descriptivă de mai sus devine însă un decor uriaș, prin faptul că în cadrul ei se desfășoară însăși acțiunea romanului. Totul devine viu, inteligibil și strict necesar.

De altfel această carte este mai mult decît un roman. Pitorescul întunecat al moravurilor, scenele halucinante, poezia geologică, fac din ea o epopee a pustiului siberian.

un fel de infern dantesc dispus nu circular ci pe intinderea imensă a tundrei.

M. SADOVEANU, *Uvar.*

Pripăşirea iacutului Uvar prin Moldova, cu prilejul războiului, este numai un pretext pentru d. M. Sadoveanu de a-şi da măsura extraordinarului său talent plastic. Cartea e in fond o evocare a priveliştei siberiene şi a unor aspecte cinegetice. Siberia d-lui Sadoveanu, faţă de aceea a d-lui Stere, cu toată aparenta ei asprime, e feerică. E făcută din blocuri mari de diamante, din hermine şi naftalină. Omul păşeşte in ea cu voluptatea de a călca mereu locuri nebătute şi de a găsi vinat.

Oriunde deschizi cartea miraculosul geografic te intimpină:

„Cine stă şi se uită la împrejurările dela Gigansc, nu poate vedea nimic deosebit şi frumos. Numai păşuni, intre dealuri şi intre huceaguri dese ca peria, unde nici cinele nu-şi poate viri botul. In altă parte, după ce ai trecut zece paşi în pădure, dai de mlaştini şi smircuri în care te cufunzi pină la genunchi. Ici şi colo poţi culege puţine afine, coacăze roşii şi merişoare de răsură.

„Iarna ţine acolo opt luni, în care timp nu poţi ieşi din cojoc. Dacă mai scoţi o lună de toamnă şi una de primăvară, mai rămin citeva săptămini pentru o vară jalnică.

„Omătul se adună în troiene mai nalte decit casele; vintul bate atit de cumplit, incit nu te poţi ţinea pe picioare, gerul iţi taie răsuflarea, soarele se arată puţin in tot timpul iernii şi două luni e pierit aproape cu totul".

Plastica d-lui M. Sadoveanu nu vine numai din percepţie. Ea este şi un efect al artificiului verbal, o consecinţă a unei mari indeminări stilistice, care crează o arhaitate şi o savoare locală, fără a paştişa.

In fond *Uvar* este un mare poem cinegetic sub-boreal şi, preţuit ca atare, face zadarnică orice observaţiune asupra structurii narative.

L. REBREANU, *Răscoala.*

Noul roman al d-lui L. Rebreanu se înrudeşte cu *Ion*, mai puţin prin prezenţa inutilă a lui Titu Herdelea, cit printr'o temă comună. *Ion* trata forma instinctului de pămînt la un ţăran din Ardeal, *Răscoala* tratează aceeaş temă la mulţimea rurală din vechiul regat. Dincolo eroul era individual, aci este colectiv.

Ceeace izbeşte din capul locului aci şi pune în umbră orice scădere posibilă este marea putere de a analiza subconştientul mulţimii şi de a crea existenţe sociale. Tema vulgului care se mişcă fără să ştie ce vrea şi cere la intimplare „capul lui Moţoc", abia atinsă de C. Negruzzi în *Alexandru Lăpuşneanu*, întiia noastră nuvelă sociologică, devine la d. Rebreanu, în alt mediu, de o amplitudine extraordinară.

Insuşirea tehnică de căpetenie este îndeminarea de a cumula şi desfăşura încet faptele, pentruca din ele să iasă impresia de haotic. Fără roţile grele de amănunte pe care autorul le-a pus acţiunii, romanul ar fi rămas superficial şi fugitiv. Stilul cărţii — pentrucă un stil fără îndoială are — nu este stilul verbal, ci un stil al ritmului interior, din care iese acea impresie superioară de adăvăr.

Dealtfel şi din punct de vedere documentar, adevărul a fost în substanţa lui respectat. E interesant să relevăm aci bunăoară consimţirea cu care citeşte cartea un om relativ tinăr (*C. Argintaru* în *Hyperion*, An II, nr. 1 din Ian. 1933, Cluj), care, fiind copil, a trăit unele momente ale răscoalei din 1907.

„Ce-am văzut în acele zile de groază — eram copil de 12 ani şi am fost tot timpul cu răsculaţii — mi se pare ceva apocaliptic. In satele Olteniei din sudul Doljului, Băileşti, Galicea Mare, Caraula şi Pleniţa, s'au împuşcat în opt zile aproape o sută de oameni. In Pleniţa, armata — un batalion de dobrogeni, mai toţi soldaţii erau ţigani şi guşaţi — a venit în ziua de 17 Martie, ora 2 după masă şi pînă seara a împuşcat 5 oameni, iar restul de 12 a doua zi, Duminică pînă în prînz, şi după masă a plecat la Caraula.

„N'a plîns nimeni, nu s'a bucurat nimeni, n'a fost nicio îmbunătăţire şi la o săptămînă după toate acestea nimeni nu mai pomenea de răscoală. Doar zidurile şi cîte un coş afumat, la cîte un conac distrus de foc, mai aminteau de acest prăpăd. De unde a venit, cum a venit şi cum s'a dus, a fost aşa ca o vijelie. Domnul Rebreanu povesteşte cum a venit răscoala într'un sat din Argeş, pe care-l descrie în roman. O femee şi nebunul satului au văzut doi călăreţi pe doi cai albi, cari au spus sătenilor că de acum încolo să meargă şi să alunge pe boeri şi să le ia pămîntul pe care ei îl muncesc, — [că] e ordin dela Vodă.

„E interesant acest fapt pentrucă în satul Pleniţa, în ziua de 10 Martie, după masă, moş Chiuia povestea în răscruci la o mulţime de oameni:

— Fraţilor, doi dimieri (cei ce duc postavul — dimie — la piuă), călări pe cai albi, venind dela Risipiţi în goana cailor, strigau că revolta a ajuns la Galicea Mare şi oamenii au dat foc conacelor, au omorît pe arendaşi şi proprietari şi şi-au luat pămînturile ce le-au muncit".

Numai din acest amănunt se poate constata raportul continuu dintre realitate și ficțiune la d. Rebreanu, dar și enorma distanță dintre sensul realului și fictivului. Călăreții devin la romancier un element misterios de mistică populară, un simbol al dezorientării și aspirațiunilor colective. Ei sunt exponentul legendei, factor esențial în funcția instinctelor unanime.

Insfirșit e de observat că inspirat de simțul obiectivității d. Rebreanu a exprimat rind pe rind *dreptatea* fiecăruia, punînd față în față două lumi ireconciliabile, suferind fiecare de aceeaș ereditate a pămîntului.

Răscoala este astfel, incontestabil, una din cele mai puternice opere ale literaturii romîne.

ION PILLAT, *Caetul verde*.

Intr'o bună parte a acestei noui culegeri de versuri, d. I. Pillat se prezintă reinoit. Sufletul matur, supus la noui întrebări, dă răspunsuri grave, pentru expresia cărora e nevoie de un vers mai sever și de un cuvint mai dur. Și cum rima este aceea care cu sclipirea ei, dă un fast artificial fals încăperilor sufletului, poetul a stins toate lumînările rimelor și a rămas în semi-obscuritatea lunară a unui vers elegiac și meditativ, bizuit pe singura lui respirație internă.

Poemele care, sub titlul de elegii, cîntă in acest volum chinurile reci ale zădărniciei, sint remarcabile și sint printre puținele versuri albe izbutite in poezia romînă.

Deodată seara. Poarta deschisă: cîmpul, cerul
Șî'n umbră, colo, steaua de-amurg. Deodată seara
Albastră, cum e apa albastră din acvarium,
Umplînd odaia. Curge pe mobile, pe umăr,
Pe mînă. Valu-i mișcă în unduiri prin gînduri,
Se sparge 'n zid, revine, se sparge iar, nălucă,
Departe, pretutindeni. Rămîne în oglindă
Prin apă fruntea albă alunecînd. Se 'nchide
Pleoapa, se deschide, recade iar. Pe semne
S'a înecat acolo un om tăcut. Departe
Cu inima în mine mai bate surd. Să intre.
Ești tu? Sint eu. Ia-mi trupul. E mut. E o păpușă
De pislă părăsită pe un divan. Sînt rupte
Doar sforile. Primește-l de-acumpa pentru noapte.
Ți-l dau, să faci cu dinsul ce vrei. Ești regisorul.

I. MINULESCU, *3 și cu Rezeda 4*.

Noua scriere a d-lui I. Minulescu, cuprinde patru epistole din care se desprinde într'o formă simbolică tragicul

cotidian al dragostei. E o carte care nu se întemeiază pe experiența obișnuită, fenomenală, ci pe una universală, abstractă și care din această cauză face impresia unui grotesc.

In limitele intenției ei, scrierea este plină de humor ideologic și de vervă narativă și, citită cu plăcere, lasă oricui o dispozițiune către meditație.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU, *Iarmarohul Metehnelor*.

Nuvelele d-lui Dragoș Protopopescu relevă în autor mai multă cultură și inteligență, decit talent. Pentrucă chinuite toate în vederea obținerii unui humor englezesc, ele par și sint, prin conținut și prin manieră, niște paștișe.

G. CALINESCU

PS. Această cronică va recenza cu obiectivitate toate operele literare apărut în cuprinsul unei luni, cu condițiunea ca ele să fie depuse la redacție de către dd. autori sau editori.

CRONICA POLITICA

F A P T E

NOUL GUVERN VAIDA VOEVOD

Pentru un cronicar de fapte, cea mai mare bucurie este senzaţionalul. Iar pentru un cronicar politic, faptul cel mai senzaţional este o criză ministerială. Incep deci sub bune auspicii, trebuind să dau raport despre o astfel de criză.

Cronica de faţă se va mărgini să înregistreze; cred că rolul ei este cu atît mai important. Pînă acum am avut fetişul interpretărilor: faptele dispăreau strivite sub un maldăr de înţelegeri, — cu totul personal. Se cuvine astăzi să fim simpli înregistratori, şi — cine ştie — poate ajungem mai aproape de adevăr.

Ultimele zile ale anului 1932 se sfîrşeau intr'o atmosferă cam incurcată. Guvernul era tare: nu cuprindea oare cele mai impresionante nume ale politicii romîneşti? îndrumarea politicii financiare, cea mai grea sarcină în vremuri de criză acută, se afla pe căi bune: o reorganizare totală a serviciilor fiscale, o cercetare a tuturor legilor de impozite spre a se astupa toate ochiurile de evaziune erau în pregătire dar îşi şi anticipaseră rezultatele : încasările bugetare pe ultimile luni ale anului erau în sporire continuă, încît în Decembrie deficitul dispărea. Tratativele cu Geneva trebuiau să împace legătura strînsă de cercurile financiare străine cu demnitatea naţională. Şi totuşi, erau zvonuri de criză: în toate cafenelele, şi în colţuri se colportau vorbe de plecare a guvernului.

Spre sfîrşitul lunii, o venire neaşteptată a d-lui Al. Vaida în Bucureşti şi o audienţă la Rege aveau să dea şi consistenţă zvonurilor. Şi deodată se află secretul: cei doi generali, directori ai căilor ferate şi ai poştelor îşi dădeau demisia. Comentariile cari urmau, vorbeau de „reintrarea definitivă în regimul constituţional". Se spunea de anume numiri, că sunt impuse peste capul guvernului, singur responsabil. Inlocuirile de la Căile Ferate şi Poştă păreau astfel un succes al guvernului.

Vacanţa incepea la 25 Decembrie, pregătirile şi intrigile erau, de drept, amînate după vacanţă, — după 8 Ianuarie. Miniştrii plecau în străinătate, de ex. d. Mihalache, ministru de interne pleca la Atena.

Dar printre funcţionarii înalţi despre cari se spunea că

sînt deasupra tuturor guvernelor, se pretindea că mai sînt — afară de cei ce plecaseră, — prefectul poliţiei Capitalei, directorul siguranţei, inspectorul jandarmeriei. Intervenea, intre timp, ziua de 1 Ianuarie, zi cu deşteptare tîrzie după revelion, cu mîncare multă şi cu ordine de zi. Inspectorul jandarmeriei, d. general Dumitrescu comunică subalternilor prin ordin de zi că are grijă de ei, dar că de mai sus nu i se arată aceiaşi solicitudine. Iar prefectul poliţiei, printr'o circulară, spunea celor mai mici decît el, că nu are de gînd să demisioneze şi că „numit prin decret regal, nu poate fi înlocuit decît tot prin decret regal", ceeace dovedea că d. Gabriel Marinescu cunoaşte subtilităţile dreptului administrativ.

Indată după anul nou, ministrul de interne, d. Mihalache, care primise în lipsă, astfel de cadouri frumoase de anul nou, sosea în ţară. După alte două zile, sosea dela Sinaia, pentru serbarea Bobotezei, Regele. Cererea de audienţă se făcea chiar pe peron, d. Mihalache cerînd înlocuirea funcţionarilor ce înfrînseseră ierarhia. Cererea fiind refuzată, d. Mihalache demisionă imediat. D. Maniu se solidariză cu d. Mihalache, întregul guvern era astfel demisionat. D. Titulescu, chemat din străinătate, cerea să se aştepte pînă la întoarcerea sa. Era vorba de o „formulă" salvatoare. Formula, însă, sau nu s'a găsit, sau n'a împăcat tendinţele divergente. Regele, care discutase cu d. Titulescu la Sinaia, trebui să vie la Bucureşti să discute şi cu ceilalţi miniştri. Intransigenţele rămaseră faţă 'n faţă; şi atunci d. Maniu, la 12 Ianuarie, înaintă demisia întregului guvern.

In Bucureşti, se vorbea de criză de regim; fruntaşii liberali răspîndeau zvonuri de venire la putere: fracurile erau scoase din lunga neîntrebuinţare şi trimise la călcat. Din şedinţele biroului naţional-ţărănist, adăugîndu-se presiunea majorităţilor, cari nu puteau pleca în opoziţie — două alegeri în şase luni, imposibilitatea de a spune de ce ai plecat dela putere — hotărau că partidul trebue să dea o nouă formaţiune. D. Vaida, care dela Octombrie se plimbă între Cluj şi Valea Seacă, suferind de rinichi, refuzînd să vie la şedinţele biroului, părea gata. Vineri 13 Ianuarie, deabia se făcuse lumină într'o zi de iarnă şi d. Vaida sosea la Bucureşti. Imediat însărcinat cu formarea guvernului, d-sa cerea un răgaz, — pînă cînd consultă biroul, sovietul care ia toate hotărîrile naţional-ţărăniste. Dar greutatea cea mare venea dela d. Titulescu; pentruca să se lămurească vechiul diferend cu d. Vaida. Cum necum, la 14 Ianuarie, la 11 şi jumătate noaptea, cînd aparent toate combinaţiile căzuseră, dar Palatul Regal şi Preşidenţia continuau să fie luminate, veneau să depue jurămîntul aproape toţi miniş-

trii din fostul guvern Maniu. Lipseau numai d-nii Maniu şi Mihalache.

Aceste două realităţi, — „preşidenţialitatea" şi disponibilitatea partidului naţional-ţărănesc explică toată politica romînească.

CONSTANTIN ENESCU

O A M E N I

IULIU MANIU

Rigid, auster, corect, cu un guler prea nalt pentru fizicul său, ceeace îi dă un aer de ceremonie inactuală, neseculară, Iuliu Maniu este mai întîi de toate un om bine îmbrăcat. In vestmintele sale curate, decente, ca şi scufele înfoliate ale călugăriţelor, nu poţi bănui nicio pată, nicio lipsă de nasturi, nici cea mai mică neregularitate boemă. Locuinţa sa potrivită ar fi o mînăstire nordică, cu săli reci şi curate, cu reuniuni şi prînzuri higienice şi protocolare. Incă de cînd era student, această eleganţă solemnă era evidentă. Alături de tînărul amic Vaida Voevod, agitat în haine comode şi siluite, Iuliu Maniu şedea solemn şi zîmbitor într'un frac de mare gală.

Corectitudinea veştmintelor este confirmată numaidecît de purtări. Vorbele sunt oficiale şi de mari festivităţi, fără nicio invenţie personală, fără nicio abatere imaginativă. Cînd vorbeşte, îţi vine să laşi capul în jos sau să cauţi în minte un răspuns protocolar. Vorbirea sa este a papilor, a preşedinţilor de republică, a primarilor de comune străvechi la solemnităţi, a preşedinţilor de asociaţii studenţeşti germane.

Iuliu Maniu este un om afabil, prietenos, dar individul de departe vede contrariul, şi aceasta dintr'o intuiţie a naturii sale sufleteşti intime. El este un pudic. Faţă de el ţi-ar veni greu să vorbeşti despre sideful pîntecelui feminin sau să spui anecdote sexuale. Şi unde nu e loc pentru intimitate, se naşte protocolul.

De unde s'a născut oare calomnia „iezuitismului" ? De bună seamă din ignorarea noţiunii de iezuit. Iezuitul era un om de lume, de intrigă modernă şi de jovialitate, al cărui scop era îndulcirea practică a canoanelor pentru a aduce în sînul bisericii pe cei înstrăinaţi de ea. Dacă e vorba de comparaţii din domeniul instituţiilor religioase, locul lui Iuliu Maniu ar fi mai de grabă în reformă. Ca şi reformaţii el vizează puritatea ideei, asceza pură, şi e incapabil de compromis.

El este probabil un idealist absolut, absurd, capabil tocmai prin aceasta de acţiuni practice într'o ţară fără idei. Machiavel cere principelui să afirme în totdeauna ideea morală, să se abată cîteodată şi la nevoe dela ea. Dacă Iuliu Maniu ar fi principe ar fi un invins. Dar *principe* machiavelic este tot biroul partidului. Iuliu Maniu afirmă totdeauna ideea şi ceilalţi la nevoe o calcă. Dar oridecîteori această călcare se întîmplă, Iuliu Maniu se retrage în exilul propriei idei. Dacă aceasta se chiamă iezuitism, este un sublim şi mare iezuitism, căci întotdeauna cel retras e un invins în lumea practică. Iar în politica noastră de aprigi cupidităţi e greu de bănuit un pact ascuns.

Fenomen curios de forţă a ideei: odată repudiat de faţa practică a partidului-principe, faţa ideală luminează în depărtare şi trage spre sine undele aspiraţiunii. Şi astfel omul conduce de departe, decît în luptă, mai tare în singurătate.

G. CALINESCU

P R O B L E M E

INTRE GENEVA ŞI INFLAŢIE

Pe deasupra intrigilor de culise, care, în Romînia, ameninţă în fiecare lună, orice guvern, problema asanării situaţiei noastre economice, stărueşte, dominantă ca o obsesie. Instinctul de conservare al Societăţii romîneşti dovedeşte astfel că subsistă încă şi că preocupările adînci şi serioase pot depăşi o clipă meschinele, ridiculele, sinistrele combinaţii ale aventurierilor politici în goană după glorie şi confort.

Datele problemei se cunosc. Ele alternează între vechiul şi nemuritorul „prin noi înşine" (pe care acum l'a părăsit partidul liberal şi l'au confiscat elemente de stînga ca D-rul Lupu sau Gr. Iunian) şi concepţia interdependenţei economice europene, simbolizată prin Liga naţiunilor. Soluţie adoptat de cele două mari partide: naţional-ţărănesc şi liberal. Soluţia „prin noi înşine"" înseamnă narcoticul efemer al inflaţiei.

Argumentele inflaţioniştilor, formulate de dl. Gr. Iunian în discursul său la mesaj, ca şi în varii conferinţe, sunt cam următoarele.

Intre cele două elemente economice, moneda şi mărfurile, s'a produs un dezechilibru. Din cauza stabilizării, moneda s'a împuţinat şi rărit. Astfel valoarea ei a crescut. Din contra, din cauza depresiunii preţurilor mondiale, mărfurile, bunurile, şi-au văzut scăzută valoarea pînă la un sfert din

ceiace prețuiau în 1928. Cum putem restabili echilibrul? Să mărim prețurile bunurilor nu putem, căci criza mondială dăinuește încă și le comprimă. Nu rămîne atunci decît să scădem valoarea monedei printr'o nouă restabilizare. Un obiect care prețuește azi doi lei, mîine va face șase. Afacerile se vor relua, debitorii vor fi ușurați, mărfurile vor circula și vom scăpa de criză.

Soluția ar fi simplă dacă ar fi realizabilă. Dar protagonistul inflației confundă *cantitatea* monedei cu *valoarea* ei. E adevărat că un lucru care se oferă azi cu doi lei, va costa mîine șase. Insă cei șase lei de mîne vor avea exact aceiași *putere de cumpărare* ca cei doi lei de azi. Totul se reduce la o iluzie optică, ce nu poate înșela pe nimeni.

Se mai poate încă întîmpla și altceva. Teoria cantitativă a monedei ridică deobicei prețurile. Dar nu întotdeauna. Mai sunt și alți factori: puterea de consumație, cererea, piața mondială etc. In Austria și Ungaria moneda a pierdut din valoarea ei, cantitatea i-a crescut. Totuși prețurile nu s'au mișcat. De ce? Fiindcă sărăcia nu permite consumatorului să consume mai mult și fiindcă piața străină nu cere mai mult produsele austriace.

Ar scăpa însă debitorii. De sigur. Dar pentru aceasta sunt și alte mijloace. Să ne gîndim încă la pericolele unei restabilizări. Specula și panica dezlănțuite nu vor putea fi ținute în loc și vom avea astfel în loc de restabilizare o adevărată inflație. Nu vom putea avea astfel buget, salarii fixe, tranzacții și contracte ferme. Haosul și anarhia vor domni.

S'a speculat contra acordului cu Geneva, cea mai periculoasă și mai eftină demagogie: cea șovină. Ni s'a perindat în fața ochilor pericolul contractului, stăpînirii străine. Ni s'a schițat precis sclavajul nostru viitor oridecîte ori am tratat cu străinătatea și am avut profituri reale, ni s'a repetat această monotonă melopee. Dar cîntecul acesta nu ne mai impresionează.

Atunci, cînd nici o țară, nici măcar Grecia, sau Bulgaria, cu mult mai sărace decît noi, n'au recurs la asemenea mijloace, noi singuri să îndrăznim a ne izola, cu toate pericolele pentru noi ale unei țări exportatoare, căreia i se pot închide pretutindeni ușile produselor sale, într'o Europă, de interdependentă economică? Inflația e un simplu miraj pentru logica simplistă a maselor neinițiate. Orice om politic cu răspundere și competență nu va putea subscrie asemenea paliative riscate.

M. R.

P A R L A M E N T U L

In ultimul timp, parlamentul a avut cîteva ședințe mari. S'au pus în discuție — nu chestii personale sau de partid, ci probleme constituționale, regimul stării de asediu, reprimări sîngeroase...

Cu acest prilej au trecut pe la tribună fruntașii vieții noastre politice.

Nu vom analiza punctul de vedere al taberelor în luptă. Nu-i acest lucru în intenția noastră. El va servi, poate, de obiect altor discuții.

O observație numai: asupra lumii politice bate un vînt de reacționarism. Lozinci purtate mulți ani pe străzi sînt întoarse cu dosul spre opinia publică. Se dau soluții copilărești de „salvare" a ordinei. Unele se și pun în aplicare — deși experiența istorică și cea prezentă au dovedit cu prisosință, și dovedesc încă, inutilitatea măsurilor de „mînă forte". Ele asigură o supremație de moment. Imprăștie atîta amărăciune și revoltă în spirite, — salidarizînd în fața nedreptății și a suferinții chiar categorii, nedirect interesate, — încît atmosfera se încarcă cu gaze explozibile care, mai curînd sau mai tîrziu, iau foc.

Apoi chiar aceste ședințe mari, în care s'au alcătuit pagini de istorie politică, n'au putut desbăra pe oratori de calcule mărunte, patimi, resentimente...

De-alungul multor discursuri, auditorul urmărea — printre cuvintele rostite — o șoaptă intimă a oratorului, în contradicție cu vorbele spuse.

O nesinceritate, un politicianism, sforării de culise — iată ce descoperem îndărătul multor cuvîntări.

Dar — încă odată — noi ne-am propus să vorbim despre oratoria parlamentarilor, despre talentul de vorbă... nu despre acțiunea lor. Dealtfel, în felul acesta, vom fi în profit. Căci nu găsim în politica noastră un aspect mai captivant decît cel al elocvenței parlamentare.

Dintre oratorii care s'au manifestat în ultimul timp, d. dr. N. Lupu s'a desbrăcat de orice politicianism. A vorbit cu profundă și vibrantă sinceritate. S'a ridicat de-asupra persoanelor și partidelor. A privit realitatea curentă din perspectiva istoriei.

D. dr. Lupu impresionează — de cum pornește spre tribună. Are pasul grăbit. Simți că de-abea se ține. Incepe în clipa cînd ajunge la tribună, uneori chiar înainte. Nu-și îngrijește ținuta. In momentul cînd vorbea de uneltiri, de intrigi, de mașinațiuni, — d-sa și-a îndoit mult genunchii, s'a

curbat, s'a făcut mic și, cu mîna intinsă, căuta pe undeva demonii intrigii. O poziție neestetică — dar impresionantă.

D. dr. Lupu nu-și îngrijește fraza, nu-și aranjează gestul. Nu-i nimic calculat în oratoria lui. Un torent care se revarsă.

Sinceritatea lui, curajul său — pornite dintr'o adâncă convingere — capătă dela sine o formă lapidară, prin procesul natural al înfloririi mărului sălbatic. Potrivirile vin de undeva din afund. La suprafață vezi numai gestul spontan al naturii — estetic nu grație conștiinței, ci miracolului din fundul fundului.

Stăpîn pe sine, cu ochii vii în toate părțile, menajînd fel de fel de interese politice, — d. I. G. Duca, șeful partidului liberal, se apropie degajat de tribună. In Cameră, d-sa e ca la el acasă... E acolo demult — cînd pe banca ministerială, cînd în rîndurile opoziției: azi în ofensivă, mâine în defensivă.

D. Duca vine cu un discurs geometric, perfect echilibrat după toate regulele logicei. Dilema, reducerea la absurd, etc. sînt intinse ca o cursă. Adversarul trebue să-și prindă piciorul în cângile care se îmbină.

Șeful partidului liberal n'are mîinile libere. Poartă încă o brățară din cătușele trecutului. Duce — pe lîngă răspunderea propriilor fapte — și păcatele familiei, ale partidului...

Cavaler, el nu reneagă nimic. Cu o inteligență sprintenă, d. Duca se strecoară ca zvîrluga prin impasul situațiilor delicate. Infruntă majoritățile ostile. Mintea lui se transformă, toată, în lance și scut.

Chiar cînd nu-l aprobi, il admiri cum atacă și mai ales cum se apără, cu sărituri de pisică sălbatecă într'o parte. Știe să se revolte, cînd trebue — puțin calculat însă. Știe însă să și tacă, mîndru — subt lovituri nedrepte. Iar tăcerea sinceră și demnă este mai impresionantă decît indignarea aranjată.

Repede, cu ochii neastîmpărați, scoși parcă în relief de ochelari mari rotunji cu rama de baga neagră, — d. Gr. Iunian se apropie urgent de tribină, ca să pledeze (cu un lux de argumentație, bazată pe doctrină și jurisprudență) un proces politic. Despică firul de păr în patru și apoi — pe fiecare din cele patru fire — le mai despică în patru... și așa mai departe. Ar fi fost un strălucit comentator al textelor biblice. Are o ascuțime de vedere și o finețǎ, care uimesc și încîntă. Spirit cultivat, d. Iunian știe să-și îmbrace gîndul într'o formă artistică. Asculți parcă o pagină de oratorie juridică, îmbrăcată în haină politică — dintr'o antologie clasică. Cînd îi urmărești expunerea logică, într'o formă aleasă — parcă citești discursul unui orator grec. Te fură arta lui — încît uiți chiar că ești de altă părere...

D. Octavian Goga vine preparat de-acasă — și bine preparat. Dacă nu-l întrerupe nimeni, lucrurile merg excelent. Altfel — mai greu. Esă însă din încurcătură.

Inteligent, cultivat, cu vorba facilă, într'o îngrijită formă literară, — d. Goga poate ține o cuvîntare frumoasă. Păcat de-un timbru puțin simpatic!

După d. Iunian, ai impresia că și d. Goga este un avocat. Unul însă pledează cu convingere, iar celălalt fără. Cel dintâiu se pasionează de cauza îmbrățișată. Celui de-al doilea puțin îi pasă, în fond, de chestie. Se simte că este un interes politic în joc...

Drept, rigid, uscat, — d. George Brătianu, șeful partidului georgist, spune pe un ton înalt o declarație învățată parcă pe dinafară. O indignare artificială... Lucruri rezonabile, spuse însă cu emfaza unei descoperiri continentale... Om de cultură, fire înzestrată cu multe calități, — d. Brătianu nu apare în justa-i valoare. E ceva jenant în atitudinea lui. Omul care nu-i la locul său...

Dintre guvernamentali, d. Virgil Madgearu, — luptător crîncen, pînă la violență, — se ridică de pe banca ministerială veșnic bine informat, pregătit ca pentru o judecată pe viață și pe moarte.

Franc, loial, fără menajamente, — d-sa se apără cu îndârjire, atacă cu pumnii și cu colții.

Vede numai obiectivul. Vrea să-l atingă cu orice preț, cu orice risc — chiar al situației sale.

Lupta — acesta-i elementul lui.

Cînd studiază în biblioteci, cînd citește tablouri statistice, cînd dă porunci — totul parcă nu-i decît o pregătire pentru o bătălie, care va veni.

E omul unei concepții, pe care vrea s'o pună în practică — numaidecît. Se opun adversari, prieteni? Ii dă în lături pe toți — cu un rece entuziasm. In ochii lui sticlește uneori răutatea — o răutate manifestată cu o deopotrivă intensitate față de principii și de vrăjmași. E intoleranța omului de convingeri. Oratoria d-lui Madgearu e o luptă în arenă. Frazele au ceva marțial. Ai uneori impresia că, dacă între orator și opozant n'ar fi banca ministerială, nimeni n'ar putea scoate ghiarele vistiernicului din gîtul adversarului. Iată cineva care ia în serios lupta politică. Găsim aici chiar prea mult elan — poate ca o compensație pentru cei ce nu-și fac sînge rău din pricina lucrurilor publice.

Insfîrșit — d. Al. Vaida-Voevod, președinte de consiliu. O figură originală, interesantă — ceva de buldog. Are o energie, o siguranță. Se reazemă cu cotul de tribună — și povestește, sfătos. Face o glumă, spune o anecdotă — chiar cînd nu ni-i a sperit. Are avînt. Aduce din trecut un prestigiu.

Il văd parcă la tribună cu o togă romană, în falduri gravi. De ce o haină atît de largă? Vrea să ascundă pe cineva la spate?

Il respectă pînă și adversarii, cînd d. Vaida dă explicații.

Și parlamentul — după o ședință agitată — reintră în normal.

Numai printre bănci trece uneori, ca o amenințare, silueta dreaptă, invizibilă, a d-lui Maniu — care privește fix cu ochi sticloși, plini de dojană...

M. SEVASTOS

LITERATURA POLITICA

N. IORGA: SUPT TREI REGI

Teoria freudiană a sublimării se confirmă surprinzător. Iată-l pe d. Iorga! Supărat de plecarea dela guvern, d. Iorga scrie: mai întîi două broșuri subțirele, cari erau o dare de seamă scrisă cu venin a întîmplărilor din *doi ani de restaurație* (Iunie 1930 — Iunie 1932) și un rechizitoriu al *isprăvii* făcute prin aducerea la guvern a unui partid politic. Iar după cîteva luni scoate o carte, din acelea groase cu litere tipografice mici și cu fraze lungi, cu cari ne obișnuise d-sa.

„Subt trei regi" este „o istorie a unei lupte pentru ideal moral și național". Idealul național îl știm: întregirea neamului; cel moral nu știm care să fi fost. Lupta împotriva imoralității de pe Calea Victoriei? este cu adevărat un pasaj în acest sens, dar epizodic); lupta împotriva pornografiei? sau lupta pentru îmbrăcarea decentă fără roșu de buze, a funcționarilor? — Nelămurirea mi-este deplină. Dar să trecem peste asta.

Cartea se mai intitulează „Rominia contimporană dela 1904 la 1930". 1930 e normal: de acolo începe altă carte a d-lui Iorga: „Doi ani de restaurație". Dar 1904? Ce însemnă 1904? O recoltă proastă, urmată de conflicte politice (a fost atunci o grevă a deputaților liberali împotriva propriului lor guvern) ce au culminat în Decembrie, în demisia guvernului Sturza. Atunci? Sau poate atunci începe activitatea politică a d-lui Iorga și deci o nouă fază a istoriei Rominiei. Dar nu! D. Iorga își fixează începutul activității politice în 1906, cînd a îndrumat pe studenți să împiedice reprezentațiile în limba franceză la Teatrul Național. Atunci? Misterul rămîne nelămurit și nu mă simt de forța unui Sherlock Holmes sau Joseph Rouletabille.

„Subt trei regi" este împărțită în trei cărți, prima carte (Factorii) cuprinzînd două sub-împărțiri: *societatea veche* și *noua generație*. A doua carte redă *conflictul* dintre cele două mentalități. E faza războiului. A treia, după — războiul. — Nimeni n'a triumfat: *cele două lumi din nou față în față*.

Toată cartea este de o excepțională putere de evocare: oamenii trăesc, nu superficial, ci în viața lor adîncă, în fața noastră. Nouă, ce nu i-am cunoscut (Regele Carol (pag. 4—7), Dimitrie Sturza (pag., 13, 19) sunt o adevărată revelație. Ne apare însă, mai mult, complicația vieții politice ante-belice. Cei de astăzi suntem grăbiți să o simplificăm. Și totuși era atît de bogată!

Societatea veche trecea pe la 1904 printr'o criză cu fațete multiple: criză financiară, (bugetară), socială (țărănească, 1907), criză politică internă (ruptură în partidele de guvernămînt, ridicarea lui Take Ionescu și a lui Ionel Brătianu), criză politică externă (alianța cu Germania și Tripla Alianță slăbea), criză sufletească (clasa conducătoare era înstrăinată culturalicește).

In fața acestei societăți vechi noua generație aducea un nou spirit public. O nouă viață materială, mai bogată la orașe, o transformare în formația spirituală a intelectualilor il ajutau. După socialismul „Contimporanului", care desvoltase gustul de studii sociale, apare „Semănătorul" cu naționalismul lui țărănesc. Țara voia să trăiască în legea ei (pag. 110). Acest nou spirit public, cu dubla-i origine, își impuse apoi punctele de vedere: după 1907 se impuneau realizări sociale, deși foarte timid începute, și noi atitudini politice se luară în special după venirea generoșilor cu Ion I. Brătianu la șefia partidului.

Toate aveau să fie oprite deci în loc de criza externă, care izbucnea în 1912 cu războiul balcanic și avea să dureze pînă în 1919. Preocupările de noutate națională aveau să înlăture preocupările sociale.

Cartea III, intitulată atît de frumos: *cele două lumi din nou față în față*, nu redă decît conflictele politice și personale. E o icoană a luptelor politice atît de agitate în cari predomină: încercarea Averescu, dominația lui Ioan Brătianu, revoluția țărănistă. Criza socială nu apare acoperită de conflictele personale.

Nu vreau să discut ce spune cartea: în maldărul de fapte sînt multiple contraziceri și inexactități. D. Giurescu a făcut de curînd o analiză de specialist unei alte cărți a d-lui Iorga. E suficient să amintesc de ex. că d. I. G. Duca nu este de loc amintit. Oricare ar fi animozitatea dintre d-nii Iorga și Duca, numele actualului șef al partidului li-

beral, este un nume care există și un istoric trebue să-l înregistreze. Dar d. Stere ? pe lingă numele lui, se alătură vecinic un epitet insultător. D. Maniu, la rindu-i, nu există decit dela 1928 încoace.

Sunt suficiente aceste exemple să dovedească execuția cărții: lucrare de polemică politică, actuală și imediată. Răfuială cu alți oameni, ținind mai mult de genul memoriilor, decit de istoria obiectivă.

Există însă un alt pericol in „Subt trei regi", pericol cu mult mai important decit rancunele autorului, ce pot să facă pe un neofit să cunoască greșit oamenii, cari au condus țara dela 1906 încoace. D. Iorga nu vede în istorie decit oameni, eroi; colectivitățile, masele n'au importanță; economicul, la rindu-i, este secundar. Jocul intrigilor, ambițiilor și frămîntărilor personale este singurul care contează. Istoria se rezolvă într'o împletire de frămîntări individuale, cari nu se explică decit prin hazard. Legătura intre cauză și efect, explicația sociologică, dispar.

Voi da un singur exemplu doveditor: toată cartea cuprinde lupta a două generații, a două lumi: o generație veche, înstrăinată sufletește, conservatoare și germanofilă; în fața ei, o nouă generație, desvoltată sub semnul naționalismului autohton, care a schimbat politica externă și atitudinea față de problemele sociale. De ce ? Nu se explică.

Concepția idealistă a istoriei nu explică nimic din acest conflict. Concepția materialistă aduce dintr'o dată lumină. Sunt două generații ce reprezintă două lumi și două mentalități economice. Cea dintii e generația feudală: ultimii proprietari de pămînt, ultimii mari agrarieni. A doua generație e generația burgheză. Lumea celor răsăriți dela sate („Sămănătorul") vine la oraș, intii ca generație de profesori, apoi ca primii acumulatori de capital: afacerile din timpul războiului și de după război ii vor ajuta. Cu alte cuvinte, conflictul dintre cele două generații a fost conflictul dintre feudalii cari mureau și burghezia care apărea.

Lipsindu-i această concepție a istoriei d. Iorga ne-a dat o carte în care sensul adevărat este înecat sub mulțimea de fapte. O înțelegere a epocii atît de agitate dintre 1904 și 1930 n'o are cine citește această carte. Și mai trebue și alte izvoare, lipsite de venin.

CONSTANTIN ENESCU

O BIOGRAFIE A LUI IULIU MANIU

Literatura noastră politică numără prea puține opere demne de a sta în rafturile unei biblioteci cu lucrări alese. Scrise, majoritatea, cu o notorie lipsă de cultură și de amplă informație, sînt de un nivel cu totul inferior. Studiul personalității, acțiunii ș operei unui om politic însemnat, nu se poate face fără cultură sociologică și istorcă. Există o metodă științifică ce se cere cunoscută și în studiul biografic.

Am deschis cu vie curiozitate cartea d-lui Sever Stoica despre Iuliu Maniu, în care mă așteptam să găsesc o magistrală descriere a personalității și operei unui om al cărui trecut politic, este puțin cunoscut în toate cutele lui. D. Sever Stoica ar fi putut da un studiu remarcabil de biografie politică.

Sub raportul valorii pur informative, fără îndoială că lucrarea d-lui Stoica, de-o factură și un stil evident gazetărești, este utilă. Sunt citeva aspecte, citeva fapte din viața omului de cari se ocupă, cari apar în altă lumină. Sînt apoi lucruri a căror popularizare e de asemenea utilă: amănunte istorice pe cari nu le cunosc decît cei cari au asistat la desfășurarea acțiunii politice a lui Iuliu Maniu. Dar și sub laturea informativă, carta putea fi mai bine înzestrată.

Prezentarea cadrului social al epocii este vădit insuficientă. O imagine exactă despre acele stări și tendințe ale vieții sociale, nu ne-o putem face din cartea d-lui Stoica. Insă o înțelegere a vieții unui om politic, fără pictarea completă a condițiilor sociale determinante în cari s'au consumat actele ei cele mai importante, nu e posibilă.

Nu e de mirare deci că nu vom găsi în această lucrare, *firul roșu*, legătura cauzală dintre fapte cari păstrează, evident, raporturi între ele. Ai impresia că d. Stoica rezumă fapte izolate și alătură evenimentele fără legătură organică. Tabloul epocii este abrupt. Compilarea de informații istorice nu este suficientă pentru înțelegerea unei perioade istorice. După ce sunt complecte, mai trebue și sistematizarea lor pentru a se avea o înțelegere integrală.

Așa cum se prezintă, nu se poate nega totuși că această carte poate fi un izvor de informație pentru citior ca și pentru o viitoare lucrare sistematică asupra aceleiași teme.

N. T.

CRONICA EXTERNA

ROMANIA ŞI SOVIETELE

Problema ruso-romînă s'a permanentizat pe ecranul politicei mondiale. Ea există cu toate consecinţele grave ce comportă pentru noi, chiar în momentul în care nu se pune în mod direct şi acut, cum s'a întmplat recent cu prilejul pactului de neagresiune. Chestiunea Basarabiei care ne nelinişteşte pe noi şi irită şi pe aliatii noştri mai apropiaţi sau mai îndepărtaţi într'un grad însemnat, dictîndu-le atitudini cari îţi produc adeseori impresia unor imixtiuni directe in afacerile tale de stat, ar fi putut fi desigur închisă, cel puţin din punct de vedere juridic — dacă guvernanţii Romîniei de după războiu ar fi avut intuiţia clară a evenimentelor şi perspectiva istorică necesară pentru comprehenziunea prefacerilor social-economice şi politice adînci.

Romînia de după 1919 a avut însă nefericirea să fie dirijată de către oamenii vechi, cari n'au înţeles semnificaţia războaelor balcanice ce au prefaţat marea conflagraţie; cari n'au ştiut să aprecieze şi să tragă *toate* consecinţele unei neutralităţi de doi ani; şi cari mai ales au fost incapabili să intuiască noul destin al umanităţii, ce şi-a format spiritul în ororile războiului capitalist.

Casta Brătianu a cauzat Romîniei unite atîta rău, încît nu ştiu dacă pretinsele opere reformatorii dinainte de tratatul dela Versailles i-ar putea servi un fel de palidă compensaţie.

Dacă familia Brătianu ar fi înţeles revoluţia rusească, desigur că ar fi apreciat şi importanţa unui gest rapid şi hotărît, de a recunoaşte oficial noul regim proletarian. Rusia Sovietică abia işi încheiase prin 1921-1922, epoca eroică a transformărilor sale structurale, — perioadă pe care o marchează atîtea victime ale foametei boicotului — şi ar fi plătit scump o reluare de raporturi diplomatice cu un vecin de al său, burghez. Aceasta evident, n'ar fi însemnat o adeziune la nouile stări de lucruri de dincolo de Nistru.

Ar fi însemnat însă altceva.

1. O stabilitate politică şi psihologică, pe cari Romînia nu le cunoaşte dela război incoace;

2. O mai mare încredere a străinătăţii în viabilitatea noul stat politic romîn;

3. O emigrare de capital străin, care ar fi putut servi ca

mijloc de refacere a utilajului naţional, inexistent din cauza corupţiei clasei diriguitoare sau deteriorat de evenimente;

4. Posibilitatea de a face o politică orientală şi europcentrală independentă (abandonînd politica de remorcă), pentru a neutraliza tendinţele revizioniste ale Ungariei şi pentru a slăbi influenţa Italiei în Balcani, care a reluat rolul Germaniei kaiseriene. Statul romîn şi-ar fi putut fixa jaloanele pînă la Salonic şi dincolo, pentru a scăpa de consecinţele unei eventuale închideri a Dardanelelor.

Pivotul politicei externe a Romîniei putea să rămînă tot Mica Antantă care prin acest fapt s'ar fi consolidat mult. Acţiunea diplomatică a Italiei în Europa Centrală ar fi putut fi contrabalansată cu succes, căci pentru scopurile urmărite de Roma şi Mediterană, ea are mai multă nevoie de sprijinul Bucureştilor, decît vice-versa, şi Romînia ar fi putut servi permanent, ca o forţă de echilibru.

Incă din 1922 era clar, că faimosul „cordon sanitar" pe care Marii Aliaţi vroiau să-l traseze contra penetrării bolşevismului în Europa Occidentală, dela Marea Baltică pînă la Marea Neagră, va eşua. Din acest eşec, Romînia avea datoria să tragă *imediat* toate consecinţele diplomatice, cari se impuneau cu insistenţă.

Miopia brătienistă a preferat însă să se retragă în colivia cîtorva formule patriotarde, să-şi aranjeze ceasul pentru care era scontat „falimentul" noului regim sovietic şi în fudulia „prevederilor" sale, să ameninţe din cînd în cînd, cu arătătorul dincolo de Nistru.

Evenimentele însă şi-au urmat drumul lor firesc, pînă s'a ajuns la constituirea unui bloc italo-germano-rus, care în clipa de faţă se găseşte faţă de Europa divizată, întocmai cum Tripla Alianţă se găsea — la începutul său, — fără contrabalanţă. Mai tîrziu Tripla Alianţă şi-a găsit corespondentul în Alianţa franco-rusă, desvoltîndu-se paralel, pînă la stabilirea acelui echilibru european perfect, pe care nici un război de patru ani n'a reuşit să-l rupă. A fost nevoe de intervenţia Statelor Unite ale Americei — care a provocat mai mult un dezechilibru psihologic decît militar — ca să se decidă soarta unui gigantic duel.

Desigur s'a activat mult — dar nu şi cu succes — pentru a menţinea stabilitatea Europei, asigurată teoretic prin tratate. Dar la Locarno, unde s'a făcut primul început de mare anvergură, s'a rupt şi unitatea politică a Europei, după ce unitatea ei morală fusese înmormîntată cu mare pompă la Versailles. Intenţiunile iniţiatorilor acestor pacte diplomatice erau binenţeles bune. Dar ele nu puteau da rezultatele dorite decît în cazul, dacă în momentul în care s'a parafat, în

1925, acordul dela Locarno, s'ar fi încheiat — din punct de vedere sentimental cel puțin — cite un acord similar, unul baltic, altul mediteranean și al treilea balcanic.

Acesta ar fi putut însemna și un fel de prefață a federalizării statelor europene, prin așa zisele „antante regionale". De sine înțeles, că nimeni nu-și poate ascunde consecințele importante pe care le-ar fi dat un asemenea bloc imens al statelor burgheze, — care și-ar fi putut îngădui o altă politică, *unitară*, față de Rusia Sovietică. Poate ar fi reușit chiar să o determine la o acțiune diplomatică *exclusiv* orientală, care s'o epuizeze în guerrile inutile.

Locarno-ul occidental deci nu putea exista decît *constrins* de alte acorduri similare. Deaceia Germania îndată după evacuarea regiunei Mayence de către trupele aliate, a abandonat politica preconizată — à contre-coeur — în 1925, dînd curs liber valurilor furioase ale naționalismului revanșard și preconizînd Anschluss-ul.

Dar problema e complexă, și socotim că nici o ipotetică unitate politică europeană n'ar fi putut șterge diviziunea economică a Europei. Criza fiind organică, ea ar fi descopciat toate încheieturile artificale ale statutului european, sau ar fi impus noui instituțiuni cari să corespundă noului spirit al vremii.

Situația este prin urmare aproape fără nicio ieșire.

Atitudinea Rominiei-brătieniste față de Rusia Sovietică are o singură scuză: era un punct de vedere izolat. Nici un bărbat politic burghez din Occident care avea frînele guvernărei în mînă, n'a procedat altfel. Europa a format un bloc. Un bloc pe care l-aș numi — dacă aș fi convins că nu jignesc pe nimeni — bloc al inconștienței : fiindcă nimeni n'a tras concluzia istorică adevărată din Revoluția franceză deși există similitudini de atitudine. Europa burgheză a avut *exact* aceiași atitudine față de revoluția proletariană, pe care a avut-o Europa feudală față de revoluția burgheză: blocus economic, atentate contra reprezentanților diplomatici, calomnii prin presă, etc... iar în urmă... recunoaștere.

După declarațiile belicoase din ajunul păcii, statele occidentale au renunțat prin 1924 la atitudinea lor intrasigentă. Abia la un interval de șapte ani dela Revoluția rusească s'au convins, că este vană orice rezistență ce se opune teoriilor universaliste. Nici catolicismul, nici islamismul, nici principiile burgheze, întocmai ca imperialismul anglo-saxon sau socialismul occidental, n'au putut fi împiedicate să se răspîndească și să pătrundă în masse, ca toate ideile cari pun accentul pe elementul comun popoarelor și cari la o anumită epocă istorică corespund unor trebuințe de afirmare în lume, sau de ratificare a unor sentimente și nevoi de justiție și de dreptate.

A urmat prin urmare destinderea, deși bluff-ul fascist a încurajat mult spiritele înguste și Rusia Sovietică a început să fie recunoscută „de jure". Mai mult, statele capitaliste occidentale au colaborat — și continuă să colaboreze — la construirea noului edificiu social de peste Nistru, care turmentează imaginația tuturor cercetătorilor și generoșilor.

De ce a urmat destinderea ? Desigur că pentrucă oamenii politici occidentali s'au convins, că războiul a desăvîrșit civilizația burgheză, i-a smuls maximul de creație posibil și a svîrlit capitalismul în derută, fără posibilități de refacere în vechiul său sistem exploatator; fiindcă în cei patru ani de privațiuni și agitații sîngeroase s'a format un spirit modern, tendințe ce depășesc individualitățile și debordează preocupările egoiste, dînd naștere unei ambianțe proprii pentru vastele organizări colective, ce se desinează pe frontul politicei mondiale; și fiindcă spiritul critic occidental nu putea să nu se convingă, că contrarevoluția fascistă n'a creat nimic, n'a salvat nimic, arta lui esențială constînd — cum a sesizat atît de perfect Ludwig Bauer — în a-și ascunde slăbiciunea, fascismul fiind sub acest raport mai periculos pentru ordinea socială actuală, prin moartea decît prin existența sa.

Se pune însă aci întrebarea: din ce rațiuni „superioare" marile state capitaliste au sugerat statelor mai mici — cari erau și sunt de remorca lor — (și dintre cari unele sunt limitrofe cu Rusia Sovietică) să nu-și normalizeze raporturile lor economice și diplomatice ? Căci din două lucruri, unul: sau regimul proletarian reprezintă un pericol de moarte pentru civilizație, și atunci se impune o atitudine solidară, sau nu reprezintă nici un pericol real, și atunci închiderea frontierelor, în mod ostil, numai de către statele mai neînsemnate, aveau în gîndul Marilor Puteri, scopuri inavuabile. Ce era la mijloc ? o grijă de contaminare tocmai a statelor agrare, cu un oarecare echilibru social, sau o tendință prelungită din veacul al XIX-lea, de a-și rezerva în mod egoist debușeele și de a împărți din nou Europa în zone de influență ?

Nu e greu de aflat.

Războiul mondial cu toată catastrofa ce a provocat, n'a reușit să schimbe felul de a gîndi al bărbaților politici occidentali. Ei gîndesc și astăzi ca înainte de 1914: imperialist. Dar tocmai acest imperialism economic și militar este amenințat de imperialismul ideologic al revoluției rusești. Acțiunea de propagandă pe care o desvoltau diferiți agenți sovietici în Europa, neavînd succesul așteptat, Moscova și-a îndreptat privirile în altă parte: în Extremul Orient. Aici duce cea

mai interesantă, și poate cea mai fructuoasă campanie. Aici se pune dinamita revoluționară a cărei explozie trebue să producă efect în Europa occidentală. Prin acțiunea *burgheză* pe care o duce Moscova în Orient, se urmărește dislocarea în rîndul intîi a Imperiului Britanic. Agenții sovietici nu uzează de principii pur ortodoxe. Lozincele lor sunt: autonomie, emancipare politică, desvoltare culturală, națională, etc., cari — dacă nu vrem să mergem mai departe, — au luat un pronunțat parfum pașoptist.

Desigur Londra nu este străină de intențiunile politicei comuniste. Dar nu poate contracara *in mod eficace și pe teren*, acțiunea de mari proporții care devine din zi în zi mai periculoasă. Și fiindcă explozia din Orient este destinată să zgudue Occidentul, Anglia se apără pe acest teren, pe cel european. Marea Baltică a devenit o puternică poziție navală britanică de unde se încearcă diminuarea acțiunei comuniste în Extremul Orient. Anglia caută deci să-și apere comerțul oriental și posesiunile sale prin acțiune continentală.

Dar Franța ? Evident, nici Parisul nu poate face o altă politică. Dela André Siegfried pînă la Pertinax și Lucien Romier toți publiciștii sunt de acord, că numai o antantă franco-britanică, *în chestiunile mari*, poate salva statutul european și desigur și pe cel colonial. Numărul publiciștilor de stînga, cari au o *reală* influență la Quai d'Orsay, cari văd mîntuirea intr'o ințelegere franco-germană, este foarte redus. Poate nici nu există. Ei își impun influența „diplomatică" mai mult în masse, decît în „cercurile înalte".

Firul trebue însă tras mai departe, prin *Paris-Londra* pînă la Washington. Statele Unite ale Americei au avut de mult hegemonia Pacificului. Astăzi supremația lor este discutată de Japonia. Atît America cît și Anglia bănuesc existența unui acord secret ruso-japonez, pentru impățirea Asiei. China fiind unul dintre cele mai importante debușee pentru producțiile anglo-americane, este de sine înțeles că nu vrea să suporte prezența nici unui intrus. Dar s'a întîmplat să apară deodată doui concurenți egal de redutabili: Rusia Sovietică și Japonia. Primul încercuește frontierile teresrtre ale Chinei pătrunzînd pînă în inima ei, prin numeroase linii de cale ferată. Al doilea deține frontierile maritime și cîteva din punctele strategice de pe uscat. Franța avînd interese în Indo-China, dar mai ales prin necesitatea directă a Tonkinului cu China, încurajează întotdeauna — cel puțin în aparență atitudinile anglo-americane.

Italia sprijină însă pe Rusia și pe Japonia. De ce? Nu dintr'un spirit de caritate, desigur. După război Roma a urmărit obținerea de posesiuni coloniale — în deosebi în Africa. N'a reușit. Dar comerțul italian a izbutit să creeze, importanta linie maritimă: Genova-Shanghai, care este cu 12 zile mai scurtă decît linia Marsilia-Shanghai, grație vapoarelor perfecționate italiene. Se prevede prelungirea liniei pînă la Yokohama. In aceiași vreme, Italia face instalațiuni navale în Marea Roșie și încearcă să-și impună influența în Ethiopia pentru a-și crea bazele de comunicație comercială cu Extremul-Orient.

Deci un al treilea concurent, timid și discret încă, dar concurent.

Juxtapunînd aceste fapte extra-europene, și observînd cu ochi realiști atitudinea Germaniei, avem ințelegerea atît a politicei actuale europene cît și a atitudinei statelor burgheze față de regimul proletarian rusesc, și cred, că nu mă înșel cînd conchid că: Marile Puteri capitaliste au făcut o politică *conștientă* de apărare a intereselor lor, cu toate mijloacele proprii sistemului ce dispare, și că ele s'au folosit ca totdeauna de micile puteri ca de instrumente de manevră. Interesele noastre economice și politice au fost sacrificate pentru a ne arăta mai „civilizați" și mai geloși de conservarea unui regim capitalist romînesc rudimentar, decît suntem în realitate.

Am supralicitat în felul nostru vechile state capitaliste, jertfindu-ne interesele într'o luptă ce nu era a noastră.

Această politică de remorcă și de pură fațadă „europeană" ne-a cauzat pagube imense. Greșala cu greu poate fi reparată. Romînia nu mai poate avea o politică externă pe cea pe care o putea exercita imediat după război. Ii lipsește prestigiul, ii lipsește voința, ii lipsește personalitatea, fiindcă îi lipsesc condițiunile subiective și abiective.

Dar dificultatea mare este, că Romînia nu mai poate avea o atitudine externă independentă. Ne-au debordat evenimentele. Putem să trasăm o altă linie ? Să incercăm un ultim efort înainte de a ne abandona definitiv valurilor furtunoase ce hărțuesc în dreapta și în stînga Europa.

CONFERINȚA DEZARMĂRII... GENERALE

Conferința dezarmării „generale" s'a deschis în mod oficial acum un an, în ziua de 2 Februarie 1932, după o mare campanie de presă pacifistă. Atunci am salutat evenimentul considerat revoluționar, cu un sincer entuziasm, deși oarecari îndoeli și un scepticism nelinistitor impus de atitudinea celor mai multe state, îmi comandau rezerve.

Astăzi, la o distanță de un an, îndoelile au devenit realități. Și în ajunul redeschiderii Conferinței putem să constatăm cu melancolie, că: tentativa de pacificare a lumii prin dezarmare, a eșuat. Dificultățile organice n'au putut fi înlăturate. Dreptul de război, pe care sunt clădite statele moderne, prevalează față de orice principii, menținindu-se ferm. Esența însăși a statului actual, cu ideia suveranității naționale — „această plagă a timpurilor moderne" — pledează cu insistență contra păcii.

Interesele antagoniste și imperialiste ale marilor puteri, formează obstacolul principal. In actuala stare economică și de spirit, nu se poate imagina ca America să renunțe de bună voe la exploatarea Filipinelor, Panamalei și Cubei sau la hegemonia Pacificului; Anglia la exploatarea Indiilor, la controlul asupra Egiptului, sau la supravegherea celor mai importante drumuri maritime, cari se ciocnesc în Extremul-Orient, cu alte interese comerciale; Franța la exploatările Africei, Indochinei, Madagascarului, Tunisiei și Marocului, sau la construirea de noui unități navale, care să-i asigure securitatea coastelor sale imense; Italia la revendicările coloniale cari se concretizează într'o impacientă intenție de a împărți Africa între Italia, Anglia și Franța; Germania și celelalte state „învinse", la egalitatea de drepturi, pe care o reclamă zgomotos și agresiv, mai ales în utima vreme.

Raporturile dintre state cu politica lor vamală protecționistă, dumping, regrupări de forțe și alianțe militare, cît și sistemul școlar din toată Europa, unde istoria *nu se predă* decît ca obiect de instigare contra „dușmanilor", nu sunt deasemenea indicii din cari să putem trage concluzia unor intențiuni pacifiste, la pertractanții dezarmării.

Deosebirea structurală între statele agrare și industriale, formează un alt obstacol insurmontabil. „Potențialul de război" al statelor industriale se găsește la o superioritate zdrobitoare față de „potențialul de război" al statelor agrare, care mai ales în circumstanțele de astăzi, este cu desăvîrșire inexistent.

Pe deasupra statele industriale sint mai în măsură să păstreze „secretul înarmărilor" decît statele agrare, obligate la comenzi străine. Iar „controlul internațional" nu se poate exercita în mod eficace decît tot la statele agrare.

A „echilibra armamentele", nu înseamnează iarăși, decît a da curs liber tendințelor de supremație militară ale statelor industriale (militariste, în sistemul capitalist, prin definiție) și de a abuza de naivitatea și imoptența statelor agrare.

Nici limitarea generală a armamentelor, pentru un anumit timp care să servească de experiență — cum preconizează d. Paul Boncour, — nu poate să aibă eficacitate, atîta vreme, cît la Societatea Națiunilor se vor prezenta pe lîngă state agrare și industriale, „învingători" și „învinși" — învinși a căror înarmare a fost odată limitată prin tratatele de pace.

Dar problema dezarmării o agravează în mod deosebit și evoluția morală, socială și politică deosebită a diferitelor popoare. Sînt state cu regim parlamentar și constituțional, în care libertatea presei și controlul asupra actelor guvernului orice libertate de control și critică este o ficțiune. Urmează deci imediat o inegalitate de control asupra a tot ce privește „apărarea națională", a acestor două sisteme de state.

Apoi, oare este egal pentru un stat cu o civilizație retardatară dacă are o armată națională, sau miliție în sensul preconizat de generalul von Seeckt ? Reducerea efectivelor de asemenea nu poate să fie uniformă pentru toate statele, după cum — în mod logic — nici cea a stocurilor de munițiuni. A reduce armatele sub drapel a Rusiei Sovietice și a Rominiei — de o pildă — la trei pătrimi sau la jumătate, înseamnează că statul romin nu dispune *în fond* decît de forțe polițienești, pe cînd vecinul nostru rămine tot un stat militarist în raport cu noi și cu alte state similare.

Dar am atins aci laturea technică a problemei, unde competența noastră a luat sfîrșit. Atît de mari sunt contradicțiile și în acest domeniu, încît ne demoralizează să mai continuăm.

Problema de altfel este în rîndul întîi politică, economică, socială, și numai în rîndul din urmă, technică. Statele Majoare nici n'ar avea nevoe să-și trimită reprezentanții lor la Geneva. Eșecul se poate savura și din cazarmă. După cum și noi ne putem frînge toate speranțele pe cari într'o clipă de nebunie le-am văzut lucind pe cerul infam al politicei europene, fără să ne mai întoarcem privirile spre cimitirul atîtor iluzii ale umanității de după război.

PAVEL PAVEL

■

CRONICA ECONOMICA

BRITANIA ŞI ETALONUL AUR

Nesfirşite au fost reproşurile ce s'au adus guvernului conservator care, spre a „conserva" prestigiul lirei sterline, s'a încumentat în primii ani postbelici să stabilizeze această monetă la parietatea aur.

Economişti reputaţi, cu puţin simţ de prevedere şi bazaţi pe faptul că balanţa comercială a Britaniei e permanent pasivă, au întrevăzut că după conjunctura ciclică de după războiu, din cauza efectelor ulterioare şi fatale ale acestei conflagraţii, nivelul stabilit pentru moneta lor, e de o natură artificială.

Autorii stabilizării de pe altă parte, încrezuţi în continua eficacitate şi rentabilitate a exportului invizibil, caracteristic mai ales marilor popoare comercale şi investitoare, precum şi ferm convinşi că rulamentul datoriilor şi-a despăgubirilor de războiu va continua să funcţioneze nestînjenit, prin declaraţii somptuoase, căutau cu orice preţ să spulbere îndoiala publicului şi a autorităţilor.

Incetul cu încetul însă, efectele economice ale războiului au început să... „lucreze".

Capitalurile engleze investite in străinătate au încetat să mai dea roade voluptoase; împrumuturile acordate au întîrziat să fie restituite de către statele falite; consumul scădea pretutindeni, industria britanică reducîndu-şi astfel producţia cu cincizeci la sută; muncitorii şomeuri trebuiau sprijiniţi; importul de alimente nu putea fi prohibit; comerţul, transportul maritim şi profiturile la asigurări, scădeau şi în fine jocul ingenios al datoriilor de războiu, începu să se dovedească ca inaplicabil.

Anglia, pentru alimentarea populaţiei ci şi a industriilor sale, tributară în mare măsură străinătăţii, din cauza capacităţii reduse de consumaţie industrială, la un moment dat n'a mai putut plăti cu mărfuri şi valori invizibile, ci a trebuit să dea... aur.

Datorit acestui nou factor în politica monetară a statelor şi în atitudinea personală a individului, anume factorul psichologic, manifestat prin încredere sau neîncredere, prin credit sau nesaţiul de a poseda efectiv nu monedă, nici va-

lori, ci aur pur, bucăţi de aur lucitor şi fascinant, cercurile financiare, dar mai ales largile pături de rentieri şi mici economizatori din Statele Unite şi Franţa, începînd din 1927, au devenit cele două mari ventuze de aur, zeloase de a acumula tot aurul lumii. Ambele ţări au fost obsedate de o teamă febrilă ca nu cumva evenimente neprevăzute să le surprindă fără aceste rezerve conservate şi nu mai puţin a contribuit la aceasta şi populara învechită şi naivă credinţă că aur înseamnă bogăţie şi prosperitate.

Ca o consecinţă a tuturor cauzelor şi fenomenelor expuse mai sus, Britania a fost forţată să abandoneze etalonul aur.

S'a crezut că un pas atît de riscant va arunca întreg imperiul într'un haos inflaţionist; chiar guvernul numit „naţional" şi prezidat de d. Macdonald n'a ezitat să intimideze masele electorale cu acest demon inflaţionist, cîştigînd alegerile şi voturile prin deviza impresionantă:

Guvern naţional pentru salvarea monetei naţionale.

Guvernul naţional a cîştigat alegerile, dar a pierdut partida: lira sterlină a „sărit din ţîţîne".

Nu voiu intra în detaliile technice cari au împiedicat prăbuşirea lirei aşa cum se aştepta toată lumea că se va întîmpla, ci vreau să evidenţiez numai că menţinerea acestei momente, lira sterlină, la un curs scăzut numai cu 30—40%, deşi ea nu este garantată cu aur, e ceva demn de relevat.

Prin faptul că corpul economic şi financiar britanic avea în juru-i un întreg şirag de trabanţi, părăsirea etalonului aur a adus cu sine aceleaş fenomen şi'n alte state (statele scandinave, etc.).

Prin această pluralitate şi complexitate, atît extensivă cît şi intensivă, prin faptul că moneta este un lucru, şi bogăţiile latente dar mai ales cele productive şi lucrative sunt cu totul altceva, lira sterlină a scăzut pînă la un nivel, care atît pentru cumpărări deci import, cît şi pentru vînzări deci export, părea a fi cel adecvat.

A intervenit în fine şi Banca Angliei şi intr'o măsură nu mai puţin acentuată cuminţenia publicului englez, care n'a vrut să piardă încredere în propria lor monetă.

A fost poate şi un noroc ca în aceeaşi epocă preţurile pentru alimente să ajungă pe pieţele internaţionale la nivelul lor cel mai scăzut, preţurile en detail ale acestora pe piaţa engleză, în ciuda deprecierii lirei, neînregistrînd nici o urcare.

Din punct de vedere internaţional al politicei financiare, deprecierea lirei, a adus cu sine două noui tendinţe.

Concomitent cu tendinţa asiduă a Angliei de a tîri cît

mai multe state în ciclul sterlin, statele, cari aderă încă la etalonul aur s'au văzut nevoite să ia măsuri restrictive în contra dumpingului rezultat din această depreciere.

Pe de altă parte, Anglia, deși dornică să-și restabilizeze din nou lira, deși gata să acumuleze și ea aur, împreună cu Franța și America, cari fără să cedeze din aurul lor ar vrea ca și „statele sterline" să dispună de mai mari stocuri de aur, au ajuns la concluzia evidentă că distribuția internațională a aurului nu este satisfăcătoare.

Deslegarea: o conferință internațională.

Grupul sterlin, cere o temperare din partea ventusei franco-americane. Franța și America însă, fără ca să arate în ce mod vor ceda, și dacă vor ceda, caută numai să-i dovedească Angliei că nestabilitatea monetară este în detrimentul lumii întregi.

Aceasta, englejii o știu. Dar ei nu pot înțelege dece nu-și dau seama în fine și francezii și americanii că setea de a poseda aur mai mult decît cer nevoile pieții, înseamnă a lucra și mai mult în paguba economiei internaționale.

In situația anormală, în care aurul este distribuit (în felul că Statele Unite dețin 800 milioane £, Franța 665 milioane £, Belgia 370 milioane £, Anglia 120 milioane £ și Germania 40 milioane £.) Anglia, este ferm decisă să nu-și stabilizeze chiar la un curs, scăzut lira sterlină, dacă politica lui Federal Reserve Bank și a Băncei Franței nu se va pune cel puțin de acord cu Banca Angliei în sensul că va facilita cu o mai mare elasticitate, inter-schimbul de fonduri lichide în măsura în care o cer nevoile reale pur economice ale piețelor mondiale.

Pînă la o asemenea soluție, criza cu toate urmările ei n'a făcut ravagii mai mari în Anglia decît în Franța sau în America; ba dimpotrivă tot aurul acumulat în America pare că aruncă pe drumuri și mai mulți muncitori, transformarea assetelor lichide și lucrative în lingo-uri reci de aur neputînd avea alt efect decît înăbușirea și anemierea vieții economice.

DR. T. CRISTUREANU

CRIZĂ ȘI DISOLUȚIE

Reflectată în „știință", viața economică apare transfigurată și subiectivizată în doctrine, didactică în noțiuni, inutil abstractă în teorii și reacționar complexă în aparatura specialistului. Specialitatea raportează fenomenele economice pe latura tehnică a lor, iar cînd trece la generalizări de înaltă tensiune, lucrurile tind să fie amenajate dialectic. In așa fel, încît aș putea spune că în momentul cînd cineva a devenit economist, adică atunci cînd s'a identificat cu specialitatea, el a trădat implicit realitatea. Pe latura organică și evolutivă a lucrurilor, sinteza fenomenelor este greu de înțeles pentru economistul care nu și-a depășit specialitatea. Formația intelectuală a fiecăruia tinde să aducă evenimentele și raporturile economice într'un plan prestabil, pentru a le găsi sens *în noțiuni*.

In cronică, fenomenele pot fi dimpotrivă privite în nuditatea actualității lor, cu incontestabilul avantaj de a se retrograda valoarea dialecticei și a prejudecăților științifice ale economistului.

Economiștii trăiesc astăzi ca beneficiari ai unui domeniu al lor și postura aceasta are — la noi — între altele și o consecință care agravează desorientarea actuală: fiecare romîn caută să pună mîna pe cîte o bucățică de specialitate economică, așa ca să poată trăi și el iobag pe o parcelă de program sau soluție.

Poziția economistului față de așa numita „criză" actuală, exemplifică situația. Noțiunea de criză se găsește astăzi definitiv consacrată în economie și popularizată ca fenomen cu simptome și linie de evoluție proprie. Dar circulația pe care această ideie o are astăzi cred că este în alt mod simptomatică, decît a putut fi cu prilejul unor crize precedente. Niciodată o noțiune nu este mai cu căldură îmbrățișată de către impresarii ei, decît atunci cînd evenimentele nu mai răspund conținutului ei. Pentrucă astăzi, situația se prezintă așa: mai *simptomatice* decît unele elemente care ar putea caracteriza o conjunctură de criză satisfăcînd astfel noțiunea specialistului, sînt unele manifestări cari indică mai curînd o criză a noțiunii însăși.

Și inactualitatea noțiunii științifice de criză exprimă însăși tragedia economiștilor de școală occidentală, tragedia oamenilor care nu se mișcă decît în limitele conceptelor și care în fața lucrului viu nu mai dispun de simțul realității și al proporțiilor, intimidați fiind de lucrurile sistematizate și consacrate, de lucrurile mai vechi, cari au apucat a-și creia mai de mult noțiunea. Un fals instinct de viață îi pun în imposibilitate de a fi oameni ai realităților, făcîndu-i să se simtă bine în situația de oameni cu idei și soluți. Pe specialist, în speță pe economistul legat de soarta științei lui, îl intimidează și îl desarticulează nu atît mizeria economică de fapt, deplasările esențiale de raporturi economice, cît faptul că procesul îi contrariază și îi mincază noțiunile care l-au creiat ca *specialist*. Dintr'un anumit punct de vedere (evident lamentabil) este explicabil să fie așa: teze îndelung meditate și care pot *închide* în ele muncă onestă, pierd iremediabil din pres-

tigiul lor; competinţe şi aureole sînt aruncate în discuţie şi ameninţate cu discreditul; platforme şi bunătate de edificii personale rămîn pe mîna hazardului.

Dimpotrivă, dacă tot ceiace se petrece astăzi convenim prin mutualitate profesională să credem şi să popularizăm că este pur şi simplu „criză", lucrurile se calmează. Fiind „criză", se caută adaptări oportuniste şi leacuri. Economiştii propun soluţii, programe şi rezoluţiuni concertate ale conferinţelor internaţionale, unde delegaţii lupului şi cu reprezentanţii mielului ajung — zice-se — la înţelegere.

Poziţia aceasta este de natură să pună şi să păstreze în circulaţie o sumă de noţiuni, plus tehnica inextricabilă a specialistului. In atare perspectivă, cine nu a avut ocazia să devină mai înainte economist, este avertizat a lua măsuri, pentrucă altminteri riscă să devie.

Postura îţi oferă posibilităţi variate, pe care le poţi practica fără dificultăţi de conştiinţă: economistul va putea face un comerţ intens cu specialitatea; multe fapte şi manifestări îi vor fi îngăduite, într'un mediu de elită pozitivistă; multă înţelepciune de branşă va scoate cu prezumţiozitate şi cu intimă satisfacţie la iveală, sfîrşitul prin a fi apreciat ca om mare şi internaţional. Urmează ca noţiunile să sburde mereu, pînă cînd va veni *„ieşirea din criză"*, pe care comandanţi ai capitalului şi dezorientaţi oameni politici ai apusului o anunţă, din cînd în cînd şi pe care fiecare specialist în ale economiei o „preconizează", în colţişorul *ştiinţific* al *inimei lui*.

■

Cred că înţelegerea procesului de transformare, în curs, va fi mult înlesnită dacă şi în măsura în care postura schiţată mai sus va fi aruncată peste bord. Noţiunile ştiinţifice ale economiei, care sînt menite a exprima situaţiunile excepţionale au devenit astăzi în bună măsură prejudecăţi; şi a condiţiona sesizarea sensului unor situaţii reale de soarta unui concept este a le refuza unei înţelegeri a lucrurilor. De văzut este că nu poate fi vorba astăzi de o criză după tiparul noţiunii. Dealtminteri, acolo unde onestitatea faţă cu situaţia actuală a prevalat cît de puţin atitudinea omului de ştiinţă, s'a putut constata şi la economişti necesitatea de a se aduce precizări suplimentare pentru caracterizarea procesului. S'a recunoscut astfel de către unii specialişti că „criza" prin care trecem este de proporţii „mondiale". S'a mers chiar mai departe cu concesiunile: s'au recunoscut unele efecte mai adînci decît ale crizelor de altădată, s'a consimţit a se discuta variate formule de compromis ale ideii de economie dirijată. Insfîrşit, s'a spus că criza nu ar fi conjuncturală, ci structurală.

Sînt aşadar indicaţii că reţeta ştiinţifică nu mai este nici pentru unii economişti în totul reprezentativă. Pentrucă în adevăr, nu atît *dimensiunile* procesului de transformare a raporturilor economice sociale şi a raporturilor capitaliste internaţionale ale sistemului care a domnit pînă astăzi, cît mai cu seamă *sensul* acestei transformări nu mai poate fi interpretat ca o manifestare morbidă *periodică* a sistemului de producţie capitalist. Nu se poate mărgini deasemeni prezentarea transformării numai la pierderea hegemoniei economice de către Europa în favoarea Statelor-Unite pe deoparte, sau numai la transformarea sistemului de acumulare primitivă a capitalului ce a urmat revoluţiei, în Rusia sovietică, pe de altă parte.

Procesul afectează astăzi deopotrivă raporturile economice dintre state ca şi pe acele ale imperiilor şi ale grupurilor continentale. Se petrec astăzi importante dislocări ale unor poziţii economice cştigate; o adevărată subminare a metropolei: sistemul colonial al debuşeelor imperialiste reacţionează astăzi, marile colonii nemai înţelegînd să faciliteze procesul de sărăcire a lor. De aci, descongestionarea pieţelor internaţionale, lucru care nu mai e pur şi simplu un semn de depresiune economică de ciclu şi atît.

Faţă de aces tproces de *disoluţie* a sistemului economic mondial, este util să relevăm atitudinea fundamentală a imperialismului.

Voiu menţiona două moduri prin care se evidenţiază această atitudine:

1). Explicaţia „crizei" prin aşa zisa *„supraproducţie"* mondială.

De fapt, pentru necesitatea vitală a sistemului de producţie capitalist, se continuă şi astăzi acea caracteristică politică de susţinere prin orice mijloace a preţurilor industriale, ceiace constituie adevăratul motiv al lansării ideii de supraproducţie mondială ca explicaţie a „crizei". Urmarea este politica explicabilă, dar prin nimic justificată, de a se distruge producţia America), în timp ce spre exemplu în China — această colonie a mai multor metrpole — lipsa de hrană ucide populaţia în massă.

2). Tendinţa ţărilor creditoare sau devenite creditoare în urma războiului, către un pronunţat *rentierism*, al cărui randament să supleeze golul produs de limitarea producţiei, în venitul.

Şi iată pe scurt situaţia:

Scăderea producţiei industriale este mai adîncă în statele creditoare decît în statele debitoare, a căror producţie se caracterizează în acelaş timp printr'o proporţie mai mare de semi-fabricate, materii prime, produse alimentare. Tendinţa

de exploatare din partea statelor creditoare devine însă cu atît mai strictă. Ca directă consecință a acestei situații, statele creditoare (Staele-Unite, Franța, Anglia) arată, intre 1929-1932 us lod mereu deficitar al balanțelor comerciale, sau în orice caz o continuă și adîncă scădere a soldului activ. Dimpotrivă, scăderile suferite de țările debitoare în acelaș interval de timp sunt mult mai mici. *Procesul de sărăcie a populațiilor acestor state este însă mai adînc prin faptul că balanțele comerciale, deși active, cuprind un export și un import mult mai redus.*

Iată acum politica imperialistă în această conjunctură:

a) Un nedesmințit sistem de susținere a prețurilor industriale se practică în deosebi de aceste state creditoare. Stabilizările cu dificultățile mai mari sau mai mici ale deflației, — ș în special restrîngerea debușeurilor au condus obișnuita politică a prețurilor industriale (așa zisa „superioritate intrisecă" a productivității ndustriei) la o acuitate care dictează micșorarea producției prin raționalizare și distrugere a ei.

In țări cu industrie puternică: Statele Unite, Anglia, Germania, țări cari grație politicii industriale au desvoltat acolo un mediu producător de șomaj, în Franța și recent în Italia, indexul prețurilor produselor de export, exprimat în raport cu prețul produselor de import (baza 1928) este mai mult decît echivalent în perioada 1928-1932. Dimpotrivă, cu incepere din 1930-1931, acelaș indice de export cade sub 100 și tendința de cădere este constantă pînă în 1932, *în țările producătoare de materii prime și de produse agricole ca: Danemarca, Finlanda, Jugoslavia, Rominia ș. a.* In Argentina, Africa de sud, Indiile neerlandeze, China, Noua Zeelandă, scăderea este mult mai gravă, incepînd chiar din 1928.[1]).

b) Insfîrșit, nota caracteristică este tendința tot mai pronunțată a statelor creditoare de a se alimenta intr'o proporție cît mai mare din venituri caracteristice rentiere: venitul plasamentului de capital în străinătate, al creditului public al statelor debitoare și in special anuitățile datoriilor pentru materiale de războiu și reparațiuni în insfîrșit întreaga capacitate de plată ce a mai putut rămîne unora dintre debitori. Neputința de a concepe concesiuni în materie de preț, dobîndă și de lichidare a vestigiilor ante-economice ale războiului, caracterizează psihologia țărilor al căror prototip sînt Statele Unite.

Imperialismul financiar rentier își găsește astăzi expresia fidelă în postura aberativă (recunoscută și condamnată de economiști de acum un veac și jumătate) a creditorului și producătorului care vrea ca în acelaș timp să culeagă de pe aceiași piață, atît beneficiile ce rezultă din plasarea unor cît mai mari cantități de produse industriale, cît și pe acelea ale creditelor acordate statelor debitoare, beneficii calculate cu dobînzi și termene „intangibile", — în acelaș timp cu anuitățile unor datorii rezultate din debușeul ocazional al unui mare omor colectiv.

In acest grup de interese, se găsește origina științei economice moderne; din acest grup de interese se alimentează autoritatea noțiunii de „criză" și legitimitatea aplicării ei la situațiunea actuală.

Procesul de organică disoluție nu se cere însă teoretizat; el se realizează pur și simplu.

EUGEN DEMETRESCU

1) După date dintr'o recentă publicație a Societății Națiunilor.

GEORG LASSON

La 2 Decembrie 1932 s'a stins din viaţă la Berlin, în vrstă de 70 de ani, Georg Lasson, un gînditor pătrunzător, ale cărui două mari interese ştiinţifice i-au fost: întîi, să arate care sunt problemele fundamentale ale dogmaticei creştine şi să le interpreteze filosofic în spirit lutheran, şi, apoi să pună la îndemîna cititorilor, într'o ediţie ştiinţific îngrijită şi însoţită de interpretări, vasta operă a lui Hegel. Alimentat de o solidă cultură, ale cărei rădăcini erau înfipte în biblie, în antichitatea greacă şi în idealismul filosofic, Georg Lasson, vedea sensul vieţii lui în a căuta să demonstreze ce strînsă legătură este între religia creştină, idealism şi humanism, şi ce bune rezultate se pot aştepta pentru cultivarea spiritului omenesc de pe urma evidenţierii acestei legături. Iar dacă în această direcţie influenţa activităţii lui nu s'a făcut prea mult simţită, în schimb munca lui tenace pentru Hegel şi hegelianism, conexată cu aceea a tatălui său Adolf Lasson, a dus cele mai frumoase rezultate. Se ştie în ce discredit căzuse Hegel în Germania. Începînd cu o a doua jumătate a sec. XIX şi ce sentiment de compătimire treziau acei cari încercau să-l reabiliteze. Totuş, înfruntînd o atmosferă de neîncredere şi chiar de ostilitate, cei doi Lassoni, tatăl şi fiul, au reuşit să atragă din nou atenţia asupra importanţei lui Hegel ca gînditor şi să-l aducă iarăş pe planul întîi al cercetărilor istorice şi filosofice. Lui Adolf Lasson nu i-a mai fost dat să vadă roadele muncii sale, dar fiul a putut să se bucure din inimă că munca migăloasă, răbdătoare şi ingrată a amîndorura nu fusese zadarnică. Apropierea centenarului morţii lui Hegel a fost marcată în Germania de apariţia unor extrem de importante lucrări asupra lui Hegel, iar comemorarea celor o sută de ani dela moarte a culminat, în Octombrie 1931 la Berlin, cu un congres hegelian, la care au participat gînditori autorizaţi atît ai Germaniei cît şi ai altor ţări şi unde s'a scos în relief importanţa multor idei din sistemul lui Hegel pentru gîndirea contemporană. Iar dacă astăzi în

Germania este un pronunţat curent neohegelian, desigur că meritul revine în mare măsură lui Georg Lasson. Căci în adevăr, fără ediţia operelor lui Hegel, care acum cîteva decenii era aşa de redusă încît Windelband putuse să afirme că cei cari l-au citit pe Hegel pot fi număraţi pe degete, — a făcut progrese incomparabile. Această satisfacţie, pe care a avut-o Georg Lasson, este fireşte cea mai mare pe care un cugetător o poate avea în viaţă.

n. b.

CHRISTIAN VON EHRENFELS

Elev, împreună cu atîţi alţi mari gînditori contemporani, Meinong, Husserl, Stumpf, al lui Franz Brentano, al acestui filosof cu o viaţă destul de curioasă, dar care a dat impulsii noui şi puternice cugetării filosofice, Christian von Ehrenfels s'a impus îndeosebi în domeniul psihologiei prin noţiunea de „structură" sau „configuraţie" (Gestalt), pe care cel dintîi a întrebuinţat-o pentru explicarea fenomenelor sufleteşti şi care astăzi este o noţiune fundamentală în psihologie. Melodia, susţinea el încă din 1890, nu este rezultatul unei simple sumări a tonurilor din care se compune, ci este ceva care le cuprinde şi totodată le constitue, un element nou fără care celelalte elemente, tonurile, nu pot fi înţelese. Melodia este elementul structural sau configuraţional, care există înaintea părţilor tonale şi independent de ele. Cît de fructuoasă şi revoluţionară a fost această idee, îşi poate da seamă oricine este cît de puţin introdus în mersul actual al psihologiei experimentale din Germania. Dar v. Ehrenfels a mers mai departe: el a încercat să dea noţiunii de „structură" o semnificaţie cu mult mai vastă, servindu-se de ea atît pentru a explica fenomenele cosmice cît şi pentru a deslega problemelue religioase, recurgînd în acest scop şi la semnificaţia noţiunii de evoluţie, care în concepţia lui filosofică joacă un rol tot aşa de fundamental". O luptă a „principiului structural" contra „nestructuralului" (haosului), cum foarte just se relevă într'o revistă germană de specialitate, este motivul fundamental al acestei puternice concepţii, o luptă în care Dumnezeu însuşi evoluiază, iar omul îşi are locul său ca o parte a vieţii interioare divine şi deaceea ca ajutor la operele lui Dumnezeu".

Chr. von Ehrenfels a fost un spirit căruia îi plăcea să desvolte o idee pînă în ultimele ei consecinţe, pe care clamoarea publică provocată tocmai de chipul de a merge pînă la capătul extrem în rezolvarea unei probleme, nu-l intimida cîtuş de puţin. El s'a ocupat în ultima fază a vieţii lui cu o serie de probleme, pe care le pune brutal astăzi realitatea socială, luînd o atitudine netă în domeniul politicei

sexuale și pledînd cu curaj pentru introducerea legală a poligamiei, in vederea regenerării profunde a rassei.

Dar Chr. von Ehrenfels a activat și în domeniul literilor și a arătat toată viața o adîncă simpatie pentru muzică și în deosebi pentru Richard Wagner, ale cărui influențe se resimt puternic în operele lui literare. Dintre dramele lui, acelea care merită să fie pomenite sunt: „Die Stürmer", „Sängerweihe" și „Die Sternenbraut", acesta din urmă jucată cu mult succes la teatrul german din Praga.

Christian von Ehrenfels a murit la 8 Septembrie 1932, în vîrstă de 82 de ani.

n. b.

LITERATURI STRĂINE

„DOAMNA CHATTERLEY"

Repulsia pe care o arată bunul simț față de o carte de scandal, impusă de oficinele interesate ce transformă tiparul în prostituție, se manifestă rareori la noi. Suntem noi vinovații, în parte ! Am privit cu toții, în dulce nepăsare, aceste afaceri de editură, care exploatează ignoranța și mai ales superficialitatea unei categorii de cititori. — Nu se vinde cartea bună? — Atunci să nu se mai tipărească nimic. Editorul să vîndă bilete de loterie sau Yo-Yo, dar să nu inunde piața cărții cu toate gunoaiele europene. Cîte romane excelente, romînești (în manuscrise) sau străine (netraduse) n'ar putea îndeplini cele două exigențe: interesul editurei și preferințele lectorului. Dar lipsește ochiul care să știe să aleagă. Editorul romîn este cu puține excepții, ignorant cu desăvîrșire. Cartea îi este impusă de alții. Căci el întîiu a fost samsar sau negustor de ciorapi: drumul pînă la hîrtie și tipar i-a fost limepde și experiența comercială o pune acum în serviciul cărții.

Sunt constatări care s'au făcut deseori în ultimii ani, de cînd problema cărții începe a deveni gravă la noi, cerînd soluții imediate.

De altfel, exploatarea nefericită a literaturii nu este o îndeletnicire singulară, răsărită într'o bună zi în Romînia. Sunt în Anglia și Franța întreprinderi clandestine care oferă amatorilor infamii neînchipuite, în ediții tipărite pe ascuns sau măcar șapirografiate.

In acest rînd de cărți a fost mult timp un roman excepțional, care pentru cîteva libertăți ale autorului fusese interzis în Anglia.

Elementul de scandal a creat iute o presă bună. Romanul *„Iubitul doamnei Chatterley"* s'a difuzat pe urmă prin traducerea franceză, căreia i-a urmat tălmăcirea celorlalte romane ale scriitorului englez D. H. Lawrence. S'a răspîndit apoi, în revistele franțuzești, și eseurile sale, în care aceiași preocupare din romane, — problema sexualității ca plan de cunoaștere și geneză, — era învăluită într'o atmosferă de mister și sugestii apăsătoare. Pentru noi însă, romanele celelalte sunt sau o experiență sau repetarea aceleiași problematice. Ne preocupă numai cartea centrală.

Nu trebue să luăm prea mult în serios declarațiile lui Lawrence din prefața-introducere a romanului. — Incălcarea tradiției și învingerea unei ipocrizii vechi de cînd lumea, de a nu spune pe nume unor părți din trupul omenesc alcătuesc o atitudine naivă. Descrierea spasmului sexual sau a plăcerilor pe care și le creiază singură d-na Chatterley, nu au nevoie de o justificare istorică sau etică. Punctul nou de vedere al autorului va eși din lectura romanului, iar acea războire cu trecutul în acest domeniu, nu este nouă: se repetă doar ceeace alții au scris, fără program, în multe cărți ale timpului nostru. Am aminti, trecător, de Ulise a lui James Joyce.

Doamna Chatterley însă capătă valoare prin simbolul uman la care e ridicată de autor. In aerul acela îmbîcsit de fumul uzinelor și cuptorelor de cărbuni, în monotonia și puritanismul absurd al unui diletant literar, care este soțul ei, o femee se ridică și-și cere drepturile sale, frumusețea acestei iubiri naturale pe care o revendică un trup sănătos și un suflet curat, menirea sfîntă a procreației către care își îndreaptă năzuințele, nu sunt în afară de morală și servesc cauza cea mai sfîntă a umanității. Drăcești sau animalice porniri nu veți intîlni în paginile de iubire și sănătate din *„Iubitul doamnei Chatterley"*.

Romanul a fost privit ca o carte lascivă numai pentru cele cîteva zeci de pagini, unde îndrăzneala descripției e puțin comună. Dar această lascivitate este aparentă și numai cei cari n'au citit în întregime cartea sau au răsfoit-o doar, s'au constituit într'o opoziție absurdă a ei.

Doamna Chatterley, prin însuși sensul ei general de omenesc, așa cum a fost scrisă, nu poate fi întrecută și nici imitată. Mistica lui Lawrence nu se poate reconstitui. Intunericul și lumina ce se sbăteau în sufletul lui, realismul și candoarea naturei ce se înfrățeau în bucuria de a trăi printr'un urmaș, fac să simțim mereu prezența acestui scriitor și gînditor rar al epocii noastre.

C. N. NEGOIȚA

DIJMELE CĂTRE LEVIŢI IN SECOLUL XX

Ţara paradoxelor sociale şi morale, unde socialistul se exaltează în faţa fastului anahronic al unor instituţii medievale, aristocratice şi monarhice, unde mulţi lorzi sunt într'adevăr generoşi faţă de şomeuri şi unde ţărănimea mai plăteşte încă dijmă bisericei, este Anglia.

Dacă, prin forţa numerică şi organizare muncitorimea din Anglia este în măsură să-şi spună cuvîntul său în treburi de stat cari privesc economia generală sau măsuri de ordin social şi muncitoresc, ţărănimea engleză, redusă, desorganizată şi lovită grav de structura economică a Angliei, prin care acest stat îşi satisface nevoile alimentare mai întîi de pe pieţi străine, această ţărănime care in virtutea paradoxalelor supravieţuiri de inerte aşezăminte sociale mai plăteşte încă preoţimei anglicane dijmă după munca şi produsele sale, se găseşte de fapt astăzi aproape de ruină.

In urma crizei accentuate, cînd agricultura a încetat să mai fie rentabilă, în aproape fiecare judeţ din această ţară s'au semnalat tulburări grave, ţăranii opunîndu-se cu forţa vînzărilor silite proectate de către preoţi pentru dijmele neachitate.

Teren mult, nu este destinat agriculturei. Industrializarea şi comercializarea, pe lîngă că au ocupat vaste terenuri au mai adus cu ele, concomitent cu presiunea exercitată de către noblimea şi aristocraţia rurală, un enorm de mare refugiu al ţărănimii dela brazdă la centrele infecte şi obscure ale cartierelor industriale.

Terenurile părăsite de ei, au fost ocupate de către lorzi, cari, pentru a-şi estetiza timpul de inactivitate şi lenevire, le transformau în parcuri şi mai ales în terenuri vaste de vînătoare.

Ultimele rămăşiţe de ţărani, pulverizaţi pe cuprinsul întregii ţări şi restrînşi la terenurile grevate de dreptul medieval al bisericii, sunt pe pragul proletarizării integrale.

In contra aceste anomalii, în contra acestei absurdităţi a dijmelor, pentru prima dată se ridică o tînără scriitoare, care debutînd acum în primele zile ale anului 1933, a avut un succes formidabil.

Miss Doreen Wallace, în romanul ei „The Portion of the Levites", începe prin a ne informa ce sunt Leviţii şi ce drepturi „sacrosante" au.

Sîntem invitaţi să citim în capitolul XVIII din Deuteronom că „Preoţilor, Leviţilor şi chiar neamului întreg de Leviţi... da-li-se-va cea dintăi recoltă din grîul tău, din via ta, din uleiul tău şi lîna de pe oaia ta lor l-ii vei da. Pentrucă Domnul Dumnezeul tău, pe el l'a ales din toate neamurile

să te slujească în numele Său, pe tine şi pe copiii tăi în vecii vecilor".

Tînăra Laura, graduată din Oxford, căsătorită cu venerabilul, modestul şi supusul fermier Anthony, ea desfăcută de prejudicii şi la curent cu „sensul vremii", el moştenitor respectabil al gospodăriei tatălui său şi al dijmelor, se avîntă în căsnicie cînd criza e în toiu.

Leviţii îşi cer dijmele. Anthony, cel „cum-se-cade" îşi consumă capitalul spre a-l satisface pe venerabilul paroh, îşi neglijează copiii, se chinueşte şi-şi samănă ogorul cu sudoarea frunţii sale fără ca să beneficieze cît de puţin de roadele muncii sale. Laura e revoltată, Anthony, resemnatul. In pagini dramatice, cu o măestrie rară, tînăra scritoare redă cea mai plastică imagine a luptei ce se dă în sinul unei familii care ca profesiune, geme sub efectele crizei şi sub intransigenţa ipocrită a reprezentantului lui Dumnezeu pe pămînt.

Intr'o ieşire violentă, soţia amărîtă caracterizează pregnant situaţia acestei clase. „Ca alegători, sîntem o mică minoritate. Ca producători, sîntem de neglijat şi li sîntem lor dragi numai în caz de războiu. Sîntem prea blînzi să ne avîntăm în Londra dărîmînd geamurile. Publicul, abia ştie că existăm. De ce să se îngrijească de noi vre-un guvern? Tot ce facem e că suportăm sarcina bisericii naţionale. Cine ne poartă grija? Fireşte că nu Dumnezeu, cu toate că noi li dăm pînea preoţilor săi: ultimele recolte, ce alta au fost?!"

Drama, rămîne nesoluţionată. Calvarul familiei continuă.

Dr. T. CR.

DECESE IN EPICA ENGLEZĂ

Cultura engleză a trecut zilele acestea din rîndurile constructorilor vii de epică în cele ale istoriei ei, numele lui George Moore şi John Galsworthy. Marea Britanie a pierdut din domeniile în care este ea mai avută, ale romanului şi teatrului, două spirite ilustre. Lipsa este mare, căci cu dispariţia din viaţă a lui Galsworthy şi Moore o generaţie strălucită este gata să se închidă în istorie. Din pleiada Conrad, Wells, A. Benett, Schaw, Moore, Galsworthy viaţa mai păstrează pe unul sau doi, precum din generaţia mai recentă care s'a ilustrat prin Lawrance, Huxley, Virginia Woolf moartea s'a grăbit să ia şi de acolo pe cîţiva. Şi pierderile sunt cu atît mai mari cu cît proza engleză nu străluceşte prin vreo singură personalitate genială, ci dimpotrivă, prin mai mulţi mari artişti, a căror alăturare înalţă pe toţi şi nu scoboară pe nimeni. Individualismul literar englez îşi are o monadologie a lui uni-

tară și imanentă, despre care vom scrie, poate, altădată. Acum, numai citeva note de necrolog provizoriu.

John Galsworthy născut la 1867, educat la New College, Oxford era să fie avocat prin pregătire socială. Vocația, însă, îl aduce dela 1890 încoace pe tărîmul epicei și al teatrului, unde va lucra ca pasiune și stăruință pînă in ultimele clipe ale vieții sale, care s'a stins de prea multă activitate ajunsă la surmenaj, iar nicidecum de o bătrînețe care se scurtează dela sine pentru a nu se lungi la infinit. Prin unele din romanele sale, el a împlinit un ciclu *The Forsyte Saga* despre o familie respectabilă din marea burghezie, prezentîndu-i obiceiurile ei din South Kensington și de la țară, așa cum se arătau ele în perioada victorioasă. Primul roman din acest ciclu apare în 1906, ultimul în 1921. Alte romane și nuvele accentuiază și ele aceiași tendință de a comenta societatea, arătîndu-i laturile extravagante, prejudecățile, ipocriziile, ilogismele.

Dramaturgul Galsworthy pune și el probleme sociale și etice, dar intr'un chip mai obiectiv și tot odată mai puțin avîntat sau genial decît Ibsen sau Shaw, — de pildă în *The Silver Box* (1906) sau în *Logalties* (1922).

Meritul principal al ilustrului decedat rămîne *capacitatea de înțelegere largă și obiectivă a omului în societate.* O mare omenie, o liberă înțelegere, un dar de a caracteriza atitudinele contrarii prin „tipuri", alăturînd protestul și reforma alături de indolență și prejudecată, — acestea sînt elementele prin care opera lui John Galsworthy trece cu onoare în istoria literaturii mondiale.

Despre George Moore se pot spune lucruri mai variate, ca despre orice scriitor mare și inegal, — „discutabil" prin însăși natura lui. Născut în Irlanda în 1853, Moore a produs romane, drame, poezii și lucrări de critică artistică.

Irlandez, deci, dar irlandez studiind la Londra și Paris, preocupat de comedia vieții intr'un chip mai tragic și mai deliberat. Apropiat de Zola și Flaubert, prin tendința lui către un realism, cu care Englezii nu erau deprinși. Dar totodată manifestînd o calitate pe care și Francezii aveau să i-o aprecieze ceva mai tîrziu: preferința pentru reminiscențe, pentru confesiuni pline de interioritate. Iar neastîmpărații săi compatrioți, veșnic vii și torturați de omenia lor, chemîndu-l să le reînvie datinele literare prin drame și satire pe care George Moore le-a compus și le-a văzut reprezentate la Dublin.

A scris enorm de mult, ca toți scriitorii din țările în care intelectualitatea și talentul sînt susținute de un medii social înțelegător și curios. Nu putem înșira nici lista romanelor care l-au făcut celebru. Pomenim puternica *Mummer's Wife* (1885), apreciata *Esther Waters* (1894) și triologia de reminiscențe, *Ave, Salve, Vale*. Dar cele mai specifice structurii și

viziunilor sale britanice, rămîn *Confesiunile unui tînăr* (1888) și *Memoriile moartei mele vieți* (1906), lucrări pe care de altfel și continentalii europeni le iubesc parcă mai mult, poate unde in ele autorul pune la fel de mult din interioritatea englezã ca și din rafinamentul unui intelectual francez. In el, ca și în marele Meredith, continentalii au găsit adîncimi esențial umane ca și inovațiuni formale, care fac pe toți marii iubitori de autenticitate să regrete că literatura engleză este ori insuficient, ori prea tîrziu cunoscută, adică numai după ce operile insularilor s'au prelungit doar ca niște ecouri și reeditări de lucruri dispărute. Se cuvine, deci, să revenim.

PETRU COMARNESCU

† UN POET AL MORȚII.

In flora variată și minoră totuși a poeziei italiene de azi, prea puține nume pot fi înscrise într'o antologie a versului european. Dela Pascoli, D'Annunzio și Gozzano n'am fi decernat un titlu reprezentativ unui alt poet.

De aceea poezia lui Ugo Betti apare izolată în torentul de poezie inutilă cu care eram obișnuiți pînă acum.

Il Re pensieroso (1922) era o carte fragedă și vie, neîntrecută poate, dar completată și iluminată de ultima culegere, *Canzonette della Morte* (Milano, Mondadori, 1932). Ugo Betti are o lume a sa, legendară, aristocratică și populară în acelaș timp, nealterată însă de reminiscențe folklorice. Lumea zînelor și a regilor, urletul vîntului, asemenea unui strigăt pierdut în întuneric, viziunile obscure sau macabre și chemările misterioase, sînt învăluite într'o atmosferă de vis și ireal.

Arta sa de lumini și umbre e acum senină și primăvăratecă, acum disperată și obscură. Peste tot plutește candoarea acelui „copilaș poetic" de care vorbea odinioară Giovanni Pascoli și care se găsește numai într'o poezie mare. Suavitatea acestui freamăt al copilăriei poetice stăpînește pretutindeni poezia lui Betti.

Moartea, sensul adînc al provizoratului, neliniștea din clipele de singurătate și tăcere, reci din conștiința încă nedeslușită că în suflet nu mai pot sălășlui vechile consolări. Nicăeri sufletul modern nu se ivește mai lămurit decît în această poezie.

Mitul se naște puțin cîte puțin din legendă, iar viața apare în imaginile nevinovate ale copilului, care reduce totul la lucrurile elementare, în care descoperim însă formele primitive ale instinctului matur, abia întrezărit acum.

Sensul vieții elementare și sensul adînc al morții, care înfioară prin sugestiile acestei poezii, se întîlnesc pretutindeni în volumul lui Ugo Betti. Dacă traducerea n'ar șterge

misterul pe care-l aduce insuşi ritmul şi intreaga fonetică a poeziilor din aceste *Canzonette*, am transcrie în romineşte, unele din versurile minunate ale acestui poet italian. Dar bucuria noastră de a afla o poezie mare şi a o consemna aici este suficientă şi supleneşte citatul, care nu poate reda o intreagă atmosferă de rară poezie.

PROZA ITALIANĂ MODERNĂ: *Orio Vergani.*

Puţini scriitori au avut o recepţie mai fastuoasă, în literatura italiană, ca Orio Vergani. Dela început a fost primit şi salutat ca *scriitor nou*. Fără a se mulţumi să privească viaţa modernă şi fenomenele ei dela distanţă, cu o optică specială, precum au făcut futuriştii sau alţi teoreticieni şi creatori de curente literare, s'a indreptat mai ales spre viaţa neliniştită şi sbuciumată din zilele noastre, căutînd în aspectele ei ciudate şi uneori groteşti, umanitatea interioară, pe care o afli în chipurile cele mai refractare binelui şi răului.

Orio Vergani este apoi un excelent scriitor „de a treia pagină" de gazetă, gen foarte obişnuit în Italia. Un articol din „pagina a treia" asta nu este nici esseu şi nici nuvelă; trebue să satisfacă exigenţa cotidiană; puţin superficial şi facil, păstrează totuşi o formă rafinată, care cere însă calităţi de mare scriitor.

In acest gen s'a relevat intîi Vergani. Nuvelele sale din volumul *Fantocci del Carosello immobile* sînt o culegere de asemenea bucăţi, publicate intîi în marile cotidiene. Titlurile lor arată în întregime atmosfera cărţii: *Mărturisirea oamenilor sburători, Moartea cîntăreţului din saxofon* sau *Visul unui boxer bătrîn*. Lumea sportivă şi muzicală află în Vergani un neintrecut poet. „Mă opresc uneori, — spune în această culegere, — seara, în pieţe, în faţa teatrelor populare ce găzduesc circurile de cai. Răsunetul aplauzelor şi ecoul muzicei se strecoară prin ferestrele cupolei. Mă uit înăuntru, aşteptind ca oamenii sburători, albi de tot, să iasă în întunericul nopţii, alunecînd pe fire invizibile, ca fantoşele de o palmă, pe care nişte vînzători tăcuţi, cu şapcă de biciclist, le fac să dănţuească pe trotoarele bîlciurilor. Stau la cafeneaua din faţă, cu un pahar dinainte".

Un intimist ce se izolează de mulţime şi observă fenomenele vieţii de departe, cu o uşoară melancolie, care-l face să prefere asemenea locuri.

In *Moartea cîntăreţului din saxofon*, urmează sufletul acestui strident muzicant pînă la porţile Paradisului. Intr'o sală de aşteptare află un boxeur bătrîn, care adormise; se gîndeşte atunci cu tristeţe la triumfurile de altădată şi la

senilitatea ce-l aşteaptă. „Dormi, bătrînule boxeur, aşteptînd trenul din zori, pe canapeaua dintr'o gară. In întunericul depoului, locomotivele şueră, chemîndu-se pe nume, se pregătesc pentru o nouă cale... O altă zi, peste puţin, se va aşterne la drum".

In ultima-i carte, *Duminica la mare*, ca şi în alta anterioară *(Eu, un biet negru)*, personagiile participă la trăire în chip activ. Dar inteligenţa lor e înlănţuită de simţuri, ceeace ne apropie de sistematica lui James Joyce, autorul acelui încîlcit *Ulise*. In aceste obscurităţi însă aflăm deodată o graţie neaşteptată, care luminează materialul greoiu şi uneori neaccesibil lectorului.

In nuvelele lui Vergani povestirea este simplă, iar descripţia e subordonată unui abil joc de cuvinte, din care rees situaţii şi senzaţii ciudate, redate uneori prin aforisme sau butade.

Motivele pe care le preferă Orio Vergani, şi felul cum justifică situaţiile cele mai singulare, îl aşează printre scriitorii excentrici, din care literatura italiană are puţini reprezentanţi; iar căldura şi preocupările sale sufleteşti îl leagă de tradiţia cea bună a marilor artişti.

PSIHANALIZĂ LITERARĂ.

Am privit totdeauna cu o neincredere, justificată în parte, studierea fenomenului literar prin psihanaliză. Am văzut deseori cum aparatul medical se complăcea în ridicole discuţii ale operei de artă, din care lipsea înţelegerea şi dragostea unui cercetător autorizat. Viaţa scriitorului, cu măruntele şi inerentele sale păcate, era alăturată rosturilor sublime ale operei sale, unde în realitate personalitatea omenească este depăşită şi spiritualizată. O asemenea ocazie am avut-o, de curînd şi la noi, cînd poezia a fost coborîtă într'o nedemnă discuţie, pe care bunul simţ trebue s'o respingă şi s'o infiereze.

Deaceea poate a fost o surpriză pentru noi aflarea unui studiu în care analiza freudiană şi găsirea soluţiilor psihanalitice se unesc cu însuşirile unui bun estetician. Obişnuiţi cu rezervele pe care ni le adusese cărţile anterioare, am început o lectură unde bănuiam aceleaşi verificări. Dar, la *sfîrşit*, spre bucuria noastră totuşi, am avut prilejul unei desminţiri totale. Cartea se numeşte *La microscopul psihanalitic* şi autorul *Silvio Tissi*, ne oferise altădată un frumos studiu asupra ironiei în Leopardi.

Este o clară aplicare a teoriilor freudiene asupra dramelor lui Pirandello, Shakespeare, Ibsen, Tolstoi şi Shaw. Intîia ediţie a acestui volum nu cuprindea două studii va-

ste asupra lui Bourget și Gide, care întregesc acum noua sa tipăritură.

Fără să fie un psihiatru, ci un critic literar, a cărui formație filosofică este cartesiană, integrează observațiile științifice în opera de artă și luminează tainele de nepătruns pînă acum, și de critică, și de psihologie.

Așa, bunăoară, pe urmele subconștientului, scrie aceste rînduri pentru deslegarea enigmei lui Hamlet: „Hamlet nu este nebun, ci simulează nebunia. E un actor conștient de tragedia sa spirituală; și această tragedie este anume o tragedie a nebuniei. Hamlet posedă o înțelepciune reprezentativă a nebuniei, care nu e o nebunie comună, ci o stare de nebunie care convine personalității sale speciale. Înțelepciunea și nebunia nu se opun și nici nu se juxtapun în el, căci, dimpotrivă, *eul* lui Hamlet este foarte puternic și sintetic, dominîndu-l în cele două expresii ale sale foarte mobile, și, adesea, confundate: elementul de critică și nebunia instinctivă. Această ultimă atitudine, colorată de strălucirea umorismului, discerne și pătrunde obiectul, ajungînd la descoperire și reflecție. Aici se află originalitatea lui Shakespeare; și nu numai în Hamlet. Un nebun sau un înțelept? Hamlet știe *să simuleze nebunia sa.* Ca să trăiască, Hamlet trebue să se creeze a doua oară; să construiască un Hamlet care să poată uita. Și ce anume? Ceva care-l face să înebunească prin gîndire. Și ce voește apoi a face din această creatură a sa? Ceva prin care voința lui devine zadarnică. Hamlet se îndreaptă spre *sinuciderea morală,* înainte de cea materială. Oscilația eroului între un Hamlet și celălalt Hamlet este tragicomică, precum tragicomic este personajul shakespearean". (pp. 27-28)

Am transcris această analiză precisă, din cartea lui Silvio Tissi, care urmează, în toate dramele studiate, aceeaș metodă. Pentru noutatea și subtilitatea criticei sale merită o cunoaștere îndeaproape, utilă și plăcută în acelaș timp.

G. N. NEGOIȚĂ

I S T O R I E, F I L O L O G I E

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE LA POMPEI

Arheologia, această știință al cărei scop este reconstituirea elementelor materiale ale trecutului în cadrul istoric care le-a produs, a intrat astăzi în programul general al culturii noastre. Progresul uriaș al științelor istorice din veacul precedent, ca și faimoasele descoperiri de civilizații antice, în Egipt, în Asia, dar mai ales în Grecia și Creta, au

scos în evidență — pentru înțelegerea istorică a lor — nevoia cercetării acestor resturi ale lumilor apuse. Fără ajutorul arheologiei, nu se mai poate concepe în zilele noastre o înțelegere istorică a antichității și chiar a evului mediu; cu toate acestea studiul arheologiei nu e un produs al vremurilor apropiate, deoarece, încă din antichitate vedem pe marele istoric Thucydide interpretînd resturile arheologice pentru a explica anumite fapte istorice. Și mai tîrziu, cînd poporul roman după ce și-a întins stăpînirea de jur împrejurul Mediteranei, — intrînd tot mai mult sub influența culturii grecești, — începe să se intereseze de produsele artistice al Greciei, cercetarea monumentelor artistice constitue o preocupare, și credem că nu e o simplă întîmplare menționarea atîtor opere de artă în *Historia Naturalis* a lui Plinius și nici cartea atît de folositoare *Descrierea Greciei* a lui Pausanias, acest Baedeker al antichității.

Prin prăbușirea imperiului roman și barbarizarea lumii mediteraniane se pierde și înțelegerea operilor antice, și tocmai tîrziu Renașterea, cu spiritul nou, începe să prețuiască iar monumentele antichității. De bună seamă, humaniștii au adus servicii neprețuite cunoașterii artistice a lumii greco-romane; ei erau însă departe de înțelegerea istorică a urmelor rămase. Interpretarea monumentelor arheologice în sens istoric, așa cum indicase cu două milenii mai înainte istoricul grec, încă nu intră în concepția cercetătorilor de atunci. Se căuta valoarea estetică a operei, lăsîndu-se la o parte valoarea istorică, preocuparea arheologului din timpul Renașterii fiind recuperarea monumentului prin orice mijloc, neglijînd astfel elementele care îl puteau prețui istoricește. Din această cauză, arheologia, multă vreme a fost considerată numai ca un studiu al artei antice.

O știință implică în primul rînd metodă și tocmai aceasta lipsea arheologiei. Numai tîrziu — în secolul XVIII — Winckelmann o indică și ea se formulează și se desăvîrșește abia în ultimele decenii ale secolului trecut; cînd metoda de săpare și reconstituire arheologică a constituit preocuparea de căpetenie a cercetărilor.

Cu toate descoperirile și săpăturile mari executate în a doua jumătate a secolului trecut în diferitele centre ale civilizației mediteranee, la Troia, Mykene, Creta, Olimpia, Athena sau Delphi, în Orientul egiptean și babilonian, nicăeri însă nu se poate urmări mai bine faptele prin care a trecut știința arheologiei ca la Pompei.

E cunoscută tragedia acestui înfloritor oraș roman. In anul 79 d. Chr. o puternică erupție a Vezuviului îl acoperă cu cenușă și cu „lapilli", un fel de pietricele, în timp ce o lavină înghițiia Herculanum vecin. De atunci Pompei a dispă-

rut nu numai din istorie, dar chiar și din amintirea oamenilor, care nu mai știau nici măcar locul unde se aflǎ. Inscripțiile și ruinele apǎrute cu ocazia sǎpǎturii pe care arhitectul Fontana o face pe la 1594 pentru construirea unui canal, nu au trezit niciun interes; abia peste un secol și jumǎtate, după ce bogatele descoperiri dela Herculanum atrǎsese atenția, regele Carol de Burbon, stimulat de cîteva descoperiri ocazionale pe teritoriul Pompeiului sprijini sǎpǎturile în acest oraș. Acestea, începute în 1748, nu se deosebeau însă de acele ale cercetătorilor de antichități din timpurile Renașterii, căci scopul nefiind decît găsirea obiectelor de valoare artistică, se scobea pămîntul fără nici un plan și chiar fără continuitate. Astfel alegerea amfiteatrului începută la 1748 se termină abia între 1813—1816, iar în acest timp s'a lucrat la desgroparea altor edificii: templul zeiței Isis, teatrul cel mic, teatrul cel mare, villa lui Diomede, strada mormintelor.

In 1807 tocmai, Mihail Arditti stabilește un plan de săpături, începînd în cartierul din jurul Porții Herculane și cu Amfiteatrul. Se făcuse un mic progres, dar în ce privește modul de săpare acesta era cu totul greșit. La Herculanum, unde stratul de lavă pietrificată atinge 30 de metri, se făcuseră galerii (cuniculi) ca într'o mină, ajungîndu-se astfel la încăperile cari conțineau frumoasele picturi murale, statui și obiecte aflate azi în muzeul din Neapoli. La Pompei, cenușa și lapilli nu constituesc un obstacol atît de puternic și deaceea posibilitatea de săpare dela suprafață e mai ușoară; dar din cauza lipsei de metodă științifică, precum și a nenorocitei preocupări de recuperare a antichităților ca valori de muzeu, se neglijară cele mai elementare măsuri de prevedere pentru conservarea edificiilor. Săpătura inițiată dela suprafață, pătrundea vertical pînă la nivelul stradei sau al temeliei caselor, ceace făcu să se producă prăbușiri, așa că multe edificii s'au năruit. Acoperișuri, balcoane, colțuri de case, s'au prefăcut în moloz nefolositor, aruncat fără nici un control. Și cînd ne gîndim că în acest moloz svîrlit s'a găsit una dintre cele mai frumoase geme din muzeul din Napoli. Cîte obiecte nu se vor mai fi aruncat astfel.

Dar chiar clădirile rămase au un aspect de distrugere. Consecvenți principiului de a procura piese de muzeu, cercetătorii au scos picturile murale, iar obiectele aflate înlăuntrul edificiilor le-au transportat la muzeu, pe loc nemai rămînînd decît zidurile triste, despoiate și ruinate ca după un uragan sau o revărsare.

Vizitatorul, care pășește singuratec pe dalele de piatră, al căror răsunet trezesc în suflet un ecou lugubru, are impresia dezolantă a unei cetăți moarte, așa cum numai imaginația poeților o poate plăsmui.

Nu a fost așa Pompeiul antic. Rapacitatea și lipsa de înțelegere a distrus mai mult decît furia Vezuviului.

Numai la 1861, cînd luă conducerea săpăturilor Giuseppe Fiorelli, se începu însfîrșit o săpare științifică a cetății. Un nou sistem se inaugură. In locul tranșeelor verticale, se introduse acum săparea dela suprafață în straturi largi orizontale, așa că tot ceace se găsea își păstra poziția și sprijinul, care se întărea prin proptele sau prin reinoirea părților de lemn susținătoare. La fel se reinoiau acoperișurile ori balcoanele. Clădirile rămîneau astfel intacte sau în orice caz într'o stare mai apropiată de aceia în care se aflaseră odinioară. Notări și măsurători asigurau precizarea edificiilor și obiectelor descoperite; deasemenea, pentru a nu se pierde nici un obiect, oricît de mic, molozul se cernea prin sită. In afară de operile capitale sau obiectele expuse la distrugere ori la furturi, nu s'a mai cărat nimic la muzeu, totul rămînînd pe loc. Mai mult încă. Urmele cadavrelor și animalelor, ca și ale resturilor organice, s'au mulat, astfel că astăzi avem o icoană plastică a tragediei trăite de victimele catastrofei. Cîtă groază se citește în gestul unei tinere, care, spre a se feri de cenușe, își acoperă capul cu mantaua, și ce chinuri trebue să fi îndurat acele personagii — expuse acum în muzeul local — care spre a se feri de asfixiere și-au astupat gura cu vestmintele!

Intr'un loc două forme umane, un copil vîrît în mama lui, se agață de mijlocul ei, căutînd parcă un ultim refugiu la pieptul aceleia care i-a dat viața. Pînă și un cîine, surprins în lanț de ploaia de cenușe, se convulsionează în neputința de a fugi. Aceleași spasmuri ale morții la om, ca și la animal. Ce documente ar fi putut descrie mai expresiv efectele erupțiunii?

După metoda indicată de Fioreli, care indiscutabil a adus un prețios aport reconstituirii istorice, au continuat săpăturile ce i-au succedat la conducere: Ruggiero, De Petra, Sogliano.

Cu anul 1911, cînd direcția săpăturilor o ia arhitectul Spinazzola, noi perfecționări se aduc metodei de săpare și reconstituire a vechiului Pompei. Propunîndu-și numai de a reface clădirile desgropate dar și străzile cu tot ce le aparțineau în felul în care erau pînă în momentul izbucnirii vulcanului, noul conducător, înconjurat de maeștrii zidari, pietrari, dulgheri, fierari, zugravi, ca și de săpători specialiști, urmărește cu o deosebită minuțiozitate desvelirea treptată a edificiilor și reconstituirea lor exactă în cele mai mici amănunte. Traversele de lemn carbonizate nu mai sunt în-

locuite, ci lăsate pe loc, fiind intărite numai în spate cu traverse noi; de multe ori partea carbonizată sau friabilă e îmbrăcată într'un vestmînt de sticlă, tot aşa cum sunt acoperite şi unele picturi. Zidurile crăpate se refac, tot aşa ca şi tencuiala sau plafonul; picturile şi stucurile deteriorate sunt reconstituite de specialişti după fragmentele păstrate. Totul se reface cu materialul antic, cel modern întrebuințîndu-se numai pentru susținerea şi întărirea clădirilor. Prin această metodă de reconstituire, sau după expresia italiană atît de caracteristică — *ripristinamento*, s'au putut reface chiar grădinile aşa cum erau în vremea romană, căci s'a recunoscut desenul brazdelor în cenuşă, iar felul arbuştilor şi plantelor s'a identificat după urmele lăsate de tulpină în pămînt. Evident că în aceasta specialistul botanist şi grădinarul şi-au avut fiecare rolul său. Mijlocul de identificare a fost următorul: s'a ridicat pămîntul puțin cîte puțin, prin felii orizontale, examinîndu-se cu atenție găurile lăsate de tulpini şi rădăcini, umplute de cenuşe şi lapilli, şi apoi, cu ajutorul mulajului de gips, s'a putut preciza felul plantelor. La clădiri s'au restaurat balcoanele, ferestrele, acoperişurile, lăsîndu-se şi inscripțiile, — multe din ele afişe electorale, — aşa încît strada apare în starea din preajma catastrofei. In interiorul clădirilor, obiectele, cele domestice ca şi cele de podoabă, au fost lăsate la locul lor, refăcîndu-se cele deteriorate; fîntînile grădinilor au fost reactivate prin utilizarea vechilor conducte.

Numai astfel s'a putut reda icoana reală a Pompeiului antic şi faptul îl constată vizitatorul îndată ce trece în spre partea orientală a stradei dell'Abondanza. Dacă n'ar fi îmbrăcămintea care să amintească de actualitate, el s'ar putea crede în lumea deacum 2000 de ani. Credem însă că nicio casă din Pompei nu a fost atît de bine redată ca aceea a familiei lui Loreius Tiburtinus. Poarta cu două canaturi are vechile mînere de bronz şi canaturile însăşi sunt mulate în gips după vechile țițini. Micile fîntîni aflate între peristil şi parc au fost repuse în funcțiune iar pe o pergola vița îşi întinde ramurile ca odinioară. Vegetalele parcului cel mai mare din Pompei, au fost identificate după procedeul arătat mai sus; frumoasele picturi, cari mai păstrează semnătura autorului lor — pictorul Lucius — îşi desfăşoară dealungul pereților subiectele lor luate din Iliada sau din ciclul eroic.

Prin noua metodă de săpătură, e drept foarte costisitoare şi oarecum mai înceată, se pune în evidență, în sfîrşit, oraşul aşa cum a fost în antichitate. Săpăturile, stimulate şi mai mult de cînd în Italia e regimul fascist, sunt conduse astăzi de profesorul Matteo della Corte, în acelaş spirit ştiințific şi cu o scrupulozitate deosebită.

Din 1927 s'a început, cu aceeaş metodă, săparea oraşului Herculanum, numai că aci, din cauza lavei pietrificate se întrebuințează mijloace de perforare mecanice.

Felul nou în care se fac azi săpăturile arheologice dă posibilitatea contimporanilor să vadă şi să înțeleagă o lume, care, deşi dispărută, îşi regăseşte urmele în cultura noastră. Totuşi arheologia nu a ajuns încă la desăvîrşirea metodei de investigație; ca ştiință se perfecționează şi o sumă de savanți lucrează în jurul Mediteranei spre a scoate la lumină resturile civilizațiilor cari ne-au precedat şi pe fundamentul cărora s'a clădit civilizația actuală.

Evident, Italienii, al căror pămînt păstrează atîtea antichități, se simt obligați să cheltuiască milioane de lire anual pentru a le valorifica istoric şi artistic; dar sunt națiuni, cu pămîntul mai puțin privilegiat din acest punct de vedere, şi cari totuşi fac sacrificii tot atît de mari pentru a desgropa urmele lumilor apuse. Sunt țări culturale cari înțeleg că un capital plasat într'o astfel de operă, deşi fără un folos material, e în fapt mai rentabil, deoarece le creiază asupra celorlalte o ascendentă morală şi intelectuală.

Şi fără să vrem ne gîndim că Statul romîn, ai căror conducători nu pierd un moment spre a afirma primatul nostru cultural, n'a putut găsi anul acesta decît 30.000 lei pentru săparea cetății Histria, acest Pompei al nostru, şi mai puțin încă pentru Sarmizegetuza şi Callatis, vreo 200.000 lei în total pentru desgroparea celor 15 cetăți greco-romane şi preistorice, la care se lucrează în prezent pe teritoriul Romîniei. Oare n'ar fi profitat mai mult cultura noastră, dacă s'ar fi dat măcar o zecime din cheltuelile irosite de exemplu în alegeri?

VASILE CHRISTESCU

N. POPOVSCHI. ***Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt Ruşi***, **Chişinău, 1931, pag. 511.**

Cartea d-lui N. Popovschi prezintă un interes considerabil nu numai pentru istoria bisericii romîne, dar şi pentru cunoaşterea istoriei Basarabiei în general.

Trebuie să mărturisim că istoria acestei provincii subt Ruşi a fost foarte puțin studiată la noi. Dacă vom adăoga la aceasta că înaintea Unirii pe ruşi nu-i prea interesa istoria unei provincii străine ca naționalitate, vom înțelege cît de săracă e această ramură de ştiință istorică națională.

Este cu atît mai bine venită cartea d-lui Popovschi.

Autorul distinge patru perioade ale vieții bisericeşti în Basarabia: I-a: Organizarea eparhiei Chişinăului şi Hotinu-

lui și începutul regimului național-ortodox în biserica din Basarabia (1813—1855); A II-a: epoca marilor reforme din Rusia și desvoltarea vieții eparhiale în Basarabia (1856—1881); A III-a: eparhia Chișinăului subt regimul lui Pobiedonoștev (1882—1904); A IV-a: descompunerea vieții eparhiale din Basarabia (1905—1917).

Deosebirile dintre aceste perioade se caracterizează astfel:

Prima perioadă se găsea sub influența unui curent mistic, isvorît din ideile „Sfintei Alianțe" a țarului Alexandru I. In biserică, ideile acestea erau representate de prim-procurorul Sinodului, principele Golițin.

Cu urcarea pe tron a țarului Nicolae I au început să domine ideile naționaliste, pe care stăruia să le realizeze prim-procurorul sinodal, contele Protasov (p. 25). In Basarabia, partizanul acestui regim a fost archiepiscopul Irinarh.

Acest regim a introdus în viața bisericească centralismul și biurocratismul așezămintelor spirituale. In acest timp biserica a căpătat dreptul exclusiv de a vinde lumînări (pag. 29).

Serviciul divin se făcea în limba romînă (54).

In perioada a doua viața bisericească se desvoltă sub semnul libertății. Grație mișcării eliberatorii se crează o nouă organizare a parohiei și se înființează congresele eparhiale, alese de preoțime (pag. 128). Se clatină autoritatea episcopilor (138).

Slujba dumnezeiască se făcea nu numai în limba moldovenească, ci și în cea slavonă (159).

Perioada a treia se caracterizează prin tutela exorbitantă a prim-procurorului sinodal Pobiedonțev. In conformitate cu ideile lui despre stat, națiune și rolul bisericii, învățămîntul primar se așează pe baze bisericești (237).

Nu încetează să asiste pe lîngă chiriarh și puterea preoțimii în adunările eparhiale.

Slujba se făcea ca și în perioada anterioară în amîndouă limbile.

Setea religioasă a poporului din Basarabia nu era satisfăcută din cauza necunoașterii limbii ruse (303).

De aceia s'a născut un curent religios mistic, pe care clerul oficial nu l'a putut stăpîni, — setea inochentismului.

In perioada a patra ea iesă la iveală. In legătură cu ideile revoluționare viața eparhială se descompune: preoțimea și chiriarhul se desbină (384).

Intreaga evoluție a bisericii basarabene ne dovedește clar că ea a suferit o tragedie istorică, p care am putea-o numi în scurt: „Intre ciocan și nicovală". Biserica a trebuit să fie rusă,

pe cînd populația din sate nu putea să-și piardă naționalitatea romînă.

Apreciind lucrarea de față ca valoroasă sîntem datori a menționa unele exagerări ale ei și neajunsuri.

Orice periodizare este, bine înțeles, un lucru condițional. Este important numai ca împărțirea în perioade să nu denatureze evoluția reală.

Schema de patru perioade este cel puțin naturală deoarece cea mai însemnată dată (aș preciza chiar de o importanță covîrșitoare) în istoria bisericei basarabene, precum și a Rusiei întregi a fost epoca marilor reforme.

Ar trebui să fie stabilite în linii generale mari numai două perioade: prima — pînă la reforme și a doua — după reforme.

Sau dacă autorul dorește neapărat a așeza materialul expunerei sale într'o periodizare mai amănunțită, ar trebui să fie fixate cinci perioade cu următoarele denumiri și caracterizări :

1) organizarea eparhiei: 1813—1825;
2) sub ideile naționaliste: 1825—1855;
3) sub ideile liberatoare ale marilor reforme: 1855—1881;
4) din nou sub ideile naționaliste : 1881—1905;
5) epoca revoluționară: 1905—1917.

Conexarea la un loc a domniilor țarilor Alexandru I și Nicolae I este ceva cu totul anormal, cu atît mai mult că autorul însuși recunoaște că „noul țar Nicolae I a curmat brusc curentul cosmopolit al fratelui său Alexandru I, inlocuindu-l c'o politică strict națională. Principiile de bază ale nouei politici au fost ortodoxism, autocratism și naționalism" (pag. 25).

Perioada a patra ar purta denumirea „din nou sub ideile naționaliste", deoarece autorul exagerează noutatea și însemnătatea originală a ideilor lui Pobiedonoștev.

Regimul bisericesc al lui se apropie cu mult de regimul naționalist al țarului Nicolae I și ober-procurorului contele Protasov. Deosebirea este mai mult aparentă.

De bună seamă contele Protasov credea că biserica trebue să fie un instrument al politicei naționaliste a statului.

Aceiaș părerea după fondul ei împărtășea și ober-procurorul Pobiedonoștev, însă cu acea deosebire că pentru propășirea statului și națiunei el recomanda reeducația națiunei cu ajutorul bisericei. Biserica devenea un istrument pentru scopurile străine ei.

Diferența reală între acești doi conducători ai bisericei constă în gradul de extindere a activității bisericești.

Pe cînd la primul ea nu era decît un mijloc simplu și direct al răspîndirii ideilor și sentimentelor naționaliste, la al

doilea ca devenea un mijloc de spiritualizare a vieţei publice a poporului.

Totuşi în practică ambii recunoşteau ca necesare măsuri aproape identice în ce priveşte organizarea bisericei; centralismul in ocirmuirea bisericească şi biurocratismul aşezămintelor spirituale.

Dela compunerea generală a cărţii trecem la detalii.

Autorul afirmă fără nici un pic de jenă, că în mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni „un om de carieră" şi întreaga viaţa lui a procedat potrivit cu principiul „ubi bene ibi patria (pag. 122), pe cînd realitatea este cu totul alta.

Mitropolitul încă din 1792 se pronunţase în sensul orientaţiei ruse, crezînd că naţionalitatea romînă, dat fiind condiţiunile timpului, va propăşi tocmai sub sceptrul ţarilor ar fi

Deci mitropolitul a fost um om de principii (oricari ar fi ele) şi nicidecum lipst de ele, după cum opinează autorul.

Apoi se observă că expunerea legilor nu prea place autorului; le redă întotdeauna în scurt, prea sumar, sau uneori chiar în notiţe, fapt graţie căruia tot ce are vre-o privire la organizaţia vieţei eparhiale stă la D-sa pe planul al doilea.

Probabil că tot din acelaş sentiment faţă de legi ele se citează de autor nu după Colecţia Completă a legilor, ci după revista eparhială (de exemplu — pag. 130, 170, 239, 290 s. a.).

Lucrarea este plină de afirmaţiuni şi note asupra oamenilor mari trăesc în privinţa cărora este foarte greu să păstrezi obiectivitatea. De aceia pe alocuri lucrarea pierde caracterul strict istoric.

In prefaţă autorul insistă asupra obiectivităţii lucrării şi adaogă: „cred că nu se va găsi în lucrare o singură afirmaţiune care să nu aibă temeiu în acte şi documente" (pag. VI).

Spre regret asemenea afirmaţiuni s'au strecurat în lucrare.

De exemplu pe pag. 460 nota 1 cetim: *„se zice* că un arhipăstor al Basarabiei s'ar fi exprimat astfel despre pr. Alexandru Baltaga: c'ar fi fost în stare să conducă singur şi două eparhii". Este vorba de un preot care trăeşte.

Pe pag. 188, nota, autorul scrie: *„se zice* că manuscrisul lui Ganiţki a servit de bază pentru valoroasa lucrare a lui A. Stadinţki".

Citirea lucrării produce o impresie generală că autorul este sugrumat de materialul positiv. D-sa a adunat prea multe fapte care domină lucrarea şi reduc calităţile ei bune. Din această cauză concluziile amestecate în expunerea autorului cu fapte ne fiind văzute clar se extrag cu greu. Mersul general al vieţei bisericeşti se pirde în amănunte deseori puţin importante.

Cu toate acestea recunoaştem că apariţia acestei cărţi este un pas însemnat în studierea istoriei bisericei din Basarabia.

A. BOLDUR

OV. DENSUSIANU: *Histoire de la langue roumaine.* Tome second, fasc. II: le seizième siècle, Paris, E. Leroux, 1932, 8° — p. 161-320.

Habent sua fata libelli. Inaugurată în 1901, prin apariţia unui prim fascicol, opera ce era să devie cartea de căpătîi a „rominisantului" nu a depăşit, pină astăzi, jumătatea volumului II; cauzele ce au pricinuit această intîrziere se vor vedea mai departe. Volumul I al *Istoriei limbei romîne* datorit tînărului profesor de filologie romanică dela Facultatea de Litere din Bucureşti a fost distribuit, însă, chiar în cursul anului 1902. Acest volum de îndrăzneaţă sinteză este consacrat în întregime problemei „originelor": printr'însul d. Densusianu a îndrumat în mod definitiv cercetarea limbei noastre pe calea riguros ştiinţifică, lăsind departe în urmă exagerările şcoalei latiniste şi plăsmuirile romantice ale lui Hasdeu.

Precis şi bine informat, scris cu sobrietate şi aducînd soluţii tuturor problemelor tratate, primul volum din *Histoire de la langue roumaine* apare astfel ca un ostrov rareori întîlnit în literatura noastră ştiinţifică dela începutul secolului al XX-lea. Volumul se termină cu cercetarea urmelor de limbă romînă anterioare monumentelor din sec. al XVI-lea.

Fascicolul I al volumului al II-lea apare în 1914. Intre 1902 şi 1914 d. Densusianu trebuise să adune materialul de limbă risipit în manuscrise şi tipărituri vechi, inedite sau rău editate, să reflecteze asupra lui şi să soluţioneze atîtea probleme grele şi neaşteptate ce se prezintă întotdeauna cercetătorului, atunci cînd studiază un teren neexplorat sau explorat în mod insuficient. Paralel cu munca sa, trebuesc menţionate cercetările de o deosebită importanţă pentru limba romînă în sec. al XVI-lea, ale d-lui I. A. Candrea, căruia îi revine meritul de a fi descurcat încă din 1901 filiaţia primelor versiuni romîneşti ale Psaltirei, ca să ne dea în 1916 opera fundamentală consacrată limbei primelor traduceri romîneşti de cărţi religioase, întovărăşită de ediţia critică a traducerei *Psaltirei* şi de *glosarul* în care sînt cuprinse toate cuvintele ce figurează în aceste texte (I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană, etc.*, 2 vol., Bucureşti, Socec, 1916).

Primul fascicol al volumului II din *Histoire de la langue roumaine*, apărut în 1914, trebuia să fie complectat în

curînd cu celelalte fascicole. Războiul europeean, exodul în Moldova și în Rusia, consecutiv intrării noastre în război, în afară de întîrzierea pricinuită apariției volumului, au adus cu sine pierderea manuscrisului și întregului material informativ. D. Densusianu a avut curajul să reînceapă munca adunării materialului; grevele tipografice din Franța, unde se tipărește lucrarea, au întîrziat pînă în August 1932 apariția fasc. 2 al tomului II.

Fascicolul 1 e consacrat studiului *grafiei* textelor romînești din secolul al XVI-lea scrise cu litere cirilice și expunerei stadiului *fonetic* al limbei, astfel cum se olindește în textele epocei; fascicolul se termină cu primele pagini ale *morfologiei*, în care autorul examinează formele gramaticale ale limbei din sec. al XVI-lea. Fascicolul 2 e consacrat în întregime morfologiei și, uneori, chiar *sintaxei*, atunci cînd elementele gramaticale sînt considerate din punct de vedere al funcției lor în frază (v., de ex., expozeul dela p. 264-265). Regăsim în acest fascicol calitățile ce fac din*Histoire de la langue roumaine*, lucrarea către care cercetătorul se îndreaptă cu sentimentele de securitate și bucurie ce i le inspiră numai operele clasice.

AL. ROSETTI

STRAJA LA RIN. ***Celții și Romanii, Memoriile lui G. Julius Caesar și Aulus Hirtius,*** **traducere de profesor Tudor D. Ștefănescu (sic). — VIII + 308 pag., Scrisul Romînesc, Craiova, 1932.**

Ce-are a face straja la Rin cu Memoriile lui Caesar? După cîte știu, nimeni pînă azi n'a izbutit încă să arate că în volumul lui Caesar se vorbește de o strajă la Rin. E adevărat că Caesar povestește cum a trecut de două ori Rinul, dar nu acesta e subiectul volumului, și de altfel Rinul nu era păzit de nimeni.

Singura explicație pe care o găsesc acestui titlu e că e mai „comercial" decît „Comentarii asupra războiului cu Galii". Dar oare nu e nevoe ca titlul să corespundă conținutului?

Alt lucru să ducă la confuzie în privința subiectului este figura de pe copertă: un legionar roman în picioare, în Galia, față în față cu un soldat gal, care e cu capul în Germania, cu trupul în Elveția și cu picioarele în Italia. *Ce e* drept, între ei e Rinul. Dar oare Romanii au păzit vreodată Galia contra unei invazii galice din Italia?

Traducerea este școlărească, chiar foarte școlărească, ceia ce are un defect — că nici un cititor dezinteresat nu o va citi pînă la capăt, — dar și o calitate: că elevii care vor voi să tragă pe sfoară pe profesor, învățînd traducerea pe de rost, vor avea în volumul d-lui Ștefănescu un prețios auxiliar. Citez două pasagii, luate la întîmplare:

T. 6, 1: „Erau în totul două drumuri, prin care drumuri să poată ieși din casă, unul pela Sequani, îngust și greu, între muntele Jura și fluviul Ronul, pe unde abia să se poată duce cîte un car"...

V. 7, 1: „După aflarea acestui demers, deoarece pe de o parte atribuia atît de mare demnitate tribului Haeduilor, Caesar a hotărît că trebue să împiedice și să înspăimînte pe Dumnorix prin orice mijloace ar putea; deoarece pe de altă parte..."

Greșelile grosolane de interpretare le va putea găsi ușor oricine va urmări traducerea cu textul în față. Cît despre stil.., e așa cum se vede. Nu ne îndoim însă că această publicație, despre care autorul ne spune că e a treia ediție, se va mai vedea tipărită în multe alte ediții. Comerțul să trăiască!

AL. GRAUR

DR. CONST. PAVEL, ***Contribuțiuni la istoria linguisticei generale—Antichitatea clasică,*** **Beiuș, 1931 în 8°, 141 pag.**

Expresia „Contribuțiuni" provine — pare-mi-se — dintr'un exces de modesite. Se poate vorbi de o „contribuție" cînd dai rezultate originale privitoare la un amănunt. Dar lucrarea d-lui Pavel îmbrățișează o parte considerabilă din istoria liguisticei. O parte prea mare, aș fi tentat să spun, dacă ne luăm după titlu. In adevăr, dacă putem eventual admite, într'un volum care poartă în subtitlu „Antichitatea clasică", un capitol despre epoca bizantină și unul despre evul mediu, (în măsura în care se discută păstrarea concepțiilor din lumea veche), nu găsim nici o scuză pentru capitolul din urmă în care găsim analizată activitatea linguiștilor din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. De fapt, greșala o constitue subtitlul. Cartea trebue intitulată „Istoria linguisticei".

In afară de această obiecție cu caracter general, lucrarea face impresie bună. Singurul lucru ce i se mai poate reproșa e că bibliografia pare cam învechită. Astfel, ca să mă mărginesc la un singur exemplu, e cam exagerat să ni se spună (la pag. 127) că, în privința limbilor celtice, „cercetările azi sînt continuate de Holder". Holder nu e de azi. Trebuiau citați cel puțin Pedersen, Thurneysen, Vendryes.

Lectura „Contribuțiilor" este foarte instructivă pentru cineva care se interesează de trectul linguisticei; datele asupra antichității sînt prezentate corect și raporturile între autori sînt bine puse în lumină. Singurul lucru care stînjenește lectura este limba autorului, cam prea condimentată cu ardelenisme.

Citeva observații de amănunt: mi-e imposibil să urmăresc sistemul care duce pe d. Pavel să explice schimbările de înțeles prin analogie (p. 36); i se dă prea mare importanță lui Varro cînd se pretinde că el e primul comparist pentru că a comparat cuvintele latine cu cele grecești (p. 88) și nu văd unde e „norocul" cînd derivă latinul *somnus* din grecește (p. 85); în schimb nu văd ce i se poate reproșa aceluiaș autor cînd apropie pe *momentum* de *moneo* (p. 86); In sfîrșit, găsesc exagerat să se spună (p. 116) că termenii *limbi izolatoare, flexionare și aglutinante* „se susțin astăzi".

AL. GRAUR

Ș T I I N Ț E S O C I A L E

FENOMENUL RUSESC

Pentru pozitivismul și raționalismul occidental, sufletul Rusiei apare straniu și absurd ca o călcare a legilor logice. Suflet de sfinți și de nebuni. Misticismul „alb" se împletește cu viziunea „roșie" și sfarmă orice posibilitate de înțelegere discursivă. Rusia este orient, iar orientul pentru occident însemnează împărăția iraționalului. De aceea, dacă Rusia n'a însemnat pentru Europa mai niciodată o soluție, ea s'a constituit în schimb într'o permanentă și halucinantă *problemă*. Să nu ne mire deci proporțiile de imensă aberație pe cari le ia Rusia sovietică în ochii dușmănoși ai Europei burgheze. La diferențele de natură economică sau socială se adaugă cele de structură spirituală. Totuși, dincolo de sfera intereselor temporale, știința socială încearcă de dragul adevărului pur să deslușească mai de aproape fenomenul rusesc. Pentrucă se pare că cheia unei înțelegeri juste totuși există. Cronicari nepărtinitori, vom semnala, pe cît e posibil, toate străduințele științei în acest scop și vom indica totodată și materialul care ne va putea ușura în vreun fel înțelegerea directă. Experimentul sovietic prezintă nu numai un interes politic, ci și un desăvîrșit interes științific.

Gînditorul bulgar *Janko Janeff* publică în *Europäische Revue* (Decemvrie 1932) un studiu intitulat: *Die Metaphysik des Utopischen* (Der geistesgeschichtliche Hintergrund der russischen Revolution), în care încearcă să stabilească temeiurile spirituale cari au făcut posibilă revoluția rusească și deci Rusia comunistă de azi. Spritualitatea unui popor se construește pe concepția sa despre lume și viață. Filosofia rusească este o filosofie a concretului: ea refuză lumea constituită după categorii științifice și se orientează mai ales spre

problemele practice. Filosofia rusească este o filosofie a omului. Ea caută să justifice pe căi iraționale existența umană. Nevoia fundamentală: concretizarea necondiționată a criteriilor rațiunii abstracte. Scopul „teoriei" rusești este să se identifice cu insăși esența lucrurilor, să se unească cu absolutul — fapt care nu e posibil fără primatul iraționalului. Filosofia științifică în Rusia n'a prins teren — în locul cunoștinței discursive aici înflorește „intuiția", „cunoștința organică" sau cu alte cuvinte: *credința*. In puterea credinței se află atît începutul cît și sfîrșitul gîndirii rusești. Ea începe deci abia de unde sfîrșește cea occidentală. Prin aceasta filosofia rusească trece mai totdeauna în domeniul religiei și al moralei, căutînd să justifice religios existența și să dea un sens iraționalului și o necesitate hazardului. Iată tendința oricărei simbolici rusești a utopicului. Ceeace apare conștiinței occidentale fără sens, este dimpotrivă plină de cel mai înalt înțeles pentru metafizica rusească. Utopia pentru Ruși nu e utopie, ci metafizica singurului real cu adevărat. Indreptată spre această apropiere a utopicului, gîndirea rusească se înfăptuește ca o filosofie a viitorului, a îndepărtatului, ca o filosofie a misiunii. In față, nici un scop precis, ci numai o viziune. Căile într'acolo exclud orice logică a evoluției. Sau calea revelației, sau calea revoluției — a harului sau a negării totale. Structura spirituală a Rusiei prezintă deci în mod esențial o polaritate a utopicului: o față religioasă și una revoluționară (ambele ca un tragism al salvării). In această metafizică a utopicului trebue căutată una din posibilitățile de înțelegere a fenomenului rusesc. *Janeff* pregătește astfel calea spre afirmația că revoluția rusească n'a însemnat o trecere dela mistică la rațiune, ci o trecere dela mistica religioasă la mistica socială.

Mobilizarea industrială a Rusiei actuale nici n'ar fi posibilă fără acest element de credință și mesianism. Fapt care reiese din mai toate studiile recente asupra întîmplărilor din Rusia. Amintim în treacăt cîteva. *Emil Leader* în *Das Problem der russischen Wirtschafts-und Sozialferfassung* (publ. in Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Decemvrie 1932), stabilește că dacă Rusia nu e încă deplin comunistă, ea face toate eforturile ca să devină. In acest scop trebue să treacă în prealabil printr'un proces forțat de industrializare. Pentru înfăptuirea acestei opere au fost mobilizate toate puterile țării, dublînd construirea sferei de producție cu un grandios proces de educație, spre a provoca în masse paroxismul muncii, menit să bată recordul tehnicei, pînă și față de America. E prima dată în istorie cînd industrializarea unei țări se face în întregime de către stat și tot prima dată în istorie apare și acest sistem de mobilizare generală a țării

in timp de pace, pentru creaţie, în loc de distrugere prin răsboiu. Experienţa aceasta gigantică poate să nu reuşească, în special agricultura se supune greu planului de industrializare, dar faptul în sine merită atenţia deosebită a ştiinţei. Principiile cari stau la baza aceste construcţii sînt împrumutate occidentului, în special gîndirii lui Marx, dar proporţiile şi fanatismul cu care sunt traduse în fapt, elanul şi credinţa nesdruncinată în serviciul acestor idei, indică specificitatea misticismului rusesc. Poate numai sufletul rusesc e capabil de atîta devotament în slujba unei viziuni care, cu toată măreţia ei, în ochii cumpătaţi şi mintea raţională a occidentului, nu e decît o *utopie*.

Din punct de vedere tehnic şi chiar doctrinar, economia rusească e criticabilă. *H. Pollak* crede că planul cincinal nu este *socialist*, pentrucă nu priveşte decît producţia, şi nu *consumul*, el are ca obiect mulţumirea trebuinţelor tuturor membrilor din societate. Tehnic, el compromis pe trei puncte importante: comunicaţia calitatea şi preţul de cost. (v. *Herrscht in Russland sozialistiche Planwirtschaft?* în *Gewerkschafts-Arhiv*, Dec. 1932). Stalin însuşi recunoaşte, într'un discurs recent, că s'au comis greşeli în aplicarea planului, dar că ele nu sînt deloc grave şi vor putea fi uşor evitate în a doua perioadă cincinală.

Ultima problemă despre care ne informează publicaţiile sociale streine, este problema femeii în Rusia sovietică. (v. *Th. Schalesinger: Mann und Frau in der Sovietrepublik*, în *Der Kampf*, Decemvrie 1932). Rusia apare ca singura ţară din lume în care egalitatea femeii cu bărbatul este desăvrşită. Şi ceeace e simptomatic pentru spiritul rusesc, această operă de eliberare e primită de populaţie în chip activ, cu un entuziasm aproape religios.

Experimentul rusesc e abia la început; ce va urma, ştiinţa nu poate să prevadă, dar ne dă dreptul să afirmăm de pe acum că cel puţin parte din ideile socotite utopice în occident, nu sunt decît mărunte şi meschine prejudecăţi sociale. Rusia poate să rezerve surprize nu numai politicei mondiale, ci şi ştiinţelor sociale constituite pe baza altor experienţe. Vom fi siliţi atunci să ne revizuim cît mai complet cu putinţă teoriile. Dacă adevărul ţine de sera absolutismului, ştiinţa omenească menită să-l găsească nu e decît o categorie istorică.

CRIZA NAŢIONALISMELOR

Răsboiul mondial care ne-a adus formula statelor naţionale, a închis o epocă şi a deschis alta. Politica naţionalistă dinainte de războiu şi-a văzut realizate în întregime aspiraţiile şi astfel primatul ei nediscutat s'a sfîrşit.

Problema naţională a fost înlocuită cu problema socială. Dacă, în limitetele posibilităţilor geografice, toţi fiii aceleiaşi naţiuni s'au strîns să clădească ţară împreună, în schimb nedreptatea socială a rămas să-i despartă cu bariere de clase, greu de sfărîmat. Pe de altă parte, practica naţionalistă însăşi a săpat prăpastii grele între oameni. Pe un teritoriu mic, ca al Europei, atîtea naţiuni stau gata să se sfişie pentru apărarea teritoriului lor naţional. Antinomiile încep să apară. Exploatarea omului de către om nu devine mai uşoară dacă se întîmplă între conaţionali. De aceia, printr'o confuzie firească, spiritul revoluţionar este lipsit naţionalitate. Pe de altă parte, autarhia socială pe baze naţionale este zădărnicită prin interdependenţa mondială a factorilor economici. Cei doi termeni de bază ai sistemului burghez: munca şi capitalul, devin astfel elemente fără patrie. In modul acesta naţionalismul politic este cuprins din ce în ce mai mult de criză. De altfel existenţa minorităţilor, faţă de care majoritatea naţională nu şi-a putut asigura nici un privilegiu de drept, este o piedică de natură esenţială în drumul naţionalismului integral. Astăzi nu poate să dăinuiască nici o ţară în care naţionalitatea sa constitue un privilegiu social. Atunci ce rămîne din formula statelor naţionale? Şi ce rămîne, în genere, din valorile naţionale? Deocamdată problema e în faza discuţiilor. Inregistrăm, sub cel mai strict beneficiu de inventar, teoriile cari apar în străinătate. Propunerile mai vechi, ca Uniunea vamală europeană, Pan-Europa, Statele-Unite ale Europei, se cunosc — recent se discuta posibilitatea purificării conceptului de naţionalitate de elementele sale politice. In acest sens contele *Carlo Sforza* afirmă că va veni o zi în care ei, cei acuzaţi de erezie internaţionalistă, vor trebui să apere ideia de naţionalitate şi tot ce este fecund şi bogat în ea, împotriva încercărilor de distrugere a celor cari reacţionează împotriva crimelor şi insanităţii naţionalismelor. (La Crise des nationalismes în L'Esprit International, Ianuarie, 1933). Spiritul internaţional vrea să se plaseze astfel între cosmopolitism şi naţionalism pentru a lua din fiecare ce i se pare viabil. *Sforza* crede că naţionalismul a adus servicii imense progresului uman, dar că astăzi se imobilizează în gloria trecută, riscînd să devină o formulă goală. Naţionalităţile nu sînt decît o etapă către uniunea europeană. Contele Sforza nu este un cap ştiinţific, el înlocueşte adeseori constatarea cu dorinţa de mai bine, dar e impresionant prin motivele adînci omeneşti cari îl leagă de această concepţie: pacea, libertatea şi demnitatea vieţii umane.

Em. Urbas este ceva mai sistematic. El semnează în *La Revue des Vivants* (Dec. 1932) un proect de organizare a naţionalităţii independent de stat, sub titlul: *La Nationalité*

affranchie de la Nation. Naționalismul, ca principiu, constitutiv al statului, n'a dus decît la iredentism și la problema minorităților. Din a doua jumătate a veacului trecut, momentul apariției sale istorice, a dus Europa la șeapte răsboaie sîngeroase, afară de răscoalele și prigonirile interioare. Și atunci își pune întrebarea dacă merită acest principiu atîtea sacrificii și mai ales, dacă realizarea însăși a naționalismului politic este sau nu posibilă? *Urbas* crede că principiul naționalităților ca bază constitutivă a statelor pleacă dela premize false. Se identifică două concepte cari, prin natura lor, nu pot fi indentificate, pentrucă ele emană din regiuni cu totul diferite ale spiritului uman.

Statul este un concept static de ordin geografic și îmbrățișează o colectivitate formată prin istoria politică, naționalitatea este un concept dinamic de ordin biologic, și privește o solidaritate creiată prin înrudirea de sînge, posesiunea aceleiași limbi și acelorași tradiții etc. Dacă noi facem parte din Stat, dimpotrivă, naționalitatea face parte ea din noi.

Popoarele europene sînt prea multe și amestecate, ca o demarcare a granițelor pe baza principiului național să se mai poată face perfect. In toate Statele se vor închide naționalități minoritare, cari tocmai pe baza acestui principiu vor fi asuprite și nedreptățite.

Pentru evitarea acestor conflicte, Urbas propune separația statului de națiune, fiecare servind ca bază unor organizații independente.

Viața intelectuală a naționalităților, organizarea sistemului național de învățămînt și educație, apărarea limbii, a artei și a tradițiunilor naționale trebue detașate complect de viața politică. Naționalitatea să fie recunoscută ca o unitate independentă alături de unitatea statului și să se organizeze nu prin limite teritoriale, ci sub formă de comunități libere.

Principiile acestea sînt orînduite apoi în forma unui proect care e menit, după autor, să pună capăt conflictelor dintre naționalități. Nicăeri nu e vorba de o nivelare a caracterelor naționale distinctive. Dacă se va realiza vreodată o uniune europeană, ea nu se va putea realiza decît prin eliberarea tuturor naționalităților și organizarea lor pe baza altor principii decît cele politice.

Și în sfîrșit, chiar naționalismul capătă, prin acest proect, un aspect. Naționalismul actual este un naționalism denaturat, un naționalism în serviciul statului. Naționalitatea, în ce are ea specific, privește spiritul și sufletul nostru — valoarea ei adevărată, semnificația ei spirituală profundă, nu se poate obține decît printr'o totală eliberare de politică. Există adică două naționalisme, unul politic și fals, al prezentului, altul spiritual și adevărat, al viitorului.

Recunoaștem că formula lui Urbas va putea fi vreodată eficace — pnă atunci, istoria se pare că trebue să-și mai urmeze cursul. Căci popoarele nu sînt deloc convinse de necesitatea unei atari organizări. Vor fi însă, după toate probabilitățile, în curînd.

PROBLEME MUNCITOREȘTI

Munca în regimul capitalist se pare că este o problemă fără soluție și deci fără sfîrșit. Ea trebue necontenit „protejată". In timp de prosperitate, ca să nu se abuzeze de ea, în timp de criză, ca să nu rămînă neintrebuințată. Fapt pe care îl recunoaște și oficialitatea. *Fritz Sitzler*, director în ministerul muncii al Reichului, scrie în *Revue Internationale du travail* (Dec. 1932), publicația Biroului Internațional al Muncii, că discuția recentă în jurul reducerii săptămînii de lucru nu poate să surprindă pe nimeni, pentrucă problema orelor de muncă s'a mai discutat în nenumărate rînduri. Numai că această problemă se prezintă acum sub o formă nouă și cu o semnificație cu totul diferită. Pînă acum era vorba de reducerea duratei excesive a muncii, în scop de a proteja sănătatea fizică și morală a muncitorilor și de a le permite să ia parte cît mai activă la viața socială și culturală. Astăzi, dimpotrivă, fixarea săptămînii de lucru la 40 de ore se întîmplă sub presiunea crizei economice care a lăsat milioane de muncitori fără lucru. „Chestiunea duratei de muncă se impune acum atențiunii generale prin conexiunea sa cu șomajul și criza economică".

Intr'adevăr, criza economică și proporțiile șomajului au atins gradul unei imense nenorociri sociale. Se bănuește că numărul șomerilor se ridică la 30.000.000. In orice caz, nici statisticele nu dau cifre prea diferite. Și nu se simte nici o îmbunătățire.

Altă publicație a B. I. M., *Informations Sociales* (2, I 1933) își începe nota săptămînală cu declarația că statistica trimestrială pe care o deține, arată că, în mai toate țările, șomajul a crescut mereu de un an încoace. Iar ca întindere geografică, răul a cuprins aproape întreg globul. Australia, Statele-Unite ale Americei, Insulele Havai și Filipine, Uniunea Sud-Africană și toate țările europene luptă din răsputeri împotriva șomajului. In această atmosferă încărcată, s'a ridicat problema săptămînii de 40 de ore ca remediu împotriva șomajului. Social, toată lumea generoasă este pe partea muncitorilor, — pentrucă sînt cei mulți și cei oropsiți, dar știința economică se arată foarte sceptică față de aceste măsuri. *Revue Politique et Parlementaire* publică în această privință un studiu foarte interesant al lui *Edgard Allix* (prof. la facult. de Drept

din Paris): *La semaine de quarante heures et le chômage*. Zădărnicia acestor măsuri, în forma actuală a organizării sociale, apare destul de clar. Ele nu sînt decît măsuri de întîrziere a unui proces firesc de disoluţie.

Teoria pe care se bazează partizanii săptăminii de 40 de ore poate fi numită teoria „massei de lucru". Intr'un timp dat, pentru o marfă dată, se cere o anumită cantitate de muncă. Deci cu cît partea de muncă distribuită fiecărui lucrător va fi mai redusă, cu atît vor fi mai multe intrebuinţări de oferit. Să presupunem o fabrică ce poate ocupa o sută de muncitori timp de 8 ore pe zi, deci 48 ore pe săptămînă de şase zile, adică 100×48=4800 ore de lucru săptămînal. Dacă se scade la 40 ore săptămina de lucru, se va impune intrebuinţarea a 120 de lucrători. 120×40=4800 ore. Deci reducînd dela 48 la 40 orele săptăminii de lucru, se va mări cu 20% numărul muncitorilor necesari într'o intreprindere; la fiecare sută de muncitori actuali se va creia plasament pentru incă 20. Şomajul va scădea astfel în mod automat.

Din nenorocire, susţine Allix, concepţia „massei de muncă" este falsă. Cantitatea de muncă este în sine fără limite, ca şi trebuinţele omeneşti — limitarea e determinată prin costul ei în raport cu resursele celui care o cumpără. Numărul de zile în cari intrebuinţăm un grădinar să ne intreţină grădina depinde de costul unei zile de lucru. De aceea reducerea duratei de muncă trebue să provoace o urcare a costului mînii de lucru, iar „massa de muncă" va scădea.

Reducerea orelor de lucru poate să aibă mai multe urmări:

1. Va putea atrage o reducere proporţională a salariului. Costul muncii rămîne însă acelaşi, deci se va angaja şi alţi muncitori. Se converteşte astfel şomajul unei părţi din muncitorime asupra tuturor — faptul echivalează cu un impozit pe salariu în favoarea şomerilor .Clasa muncitorească îşi ia în sarcina ei întreţinerea muncitorilor fără lucru. Sau 2. Salariul, datorită rezistenţii muncitoreşti, nu se va schimba, aceasta însemnînd de fapt o urcare a costului mînii de lucru pentru patron. Ce vor face patronii? 3. Sau vor urca preţul vînzării — ceiace va apăsa asupra muncitorimii în calitate de consumator, iar prin reducerea cererii, o vor lovi şi ca producător. Riscul şomajului persistă. 4. Sau patronii se vor organiza, încercînd să-şi perfecţioneze tehnica de producţie, ca să recupereze costul săptăminii de 40 de ore de muncă. Introducerea de maşini noi face pe alt plan inutilă tocmai munca omenească. Şomajul va creşte. Incît oricum, măsura aceasta, atît de bine intenţionată, este complet inutilă. Ea aruncă cel mult, o nouă speranţă milioanelor de nenorociţi cari cerşesc o piine — pentru ca desamăgirea să le fie în curînd cu atît mai mare.

Remediul nu poate veni deci decît dela înlăturarea cauzei adevărate a şomajului: regimul economic individualist-burghez şi înlocuirea lui cu un sistem cerut de desvoltarea istorică a lumii: capitalismul de stat. Toate celelalte sînt paliative, dacă nu amăgiri fraudatoare în slujba unor interese de clasă.

TRAIAN HERSENI

O CARTE GERMANĂ DESPRE ROMÂNIA

Popoarele se duşmănesc orideciteori au interese contrare, dar nu se detestă decît cînd nu se cunosc suficient. Fiecare deţine calităţi suficiente ca să stea alături de celelalte (prejudecata inegalităţii raselor a dispărut), totul depinde de felul în care se întîmplă să fie cunoscute şi prezentate. Publicistica este unul din mijloacele cele mai sigure. Ciţi dintre noi n'am rămas cu o simpatie neclintită pentru atîtea triburi de ale pieilor roşii din simple povestiri ale copilăriei? Şi n'am iubit mai tîrziu Franţa revoluţionară sau Franţa războaielor napoleoniene, numai pentrucă ne-au fost povestite frumos? Dar după vîrsta povestirilor urmează vîrsta documentaţiei. Vrem date controlabile, fapte exacte, fără aprecieri, fără gînd ascuns, ca să ne putem forma singuri o părere. Legaţiile au grijă să-ţi întindă atunci broşurile lor de propagandă. Metoda e ineficace. Rămîne o singură cale: scrierile obiective, ştiinţifice. Traducerile din marii scriitori ai neamurilor îndeplinesc în mare parte serviciul acesta. Şi parcă totuşi o suspiciune rămîne. Pot oare scriitorii naţionali să prezinte în lumină perfect obiectivă (ori cît ar dori să o facă) propria lor ţară şi propriul lor popor? Din cauza aceasta increderea cea mai mare o prezintă publicaţiile scrise de cercetători ştiinţifici streini. Din categoria aceasta face parte şi cartea lui *Ernst Schmidt* despre Romînia, intitulată: *Die verfassungsrechtliche und politische Struktur des rumänischen Staates in ihrer historischen Entwicklung* (München, 1932), dintre publicaţiile Academiei Germane (Schriften der Deutschen Akademie, Heft, 9), în colaborare cu Institutul de Politică, Drept public strein şi Drept internaţional de pe lîngă Universitatea din Lipsca. Lucrarea este adresată Germanilor cu gîndul de a înfăţişa prin structura politică şi de stat a Romîniei starea de drept a minorităţii germane de aici. Un scriitor german deci, scrie pentru ai săi o carte despre Romînia, dintr'un interes tot german. Se înţelege dela sine că prezentarea aceasta reprezintă pentru publicul german maximum de garanţie morală, de încredere în probitatea ei. Cu atît mai mult ne interesează pe noi felul în care sîntem giraţi în ochii streinătăţii.

Schmidt observă că despre Romînia există destule relatări — dar sînt mai mult de natură *descriptivă*. Cartea sa încearcă ceva nou: să *lămurească* situațiile dela noi, să surprindă pe lingă starea actuală și energiile reale ale țării, energii provenite din desvoltarea sa istorică.

După cteva considerații asupra principatelor romînești din veacul al 17 și 18, tratează epoca dela 1812 — data aproximativă cînd sfîrșește „evul-mediu" romînesc și începe „istoria modernă", —într'o expunere amănunțită și documentată a faptelor, așa cum le găsim și în manualele noastre proprii.

Ca încheere, Schmidt este de părere că Romînia are azi două mari probleme de deslegat. In ordine administrativă, o rațională organizare a statului. In ordine politică, o lichidare a problemei naționalităților. Lupta se duce între centralismul și naționalismul vechiului regat (Altreich), reprezentate de partidul liberal și regionalismul și toleranța provinciilor, reprezentate de partidul național țărănesc. Unii susțin primatul centrului și formula statului național, ceilalți vor o largă autonomie administrativă și libertatea națională a tuturor populațiilor din țară. In curind „Statul tuturor Romînilor" va ajunge la soluțiile dorite, astfel ca tradițiile lui variate să se unească cu spiritul unui progres sănătos. Nu-și servește astfel decît interesul propriu.

Cartea lui Schmidt este importantă și prin materialul documentar publicat în anexă. Găsim aici textul convenției dela Akerman, Tratatul păcii dela Adrianopol, Regulamentul organic al Moldovei, Tratatul dela St. Petersburg, Convenția dela Balta Liman, Tratatul de pace dela Paris, Convenția dela Paris, Protocolul conferinței dela Constantinopol, Firmanul unirii principatelor, Statutul dela 1864, Firmanul pentru învestirea Principelui Carol, Constituția din 1866, Constituția din 1923. In plus: bibliografia streină asupra Romîniei și un tablou sinoptic asupra partidelor politice în evoluția lor istorică.

Iată cum cartea aceasta deschide cititorilor de limbă germană posibilitatea unei cunoașteri juste a realităților romînești. Un folos și pentru ei și pentru noi.

GENERAȚIE ȘI MISIUNE

„Un nebun aruncă o piatră în lac și zece înțelepți nu pot s'o scoată" — cam așa formulează proverbul romînesc o experiență de veacuri. Pe plan spiritual poate că ar fi *mai bine* să se spună astfel: „un nebun aruncă o vorbă și zece *înțelepți* nu pot s'o tălmăcească". Așa s'a întîmplat de curînd cu articolul d-lui *Polihroniade: Generația tînără și ritmul mondial* (rev. Azi, II. 1933). S'a stîrnit atita vîlvă și mai ales atîtea indignări, fără să se cerceteze dacă, în definitiv, problema însăși (ridicată de dl. Polihroniade mai mult ca să-și laude prietenii) are sau nu vre un rost.

Misiunea generației tinere este integrarea Romîniei în ritmul mondial. Afirmația aceasta pune o problemă și dă o soluție. Cea din urmă este puțin interesantă (cînd vrem cu orice preț o soluție, nu e greu s'o găsim) dar rămîne problema. Ea merită fără îndoială o cercetare.

Se pun in discuție doi termeni: generație și misiune, apoi o relație dintre ei. Să urmărim pe fiecare.

La noi s'a făcut abuz cu noțiunea de generație. Termenul e aproape compromis. Totuși faptul acesta n'are nici o importanță — ne interesează numai dacă într'adevăr corespunde unei realități vrednice de luat în seamă.

Există o generație pe temeiuri biologice: categoriile de vîrstă. Dacă faptul se rezumă la atît, generația este un concept statistic: legătura nu este reală, ci gîndită. La identitatea de vîrstă trebue să se adaoge elemente sufletești ca simpatia, prietenia, conștiința similitudinii etc., ca să se schimbe categoria în grup organic. Generația biologică devine *clasă de vîrstă*. Cuprind însă clasele de vîrstă pe toți cei de aceiași categorie? Niciodată. De îndată ce trebue să intervină și afinități spirituale ca să facă din cei de-o vîrstă o grupare, e firesc ca o parte să rămînă pe dinafară. Clasele de vîrstă sînt în ultimă analiză *cercuri simpatetice*. Ca atare pot cuprinde membri de vîrstă diferită. Generația biologică este o realitate statistică inoperantă pe tărîm social. Poate fi cel mult o cauză alături de altele pentru înghebări eventuale de comunități sociale. Aceasta este o altă problemă.

Generația poate fi însă o realitate spirituală cu rădăcini într'un moment istoric comun. Vîrsta biologică își pierde complet importanța. Toți cei cari au trăit aceleași momente fac generație împreună. (De ex. generația revoluției franceze, generația răsboiului mondial etc.). Faptul pare să fie adevărat — numai că necesită o serie întreagă de distincțiuni. Mai întîi chiar pentru precizarea conceptului de generație. A trăi înseamnă mai mult decît a asista, a fi prezent corporal. Deci numai cei cari, prezenți într'un moment istoric, au fost în măsură să trăiască experiența, constituesc generația. Se elimină dela sine cei nevrîstnici pentru o efectivă participare și cei închegați sufletește și deci neinfluențabili. Fac parte din aceeași generație spirituală toți cei cari, într'un moment istoric au fost neformați și s'au format pe această experiență comună. Generația se întemeiază prin urmare pe mai multe elemente — unul temporal (coexistența istorică), altul spațial (coexistența geografică) și în sfîrșit, un element psihologic

(sufletul deschis faţă de experienţă). In consecinţă pot face parte din aceeaşi generaţie oameni de vîrstă cu totul diferită (dela 10-12 ani pînă la 80 de ani) şi să nu facă parte din aceeaşi generaţie cei de o vîrstă, pentru că n'au fost de faţă la aceeaşi întîmplare.

Dar cu toate că o categorie de oameni îndeplinesc toate condiţiile expuse, totuşi nu fac parte cu necesitate dintr'o comunitate socială. Fiecare poate trăi în mod personal momentul istoric, fiecare să reacţioneze după structura sa sufletească proprie. De aceea apariţia unei „generaţii" in sensul in care ne-a mai rămas, este tot aşa de greu de determinat în fapt, cît e de greu de definit teoretic. Numai manifestările spirituale ne unesc sau ne desfac din sînul unei generaţii. Manifestare (obiectivă) înseamnează însă trecerea de pe un plan spiritual pe un plan de activitate socială, trecere care disolvă şi face inoperantă şi generaţia spirituală (asemănător celei biologice). O generaţie ar putea să-şi impună cel mult problematica sa, dar în viaţa socială (căreia nimeni nu se poate sustrage), nu problematica uneşte, ci soluţia (efectuată sau dorită). Şi chiar dacă problematica ar fi un element de coordonare socială, problematica unei generaţii are o importanţă foarte redusă. Istoria işi are problematica ei obiectivă, singura hotăritoare, căreia indivizii se supun cu sau fără voia lor. Generaţia tinără cu care operează d. Polihroniade, este un concept arbitrar (cei cari scriu dela 1925 încoace), ea nu există în afară de cel care a convenit s'o gîndească. „Generaţia" aceasta este răspîndită pe toate poziţiile, din care cel puţin două cîte două sînt contradictorii. Poziţiile sînt foarte rar ale lor şi sînt mai întotdeauna amestecaţi cu reprezentanţi ai altor „generaţii" — ceeace li aduce, fiind soluţia nu problematica. Iată pentruce nu se poate vorbi de o misiune a unei genraţii. Aceasta nici nu există, decît ca o trăsătură comună, ineficace social, pe care o găsim în tabere profund diferite. Nu ignorăm unitatea superioară care subordonează chiar două realităţi în luptă, dar aceasta n'are nimic de a face cu problema generaţiilor.

Să revenim însă la „misiune". Chiar pentru cei cari, potrivnic nouă, cred în existenţa eficientă a generaţiilor în istorie, încă nu s'a rezolvat problema. Sociologia misiunii nu este mai indulgentă cu d. Polihroniade, decît sociologia generaţiilor.

Misiunile sunt realităţi sociale şi implicit realităţi istorice. Misunle nu se mprovizează, ele există în afară de noi, după logica proprie a evoluţiei sociale, asupra căreia discuţia de faţă nu ne obligă să insistăm. România înainte de Unire şi România după Unire întind misiuni diferite, datorită unor diferenţe obiective. Ea, România, este cea care are problemele

de rezolvat şi face apel la toţi cei cari ar putea s'o slujească. Chemaţi prin urmare sînt toţi, indiferent de generaţie, numai că nu toţi înţeleg chemarea. Aceştia puţini sînt oamenii de vocaţie (Cf. „Vocaţia" de C. R.-Motru). Dar oameni de vocaţie se pot găsi în toate generaţiile şi în orice caz nu toţi dintr'o generaţie sînt oameni de vocaţie. Deci o „misiune" nu poate reveni nici cum unei „generaţii".

Presupunind, însfirşit, că există totuşi unii cari refuză sau nu pot să înţeleagă nici afirmaţia noastră că generaţia este inoperantă social, nici afirmaţia cealaltă, că misiune revine oamenilor de vocaţie, indiferent de generaţie, d. Polihroniade încă nu-şi are poziţia asigurată.

Pentrucă însăşi „integrarea în ritmul mondial" nu poate constitui, ca atare, o misiune şi cu atît mai puţin „misiunea unei generaţii". Integrarea este un proces social obiectiv (în cazul de faţă este opera capitalismului), nu opera unor indivizi. România nu se integrează ci este integrată în ritmul mondial prin interdependenţa mondială crescîndă a factorilor economici şi sociali. Însfîrşit, integrarea nu poate fi misiunea unei singure generaţii, pentrucă ea durează cu mult peste vîrsta unei generaţii. De altfel d. Polihroniade recunoaşte făţiş acest lucru. Dar atunci una din două: sau generaţia tînără are aceeaşi misiune cu toate generaţiile dela 1821 încoace şi deci nu poate fi vorba de o misiune a „generaţiei tinere"; sau generaţia tînără are o misiune a sa proprie şi atunci ea nu poate fi nici într'un caz „integrarea României în ritmul mondial". De astă dată contradicţia este chiar din punctul de vedere al d-lui Polihroniade şi cel puţin pentru d-sa nu mai există nici o ieşire: problema însăşi este o problemă moartă.

TRAIAN HERSENI

E T N O G R A F I E

MOCANII DIN DOBROGEA

A ne ocupa de mocanii cari au trecut în ţara românească stabilindu-se în Dobrogea şi Cîmpia Bărăganului înseamnează să atingem problema agricolă romînească; înseamnează să vorbim despre frumoasele venituri ale ţării romîneşti

Emigrările mocanilor în cîmpia Bărăganului şi părţile dobrogene, după cum am mai menţionat, sînt vechi, începînd din timpul domniei lui Mircea cel Mare ca urmare a

revoluţiei contra dominaţiei ungureşti şi repetindu-se în anii 1514, 1785 şi 1848 [1]).

Numărul mocanilor în Dobrogea a crescut în mod important dela 1854 după cum ne dovedeşte cu un document d. Ing. I. P. Chihaia într'un articol din *Gazeta Transilvaniei* Braşov, din anul 1881 No. 78 din 11/23 Iulie, ce ne precizează astfel: „Se scrie că dela 1854 numărul mocanilor a început a creşte şi pămîntul Dobrogei a se acoperi de ani, înmulţirea a continuat, se zice, pînă în timpul unui Paşia, ce se numiea pare-mi-se Resit, cîndu li s'a pretinsu de aceştia a se face raiale seu supuşii sau în casulu contrariu a părăsi Dobrogea, ceiace s'a şi întîmplatu prin trecerea lor în Basarabia, mocanulu regretata Dobrogea şi oiţi'a delicie'a iarba a acestei tieri".

Acest document ne rată existenţa parţială a mocanilor în Basarabia cari de aici au trecut în Caucaz astăzi zbătîndu-se în neagră mizerie şi ameninţaţi cu moartea.

Mocanii au venit în Dobrogea în căutarea unui trai mai larg pe care l'au găsit cu îmbelşugare. Dacă mocanii din Dobrogea s'ar aduna cu toţii la un loc s'ar putea întemeia un Săcele cu mult mai mare şi mai bogat ca metropola de peste Carpaţi. [2])

La anul 1856, numărul mocanilor săceleni în Dobrogea, după istoricul lui Andrei Sapadopulo Vrestos, era de 3 ori mai mare; singura aşezare statornică era mahalaua Hîrşovei, „Varos" (Alexe Arbore).

Satele *Varos, Gîrlici* şi *Ciobanul* de pe malul dobrogean al Dunării sunt colonii transilvănene, aşa povesteşte un sătean din Sălişte. La Varoş în 1867, mocanii aveau şi un agent consular, un oarecare *Tircă*. [3])

Inainte de legea din 1882 mocanii din Dobrogea erau consideraţi ca străini şi trebuiau să plătească contribuţie fie autorităţilor austriace fie celor otomane! De exemplu un păstor mocan care venea cu turma sa în Dobrogea trebuia să plătească: 1) Patenta consulului austriac cam ½ piastru de oaie. 2) Dreptul de liberă trecere prin ţară, mudirului cam ½ piastru de oaie. 3) arenda pămîntului de care avea nevoie pentru hrana turmea aceasta fie mudirulu fie şubasei, fie statului, în fine arendaşului pămînturilor neocupate şi 4) beilicul sau dijma oilor sale. [4])

[1]) Vezi *Infiltrările romîneşti* în „Buletinul Societăţii regale de Geografie" de Victor Morfei.

[2]) «Dobrogea» număr festiv.

[3]) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrotscha*, pag. 52.

[4]) *Mocanii* din *Excursiunea agricolă în Dobrogea* de Ionescu dela Brad.

Aceste două stări puneau pe bieţii mocani la dispoziţia celor două autorităţi ca şi cum ar fi fost raia şi supuşi austrieci. Această stare revoltătoare şi insuportabilă pentru mocani nu mai putea dăinui. Un exemplu ne va ilustra taxele mari plătite de mocani în Dobrogea. Astfel mocanul care se găseşte cu turma sa la poarta lacului Baciu lîngă Raşovata a plătit în anul 1850 ciorbagiului din satul Arabagilar 300 piaştri şi 25 ocale lînă. Din această sumă subaşa din Raşovata a luat 100 piaştri pentru mudirul din Chiusterge. Acelaş mocan a dat subaşei din Raşovata 500 piaştri tot pentru mudirul din Chiusterge, iar oile i-au fost numărate pentru dijme. [1])

Majoritatea mocanilor din Dobrogea aflîndu-se în situaţie similară au reclamat energic guvernului otoman cerînd să nu fie consideraţi străini şi să plătească numai arendă pămîntului de păşunat.

Toate demersurile mocanilor pe lîngă sublima poartă au rămas infructuoase iar dările fiind exorbitante şi imposibile mocanii pentru a se scutura de dependenţa turcească au trecut în Basarabia şi de aici în Caucaz, etc. După războiul din 1878 mocanii s'au reîntors din Basarabia în Dobrogea unde au găsit toate locurile pustiite. Fînul era aşa de înalt pe cîmpiile Dobrogei încît călăreţii dispăreau aproape cu totul. Oile mocanilor deprinse cu iarba şi apa din Basarabia aduse din nou în Dobrogea mureau cu sutele de cîrgeag după cum ne povesteşte în memoriile sale bătrînul Ion V. Moţoi.

Ducîndu-se la Kogălniceanu o ceată de mocani ca cei din familia lui Tomosoiu, Roşculeţ, Nistor, în frunte cu Ion Moţoiu şi arătîndu-i situaţia desperată, Kogălniceanu le-a răspuns: — Nu fiţi copii, măi fraţilor; puneţi mîna pe plug. Sunteţi voinici, sănătoşi, tineri, harnici; araţi, semănaţi şi culegeţi! Nu vă descurajaţi aşa repede, că viaţa e făcută de încercări. Cît îi Dobrogea de mare cutreeraţi-o şi unde v'o plăcea aşezaţi-vă. Aşa vremuri n'o să apuce neam de neamul vostru. Cumpăraţi pămînt cît de mult şi o să vă blagosloviţi!

Cu aceste sfaturi mocanii au început a cumpăra pămînt şi a-l cultiva întemeind modele de gospodării ardeleneşti, fiind apoi favorizaţi şi de legea din 1882 care prevedea: a) o preocupare economică de a vinde agricultorilor terenurile sale în loturi, b) Preocuparea politică de a se popula Dobrogea cu agricultori romîni. [2])

[1]) *Mocanii* din *Excursiunea agricolă în Dobrogea* de Ionescu dela Brad.

[2]) *Monitorul Oficial* al Romîniei No. 60 din 23 Februarie, 7 Martie, 1882.

In preajma războiului independenței, guvernul otoman hotărîse evacuarea elementelor musulmane din Dobrogea și astfel Mocanii i-au înlocuit devenind mari proprietari, pămîntul oferindu-se eftin pe prețuri derizorii și mocanii avînd trebuință de pămînt pentru a-și putea menține oile. După războiul din 1877-78 mocanii au găsit satele din Dobrogea grămezi de ruine și cîmpurile pustiite. Această tristă stare de lucruri s'a putut constata și după mai bine de un an cînd Teodor T. Benada[1]) violonistul ambulant, care studiind în 1880 credințele, datinele și obiceiurile rominilor din Dobrogea și mîncînd mai mult pe la stînele mocănești, văzu pustiirile făcute de ultimul război.

Agricultura, industria și comerțul erau în plină decadență după războiul dela 1877. Baronul D'Hoggner scrie: „La situation actuelle de la Dobrogea sous le rapport de son agriculture est sans doute très precaire" [2]) (1879).

Am documentat starea de lucruri din Dobrogea după războiul dela 1877 pentru a învedera dominațiunea elementului mocănesc de mai tîrziu în agricultura Dobrogei datorită spiritului lor de pricepere, vigoare, perseverență și hărnicie.

Cu toate că mocanii erau în relații tendențioase cu băștinași ca Tătarii, totuși au știut evita orice conflict formînd sate separate și pur mocănești, cum sunt: Cașimcea, Topolog, Aigăr, Ahmet, Urluia, Băltăgești, Taspunar, Sarai, Chiorcismea, etc.

Acum ocupația de căpetenie în Dobrogea devenise agricultura deși li se puneau mari piedici la împroprietărire în urma legei din 1882. Totuși mocanii abili și pricepuți au folosit conjuctura momentului cumpărînd foarte eftin pămîntul unii, alții fiind împroprietăriți. In anul 1891 vedem mulți mocani agricultori, cum ne dovedește d. P. Grigorescu în ziarul său „Constanța" din 6 Septembrie 1891. „Pe lîngă locuitorii ardeleni (e vorba de mocani) stabiliți ca agricultori mai sînt și așa numiții economi de vite sau tîrlașii cari au cît cel puțin 20-25 ciobani".

Statul a făcut greșală că a împroprietărit insuficient pe mocani după cum se dovedește de d. Dr. Gr. Antipa în *Problemele evoluției poporului romîn* (1919 pag. 235-237) „Economii de vite sau mocanii în urma legii din 1882 au putut cumpăra loturi mari ceeace era cu totul neîndestulător pentru creșterea întinselor lor turme".

Ca agricultori, mocanii din Dobrogea cultivau suprafețe întinse de circa 2000 ha., cum au fost frații Moțoi dela Chiorcișmea. Deși se ocupau cu agricultura totuși la idilica lor ocupație, păstoritul, nu renunțau. Dela păstorit mocanii în Dobrogea au trecut la agricultură cum ne arată d. Prof. I. Simionescu în *„Dobrogea"*. „Mocanii, apostolii muncii îndîrjite, din nomadismul pastoral au ajuns la stabilitatea agricolă, iar ciobanul încercat prin drumuri lungi, prin luptă grea cu vremea și necunoscut a devenit plugarul harnic, gospodar așezat și econom".

Totuși cu toată vitregia timpurilor, elementul romîn în Dobrogea persistă. Erau în număr apreciabil păstorii ardeleni mocani pe cari Transilvania îi trimeteau cu turmele lor pînă în văile fără iarnă dinspre mare și care transformară întinsele stepe ale Dobrogei pustiite de războaie într'o imensă tîrlă de ciobani ardeleni [1]) iar mai tîrziu cumpărînd pămînt dela Tătarii și Turcii ce plecau, au devenit mari agricultori și au civilizat acest ținut lăsat în barbarie [2]). Din cele de mai sus se desprinde marea importanță economică a mocanilor pentru Dobrogea găsită în părăsire și pe care elementul mocănesc colonizator au transformat-o într'un adevărat grînar al Romîniei, gospodăriile agricole mocănești servind drept model pentru orice naționalitate [3]). Mocanul este acela care a transformat în bani iarba vastelor cîmpii din Dobrogea și care umplu cu aur casa statului. Majoritatea mocanilor stabiliți pe lîngă și prin satele tătărești, locuitorii acelor sate, sînt prea puțini activi și nu mult inteligenți, avînd unica calitate de a fi buni și docili deși figura lor mongolă nu exprimă aceasta. [4]) Mocanul definitiv stabilit în Dobrogea a avut vocațiunea de a face din Tătar un bun cultivator; în absența mocanului, tătarul nu și-a cultivat decît orzul, puțin meiu, și mult iubita lui bostănărie (pepeni). Mocanii au introdus în Dobrogea pe lîngă celelalte culturi și cultura porumbului care la început nu le convenea tătarilor deoarece această plantă îi deranja cu prășitul. Tătarii, sub impulsiunea mocanilor, au început a face mai multe feluri de culturi, a le alterna, avînd astfel mii de pogoane de porumb din arondismentul Medgidiei [5]).

Mocanii agricultori și tîrlași din Dobrogea se mai ocupau și cu înființarea de herghelii de cai frumoși cum erau frumoasa herghelie de cai a moșierilor Moțoiu dela Chiorcișmea [6]).

[1]) Darea de seamă din 18 Ianuarie.
[2]) *Renseignements sur la Dobrodja* (1879) Le Baron D'Hoggner.

[1]) *Dobrogea* C. Brătescu.
[2]) Vezi «Dobrogea Economică» C. Brătescu.
[3]) *Mocanii din Dobrogea*, Gazeta Transilvaniei.
[4]) *Idem* Brașov 11/12 Iulie 1881.
[5]) *Idem* Ing. I. P. Chihaia.
[6]) *Mocanii din Dobrogea*, Gazeta Transilvaniei, Brașov, Iulie 1881, de Ing. I. P. Chihaia.

Unii dintre mocanii stabiliţi in Dobrogea s'au căsătorit cu fetele plugarilor Dicieni îndreptindu-se spre negoţ şi alte ocupaţii. Fiind înăscut în mocani spiritul mercantil, atît în Dobrogea cît şi în celelalte regiuni vedem pe mocani adevăraţi pionieri ai comerţului.

Dovadă că în Dobrogea mocanii erau în fruntea comerţului şi a agriculturei este un tablou din anul 1903. Astfel în jud. Constanţa aflăm ca agricultorii proprietari: pe *Gh. Tassu* (Caramurat), *Petcu Sassu, Radu Tocitu, Costache Popee, Octavian Seitan, Oancea, etc.; ca manufacturişti pe : Vineş R. Albuleţ, Carabet V. Ion, Tomoşoiu, Trandaburu Ion şi C. Sassu, Jinga Steriu*, etc.

Despre activitatea comercială a mocanilor in Dobrogea d. Pariano care i-a cunoscut de aproape spune: „Eu să pot, printr'înşii şi prin olteni aşi lua comerţul din mîna străinilor".

Graţie instinctului lor rar de extensiune, mocanii „forţau împrejurările" neţinînd seamă de strimtele graniţi, între cari stăpînirea streină vroia să-i încătuşeze. Cu atît mai mult graiul şi mai ales cîntecul n'a cunoscut obstacole; pe plaiurile satelor lor răsuna aceiaşi doină, se juca aceleaşi jocuri însoţite de aceleaşi strigături ca şi departe de cîmpul Ţării Romîneşti. Au fost pe vremuri reprezentanţii cei mai abili ai romînismului şi graţie lor, la ocuparea Dobrogei de către trupele romîne, s'au găsit acolo locuitori de alte naţionalităţi ştiind să vorbească romîneşte [1]).

După cum ne mărturiseşte Iohan von Hinz în lucrarea sa *Das Wandernde Siebenbürgen*, Kronstadt 1876, în orice întreprindere de activitate economică-comercială, mocanii erau călăuziţi de sentimentul religios profund sădit în inimele lor. Lor li se datoreşte şi înălţarea frumoasei mînăstiri dela *Cocoş* în nordul ţării în imediata vecinătate a vestitei podgorii dobrogene dela Sarica.

Mănăstirile de călugări Keia (pe Teleajen) şi Suzana au fost ridicate (1710) cu contribuţia simţitoare a mocanilor cari le-au mai şi înzestrat cu cîte un policandru. Tot dintre mocanii credincioşi s'au recrutat cei mai distinşi preoţi, ajungînd la trepte înalte, cum a fost Episcopul Popeea din Satulung. Din cele expuse vedem cum mocanii au contribuit din toate punctele vedere, economic, comercial, cultural, social, etc., la înălţarea provinciei Dobrogea. La început am arătat că mocanii în pendularea lor regulată şi astronomică au pătruns, şi în inima Bărăganului, stepă răsăriteană a Munteniei, cuprinsă între judeţele Ialomiţa, Brăila, o parte din Ilfov, Buzău şi R.-Sărat.

[1]) *Dobrogea* şi *Dobrogenii*, de C. D. Pariano.

Pe la 1850 Bărăganul acesta era cel mai despopulat ţinut al ţării. Prin lumea ierburilor înalte străbăteau drumuri mai mari sau poteci a căror structură caracteristică dovedea folosirea lor spre legătura între Ialomiţa şi Dunăre [1]). Pe drumuri, de obicei la răspintii, sînt însemnate hanuri de lemn sau piatră, unele din ele evoluate mai tîrziu in sate, pe alocuri tot lîngă drumuri, de obicei case de piatră (conacuri) izolate sau colibe ciobăneşti. Tîrlele mocăneşti sînt în număr mai mic ca în nord. Crucile şi puţurile pe Bărăgan erau ultimele semne ale trecerii sau popasurilor ciobăneşti [2]). Bărăganul străbătut de ciobanii ardeleni (mocani), pentru începuturi de cultură sau păscutul oilor, era un vast teren ierbos, stăpînit mai ales de cai în centru şi cornute spre Ialomiţa. Mocanii foloseau păşunele Bărăganului încă din sec. 17-lea şi poate mai de timpuriu [3]). Pe de altă parte în urma răscoalei lui Horia se produc treceri în massă ale ardelenilor dincoace de munţi. Şi harta rusească din 1835 şi harta austriacă arată sate de ungureni pe Ialomiţa [4]). *Sulzer* pomeneşte de hotărîrea domnului Ţării Romîneşti de a permite aşezarea şi folosirea păşunilor din judeţul Ialomiţa şi toate judeţele mărginaşe Dunării transilvănenilor, căci cu vitele lor se mărgineau pînă acum să şadă la munte. Era fatal pentru mocani, căci pe Bărăgan erau surprinşi de crivăţul cel năprasnic care „înemeţea" sate întregi, locuitorii fiind nevoiţi a eşi din casă pe hornul (coşul casei) avînd prudenţa de a aduce de vreme o scară în casă. Şi oile aveau să îndure mult în vremuri de acestea, crivăţul fiind rece şi umed. Aburii eşiţi de pe nări se depuneau în jurul gurii şi ochilor, astupîndu-le vederea. Oile ca să se apere se aşezau cu capetele în direcţia vîntului şi neputînd suferi răceala care părea că le taie cu cuţitul, dela un timp plecau sub vînt şi dacă în cale nu întîlneau vreun adăpost, se duceau pînă dădeau în gîrlă unde ajunse, era suficient să se arunce una, pentru ca tot restul să se arunce dela sine. In felul acesta multe oi de-ale bieţilor mocani săceleni au înghiţit Borcea şi gîrlele dimprejur şi mulţi oieri au rămas săraci din această cauză. In stepa Bărăganului viaţa mocanilor păstori era izolată, apariţia ciobanului în sat era eveniment ce nu avea loc cu anii. In şesul Bărăganului, în timpul iernatului, îşi continuau traiul tot simplu dela munte. Mîncarea lor nu cerea vreo pregătire specială. In dulce mîncau brînză, pastramă din oile care se îmbolnăveau sau „sloiu" făcut de toamnă din oile grase. Pe a-

[1]) Vezi „Buletinul Societăţii Regale de Geografie", 1921.
[2]) *Idem.*
[3]) *Emigrări de peste munţi* de I. Nistor.
[4]) *Idem.*

sta numai îl încălzeau în ceaunul mămăligii și era gata. In post mîncau ceapă, măsline, varză și zeamă de varză, împrumutată dela cojani. E plin Bărăganul de amintirea în toponomie a acestei circulații ciobănești peste stepă și în stepă: movile, puțuri, văi, bălți, tîrle devenite cătune poartă în covîrșitoare majoritate nume ardelenești. Mocanii populînd cu oile lor întregul întins al Bărăganului, o parte din ei au cumpărat sau luat cu arendă moșii întregi pe cari au început a le lucra, cu toată priceperea, cu munca fără preget și sîrguință ce nu se găsesc ușor la alte clase.

Inainte de războiul mondial vedem cu multă bucurie cum mocanii săceleni se prenumărau printre marii proprietari și agricultori cum erau și sînt încă: frații Săceleanu, Gologan, Ciulnița, Anton Enescu, Pană, Iancu Ghelase, Tăraș, Domnișan, etc. Mocanii cultivatori de pămînt în Bărăgan au făcut o adevărată operă constructivă economică socială și culturală. De unde înainte mii de hectare erau pîrloage și acoperite cu bălării încît nu se vedea omul, cu așezarea mocanului harnic și priceput aceste latifundii necultivate s'au transformat imediat în frumoase și bogate lanuri de cereale.

ION I. GHELASE

■

CRONICA TEATRALA

PETRE STURDZA

Intr'o gară din nordul Moldovei, plecînd în turneu sau întorcîndu-se acasă la chilia-i dela Mînăstirea Neamțului, a murit artistul Petre Sturdza — din pricina unui atac de cord.

Eșit de timpuriu la pensie, sau scos la pensie din oficiu, — Petre Sturdza n'a rămas în Capitală — client al cinematografelor de pe bulevard și al cafenelelor, unde continuă bîrfeala și intriga culiselor teatrale.

S'a retras în munți la o mînăstire. Și-a făcut acolo o căsuță pentru bătrînețe. N'am văzut-o, dar mi-o închipui: casă călugărească, cu solzi de șindrilă, cu cerdac în fața piscurilor pleșuve peste muntele împădurit.

Acolo stătea Petre Sturdza, retras din zgomotul Capitalei, în liniștea aceia monahală — tulburat doar de zbuciumul naturii și de torentul său sufletesc.

Avea o viață bogată — de evenimente, gînduri, sentimente... Trăise înalt și senin. N'avea frică să se izoleze. Remușcări — n'aveau de unde veni. Micimi și turpitudini n'au fost în viața lui. Nu puteau sosi acum, la bătrînețe, din scorburile trecutului — ca să-l tortureze. Nu se temea de sine însuși. Un om abject nu poate suporta singurătatea. Parcă l-ai arunca într'o groapă cu fiare sălbatice. Un suflet gol nu poate trăi singur: i se urăște de moarte.

Numai omul fără pete pe caracter, numai cel cu mintea și cu inima plină de viață gîndită și simțită — acela nu se înspăimîntă de pustiu. Acela caută pustiul — pentru reculegere și liniște...

Petre Sturdza n'a fost înzestrat cu forță combativă în lupta vieții. Era o fire distinsă și delicată. Pumnii și coatele lui n'au intrat niciodată în acțiune printre culise. S'a lăsat să fie luat înainte de mediocrități. A stat modest— așteptînd să i se recunoască meritele și talentul.

A avut patima rampei. Iar publicul — de cum l-a văzut — l-a selectat. Publicul însă n'a năvălit după dînsul între culise, nu s'a bătut pentru el cu regizorii, directorii de scenă, directorii supremi, etc. Nu i-a impus drepturile.

Dacă în realitate Petre Sturdza nu s'a luptat pentru triumful binelui și al dreptății, — el și-a realizat aspirațiile pe scenă. A jucat mult în piesele nordicilor. Viața interioară îl atrăgea. Intra cu entuziasm în lupta morală. Uneori triumfa,

alteori cădea — dar, singur și puternic, avea conștiința datoriei împlinite.

Cînd mulțimea il huiduia, cind pietrele îi spărgeau geamurile, — Petre Sturdza, într'un rol celebru al său, nu se înclina în fața rătăcirii generale. N'avea decit un resort lăuntric: idealul. Numai un judecător: propria-i conștiință...

Dar și refugiu scenei s'a închis înainte-i. S'a retras atunci în sine însăși — într'o chilie de cărturar visător, unde se pregătea pentru o viață de meditații.

Inima-i însă care, pe lingă funcția naturală, primise de atîtea ori valuri de revoltă — n'a mai putut rezista. S'a frînt, brusc. Pe ochii buni ai lui Petre Sturdza a căzut întunericul — cortina lui Hades, după ultimul act al tragediei omenești.

Revizuindu-mi activitatea de cronicar teatral, care am scris de mai multe ori despre dînsul, îmi dau seama — că nu m'am purtat cum trebuia cu el. Am scris mai mult despre actorii care făceau vîlvă. M'a antrenat zgomotul. Articolul despre actorul de rasă, despre omul de-o rară nobleță sufletească — l-am aminat din lună în lună, și nu l-am scris niciodată.

Acum e prea tirziu.

Petre Sturdza s'a dat într'o parte cu politeță — jenat parcă de statura lui impunătoare. O viață de-o superbă eleganță sufletească s'a pulverizat. S'a dus — purtând în ochi un reproș pentru noi, care nu ne vom putea reabilita...

M. SEVASTOS

■

CRONICA CINEMATOGRAFICA

UN AN RĂU ȘI DOUĂ FILME BUNE

Acum trei patru ani puteam, într'o cronică, să analizăm uneori două filme bune care rulaseră în cursul unei săptămîni. Astăzi, cind „cei mai buni cineaști par a fi uitat subit tot, tot ce treizeci de ani de experiență îi învățase", azi cînd „vorbitorul a sfărîmat avîntul filmului mut, artă aproape desăvîrșit închegată, care producea opere excelente și din cînd în cînd capodopere"; azi cînd acelui ingenios „esperanto sentimental care fusese filmul mut i s'a substituit babelismul, confuziunea limbilor, un flux verbal din cale afară de încetinit, aproape totdeauna inutil, uneori dăunător, unde cincizeci de cuvinte nu isbutesc să lămurească ceiace odinioară un gest de o clipă traducea limpede și adînc pentru ori ce om din vasta lume" (Pagès) —; într'un cuvînt azi, cînd producția cinematografică a căzut (artisticește) la nivelul cel mai jos atins de ea vre-odată, trebue să așteptăm exact un an pentru a aduna două filme cu adevărat bune.

Din Februarie 1932, cînd, desgustat de stupiditatea operilor de ecran, am încetat de a mai face cronici de acest fel, și pînă în Februarie 1933 nu se pot semnala mai mult ca două filme de o valoare artistică sigură, și anume „Mädchen in Uniform" și „Grand Hotel".

Firește, cu toată această sărăcie, este incontestabil că cinematograful face progrese artistice de detaliu. Trebue să lămurim acest punct, pentru a nu fi înțeleși greșit. Am căutat întotdeauna, cînd am vorbit despre fenomenul așa de nou și interesant care e cinematograful, să fim de o desăvîrșită obiectivitate. Și efortul nostru a fost răsplătit îndeajuns prin aceea că, azi, în doctrina cinematografică din Apus, se susțin exact teorii pe care noi le formulasem cu trei ani înainte, iar în Istoria faptelor se constată rezultatele prevăzute de noi încă din primele momente ale filmului vorbitor.

Spuneam că oarecari progrese de detaliu se pot constata Acestea privesc în primul rînd alegerea decorurilor, a peizagiilor, a priveliștilor de străzi, interioare, etc. In al doilea rînd rapiditatea de sucesiune a scenelor, sau cum se zice „decupajul". In al treilea rînd introducerea cîntecelor care

tind să fie intercalate din ce în ce mai puțin „hodoronc-tronc". In al patrulea rînd felul de a vorbi al actorilor devine din ce în ce mai natural, mai nedeclamator, mai neteatral. Insfîrşit însuş textul filmului devine din ce în ce mai puțin idiot.

Dar toate acestea sunt îmbunătățiri de detaliu, şi în tot cazul îmbunătățiri relative. Ele nu au nimic comun cu un efort „absolut" de orientare nouă, de schimbare de macaz artistic, de încercare cutezătoare a unei estetici mai adaptată ecranului. Asemenea sforțări nu există aproape de loc, inundate fiind de valul de muncă ieftină care realizează operete, piese de teatru filmat, „comedii muzicale", filme pseudo-documentare (ca „Emden") şi tot fatrasul de trăncăneală radiofonică pe care îl suportăm săptăminal în nădejdea unui film bun din zi în zi mai improbabil. Improbabil, dar, fireşte nu imposibil. Se fac uneori şi filme bune; „din întîmplare, şi ca să zicem aşa, prin fraudă" — cum se exprimă un critic francez. Această „fraudă" a avut loc de două ori în cursul anului expirat. Odată cu ocazia lui „Mädchen en Uniform" şi altă dată cu prilejul lui „Grand Hotel".

Este o mare deosebire între aceste două filme. Cel dintîi e desăvîrşit, are o unitate perfectă, interesul se ține legat solid de fiecare scenă. In schimb „Grand Hotel" e departe de a fi impecabil. Este inegal, are dezarmonii, adeseori ne agasează (căci nu putem spune că ne plictiseşte). Insfîrşit e un film care conține multe momente supărătoare, deşi impresia globală este aceea de triumf al unei arte subțiri împotriva unor însemnate dificultăți. „Fete în uniformă" are acea netezime a lucrului clasic; în „Grand Hotel" găsim asperitățile romantismului, accidentele de teren inerente unei ascensiuni temerare şi unei căutări de noutate. Dar să le analizăm mai de aproape.

„Fete în uniformă" este adevărat cinematograf mai întîi pentru că are structură de film mut. Materialmente este vorbitor, dar artisticeşte nu, şi asta pentru motivul foarte precis că dacă am suprima acompaniamentul sonor, filmul n'ar păgubi cu nimic esteticeşte. Desigur, e preferabil să-l rulăm aşa cum e, adică vorbitor. Vreau numai să spun că suprimînd cuvintele nu se pierde niciunul din efectele artistice voite de autorii filmului. Nu se poate spune: „iată, cutare accent, cutare nuanță, cutare semnificație subtilă care contribue la priceperea ideii generale sau ideilor de detaliu ale filmului, însfîrşit cutare intenție a autorului care se anulează, devine neransmisibilă de îndată ce suprimăm vorbirea". O asemenea remarcă nu poate fi făcută pentru „Mädchen in Uniform". Şi asta ține, între altele şi de excelența textului.

Textul e excelent pentru că e fără importanță. Aci stă prima calitate a unui libret de film: să nu aibă nici-o importanță, dar absolut nici-una. Cuvintele să nu fie ca să zicem aşa *„determinante de evenimente"* (abia dacă au dreptul să fie, ele, „determinate" de evenimente!). Ceva mai mult. Autorii unui film vorbitor, dacă vor ca vorbitorul să rămînă film, trebue să-şi spună, in fiece moment acest principiu fundamental: *spectatorul să nu afle nimic din şi prin cuvinte.* Acestea să traducă ceeace el ştia deja din şi prin imagini. Fireşte, este aci o greutate peste care cîteodată nu se poate trece. De altfel chiar şi în vechiul film mut era nevoie din cînd în cînd să se recurgă la subtitluri tipărite, fiindcă fără lămurirea cu vorbe, imaginile riscau să fie greşit interpretate sau chiar să rămînă incomprehensibile. Cu toate acestea principiul trebue să rămînă: la fiecare scenă, regisorul să-şi interzică procedeul ieftin de a lămuri publicul prin mijlocul cuvintelor. Cînd nu se poate altfel, principiul poate fi violat. Dar nu înainte de a se fi făcut toate sforțările pentru a-l respecta.

In două cuvinte: partea de vorbă dintr'un film trebue să fie redusă la rolul de simplu *sgomot.* Cuvintele pronunțate au ca misiune exclusivă aceea de a reda *sgomotul vorbirei omeneşti.* Pentru asta trebue să o imite cît mai bine, adică să fie, ca şi ea, în cele mai multe cazuri, *neimportantă.* Nouăzeci la sută, şi uneori mai mult, din cuvintele proferate de noi nu au importanță. Aceleaşi acțiuni puteam să le facem tot atît de bine tăcînd sau în orice caz pronunțînd cu totul alte vorbe. Omul de azi vorbeşte mult, — asta e o trăsătură caracteristică lui. Dar o a doua, tot atît de caracteristică e că vorbele lui nu-s provocatoare de evenimente, ci un fel de acompaniament permanent şi perfect dispensabil al conduitelor noastre, cam în felul în care un radiofonist deja imbecilizat simte nevoia să-şi desfăşure diversele lui acțiuni cotidiene pe un fond uniform de gălăgie tesefistă. Conținutul programelor, valoarea artistică ori ştiințifică a acestora, lasă pe adevăratul sanfilist complect indiferent. Lui îi trebue doar biziială cronică de care vorbeam şi care constitue, pentru urechile sale special antrenate, *sgomotul specific al vieții moderne.*

In felul acesta trebue înțeles *aspectul vorbă* în desfăşurarea biografiei unui personaj. Această biografie se descompune în acțiuni diverse, în care vorbele nu joacă aproape niciodată nici-un rol serios. Decît, printr'un fel de nărăvire asemănătoare nesimțirei auditive a tesefistului, am luat obiceiul de a vorbi tot timpul şi astfel, conversațiile rostite de noi în cursul vieții sunt, pentru cea mai bună parte, *simplul sgomot pe care îl face biografia noastră.* Şi cinematograful

care, ca orice artă, trebue să dea realitatea, este obligat să țină sama de această situație și să asigure cuvîntului în film un rol asemănător celui pe care îl are și în viață.

Iată, — revenind la „Mädchen in Uniform", de ce acest film e, esteticește, un film mut. Cea mai mare parte a vorbitoarelor de azi sînt bazate în întregime pe cuvinte. Dacă le suprimăm, rămîn doar niște mișcări incomprehensibile și o mimică simiescă de surdo-muți. Adevăratul film trebue să rămînă intact chiar dacă îi amputăm sonorizarea. Am spus în treacăt asta acum doi ani cu ocazia „Ingerului Albastru" care era și el, artisticește vorbind, un film mut, adică un film pur.

O altă trăsătură în „Fete în uniformă" este ceeace numiam odată democratizarea personalului artistic, adică egalitatea dintre vedetă și simplu figurant, tendința de a înlocui „primele roluri" în beneficiul cîtorva prin roluri măricele pentru toată lumea. Acest regim egalitar propriu cinematografului (și contrariu tradițiilor teatrului) a fost una din cele mai puternice cauze ale „decabotinizării actorului" de ecran și ale acelei minunate naturalețe pe care treizeci de ani de film au reușit să ne dea. In „Mädchen in Uniform" toată lumea joacă, ultima „statistă" e însărcinată cu mișcări artisticește demonstrative, și dimensiunile rolurilor principale deabia diferă puțin de ale celorlalte.

„Grand Hotel" e interesant nu prin perfecția detaliilor și armonia ansamblului (ca „Mädchen in Uniform") ci prin formula foarte cinematografică a facturei sale. Personajul principal și unic al acestui film se numește dumneata sau eu, omul marelui oraș metropolă, al cărui suflet e compus din multe petece juxtapuse și lipite mai bine sau mai rău unul de altul. Fiecare actor din filmul „Grand Hotel" este cîte unul din aceste petece, și unitatea spațială și temporală a Marelui Hotel este în realitate unitatea psihică mai mult sau mai puțin bine cîrpită a sufletului unui locuitor de oraș mare. Acest simbolism e special de apt să fie tradus cinematograficește. Adăogați structura caleidescopică a acestui film, succesiune onirică de imagini, — care este încă o trăsătură tipic cinematografică. „Grand Hotel" nu putea fi un film perfect. Dar a dat o indicație perfect clară a unuia din marile filoane pe care arta ecranului va trebui să exploateze de acum încolo.

D. I. SUCHIANU

■

CRONICA VIEȚII

VIAȚA DE PROVINCIE

Cineva mi-a trimes — pe semne cu intenția să mă amuze — un ziar de provincie. L'am cetit. Nu m'a amuzat de loc Dar m'a interesat foarte mult...

După lectură, am avut impresia că am cetit un roman de moravuri. Știrile răzlețe s'au condensat și cristalizat în memorie, oferindu-mi deodată o imagină precisă a vieții noastre de provincie.

Treptat s'a desprins din ceață turla unei biserici, apoi un turn curios fără stil și fără vreme, cîteva cupole ridicule, acoperișuri de țiglă și tablă, vîrfuri de copaci pletoși înșiruiți ca soldații, fațade de case scunde, cu triunghiuri și coloane grecești, în sfîrșit pe fondul verde, încrestăturile străzilor tivite cu blocuri de cărămizi și garduri... Apoi un furnicar de oameni și vite care se mișcă încet și alene. Tabloul se amplifică: periferia se desparte de centru; altă alură, alt port, altă limbă, pînă și căruțele și animalele se deosebesc. Fiecare geam e un ochiu care te iscodește, fiecare ușă te întreabă: ce poftești? Pe strada principală plutește un surîs amical învăluit în praf, pălăriile se mișcă automat, toți se cunosc. Frizeria, farmacia, cofetăria, cafeneaua și mai departe ceainăria selecționează elementele, le string în mănuchiu și le expun ca în vitrina unei prăvălii de mărunțișuri. La etaj, firma unui club politic; pe balcon cîteva capete frizate. Lîngă un cinematograf — o tipografie; alături, redacția ziarului local.

In colț, lîngă o bodegă, un grup: elită! — reprezentații guvernului, ai opoziției, ai presei. Trece o trăsură decorată cu o doamnă nostimă. D-na X — zice prefectul. Ai auzit? — zice primarul. Stați să vă spui eu — zice directorul ziarului...

Ziarul apare de mult, e în anul al X-lea, la No. 336. E *„Cuvîntul Romanului"; organ al intereselor locale; direcția, redacția și ad-ția Tipografia „Rapid".*

Rapid!...

In coloana întîia:

Cum se termină o aventură

„Soția inginerului Frank dela fabrica de zahăr locală, care a părăsit inaintea Anului Nou domiciliul conjugal pentru o aventură galantă, cu toate insistențele depuse pe lingă ea, a renunțat să se mai întoarcă, plecind în Belgia, la părinți, unde-și așteaptă amorașul. Femeea aceasta drăguță la înfățișare și avind de toate din abondență — pînă și libertate deplină — n'a înțeles să țină seamă nici de soț și nici de copil atunci cînd graiul inimii i-a șoptit la ureche.

„Femeea aceasta a fost în stare să-și lese odrasla într'un cabinet dentar pentru a lua trenul și fugi cu tînărul student. Fără remușcări, fără multă șovăială, ca și copiii, a lăsat totul de dragul dragostei vinovate.

„In fața acestei situații, soțul a inaintat divorț impotriva soției necredincioase. După unele surse, studentul, care se arătase aprins în primul moment, a renunțat la ideia de a-și *lega capul* de femeea aceasta, dela care nu poate aștepta decît o figură la fel, într'un timp nu prea îndepărtat".

In coloana II-a și parte din a III-a, la „Tribuna liberă" se ceartă *Comunitatea* cu *Sacra* (Titlul autentic: „Intre Comunitate și Sacra"). Urmează:

Furtul dela D-na Cantacuzino-Pașcanu.
Autorii furtului ar fi niște elevi

„Organele polițienești au fost sesizate că în cursul săptăminei trecute s'a comis un furt la locuința soției defunctului Cantacuzino-Pașcanu, cum și natural era s'au făcut investigații pentru descoperirea furturilor. Cu toate cercetările, nu s'a putut da de urma borfașilor decît după cîteva zile. Și atunci spre surprinderea tuturor — așa se șoptește — identificați în persoana a doi elevi a unei școli din localitate. Cum și natural era, poliția a vrut să procedeze la arestarea și înaintarea făptașilor, organelor respective. Buna intenție a poliției locale — așa se spune — a fost însă oprită în loc de intervenții de sus, cică unul din făptași ar fi un om de-al regimului". (Elevul sau băbaca-său ?).

In coloana a IV și V-a, cari termină prima pagină, — o polemică politică, culturală și artistică dintre „Cuvintul Romanului" și „Curierul" d-lui Victor Mocanu.

Spicuim:

„De trei săptămîni și mai bine, s'a furișat în publicistica locală „*Curierul*" unui oarecare Victor Mocanu, pe cît de mocan la nume pe atît și la maniere.

„Mocanul acest *Victor*, denumit așa, probabil pentru a-și ascunde mocănismul creșterii și inteligenții, repudiat de satul umil, unde a văzut lumina soarelui, după ce a încercat de toate fără suces, s'a apucat și de ziaristică, crezind că pe acest ogor pot păși toți analfabeții, toți nechemații, toți neisprăviții, toți avortonii.

„Sufletul lui mic, invidios, pizmaș pînă la crimă se răzbună astăzi contra binefăcătorului Manolescu-Strunga este astăzi porc, lichea iar *mocanul* acesta, căruia parcă-i întrezărești sub șoșoni, degete degerate și nespălate, ieșind din opincile sparte, om mare. Ingratitudinea cea mai abjectă, ingratitudinea aceea, care caracteriza sufletele mici, debordează, se revarsă ca un venin, atunci cînd vorbește sau scrie despre Manolescu-Strunga".

Polemica e împărțită în rubrici mici, cu subtitluri de pildă:

Un oraș de inculți

„Pentru el, orașul nostru, este o cetate a dobitoceniei în care nimeni nu citește, nimeni nu se cultivă. Toți dar absolut toți sunt niște imbecili.

„De ce atîta îndrăsneală ? Pentrucă în orașul acesta, cu populație pașnică și îngăduitoare, nu se găsește cine să pună mîna pe un par și să cotonăgiască pe toți nechemații, pe toți desmoșteniții bunului simț. Pentrucă în orașul acesta demnitatea cetățenească nu înțelege să se apere așa cum trebue.

„Și datorită faptului acesta există *mocanul* Victor și alți *mocani*, cari spurcă idealurile unei obștii.

„*Săfacem și unele spicuiri pentru a mai complecta cunoaștere a specimenului de care ne ocupăm*".

Sau:

M ă g ă r i i

„*In No. 1*, ocupindu-se de revista „*Analele Romanului*", *brunetul mocan, care nu se dă în lături nici dela recenzii*, are revoltătoarea neobrăzare să-i spună d-lui George Voevidca, literat distins și cu reputație în ogorul literilor romînești, să se apuce să scrie la „*Tiribomba*. Pentruce, credeți? Pentrucă acest Voevidca, ale cărui opere au fost adăpostite în coloanele „Adevărului Literar" și altor reviste cu renume iar plagiaturile stupide ale lui Victor Mocanu, în reviste cu reputație".

Și mai tare:

„D. Victor e și literat. A scris la... Dar unde n'a scris *versuri cu spermă albă și onanism cerebral, de care pare că nu s'a lăsat nici acuma cînd s'a însurat!*

„In fiecare număr din „Curierul", de trei ori apărut, a scris cîte o *nuvelă*... In No. 1, *„La doctor"* o reproducere ca să nu spunem o pastișă după *Veselia*, in No. 2 *„La Ghicitoare"* altă pastișă după *Veselia* și in No. 3 *„Coana Tinca"*, o pornografie, care constitue un atentat la bunele moravuri.

„Toate semnate insă de *Ilariu Nicoară* alter Victor mocanu".

De literatură mai ține și viguroasa apărare a lui Baudelaire pe care — din motive de culoare locală — zețarul in colaborare cu criticul il numește: Bandelaire:

„Mocanu are și crize lăudăroase cîteodată. In aceeași recenzie *mocanul* acesta, fără obraz și fără rușine, sfătuește pe d. Niculescu, directorul școlii normale, să mai traducă din Charles Bandelaire, căci d-sa singur il poate traduce așa cum trebue. Auziți cine vorbește de franceză, de traduceri și de Baudelaire ?"

Cred că ajunge!

Ultima rubrică, de pe contra-pagină, se numește: *„Se zice..."*

Dacă vă interesează ce se zice la Roman, sau in alt oraș de provincie, poftim:

„...că o altă doamnă, ale cărei purtări au provocat nu de mult un scandal amoros, fiind părăsită de fostul ei flirt, și-ar fi achiziționat pe șeful fostului ei prieten.

„...că un intelectual romașcan deși gonit cu cîinii in repetate rinduri dela o drăguță, continuă să-i mai facă serenade la poartă.

„...că patronul unei intreprinderi deși căsătorit nu se dă in lături dela intîlniri galante cu fetele pe cari le are in sub ordine.

„...că soția unui fabricant din acest oraș, deși destul de vîrstnică, aleargă și astăzi după conchiste.

„...că prietenia unui tinăr de bonton cu soția unui comerciant din acest oraș nu s'ar mărgini la prietenia pe care o crede soțul.

„...că un mare mahăr din localitate deși destul de bătrîn, continuă să mai intrețină prietene la mahala.

„...că un politician, care sburdă prea mult, va fi pus la punct zilele acestea așa cum trebuie pentru a-i tempora neastimpărul".

Și așa mai departe... v'am dat numai cîte-va probe și in porțiuni mici. Restul: Ordonanțe, Publicațiuni și vre'o trei anunciuri. Iar ansamblul: *viața noastră de provincie!...*

F. DIMA

■

CRONICA SPORTIVA

FUNCȚIA SOCIALĂ A SPORTULUI IN ANGLIA

In ciuda brutalității aparente a Englezului, nu este vreo manifestare sportivă la care publicul să nu huiduiască atunci cînd fazele vre-unui match de box sau wrestling intrec limitele nu legale ci acele ale bunului simț de umanitate și estetică sportivă.

In consecință, football, rugby, tenis, cricket și golf, intreceri interuniversitare de vîslit sau atletice, matchuri intre motociclete ca cele de la Crystal Palace sau Stamford Bridge sau automobilistice ca cele dela Brookland, sunt sporturile tipice cari s'au incetățenit acolo.

Este adevărat că alături de amatori, profesionismul sportiv își dispută poate cu mai mult succes aportul său in viața sportivă a Angliei, dar față de admirabila calitate de „true sportsmantip" care-l caracterizează pe Englez, ambele forme de manifestare sportivă își indeplinesc destul de bine funcția lor socială.

Din punct de vedere social, efectele universale ale sportului sunt ușor de identificat. Amintesc numai vre-o cîteva.

Antagonismul sau izolarea ipocrită dintre sexe, nu numai că este neutralizată, ci fete și băieți, femei și bărbați, cu deplină incredere de sine, își dispută pe picior de egalitate calitățile sportive, unde mai ales eleganța, istețimea și agerimea sunt factori hotărîtori.

Chiar intr'un stat burghez și capitalist cum e Anglia, unde armonizarea socială este o utopie și o gogoriță, sportul crează in masse mai mult ca oriunde emoții spontane de grup și solidaritate. De altfel, păturile de sus arareori își trimit reprezentanți la aceste sporturi și atunci numai din motive tactice, terenul lor de predilecție rămînînd restrîns la cursele de cai, la vînăorile supide cu haite de cîini și la somptuosul Yachting.

In entuziasm și delir, in fața unui eveniment sportiv, aprehenziunile și tensiunile naționale sunt reduse la elegante și vrednice intreceri, din care chiar dacă reprezentativa unei națiuni iese infrîntă, ambele team-uri se felicită, își strîng mîna, se infrățesc și-și tranșează disputa fără ca să ruineze economia unei țări, fără ca să lase văduve, or-

fani şi mormane de morţi şi fără ca să poarte germenul unei noui revanşe barbare.

Massele, se sinchisesc puţin de tensiunea anglo-irlandeză sau de speculaţiile politice franco-britanice sau anglo-germane, ci-i primesc cu braţele deschise şi cu acelaş entuziasm atît pe sportmen-ii irlandezi, germani, francezi cît şi pe cei austriaci.

In afară de curaj, onestitate şi avantaje fizice cari derivă din activitatea sportivă, ceeace merită mai ales să fie relevat, este funcţia sportului ca factor educativ în formarea conştiinţei de masă şi a acţiunilor în masă. Team-ul eterogen se preface într'un tot organic iar cei ce iubesc sportul şi participă, sunt animaţi şi pătrunşi de un complex de sentimente cari îi topeşte într'o comunitate omogenă.

In Anglia de Sud, în Wales, în Scoţia, judeţe întregi, cu trenuri speciale şi serii întregi de autobuze transportă populaţia în masse; ele vin în contact, schimbă vederi şi găsesc un nou element de unitate de gîndire şi entusiasm.

Cu drept cuvînt, aceste activări sportive sunt considerate ca factorul complimentar al celuilalt element hotărîtor în viaţa unui popor, conştiinţa de clasă.

Dacă în Anglia, în Statele Unite şi mai ales în Rusia, sportul este cultvat în primul rînd pentru beneficiul masselor şi al plăcerii lor, alte state, cari şi-au dat seama de importanţa acestei activităţi n'au întîrziat să-l utilizeze ca instituţie de stat pentru cultivarea mai ales a spiritului ratat naţionalist şi a unor veleităţi cari foarte puţn se deosebesc de acele ce s'au manifestat atît de sîngeros în răsboiul mondial. Să nu amintim decît de Germania, Italia, Cehoslovacia şi Jugoslavia, unde organizaţiile sportive, sub oblăduirea ipocrită a statului, nu sunt decît crescătorii periculoase ale militarismului deghizat şi perfid.

R. R.

■

VECINII NOŞTRI

CONSIDERAŢIUNI GENERALE

E cel puţin curios pentru un stat dacă ambiţiile sale „naţionale" merg atît de departe încît uitînd de micile realităţi sau ignorîndu-le intenţionat, n'are altă ambiţie decît de a face politică de „avengură mare" împletită şi ancorată in himere „mondiale" sau instituţii internaţionale cari, oricîtă valoare platonică şi ideală vor avea, pentru moment nu pot ţine pas cu mersul natural, bine trasat şi efectiv al elementelor „mici" situate de obiceiu în vecinătatea imediată a unui stat.

Insuşindu-ne definiţia simpatică că statul este compus dintr'o bucată de sol şi o „bucată" de omenire organizată şi acceptînd ca realităţi irefutabile că viaţa unui stat este înainte de toate în funcţie de aceste două elemente singenetice, partea complimentară a problemei, aceia vizînd structura acelor state de cari statul nostru este înconjurat cît şi cercetarea îndeaproape şi identificarea relaţiunilor sale interstatale, devine de o importanţă capitală pentru înţelegerea relaţiilor internaţionale ale statului nostru.

In afară de faptul că tot ce se întîmplă, tot ce se construeşte sau se distruge la vecinii noştri, ar trebui să prezinte un interes capital pentru noi, întrucît de ei sîntem înconjuraţi, recunoaşterea mai mult sau mai puţin exactă a corelaţiunilor şi raporturilor acestor două elemente, geografic — economic şi etnic, nu este mai puţin importantă.

Neîndoelnic că „problema reală nu este cum să trăim separat ci cum să convieţuim" (J. Fairgrieve, Geography and World Power p. 343). Nu există vreun singur argument care ar putea să slăbească afirmaţia că a „convieţui" înseamnă că statul în chestie trebuia să ştie înainte de toate in ce condiţiuni, sub ce raporturi şi în ce împrejurări va armoniza viaţa sa cu aceia a statelor ce-l înconjoară.

Să constatăm înainte de toate că Romînia, aşa cum este ea aşezată, se află cu cea mai mare parte a teritoriului ei în zona continentală a Continentului eurasiatic. Această zonă, numită şi „sîmbure continental", pe lîngă că corespunde parţial limitelor politice ale statului sovietic, din punct de vedere strategic cît şi acel al liniilor de forţă economică, etnică şi politică, include şi zona baltică, se întinde pînă aproape de Berlin, trece dealungul Carpaţilor pînă în Balcani, cu-

prinde Marea Neagră, Asia Mică, Armenia, Persia, Tibet-ul și Mongolia (vezi H. J. Mackinder, Democratic ideals and reality, p. 141).

Geograficește, adevărata Europă de Vest începe abea dela o linie trasă dela Adriatica spre Nord pînă în Danemarca.

In al doilea rînd, statul nostru din punctul de vedere al vecinătății, nu este un stat insular, nici cu o vecinătate unilaterală, ci mărginit de jur împrejur cu alte state, inclusiv sectorul quasi- izolat al țărmului Mării Negre.

Hotarele statului nostru, este adevărat, nu dau un coeficient de graniță (a cărui formulă este $2\sqrt[2]{\pi F}$, fiind suprafața statului) așa de ridicat ca acel al altor state (Norvegia de ex.: 11,3), ci simplă, circomferică cum e, ne-a înzestrat cu una din cele mai scurte linii de demarcare.

Să constatăm mai departe că n'avem granițe naturale în sensul de bariere insurmontabile.

Nistrul, Dunărea și Marea Neagră sunt cel mult linii naturale în sens geografic, tot atît de ușor accesibile și surmontabile ca și Carpații.

Era barierelor geografice a trecut de mult.

Prin faptul că teritoriul unui stat, de nu constitue el însuși o forță, oferă cel puțin șanse imense de desvoltare de forțe economice, etnice și politice (vezi Dr. O. Mault, Politische Geographie), atenție cuvenită trebue dată și întinderei și structurei teritoriului nostru dar mai ales acelui al vecinilor noștri, cari, deși șase în număr, se pot grupa în două clase: prima, cu un teritoriu mic și a doua (Rusia) cu un teritoriu care-i clasează printre primele din Marile Puteri ale lumii.

Nici nu este a se neglija faptul că sectoarele pe cari ne mărginim cu vecinii noștri variază pe lungimi mici cu Polonia, Cehoslovacia și Jugoslavia și sînt delimitate pe zone cu mult mai lungi de către Ungaria, Bulgaria și Rusia.

Din punctul de vedere al concurenței comerciale sau al complimentarismului economic, structura solului vecinilor noștri nu este de loc mai puțin importantă și pentru a putea „conviețui" și de conviețuit trebue să conviețuim fiindcă ei ne sînt vecinii noștri — e mai vitală pentru noi problema ce putem da și ce putem obține de la acei ce se mărginesc cu noi, decît de a ne lăsa în soarta cine știe cărei conferințe mondiale.

„Bucata" de omenire organizată, din Romînia, Jugoslavia, Ungaria sau Rusia, cu forțele ce-i sînt inerente, dinamice sau statice, active sau pasive, prin structura ei omogenă sau eterogenă, prin idealurile ei conservative, revanșarde sau sociale

dinamice, prin densitatea ei, prin zonele ei de concentrare pasivă sau activă (vezi J. Brunhes et Camille Valleux, La Geographie de l'Histoire), prin ocupația ei profesională, prin calitățile sau defectele ei, prin forțele sau slăbiciunile ei, este în fine ultimul factor determinant în relațiunile internaționale ale unui stat.

Prin faptul că de jur împrejur alte cantități etnice își duc traiul, organismul politic care este înconjurat de ele trebue să suporte asupra-și o anumită presiune. Prin definiții este greu de a se identifica această „presiune etnică" dar nu este mai puțin adevărat că ea există de fapt, variind în timp și spațiu dela o zonă la alta, găsindu-și expresie vie în tendințele vitale de orice natură ale unei mase etnice care luptîndu-se pentru existență, se lovește de o altă masă și de granițele ce i-au fost trasate prin forță, din întîmplare, prin bună înțelegere sau datind din vremuri imemorabile.

Poate că n'are o valoare absolută, calcularea acestui coeficient de presiune, dar în dublul său aspect, terestru și maritim, el ne indică totuși cu aproximație cît de mare este grevarea etnică ce se exercită asupra unui stat de către vecinii cari s'au oprit la granițele sale.

Dintre toți vecinii noștri, Romînia denotă indicele cel mai ridicat (12) deși cu mult mai scăzut decît acel dinainte de război (30,8) cînd colosul țarist în spatele nostru și blocul austriac adînc înfipt în „stomacul" nostru, păreau că ne zdruncină.

Dinamismul unui stat are o anumită zonă de activare, sau mai multe. Este important să se cunoască direcțiile către cari statele vecine, mai mult automat decît voluntar, își exercită dinamismul lor.

Deși înainte de război Romînia a trebuit să suporte două dinamisme mari, prin faptul că acestea erau opuse, prin faptul că-și disputau între ele hegemonii și-și măsurau puterile, neutralizarea lor a asigurat în bună parte Romîniei independența ca stat tampon.

In fine, nu numai cifrele contează.

Popoare și state nu contează și nu se impun numai prin mărimea cifrelor lor terestre și etnice.

Momente psichologice, idealuri și năzuinți cari domină masele sau o entitate etnică la un timp dat, nu numai că dau viață vie singenismului geografic și etnic, dar adeseori întrec cu mult toate așteptările și toate calculele reci atunci cînd o comunitate atacă sau se apără. Forța de bătaie și forța de rezistență sînt adeseori în funcție de idealul care animează o comunitate întreagă, iar resursele economice și omenești sînt potențate la un nivel fără precedent.

Motivul cauzal al raporturilor noastre, bune sau rele, ac-

tive sau pasive, ofensive sau defensive așa cum el poate fi identificat conform sistematicei studiului Relațiilor Internaționale, să fie apoi concluziva încercare de identificare.

Inconjurați de șase vecini, vrînd nevrînd, trebuie să conviețuim cu ei.

Sînt prea multe motivele pentru cari trebuie să-i cunoaștem și sînt prea importante problemele cari răsar din această vecinătate ca să nu continuăm de a intra în viitor ignoranți și stupizi ca... strutul.

DR. I. CRISTUREANU

RUSIA SOVIETICĂ

AL DOILEA PLAN CINCINAL INCEPE...

Primul plan cincinal a început în toamna anului 1928. Ca în toate țările agricole, anul bugetar se fixează după strîngerea recoltei. In 1930 producția industrială a depășit valoarea celei agricole și anul financiar începe la 1 Ianuarie.

Prima schiță a planului prevedea următoarea creștere a producției pe fiecare an, față cu anul anterior:

1928/29	21,9%
1929/30	20,2%
1930/31	21,8%
1931/32	22,6%
1932/33	22,6%

Din primul an al planului s'a văzut, că aceste cifre erau prea reduse. Astfel în anul 1928/1929 creșterea producției a fost 23,4%, deci aproape cu 2% mai mult decît se prevăzuse. Multe ramuri industriale și-au îndeplinit planul în 2 ani și jumătate pînă la 3 ani. In fața acestui succes neașteptat, a pornit din mijlocul masselor entuziaste lozinca: „să realizăm planul cincinal în patru ani".

Cu 1933 începe al doilea plan cincinal și ține pînă în 1937. Va însemna lichidarea definitivă a tuturor rămășițelor capitaliste atît la orașe cît și la sate, și realizarea societății fără clase și ridicarea standardului de viață de 2-3 ori față de ceeace este azi.

LICHIDAREA ȘOMAJULUI

Pînă în 1929 a constituit intr'adevăr o problemă. Deși nici o fabrică nu era închisă și toate lucrau cu întreaga lor capacitate, totuș emigrarea crescîndă a țăranilor la orașe, atrași de îmbunătățirea repede a condițiilor de trai și de noul stil de viață, procura un mare număr de șomeri necalificați.

Era, deci, un șomaj *sui generis*, provenit, nu ca în capitalism de închiderea fabricilor, ci de o deplasare a populației rurale la orașe, fenomen pe care Europa l-a cunoscut copios în veacul al XIX-lea.

Iată un tablou al șomajului în U. R. S. S.:

1 Aprilie 1927	1.477.000
1 Aprilie 1928	1.575.000
1 Aprilie 1930	1.079.000
1 Iunie 1930	936.000
1 Iulie 1930	725.000

Ultimelor 300.000 de șomeri din 1930 li s'a propus să intre în uzine pentru a învăța o specialitate.

Astăzi există o cerere mare de elemente calificate, mai ales.

Intr'un sistem socialist, șomajul prin definiție și ca o consecință a structurii economice generale, nu poate exista. Dacă se oferă prea multă muncă se restring orele de lucru în mod automat, iar repartiția ne mai fiind în mîinile clasei capitaliste belșugul se resfrînge asupra comunității unanime.

ELECTRIFICARE

Lenin a sintetizat într'o formulă (aproape butadă) ceiace trebue să facă urmașii săi:

Electrificare + Soviete =socialism

Puterea Sovietelor însemnează dictatura proletariatului pentru perioada de tranziție și de construcție. Electrificarea rezumă deosebirea de utopiști și de egalizatorii în mizerie, propunînd ca țel al proletariatului „să ajungă și să întreacă tehnica țărilor capitaliste":

In 1913 se produceau			. . . .	780.000 kw.
La	1	Ianuarie	1929	1.789.000 »
»	1	»	1930	2.097.000 »
»	1	»	1931	2.885.000 »
»	1	»	1932	4.500.000 »
»	31	Decembrie	1932	7.000.000 »

U. R. S. S. ocupa la începutul planului cincinal locul al zecelea din lume în ceeace privește producția energiei electrice, iar la sfîrșitul planului locul al doilea în Europa și al treilea din lume.

DNIEPROSTROI

La 1 Maiu 1932 au fost puse în mișcare două turbine, iar în Octombrie 1932 a avut loc inaugurarea solemnă a întregei

stații hidroelectrice „Dnieprostoi", un gigant al industriei, care a uimit lumea întreagă și care este mindria tehnică sovietică. „Dnieprostoi", este un lung baraj de 800 metri lungime de-acurmezișul fluviului Nipru. Acest baraj ridică apa la o înălțime de 37 metri și o face să miște în cădere o serie de turbine care produc energie electrică în cantitate de 2.500.000 kw. Această energie este întrebuințată pentru toate industriile din regiune, pentru luminarea orașelor și satelor din bazinul inferior al Niprului.

Alături de această stație hidroelectrică a luat naștere o serie întreagă de uzine și fabrici din cele mai perfecționate, care utilizează energia produsă de căderea Niprului. Un oraș întreg modern, cu parcuri, teatre, cinematografe și cluburi pentru muncitori, populat de lucrătorii Dnieprostroiului a luat naștere odată cu acest imens combinat industrial.

VOLGSTROI

De curînd au început lucrările pregătitoare pentru construirea lui Volgastroi. Noul gigant al industriei sovietice va fi unic în lume și va întrece cu mult cele mai îndrăznețe construcții americane. Conceput în acelaș fel ca și Dnieprostroiul, Volgastroi îl va întrece în ce privește mărimea construcției și cantitatea de electricitate produsă.

Fluviul cel mai mare din Europa, Volga, va fi tăiat în drepul orașului Kamișin de un baraj lung de 3 km. Presiunea apei captate va pune în mișcare turbine care vor produce energie electrică de o putere de 10—12 milioane kw.

O parte — 5 sau 6 milioane kw. — vor fi întrebuințați pentru ramuri industriale ale căror proecte au și fost alcătuite. Restul energiei electrice va merge pentru lucrările de irigație ale regiunei de stepă din bazinul inferior al Volgăi, care va deveni un imens grînar. Se vor pune în exploatare sistematică 4.300.000 ha.

„AVIONUL" ȘI „BROASCA ȚESTOASA"

Fabrica sau uzina, care a îndeplinit cota parte rezervată în plan, înainte de termen, primește ca decorație o placă reprezentativă un avion pe care o afișează la intrare. Colectivul rămas în urmă se decorează cu o... broască țestoasă.

Rușinea se răsfrînge asupra grupului și amulația are exact aceleași resorturi psihologice ca și la echipele sportive.

CAILE FERATE

In timpul războiului civil au fost distruse 21.500 km. de linii ferate, 175.000 km. de linii telegrafice și telefonice, 3.672 poduri.

In anul 1926—1927 s'a atins nivelul dinainte de războiu. La sfîrșitul lui 1927 lungimea rețelii a depășit cu 17.000 km. nivelul antebelic.

Lungimea rețelii de căi ferate ruse în 1931 era de 58.000 km. La începutul anului 1931 a atins 80.000 km. In cursul anului s'au mai pus în lucru 10.000 km. cale ferată dintre cari 6.000 km. au fost date în exploatare la sfîrșitul anului.

TURK-SIB

Turkestanul, țară din Asia Centrală, are o însemnătate deosebită pentru desvoltarea industriei sovietice. Bogată în materii prime, ea servește ca unul din izvoarele principale în deosebi pentru industria textilă. Pe malurile rîului Zarioșan, pămîntul este de o rodnicie excepțională. Acolo și în timpul țarismului se cultiva bumbac. Țăranii, însă, aveau nevoe de griu și alte cereale. Lipseau numai căile de comunicație pentru a asigura schimbul necesar, întrucît pămîntul cultivabil era în bună parte ocupat cu cereale. După ce puterea Sovietelor s'a întărit, una din grijile ei cele mai importante, a fost naționalizarea însemințărilor după regiuni și climă. Condițiunile naturale ale Turkestanului sînt îndeosebi prielnice pentru cultivarea bumbacului și a celebrei plante industriale *soja*. Cerealele puteau fi aduse din Ucraina și alte regiuni unde grînele cresc mai bine.

Numai într'o economie planificată, cum este cea sovietică, este posibilă această raționalizare.

Construirea unei căi ferate, care să lege Turkestanul prin Siberia cu regiunile cultivate de grîu și cu centrele industriale a fost o condiție necesară realizării acestui plan.

La 1 Maiu 1930 a avut loc inaugurarea solemnă a căii ferate Turkestan-Siberia (Turksib) în lungime totală de 1500 km. Construirea acestui drum de fier constituie un record mondial. In timp de doi ani, Sovietele au construit o cale ferată care trece prin mai multe țări cu climele cele mai diferite, prin deșerturi, munți, fluvii, mlaștini, stepă. Condițiile perfecte în cari a fost executată această cale, cu toate greutățile, ce se păreau multora de neînvins, timpul atît de scurt pentru această grandioasă lucrare, a uimit lumea întreagă și a arătat tuturor capacitatea tehnicei sovietice și puterea creatoare a celor ce construesc o lume nouă.

Dacă Dnieprostroiul va rămîne în Istorie ca un simbol al industrializării în domeniul electricității, Turk-Sibul este simbolul avîntului și progresului în transport și al civilizării fostelor colonii țariste.

SOVHOZURILE

„Sovhozurile" — ferme mari ale Statului — constituesc un puternic punct de sprijin pentru transformarea socialistă a agriculturii sovietice. Ele au fost organizate pe întinderi mari de pămînt ce nu mai fuseseră cultivate niciodată din cauza secetei sau puţinei desimi a populaţiei. Aceste adevărate „fabrici de grîu" întrebuinţează mai ales munca cu maşini. Parcul lor de tractoare dispunea în 1931 de 500.000 cai putere. *Combinele* (maşini secerătoare şi treierătoare în acelaş timp) erau în 1930 în număr de 1.600 bucăţi, iar în 1931 de 6.000 bucăţi.

Mecanizarea a adus economii foarte mari de timp şi de oameni. Astfel pe sovhozul *„Verblind"* (Cămila) pentru munca completă a unui hectar (arat, semănat, secerat, treerat şi transportul recoltei) se cer trei ore şi jumătate cu maşina pentru grîul de iarnă şi numai două ore cu maşina pentru grîul de primăvară.

In cifre, sovhozurile s'au dezvoltat astfel:

1928/29	158.000
1929/30	1.000.000
1930/31	3.500.000
1931/32	8.566.000
1932/33	11.021.000

Pe toată întinderea Uniunei sunt sute de sovhozuri. Cele mai importante: *Gigant* (220.000 ha), *Verblind* (105.000 ha), *Cuban* (79.3000 ha), *Priazovski* (77.400 ha). Ele ajută activ gospodăriile colectivizate ale ţăranilor (kolhozurile) prin înfiinţarea de cursuri speciale de agricultură şi stabilesc planuri pentru exploatarea raţională a culturilor.

Pe lingă sovhozuri s'au creiat numeroase staţii experimentale în Siberia, Asia Centrală şi Extremul Orient cu şcoli, care prepară cadre tehnice. In aceste staţiuni experimentale se studiază, de exemplu, care sînt cele mai potrivite cereale pentru o anumită regiune, care cereale rezistă mai bine la secetă sau la ploi prea bogate. Se creiază soiuri noui de plante prin încrucişări şi se caută metode noui de cultivare.

In anul 1931 au funcţionat pe lingă sovhozuri 5 şcoli superioare de agricultură cu 3.083 studenţi, 11 şcoli tehnice agrare cu 2.572 elevi, 6 facultăţi muncitoreşti cu 2.816 auditori. Tot în sarcina staţiilor experimentale cade formarea a mii de mecanici şi conductori de tractoare şi maşini agricole. Peste tot sovhozurile creiază şcoli, fabrici-bucătării, spitale, grădini de copii, biblioteci, iar ţara ia o nouă înfăţişare.

CREŞTEREA MUNCITORILOR INDUSTRIALI

In 1917 au fost	10.990.000
» 1930 » »	16.840.000
» 1931 » »	18.600.000
» 1932 » »	21.000.000

Această creştere numerică indică desvoltarea industrială cu paşi repezi a Sovietelor. Cea mai mare parte a muncitorilor nou intraţi în industrie provin din calificarea muncitorilor agricoli, ale căror braţe rămîn libere prin introducerea maşinismului în agricultură.

MICŞORAREA ORELOR DE MUNCA

Vechiul deziderat al masselor muncitoreşti era: 8 ore muncă, 8 ore somn, 8 ore repaos şi cultură.

Opt ore muncă este totuş prea mult. Culturalizarea masselor cere timp, iar omul nou nu trebuie să fie o maşină de lucru. Introducerea sistemului echipelor, care muncesc prin rotaţie va îngădui să se utilizeze maşinile la maximum, iar omul să aibă timp disponibil cît mai mult. Ore mai puţin de lucru însemnează şi un randament mai mare al lucrătorului. Iată tabloul micşorării treptate a orelor de muncă, deşi maşinile sînt la maximum utilizate şi producţia marchează creşteri:

	1930	1931	1932
Intreprinderile petrolifere	7,25 ore	7,98 ore	6,95 ore
Min	6,78 »	6,30 »	5,92 »
Metalurgie şi maşini	7,64 »	7,40 «	6,87 »
Industria lemnului	7,81 »	7,57 »	6,95 »

Tot pentru a uşura munca a fost introdusă în U. R. S. S. săptămîna de lucru de cinci zile. In fiecare fabrică se lucrează în trei echipe, aşa că maşinile nu stau în loc decît un timp foarte scurt, la vremea mesei. Aceste echipe nu lucrează, însă, 6 zile pe săptămînă, ci numai 4, iar a 5-a zi se odihnesc. In fiecare zi 1/5 din muncitori are repaos, iar 4/5 lucrează.

Tinerii sub 14 ani, conform legilor, nu au voe să lucreze în fabrică. Dela 14 la 16 ani lucrează 4 ore pe zi, iar dela 16 la 18 ani ziua de muncă este de 6 ore. In orele de muncă se cuprinde şi timpul de învăţătură. Durata uceniciei este de maximum 2 ani. Pentru tineri există principiul: la muncă egală salariu egal cu cei vîrstnici.

O BROŞURA

O broşură în romîneşte, întocmită de d-nii Radu Savin şi Victor Florescu despre U. R. S. S. (După 15 ani) cu o pre-

zentare de d. Panait Moșoiu in „Biblioteca revistei *Ideea*" a fost confiscată pe ziua de 31 Octombrie 1932. Domnia-sa a protestat zadarnic.

Broșura ne-a căzut in miini și nu face altceva, decit să sistematizeze material publicat de către vizitatori burghezi in Rusia sovietică, ca d. Chirițescu-Arva, Michail Farbman dela *The Economist*, Emile Schreiber, Harris Dan, etc.

REPUBLICA CEHOSLOVACĂ

NUMAR ȘI ROL POLITIC

Cehoslovacia joacă un rol in politica europeană cu mult mai insemnat decit al Rominiei, deși are numai 140.576 km² (a patruzecea țară ca intindere și a zecea ca densitate a populației după Continent) și 13.604.807 locuitori, dintre cari 8.759.186 (65,5%) Cehoslovaci, 3.122.390 (23,3%) Germani, 745.935 (5,5%) Unguri, 459.346 (3,5%) Ruși, 75.656 (0,5%) Polonezi, 180.332 (1,3%) Evrei și 23.335 (0,2%) locuitori de alte naționalități.

Față de cele aproape 18 milioane locuitori ai Rominiei-Mari, Praga este un centru european impozant față de București. Așezarea geografică, civilizația, bogățiile industriale puse in exploatare, abilitatea politicei externe sint factorii, care contribuesc la această diferență.

VALAHI IN CEHOSLOVACIA

In Moravia, locuitorii de munte se chiamă *„horáci"* (hora=munte), iar locuitorii văilor sint numiți „honáci". In partea de răsărit a Horácilor locuiesc *Valahi* (Denumirea se menține și in limba cehoslovacă pentru această populație alogenă).

D. Ovid Densușianu a demonstrat originea lor rominească. Procesul de desnaționalizare s'a indeplinit de-alungul veacurilor, deși in dialectul lor se găsesc multe rămășițe valahe. Valahii in Cehoslovacia sint in număr de 150.000 locuitori, in majoritate țărani.

CEHOSLOVACI IN STRAINATATE

Odată cu ultimele prohibițiuni la munca străinilor in intreprinderile naționale și cu valul de șovinism și autarhisme economice s'a pus pentru Cehoslovacia problema repatrierii unei coeficient al membrilor săi naționali plecați din patrie de mai multă sau mai puțină vreme.

In intreaga lume se găsesc 2.300.000 Cehoslovaci, adică aproape 23% din totalul națiunii, proporție pe care n'o atinge

decit Germania cu 33 milioane emigrați la o populație de 66 milioane autohtoni.

In America se află	1.200.000 Cehoslovaci	
„ Austria „ „	500.000 „	minoritari
„ Ungaria „ „	150.000 „	„
„ U.R.S.S. „ „	60.000 „	„

Restul sint repartizați intre Germania, Polonia și alte state.

Boicotul in străinătate al minei de lucru și al muncitorilor calificați de proveniență cehoslovacă mărește numărul șomerilor locali. Din Romînia au trebuit să plece numeroși muncitori și tehnicieni odată cu deslănțuirea crizei și in urma măsurilor luate de protecție a elementelor autohtone.

Este și aceasta o metodă burgheză de combatere a șomajului, care seamănă mult cu metoda de cirpire a antereului intrebuințată de Arvinte...

PETRE PANDREA

■

CULTURA MINORITARA

REVISTE LITERARE MINORITARE

Revista „Klingsor" din Brașov — fără îndoială singura revistă germană serioasă din Rominia — a împlinit cu numărul din Ianuarie zece ani de existență.

Intr'un articol intitulat „Cu prilejul anului al zecelea", d. Heinric Zillich, director și întemeietor al revistei, schițează condițiile în care a pornit acum un deceniu mișcarea literară din jurul lui „Klingsor" și elanurile care au însuflețit-o. Aceste intenții și elanuri sînt simbolic cuprinse în însuși titlul revistei, în numele acestui Klingsor, vechi Minnesinger din veacul al doisprezecilea, aproape legendar, despre care se spune că și-ar fi avut obîrșia prin ținuturile Ardealului. Un titlu romantic, ce corespundea avîntului poetic al tinerilor care au înființat revista acum zece ani.

O chestiune despre care nu s'a vorbit încă destul în mișcarea noastră literară de după război este aceea a apropierii culturale între vechiul regat și populația minoritară. Mai exact, este vorba despre necunoașterea reciprocă dintre lumea literară romînească și cea germană și maghiară din Ardeal. Vina este a tuturora. Revistele literare romînești se desinteresează de literatura minoritară după cum revistele minoritate ignorează literatura romînească. Cauza? Dacă pentru revistele vechiului regat, ea este doar o simplă și culpabilă indiferență, pentru revistele minoritare ea poate fi alta. Este, în primul rînd faptul că centrul de gravitație al revistelor minoritare este, în chip firesc, altul decît Bucureștii. Toate revistele minoritare sînt, de fapt, reprezentante ale culturii germane sau maghiare în Rominia. Ele atîrnă spiritualicește de Berlin sau Budapesta. Și își informează cititorii, aproape exclusiv, cu știri din literaturile străine pe care le reprezintă.

Fără îndoială, înainte de-a reprezenta o cultură germană sau maghiară, revistele minoritare ar trebui să oglindească mișcarea literară minoritară din Rominia. Acesta este rostul lor adevărat. „Klingsor" ni se pare că realizează acest lucru. Are un caracter regional care îl face simpatic. Este o contribuție serioasă a culturii Germanilor din Ardeal.

Constatăm, însă, și în această revistă (fără nici-o intenție de dojană!) lipsa materialului informativ cu privire la literatura romînească, fie din Ardeal, fie din vechiul regat.

Repetăm că vina este a tuturora. Ea însă poate fi repede reparată. Pentrucă, încă odată, credem că o apropiere între literatura romînească și literaturile minoritare nu poate fi decît folositoare tuturora.

PH.

REVISTA REVISTELOR

ROMÂNE

Convorbiri literare, continuă să apară sub direcția d-lui Al. Tzigara-Samurcaș. A afirma, ca unii tineri, că se tipărește în zadar, ar fi să spunem un neadevăr, căci bătrâna revistă, intrată în al 65-lea an de existență, cuprinde întotdeauna material documentar interesant. Revista trăește, ca bătrânii, din amintiri, și asta face din ea o bună arhivă a *Junimii*.

Ne întrebăm însă dece *Convorbiri literare* nu încearcă să fie și o revistă literară, cu orice direcțiune, tradiționalistă sau modernistă, dar direcțiune? Căci este ciudat să constați că această revistă trăește pe altă lume. Poetul ei oficial, unicul, pare a fi d. Const. Goran, care scrie lucruri de acestea naive și oneste:

Se clatină codrul din basme
Și ramuri vrăjite se sbat:
Plâng plopi în freamăt de jale
Tristețea domnește 'n palat

Criticul revistei este d. C. Gerota ale cărui preferințe merg, bunăoară, către o insipidă carte a unui domn Jean Naum: *Cu aripile întinse*. Cronica revistei nu vede nimic din realitatea înconjurătoare și se mărginește la recenzii disparate și fără orientare. E de remarcat în nr. pe August—Octombrie lunga și convingătoarea disculpare a d-lui Tzigara-Samurcaș de învinuirile de trădare ce i s'au adus. *(Răspuns d-lui N. Iorga)*.

■

Apar cu asiduitate reviste de tineri: *Azi, România literară, Discobolul, Ulise, Răboj*. Un aer comun de frondă și de front obștesc în fața unui pretins inamic le înfrățește. Intre ele însă este o mare deosebire de nivel. Așa bunăoară *Azi* înrunește în paginile ei publiciști, uneori foarte înaintați în vârstă, dar care se socotesc tineri, fiindcă probabil vremea lor n'a sosit încă. Acestora li se poate tăgădui talentul sau cel puțin valabilitatea operii lor de până acum, dar nu li se poate nega nivelul satisfăcător, și adeseori foarte înaintat, al culturii. *Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Zaharia Stancu, Anton Holban, Radu Boureanu* și alții mai tineri, cunoscuți deocamdată numai din articole și întâmplătoare fragmente literare (E. Jebeleanu, Octav Șuluțiu, Cicerone Theodorescu, C. N. Negoiță, I. I. Cantacuzino etc.), constituesc o clasă de tineri intelectuali din mijlocul cărora suntem îndreptățiți să așteptăm cândva pe cineva.

In *Ulise, Discobolul* întâlnim alte nume: *Em. Ungher, Lucian Boz, Horia Groza, Al. Robot, Barbu Brezianu, Emil Botta* și alții, la care se observă în articole și poezie o înclinare către speculațiune și hermetism, sprijinită la unii de lecturi destul de grave.

Cu tot acest nivel superior intelectual, „arta" lor e încă nebuloasă:

Hă, hă
Singur gândul hâd e frumos
Ne așezăm lângă ochi și privim în mreji:
Scrisul e rotund și lunecă în pipăit
Bolnavii de minte sânt cei din urmă treji
Buba, obraz nou sărutat pe dosit
. . . .
Să ne spânzurăm toți de-odată

Abastru făr'de cot
In cer habotnic sfânt.

Dar! — mărităt zgomot
(Sinoptic drum sau gând)
Topește fier cruciat
Bufnitul aripat:

Alte publicații ca *Cristalul, Răboj*, fără a fi mai puțin combatante, sânt la un nivel mai modest. Colaboratorii lor: M. Bovici, Horia Fulger, Bazil V. Nistor, Ștefan Horint, Horia Liman etc., au vârste uneori de tot fragede. Iubirea lor de literatură, deși nesprijinită de cultură, e tot atât de lăudabilă în acțiunea totală și tot așa de reprobabilă în lucrul aplicat.

Lampa te așteaptă cu sexu scos

Nourii's plăcintă
pe cer nordic
Când mușcă din mine
cașcaval mucigăit

Când însă e vorba de critică toți sunt de acord. „E nevoie de un critic!" strigă unul din ei. Altul mai în vârstă, nu recunoaște decât pe Titu Maiorescu.

Toți criticii contimporani sunt injuriați și moralizați sau măguliți pe rând, în așa fel încât în lauda unuia să sufere ceilalți, (v. *Critici, cronicari și moașe literare* în *Răboj* pe Febr. 1933). Critica, dovedindu-se incoruptibilă, „generația" și-a ales critici din sânul ei, în scopul de a combate și rușina pe criticii „scorțoși". D-nii Jebeleanu, Eugen Ionescu, Polihroniade, Cicerone Theodorescu și alții descopere genii tinere la fiece pas.

Intrucît ne privește, nu vom renunța la rigiditatea pe care o presupune adevărata critică, folositoare progresului real al unei culturi, dar nu vom fi așa de „scorțoși" încît să nu recenzăm cu obiectivitate și simpatie teoretică orice manifestare primită din dorința de a crea.

STRĂINE

O opinie asupra Rominiei.

„*Rominia*. Cabinetul profesorului Iorga a fost înlocuit de un minister Vaida-Voevod care a decretat disolvarea Parlamentului și a făcut noui alegeri. Acestea au fost favorabile partidului național-țărănesc. Protestările d-lui Titulescu împotriva pactului romîno-sovietic au adus în luna Octombrie demisia cabinetului Vaida-Voevod, căruia i-a urmat un minister Maniu, în care d. Titulescu deține portofoliul Afacerilor străine.

„Această țară se resimte de o lipsă aproape totală de conducere hotărîtă și sănătoasă".
(Le mois, 1 Dec. 1932—Ian. 1933)

■

Francesco Nitti despre criza mondială.

„Nu este alt leac nici altă ieșire din criză decît în ordinea politică: să se pregătească dezarmarea, să se uite urile războiului, să se reducă cheltuelile publice, să se facă cu putință libera circulație a oamenilor și mărfurilor, intr'un cuvînt să se restabilească încrederea. Dacă o înțelegere sinceră și directă între Franța și Germania ar fi posibilă, situația s'ar îndrepta numaidecît. Dar peste tot se vorbește încă în limbajul războiului, se pronunță discursuri banale în numele păcii și se fac mișcări serioase în favoarea războiului. Nu se vede încă drumul mîntuirii.

„Orice plan economic este o iluzie și orice nouă atribuire de puteri statului, adică orice sporire de cheltueli publice, este o primejdie. Remediile sunt totdeodată de ordin politic și de ordin moral și din douăzeci și cinci de mii de leacuri cu scopul de a pune capăt crizei, singurul bun este acela pe care nimeni nu-l vrea".

(ibid)

■

Charles Richet despre bunul simț în critică.

„...A lua bunul simț ca regulă de gîndire este ceva cu totul imposibil. Căci acest bun simț e așa de variabil, de nesigur și de schimbăcios, încît nu te poți sprijini pe el ca pe o stîncă tare. Pentru purtarea în viață însă e mai înțelept să nu te încrezi decît în bunul simț.

„N'aș îndrăzni totuși să dau acest sfat savantului și artistului. Savantul trebue să se îndoiască de tot. Artistul trebue să conceapă lucruri mari și să se arunce într'un ideal pe care îl întrevede în visurile sale. Dar individul obișnuit *(man in the street)*, care nu este nici savant, nici artist, trebue *să se poarte ca toată lumea.* E o regulă de viață pe care trebue s'o urmeze ca să nu se expună la deziluzii dureroase, la zîmbete disprețuitoare și poate la persecuții pe față...

„Da! bunul simț este o calitate de mâna întîi, dar cu condiția formală să nu-i sacrifici gîndirea ta. Viitorul este al îndrăzneților, al precursorilor. Ei s'au lipsit de bun simț fără teama de a fi ironizați, p rsecutați, bîrfiți și izgoniți.

„Intr'un fel eu sunt mai degrabă pentru nebunul acela mare de Don Quichotte decît pentru Sancho Pansa, mai degrabă pentru Alceste decît pentru Philinte. Deși admir mult pe Boileau și pe Rafael, prefer pe Victor Hugo lui Boileau și pe Michelangelo lui Rafael".

(Revue des Deux Mondes Dec. 1932)

Roma fascistă.

„Plimbați-vă cu un roman ale cărui sentimente de rezistență față de regim vi se par neîndoelnice. Tot drumul va fi numai plângeri și critici. Dar deodată veți ajunge pe acea măreață autostradă a Ostiei, care e o mîndrie a inginerilor fasciști. „Ecco!" zice romanul. Și tu pândești pe fața lui o expresie de ironie sau de dispreț. Dar nu găsești decît reflexul unei mândrii nespuse.

Ceeace vă arată, drumul acela model, devine deodată opera sa, creația lui personală. Te întrebi atunci dacă acea flacără în privire, care contrazice vorbele ironice, traduce adevărul inimii sale? De unde poți ști? Oricum, nu te înșeli, este aceeaș flacără care a strălucit, în aceiași ochi latini, atunci cînd Cavour a redat Italiei sufletul unic pe care-l pierduse, când sculptorii și papii au ridicat San Pietro de-asupra lumii ca un simbol roman de dominație creștină, cînd Titus a trecut pe sub arcul său imperial cortegiul evreilor înlănțuiți, cînd Vergiliu a trecut la nemurire legenda originilor divine, cînd Scipio Emilian a eliberat republica de visul rău al Cartaginei, cînd fii lupoaicei au tras întîiele graniți ale orașului nepieritor.

(Jean-Jacques Bernard, Rome, în *Nouv. Littéraires* din 21 Ian. 1933)

■

A L B U M

Bucureștii în Grecia.

In *Lupta* din 28 Ian. 1933, d. Comandor C. Negru publică un articol sub acest titlu sugestiv:

Setebeul român
și Setebeul grec

■

Acord gramatical.

„Pe noi nu ne-a preocupat niciodată aceste chestiuni, nu participăm, nu ne amestecăm și nici nu relevăm măcar acest soi de intrigi".

Invenții neroade în *„Universul"* din 6 Ian. 1933

E un record de sinteză a acordării verbului cu complementul, căci noi am fi zis: „nu participăm *la*,.. nu ne amestecăm *în*... și nici nu relevăm..."

■

Un scriitor romîn necunoscut.

Mărturisim că n'am știut niciodată de existența unui scriitor romîn *Nicu C. Pavel.* Aflăm aceasta dintr'un anunț de parastas.

†

Doamna și Inted. Maior C. Pavel anunță parastasul de 2 ani al unicului scump, iubit și mult regretat fiu, răpus în floarea vîrstei de 26 ani

NICU C. PAVEL
Scriitor Român

■

Pentru Statul major al Armatei sau *Misiunea păsărarilor.*

„Armele moderne au făcut de prisos truda îndelungată a dresării șoimilor, cu toate că nu *a-și* (sic) fi de loc mirat ca în pregătirea unui nou războі ei să reapară fie pentu a urmări porumbeii *ce poartă sub aripă răvașe* (sic), fie pentru a ne apăra de păsările mecanice ale dușmanului.

„O vînătoare nouă are să înceapă. Cum în Anglia au încercat să dreseze morse care să vestească apropierea submarinelor, poate că stoluri de șoimi dresați năpustindu-se spre înălțimi ar izbuti să aducă apărare. Vitejia lor va ajunge astfel să fie din nou prețuită, și chiar mai mult decît în trecut. Păstrăm încă amintirea acelor vulturi cari în adâncul orientului au pricinuit în nătingа lor mînie moartea unuia din cei mai bravi piloți — oare instinctul nu va fi încă odată folosit de păsărari pricepuți?"

Adrian Maniu, Șoimii în *Universul* din 9 Febr. 1933

■

Un mort viu : Mussolini.

„După ce-și face datoria pe front, ca puțini alții și este rănit *mortal*... se întoarce la Milano."

Stelian Popescu, B. Mussolini în *Universul* din 9 Febr. 1933

■

Un bărbat exigent.

„*Director* Instituție, situație solidă, 50.000 lunar, 35 ani, creștin ortodox, fără vicii, înalt, brunet, simpatic, vorbește romîna, germana, franceza. Dorește căsătorie Domnișoară 18—23 ani, frumoasă, siluetă, zestrea nu interesează; prefer săracă, însă frumusețe desăvârșită, nefardată, nevopsită, harnică, cinstită".

C A R I C A T U R A

C R I Z A   F I N A N C I A R Ă

Să nu trecem pe acolo, se prepară proectele financiare. (Marianne)

Condamnatul.— *N'am noroc şi pace! Chéron a plecat inainte de a suprima postul de călău.* (Paris-Soir)

— Iţi las cămaşa.
— Ce să fac cu ea? Acum nu mai pot să fac decit nudism! (Paris-Soir)

— Cunosc un loc unde poţi scuipa fără să fumezi.
— ?...
— La percepţie! (Paris-Soir)

„Viaţa Romînească", *singura revistă mare de cultură generală, comparabilă celor mai insemnate publicaţii europene de acest fel, intră, după o relativă stagnare, datorită crizei, într'o fază nouă.*

Credincioasă tradiţiei sale, ea va armoniza, contemporaneizîndu-se, cele două mari principii ale oricărui fenomen cultural: atitudinea *hotărîtă, politica ideologică şi socială, profesind idei proprii, deoarece cultură inseamnă idee activă nu academie, şi* indiferenţa *formală, estetică, ce o va pune în măsură să-şi invingă propria atitudine şi să formuleze judecăţi critice absolute. Colaboratorul* Vieţii romîneşti *va putea exprima in scrierile sale concepţiile proprii asupra problemelor culturale şi sociale; dar aceste scrieri nu vor fi acceptate fără condiţia supremă a formei lor artistice. Intr'un cuvînt, revistă de atitudine in domeniul problemei,* „Viaţa Romînească" *va face acea sinteză superioară intre act şi idee, intre cultură şi critică. Intrucît priveşte situarea ei in timp,* „Viaţa Romînească" *n'a fost niciodată, cum pe nedrept s'a spus, o cetate închisă. Ea nu va face greşala să închidă ochii asupra realităţii înconjurătoare, dar nu va face nici eroarea de a uita imperativul valorii şi a primi cu excesivă îngăduinţă orice manifestare, sub cuvânt că e de generaţie nouă.* „Viaţa Romînească" *este cu prezentul prin preocupările ei ideologice şi reprezintă aşa dar ultima generaţie, dar prin atitudinea ei estetică ea este abstractă şi conciliatoare şi in paginile ei vor sta alături scriitorii bătrîni şi cei tineri, în măsura in care meritul personal îngădue.*

Păstrînd contactul cu intemeetorii ei bătrîni, „Viaţa Romînească" *va fi condusă de oameni tineri (M. Ralea, G. Călinescu, M. Sevastos), ceeace va fi o chezăşie de receptivitatea ei faţă de nouăle forme de cultură şi artă.*

Pentru Autori

Se aduce la cunoştiinţa autorilor că manuscrisele primite la redacţie, nu se înapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă vor fi înştiinţaţi despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacţia îşi rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviinţă, conducîndu-se numai după consideraţii tehnice şi editoriale.

O dată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugaţi să ne comunice şi onorariul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcţiunea Revistei.

Autorilor nu li se pot trimite corecturile şi prin urmare sînt invitaţi să-şi redacteze manuscrisele definitiv şi citeţ.

Deoarece revista urmăreşte în fiece număr realizarea unui plan sintetic al articolelor, colaboratorii sînt rugaţi a lua mai dinainte înţelegere cu redacţia: pentru partea ideologică şi politică cu d. M. D. Ralea *(Tel. 2.2550); pentru cea literară, artistică şi redacţională cu d.* G. Călinescu *(Tel. 2.0054).*

Pentru tot ceeace priveşte redacţia: manuscrise, reviste, ziare, cărţi, etc., a se adresa la *Redacţia Revistei „Viaţa Romînească", Strada Const. Mille No. 5-9, Bucureşti.*

1933. ANUL XXV. MARTIE No. 3.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

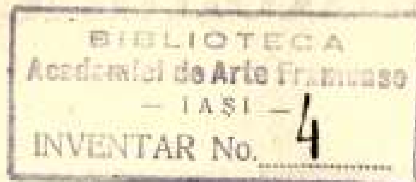
REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

VOLUMUL XCII
ANUL XXV

ATELIERELE „ADEVERUL“ S. A.
STR. CONST. MILLE 5-9, BUCUREȘTI
1933

LEGENDA RUSEASCA

MIHAIL SADOVEANU

In vremea războiului, la redacția ziarului „Romînia", într'o sară, a căzut un străin pribeag, un Rus. Era un om mărunt, slăbuț, privind prin ochelari cu ochi neliniștiți, în care părea a se răsfringe prima panică a catastrofei. La Riga și la Odesa, marinarii împușcau pe ofițerii lor și-i zvîrleau peste bord, hrană peștilor mării. In orașele vastei împărății luceau incendiile și oameni, cu părul vîlvoiu, zbătut în vînt cași flacările, alergau fără țintă jertfind vieți, ingurgitînd cantități enorme de alimente și alcool, răzbunînd foamea generațiilor. Intiia bucurie a plebei se traducea printr'o imensă batjocură a autorității. Aprodul devenea președinte de tribunal, iar președintele era dărîmat și osîndit, să spele podelele cu o cîrpă murdară, care după aceia îi era vîrîtă pe gît cu coada măturei. Generalul trebuia să servească în genunchi pe ordonanța lui, care-i făcea grație ucigîndu-l c'un foc de revolver. Vagabonzii spintecau prăvăliile cu lovituri de topoare. Intrau în pivnițî și sfredeleau butoaiele cu gloanțe de pușcă; apoi se așezau cu guri lacome la aceste izvoare improvizate. Multe pivnițe se transformau în cisterne, în care pluteau cadavrele convivilor. Baia aceasta a morții poate era prima din viața lor. Insfirșit intelectualul, nobilul și generosul intelectual rus, cel care denunțase suferințele mulțimilor, care poetizase pe țăran și pe vagabond, împrumutîndu-i filosofia și aspirațiile lui proprii, era supus unei persecuții speciale. Acesta era, în fața robilor răzbunători, individul care trăiește fără muncă: unul scrie, altul joacă teatru: sînt cei mai vrednici de dispreț măscărici ai lumii. Spînzură-i cu cravata lor proprie; taie-le gîtul cu gulerul scrobit; fă din manșete două cilindre pe care i le bați în ochi cu călcîiul cizmei! Intelectualul, adică omul de nimic, era vînatul cel mai amuzant al tovarășului cu mîni bătătorite și cu ochi în care ardea bestialitatea ancestrală.

Astfel cel pribeag de dincolo, scăpat în limanul nostru la Iași, încălzindu-se lîngă foc în straiele lui subțiri, gustînd dintr'o mîncare caldă și sorbind o cafea, simbol al tihnei, ne învăța că supremul bine pentru suflet e să cunoască asemenea ceas, după suferinți crude.

Indată ce-și veni în fire, începu a face prognosticuri și a vîntura marile probleme ale Europei. Judeca pe împărați și pe cancelari privindu-i ironic prin ochelari cașicum ar fi fost de față; cunoștea cancanurile curților și intrigile ministerelor

de externe — sau cel puțin părea că le cunoaște; emitea necontenit păreri tulburi și paradoxale, apoi își arăta dorința să îndeplinească o muncă oarecare spre a-și cîștiga pînea de a douazi. Își întorcea pe dos buzunarul cu desăvîrșire gol, apoi ne detalia menu-ul unui somptuos banchet diplomatic la care luase parte nu de multă vreme. Avea un rîs straniu și rătăcit, după care ne privea cu melancolie.

Ce se va întîmpla cu Rusia? intrebam noi.

Ce se va întîmpla cu Rusia? ofta el. Rusia este un mare rezervoriu al umanității. Acuma se fărîmă o lume, ca să renască alta. Cînd se vor împlini etapele suferințelor, nimeni nu știe. Numai în obscurele și profeticele legende populare se poate găsi un semn că acest popor mai are nevoie de timp, pînă ce va ajunge să se găsească pe sine însuși, eliberînd o formă nouă de viață. Pînă atunci mai are a trece prin suferinți și încercări.

Rușii au o poveste veche, în care se cuprinde această prorocire. E povestea lui Ilie din Murom. Acest Ilia Muromeț e un uriaș al vastelor întinderi scitice. Are el un codru vechiu și mare, unde și-a făcut sălaș. Acolo într'o peșteră, pe pătul de mușchiu și frunze, doarme o sută de ani, cu toporul alături. După o sută de ani se scoală și iese cu toporul la lume; vede că rînduielile nu-s bune; face rînduială cu toporul, dărîmind, omorînd și pedepsind; apoi iar se întoarce la peștera din codru și-și leapădă hoitul pe culcuș, ațipește și doarme din nou o sută de ani.

Din sută în sută de ani, legenda s'a verificat pînă acum. In veacul XVII, Ilia Muromeț a făcut rînduială punînd în scaunul împărăției rusești pe batiușca țar Mihail Romanov. In veacul XVIII, Ilia Muromeț a ieșit iar la lume și s'a întovărășit cu țarul Petru, pentru o ispravă din cele mai ciudate. In veacul XIX, Ilia a dat ajutor țarului Alexandru ca să izgonească pe venetici și pe Antihristul lor care se chema Napoleon. Acuma iar a ieșit din peștera lui și-i doboară pe toți. Dacă vor mai rămînea suflet și cuget în urma lui, trebuie să ia aminte că uriașul iar se va întoarce într'un veac. Acuma s'a dus după obiceiu în sălașul lui, s'a trîntit cu tîmpla la pămînt și doarme iar. Inima lui bate cu cea a pămîntului. In somnul lui greu toate faptele oamenilor trecători se răsfring în imagini cinematografice. El le lasă să treacă, le simte și le judecă și doarme pînă ce iar îi va veni deșteptarea, după semnul necunoscut al lui Dumnezeu.

Frămîntările războiului l-au luat ca pe o frunză în furtună pe acel pribeag care cunoștea secrete diplomatice și spunea povești, ca să rezolve problema unei mese. Poate a intrat și el în codru ca Ilia Muromeț, ca să doarmă un veac.

MIHAIL SADOVEANU

PEISAGII ALE AMINTIRII

HORTENSIA PAPADAT BENGESCU

FETIȚA

Platou sterp, unde — ca pentru un sfârșit de agonie — se opria în stația de capăt de linie un tren ostenit ce se tîrîse ceasuri lungi prin țărnă, prin zăduf, dealungul cîmpiilor de grîu verde, de grîu copt, — holde fără unduierea vreunei adieri miloase, abia ici și colo pătate cu oaza unor pomi rari, cari uneori grămădiau o pădurice scundă, chială, totuși îngrijorătoare, evocînd primejdie pe goliciunea întinsului; — platou lipsit parcă chiar de dunga care scufundă undeva în nedumerire și mister, orizonturile.

Iarna, trenul se tîra — vierme negru — pe cîmpia otova albă a zăpezii sau printre nămeți înalți ca diguri. Adesea înpotmolit, sta ceasuri în cîmp sau în vre-o stație pustie, ghemuită și ea subt zăpadă, apoi gîfîindu-și ultima răsuflare de aburi, ajungia în gara pătrată, galbenă, a orașului.

Oraș de port — dar, deacolo, din gară, nu se zărea nimic care să semnaleze locul unde rîpa se rupea cenușie și așternea subt ea o vale de mîl adînc.

Șerpuia prin valea mîlului dunga îngustă a unei șosele mărginite cu două rînduri de sălcii gîrbove. Uscat sau umed — după anotimpuri — mîlul cuprindea toată întinderea vederii pînă la un loc nedeslușit; acolo știai și puteai închipui curgerea înceată, cenușie, adîncă a Dunării... iar altundeva spre dreapta pe întinsul lat, știai și închipuiai mai vie, mai limpede o altă apă și căutai să ghicești cu ochiul, locul anume unde sălciile erau mai tinere, înșiruite pe rînduri mai multe și între ele creștea iarba de apă cu teiu verde, nalt, și alți pomișori păreau a se fi înfrățit acolo cu salcia... Iar la un alt popas al privirii cercetătoare, mai departe, oaza era mai bogată și apele lărgite cît un lac, curgeau parcă pe loc în bulboace; undele încîlcite încoace și încolo țeseau străluciri albăstrui și argintii — ca săbii cu tăișuri încrucișate orizontal — acolo apele înmulțite și încă înmiite ale Oltului și Dunării își împletiau îmbucarea lor.

Pe platou — abia cu patru-cinci metri urcat deasupra rîpei — orașul sta întors cu hotărîre spre cîmpia grînelor,

ticsit sub praf și năduf, fără să lase, din cuprinsul lui, să se ghicească ceva despre plaiul apelor vecine.

Abia atunci cînd dela Căzărmile mărginașe, apoi dealungul unei grădini pustii și aplecate, ieșiai din oraș pe șoseaua gloduroasă pe care trăsura sălta gemînd, atunci abia vedeai în jur plaiul mîlului aci secetos, aci vîscos de infiltrarea perfidă, sau vedeai ochiul mereu înmulțit al unor oglinzi mici de apă, iar uneori tot întinsul acoperit cu ape subțiri, inerte parcă și cari totuși peste noapte se înălțau încet, pînă, uneori, atingeau ultimele case ale orașului — căsuțele de lut cu dosul orb, lunecate din sărăcie de pe creasta rîpei, împinse acolo de disprețul și de plictiseala tiranică a orașului.

Acolo la margine, apa care nu mișca dar creștea tainic, aducea noaptea un svon ce nu lăsa mărginașii să doarmă, iar la ziuă îi pornia să se vaiere după pasări sau vite, sau coșare, luate hoțește peste noapte. Deacolo ziua, se strecura pînă la orășeni svon despre inundație, svon revenit în toți anii la același timp, zadarnic, dar care răsbia un murmur de neliniște prin toropiala traiului.

Cînd apele ajungeau la nivelul șoselei — niciodată însă nu înecau șoseaua cașicum sălciile ar fi fost un parapet — începea un pelerinagiu — același în toți anii — al orășenilor, cari priveau tăcuți același spectacol, apoi se întorceau resemnați cu aceleași plîngeri monotone pentru pășunile și turmele abia zărite în primăvară și pierite fără urmă — mai ales înspre Oltul mai prădalnic.

In anii cei cu ape mari, bordeiele lunecate depe coastă erau surpate dar se clădiau la loc cu încăpățînare toamna. Mai sus, — așa încît să acopere subt stagnarea lor orașul scund, îmbîcsit, posac, — nu se urcau apele. Ele adăogau numai la microbii glodului uscat pe acei ai apelor mucede; ofticа și paludismul își împărțiau, pe din două, prada secătuită cu încetul. Unii răsbăteau totuși cu plămîni teferi și sînge curat, chinuiți numai de cîntecul stăruitor de brotăcei și de pișcăturile țînțarilor ce împăienjeneau cu aripi și cu țiuit subțire serile; teferi erau mai mult cei veniți acolo de aiurea și cari nu se statorniceau.

Așa fel — necăjit pe ape, cu ulițile tăiate în cruce și răscruce în jurul unei rotunde mici, în care binevoiau să crească destul de înalți pomii unei grădini publice, orașul sta întors cu dinadinsul spre avuția cîmpiilor cu grîne și vointa lui îl lega prin gara galbenă de drumul mare — pe unde șerpuia trenul cel cu 2-3 vagoane de călători dar cu multe vagoane de cereale și de vite, trenul care pe linia mereu ocolită a șinelor, se plimba obscur dar harnic dealungul tuturor hambarelor cu aur.

Oropsit de frumusețe, ros de maliția climatului, orașul se îmbogăția fățiș dela holde și pieziș, de la ape, cu aere de modestie și cu lipsa de bucurie a cui nu e sănătos.

...Fetița n'ar fi putut spune cînd și cum luase cunoștință de cele ce erau în jurul ei. Privia fără să se uite, și imaginile se depuneau, se suprapuneau fără alterare, neîmpiedecate de nici o acceptare, de nici un refuz. Subt găoacea subțire dar trainică, a trupului, puterile îi erau absorbite de munca creșterii, muncă asurzită acolo departe în haosul ființei mici; simțurile — încă atîta de proaspete — îi dau numai un extaz latent al miracolului de a exista; se simția trăind și fapta vieții în sine o distra fără preciziune, îi da de lucru; i se părea că are mereu ceva de făcut pentru care îi era deajuns să stea nemișcată pe un scăunel. Cum peisagiul exterior nu-i solicita atenția și cum oamenii — pentru curiozitatea ei încă aromită — erau înfipți în peisagiu sarbezi și ei, toate energiile ei confuze erau întoarse asupra lor însăși.

Așa dar orașul scund, asfixiat, împresurat însă de bogăția holdelor și apelor nu plăcea, nu displăcea Fetiței. Avea zece ani cînd o adusese acolo trenul ce se tîra ca o omidă pe cîmpiile nesfîrșite. Sosise din alte orașe mai mari, mai mici. Nomadă încă din leagăn, acele schimbări erau pentru ea numai mișcări, popasuri, drumuri, sau cadre felurite, dobîndite succesiv fără sdruncin, o mobilitate în statornicie asemeni cu a celor de subt coviltirul unei caravane.

Adăpostul mărginit al casei părintești o înconjura pretutindeni cum și trinitatea nestrămutată: — Tata, Mama, Mama Tica. — Traiul era pentru Fetița numai un tors al vieții. — Ce făcea, ce gîndia, ce vorbia, ce i se întîmpla? — Nu i se întâmpla nimic care să turbure îndeletnicirea unică de a fi copil și de a crește. Zidurile casei, zidul părintesc, nu aveau nici un cutremur, nici o crăpătură pe unde să se risipească puterea adunată pentru a viețui a celor patru, prin care să răsbată din afară vre-o miasmă, vre-un vifor. O liniște în care Fetița putea auzi pulsul ei — pe cînd alături de ea bătea domol al celorlalți. Că liniștea aceia putea fi primejdie copilei pentru mai tîrziu, ei nu știau. In cuprinsul primejdios al liniștii, fără sgomotul faptelor ce descarcă prisosuri, locuiau o oază și creștea în jurul copilei nestăvilită vegetația bogată a sufletului, florile ei prea mari, ramurile prea împletite și fructul sufletesc, ghindă uriașă.

...Cunoscuse înainte alte locuri — văzute ca de pe bordul unui vapor în radă. Cobora uneori puntea de legătură pentru a le cutreera după voia întîmplării, cu ochiu ce lu-

pentru a le cutreera după voia întîmplării, cu ochiu ce lunecă, — ca un călător poposit în treacăt; cînd le părăsia amintirea nu păstra de ele o imagină precisă ci anumite aspecte, anumită lumină, proporții, dimensiuni ce se deosebiau unele de altele, deosebiri pe cari fizionomia neschimbată a Căminului familial le netezia: imagini pe cari fie-ce zi le trimetea pe un fundal al memoriei, unde se încorporau unui aluat impalpabil, viețuiau într'un suc secret, alimentau un cîmp sensorial pe care punctau ici colo amănunte limpezi, dar mai ales cari se transformau, compuneau un spațiu al cunoașterii ce se întindea dincolo de cortul patriarhal — întindere cu priveliște nelimitată dar cu semne, cu puncte de reper, un univers, o patrie...

Clișee aburite în vagul conștiinții, ajutate de evocări a celor din jur, se luminau ici colo; iscată de vre-un cuvînt, imagina vreunui loc din copilărie se ridica la suprafață.

„Ion dela Blebea la care trăgea Fetița" — spunea Mama Tica curățind pentru tort alune. — „Ion aducea din concediu alune... n'ar fi venit cu mîna goală... Iubia copila ca pe o icoană... De mîncat alunele nu era firește nici vorbă dar el tot le aducea, așa ca să aducă ceva și nu știa ce... Era de treabă Ion, nu ca mocofanii deacum..."

Ion dela Blebea care, la ceasurile cînd Mama Tica avea alte trebăluiri, purta Fetița în brațe!... O Fetiță ce avea opt luni, un anișor, doi anișori... Blebea sat fericit, pitulat între deal și isvoare la poale de Carpați. Loc de care Fetița nu putea avea amintiri ci numai în făptură ceva încă din ozonarea deatunci, culori proaspete rămase pe paletă, urme embrionare...

...„Cu ce te-ai sgîriat Cocuță că n'ai pus mîna pe nimic !" — Vre-un firicel invizibil ochiului liber — dar ochiul Mamei Tica purta lupa dragostei. Degetul arătător al Mamei Tica, asprit de apă prea rece, prea caldă, trăgea pe mîna Fetiții dunga invizibilă. Fetița primia balsamul dar o secundă înainte de a se sfîrși trăgea mîna de subt desmierdare — așa, ca să facă mișcări vii — așa, ca să refuze ce a primit.

Ion dela Blebea mai aducea și o mingie mică de hîrtie colorată atîrnată de un elastic de care el trăgea; n'avea voie s'o lase în mîna mică numai cuiburi pufoase, nu cumva să loviască cărnița care nu avea nici o greșală — așa cum nu are semn sedila netedă a cașului curat.

Acolo, la Blebea, atîta părea să fi fost: — o Fabrică mare, care nu se vedea dela ei deacasă și nu ostenia vederea cu ziduri aspre. Peste toată fabrica Tata avea supraveghere militară, el era mai mare. El voise ca ei să locuiască una din căsuțele albe ce dau cu prispa în livadă și livada se opria

la pîrîu. Tocmai pentru că el era mai mare nu voise să stea la fabrică și pentru ca zidurile să nu ostenească ochii Mamei și ai copilei. In album o fotografie arăta un fel de cucoană negricioasă cu chip uimit de fetiță, travestită cu o rochie pînă în pămînt cu bufuri și volănașe, cu nu colan de coade pe creștetul capului; dreaptă lîngă un piedestal de lemn înconjura cu brațele un ghem pufos cu două puncte *luminoase* înfipte în gogoașa de mătasă a feții: — era *Mama la 18* ani cu Fetița de 8 luni. Mama care avea păr blond, *ochi* verzi și fața ca hîrtia devenise din capriciul unui fotograf din Tîrgu Neamț țigăncușa de pe fotografie. Dar Fetița era aidoma — după părerea Mamei Tica — și cine putea ști mai bine ca Mama Tica ?

Așa dar ghemul acela de carne albă cu două puncte de ochi spălați cu albastru îl purta în brațe Ion de la Blebea prin livadă spre pîrîu.

— „Ce te doare pe mata ?" — spunea Mama Tica din senin. Nimic? nimic să fie!... Nu te doare căpșorul?" — mîna cu ceva încrețituri se punea pe frunte. Fetița svicnia capul aruncînd încoace și încolo peste frunte, peste față părul — tort de borangic răsfirat.

— „Nu! Nu arde capul!" Mîna se trăgea. Fetiții îi era mult dragă mîna Mamei Tica; svicnea de subt ca mereu, numai de alintare și din joc — după ce trăsese mîna de pe frunte, capul mișca încă încetinit, ca o pendulă obosită, ochii se aburiau. — „Ai să amețești!" Mama Tica surîdea cu ochii verzi prelungi, cu gura puțin veștedă. „Răutăcioaso!" — nu credea ce spune. — „Cînd erai micuță, — abia un pui acolo, — țipai la boală să nu te atingă nimeni, numai Ion de la Blebea te împăca cu cîntece de ale lui... așa te.învățase el cu cîntece...

Dela munte deacasă Ion aducea cu el alune, o mingie și un cîntec. Șoptit cu sfială în preajma locuinții unde Tata — prezent sau absent — domnia cu asprime... Mai depărtcior de casă cîntecul lui Ion prindea pesemne ceva glas dar tot domol, să nu turbure cu sunete prea vii carnea aromată a copilei; un fir numai de melodie să i se strecoare prin sita auzului înfășat...

Cînd era bolnavă Ion o împăca cu cîntece și o sălta *după* cuvintele cîntecului și adormia. Ion dădacă bună... *Despre* Ion cei trei vorbiau la fel de blînd. Nici o frecare *metalică* pe acest subiect între slaba părere a Mamei, glasul *imperativ* al Tatei și încăpățînarea vorbăreață a Mamei Tica. Ion se întruchipa în glasul stăpînilor ca un mănunchi aromat de ierburi de leac, Dar în convalescența unei boale grele Ion adusese dela Tîrg acadele roșii și un coșuleț de zahăr cu fluer de tinichea în coadă: fluerul sgîriase obra-

zul dealungul și acadelele boiseră gurița odorului. Darurile fuseseră asvîrlite și Ion fusese mustrat... Ion dela Blebea plînsese de rușine că a greșit...

Fetița simțea dibuind prin ea mila... cum fusese irosită bucuria lui Ion... cum plecase copilul, umilit și lăcrămat... mișcau în ea pînze moi...

„Atunci cînd era să se înece Fetița în apa Blebei"... Trecea o alarmă vie și acum, prin glasul Mamei Tica. Dar, nu fusese Ion de vină; glasul înecat n'avea în el nici o mustrare, pentru gardianul credincios, numai urme de remușcări dăinuiau și dramatismul episodului mărunt.

„Neastîmpărată! Muriai după apă!... Nu te puteam scoate, din lighean, din cadă... Cum iți sticlia undeva apă limpede te bălăceai ca o rățușcă... Ce a fost atunci ! gata să te ineci..."

Timp și loc fabulos! La vre-o doi anișori Fetița se furișase spre pîrîu trasă spre apă pe urmele unui drum cunoscut... A vrut să se scalde, să scalde păpușa? A scăpat păpușa din brațe?... Cînd se prinsese de veste era muiată în pîrău cu hăinuțe cu tot și cu păpușa leoarcă în brațe... Nu fusese spre noroc la timpul cînd veniau pîraele repezi și nu fusese nici din vina lui Ion; dela Ion din brațe nu cerea niciodată să se dea jos... Ion de la Blebea se încorpora în acordurile cele mai line ale traiului molcom; dinapoia luminii strecurate egal prin storuri se evoca o lumină verzuie; în aerul umbrit al casei se închega un fir cristalin cu boabe reci de apă... Fetița vedea Blebea... peisagiul părea răsfrînt într'o oglindă cu abur subțire, era acela și numai acela; nu semăna cu niciunul din cele ce-i trecuseră, de atunci, pe subt ochi; penelul unduietor care trage în noi contururi l'ar fi putut desena și colora: — Verdele fraged, arabescurile firului de apă pe nisip, aerul, lumina — acelea.

Pe rama mică a cuvintelor răslețe i se așternea covorul acelui loc ridicat din fundul apelor lăuntrice... Dar cum va fi arătat Ion? Fetița nu putea ține minte și ceilalți nu vorbiau despre el decît pentru a puncta harta copilăriei cu ace prinse pe chipul lui sufletesc.

Fetița știa totuși chipul lui Ion... Il știa cam așa cum știe orbul pe cei ce-i vin dinainte... Mai deslușit îl vedea atunci cînd — avînd ochi deschiși — clipia, apoi închidea în ea pleoapele privirii... Il vedea ca într'o apă... Chipul lui nu se clătina în conturul lui același, se clătina numai în ape... Era nalt, trainic. Poate există în ea numai o proporție și un raport; era trainic poate numai pentrucă ea era o fărămiță... Nu întreba, dece să întrebe, îl știa. Dealtfel în jurul ei nimeni nu desfira vorbele, iar ea chiar nici nu vroia să întrebe, se feria să strice cu întrebarea plăcerea ce-i fă-

cea ruptura de pînze prin care te invadează dela sine cunoașterea... Cine știe cînd, odată, Mama Tica zisese despre Ion: — Vlăjganul!

— Era înalt Ion dela Blebea ? întrebase ea prin somn, trasă dela torsul minții și fără a dori răspuns.

„Nant maică ! Nant și voinic de erai ca mingia la el în brațe. Călca apăsat, sănătos... Pîrlit de vînt cum sînt ei... Il apucai cu mînuțele de obraz parcă le puneai pe cărămidă arsă... Nant, cam roșcovan... Așa se deprinsese de tare *Domnu* cu el, că nu le-a mai zis de atunci decît Ion la toți".

— Să știi, cînd strig Ioane, să răspunzi ! — Da, trăiți, răspund. Fetița își amintia la fiecare schimbare de ordonanță scena scurtă a botezului.

„Apoi Domnu... Dumnealui..." Mama Țica bodogănia. Da! Tata! In Fetița ceva mîndru înălța o columnă; apoi un rîs plăcut o încreția: — Așa dar, oricum i-ar fi chemat, fie Stan, Dumitru, Vasile, erau toți „Ion". Așa vrea El, așa trebuia să fie, așa era bine. Naș însă le fusese tutulor Ion dela Blebea.

Ion nu fusese de vină că Fetița era să se înece. De apă nu-i rămăsese nici o teamă, dimpotrivă cași atunci orice margine de apă o atrăgea. Apa era elastică, te afunda, te sălta. Fetița nu făcuse încă baie în gîrlă dar știa: Apa te joacă, te ține... pe apă poți umbla. Așa credea și avea să-și păstreze credința; nu o spunea oamenilor pentru a o feri sau le-o spunea ca pe o ipoteză a absurdului, căci îi era îngăduit de ei să „închipuie".

Cînd Marea îi apăruse întîi, podeaua lustruită opalină îi păruse un drum, drumul fără de limite ce și-l închipuia cînd vroia să porniască înspre tot cuprinsul. Mai tîrziu rațiunea nu-i clintise convingerea, o lămurise numai: — era o formulă matematică de echilibru între două ponderi: trupul și valul.

După mulți ani o fotografie cu notiță explicativă, arătase într'o revistă ilustrată pe primii soldați alpini trecînd un rîu curgător cu skiuri speciale; un început de dovadă a unui adevăr simplu. Simțise o tresărire de bucurie pentru *identitatea intuiției* cu realitatea, o ușurare, — dar și melancolie, ca de ceva care a întîrziat, desamăgirea de a se fi deslegat banal, aiurea, în afară de ea, un mister pe care-l cunoscuse totdeauna, împotriva a tot. Nu-i era teamă de ape pentrucă pe apă se putea umbla. Din mithul creștin — album de litografii vopsite în culori vii de orient, înstrăinate în timp și loc, de pe pozele Noului Testament pe cari albastrul hainei lui Isus smălța, cu dulceață smerită, roșul ruginiu al vestmintelor Tovarășilor—ea desprinsese viu tangibil,

numai momentul cînd în apoteoza ceasului minunat, Christ pășise pe unda mării.

Legenda prindea asupra ei numai dacă îi pipăia legaturile cu viața, numai atunci Basmul o putea purta departe dincolo de viață. *Fiul* umblînd pe ape deslegase taina echilibrului, îngemănarea melodioasă a ritmului dintre val și făptură, deaceia îi da uimirea divinului. Nimic nu sta Fetiții în calea credinții și a minunei. Pe orice margine de ape poleite de lumina unui anume ceas, Fetița socotea că ar avea numai să întindă mîna pentru a atinge haina albă, irizată ca o vedenie a Pescuitorului miraculos.

Pe ea însăși cînd — de pe plaiul nisipului în beția luminii o chemau spre ele apele, pasul ce se opria lîngă val, cel din urmă, acela desprindea din ea un dublu care se duce departe pe ape...

...Ion nu fusese de vină cînd era să se înece... Ion dela Blebea rămăsese mult timp plăsmuit într'un material fluid și avînd totodată consistența lucrului inalterabil... Apoi cu încetul se aburise, se răsturnase în ape, lunecase în spațiile făpturii, își diluase acolo conturul, prin prefaceri, prin transpuneri își statornicise o ponderă: — la orice oboseală, la orice necaz Fetița simția nevoia de a fi ridicată, purtată pe brațe; nevoie ce nu se lămuria pînă la expresia unei dorinți ci abia dacă s'ar fi vrut ghicită... Se evoca atunci în ea un fel de leagăn pe care oboseala îi era purtată ca pe brațe într'un ritm solitar și lăuntric care se încetinea odată cu alinarea.

Viața însăși — din adăpostul umbrit, cadențat, viața Fetița și-o închipuia primejdios, cu pas ferm și ritmic, cu brațe tari, precaute, în cari te puteai sbate, puteai plînge, ride, fără de nici o vătămare.

HORTENSIA PAPADAT BENGESCU

■

S V O N

I O N V I N E A

Noaptea prin fulgerile parcului
se sbat copacii să se smulgă să fugă
când trece cu pumnalul în mâini
cu luna pe ochi Ucigașul Arborilor.

Inimi de stejar, platoșe de plopi și de platani
vă ajunge cu o rază rece ura
ea despică fluviul alb al sevelor
de crispează ramurile, pălesc frunzele.

Ce mânie spulberă din pași
lacrima de aur a potecilor
iureș orb și ucigaș
trăznit de fiece columnă
ca lupul când intră în stînă.

Vuiet dă parcul, mâine plin de sânge, —
— „uite-l pădurarule, uite-l stelelor
„uite-l, uite-l, uite-l, uite-l;
„el șterge datele, sdrobește numele,
„el sparge fîntînile teilor,
„el plopii, platanii, stejarii-i străpunge, —
„Puneți mâna pe Ucigașul Arborilor, —
„el scapă cuțitul în șipotul lunii
„și fuge și plânge.

1923

■

T I C U A R C H I P

In odaia mică și joasă, un grilaj scurt de lemn despărția pe telefonistul care, în atenția încordată a celor ce așteptau împrejurul lui, cerea, întovărășit de țăcănitul ritmic al unei clape, pe un ton mecanic și stăruitor:

— Allo multiplu... Allo... Allo multiplu...

Prin ușa lăsată deschisă în stradă ca să intre aer, se strecurase odată cu mirosul de porumb copt de la un grătar de peste drum, o cățea mică, neagră, sfioasă în mișcări, cercetînd, cu grijă, ungherele celor două dulapuri dela intrare, ca să se apropie de cei de lîngă fereastră, unde aproape ascunsă între buchete și frunze de mușcată, o femee tînără, roșcovană își aștepta rîndul, dusă pe gînduri.

— Aici!

O plesnitură de biciu, o schelălăitură și cățeaua se lungi ca o linie de unire între două cuvinte nescrise pe podea, la picioarele stăpînului care ocupase singurul scaun din despărțitura de așteptare.

In zăduful încărcat de nervi și încordare, vaetul supărase: telefonistul apăsase de trei ori pe sonerie, mormăind între buze, ceva încet, doar pentru el și aparat.

Luată de curentul privirilor îndreptate spre turcul care-și lovise cîinele, femeea se uită la el străină: îi văzu mîna lată cu degetele strînse pe mînerul cravașei, fesul fără ciucure pe vîrful capului, barba stufoasă, mustățile groase și lungi ca două rîndunele gură în gură, apoi, ca și cum nu l-ar fi cunoscut, își ridică distrată ochii spre un roi de musculițe ce dăduseră năvală dinspre un glob luminat afară, spre altul dinăuntru, de deasupra ușii.

— Allo multiplu... Allo...

Deoparte și de alta a grilajului, fiecare la alt capăt, doi bărbați la fel de înalți, la fel de tineri, unul oacheș, altul bălan, unul îmbrăcat în închis, altul în alb, se întorseseră dintr'odată, atrași de sgomot, către fundul odăii.

Din colțul fiecăruia, acel singur fes în încăpere se vedea proectat ca un ghiveci răsturnat între sînii de spumă ai femeii de lîngă fereastra înflorită. Șase pete roșii ca șase peceții închideau împrejur capul roșcovan fără adîncuri, ca o scrisoare fără grosime.

Cei doi bărbați se uitară unul la altul cu un imperceptibil surîs de înțelegere.

Apoi, gîndurile li se înodară pe cadranul rotund al ceasornicului din perete:

— Ce tîrziu era!

— Nici măcar zece... răspunse tare telefonistul făcînd semn că obținuse legătura, în timp ce domnul cu haine închise, se repezi la ușița grilajului, întinzîndu-se ca să apuce mai repede receptorul de pe masă, fără să bage de samă pe un copil, care cu mult înainte avusese grijă să-i deschidă ușa cabinei mai apropiate.

— Allo... da... nu?... nu?.... dece nu? dece?... spune de ce?

Așa cum vorbia de tare și cum ascultau toți, întrebarea nu mai era a unuia ci părea și a celorlalți.

Urmă o pauză lungă, în care mai cu seamă domnul cu haine albe ar fi fost curios să afle ce însemna acel „nu" rostit atît de grav. Și, uitînd de praful de pe balustradă, pe care îl ocolise cu grijă încă de cînd intrase, își rezemă genunchii între zăbrele, urmărind atent figura din ce în ce mai trasă a celui care aștepta chinuit la aparat, ca și cum suluri mici din cerul gurii i-ar fi întins mușchii obrazului pe dinăuntru.

— Cine i-o fi făcînd masajul cela electric?... gîndi el. Ce cucoană de departe?

— Nu vrei sau nu poți să vii? întreba celălalt cu vocea tremurată.

— Va să zică am ghicit, gîndi iar domnul cu haine albe. Vorbește cu cineva care nu poate sau nu vrea să vină, adică o femee... și el o așteaptă gătit în negru gata s'o conducă la cazinou... Ce caraghios era săracul!... și cu cît i se trăgea mai mult fața, cu atît se făcea mai caraghios!...

Se întoarse spre fundul odăii ca să-și controleze impresiile și să culeagă altele noi: turcul cu fes surîdea, figura roșcovană surîdea par'că și ea. La urma urmii, n'ar fi fost o crimă să surîdă și el cu ceilalți, dar prins deodată de teamă, se năpusti sgomotos într'o cabină, trăgînd ușa după el, și privind ușurat prin geam, figurile desamăgite ale celor dinprejur.

Cine știe ce răspuns va primi și el dela Miți... In București, îi promisese că va veni să stea o lună jumătate cu el, la mare dar de atunci trecuseră două săptămîni, se răsgîndise poate... In tot cazul, acolo în boxă, nu risca să se dea în spectacol ca nătărăul cela... orice i-ar fi spus Miți și orice ar fi răspuns el, era ferit și închis de scîndurile capitonate ale cutiei.

Soneria de lîngă ureche îl trezi:

— Allo... da... Tu ești... da... da...

In cabina mică în care începu să-i pară rău că era singur dădu un picior ușii care învîrtindu-se cu un scîrțîit prelung, îl făcu să țipe cît putea de tare:

— Bine Miți... da Miți... bine... dragă Miți... da... da... da bine...

După ce agăță la loc receptorul, eși căutîndu-și domol portofelul în buzunarul din spatele pantalonului, cu toate că știa sigur că îl pusese in cel din dreapta vestii.

Plăti cu un aer natural și degajat de om sigur pe el. Isprăvise la telefon conversația așa de repede fiindcă așteptase un răspuns pe care îl știa dinainte... dar unde dispăruse domnul cu haine negre?... Și cît plătise? mult?... dacă ii dădea zor cu: de ce? de ce? de ce?... par'că femeile mint mai puțin cînd le întrebi de trei ori: de ce, de cit o singură dată!

De părerea lui era și turcul... nu?... dar femeea roșcovană cu mușcate?...

Și domnul cu haine albe păși pragul în stradă fără să se mai intoarcă și să mai salute, fiindcă se înțelesese cu cei dimprejur doar prin gînd și în gînd, socoti el, nu salută nimeni.

Afară, lumea se întorcea de la restaurante în grupuri vesele și intime.

Peste tot un miros greu și gras de jar, de peşte și gogoși pornit par'că din carne, din oase și stofă se scurgea dealungul drumului, înălțindu-se puhav pînă la flacările din lămpile cu petrol aninate ici și colo deasupra zumzetului de trai fără grijă, deasupra unei forfoteli de culori vii, de risete și de vacanță.

Deoparte și de alta, magazine deschise pînă la miezul nopții, atîrnaseră ca steaguri de perpetuă sărbătoare, halate de bae, gălеți, pantofi, despărțite cu șunci afumate și căpestre de sfoară. Vitrina de lingă farmacie înghețase toată, în țurțuri de calupuri de săpun și luminări de seu colorat.

Din loc în loc, mese răslețe acoperite cu hîrtie albastră sau fețe pe jumătate ridicate de bătaia vîntului îmbiau pe trecători spre bodegi scunde cu aperitive expuse, în sunetul romanței favorite de sezon :

„E hoț de cai Garufa, cel ars de soare"... și în ciuda unui țigan țambalagiu din piața centrală, care încerca de mai bine de două săptămini să lanseze sentimental peste sifoane și fripturile în must :

„Ești frumoasă domnișoară
Și aș vrea să te valsez"...

Lipite unele de altele, polițe cu fructe de tot soiul adăposțiau găleți cu pepeni galbeni mici, la ghiață:

— Aici topatani pe alese, doi la un leu... doi la un leu... doi la un leu...

Pestriță și totuș în notă, o cafenea turcească strînsese prin fumul misterios al țigărilor de contrabandă, cîteva turbane și fesuri răslețe împrejurul feligenelor cu semilună și a lingurițelor cu șerbet colorat:

— Nu a venit „inca" vaporul, șoptia în taină un grec intermediar, rezemat de biliardul cafenelei și atent la desfășurarea jocului, „asteptamo pe capitanul vestito: Manzarinatos"...

La colțul din vale, tăiat de drumul ce ducea spre mare, o dugheană portativă de scînduri își spînzurase păpușile și cățeii de celuloid în uimirea cîtorva copii cu pleoape grele de somn și guri căscate în extaz :

— Poftiți domnilor... poftiți... aici trompete, aici tobe... aici mutunache cu pantofi... numai unu a mai rămas... poftiți domnilor... poftiți....

Peste drum, luminată de două lămpi cu petrol, o expoziție de pictură își deschidea porțile nocturne pe o galerie de mari cărți postale ilustrate, atîrnate de pereți, în timp ce, înfometat, rupînd cu dinții șirurile de boabe dintr'un porumb copt, autorul stătea de vorbă cu vînzătoarea de perdele în dantelă, de la magazinul de alături :

— Cît ai făcut azi la casă ?

— S'a mai ieftinit porumbul ?

În mijlocul pieții, suit pe un soclu de doi metri, stingher, distrat, plin de intenții pacinice, un dorobanț de piatră, în ținută de campanie își întindea timid baioneta fără ascuțiș deasupra chelnerilor obosiți să servească mușterii întîrziați și pretențioși, ai celui mai mare restaurant din centru:

— Eu vreau înghețată de fragi...

— Și eu de lămie...

— Vin pentru noi...

— Mai pune puțin morunul ăsta pe grătar.

— E idioată viața din stațiunile de vară, gîndi domnul cu haine închise, chemînd un chelner pentru socoteală. Pleci la aer curat de mare pentru sănătate și odihnă și dai de o duhoare și de un sgomot, că nu poți să-ți tragi sufletul... Nu era un ceas, de cînd prin fața lui, așa aproape de mese încît răsturnase vreo cîteva din ele, o trăsură militară, cu doi coloneli tineri și un căpitan bătrîn, trecuse în goana cailor ațîțați de țipetele vizitiului și-a mai multor cucoane înspăimîntate. De ce nu se repezise lumea la armăsari, la ordonanță și la ofițeri ? Nu lipise primăria pe toate zidurile ordine prin care circulația vehiculelor era oprită pe șoseaua principală de la cinci în sus? Și el, om în toată firea, să stea să privească toate astea nepăsător ca dorobanțu de var cu bocanca din ce în ce mai mică, după fiecare ploaie care i-o topia?

Dacă se plimba prin locurile pe unde era lumină, la fiecare pas trebuia să-și ceară iertare, atît nu se putea mișca în forfoteala aceea de lume, iar la întunerec ori se împiedeca

în cite un bolovan ascuțit ori aluneca în fel de fel de gropi făcute par'că intr'adins.

De mai bine de două luni, începînd de la patru dimineața, lucrători angajați cu ziua, cioplîau lespede de piatră pentru scări proectate să ducă la mare și în loc de trepte cari să odihnească tălpile, colțurile blocurilor neșlefuite și părăsite noaptea în mijlocul drumului îi jupuiseră în două rînduri genunchii.

Măcar dacă Zozo s'ar fi ostenit să ia trenul să vină la el... atunci ar fi fost altceva: ar fi apucat-o amîndoi pe drumul care ducea spre dig, strînși unul de altul, lipiți, cu brațul lui în jurul taliei ei, așa de mică și subțire...

Umbra lor i-ar fi urmat ca altădată, prelinsă pe pămînt, în spate sau pe o parte, ca bucățica de cămașă luată de Zozo în picioare și tîrîtă pe parchet, seara înainte de culcare.

Și în timp ce începu să coboare singur drumul spre dig, domnul cu haine negre își aminti înduioșat ce drăguță fusese Zozo tot timpul celor doi ani de cînd o cunoscuse, fără complicații și fără gînduri ascunse, mereu cu surîsul pe buze, întrebîndu-l simplu: „Mîine vii?" sau mustrîndu-l așa de discret: „Eri n'ai venit să mă vezi"!...

Cînd la sfîrșitul lui Iunie îi spusese că va pleca la mare pentru două luni, Zozo își țuguiase buzele într'o mutră mică de copil răsfățat și contrariat... singură propusese să vină și ea, ca să rămînă împreună mai bine de cinci săptămîni... și acum... nici nu-i venia să creadă... nu erau două ceasuri, de cînd cu aceeași voce caldă și insinuantă îi mărturisise la telefon că nu putea să vină la el, fiindcă nu putea pleca din București... Dece? Cine o reținea acolo? Fratele ei plecase la începutul verii, la o mină din Ardeal, împreună cu prietenul lui, locotenentul, care venia s'o vadă iarna pe Zozo, din cînd în cînd... iar mătușa bătrînă care suferia de bronșită mai avea și alte nepoate s'o îngrijească... De ce nu putea veni?

Pe marginea pietrelor dealungul cărora domnul în haine negre pășia cu grijă, două panglici subțiri de lumină i se așternură înainte, ca două trese de fir. Enervat, își ridică ochii: Dintr'un copac frînt de furtună, un halat de umbră flîfîia la stînga, ca o robă de magistrat în bătaia vîntului. Ceva mai departe, în fereastra întunecată a unei case cu etaj, de unde o hîrtie de jurnal se rostogolise spulberînd, în aer, coji de alune americane, domnul cu haine închise zări o pată albă, ca o șapcă de marinar, proptită pe giurgiuvea... Care?... gîndi cu fruntea înecată în broboane de sudoare... Care?... Cunoscuse, odată, la Zozo, afară de locotenent, pe un judecător și altădată pe un amiral...

Chinuit, se întoarse cu fața spre centru, ca să-și goniască vedeniile în miezul vieții adevărate dar ochii îi lunecară pe

baraca de scînduri proptită într'o parte pe o ciosvîrtă de colină și într'alta pe cîțiva stîlpi în nisip, purtîndu-și firma văruită între două globuri luminate: Cazinou.

Dealungul balustradei scării de lemn ce ducea spre sala cu jazz, un cap tuns de femee blondă, suia prins între două capete de bărbați tineri:

— Zozo!

Nu... nu era Zozo, i se păruse numai.

Cu cît se apropia de dig domnul cu haine negre își simția nervii din ce în ce mai strînși în suflul sărat al valurilor pe cari le auzia lovindu-se de coastă. Îi era cald... și cu cît înainta, cu atît îi era mai cald... nesuferit de cald... avea senzația precisă a amărăciunei crescînd în el ca fire de blană ce i-ar fi acoperit corpul pe dinăuntru, sufocîndu-i porii. Bătaia vîntului, în loc să-l răcorească, îi strîngea mai mult hainele dealungul picioarelor, pe piept și subțiori, cu moleșeala unui trup de femee care iubindu-l, s'ar fi lipit de el. Nevrînd să cedeze, își cobori capul, ca să i se strecoare pe sub guler, dedesubtul cămășii înădușite, ceva din răcoarea care o simția doar pe obraji și mîini: în lungul șirii spinării, fiorul vîntului oprit pe ceafă, șerpui pînă la începutul rinichilor. Nici odată Zozo n'avusese respirația așa de înghețată, niciodată vîntul nu fusese așa de ciudat.

Pornia par'că din mijlocul pămîntului, vuind și săltînd apa în cocoașe de cămile cu spume albe pe coame, ca să sfîrșiască într'un fîșîit metalic de șerpi în frunze moarte.

In toate celelalte seri, domnul cu haine negre privise rezemat de marginea parapetului, izbiturile frămîntate ale apei, urmărind de departe și așteptînd valul mai lung și mai înalt, care, suind în buclă, pînă la el, îi aducea stafeta adîncului de unde pornise.

Mai întotdeauna veștile, închise în stropituri, priveau pe Zozo.

Numai în noaptea aceea, ocolind cotitura digului ce forma micul golf cu spumă vie, cobori poteca spre plajă, oprindu-se chiar la marginea apei, în sfărîmăturile scoicilor moarte pe cari le simția scrișnind sub tălpi.

Inaintea lui, o năvală de sclipiri poleite se răspîndise peste tot cuprinsul mării. Clocotul valurilor depărtate țîșnia prin ochiurile unui uriaș năvod de lumină, iar din dreptul malului unde-și pironise picioarele, o alee de asfalt argintiu ducea departe, pînă la o sprînceană albă, între pămînt și cer.

Așa cum își schimba locul, aleea de argint îi urma credincioasă pașii, arătîndu-i drumul și chemîndu-l dealungul ei, ca un preș de pluș luminat dintr'o catedră în sărbătoare.

Iși ascuți auzul: In loc de orgă, ceva respira în jurul lui cu o răsuflare largă și întinsă, așa de largă și așa de întinsă

că toți peștii vii ai mării și toți cei cu solzi de metal, pe cari îi simția mișunind în creer, n'ar fi putut strînge laolaltă atîta suflu.

Privi împrejur pe tot întinsul: nici un colț liniștit, nici o suprafață odihnită... Oriunde se uita, ceva mișca mereu înăuntru și deasupra, mișca necontenit, într'un ritm ațîțător de dragoste fără pudoare: toată carnea putrezită de mii și mii de ani a scoicilor de sub picioare, nu putuse forfoti atîta.

— Marea e aici, gîndi acoperindu-și ochii cu palmele, aici, în țeasta mea... și aici în piept...

Domnul cu haine negre își strînse vesta peste burghiul care, în dreptul inimei îi sfredelea o coastă...

Dacă ar fi luat-o așa, încet, dealungul drumului de apă care-l chema? Ar fi umblat cu capul drept pînă la scara aceea de raze proptită de scoborîșul cerului... S'ar fi aplecat doar din cînd în cînd ca să ridice în palmă, un melc de apă luminată, și mîngîindu-l i-ar fi cîntat: Melc, melc,.... cotobelc..., i-ar fi cîntat atîta pînă cînd tentaculele subțiri s'ar fi lungit și ar fi ajuns departe... departe... la....

— Dar dacă tot n'ar fi vrut să vină ?

La urma urmii Zozo avea dreptate că nu voia să vină... era așa de tînără... ce-ar fi făcut acolo?... s'ar fi aplecat noaptea să culeagă argint și ar fi dat de apă de lighean...

Erau numai două zile de cînd domnul cu haine negre făcuse o plimbare în larg, cu alți vizitatori veniți doar pentru o săptămînă.

La început barca lunecase cu o intenție perfidă par'că de scufundare, apoi săltase țeapănă pe un arc de sgîrciuri. El se așezase singur, pe băncuța din colț de lîngă cîrmă, față în față cu omul care supraveghia motorul. Intre ei, un copil ce stătea la margine, se întorcea mereu să vadă cele două țîșnituri în unghiu ascuțit ce urmau barca, răsfirîndu-se pe undele verzi, ca o coadă de crap în burta căruia s'ar fi instalat cu toții.

— Uite... spunea copilul arătînd mereu... uite... papa... uite....

— Nu te mai mișca din loc.. nu te apleca... ține-ți bine picioarele... nu mai da din mîini.

Bătrînul era un om înțelept: cînd degetul mic a mai arătat „uite", o palmă svîrlită la întîmplare peste obraji, ochi ori gură, a răsunat cu țipătul ascuțit al unui pescăruș în sbor

— Ce tot „uite"? Aici apă și acolo pămînt... Vrei să te scot muiat din valuri ?...

Bătrînul avusese dreptate... Zozo avea dreptate și ea...

La ce s'ar fi obosit să-și facă bagajele, să se urce înghesuită într'un tren încărcat în care poate nici n'ar fi găsit loc și să se schimbe apoi într'un autobuz, care timp de două ceasuri ar fi căutat par'că intr'adins hopurile drumului în clănțăneala geamantanelor prost legate ?

De ce era să-și schimbe casa și divanul ei lat și răcoros cu odăile scumpe și paturile pline de ploșnițe, unde cine știe ce bolnav de piele ori de astmă, dormise înaintea ei ?

O stea căzînd deasupra orizontului, însemnase văzduhul cu o traectorie de foc.

— Asta da... își spuse trist domnul cu haine negre, amintindu-și credința poporului ce leagă steaua de moarte... asta da... e singurul lucru adevărat din tot ce-i aici...

Și surprins neplăcut de contrazicerea de a fi găsit măcar ceva care să-i fi fost pe plac, întoarse spatele mării, lipindu-și privirea pe două minarete scunde.

— Dar pentru atîta lucru, nu e nevoe să te mai deranjezi... aprinzi noaptea un chibrit defectuos, și-ți stingi singur steaua cu mîna....

Trebue să fi fost tîrziu, luna se urcase mică, deasupra capului, umezeala pătrunsese stofa hainelor, iar apa din pantofi îi muiase picioarele...

Ceva îi ricîia pe gît... simția nevoia să tușească... s'ar fi oprit într'un restaurant să ia un ceai dacă chelnerii n'ar fi fost așa de îndrăsneți și așa de soioși pe gulerele fracurilor...

Ii era silă... așa de silă... niciodată de cînd venise, vîntul nu fusese așa de umed, marea așa de nesuferită, și algele așa pline de duhoare...

Din zi în zi tot devenia mai scump... tot devenia mai prost.. pînă și berea se făcea din ce în ce mai acră și vinul mai cu apă.... ar fi luat un ceai cald... dar chelnerii... chelnerii... și romul plin de busuioc... plin...

— Admirabilă vreme.. admirabilă noapte... Ghemuit pe o bancă de ciment din capătul limbii de dig ce înainta în mare, domnul cu haine albe scăpa încîntat din cînd în cînd o exclamație, la picioarele unui felinar de doi metri, fost far însemnat, pe vremea Romanilor, spunea comisarul din localitate.

— Ce frumos !... Ce frumos !...

Cînd ieșise din cabina unde Miți îi telefonase s'o aștepte a doua zi de dimineață, la stația de autobuze, de bucurie nu știa pe unde s'o apuce... își băgase mîinile în buzunare, ridicase umerii și trăgînd în piept aer cu gestul unui om ușurat de o mare grijă, se vîrîse într'un grup care cobora spre mare pe o stradă mică lăturalnică: era frumos și pe acolo... pe oriunde tot frumos era...

O domnișoară în galben, pe care n'o mai văzuse pînă atunci, i se alătură în chip natural, ca să îl întrebe :

— Sunteți de mult aici ?

Alta în roz, strigă înaintea lui, arătînd pe un bărbat tînăr ce le tăia drumul :

— Uite şi pe domnul Slăvescu...
Apoi intorcîndu-se simplu, ca şi cum l-ar fi cunoscut:
— D-voastră ştiţi cum il mai chiamă pe d-l Slăvescu ?
— Ştefănescu...
— Daaa ?... făcu d-şoara in roz, au intrebasem de numele mic...
— Radu... se grăbi să răspundă domnul în haine albe... sau Petre... ba mi se pare Ion... sau Mircea...
Au ris cu toţi ca de o glumă de mare duh şi au pornit împreună, lăsînd în urmă pe cei din spatele lor. La o cotitură a digului unde lume îmbulzită se înghesuia să privească un căpitan pe o şalupă fumînd din lulea, galbenul şi rozul se revărsară deodată împrăştiat în atita galben şi atita roz, că domnul cu haine albe după ce a rotit nedumerit ochii, a plecat singur mai departe...
— Cum seamănă toate intre ele, numai Miţi e altfel...
Tocmai în capătul digului găsise loc pe o bancă şi se strînsese ghemuit ca să nu supere pe nimeni...
— Şi nu-i răcoare domnule, nu-i umezeală, vintul ăsta iţi intră prin piele şi-ţi dă sănătate...
Domnul cu haine albe nu se adresase nimănui în special. Vorbise cu toată lumea laolaltă sau numai cu el singur.
O cucoană bătrină care il privia cu interes din celălalt colţ al băncii, il întrebă pe deasupra capetelor a doi subofiţeri la fel de înghesuiţi:
— Ce-ai spus mata?
— E bine, răspunse domnul cu haine albe, mai tare, ca să-l audă şi cele şapte tătăroaice care se ţineau de braţ în lanţ... e bine madam... bine... miine vine şi Miţi...
— A! se bucură bătrina... mata eşti însurat ?
— Sunt numai logodit...
— Aşa ?... Aşa ?...
Nişte ţipete de femei, urmate de risuri ascuţite le întrerupse destăinuirile. Apa valurilor mari, izbindu-se cu putere de stinci trecuse peste parapet şi împinsese lumea strinsă pe marginea digului spre banca lor, intr'o învălmăşeală în care fiecare voia să petreacă, aşteptind cu emoţie al doilea şir de valuri ce se vedea venind din depărtare.
Domnul cu haine albe căută să-şi facă loc ca să zărească ceva, înaintînd sau retrăgîndu-şi umerii, după cum il nemeriau cojile seminţelor de floarea soarelui pe cari tătăroaicele deprinse cu tot soiul de spectacole marine, le despicau şi suflau la intîmplare.
Dar par'că trebuia să se uite ca să vadă? Nu ştia el pe dinafară, cum face apa clăbuc dedeparte şi cum ţişneşte de jos, din adinc, tocmai cînd ţi-ai curăţat pantofii şi ţi-ai schimbat cămaşa?
Era bucuros să rămînă acolo înghesuit, cu gîndul la Miţi,

cu toate că de citeva minute începuse să-şi simtă nările înecate în duhoarea putredă de piele plină de sudoare şi ierburi moarte încîlcite între stînci.
Apoi, n'ar fi avut decit să se ridice în picioare ca să urmăriască din ochi o barcă tăind valurile dealatul ca să simtă ameţeala legănatului cînd va fi cu Miţi... Aşa se vor plimba ei... cu barca... O va îmbrăca pe Miţi intr'un costum turcesc, văzuse unul frumos la un magazin din centru: nişte şalvari galbeni, o bluză roşie şi un bolerou mic negru... Lui, ii plăceau culorile vii... ii plăcea şi pînza vărgată din care vecinii de pe plajă îşi făcuseră cortul de dimineaţă... Era aşa de frumos... aşa de bine... şi toată lumea care se înghesuia în el ca să-i ia locul pe bancă, aşa de cumsecade şi de veselă... pînă şi copilul care il izbia in cap cu picioarele, ca să se sue pe felinar ca „domnul păzitor al farului" ii cerea mereu pardon!... dacă l-ar fi văzut Miţi... ea care iubea copiii !...

■

— Tu... tu?... tu ?...
Abia trezit dintr'un somn greu, după ce noaptea întreagă se învirtise în pat fără să fi putut aţipi, domnului cu haine negre i se păru că visează, în timp ce Zozo, în mijlocul odăii, legănîndu-şi geamantanul mic de mînă, rîdea explicind:
— Eri după amiază se dusese să se coafeze şi se întorsese acasă rău dispusă, pentrucă Jean o ondulase prost... şi atunci seara... la telefon... il păcălise...
— Păcălise ?... pe cine?... pe el ?...
Rămăsese cu ochii pe figura ei surizătoare şi nu putea să-şi lămurească miezul acela de inconştienţă care ii dădea atita farmec.
— Pe urmă, adaogă iute Zozo, ştiam că aici nu-i confort...
— Auzi!... aici nu-i confort!, se indignă domnul cu haine negre.
— Şi nu-i frum... o... o... s...
— Nu-i frumos aici ?...
Orice se putea spune, numai infamia asta nu.
— Cine ţi-a spus că nu-i frumos aici ?... Cine ţi-a spus?...
— Cineva, îngînă Zozo făcîndu-şi ochii mici printr'o meşteşugită apropiere a pleoapelor şi apropiindu-se de patul lui... cineva...
— Un imbecil !...
— O !
— Un imbecil care nu ştie ce vorbeşte...
Şi dindu-şi cuvertura la o parte ca să poată gesticula mai în voe :
— Dar e o minune aici, o să vezi, nu numai frumos... o minune... un rai... un vis... extraordinar... stai să mă îmbrac să

te duc să vezi dacă am sau nu dreptate... te rog sună colo... şi să-ţi arăt eu mare... să-ţi arăt plajă... acum trebue să fi plecat lumea dar mîine mergem de la cinci dimineaţa ca să apucăm ultraviolete... e cea mai frumoasă plajă de pe litoralul mării Negre că slavă Domnului altă mare nu-i în ţară... dar aşa suntem noi... cîntec vechi... nu ne place nimic, nu ne mulţumim cu nimic...

Apoi arătînd iar soneria şi făcînd semn lui Zozo să apese butonul :

— O să-ţi arăt eu d-tale cartiere turceşti mai dihai ca la Constantinopole şi lacuri cu apă dulce ca în Italia şi băi de sulf cu o instalaţie cum n'ai mai văzut...

Se opri ascultînd o clipă şi sărind iute din pat se repezi cu Zozo la fereastră: De jos, din stradă urcau strigăte disperate şi şuerături prelungi... O femee ţipa răguşită :

— Domnule Comisar... domnule Comisar...

— Te învăţ eu minte să-ţi mai baţi joc de lume... măgarule...

— Nu v'am spus nimic...

— Ba mi-ai spus...

— N'am spus... plîngea un băetan, ţinîndu-se cu mîna de falcă... aoleo... vai de mine... n'am spus nimic...

— Mi-a spus Madam, mi-a spus... d-ta ce te amesteci, dacă nu ştii cum s'a întîmplat?... se răsti la o cucoană bătrînă domnul cu haine albe, care bătuse pe un vînzător de bilete pentrucă nu vrusese să-i dea politicos lămuriri, după ce stătuse la staţie ca să aştepte în bătaia soarelui toate autobuzele cu care Miţi ar fi putut să vină din Constanţa.

— Am să-i bat pe toţi... pe toţi măgarii... porcii... excrocii... după ce vine lumea să cheltuiască în infecţia, în mizeria asta... sunt şi obraznici... auzi!... staţiune balneară!... infundătură ordinară...

Un bărbat voinic cu fes şi mustăţi mari ca două rîndunele gură în gură îşi făcuse loc printre lumea strînsă ca să întrebe cu autoritate :

— Da', ce s'a întîmplat?

Domnul cu haine albe rămase cu ochii la el, apoi, nerăspunzînd, îi întoarse spatele în culmea indignării:

— Pînă şi turcul din cabină e romîn, gîndi.. ce să mai spui de toate celelalte?... Noroc că nu venise Miţi... era desgustător... desgustător... desgustător...

TICU ARCHIP

■

„ROMÎNII E DEŞTEPŢI"

C A M I L   P E T R E S C U

INCERCARE FENOMENOLOGICĂ DESPRE CONŞTIINŢA ROMINEASCĂ

I. CITEVA PRECIZARI

Nimeni nu se îndoeşte că există un sentiment naţional romînesc, de o sonoră expresivitate, foarte iubitor de pitoresc băştinaş de cele mai adese ori şi care e foarte mult folosit în cărţile de cetire, în tablourile murale şi înălţat cu prestigiu în anecdotele piperate. Socotim totuşi că problema unei autentice conştiinţe romîneşti nu e implicată în acest sentiment naţional, deoarece o conştiinţă este în esenţa ei o existenţă fenomenologică, alcătuită adică din semnificaţii, şi că numai analiza acestei dimensiuni şi a coordonatelor ei, ne poate îndritui la o concluzie într'un sens sau într'altul. Cîtă vreme nu vom face acest examen şi nu vom pipăi organizarea structurală a realităţilor, mulţumindu-ne cu forfoteala pestriţă a aparenţelor, vom rămîne într'un soiu de diletantism pe care ne îngăduim să-l socotim prea adeseori periculos.

De altfel medicina contimporană şi-a apropriat o nouă metodă terapeutică, a cărei eficacitate e tocmai în funcţie de analiza subconştientului, de căutarea unui punct patogen care se transformă perturbînd sufletul, ca o cifră greşită într'un calcul complicat, multiplicîndu-se adică eroarea iniţială ca un ferment în mediu favorabil. Găsirea răului refulat, aducerea lui în cîmpul critic al conştiinţei, considerarea lui calmă şi lucidă, par să fi dat rezultate clinice extrem de apreciate. Nimic nu întăreşte moralul şi deci nervii unui suferind mai mult decît o pricepută cercetare a falsului iniţial, cu malignitate ascuns, şi curajul de a-l gîndi. Mai ales insinuindu-se în ascunzişurile structurale alterate de ipocrizie şi falsă pudoare, terapeutica modernă a salvat multe existenţe chinuite, mistuite, pradă neliniştilor nedefinite pînă în pragul unei adevărate panici interioare. Uneori, numai simpla constatare a unor deficienţe morale şi aducerea lor în cîmpul conştiinţei actuale, au fost suficiente pentru eliminarea lor şi pentru ameliorarea complexului psihologic.

Noi credem că tot ce e, în planul sufletesc, valabil pentru

individ e valabil şi pentru un neam întreg. Că anume psichoze sociale cer aceeaşi metodă şi tehnică, cu perspectiva aceloraşi rezultate, ca şi acele debandade refulate individuale.

Credem că mulţi vor preţui, ca şi noi, utilitatea unei analize a sufletului rominesc de azi, acum cînd suntem chinuiţi de emoţiile unei endemice ameninţări de catastrofă naţională.

Dacă partizanii metodelor istoriciste nu văd utilitatea unui astfel de examen, este din pricină că declarîndu-se mulţumiţi cu realizările trecute şi chiar de cele actuale, ei nu văd desigur nici un pericol pentru viitor, cu condiţia continuării trecutului. Increzători într'un destin transcendent care-şi realizează planurile sale indiferent de sforţările, bucuriile şi temerile noastre, abandonaţi unei bunăvoinţe esoterice şi îndurătoare, care a trecut neamul rominesc prin toate marile încercări de pînă acum, în afară de o adesiune sentimentală şi în totul supusă, ei nu mai văd necesitatea nici unei altfel de colaborări temporale. Poate că ar fi de remarcat că mulţi dintre conaţionalii noştri se mulţumesc şi cu mai puţin chiar, cu un soiu de fatalitate mai profană, ceva din religia jucătorului de cărţi, şi declară orice dorinţe de îndreptar şi orientare de prisos: „Rominii are noroc".

Noi credem însă într'o conştiinţă fenomenologică şi empiric creatoare, de aceea socotim că orice examen al faptelor (căci printr'o operaţie inversă metodei *trecem în paranteză* acum însăşi fenomenologia pură) e de netăgăduit folos. Bănuim chiar că destul de precara stare a statului rominesc de azi e datorită tocmai incapacităţii de examen esenţial al faptelor, decursă dintr'o inaptitudine aproape caracteristic naţională de a descoperi semnificaţii şi ierarhii de semnificaţii; căci toate examenele pe care le facem realităţilor romineşti sînt, sau de naiv psichologism empiric, sau de un ştienţificism care în faza actuală a posibilităţilor ştiinţifice apare destul de specios şi cele mai adese ori ridicul în rezultate. E, dealtfel, caracteristic popoarelor (ca şi indivizilor de altfel) acest dualism de psichologism empiric paralel cu un ştienţificism pretenţios şi bluffist, care duce la acele redutabile forme fără fond.

Tot ce s'a introdus aci în ultimul timp, pentru organizarea statului a fost în numele ştiinţei. După o epocă de iniţiere structurală, de frumoasă origine paşoptistă, a urmat o împlastronare ştiinţifică. Avem universităţi savante, institute tehnice, oameni de ştiinţă celebri. Pe lângă fiecare departament comisii şi oficii de studii. Rezolvăm toate problemele esenţiale ale culturii în foiletonul de gazetă şi dăm îndrumări în reviste de strictă specialitate, în care se citează erudit şi competent. Am „raţionalizat" munca şi am făcut institut pentru îndrumarea muncii intelectuale. Luînd înaintea tehnocraţiei americane, am dat pur şi simplu cel dintîiu „guvern de tehnicieni" în civilizaţia universală, făcînd loc în sinul lui, bine înţeles, în acelaş timp şi curentului: „bunelor şi înţeleptelor obiceiuri ale pămîntului, datinei, simplicităţii patriarhale, propunînd soluţii care aduceau cu o retragere în munţi economică, „aşa cum făceau cuminte, vitejii noştri strămoşi" dinaintea primejdiei.

E de prisos să spunem că aci nu ne interesează cît de puţin conştiinţa istorică pe care o credem, fie-ne îngăduit s'o spunem, inoperantă pentru viitorul statului rominesc, că dimpotrivă singură o conştiinţă fenomenologică ar putea alcătui baza acestei organizaţii care ne interesează deopotrivă pe toţi rominii, de orice nuanţă. Pentru că vrem să facem dela început toate precizările, socotim deci convenabil să arătăm că lăsăm de o parte, conştiinţa psihologică şi tot materialul ei, a rominului (pe seama specialiştilor) ca şi cea etnică (pe seama prea numeroşilor muscografi şi etnografi). Prin urmare metoda noastră este clară: nu vom urmări în cursul istoriei datele din care să deducem existenţa unei conştiinţe istorice romineşti şi nici nu vom face o colecţie de acte sufleteşti dela toţi rominii, ca să facem o medie şi să deducem o caracteristică. E un procedeu pur empiric iluzoriu.

Niciodată nu se va realiza această cercetare nelimitată şi sînt toate probabilităţile că, dacă, totuşi, s'ar putea împlini ca n'ar avea vre-o semnificaţie. Museele şi colecţiile care măgulesc atît de mult naţionalismul cotidian, vor rămîne pururi literă moartă fără nici o influenţă asupra realizării unei conştiinţe naţionale, oricît s'ar crede contrariu. E un procedeu periferic conştiinţei autentice.

Chiar dacă, prin absurd, am crede într'un astfel de procedeu empiric este neînţelept să aşteptăm pe de altă parte realizarea datelor lui.

Tocmai aci stau nenumăratele avantaje ale metodei fenomenologice. Ea nu are nevoe de totalitatea faptelor ca să realizeze un conţinut. Ca să deduci esenţa tragediei (se dă, adesea pildă în scrierile doctrinei), nu e necesar să analizezi toate tragediile şi să extragi o medie caracteristică. Supui analizei o singură tragedie şi printr'o intuiţie esenţială, care e un dar anume, poţi să afli ce e în sine o tragedie.

Nu ai nevoie deci decît de descoperit, intuitiv, faptele semnificative, de dedus din ele aceste semnificaţii. S'a spus că această metodă nu comportă argumentare. Şi e de la sine înţeles, de vreme ce rezultatul este o intuiţie care se vrea doar descrisă efectiv. Nici nu se poate replica prin obiecţii. Ea a-

pelează tot la intuiția cetitorului și raportul care se stabilește este un consens sau o desaprobare pur și simplu.

In realitate noi credem — fără să știm dacă nu cumva nu am suferi desaprobarea cîtorva ortodoxi ai metodei — că e vorba, mai curind decit despre o intuiție, care ni se pare oarecum esoterică, de o analiză care ar duce la *contradicții în esență*, care, firește, nu sînt tot una cu demonstrațiile obicinuite, căci nu se pornește de la adevăruri dogmatice, ci de la identitate.

Incheind aceste note preliminarii, precizăm, deci, încă odată că nu vom face un examen general al tuturor faptelor, ci vom porni, dacă ne e îngăduit termenul, dela cazuri, cărora le vom căuta semnificația. Prin urmare, citatele noastre nu vor epuiza faptele ci le vor selecționa în vederea organizării acelui examen de conștiință la care vrem să îndemnăm pe compatrioții noștri.

Prin lipsa unei argumentări științifice, prin importanța dată intuiției și mai ales prin specificul acestei intuiții, metoda fenomenologică e, într'anume sens, o metodă literară. E ceeace justifică și permisiunea pe care ne-o luăm. De altfel deși contactul nostru cu fenomenologia însăși e ulterior, fapt e că încă dela începutul încercărilor noastre în artă am pus accentul principal, nu pe originalitate ci pe autenticitate, adică pe ceeace am denumit, chiar de pe atunci, substanță, termen, care, pentru noi, după cum ușor se poate amănunți, înseamnă complex de semnificații.

Ne cerem de asemeni îngăduința de la cetitorii prea riguroși, avînd în vedere scopul pe care ni-l propunem, să folosim, pe viitor o terminologie desigur mult mai puțin exactă, dar mai apropiată de ordinea scrisului de toate zilele, pentru că, încă odată, ceeace vizăm stă, deopotrivă, sub semnul eticului ca și al îndatoririlor naționale.

CAMIL PETRESCU

■

NOTE EMINESCIENE

G. CĂLINESCU

Parcurgerea manuscriselor eminesciene este folositoare pentru a stabili adevărata configurație a operei marelui poet în intenția lui. Cind, în curind, voi putea oferi un indice al acestei intenționalități, Eminescu va apărea puțin deosebit de ceeace, printr'o fereastră îngustă, vedem deobiceiu în el.

In tinerețe Eminescu a fost frămintat de proecte vaste de poeme ciclice și drame, în care elementul istoric se amesteca cu intenția de construcție metafizică și factorul romantic cu unul obscur, congenital, care este, pare-mi-se, o apetițiune către stele și lună, o despămîntizare prin pierderea simțului de gravitație morală spre pămînt. Oricită înriurire romantică s'ar găsi, Eminescu rămine substanțial un nostalgic de astre, un spirit sideral și lunatec, al cărui suflet suferă o maree către haos, către lună, către Luceafăr, către calea lactee și al cărui ritm esențial este perceptibil într'o liniștire totală a sgomotelor terestre, pînă cînd razele siderale încep să aibă o densitate și o durată în conștiința noastră.

Povestea magului călător în stele (V. R. 1932, nr. 9-12) este caracteristică din acest punct de vedere. Insemnări din cea mai fragedă tinerețe, fără valoare literară bineînțeles, conțin sub naiva metafizică romantică, acelaș turbure simț haotic. In ms. 2255 găsim la f. 204 și v. o însemnare poetică veche sub titlul *Cassiodor*. Inlăuntru e pomenit și un *Diodor*. E vorba și de *palladiu*. Toate aceste sînt curioase simptome ale unor lecturi de informație clasică, deoarece Cassiodor și Diodor ne duc cu gîndul la un scriitor latin și la unul grec. Insemnarea este însă proectul unei probabil vaste compuneri filozofante ca și *Povestea magului* în care omul s'ar fi explicat prin contribuția unui element terestru și a unuia sideral-angelic. Iat-o:

„Diodor, vezi tu zenitul d'asupra ta? Este sufletul tău... ce este sufletul? este un înger înamorat într'o formă? Ești tu [Zenitul tău o stea, cine știe ce lume nemărginită purta vuetul destinelor tale d'asupra capului tău] Cit ești de mare în nouri, cit ești de fericit jos, simți că ești lumină din lumină, Dumnezeu din Dumnezeu.

„Zenitul, umbra destinului, dovadă că sînt; aud murmurînd prin coardele lirei mirul sufletului meu, dovadă că am un suflet. Cît de mare sînt eu! Zenitul meu o stea, cine știe ce lume, care poartă vuetul destinelor sale d'asupra capului meu, lira mea o lume cu tremurul simțirilor ei. Simt, gîndesc, inima un ocean cu valuri nenumărate, creerii mei un palladiu teinuit de'nțelepciune și cu toate [acestea] ființa mea singură e un Rege fără tron, un zeu fără templu. Sufletele oamenilor sînt ființe de îngeri inamorate în forme de lut; cu care ești îngerul corpului meu, răspunde, de ce nu-s mulțumit, de ce sbor pe aripile tale, ca un cîntec fără înțeles, înțeles! destin!... Prin acest gigantic labirint de lumi, unde voi găsi în acest mare vis ce se numește viața, firul de aur al scopului".

Sînt și versuri, realizări ale ideilor de mai sus:

Cînd ființele se 'mbină
Cînd confund pe tu cu eu
E lumină din lumină
Dumnezeu din Dumnezeu.

Cunoști umbra cea nebună
Cu aripi de dulci fiori
Care suflete cunună
Al ei nume e amor.

Ție scopul vieții tale
Și cu glasu-i îngeresc
Printre oarele de jale
Cîntă-ți dulce: te iubesc.

Lira'n sunete de jale
Cu glas blînd tînguitor,
Spune ecoului din vale
Că-i e sete de amor
etc.

Pe verso aflăm o invocație către liră:

„Esistența mea o ilusiune, viața mea un vis. Instrument care conții în ti [ne] toată esistența mea, te atîrn de-o marmură, fie marmura uitărei, voi să uit că am trăit, căci n'am trăit, voi trăi, etc.".

Lira e provocată să răspundă dacă nu e un suflet o ființă vie și el, cîntărețul, Dumnezeu, creator, punînd în ea o parte de suflet.

■

După asemenea romanticării, orientarea poetului de mai tîrziu către meditația limpidă, abstractă a poeziei latine formează un moment interesant spre maturitate.

Ne-am ocupat în altă parte de studiile clasice ale lui Eminescu. Dăm azi cîteva exemple noui. In afară de traducerile din Horațiu pe care le-am relevat, Em. mai tălmăcește și *Epistola XI* către Bullatius:

Chio cum iți place o Bullațiu, falnicul Lesbo
Samosul cel elegant și Sardes, cetatea lui Croesus
Smyrna și Colophon? Mai mari mai mici decît faima-i?
Ori pui urîte alături cu cîmpul lui Mart și cu Tibrul,
Sau prefaci vr'un oraș, din cele 'nchinate prin Attal,
Sau de leametea mării și a drumului Lebedu-l lauzi?

Lebedul? Știi tu ce e'-mi răspunzi? Mai pustiu decît Gabii
Sau orășelul Fidenis și totuși aicea viața-mi
Voiu s'o petrec uitat de ai mei, uitîndu-i pe dînșii
Și privind de departe pe țărm pe Neptun turburatul.

Oare-acel ce la Roma din Capua vine, pe ploae
Plin de noroiu, pentru aceasta viața-i în han va petrece
Oare-acel degerat lăuda-va cuptorul și baia
Ca și cînd numai ele-ar fi dînd fericire vieții?

Pentrucă Austrul puternic te scutură vinde-vei oare
Vasul în care-ai plecat dincolo de valul Egeic?
Pentr'un om cuminte Rhodos, Mitilene frumoasa
Sînt ca pănura grea pe arșiță, sînt ca și haina
Cea de vară 'n timp viscolos, or ca baia în Tibru
Iarna, un foc în cămin în luna lui August.
Căci din Roma se cade, soarta-ți fiind cu priință
Să fericești depărtatele Samos, Chios și Rhodos.
Ia dar mulțumitor în mîni fericitele ore
Cari un zeu ți le dă; n'amîna cele bune în alt an
Să te alegi trăind fericit pretutindene 'n lume.
Grijile noastre pier prin cuvinte și 'nțelepciune
Nu prin vr'un loc, ce răsare dormind din apele mării
Cerul de-asupra'l schimbi, nu inima, marea trecînd-o
Harnica noastră lene ne sbuciumă... Duși de corăbii
Și de trăsuri căutăm mulțumire... Ce cauți aice e
Chiar și 'n micul Ulubra, avînd în inimă cumpăt.

(ms. 2260, f. 72)

■

Eminescu a dorit într'o vreme, cred că în epoca ieșană, să înfățișeze evocativ și satiric, societatea Iașilor de prin

1840. Incercarea in proză se vede că a avut şi o intenţie în poezie. O găsim în ms. 2286, ff. 26-30, sub titlul *Pustnicul*. Aceasta dovedeşte că personagiul principal avea să-l formeze un Euthanasius oarecare, un Iosif, adică un ascet reprezentînd pe de o parte regresiunea la natură, pe de alta exaltarea poate a vechei boierii. E interesant să vedem pe Em. cîntînd misoginismul său în atîtea moduri de versuri şi oprindu-se la octava ariostescă.

PUSTNICUL

f. 26. [*Era în Iaşi*]. *In sale îmbrăcate*
Cu atlas mai alb ca fulgii de ninsori
Cusut cu frunze verzi întunecate
Cu vişinii şi strălucinde flori
Pe-un nalt cămin, pe mesele bogate
Ardeau în candelabre orbitor
Albe ca de zahar lumini de ceară
Cu a sale limbi diamante arzătoare.

De argint e aerul bogatei sale
Cald de miroase, strălucit de-oglinzi.
Cu părul desfăcut, poetic-pale
Copile trec prin aerul cel nins
De raze albe şi de cîntul moale
Pierdut, ceresc al danţului aprins
[*Şi juni în uniforme sclipitoare*
Cu ochi de foc, subţiri, cu fruntea mare]

f. 27. Sale nalte îmbrăcate cu-atlas alb ca şi omătul
Cusut cu flori vişinie şi cu frunze ca smarald
Pe cînd luminări d'o ceară ca zaharul, împlu, scald
Aerul cu o lumină argintie [*sic*] *cu încetul.*

Candelabre de argint greu luminează 'ntinse sale
Urcînd limbi diamantine într'un aer cu ninsoare
Şi prin aer trec copile gingaşe şi maiestoase
Părul disfăcut li curge pe-umeri şi pe braţe goale.

Musica aureşte sara cu cereştile ei tonuri
Aerul ca îl îmbată, şi copilele cu sinii
Albi ca vîntul de uşoare mlădioase ca şi crinii
De a cinturilor suflare sboară ca păreri.

Juni în splendide uniforme gulerați cu aur blond
Sau în haine negre, veste ca şi neaua argintoasă
Cu mănuşi ca mărgărite, cu botoane radioase.

f. 28—30. — Sală 'mbrăcată cu-atlas alb ca neaua
Cusut cu foi şi raze vişinii
Şi ceruită străluceа podeaua
Ca şi aurită sub lumine vii
Lumini de-o ceară ca zaharu-o steuă
Diamant topit pe ori care din făclii
Argint e 'n sală şi d'o rază nins
E aerul pătruns de mari oglinzi.

Copile dulci ca îngerii virgine
Prin sală trec purtînd cununi de flori
Ah! vorba înger, scapă pe ori cine
*De lungi descrieri, dulce estatorii.**
Astfel acum ea mă scapă pe mine
Să zugrăvesc terestrele comori
Acele dulci, frumoase, june-scule
Cu minţi deşerte şi cu inimi nule.

La ce-aşi descrie gingaşa cochetă
Ce abia trecută de-optsprezece ani
Priviri trimite timide şirete
Cînd unui tont, ce o privia avan
Cînd unui ghiuj cu mintea căpietă
Urit ş'avar, sinistru şi pleşcan
Sau unui general cu talia naltă
Strigău şi prost ca şi un ban de baltă.

Să cînt ironic cum se naşte impulsul
In corp de înger, sufletul diform
Ironiei lui Byron să-i simt pulsul
Or lui Hugo, ce-a scris, Marion de Lorme,
Să descriu nopţi romantice — Avulsul
Ce apele plîngînd le-aruncă — Adorm
Chiar îngeri — şi în azur muiete
Curg stele de-aur dulci şi 'mprăştiete

Şi să descos din inima femeii
Suspinsă 'n nopţi albastre, de amor —
Oh, a ei patimi au firea scînteii
In clipa ce le naşte, ele mor.
Inchideţi ochii, căci păzească zeii
L'a lor luciri să te uiţi cu dor
Abisuri sînt în suflete. Pe-o clipă
Pasiunea li lumin'a lor risipă.

La ce escursiuni? Ce nu sînt oare
Unde v'am dus în sala de bal
Pe înflorite, dulci şi moi covoare

Unde mii flori mirosul lor esal
Sub a perdelei umbră sentitoare
Ce de trădarea mîndrului cristal
Al marilor oglinzi te scapă sigur
Cînd vrei s'observi cum grupe se configur!

Deci după o perdea! Pe moale sofă
Alene-șade-un înger de copil
In păru-i negru o roșie garoafă
In ochi-albaștri plutitori, ș'agil
Și haina de-albă strălucită stofă
Cuprinde un mijloc mlădiat gentil
Ce lin se 'ndoaie parc'ar [fi] să culce
Sub evantaliu-i ce plutește dulce.

Un înger da! Aripa dar se cade
Pe ai [ei] umeri albi ca neaua goi
Spre a fi un îngeraș precum se cade
Ș'apoi ce bine-i ca s'o credeți voi —
Cine-ar ghici v'o dată cumcă șade
Un demon crud, în suflet de noroiu?
Cu vorba înger însă ca săracul
Mă voiu scuti de a descri — pe dracul.

G. CALINESCU

■

A N T O L O G I E

EPITALAM TRANSCENDENTAL

In larguri cu făclii întoarse'n jos,
La 'ngroparea mea, pășit-au, în rând,
Alba ceară-a iernei în chip de înger blând
Și viforul cu gesturi de mare virtuoz.

Ingerul, în semn că stele mă jelesc,
A 'nclinat un steag de sus:
Zenitul șirui, din arcul dus,
Melodii de pod bisericesc;

Atunci, dezlegatu-s'au sânii din scut
Ingerului meu lângă sicriu —
Și nimbul său galben s'a făcut purpuriu,
De sfiiciunea trupului de față 'ntrevăzut.

I-am spus: — „Primenește-mi crinii risipiți
La tâmple!" — umbra lui m'a nins
Și unghiile-mi vinete o aripă i-au prins,
Dar el mi-a șters cu alta obrajii viscoliți.

...Iar viforul pe-o singură strună cânta
Precum dintr'un altar răspunsuri, în zori
Purtate de robii unui lanț de sori —
Și noi simțeam cum pulberea de-arcuș ne troenea.

SIMION STOLNICU
(Punct vernal)

■

M A R T H E

Ștefan Valeriu este la a treia lui zi de retragere strategică. Dela incidentul din biserică, n'a intâlnit-o pe Marthe Bonneau decât în grup mare. Gluma de fiecare seară n'a mai prins.

— D-le Valeriu, Nicolle s'a dus la culcare. E târziu pentru copii.

— Aveți dreptate, d-nă. E târziu.

S'a ridicat, a stins țigarea, a închis cartea și a spus tuturor un politicos și global „noapte bună".

De câteva ori, ochii ei i-au căutat pe ai lui. El a privit-o întâmplător și a întors repede capul cu acea tresărire de scuză, pe care o ai când, fără să vrei, ți-ai aruncat ochii asupra scrisorii unui vecin.

De câteva ori, ea l-a rugat s'o însoțească în oraș sau într'o

mică excursie prin imprejurimi. Ștefan a refuzat cuviincios pe motive cu totul plauzibile.

— Sunt dezolat, d-nă, dezolat. Am făgăduit unor prieteni dela Aix — știți? prietenii mei români intâlniți Sâmbăta trecută pe lac? — le-am făgăduit să viu să-i văd. Dacă aș putea să le telefonez, ar fi ușor. Dar telefon in sălbăticia asta...

Ștefan Valeriu cunoaște de mai de mult puterea acestor impertinențe politicoase. Işi spune că până la urmă, ținuta sigură a d-nei Bonneau nu are să le reziste. Semne mici de enervare par să se arate: un vag surâs jignit, un fel brusc de a-și pune și a-și scoate mănușile, o indiferență silită când vorbește.

Adineauri, imediat după dejun, când s'au ridicat dela masă și au ieșit in curte in grupuri intâmplătoare, d-na Bonneau pe care Renée Rey o angajase intr'o discuție ce se anunța lungă, il căutase din ochi și incercase să-i facă semn să aștepte, că are să-i vorbească. Dar el, fiindcă tocmai era ocupat să-și aprindă pipa, a crezut că-și poate permite să nu bage de seamă semnul ăsta prea discret. S'a depărtat și cu un pas foarte leneș, a prins să urce spre pădure, către locul lui obișnuit. D-na Bonneau il privia cu panică, neștiind cum să-i facă mai explicită rugămintea ei de a rămâne și neputând totuși vorbi din cauza d-nei Rey, atât de pasionată in discuție. Ștefan iși alesese pentru a nu înțelege, cea mai inocentă expresie a lui.

Işi repetă acum, din acest loc ascuns, scena scurtă de adineaori și ii gustă cu răutate toate nuanțele. Râde deschis, fără modestie: a câștigat.

Insfârșit Marthe Bonneau a rămas singură, il caută cu privirea dincolo de grilajul terasei, il zărește poate și se indreaptă spre pădure.

Ștefan ii aude rochia care se lovește foșnitoare de pomi. Culcat cum e in iarbă, el iși inclește bine degetele in pământ, ca să fie sigur de propria lui stăpânire.

— Pariez, d-nă Bonneau, că numai intâmplător ați trecut pe aici.

— Dacă pariezi, pierzi. Am venit să te văd.

Răspunsul ei este limpede, precis și fără abilitate. Ironia lui Ștefan Valeriu rămâne suspendată, fără obiect, ca incordarea cuiva venit să deschidă cu chei savante o ușe pe care o găsește deschisă. Răspunsul ei — un singur răspuns — a răsturnat dintr'o dată o victorie de trei zile, ca la șah o singură mișcare.

— Mă lași să șed lângă d-ta?

El trântit cu totul in iarbă, ea numai pe jumătate, rezemată cu capul de un alun și dominându-l deci prin simplul fapt că il poate privi de sus in jos — Ștefan simte cum și din această deosebire, poate intâmplătoare, poate nepremeditată, se vădesc ținuta ei de veghe de o parte, libertatea și nepăsarea lui de altă parte. Și râde neștiind dacă este in arta ei de a găsi totdeauna atitudinea cea mai demnă și mai sigură, o strategie sau un instinct. Dar strategie sau instinct, e tot una, de vreme ce din această putere de a se controla, vine frumusețea ei clară, mai clară in soarele acesta de după amiază.

— Nu incape nici o indoială, d-nă Bonneau, sunteți foarte frumoasă.

— Nu, dragul meu prieten. Foarte calmă numai. E drept că uneori este acelaș lucru.

— Bunăoară acum.

— Nu, acum, nu. Pentrucă nu sunt deloc calmă: plec mâine.

Ștefan ar vorbi dar se teme, s'ar ridica in picioare, dar nu e sigur de el. Inchide ochii și așteaptă.

— Plec mâine și mă intreb dacă nu plec prea târziu. O clipă prea târziu.

— Asta inseamnă?

Nici un răspuns nu vine o bucată de vreme și nici o umbră nu coboară pe obrazul ei, pe care Ștefan, pândindu-l, l-ar voi devastat de dureri reprimate. Acelaș expresie certă, aceleași linii simetrice pe care le luminează un zâmbet vigilent.

— Asta inseamnă?

— Asta inseamnă că trecerea d-tale, pe terasă, dimineața, — cu cămașa albă, cu gâtul gol, cu numele d-tale străin, pe care nimeni din pensiune nu știe să-l pronunțe corect, cu tinerețea d-tale decisă și confuză, cu viața d-tale neștiută, cu jurnalele străine pe care le primești de departe, cu scrisorile care iți vin in plicuri ciudat timbrate, cu incruntările dumitale ursuze, cu bucuriile d-tale explozive, cu pasiunea d-tale de a ceti cărți și de a te tăvăli prin iarbă, — este o imagine plăcută.

MIHAIL SEBASTIAN
(Femei)

M I S C E L L A N E A

INTINERIREA „VIEŢII ROMINEŞTI"

Acesta este titlul sub care d. Liviu Rebreanu, referindu-se la noua formă a revistei noastre, scrie cîteva cuvinte de laudă şi îmbărbătare pentru noi. Faţă de o atît de măgulitoare bunăvoinţă, a mărturisi d-lui Rebreanu că nu împărtăşim unul din punctele sale de vedere ni se pare o datorie de sinceritate şi de stimă.

D. Liviu Rebreanu scrie:

„Intinerirea aceasta însă parcă impune cîteva observaţii de ordin mai general. Şi în primul rînd: e posibilă întinerirea unei reviste? In realitate, o publicaţie periodică este un organism viu care trebue să urmeze soarta tuturor vietăţilor, adică naştere, tinereţe, maturitate, bătrîneţe, moarte... Şi cam aşa se întîmplă în general. O revistă îşi are epoca ei de strălucire, de influenţă hotărîtoare, de glorie, după care urmează fatal declinul. Numai un jurnal de informaţii sau un magazin se pot înnoi indefinit şi de fapt se înnoiesc la fiece număr, fiindcă trebue să urmeze ritmul actualităţii. Revistele şi chiar ziarele care au de impus sau de apărat o credinţă nu pot dăinui mai mult decît credinţa respectivă. *Convorbiri Literare* şi-au împlinit menirea de cînd teoriile estetice ale lui Maiorescu au devenit lucruri curente şi unanim acceptate cel puţin în ce priveşte un anume nivel al literaturii. *Sămănătorul* a trebuit să moară din clipa cînd ideologia sa a murit. Exemplele s'ar putea multiplica infinit, fireşte, nu numai din literatura romînească. *Mercure de France* şi-a pierdut aureola odată cu apusul simbolismului, etc.

„O revistă nu poate întineri decît în măsura în care ar putea întineri omul însuş. Intinerirea poate însemna cel mult adoptarea altui crez, mai adecvat momentului. Atunci însă întinerirea este de fapt o înnoire completă. O revistă întinerită astfel e o revistă nouă care a păstrat un titlu vechiu.

„Se pare că aşa se va întîmpla şi cu *Viaţa Romînească*, dacă va fi să întinerească aevea. Temelia ei cea veche s'a sfărîmat. Incepe o construcţie nouă, cu un suflet nou. Incepe o revistă nouă care a adoptat doar titlul bătrînei reviste ieşene... Este poate cazul să se aplice cunoscutul adagiu adaptat împrejurărilor: „*Viaţa Romînească*" a murit. Trăiască „*Viaţa Romînească*".

Ei bine, ideea aceasta a morţii şi a naşterii sub masca

aceluiaş titlu nu intră în vederile noastre. *Viaţa Romînească* aceasta de azi îşi face o mîndrie din a fi aceeaş *Viaţă Romînească* de totdeauna cu prefacerile celulare pe care noile raporturi de timp şi de spaţiu le cer. Şi după cum faptul că indivizii de azi trăind în România sînt cu totul alţii decît cei de acum o sută de ani nu face vană noţiunea romînismului, tot astfel apariţia a noui colaboratori într'o revistă nu presupune în chip necesar o ruptură cu trecutul. O revistă este un organism colectiv în care esenţa e de natură principială, abstractă, colaboratorii fiind simple accidente. Ea simbolizează continuitatea unei culturi, unitatea în devenire, tradiţia, şi societatea care trăeşte prin explozii succesive ce distrug vetrele vechilor aşezări şi în care indivizii şi ideile se urmează antitetic fără sinteze conciliatoare, nu are încă forma unei instituţiuni înaintate.

Să nu ni se dea exemplul unor publicaţiuni ca bunăoară *Convorbiri Literare*. Sînt morţi naturale şi morţi accidentale. Nimic n'ar fi împiedicat această revistă să prospereze şi mai departe. Cauza decesului stă în faptul că puterea ei nu rezida atît în principii cît în oameni. Cîtă vreme a existat Maiorescu, revista a luat forma ideilor şi gustului său. Apoi a continuat să existe peste viaţa ei spirituală, devenind un organ de obscură solidaritate cu cei cari întîmplător au semnat ceva în paginile ei. *Convorbiri Literare* nu mai are de 40 de ani o atitudine critică. Ea n'a îndrăznit să iasă din cultul pentru V. Alecsandri sau pentru cel mai umil *caracudist* şi în recepţia nouilor generaţii n'a aplicat principiul maiorescian în abstracţiunea lui, ci a urmat forma practică a acelui principiu pe vremea maioresciană, respingînd astfel întreagă literatura romînă de 40 de ani încoace sau cel mult primind-o cu indiferenţă.

Dar se poate spune aceasta despre *Viaţa Romînească?* Lăsăm la o parte latura socială a revistei, a cărei putinţă de continuitate fără soluţie cu trecutul a definit-o atît de bine d. M. Ralea. In literatură *Viaţa Romînească* a subordonat întotdeauna tendinţele ei artei.

„Cît despre un program literar, şcoală, curent, etc.— zice chiar d. I. G. Ibrăileanu, —*Viaţa Romînească* n'a avut nimic din toate acestea. In *Cuvîntul* „către cetitor" din primul număr al revistei nici n'a fost vorba despre un program literar. Ni s'a părut de prisos să mai vorbim de aşa ceva. Era dela sine înţeles că vom publica tot ce ni se va părea bun. „*Viaţa Romînească*" n'a îmbrăţişat clasicismul, sau romantismul, sau realismul, sau altă şcoală literară, luînd poziţie în contra celorlalte. In paginile sale a publicat scriitori de toate şcolile şi a lăudat sau a blamat scriitori de toate şcolile, naţionali şi străini".

Aşadar *Viaţa Romînească* a fost o revistă eminamente *critică* în latura ei literară şi prin urmare moartea prin realizare sau perimare a ideilor promovate de ea, nu poate să-i atingă inima. Poate cineva lega oricît opera d-lui Sadoveanu de un ideal ţărănist, ea însă rămîne actuală prin forma ei artistică. Colaboratorii de pînă ieri ai revistei, selectaţi cu toţii după raţiuni estetice, trebue neapărat să rămînă şi colaboratorii ei de azi, pentrucă ei sunt realmente actuali. Cum ar putea noua direcţie de oameni noui să elimine pe C. Stere, M. Sadoveanu, Tudor Arghezi şi toţi ceilalţi dela cei mai bătrîni pînă la cei mai tineri, cînd aceştia formează majoritatea scriitorilor romîni de valoare de azi? Neavînd în partea ei literară alt crez decît promovarea sufletului romînesc sub aspectul artei, *Viaţa Romînească* nu va face altceva decît să întregească cu încă un inel lanţul înaintării ei în timp. Nouii colaboratori nu sunt aduşi să-i elimine pe ceilalţi ci să se alăture de ei în ordine istorică.

Căci *Viaţa Romînească* este o revistă *tradiţionalistă*, nu în sensul unei definiri arbitrare a sufletului romînesc, ci în acela adevărat de continuitate în istorie prin unghiul de vedere al valorii. Generaţiile noui trebue să capete prin ea exerciţiul *tradiţiei* al acelui simţ de cohesiune lineară pe care apele îl au şi mulţi tineri nu-l au. Şi fiindcă a trăi înseamnă a te reînoi zi de zi rămînînd totuş în legile aceluiaş organism, asigurăm pe d. Liviu Rebreanu că *Viaţa Romînească* n'a reînviat pe temelii sfărîmate ci pur şi simplu îşi trăeşte viaţa naturală.

NOUII COLABORATORI

Un salut de bună venire se cade să facem celor patru noui colaboratori ai „Vieţii Romîneşti" care apar în numărul de faţă. Intrucît priveşte pe d-na H. P. Bengescu salutul omagiază numai reîntoarcerea, căci d-sa a debutat în paginile acestei reviste. Impreună cu d-ra Ticu Archip şi cu celelalte colaboratoare ale *Vieţii Romîneşti* în frunte cu d-ra Otilia Cazimir, d-na H. P. Bengescu îşi va regăsi aci un mediu de percepţie şi expresie a universului sub unghiul feminin.

Prezenţa d-lor Ion Vinea şi Camil Petrescu nu trebue de loc socotită ca un act de inexplicabilă inconsecvenţă, cum anume scriitori socotesc orice progres al revistei. Lipsa pînă acum a acestor scriitori, într'o publicaţie, care a lansat acum cîţiva ani pe d-nii Ionel Teodoreanu şi Al. A. Philippide, trebue pusă pe seama unor împrejurări străine de concepţiile ei. Suntem fericiţi să constatăm în d. I. Vinea un admirabil poet clasic, contemplativ şi cu imagina liniştită şi în d. Camil Petrescu un prozator cu o acută percepţie a vieţii. In alăturarea numelor lor de acela matur al d-lui Sadoveanu să se

vadă spiritul nostru de conciliaţie istorică şi de sinteză estetică între aparente contradicţii.

Dar, dacă în numerele viitoare vor urma atîtea alte nume noui, ţinem să atragem atenţia că nu facem aceasta din şi în spirit de oportunism. O revistă ca aceasta trebue să fie oarecum retrogradă cu cîţiva ani măcar, atîţi cîţi trebuesc pentru a avea o justă perspectivă a valorilor. Paginile cronicilor şi *Antologia* au fost, după cum se poate vedea, larg deschise tinerilor din cea mai din urmă generaţie. Cînd însă e vorba de creaţie, dificultatea ni se pare cel mai bun instrument al autorităţii în determinarea valorilor. O intrare facilă diminuiază onorurile recepţiei şi slăbeşte încrederea publicului în criteriul revistei. Facă revistele tinereşti şi săptămînale operă de asistenţă! *Viaţa Romînească* preferă o recunoaştere întîrziată dar bine documentată vanităţii de a profetiza, cu preţul publicării a atîtea pagini inutile, talentele viitoare.

TRADUCERI ŞI LITERATURA ORIGINALA

Se scriu de cîtăva vreme în limba romînă cărţi admirabile *(In preajma revoluţiei, Răscoala, Patul lui Procust etc)*. Raportîndu-ne nu la numărul total de locuitori obligaţi moralmente să citească, ci la numărul real de cititori romîni, cărţile romîneşti se citesc într'un număr de exemplare ridicul. Un snobism stupid, o dezorientare regretabilă îndeamnă pe cetăţeanul autohton să cumpere cărţi străine sau mai cu seamă traduceri din alte literaturi. Lucruri insipide adesea, rareori numai interesante, în orice caz cu mult în urma oricărei producţii romîneşti, trezesc interes. De unde se vede că individul nu citeşte pentru conţinut ci pentru ideea că autorul e străin, că e la modă şi alte de acestea. Dacă de pildă un scriitor romîn ar face o carte şi ar prezenta-o, cu reclamă bună, drept traducere dintr'un mare autor mexican, ar risca să facă numai decît 2 ediţii de cîte 5000 exemplare. E lucrul cel mai banal din lume să întîlneşti persoane culte cari să nu fi citit *nimic* din literatura romînă. Trebue o propagandă serioasă, o reeducare energică a gustului şi a demnităţii în favoarea cărţii naţionale şi *Viaţa Romînească* e oricînd gata să publice începînd din numărul viitor opiniile şi propunerile cititorilor ei în această privinţă.

G. CALINESCU

■

CRONICA LITERARA

CAMIL PETRESCU, *Patul lui Procust.*

Despre romanul d-lui Camil Petrescu s'a scris indeajuns și am scris și eu, arătîndu-mi buna prețuire. Intr'o revistă de înaltă cultură ca *Viața Romînească* ne vom îngădui unele observațiuni de ordin principial, care, într'o publicațiune de informațiuni, ar risca să nu fie înțelese în adevăratul rost.

Este indiscutabil că operele de valoare nu trec neobservate în critica romînească dar este iarăș sigur că această critică suferă de dezorientare cînd e vorba să dea plăcerii o motivare rațională. Prejudecățile, spiritul de imitație, repeziciunea verdictului duc la unele clasificări din cele mai curioase. Ne-aducem foarte bine aminte de rezistența unora — înainte de lectură — la romanele d-lui C. Stere. Ele nu puteau fi — se zicea — decît memorii, interesante numai prin document și cineva a și fost de părere că era mai bine dacă d. Stere le redacta sub formă de jurnal. Cînd apoi s'a scris în limba romînă o biografie (gen existent de cînd lumea, dela Plutarh cel puțin) a lui Eminescu toată *critica* a decretat: *viață romanțată*, pentrucă în Occident sunt la modă viețile romanțate și pentrucă nu se știa cum arată la față o adevărată biografie.

Proust face victimele cele mai numeroase. E de ajuns un stil opac, umbrit, o expunere discontinuă și voalată, o atenție mai mare către stările de conștiință și avem de a face cu un proustian. D-na Papadat-Bengescu e proustiană, d. Camil Petrescu e proustian.

Prin aceste formule departe de a se aduce un elogiu se refuză cercetarea timbrului personal al fiecărui autor. Dar ceva mai mult, proustianismul e socotit nu ca un caz, ci ca o metodă, ca o descoperire tehnică de stînga, față de care restul rămîne perimat. Ori scriem ca Proust, ori murim! Balzac, Tolstoi, Dostoiewski, depășiți! Mai rămîne ceva din Stendhal!

Asemenea critică este deprimantă pentru o literatură nouă ca a noastră, pentrucă pe deoparte ea afirmă inutilitatea efortului față de neprevăzut și pe de alta ne constrînge la o gîndire care nu ne este încă proprie.

Căci este Proust o formulă ce poate fi imitată cu folos?

Nu. El este un caz. Dacă am avea și noi îndărătul nostru cîteva sute de ani de civilizație și o limbă ca aceea franceză, dacă am avea astm și am sta închiși într'o odaie căptușită cu plută, am avea și noi acea sensibilitate a rimei sau a proteului fără ochi dar cari simt lumea într'un chip pentru care noi n'avem vorbe. Metoda lui Proust derivă în chip necesar dintr'un conținut intransmisibil, dintr'o complexitate a emoțiilor anormale, dintr'un suflet devenit dureros de prea multe foi și de prea multă conștiință de sine. O analiză a nuanțelor de posesiune făcută în simplul act al contemplării unei femei dormind, iată o realitate sufletească pe care n'o poate provoca nicio metodă, într'o țară în care am părăsit de atît de puțină vreme iarba pentru a ne culca în pat.

Popor nou și sănătos care de abia acum începem să percepem viața nu ne putem impune, fără riscuri, să simțim cu o mînă încă bătătorită de sapă, fiorurile epidermei moi mișcate pe sidef. Noi vom putea fi tolstoieni, balzacieni adică scriitori preocupați de sensul lumii și de forma exterioară a omenirii, și nu vom fi încă în stare de introspecție pînă ce nu vom cînta bucuria de a trăi și a cunoaște. Tipul firesc de roman romînesc este deocamdată acela obiectiv.

Repetînd aci elogiile noastre pentru *Patul lui Procust* îndrăznim să remarcăm că tocmai aceasta este latura interesantă a romanului. La d. Camil Petrescu nu există introspecție ci creație obiectivă. Am luat pagină cu pagină și în afară de unele considerații amuzante asupra mobilierului modernist și asupra modei bărbătești, n'am găsit nici un caz interior. Ochiul autorului e mărit spre cunoașterea lumii externe, adică spre creația obiectivă. Și analiza nu e dusă nici măcar la exces, la distrucție. Oamenii trăesc prin vorbele și actele lor, teatrale, autorul mărginindu-se să le comenteze intrările și ieșirile. Dar și mai mult. Acest roman, departe de a fi proustian, e reprezentativ pentru societatea romînească. El ne înfățișează o femee de o oarecare condiție socială, incapabilă de orice proces sufletesc, de o finețe fie numai gramaticală și o lume la care inteligența e viclenie și analfabetismul forță pe pătrundere. Observe și mai departe d. Camil Petrescu viața ce i se arată înaintea spiritului și-l asigurăm că vom ști să-l prețuim fără formule convenționale și comparații improprii.

DAMIAN STĂNOIU, *Camere mobilate.*

Noua scriere a d-lui Damian Stănoiu, înfățișind o serie de tablouri amuzante și ironice din viața chiriașilor de camere mobilate, este dintre acelea care produc plăcere citi-

torului și îndeamnă critica la îngăduință, avîndu-se în vedere scopul urmărit și putințele de mai mult ale autorului.

POMPILIU CONSTANTINESCU, *Critice*

Cu toate opiniile nedrepte pe care d. Pompiliu Constantinescu le are față de unii colaboratori de seamă ai acestei reviste nu vom cădea în eroarea de a nu-i recunoaște demnitatea cu care caută să se smulgă în judecățile sale de orice factor străin purei contemplații estetice, aplicațiunea la obiect, experiența literară și marele procent de verdicte bune. Cităm ca o dovadă de definiție sobră și sigură cîteva rînduri asupra romanului d-lui C. Stere:

„Romanul d-lui C. Stere, deși de suflu larg și alimentat din nenumărate fapte, dovedește un simț robust al peisagiului și mai ales surprinde prin intuiția ascuțită cu care evocă feminitatea eroinelor. Dacă în primele volume portretul static era utilizat prea des, fiindcă țintea să prezinte un pitoresc social cît mai amplu, în *Lutul* portretul interior se adîncește, se nuanțează și se definește în contururi epice. Cel mai larg portret psihologic este însuș portretul lui Vania, scos în evidență cu un relief viguros; în jurul lui trăesc variat și individual tovarășii de temniță și exil, funcționarii penitenciarului, dela doctor, la director și pînă la servitor, iar ca o necesitate de pauză, în încordarea acestei atmosfere penibile, răsare la anume intervale și tipul pitoresc, într'o continuă circulație de sevă vitală".

B. IORDAN, *Normaliștii*

In numărul trecut al revistei noastre am publicat la *Antologie* un fragment din acest roman al unui scriitor — pare-se tînăr și din Moldova — care înfățișează cu unele culori din *Noul seminar* al lui Leon Donici, suferințele, frămîntările, tragicul cotidian și visurile unei școli normale de învățători.

Scris într'un stil neted, fără înflorituri, alunecător, romanul acesta e o bună făgăduință pentru viitor.

CONSTANTIN KIRIȚESCU, *Flori din grădina copilăriei. In slujba unei credințe*

Scriitor fecund, d. Const. Kirițescu se remarcă printr'o varietate a preocupărilor sale care nu aduce niciun prejudiciu fiecăreia dintre ele. Este oricînd îmbucurător într'o țară în care indivizii au o cultură așa de unilaterală să constați că un naturalist serios, care face cercetări asupra *Faunei herpetologice a Rominiei*, este autorul celei mai însemnate istorii a războiului nostru de întregire, și în acelaș timp unul dintre cei mai de seamă pedagogi în teorie și în practică, funcționar cardinal al învățămîntului pe sub ochii căruia au trecut atîtea generații de profesori și observator literar lucid al lor.

Ca scriitor d. Kirițescu are în chip hotărît talent. Acesta nu constă la d-sa într'o formulă nouă stilistică sau în vreo sensibilitate deosebită la un anume aspect al vieții, ci în puterea de a vibra la trecut, de a evoca timpuri și oameni, de a-i face să trăiască într'o dungă roșie de humor și una albă de duioșie. Narațiunea d-lui Kirițescu captivează, e documentară în sens general uman și este etică, pentrucă fără să judece faptele din punct de vedere moral, nu le dă curent decît în măsura purității lor.

Printre figurile vii din această grădină a copilăriei reținem în primul rînd pe *Coana Lucsița*, tip de *plaideuse* bucureșteană și pe *Tribunul poporului*, exponent expresiv al unei lumi acum dispărute, de cetățeni fanatici și solemni în convingerile lor politice.

In slujba unei credințe cuprinde un mare număr de *campanii* (adică de articole și discursuri pro și contra unor cauze), de portrete și de mărturisiri.

Fiind vorba prin urmare de o carte cu idei și atitudini, ce putem noi face, obiectiv, într'o cronică literară, decît să le elogiem *forma* lor fermă și totuș academică, claritatea și buna lor respirație ideologică?

Chestiunea consimțirii la tendințele cărții n'are aci niciun rost. Cu toate acestea constatăm că suntem alături de mai toate campaniile d-lui Kirițescu: de aceea împotriva înjurăturii naționale, împotriva exibiționismului și xenofiliei în sport, de acelea privitoare la radiofonie și cinematograf și chiar în „reacționarismul" asupra drepturilor femeei. Din toate acestea se desprinde un aer de bun simț și de sănătate morală remarcabile.

Numai în chestiunea raporturilor între artă și morală, pusă cu prilejul reprezentării unei piese a d-lui Ion Minulescu *(Amantul anonim)* avem de făcut o obiecțiune de principiu. Problema pe care o răscolește d. Kirițescu a fost totdeauna arzătoare și se pare că bunul simț a învins în concluziunea că arta e altceva decît morala și că exprimarea unor acte imorale nu atinge însușirea de frumos a operei. Dar atunci arta devine mijloc de perdițiune, simbol al instinctelor josnice? Nu. Și iată de ce.

Documentarea singură asupra răului nu este contagioasă, căci atunci știința, gazeta și tribunalul ar deveni focare de conrupție. Materialul uman care trezește interes în sine

și nu produce contemplația nu este artistic. Statuile desăvîrșite nu trezesc instinctul sexual. Marile opere de artă presupun în cititor o mare complicație sufletească și aceasta face vană sugestia imorală. Orice operă de artă educă și sterilizează instinctele. Cît mai multă artă așadar pentru cît mai multă moralitate, aceasta din urmă derivînd din orbita conștiinței. In fond noi sintem alături de d. Kirițescu dar motivăm — spre a evita abuzurile etice — altfel problema. Tot ce e artistic elimină imoralul. Să facem un program teatral, de pildă, cit mai estetic. In care caz unele lucrări de care vorbește d. Kirițescu ar fi dela sine înlăturate.

Dar acestea sint simple divergențe de opinii, inevitabile. Ideile d-lui Kirițescu sint prin forma lor interesante întotdeauna și stimulează plăcerea speculațiunii.

G. CALINESCU

CRONICA POLITICA

FAPTE

După ce d. Vaida-Voevod constituise guvernul, se aștepta în viața politică măcar puțină destindere. Era scris însă să fie altfel. Chiar venită brusc n'a reușit să calmeze impulsivitățile. Incă din cele dintîi zile, guvernul se pomenea cu un mandat de arestare emis împotriva profesorului Grigore Forțu, pentru un discurs subversiv, ținut pela 15 Decembrie, dar executat — curios lucru! — abia o lună mai tîrziu, după ce d-nii Maniu și Mihalache demisionaseră.

D. Forțu, om cum se cade și bine intenționat, dar văzînd pretutindeni hoți și crezind că dacă nu s'ar fura nimic din budgetul statului romîn, s'ar realiza criza mondială, a ridicat steagul unei lupte pentru mîntuirea țării.

Soluția? Formarea unui guvern de 10 oameni, care să urmărească hoții din avutul statului, să le confiște averile, și să acopere astfel deficitul bugetar. Dar d. Forțu este exponent al profesorimii. Prin arestarea sa, se izbea nu numai în agitatorul dela „blocul cetățenesc pentru mîntuirea țării", dar și în cel ce întrupa doleanțele profesorimii și, ca urmare, ale tuturor salariaților. Cum arestarea se potrivise și cu anunțarea scăderii lefurilor, agitația a luat pe neașteptate o amploare gravă, transformîndu-se în pregătirea revoltei salariaților. D. Forțu trebui totuși să treacă printr'o filieră complicată ca să fie liberat: primul mandat, confirmat de Tribunal, era să fie anulat de Camera de punere sub acuzare, se emitea imediat un al doilea, dar soarta crudă îl făcea să sufere aceiași anulare. D. Forțu, liberat, era dus acasă, de o mulțime care vorbea de un nou „apostol".

Dar opinia publică e femee și schimbătoare; d. Forțu era să fie uitat a doua zi. Ii luau locul d. Stelescu dela Galați, cel mai tînăr deputat, împreună cu părintele Georgescu-Edineți și cu toată „garda de fier". Se descoperise că mormîntul Eroului necunoscut este necreștin; trebuia musai să i se pună o cruce. Și pe o zi grea de iarnă, de Ianuarie, mulțimea, între care se amestecaseră agitatorii de totdeauna ai străzii, transforma o procesiune într'o manifestare politică ce se izbea cu poliția. O serie de tratative aveau drept mediator pe însuși patriarhul și agitația căzu dela sine, căci își ajunsese scopul: lumea uitase de „cazul Forțu".

Dacă este agitație în extrema dreaptă, dece să nu fie

agitație și în extrema stîngă? După povestea cu eroul necunoscut dela București, vine greva dela Soc. romino-americană din Ploești. Dar lucrătorii cari se plictisiseră de tratamentul neomenos dela americani, nu se mulțumesc cu greva, ci trec la devastarea localului societății, la manifestații de stradă, la revoltă; orașul republicii lui Candiano-Popescu în 1870 a trăit cîteva ceasuri sub autoritatea lucrătorilor, dar care nu era o autoritate organizată; spontană, a putut fi ușor stăpînită.

Ceeace s'a întîmplat în mic în orașul petrolifer, se repetă în mare după cîteva zile la București la atelierele C. F. R. Lucrătorii cer o sporire a salariilor, dar nu se mărginesc la revendicări economice; au și revendicări politice: cer un consiliu de uzină, compus din delegați ai lor, cari să trateze dela egal la egal cu conducerea atelierelor (ceeace în rusește se chiamă soviet). Li se admit revendicările economice, cari reprezintă un spor de 350 de milioane și greva, ce luase proporții, încetează.

Dar simptomele păruseră grave. Ce era mai grav însă, afară de descompunerea vizibilă din autoritatea statului și a societății, era slăbiciunea atitudinii represive a poliției. Guvernul se văzu pus la mare ananghie. Rapoartele siguranței arătau că se urmează un plan bine fixat încă din Octombrie, de cînd s'au rupt tratativele pentru pactul de neagresiune cu Rusia sovietică. Atunci fuseseră retrași toți agenții sovietici din Polonia și împănată Rominia cu ei, unde revoluția trebuia să apară odată cu primăvara, în Martie. Soluția era una singură: trecerea represiunii din mîinile mediocre ale poliției în cele mai dîrze ale armatei: starea de asediu. In cîteva ceasuri, hotărîrea era luată, parlamentul o ratifica, unele partide de opoziție își dădeau și ele adeziunea. Mai multă opoziție se ivea din rîndurile însăși ale majorităților, unde mai rămăsese ceva din democratismul de odinioară. Dar democratul la guvern devine iacobin autoritar, pentru care puterea își găsește motivare în ea însăși.

Nici acum nu era să fie liniște. Obișnuita agitație politică și parlamentară, în care predominau comunicările de interes local și care, altădată, ocupa, împreună cu intrigăria de culise, toată arena politică, trecea pe al nu știu cîtelea plan, față de agitația din masse. La atelierele C. F. R., spiritele nu se linișteau. Cîțiva dintre conducători fuseseră arestați. Și în dimineața zilei de 15 Februarie, lucrătorii intrau în ateliere, înarmați, cerînd liberarea tovarășilor arestați și — iarăși — doleanțele politice. Orice intervenție de împăcare se dovedea inutilă. Li se răspunse trupelor cu pietre și focuri de pușcă. Atelierele erau în mîna lucrătorilor, și nu voiau să le părăsească, deși armata asediatoare le lăsase drumul spre cîmp liber. Și așa se ajunse, a doua zi, la șease dimineața, la ultimele somații, urmate de împușcături din partea lucrătorilor, cu un mort din partea poliției, la împușcătura în plin. Rezultatul oficial comunică cinci morți, la cari se mai adăogau doi răniți, morți la spital. Atelierele erau închise pentru două săptămîni.

Guvernul prezentă Camerii, la 16 Februarie, dosarul turburărilor; se făcură cu acest prilej, destăinuiri interesante: d. Mirescu, socialistul, vorbea de rolul unor agenți provocatori, arestați, apoi eliberați, tocmai în ziua turburărilor. Declarațiile d-lor Mironescu și Vaida însemnau o punere la punct; vinovată era propaganda comunistă, dar mai era și conducerea atelierelor, venală și nepăsătoare. Bucureștii periferici au trăit ceasuri de groază, căci în cartierul gării se strînseseră, afară de obișnuiții străzii, familiile lucrătorilor și toți cei ce aveau legături cu ei. Iar mahalaua, lipsită de poliție, care se afla la ateliere, a fost cîteva ceasuri la discreția borfașilor.

După Grivița, strada s'a liniștit. Agitația a trecut în sferele politice, ocupate cu pregătirea bugetului. Greutățile alcătuirii unui buget echilibrat, nevoia unor tăeturi dureroase atrăgeau hărțueli zilnice între ministrul de finanțe de o parte, și ministrul muncii, al instrucției publice și al apărării naționale, de altă parte. Mai lăsînd unul, mai urcînd cellalt, proectul de buget se apropie de sfîrșit.

Deși a avut numai 28 de zile, luna Februarie a însemnat multe în răbojul lui 1933. Ce a adus Martie știm: Afacerea Skoda.

CONSTANTIN ENESCU

O A M E N I

DOCTORUL LUPU

In galeria oratorilor romini contimporani, nu găsim termen de comparație pentru doctorul Nicolae Lupu. Impetuozitatea nervoasă a temperamentului său îl pune alături de cele mai sclipitoare glorii ale oratoriei parlamentare. Exemplarele identice cu sine pot fi găsite numai printre rîndurile tribunilor socialiști sau a străluciților oratori de proveniență socialistă. Jaurès, Briand (în etapa sindicalist-revoluționară a vieții sale) doctorul Lupu, sînt oameni și per-

sonalități create din aceiași pastă. Cine-a avut ocazia să asculte pe doctorul Lupu în unul din marile lui momente de manifestare, va conveni că nu exagerez întru nimic, punîndu-l alături de cei mai buni oratori contimporani.

Doctorul Lupu este un tribun. Un orator de masse. Spre tumultul și agitația lor surdă, l-a împins splendidul său temperament de luptător. Un om se poate atașa masselor, fie din înclinările temperamentale, fie din convingere teoretică, din concepție socială și ideologie politică generoasă. Spre umanitatea primară, autentică și impulsivă a masselor, doctorul Lupu a înclinat prin dispozițiile sale de temperament. Cine l-a ascultat în întrunirile politice populare (fie în istorica sală „Dacia", fie în alte părți) pricepe resortul sufletesc al acestui liric al tribunei. Entusiasmul, pe care-l provoacă agitația sa la tribună, topește stările psihologice ale auditorului în unități impresionante. Doctorul Lupu prin indignarea, revolta, mobilitatea sufletească uimitoare și sinceritatea spontană deschide sufletele, și le antrenează pe gama tuturor nuanțelor sufletului uman, dela rîs pînă la lacrimile revoltei. Massa care-l ascultă se lasă cucerită de această revărsare generoasă de sinceritate brutală. Mulțimile iubesc pe cei ce știu și pot să le citească durerile tainice din suflet. Cel care le știe da expresie, e stăpînul ei necontestat.

Doctorul Lupu e acelaș și la tribuna parlamentului: temperamentul vioiu, nervos, mercuric, pasionat și generos. Aceiași comportare, față de aceiași psihologie. Se știe că massa, fie că e alcătuită din oameni simpli, fie că e formată din intelectuali, are aceiași structură psihologică, supusă acelorași fluctuații de nivel. Iată dece doctorul Lupu obține și la tribuna parlamentului acelaș succes pe care-l are în adunările populare. Activitatea sa parlamentară (și e fără îndoială cel mai activ membru al Adunării deputaților) e o linie continuă de succese. Manifestările în legătură cu evenimentele importante, sînt totdeauna biruințe. Antenele instinctului său autentic îl ajută să descopere și să aprecieze semnificația tuturor faptelor importante. Interpelările sale, în care sacra lavă a indignării se revarsă cu abundență, creiază momente veridice de sărbătoare parlamentară.

Fără prezența și munca harnică a doctorului Lupu, și fără energia organizată a d-lui Virgil Madgearu, ședințele Camerei (mai ales acum cînd lipsește celalt mare orator N. Iorga) s'ar scurge necontenit sub egida platitudinei mediocrității somnolente. Numai svicnirile tinerești și isbucnirile sincere ale doctorului Lupu le înviorează și le animă.

Acesta este tribunul

Pentru *omul politic*, toate aceste incontestabile și emerite calități, pot să nu reprezinte un prea mare capital personal. D. Mihai Ralea în elegantul său discurs dela discuția generală a bugetului a avut, în această privință, formule plastice și caracterizări juste. Doctorul Lupu, ca orice mare și impetuos temperament (din acelea, cari apar odată pe secol) este un om de actualitate, un sclav al momentului, un om de acțiune, oportunist în sensul excelent al noțiunii. La această categorie de oameni nu trebue căutată linia dreaptă, atitudinea, firul roșu. Viața lor e o serie de momente juxtapuse. Activitatea, oricît de substanțială, e discontinuă.

Fără îndoială că doctorul Lupu e un exponent ideal al opiniei publice și variațiilor ei, de multe ori capricioase. Față de ecoul și murmurele care se ridică din sînul ei, ca aburul din văi, șeful partidului țărănesc este un desăvîrșit receptacol și organ de cristalizare. O calitate, firește nu a omului de Stat, ci una specifică tribunului masselor. Astfel, doctorul Lupu se cheltuește cu o impresionantă generozitate în acte mărunte, care nu vor rămîne în majoritatea lor, dar care sunt de o utilitate imediată.

A, dacă doctorul Lupu și-ar putea canaliza acțiunea și mișcarea pe care e capabil să o provoace, după o concepție politică bine articulată!... Democratismul său vag și pacifismul, sînt mai mult stări instinctuale decît atitudini programatice și linii ideologice. Tribunul poate declanșa curente, dar nu mișcări politice. Aci e necesară intervenția coordonatoare a rațiunii teoretice, capabilă să proecteze ascuțite fișii de lumină în negura viitorului. Talentul oratoric nu are valoare pentru finalitatea unei acțiuni politice.

Doctorul Lupu trebue apreciat însă așa cum este și cum ni se prezintă.

N. TATU

LITERATURA POLITICĂ

I. G. DUCA : PORTRETE ȘI AMINTIRI

In mediul politic, cartea nu-i la preț. E socotită ca un lux. Iar cărturarii sînt priviți de sus, cu oarecare compătimire — ca niște vizionari, boemi, oameni nu în toată firea...
Chiar dacă îndatoririle politice îl hărțuesc tot timpul, — d-sa nu uită, în clipele de răgaz acasă sau la țară, să pună mîna pe-o carte nouă. Iar din acest comerț intelectual — i-au rămas stima și afecțiunea pentru modeștii slujitori ai culturii.

Chiar adunarea „portretelor" și „amintirilor" în volum, — după publicarea lor în cotidiane, asupra momentului ocazional care le-a determinat, — este un omagiu adus vorbei tipărite care cuprinde un fior trainic, vrednic să stea în bibliotecă.

Preocupările de ordin cultural, literar chiar, ies la iveală din tot volumul.

Intr'adevăr, ce-i acea admirabilă bucată — cu titlul: „Minile" — în care caracterul oamenilor politici este fixat, după trăsăturile și mișcările minilor... decît o reușită operă literară? Dar portretele oratorilor străini și romîni? Sau portretele oamenilor politici — printre care trebue să așezăm pe primul plan inimitabilul medalion al Lordului Rosebery?

Autorul trece în revistă mîini după mîini...

Mîna lui Titu Maiorescu: „inestetică, fără oase și veștejită, dar vie, agitată, vorbitoare, extraordinar, surprinzător de elocventă... Cînd vorbea, degetele lui erau în necontenită mișcare. Ele accentuau, subliniau, completau, luminau, întunecau, subtilizau gîndirea sa, nu numai cu o măestrie neîntrecută, dar cu o putere de evocațiune" fără pereche. Degetele legau cuvintele între ele.

Dar Take Ionescu? „O mînă fină și frumoasă, veșnic deschisă, cu degetele despărțite unele de altele. Nu apuca lucrurile. Le pipăia, le atingea superficial cu un fel de sfială și cu o precipitare nervoasă absolut tipică"... „Această mînă părea mereu că așteaptă ceva: să prindă vre-o veste, vre-o noutate, vre-o taină a oamenilor sau a naturii"...

Iată mîna lui Nicu Filipescu: „Patrată, cu degete groase, cu palma cărnoasă, o mînă vulgară și brutală de lucrător manual, nu de intelectual și de aristocrat"... „Ea lovea, sfărîma, afirmînd necontenit neastîmpărul exuberant și energia violentă a unui temperament cunoscut pentru excepționala și nestăpînita sa vitalitate".

Sau Mareșal Averescu... „Din aceste mîini mari, extrem de fine și de distinse, cu degetele lungi, cu mișcările măsurate, cu inflexiunile feline, se desprinde ceva tulburător de enigmatic"... „Instinctiv te întrebi: — Sînt oare lucrurile simple, lămurite, concrete ca vorba — sau complicate, întortochiate și neprecise ca involuntarele și permanentele destăinuiri ale mînilor învingătorului dela Mărăști? Desigur că vorba e sinceră și mîna înșelătoare", — termină ironic observatorul.

D. Duca nu-i un simplist. Nu se mulțumește cu redarea trăsăturilor caracteristice ale unui temperament. D-sa își dă seama că omul este extrem de complicat. Il disecă, — și, totuși, cine poate pretinde că îl cunoaște pînă în adîncuri?

Chiar după înșirarea tuturor calităților lui Waldeck Rousseau, — d. Duca nu-și închipue, că secretul elocvenței acestui mare orator a fost definitiv și complect descoperit.

„I-am simțit vraja, — spune d-sa, — dar nici azi nu pot s'o deslușesc".

Cînd totul părea pierdut, Waldeck Rousseau avea „facultatea unică de a regăsi soluția și adevărul, de a le scoate în evidență și de a dovedi auditoriului surprins și minunat simplicitatea lor"... Erau de admirat „construcția discursului său, clasica-i ordonare, armonia lui, arta desăvîrșită cu care știa să mînuiască argumentele, să alterneze umbrele și luminile, puritatea limbii, frumusețile stilistice, formulele lui fericite"... Care era însă taina elocvenței acestui om „impasibil", „plictisit și nepăsător", care vorbea pe același ton „cu o voce gravă și fără de sonoritate" — cu mînile fixe (cel mult dacă degetele lui mîngîiau, cîte odată, colțurile pupitrului)?

„Dar de ce să descifrez enigma?" — închee d. Duca. Intr'adevăr, de ce? Mai ales că, chiar în clipa cînd crezi c'ai descifrat-o, ea poate-i mai nepătrunsă decît oricînd...

Caracterul Lordului Rosebery este și mai enigmatic.

Nobil, tînăr, bogat, inteligent, cult, talentat (orator și scriitor de marcă), — Lord Rosebery cunoaște, la vîrsta de 40 de ani, toate succesele.

La primul eșec însă, el se retrage din luptă. De ce?

„O lume întreagă s'a trudit să-l deslușească. De ce, — ajuns, și atît de tînăr, la apogeu, — Lord Rosebery părăsise de-odată totul? De treizeci de ani, nici o cauză aparentă nu se poate invoca, nici o explicație plauzibilă nu s'a putut da. Deziluzie? De ce și care? Simțimîntul nimicniciei gloriilor pămîntești cuprinzînd pe un om după ce le-a sorbit pe toate? Sila izvorîtă din prea mult noroc? Puterea dizolvantă a unei prea mari bogății? Atavica incapacitate de a înfrunta brutalitățile vieții moderne, la un rafinat, la un aristocrat de sînge și de intelect? Enigmă!"

D. Duca pune problema — și o pune frumos. Schițează cîteva trăsături — cu finețã, trăsăturile caracteristice. Dar nu umple cu linii și culoare toate spațiile. Lasă și interstiții — de meditare. Nu scrie totul. Umple și golul dintre rînduri de înțeles. Cine știe să citească — găsește multe gînduri și sentimente printre vorbele spuse.

Acest obiceiu de a privi — neîncrezător — lumea și oamenii, ca'ntr'un caleidoscop complex — oare cărturarul l-a contractat dela omul politic, care trebue mai mult să sugereze decît să spună?

M. SEVASTOS

INFLAŢIA PACTELOR

Intre înmulţirea pactelor şi dezordinea în relaţiunile internaţionale este o legătură directă. Instrumente de pace, în definiţiunea lor exactă, destinate să apropie amical două sau mai multe popoare, să înlesnească legăturile lor comerciale şi să sporească puterea lor comună de colaborare internaţională, pactele ar trebui să se multiplice, în adevăr, ca o reacţiune în faţa unei situaţiuni politice tulbure şi a unei fărâmiţiri a încrederii între naţiuni.

Atunci însă ar trebui să fie pătrunse de o inspiraţie comună şi să găsească numai în deosebirea geografică a regiunilor unde se aplică justificarea unor dispoziţiuni technice diverse. Ar trebui să fie fragmentate dintr'o piesă unică care să se poată uşor reconstitui prin întinderea bunăvoinţei care le-a inspirat. Să cuprindă, în miezul lor, virtuţi de atracţie şi de integrare, care să tindă la sporirea grupului pină la o unificare generală.

In realitate însă, o parte din pactele încheiate după război au la origină un sentiment de ostilitate, care a cuprins unele guverne, descurajate de încercările neizbutite de a se realiza o formă unică de convenţiune internaţională. Altele sint datorite unei politici deliberate de modificare, pe căi particulare, a unor situaţiuni internaţionale. O a treia categorie de pacte se sprijină pe dorinţa statelor interesate de a umple, printr'o garanţie pacifică specială, lacunele pactului Societăţii Naţiunilor.

Dar nenumărate pacte s'au născut pe baza unei politici care se practica înainte de război şi care depăşeşte cadrul tras de Societatea Naţiunilor şi acceptat de toţi membrii săi.

Pactele s'au înmulţit astfel fără o justificare durabilă. Unele au fost condamnate de utilităţi momentane, de trecătoare reacţiuni psihologice. Ele s'au suprapus, s'au încrucişat, s'au contrazis, s'au hrănit unele din substanţa altora şi şi-au diminuat astfel valoarea morală şi claritatea juridică. Pe masa Societăţii Naţiunilor, stau astăzi maldăre de tratate politice, a căror eficacitate îndoelnică scade şi se subţiază pe măsură ce cantitatea lor sporeşte.

Alături de aceste pacte, guvernele adunate la Societatea Naţiunilor sau aiurea au formulat declaraţiuni colective şi solemne cuprinzînd angajamente pacifice. După pactul Briand-Kellog, a cărui autoritate incontestabilă este sprijinită pe utilitatea şi universalitatea lui, după mai multe declaraţiuni comune făcute la Geneva, după proclamaţiuni de pace semnate de Marile Puteri la Lausanne, etc., conferinţa dezarmării a discutat şi adaptat la rîndul său o nouă formulă de renunţare solemnă la mijloace violente pentru rezolvirea diferendelor dintre popoare. Noutatea acestei formule este înlocuirea expresiunii „război" prin aceea de „forţă". Statele renunţă să recurgă la forţă pentru rezolvirea litigiilor dintre ele. Justificarea acestei inovaţiuni a fost găsită în nevoia de a se preciza cuprinsul pactului Briand-Kellogg, după interpretările bizare la care a dat loc cu ocaziunea conflictului chino-japonez.

O nouă declaraţiune e pe cale să se nască din negocierile actuale ale Marilor Puteri.

Nu ne propunem aici să instituim o discuţiune juridică asupra valoarei fiecăreia din aceste formule, nici să cîntărim minuţios textele lor succesive.

Vrem numai să facem constatarea unui abuz şi să indicăm rezultatele lui contrare. Vrem să subliniem cum această suprapunere de pacte le micşorează puterea şi le destitue progresiv de autoritate.

Cuprinsul lor se restrînge fără să se precizeze, sensul lor se întunecă, influenţa lor se mărgineşte. Popoarele pierd încrederea în ele, scepticismul lor faţă de legea internaţională sporeşte. Statele îşi dau cuvîntul fără gravitate, îşi angajează onoarea fără o suficientă precauţiune. Semnătura pusă pe acte obscure, pe texte sibiline, devine discutabilă, intenţiunile se alterează, suspiciunea se iveşte, relaţiunile internaţionale ajung fragile; amiciţiile precare.

Astăzi, apariţia unui nou pact este înconjurată cu neîncredere. Scopul pactului este bănuit, cuprinsul său devine misterios, comentariile sînt amare. Chiar cele care n'au altă funcţiune decît să consolideze situaţiuni anterioare a căror existenţă şi practică erau cunoscute şi consacrate în viaţa internaţională, ca recentul pact al Micei Inţelegeri, dau loc la manifestări ostile.

Legătura dintre înmulţirea pactelor şi dezordinea în relaţiunile internaţionale, de care vorbeam la începutul acestui articol, este deci răsturnată de prezenta situaţiune a lumii. In loc să îngădue şi să organizeze o generală colaborare a guvernelor, ele despică viaţa lumii în grupuri ostile. In loc să precizeze condiţiunile esenţiale ale păcii, ele le sdruncină şi le întunecă. In loc să devină instrumente curente în viaţa politică a statelor şi să polarizeze sentimen-

tele de încredere mutuală, ele nutresc și agravează tendințe de dușmănie.

In loc să se sprijine și să se fortifice reciproc, pactele, abuziv înmulțite, se descarcă între ele de autoritate. Nu mai este între ele nici o solidaritate, nici o ierarhie.

Această inflație de pacte și declarațiuni solemne se datorește la mai multe cauze: In afară de criza și perturbările sociale produse pe urma războiului și în afară de persistența metoadelor politice dinainte de război în actuala politică a lumii, și de neratificarea Statelor-Unite, trebue să enumărăm, printre aceste cauze, mentalitatea juridică cu exigențele ei formalistice a unora dintre Statele europene; lacunele pactului Societății Națiunilor; repulsiunea unor națiuni de a lua angajamente precise pe o mare întindere teritorială; psihologia de teamă și de panică a unor State direct amenințate, etc.

In adevăr, noua politică internațională se baza pe pactul Societății Națiunilor. Acolo, se găseau, în termeni generali, condamnările politicei de război, dispozițiuni suficiente care să îndrepte pe căile arbitrajului și justiției internaționale diferendele eventuale dintre State, garanții mutuale și colective ale integrității teritoriale și independenței politice precum și infiltrațiuni de dinamism politic care să îngădue, în condițiuni determinate, amenajări ulterioare. Dar dispozițiunile pactului nu puteau fi decît de un caracter general. Noutatea și universalitatea lor nu îngăduiau preciziuni prea mari. Ele trebuiau să rămînă mlădioase ca să permită Consiliului și Adunării proceduri diverse și aplicațiuni adequate, păstrîndu-le totuși semnificația lor uniformă.

Ele se puteau desvolta progresiv, organizînd pe încetul viața internațională.

Evenimente grave au survenit însă prematur și Statele care pun pe texte un mare preț au vrut să fie garantate de dispozițiuni precise în cazul unor ipoteze determinate. Ele au recurs astfel la convențiuni bilaterale sau multilaterale pentru ca să se asigure cu anticipație anume proceduri și soluțiuni în anume eventualități.

Nu e mai puțin adevărat că pactul Societății Națiunilor prezintă, el însuși, lacune. Acestea sunt de două feluri: unele îngădue războiul, în anume cazuri, altele, lasă imperfect organizate sancțiunile. Pentru ca să se garanteze mutual în cazul acestor lacune și imperfecțiuni, Statele, cu drept cuvînt, au semnat pacte speciale. Dacă toate Statele membre ale Societății Națiunilor ar fi acceptat să elimine

acele lacune din pact (ceeace parțial s'a făcut prin adoptarea pactului Briand-Kellogg) și să organizeze și perfecționeze sancțiunile din articolul 16, ar fi făcut, poate inutile sau superflue alte pacte. Societatea Națiunilor a încercat ea însăși această îndoită operațiune prin protocolul din 1924. In acest instrument de pace, cel mai vast și mai precis din cîte se cunosc, se găseau o interdicție totală de a recurge la războiu, un angajament amănunțit de a supune diferendele la proceduri pacifice și un sistem complet de sancțiuni. Protocolul din 1924 n'a intrat în vigoare, mai ales din cauza Angliei, care nu a acceptat riscurile unei solidarități atît de întinse și atît de precise. Atunci, Societatea Națiunilor a recomandat metoda pactelor particulare, cu gîndul să poată vreodată întruni în un singur instrument convențiunile multiple ce aveau să fie semnate în diferite regiuni ale lumii. Ea a elaborat trei modele de asemenea pacte, reprezentînd trei grade succesive în organizarea definitivă a păcii, pe baza soluționării prin proceduri pacifice a diferendelor dintre State.

Conținutul nou al acestor pacte și procedurile uniforme pe care le instituiau; cadrul Societății Națiunilor, în care se discutau și se semnau și legătura lor intimă cu pactul fundamental, — le confereau un caracter de solidaritate și le așezau la baza unei noui politici internaționale. Tendința esențială a acestei politice era să integreze aceste pacte în o convențiune unică, pentru ca să dea comunității internaționale o lege comună și să evite formarea grupărilor de State ostile cunoscute înainte de 1914.

Statele au acceptat politica pactelor, dar au uitat origina și sensul ei și, falsificîndu-le adesea pe amîndouă, au ajuns la rezultate contrare.

Multe guverne au crezut că vor găsi în vechile condițiuni ale politicei europene elementele unei noui securități.

Ele nu și-au putut lega conduitele de învățămintele ultimelor experiențe și, condamnînd războiul, nu au vrut să se deslipească de metodele care îl produceau. Nu au adoptat în întregime sistemul Societății Națiunilor, — cu legea, technica și morala lui, — și nu au repudiat definitiv practicele dinaintea războiului.

Astfel, șovăind între două căi, lumea actuală a putut suferi imperfecțiunile și greutățile ambelor fără să tragă beneficiile salutare, pe care le comporta instituția de la Geneva.

Politica cunoaște aceste raționamente corupte și aceste conduite ce nu vor să se ridice pînă la perfecțiunile gîndirii.

Politica păcii nu se poate sprijini decît pe Societatea Națiunilor, cu ordinea pe care o institue și cu instrumentele

pe care le elaborează. Ea trebue slujită, împuternicită, astfel încît în atribuțiunile ei să intre puteri de control și de comandamente. Să poată impune o politică a pactelor, spre exemplu, sau să ceară membrilor săi o fidelitate suficientă față de pactul fundamental încît să devină inutil recursul la pacte speciale. Să poată aprecia valoarea pactelor încheiate și să le supună la direcțiunile Pactului. Astfel ar înceta actuala inflație de pacte și prezenta dezordine din politica internațională. S'ar consolida o lege comună și o colaborare uniformă între state. S'ar evita încercările unora dintre Marile puteri de a se ridica deasupra acestei legi.

Pînă atunci, apărarea unora dintre State, care apără însăși legea internațională, trebue să se sprijine pe aceste înțelegeri regionale pe care le prevede chiar pactul Societății Națiunilor.

CONST. I. VIȘOIANU

■

CONTINGENTAREA IMPORTULUI ȘI SITUAȚIA DIFERIȚILOR FACTORI ECONOMICI

Asistăm la o nouă piesă economică. D. I. Lugoșianu pare a voi să ție încă mult timp piesa contingentării pe afiș. Ca în toate dramele regimului de import, rolurile se vor relua de vechii interpreți. Căpitanul de industrie se va văita (și acesta e rolul lui cel mai natural), comerciantul va veni speriat de avantajele ce indirect revin industriei naționale; iar consumatorul va rămîne trist și nemișcat (căci altceva, n'are ce să facă).

Numai directorul de scenă, sau vr'un nou regisor cu simțul realităților mai desvoltat, vor face poate figură nouă. Industriașul va trebui să știe cum și de ce să se vaete. Vom analiza mai jos jocul lui. Prin organizațiile lui, el este pînă în prezent mai pregătit să vorbească decît comerciantul și consumatorul. El va arăta și acum că țara nu trebuie să trimită bani în exterior, că el are încă nevoie de sprijin pentru a face față sarcinilor speciale care apasă asupra industriei romînești.

Se va plînge că e forțat să plătească dobînzi imense și că e prea împovărat de impozite. Că sînt impozite mult prea mari pentru industrii, căci majoritatea acestora fiind constituite în societăți anonime, ele simt sarcina impozitelor mai mult decît celelalte categorii economice, pentru că ele sînt singurele care nu-și pot ascunde veniturile. Că e criză de transporturi și că scumpetea excesivă a acestora în raport cu normalul, formează o piedică foarte sensibilă pentru desvoltarea industriei. Că sînt încă defectuoase celelalte mijloace de comunicație: telegraf, telefon, etc. și aceasta e o cauză de inferioritate a industriilor romîne față de industriile străine (industriile din Transilvania, înainte de războiu, puteau să comunice de urgență cu vechea capitală în cîteva ore, pe cînd acum din cauza lipsei de mijloace directe, telegramele ajung în timp de patru sau cinci ore mai lung decît înainte). Nici acum nu se uită aceste argumente... Că simțim dificultăți din nevoia de a aduce technicieni specialiști pentru văpsitul lînei, pentru tăbăcării cu materii minerale și altele; că trebue să faci apel în condițiuni foarte oneroase la specialiștii din străinătate; că sîntem vecinic sub pericolul dumpingului exercitat de străinătate. Că lipsa unei bune organizații verticale prezintă o sarcină în plus pentru industriile romîne. Astfel de exemplu, în in-

dustria linei, pentru principalele operații (care consistă în sortarea linei, spălatul, cordajul, torsul și țesutul ei), Rominia a avut lipsă de specialiști pentru fiecare din aceste operații și aceasta e cauza pentru care a avut lipsă de organizație în scară verticală.

In Rominia dat fiind că în majoritatea cazurilor, un acelaș specialist se ocupă de toate operațiunile, nu se poate lucra continuu la toate gradele de industrializare. In aceste condiții, industriile noastre vor fi în mod evident inferioare industriilor străine, de exemplu industriei germane, care are o bună organizație verticală, pentrucă acolo sunt lucrători specialiști la fiecare grad de industrializare și se lucrează continuu la fiecare operație industrială. Că sînt mari sarcinile industriei nu numai prin legile fiscale ci și prin legile sociale.

Deasupra tuturor acestor dificultăți ale industriilor romine, mai este marele inconvenient rezultat din instabilitatea monetară, cu toate riscurile ce decurg din ea pentru toți factorii producției. Iată cuvinte îndreptățite ale industriașilor, cari se bucură de contingentare. Cuvinte pe care ar trebui să le repete mereu.

Căci vor veni alți industriași, cari nu sînt bucuroși de contingentare.

Va mai veni comerciantul și va veni consumatorul să vorbească altfel. Și în Parlament, căci poate vor veni ireductibilii opoziționiști, amatori de interpelări sgomotoase sau interesate, care vor ști să se exprime vehement și clar contra contingentării. Și aceștia vor avea prilejul să nu tacă deloc. Căci dela Președintele Consiliului de Miniștri — pe care cei doi gardiști ce stau de pază la casa din strada Lascar Catargiu nu-l apără în contra repercusiunilor ce se prepară — pînă la cel mai modest locuitor din fundul cătunelor maramureșene, contingentarea le poate spune tuturor: „e vorba de interesele tale".

Atît de importantă e chestiunea. Va spune consumatorul că i se face incomodă viața. Și i se scumpește viața. Căci liniștea quasi-parazitară a industriei suprimă concurența și dă naștere la carteluri și trusturi.

Se va mai spune că trebuie bine cumpănită incidența acestei protecții asupra agriculturii. Industria își va spune însă cu tărie păsul ei. Se va plînge din nou. Ministrul va lua note... Dar va asculta poate mai mult pe bietul consumator. Deaceea credem că acest nou director de scenă nu va lăsa piesei aspect de tragedie, ci va realiza, după o farsă bine legată, un epilog echitabil și moral.

AL. HALLUNGA

C U L T U R A

F I L O S O F I E

A L A I N

Intrebările mari ce și le-a pus omul de totdeauna și de pretutindenea variază puțin, iar răspunsurile pe cari ele le comportă se repetă. Ceeace se schimbă de fapt este ierarhia în care marile întrebări sînt ordonate. Cînd a variat această ordine s'a putut vorbi în istorie de epoci noi, și cîteodată de civilizații noi.

Splendida perioadă de creație intelectuală pe care a deschis-o sfîrșitul Războiului în Franța tinde să fixeze în țara lui Montaigne o astfel de ierarhie nouă. Și, drept consecință, o nouă scară de valori spirituale.

Din lipsă de perspectivă în vreme nu sîntem în stare poate să apreciem azi cu destulă dreptate această perioadă de viață intelectuală franceză plină de sens.

Marele război a răsturnat surpinzător de radical (anii de după război au arătat-o) vechea ierarhie de valori, spirituale și altele, și-a provocat necesare eforturi de a crea o nouă ordine. Moartea, prezentă cu brutalitate și 'n fiecare clipă pentru indivizi și neamuri întregi, a învățat inteligențele să știe să aleagă cu grije esențialul, și să-l prețuiască.

După o perioadă de binecuvîntată operă de negare — înlăturarea netrebnicului, curățirea terenului — inteligența franceză face susținut efort de construcție. Construcție care constă în primul rînd — și ca deobicei în domeniul spiritului — într'o încercare de a muta punctele de perspectivă. Dorință tenace și lăudabilă de revizuire a valorilor spirituale, a tuturor valorilor spirituale, iată substanța atîtor opere de ideologie franceză scrise de tineri.

Alain, bătrîn, dar popular și citit dela război încoace de tineri, a devenit mare dascăl al generației tinere grație darului ce-l are de-a simți noile probleme cari se pun și de a găsi datele elementare, esențiale zice el, ale acestor probleme. In fruntea cohortei tinere care ascultă de el, Alain cere renunțare, fără regret și încurcătură, la inutil și la „savant". Intocmai ca Machiavel odinioară, autorul *Proposurilor* preconizează cu franchețǎ întoarcere la „izvor" în

materie de civilizație și de idei. Care este acest „izvor" pentru el? E forma cea mai simplă în care poate fi pusă o problemă (o problemă de cultură, în special). Forma în care problema se prezintă cu datele ei elementare.

Partea cu aparențe negative a gîndirii lui Alain este munca de desprindere a „formei elementare" de care vorbesc. Desprindere ce înseamnă eliminare multă, curățire serioasă. Partea constructivă a operei o constitue apoi bogăția de consecințe, de cele mai multe ori neașteptate, pe cari autorul cărții *Eléments d'une Doctrine Radicale* le scoate din problema astfel simplificată.

Ritmul gîndirii lui, în *Propos*-uri, și pe fiecare pagină ce-a scris-o, este acela al gîndirii unui mare al său maestru: Descartes (Spinoza fiind al doilea dascăl al lui Alain): îndoială care vrea să fie critică politicoasă dar disolvantă a soluțiilor preconizate de autorități recunoscute în împărăția științelor morale; analiză minuțioasă, uneori obositoare și lentă, a datelor problemei pentru a o reduce la cea mai elementară a ei expresie; enunțarea soluției — adesea vecină cu banalul — și scoaterea faimoaselor și bogatelor concluzii, totdeauna surprinzătoare și sugestive.

S'a spus că, destul de des, soluțiile lui Alain se aseamănă cu oul lui Columb. S'a spus, în sensul depreciativ al cuvîntului. O repet, cu înțeles opus. Și-mi place să cred că orice cititor atent al lui Alain este de acord cu mine.

Dar schema de mai sus e schema ideală a mersului gîndirii lui Alain. In realitate ea nu e niciodată atît de curată. Clasică în însăș substanța ei, cugetarea alainiană nu se exteriorizează după canonul linear simplu al stilului clasic. Spirit hrănit pînă la saturație, Alain nu-și poate stăpîni inteligența-i ce înaintează pe drumuri pline de cotituri la dreapta și la stînga, de suișuri și coborișuri. Gîndul i se varsă nestăpînit și necontenit în construcții și unități de gînd savante à la Hegel sau Proust. Scrie fraze scurte, cu punct la sfîrșit. Dar cari nu sînt inteligibile decît în grupuri compacte: Paranteze, digresiuni, reveniri, rezerve și nuanțe etajate una peste alta, nuanță la nuanță, iată molecula de gîndire la Alain!

Orice cititor al lui Alain a putut adesea constata cît e de încet gînditorul. Și orice cititor grăbit a putut fi enervat de nenumăratele-i „reveniri". Cititorul atent însă a putut constata — cu plăcere și profit — că „reveniri"-le nu sînt „repețiri". Sînt totdeauna, dar fără excepție, întoarceri la obiect; pentru a-l considera dintr'o perspectivă neexaminată încă.

Alteori, adeseori, inteligența acestui aprig dușman al

teoriei asociaționiste progresează prin asociație de idei, prin cele mai surprinzătoare și noi asociații de idei, asociații la cari nu renunță niciodată. Renunță chiar atît de greu și de puțin încît numeroase *propos*-uri se termină brusc la „asociație"; adică nu se termină nicicum: sfătosul Alain a uitat să continue!

Să reținem cîteva idei importante din ultima și substanțiala carte a lui Alain: *Propos sur l'Education*, și cele ce preced vor cîștiga eventual în relief.

Propos sur l'Education, carte cu titlu modest și carte pentru orice spirit ce se interesează de viața ideilor; carte sugestivă, cred, pentru toți pedagogii de meserie, înecați sau neînecați în teorii germane despre educație. Teorii ce-au înămolit toată suprafața acestei biete Planete...

Pentru a isbi imaginația cititorului, adecă cu scop „pedagogic", Alain își îmbracă multe din nenumăratele-i și pline de ecou gînduri în formele sclipitoare ale paradoxului.

Culeg, la întîmplare, idei, dintre cari nu puține vor scandaliza pe mulți:

— Mi s'a întîmplat să răspund la anchete pedagogice. Răspunsul a fost totdeauna o lovitură de picior în sistemul care cere să instruești amuzînd.

Să înveți greu ceeace e ușor; iată un precept pe care Alain spune că-l are dela Hegel.

Pedagogii sînt copii cuminți. Copiii sînt mai oameni decît ei.

Copilul trebue să caute singur ceeace e dificil și să refuze să fie ajutat sau cruțat. Nu numai că există astfel de copii, dar de obicei copiii sînt așa. Iată de ce nu crede în faimoasele „lecții amusante" cari sînt ca un fel de urmare a jocului. Lecțiile amusante sînt visuri de bieți oameni cari nu pricep meseria. Ceiace interesează și amuză nu instruește. Omul se formează înfruntînd dificultățile; adevăratele plăceri trebue să și le cîștige, trebue să le merite:

Toată arta pedagogică este să obții ca copilul să facă efort și să se ridice la calitatea om.

Se spune că trebue să cunoști copilul, ca să-l poți instrui. Nu e adevărat: trebue să-l instruești ca să-l poți cunoaște. Căci natura adevărată a lui este cea desvoltată prin studiul limbilor și științelor: făcîndu-l să cînte, vei ști dacă are sau nu are ureche.

Se spune că, pentru a instrui, trebue să cunoști pe cei ce vrei să-i instruești. E poate mai important să știi bine ceiace vrei să înveți pe altul.

Ceeace e frumos pentru toți, și uman în chip universal,

e tocmai ceiace pare a fi fost scris pentru fiecare. Pe cînd ceiace vrea să se adreseze mie, insului, copil sau adult, și să se coboare la măsura mea este totdeauna alăturea și adesea sub aceasta. Psihologii se înșală complet cu mania ce-o au de a vrea să cunoască în loc să schimbe și să crească. Cînd e vorba de copil, a-i cunoaște gîndul înseamnă a i-l face. Căci e mai ușor să schimbi omul, decît să-l cunoști.

Progresul spiritului omenesc se face dela abstract la concret și nu invers! Cum credea Locke și crede pedagogia.

Indată ce înveți cu scopul de a învăța pe alții, înveți prost.

Mi-e teamă grozav de lecțiile „vii", cum se spune în pedagogie. De nouă ori la zece o lecție „vie" nu e decît vociferație în stil prost, din care, spre fericire, nu rămîne nimic. Dar rămîne timpul pierdut.

Meseria de a supraveghea pe alții te face stupid și ignorant. Fără excepție.

Nu poți învăța să cînți la pian ascultînd un virtuos. Tot așa nu înveți să scrii și să gîndești ascultînd un om care vorbește și gîndește bine. Nimenea nu se instruește ascultînd. Te instruești citind. Gîndești cu ochii, nu cu urechile!

Cultura nu se transmite și nu se poate resuma. A fi cultivat înseamnă, în orice fel, a te duce la isvor; și să bei din mînă, nu din cupe împrumutate. Ia ideea totdeauna așa cum a găsit-o inventatorul. Preferă obscurul mediocrului, și dă totdeauna preferință a ceiace e frumos față de ceiace e adevărat, căci gustul luminează totdeauna judecata. Frumosul fiind semnul adevărului și prima formă de existență a adevărului în fiecare din noi (Hegel), vei cunoaște omul în Shakespeare, Molière și Balzac, și nu într'un manual oarecare de psihologie.

Nu există decît o singură metodă de a inventa: aceia care începe prin a imita. Nu e decît o singură metodă pentru a gîndi bine: ea constă în a continua o idee veche și probată. Deci arta de a învăța se reduce la lungă imitație și largă copiere, cum știe orice musicant sau pictor.

Omul poate mai mult decît cunoaște. Iată de ce omul alege puterea și lasă de-oparte știința...

Indoiala nu e sub știință, ci peste știință.

Toate mijloacele spiritului sunt închise în limbagiu. Cine n'a reflectat asupra limbagiului, poate spune că n'a reflectat niciodată. De unde importanța limbilor, clasice în primul rînd.

Omul care inventează telefonia fără fir nu e decît un animal ingenios; spiritul de care poate face dovadă vine din alte isvoare.

Să refuzi să crezi, iată esențialul! Refuzul acesta definește inteligența. Inteligența nu se deșteaptă decît răsturnînd zeii inferiori. Dar ea nu se deșteaptă decît printr'o idee înaltă despre forța și destinația ei. Se pare că tinerimea zilelor noastre spune „nu!" puterilor lumii acesteia; „nu!" tare și „da" sieși ca gînditoare.

Atîta vreme cît oamenii afirmă că există altceva care importă decît ceiace importă, tirania e moartă... Etc. etc.

Toate aceste idei, și nesfîrșit de multe altele (cf. în special considerațiile lui Alain despre Auguste Comte și fetișismul sociologiei, apoi cele despre importanța culturii clasice) nu vor apare paradoxe și simple jocuri ale spiritului cititorului care va avea curiozitatea să citească și cele mai bine de trei sute de pagini de demonstrație, subtilă și riguroasă, care umple cu miez scheletul desenat mai sus.

D. D. ROȘCA

ISTORIE, FILOLOGIE

IORGU IORDAN: *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticei romanice*. Iași, Editura Institutului de filologie romînă, 1932; VIII-480 pag. Lei 300.

Cartea d-lui Iordan cuprinde un istoric al lingvisticei generale dela constituirea ei, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, pînă în zilele noastre, cu specială privire la limbile romanice. Pornind dela un expozeu mai vechiu al său (Iorgu Iordan, *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, publ. în *Festschrift für Wilhelm Streitberg*, Heidelberg, C. Winter 1924), d-l Iordan a scris o carte ce constitue un excelent manual pentru studenții de filologie romînă și persoanele care doresc să se inițieze într'una din ramurile cele mai interesante ale „științei omului".

Lucrarea d-lui Iordan e împărțită în patru capitole. Două dintr'însele sînt consacrate „geografiei lingvistice" și școalei „idealiste" a d-lui K. Vossler, adept al doctrinei estetice a lui B. Croce. D-l Iordan este unul dintre rarii linguiști care au priceput importanța studiilor de „geografie linguistică" inaugurate de J. Gilliéron (1854—1926), după publicarea *Atlasului linguistic al Franței* (1902—1910); ancheta pe teren pentru acest *Atlas* a fost făcută de E. Edmont, cu ajutorul unui *chestionar linguistic* elaborat de Gilliéron. Geografia lingvistică s'a născut din cercetarea băr-

ților acestui *Atlas;* Gilliéron n'a adus idei apriorice în constituirea metodei ce era să reînoiască cunoștințele noastre despre modul cum s'a desvoltat limba franceză, din momentul romanizării Galiei și pînă în zilele noastre. Studiile lui Gilliéron au provocat revizuirea fundamentală a metodelor lingvisticei romanice și au invederat nevoia de a se constitui *Atlase lingvistice* în toate țările romanice: Catalonia, domeniul rhetic, Italia și România *(Atlasul* nostru lingvistic, elaborat de „Muzeul limbei romîne" din Cluj, sub direcția d-lui S. Pușcariu, este în curs de execuție; s'au cercetat, pînă acum, graiul localităților din Ardeal, Bucovina și Basarabia).

In primul capitol al cărței, consacrat activităței fiecărui romanist, în parte, d-l Iordan examinează activitatea științifică a maestrului romanisticei tradiționale, d-l W. Meyer-Lübke, autorul *Gramaticei limbilor romanice* (ed. germană: 1890—1902) și al *Dicționarului etimologic al limbilor romanice* (ed. a 3-a în curs de apariție la editorul C. Winter, Heidelberg). D-sa arată cu dreptate poziția falsă a romanismului „reconstructor" (p. 25 urm.); într'adevăr, în loc de a reconstrui, prin comparația limbilor romanice, forme latine vulgare presupuse, d-l Meyer-Lübke și școala sa ar fi trebuit să se limiteze la descrierea felului cum s'a trecut dela stadiul latin vulgar la stadiul lingvistic cu totul nou înfățișat în limbile romanice. Metoda „reconstruirei", în mîni nedibace, a dus adesecori la stabilirea de etimologii fanteziste, cel mult ingenioase.

Poziția lui Hugo Schuchardt (1842-1927) apare diferită: dotat cu un spirit de o rară luciditate, depășind întotdeauna cunoștințele timpului său și gata de a primi orice inovație, Schuchardt ne-a lăsat o operă ce trebue cetită și meditată îndelung (vezi p. 55 urm.). Caracterul operei lui Schuchardt, care a îmbrățișat în preocupările sale aproape toate marile probleme ale lingvisticei generale și a studiat în specialist limbi din familii diferite, e bine evidențiat de faptul că extrase dintr'însa constitue un *breviar* de lingvistică generală de o rară savoare personală *(Hugo Schuchardt-Brevier. Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft*, publ. de L. Spitzer, ed. I-a, Halle, Max Niemeyer. 1922).

Ultimul capitol al volumului d-lui Iordan e consacrat școalei lingvistice franceze, dominată de personalitatea lui Ferdinand de Saussure (1857—1913). Invățămîntul lui F. de Saussure, deși de scurtă durată, a fost hotăritor pentru destinele lingvisticei franceze: doi din maeștrii lingvisticei franceze de astăzi (d-nii A. Meillet și M. Grammont) i-au fost elevi, iar școala lingvistică dela Geneva, unde de Saussure

a profesat în mod regulat, numără alți doi elevi ai săi (d-nii Ch. Bally și A. Séchehaye). F. de Saussure a pus în lumină aspectul „social" al vorbirei umane și a separat faptele ce se referă la „vorbirea individuală" de faptele de *limbă (limba* este un fenomen colectiv, produs de colaborarea individului cu societatea). Rolul d-lui A. Meillet, cel mai mare linguist al timpurile noastre, este de asemenea bine pus în lumină (p. 47 și 343 urm.): d-l Meillet a reînoit comparatismul și a contribuit la formația științifică a majorității lingviștilor de astăzi, dînd o nouă viață și organizînd în chip temeinic studiile de lingvistică în Franța.

Scrisă limpede, cu o remarcabilă libertate de vederi, cartea d-lui Iordan constitue un prețios compendiu ce face cinste tinerei noastre școli de lingvistică. Bogatele referințe bibliografice date în cursul expunerei sporesc valoarea lucrărei, iar excelenta prezentare tipografică desăvîrșește buna impresie ce ți-o lasă această carte, ce trebue recomandată călduros.

AL. ROSETTI

L I T E R A T U R I S T R A I N E

N O M A Z I . . .

Desprind dintr'o antologie poezia și romanul lui Alfons Petzold. Din cărămizile găsite la întîmplare, nu am putut cuprinde frumusețea impozantă a întregului edificiu, capodopera „Gott und ich" pe care mai tîrziu am identificat-o în miraculosul cocoșat de obîrșie vieneză. Trei ani mai tîrziu l-am întîlnit și am avut norocul să-i rămîn aproape.

Avea înșurubat, între ghebul din spinare și cel din piept, un cap de Dumnezeu, lipsit de gît. Părul castaniu îi acoperea o bună parte a frunții, cam pînă la două degete de-asupra sprincenelor blond-albe, subt cari ochii lui de un albastru pur, cercetau întrebători, mirați.

Acolo, la poala dolomiților, trîntiți în fînul proaspăt cosit, mi-a vorbit Alfons Petzold despre dureroasele întîmplări ivite în viața lui atît de chinuită.

Scăpat de subt tirania dascălilor după cele patru clase primare, el cutreeră „Otakring"-ul vienez, acel sector de ucigătoare sărăcie, în care și acum cîțiva ani încă, femei și copii hămesiți de foame, alunecau de-alungul negrelor clădiri cu

aspect de cazarmă, și leșinau pe străzi, cu trupurile ciolănoase și istovite de mizerie.

Pe acolo umbla desculț micul Alfons, în zdrențe, cu derbedeii mahalalei după el. Noaptea dormea prin canale, iar în răstimpuri scria poezii, sortite, bineînțeles, să fie înghițite de coșul hîrtiilor inutile din redacțiile revistelor de literatură. S'a pomenit între un tată paralitic și o mamă mereu bolnavă, care spăla rufele vecinilor mai înstăriți. După moartea lor, neamurile se străduiau să-l îndrumeze. El trece la rînd prin breasla cizmăriei, moțăe la un fotograf, la un tîmplar, devine ucenic la o tipografie, la un zugrav de firme, muncește ca salahor și rămîne cîtva timp spălător de geamuri. Marele său talent irupe la o întrunire socialistă unde își recită o baladă originală. Este descoperit însă prea tîrziu, cu amîndoi plămînii mușcați de oftică. Orașul Viena îl internează într'un sanatoriu din Tirol, unde acest gigant cu trup de stîrpitură, această scîndură cuprinsă de limbile mistuitoare ale geniului, scrie întîia și poate cea mai de valoare a sa capodoperă „Trotzalledem". A fost restabilit datorită deosebitelor îngrijiri și dupăce aerul de munte a săvîrșit vindecarea, cetatea Vienei, în care Alfons Petzold s'a născut să sufere, i-a dăruit o vilă în Kitzbuchel, din piatră albă, sclipitoare în diadema de căsuțe minunate, ce par suspendate ca niște colivii de mare preț, la poalele muntelui Horn.

Acolo, în inima Tirolului a mai trăit el, să creieze încă douăzeci de ani și a murit în toamna despărțirii noastre.

■

Inainte de vremea cînd creațiunile genialului poet Christian Morgenstern m'au încredințat cu prisosință, prin ale lui „Galgenlieder", că niciodată nu voi cuteza să-mi tipăresc cuvîntul, și cînd liricul Richard Dehmel, cioplea salahorește, poeme granitice, cari amenințau să pălească tot ce s'a scris dela Liliencron încoace, a trăit la Berlin, regele boemilor, neastîmpărata „fantomă-haimana", năluca Peter Hille. Purta un jachet măsliniu și un fel de manșetă în locul gulerului, fără cravată, acoperită de o barbă neagră, uriașă. Dacă i s'ar fi îndesat pînă peste urechi o pălărie turtită Peter Hille ar fi devenit cea mai autentică sperietoare de ciori. El trăia mai mult în fundul pădurilor, nedespărțit de o raniță de pînză îndesată cu gazete, și treceau trei sau patru săptămîni pînă la apariția lui, cu barba crescută și mai sălbatic, cu pantalonii sfîșiați, prin care se întrevedeau, pînă în spre genunchi, picioarele-i păroase, slăbănoage, fără ciorapi, vîrîte în niște ghete întoarse, diforme și scîlciate, cu gumilasticul ros de mărăcini.

Cînd Peter Hille întîrzia vreme mai îndelungată, se vestea poliția care pornea la vînat, și întotdeauna cu multă greutate, se izbutea descoperirea omului pironit la trunchiul unui arbore, cu ochii ațintiți pe craca de unde curgeau perle de cîntec păsăresc. Petre Hille a lăsat un mănunchi restrîns de versuri. Poezia lui e scurtă, construită din patru, cel mult opt rînduri, fiindcă spațiul alb de la îndoitura dintre două foi de ziar, și albiturile dela marginea gazetelor pe care le purta în raniță, erau limitate și prea înguste, ca să cuprindă mai multe...

Cred în valoarea miniaturilor lui Peter Hille, căruia îi trebuiau numai cîteva rînduri, ca să închidă în ele cîntecul unei mierle, și tot atîtea cuvinte i-au trebuit, pentru ca să cuprindă întreaga pădure cu simfonia ei, cu lumină și întuneric, cu vânt blajin sau supărat, care, odată cu clătinatul arborilor, îl adormea adeseori, în leagăn împletit din svonuri triste și duioase spovediri.

■

Cine nu l-a cunoscut pe blândul copilaș în etate de patruzeci și ceva de ani, cu numele de Peter Altenberg, are tot dreptul să regrete. El a scris numai cîte un singur cuvînt din fiecare poezie delicată, pe care însă a trăit-o în toată frumusețea ei. Bălanul ăsta pleșuv, avea în privire expresia pruncului cu degetul în gură. Mustața lui închipuia un semi-cerc blond și bine împlinit, pornit din josul nărilor, peste gură, înspre bărbie, pînă lîngă vîrful ei. Cu căpățîna mare și rotundă, cu pince-nez-ul înfipt mult prea jos de rădăcina nasului bombat, cu pleoapele lăsate, cît jumătatea doileului, de subt ale căror gene spălăcite, perechea unor ochi de crap, priveau imobili pe deasupra ochelarilor, Peter Altenberg a trecut viața prin imaginar, și nu s'a trezit poate niciodată din fantastica lui reverie. In toiul verii el purta o manta cu pelerină scurtă, de culoarea tabacului, și o pălărie decolorată și pleoștită. Avea sandale cu tălpi de lemn, cari în plimbările sale nocturne pe trotuarele de piatră ale Vienei, vesteau cadențat trecerea lui, cu mult înainte de a-și face apariția. Se oprea să sărute mîna unei prostituate, fără să observe slutenia unui chip topit de boală și alcool, surd la hohotul ei de rîs spart și batjocoritor. Ca un logodnic timid îi lua brațul, să o petreacă prin cele mai elegante localuri vieneze, oferindu-i șampania și crabii, cu distinsă și largă generozitate.

Spre ziuă, cînd patronul îi prezenta respectuos socoteala, acest copil adorabil, își scotocea inconștient, toate buzunarele, cu inperturbabilă seninătate, pînă cînd, patronul surîzînd cu perfidie, îl ruga să nu se mai obosească pentru o sumă atît de minimă. Socoteala era un cec sigur, acoperit la prezentare de către un frate al acestui nomad celebru, un magistrat mai în etate și om cu stare.

Martori au fost la una din aceste intîmplări, Ștefan Zweig, Hofmansthal, și Arthur Schnitzler. Nici unul din ei, și nici alții nu au scris vreodată un cuvînt despre viața extraordinară a acestui fenomen.

■

Din faimoasa falangă a scriitorilor lirici germani din ultimele două decenii, s'a desprins, să treacă „dincolo", cel mai glorios dintre ei, cel mai răsfățat, mai tîrziu, după consacrare, poetul Anton Wildgans, care în marș eroic printr'o viață scurtă, a făurit pentru înțelegătorii de frumusețe și adevăr, o frescă uriașă de poezie sonoră, amalgamată cu sînge, măduvă și creer. Sărăcia, iubirea și moartea, — iată materialul cu care acest vrăjitor suia pe scara cerului. Intreaga sa operă este străbătută de noțiunea celui veșnic, în ea palpită simțul eternității, cu rostul de a fi și a trece.

Intîlnirile noastre, scumpe aduceri aminte, mă vor petrece pînă la capătul existenței mele. Mă primea ca pe un frate. Parcă-l văd, fără haină, jiletcă și guler. Un buton de cilic îi prindea la gît cămașa colorată. Cînd vorbea, domol și măsurat, chipul său prelung, de abate cu aparență suferindă, cu buza superioară, subțire și prea scurtă pentru ca să-i poată acoperi incisivii, se lumina și devenea frumos.

In Moedling unde Anton Wildgans și-a trăit anii cei din urmă, în această bijuterie, cea mai scumpă pentru mine, dintre toate localitățile din jurul Vienei, stăruie de mult o trainică bisericuță, cu zidurile roase și îngălbenite, cuprinzătoare de taine ferecate. Eram acolo într'o minunată dimineață de August și priveam printre drugii ruginiți, în adîncitura săpată în pămîntul de subt clopotniță, movila de cranii omenești, incremenită acolo în haotică neorînduială, cînd m'a ajuns din urmă, fraza sonoră a poetului Wildgans:

«*Was suchen* **Sie** *da?*»

Intrebarea se sprijinea pe cuvîntul „Sie", pronunțat puternic, ca să-și exprime și mai mult mirarea de a mă revedea în această neînsemnată localitate, necunoscută, sau ignorată pînă atunci, de străinii trecători prin Viena.

Niciodată nu voi mai uita plimbarea aceea, cînd, tăcuți, pornirăm împreună, afară din sat, de-alungul cîmpurilor însemnate cu grămezile din belșugul recoltei, pe lîngă batalioanele de porumb zdrențuit, cu lăncile roase, îndoite și sparte, de-asupra cărora, cîte o floare a soarelui ca o negresă cochetă, cu scufița galbenă, își întorcea pe nesimțite, chipul ei rotund spre fața soarelui.

Știam de pe-atunci că opera lui va stărui încă mulți ani după plecarea noastră, de-alungul generațiilor.

Sărăcia descrisă de el este cea trăită și simțită. Viața ticăloasă de pod-mansardă, alături de femeia halucinată și sleită de foame, moartea, întruchipată în domnul cu obrazul de culoare verde-cenușie, venit în vizită, cu hainele și pălăria gri, rigid și implacabil în fața expunerilor de motive pentru solicitatorul unei scurte amînări, apoi dialogul stupid al neamurilor adunate în jurul catafalcului celui decedat, cu formidabila apariție a directorului de la „Pompe funebre", care condolează în frac, luînd în acelaș timp și măsura mortului, sînt numai cîteva imagini puternic conturate din alcătuiri susținute în întregime de substanța realismului cutremurător, precum și de lirismul pur, ce le dă, de altfel, o amploare unică.

Iubirea lui sublimă și barbară se înalță către o ființă blîndă și suavă, alinătoare de dureri, pe care nu o poate cuprinde niciodată, o zeiță capricioasă care devine crudă, cruntă, capabilă să verse sînge omenesc, să ucidă prunci, și să stîrpească măruntaiele cuprinzătoare de sămînță, ale cutezătorului îndrăgostit de dînsa. Iubita lui e tîrfă și chip de icoană, e femeia de lîngă el, și cea care nu s'a născut încă, pe care el nu o va reține din vina lui, nomad fără căpătîi, Pan trist și faun voluptuos, și totuș om sortit să-și găsească liniștea numai în singurătate, și nu în noaptea blestemată, la femeia oarecare din grămadă, unde, în zorii palizi, cuvîntul „aseară" îi miroase acru.

In Mai se împlinește anul, de cînd în micul cimitir din Moedling, pîlpîie o candelă de-asupra peticului de pămînt, subt care putrezește prea de timpuriu, cel mai minunat poet dintre creatorii epocali ai liricei germane, din ultimele două decenii.

H. BONCIU

Martie 1933

„NICI UN FLAMAND"

O carte, care în orice caz n'ar trebui citită de acei, cari găsesc summum vitae în pajiști, romanțe și adieri plăpînde; o carte care e ruptă din cele mai recente forme ale civilizației, din uzine, din babilonice enormități de clădiri, de pe șoselele asfaltate și infinite, din nopțile friguroase și crude cînd pîlcuri de șomeuri fac coadă la porțile ferecate ale uzinei dătătoare de pîine și... moarte: „Nobody Starves" de Catterine Brody, e romanul-perlă de gen social al Londrei în Februarie 1933.

„Nobody starves", corect tradus înseamnă „Nimeni nu moare de foame". Cea mai ironică copie, cea mai sarcastică imagine, cea mai crudă biciuire a epocii cînd flămânzii numără mii, milioane, sute de milioane.

De ce atunci, „Nimeni nu moare de foame"?

Cu o măiestrie rară, autoarea a înțeles să ne redea nu partea tristă dar ușoară a omului care moare de foame, și care lichidează astfel subit și tranșant o existență fără de rost, ci sesizind, pe o cale introspectivă, natura omului agitat de eterna speranță salvatoare și aplicind această caracteristică omenească vremurilor de azi și mediului industrial din America, Catterine Brody înfățișează... agonia. Nimeni nu moare de foame, nimeni nu rămîne nemîncat pentru prea multă vreme, nimeni în romanul ei dramatic nu se sinucide, ci eroul ei și eroina, un muncitor și o muncitoare ca mii de alți eroi de pe ecranul romanului ei pasionant, înfățișează și exprimă agonia.

Molly Redding, și soțul ei Bill Redding, zi după zi, lună după lună, an după an... luptă pentru existență.

Ce banală expresie „lupta pentru existență"! Dar ce agonisantă soartă. Din Detroit la Micmac și din Micmac înapoi la Detroit și printr'un alt șirag întreg de orașe, acești doi tovarăși vagabonzi, găsesc de lucru, sunt dați afară, iar au ce mînca, iar lucrează numai parțial sau unul din ei, iar dorm sub cerul liber, iar intră la spital, și iar... au ce mînca.

Nesiguranța zilei de mîne, nesiguranța pînei amare, agonia inchizitorială nu rămîne, însă, fără de urmări.

In toată existența acestei perechi nu e un singur moment de teatralic dramatism; niciodată mediul, natura sau întîmplarea nu-i pune în fața unui sublim eveniment sau a unei definitive pierzanii. Dar încet, încet, sufletul, trupul, moralul, tăria, răbdarea și puterea de rezistență, li se macină.

Sistemul social cu inerentele sale vicii de fond și formă, cu crizele sale uimitoare sub cari nu suferă cei de sus ci vasta pleiadă de dezmoșteniți, îi preface în umbre.

Intr'un ultim efort, Bill revine la Detroit. In fața unei fabrici el „face coadă și cu capul înfipt pe genunchi își așteaptă angajamentul o noapte întreagă sub un cer senin cu 15 grade sub zero. Dimineața „direcția întreprinderii" anunță „no hands wanted". Flămînzii se mișcă, poliția intervine și bîtele de cauciuc curăță flegmatic strada asfaltată.

Pocalul amărăciunii se umplu. Reintors la tovarășa sa, această umbră în agonie îi trase un glonte nevestei sale pe cînd sărmana dormea.

Și pe cînd poliția „îl ia", strada îi oferă, din nou, sarcasticul spectacol al unei manifestațiuni organizate de comercianți cari în stil de carnaval purtau pe un rug figura de carton a „Crizei" spre a demonstra naivilor că s'a isprăvit în fine cu... criza. Cu toată durerea lui, Bill nu se putu stăpîni să nu surîdă, căci spectacolul acesta îl văzuse el de nenumărate ori.

Făcîndu-i drum prin mijlocul procesiunii cu stindarde și lozinci ca „Jos cu criza", „La rug cu criza", „Aceasta-i săptămîna prosperității", poliția-i inchide capitolul sarbăd și agonizant al unei vieți chinuite: Bill intră în închisoarea cimentată.

In clipa în care el trece pragul acestui ultim supliciu, gîndul său se reîntoarse la tovarășa sa. Simplu, dureros și înlăcrimat el își dădu seama că „nu-i pare rău că ea e moartă, ci regretă numai că ea n'a putut să trăiască".

T. Cr.

ROMANE FRANCEZE

In harta spirituală a romanului, cel francez ar ocupa desigur și locul central și cel mai vast. Invazia acestui gen în literatura franceză, convine întru totul mentalității franceze cași mentalității contimporane de altfel. Pentrucă romanul are caracteristici cari fac din el apanajul literaturii franceze dar are și calități cari-l transformă în instrument universal de expresiune. O cercetare atentă a romanelor franceze cari apar ne poate învăța multe și asupra spiritului și a societății și a literaturii franceze. Dar romanul e francez nu pentrucă predomină pe piața respectivă cantitativ. Este astfel fiindcă Franța își poate revendica maternitatea romanului modern.

Don Quichotte, roman cavaleresc și satiric, ține mult de epopee și are rădăcini în subiectivism. Cu puțin didacticism și mult lirism, Cervantes rămîne încă în concepția medievală a romanului și numai puțin i-a lipsit să scrie primul roman modern. Meritul acesta a revenit unei femei. M-me de La Fayette a intuit viitorul, sărind peste producția banal istoriologică a epocei. Intr'adevăr, *La Princesse de Clèves* conține în embrion pe Benjamin Constant și pe Stendhal, dacă nu chiar pe Balzac într'o anumită parte amabilă și grațioasă. A. Thibaudet susținea că Walter Scott este primul care a inițiat pe romancierii de mai tîrziu, între cari Balzac, ce sunt technica, economia și stilul (în sens de calitate generală a operii, nu de limitare la formă) romanului. In schimb, cu o sută de ani mai înainte, văd că M-me de La Fayette a arătat ce trebue să fie substanța și scopul ultim al romanului. In ceeace este astăzi roman, fie francez, fie străin, văd originile conjugate ale acestor două nume.

Mai apropiat spiritului de claritate și de amabilă cercetare a socialului romanul a fost repede asimilat de francezi și promovat bun național. Cea mai frumoasă carte

despre roman a scos-o, tot un francez, Albert Thibaudet: *Le liseur de romans*. Este firesc în asemenea condiții ca introducerea în spiritul francez de astăzi să se facă prin forma cea mai adecvată lui. In lectura cea mai grăbită, a celor mai noi și mai fără posteritate romane franceze, respiră calitățile și defectele acestuia.

Forma vieții franceze este societatea, definită ca joc nestăpînit de forțe individuale și libere. Fiecare om își păstrează în acest joc originalitatea, fiecăruia i se acordă o considerație potrivită, care e răsplata reciprocă a conlucrării, dar și fiecare cunoaște riscurile decurgînd din libertatea celorlalți. Societatea aceasta este vechiul salon literar care la rîndul lui era o planetă desprinsă din soarele multicolor al Curții regale. Al primei Curți regale, de petrecere și de intrigă, a lui Francisc I, evoluată pînă la Curtea artistică a lui Ludovic XIV. Petrecerea în sens larg (nu *cheful)*, este și azi caracteristică societății franceze, care nu e decît tot o curte regală, dar năpădită de valurile democratice. Intriga are și azi un mare rol, dar a pierdut rolul pernicios și aristocratic, pentru a îmbrăca aspecte de parlamentarism, jurnalism, academism sau economism. Răsbaterea în această societate, unde locurile sunt ocupate și instituțiile bine consolidate, necesită o luptă dirză, cu forțe personale reale. Parvenirea este semnul cerut individului, dar parvenirea înțeleasă ca un act de voință și de creație, nu ca un pretext nejustificat. Parvenirea, așa cum o înțeleg, pentru a nu întrebuința *ajungerea* — termen tras de păr și inexpresiv — n'are în ea nimic rău. E definirea luptei individului pentru a ciștiga un loc în societate, luptă indiferent de mijloace. Romanul parvenirii l-au scris în șir: Balzac, Stendhal, Frații Goncourt, Alphonse Daudet, Emile Zola. Recent două romane pun din nou și sub două aspecte diferite, problema parvenirii: *Le notaire du Havre* de Georges Duhamel și *A l'ombre d'une femme* de Henri Duvernois.

Cu *Le notaire du Havre* se pare că Georges Duhamel începe o nouă serie de romane cu acelaşi erou. Laurent Pasquier o somitate în știință își scrie memoriile, în urma unei contemplări neașteptate în oglindă. Apariția bătrînului necunoscut îl predispune pe acesta la revizuirea vieții care l-a adus aici. Romanul de față cuprinde numai povestea anilor de copilărie. Intr'o familie nevoiașă bănește, dar plină de aspirații, Laurent este al treilea fiu, avînd și o soră mai mică. Tatăl lui Raymond Pasquier, om de vîrstă înaintată, cu o energie extraordinară, muncește fără preget la examene. Ziua urmărește slujba lui, noaptea citește încovoiat peste masă. Voința aceasta e secondată de viața blajină și tacită a soției. Copiii prinși în acelaș ritm, de aspirație către înobilare spirituală, care trebue să le aducă și prosperitatea materială, muncesc alături de tatăl lor. Și astfel toți lucrează la înălțarea *„tribului"*. Solidaritate familiară rară susținută de figura energică și spiritualizată a lui Raymond tatăl.

Prosperitatea o mai așteaptă „tribul" și din afară, dela o moștenire machiavelic încurcată de către o mătușă a soției Delabaie. Rezolvarea acestei moșteniri e în sarcina unui notar din Havre. Așteptarea scrisorii din Havre, sosirea, decepțiile, așteptarea unei noui scrisori și iarăși, e un element de încordare și de susținere a cărții fără a cădea în senzațional. *Ajungerea*, legată de acest element exterior e astfel mai bine caracterizată și așteptările familiei sunt justificate. Parisul dela începutul celei de a treia Republici trăiește văzut prin prisma unei case de raport, cu mulțimea chiriașilor și diversitatea mizeriilor, cu varietatea de uri și de griji, cu preocupările epocii, exproprierile contra unor despăgubiri fabuloase, sau escrocheriile unor societăți pe acțiuni pentru luminatul cu gaz. Varietatea de tipuri, de o definire concisă dar desăvîrșită, e marele merit al cărții. Wasselin, un contabil care colindă toate magazinele fără să stea nicăeri mai mult de trei luni, lăudăros și escroc, tip de fantoșă grețos simpatică, sguduind casa cu sunete neverosimile emise din buze. Sau familia Courtois, constituind un mic *Guignol petit-bourgeois*. Cu bătrînul care surzește și care refuză să creadă evidenței și înebunește progresiv. Sau micul Désirée, fiul lui Wasselin, de o sensibilitate florală sub aparența lui de gogoloi de său murdar și apatic, și care se sinucide cînd tatăl său e arestat pentru niște fraude. Aşi compara această cutie de mizerii, cu ceeace era *Le Pétit-Chose* pentru secolul trecut, dacă Alphonse Daudet n'ar fi dus la exagerare sentimentală aventurile eroului. Interesul romanului stă astfel în aspirația continuă spre mai bine, sprijinită pe o creație de tipuri obiective. Duhamel nu și-a *finit* romanul, care se închide asupra rezolvării moștenirii, cu mult sub așteptările familiei.

A l'ombre d'une femme este ascensiunea rapidă și brutală a lui Felix Remoulat, prin soția lui, Mariette. Dacă figura lui Raymond ocupă tot cadrul din *Le notaire du Havre*, de un cavalerism înalt, plină de bravură și de siguranță, probă și aristocratică, figura Mariette-i e în centrul romanului lui Henri Duvernois. O femeie virilă. Lipsită de orice grăunte de sentimentalism sau de senzualitate și plină numai de ambiție. Ambiție care o împinge la mijloace neselec-

tate. In fața ei Felix, lipsit cu totul de energie, acceptă situația inextricabilă de *cocufiat*, 'dominat fiind de calculul rece și decis al femeii. *Ajungerea* Mariette-i este parvenire in cel mai peiorativ sens al cuvîntului. Averea ei se înalță pe libidinea senilă a unui M. Pulvinaire. Parvenirea aceasta nu-l preocupă însă pe Felix care pînă la urmă își limpezește sentimentele și se desprinde de vraja in care stătea legat față de Mariette.

Casa de rapori in care se întîlnește Félix cu Mariette oferă similitudini cu aceea din *Le Notaire du Havre*. Deosebirea dintre aceste romane se vede numai în maniera de expunere. Mai concis și mai intelectual, Duhamel e și mai dureros prin luciditatea cu care arată situația pasională a familiei. Duvernois e calm și bonom cu o ironie îngăduitoare, oferind în povestire o cursivitate dar și o fizionomie de om mediu, fără pretenții de literatură sau intelectualitate. Diferența este în eroul care povestește (ambele romane sunt la persoana 1).

Le notaire du Havre și *A l'ombre d'une femme* erau romane citadine. *Adam et Eve* de C. F. Ramuz și *Vieille France* de Roger Martin du Gard arată aspectul țărănesc. Este astăzi în Franța o pleiadă de scriitori preocupați de săteni și de poporul nevoiaș, scriitori ieșiți chiar din sînul poporului, dar cu o cultură clasică remarcabilă. Astfel Jean Giono sau Eugene Dabit. Dintre ei, C. F. Ramuz e, poate, cel mai de seamă.

Adam et Eve e împletirea povestirii biblice, cu necazul lui Bolomey căruia i-a fugit nevasta. Nevasta i-a fugit din cauză că Bolomey n'a știut să se poarte, cu ea, cum trebue să se poarte cu o femeie. Un țăran duhliu și filosof îl inițiază pe Bolomey în povestea biblică a lui Adam și Eva. Cunoscînd păcatul și conștiința lui, Bolomey este inițiat intuitiv de Lydia, fata patroanei unui restaurant din sat. Luminat Bolomey se pregătește să-și recheme soția hotărît de data aceasta să nu o mai lase să se plictisească. Își gărducește grădina, o cultivă, vopsește stupii, rîndueste casa. Soția revine și Bolomey e în culmea fericirei. Dar în chiar noaptea întoarcerii, desmeticit de actul sexual, Bolomey se umple de scîrba și desperarea consumării și a cunoașterii. Femeii care se deșteaptă Bolomey îi oferă capul desperat și înspăimîntător al lui Adam. A doua zi chiar el își conduce soția la gară și se întoarce, încovoiat, alunecînd greoi pe panta noroioasă, ca al doilea Adam după păcat, căzînd și ridicîndu-se, așteptat, în poarta casei, de Lydia care îl iubește și e bucuroasă că rămîne a lui.

Puțin confuz și lăsînd posibilitate largă interpretării personale, romanul lui Ramuz își trage valoarea din lirismul lui. Indrăgostit de natură, Ramuz—ca și Giono — o face să retrăiască, dar cu alte mijloace. Pe cînd Giono o pictează cu imagini abundente strînse în pastă groasă, Ramuz presară, din loc în loc, departe, imagini de o putere rară. Astfel, în gura unui personaj, Gourdon, pune o interpretare lirică a căii laptelui și a cerului luminat de lună. *Adam et Eve* trăește mai mult prin atmosfera de țară muntoasă, în vară sau toamnă, decît prin oameni. Aceștia sînt țărani cumpăniți, vicleni și tăcuți. Numai Gourdon, bătrînul filosof rudimentar și rustic își sporovăește experiențele lui și științele asupra vieții și morții. Bolomey se conturează din tăceri și gesturi frînte. In fraze lirice și rustice, într'un stil popular, Ramuz face să pîlpîie în personagiile lui un misticism frust, nedefinit, nebulos.

In aceiași lume, de țărani, de astă dată în cîmpie suntem cu *Vieille France* de Roger Martin du Gard. Romanul e lipsit de orice intrigă. Este fotografierea fidelă a conținutului unei zile, între răsăritul și apusul soarelui de vară. Și pentru ca satul Maupeyron să defileze cît mai complet în fața obiectivului, autorul urmărește pe factorul poștal Joigneau care intră din casă în casă. Se înșiră o serie de figuri ciudate, jumătate țărani-jumătate burghezi, în acest sat întins pe o singură uliță, dar avînd aspecte de mică provincie. Toate trăiesc, toate sunt complete. Dar cunoașterea lor nu ne duce la nimic. Roman pur fotografic, *Vielle France* trebue distins de reportaj. Reportajul are un element de selecție și apoi un punct de vedere al creatorului cari nu sînt singurele elemente personale ce cuprinde. *Vieille France* e o simplă înșirare de clișee, foarte precise — nu sugestive, ci precise, fiindcă sînt reale — din îmbinarea cărora lipsește orice urmă a autorului. Este realismul dus în ultimele lui consecințe, exagerat. Formulă fotografică aplicată scrisului, care nu poate rezista, pentru că nu are decît o singură posibilitate, o singură dimensiune, o singură latură, epuizată dela prima aplicare. O a doua *Vieille France* nu se poate scrie. Chiar prima nu știu dacă se poate reciti.

OCTAV ȘULUȚIU

LOUIS FERDINAND CÉLINE: *Voyage au bout de la nuit.* (Denoël et Steele).

Louis Salavin nici nu a apucat să moară în *Tel qu'en lui même...* și iată că renaște. Aceasta dovedește încăodată valoarea tipologică și simbolică a acestui straniu erou care va da sama, cîndva, istoricilor acestei turburi epoci, despre sufletul unei umanități umilite, lăuntric desbinată, înstrăinată sieși și agitată de misterioase puteri care o gonesc fără răgaz

şi fără înţeles, dintr'un loc în altul, dintr'o faptă într'alta. Deaceia Salavin nu putea muri. Dovadă naşterea, avatarul său, Ferdinand Bardamu, din *Voyage au bout de la Nuit* de *L. F. Céline*, tip salavinian şi el, dar pe alt plan sufletesc (al revoltei) şi înzestrat cu alte mijloace de evaziune.

Odiseea lui Ferdinand Bardamu ocupă cele 623 pagini. Manuscrisul avea şi mai multe. Este în această carte ceva din structura romanelor germane, cari îşi plimbă eroii prin toată lumea ca să experimenteze dedalul vieţii. Aventurile continentale şi transoceanice ale acestui om, chinuit de complexul de inferioritate, zguduit de inegalităţi sufleteşti, pradă obscurelor aspiraţii, constitue un document important, senzaţional aş zice, pentru cruditatea şi haotica sa pregnanţă. Rezumă toată zguduitoarea tragedie a omului dezaxat postbelic şi înfăţişează acel demonism al omului mic, josnic, chinuit, fără cârmă, aruncat în marile evenimente.

Intr'adevăr Bardamu este stăpînit numai de impulsii nelămurite, unele asemănătoare cu muşcarea urechii directorului său, fapt care a declanşat nenorocirile lui Salavin. Intîmplarea, nebunia entuziasmului massei, l-au făcut pe Bardamu să se înroleze ca voluntar pentru marele război. Tabloul halucinant pe care-l trăeşte Bardamu este una dintre cele mai sumbre aqua-forte ale romanelor de război, unde carnagiul, chinurile oamenilor şi incendiul orizontului sînt străbătute de un puternic curent de iraţionalitate. Noroi, sînge, nebunie colectivă, sînt atribute prea sumare pentru a desena atmosfera deprimantă a campaniei. Apoi, Bardamu se ambuschează. Simulează. Mediul Parisului ambalat în entuziasm, darnic în vorbe şi laude, dar trăind frenetic, dincoace de moarte, tocmai de frică, toată gama plăcerilor. Acum are şi Bardamu cele cîteva cuceriri şi deziluzii erotice. Infirmiera americană, apoi midineta, care-l aduce la marginile proxenetismului. Sfîrşitul războiului... A rămas om fără căpătîi. Ai săi îl echipează şi îl trimit în Africa, în colonii, generosul refugiu al ratatilor. Aci, ca în toate celelalte episoduri ale romanului, era în evidentă caracteristică a artei lui Céline: atmosferă deprimantă, lugubră, care fascinează şi obsedează. Este drept că nu poate reda decît atmosferele opresive, dar gama lor trecută prin sufletul de învins şi de om mediocru dar chinuit şi instabil al lui Bardamu, este destul de mare. Bardamu trăeşte astfel oraşul colonial, de furt şi exploatare a indigenilor, cuib de aventuri şi escroci, setea de afaceri, clima tropicală care prelungeşte menstruaţia femeilor, barurile. Pleacă, să ia în primire postul său, în mijlocul unei păduri virgine tropicale. In drum întîlneşte pe singurul om adevărat, pe Alcide, singura figură luminoasă, un plutonier colonial care stărue acolo în inima tropicelor, ca să strîngă bani şi să crească la

şcoală o nepoată adoptată. Viaţa în pădure, boala lui Bardamu care-l aduce aproape de nebunie, inerţia şi abulia caracteristică oamenilor intraţi în acele păduri, închid această epocă africană a vieţii lui Bardamu. Evadat din pădure, pe jumătate nebun, bolnav de-abinelea, e primit de un preot, vîndut de acesta unui căpitan de vas, ajunge în America, evadează.

Acostarea Americii este una din cele mai ciudate şi preţioase părţi ale cărţii, căci ţine o cumpănă foarte labilă între realitate şi nebunie, printr'o grotescă străluminare a vieţii, la luminile demenţii. America: cîteva zile de buimăceală. Se angajează în Detroit, la Ford. Prietenie cu o cocotă. Demonul neliniştii îl goneşte, se întoarce pe continent. Inainte de a închide această primă parte (din trei faze) a periplului lui Bardamu, trebue să amintesc una din ciudăţeniile cărţii, unul din farmecele ei demoniace: este figura unui ins misterios, un declasat, epavă, instabil şi sbuciumat ca Bardamu, prietenul său. Robinson apare în toate episoadele esenţiale ale cărţii, ca o fatalitate, ca un „double" al eroului, transformînd prin prezenţa sa deprimantă şi morbidă, viaţa şi soarta eroului. Este o figură destul de ciudată, de nevropat, criminal care apare peste tot, aducînd nenorociri şi deviind linia vieţii lui Bardamu.

Repatriat, Bardamu studiază medicina. Prin lungi şi crunte mizerii, dobîndeşte titlul dorit. Se instalează medic într'un foburg parizian. Aci, iarăşi pictură de atmosferă şi chinul omului, ce nu poate stăpîni mediul care-l absoarbe, îl deprimează şi îl sfîşie. Se înţelege că nu poate face carieră aci. Tratează pe gratis; îşi vinde mobilele. Apare Robinson, care-l încurcă într'o afacere suspectă, prin care o familie vroia să-şi suprime o rudă bogată, mai întîi voind s'o interneze pentruca mai tîrziu s'o asasineze. Printr'unul din obişnuitele lui gesturi, Bardamu evoluează brusc, părăseşte domiciliul şi practica medicinei şi duce o viaţă fără căpătîi, ca figurant de music-hall. Găseşte însfîrşit loc la un medic, într'un ospiciu. Apare iarăşi Robinson care între timp se însurase, asasinase pe bătrîna de care am vorbit şi-şi părăseşte nevasta. Se refugiază la Bardamu în ospiciu. Se pare că persoanele cari intră în contact cu Bardamu sînt posedate de demonul evadării. Directorului sanatoriului care prin decenii a fost un om aşezat şi burghez, prezenţa lui Bardamu îi injectează periculosul toxin al plecărilor. Părăseşte sanatoriul, îl lasă în sama lui Bardamu şi pleacă să cutreere lumea. Nevasta lui Robinson vine şi încearcă să-şi reia bărbatul. Nereuşind, îl împuşcă. Aci se sfîrşeşte şi romanul lui Bardamu, iarăşi la o cotitură de drum, lăsîndu-ne în îndoială şi perplexitate asupra soartei sale care nu se conduce după nici o stea, decît, poate, după cea a neprevăzutului.

Ceeace face din această ciudată carte o operă de importanță, nu este în mare parte nici logoreea nihilistă, nici tendințele și criticele ei sociale, cum a fost privită în Franța. Perspectiva aceasta nu contează, mai cu samă pentru noi. Nici limbajul, foarte popular, nici pictura mediului de faubourg, adevărata reușită de roman populist, nu ne interesează atîta, cît această fascinantă figură de neurotic care e Bardamu. Neurotic sau nu, psihastenic sau schizofren, n'are importanță: simbolul lui depășește cazul patologic, pentrucă este, împreună cu Salavin, unul dintre puținele tipuri cu adevărat dostoewskiene ale literaturii apusene, imaginea omului mediocru demonizat, icoana vieții unei burghezii care-și pierde rostul, reazămul și sufletul. Ceeace-l preocupă pe Bardamu, nu este nimic mare. El nu e erou de roman. *Voyage au bout de la Nuit* este una din puținele cărți (numai Charles-Louis Philippe mai are câteva la fel) în care omul de jos, fără conținuturi sublime de viață, e totuși material pentru o operă de adîncă umanitate. Cred că Bardamu va conta în istoria literară, ca un tip reprezentativ al unei specii umane scoase din rosturile ei. Peisagiile sufletești evocate de Céline, sînt expresia unei acute *malaise* a unei schimbări de axă în viața sufletească a micei burghezii. Pusă alăturea de viața eroilor unui Morand (ca să nu spun Maurois), aventurile transcontinentale ale umilului Bardamu revelează, prin contrast, un tip de om de o modernitate și eternitate de-opotrivă de adînci, înveninat în lăuntrul său, cercînd veninurile ca și bucuriile, fără să se poată adapta, instabil, gonit de vocea interioară, fără stăpînire de sine: omul sub steaua soartei. Ca atare cred că *Voyage au bout de la Nuit* merită titlul de carte excepțională.

LUCIAN BOZ

SCRIITORII ITALIENI, VĂZUȚI PRIN ULTIMELE LOR CĂRȚI

1. PIERO GADDA; 2. BENITO MUSSOLINI; 3. ADRIANO TILGHER; 4. MASSIMO BONTEMPELLI

Cunoscut din povestirile „L'entusiastica estate", „Liuba", volumul de nuvele „Verdemare" și romanul de marină „Mozzo", Piero Gadda a adus în proza sa o sumă de experiențe ce ne fac a descoperi un scriitor de mari posibilități narative.

Evitînd emfaza și retorica, și cultivînd stilul, a scris până acum pagini frumoase de amintiri și impresii.

În romanul ultim, *Gagliarda* (Milano, Ceschina, 1932), scris în formă autobiografică, povestește întîmplările contelui Cusani Velasco, dela începutul secolului al 19-lea.

Din vila Riposata unde-și petrecuse copilăria, contele Velasco este trimes la o școală militară. Peste puțin îl întîlnim sublocotenent într'un regiment cu faimă pe acea vreme. Apoi, o misiune militară îl duce în sud. Aici sîntem în plină mișcare a poporului, cu prilejul intrării lui Murat în orașul Neapole. Velasco se îndrăgostește de Gagliarda, o fată simplă, care-i aduce un întreg șir de încurcături. Se strecoară printre urmăritorii săi, căci un decret hotăra să fie arestat, și fuge la Posillipo. Vila e pustie însă și Gagliardei i s'a pierdut urma. O supremă rezoluție îl face să se unească cu trupele generalului Murat, care porneau la cucerirea insulei Capri. Aici se distinge, e rănit, și pe patul de suferință primește vizita Gagliardei. Este ultima lor întîlnire însă, căci femeea aceasta, simplă în aparență, vedea obstacolul cel mare, pe care-l punea iubirea ei în cariera lui Velasco. Și într'o furtună, pe mare, se îneacă sub ochii lui, oferindu-i astfel o ultimă libertate.

Realitatea istorică din acest roman este admirabil redată de scriitorul italian: date, evenimente, studiul locurilor în care se petrece acțiunea, costumele epocei, se întrunesc spre a da o reconstrucție a vremei de frămîntare napoleonică a primei decade din secolul trecut. Am subliniat, mereu, în cursul lecturii, notațiile realiste ce se îmbină cu reflecțiile sentimentale, cu episoadele dramatice sau idilice. Peste tot, exagerarea verbală este evitată și impresia finală este a unei opere de organizare și maturitate.

E unul din cele mai bune romane italiene din ultimul timp.

■

„Viața lui Arnaldo" este intitulată biografia ziaristului Arnaldo Mussolini, (mort nu de mult) și care în realitate e o carte de amintiri a lui Benito Mussolini, autorul ei. O carte de amintiri, scrisă cu tristețea rememorării anilor de tinerețe, de luptă și de formare a personalității celui care conduce destinele Italiei moderne. Omul politic nu ne preocupă în aceste rînduri. Subliniem numai paginile de admirabilă evocare a trecutului, viața de familie în care se desvoltau două temperamente opuse, întrunite numai într'o adevărată pasiune a muncii și o încredere nemărginită în forțele lor.

Sînt în unele pagini amintiri înduioșătoare din copilărie, reevocări a primei dureri din viață. Iată, bunăoară, la moartea bunicii, cînd cei doi copii sînt trimeși la țară, impresiile lui Mussolini: „Călătoria noastră scurtă fu întovărășită de sunetul funebru al clopotului bisericii din S. Cassiano. Era o dimineață luminoasă și plină de soare. Viile erau toate ruginii, iar în fața caselor stăteau gata tocitoarele și butoaele

pentru cules. Clopotul suna mereu în tăcerea văii și făcea să vibreze aerul și sufletele noastre de copii ce cunoșteam acum durerea și moartea".

Sînt rînduri pe care citindu-le uităm de omul politic și stăruim a rămîne numai în prezența scriitorului.

Amintirile se adună în jurul vieții cîmpenești, sub ocrotirea părinților și evadarea în libertatea jocurilor. Scrisul este lipsit de retorică și comprimat de tristețea aducerilor aminte; figura taciturnă și totuși plină de suavitate sufletească a lui Arnaldo apare mereu. Uneori, fraza devine aproape telegrafică, iar adjectivul și verbul picură asemenea lacrimilor.

„1905 e anul tristeții noastre mai mari. Muri mama. Mai fusese bolnavă acum un an, dar se vindecase apoi; dar a doua boală fu scurtă; în opt zile am pierdut-o. Imi făceam armata, la Verona: am putut s'o revăd, dar nu mă mai cunoștea. Arnaldo n'a sosit la timp"...

Și acum, moartea lui Arnaldo Mussolini: „Vineri 18 Decembrie ne-am plimbat pentru ultima oară la Ostia. Era o zi friguroasă, dar plină de lumină. L-am invitat să se urce în automobil, lîngă mine. Zîmbea. Seara, a cinat cu noi. Sîmbătă dimineață plecă cu rapidul. Seara i-am telefonat... Duminică, iarăși... Glasul îi era cam obosit. Moartea era pe aproape; îl aștepta".

Legăturile între cei doi frați au păstrat tot timpul un caracter afectuos și totuși viril. Tăcerea stăpînea de multe ori întîlnirile lor. Numai în ochi plutea mulțumirea sau duioșia în fața amintirilor comune.

■

Criticul și esteticianul cunoscut îndeajuns și peste hotarele Italiei, *Adriano Tilgher*, a tipărit de curînd un volum de treizeci de eseuri, întitulat „Filosofi și moraliști din secolul XX".

Sistemele de gîndire, foarte variate în lista lungă a acestui repertoriu filosofic sînt caracterizate în forme de spirit, în orientări morale.

Interpretarea și sugestia ideilor se substitue unei istorii a filosofiei secolului nostru.

Critica urmează două tipuri fundamentale: examenul structurii logice a autorilor și valorizarea concepțiilor de viață.

Prevalența moralei este evidentă în acest volum. Tilgher reușește să pătrundă apoi cu abilitate pînă la origina psihologică a tezelor tratate, silind pe înșiși gînditorii despre care vorbește să facă mărturisiri. Pentru cunoașterea desăvîrșitului aparat critic al lui Adriano Tilgher, ne oprim la capitolele: „Freud sau viața contra spiritului: Unamuno sau sentimentul tragic al vieții. Ernest Seillière sau bunul simț împotriva Romantismului; Julien Benda sau clericalul transcendenței împotriva clericilor imanenței; Croce sau încercarea de sinteză a Romantismului și Clasicismului".

■

Două volume recente ale extravagantului Bontempelli, deosebite ca argumente și poziție, definesc totuși pe scriitorul realist și paradoxal cunoscut din nuvelele și romanele anterioare.

Romanul „Familia fierarului" își deschide acțiunea într'un mediu provincial, în orășelul Valoria, turburat de misterul unei crime. Cercetările, ipotezele și rezultatele inutile ale investigațiilor poliției creează un interes colectiv al cetățenilor.

Un fierar, bănuit de această omucidere, e arestat și apoi judecat. Dar, lipsa de dovezi nu-i aduce decît liberarea. Umilit, sub privirea bănuitoare a celor din jurul său, cere refacerea procesului; și într'o zi se închide cu întreaga-i familie în boxa tribunalului, cerind cu insistență reluarea desbaterilor judiciare. Finalul de cinematograf, al ieșirii acestor victime a propriilor lor nevinovății din închisoare, precum și manifestul fierarului către cetățenii Valoriei, alcătuesc o acțiune rapidă, de roman polițienesc pe jumătate și literatură alcătuită din situații ciudate pe de alta.

In romanul automobilului „522", Massimo Bontempelli descrie viața de o zi a unei mașini, dela ieșirea din garaj, pînă la cele mai plăcute aventuri. Automobilului i se atribue senzații și ingenuități tinerești. Intîlnirea cu oamenii este plină de umor. Iar improvizațiile autorului, pe teme cunoscute din celelalte cărți ale sale, constitue partea mai atrăgătoare din acest roman sportiv de bună calitate.

C. N. NEGOIȚA

I S T O R I E   L I T E R A R Ă

ASPECTE ȘI VALORI IN POEZIA LUI I. PILLAT

Nu mai minunează pe nimeni astăzi observația că lirica noastră trăește într'o cumplită sărăcie, în comparație mai ales cu eflorescența romanului. Pe cind în acest din urmă

gen numărul creatorilor și al creațiilor crește pe fiecare an, lirica înregistrează — dimpotrivă — serioase defecțiuni. Poeții noștri proeminenți își părăsesc astăzi domeniul în care au activat cu succes, orientîndu-se — ca iluminați de o chemare nouă — către alte soiuri de literare preocupări. Gîndiți-vă numai la raritatea producției poetice a unui T. Arghezi, Adrian Maniu, N. Crainic și L. Blaga. Din rîndul acestora, Ion Pillat s'a ilustrat totuși prin stăruința și fidelitatea impresionantă cu care a jertfit neobosit pe altarul poeziei. Antologicul său volum *„Intoarcere"* înseamnă ca primă dată a nașterii sale poetice anul 1908 în care și-a publicat în revistele vremii poemele din ciclul *„Casa amintirii"*. S'ar împlini deci 25 ani de cînd, îndrăgostit credincios al Muzelor, Ion Pillat își sună coardele lirei sale. Un bun prilej dar, spre a rememora aspectele și valorile poeziei sale.

O privire globală arcuită asupra întregii activități poetice a lui I. Pillat din 1908 și pînă astăzi, dela primul său volum *„Visări păgîne"* (1912) și pînă la *„Caetul verde"* (1932), ne dă impresia unui peisagiu sufletesc de o extremă varietate, de o impresionantă diversitate. Tematica, sensibilitatea, influențele — sînt componente al poeziei sale ce variază necontenit cu o fantazie într'adevăr jucăușă. Și totuși privită mai de aproape, multiplicitatea acestei activități se despică limpede în două epoci distincte, marcant limitate prin volumul *„Pe Argeș în sus"* (1932).

Intre 1908 și 1923, adică 15 ani, poezia lui Pillat se desfășură în prima ei fază cu o lume poetică deosebită, cu un univers specific, cu o atmosferă proprie, pe cînd dela 1923 și pînă astăzi — în cursul altor 10 ani — lirica sa se desvoltă sub o zodie nouă, distinctă cu destulă claritate, față de cea dintîiu. Semnificativ e și faptul că volumul-piatră de hotar „Pe Argeș în sus" a însemnat pentru critică și conștiința publică chiar, o adevărată consacrare a poetului și deci o implicită și generală recunoaștere a intrării lui triumfale pe poarta valorilor sociale, la care bătuse fără destul succes și înainte.

Dar criteriul diviziunii de mai sus se cere acum ilustrat și fundamentat spre a dovedi existența reală a unor sensibile diferențe între cele două faze ale evoluției poetice a lui Ion Pillat, atît în ce privește temele, cît și sensibilitatea și influențele ce se exercită asupra poeziei sale.

Referindu-ne la tematica primei sale epoci, ne surprinde iarăși extrema ei diversitate în timp și spațiu. In timp, poetul colindă mai toate veacurile istoriei, ancorînd totuși cu preferință în apele antichității clasice, ale cărei mitologie, artă și filosofie devin obiectul admirației sale neprecupețite. Poeme întregi — din această epocă — sînt construite exclusiv cu aparatură mitologică, iar multe altele sînt diseminate cu zei, nimfe, silvani etc. Ciclul *„Centaurilor"* este în această privință, perfect reprezentativ.

In spațiu, spiritul rătăcitor al lui Pillat se dăruie pradă exotismului sub diversele lui forme, colindînd fie pe țărmurile Japoniei și Australiei chiar, fie pe întinsul sălbatic al stepelor *(„Cîntecele stepei")*, fie însfîrșit pe orizonturile veșnic mișcătoare ale mărilor *(„Cîntecele mării")*.

In cadrul tematicii din această vreme, trebue să integrăm de asemeni cultivarea excesivă a expresiei artistice care — depășind funcția ei de intermediu sau vehicul de idei și sentimente — devine un scop în sine, o finalitate reală a poeziei, forma apărîndu-ne astfel sub aspectul unei *teme* propriu zise.

In ce privește *sensibilitatea* ce vibrează în fața acestei tematici, ea e cînd pătrunsă de suflul energiei păgîne cu deslănțuiri primitive ca'n ciclul *„Centaurilor"*, cînd grea de nostalgia mereu altor orizonturi, cînd mai ales afectată rafinat de expresia poetică vizuală, plastică și — uneori — sonoră.

Tematica și sensibilitatea aceasta se realizează firesc prin contaminare cu poezia parnasiană franceză, cultivînd și ea antichitatea, exotismul cu precizări geografice, forma statuară, pedantismul rafinat alexandrin. Influența poeziei simboliste asupra lui Pillat a fost însă minimă, reducîndu-se doar la elemente de sonoritate exterioară, între structura simbolistă — prin excelență muzicală, dionisiacă — și cea parnasiană, a poetului, — plastică și apolinică — fiind o soluție de continuitate.

Observînd acum că temele sale sînt — în această vreme — colindări pe meleaguri și 'n timpuri străine, neutre în genere față de problemele subiectivității sale stricte, că sensibilitatea sa nu este îndreptată asupra ei însăși ci în afară, că influența parnasiană încurajează de asemeni obiectivismul, am putea caracteriza poezia lui Pillat — din prima ei fază — ca fiind de *tip obiectiv, cu o finalitate exterioară ce depășește sbuciumul său interior, fugind de subiectivismul romantic*. Faptul că în această formulă nu intră poemele din ciclul „Casa amintirii" (1908-1910) în care I. Pillat într'un cadru ușor elegiac evocă amintiri legate de persoana sa, nu infirmă tipologia noastră întrucît subiectivismul de aci al poetului e atenuat de doi factori: discreția

expresiei şi mecanismul amintirii însuşi ce izbuteşte — prin prizma timpului — să obiectiveze stările prea personale. In acelaşi timp apoi, părăsirea elegiei domestice după 1910, dovedeşte că această formă sublimată a subiectivităţii nu l-a reţinut decît incidental şi efemer în prima perioadă a evoluţiei sale.

In cadrul poeziei de tinereţe a lui Pillat, situarea sa în-tr'o tipologie obiectivă pare fundată deci. Trebuie să mai subliniem însă că obiectivismul acesta depăşeşte nu numai problemele subiectivităţii poetului, ci chiar şi problemele realităţilor romîneşti ce rămîn în afara preocupărilor lui Pillat. Accentuarea lucrului este cu atît mai necesară cu cît ea explică motivul pentru care poezia lui Pillat n'a fost apreciată la început decît în cercuri restrînse. Cu o tematică străină realităţilor locale, cu o sensibilitate prea rafinată de influenţa parnasiană, era natural ca această poezie să încînte mai mult pe esteţi.

Cu volumul *„Pe Argeş în sus"* (1923) însă, cercul influenţei poetului nostru creşte considerabil pînă a deveni un poet clasic şi pînă la un punct, oficial. Manualele didactice îi publică de pildă poemele alături de Coşbuc, Alecsandri, Vlahuţă, Cerna. E firesc dar să ne întrebăm căror motive li se datorează consacrarea şi preţuirea unanimă a poeziei de maturitate a lui I. Pillat. Răspunsul vine desigur din cercetarea nouei lumi poetice în care se înalţă acum poetul nostru.

O privire de ansamblu aruncată asupra maturităţii poetice a lui Pillat ne convinge de îndată că peisagiul s'a schimbat în mod sensibil. Obiectivismul poetic neutru faţă de problemele subiectivităţii poetului şi mai ales indiferent realităţilor autohtone cedează locul unei poezii mai personaliste încercuită în cadrul familiar şi — mai cu seamă — marilor realităţi naţionale, ce devin de acum temele preferate ale inspiraţiei sale. S'ar putea deci vorbi de o adevărată reînoire a poeziei lui Pillat, de o discontinuitate sufletească, de o schimbare neaşteptată, bruscă a direcţiei sale poetice? Pînă la un punct desigur. Mai atent privind însă, cercetătorul observă *pe de-oparte* că, în poezia tinereţii lui I. Pillat, se pot distinge sporadic fireşte, dar real în orice caz, preludiile motivelor poetice de mai tîrziu — din această a doua fază a operei sale — precum elegia domestică din ciclul *„Florica"* îşi are preliminariile în *„Casa amintirii"* din 1908, aderenţa la realităţile naţionale e prevestită de *„Seară la Miorcani"* 1918, de pildă, imagismul proaspăt al expresiei din ultima vreme se recunoaşte în toate exerciţiile poetice ale epocii dintîiu; iar pe *de alta* preocupările mai subiective din a doua fază nu sînt lipsite de o inclinaţie spre obiectivare prin sublimarea în *amintire şi discreţie* a stărilor prea personale.

Fără a ne afla deci în faţa unei discontinuităţi absolute ce ar fi fost inexplicabilă de altfel, cele două faze ale poeziei lui Pillat rămîn însă distincte prin cîteva caractere sensibil diferenţiate dela o epocă la alta.

Dar să pătrundem în universul poetic al epocii de maturitate a poetului. Temele ce-l preocupă acum nu mai sînt acele colindări infructuoase pe tărîmuri şi 'n timpuri străine subiectivităţii sale şi realităţilor locale. Cu luciditatea clasicului o recunoaşte în *„Ctitorii"*:

„Las altora tot globul terestru ca o minge,
„Eu am rămas în paza pridvorului străbun,
„Ca să culeg cu ochii livezile de prun,
„Cînd alb Negoiul, toamna, de ceruri se atinge.

Fericirea, realizarea creaţiei, nu trebuie căutată în depărtarea etern mişcătoarelor orizonturi, ci în adîncul simplu şi firesc al realităţilor imediat înconjurătoare, în cadrul afinităţilor familiale, în pămîntul moşiei străbune de pe *„Argeş în sus"*, în condiţiunile tradiţiei naţionale, în viaţa satului romînesc, în atmosfera unei religiozităţi autohtone.

Ca sensibilitate, în locul rafinamentului exclusiv estetic, afectat dominant de categoria formelor plastice, ni se desvăluie de acum — am spune — un *lirism de fond*, caracterizat prin tonul elegiac al poeziei domestice din *„Florica"*, prin cultivarea atît de frecventă a elegiei însăşi, iar — alteori — prin împăcarea cu sine în cadrul totuşi al unei permanente gravităţi ca 'n *„Limpezimi"*. Dacă mai adăugăm apoi că influenţa lui *Francis Jammes* îi dăruie poetului farmecul lucrurilor umile şi simple, spiritul unei precise localizări a temelor de inspiraţie în pămîntul din care purcede direct şi imediat, o oarecare familiaritate între planul supranaturalului şi cel al firescului şi dacă însfîrşit mai amintim îndemnul religiozităţii lui *Rainer Maria Rilke* a cărui influenţă însă a fost — după cum vom vedea — considerabil exagerată de critică, avem o schiţă aproximativă a poeziei de maturitate a lui I. Pillat. Liniile trebuesc însă adîncite şi prin noui umbre reliefate. Ceeace întreprindem de acum înainte.

Formele principale ale inspiraţiei lui Pillat din epoca maturităţii sale pot fi reduse la următoarele motive: a)

tradiționalismul familial desvoltat în cadrul amintirilor din copilărie și crescut din sentimentul pietății pentru bunic și bunică (*„Florica"*), b) *pastelul* colțurilor din natură în care a copilărit și trăit poetul, o poezie descriptivă strict localizată la orizontul concret, geografic al experienții sale de viață (Florica, Miorcani), c) *tradiționalismul cultural* înțelegînd prin acesta evocarea precursorilor din *„Bătrinii"*, d) *tradiționalismul religios* și mistica naționalizată din „Biserica de altădată" și înfirșit e) *cîntecul descriptiv* al satului rominesc din „Satul meu".

Ca toate sistematizările desigur, diviziunea de mai sus nu va fi completă, nu va epuiza firește toate motivele inspirației unui poet atît de multiplu ca Ion Pillat. Ea cuprinde totuși, socotim, aspectele fundamentale ale poeziei sale și sacrifică cel mult neesențialul, accidentalul, sporadicul.

Să ne apropiem acum de motivul *tradiționalismului familial* și să-i urmărim expresia la poetul nostru.

După cum mai observam odată, filonul acestei inspirații purcede la I. Pillat încă din ciclul din 1908 *„Casa amintirii"*. Abia în ciclul *„Florica"* însă din „Pe Argeș în sus", inspirația cristalizează în adevărata ei expresie, realizînd o poezie elegiac domestică, învăluită în regretul unui trecut ce nu se mai întoarce, luminat de chipurile sfinte ale bunicului și bunicăi, evocați de obiceiu în cadrul vieții lor imediate, în atmosfera unui intimism de interior cald, agreabil și patriarhal. *„Odaia bunicului"* e o caracteristică ilustrație a acestei poezii.

„Nu s'a clintit nimica și recunosc iatacul
„Bunicului pe care, viu, nu l-am cunoscut.
„Rămase patu-i simplu și azi nedesfăcut
„Și ceasul lui pe masă și-a mai păstrat tictacul.

„Văd rochia bunicii cu șal și malakov,
„Văd uniforma veche de „ofițer" la modă
„Pe cînd era el Junker — de mult — sub Ghica Vodă
„Cînd mai mergeau boerii în butcă la Brașov.

La emoția estetică a acestui interior, se adaugă și un factor anestetic, istoric. Bunicul poetului e doar I. C. Brătianu și evocarea acestei mari figuri istorice în linii atît de simple și firești prin calda și duioasa ei umanitate, crește coeficientul impresionabilității noastre.

Motivul tradiționalismului familial ne duce însă, în mod natural, la *poezia descriptivă* despre care observăm că alcătuește a doua formă a inspirației lui I. Pillat. Evocînd, în-

tr'adevăr, figurile cele mai scumpe ale copilăriei sale, poetul e fatal îndemnat să descrie și cadrul natural în care această copilărie se desfășoară. Pastelul lui Pillat din ciclul „Florica" la care ne referim acum, nu e însă pur descriptiv, pur exterior, redus la elemente propriu zis pitorești. Cu aceiași luciditate pe care am mai remarcat-o și altădată, poetul ține să noteze singur că dincolo de pitorescul locurilor, moșia Floricăi îl atrage prin valoarea ce i-o acordă amintirea.

Te-apleci mirat, străine, pe-amurg ca pe o ramă
Ce-ar străluci din umbra muzeului pustiu,
Și crezi, pornind aiurea rănit de-un dor tîrziu,
Că asta e Florica...
Dar n'ai zărit, ia seamă,

Pe-albastra depărtare a luncii de demult,
Trecutul meu ce arde sclipind în Riul Doamnei —
N'ai auzit, deodată rupînd tăcerea toamnei,
Vrrr... timpu 'n sbor, pe care cutremurat l-ascult.

(Străinul)

Peisagiul e astfel sensibilizat, transfigurat de amintire, interiorizat.

Ca să ne dăm și mai bine seama de semnificația deosebită a pastelului lui Pillat, trebue să mai observăm că fragmentul de natură cîntat de poet e uneori frămîntat de sîngele bunicului a cărui ființă se răspîndește animist în natură. Evocînd pe bunic, bătrînul Brătianu, *„Mormîntul"* e o ilustrație a acestui fel de pastel:

„Te-ai cununat cu moartea ca 'n basmul Mioriței,
„Păstorule de oameni, bunicule. Acum
„Ești zumzet de albine și 'mprăștiat parfum
„In viea îmbătată de înflorirea viței.

Tradiționalismul familial se leagă organic aci de autohtonism. *Pastelul interiorizat* reprezintă — socotim — valoarea cea mai vie și proprie a poeziei lui Pillat. In ciclul *„Floricăi"* și 'n culegerea *„Limpezimilor"*, poetul a dăruit liricii noastre descriptive valoroase creațiuni.

Pentru a reliefa cu și mai mare claritate contribuția lui I. Pillat în evoluția pastelului rominesc, o comparație cu Alecsandri — clasicul creator al speciei — se impune.

Pur exterior la Alecsandri, o tipică poezie a descripției pitorești, pastelul e — după cum observam — interiorizat, sensibilizat la poetul nostru, încărcat de sensuri mai adînci fie simbolice („Castanul cel mare"), fie altoind pe sentimentul naturii tradiționalismul familial. Ca tonalitate afectivă apoi, în locul fericitului echilibru sufletesc și al seninã-

tăţii lui Alecsandri, pastelul lui Pillat încheagă o atmosferă de uşoară tristeţe, de gravitate şi elegie. In sfîrşit deosebirea fundamentală priveşte desigur *expresia*. Pe cînd forma lui Alecsandri e adesea directă, explozie imediată a sentimentului generos, pastelul lui Pillat cunoaşte totdeauna un imagism viu şi proaspăt, un rafinament artistic îndelung exercitat în epoca tinereţii sale. Chiar cînd utilizează imaginea, Alecsandri nu depăşeşte plasticizarea imediată asociaţia directă şi spontană între obiectul comparat şi cel cu care se compară. Pillat, dimpotrivă, cizelează şi sublimează imaginea. O pildă va concretiza îndată observaţia.

Alegem din ambii poeţi o imagine deşteptată de prezenţa aceluiaşi obiect: fumul coşurilor de casă. Iată în *„Iarna"* lui Alecsandri:

„Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum"
Iar la Pillat în *„Vîrful dealului"*:
„De fiecare casă un crin înalt de fum".

Ambelor imagini nu le lipseşte desigur plasticitatea. Fumul asemuit clăbucilor albi e perfect veridic ca şi comparaţia cu crinul de altfel. Pe cînd însă imaginea lui Alecsandri e de o plasticitate imediată, dar şi puţin prozaică, domestică întrucît evocă forma clăbucilor, metafora lui Pillat e mai rafinată, mai preţioasă, mai fină.

Asupra imagismului lui Pillat s'ar putea de altfel scrie un studiu special care ar străluci prin exemplificări proaspete, inedite, rare.

Venim acum la *tradiţionalismul cultural*, a treia formă a inspiraţiei lui Pillat. Ciclul „Bătrînii" e pe de-antregul crescut din această inspiraţie.

Ca şi „Epigonii" lui Eminescu, poetul işi propusese evocarea cîtorva chipuri literar-culturale din trecutul nostru. Folosind aproximativ acelaşi cadru lunar din satira I a lui Eminescu, I. Pillat încearcă să invie din rama vremii figurile lui Dosofteiu Mitropolitul, primul nostru psalmist în versuri, Ghenadie Cozianul, Ienăchiţă Văcărescu, Dinicu Golescu, Anton Pann, Eliade, Cîrlova, Alexandrescu, Donici, Bolintineanu, Mureşanu, Alecsandri, pictorul Grigorescu. Chipurile creatorilor sînt în genere idealizate, înălţate de-asupra valorii lor reale, ridicate pe-alocuri deasupra prezentului chiar, pentru care — de pildă — Dinicu Golescu are cuvinte mustrătoare:

Am adormit în pace la umbră de vlăstari
— Vlăstarii poartă umbra căzutului copac —
Aţi isprăvit voi oare ce-am început să fac?

amintind din nou a doua parte a „Epigonilor" minus energia accentului eminescean.

Evocările din „Bătrînii" păcătuiesc însă prin lipsa unor caracterizări specifice scriitorilor, prin lunecarea lor comună în generalitate şi chiar didacticism. Numai fragmentar izbutite, poemele au — fiecare — versuri ce reţin fie prin justa evocare a atmosferii vremilor trecute, fie prin note de vioiciune şi umor. Nu ne putem opri să nu amintim din *„Ienăchiţă Văcărescu"* — una din poemele mai reuşite — versurile ce evocă atmosfera orientală, bogată dar leneşă a epocii fanariote.

A tras în dreptul casei rădvanul sub copac.
Coboară Banul Mare pe cap cu 'nalt calpac,
Cu faţa sa prelungă, cu ochiul lui deştept,
Şi barba-i castanie îi fîlfîie pe piept.
La nimeni nu se uită, posomorît, mahmur,
Şi de sub blănuri scumpe de jder şi de samur
La brîu îi vezi hangerul smălţat cu pietre rare.
Il suie slugi plecate ţinîndu-l de subsuoare,

Ii trag cu grijă cizma, papucii îi aduc,
Ii pun în mîna-i albă mătănii şi-un ciubuc
Cu imanea de fildeş şi lemn de iasomie,
Şi pînă 'n filigene cafelele să vie
Smerite îl aşează pe un divan turcesc.

De asemeni din *„Donici"* se impune cu stăruitor relief nota umoristică deslănţuită de protestele animalelor ce, părăsind cadrul fabulei, găsesc că sînt compromise prin proectarea asupra lor, a sentimentelor umane. Iată un fragment din vorbirea ursului:

„Deşi nu's „doctor" încă şi n'am urmat vreun curs,
„Pe voi nu-mi schimb năravul şi pielea mea de urs.
„Nu vrem — poetul fie maestru cît de mare —
„Să rîdă toţi ştrengarii din clasele primare
„De vorbele neghioabe ce ne şoptiţi cu tîlc.

Poemul cel mai realizat ni se pare însă *„Cel din urmă"* în care evocînd pe Grigorescu, Pillat are toată latitudinea să-şi desfăşoare talentul de autentic pastelist.

Ajungem în sfîrşit la *poezia religioasă* a poetului nostru, a cărei importanţă nu constă însă numai în realizări — parţiale de altfel — ci mai ales în intenţiunile creatorului, în concepţiunea lui despre o poezie religioasă autohtonă. Cum capitolul acesta al operei lui Pillat ridică intere-

sante probleme, pe care critica noastră nu le-a detailat încă, ne vom îngădui să poposim mai mult asupra acestei părţi.

Poezia religioasă a lui Pillat îmbracă în genere trei forme distincte: a) religiozitatea ca element al amintirii poetului ca în *„Biserica veche"* şi *„Biserica de altădată"*, b) pastelul, cadru al religiosităţii şi mai ales c) forma epică a poemului *„Povestea Maicii Domnului"*.

Primele două forme trebuiesc firesc studiate ca aspecte particulare ale poeziei sale „retrospective sau descriptive. „Povestea Maicii Domnului" are însă o structură proprie ce se cere deosebit cercetată cu atît mai mult cu cît — cu acest prilej — se repune problema influenţei lui R. M. Rilke, misticul german ce a tratat acelaşi subiect în *„Das Marien-Leben"* — aşa cum critica noastră a menţionat de mult fără însă a preciza exact raporturile între cele două opere. *„Povestea Maicii Domnului"* a lui Pillat detailează în 18 poeme de întindere diferită, evenimentele biblice dela naşterea şi copilăria Mariei şi pînă la Adormirea şi Inălţarea Ei. Acelaşi subiect — observăm — îl preocupă şi pe Rainer M. Rilke în „Das Marien-Leben" într'o altă serie de poeme. Intre cele două lucrări o paralelă se impune deci.

Privite în ansamblul lor, din punctul de vedere al concepţiei şi sensibilităţii, cele două poeme se desfăşoară pe planuri clar deosebite, am putea spune chiar pînă la un punct diametral opuse. In „Das Marien-Leben", R. M. Rilke crează pe planul suprasensibilului, misticului propriu zis, divinului pur, cerescului imaculat ce se destăinuieşte umanităţii sguduindu-i sensibilitatea cu spaima şi enigma înfricoşată a supranaturalului, sublim neinţeles.

„Um zu begreifen...
„musst du dich erst an eine Stelle rufen,
„Wo Säulen in dir wirken, wo du Stufen
„Nachfühlen kannst; wo Bogen voll Gefahr
„den Abgrund eines Raumes überbrücken,
„der in dir blieb, weil er aus solchen Stücken
„getürmt war, dass du sie nicht mehr aus dir
„ausheben kannst; du reissest dich denn ein.
„Bist du so weit, ist alles in dir Stein,
„Wand, Aufgang, Durchblick, Wölbung — so probier,
„den grossen Vorhang, den du vor dir hast
„ein wenig wegzuzerrn mit beiden Händen,
„Da glänzt es von ganz hohen Gegenständen
„und übertrifft dir Atem und Getast.
. . . .
„wie hältst du's aus?"

La Pillat, dimpotrivă, „Povestea Maicii Domnului" se desfăşoară pe planul umanităţii, al realităţii concrete şi perceptibile, al vieţii fireşti, al luminii naturale prea puţin sguduită de fiorul tainelor suprasensibilului. Intre spiritualitatea pur mistică a lui Rilke şi umanitatea firească a lui Pillat, diferenţa este clar tranşantă, este în fond distincţia dintre concepţia religioasă a sufletului german, metafizic, mistic şi latinitatea realistă şi raţionalistă.

Influenţa lui R. M. Rilke asupra lui Pillat nu poate fi deci decît minimă, redusă la cîteva elemente exterioare, la fragmente scurte de poemă a căror origină e — în ultima analiză — tot biblică. Spre a edifica pe cititor, spicuim comparativ cîteva din aceste incidentale apropieri.

In *„Argwohn Iosifs"* a lui Rilke, găsim:

„Und der Engel sprach und gab sich Müh
„An dem Mann, der seine Fäuste ballte!"

iar la Pillat în *„Iosif Teslarul"*:

„Iosif ştergînd năuc sudoarea frunţii,
„A ridicat în blestem pumni semeţi".

In *„Vom Tode Maria"* apoi, versurile:

...Da lag entlang
Die schmale Bettstatt, die in Untergang
Und Auserwählung rätselhaft Getauchte,
Ganz unversehrt".

cărora le corespund în *„Adormirea"* lui Pilat:

„Se culcă sfioasă'n patu-i strîmt".

De-asupra acestor asemănări, însă, rămîne, puternic distinctă, desfăşurarea celor două poeme pe planuri fundamental deosebite.

Reţinut adînc de umanitate, cultivînd o poezie în care misticul e, în fond, redus la firesc, divinul omenesc, *„Povestea Maicii Domnului"* a lui Pillat merge chiar şi mai departe pe treptele descendenţii, spre concret, localizînd umanizarea la realităţile geografiei şi etnografiei romîneşti. Legenda biblică e astfel desprinsă din cadrul ei istoric şi transpusă pe meleagurile noastre. Nazaretul devine un sat romînesc în preajma Rîului Doamnei, părinţii lui Isus ţărani romîni. Maria ca însăşi o ţărăncuţă cu obiceiuri autohtone, păstorii ce zăresc staua Magilor — ciobani depe Bucegi, fuga Mariei cu pruncul nu ia drumul Egiptului ci către Ardeal — nota biblică fuzionînd cu cea naţională. Pe scurt, ne aflăm în faţa unei adevărate localizări geografice şi etnografice a legendei biblice.

Concepţia aceasta a surprins în genere critica noastră prin îndrăzneala şi — pentru unii — noutatea ei.

Literatura germană cu puternicul ei spirit naţionalizant, cunoaşte însă de mult procedeul. Incă din secolul al IX-lea, intîlnim de pildă poemul versificat *„Heliant"* publicat de *Schmeller*, în care un cîntăreţ popular necunoscut povesteşte viaţa lui Isus localizînd-o în peisagiul geografic şi etnografic al Nordului germanic. Decorul palestinian devine un fragment al naturii germane cu pădurile, cerurile, mările, furtunile ei, oraşele biblice iau chipul burgurilor. Isus e un rege al poporului înconjurat şi servit cu devoţiune de apostolii săi, metamorfozaţi în cavaleri vasali germani, magii ei înşăşi nu mai sunt decît eroi naţionali.

Dar cultivarea unui procedeu comun lui Pillat şi literaturii germane vechi, nu se înseamnă — chiar prin aceasta — un raport necesar de influenţe. Explicaţia stă mai degrabă în principiul psihologic din care purcede în fond procedeul.

Ion Pillat îşi scrie şi el „Povestea Maicii Domnului" din punctul de vedere al poporului, mai precis al ţăranului romîn, asemeni cîntăreţului popular german. Cum legenda biblică în decorul ei originar, geografic şi istoric, nu poate fi asimilată în cadrul puţinelor cunoştinţe despre ţările sfinte, ale ţăranului nostru, a cărui experienţă de viaţă i-a adunat elemente aperceptive numai din realitatea imediată a satului său, localizarea romînească a ţinuturilor şi locurilor palestiniene e pe deplin întemeiată psihologic şi trebuie necesar privită din această perspectivă. Următoarea strofă explicitează ea însăşi procedeul:

Tîrg de munte risipit printre livezi,
Cu cerdacuri văruite de-unde vezi
Piatra Craiului albastră de departe:
Iată tot Ierusalimul tău din carte.
(Rusalii)

Păcat numai că pe alocuri, poetul n'a fost consecvent cu sine însuşi introducînd elemente din decorul biblic sau utilizînd — de prea multe ori — forma nepopulară. Citâm o astfel de supărătoare inconsecvenţă din „Inchinarea Magilor", în care se introduc în decorul romînesc al poemului — cămilele:

Isus cămilei cu gît legănat
Cald i-a zîmbit...

Cum pe deoparte aceste elemente sînt uşor evitabile şi cum în utilizarea metricei populare Pillat s'a dovedit un maestru (v. *„Morţii")*, ambele deficienţe ar putea fi înlăturate şi *„Povestea Maicii Domnului"* reconstruită în spiritul

şi forma autohtonă, aşa cum în *„Naşterea Domnului"* a realizat un model.

Cu aceste rezerve, poezia religioasă a lui Pillat ar putea creia forma reprezentativă a liricii noastre religioase lipsită în genere de fiorul mistic al suprasensibilului pe care-l converteşte de obiceiu prin simţul realului şi concretului imediat.

Rămîne să mai însemnăm acum cîteva observaţii în legătură cu *cîntecul descriptiv al satului romînesc.*

In ciclul *„Satul meu"*, în seria unui dublet de catrene, închegate în linii sumare generale — dar uneori viguroase, — ni se prezintă *„chipuri şi icoane ale satului"*, epuizîndu-se aproape toate aspectele rusticităţii noastre.

Caracterizate în genere prin realizm şi obiectivitate, aceste înfăţişări sufăr de multe ori din pricina sobrietăţii expresiei şi a generalităţii ei. Catrenele descriptive adună totuşi ca'ntr'un fagure mierea poeziei descriptive plină de umor şi de acea virtuozitate imagistă în care poetul excelează.

■

La capătul acestei excursiuni poetice, poposim în sfîrşit adunînd cu bucurie valorile realizate sau schiţate numai ale poeziei lui I. Pillat.

După lunga ucenicie a primei sale faze poetice — epoca de stăruitoare căutare de sine şi de aprig exerciţiu de meşteşugar al scrisului artistic pe care-l dăltueşte în sclipiri şi forme sculpturale — Ion Pillat se regăseşte în sfîrşit în realitatea imediat înconjurătoare, în substratul familial din care purcede, în colţul de natură în care trăeşte, în şiragul precursorilor culturali, în mentalitatea religioasă şi viaţa rustică a neamului său. Jucăuşa fantazie a primei tinereţe e înlocuită acum printr'o situare temeinică între hotarele realului imediat, strict limitat în aspectele vieţii autohtone.

Din această perspectivă a maturităţii sale, Ion Pillat făureşte valori artistice în cadrul intimist al elegiei domestice a pastelului mai ales căruia îi dăruie prin interiorizare sensuri mai adînci sau — dimpotrivă, alteori — îl obiectivează realist şi în sfîrşit schiţează, în poezia religioasă, sensul adevărat al liricii noastre mistice.

AL. DIMA

Ș T I I N Ț E   S O C I A L E

STATISTICA MIGRAȚIUNILOR

Migrațiunile constituesc un fenomen foarte interesant din multe puncte de vedere: biologic, economic, social, cultural, etc. Problema influențelor, a integrărilor, a disoluțiilor sociale, problema tradiției, a inovației, a distanțelor sociale, problema omogeneizării și a răspîndirii sociale nu pot fi lămurite fără o raportare la migrațiune, care pe plan omenesc indică un aspect al mobilității sociale, factor important al morfologiei și prin urmare al explicației sociologice. Migrațiunile mai înseamnă practic foarte multe probleme de administrație, de drept, de poliție. Științele sociale sînt prin urmare interesate în cel mai mare grad de studiul științific al acestui fenomen. Momentul cel dintîi și unul din cele mai importante în cercetarea migrațiunilor este statistica. Iată pentru ce ne interesează de aproape concluziile Conferinței internaționale dela Geneva (din Octombrie 1932) închinată statisticei migrațiunilor. (Textul în întregime și un raport asupra lui se găsesc în Revue Internationale du Travail, Ian. 1933).

Constatînd că în ansamblul său statistica migrațiunilor din punct de vedere internațional se găsește încă într'o stare imperfectă, Conferința propune o serie de deziderate pe care diferitele țări ar fi bine să le realizeze treptat. Reproducem pe cele mai importante dintre aceste rezoluții.

In principiu statistica migrațiunilor trebue să tindă la inglobarea tuturor actelor de deplasare internațională de-o anumită durată, cu excluderea călătoriilor de turism. Migrațiunea este durabilă sau temporală, după cum depășește sau nu termenul de un an. Ar fi bine să se distingă în statistici cele două feluri de migrațiuni. Emigrarea și imigrarea atît în ce privește naționalii, cît și streinii e bine să se distingă de asemenea. Transmigrarea, apoi, să fie inregistrată aparte. Migrațiunile între metropolă și colonii situate în continente diferite, chiar dacă juridic sînt socotite un fenomen interior, ar fi totuși recomandabil să figureze cu titlu complimentar în statistica migrațiunilor internaționale. Fiecare țară să comunice Biroului Internațional al Muncii cît mai exact definițiile care stau la baza statisticei lor naționale. Conferința mai recomandă colaborarea între serviciile statistice naționale pentru a înlătura lacunele pe care nu le pot evita singure.

In ce privește metoda de urmat pentru stabilirea statisticei, conferința preferă statistica porturilor, statistica declarațiilor de reședință, statistica controlului la frontiere și statistica fișelor detașabile de pe un anumit document — toate metode existente — și propune o metodă internațională uniformă care rămîne să fie fixată ulterior, după un studiu minuțios și competent.

Pentru clasificarea datelor statistice internaționale, conferința recomandă să se specifice pe cît posibil în informațiile naționale distincțiunile care urmează: migrațiunile continentale și intercontinentale, naționalii și streinii (complimentar: limba, origina etnică și țara de naștere a emigrantului, sexul și vîrsta, pe grupe din cinci în cinci ani, categoriile profesionale (9 grupe): agricultura, mine și carière, industrii de transformare, transporturi și comunicații, alte industrii, comerț și finanțe, casnici și servicii personale, profesiuni libere, persoane fără profesiune sau cu profesiunea necunoscută. Se recomandă o clasificare a migranților și după situația lor în profesiune sau situația lor socială: independenți (patroni, meseriași), persoane angajate (personal de direcție, muncitori manuali, amploiați), alții, membri, ai familiei, lipsiți de profesie. Ar mai fi de dorit să se distingă migranții și după categoriile următoare (ținînd seamă de sex): căsătoriți, văduvi sau divorțați, celibatari; — izolați sau cu familia, etc. Se mai cere ca statisticile să fie întocmite periodic cel puțin odată pe an, iar pentru uniformitate să se țină seamă numai de anul civil. — Conferința, firește, nu poate decît să expună deziderate, însă ar fi un imens folos dacă statele vor ține să le realizeze. N'ar însemna numai o mai bună organizare a statisticei, ci și un aport dintre cele mai însemnate la științele sociale.

CERCETĂRILE MONOGRAFICE

Secția sociologică a Institutului Social Romîn întreprinde încă din 1925 cercetarea științifică a realității romînești, sub conducerea directă a profesorului *D. Gusti*. Se procedează pe cale monografică, alegîndu-se deocamdată sate reprezentative din diferitele regiuni ale țării. Primele rezultate importante au fost publicate de curînd în *„Arhiva pentru știința și reforma socială"* (N-rele 1-4, 1932), care cuprinde peste 500 de pagini închinate acestor probleme. Se știe însă că monografii de comune s'au mai întreprins atît la noi cît și în streinătate, încît cea dintîi problemă care se pune este dacă meritul cercetărilor citate constă numai în faptul că se fac sau aduc și o nouă metodă de lucru, un nou punct de vedere. „Arhiva" ne dă referințe și în această pri-

vinţă. Monografiile Institutului se întreprind în lumina sistemului de sociologie al profesorului D. Gusti şi merg pînă la epuizarea totală a unui grup delimitat de fenomene sociale. Scopul ultim al acestor monografii este caracterizarea voinţii sociale a grupului studiat, pentrucă realitatea socială în esenţă este voinţă socială. Voinţa socială se desfăşoară într'o activitate necontenită şi variată care se poate însă reduce, tipologic, la patru categorii fundamentale, numite manifestări sociale — economice, spirituale, juridice şi politice. Cele dintîi sînt elemente constitutive ale vieţii sociale, ele fac ca realitatea socială să existe — cele din urmă sînt elemente regulative ale vieţii sociale, ele fac ca realitatea socială să se menţină. Orice monografie sociologică în conformitate cu acest sistem trebue deci să urmărească într'un sat sau altă unitate socială cele patru categorii ale activităţii sociale şi cum se integrează ele în unitatea imediat superioară. Cu aceasta se epuizează partea descriptivă, fenomenologică a cercetării. Monografia sociologică nu este însă numai descriptivă, ci şi explicativă. De aceea trebue să urmărească geneza fenomenelor sociale şi determinările care au provocat starea specifică a faptului. In lumina aceluiaşi sistem cauzalitatea socială este de natură dualistă — odată interioară, prin dinamismul specific al voinţii şi apoi exterioară prin mediul înconjurător care condiţionează viaţa socială. Aceste condiţionări ale manifestărilor sociale se numesc cadre şi sînt reduse tipologic la patru mari categorii — cadrul cosmologic, biologic, istoric şi psihologic. Cadrul cosmologic indică raporturile dintre natură şi societate, cel biologic raporturile dintre existenţa fizică a omului şi activitatea lui socială — constituesc împreună cadrele naturale; — cadrul istoric indică determinarea unui fapt social de către un alt fapt social precedent, iar cel psihologic, de către un fapt social coexistent, — constituesc împreună cadrele sociale (societatea are această caracteristică de a-şi fi sie însăşi cadru). In felul acesta cercetarea monografică este cît se poate de completă.

Monografiile Institutului inaugurează la noi şi metoda de lucru colectiv. Ele nu sînt opera unui singur individ, ci a unei grupări de specialişti şi tehnicieni care colaborează pentru un studiu al realităţii sociale din cît mai multe puncte de vedere. Se tinde astfel la înlăturarea generalizărilor pripite şi a cercetărilor unilaterale. Ceeace incontestabil că nu va putea să însemneze decît un folos pentru ştiinţă: se repune încă odată realitatea în toate drepturile ei. Observaţia este în definitiv singura metodă de promovare a cunoştinţei omeneşti.

T. HERSENI

CRONICA TEATRALA

DAVID GOLDER

Teatrul Ventura a reprezentat de curînd „David Golder" — piesă în şapte tablouri, după romanul d-nei Irène Nemirowsky.

Deşi transformarea unui roman în piesă de teatru este o operaţie dificilă, şi foarte rar izbutită, — d. A. Pop Marţian, autorul prelucrării, şi-a îndeplinit destul de meritoriu misiunea.

Dintre lucrările dramatice văzute în ultimul timp pe scenele Capitalei, — „David Golder" ne-a impresionat mai adînc şi ne-a urmărit încă mult timp, după lăsarea cortinei.

Am fost ademeniţi să recitim romanul. N'am avut la îndemînă decît traducerea romînească — o lucrare slabă, care ne-a revoltat la fiecare pas. (De ce editorii distrug operele străine — dîndu-le pe mîna începătorilor, pentru o neînsemnată diferenţă de onorar? Sau poate ei nici nu-şi dau seama cine traduce bine, şi cine traduce prost).

David Golder este un om aspru al muncii crîncene. In lumea afacerilor, trebue să-ţi faci loc cu un umăr înainte — cu pumnii strînşi. Lupta îţi cere să dai tu lovitura — ca să n'o primeşti dela altul.

Şi pentruce această viaţă de iad, veşnic în alarmă, înrăit şi brutal, fără somn şi odihnă? De ce aglomerarea de bogăţii peste bogăţii — cînd necesităţile tale sînt modeste?

Toată strădania acestor oameni reci de afaceri — în afară de cazurile de pură avariţie — are un resort sentimental, delicat şi discret: iubirea unui copil, dragostea pentru o femee...

In sufletul oricărui om, oricît de rigid ar fi el, există acea intimă nevoe de a se dărui fiinţei dragi. E o imensă plăcere, de-un sălbatec egoism, a da produsul muncii chinuite într'o mînă copilărească sau feminină.

Unii sînt răsplătiţi cu acelaşi sentiment. Alţii — cei mai mulţi — nu întîlnesc în cale decît indiferenţă. Dar asta nu înseamnă nimic.

Din familie David Golder nu iubeşte decît pe Joyce, „fiica" lui. De cîteori se reîntoarce din drum, el o caută cu ochii prin mulţime în gară. Ea însă nu vine niciodată. Totuşi, tatăl nu încetează s'o aştepte — „cu aceiaşi speranţă unică, încăpăţînată şi zădarnică".

Cînd rîde Joyce, Golder „închide fără voe ochii — pentru a o auzi mai mult timp".

Fata venea după bani. El „întindea binișor mîna spre dînsa, îi desmierda părul de aur, ud, încîlcit de apa mării. Avea aerul că nici nu se uită la ea, dar ochii săi pătrunzători vedeau cea mai mică schimbare a trăsăturilor ei, fiecare mișcare, fiecare linie a feței".

Grav bolnav de inimă, istovit după un voiaj de afaceri, Golder vroia să se odihnească în vila lui dintr'o localitate pitorească. Dar Joyce nu-l lasă în pace. Il cheamă la club, îl ademenește — ca să joace pentru dînsa... El se duce, stă o noapte întreagă — la masa verde — pentru un nou automobil, dorit de „fiica" lui.

Iar dimineața, dupăce Golder trecu bancnotele în mînele ei, — „vigurosu-i trup se clătină într'un chip ciudat și groaznic; ridică ambele brațe în aer, brăzdă golul, apoi se prăbuși, cu un zgomot înăbușit și adînc, care păru să urce din rădăcinile însuflețite ale unui arbore, pînă la inima lui".

Golder mergea pentru Joyce pînă la jertfa de sine — ea care nici nu era fiica lui, cum află într'o explicație violentă cu soția... o femee abjectă, coruptă și cheltuitoare.

Cît își iubise el copila — „cît de mîndru fusese de ea și cum își bătuseră joc, de dînsul, toți... Un copil al lui, sărman idiot, el putuse să creadă că posedă ceva pe pămîntul ăsta... Soarta lui... Să muncească toată viața — pentru a rămîne la sfîrșit singur și disperat, cu mînile goale".

Intre timp se produse prăbușirea averii lui Golder.

El nu se putea elibera de dragostea pentru Joyce. O revedea în vis. Amintirea ei mocnea într'însul — cași boala lui.

Bătrînul își salvase o sumă — suficientă ca să-i asigure un traiu modest, fără muncă, griji și emoții.

Dar Joyce veni la dînsul, „îi cuprinse mînile, i le strînse, le răsuci înfrigurată" și-i ceru — cu prețul vieții lui — să reînceapă afacerile pentru a o face fericită.

— „Nu te am decît pe tine, — zise Joyce, — nu am pe nimeni altul pe lume! Dacă ai ști cît de puțin mă interesează dacă tu ești sau nu ești tatăl meu! Eu nu te am decît pe tine. Ajută-mă, te implor... Doresc așa de mult să fiu fericită... Sînt tînără, vreau să trăesc, vreau, vreau să fiu fericită!"

...Golder „făcu o mișcare nelămurită cu mîna, care o îndepărta și o atrăgea în acelaș timp. De-odată, el tremură, lăsă să-i alunece degetele peste ceafa înclinată, peste părul ei scurt, de aur, îmbibat de parfum... Hai, să atingă încă odată carnea asta străină, să simtă subt palma lui mica svicnire, ușoară și grăbită a vieții, ca odinioară..."

...Din nou „el atinse cu un fel de sfioasă duioșie capul fin, aurit: — Sărmană, micuță Joyce!"

...Ea surîse. „El privea, cu capul amețit, ochii aceștia plini de lacrimi și buzele, cărnoase și roșii, care se întredeschideau încet ca florile".

... „El o dădu la oparte, se ridică. Din nou resimți, în bătrînul său trup prăpădit, căldura și furnicătura vieții, puterea și înfrigurarea de odinioară".

... „Joyce se strecură pe genunchii lui, cu fruntea sprijinită de umărul lui, cu ochii închiși. El o privi, abea surîzînd, cu un tremur repede înăbușit, care-i atinse colțul buzelor".

...Golder „se mulțumi să-i atingă, cu degetele, pleoapele și gîtul — îndelung, cu insistență — cași cum le modela pentru a le păstra cît mai mult imaginea".

Bătrînul om de afaceri — pentru a aduce bani mulți la picioarele capricioasei Joyce — pleacă din Paris la Moscova, de îndatăce anghina pectorală îi dă răgaz.

Poartă în Capitala Sovietelor îndelungate și enervante tratative. Se luptă — printre crize și cord — cu reprezentanții venali și lacomi ai regimului, aceiași subt toate latitudinile.

La reîntoarcerea spre țară, pe-un vas în drum către Constantinopol, Golder — în timpul furtunii — se urcă pe punte. „Rămase acolo în picioare, înclinat într'o parte, ca un arbore strîmbat de violența vîntului, cu fața încordată, simțind pe buzele lui un gust pătrunzător de sare și amăreală marină. Dar nu izbutea să deschidă ochii; strîngea cu ambele mîni un drug de fier, ud și înghețat care îi înțepenise degetele".

Se coborî cu greu în cabină. Un nou atac de inimă. Era singur... „Avea înfățișarea și nemișcarea înghețată a morților, totuși moartea nu-l năpădise, de-odată, ca un șuvoiu. El simțise cum își pierde vocea, căldura umană, conștiința omului care fusese. Dar pînă la sfîrșit își păstră privirea. Văzu cum lumina apusului se răsfrîngea în mare, cum apa strălucea.

„Și în adîncul lui, pînă la ultimul suspin, imaginile nu încetară să se perinde, mai diafane, mai șterse, pe măsură ce moartea se apropia. O clipă i se păru că atinge părul, carnea Joyce-i. Apoi ea se desprinse de el, îl părăsi, pe cînd el se adîncea tot mai mult în întuneric. O ultimă dată i se păru că aude rîsul ei dulce și ușor ca un clopoțel îndepărtat. Apoi o uită..."

Iată reconstituită — din fragmente mizerabil traduse — soarta tragică a eroului care, cu îndărătnicie și vigoare, își cheltuește pînă la ultima picătură de viață pentru o ființă iubită... nu numai străină, dar și indiferentă.

Și totuși, în timpul furtunii pe Marea Neagră, David Golder, — singur, lungit pe pat într'o cabină strîmtă, — avu în clipa din urmă o viziune dătătoare de fericire: parcă min-

giia părul de aur al copilei „lui", parcă îi auzea risul dulce — ca un clopoțel îndepărtat...

Totu-i iluzia...

Și David Golder — omul realităților brutale prin excelență — a fost condus, toată viața, de-o iluzie ușoară și capricioasă.

Piesa s'a bucurat de-o bună distribuție și de-o interpretare excelentă.

In rolul titular, d. R. Bulfinsky a pus impetuozitate, ciinic și, în același timp, o duioasă delicatețã. Sbuciumul său sufletesc a impresionat profund.

Joyce a fost interpretată de d-ra Tanzi Cocea — o siluetă plină de grație și eleganță. D-sa a creat o ființă vie dintr'un amestec de capriciu, cruzime și sălbatecă frenezie a vieții.

D-na Silvia Fulda a realizat o creație care esă din comun.

Două roluri secundare au fost trecute aproape pe planul întiiu de d-nii G. Timică și Ionel Țăranu — printr'un joc de perfectă naturalețã.

Ansamblul pus la punct cu o subțire pricepere.

M. SEVASTOS

■

CRONICA CINEMATOGRAFICA

SILVIA SIDNEY, ETC...

Silvia Sidney nu samănă cu celelalte actrițe americane. N'are nimic din tipul monoton al frumuseții Holliwood. De altfel am auzit că ar fi un fel de Romîncă, sau mai precis că s'a născut la Chișinău din părinți evrei.

Depărtarea enormă dintre Basarabia și California ar explica poate acea impresionantă cantitate de vis care se găsește în ochii ei. Cit despre pomeții mongoli, ei nu trebue să surprindă la un fost cetățean al Impărăției Țarilor.

Intr'adevăr, provinciile mărginașe ale defunctului imperiu rusesc erau adevărate muzee antropologice. Asta pentru că guvernul dispusese ca nimeni să nu-și facă serviciul militar în țara lui de naștere, ci să fie trimis cît mai departe, Basarabeanul în Manciuria, Georgianul în Finlanda, Polonezul în Mongolia, etc. Și era de altfel o excelentă politică de desnaționalizare, căci un Calmuk în Caucazia este mult mai mult Rus decît Caucazian, iar Calmuk nu mai e aproape de loc pentru bunul motiv că problema nici nu se mai pune.

Astfel se explică tipul chinezesc pe care îl au mulți locuitori, de sute de ani băștinași, din Basarabia. Și așa s'ar explica poate și figura de tătăroaică a Silviei Sidney, precum și privirea ei încărcată de ginduri, de lucruri aduse de pe alte tărîmuri și păstrate așa, fără întrebuințare.

Regisorii dela Hollywood au recunoscut numai decît expresia echivocă și enigmatică a ochilor Silviei Sidney, și mișcările pline de semnificații multe ale gurei ei curioase, cu buze scurte și cărnoase, par'că gata să facă grimasa plînsului. Și atunci i s'au dat roluri ca să zic așa *de opoziție*, roluri unde personajul făcut de ea contrastează cu toate celelalte printr'o mentalitate exact inversă de cea generată. De pildă în „Străzile Orașului" sau în „Inchisoare de femei" ea joacă rolul unei fete pure, care suportă dar nu admite felul de a vedea lucrurile al gangsterilor în mijlocul cărora trăiește. Asta a fost, dealtminteri, și cauza pentru care Silvia Sidney a jucat pînă acum în filme cu bandiți, căci ce mijloc mai excelent de a-și exprima puritatea ei fermecătoare decît plasarea acesteia în opoziție cu bestialitatea, cinismul și canaieria care domnesc într'o ceată organizată de tîlhari americani!...

Un asemenea rol *de opoziție* i s'a găsit acum în Madam Butterfly. Chipul ei fizic se potrivea cu naționalitatea personagiului, iar expresia ei plină de mister, privirea sa concentrată, vorba ei care totdeauna pare a spune mult mai puțin decît gîndește, toate astea se potriveau iarăși foarte bine cu Madam Butterfly.

Ca să ne dăm sama de perfecția artistică a Silviei Sidney n'avem decît să o comparăm cu colega sa Lupe Velez care pînă acum cîteva zile făcea, pe ecranele din București, o chinezoaică fără absolut nimic chinezesc într'însa (afară firește, de perucă, chimono și numele de pe afiș).

Silvia Sidney ne dă într'adevăr o impresie de exotism autentic, de lucruri venind din altă lume. Nu știu, și nici n'am cum să știu în ce măsură tot ce face ea este specific japonez, știu însă sigur că toate mișcările sale au acel mister al țării necunoscute, al lumii străine de lumea noastră.

De altfel regisorul a ales cu grije, din ceeace e japonez, trăsături care să fie nu atît diferite de cele ale vieții albilor, cît opuse lor, contrastante. Două lucruri doar deosebite sînt mai puțin înrudite decît două lucruri exact inverse. Și atunci ni s'au prezentat, prin intermediul unei mici și încîntătoare musmee, o seamă de conduite psihice perfect contradictorii față de cele curent practicate în Europa sau în U. S. A., adică totuș familiare nouă de vreme ce le găsim, în stare de excepție la regulă, și în societățile noastre.

In deosebi două trăsături: supunerea femeii față de soțul ei precum și față de tatăl sau de capul familiei; — în al doilea rînd profunzimea sentimentului dragostei și al fidelității în dragoste. O dragoste adîncă, combinată cu o fidelitate nemărginită și cu o supunere absolută, iată psihologia, destul de consistentă, a personagiului Cio-Cio-San.

Și acum să vorbim direct de Silvia Sidney. Trebuia să facă o femee fidelă, îndrăgostită și supusă, supusă fără nici-o vorbă de revoltă, și fidelă pînă la moarte. Și a întrebuințat, pentru asta, toate mijloacele pe care adevărata artă cinematografică le pune azi la dispoziția unui artist cu talent și cu imaginație: surîsuri care îți sfîșie inima, plecăciuni grațioase care înduioșează pînă la lacrimi, naivități de copil îndrăgostit, o mie de feluri de a încreți buzele pentru a vorbi, zîmbi sau plînge, și, în scenele de suferință ascuțită, o expresiune lilială și bravă... Există o scenă care, fără a fi cea mai bună artisticește, e însă tipică pentru amestecul de sfială și curaj care intră, în doze egale, într'un suflet de adevărată fată. Cînd bunicul Doamnei Butterfly îi spune să se remărite și să-l uite pe soțul ei, locotenentul american, ea începe să explice că nu se poate, și pentru asta începe cu vocea ei normală de copil supus; încet-încet, însă,

figura i se crispează ca atunci cînd ridici tonul dar la această crispație a omului care țipă la altul i se adaogă o a doua crispație, foarte diferită, rictus-ul implorător al aceluia care vrea să spună: vezi, sînt nevoit să răcnesc, fiind-că sufăr, și tocmai pentru că răcnesc, pentru că deci fac un lucru nepermis, necuviincios, trebue să vezi cît de tare sufăr în sentimentul meu de dreptate. Este un amestec de hotărîre fermă și de sfială de copil neascultător. Amîndouă aceste stări sufletești se traduc plastic prin cîte o grimasă deosebită. Combinate, ele trebuesc prezentate așa încît să se distingă accentul fiecăreia. Și spectatorul să-și aducă aminte de felul remarcabil în care Silvia Sidney a știut să unească timiditate și bravură într'o contorsiune unică a buzelor și a obrajilor.

Nu putem analiza în detaliu fiecare moment al jocului acestei fermecătoare artiste, deși în fond cam asta este obiectul adevăratei critici cinematografice. Putem însă să formulăm o apreciere generală.

Există cuvinte care, din pricina excesivei lor circulații pe piață, se demonetizează, se castrează, își pierd coloritul sensului lor primitiv, pentru a deveni un fel de simplu cuvînt de legătură. Așa s'a întîmplat cu cuvîntul *drăguț*. Ce Dumnezeu mai este astăzi pe lume care să nu poată fi desemnat prin calificativul drăguț? „A fost foarte drăguț din partea dumitale" poate însemna tot ce poftim.

In fundul lui însă, cuvîntul „drăguț" e un adjectiv care exprimă acea frumusețe oarecum minoră făcută din tinerețe, grație, naivitate, încredere și necunoaștere; ceva copilăresc și grav totodată, ceva în acelaș timp tragic și futil, pe care îl găsim, în cea mai mare doză, la copii și mai ales la fetițe foarte tinere.

Silvia Sidney, prin știința minunată a mișcărilor și surîsurilor ei, ne-a făcut, timp de o oră, să ne reamintim, în toată plenitudinea lui, de cuprinsul unui cuvînt cu înțeles ofilit, de cuprinsul în realitate atît de bogat în nuanțe, al cuvîntului „drăguț".

Silvia Sidney este o mare, foarte mare artistă. Dacă „Producer"-ii ei știu, ca pînă acum, să-i dea roluri apropiate, roluri „de opoziție" cum le-am numit noi, în care puritatea exprimată de ea să contrasteze cu brutalitatea sufletească exprimată de ceilalți, — atunci putem fără teamă de a ne înșela să pronosticăm acestei talentate actrițe încă multe izbutiri, iar spectatorului din cele cinci continente încă multe ocazii de puisare artistică intensă ca aceea pricinuită de filmul Madam Butterfly.

O ultimă remarcă.

Spuneam că pentru jocul Silviei Sidney i se potrivesc

mai cu samă roluri „de opoziție", in care ea să fie altfel decit toți ceilalți. Și aduceam ca dovadă filmele ei anterioare unde puritatea ei contrasta cu stilul de viață al gangsterilor. Dar în „Madam Butterfly"? Unde e contrastul, unde este opoziția?

Să se observe că, în această poveste, toată lumea, afară de Cio-Cio-San, privește dragostea ca ceva secundar, anex, trecător și relativ fără importanță. Importanța este acordată aspectului exterior social al căsătoriei, atit japonezi cit și albi sint plini de un grav respect pentru moravurile matrimoniale respective. Un exemplu tipic de asemenea judecăți e socoteala frumosului locotenent care trage folos din cutumele japoneze privitoare la divorțul prin părăsire.

In schimb, Madam Butterfly ia cumplit în serios dragostea ei. Căsătoria, pentru dînsa, e un atribut al amorului, nu viceversa. Căsătoria e elementul secundar și anex. Ea ascultă ce-i spune inima. Poruncile societății vin pe urmă, și în măsura în care se potrivesc cu simțămintele ei intime.

Este o fată cit se poate de ascultătoare, de supusă, de fidelă Legilor țării ei. Totuș fiecare mișcare a sa e o luare de atitudine oarecum dezaprobatoare dacă nu net ostilă. O opoziție cuviincioasă, și plătită necontenit nu luînd dela alții ci dînd dela ea, la început liniștea, pe urmă fericirea, și la sfirșit de tot viața.

Este — cum spuneam mai sus — un rol „de opoziție" dintre cele mai tipice. Iată dece a fost atit de bine jucat.

■

Un film cit se poate de izbutit a fost „Bestiile umane" (in englezește „The island of the lost souls") tras din cunoscuta nuvelă a lui Wells: „Insula doctorului Moreau". Este o poveste fantastică, unde e vorba de un doctor maniac și mai mult sau mai puțin genial, care se dedă la niște stranii experiențe de vivisecțiune, plecind dela principiul biologic potrivit căruia viața, în procesul general al transformismului, are o tendință fatală de a ajunge din specie în specie la forma om. (Este o teorie care se poate perfect susține și care de fapt chiar are numeroși partizani). Doctorul Moreau caută atunci pur și simplu să *grăbească* evoluția, să accelereze trecerea dela cutare animal la om, printr'o chirurgie savantă care are de scop activarea funcțiunilor germinative din fiecare celulă. Rezultatul e transformarea în oameni a tot soiul de animale (lei, cîni, tigri, șacali, lupi, pantere, etc.).

Și ecranul ne prezintă această insulă perdută în Pacific unde Doctorul Moreau naște, din bisturiu, niște quasi-

oameni cu reminiscențe fizionomice dela animalul de origină. E lesne de închipuit că pentru a nu cădea în bufonerie, toate acestea trebuesc foarte bine făcute. Și este tocmai ceeace s'a și întimplat. Filmul de care vorbim este un model de izbutire în genul fantastic, gen greu pentru că nu admite mediocritate.

■

Spațiul nu ne mai permite să analizăm un cap de operă cinematografic, care a fost filmul „O noapte de groază". De altfel vom găsi cu siguranță altă dată ocazia să vorbim de el.

D. I. SUCHIANU

■

GRUPUL CELOR PATRU

Şcoala romînească de pictură şi sculptură s'a îmbogăţit in ultimele decenii cu personalităţi vrednice să stea alături de cele mai proeminente figuri artistice europene.

Preocuparea de stil şi adâncirea adesea fanatică a studiului au stimulat realizări de impresionant prestigiu.

Cele mai multe talente s'au desvoltat şi s'au impus în expoziţii personale. Dar au rămas şi cîteva care, paralel cu activitatea individuală, au luat parte şi la manifestările de grup.

Dintre grupările ivite după războiu — o reorganizare a „Artei Romîne" ne mai socotindu-se cu putinţă, artiştii fiind prea dispersaţi şi combativi — singura asociaţie serioasă, viabilă şi consecventă a rămas „Grupul celor patru": o tovărăşie artistică întemeiată pe stimă şi preţuire reciprocă. O tovărăşie mai mult sufletească decît de interese lucrative, cum sînt colectivele „Cercului Artistic", ale „Tinerimii Artistice", „Cenaclul Idealiştilor" şi celelalte societăţi similare.

„Grupul celor patru" a adus in plastica romînească modernă o contribuţie dintre cele mai preţioase, făcînd educaţia artistică a unui public complect dezorientat.

In locul diletantismelor arogante şi anacronice — organizate in expoziţii oficiale şi quasi-oficiale — gruparea aceasta a impus atenţiunii publice operele de viguroasă maturitate ale unor artişti consacraţi.

Trei pictori (Fr. Şirato, N. N. Tonitza, Şt. Dimitrescu) şi un sculptor (O. Han) au făcut astfel pentru difuzarea gustului artistic sănătos în mase, mai mult decît toate saloanele oficiale haotice şi incoherente, organizate dela război încoace.

■

In arta noastră avem puţin exemple de cercetători pasionaţi ai problemelor plastice. Geniul imitativ e atît de desvoltat, încît pictorii împrumută bucuroşi formulele şi reţetele la care au ajuns meşterii cu reputaţie stabilită, fiind şi mai comod, şi mai comercial pentru dînşii.

Se mai găsesc totuşi unele excepţii. Se mai găsesc artişti care-şi iubesc meşteşugul şi tind necontenit să şi-l desăvîrşească.

Intre aceştia, locul de frunte il deţine fără îndoială d. Francisc Şirato.

Fără patos, fără sgomot şi fără solemnitate, artistul acesta se străduește de vreme îndelungată să-şi traseze un drum al său, nestrăbătut de alţii şi pe care alţii nu l-ar putea străbate.

Răzvrătindu-se împotriva propriilor sale mijloace, împotriva învăţăturilor primite şi asimilate, împotriva prejudecăţilor de şcoală şi de modă, pictorul Şirato, după o fructuoasă întârziere în ilustraţia de actualitate, trece pe neaşteptate la cele mai dificile probleme ale picturii de şevalet, dînd în decursul anilor cîteva compoziţii de mare inspiraţie („Intîlnirea", „Intoarcerea dela tîrg") şi definindu-şi printre meşterii contemporani un loc proeminent.

Ceiace aducea nou pictura d-lui Şirato nu era întoarcerea spre subiectul romînesc — la care dealtminteri a şi renunţat în scurtă vreme — ci mai ales felul original şi îndrăzneţ cum îşi cadenţa înlănţuirea aspectelor colorate, neglijînd cu totul construcţia pur lineară.

Subiectul era clădit din simplificări şi contopiri de nuanţe. Dar alegerea culorilor şi gradarea lor savantă însufleţeau accente şi vibraţiuni unice.

Anul acesta, d. Şirato aduce o serie de tablouri în care gîndul d-sale plastic e definitiv realizat.

Nimic rutinar şi nimic imperfect. O puritate clasică se desprinde din materia spiritualizată. Artistul clădeşte şi astăzi natura în culoare, făcînd elementele grafice să dispară în densitatea împerecherilor cromatice şi dînd fluiditate, transparenţă şi prospeţime pastei.

Din viziunea unui cugetător nu putea ţîşni o transcriere plastică mai puţin simfonică şi mai puţin unitară decît aceasta.

E o înobilare nesilită a meşteşugului, care marchează un mare pas înainte în evoluţia picturii romîneşti.

■

Dacă d. Şirato are voluptatea culorii, d. N. N. Tonitza are voluptatea formelor.

Acordurile graţioase de culoare, peste care cresc melodii de linii şi forme, alcătuesc însă şi în pictura d-lui Tonitza un bogat şi permanent element de atracţie. Artistul trece cu sugestivă volubilitate dela fantezia cromatică—decorativă şi stilizată — la temele realiste, îmbinînd notaţia lirică şi armonioasă cu tragicul expresiei.

Lucrările actuale sînt înzestrate cu tresăriri puternice de sensualitate plastică şi cu o reală forţă de evocare a armoniilor lăuntrice.

Niciodată n'a izbutit d. Tonitza să facă materia mai vibrantă decît în nudurile și în iernile de astăzi. E o imensă năvală de sentiment în aceste opere.

Gingășia și nobleța spirituală, exrimate prin simplitatea clasică a liniei, prin claritatea culorii, prin echilibrul neșovăitor al gradațiilor și, în genere, prin vioiciunea reconfortantă a temelor, desăvîrșesc aci frumuseți nebănuite de expresie.

Prin graiul viu al liniei, formelor și culorilor sale, pictorul N. Tonitza e unul dintre artiștii noștri cei mai personali și mai înzestrați.

■

D. Ștefan Dimitrescu, mai mult poet al naturii decît cercetător al muzicii interioare, nu are, în pictura d-sale, cochetăriile de stil ale d-lui Tonitza.

D. Dimitrescu e mai sobru, mai grav, mai reținut. Linia d-sale e viguros șlefuită, tonurile sînt mai mult potolite, exprimînd, în armonizarea lor discretă, o sensibilitate delicată, un spirit contemplativ, o viziune plastică neturmentată de calcule și influențe.

Sănătos inspirat și original în factură, pictorul Ștefan Dimitrescu smulge cu ingeniozitate accentul propriu și definiția expresivă din orice frîntură de cer romînesc, din orice frămîntare mărturisită sau nemărturisită de sentiment, — dînd viață cromatică intensă locurilor și oamenilor, imaginilor florale și simplelor evocări decorative.

■

Sculptorul O. Han e reprezentat în această expoziție cu o serie de modelări dintre cele mai închegate: bustul lui Eminescu, operă de mare inspirație și de impunător echilibru, bustul maestrului Kiriac, un portret al lui Hasdeu, unul al lui N. Bălcescu și unul al lui Al. Bădescu, — opere în care planurile simetrice, mlădierea ritmică a formelor și sobrietatea expresiei dovedesc în chip neîndoelnic că artistul s'a eliberat de obsesia caracterului întîmplător și de orice preocupări naturaliste, idealizîndu-și modelele.

O lucrare însă, în care d. Han a concentrat cele mai bune din însușirile d-sale de modelator e compoziția „Sf. Ioan Botezătorul".

Aci, plasticul său grav și nuanțat în masivitate a evoluat, ca și în „Elegie", către expresia simbolică și monumentală.

D. Han trece cu energie dela stilizările decorative de statuete la opere de vigoare concentrată și de mare stil.

Intîrzierile în repetări nejustificate nu au de loc gravitatea pe care ar putea-o avea dacă artistul n'ar fi el însuși un reputat spirit critic.

H. BLAZIAN

CRONICA MUZICALA

3 Coruri bărbătești

de Sabin V. Drăgoi

Toate drepturile rezervate!

1. Deviza. – Frăției ortodoxe

Largo

Pre noi însi-ne și ... al tul și toa-tă vi-a-ța noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm

Meno lui Hristos

Dumnezeu să o dăm

să o dăm să o dăm! rit. perdendosi

2. Laie Chioru.

Melodie din Oltenia

Sabin V. Drăgoi

Poco rubato.

Ten. I II

Bas I II

Sus la crâșmă'n dealul mare De trei zile ţin sobore, ţin sobore, De trei zile. Bea și-mi zice Din lău-tă

Laie Chioru, Laie Chioru De trei zile mai cape-la

Dor-i greu și jale-i multă, jale-i multă, Și-mi tot zice

să-l-alt-ne Laie Chioru din lău-tă dul-ta-a-tă

3. Mâne, neichii Mărie.

Cântec popular din Oltenia

Sabin V. Drăgoi

Poco rubato

Ten. I II

Bas I II

Foaie verde colo-ța-e.

Mări-e, nei-chii Mări-e,
me ne Ma-e Cât de dra-gă
Și nici tu ești tu mi-e, mi-e Mări-e,

Mări-e, nei-chii Mări-e.

1) Aceste coruri se pot cânta și pe cor de femei, transpunând toate vocile cu o octavă mai sus.—

2) Deasemenea se pot cânta și pe cor mixt, făcându-se următoarele transpuneri: a) Tenor I mutat cu octavă în sus devine Sopran; b) Tenor II devine Tenor; c) Bas I devine Alt.

Sabin V. Drăgoi

București, la 12 Martie 1933.

REVISTA REVISTELOR ROMÎNE

AZI, *Februarie—Martie 1933*. Este un fapt pentru care nu găsim destule laude ca un tînăr scriitor cum e d. Zaharia Stancu, să-şi facă o misiune, pe aceste vremuri grele de azi, din a scoate o revistă de cultură de aşa proporţii şi durată.

Oricite obiecţiuni am putea face noi materialului publicat, o revistă e o revistă. Ea se judecă nu în calitatea producţiei, ci în propulsiunea pe care o dă interesului pentru cultura în genere. Intr'un cuvînt temelia unei reviste o constitue cronica. Se pare că scopul revistei „Azi" e de a înlesni unor scriitori mai puţin sau deloc cunoscuţi publicarea compunerilor de mare extensiune pentru care nu s'ar găsi editori cu destulă uşurinţă.

Despre esseuri ca acela al d-lui Emil Cioran *(Revelaţiile durerii)*, unde opiniile pot să ne despartă aşa de uşor, n'avem de făcut altceva decît să remarcăm pathosul speculativ, gen V. Pîrvan. D. I. Pillat traduce un straniu poem cu iniţieri de T. S. Elliot. Tălmăcirea, se vede numai decît, este excelentă, dar sensul poetic al poemului scapă printre degete odată cu verbul original. D. Ion Călugăru publică un fragment în proză din *Copilăria unui netrebnic (Caceabule)*. Sunt pagini din viaţa evreilor autohtoni pline de savoare locală, scrise într'o limbă bogată, pitorească, mai mult decît autentică.

D. Traian Herseni care publică aci un fragment filosofic (Ontologia spiritului) este un tînăr care se afirmă din ce în ce ca un scriitor ideologic de cultură limpede şi multiplă. In cronică *(Eri, Azi, Mîine)* desprindem consideraţiile asupra Esteticei lui Croce de Liviu Teodoru, atît pentru faptul cunoaşterii în original a operei istoricului şi filosofului italian cît şi pentru fineţea speculativă a acestui tînăr puţin cunoscut şi cronicile d-lor Emil Gulian şi Octav Şuluţiu, cari, după o criză de tinereţe teribilă, au intrat acum într'un calm al judecăţii ce merită toate laudele.

■

BOABE DE GRÂU. N'am primit anul acesta decît numărul pe Ianuarie din această frumoasă publicaţie a *Direcţiei educaţiei poporului*, condusă de d. Emanoil Bucuţa. Este o revistă de artă mai ales etnografică şi totdeodată o arhivă a monumentelor şi trecutului oraşelor noastre. Clişee admirabile, comunicări foarte importante şi competente fac din această publicaţie o cinste a presei noastre culturale.

Numărul de care ne ocupăm cuprinde un interesant articol cu ilustraţii asupra *Colecţiilor de artă de la Institutul de studii clasice* din Cluj, de *Virgil Vătăşianu* şi o comunicare de *Maria Golescu* asupra *Bisericii din Vioreşti*, caracteristică prin picturile exterioare cu călăreţi. In rest traduceri, cronici, totul de cel mai viu interes.

■

Lumea nouă, revista politică a d-lui Mihail Manoilescu ne interesează numai prin ciudăţenia de a reforma ortografia romînă punînd semnul de interogaţie, caşi în l. spaniolă, înaintea şi în urma fraziei.? Asta să fie oare chestiunea arzătoare a literaturii romîne?

STRĂINE

Sărbătorirea lui Pantagruel

Sărbătorirea lui Pantagruel, la patru sute de ani dela naşterea sa literară, este omagiul adus celui mai viu personagiu rabelaisian. Cartea lui Rabelais a deprins pe oameni să rîdă de idolii săi de odinioară, oferindu-le şi un spirit critic sănătos, intr'o vreme cînd societatea căuta să se elibereze de negura gîndirii medievale şi pedanteria umanistă. De aceea am citit cu plăcere prospectul Bibliotecii naţionale din Paris, care inaugurează o expoziţie a ediţiilor celebrei opere a lui François Rabelais, apărută întîia oară la Lyon sub numele de *Alcofribas Nasier*, anagrama scriitorului.

Au fost rînduite în galantare de sticlă toate ediţiile, cum şi cele mai vechi traduceri: în germană, în engleză, în catalană şi chiar în ucraineană; alături de operă, au fost trecute cărţile cunoscute de marele umorist, şi din care s'a inspirat apoi.

Printre ediţiile principale găsim ediţia lui Champion, îngrijită de Abel Lefranc, Jacques Boulenger, Henri Clouzot, Paul Dorneaux, Jean Plattard şi Lazare Sainéan; apoi urmează ediţia recentă a operelor lui Rabelais, comentată şi îngrijită de Blaffard, precum şi tipăriturile îngrijite ale lui Garnier şi Firmin-Didot, care ne oferă cele mai bune texte din Pantagruel.

■

Problema tineretului în Germania

„...acest tineret n'are în urma sa nicio tradiţie revoluţionară, nu posedă nicio convingere adîncă, temeinică şi definitivă. Format la şcoala imoralismului nietzschean şi a materialismului istoric marxist, în toată ideologia nu vede decît o ipocrizie burgheză. E gata mereu să-şi ardă corăbiile, să pornească în căutarea unei alte soluţii, să-şi îndrepte viaţa către alte meleaguri. Astăzi îl vedem devotat statului, entuziasmat de planul mobilizării generale, care, inspirîndu-se dela planul quinquenal bolşevist, ar voi să nu lase nicio forţă neutilizată, nici un gînd, energie sau viaţă nefolosite, în domeniul întins al războiului, punînd astfel întreaga operă a civilizaţiei, — ştiinţa, tehnica, sportul, — în slujba unei vaste pregătiri a războiului viitor.

Un simplu mit, se va spune, dar un mit realist, fără îndoială, ce corespunde în totul acelui cult al formelor militare, acelei voinţe tenace de înarmare, precum şi calităţilor de pregătire tainică şi metodică, proprii spiritului german".

(Jean-Edouard Spenlé, în *Mercure de France*, 1 Martie 1933).

■

Poezia şi inspiraţia

„Intr'o după amiază din anul 1920, prietenul meu regretat Jacques Rivière, care venise să mă viziteze, mă găsi în faţa unei etape a acestui „Cimitir marin", pe care mă gîndeam să-l reiau, să suprim, să înlocuesc cîte ceva, să intervin ici şi colo...

„Nu se lăsă pînă nu-l citi; şi citindu-l fu încîntat. Nimic nu este mai hotărîtor decît spiritul unui director de revistă.

Astfel, printr'un accident s'a fixat chipul acestei opere. Nu se află în ea nimic din ceeace aş fi voit eu. De altfel eu nu pot de obiceiu să revin asupra celor scrise, fără să nu mă gîndesc că voi face cu totul altceva, pînă ce o intervenţie exterioară sau o împrejurare oarecare nu întrerupe vraja de a nu sfîrşi.

„Imi place munca pentru muncă: începuturile mă plictisesc şi soco-

tesc perfectibil ceeace porneşte de la prima încercare. Spontaneitatea, nu-mi pare niciodată că-mi aparţine *mie*. Nu spun că „am dreptate"; spun numai că aşa sunt eu".

(Paul Valéry, în La Nouvelle Revue Française, 1 Martie 1933).

■

Ion Creangă în judecata criticilor străini

„...tot ceeace descrie Creangă fiind negreşit personal şi operă a unei reelaborări artistice, păstrează adevărul şi prezenţa persoanelor şi lucrurilor văzute. Taina acestei naturaleţi şi vioiciuni la Creangă, daruri ce de altfel nu lipsesc din nici una din operele sale, e datorită pe lîngă adînca sa viziune asupra lumii, calităţilor de observator şi povestitor ce stau la temelia realismului său. Căci realismul lui Creangă are, pe lîngă caracterele notate aici, o funcţiune de rangul întîi, de care ne dăm seama îndată ce vom nota că fantezia inventivă, în sensul adevărat al cuvîntului, îi lipseşte lui Creangă. El este un observator mai ales, şi nu povestitor. Porneşte de la viaţă... Nu inventează niciodată, ci observă, transformă, concretizează observaţia într'o realitate a sa, personală sau povesteşte; şi ceea ce trebue spus, povesteşte bine".

(Luigi Salvini, în L'Europa Orientale, Noembrie-Decembrie 1932)

Criza cărţilor în Italia

În „Gazzetta del Popolo", scriitorul italian Massimo Bontempelli a publicat de curând un articol spiritual asupra *Crizii cărţii*.

Pentru Bontempelli, cititorii cei mai numeroşi sunt femeile, dar această nobilă clasă de lectori dispreţueşte acum literatura italiană.

„Sacrificînd ceasuri din odihna lor, ceasuri de tenis, ceasuri de bal, ceasuri de bridge şi chiar timpul destinat modistei sau croitoresei, ca să poată citi literatură franceză şi engleză, informîndu-se asupra scriitorilor de azi din America şi Germania, literatura italiană trece însă pe lîngă ele asemenea apei ce alunecă şi mîngîe abia penele lebedei".

Vina este, în bună parte, spune Bontempelli, a ziarelor, „căci aproape toate gazetele noastre n'au binevoit să socotească apariţia unei cărţi ca un prilej de cronică şi de difuzare sistematică a literaturii".

„Dacă o servitoare cade de pe scări şi-şi rupe o mînă, a doua zi dimineaţă toate ziarele anunţă faptul, iar dacă un jurnal n'a fost informat de aceasta, directorul este în stare să concedieze pe reporter. Dar dacă un scriitor italian, chiar dintre cei mai buni, scrie un roman, se vor scrie cîteva cronici, în şase, şapte ziare, abia după o jumătate de an".

Ni se pare însă, — cu toate observaţiile juste ale scriitorului şi academicianului italian,—că adevărata criză a cărţii italiene se datoreşte de multe ori inferiorităţii ei faţă de cea străină; căci chiar în această comercializare a cărţii, pe care el o propune, va prevala desigur tot marfa străină, care este superioară, din nefericire, foarte des.

C. N. N.

■

A L B U M

Un tată fericit şi o fiică cu viitor roditor

În *Universul* din 20-III-933 citim următoarele:

UNIVERSITARE

„Fiica scriitorului romîn, Mihai Lungianu, d-şoara Sarmiza Lungianu, care poseda deja alte diplome, a obţinut „magna cum laude" licenţa în filosofie şi litere, specialitatea filologia modernă; în acelaş timp îşi termină licenţa în drept.

Transmitem tinerei şi valoroasei licenţiate precum şi fericitului ei tată, felicitările şi urările noastre pentru un viitor roditor şi strălucit pe tărîmul culturei naţionale".

32

Cifra *32* reprezintă numărul de comandă, ceeace înseamnă că felicitările şi urările au fost alcătuite şi plătite chiar de tînăra şi valoroasa licenţiată d-ra Sarmiza.

■

Un bărbat care nu se interesează de materialul din care e făcută femeea

„Domn 38 ani cu bună situaţie materială, venituri proprietăţi agricole 4—500.000 lei, doreşte cunoştinţă Domnişoară frumoasă, tînără maxim 28 ani, ortodoxă, bună familie, suflet nobil, absolut cuminte, scop căsătorie. *Materialul* nu interesează, calităţile da. Oferte serioase neanonime însoţite fotografie, discreţie absolută. Adresaţi ziar 46 N."

■

Aplauze originale

„Aştept ca dulcii confraţi cari leşină de cîteva ori pe lună pentru destinele literaturii romîneşti, să ia act de acest frumos act ctitoresc al editorului Rosetti. Aştept să ia act de el Societatea Scriitorilor Romîni. *Iar eu îl aplaud de două ori din mîini şi odată din inimă.*"

„(Romînia literară")

■

Un traducător anonim

Redactorul *Romîniei literare* îşi arată într'un lung articol polemic indignarea că a fost atacată o traducere care s'ar părea că e făcută de d-sa, singurul lucru ce ar justifica supărarea. Dar iată ce mărturiseşte la un moment dat pretinsul traducător:

D. G. Călinescu atacă o traducere care ştie că a trecut prin mîinile mele.

De aci rezultă: 1) că numai traducerea ştie că a trecut prin mîinile redactorului şi 2) că traducătorul e încă necunoscut, deoarece traducerea *a trecut prin mîinile* tuturor acelora care au cumpărat-o.

■

Un scriitor care are „atribuţia" de a scrie romane de succes

„Lectorii noştri cari aû cetit fragmentul de caldă savoare umană publicat într'unul din numerile trecute ale „Romîniei Literare" vor înţelege de ce augurăm acestei cărţi un franc şi unanim succes. Are pentru aceasta toate *atribuţiile* şi calităţile, fiindcă este o carte autobiografică, scrisă cu marele şi nefalsificatul condei al inimei, ca să meargă la inimă."

(„Romînia literară")

C A R I C A T U R A

E U R O P E N E

GRUPUL CELOR PATRU...

... sau *Cercul Păcii.*

(Le cri de Paris)

IN GERMANIA

— *Il saluţi pe Hitler ?*
— *Nu, vreau să văd dacă plouă.*

HITLER-VODA

La mir, băieţi !...

(Marianne)

EINSTEIN NU VREA SA SE MAI REINTOARCA IN GERMANIA

— *E şi explicabil : O ţară în care libertatea e „relativ" imposibilă.*

(Le Rire)

TABLA DE MATERIE

A

VOLUMULUI XLII

ANUL XXV, Nr. 1, 2 şi 3

IDEOLOGIE, STUDII.

LITERATURA.

ANTOLOGIE.

MISCELLANEA.

CRONICI.

REVISTA REVISTELOR.

Romine.

Străine.

CĂTRE CITITORII ŞI ABONAŢII „VIEŢII ROMINEŞTI"

„Viaţa Romînească" complet reorganizată atît din punctul de vedere redacţional cît şi din acela administrativ are nevoie, ca să devină un factor însemnat de cultură romînească, de sprijinul cititorilor, pe care îi asigurăm că *revista va apărea în mod regulat*, **lunar.**

Abonaţii cari nu-şi primesc revista la vreme sau cari au ceva de observat în privinţa încasării abonamentului ne fac un adevărat serviciu comunicîndu-ne observările lor printr'o carte postală adresată *Redacţiei*, pentru ca să putem verifica listele de abonaţi şi să îndreptăm anomaliile în expedierea revistei şi în încasarea abonamentelor.

Incepînd dela 1 Aprilie 1933 administrator al *revistei* este d. *M. Rosenberg*. D-nii abonaţi atît din provincie cît şi din capitală sînt rugaţi să nu facă plăţi decît d-lui administrator sau delegatului său care s'ar prezenta cu autorizaţiune în regulă prevăzută cu fotografie şi cu semnătura a doi dintre redactori (M. Ralea, G. Călinescu, M. Sevastos). Pentru orice nereguli să se avizeze *Redacţia*.

Facem un apel călduros la vechii cititori ai „Vieţii Romîneşti", cît şi la toate Instituţiunile, să se aboneze la singura revistă mare romînească vrednică de acest nume, care îmbrăţişează în cronicile ei toate aspectele culturii şi numără printre colaboratori pe cei mai de seamă intelectuali şi scriitori romîni.

Redacţia

■

Viaţa Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ŞI IDEOLOGIE

VOLUMUL XLIII (XCIII)
ANUL XXV

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.
STR. CONST. MILLE 5-9, BUCUREŞTI
1933

1933. ANUL XXV. APRILIE No. 4.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . *Lei*	*500*
Pe jumătate an . . . . „	*250*
Pentru Bănci și Societăți, anual . . . „	*600*

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . *Lei*	*650*
Pe jumătate an . . . . „	*375*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

O C T A V I A N   G O G A

LA MAL

Sus munte de piatră cu fruntea de var
Jos lacul o pînză albastră,
La mal lîng'o masă cu flori în pahar
Noi doi cu muțenia noastră.

Atîta repaos și-atîta fior
Plutesc peste apele-afunde,
Că taine din vremi ce demult nu mai dor
Azi plimbă tăcerea pe unde.

Din soarele-apune blînd raze se scurg
Spre trei chiparoși să se'nchine,
Trei sfeșnice stinse, uitate 'n amurg,
Pe-un umăr de templu'n ruine...

Cum stăm strînși alături și buzele tac
In liniștea fără cuvinte,
Ca albe corăbii pribege pe lac
Ne leagăn'aduceri aminte.

Și'n vreme ce umbrele nopții cobor
Și gîlgîie apa la scară,—
Departe, trecutul, bătrîn cerșitor,
Ne cîntă umil din ghitară.

Riva, 1930.

■

DE PROFUNDIS

Din sufletul meu, peşteră uitată
Cu scorburi multe văduve de soare,
Tăcerile mai strigă cîte-odată
Ca nişte robi rebeli în închisoare.

Sunt visuri, patimi, cîntece pierdute
Şi întrebări nedeslegate încă,
Tot ţintirimul vieţii mele mute
Mă chiam'atunci cu matca lui adîncă.

Dintr'o poveste mîndră şi păgînă
S'abat frînturi de straie sdrenţuite,
M'ating răzleţ cu taina lor bătrînă
O clip'abia şi negura le'nghite.

Din fie-care plînge-o agonie
Şi flutură o umbră de mustrare,
Nemilostivă volbură tîrzie
Cu ghiara ei mă sapă şi mă doare.

Aşa pe rînd, selbatice şi crude
Mă urmăresc tăcerile deşarte,
Dar anii trec şi glasul lor s'aude
Tot mai încet şi tot mai de departe.

Riva, 18/III/929.

OCTAVIAN GOGA

C O N T R A S T E

I. A G Î R B I C E A N U

— Dacă le caut, sînt multe contraste în viaţa mea. Cine a avut vreme pîn'acum, să le caute? Dar care viaţă nu e plină de contraziceri ? Cine este desăvîrşit în lume ? Pe cine îl poţi cunoaşte aşa de bine încît să fii sigur de ceeace va face de fie care dată ? Nici de noi înşine nu sîntem siguri. Nu ne cunoaştem în întregime sau voinţa noastră este prea slabă ? Poate amîndouă motivele.

Ceea ce-mi pricinueşte mie de-o vreme încoace cea mai mare neplăcere în viaţă este contrastul dintre simţirea mea cînd este sub înrîurirea fantasiei, şi cînd se află sub impresia realităţii. Inchis în mine am început să fiu un sensitiv, iar în faţa lumii impasibil, rece, sec, adeseori brutal. Vă mărturisesc că nu e numai o neplăcere ci, adeseori, prilej de suferinţe grele, pe cari le îndură deaproapele, sau tu insuţi. Mai degrabă amîndoi. Pentrucă cel ce reprezintă pentru mine lumea exterioară rămîne desilusionat, dar şi eu rămîn profund nemulţumit de mine însumi.

— E puţin neclar ceeace spui, prietene Avrame. Contraste în viaţa fiecăruia sînt, desigur. Nu înţeleg, însă, dacă tu vorbeşti de sensibilitatea ta deosebită faţă de acelaşi obiect, în fantasie şi în realitate, sau de obiecte deosebite, ori voeşti să arăţi că, în general, eşti mai sensibil sub puterea imaginaţiei decît a realităţii. Dacă e cazul din urmă, nu-i nici un contrast, nu-i nimic anormal, fiind lucru ştiut că mai ales fantasiile bine înzestrate sunt totdeauna mai bogate decît realitatea. Şi imaginile luminoase şi cele întunecate, pot lua în fantasie proporţii enorme, monstruoase, cari bat realitatea cea mai plină de lumină sau de noapte. In drumul fantasiei nu sînt piedici; realizările ei de vis nu au granițe. Pe cînd în viaţă totul e îngrădit de legi, de piedici, de spaţiu. De aceea adeseori închipuirea sperie sau îmbucură mai tare decît realitatea, mai ales pentru cei cari au o deosebită putere de imaginaţie.

Dacă e vorba de acelaşi obiect supus acţiunii fantasiei, pe care pe urmă îl intîmpini în realitate, iarăşi nu e mirare că, pînă cînd rămîne o faptă sau o realitate în devenire, să te impresioneze mai mult decît atunci cînd te afli cu ea faţă în faţă. Mai întîi pentrucă ceeace ne surprinde şi ne impresionează este noutatea. Inainte de a realiza, actul se naşte în mintea şi voinţa noastră, şi se desfăşură sub toate aspectele,

în fantasie. Deci noutatea care surprinde și impresionează este în actul imaginației.

De aceea cînd te întîlnești față în față cu un lucru pe care l'ai gîndit înainte, a trăit în fantasia ta, te-ai bucurat ori te-ai întristat din pricina lui, el nu mai reprezintă pentru tine ceva nou, și nu te mai poate impresiona în aceeași măsură. E firesc procesul și nu cred să fie ceva anormal cum ți-se pare ție.

— Aceasta e firea teoriilor să explici cu ele orice, iubite doctore. Dar nici o teorie nu se poate substitui vieții. Și mizeriile acesteia nu se înlătură prin teorie. Pot să te asigur dragă doctore, că explicări pot da și eu destule firii mele, dar ele nu mă ajută la nimic. Contrastul de care ți-am pomenit rămîne în ființa mea ca o boală organică.

Și e boală, pentrucă nu poate fi lucru firesc ca eu, de-o pildă, să iubesc sau să urăsc mai intensiv în fantasie decît în realitate. Nu sîntem zidiți să trăim în fantasie, ci în lume, în mijlocul realităților.

Și ce folos am eu că gîndindu-mă și imaginîndu-mi cum am să mîngîi pe un om vrednic de compătimire îmi dau lacrimile, iar cînd îl întîlnesc, cînd îl caut anume pentru aceasta, abea pot îndruga trei cuvinte goale, iar sufletul îl simt uscat. Darul, ajutorul ce i-l dau, nu mai valorează nici pentru el, nici pentru mine, nici a suta parte din ceea ce putea fi, din ceeace era, în imaginație. Deaproapele simte cît de sterp de sentiment e sufletul meu, și se simte ofensat. Iți spun că e o boală organică: a nu putea comunica adevăratele tale sentimente e o umilire pentru tine, și o nenorocire și pentru tine și pentru altul. Pentrucă relațiile sincere, calde, puternice dintre oameni nu nasc din ceeace nu se vede, ci din ceeace este manifestat în fața lumii. De aceea, tu mă știi că eu, din cît pot, fac bine deaproapelui, și totuși nu am prieteni. Lumea mă înconjură și eu trăesc singuratic. Fiindcă ajutorul meu poate părea un act de mândrie sau de om bogat și plictisit, care se distrează alinînd suferințele.

Cei trei prieteni rămaseră un răstimp tăcuți. Discutau de multă vreme. Erau toți trei niște oameni ciudați. Se întîlneau la două săptămîni, în fiecare Vineri seara și se întrețineau asupra experienții lor spirituale.

Avram Popa era un om trecut de cincizeci de ani, cărunt, cu privirile nesigure, cu vorba rară, domoală. Era văduv de zece ani, conducea o întreprindere. Nu avea copii, și era cunoscut ca un mare filantrop. Foarte activ, corect și drept, era respectat de toți subalternii, dar nu era iubit de nici unul. Părea un om preocupat numai de întreprinderea lui. Era tăcut, trăia singuratic.

Cînd se hotărîră, înainte cu trei ani, întrunirile de acum, doctorul Pascu și profesorul Strîmbu se priviră neîncrezători:

ce experiență sufletească poate avea un om care n'a avut vreme să se observe pe sine, ci numai fabricile sale ? Dar neîncrederea lor s'a risipit la întâia întrunire. Se convinseră că Avram era un om citit, care încearcă să se lămurească asupra actelor sale prin cunoașterea psihologiei, a filosofiei și a teoriilor moderne în legătură cu subconștientul din noi.

Doctorul Pascu era un om neastîmpărat, nervos, și care nu putea ține măsura în vorbire. Cînd începea, nu mai știa să se oprească. Nu punea mare preț pe știința doctoricească, deși era socotit ca doctor foarte bun. De aceea era mereu încolțit de neajunsurile vieții, trăia din datorii și nu mai răsbea să plătească nici cametele.

Profesorul Strîmbu rămăsese pînă la vârsta de patruzeci și cinci de ani un boem, cum fusese în tinerețe. Numai că acum nepăsarea și lipsa simțului practic al vieții nu-l mai îmbrăcau, ca în tinerețe, într'o lumină simpatică, ci îi împrumutau un aer de tembelism; înfățișarea lui nu ispira nimănui încredere. Afară de orele de curs,— pentru cari avea neplăceri dese cu directoratul, ținîndu-le foarte neregulat,—tot timpul era liber. Căuta mereu pe cineva cu care să poată sta de vorbă. El se credea cel mai tare în observarea vieții sale interioare. Spunea cu mîndrie că aceasta i-a fost ocupația principală a vieții.

După ce ascultă în liniște pe cei doi, profesorul Strîmbu aprinse o țigare, se așeză mai bine pe scaun și zise:

— Ceeace spune prietenul nostru Avram Popa este o problemă mai serioasă decât ar părea la întiia vedere. Cred că el are dreptate, nu tu, doctore. Numai cît eu nu i-aș spune boală, ci infirmitate, nu organică ci pur spirituală. E adevărat ce spune doctorul Pascu: pentru majoritatea oamenilor rodul fantasiei e mai dulce decît al realității. Totuși, pînă la lipsa completă de sensibilitate în fața realității e o distanță. Infirmitatea aceasta este, desigur, foarte neplăcută, pentrucă anihilează în noi bucuria, satisfacția, întiile motive ale ori cărei acțiuni... Totuși, prietene Avrame, nu ți-a dat ție de bănuit un lucru: cu toate că te declari insensibil în fața realității, tu totuși acționezi mereu ! Dacă am lua numai faptele tale caritative : ce te îndeamnă să le repeți, dacă nu ai nici o bucurie cînd le săvîrșești? Dacă spui, — și cu regrete cred, — că nici omului, căruia îi faci binele, nu-i pricinuește o mare bucurie așa cum îl faci, ca o mașină, fără suflet? Eu cred că este un element în felul cum naște și se manifestează la tine acțiunea, pe care încă nu l-ai prins, nu l-ai pipăit, nu l-ai înțeles. Eu cred că adevărata ta infirmitate nu este lipsa sensibilității în fața realității, ci timiditatea.

— Ei, ce stai să descoperi tu acum: timiditate? zise doctorul. Este acesta un tip de om timid ? Unul care a răzbătut

prin viaţă biruind ca el, poate suferi de-o astfel de slăbiciune ?

— Nici eu nu m'am gândit vreodată la asemenea explicare, zîmbi Avram Popa. De obiceiu în viaţă am prins taurul de coarne. Nu m'am zăpăcit cu gîndul, nici nu m'am intimidat în situaţiile cele mai grele.

— Da, înţeleg, cînd a fost vorba de activitatea ta de toate zilele, de meseria ta, ca să zic aşa. Nici „nu te-ai zăpăcit cu gîndul", cum ai spus mai înainte. Dar tot tu ne-ai mărturisit la început că sub lucrarea fantasiei, eşti suprasensibil. Deosebim, deci, în viaţa ta interioară două feluri de lucrări: întîiele, — cele mai multe, cele mai obicinuite, le faci la lumina raţiunii şi mai ales a instinctului de om practic. Nu te gîndeşti mult, vezi clar o problemă şi te apuci s'o rezolvi, chiar dacă ar trebui „să prinzi taurul de coarne". Datorită acestei firi a tale, pe care o cred precumpănitoare, ai biruit în viaţă, ai ajuns un om avut şi respectat de toată lumea.

Dar, al doilea fel de lucrare, pe care-l observi în viaţa proprie, mai rar, mai puţin obicinuit, este acţiunea care nu porneşte din gînd, din raţiune, ci din simţire. Aici nu eşti cutezător. Nu lucrezi repede. Te tortureazǎ fantasia. E indiferent dacă te frămîntă în chip plăcut: e semn de timiditate. O acţiune pe care, înainte de a o proiecta în faptă, o păstrezi, o creşti şi o încălzeşti ceasuri sau zile în interiorul tău, sub înrîurirea fantasiei, ţi-a dat tot ce-ţi poate da pînă încă nu s'a realizat. Te-ai pătruns, te-ai bucurat de ea pînă la epuisare, cîtă vreme ai purtat-o în fantasie, aşa încît nu e nici o mirare că, în faţa faptei, nu mai simţi nimic. Toţi timizii pătimesc la fel: înflăcăraţi în fantasie, şi reci în viaţă.

— Dar înţelege, profesore, că de Avram nu se poate vorbi ca de un om timid. Nu te mai pierde în teorii şi în explicaţii, zise doctorul, plin de neastîmpăr.

— Să-mi spună el dacă am dreptate sau ba ! Eu recunosc că în faţa faptei pornită din raţiunea rece, din calcul, el nu e timid, dimpotrivă, realizările lui au dovedit că e un om plin de sînge rece. Dar are el curajul faptei răsărite din sentiment ? Dacă l-ar avea nu ar fi nevoe de elaborarea şi concursul fantasiei, ar acţiona prompt şi s'ar bucura de lucrarea sa.

— Dar poate fi acelaşi om hotărît şi timid ? Nu vezi că e absurd ?

— Nu e de loc absurd ! Domeniul raţiunii şi al sentimentului sunt deosebite. El a acţionat aproape întreaga viaţă în cel dintîi. Acolo e tare. In cel de-al doilea abea a început să lucreze de cîţiva ani. E o lume nouă pentru el. Lipseşte obicinuinţa. De aceea e timid şi cere sprijinul fantasiei care nu numai că-i arată frumuseţa sau nobleţa unei acţiuni, ci de obiceiu exagerează calităţile acestea, şi el gustă anticipat bu-

curia faptei reale, de multe ori cu măsură mai mare decît i-ar da-o realitatea. De aceea i se pare că-i insensibil în faţa realităţii. Iată elementul nou la care prietenul nostru nu s'a gîndit încă: în viaţa sentimentală e un începător şi de aceea e un timid. E adevărat că nu ori care începător e şi un timid. Dar sînt toţi aceia în cari latura raţională a vieţii e prea desvoltată.

Avram Popa îl ascultă cu mare băgare de seamă pe profesor. In cîteva rînduri o uşoară roşaţă i se ridică în obraji.

— Mi se pare că profesorul are dreptate, zise el, într'un târziu. Viaţa mea nu a prea fost condusă de sentiment. Nu am cunoscut decît porunca raţională a muncii, a ordinii, a dreptăţii. Şi... da, — trebue să aibă dreptate profesorul — o faptă bună văzută cu firea mea obicinuită, mă lasă rece. Mila îmi pare o imoralitate. Da, da... eu fac destul de greu o faptă bună, ceeace voi n'aţi fi crezut pînă acum! E nevoe să o dau pe mîna sentimentului şi a fantasiei. Şi atunci devin suprasensibil: văd fapta în aureolă. Şi mă hotărăsc să o execut. Noutatea? Vieaţa sentimentală lăsată nelucrată pînă acum? Tot ce se poate! Hm! O să mai cercetez şi eu această problemă. Nu-i aşa, doctore, că Strîmbu vede departe?

I. AGÎRBICEANU

■

ȘOMAJUL INTELECTUAL[1]

CONSTANTIN KIRIȚESCU

De cînd Economia politică a renunțat să ne dea rețeta bunei stări a societății, adică de cînd nu mai e în stare să explice condițiile unei bune organizări a producției și circulației avuțiilor, se mulțumește să ne îmbogățească cel puțin vocabularul limbei. Zi cu zi, expresiuni technice din domeniul economic și financiar sînt transplantate în domeniul preocupărilor intelectuale. Mai de mult, știam că există *crize* de producțiune, știam de o *criză* financiară, ajunsă, vai, endemică, atît în finanțele publice cît și în cele particulare; mai știam de *crizele* ministeriale, ajunse și ele atît de frecvente, încît nu mai emoționează decît pe posesorii sau pe candidații la portofolii ministeriale. Astăzi, se vorbește de o criză a filosofiei, de o criză a moralei, de o criză a poesiei, de o criză a cititului. Se vorbea și se vorbește, de cei mai mulți cu spaimă, de alții cu nădejde, despre *inflația* monetei de hîrtie; astăzi se vorbește de o inflație a învățămîntului secundar și universitar. Se discutau altădată *bilanțurile* întreprinderilor bancare și comerciale, care erau, uneori, excedentare; astăzi se discută despre bilanțuri literare, care cele mai dese ori sînt deficitare, și de bilanțuri politice care sînt totdeauna falimentare. Se cunoșteau *valutele* monetare, care uneori cresc, alte ori scad; transplantate în etica socială, ne interesează astăzi valutele morale, din ce în ce mai slabe, ș. a. m. d.

Șomajul a trecut deasemeni din uzine în lumea intelectuală. Mai înainte, șomajul era un accident al vieții economice, un fenomen ce se producea în lumea industrială. Fenomenul clasic al șomajului economic se produce de obiceiu atunci cînd există un desechilibru între producție și consumație, între oferta mărfii, care e mare, și trebuința pieții, care e mică. Ca urmare, depozitele se umplu de mărfuri care nu pot fi plasate. Atunci fabricele sunt nevoite să-și restrîngă producția sau să închidă — și lucrătorii rămîn fără ocupație. *Șomaj* și *șomeuri*.

Cauza șomajului industrial stă în lipsa unei bune organizări a producțiunii, iar efectele lui de ordin social sînt grave, amenințînd uneori să devină catastrofale. Niciodată însă omenirea n'a suferit mai mult de pe urma acestui desechilibru, decît în epoca de după războiu. Milioanele de șomeuri din marile țări industriale: Germania, Anglia, Statele Unite, constituesc cea mai grea problemă economică, socială și politică a prezentului, cea mai amenințătoare problemă pentru viitor.

[1] Conferință ținută la 18 Martie 1933 la „Fundațiunea Dalles", pentru „Casele Naționale".

Nu intră în cadrul acestei *causerii*, a analiza pricinile marelui șomaj al lumii de astăzi. Sînt cauze de ordin general, descrise în tratate clasice, și altele de ordin special, ale vremii noastre. Ne vom mărgini numai a indica pe cîteva din acestea din urmă, spre a ușura înțelegerea subiectului nostru.

1. Intiia pricină este desvoltarea extraordinară pe care a luat-o utilajul industrial în timpul războiului. Spre a face față consumațiunii imense de materialuri, a trebuit să se mărească rendementul fabricației: s'au creat numeroase uzine și ateliere noui, s'au perfecționat metodele fabricației mecanice; tot ce era capabil a munci: bărbați maturi și bătrîni, femei și copii au fost chemați în uzine, au fost învățați să mînuiască uneltele și transformați în lucrători. Enorma distrugere pricinuită de războiu absorbea întreaga această producție. Sfîrșitul războiului, care, în vorbirea banală, ar trebui să corespundă cu „întoarcerea la normal", a deslănțuit criza. Consumația a scăzut de odată. Nu mai era războiul care să distrugă zilnic materialele ce trebuiau apoi puse la loc. Desfacerea pieții de pace este mult mai restrînsă decît a celei de război. Restrîngerea producțiunii însemnează licențiarea excedentului de lucrători, devenit inutil.

2. Peste scăderea consumației, deci a producției, vine să se suprapună — în stratificație discordantă — înmulțirea producătorilor, masa muncitorilor liberați de pe fronturi, care, înapoindu-se acasă, au găsit locurile din fabrici și ateliere ocupate, pline ochiu, de lucrătorii mobilizați în industriile de războiu. Cu chipul acesta, s'a mărit enorm masa muncitorilor excedentari.

3. Un vînt de industrializare cutreeră lumea. Statele foste „eminamente agricole" năzuesc să se emancipeze de tutela marilor state industriale, iar acestea văd cu îngrijorare împuținîndu-li-se debușeurile, scăzîndu-le exportul, deci obligația de a-și restrînge producția.

4. „Tendințele pacifiste" care domină politica oficială post-belică, aplică lovituri de moarte industriei de războiu, în special celei metalurgice. Noroc cu spiritul „naționalist"

pe care uzinele Skoda, Essen, Armstrong, Saint-Chamond și altele, se îngrijesc să nu-l lase să vegeteze...

Aceste pricini mari — și mai sînt încă multe mărunte și locale — fac ca fabricele să se închidă mereu. Ultima statistică a șomeurilor industriali indică cifra înspăimîntătoare de 30 de milioane! Tot atîția oameni de două ori neproductivi: întîi, prin aceea că nu sporesc cu nimic bogăția: al doilea, că devin un element parazitar pentru societățile politice din care fac parte. Acestea trebuesc să-i întreţină de teamă de a-i vedea devenind elemente de distrugere socială.

Transplantat în domeniul muncii intelectuale, șomajul se prezintă sub forma lipsei de ocupație a muncitorilor intelectuali, fie că sînt profesioniști liberi, fie că sînt aspiranți la cariere retribuite de stat sau de instituții private. Cauza acestui fenomen este analoagă cu a șomajului industrial întru atîta, întrucît el este un efect al sporirii considerabile a contingentului de muncitori intelectuali, față de posibilitățile lor de plasament. Intrebuințînd terminologia economiei politice, putem zice că: *marfa produsă de munca intelectuală nu se mai poate desface pe o piață, care este saturată de ea.*

N'am pretenția ca, în timpul scurt, cît mi-ași putea permite să abuzez de răbdătoarea, dar limitata dv. atențiune, să epuizez acest subiect pe toate fețele lui. Chiar, nici n'am intenția să fac ceiace se numește o *conferință*, ci o simplă așa zisă *causerie*, adică ceva, care e mult mai puțin decât un studiu serios, dar ceva mai serios decît o simplă înșirare de palavre. Deci, vă rog, în primul rînd, să nu-mi cereți etalaj de erudiție: nici citație de opuri sau nume de autori, nici mai ales țifre statistice; jocul de-a țifrele e foarte simplu, dar foarte perfid. Și, în al doilea rînd, vă rog să nu-mi cereți... soluții practice și imediate. Aceasta este specialitatea oamenilor de stat din fruntea resorturilor publice. In special, cer iertare tinerilor care au venit să m'asculte cu nădejdea că vor auzi un cuvînt de încurajare, că vor putea prinde lucirea unei stele de speranță, ivindu-se în negura ce-i înconjoară, și vor avea decepția de a nu auzi un program de măsuri administrative, un fel de referat bogat în propuneri practice care, aduse la îndeplinire, să micșoreze cel puțin în parte răul de care suferă. Eu vin ca s'aduc numai expresiunea cîtorva observații și reflexiuni personale, pe care, — mărturisesc — nici nu avusesem intențiunea să le adun, dacă nu mi s'ar fi oferit — cam pe negîndite — prilejul de astăzi. Deci, îmi veți îngădui să fiu foarte avar

cu isvoarele documentare, cu datele statistice și mai ales cu soluțiile, și să mă mărginesc a arăta cîteva aspecte și — pe cît posibil, — cîteva explicații de ordin mai general, de ordin social, ale șomajului intelectual, care a început să îngrijoreze și țara noastră. Dacă, din această expunere, va reieși, nu numai o satisfacție pentru curiozitatea intelectuală a unora, dar — poate — și cîteva sugestiuni pentru cei ce se ocupă de soluțiile practice, va fi, pentru modestia mea, un — cu atît mai mare — prilej de bucurie.

Aspectul sub care se prezintă șomajul intelectual la noi în țară, este variat, după categoriile de intelectuali la care se aplică.

1) Pentru profesioniștii liberi: medici, avocați, ingineri, arhitecți, etc., șomajul constă în numărul mare al acestor profesioniști, care, întrecînd trebuința pieții, își împart clientela, fărâmițînd-o astfel, încît cota parte ce revine fiecăruia este mai mică decît cea reclamată de exigențele vieții. Această repartizare este numai în teorie aritmeticește egală, în practică se întîmplă ca unii profesioniști să rămînă lipsiți cu totul de clientelă, de posibilitatea de a munci și a trăi. Am avut icoana plastică a acestui gen de șomaj, într'o zi frumoasă, cu soare, intercalată între o zi cu ploaie și una cu ninsoare, cum ne oferă adeseaori începuturile de primăvară. Ca să mă bucur de acest binecuvîntat prilej, am făcut pe jos drumul pe Bulevardul Carol, pe care-l fac obișnuit, de cîteva ori pe zi cu tramvaiul. Tot minunîndu-mă de clădirile în stil cubist, ce au răsărit anul trecut dealungul importantei străzi, atenția mi-a fost atrasă de marele număr de firme de medici, atîrnate pe la balcoane, ori înfipte pe lîngă portalurile de intrare. De curiozitate, m'am apucat să le innumăr. N'am regretat curiozitatea. Am constatat că pe o întindere de aproape 1 Km., dela squarul Pake Protopopescu pînă la piața Rosetti, sînt nu mai puțin decît 35 medici! Fericit cartier! Aș fi fost dispus să invidiez pe locatarii lui dacă nu mi-aș fi adus aminte că alături, pe calea Moșilor, în cartierul Sfinți, s'a înmerit să fie și un număr impozant de comercianți în „antrepriza de pompe funebre". N'aș cuteza să fac o apropiere între cele două onorabile profesiuni, cărora ca naturalist le-aș recunoaște totuși un vag caracter de simbioză.

Evident însă că o aglomerare de medici pe un spațiu atît de restrîns — oricît am lua în considerație situația cartierului și importanța arterei — însemnează că oferta e mult prea mare pentru trebuința pieței, pe care o deservește. Pildele se pot înmulți în toate domeniile profesioniștilor liberi; mă oprește de a le înșira numai oroarea datelor statistice.

Imi iau voe totuș să înfring consemnul pe care mi l-am impus, spre a da citeva țifre din profesiunea de avocat. Astfel, baroul Ilfov înnumără 2745 avocați pledanți și 1399 stagiari, în total 4144. Țifra stagiarilor crește an cu an într'o progresie accentuată: în 1928: 168; în 1929: 190; în 1930: 238; în 1931: 310; în 1932: 493. Cunoașteți povestea tristă a tînărului debutant, pîndind de după perdeaua ferestrei clientul care nu vine, sau măsurînd, melancolic, cu pașii culuarele palatului de justiție, în așteptarea procesului care nu pică... Literatura găsește o mină inepuisabilă de exploatare în vieața acestor șomeuri intelectuali, intrați în arena vieții plini de iluzii, de dorința de a munci, mulți din ei cu admirabilă pregătire de specialitate, care se văd obligați să facă tot felul de compromisuri cu exigențele morale ale carierii lor și să lepede tot mai mult din bagajul de speranță cu care începuseră.

2) Pentru carierele de funcționari, șomajul prezintă un alt aspect. O bună parte și-au pierdut postul, din cauză că instituția s'a închis. De pildă, statul desființează școli și restrînge pe cele pe care le păstrează. Cea mai mare proporție din această categorie, o dă însă tineretul, care a terminat școala, a obținut diploma, dar găsește închisă poarta de intrare la ocupația sau funcția care, o dată cu putința de a-i pune în valoare pregătirea, trebuia să-i dea și mijlocul de întreținere a vieții. Numărul acestor tineri aspiranți la funcțiuni publice, care așteaptă ani de zile cu diploma în buzunar, fără a găsi întrebuințare în cariera pentru care s'au pregătit, se îngroașă an cu an, alimentat de aluviunile depuse mereu de curgerea neîncetată a activității Universităților și a școalelor speciale, dar zăgăzuită de zidul impenetrabil al instituțiilor cu cadrele complecte. Lucrul e cu atît mai grav, cînd e vorba de acei tineri cari, preparîndu-se în vederea unui debușeu unic, care este acela al unei cariere de stat, îl găsesc închis fără a avea măcar compensația unei derivări spre o profesiune liberă.

Fără a avea pretenția a ilustra cele spuse, prin date statistice complecte, ci numai pentru a ușura înțelegerea, pot da câteva pilde din cariera profesorală:

In învățămîntul primar, absolvenții școlilor normale găsesc astăzi complect ocupate posturile de învățători, singurele în care pot normaliștii găsi plasament. Datele oficiale arată că, din seriile ultimilor ani, un număr de 5300 n'au putut căpăta o numire de titular al unui post, 2000 dintre aceștia fiind mulțumiți să găsească numai o suplinire.

In învățămîntul secundar, aproape toate catedrele sînt ocupate, cele mai multe cu profesori tineri. Școli noui nu se mai înființează; dimpotrivă în fie care an aproape se desființează un număr important. Bugetul învățămîntului secundar arăta în 1929 un total de 4006 catedre la licee și gimnazii; bugetul anului 1932 cuprinde numai 3295.

Posibilitățile de plasare ale tinerilor candidați la cariera didactică au scăzut, cu fiecare nouă serie de desființări, pînă s'au redus la zero. Ba încă amenință și primejdia lăsării în disponibilitate a titularilor existenți.

Același lucru și cu cariera preoțească în care nu mai e posibil decît foarte cu greu să se mai găsească locuri, în cariera administrativă propriu zisă, în care nu numai că nu mai poate intra nimeni din afară, dar se caută tot felul de chipuri spre a-i scoate pe cei existenți, ș. a. m. d.

Pe cînd numărul locurilor scade, pînă la desființare, numărul licențiaților produși la Universități crește an cu an. Astfel, găsim la Universitatea din București în ultimii trei ani: 584, 650, 786; licențiați în litere: 470, 459, 694; licențiați în științe: 110, 244, 179, etc.

Pentru toate Universitățile din țară, Ministerul Instrucției a liberat în anul 1932 următorul număr de diplome: 1175 de licență în drept, 874 licență în litere, 293 licență în științe, 202 doctorat în medicină; 125 licență în teologie, 121 licență în farmacie, etc. Aceasta, într'un singur an!

Fenomen elocvent, care dă imagina situației: mai înainte se constituiau sindicate de *profesioniști*, în scopul apărării intereselor de breaslă: sporirea salariului, micșorarea timpului de muncă, siguranța carierei, garantarea drepturilor, etc. Astăzi se înmulțesc și se întăresc asociațiile de *candidați* cari luptă pentru găsirea posibilităților de plasament. De aci luptă între tineri și bătrîni, sau mai bine zis între cei din afară și cei dinăuntru, între cei ce atacă și cei ce-și apără locurile.

Și armata șomeurilor crește zi cu zi, luînd proporții tot mai alarmante. Școalele de toată mîna varsă mereu pe piață posesori de certificate și fiecare vede în petecul de hîrtie cu chenar bogat și cu litere gotice, talismanul care trebue să-i deschidă porțile, fie ale unei cariere productive, fie ale unei slujbe la stat, cu venituri mai modeste, dar mai sigure. Față de restringerea acestor posibilități, uneori pînă la refuz, se tot îndeasă gloata celor rămași dinaintea porții ferecate. Iar gloata murmură, se agită, amenință. Foamea e cel mai rău sfătuitor. E soră bună cu revolta...

■

Să căutăm a desluși mai de aproape cauzele șomajului intelectual. Pentruce posibilitatea de plasament în ocupațiile intelectuale este și devine din ce în ce mai scăzută?

1) Prima cauză este *accidentală:* sperăm că este şi vremelnică. Este *depresiunea economică* prin care trecem, care bîntuie toate ţările tuturor continentelor. Criza actuală, reflex depărtat al marelui război mondial, a lovit toate ramurile de producţie economică: în special, industria şi, pe cea strîns legată de ea, comerţul. Am văzut mai adineaori mecanismul producerii acestei grave crize. Intreprinderile industriale se restring, unele din ele închid. Intreg organismul economic şi social se resimte de această stagnaţie a afacerilor. Nu e manifestare de ordin public, social, cultural, care să nu fie atinsă de criza economică: administraţiile, şcoalele, spectacolele, producţia artistică şi literară, presa. Toate îşi comprimă organizaţia, licenţiază personalul superfluu, iar aceştia îngroaşă armata şomeurilor.

Fenomenul este foarte aparent în funcţiile ce depind de stat. Bugetul anual este barometrul indicator al şomajului intelectual. Comprimările din ce în ce mai puternice măresc neliniştilor presiunea sărăciei şi a nemulţumirilor, acul barometrului social prevesteşte furtună.

Depresiunea economică îşi are reflexul, pe cale indirectă, şi asupra profesioniştilor liberi. Oamenii rămaşi fără lucru ori fără posturi, sau cei cărora li se restring simţitor mijloacele de trai, renunţă la satisfacerea întîi a plăcerilor, apoi chiar a trebuinţelor; de pildă: nu se mai duc la teatru (şi această abţinere contribue la şomajul spectacolelor); nu mai cumpără o carte ori renunţă la ziar şi această suprimare contribue la şomajul muncitorilor cu condeiul. Mai departe: nu mai consultă medic decît în cazuri grave sau întrebuinţează un corectiv: consultă medicul, avocatul, arhitectul, dar amînă plata onorariului, pentru timpuri mai bune care cu o expresie tehnică se numesc „ad calendas graecas", ceeace din punct de vedere practic revine cam la acelaş lucru. Fenomen de interdependenţă economică, plastic enunţat de Al. Vlăhuţă în poezia: „Ananghie".

Nu-s bucate, nu-s parale,
Negustorii n'au afaceri,
Preoţii n'au cununii,
Moaşele n'au faceri.

2) A doua cauză este mai adîncă, fiind de ordin social: este *nivelul scăzut al standardului nostru de civilizaţie.* Civilizaţia materială ca şi cultura spiritului, au creat trebuinţe noui, pe care omul primitiv nu le simţea. Cu cît cultura unei societăţi se găseşte pe o treaptă mai ridicată, cu atît indivizii, membri ai acelei societăţi, simt mai intens trebu-

inţe a căror satisfacere e strîns legată de viaţa lor. Aceste trebuinţe se repartizează atît în domeniul material cît şi în domeniul intelectual. Omul civilizat vrea să locuiască într'o casă confortabilă, higienică, bine şi comod instalată, împodobită cu lucruri de artă, să aibă telefon şi radio. Mai departe, simte nevoia să fie bine îmbrăcat, să se cultive, să se informeze, să călătorească. Afară de trebuinţele personale, are trebuinţe sociale: un mediu material şi o atmosferă spirituală, care să corespundă exigenţelor lui. Desigur că toate acestea trebuesc privite sub unghiul relativităţii; ele variază în proporţie foarte însemnată; ne interesează *speţa* acestor trebuinţe, nu cantitatea lor. Satisfacţia acestor trebuinţe dă prilej de lucru atît producătorilor industriali, cît şi celor intelectuali. Arta umană, luînd cuvîntul în înţelesul lui larg, ea însăşi o formă a civilizaţiei şi a culturii, este la rîndul ei influenţată, incitată şi potenţată de acestea.

Nu e un secret pentru nimeni şi deci nici o ruşine a constata starea de primitivitate, în care se găseşte, încă, masa societăţii romîneşti din acest punct de vedere. Abisul dintre oraş — înţelegînd mai ales oraşul mare — şi sat, cu toate marile sforţări depuse şi marile isbînzi cîştigate pe terenul civilizării şi culturalizării satelor, este încă enorm. Civilizaţia şi cultura au influenţat într'o oarecare măsură oraşul, au lăsat însă satul în starea pe care romanticii o numesc patriarhală, care în realitate este o fază întîrziată în evoluţia unui grup social. Săteanul are trebuinţe puţine şi şi-le satisface cu mijloace elementare. Cînd e bolnav, nu simte nevoia de medic, sau n'are încredere în el, ci se adresează tot babei, care-i descîntă. Cînd i se îmbolnăveşte vita, nu se gîndeşte la veterinar, ci dă din umeri şi o priveşte cum moare. Cînd vine la oraş după treburi, cumpără dela coşul colportorului „Acatistul Maicii Domnului" sau vre-o viaţă de sfînt; cel mult un calendar. Am arătat cu alt prilej[1] cît de mică este pătura care citeşte în ţara noastră. Cărţile de literatură bună, se tipăresc în 3 pînă la 5000 de exemplare. Pentru o ţară de 17 milioane, în care sînt 12 milioane de romîni, cu 4 Universităţi şi cu cîteva sute de şcoli secundare, constatarea este tristă, umilitoare. Este dovada lipsei nevoiei, a trebuinţei de a citi, semn al stadiului cu totul înapoiat al evoluţiei noastre culturale. Vieaţa culturală înapoiată a satelor, face ca civilizaţia să fie restrînsă la o pătrime sau o cincime din masa populaţiei ţării şi are ca urmare că pătura intelectuală nu găseşte cîmpul larg de activitate, pe care ar trebui să-l aibă. Carierele intelectuale

[1] Articolul: *Criza cărţii şi a cititului*, în volumul: *In slujba unei credinţe.*

servesc numai pojghița subțire a populației orășenești, pe cînd masa rurală este rămasă, în cea mai mare parte, în afara activității profesiunilor libere și a carierelor intelectuale.

3) Constatarea de mai sus are ca urmare nu numai că pătura intelectuală, care se poate aplica în mod util la satisfacerea trebuințelor unei societăți civilizate, este necesarmente restrînsă într'o societate primitivă, dar provoacă și o repartiție geografică defectuoasă a acestei pături, cu mari goluri în unele părți, cu centre de prea mare densitate într'altele. Pe deoparte această cauză, pe de altă parte atracția naturală a vieții de oraș, pentru care muncitorul intelectual, el însuși om de cultură, are atît de mare sensibilitate, determină năvala intelectualilor spre oraș, în special spre orașul mare, lăsînd în părăsire localitățile de mică importanță și centrele rurale. După o statistică a Ministerului Sănătății, orașele mari au un medic la 500 locuitori (Cernăuți), la 750 (Galați, Arad), la 1000 (Craiova, Iași), la 3000 (București) locuitori, pe cînd la țară este unul la 5000—10000 și chiar mai mult. Dacă ținem seama că la o populație totală a țării, de 18.000.000, avem 7500 de medici, ceiace revine în medie unul la 2400 de locuitori, vedem cît de neegală e repartiția lor reală, distribuind unor centre urbane unul la 500 de locuitori, iar centrelor rurale unul la 10.000! Aglomerația profesioniștilor liberi în orașele mari, ia uneori aspecte extrem de curioase, cum este cel pe care l-am semnalat adineaori. Același lucru se prezintă, cu formele speciale corespunzătoare, în toate ramurile de activitate intelectuală. El e foarte caracteristic în învățămînt, unde năvala pentru transferarea ori detașarea la București a membrilor corpului didactic, constitue una din dificultățile cele mai greu de învins în lucrările de început de an școlar. *Detașarea*, surogatul ilegitim al transferării, stare de fapt practicată, dar neînregistrată și neorganizată multă vreme de legi, s'a impus atențiunii legiuitorului, care s'a văzut obligat să legifereze practica unei favori. Nu e administrație în care să nu se creieze funcțiuni inutile numai pentru trebuința de a se aduce la centru privilegiați ai soartei sau ai factorilor politici, ipertrofiind, pînă la congestie, organul central, în dauna celor periferice, care rămîn anemiate. Oficiul de pompă aspiratoare al centrului este așa de mare, încît un număr însemnat de muncitori intelectuali preferă să rămînă într'o situație de șomaj relativ, dar la centru, decît să aibă o ocupație normală și mai rentabilă la periferie.

Concurența aprigă pe care și-o fac profesioniștii intelectuali pentru ocuparea locurilor dela centru, mai are repercusiuni rele în mai multe domenii: determină o adevărată stare de inimiciție între tovarășii de breaslă cu toate consecințele ei, secătue bugetul statului pe care-l împovărează inutil, lipsește de serviciile care ar fi bine venite, populațiunea din regiunile de unde dezertează, pe lîngă multe alte scăderi de ordin moral, ce însoțesc totdeauna fenomenul material.

4) Insfîrșit, o importantă cauză a șomajului intelectual este desechilibrul între adevăratele necesități ale societății și lipsa de orientare în specializările intelectuale. Tineretul se îmbulzește spre anumite specialități, care conduc numai la anumite cariere. Există în privința aceasta o desăvîrșită lipsă de orientare, atît în ce privește aptitudinile reale ale omului pentru specialitatea pe care și-o alege, cît și asupra posibilităților de plasament pe care i le oferă aceasta. Tot felul de împrejurări, străine de ceiace se numește „vocație profesională", determină alegerea carierei. Pedagogia experimentală și mai ales psiho-technica au realizat mari progrese sub acest raport; la noi, ele au pătruns în laboratoarele științifice, dar n'au eșit încă dintr'însele spre a deveni norme de conducere în practica vieții. Deasemeni, anchetele sociale s'au impus ca metodă de cercetare științifică; ele n'au început încă să dea rezultate vizibile sau palpabile în ce privește îndrumarea tineretului în direcțiile care pot să devie utile, atît lor cît și societății în care trăesc.

De aci, îngrămădirea, aproape sălbatecă, spre unele cariere, care nu mai pot oferi nimic, sau în spre cariere, în care tînărul, neîndestulător de bine înarmat dela natură pentru a le face față, este condamnat la mediocritate sau neputință; pe cînd, bine îndrumați, ar putea deveni elemente active de îmbogățire spirituală ori materială a societății. Preferința pentru învățămîntul secundar teoretic și pentru unele secțiuni ale învățămîntului superior, care ia uneori aspectul de năvală spre acest învățămînt, în dauna celui practic profesional, adevăratul producător de bogăție, a luat în țara noastră proporții catastrofale, și ilustrează, în mod cum nu se poate mai convingător această orbăcăială, plină de rătăciri, pe căile dătătoare de cultură și pregătitoare de forță socială.

Așa dar: depresiunea economică a timpului în care trăim, nivelul scăzut al standardului nostru de civilizație, repartiția geografică defectuoasă a păturii noastre intelectuale și desechilibrul între specializările intelectuale și adevăratele trebuințe ale societății, iată care ar fi pricinile șomajului intelectual care există în societatea noastră. Nu trebue să-i exagerăm proporțiile, dar nici nu trebue să-l neglijăm ori să-l subprețuim. Este deocamdată un fenomen *inci-*

pient, care nu a luat încă proporții alarmante, dar a cărui importanță vine de acolo că este un fenomen *revelator* al unor cauze reale, cea mai mare parte din ele cu rădăcini adînci, și ale căror efecte vor crește, spre a deveni primejdioase, cu atît mai amenințătoare, cu cît se manifestă într'o societate nouă, nu îndeajuns de consolidată.

De aceea, fără a avea pretenția de a emite soluții practice, în înțelesul de a prescrie rețetele care să tămăduiască boala declarată, mă voiu încerca să schițez care sînt concluziile ce se degajează în chip logic din simpla expunere a pricinilor turburătoare a evoluției sănătoase a societății noastre.

Evident că cea dintîi, cea care se impune dela primul contact cu fenomenul, este *nevoia răspîndirii culturii în păturile largi ale populației*. Această simplă enunțare ridică imediat marea problemă a ridicării păturii țărănești, piatra de temelie a întregii politici de stat a țării noastre. Ridicarea păturii țărănești prin cultură și bună stare economică la civilizație, înseamnează sporirea trebuințelor ei, care reclamă satisfacție, înseamnează sporirea într'o imensă măsură a debușeului, a pieței de desfacere a mărfei intelectuale, înseamnează atîtea noui posibilități pentruca omul de organizație administrativă și economică, inginerul, arhitectul, profesorul, medicul, scriitorul, artistul, cu toate ramurile și categoriile lor minore, să-și poată aplica munca, procurînd satisfacție și celorlalți și lor înșile. Ridicarea poporului prin cultură, este cea mai puternică armă împotriva amenințării unui șomaj intelectual progresiv.

Această intensificare și răspîndire a culturii, interesînd în special massele rurale, va avea efectul că pe deoparte va descongestiona centrele mari orășenești și va contribui la stabilirea unui echilibru între orașul privilegiat pînă la congestionare și satul anemiat. Ea va trebui să săvîrșească o îndoită *operă de educație*.

Una, a muncitorului intelectual însuși: o școală a inițiativei, a curajului, a voinței de a înfrîna sedentarismul care-l fixează de oraș, unde i se pare comod ritmul obișnuit al vieții dusă în făgașuri de mult bătătorite, unde-l țintuește groaza de necunoscutul dela țară, unde trebue să fie pionier de cultură, deschizător de drumuri, propagandist și luminător, luptător în contra ignoranței.

Alta, educația populației. Prezența profesionistului în masele populare, va trebui să contribue la deșteptarea și transformarea trebuințelor latente, în nevoi manifeste. Este o întreagă operă de educație pe care trebue s'o facă muncitorul intelectual în masa amorfă. Am asistat acum cîtva timp, la reprezentarea pe scena unui teatru francez, a unei piese de mare succes (era cam pe la a 700-a reprezentație), care obține un extraordinar efect hilariant. Doctorul Knok descindea într'un sat de munte din Franța, ai cărui locuitori fuseseră pînă atunci foarte sănătoși, și s'a apucat să le facă educația de a fi... bolnavi, adică de a simți nevoia medicului, pentru motivul că acesta avea nevoie de clientelă. Debarasat de elementul de satiră, și transplantat într'o țară de altă longitudine și latitudine, cîte constatări adevărate și cîte reflexiuni sănătoase ne poate sugera cazul doctorului Knok! Educația maselor populare spre a le convinge că lumea înfățișează atîtea prilejuri de plăcere, de care omul înapoiat este privat, pentrucă nu știe unde să le caute și nu posedă mijlocul de a le gusta! Știu, rolul apostolului a fost totdeauna ingrat. Și tînărul intelectual, eșit proaspăt din Universitate, preferă să-și plimbe pașii melancolici și privirile de răsvrătit pe asfaltul Căei Victoriei, etalîndu-și ca o amenințare titlul de șomeur intelectual, decît să meargă în satul în care — e drept — e noroi, nu e lumină electrică și nici afișul cu ultimul film al Gretei Garbo, — dar în care sunt atîtea de început și de săvîrșit, o întreagă operă de civilizație, cultură și educație, muncă grea care cere o abnegație, suflet, dragoste de neam, dar la capătul căreia va fi imensa mulțumire sufletească de a-și fi folosit sie-și folosind și celora pe care i-a ridicat! E recomandația care trebue făcută mai ales acelor tineri — cum sunt cei ce formează majoritatea păturii noastre intelectuale — cari sunt ei înșiși de origine rurală și cari, ajunși la maturitate intelectuală, prin jertfa păturii țărănești — care susține cea mai mare parte a edificiului nostru de stat —nu mai simt nici chemarea nostalgică a satului, nici nu aud glasul conștiinței care le arată unde le este datoria, ci rămîn cu încăpățînare să se înghesuie în gloata căutătorilor de posturi la oraș. „Inapoi la sate" trebue să fie unul din cuvintele de ordine ale celor pe care-i preocupă anumite discordanțe ale vieții noastre sociale.

3) Dar, statul nu are nici un rol în această problemă? Nu are el nici o vină, nici o răspundere și nici o datorie? Desigur că are o mare datorie, aceea care derivă din rolul său de diriguitor al vieții publice. Statul trebue să fie atent la toate mișcările conglomeratului social, el trebue să simtă îndrumările false, derivările greșite de curente, și să le întoarcă în matca normală.

Cauza principală care determină șomajul în diferitele ramuri de activitate intelectuală este, precum am văzut lipsa de organizare, aș putea zice cu un cuvînt cam tare, *anarhia* ce domnește în formarea, în pregătirea carierelor intelectuale. Nu există nici o posibilitate pentru tînărul care,

după ce și-a terminat școala de cultură generală, se pregătește a intra în școalele de pregătire de specialitate, ca să-și dea seama care este direcția în care are cele mai multe șanse spre a-și pune munca în valoare, cea care-i dă putințele de a se plasa. Este o taină pe care viitorul o reține ascunsă în cutele lui, dacă la ieșirea din Universitate sau din școala specială, va putea să-și găsească loc, spre a fi util și societății și lui însuși. Nici un fel de indicație sigură, nici o povață, nici o călăuză pentru ca între cele cîteva drumuri, pentru care ar simți aptitudine, ori plăcere, să aleagă pe cel mai bun, pe cel mai sigur, pe cel mai producător.

Neorganizarea acestei călăuze spre carierele intelectuale, este adeseori complicată și de lipsa unei bune orientări profesionale din partea tînărului care, înșelîndu-se asupra propriilor sale aptitudini, își alege greșit cariera, în care va fi osîndit să vegeteze sau să nu poată rezista.

Organizarea, îndrumarea, orientarea spre carierele intelectuale, iată una din marile îndatoriri ale statului modern. Nu pot insista asupra acestei chestiuni. In chip sumar, se poate spune că ea s'ar îndeplini pe calea înființării unui fel de *Oficiu central de stat*, care să aibă în cîmpul de acțiune al producțiunii intelectuale, un rol analog cu acela pe care-l au *Bursele de muncă*, pentru muncitorii industriali. Rostul acestui Oficiu ar fi acela ca să studieze și să cunoască în tot momentul situația pieții intelectuale, cel puțin pentru acele ocupații cari sunt legate de o arie geografică sau demografică, bine delimitată sub raportul posibilităților de plasare, ori de rentabilitate. Pentru tinerii cari se află în momentul atît de dificil, cînd trebue să-și găsească o orientare pentru alegerea carierii în vederea căreia să se pregătească, indicațiile Oficiului ar fi deosebit de importante, poate hotărîtoare. Ele ar scuti pe mulți de a face pași greșiți, de decepții, de mizerie.

Rolul Oficiului s'ar putea întinde și mai departe: la organizarea unei opere de *reeducare* a acelora care și-au greșit cariera, fie că și-au ales cariere ajunse neproductive din cauza excedentului de specialiști, fie că și-au ales una necorespunzătoare aptitudinilor lor, în care sunt condamnați la neputință. Această reeducare, adică ajutare a șomeurilor la schimbarea vechii lor profesiuni ori specialități — idee nouă, care poate să înspăimînte, la primul contact, pe cei lipsiți de curaj — este o soluție practică și desigur socialmente superioară metodei *asistenței* șomeurilor, care tinde la desvoltarea parazitismului social.

In tot cazul, o idee trebue să stăpînească, cu puterea unei axiome, pe oricine vrea să cugete la problema șomajului intelectual, să-i descurce pricinile, să-i găsească soluțiile. Viața intelectuală a unei țări poate fi intensificată în chip ilimitat, în vederea creărei de trebuințe noui, care cer puteri omenești productive pregătite pentru a le satisface. Ea nu trebue însă să fie înăbușită sau micșorată, pentru a împuțina numărul celor doritori de cultură. Supraproducția de intelectuali nu trebue să constitue un motiv de împuținare a școalelor. Marea greșală pe care o săvîrșesc mulți din cei cari, cu bună credință și cu bune intenții, se ocupă de problemele de organizare a învățămîntului, este aceea că confundă școala, dătătoare de cunoștințe, cu o instituție de pregătire directă pentru carierele productive, iar certificatul de absolvire al școalei cu talismanul care trebue să facă să se deschidă neapărat poarta funcțiilor bugetare. Primind pe copil în liceu, ori primind pe adolescent în Universitate, statul nu a iscălit o poliță de obligație, ca să-i procure o funcție la eșirea din școală. S'a însărcinat să-l cultive și atîta tot; statul trebue să se simtă obligat ca această cultură să fie de cît mai bună calitate, așa în cît calificarea diplomei ce liberează, să corespundă în mod sincer cu calitatea pregătirei pe care tînărul a căpătat-o. Nimic mai mult. Nici o obligație materială, nici vre-una morală, decît poate aceea, ce purcede din propriul său interes, ca toate posturile de conducere ori de organizare a vieții publice să fie ocupate prin oameni cu pregătire corespunzătoare. Apostrofa ce se adresează statului, că lasă să moară de foame oamenii cu diploma în buzunar, face parte din vocabularul frazeologiei romantice. Alături de ea, în același muzeu de vechituri istorice, trebue să punem și celebra exclamație, adevărată la vremea ei, dar din nenorocire perimată astăzi: „nu moare nimeni de foame în țara romînească!" Ele erau expresiuni ale unei stări patriarhale, cînd locul la ceeace se numea odată „banchetul vieții" se căpăta cu invitațiuni ceremonioase, și se păstra din lipsă de invidioși și concurenți. Astăzi ele se cîștigă cu strădanie, cu luptă, cu concurență aprigă. Pentru ca armele cu care se dă lupta să fie drepte, leale, cinstite și eficace, trebue ca școala să fie o realitate: bine organizată, bine utilată, bine adaptată nevoilor societății.

Nu e timpul a intra aci mai adînc în problema școlară, și a discuta chestiunea — care singură are contingență imediată cu subiectul nostru — a relațiunilor și proporției dintre învățămîntul teoretic, și cel aplicat, problema învățămîntului de cultură generală și a celui de specialitate. Am dorit numai ca să nu închei această sumară și superficială causerie asupra unui subiect atît de grav, fără să fi rostit un cuvînt de apărare pentru școală, căreia nu trebue să i

se aducă *„ni cet excès d'honneur, ni cette indignité"*, acuzînd-o că, prin supraproducția ei, e cauza principală a șomajului intelectual, ce începe să se anunțe ca o realitate. Școala nu e vinovată de faptul că absolvenții ei își croesc din ce în ce mai greu drum în viează. Ceiace i se poate pretinde este să fie bună, să dea cultură serioasă. Restul nu o privește. *Școala este o instituție de cultură, nu e un birou de plasare.*

CONSTANTIN KIRIȚESCU

■

N O I P R O A S T E L E . . . .

D. I. S U C H I A N U

Erau atît de identice, încît nu m'am putut împedeca să întreb:

— Scuzați, domnișoară, văd *eu* dublu, sau sunteți *d-voastră* realmente două?

— Nu domnule, mi-a răspuns cu blîndețe una din ele, nu vă înșelați... sîntem două...

De obiceiu două este numeral. In ziua aceea devenise adjectiv. In sens numeral, „sîntem două" este o simplă constatare de statistică demografică; în sens adjectiv, e o adevărată confidență. Este destăinuirea unei însușiri intime, ca: sîntem virgine, sau greco-ortodoxe.

Toate conduitele domnișoarelor mele se resimțeau de caracterul lor „dual". Aveau aceeaș odaie, aceleași rochii, aceeaș hîrtie de scrisori, aceeaș lungime de undă la „permanenta" de la păr, pînă și acelaș nume de familie ... (e drept că erau surori, dar asta putea fi o simplă coincidență).

Limbajul lor, de asemenea, se desfășura în binom. Vorbeau pe rînd și totdeauna aproximativ acelaș lucru, cam în genul defunctului Johann Sebastian Bach. Cheia de sol și cheia de fa — fecioarele mele se goneau una pe alta ajungîndu-se din urmă așa cum, într'o arie fugată, stînga se repede să confirme ceiace afirmase dreapta.

. . . .

EU *(așezat la masă între ele)*. — V'a plăcut crema?

UNA DIN ELE. — Un delir...

CEALALTĂ. — ... o dumnezeire...

EU. — Ați văzut copiii, cu ce poftă mănîncă?

EA. — Da, sînt drăguți...

CEALALTĂ. — ...fiind mici...

EU. — Sper că n'o să mă refuzați, să veniți cu mine după masă să ne plimbăm în pădure?

EA. — O! Noi nu! trebue să rămînem acasă.

EU. — De ce? A! Mi se pare mie că este doar un pretext, și că în fond aveți întîlnire cu d. căpitan Metaxa... Mi se pare mie că domnu' căpitan...

EA. — Vai de mine ! Cum poți să spui ?!...

CEALALTĂ. — ...dar, mai bine am prefera să rămînem cum sîntem, decît să ascultăm ce ne spune... domnu'...

EU *(romantic)*. — „Cum sînteți"? Dar este asta un sa-

crificiu ? Eu cred că „cum sinteţi" e, fără discuţie, cel mai frumos lucru din lume.

UNA DIN ELE. — Merssi...

EU. — Hai zău dudue, veniţi cu mine...

EA. — Da ce crezi d-ta, nu putem nici noi să umblăm aşa toată ziua de colo pînă colo... mai tragem şi noi cîte un somn..., mai avem de scris o scrisoare...

CEALALTĂ. — ... mai citim o carte...

CEALALTĂ. — ...ne mai doare un cap...

EU *(malițios)*. — ... ne mai intilnim cu cîte un domn căpitan...

EA. — Ei, să ştii că chiar ne supărăm... Şi mai intii că azi pe promenadă persoana era în doi..

EU. — Pardon. Retrag tot. Dar să ştiţi că-mi pare foarte-foarte rău că nu veniţi cu mine. Eram aşa de încintat să găsesc, în toată pensiunea asta, două bucureştence... căci sinteţi bucureştence?...

EA. — Da...

CEALALTĂ. — ... de fapt ne-am născut pe Calomfirescu.

EU. — Pe cine, domnişoară?

EA. — Pe Calomfirescu 38.

EU. — Şi aci sinteţi singure?

EA. — Ba trebue să vie mîine.

EU *(afurisit)*. — Calomfirescu 38?

EA. — Da... Adică Tanti... O să stea în camera alături de a matale; *(zîmbind vinovat)* d-nu' căpitan Metaxa crede că chiar a şi sosit...

CEALALTĂ.— ...că alaltăeri începuse să ne spună că vai domnişoară cum se poate dumneavoastră care sinteţi aşa de frumoase şi deştepte şi elegante şi manierate şi...

CEALALTĂ. — ...şi atunci noi i-am spus: cu plăcere dar nu se poate că ne aşteaptă Tanti...

EU. — Şi va să zică Doamna Tanti vine mîine.

EA. — Da, împreună cu o prietenă a noastră Angelica cu bărbat'so, un băiat foarte bun care se poartă foarte drăguţ cu ea...

EU *(mefistofelic)*. — Şi adică mă rog cam ce înţelegeţi d-voastră printr'un bărbat care se poartă drăguţ? Ce face pentru asta soţul doamnei Angelica?

EA. — Ei, uite... bunioară... se pretează de-o bijuterie....

CEALALTĂ. — ... se pretează de-o Sinaie...

CEALALTĂ. — ...de fapt, dînsa-l înşală...

CEALALTĂ. — ...şi dac'ai şti cu cine !...

EU. — ...?

CEALALTĂ. — Dar şi bărbat'so, ce dracu, nu-l vede că tot cară acolo în casă fel de fel de lucruri, şi nu aşa bomboane, flori...

EU. — ...?

EA. — Poşete...

CEALALTĂ. — ...galé-uri.

EU. — Teribile mai sinteţi şi d-voastră cînd vă încape cineva pe mînă...

EA. — Ia lasă că şi dv. bărbaţii sinteţi destul de criticanţi...

. . . .

Imi place limbajul totodată sincer şi confuz pe care îl vorbesc personagiile din vis. Intr'un stil cam întortochiat ele ne spun lucruri subtile pe care, trezi, nu putem sau nu voim să le vedem.

Domnişoarele mele, pe care le iubeam din ce în ce mai exclusiv, aveau un curios fel de a se prezenta în vis; mereu aceeaş obsedantă imagine: se ţineau de mînă, cu faţa la mine şi depărtîndu-se cu paşi laterali, în timp ce, pe un ton niţel polemic, spuneau: „nu, domnule, aţi greşit adresa, pentrucă noi am fost de mici învăţate să fim proaste...", sau: „pe noi nu ne puteţi lua la sigur, ca pe altele, că noi odată ne supărăm, şi nu mai pricepem absolut nimic...", sau: „ne confundaţi, domnule, noi proastele sintem foarte mîndre, şi de îndată ce înţelegem ceva pe dos, ne şi ofensăm"... etc., etc.

Şi erau fermecătoare, cu privirea lor limitată şi ostilă, şi cu un vecinic „noi-nu-sintem-d'alea" pe buze.

Cu timpul îmi devenise imposibil să le zic, în forul meu interior, altfel decît „noi proastele", numele lor de vis. De altfel numele ăsta îmi plăcea foarte; era colectiv ca şi ele, şi avea un nu ştiu ce adversativ, o nuanţă de separatism (ca în „nous autres" sau în „cît despre noi"), şi afară de asta o alură puţintel războinică de „fete sigure care se apără de vîltoarea vieţii în care împrejurările sînt adesea vitrege şi unde bărbaţii este porci".

Pentru toate aceste motive ajunsesem să fiu, cu „noi proastele", de o galanterie infinită. Eram cu ochii în patru să nu le ofensez, şi învăţasem să evit tot ce ar fi putut să le fie neplăcut. Bunioară o chestie, care mă pasiona, era ceeace numeam eu „poliţia fotoliilor". Cînd simţeam că fecioarele mele doreau să se aşeze, controlam în prealabil temperatura specifică a fiecărui scaun, căci se întîmpla adesea ca un scaun să rămînă încă încins din pricina căldurei animale a ultimului său ocupant. Dacă „noi proastele" nimeream un asemenea scaun, săream, nu *ca*, ci arse pur şi simplu şi ne roşam pudic şi ne supăram foc şi explicam :

— Noi purtăm totdeauna rochiile cam transparente...

CEALALTĂ. — ...şi nu putem să suferim ca să ne aşezăm pe cald...

Datorită atenţiei mele neobosite, Noi proastele căpătasem o încredere nelimitată în autorul acestor rînduri:

UNA DIN ELE. — Vezi, noi nu prea obicinuim să ne împrietenim cu cunoștințele...

CEALALTĂ. — ... dar cu d-ta ne simțim între noi...

CEALALTĂ. — ... și conversația cu d-ta a devenit pentru noi o a doua natură...

CEALALTĂ. — ... și faptul este cu atît mai superior cu cît ne cunoaștem numai de zece zile...

. . . .

Să reluăm însă firul cronologic al povestirei.

A doua zi, după cum fusese vorba, au sosit Tanti și cu menajul Angelica. Dar, vai! Noi proastele n'am coborît la dejun, sub motiv că am răcit (probabil că ne durea vre-un gît...).

ANGELICA *(prezentîndu-mă lui Tanti)*. — Nu cunoști pe d. Profesor?

TANTI. — Cum? Așa tînăr, și profesor?

ANGELICA. — Și asta nu-i nimic, dar am auzit că are doi copii... și încă gemeni! Inchipue-ți: fată și băiat! Asta e mai rar!...

TANTI. — Extraordinar! Și trăesc?

EU. — Copiii mei? Da. Foarte mult.

TANTI. — Ia te uită. Dar și d-ta ești un copil!

EU *(intelectual și om de lume)*. — Păi tocmai d'aia! După cum elefantul face elefanți, tot așa copilul face copii...

Tanti e definitiv cîștigată. Cel puțin așa mi se părea mie atunci. Căci mai tîrziu am avut să cunosc o Tanti, poate tot atît de corpolentă, dar infinit mai ostilă. Și se va vedea îndată de ce.

In ziua următoare, Noi proastele am reapărut, vizual aceleași, dar auditiv profund modificate: într'adevăr frumosul nostru duo de primadonă se transformase într'un dublu flajolet de giamandură.

EU. — Dar ce s'a întîmplat?

UNA DIN ELE. — Alaltăeri am ieșit, că era o vreme sublimă...

CEALALTĂ. — ... cu luna plină...

CEALALTĂ. — ... și am ieșit să ne plimbăm pe promenadă...

CEALALTĂ. — ... și cum rochia noastră era cam transparentă...

CEALALTĂ. — ... am răgușit...

EU *(diabolic)*. — Și asta, știu eu, ține cel puțin 4—5 zile... Știți ce? Tot nu puteți merge la cazino așa, fără „voci"; hai să profităm de ocazie să facem faimoasa excursie de trei zile, să ne suim pe Ciorogea și să ne întoarcem pe valea Zongăi.

In chipul acesta, fecioarele au fost, trei zile întregi, ale mele și numai ale mele. Putea să zică Tanti orice ar fi vrut (și, în realitate, chiar începuse să se pregătească să zică). Am stat trei zile în munți, dormind pe unde se întîmpla, și ne-am întors cu fețele incandescente de soare și pulpele jupuite de sgirieturi.

A doua zi dimineață ne-am întîlnit toți trei la cafea, pe urmă am plecat împreună în pădure unde am luat aperitive; la ora trei, spre plăcuta mea surprindere, le-am întîlnit pe fecioare la poștă, și le-am condus întîi în grădina publică, apoi acasă. Insfîrșit, pe la 6 seara, intrînd într'o tutungerie să-mi iau țigări, peste cine credeți că dau? Bine-înțeles, peste Noi proastele...

Uimit de această misterioasă omniprezență le spun:

EU. — Dudue, dar dv. aveți darul de a fi... (în momentul acela observ la ele ceva schimbat. Ce se întîmplase? Se unseseră pe față cu un strat gros de cremă galbenă care le dedea o fizionomie stranie, mai ales pentru mine care cu o oră înainte le văzusem stacojii; zăpăcit, mă uit fix cînd la obrazul uneia, cînd la al celeilalte, căutînd totuși, să-mi isprăvesc barem fraza începută...) dar d-voastră, dudue... aveți... aveți... privilegiul... ubicuității.... ?

EA. — Aș, ce idee !... este o simplă iritație...

CEALALTĂ. — ... pînă mîine trece...

EU *(acum complect liniștit)*. — Ei dacă e așa... Știți ce? Haideți acasă să vă ștergeți pe obraz, și pe urmă mergem la Cazino să dansăm.

La Cazino găsim pe Tanti cu menajul Angelica. Ne instalăm la o masă în sala de dans. Tanti scoate din „poșetă" o pereche de cărți liliputane și mînjite puțin cu roș de buze (în limba franceză „ruji") și începe o lungă și insolubilă pasiență în timp ce eu dansez cu binomul. Tanti tot ridica ochii de la cărți și se uita la noi. Hotărît lucru, felul nostru modernist de a dansa îi displăcea. Nu ar fi vrut s'o arate, dar dezaprobarea învingea din ce în ce mai mult deciziunea ei de a se face că nu observă. Privirile deveneau tot mai dese și mai critice, pentru ca în cele din urmă Tanti să facă explozie, întrebînd, în aparență calm, pe bărbatul Angelicăi, care chibițuia la pasiență:

TANTI. — D-ta crezi că... fetele știu că... profesorul are gemeni?...

. . . .

Și intimitatea, între noi, creștea necontenit, luînd chiar alură de complot din pricina contrastului dintre perfecta noastră înțelegere și stilul singuratec al celorlalți comeseni. Soții Angelica mîncau în odaie, Tanti ținea regim, iar cei ce luau masa cu noi erau prin definiție oameni între care nici-o legătură sufletească nu se putea stabili: o guvernantă englezoaică cu doi copii de 8 și 10 ani, un domn pasionat de ruletă care

considera masa ca un scurt armistițiu între două martingale, patroana pensiunei, prea ocupată cu menajul ca să-i mai ardă de sindrofie, însfîrșit un colonel de vînători care ședea acolo „au pair" în schimbul prestațiunei în natură a unui sergent viu, detașat dela batalionul local pe lîngă pensiunea de familie cu delegație de bucătar, fecior, vizitiu și chelner. In total 9, și, ca să zicem așa, cu sergentul zece, dar fără, vai! acel cald elan al căciularilor lui Alecsandri. Masa noastră semăna mai de grabă cu jocul de zece cărți din mîna unui partener de römi în devenă, (bunioară: un doi de cupă între un popă de pică și un șapte de caro). Singura formație cu oarecare viitor eram Noi proastele și cu mine, două figuri de acelaș fel eventual fecundate de un joker...

. . . .

Și zilele treceau, și pentru noi cel mai mic lucru era acum prilej de conversație:

EU. — Duduc, ai un ac de cusut, mai gros?

EA. — Nu... întîmplător...

EU. — Dudue, cunoști pasiența asta?

CEALALTĂ. — Da... excepțional...

Odată, la masă, în focul vorbirei, mi s'a părut că am stropit-o pe una din fecioare cu salivă pe obraz. De obiceiu, cînd simți o picătură lichidă pe față, duci instantaneu mîna la partea interesată. Deaceia m'am uitat să văd dacă da sau nu o stropisem. Eram curios să știu cum va reacționa fecioara la acest incident care din partea altuia ar fi fost un ultragiu, din partea însă a amicului lor intim o nefericită și involuntară inadvertență. Aștept o jumătate de minut. Adică enorm. In momentul cînd perdusem aproape orice nădejde, iată că fecioara duce, pe furiș, degetul la bărbie și scarpină discret locul gidilat de evaporarea modestului fragment din modesta mea persoană.

Triumfător, și încîntat de atîta delicatețe, mă avînt:

EU. — Vai, dudue, te-am stropit!!!!

EA *(lilial)*. — Vai ! Și eu care mi-am dat atîta osteneală să nu observi că mă șterg...

EU *(casanova)*.—Vai, dudue, cum crezi că vreodată ceva din ce faci matale ar putea să-mi rămînă neobservat?...

EA *(virgină)*. — Mersi...

EU *(ca să risipesc atmosfera de tandră jenă, schimb vorba)*. — ...Apropo, ați fost ieri la balul batalionului de vînători?

CEALALTĂ *(mai stăpînă pe ea)*. — Da...

EU. — Era frumos?

EA. — Da... foarte frumos... A fost destul șic... și antrenament... un singur lucru însă... s'a resimțit absența...

(In momentul acela n'am mai putut auzi nimic. Cineva slobozise în odaie un gramofon sălbatec, unde cîntărețul romîn Marcu „diză în franceză" romanța *Tu sais les mots „calines" et tendres et qui me font „reuver"*. Rămăsesem cu începutul de frază: „s'a resimțit absența..." Absența cui? Nu cumva... absența mea? Dumnezeule! Ar fi, pe Jupiter, prea frumos ca să fie adevărat... Nu. Desigur, e vorba de absența vre-unui detaliu tehnic: jaz, bufet, flori, ventilație... Și muzica aceea blestemată care nu se mai isprăvea... Din fericire, noi proastele, adaptîndu-ne la noua situație sonoră, am ridicat glasul în mod corespunzător. Și atunci am putut cu auzi răcnind:

— S'a resimțit absența Familiei Regale...

. . . .

O! minunate clipe au fost acele, prea puține și prea scurte, petrecute la umbra fermecătorului tandem sororal. Și n'am să uit niciodată despărțirea noastră înduioșată, în „hall"-ul pensiunei. Imi amintesc și acum. Cînd am ieșit din odaie, cu toate bagajele ferecate și am început a-mi lua rămas bun Noi proastele tocmai ne certam cu Angelica, în fața soțului care se „preta" de o mare pasivitate. Controversa a fost un moment întreruptă, pentru a fi reluată de îndată ce efuziunile noastre au luat sfîrșit. Și pe cînd coboram melancolic scările, îmi parveneau descrescînde, sunetele vocii uneia din fecioare, care spunea prietenei Angelica:

— Proaste noi, că stăm de vorbă c'o tuberculoasă!

D. I. SUCHIANU

■

POLEMICA ABSTRACTA

PAUL ZARIFOPOL

„L'unité, voilà donc ce qu'il ne concevra jamais ce garçon, l'unité!" Şi Mr. l'abbé Lantaigne, superiorul seminarului din oraşul profesorului Bergeret, a dat afară din şcoală pe tînărul Piedagnel, elev favorit, fiindcă nu concepea Unitatea.

Unitatea e cuvînt emfatic. Această emfază a răsunat fanatic în spiritul roman, şi în moştenitorul drept al acestuia: în spiritul catolic; apoi în spiritul francez. Conceptul contra căruia se îndărătnicea seminaristul Piedagnel, exprimă voluptatea definiţiei, a clasificării, în fond a dominării.

De adoraţia lui Unul au pătimit şi Orientul şi Grecii, teologizînd şi filosofînd. E preferabilă anecdota în acord latin, catolic şi francez: în ea prinzi cu mîna originea şi destinaţia practică a unui concept care a făcut ravagii prin filosofii.

■

Pe vremuri, un biet om din mulţimea hegeliană făcuse două volume groase despre Shakespeare, unde îţi arăta *Ideia*, Una şi Nedespărţită, a fiecărei drame. Insă pe nu ştiu care din comedii a rezolvat-o exact aşa: die Idee dieses Stücks ist eben die, dass es keine Idee hat.—Nu e poveste; pe om îl chema Ulrici.

Să se aplice lui Shakespeare, tocmai lui, atît de zelotic ideia de unitate, a fost, putem zice, o Ideie măreaţă. In fond, Ulrici nu inventa nimic: cum a adoptat scrisul german construcţii sintactice simetrice dela retorii latini, tot astfel gîndirea germană a înghiţit, de exemplu, ideia de unitate ca postulat şi panaceu, tot de acolo. Aplicaţia pe care a făcut-o hegelianul prea-devotat era un efect de indigestie ideologică.

Mai pe urmă germanii au căzut în turbarea pedagogică. In sînul acesteia şi-a făcut incubaţia *die Weltanschauungslehre*. O concepţie despre lume nu ar avea dignitate altfel decît fiind strict unitară. Imi pare evident că asemenea cerinţă corespunde unui ideal pompos, militar. Se vede clar că statul şi sistemul moravurilor au stat model maniei pedagogice; ele i-au dat forma.

Idolatrizarea metodei este o excrescenţă de natură practică. Mai dedesubt stau maniile copilăriei; ilimitata trebuinţă primitivă de a compara, a hotărî întreceri şi ierarhii absolute, a descoperi pe *Unul* şi pe *Cel mai* dintre toţi. Un superlativism pueril e născătorul Unităţii, reflex al unei slabe şi simpliste conştiinţe, a cărei atenţie debilă e dominată de nevoia unei grabnice culminări. Din altă parte, unele forme tradiţionale de artă şi stiluri ne dovedesc naşterea şi maiestatea unităţii din ceeace bate la ochi şi urechi, şi se ţine minte, se citează, se flueră, adică din punctul de mare efect. Unitatea e din patria Schlagerului.

■

Nu pot crede ce spun, cu admirabilă deciziune, cărţile, despre melodie. Nu înţeleg cum melodia ar fi isvorul unei fericiri alese, prin unitate tocmai. Cînd se plimba bine dispus, Mozart simţea cum i se populează tot mai mult mintea cu muzică. Limba nemţească se bucură de minunatele cuvinte *Einfall, einfallen*, neaoş germanice, pentru care Francezii, şi alţii, au vorba dăscălească: inspiraţie. După schema şcolară, artistul ar fi alegînd dintr'un haos de sunete, să zicem, şi confecţionează unităţile care sînt melodii, sau şi armonii. Astfel se spune, şi nu fără patos. Fiindcă de vre-o două veacuri filosofii clasici proclamă şi cred a demonstra, cu ceremonie mare, spontaneitatea, natura eminent activă a spiritului, — o învîrtitură proaspătă oarecum a opoziţiei vechi dintre superioritatea spiritului, liber şi autonom, şi inferioritatea materiei obtuze şi inerte, opoziţie cu prestigiu absolut odinioară, dar care acum, prin ravagiile idealismului critic însuşi, arăta penibilă nevoie de un lustru nou.

Amatorilor de explicaţii istorice le putem acorda că prin acea sgomotoasă afişare filosofică a activităţii spiritului se aude bine glasul unor virtuţi burgheze, poate chiar în deosebi capitaliste şi în deosebi protestante: virtutea hărniciei, a iniţiativei individuale, a responsabilităţii. Filosoful idealist şi critic înţelege lucrarea artistică după mostra obligaţiunilor şcolare: sîrguinţă şi bună rînduială în fixarea temei. Reapare deci şi în acest punct folosul unităţii: unitatea scopului, pentru o conştiincioasă pregătire a lecţiei.

Dincolo de cercul unor astfel de intenţii şi trebuinţe, rostul melodiei nu stă în unitate. Haosul, închipuire scumpă din care vor filosofii ca artistul să scoată frumuseţile muzicale, nu e nici cînd imediat trăit. Ci în spiritul artistului se desfăşură o lume infinit deschisă, continuu figurată. Insă filosofia a adoptat fanatic dela un singur tip de artă, arta clasică, ideia de ordonare a unei dezordini, care ar fi, aceasta, punctul dat de plecare, şi a pus artistului ca virtute unică: să aplice asupra „haosului" calapoadele eterne, prin care se taie din haos — unităţi. In treacăt zicem: simetria greacă, în muzică şi metrică *cel puţin* nu pare să fi fost atît de stupidă ca academismul occidental, care a făcut, secole, figură de moş-

tenitor unic al „adevărului" estetic grecesc. Astăzi, cînd se șterg ultimele pete cenușii ale academismului, pe artiști ii preocupă, în muzică de exemplu, infinitatea gamelor și armoniilor.

In lumea lui sonoră, artistul AFLĂ, iar nu prepară din vre-o inițiativă oarecare, didactic imaginată, ceeace apoi se numește figura muzicală. Tonurile, în un fel sau altul de înșirare, ele îi dau lui audiență, ele între ele *se aleg*, dacă vrem numai decît a păstra această vorbă plină de amăgiri și isvoritoare de confuzii. „Melodiile", *sie fallen ein*. Accente afective deosebesc, în conștiința artistului, unele șiruri sonore de altele. Nimic nu ne arată că acele accente sînt sau semnifică plăcerea — de stranie calitate în adevăr — de a constata și a rosti unitatea. Voluptatea aceasta aritmetică, logică sau teologică, poate ființa în specialitățile numite prin adjectivele notate aci. Extinderea ei ca postulat peste marginile unor domenii ca acele înșirate, constitue un abuz naiv, cum îndeobște sînt abuzurile filosofilor.

Anume așezări a unor imagini se fac sub auspiciul unor stări afective. Aceste stări le numim intenții sau scopuri, sau mai modern, valori. Care să fie rostul conștiinței de unitate în acele dispuneri de imagini, întemeiate afectiv ? Și, prin „afectiv", ce alta putem înțelege decît sensații organice, stări acute sau difuze ale mușchilor, aprehensiuni și destinderi pe care, îndată ce teoretizăm, le închipuim formînd unde deasupra unui imaginar nivel de indiferență? In dispunerile de imagini astfel caracterizate, cum e trăită — Unitatea, divina, emfatica Unitate ? Există cumva atunci o localizare, sau intenție de localizare afectivă, deci în sensibilitatea organică, astfel delimitată încît ne impune să o formulăm prin 1, și zace cumva în conștiința acestei formulări o valoare supremă? Cum se trăește deliciul unității, deliciu pe care trebuia să-l bănuim în răsunetul pe care anume filosofie îl dă unității? Să fie oare în joc dorul după monoideism extatic? Setea de repaos?... Dar unitatea se dă ca semnul cel mai tare al activității spontane a spiritului!

In explicări mai de aproape se afirmă, cu ambiție de demonstrare, că unitatea prin care organizăm, cum se spune, haosul dat, ar fi reflexul interesant, prestigios și poate sublim al unității conștiinței însăși. Dar e conștiința ceva unitar, și model de unitate în general ? Un filosof atît de ager ca Hume ne informează că, deși a stăruit serios în căutare, nu a putut găsi mult anunțata unitate a conștiinței. „Nu putem avea niciodată conștiință de noi-înșine".

Cînd se vorbește de unitatea conștiinței, inevitabil se strecoară ideia de *Eu*, cu tachinanta sa aureolă de mister și evidență autoritară; și atunci se spune, ca hotărîre supremă: isvorul, obligativitatea și excelența unității stă în natura pro-

pric a Eului, — acesta cel puțin e vădită unitate, se zice. Georg Christoph Lichtenberg, profesor de fizică la Goettingen prin 1770, nu era om de carte filosofică, însă deștept foarte și care gîndea la multe de toate. El a făcut însemnarea aceasta : „avem conștiință de unele imagini, care nu depind de noi; despre altele credem cel puțin că ar depinde de noi; unde e granița ? Nu cunoaștem decît impresiile, reprezentările și gîndirile noastre. Gîndește *(es denkt)* ar trebui să zicem, așa cum zicem: fulgeră. A zice *cogito* e chiar prea mult. Admiterea, postularea lui Eu, e trebuință practică". *Fizicianul* a prins mai de aproape ceeace trecuse prin mintea filosofului englez.

Practic, care va să zică.

Mă încîntă ce spune Lichtenberg, fiindcă totdeauna n'am simțit altfel decît că Eu, cași zisa „realitate a lumii exterioare", sînt la fel prejudecăți practice. Sediul prim al lui Eu nu-mi pare a fi altul decît acele stări afective pe care reflecția psihologică, tot în orientare practică, le-a numit sumar voință. In cîmpul purei contemplări, întrucît acest vas de cristal roșu pe care-l privesc e mai puțin Eu decît sensațiile de ușoară anxietate, care întîmplător se plimbă în acelaș timp prin niște mușchi ai mei ? Nu: sau totul este Eu, sau nimic nu e Eu, ci totul e *Aceasta* sau, prin abuz de termin: El. Unde stă justificarea despărțirii radicale între Eu și rest, dacă nu în tendințele pe care unele calități ale totului — sentimente și voință numite psihologic — le au de a se orienta în direcția, cum se zice simplu, a celei mai mari plăceri, față de celelalte calități componente ale totului, care practic se numesc obiecte *exterioare ?* Pentru pura teorie, totul nu e decît multiplicitate de date calitative ce, ca atare, sînt perfect echivalente, și nu se află vreo calitate *cu totul alta* care ar fi să fie Eu. Trebue să se recurgă la convenția practică a lumii exterioare, apoi, secundar și special, la acea parte a „realității externe" care e viața socială, pentru a da înțeles — și acela simplu practic — formulei Eu și derivatelor sale, personale și posesive. Iar unitatea atît de semnificativ emfatică în filosofie, a lui Eu, nu-i întru nimic alta decît legarea la un loc, sub un cuvînt, a unor stări afective, precis: a unor senzații organice, întru nimic mai puțin practic convențională decît oricare din „unitățile" pe care le facem și prefacem precum ne poartă nevoia. Dacă admitem că „lumea exterioară" nu e decît postulat practic, Eu, care nu-i decît un corelat al acestei lumi, apare negreșit ca un alt postulat de aceeaș natură. Aceste postulate apar, în planul spectacular al spiritului, ca prejudecăți. Eul și Exterioritatea nu sînt nici imediat aprehensibile, nici demonstrabile; sînt formule pe cale cotită scoase din planul practic și trecute prin contrabandă în acel al contemplării. Intru nimic nu ne luminea-

ză afirmarea că Eu ar fi LOCUL unde se petrece tot ce se simte şi se gîndeşte. In simţiri şi imagini se încheie întregul cuprins trăit; în afară de acestea nu e loc pentru vreo unică *altă calitate,* care s'ar raporta la rest, ca un cuprinzător la un conţinut. Faptul că unii oameni, cu viaţa intelectuală de excepţională intensitate, ca Spinoza şi Goethe, s'au simţit îndemnaţi a-şi formula atitudinea favorită în chip impersonal (Goethe: ES *dichtet)* nu e simplă manifestare a spiritului de sistemă sau al vreunei cochetării, ci însăşi expresia impersonalismului real al planului contemplativ. E un simptom cu totul binevenit că Fichte, cercetătorul înverşunat al Eului, dînd acestuia primatul, califică acest primat ca practic şi proclamă lumea obiect al raţiunii practice. N'a fost Fichte cel intîi care a simţit că filosofiile sînt mărturisiri de caractere ?

Rare sînt spovedaniile directe ale filosofilor, şi preţioase. In veacul trecut fantastul Hamann propunea ideia unei Anxietăţi *(Angst)* fundamentale ca punct de începere al reflecţiei filosofice; aceiaşi ideie o ia, se pare, astăzi, în abundentă exploatare, Heidegger, profesor de filosofie. Oricum, terminul anxietate e o ingenioasă nimerire a isvorului lui Eu: anxietatea marchează punctul critic de purcedere a voinţei.

■

Inceputul este diversitatea spectaculară. Ea nu se creiază, nu se derivă, ci se află. Cuprinsurile din care e făcută le aflăm a fi de natură imediată, în directa lor prezentare, sau în slujbă de semne, unele pentru celelalte. Luăm seama dar că acele cuprinsuri sau se spun pe ele, sau spun pe altele. Se spun pe ele în planul spectacular, spun pe altele în planul practic. E bine a nu uita în ce plan ne găsim şi înţelegem a rămînea. E uşor şi obişnuit a uita poziţia. Asemenea uitare poate implica o descriere greşită a spiritului. Planul spectacular e planul descrierei, cel practic al explicării; în acest din urmă, de preferinţă, un cuprins înseamnă pe altul, mai adesea altele multe. Insă ultima înţelepciune nu e alta decît că: aceasta e aşa, cealaltă aşa şi altfel. Constatăm, adică, diversitatea. Cea mai elementară gîndire cere neapărat două cuprinsuri, şi se zice că afacerea judecăţii e, tocmai, să le „unifice". In pura teorie nu se vede care e binele de a le face „una"; şi în adevăr nici nu le facem una, ci diversitatea lor rămîne preţioasă perpetuu. Atît numai că aflînd cuprinsuri credem a afla tot atît de direct, limite, întîlniri şi desbinări, cu modificări diverse; iar în plan practic, căutînd a se grupa cît mai simplu limitele, întîlnirile şi desbinările cuprinsurilor, se stabilesc categoriile. Aceasta se face, mai ales, în interesul unor aşteptări despre ce are să rezulte, potrivit apetitului de a şti ce se va întîmpla cu un aspect dat al diversităţii. In asemenea dispoziţie iau naştere semnele, cuprinsuri adică de anume calitate, hotărîte a aminti sau profetiza pe celelalte. Şi nu se vede cum aflarea limitelor în diversitate implică un inevitabil ideal al stabilirii de unităţi. Unitatea este o convenţie relativă la semne, în funcţiunea lor practică.

Intrebuinţarea unor cuprinsuri ca semne a deprins mintea cu o dedublare care s'a extins hipertrofic, a devenit principiu, punct de refugiu şi repaos absolut adică. S'a adus acea dedublare în planul spectacular al aflării imediate, şi din această strămutare a rezultat o minunare iritantă: că adică ce „înţeles" vor fi avînd toate cuprinsurile în poziţie imediată ? Dar nu s'a pus întrebarea: ce rost are să interpretezi ca semn ceeace nu e semn ? S'a practicat aşa, timp lung, filosofia ca atare. „Sensul" lumii sau al vieţii! Dar bine: semn şi înţeles se află atunci cînd şi acolo unde se pun o parte din cuprinsuri ca să amintească sau profetizeze pe celelalte. Dacă vrei ca toate cuprinsurile să fie semne, eşti nevoit să închipui, în afară şi dincolo de TOATE, altele — lucruri în sine, de exemplu, dela care n'ai absolut nici o comunicare. Şi aşa s'a şi făcut. Fără nici un fel de folos, se înţelege.

■

Vorbeşte filosofia nu fără oarecare patos despre această lume a semnelor: ea ar fi creatura superbă a Eului, a activităţii spontane a spiritului. Un psiholog de vocaţie şi pasionat, cînd e şi psihologist mai cu seamă, ca Theodor Lipps, găseşte cu încîntare în orice punere de semne, în numere sau alte abstracţii, pe Eu; şi zice: asemenea operaţie este, în fond, raportare la Eu; în ea, Eu se simte şi află pe sine. Cred că aci e dedesupt o dorinţă frumoasă de a da Eului o răspundere de înaltă dignitate.

Acelaş psiholog şi psihologist înştiinţează însă că, de Eu n'am şti, dacă nu am lua cunoştinţă de el, nu l-am trăi tot astfel cum trăim sau luăm cunoştinţă de cuprinsuri ca roşu sau acru, iar apoi decide că Eu nu e numai indefinibil, ci chiar indescriptibil. Atît, zice, se ştie sigur: că e prototipul oricărei unităţi, — unitatea trăită. Insă cui nu găseşte în Eu decît un semn al unor anumite cuprinsuri, în specie: stări organice, numite afective şi sub o mai restrînsă etichetă: voinţă, nu-i apare nici Eu prototip de unitate, nici anume semne, cum sînt numerele şi alte abstracţii ca fapte specifice ale lui Eu, în care s'ar dovedi excelenta unitate a acestuia.

Eu se face pe planul practic, acolo unde se face şi opoziţia între fizic şi psihic, între lume interioară şi lume exterioară. Pe acest plan numai, se fabrică opoziţia între lucru şi reprezentare, între „element psihic" şi „excitant extern".

Apoi, prin derivare mai mult moralistică, se declasează ceea ce NU-I DECAT reprezentare față de obiectul ADEVĂRAT. Un filosof realist afecționează, de exemplu, zicerea: *solches Zeug wie zu Träumen*, pentru a deprecia reprezentarea, ce ca atare n'ar fi decît aparență. Dar se impune, pare că, întrebarea: din ce fel de *Zeug* vor fi, după credința realiștilor critici, *lucrurile*, pentru ca ele să garanteze în grad superior valoarea trebuincioasă cunoașterii ? Din ce *Zeug* sînt obiectele fizice, din ce altul cele psihice, din ce, în sfîrșit, lucrurile IN SINE ? Nu se răspunde la aceste dificultăți; urmează numai a se vorbi despre valoarea cunoașterii, despre aparențe și fenomene în opoziție cu realitățile, cașicum s'ar ști decînd vremea ce sînt lucrurile în sine, cașicum s'ar ști altceva decît că „lucrurile" sînt semne: polițe pentru amintirea sau așteptarea cuprinsurilor diverse, — cuprinsuri adică substituite cînd mai bine cînd mai rău altor cuprinsuri.

■

Se vorbește aici de cuprinsuri și, printre ele, despre unele numite semne. S'ar părea indicat a vorbi de impresii poate. Insă și fără asta terminologia teoriei pure are neajunsul de a fi psihologică. Aceasta a dat loc erorii psihologiste și o întreține. Intre toate pozițiile spiritului, cîmpul spectacular sau al teoriei pure e acel care mai rar e frecventat cu bună știință. Dela origini, gîndirea, cînd chiar a încercat a fi pură teorie, a rămas în cîmpul practic al dualităților: psihic-fizic, lume interioară-lume externă. Nimic nu e mai obișnuit decît experiența imediată a actualității perpetue. Rareori altfel decît pe nebăgatele de seamă trece gîndirea în plimbare prin cîmpul spectacular. Totuși în acest cîmp numai se poate încerca descrierea cuprinsului și a pozițiilor spiritului; din acest plan se înțelege rostul și isvorul lumii psihic-fizice și ale opoziției dintre reprezentare și lucru, în acest plan se descoperă caracterul secundar, de derivare practică, a acestei lumi și opoziții; în el se surprind și sînt denunțate incursiunile abuzive ale eticei și metafizicei în teoria pură. Metafizica e prin excelență product al dublărilor practice.

Desigur nu e imposibil a corecta efectele acelei uzurpări a limbajului psihologic asupra cîmpului teoriei pure, deși această corectare nu o putem realiza decît tacit, rezervînd terminilor psihologici — imagine, impresie, ideie, ideal, înțelegere, — valoare spectaculară, desfăcîndu-i din sistemele dublărilor psihic-fizic, subiect-obiect, redîndu-i obiectivității originare care e planul spectacular însuși. Evident, „obiectivitate" e aci chiar termin abuziv, fiindcă nouă ne trebuie să vorbim de o obiectivitate fără subiect. In alt fel ar fi abuziv să spunem că subiectul obiectivității originare e Dumnezeu, — fiindcă divinul nu se înțelege astăzi decît ca interpretare afectivă. Totuși așa e: în planul spectacular totul se trăește pe sine. *Deus sive natura*. Se va fi înțeles măcar că prin „obiectivitate" traduc aci pe germanul *Gegenständlichkeit* ; nu e în chestie cumva ceeace se numește comun: spirit de obiectivitate.

Cîmpul teoriei pure nu se supune metodei genetice a explicărilor evoluționiste. Acestea pleacă dela amănunte empirice, biologice și antropologice, ce nu pot funcționa ca principii decît în plan psihic-fizic. Nici un amănunt din empiria psihic-fizică nu poate fi principiu de cunoaștere; ideia adevărului trebuie prealabil pusă, pentru a putea da vreunui amănunt empiric înțeles de *fapt*, și a construi — știință.

■

Ambiția de a așeza idei în piramidă e acum preistorică. Sistematismul grecesc aparține copilăriei gîndirii. Himera unității și-a pierdut farmecul și creditul absolut, mai întîi pentrucă i s'a descoperit că una din originile ei principale constă în incursiuni abuzive ale limbajului. Apoi unitatea, în întrebuințare filosofică, se dovedește a fi reflex al vieții politice, teologice sau militare. In emfaza filosofică a unității se oglindește un ideal de cazarmă și front.

Diversitatea e obiectul omului de acum; ideia unei disparități constitutive nu-l sperie, și-i e foarte natural a înțelege că adevărurile științifice sînt provizorate interpretative. Multe din fundamentele cunoașterii de altă dată apar acum ca procedeuri mnemotehnice, convenții, jocuri de sinonimie uneori. Pînă la ce modestie au căzut definiția, clasificarea, legea, și vai! cauzalitatea chiar, din înălțimea lor ceremonioasă de demult!

■

Probabil există suflete, care, cu ochii la un grup plastic grecesc, cu o tragedie a lui Racine în gînd, își împlinesc o fericire dîndu-și sentimentul numărului 1. Aceia vor isgoni din cîmpul „Artei" *Insemnările lui Malte Laurids Brigge*, dacă nu cumva decid a se încînta descoperind că în acel carnet artistic disparitatea e aparentă, și că frumusețea stă în unitatea de ton și temperament a autorului. Dar vezi ideie la Rilke: să-și învăluie atît de strașnic unitatea minunată a Eului în o așa scabroasă diversitate ! *Aber jedes Tierchen hat sein Pläsirchen.*

PAUL ZARIFOPOL

■

A C O R D F A M I L I A R

V I C T O R I O N P O P A

O BIATĂ ICOANĂ DE TÎRG MOLDOVENESC

In cele ce urmează vom avea de aface cu:

ILIE BOCANEŢ, mic funcţionar la prefectură, om bătrîn, puţintel la trup, dar mare la inimă;

CLEOPATRA, femee grasă şi totuşi — ori poate tocmai de-aceia — nevasta lui; împreună cu odraslele lor;

HANIBAL, tînăr aşa de dichisit, încît poartă gambetă pe sprînceană şi mănuşi galbene;

DECEBAL, soldat tuns în cap, dar socialist serios şi dîrz; apoi

MESALINA, singura gherghină a casei. Dar la sfîrşit va mai veni şi

PAULICĂ, un puştiu ofilit, de vre-o opt ani, care e băeţaşul familiei Ţiplică, prietena casei Bocăneţ.

■

Odăiţă mică şi văruită, intr'o casă de om sărac. Se vede bine că iarna slujeşte şi de bucătărie, nu numai ca odae de mîncat şi de dormit, cum se arată acum, după masa cu faţă de muşama şi după patul de fier, îmbrăcat în cuvertură bătrînească, făcută din pătrăţele de stofă. Dar vremea de vară a scos maşina de gătit în ogradă şi a aciuat-o, se vede, sub perdeaua de scînduri a vre-unui şopron.

La ceasul acesta de seară caldă, e firesc ca domnişoara Mesalina să fi aprins lampa cu oglindă. Şi e tot aşa de firesc, ca lampa să nu fie agăţată în cuiul ei, ci să stea lîngă oglinda cu cadră eftină, care povesteşte minciuni dulci despre chipul fetei şi despre îmbunătăţirile aduse de pudră şi de cărbunele chibritului.

De altfel, îmbrăcată în rochia ei eftină, cu volănaşe multe şi creţe, se vede bine că înfăţişarea de mică varză roşie nu-i făcută numai de dragul să contrazică pe Dumnezeu şi să-i îndrepte scăpările. Ci, mai degrabă, ca să transpue şi în afară, să facă limpede şi vizibilă, trufandaua proaspătă din inima duduei Mesalina.

De aceia, cîntecelul ei vesel şi plin de mulţumirea unui zîmbet şiret, dovedeşte că s'a izbutit. Se recunoaşte în faţa ei nouă şi e încredinţată că o vor recunoaşte şi alţii.

De altminteri n'o stinghereşte nimeni. E singurică în toată casa, iar C'oana Cleopatra, mama dumneaei, face larmă mulcomită de tigăi, afară, sub şopron, în rosturile cele gospodăreşti. Prin urmare, duduia Mesalina poate să cînte în toată voia:

„Minte-mă şi spune-mi vorbe dulci..."

SCENA INTII

CLEOPATRA *(rupe de-afară, cu glasul dumisale blînd şi dulce, dar îngroşat de bătrîneţe, farmecul liniştit al clipei).* — Mesalino, puică, ia vezi matale, cît îi ceasul...

MESALINA. — Trebue să fie devreme, mamae. Nici Decebal nu s'a întors.

CLEOPATRA. — D'apoi, de cînd cu pustia asta de politică a lui... S'o fi oprit pe la clubul lor. Ba zău, vezi cît îi, că aud glasul lui Dom' Popescu, alături. *(Speriată).* Na! Uite s'a aprins şi electrica, la poartă! Să ştii că-i trecut de şapte jumătate...

MESALINA. — Ce şapte şi jumătate, mamae, că doar acu era şase...

CLEOPATRA. — Care acu, laleaua mamei, că mi-a dat mîncarea de două ori în clocot? Uite şi pe Paraschiv birjarul, că trage trăsura acasă... *(apoi foarte încredinţată).* Ii opt maică şi noi nici masa n'am pus'o!

MESALINA *(a sărit la uşă să se uite afară şi fluera de uimire cînd vede stelele eşite).* — Dar cînd, Doamne iartă-mă, s'a întunecat aşa? *(apoi dă fuga în altă odae şi ese în lumină cu un ceasornic).* Vai de mine, mamae! Ştii că-i opt trecute?

CLEOPATRA. — Nu-ţi spuneam eu? Pune fuguţa tacîmurile.

MESALINA *(săritoare cum este de felul ei, dă zor la aşezat masa, mai grăbită ca oricînd).* — De n'om întîrzia la cinematograf, să ştii că-i mare minune.

CLEOPATRA. — Dă şi tu mai repede din mîni, că acu vine tată-tău şi iar se bosumflă.

MESALINA. — Da'... unde-s lingurile mamae?

CLEOPATRA. — Lingurile? In săltăraşul dinspre geam. Dar ce-ţi trebuesc linguri?

MESALINA. — ...Că doar n'om mînca borşul cu furculiţa?

CLEOPATRA. — Care borş, puica mamei? Ii fi uitat, Doamne păzeşte, ce-ai mîncat la amează...

MESALINA *(pufneşte în rîs şi dă din umeri).* — Iaca m'am zăpăcit.

CLEOPATRA. — Văd crăiţa mamei văd... Cine-i de vină?

MESALINA *(zîmbeşte şireată şi se alintă).*— Cine-mi dă zor şi mă ia cu nepusu'n masă...

CLEOPATRA. — Ba cine-i cu capu'n nori puică... şi cine are gînduri... şi cine se chipăe 'n oglindă... *(Fireşte, duduia Mesalina nu se supără şi nici nu mai răspunde. Dar îşi aduce aminte de tot ce-a fost şi va să fie, ori poate să mai fie şi-atunci se îmbie iar să cînte încetişor, cu mare pornire de ini-*

mă, fiecărei furculițe și fiecărei farfurii pe care o așează pe masă:)

„Minte-mă și spune-mi vorbe dulci..."

(Apoi, din toată iuțeala și din tot focul cîntecului, se oprește brusc. A isprăvit și pusul mesei și tăiatul pîinei. De aceia oftează ușurată și zice:)

Gata! Acu s'aduc apă... Și pe urmă, chiar gata de tot!

CLEOPATRA. — Și eu gata cu mîncarea... *(dar vrînd să intre, ferește de Mesalina, cana din mîna ei).* Las'c'am adus eu apă... *(Ceiace n'o împiedică pe fată să facă măcar o jumătate de treabă și să-i ia cana din mînă ca s'o așeze în mijlocul mesei, unde i-i rostul).*

MESALINA. — Dar de îmbrăcat cînd te îmbraci? Că eu m'am gătit...

CLEOPATRA. — D'apoi îmbrăcatul meu... Nu m'oi ferecea acu, în corset, bată-l mama sfîntului! *(Acum Mesalina ride din toată inima, fiindcă își aduce aminte ce pățește c'oana Cleopatra cînd își pune corset).* Apoi daaa! Tu rîzi, dar numai eu știu ce canon îi, pentru mine, să stau proptită în bețe!

MESALINA. — Oricum, nici așa n'ai să mergi în lume.

CLEOPATRA. — Eh! Lumea! Parcă lumea mai are ochi să vadă scoarța cireșului, cînd îi tot o floare — vorba ceia — ... Și floare, Slavă Domnului, este berechet! Am făcut băeți frumoși pentru fete, am făcut fată pentru ochii băeților... Ce mai vrea?... Vadă pe cine-i de văzut, că pe mine m'a văzut destul, cînd mi-o fost datul...

MESALINA. — Dar nu-i vorba de lume, mamae. Ii vorba că mergem cu alde Țiplică și nu poți să vii îmbrăcată ca țața Safta cînd stai alături de Țipliceasa...

CLEOPATRA. — Una-i popul, alta-i hopul, panseluța mamei. Aceia se și cuvine să fie meremetisită și dichisită, ca o cadră ce este. Doar nu-i de pe vremea turcilor la beci, cum sînt eu...

MESALINA. — N'o fi tocmai, dar nici departe nu-i!

CLEOPATRA. — Ei, asta-mi plăcu. Ai să ajungi să spui că Bombonica s'o jucat cu mine în uliță... *(foarte importantă)* Păi știi tu de cîți ani îs eu?

MESALINA. — De patruzeci și cinci.

CLEOPATRA *(face un gest și rîde, de parcă ar fi trecut veacul).* — Hăhăă!... Am trecut demult de patruzeci și cinci, stînjenelul mamei... Am patruzeci și șapte bătuți pe muche! Auzi tu?

MESALINA *(pufnește răutăcioasă).* — Și Țipliceasa cît crezi că are? A trecut și ea peste patruzeci.

CLEOPATRA *(scutură hotărîtă din cap).* — Aaaș! Nu se poateee... în ruptul capului!

MESALINA *(o imită).* — Ba se poateee... grozav — fiind-

că-i mai mare cu cel puțin cinci ani, decît domnul Țiplică. Și dumnealui are 35 de ani.

CLEOPATRA. — Nu-i așa.

MESALINA *(numai că nu-i bate din pumni).* — Ba-i așa!

CLEOPATRA. — Păi, eu pot să-ți fac și socoteala ca să vezi că n'ai dreptate.

MESALINA *(sigură pe ce știe, o înfruntă).* — Fă!

CLEOPATRA. — Iaca! Ii botezată de cuscrul Vasile, la Vovidenie. Slujea pe atunci unu, — Popa Toderiță Bălan, — un popă frumos tare, cu nevasta bețivă — că din beție a murit. Avea ca vreo șase fete: una-i măritată cu Haralamb Bălan, perceptorul dela Sf. Gheorghe. După Frăsinica, nevasta lui Bălan, venea alta, nu știu cum îi zicea, — un nume grecesc, c'o botezase unu, Velioti, cafegiu, vecin cu popa; — și după dînsa, una care-a fugit de-acasă, de pe la paisprezece ani — soi rău — trăgea de partea mă-si-i — acu aud că-și face de cap pe la Galați — dar altfel frumușică de pică — tocmai ca și mă-sa. Rădița o chema. Acu cică și-a schimbat numele... Ii zice altfel, — un nume de femei de celea... Il știe tată-tău — să-l întrebi! — *(Acum se întoarce la socoteala dumisale)* — Așaaa... Și cum îți spun, Rădița îi născută tocmai într'o zi cu madam Țiplică. Asta o știu dela moașa Victoria care, dumneaei l'o moșit pe Hanibal.

MESALINA. — Și Rădița de cîți ani îi?

CLEOPATRA *(o domolește cu un gest).* — Păi, stai să facem socoteală. Rădița avea paisprezece ani cînd a fugit. Va să zică odată paisprezece. Popa Toderiță, de scîrbă și de rușine, s'a prăpădit la trei ani după asta. Va să zică paisprezece, cu trei, fac...

MESALINA. — ...șaptesprezece...

CLEOPATRA. — Cît? *(verifică în minte și aprobă).* Așa, șaptesprezece!... Acu, cînd i-au făcut fetele parastas de nouă ani, tocmai începuse Decebal să umble la școală. Că țin minte bine: i-o cumpărat tată-tău un rînd de strae mariner, cu pantaloni lungi. *(Și după ce a zîmbit amintirii lui Decebal, puștiu cu pantaloni lungi, se întoarce la socoteală).* Va să zică, Decebal avea șapte ani...

MESALINA *(e grăbită și socotește repede).* — Acu are 22... Cincisprezece și cu nouă, douăzeci și patru. Și cu șaptesprezece... *(dar, după încruntarea socotelii, zîmbește biruitoare).* Tocmai cum spuneam eu!... Ba mai mult: 41 de ani, mamae...

CLEOPATRA *(încurcată și jignită că n'a avut dreptate, întîrzie adevărul).* — Stai fetițo, c'ai greșit socoteala... Șaptesprezece...

MESALINA *(pune pinten).* — Și cu nouă...

CLEOPATRA. — Care nouă?

MESALINA. — Pînă la parastas. Și cu cincisprezece — că scad șapte din douăzeci și doi, cît are acum Decebal, fac tocmai patruzeci și unu mamae.

CLEOPATRA *(nu e dumirită de loc de socoteală)*. — Așa face socoteala ? *(Dar prea e încredințată Mesalina, să nu înțeleagă unde-e dreptatea)*.

MESALINA. — La țanc !

CLEOPATRA *(îndată, caută scăpare)*. — N'o fi fost parastasul de nouă ani, o fi fost cel de trei...

MESALINA. — Cel de nouă a fost.

CLEOPATRA *(strîmbînd cu ciudă blîndă)*. — Cel de nouă a fost... Dar tu de unde știi ?

MESALINA. — Mă rog, dacă ar fi fost cel de trei ani, ar însemna că Țipliceasa îi de 35 de ani. Nu-i așa?

CLEOPATRA. — Apoi, da ! Și așa mai merge !

MESALINA. — Dar nu merge de loc, pentrucă d. Țiplică are 35 de ani, și ea îi mai mare decît dumnealui!

CLEOPATRA. — Apoi dacă te potrivești la ce spune lumeaaa...

MESALINA. — Nu, mamae, mă potrivesc la ce-o spus domnul Țiplică. Și deh! Domnul Țiplică îi om serios.

CLEOPATRA *(strîmbă gura)*. — Mm! Dacă s'o apucat să-ți spue asemenea faptă, n'ar prea fi dovadă... Nu s'ar cădea să vorbească lucruri de astea cu o copilă ca tine...

MESALINA. — Dar ce, e de rușine ?

CLEOPATRA. — Nu-i de rușine, dar nici de laudă nu-i. Că nu se cuvine să se plîngă omul de bătrînețea nevestei. Dacă o îmbătrînit, săraca, la casa lui o îmbătrînit...

MESALINA. — Păi, stai, mamae, să-ți spun cum a fost. Că el nu s'a plîns deloc. A spus numai așa în treacăt, unde venise vorba *(și vicleană, luptă să-l apere pe simpaticul domn Țiplică)*. Na! Că mi-am adus aminte și cînd s'a petrecut. Știi mata, cînd am fost la filmul cela cu Francesca Bertini *(dar c'oana Cleopatra nu-și aduce bine aminte și fata povestește apăsat)*. Era o femee, care a fugit cu un băiat tînăr — și l'a lăsat pe bărbatu-său — avea ea doi băeți mari... Și la urmă, s'a întors să îngrijească de nepoți că avusese deziluzii și o părăsise donjuanul *(acum vorbește ușor)*. Asta a fost anțărț, la Sfînta Maria mică. După aceia ne-am plimbat la grădina publică și am fost la Stancu, la berărie — că luase tataia sporul la leafă, ții minte ? Atunci, nu știu cum a venit vorba de i-am spus eu, că-i nenorocire mare cînd nevasta e mai bătrînă... că nu ține dragostea...

CLEOPATRA *(nu-i place că fata ei vorbește ce nu se cade. De aceia răspunde morocănoasă)*. — Parcă tu ai de unde să știi, dacă ține ori nu ține...

MESALINA *(însă e logică și documentată)*. — Apoi dacă ar ține, ar fi ei nebuni cei dela cinematograf să arate că nu ține ?

CLEOPATRA *(dă din cap, dovedind că știe ce-i cinematograful)*. — Acelea îs așaaa... pe pînză...

MESALINA *(totuși nu se dă bătută, fiindcă are un argument definitiv)*. — Bine, bine, pe pînză, dar cum puteau să le fotografieze dacă n'ar fi fost și de-a adevăratelea ? *(Sigură că i-a închis gura, continuă)*. Și cum spun, domnul Țiplică a zis tocmai ca și matale: „Nu se întîmplă să iasă rău întotdeauna".

CLEOPATRA. — Păi, foarte bine. Așa spune un om serios.

MESALINA. — Stai să vezi ! Și a zis că, chiar nu-i așa. Că el, iaca, duce trai bun... *(apoi cu alt ton)*. Înțelegi matale ? A fost numai așa, o aluzie; nu s'a plîns de loc, bietul om. De cei cinci ani, mi-a spus Mărioara lui Cojocaru, că mămucă-sa o știe pe Țipliceasa, de cînd era în pension la Dumitroaica.

CLEOPATRA *(după ce s'a gîndit bine)*. — Va să zică tot cel de nouă ani a fost !!

MESALINA. — Ce ?

CLEOPATRA. — Mă gîndeam la parastasul lui popa Toderiță. Ce să zic... bătrînă-bătrînă dar bună ținere de minte am... *(apoi socotind că s'a lăudat destul, închee)*: Apoi, crăița mamei, bravo ei, că strașnic se ține și Țipliceasa asta...

MESALINA *(nu-i convine lauda și o combate)*. — Se ține că o îngrijește dom' Țiplică.

CLEOPATRA. — Păi, asta-i datoria lui, doar de aceia îi bărbat. Dar vorba e că și cel de sus a îngrijit-o și n'a trecut-o cum trece pe tot omul. Ba a lăsat-o zurlie și frumușică, de parcă și-a uitat de numărătoarea zilelor...

MESALINA. — Parcă ea se lasă cum a lăsat-o Dumnezeu ? De un lat de palmă îi stau dresurile pe obraz !

CLEOPATRA *(încăpățînată)*. — Lasă să stee ! Bine că au unde sta... Că eu, dacă m'oi sulemeni, tot cu peretele cel coșcovit aș semăna. Și de prins tot nu m'ar prinde, cum o prinde pe dînsa.

MESALINA. — Nici vorbă că nu te-ar prinde, doar ești femee serioasă. Dar ea ce are de pierdut ? La casă nu ține, la bărbat nu ține...

CLEOPATRA. — Eeee... Nu mai începe și tu ca gura lumii.

MESALINA. — Păi, știi matale ce-am auzit'o eu spunîndu-i lui Hanibal ? Mi-i și greu să-ți spun, zău ! I-a spus că o femee trebue să fie... cochetă !

CLEOPATRA *(categoric nu crede asemenea grozăvie)*. — Aiasta nu se poate !!

MESALINA. — Iaca întreabă-l pe Hanibal, să-ți spue!

(pledează). Ascultă-mă, mamae, asta e femee periculoasă! Şi are dreptate lumea să vorbească tot ce vorbeşte.

CLEOPATRA. — Eh! Lumea vorbeşte fiindcă o vede frumuşică şi cu trecere la bărbaţi, — care, ei, vorba ceia: ce-au avut şi ce-au pierdut? — Dar eu, iaca nu cred pentrucă o ştiu femee deşteaptă, care îşi cunoaşte interesul.

Că o fi glumind, că o fi vorbind — treaba dumisale! Numai că, vorba ceia, de asta eşti om, ca să sufli în foc şi să-l aprinzi — dar nasul pe jăratic nu ţi-l pui!... *(apoi schimbă tonul fiindcă vrea să curme vorba)*. Şi la urma urmei, tatătău îi are dragi; se chiamă că ni-s prieteni, şi nu se cade să-i vorbeşti tu de rău, tocmai noi, care avem nevoe, de unul ca Ţiplică.

MESALINA. — Păi n'am spus nimic de rău, de domnul Ţiplică. Din contră, mie mi-e milă de dumnealui pentrucă n'a avut noroc aşa cum merita. Lui i-ar fi trebuit altfel de nevastă, nu să stea de găteli şi de petreceri şi cu ochii, iaca aşa, după bărbaţi, ca veveriţa... I s'ar fi cuvenit o femee harnică şi serioasă — să zică omul: — „Halal"... Uite aşa, o gospodină ca matale...

CLEOPATRA *(foarte mişcată de atenţie şi convinsă de marele adevăr, se dă bătută)*. — Dă! Puica mamei, una-i socoteala omului şi alta-i socoteala domnului — ce să-i faci? Ştiu şi eu că o nevastă ca tine ori ca mine, ar fi fost altă frumuseţe la inima lui Ţiplică...

MESALINA *(din toată inima)*. — Nu-i aşa, mamae?

CLEOPATRA. — Ce să mai vorbim!... Dar dacă omu' s'a deprins cu straele de pe el, vorba ceia, se chiamă că îi plac şi degeaba îl trage croitorul de mînecă...

MESALINA. — Bravo, mamae! Aiasta îmi place cum ai spus! Că haina se rupe într'o bună zi şi trebue alta mai trainică...

CLEOPATRA. — Eh... atunci om vedea şi om vorbi... *(o mingie şi o sărută. Dar în mica tăcere a duioasei ei complicităţi, bate tare clopotul ceasornicului dela prefectură, şi scirţie portiţa de afară. Mesalina sare şi ese în prag)*.

MESALINA *(o informează)*. — Decebal! *(apoi amară către cel care vine)*. Haide, mă băete, mai repede. Avem să pierdem cinematograful cu venitul vostru tîrziu...

SCENA DOUA

MESALINA, DECEBAL, CLEOPATRA

DECEBAL *(intră îmbufnat şi se uită chioriş)*. — Iar la cinematograf? *(îi întinde Cleopatrei un pachet)*. Zahăr! Dar numai jumătate de kilogram, că n'am putut să fac rost de mai mult. Era locotenentul pe-acolo.

CLEOPATRA *(îngăduitoare)*. — Lasă Decebălică mamae, că prinde bine şi aista *(ese cu pacheţelul)*.

DECEBAL *(printre dinţi şi mai încet să n'audă maică-sa, îi spune Mesalinei)*. — Va să zică nu vă astimpăraţi cu cinematograful vostru?

MESALINA. — Care al nostru?

DECEBAL. — Al tău şi-al lui Hanibal. N'o să-mi spuneţi acuma că bătrînii ştiu de ce-i cărăbăniţi voi prin cinematografe?

MESALINA *(îl înfruntă şi îl strîmbă)*. — Ii cărăbănim ca să vadă ce-i pe pînză. Eşti mulţumit?

DECEBAL. — Mda! Şi ca să nu vadă ce-i lîngă dumnealor.

MESALINA. — Lîngă dumnealor eşti şi dumneata.

DECEBAL *(atins şi bănuitor, stă o clipă de i se uită în ochi)*. — Şi ce-i cu asta?

MESALINA. — Este că profiţi şi dumneata...

DECEBAL *(întinde gîtul)*. — Şi cum profit, mă rog?

MESALINA. — Profiţi că mergi la cinematograf pe degeaba...

DECEBAL *(desgustat)*.— Şi voi, nu mergeţi pe degeaba?

MESALINA. — Paaardon! Mai întîi că Hanibal intră totdeauna gratis, fiindcă îl cunoaşte toată lumea, iar eu sînt doamnă şi nu pot să plătesc singură.

DECEBAL. — Ce concepţie burgheză!... Şi mai spui că n'am dreptate cînd ţip împotriva capitalismului! Reduceţi totul la bani! Dar însfîrşit asta-i altceva. Vă priveşte ce concepţii aveţi.

MESALINA. — Apoi dacă ne priveşte ce concepţii avem, să ştii că avem o concepţie că n'ai dumneata nici un drept să ne ceri socoteală.

DECEBAL. — Şi dacă o să-ţi ceară socoteală nevastă-sa, ce-ai să te faci?

MESALINA *(îi răspunde popular, întrebînd pe acelaş ton)*. — Şi dacă o să te aresteze că eşti comunist tu ce-ai să te faci?

DECEBAL. — Va să zică tu crezi că-i tot una o religie socială cu un instinct animalic?

MESALINA *(adînc jignită)*.— Aaa! Dragă Decebal, dacă tu întrebuinţezi asemenea vorbe grele şi uiţi că sînt sora ta, atunci eu nu mai vorbesc... Eu mă aşteptam la tine, din contră, să înţelegi mai bine ca tataia, care dumnealui este bătrîn. Dar ca tu să mă învinueşti, asta n'aş fi crezut. Că dacă mie domnu' Ţiplică îmi place, şi e politicos, e foarte urît din partea ta, că îl faci cum îl faci, ca să mă amărăşti pe mine, care tu n'ai decît o soră şi ar trebui s'o protejezi.

DECEBAL. — Bine fato, dar tocmai asta vreau să fac şi

eu... Unde vrei să ajungi cu Țiplică — om însurat și cu copii ?...

MESALINA. — Ia nu mai exagera și tu... că are numai unul !

DECEBAL. — Foarte bine ! Unul, dar îl are !

MESALINA. — Il are fiindcă a fost delicat și nu i l'a pus în poartă lui Asan, căpitanul, care știi și tu că a trăit cu dumneaei, măcar că era însurat. Și nu i-a fost rușine să se ție de capul lui...

DECEBAL. — Dar ție de ce nu ți-i rușine să te ții de capul lui Țiplică?

MESALINA *(se oprește, apoi tace o clipă).* — Ei bravo ! Așa frate mai rar ! *(și fiindcă nu are alt răspuns, o podidesc lacrămile).* Va să zică o soră ca mine, mă agăț de gîtul bărbaților și sînt pe-un picior cu Țipliceasa. Merci, domnule cavaler ! Du-te acuma încaltea de spune și tataiei și Țiplicesăi, și omoară-mă și pe mine ca să fie complect ! *(apoi plină de scîrbă și de obidă își suflă nasul răzbunătoare).* Are dreptate tataia: una spui și alta faci, de cînd ai intrat la politică. Atunci de ce mai bați cîmpii, că nu-i bună însurătoarea și că trebue omul să iubească în libertate, dacă e vorba să-mi scoți mie ochii la așa caz ?

DECEBAL. — Ce-are aface una și cu alta ? Ce ? Acu e regim comunist, să iubești cum poți ? Acu nu poți !

MESALINA *(convinsă).* — Ei iaca, eu pot și acu'...

DECEBAL. — Nu poți...

MESALINA *(parcă-l roagă).* — Zău că pot ! De unde să știi tu ce pot ?

DECEBAL *(sîciit).* — Atunci iubește dragă, concurează pe Madam Țiplică dacă ești în stare, și lasă-mă în pace.

MESALINA. — Și de ce să nu fiu în stare ? Că eu nu iubesc ca dînsa. Eu iubesc sincer și dezinteresat.

DECEBAL. — Daaa ! Amor platonic ca la cinematograf !

MESALINA. — Ei da ! Să știi tu. Că așa-i frumos amorul.

DECEBAL. — Nici vorbă... Hanibal cu ea... Tu cu el... pe întuneric.

MESALINA *(gîtuită de indignare, înghite în sec și bîlbîie).* — Ei bine ești... e cevaaaa... Ai să mă faci să te insult că ești măgar !...

SCENA TREIA

ACEIAȘI, ILIE BOCANEȚ, APOI CLEOPATRA

BOCANEȚ *(în prag).* — Uite domnule ! Uite domnule, ce se mai sfădesc oamenii aiștia !... Doamnă Cleopatră ! Doam-nă Cle-o-pa-trăăăăăă...

CLEOPATRA *(de-afară).* — Ce-i omule ?...

BOCANEȚ. — Păi dumneata nu vezi că aici se întîmplă moarte de om?

DECEBAL *(potolit).* — Nu tatae. Discutam...

BOCANEȚ. — Păi eu ce spun... Dar vorba șefului: cînd te'ncontrezi cu bolșevicul, el are idei așa de mari, că nu încap prin urechi și-atunci îți sfarmă capul, să le vîre în creer. Mare vorbă și adevărată ! *(se uită la Decebal).* Uite dom'le, uite ce supărat îi, Sfinte Ilie, Trăsnitorule ! Uite ce supărat îi domnul Decebal al meu *(Mesalinei).* Da' să nu crezi că s'a supărat acu. Nuuu ! *(în taină și în rîs).* E supărat dela birou... *(către Decebal).* Tot nu ți-a trecut ?

DECEBAL *(morocănos).* — Spun eu ceva ? Faci ce vrei.

BOCANEȚ *(ridică fruntea și răspunde demn).* — Fac ce vrea slujba dom'le, nu ce vreau eu !

CLEOPATRA *(curioasă).* — Da ce-i ?

DECEBAL *(dă din umeri).* — Fleacuri mamae... *(bătrînului).* Știi ce ? Las-o baltă, că iar mi-aduci aminte și mă amărăști degeaba !...

BOCANEȚ.— Apoi nu! „Baltă să nu lași nimic în viața ta!"... cum zice șeful — și iaca are dreptate. Că de-o las acu baltă, mă amărăsc eu, și, cum zice dumnealui: „dacă s'ar măsura supărarea cu cotul, un cot de supărare la șaizeci de ani face cît treizeci de coți la douăzeci de ani".

CLEOPATRA. — Asta, cam așa-i.

BOCANEȚ. — Cred și eu. Dar acu, iaca să spui ce-a fost. Vine dom' Decebal la mine, cu o hîrtie a unui dom' plutonier. „Bun", zic, „Dă-o'ncoa !"

DECEBAL. — Era trei și douăzeci cînd am venit.

BOCANEȚ. — Exact ! Cincisprezece și douăzeci. Iau hîrtia și-o pun dedesubt. Asta-i regulă. Dumnezeu să fie cu petiția și să spue „Uite dom' Ilie, petiția !" eu o iau și-o pun dedesubt. Era lume destulă, optsprezece hîrtii ! Zic „Poftim luați loc" N'am zis așa ? N'am zis familiar „Stai băete". Nuuu ! Politicos. Ce ? Dacă-i băiatul meu să nu fiu politicos? El de colo la mine: „Tatae... mă grăbesc... !"

CLEOPATRA *(împăciuitoare).*—Dacă se grăbea băiatul...

BOCANEȚ *(scurt și energic)* — Păi cine-i fără grabă vine fără petiție, asta-i regulă ! *(alt ton).* Cum zic, eu mă uit la el și iar îi fac semn: „luați loc și așteptați". Trec o hîrtie, două, trei... Pînă anulezi timbrele, pînă pui stampila, dai număr, treci în registru... vremea se duce, că de-aceia-i vreme. El, iar ! Mă rog, cînd ingerințe cînd trafic de influență.

CLEOPATRA. — Cum, cum ?

BOCANEȚ. — Păi da ! Uite cum îi. Cînd eu aș face o măgărie numai de dragul tău, se zice că-i trafic de influență. *(Decebal rîde).* Ce rîzi ? Nu-i așa ?

DECEBAL. — Traficul de influență se chiamă dacă eu...
BOCANEȚ *(supărat)*. — ...dacă dumneata îți ei nasul la purtare și eu te las să-l ei! Dar eu nu te las, că știu și eu ce-i aceia. *(Cleopatrei, explicativ.* Uite cum e chestia. C'oană Cleopatră. Vii dumneata la mine și zici: „Iliuță, dacă mă iubești, dă număr la hîrtia asta înainte". *Asta-i* trafic de influență.
CLEOPATRA. — A! ha!
BOCANEȚ. — Așaa! Dar dacă zici altfel, se schimbă chestia și devine altfel. Ințelegi?
CLEOPATRA. — Nu!
BOCANEȚ. — Stai și nu te grăbi, dacă ai înțeles! Nu zici „Iliuță dacă mă iubești, etc. etc. Zici contrar: „Dom'Ilie, eu divorțez de dumneata, dacă nu dai număr înainte la hîrtie". Asta-i ingerință. *(Biruitor către Decebal)* Așa-i, ori nu-i așa?
DECEBAL. — Ce mai vorbă lungă? M'ai ținut un ceas și jumătate!
BOCANEȚ. — Nu dom' Decebal. Te-am ținut optsprezece hîrtii, că la mine aiasta-i ceasornicul.
CLEOPATRA. — Ei, și dacă treceai înainte ce era să fie?
BOCANEȚ *(indignat)*. — Ce era să fie? Era să fie nepotism domnule! Ne-po-tism! Aiasta-i mai rău decît comunismul; că și aiasta tot un fel de comunism îi. Dar *(cu ton biblic)* „adevăratul slujbaș își lasă neamurile pe scară, cînd intră la birou!" — așa zice șeful!
DECEBAL. — Bine! Bine! Dacă zice el ce să mai discutăm de geaba? E literă de evanghelie!
BOCANEȚ *(categoric)*. — Exact! Va să zică sîntem de acord!
DECEBAL *(îi lehamite și vrea să termine; de aceia îi răspunde moale)*. — De acord, tatae!
BOCANEȚ. — Și supărarea s'a dus?
DECEBAL. — S'a dus tatae!
BOCANEȚ *(radios)*. — Eh! Așa zi, dom'le!! Așa mai vii de-acasă... Bate palma ici! să fie acord familiar!... Că unde-i acord gata și fericirea! Și mai are șeful o vorbă frumoasă, de-o spune cu of la inimă — că s'a însurat tîrzior și i-i copilul micuț! „Să mă ție Dumnezeu pînă mi-oi vedea feciorul că-i ajuns să bată palma care l-a bătut!" *(De peste gard, dela vecini, răbufnește o gălăgie ascuțită și rea)*. Da ce-i gălăgia asta la Chirvăsuța? *(ride pe sub musteață)*. Să știi că mîine, la birou, iar spune că i-a sărit o așchie în ochi... *(Dar de asta rid toți fiindcă domnul Chirvăsuță mănîncă bătae din cînd în cînd, dela consoarta dumisale)*.
MESALINA *(ascultă)*. — Nu, acu el strigă...
BOCANEȚ. — Păi, așa-i dumnealui, om iute! Se repede pînă își mănîncă voinicia și pe urmă, cucoana, care 'mneaei

îi hodinită 'i pune sigilii pe obraz și îi dă număr de eșire! *(curios)*. Dar dela ce s'or fi luat?
MESALINA. — O zorește să se îmbrace...
BOCANEȚ *(Sare în sus)*. — Aoleu! Sfinte Ilie, Trăznitorule!... Și eu uitam, uita-m'ar curba!
CLEOPATRA. — Ce frate?
BOCANEȚ.— Păi nu mergem la cinematograf? Că acuși pică Bombonica și cu al dumisale.
CLEOPATRA. — Să pice! Dar pînă nu vine Hanibal, eu *tot* nu mă îmbrac...
BOCANEȚ. — Ba asta nu! De dragul lui dom' Hanibal al dumitale, n'am să mă supăr eu cu bomboana ceia de femee.
CLEOPATRA. — Atunci du-te sănătos cu Țipliceasa și nu ne mai pune foc de pomană.
BOCANEȚ. — Să mă duc?
CLEOPATRA. — Du-te!
BOCANEȚ *(cavaler)*. — C'oană Cleopatra, nu zi de două ori, că-i primejdie mare! Știi bine că am trecere.
CLEOPATRA. — Nici vorbă că știu. Doar nu-s oarbă. La cinematograf tot lîngă dumneata se așează. Crezi că n'am băgat de seamă? Hanibal ici, dumneata colo și dumneaei la mijloc!
BOCANEȚ. — Apoi vezi?
CLEOPATRA. — Văd.
BOCANEȚ. — Și nu te temi?
CLEOPATRA. — Nu!! Că s'ar putea să fie pentru băeți!
BOCANEȚ. — Iaca nu-i așa! Că vine Decebal, tinerel, deh! — și ea de colo: „C'oane Ilie, colea la stînga mea, de partea inimei, că dumneata ești amorul meu!" Zice ori nu zice? Zice! *(încheie profetic)*. Va să zică fii cu doxă și nu mă ispiti să încerc, că vorba ceia, asta-i marfă ca harbuzul: și dacă-i pe încercate, sînt în stare chiar să cumpăr.
CLEOPATRA *(ride cu două înțelesuri, ca să-l rușineze în fața copiilor)*. — N'ai decît să cumperi, dacă mai ai cu ce plăti! Din partea mea ai tot fraiul!
BOCANEȚ *(amenințător și cu ochi șireți)*.— C'oană Cleopatră nu mă face să-mi pui mintea, că pe urmă ese zisa șefului: „cu femeile cînd îți pui mintea, la sigur că o prăpădești"...
CLEOPATRA. — Și crezi că eu am să fiu păgubită?
BOCANEȚ. — D'apoi nici eu C'oană Cleopatră, că mie o să-mi fie cald și bine...
MESALINA. — Dacă ți-o fi tot așa de cald, cum îi lui Țiplică, săracul, apoi nu-i mare scofală, tatae!... Lasă-te mai bine păgubaș...
BOCANEȚ *(vede că Mesalina se aprinde și o potolește)*.— Ee... e-e-e! Ssst! nu te mai porni iar că n'ai dreptate!

MESALINA. — Ba am.

BOCĂNEȚ. — Ba n'ai. Pentrucă dumneata te ei după spusa lumii și nu după ce ai văzut cu ochii. Cît glumim, glumim, dar pe chestia aiasta se cade să judecăm omenește și să vorbim drept.

DECEBAL *(plin de ironie la adresa Mesalinei).*— Ea zice că vorbește drept.

BOCĂNEȚ. — Zice ea, dar cine-o crede? Păi să-l auzi pe Țiplică... cînd își desleagă inima la un pahar... Crezi că el n'aude tot ce se spune ? Știi dumneata că și de băiatul lor a spus lumea, fel și chip? Ba că-i al lui Asan căpitanul, ba al lui Vizante — șeful lui Țiplică dela percepție... ba cu cela — cum îl chiamă, Doamne? — Care-a fost la poștă... *(caută în minte)* R... r... Un nume cu R...

CLEOPATRA. — Raicu...

BOCĂNEȚ *(scutură capul).*—Nu, celălalt ghigherlul cu gambetă castanie și mănuși galbene... *(l'a găsit)* A ! Dăscălescu!... Și iaca, năpastă degeaba! — Că băetu-i cap-tăiat Țiplică. Pune-i mustață și trimite-l la Percepție, în locul lui Țiplică, să-mi tai nasul ! Dar tată-său și de o baga de seamă cine-va, să-mi tai nasul ! Dar nu mai departe, acu două zile, vine la mine, — Țiplică, — și rîde. Cică „Moș Ilie știi că azi am mai aflat una ?"... Și scoate, domnule, o scrisoare... Un scris așa... că semăna cu scrisul tău.

DECEBAL *(tresare).* — Al meu?

BOCĂNEȚ. — Da, zău ! Eu chiar am zis întîi „Dela domnul Decebal?" — dar era fără iscălitură. — Și Țiplică spune: „Cum să scrie Decebal asta, care el respectă pe Bombonica și frate-s'o?" Că era vorba de Hanibal, — pricepi? — Adică-te domnul Hanibal se ține cu nevastă-sa lui Țiplică...

DECEBAL. — Cum eram să scriu eu așa ceva ?

BOCĂNEȚ. — D'apoi, stai să vezi! A primit una, dar u-nu pe numele lui; pe numele ei. Tot de-o mînă scrisă. — Unul care o ia pe departe: că el o iubește pe dînsa... că așa... că pe dincolo — șmecherlîc în regulă mă rog — și că vrea să-i facă un bine — și că dumnealui — Țiplică — se ține cu un... *(nu vrea să spue)*... cu cineva... Iaca nu pot să spun cine, dar fată mare și cuminte — că pot să spun c'o cunosc.

CLEOPATRA. — Ei cine-i ?

BOCĂNEȚ. — Ei... *(și o arată cu un semn pe Mesalina, așa fel, ca fata să nu bage de seamă).*

CLEOPATRA *(înfuriată peste măsură, și fără pic de politică, sare în sus și țipă:)* — Bată-l mama Sfîntului, să-l bată. l-auzi păcătosul! Să se lege acu și de fata mea!? *(Bocăneț i-a făcut zadarnic semne să tacă pînă în clipa cînd bătrîna a dat pe față mișelia).*

MESALINA. — Cum ? De mine-i vorba ? Dar ce vină am eu ? *(și izbucnește în plîns bănuind urmări negre pentru soarta cinematografului lor).*

DECEBAL. — Asta trebue să fie numai din pricina cinematografului... că altfel...

BOCĂNEȚ *(vrea să potolească fata, dar, văzînd că nu izbutește, sare furios la Cleopatra).* — Poftim! Ai făcut-o să plîngă de pomană ! Ih! Ai să mori de bătrînețe și tot n'ai să te mai înveți să-ți pui lacăt la gură !

CLEOPATRA. — D'apoi n'o găsit de cine alta să se lege în toată mahalaua Podenilor ?

MESALINA *(printre sughițuri).* — Da' zău! Și să vezi acu ce-o să se întîmple! Matale ai să crezi...

BOCĂNEȚ *(îi tae vorba, indignat, de asemenea bănuială).* Da, să mă trăsnească Sfîntul Ilie, trăznitorul, dacă n'am rîs de s'a crucit și Ștrul cafegiul. Că nu m'o auzit rîzînd așa, de cînd mă știe...

MESALINA *(se uită ponciș la Decebal, ca o amenințare și scrișnește).* — Lasă, că oi afla eu cine-a făcut-o asta *(apoi hotărîtă, eroică).* Dar de-acu încolo, să știi tatae, că eu la cinematograf nu mai merg!

BOCĂNEȚ. — Ba iaca asta nu, ferească Dumnezeu! Că Țiplică rîdea și zicea... „Știi ce moș Ilie? Acu ar trebui să ne ducem în toată sara la cinematograf. Să-i facem să crape de necaz, nu alta ! Că trebue să fie vre-o javră de băetan, care dă tîrcoale Bombonicăi și dă asalt cu intriga, doar-doar o prinde în undiță pe careva!"

MESALINA. — D'apoi că tocmai așa trebue să fie !...

BOCĂNEȚ. — Nici vorbă! *(pe urmă, cu alt glas, și ca o încheere, spune fetei, chibzuit):* Iaca dudue Mesalino, vezi dumneata cum iscă vorba lumii ? Mai crede-o dacă-ți dă mîna! Păi, îți închipui că săracul Țiplică n'a crezut și el la început ? Era vînătă inima în el de scîrbă. Ba l'a împins păcatul de a pîndit și-a pus iscoade... doar-doar o prinde ceva !... Dar cînd a văzut omul, că-i răutate — pentru că îi femeia frumoasă, de rupe inima tîrgului — s'a rușinat de bănuială și s'a limpezit ca moara pritocită.

CLEOPATRA. — Apăi, nu se potrivește de loc! La urma urmei la alde Țiplică n'are ce să le pese. N'or să se mai însoare... Dar cînd s'or porni să umble vorbe de-o fată...

DECEBAL. — Asta, așa-i!

BOCĂNEȚ. — Ei, nu, dom' Decebal! Nu-i așa de fel! De gustul unui măgar, n'am să-mi închid eu fata la mînăstire.

MESALINA. — Chiar că numai asta ar mai lipsi!

CLEOPATRA. — Oooof ! Nu mai spune așa crăița mamei, că nu-i lucru ușor să te bați cu duhul cel rău...

MESALINA *(pornită).* — Și dacă m'oi spînzura, cine ce folos are ? Are dreptate tataia și cu dom' Țiplică. Ar trebui să-l facem să crape de necaz pe măgarul acela cu scrisoarea.

BOCANEȚ. — Dar nici vorbă! Păi să-l fi văzut Dumneata cucoană, pe Țiplică, ce frumos a luat el lucrurile, cum le-a întors, cum le-a sucit, cum le-a cîntărit... Și la urmă zice: „Uite moș Ilie, ici" și se face că pune ceva în palmă „vorbele de rău... dincoace" și ia în palma cealaltă fotografia nevestei: „nevastă frumoasă și inima mea, și liniștea mea... Apoi schimb, n'am să fac... Iaca așa". Și mă uitam eu după el, cînd a plecat — că s'a dus mai de vreme în sara asta — n'a mai stat cu noi, ca de obicei — spunea că are de dres gardul la grădină...

DECEBAL. — Da! Erau cîteva scînduri rupte — le bătea vîntul...

BOCANEȚ. — Unde asta?

DECEBAL. — In spatele casei, pe hudița morii de vînt...

MESALINA... unde urci la deal, spre dugheana lui Șișman.

BOCANEȚ. — Se poate!... Și cum spui, l'am văzut că-i omu' bucuros, că se duce acasă. S'a oprit la chioșcul lui Dobre de-a luat niște mere, — niște dulciuri, — ca să-i facă el gustul... Și ce să spui? Mi-a plăcut! Și m'am gîndit că are dreptate șeful: dacă nu-și bănuesc și se înțeleg, va să zică este acord familiar; și unde-i acord familiar, fericirea-i gata. *(oftează)*. Insfîrșit! Bine-i unde e că vorba lumii nu-l strică și păcat unde nu e!... Eeeee, *(se uită la ceas)*... Dar acu ia să ne așezăm la masă că-i tîrziu și dom' Hanibal n'are de gînd să vie.

CLEOPATRA. — Dar zic să mai stăm, că poate tot vine...

MESALINA. — Nu mamae, că-i tîrziu de tot. Ii nouă fără un sfert... Acuși vin alde Țiplică și...

CLEOPATRA. — Ei ce!... Nu mă face să spun, că iar se supără tataia...

BOCANEȚ. — De ce să mă supăr, dudue Mesalină? Spune!

MESALINA. — Nu vreau s'o văd pe cucoană, uitîndu-se în blidele noastre și strîmbînd din nas.

BOCANEȚ. — Eee, fetița tatei, nu te mai învîrti și tu mereu în jurul cozii, că nu-i frumos! Las'o în pace pe biata femee!

MESALINA. — Dar frumos îi din partea dumneaei să spue ca rîndul trecut? *(țugue buzele și o imită)*. „Mîncărică și varză? Mie nu-mi plac mîncărurile nistea... Eu am avut pui cu smîntînă și burdenej".

BOCANEȚ. — Păi dacă o fi avut, ce vrei să spue?

MESALINA. — Să nu spue nimic și să fie modestă, că nu șade rău la o femee *(vrea să spue: bătrînă, dar lasă locul gol)* ce este. El cum nu zice nimic? *(Și fiindcă nimeni nu-i răspunde schimbă vorba)*. Dar zău mamae hai să mîncăm. Ia să aduc eu! *(ese pînă la bucătărie)*.

CLEOPATRA *(după plecarea fetei, spune încet)*. — Aici a avut dreptate fetița. Țipliceasa ține nasul cam sus.

BOCANEȚ. — Vi se mai pare și dumneavoastră, c'oană Cleopatră!

CLEOPATRA. — Nu mi se pare de loc. Eu țin foarte mult la dumnealui, dar ce-i drept îi drept. Are uneori niște aere foarte... nu știu cum!...

BOCANEȚ. — Ia te rog, să nu mai bați în struna fetei...

CLEOPATRA *(supărată)*. — Apoi daaa! Eu n'aud, eu nu văd, eu n'am dreptate niciodată...

BOCANEȚ *(aude fata venind și îi face semn Cleopatrei)*. Ssst! Acu taci din gură, că vine fie-ta. *(Mesalina se întoarce cu mîncările și le împarte, după tot dichisul lor)*.

MESALINA. — Luați cît vreți, că lui Hanibal i-am oprit.

DECEBAL. — Chiar să vie și nu mai are vreme să mănînce!

CLEOPATRA. — Ei, nu-i nimic. Are să mănînce după cinematograf...

DECEBAL. — Va să zică alt rînd de lemne, ca să-i încălziți mîncarea dumnealui.

MESALINA *(cu judecată simplă)*. — Că doar n'o să mănînce mîncare sleită, să i se aplece.

DECEBAL *(înverșunat)*. — Să nu mai mănînce de loc, ca să se învețe odată minte și să vie la timp.

CLEOPATRA *(vrea să împace lucrurile)*. — O fi avut treabă, băiatul.

DECEBAL *(pufnește batjocoritor)*.— Ce treabă? Că doar nu muncește nimic. Stă toată ziua pe bancă, la grădină, și face *(cu dispreț uriaș)* poezie... Asta-i treabă?

BOCANEȚ *(ia lucrul în glumă, dar nu-i place răutatea băiatului)*. — Acu, pune-i un ștreang de gît și spînzură-l de un copac.

DECEBAL. — Dar ce? N'am dreptate?

BOCANEȚ. — Păi eu cred, că n'ai. — Ce-i de vină omu' că nu și-a găsit o slujbă potrivită? La Poliție n'a fost? La Prefectură n'a fost? La Asigurare n'a fost?

DECEBAL. — Da! Numai că dumnealui se plictisește!

BOCANEȚ. — Apoi asta-i!... Dar de ce se plictisește? Aud?

DECEBAL *(rar)*. — Fiindcă nu-i place să muncească... Lui îi place să facă poezie.

BOCANEȚ. — Dar ție nu-ți place?

DECEBAL. — Pe semne că nu.

BOCANEȚ *(zîmbește victorios, de concluzia lui)*.— Iaca de asta nu faci poezie și el face. Acu Dom' Decebal, eu, știi că altă mîndrie n'am, decît flăcăii mei și fata mea. Mi-a dat Dumnezeu copii, unul și unul... Că acela-i așa... că celălalt îi altfel, asta știe Cel de Sus de ce-a făcut-o. Dar se chiamă că

eu, pot să văd ce ștofă au în ei. Fata, are să se mărite,—va să zică meseria e făcută... Dumneata muncești, la bancă, la comunism, la militărie... ori unde ai fi se vede că muncești. Dar de dom' Hanibal garantează subsemnatul. Eu, în tot tîrgul, băiat de seama lui, nu știu... Frumos-frumos... deștept-deștept... El nu-i socialist, dar altfel, politică ? Uite așa, pe degete o poartă ! Cînd stă el să explice ceva la cinematograf, vezi și dumneata ce frumos spune... Acu, Bombonica lui Țiplică îi femee cu schepsis și tot soarbe vorba din gura lui!

CLEOPATRA. — Cred și eu! D'apoi Popeasca ?

BOCANEȚ. — Vezi ? Acu aistea, ai să zici că-s femei. Da Kaminschi ? Și acela-i om bătrîn, care joacă șah la Strul de cincizeci de ani. Mă rog ție, află el, că dom' Hanibal știe chestia cu șahuu... Il prinde pe flăcău pe drum și zice: „Ia hai mînzule să te bat, să nu mai joci, cît îi trăi. Ei bine dom'le joacă cu el și....

MESALINA, } — Cred și eu că l'a bătut !
(odată).
CLEOPATRA, } — L'a bătut Hanibal !

BOCANEȚ. — Nu! Dar iaca atîtica a lipsit *(și arată pe unghia degetului mic, ce puțin avea Hanibal pînă la biruință)*. Să moară Leahul, nu alta. S'a repezit la mine încruntat. „Bine, mă moșnegărie, ți-ai făcut odrasla să mă dea de rușine?" Și așa vorbă n'a spus Kaminschi, de cînd l'a adus pe lume leaha cea bătrînă. Ințelegi ce înseamnă asta, pentru Hanibal ?

DECEBAL *(nu vrea să se lase bătut)*. — Insamnă că stă toată ziua în cafenea și joacă șah...

BOCANEȚ. — Da! Dar dece nu joacă altceva? Hai? Apoi să-ți spun eu dece *(rar și apăsat)*. Fiindcă-i joc de cap. Asta-i. *(vorbește acum din toată inima și cu mare credință)*. Dom' Decebal, n'o fi făcînd el nimic acu dom' Hanibal, dar cînd s'o apuca odată de-o treabă, și o nimeri-o să-i placă, apoi minune este, ascultă-mă pe mine...

CLEOPATRA *(e încredințată și dumneaei)*. — Asta fără doar și poate.

BOCANEȚ. — ...Că uite chiar șeful spunea ca tine... „Mă Ilie" zice „Hanibal al tău, nu face nici o treabă!" „N'o nimerit'o" răspund. El de colo, mă tae: „Nici n'o s'o nimerească". Dar eu mi-am adus aminte de-o vorbă, dela bietul tata și i-o spun: „Apoi dom Șef, pînă n'o sta apa, să umple iezătura, moara nu merge". Stă șeful așa, de parcă ar fi zis: „Iaca cu vorba asta m'ai rămas". Dar pe urmă iar bate în băiat: „Bine, mă Ilie, dar prea mult trece pînă să se umple". Dar eu de colo, tot după vorba tatei i-o întorc: „Apoi dom' Șef se vede c'a fost croită iezătura naltă, să adune mai multă

apă, să aibă mai multă putere, c'o fi moara mare și are de măcinat zdravăn".

CLEOPATRA, } — Frumos i-ai răspuns!
(odată).
MESALINA. } — I-a închis gura, ce mai!

BOCANEȚ. — Zău așa ! Cred c'a mai spus o vorbă? Chitic a tăcut. *(acum încheе, biruitor și bătrînește)*. Așa că, dom' Decebal, dacă a înțeles el și un strein, cum stă chestia, apoi dumneata mai vîrtos se cade să înțelegi!

DECEBAL *(însă nu vrea să calce peste dreptatea lui. Răspunde mormăit și cu scîrbă mare)*. — Păi asta am înțeles-o eu de mult! Cine știe să ia ochii stă tolănit pe puf și cine nu, trage la ham.

BOCANEȚ. — ... Iar eu îmi bat gura de haram!...

DECEBAL. — Te cred, pentrucă ei apărarea unui trîntor care ar trebui eliminat din societate.

CLEOPATRA *(strigă, de parcă ar fi plesnit-o cu biciul)*.— Vai de mine Decebale! D'apoi cum îl vorbești tu, maică, parcă ți-ar fi dușman, nu frate!

DECEBAL *(sentențios și dîrz, încheе categoric)*. — Nu mi-i frate cine nu muncește.

CLEOPATRA *(dă din cap, obidită, de nefericirea ei)*. — Ei halal! Am și eu doi băeți și se mănîncă de parcă ar fi vitregi.

BOCANEȚ *(cu tot amarul)*. — Mai zi că n'are dreptate șeful cînd zice chestia cu acordul? Și n'am dreptate eu cînd mă plîng că în casa mea nu-i rost de mulțămire? Apoi îmi pare rău Dom' Decebal! Dela inima asta bătrînă îmi pare rău, că tocmai dumneata, care pot să spun că ești om deștept și cu politică, o amărăști pe biata maică-ta, să nu-i tihnească nici îmbucătura nici cinematograful!...

CLEOPATRA. — Apoi tocmai de cinematograf îs bună eu acum... Duceți-vă singuri, că eu nu mai am inimă să merg!

BOCANEȚ. — Așa? Asta nu! Nici de dragul lui Dumnezeu nu mă duc singur la cinematograf, să se uite lumea la mine ca la o brezae! *(încheе poruncitor)*. Mai bine stăm acasă toți!

MESALINA *(înlemnită de prăpădul care i-a urgisit, șoptește oftînd)*. — Vezi ce-ai făcut Decebale?

DECEBAL *(nu se pleacă)*. — Mi-am făcut datoria față de conștiința eului meu.

BOCANEȚ *(se supără)*. — Și de eul mă-tii, nu-ți mai pasă de loc ?

DECEBAL. — Dar ce vreți să vă fac, dacă vă supărați de cîte ori spun eu un adevăr?

BOCANEȚ. — Și nu-ți pare rău că ne vezi amărîți?

DECEBAL. — Imi pare, dar nu-s de vină eu.

BOCANEȚ *(răzbunător)*. — Binee. Atunci ducă-se pe

gîrlă acordul șefului, dar o să mergem la cinematograf fără domnul Decebal. Și de azi încolo nu-l mai luăm niciodată. Facem acord fără el și gata! La urma urmii mai bine un acord mai mititel, decît unul mare care nu există!... Scurt. Hai cucoană Cleopatră, du-te și te îmbracă.

CLEOPATRA. — Nu mă duc, că nu mai am nici un chef de cinematograf.

BOCĂNEȚ. — Te poftesc să nu te îndărătnicești că pe urmă mă supăr și eu!

MESALINA. — Zău, mamae, vin oamenii aceia să ne ia...

CLEOPATRA. — Duceți-vă voi singuri, că n'or să moară de lipsa mea!

MESALINA. — Apoi dacă nu mergi matale, nu mă duc nici eu. Cum am să mă duc fără mămăica? Vrei matale să-mi strici toată bucuria mea?

CLEOPATRA. — Nu vreau, ghețișoara mamei, dar mi-i cătrănită inima — crede-mă. Și-am să vă stric toată plăcerea. *(apoi, cu amar)* Mai bine aș muri decît să mai văd și să mai aud asemenea lucruri ce-am auzit. Și nici măcar nu-i pare rău că m'a amărît...

DECEBAL. — Eee, mamae, știi foarte bine că n'am vrut să te supăr pe matale...

MESALINA *(grăbită să îndrepte lucrurile, vorbește cu Decebal)*. — Și-i pare rău... Și te roagă să-l erți și să mergi la cinematograf. — Da? Uite te rugăm toți...

CLEOPATRA. — Bine. Poftim! Am să merg, să nu ziceți că vă stric și eu cheful cum mi l'o stricat el mie... Mă duc să mă îmbrac. *(ese)*.

(Așezați la masă, Bocăneț pune, furios, foarte multă sare în farfurie).

MESALINA. — Ce pui atîta sare, tatae?

BOCĂNEȚ *(pufnește)*. — Nu știu ce are mîncarea asta, dar n'are nici un gust. Nesărată, afumată, naiba știe ce-i...

CLEOPATRA *(de dincolo)*. — Se vede că n'ai dumneata chef de mîncat...

BOCĂNEȚ. — Ba am, ceva strașnic, dar nu-i ce trebue! Ia miroasă, dom' Decebal, nu-i afumată?

DECEBAL. — Cam...

BOCĂNEȚ. — Ce cam?... Dacă simt și eu, care am nasul înfundat, apoi trebue să fie afumată nu glumă.

CLEOPATRA *(de dincolo, atinsă în demnitatea ei de gospodină)*. — Ia mănîncă acolo și taci din gură, că nu-i nici o afumată.

BOCĂNEȚ. — Duduie Mesalină, ia spune matale!...

CLEOPATRA *(de dincolo)*. — Ii afumată fetițo?... *(dar Mesalina îi face semne bătrînului, ca să-l îmblînzească)*.

BOCĂNEȚ *(furios)*. — Nu-mi face semne!... Spune-i cucoanei... Afumată-i ori nu-i afumată?... Am și eu nas!... Nu-mi place să mă orbească nimeni! Spune-i!...

CLEOPATRA *(intră)*. — Ia nu te porni așa...

BOCĂNEȚ *(îi vîră farfuria în nas)*.— Ba nu! Oi zice că-i perfect cînd îi afumat! Pune nasul și vezi! Ii năzăreală ori îi afumătură ?

CLEOPATRA *(nedumerită, după ce-a mirosit)*. — S'o fi ars pe foc! Cine-i de vină, dacă vii tîrziu?

BOCĂNEȚ *(trîntește farfuria și furculița)*. — Ei, bine că m'ai scos tot pe mine vinovat! Și ce să zic, ai dreptate: Gospodină n'am, fată n'am... Trebuia să văd eu de tingirea de pe foc...

CLEOPATRA *(începe să se supere)*. — Ia ascultă! Te rog să nu mă ei pe mine în răspăr, de față cu copiii, că pe urmă mă supăr de tot și nu mai merg la cinematograf.

BOCĂNEȚ. — Apoi, acu, să fii dumneata sănătoasă, că nu mai merg eu!

CLEOPATRA, } — Bine bre omule...
(odată)
MESALINA. } —Tataie...

BOCĂNEȚ *(nu-l mai potolește nimic, își dă drumul în voe la tot năduful din dumnealui)*. — Nici un tataie, nici un omule! Mă duc să mănînc la un birt în tîrg! Cel puțin acolo n'am nici o pretenție!

CLEOPATRA *(supărată temeinic)*. — Așaaa? Binee!! Atunci drum bun și poftă mare! *(și ca să pue punct iese, trîntind ușa în urma ei)*.

MESALINA *(iar e gata să plîngă, în fața catastrofei. Și iar se tîngue nefericită că nu se duce la cinematograf)*. — Ei poftim! Vezi ce-ai făcut? Și mai spuneai de Decebal...

BOCĂNEȚ *(mai potolit de răul pe care l'a făcut, răspunde îmbufnat, dar încet)*. — Apoi, să nu-mi răspundă așa. Să spue frumos, nu că-s eu de vină. Auzi dumneata! Eu îs de vină că i s'au afumat mîncările, *(miroase în farfurie)*. Și ce afumătură... *(Mesalina vrea să-i ia farfuria)*.

MESALINA. — Ei lasă nu mai mînca, dacă nu-ți place.

BOCĂNEȚ *(furios)*. — Păi nici vorbă că nu-mi place. Dar nici de foame n'am să mor din pricina dumneaei ! *(și încruntat nevoe mare, înghite crîncen și dușmănos, bombănind, întrerupt)*. Așa-i la supărare ! Toate ponoasele îți cad pe cap. Copiii te supără, nevasta te supără, mîncarea-i afumată și cinematograful se duce pe apa Sîmbetei...

MESALINA. — Nu zău, nu mai spune asta, că ar fi mare păcat. Numai să vrei matale și o împăcăm noi ușor pe mamaia !

BOCĂNEȚ. — N'o mai împăcăm ! Acum nu mai merge că dumneaei e neam tătărăsc. Parcă are asfalt în vine. Cît

îi cald faci ce vrei din el. Dar cine o apuca să prindă scoarţă, treci cu harabaua şi habar n'are !

(Un pas pe prispă, luminează ochii trişti ai duduei Mesalina).

MESALINA. — A ! Salvarea ! A venit Hanibal ! *(către Hanibal).* Hai repede de-o împacă pe mamaia, că s'a supărat pe tataia şi nu mai vrea să meargă la cinematograf...

SCENA PATRA

ACEIAŞI, HANIBAL

HANIBAL *(sigur de puterea lui).* — Eh ! Fleacuri ! Cum n'are să meargă ? *(şi îşi scoate mănuşile galbene şi moi, deget cu deget, ca orice om elegant).*

BOCĂNEŢ *(extaziat).* — Mă, mă, mă, ce mănuşi !... Şi galbene ! Parcă eşti Raicu dela poştă !...

MESALINA. — Lasă acum mănuşile *(dar nu poate să nu-şi spue părerea)* ăs sublime Hanibale ! Parcă eşti Mosjoukine cu ele. Dar hai să o împăcăm.

HANIBAL. — S'o împace cine a supărat-o. Să spue că vorbeşte şi în numele meu !

MESALINA. — Hai tatae ! *(îl tîrîe pe Bocăneţ la Cleopatra in odae).*

HANIBAL *(lui Decebal, zîmbindu-i dulce şi superior, pentru că acela, de necaz, se face că nu vede nimic).* — Iţi plac mănuşile ? *(i le flutură sub nas).* Două sute douăzeci de la Ruleta.

DECEBAL *(mîrîe).* — Mda !... Cine are de unde să dea, e elegant ! *(apoi atacă).* Dar pe cine ai mai jăcmănit de bani ?

HANIBAL. — Pe vreunul mai prost decît mine, se vede.

DECEBAL. — Tot n'ai terminat tot tîrgul ?...

HANIBAL. — Lasă că-ţi vine şi ţie rîndul, n'ai grije.

DECEBAL *(ameninţător).* — Aş vrea să te văd !

HANIBAL *(rar şi convins).* — Ai să mă vezi şi ai să te miri tu singur, cum ai să mă onorezi !

DECEBAL. — Nu fii aşa de mîndru dinainte, că poate afacerea asta n'are să-ţi reuşească.

HANIBAL. — Ba daa ! Mie îmi reuşesc toate afacerile. Chiar şi cele imposibile ! Ai mai spus tu şi altă dată că n'am să reuşesc şi iată că am reuşit. Ştii tu ce am aici ?... *(arată o hîrtiuţă).*

DECEBAL. — Aha ! Scrisorica asta te face aşa de radios ?...

HANIBAL. — Certes ! Căci s'a făcut !... Diseară la cinematograf, stabilim locul, ziua şi ora... Imi pare rău că nu-ţi place, dar n'am ce să-ţi fac.

DECEBAL. — De ce să nu-mi placă? Treaba ta! Dar dacă o afla bărbatu-său, ai să vezi tu ce bine are să-ţi fie !

HANIBAL. — Eşti un prost !... N'are să fie în nici un fel că a şi aflat. S'a găsit un intrigant să-i scrie... Şi ştia ce s'a întîmplat. Mi-a arătat chiar Ţiplică scrisoarea. Un scris cam la fel cu scrisul tău. La început am crezut că-i dela vreo femee — bănuiam pe Aneta, care nu mă iartă, c'am plăcut-o; Dar Bombonica spune că ştie precis cine-i şi că de nu s'astîmpără — cică o să-i trimeată ca răspuns — îi rupe urechile. Aşa încît vezi, bărbatul se respectă şi joacă perfect rolul cel frumos cu demnitate şi cu coarne... Azi i-am scris damei un bilet dulce şi înfocat şi i l-am pus în grădină. Am găsit o ascunzătoare extra, după un stîlp. O scîndură care se dă la o parte. — Interpui scrisoarea şi gataaa!

DECEBAL. — Scîndura care este ruptă, pe uliţa morii de vînt ?...

HANIBAL. — Uite, domnule ce bine o ştie ! Ahaaa ! Ai colindat şi tu pe-acolo se vede ! Ai cercat ?... Regret... Dar de acum, c'est fini ! Cetatea are garnizoană solidă şi nu se mai poate cuceri !... *(oprit de-odată şi bănuitor).* De ce zîmbeşti?

DECEBAL. — Mă gîndesc la un lucru. Ce-ar fi, dacă Ţiplică s'ar apuca, într'o bună zi, să dreagă gardul şi-ar da peste o scrisorică ?

HANIBAL. — N'ar fi nimic dintr'o mie şi unu de motive. Mai întîi că sunt foarte diplomat: Nu mă iscălesc şi nu fac aluzii care să trădeze cine sînt... Asta e din experienţă... Şi apoi peste două zile c'est fait ! Ce-are să fie pe urmă, c'est egal !...

DECEBAL. — Şi ce-ar fi dacă Ţiplică s'ar fi pus să dreagă gardul tocmai azi?...

HANIBAL *(rîde).* — Nu l'a dres ! Am trecut pe-acolo chiar acum, să constat „de visu" ce-i cu scrisoarea...

DECEBAL. — Şi ?...

HANIBAL *(gest larg).* — Scrisoarea era luată.

DECEBAL. — Cum ? N'a dres gardul ?

HANIBAL *(îngheţat de o teamă, întreabă repede).* — Dar ce ? Trebuia să-l dreagă ?

DECEBAL *(satanic şi înţelegînd că e stăpîn pe situaţie).* — Daa, domnule don Juan! Ţiplică s'a dus acasă, mai devreme, să dreagă gardul. I-a spus tataiei...

HANIBAL. — Ei şi ?

DECEBAL. — Şi ? Mă întreb de ce oare nu l'o fi dres ? Erau scînduri acolo ?

HANIBAL. — Mi se pare... Am văzut parcă şi un ferăstrău... Dar asta ce-ar însemna ?...

DECEBAL *(vesel la culme, desvoltă cu logică toată drama).* — Că omul a găsit scrisoarea şi-a lăsat lucrul baltă. A văzut că are altceva mai important de făcut...

HANIBAL *(cu ochii mari).* — Ce să facă?
DECEBAL. — De unde știu eu ce să facă?
HANIBAL *(înghite în sec, bănuind ceva mai mult).* — A fost pe aici?
DECEBAL *(rînjind).* — Pînă acum nu, dar are tot timpul să vie. *(rar și batjocoritor).* Șterge-ți sudoarea de pe frunte și fii calm. Eu, am să te ajut cît oi putea — dar mi-i teamă că n'ai să mă asculți, cum nu m'ai ascultat nici pînă acum. Și doar ți-am spus să lași femeia în pace!
HANIBAL *(răzbunător).* — Ca s'o iei tu?
DECEBAL *(cu dispreț și mirare).* — Eu? N'o pot suferi!
HANIBAL. — Te cred. Pentru că acum ești gelos. Ești mort de gelos... *(deodată însă, se încruntă și vine spre el. L'a fulgerat o bănuială gravă și crede c'a înțeles totul).* Ei comedie! Nu cumva ești d-ta și cel cu scrisoarea?... *(Decebal, prins, se sperie, și dă să se scoale, dar Hanibal îl trîntește înapoi).* Stai pe scaun, de ce te ferești? Va să zică, tu ești...
DECEBAL *(răsuflă greu).* — Bine Hanibal... Cum poți să-ți închipui tu?...
HANIBAL. — Nimic!...
DECEBAL. — Hanibal...
HANIBAL *(definitiv).* — Nimic!... Dar dacă s'o întîmpla să am vre-o neplăcere, să știi că eu sînt un om teribil la mînie...

SCENA CINCEA

ACEIAȘI, MESALINA, APOI BOCANEȚ, APOI CLEOPATRA

MESALINA. — Hanibal dragă, mamaia nu vrea să meargă în ruptul capului.
HANIBAL *(lui Bocăneț).* — Și matale n'ai izbutit s'o convingi?
BOCANEȚ *(i-i lehamite de toți și de toate).* — D'apoi că eu nu mai am nici o trecere! Iaca, frumusețe de seară, se strică dintr'un fleac *(oftînd din băerile inimii).* Nu-i dom' Hanibal... nu-i!
HANIBAL. — Ce să fie?...
BOCANEȚ. — Nu-i acord în casa asta!
HANIBAL *(sigur de trecerea și puterea lui).* — Lasă că-l fac eu!
MESALINA. — Fă-l Hanibal, fă-l!...
BOCANEȚ. — Zău, mă rog ție! Vine acuși bomboana aia de femeie și rușine are să-mi fie, să-i spun c'am stîrnit'o de pomană!

HANIBAL. — De pomană, nu, că la urma urmei mergem numai noi...
BOCANEȚ. — Apoi asta nu! Asta nu pot eu. La mine e regulă: la slujbă și bărbat și nevastă *(că și ținutul casei îi slujbă — cum zice șeful).* Dar la petrecere și bărbat și nevastă. Altfel nu-i îngăduit!
MESALINA. — Hai Hanibal!
HANIBAL *(dulce și tare).* — Mamaie... *(șoaptă).* N'a fost bine... Stăi să facem diplomație *(cu glas tare și mai dulce).* Mămăică dragă... mămăică... Ei? Nu-mi răspunzi nici mie?
CLEOPATRA *(de afară).* — Ce-i?
HANIBAL. — Vino încoace...
MESALINA *(încet).* — Du-te tu acolo...
HANIBAL *(la fel).* — Asta-i diplomație! *(tare).* Mămăică, vino încoace!
CLEOPATRA *(de afară).* — Nu viu, că's supărată. Vino tu încoace!
HANIBAL. — Vrei să mă scol dela masă? Păi se poate? Matale care spui, că omului nu trebue să-i strici nici somnul nici masa, că e păcat...
CLEOPATRA. — Dar, nu vreau să dau ochii cu tată-tău...
HANIBAL. — Bine atunci îl scoatem afară *(aspru).* Domnule Bocăneț te rog să eși afară!
BOCANEȚ *(supărat).* — Ho! Și nu țipa așa că mă duc...
HANIBAL *(șoaptă).* — Ssst! Stai aci...
BOCANEȚ *(încet și vesel că a priceput).* — Aha! Asta-i cu schepsis.
HANIBAL *(încet).* — Stai acolo lîngă ușor și cum intră închizi ușa. *(tare).* A plecat mamae.
CLEOPATRA *(intră cu pălăria lui Bocăneț în mînă).* — Dați-i pălăria, să nu mai capete un guturar.
BOCANEȚ *(umil și șiret).* — Sărut mîna de grijă C'oană Cleopatro!
CLEOPATRA *(se supără cînd vede că a fost păcălită).* — Așaa? Voi umblați cu șurubării. Aiasta ca să mă îmblînziți? Apoi n'ați potrivit-o bine, că de mers nu merg *(și direct bătrînului).* Cel puțin pe tine, nici să te văd în ochi, bursuc bătrîn și rău.
BOCANEȚ. — Cucoană Cleopatră, te rog eu... Iaca, zice șeful o vorbă cu Mahomet și cu muntele. Cînd nu vine unul la altul, se duce celălalt!... Înțelegi?
CLEOPATRA *(fără discuție).* — Nu!
BOCANEȚ. — Păi eram supărat și deh!... Ca omu cu muștarul!... Dar acu te rog!...
CLEOPATRA *(mai scurt).* — Nu.
BOCANEȚ. — Nu? *(e jignit).* Apoi îmi pare rău.
HANIBAL. — Dar dacă te rog eu mamae?

MESALINA. — Şi eu, şi Decebal ?... Haaai mamaie !... Să fie acord cum zice tataia...

CLEOPATRA *(lui Bocăneţ între mîngîierile şi linguşirile copiilor, zîmbind).* — Ei, nu te mai uita urît. Că iaca mi-a trecut! Mă duc să mă îmbrac.

BOCĂNEŢ *(dezgustat).* — Ce să mă uit ? Nici nu vreau să mă uit, că acu *eu* îs supărat !

HANIBAL. — Pfiuu ! Şi acu de ce mai eşti supărat ?

BOCĂNEŢ *(şi-a eşit din sărite).* — Păi cum să nu fiu dom'le ? Eu viu, mă căciulesc: cucoană în sus... cucoană în jos... că-i aşa... că-i una... că-i alta... că-i treacă-meargă... Şi Madam Asfalt: Nu, nu... şi iar nu. Dar vine dumnealui, de colo *(şi îl imită cu răutate):* — „Mămăică hai" şi dumneaei gata ! Ceară moale ! *(hotărît).* Apoi treabă-i asta ? Acord îi ista ? Stuchi-l'ar mîţele.

CLEOPATRA. — Bine ! Să-l stuche... Că dacă-l stuche înseamnă că este ! Dar vorba-i, eu ce fac ? Mă îmbrac, ori nu mă mai îmbrac ?

BOCĂNEŢ. — Imbracă-te, dezbracă-te, fă ce vrei ! Intreabă-i pe dumnealor... nu pe mine...

HANIBAL.— Păi noi suntem cu acordul făcut !

BOCĂNEŢ. — Ei brava! Adică-te o ei pe după chersic, ca să zici că numai eu îl stric.

MESALINA. — Păi aşa e !

BOCĂNEŢ *(indignat).* — Il stric eu-?

HANIBAL. — Da. Că noi mergem toţi! Chiar şi Decebal, cu toate că îl doare capul ! *(ameninţător şi dulce).* Mergi şi tu Decebal draaagă. Nu-i aşa ? *(încet).* Te ia dracu dacă nu mergi !

DECEBAL *(dă din umeri şi se răzbună măcar în felul lui).* — Dar să ştiţi că eu n'am bani de bilet.

HANIBAL. — Ştiu. Plătesc eu. Cred că primeşti, nu ? *(graţios).* Merci !... *(către Bocăneţ).* Acu tataie, spune dacă mai ai curajul să strici acest acord familiar.

CLEOPATRA. — Nu-i spune de două ori că bursucul aista îi în stare să strice toată bucuria oamenilor.

BOCĂNEŢ *(înfuriat fără măsură).* — Cee ! Acu îţi baţi şi joc de mine ? Te poftesc să-ţi vîri minţile în cap, că în casa aiasta eu îs bărbat şi eu poruncesc. Şi să pleci numai decît de aici, să te îmbraci, ca să mergem la cinematograf ! Acu nu mai admit nici o discuţie ! Pas alergător ! *(Un zgomot de afară ciuleşte urechea fetei).*

MESALINA. — Sssst ! A intrat cineva pe portiţă...

HANIBAL. — Ţiplică trebue să fie!

MESALINA *(în uşe, se uită).* — Nu ! Parcă e Paulică... *(apoi intrigată).* Dar ce-i puiule ?

SCENA ŞASEA

ACEIAŞI, PAULICA

PAULICĂ. — M'a trimes tătel cu o scrisoare.

HANIBAL *(nervos).* — Dă-o'ncoa. *(O rupe repede şi citeşte gîtuit).* „Dragii şi stimaţii mei prieteni. Imprejurări idependente de voinţa noastră, aş putea să zic cauze de forţă majoră, obligă pe doamna soţia mea...

BOCĂNEŢ *(uimit).* — Da ce l'a apucat de scrie aşa ?

HANIBAL *(înghite o clipă în sec).* — ...obligă pe soţia mea să nu iasă din casă... aşa încît cu cel mai profund regret sînt silit să vă anunţ acestea, că nu mai mergem la cinematograf, adică, unde am fi petrecut în plăcuta dumneavoastră societate, cîteva clipe frumoase admirind filmul. Vă sărut mîinile şi vă salut respectiv. Al dumneavoastră devotat şi respectuos prieten. Ţiplică. *(Hanibal pleacă fruntea, în timp ce ochii lui Decebal se luminează şi îi alungă durerea de cap).*

CLEOPATRA *(ne mai ştiind ce să creadă).* — Dar ce s'a întîmplat Paulică ?

PAULICĂ. — Mămica a căzut de pe scaun nu ştiu cum, şi s'a lovit rău.

BOCĂNEŢ *(larg, omenos şi mişcat).* — Sărăcuţa... Şi-a scrîntit vreo mînă ?

PAULICĂ. — Nu mi-a spus. Aici la ochi şi pe obraz. Şi i-a curs sînge din nas...

DECEBAL *(cu siguranţă şi precizie de medic în diagnostic).* — S'au făcut vînătăi ?... Aşa, pete pe faţă ?

PAULICĂ. — Da.

CLEOPATRA. — Şi-o doare ?

PAULICĂ. — Acum nu. Dar a plîns mult. Şi eu m'am speriat... Şi tata se supărase.

BOCĂNEŢ *(încremenit).* — Mţ! Mţ! Mţ! Inchipueşte-ţi dom'le ce-i şi viaţa omului... Din bun sănătos. Pac ! Nenorocirea !

DECEBAL *(rece, biruitor).*— Dar, cum s'a întîmplat, puiule ?

PAULICĂ. — Nu ştiu... Tătel se dusese cu unelte să dreagă gardul în grădină şi s'a întors repede şi a intrat în casă. Nu ştiu ce i-a spus mamei că mama s'a speriat foarte tare şi atunci a căzut... Şi... *(dă din umeri şi încheie)* cum v'am spus...

(pauză mare şi grea)

BOCĂNEŢ. — Acu ce facem?

DECEBAL *(senin şi trufaş).* — Să mergem noi singuri, nu-i aşa ?

CLEOPATRA. — Eh ! Singuri n'are rost...

MESALINA. — Dar, Paulică, domnul Țiplică-i sănătos. Nu poate să vie dumnealui ?

BOCANEȚ. — Mț ! Frate ii nu știu cum...

DECEBAL. — De ce?

HANIBAL. — Nici nu-i uman să mergem noi să petrecem, cînd biata femee stă în pat și suferă.

BOCANEȚ. — Ei da, aici ai dreptate !

MESALINA. — Dar Paulică, spune că n'o mai doare. Ar putea măcar domnul Țiplică să vie, nu?

PAULICĂ. — Da, chiar a spus, că dacă vreți, dumnealui ar putea să vie, dar mai tîrziu.

HANIBAL. — Nu, nu! Nu-i frumos față de madam Țiplică, să-i luăm bărbatul tocmai acum, cînd are mai multă nevoe de el. Ș'apoi, n'ar mai avea nici un haz tot filmul !

BOCANEȚ. — Da sigur ! Spune-i Paulică, puiule că lăsăm pe altă dată și dorim sănătate coniței.

CLEOPATRA. — ...Și că viu mîini s'o văd.

PAULICĂ. — Sărut mîna, bună seara.

MESALINA. — Bună seara Paulică !... *(Paulică pleacă).* Ce păcat !

SCENA ȘAPTEA

TOȚI AFARĂ DE PAULICĂ...

CLEOPATRA. — Mă rog... Eu mă mai îmbrac ori nu ?

DECEBAL. — Eu totuși zic să mergem noi.

BOCANEȚ. — Nu, dom' Decebal !! Toată lumea e cu nu, fii și dumneata!

DECEBAL. — Mă rog, dacă Hanibal nu mergeee... firește, nu merg nici eu — că drept să spun mi-ar fi foarte drag să fim toți !...

BOCANEȚ. — Eeee ! Stați frate, că cinematograf tot vedem... Stringeți masa iute... și vă arăt eu o invenție grozavă ! *(ese pe o ușe în vreme ce femeile ies cu tacîmurile în partea cealaltă).*

SCENA OPTA

DECEBAL, HANIBAL

DECEBAL *(înfundat și nu-și mai încape în piele de bucurie).* — A bătut-o zdravăn !

HANIBAL *(scrîșnește).* — Ai noroc tu, că am scăpat cu fața curată !... Altfel....

DECEBAL *(ride).* — Mă rog, sîntem chit !

SCENA NOUA

TOȚI

BOCANEȚ. — Iaca așa! Stați mă rog dumneavoastră. Cine ghicește ce am eu aici ? *(flutură o hîrtie păturită).* Nu ghiciți ferească Dumnezeu ! *(rar).* Programul filmului. L'am cumpărat dela Pincu tipograful... că e mai eftin și mi-i în drum. Prima afacere ! Și-acu uite-o și pe-a doua. Eu citesc subiectul... și dom' Hanibal ne spune cum s'arată, că el a văzut fotografiile... Și gata cinematograful ! Nu ?... Simplu și eftin !

Așaaa ! Acu să-i zicem: „Simțuri detracate sau extazul unui nou Sardanapal". Frumos titlu... „Emoționantă dramă senzațională din viața de higlife a elitelor din Paris, Berlin, Madrid și Roma. Neîntrecută capodoperă cinematografică după celebrul roman al lui Leclerc autorul capodoperei „Răzbunare de hienă" șapte acte. Așaa ! *(răsuflă și o ia de la capăt).* Intr'o adîncă noapte de Decembrie.. pe un frig exorbitant, cînd briza crepusculului se schimbase în crivățul ernei Siberiene, Marchiza Roujanne de Parma... Acu, ia spune Dom' Hanibal cam cum arăta Marchiza asta ? Dar stai... *(mișcat).* Ia uitați-vă... Spuneți și voi n'are dreptate șeful ? Nu-i frumos cînd ii acord ?... *(și în timp ce se închide scena încetișor, vorbele bătrînului șiruesc domoale, blînde și încropite de biata lui fericire).* Eee !... Va să zică „cînd briza crepusculului serii se schimbase în crivățul ernei Siberiene... Marchiza Roujanne de Parma..."

VICTOR ION POPA

■

O ŞEDINŢĂ DE RADIOFONIE

— „Apăi ăţi auzi un potpuri, cum nu-i îngăduit să auzi decît la muntie, îi aerul curat şi prindie domnule, tot prindie! Le-om punie toate să vedieţi conţert mîndru!"

Aleargă liceanul. Potriveşte la cutii, gazda. Se'ntoarce băiatul cu o cărţulie cu copci şi găurele pe scoarţe, îmi pune pe cap o cască, anină de-o ladă sîrma ce-atîrnă, şi de o pilă, au grămădit treizeci înodate pe masă; gazda suceşte şuruburi, rotile, au şi amplificatoare, le-aşează. Hurue, tăcăne, miorlăe, şueră, scîrţie, zbiară, flueră, urlă! Acum... drăngăne toate!

Unul, geamantanul ăl mare, încarcă, descarcă şi cîntă „Leit-motivul" din Tanhäuser; a prins Colonia din ţara nemţească.

Radio adus de Elji răcneşte: „Radetzky-marş!" şi casca îmi ţipă'n urechi: „Ce te legi-ini codrule?!" au sucit un şurub şi „Tanhäuser" a tăcut.

Ţambale şi ciardaş; sare gazda'n picioare; rupe nepoata din scaun, saltă'n călcie şi bate din tălpi, se roteşte, se lasă pe vine, plesneşte din deşte şi chioie, s'a 'nveselit!

Scot casca din cap; ori visez, ori îi balamucu, cîntă şi cucu şi-a răguşit Leu lătrind.

Au terminat ăia de-acolo, de unde cîntă, noi n'am isprăvit de îndurat!

— „Cum îţi plăcu?" mă'ntreabă gazda, — „nu-i minun-năt?!"

— „Este!" — răspund, — „dar eu cred că patrusprezece radiouri, toate'mpreună, ar spune mai mult!"

— „I-este!" afirmă şi iar a prins trei stăţii sau nouă.

O zbughiesc afară. Lună şi stele. Multe rabzi, Doamne!

Mă plimb, e răcoare şi bine. Nu mai răsbate dănănaia din casă.

Şi... iar o aud, s'a deschis uşa, vin dintr'acolo. El şi cu Mario.

— „Vezi drag...ă, dumniavoastră... simt eu... nu's sîntieţi încă satisfăcuţi dieplin..."

— Sînt... mi's... cum să nu fiu?" păcatele mele!

— „Na că vrieţi să vedieţi cierbii!?"

— „Vrem! spune Mario".

Gîndeşte o clipă şi...

— „Apăi ieu încă m'am socotit că cierbii nu să văd cum aţi vrut dumniavoastră..."

— „Noi... am vrut?"

— „Apăi era tîrziu tarie, erau la mîncă şi la odină; pînă'n ciaşu şasie dimineaţa de vă niemeriţi sus, gata! îi vedieţi, — apoi mai tîrziu nu's!"

Eu, mai să mă'nfurii... nu i-o fi biznit să ne pornească la cerbi acum?

— „Apăi... plecăm... cu toţii, cu Falger; îl vestiesc de'ndată şi cînd o fi ciasul trei, apăi pornim dar numai sama binie, fără şoaptă!" zice. Bine.

— „La trei, rămînie'nţeles?! să fiţi gătaţi!" strigă gazda.

— „La ţanc sîntem sculaţi!" spune Mario.

Şi... „Noapte-bună!"

DINU NICODIN
(Lupii)

ROMAN DE ANALIZĂ ŞI ROMAN PUR ŞI SIMPLU

Romanul romînesc cunoaşte astăzi o epocă de triumfală înflorire. Nuvela şi versurile sînt din ce în ce mai subpreţuite de către editori, scriitori şi cititori. Este mai mult decît o modă trecătoare. Bogata producţie de romane la care asistăm acum corespunde, fără îndoială, unei necesităţi spirituale, impusă de evoluţia literaturii romîne, care a ajuns la una din fazele ei decisive.

De pe acuma chiar se pot lămuri în producţia romanului romînesc diverse zone şi diverse categorii cuprinzînd specii deosebite. Departe de a se înfăţişa ca o massă unitară şi omogenă, romanul romînesc prezintă un aspect variat şi multiform. Se pot schiţa de pe acum anumite „provincii" ale romanului romînesc, aşa cum Albert Thibaudet schiţa odată harta cu provinciile romanului francez. Mărturisim că nu ni se pare o ocupaţie prea interesantă aceea de-a cataloga şi defini aceste provincii. Nu credem că aceasta ar ajuta la determinarea caracteristicilor fundamentale ale romanului romînesc actual.

Ni se pare mai interesant să încercăm de-a schiţa, pe cît cu putinţă, aceste caracteristici. Pentru asta trebue în primul rînd să vedem dacă există o tradiţie a romanului romînesc şi întrucît evoluţia actuală a romanului corespunde acestei tradiţii.

Credem că există un tip de roman romînesc tradiţional. Pentru a-l găsi trebue să ne urcăm în istoria noastră literară pînă la Niculae Filimon. Fără îndoială „Ciocoii vechi şi noi" sufăr de multe imperfecţiuni de stil şi formă. Sînt în acest roman multe stîngăcii care ne supără. Totuş, trecînd cu vederea acest defect, găsim din belşug trăsături specifice pentru a determina o fizionomie a romanului romînesc.

In primul rînd găsim o preocupare socială. Nu o teză sau o tendinţă. Ci numai grija de a zugrăvi cu fidelitate starea socială a societăţii romîneşti la un moment dat. Un realism minuţios şi conştiincios şi un spirit critic împins pînă la satiră complectează calităţile de bază care fac valoarea romanului lui Filimon.

Sînt calităţi care, după Filimon, au rămas o bucată de vreme neexploatate. Era în timpul perioadei eminesciene

și post-eminesciene. (Romanele lui Duiliu Zamfirescu, superioare artisticește romanului lui Filimon, sînt totuș inferioare acestuia în ce privește observația realistă. Duiliu Zamfirescu rămînînd totuș singurul romancier vrednic de acest nume din preajma anului 1900).

După război, odată cu extraordinarul avînt pe care l-a luat literatura noastră în genere și romanul în special, realismul filimonian și-a făcut din nou apariția. „Ion" al lui Rebreanu și „Intunecare" al lui Cezar Petrescu aparțin acestei prime perioade de puternică observație realistă și rămîn, fără îndoială, printre cele mai isbutite romane romînești.

Dacă lăsăm la o parte romanul poetic sau fantezist (destul de puțin și de slab reprezentat la noi), vedem apărînd în ultimii ani așa zisul roman de analiză, cultivat mai cu seamă de către tineri.

Acest roman de analiză a devenit de cîțiva ani o adevărată obsesie. Nu-i pot găsi comparație decît cu cealaltă obsesie, a esseului, contemporană și cam de aceiaș obîrșie. Niciodată țara noastră n'a cunoscut o atare plethoră de esseiști. Deobicei esseiștii noștri sînt și romancieri de analiză. Genurile, de altfel, la acești domni, aproape se confundă. Și de multe ori esseiștii sînt doar romancieri ratați iar romancierii de analiză esseiști apucați de căldurile creației. Adică, și într'un caz și în altul, niște scriitori neisprăviți.

Romanul de analiză a existat decînd există roman. Sau, mai exact, analiza psihologică în roman a existat întotdeauna. Mai mult: Orice roman bun trebue să conțină analiză psihologică și adîncire sufletească. Dacă privim astfel lucrurile, atunci roman de analiză e de o potrivă „La nouvelle Héloïse" și „Les liaisons dangereuses" al lui Choderlos de Laclos, „Le rouge et le noir" și „Père Goriot", „Die Wahlverwandtschaften" și „Nana", „Crimă și pedeapsă" și „Der Golem" al lui Meyrinck — adică romane aparținînd tuturor categoriilor; fantastic sau realist, romantic sau naturalist, poetic sau tezist, țărănesc sau citadin, intelectual sau popular, orice roman trebue să conțină un adevăr sufletesc pentru a fi viabil.

Dar nu: Romanul de analiză vrea să fie altceva. Vrea să fie *numai* analiză psihologică și atît. Și aici stă greșeala lui fundamentală.

Prima condiție a unui roman este, incontestabil, ca în el să se întîmple ceva. Să conțină, cu alte cuvinte, o aventură omenească oarecare, un conflict între cîțiva indivizi, și o soluție a acestui conflict. Indiferent dacă autorul povestește la prima persoană sau la a treia, această întîmplare, acest conflict și această soluție trebue să existe. In caz contrar romanul încetează să mai intereseze *ca roman*. Și atunci autorul să binevoiască să nu-i mai dea acest nume.

Dar chiar dacă într'un roman se întîmplă într'adevăr ceva și autorul îmbicsește intriga cu necontenite intervenții și considerații personale și cu lungi analize psihologice — rezultatul este și atunci aproape analog. Trebue ca psihologia personagiilor să iasă din faptele și din atitudinea lor, din conversații, din monologuri interioare dozate cu măsură și *cerute imperios* de mersul intrigei. Este aici o chestie de măsură, de proporție și de gust. Cu alte cuvinte este o chestie de meșteșug, de artă.

Acest lucru, însă, nu par că vor să-l înțeleagă tinerii noștri scriitori. Și aceasta dintr'o cauză foarte simplă și limpede.

Romanul cere experiență de viață și oarecare maturitate sufletească. Acestea nu pot exista la douăzeci de ani. Greșala talentelor tinere de astăzi este că, înainte de a fi trăit destul, s'apucă să scrie romane. Neavînd suficientă putere de invenție și destul bagaj de experiență, toarnă cu ghiotura în cele trei sute de pagini reglementare ale unui roman un material heteroclit și amestecat, făcut din reminiscențe nedigerate și amintiri de lecturi, din închipuiri neverosimile pentrucă neverificate prin viață și din fastidioase sfredeliri lăuntrice calificate pretențios de analiză sufletească.

Această analiză ne evocă cumplit imaginea unei mori care macină vînt. Protagoniștii acestui soiu de exercițiu invocă — știm — exemplul lui Proust. Ciudată confuzie și stranie lipsă de înțelegere! Proust avea din belșug experiență de măcinat în subtile și întortochiate adînciri și analize.

Și ce bizară idee să invoci pe Proust pentru justificarea unei specii de *roman!* Opera lui Proust e *aproape* un roman; nu este în nici un caz roman veritabil. Este o operă unică. Și este o operă de geniu situată la limita între memorial și roman. O operă unică. Și este o operă pe care poți s'o admiri dar pe care e periculos s'o imiți. Marea valoare a lui Proust stă în faptul că ne ajută să ne cunoaștem și să ne verificăm propria noastră experiență. Dar a învăța arta romanului dela Proust este un non-sens.

Ambiția romancierului debutant ar trebui să fie, înainte de a ajunge la romanul de analiză, să scrie un roman ca toate romanele, un roman pur și simplu, așa cum, din fericire, avem cîteva în literatura noastră, de ieri și actuală.

AL. A. PHILIPPIDE

INAMICII „VIEȚII ROMÎNEȘTI"

Nici n'apucase s'anunțe reorganizarea și apariția regulată și „Viața Romînească" s'a văzut deodată atacată cu vehemență. „Viața Romînească" — ziceau detractorii — este o publicație moartă. Mai mult, *trebue* să moară ! Evident, acest deziderat nu s'a putut îndeplini și acum atacurile unor publicații au luat forma cea mai acută.

Care să fie cauza unei atari ostilități ? — se va fi 'ntrebat cu drept cuvînt cititorul. Explicația este dintre cele mai simple. „Viața Romînească" a fost întotdeauna o revistă riguroasă în selectarea colaboratorilor ei. Debutul la „Viața Romînească" însemna și înseamnă o consacrare. Revista aceasta nu face experiențe și nu ține să ghicească înainte de afirmare ce va fi în stare să facă cutare sau cutare publicist. „Viața Romînească" este o revistă de ultimă instanță critică. Cu această asprime care indispune atît pe unii publiciști, ea se află în situațiunea de a nu regreta nici o opinie și de a nu-și renega nici un colaborator.

Ceeace s'a petrecut ani de-arîndul se repetă și acum. Publiciștii obscuri și-au zis că noua conducere tînără va fi mai generoasă și le va îngădui să apară însfîrșit în paginile bătrînei reviste. Acest lucru nu s'a produs însă. De aci ură.

Starea de spirit a acestor aspiranți nemulțumiți o exprimă foarte bine chiar unul din ei :

„La reapariția primului număr al „Vieții Romînești", după sincopa senilă, noi am fost printre primii cari am salutat cu *emoție* resurecția. Cunoșteam noul triumvirat spiritual dela conducerea revistei și *trăgeam nădejde* că un suflu proaspăt va adia în muzeul plin cu mumii. Astăzi observăm cu stupoare că morții sunt mai puternici..."

Revista în care sînt publicate aceste rînduri se numește „Viața Literară". Redactorul acestei publicații a tras într'adevăr nădejde că va fi acceptat la „Viața Romînească". Și cum acest lucru nu se poate e de așteptat ca în orice împrejurare conducătorii revistei noastre să fie înjuriați.

O altă revistă care se arată înverșunată împotriva „Vieții Romînești" este „Romînia Literară", sub direcția numai nominală a d-lui Liviu Rebreanu, de fapt abandonată în mîinile publicistului Camil Baltazar. Acesta, ocupîndu-se cu mijlocirea de legături comerciale între scriitori și editori și cîștigîndu-și existența din achiziționarea de reclame, numite eufemistic „servicii" și din publicarea de răspunsuri la polemici contra unei taxe (cazul d-lui Vlad), avea tot dreptul să încerce a obține concesionarea pentru un editor al său a „Vieții Romînești", după cum noi aveam tot dreptul să refuzăm. Publicistul fiind și poet dorea să publice și versuri. Nici acest lucru nu era cu putință. De unde ură.

Ostilitatea altor publicații mai mici este normală. Totdeauna tinerii au atacat revista în care și-au dat seama că nu vor pătrunde. Aceste publicații mici sînt editate de tineri cari n'au uneori decît patru clase primare sau n'au fost în stare să-și continue studiile liceale. Lumea, văzînd atîtea publicațiuni, își zice că literatura romînă a luat avînt mare fără să știe că aceste reviste sînt scrise de niște băețași. Atîta sgomot s'a făcut în jurul generației noui încît s'a produs la unii o teamă de cei tineri și gazetele s'au lăsat invadate de un număr considerabil de asemenea scriitori.

Nemulțumiții nu se mărginesc să atace numai revista, ci lovesc în înșiși redactorii. Și cum se 'ntîmplă ca unul din ei, care scrie aceste rînduri, să tipărească mai des cărți, e dela sine înțeles că aceste cărți devin deodată „inexistente". Nici n'apucasem să manifest redactorului uneia din revistele sus citate răceala cu care primeam sugestia colaborării la „Viața Romînească" și răspunsul era gata. „Viața lui Eminescu" devenise o gravă „eșuare" iar romanul „Cartea Nunții" o dovadă de insuficiență literară. Alte publicații cum e de pildă „Romînia Literară", ca să nu se contrazică, practică boicotul. Aceste publicații nu recenzează lucrările noastre, crezînd cu naivitate că motorul unei opere este în primul rînd agentul de reclamă și că prin tăcere o lucrare este „distrusă". Unii proclamă critici noui, omițîndu-ne intenționat sau clasificîndu-ne ironic printre cei mai nemeritoși. Procedee, după cum se poate vedea, ce dovedesc lipsa de seriozitate și de profunditate profesională.

Mai curioasă pare la prima vedere atitudinea unora care n'ar avea niciun motiv să atace revista noastră întrucît măsura de care au dat dovadă în alte împrejurări ar trebui să-i împiedice dela manifestațiuni eftine. Unul dintre tinerii din opera căruia am citat ceva la „Antologie" este un inamic înverșunat al „Vieții Romînești" pe motiv că ea trebue să moară și că progresul ei redacțional e o simplă tactică de „politică literară". Înverșunarea este grozav de inventivă! Cîtă vreme nu scriam cărți cineva ne ataca pentru „sterilitate". După ce am început să publicăm ne socotește „dureros de activ". Învinuirea de politică literară ne amintește o anecdotă care se pune pe socoteala lui Duiliu Zamfirescu. Mergînd la moșie și nemerindu-se în vremea prînzului, romanticul moșier rămîne surprins în chip neplăcut de puțina și proasta hrană ce se da lucrătorilor. Vechilul caută să-l facă a înțelege că țăranii sînt mulțumiți și că nu consumă mai mult. Boerul insistă și atunci vechilul dă muncitorilor, conform instrucțiunilor, mîncare multă și bună și cîte o prăjitură. A doua zi toți țăranii intrau în ograda moșierului vecin.

— Ce e mă cu voi? Ce s'a întîmplat?
— Păi... nimic! Ia, am venit să căutăm de lucru.
— Da', la vecinul de ce n'ați stat? Parcă lucrați acolo!
— Lucram dar nu se mai poate.
— De ce?
— Păi să iertați, a înnebunit boerul!
— Ce vorbiți?
— Zău! A pus să ne dea la fiecare cîte o prăjitură. Prăjitură la tain, cine-a mai văzut? Ori s'a scrintit, să iertați, ori are de gînd să ne scadă mîncarea din simbrie!

Nu altfel judecă tînărul inamic. Pentrucă noi arătăm o lărgime de vederi occidentală, fiindcă publicăm pe cei care ne-au atacat, pentrucă după ce un scriitor ne injuriază personal, cum face d. Călugăru, noi îl cităm totuș cu elogii, despărțind problema artei de aceea a relațiunilor omenești, tînărul zice: — Nu e lucru curat! Aici e o lucrătură de „politică literară". Nu este nicio politică! Este buna creștere, este obiectivitatea, este sentimentul abstracțiunii artei.

Continue toți să atace și de aci înainte „Viața Romînească" și operele redactorilor ei. „Viața Romînească" nu rămîne mai puțin cea mai mare revistă romînească și singura în stare astăzi să dea o judecată temeinică de valoare asupra scrisului romînesc.

G. CALINESCU

■

CRONICA LITERARA

CEZAR PETRESCU, *Oraș patriarhal.*

Acest roman al d-lui Cezar Petrescu zugrăvește viața măruntă a orașelor de provincie în contrast cu aceea a marilor capitale.

Caracteristic în acest roman este sufletul colectiv al urbei provinciale, simbolizat în suferințele și aspirațiile indivizilor.

Sandi Buhuș, om inteligent și bun, se abandonează cu totul moravurilor provinciei și semn al acestei renunțări este costumul său de haine, larg și disgrațios, pe care n'are puterea să-l comande la un croitor mai modern. Soția lui, Adina Buhuș, bolnavă de nostalgia Occidentului în care își petrecuse copilăria, și-a făcut un mic interior modernist care îi evocă în acea pustietate marele lux cosmopolit. Tavi Diamandescu e un tînăr complet provincializat. Își administrează averea cu mult simț practic și nu și-o risipește pe nimicuri. Un singur lucru amintește că și el suferă de nostalgia marilor tumulturi europene: mania vitezei care are să-l ducă în mormînt. Primarul e un om simplu și blînd. Dar și în el mocnește beția existențelor mari. El se abandonează capriciilor tinerei neveste, care pentru el reprezintă probabil iubirea fatală. Tînărul licean Giuseppe Rinalti, născut din părinți italieni cu desăvîrșire romînizați și provincializați, este frămîntat de o dorință nestrămutată: aceea de a se smulge din acel colț îngust și a se întoarce în patria tumultuoasă a strămoșilor săi, a căror limbă a învățat-o din dicționar.

In vreme ce așadar toată urbea provincială visează limanuri necunoscute, bucureșteanul Tudor Stoenescu-Stoian se simte atras de o pornire inversă: de voluptatea singurătății și monotoniei vieții de orășel mic.

In afară de nostalgie, provincialii suferă de o atenție mai mare asupra conștiinței lor și asupra lumii externe. In termeni medicali am putea spune că ei au un început de delir de introspecție. Pantelimon Tacu, din lipsa unei preocupări serioase în viață, e terorizat de problema morții. Delirul lui e și somatic și macrocosmic, adică îl obsedează în acelaș timp și problemele propriului trup și acelea ale universului. O mamă trăește cu ideia fixă a întoarcerii unui copil dispărut,

o proprietăreasă cu grija exagerată a cocioabei ei. La cîte unul morbul provincial ia forme de tot acute. Tînăra Isabela suferă și de un amor propriu exagerat, care dovedește un abuz de introspecție și are în acelaș timp o formă din cele mai curioase de nostalgie. Ea visează Spania pe care n'a văzut-o niciodată și pe care o cîntă în versuri.

Acesta e cu adevărat fondul romanului „Oraș patriarhal". Restul este fabulație convențională necesară mișcării cărții. Oricîte cusururi am găsi d-lui Cezar Petrescu — și nu m'am sfiit în altă parte a i le arăta — este netăgăduit că substanța însăși a cărții dovedește puterea sa de intuiție. Scriitorul amplifică în mod abuziv teme inițiale dar este o temă inițială care adăogată la atîtea altele din alte cărți ne dau un univers de o remarcabilă bogăție.

Sînt în acest roman pagini de poezie emanată nu dintr'o împerechere meșteșugită de vorbe ci dintr'un lirism subtanțial rezidînd în lucruri. Iată un oraș transfigurat de zăpezi:

„Iar dimineața perdelele s'au ridicat să descopere un oraș fermecat și alb.

„Deodată ceva proaspăt și tineresc a înviat în glasuri. Pe străzi au apărut copii vîrîndu-și cu lacomă bucurie miinile roșii în zăpada afînată. S'au deschis ferestre. S'au auzit risete fără pricină, care muriseră de mult. Femeile treceau pe sub crengile merilor întinse peste zaplazuri, așteptînd să se desfoaie florile reci. Nu se grăbeau să scuture fulgii din gene și surîdeau cu o fericire copilărească.

„Murdăria ulițelor desfundate, rugina întristătoare a acoperișurilor de tablă, viroagele negre depe locurile virane toate dispăruseră sub alba capitonare. Părea acum un oraș ireal, fericit și purificat; un ungher de planetă unde oamenii nu mai aveau niciun fel de suferință și n'aveau de ce fi învrăjbiți; unde s'au șters pentru totdeauna chinul și plictiseala depe chipurile lor și unde totul se va petrece deacum înainte fără fățărnicie și fără durere, firesc și simplu, pentru eternitate".

Remarcabilă mai este în această carte reconstituirea originii legendei și poveștii, în colindul copiilor de Moș-Ajun.

Cu „Oraș patriarhal" d. Cezar Petrescu a mai bătut încă o verigă din acel lanț gros cu care vrea să lege laolaltă toată realitatea vieții romînești.

DINU NICODIN, *Lupii.*

Scrisă de un autor pînă acum necunoscut, aceste însemnări dintr'o expediție cinegetică în nordul țării desvăluesc un humor de cea mai bună calitate, o cultură solidă și o ironie de o rară causticitate. In Venetici autorul a realizat un tip care, indiferent de problema autenticității de bănuit a modelului, trăește ca exponent al unei clase de oameni pe care puținii ani dela unire n'au avut vreme să-i purifice de asperitățile austro-ungare.

I. PELTZ, *Amor încuiat.*

Acest titlu straniu pentru unii exprimă în chipul cel mai adecvat un accident fiziologic destul de comun, dar înlăturat de romancieri ca nefiind probabil esențial problemelor sufletului. E vorba de acea suferință sau conformitate fizică ce face pe femee inaptă pentru coabitațiune. D. Peltz a descris cu mare adevăr suferințele psihice ale unor îndrăgostiți care prețuesc în primul rînd dragostea platonică dar care se conving curînd că apropierea sufletelor nu se poate face fără aceea procreatoare a trupurilor.

Mai interesant în fond decît această problemă neobișnuită este zugrăvirea unor anume medii; a tristelor familii ebraice și a caselor de femei ușoare cu morala lor simplă și în felul ei rigidă.

D. Peltz dovedește cu fiece carte pe care o scrie că se apropie de acea maturitate dela care putem aștepta opere de mare tensiune.

ARISTIDE BLANK, *Literare.*

Dintre piesele de teatru pe care le publică în acest volum d. Aristide Blank și care se caracterizează printr'o încetoșare a mișcării dramatice în așa fel încît să se producă o dispozițiune către contemplație, cea mai însemnată este „Insetatul". In aceasta este vorba de un om politic vibrînd de idealuri sociale, care izbutește o clipă să și le realizeze și care, iubit de femei fără a le căuta, moare asasinat nu de un adversar politic ci de un soț gelos. Concluzia: idealistul umanitar va trece în legendă ca un vulgar Don-Juan.

Tema este tratată fără vigoare dramatică dar cu o delicatețe de tonuri și cu un aer de poezie ce o fac plăcută la lectură.

G. CALINESCU

■

CRONICA POLITICA

P A R L A M E N T U L

M. RALEA

La discuția asupra bugetului, d. M. Ralea a ținut în Cameră un discurs remarcabil — ca fond și ca formă.

Am asistat nu numai la o ascuțită analiză a bugetului — făcută nu după detalii, ci după trăsăturile principale. Am asistat la încadrarea bugetului în contingențele economice, sociale și politice. Oratorul a fixat poziția partidului național-țărănesc față de buget, care — din pricina crizei — nu reflectă programul acestui partid. Apoi d. Ralea a făcut o reușită caracteristică a partidelor și oamenilor politici.

Nu vom rezuma acest discurs, și nici nu vom insista asupra ideilor expuse. Presa s'a ocupat la timp de dînsul. Au apărut în ziare ample dări-de-samă și aprecieri judicioase.

Unanimitatea presei a avut o atitudine prietenoasă oratorului. Chiar gazetele de opoziție — totdeauna pătimașe — n'au făcut notă discordantă.

Acest lucru se datorește atît faptului, că d. Ralea n'a făcut chestii personale — chiar cînd s'a ocupat de persoane (de pildă, portretul d-lui dr. Lupu) — cît și împrejurării, că discursul d-sale a atins un nivel foarte ridicat.

Majoritatea și minoritatea din parlament au ascultat un spirit cultivat, în curent cu problemele sociale și politice la ordinea zilei. N'au dat însă peste un profesor care — cu aer doctoral, și cu un lux de citate — plictisește auditoriul. Știința d-lui Ralea nu esă în evidență: e ca temelia — subterană. Observațiile — cași judecățile sale — se reazemă pe o cultură solidă. Dar ele-s perfect originale, zvelte, ca o construcție modernă, sobră, puternică și elegantă.

D. Ralea are un deosebit dar de expunere — sistematic, precis, clar. Parcă asistăm la o lecție de logică. Frazele îi sînt artistice. Vorba ușoară, timbrul simpatic — fac ca asistența să-l urmărească, pe lîngă interes, și cu plăcere.

Avem înainte un om profund personal — cași 'n scris, și 'n vorbă. Gîndirea i-i originală, stilul — aparte. Citind o pagină de d. Ralea, — dintr'un carnet de note de călătorie, dintr'un articol sau discurs, — știi îndată autorul. Il cunoști după ton. Și-i mult mai greu să fii original în domeniul ideilor, decît în domeniul beletristic — unde plastica, cu trăsăturile și cu culorile ei vii sau sumbre, indică mai ușor autorul. Dimpotrivă: gîndirea — sobru exprimată — are ceva geometric, foarte greu de identificat.

Discursul d-lui Ralea la buget a instruit și a încîntat. Oratorul a fost acoperit de aplauze. Nu știm dacă a rămas șef de partid și fruntaș politic — indiferent de nuanță — care să nu-i fi strîns, cu efuziune, mîna.

Și totuși d. Ralea pare străin în mediul politic.

Printre tovarășii politici d-sa este privit cu aceiași considerație — cași printre adversari. Dar nu-i nicăieri căldură. Omul de cultură și de caracter, talentul de-o puternică originalitate — pare străin în incinta și 'n culoarele parlamentului, cași 'n culisele vieții politice. Ținuta-i fizică dreaptă i-a trecut și 'n caracter. D. Ralea nu-i maleabil. Are izbucniri de independență. (O perfectă independență impune imediata eșire din orice partid). In politică tipul preferat e mamelucul. Apoi aici se cere — dacă nu un perfect lichelism — cel puțin o unduere verbală, și chiar fizică, în fața fruntașilor politici. D. Ralea nu se poate încovoia. Ai chiar impresia că ar pocni — ca o coardă de oțel prea mult forțată.

Iată atîtea considerații care explică de ce lumea politică îl suportă cu admirație, dar nu-l utilizează. Aproape nimeni nu-l iubește, nu-i „omul" nimănui și — cu tot regretul — nu-i putem întrevedea un strălucit viitor politic.

Dacă cel mai de preț exemplar al generației nouă este lăsat pe al doilea plan pînă acum, — nu găsim nici un argument în favoarea unei ascensiuni viitoare.

In acest fenomen, cetim prevestiri rele — fiindcă în ascensiunea d-sale, noi am vedea triumful unei idei... pesemne condamnate cel puțin pentru timpul nostru.

M. SEVASTOS

O A M E N I

VIRGIL MADGEARU

In afară de Iuliu Maniu, a cărui personalitate domină suveran imperiul politicei românești dela moartea lui Ionel Brătianu încoace, trei oameni întrețin animația și ritmul sprinten al vieții noastre publice: N. Iorga, doctorul Lupu și Virgil Madgearu. Primii doi prin vijelia temperamentului lor vulcanic (absența momentană a eminentului istoric și orator N. Iorga din Camera deputaților este una din marile pierderi pentru desbateri), ultimul și prin temperament și prin munca formidabilă pe care o desfășoară la cel mai important departament în viața statelor moderne: acela al finanțelor.

Personalitatea lui Virgil Madgearu s'a conturat în ultimii ani în lumini din ce în ce mai clare și viguroase.

Tipologic, este una dintre cele mai bine definite, dar şi mai rare. Este o personalitate din cele mai bine definite, pentrucă Virgil Madgearu este omul construit dintr'o bucată. De o liniaritate aproape desăvirşită, de o factură geometrică, ea nu-ţi rezervă neplăcutele surprize ale firilor mobile şi impure. Dela primul contact ştii cu cine ai de aface. Este privilegiul aşa de imbucurător şi cu adincă semnificaţie umană al sincerităţilor brutale şi directe. Pentru pictarea cit mai completă a fizionomiei, sint nevoit şi aci, ca şi în cazul doctorului Lupu, să mă refer la plasticele caracterizări şi formule rostite de Mihai Ralea în suculentul său discurs dela discuţia generală a bugetului. Vorbind despre ministrul finanţelor în legătură cu opera realizată, oratorul spune textual: „nu este un om, cum se chiamă „dulce"; nu cunoaşte menajamente personale în comportările zilnice, nu este un om agreabil şi nu cunoaşte panta lină a compromisurilor politice. De aceea este un om aspru, cîteodată, un om dur şi are onoarea multor, prea multor duşmănii din această ţară".

Această asprime şi rigiditate, care aduc aminte de universul static al cifrelor, se grefează însă pe un temperament vulcanic, cu clocotitoare lavă lăuntrică, pe o fire impetuoasă care se păstrează însă limpede, chiar şi în cele mai prodigioase revărsări. Insuşire pe care nu o întrunesc ceilalţi doi *debatteri* în vecinătatea cărora am considerat pe Virgil Madgearu. Aceasta se explică prin partea a doua a specificului său tipologic: coexistenţa armonică a omului de acţiune cu tipul teoretizant. Este raritatea acestei personalităţi proeminente.

Că Virgil Madgearu posedă o remarcabilă capacitate de teoretizare, cine-ar putea-o contesta? Cunoscător emerit al problemelor economice, pînă în laturea lor socială, ale lumii moderne, profesorul dela Academia de Inalte studii comerciale şi industriale s'a dovedit un cap de gînditor politic prin închegarea sistematică a unei doctrine politice: ţărănismul (vezi broşura cu acelaşi nume şi conferinţa din volumul „Doctrinele partidelor politice") şi făurirea unui program politic.

Acestea sînt fapte cari arată pe Virgil Madgearu ca pe un om de concepţie, cu vizibile posibilităţi de ideaţie. Cită însemnătate are faptul acesta, nu e nevoe s'o mai subliniez. In deosebi pentru mediul politic romînesc, unde oamenii de concepţie sînt rari, şi oamenii de concepţie şi acţiune în acelaşi timp sînt exemplare şi mai rare. In viaţa politică nu există însă oameni într'adevăr mari şi creatori fără a avea o viziune şi înţelegere teoretică a realităţii sociale, fără plan de muncă şi realizări care să anticipeze viitorul. Poate de aceea sîntem aşa de săraci în oameni politici.

Aci e superioritatea, tăria şi secretul puterii de muncă uluitoare a lui Virgil Madgearu: acţiunea lui se desfăşoară, ca şi opera inginerului arhitect, după un plan gîndit şi prestabilit. Şi de aceea este constructivă. Faptele nu-l surprind, pentrucă le domină, prin intuiţie anticipatoare. Evenimentele sînt canalizate. Virgil Madgearu construeşte geometric. Şi de aceea opera sa are ceva din certitudinea, pregnaţia şi puritatea liniei impecabile.

Om de temperament vioiu, înzestrat cu rară putere de combativitate şi rezistenţă, acţiunea lui Virgil Madgearu este una de ofensivă şi construcţie. Şi este aşa tocmai datorită faptului că se orientează după o concepţie. Sistemul este pentru omul politic, ceiace firul Ariadnei a fost pentru Theseu prin întortochierile Labirintului; este farul care proectează ascuţite şi pătrunzătoare raze de lumină în besna viitorului. Fără teorie nu se poate avea vederea de ansamblu a problemelor şi perspectiva planetară, necesară omului politic veritabil. Virgil Madgearu le are, tocmai fiindcă are pregătirea teoretică necesară şi bagajul de cunoştinţe suficient.

Ansamblul tuturor acestor însuşiri l-au ridicat acolo unde este acum.

Virgil Madgearu este un om indispensabil pentru societatea romînească în actuala ei etapă şi formă de organizare. „Este indispensabil pentru competinţa sa unică, într'o ţară de diletantism agreabil; este indispensabil pentru optimismul său robust, într'o ţară a cărei psihologie de masă este mereu înclinată către panică şi către alarmă; este indispensabil pentru hotărîrea puternică cu care reuşeşte să-şi afirme ideile şi este indispensabil pentru puterea de muncă titanică, pe care o desfăşoară pentru a realiza în acest timp tot ce se poate realiza".

In adevăr munca sa e covîrşitoare. Şi dacă acest luptător de marcă şi tehnician emerit ar fi avut privilegiul unei alte ordini sociale, fără dificultăţile prezente, a acelei ordine pe care din teorie o cunoaşte bine şi despre viitorul matematic al căreia îşi dă perfect sama (cum am subliniat-o şi în comentariul nostru asupra conferinţei dela Stresa), Virgil Madgearu ar fi realizat înzecit decît ceeace i-au permis împrejurările să o facă.

Am judecat însă pe om în concordanţă cu lumea în care trăeşte şi activează, cu atăta energie şi clasică tenacitate. Pentru acest Virgil Madgearu sînt scrise sumarele rînduri de mai sus. Nu pentru cel care prin esenţă şi structură temperamentală era destinat unei alte ordini sociale: aceea geometrică a viitorului, cu planurile în care noţiunea de *criză* nu mai are sens!

N. TATU

Fals! rangaines – argumente.

CÎND D-l TARDIEU FACE TEORIE

Toată lumea din Franța a fost surprinsă văzind pe d-l Tardieu că începe o robustă activitate ideologică. De o bucată de vreme conferințele sale de doctrină politică se țin lanț. Publicul francez este obicinuit să vadă pe acest meșter sforar apărindu-se altfel decît cu teorii. Ce s'a întîmplat?

E foarte simplu. Opinia publică a Republicei nu mai admite ca d-l Tardieu să conducă Franța. Se poate desigur înșela această opinie publică, dar faptul e clar: D-l Tardieu are multe șanse să nu mai vină nici odată la putere.

Cu toții știm ce însamnă morbul politic; cine a gustat din acest lucru rău la gust care e puterea guvernamentală, nu mai consimte să se retragă. Și atunci d-l Tardieu se apără.

Fără îndoială, normal ar fi ca d-l Tardieu să combată ideile „anti-tardieu" pe care le are opinia publică franceză. Decît, aceasta e materialmente imposibil, pentru simplul motiv că nu există idei „anti-tardieu" — cum de altfel nu există idei Tardieu. „Moarte Germaniei revanșarde!" „Jos cu Marx!" „Inapoi la Tratatul dela Versailles!" — toate acestea-s simple „rangaines"-e, nu sînt idei.

Așa dar, faptul central e următorul: opinia publică franceză dă la o parte pe d-l Tardieu. D-l Tardieu atunci ripostează. Cum însă el nu poate ataca *opiniile opiniei* publice franceze, atacă această opinie publică în sine, lovește în sistemul însuș care face din opinia publică un element fundamental în cîrmuirea Statului.

Așa se explică de ce d-l Tardieu a fost nevoit să apuce pe calea spinoasă a doctrinei și a construcțiilor teoretice. Cu instinctul său foarte sigur de sforar experimental, d-sa a observat că adversarul nu mai e de astă dată un om în carne și oase sau cutare coterie concretă. Dușmanul este o abstracție: opinia publică franceză. Și atunci, volens nolens, va trebui să combată cu mijloace abstracte. Dar lumea nu trebue să se înșele. Gîndiți-vă la un copil mic sau la un negru primitiv care se lovește de un obstacol fizic și care urlă de durere. Prima lui grije este să înceapă a căra zdravene uppercuturi în obiectul care l-a supărat. Acelaș gen de automatisme prezidă și la conduitele doar aparent doctrinare ale d-lui Tardieu: opinia publică i-a barat drumul; și atunci d-sa se repede la ea cu pumnii, vrînd să distrugă nu anumite

păreri pe care ea le conține, ci să o distrugă pe ea direct și dacă se poate total. Este ceva care se poate mult mai bine numi reflex decît sociologie. Și dovada cea mai bună e insuș conținutul de idei al prelegerilor d-lui Tardieu, al căror caracter este net humoristic. De exemplu:

1) D-l Tardieu se plînge că guvernele sînt prizonierele parlamentului; și propune ca reformă... prelungirea mandatului de deputat dela 4 ani la 6 sau la 8!!

2) D-l Tardieu reproșează parlamentului că este sclavul opiniei publice (ce oroare!); și propune — ghiciți ce? — referendum-ul popular!

3) D-l Tardieu tună împotriva lipsei de stabilitate a guvernelor în Franța, făcute și desfăcute de capriciile unei opinii publice incoherente și ignare; și propune... (este aproape imposibil de crezut): dreptul primului ministru de a dizolva oricînd Camerele!

Este aproape înduioșetoare această stîngăcie în minuirea ideilor, înduioșător ca tot ce este efort neputincios de a se apăra, efort însoțit de un ușor aer comic provenit din inabilitate (aproximativ așa cum zîmbim cu o tandră emoție în fața unui copil de doi ani care face largi mișcări de erou pentru a se degaja din meandrele labirintice ale unei plăpumi pe care i-am aruncat-o în cap). După cum vedeți, mereu ispita aceleiaș comparații — de cîte ori vrem să explicăm activitatea doctrinară a d-lui André Tardieu.

■

Nu pentru alt motiv decît acel al unei simple asociații de idei vrem să spunem cîteva cuvinte asupra parlamentarismului francez. Franța e, din toată lumea, țara cea mai bine guvernată. Acolo „voința națională" e o realitate, nu o vorbă. Controlul guvernanților de către opinia publică e permanent și efectiv. Afară de asta administrația nu-i, ca în mai toate celelalte State, o clientelă a guvernelor. Prefecții stau subt toate cabinetele, nu se schimbă odată cu ministerul. Apoi Franța are cea mai desăvîrșită elită intelectuală, aceea a învățătorilor și a institutorilor, oameni curajoși și generoși (ca dovadă 80% din ei sînt comuniști).

Instabilitate guvernamentală? Asta pentru că cei zececincisprezece miniștri se schimbă des? („se schimbă" trebue luat în sensul de „se releiază", se schimbă printr'un sistem de rotație). Dar miniștrii sînt țara? Țara legală e reprezentată în mod permanent prin funcționarii publici, în special prefecții. Or aceștia sînt de o instabilitate mai mică decît în orice altă țară.

Politica externă? Dar există disensiumi serioase între

guverne pe chestiunile de politică externă? Chestiunea concesiilor făcute Germanilor în materie de reparațiuni a întîmpinat, din partea tuturor guvernelor, aproape aceeaș atitudine (afară de guvernul Clemenceau, care era un guvern de vreme de panică; de altfel opiniile „tigrului" au fost dela început călcate în picioare). Dar în chestia dezarmării? Dar în chestia provocărilor italiene? Dar în chestia politicei economice? Cine poate semnala vre-un conflict mai serios de păreri?

Să nu ne legăm de fleacuri. Dacă privim cu atenție felul cum este guvernată Franța, observăm că ea e condusă: 1) administrativ de prefecții cei mai stabili, 2) cultural de institutori și profesori care au bunul obiceiu să nu amestece crezul lor politic în detaliul exercitării profesiunei tehnice (virtute pe care nu o găsim nici în Germania, nici în Italia); 3) legislativ Franța e cîrmuită de un parlament care exprimă exact dorința națiunei, ceiace nu se poate spune de multe parlamente și 4) față de exterior, e condusă de vreo patruzeci de miniștri care se succed la guvern, care se ceartă mereu între ei, dar care, față de celelalte țări, au o politică sensibil aceeaș.

Este bine să se amintească aceste adevăruri pentru toți proștii care, văzînd frequentele „crize" ministeriale, cred că au de a face cu crize naționale și deplîng instabilitatea celei mai viguroase, mai unitare și mai solid închegate din țările lumii.

D. I. SUCHIANU

■

CRONICA ECONOMICA

AUTARHIA ȘI COMPLIMENTARISMUL ECONOMIC

În preajma conferinței economice mondiale de la Londra, cînd apelul cel mai insistent se va face tuturor statelor spre a adera efectiv la o cooperare economică pe baza interdependenței și a complimentarismului economic, pe baza ajutorului mutual și a nevoii de a ieși din criza agonizantă, ar fi interesantă o analiză succintă a celor două antiteze. De o parte este tendința de autorizare, de cealaltă parte realitatea imperioasă și binefăcătoare a complimentarismului economic.

Autarhia desăvîrșită, dacă se poate concepe așa ceva, ar fi putut exista numai în timpurile primitive, cînd triburi sau nuclee etnice, așezate în celule geografice izolate, își acopereau din produsele solului toate nevoile lor.

Structura solului aduce cu sine și diversități de ocupație și profesiune, care, cu timpul, se desvoltă într'o anumită diviziune a muncii, toate ramurile de producție în interdependență reciprocă servind spre deplină satisfacere a nevoilor populației.

La început natural că solul este acela care determină exclusiv producția și ocupația profesională. Aceiaș factor fixează și densitatea populației și își exercită tot atît de puternic influența și asupra caracterului psihologic al grupurilor etnice.

Vînatul necesită 70—200 mile patrate pe cap de locuitor pe cînd agricultura în unele zone poate hrăni 500—800 locuitori pe mila patrată.

Vînătorul, păstorul și marinarul vor fi înzestrați cu un spirit de aventură și inițiativă; imensitatea și nesfîrșitul în real și abstract, vor fi patria lor.

Țăranul pe de altă parte va desvolta un sentiment de strînsă legătură cu solul, cu glia, cu brazda pe care strămoșii, părinții săi și el, au muncit-o și o muncesc din zori și pînă 'n seară.

Iar produsul modern al societății, muncitorul industrial, aciuat prin cartiere nevoiașe și obscure, lipsit de orice beneficii, va deveni un individ legat de nimic, un element sinistru și desrădăcinat al societății ingrate și al solului dur.

Mai tîrziu, grație progresului tehnic, factorul etnic începe

la rindul său să-şi exercite influenţa asupra solului. Prin introducerea sau desvoltarea unor noui tipuri de cultură sau prin părăsirea altora şi amenajarea raţională a solului, omul a complectat sau a imbunătăţit solul şi funcţia sa. (vezi J. Brunhes et C. Vallaux, La geographie de l'histoire, 1921, p. 90)

Un organism este economiceşte autarhic, cînd teritoriul său este absolut independent din punct de vedere economic, cu alte cuvinte, „va fi o identitate între teritoriul de nutriţie şi teritoriul politic" (O. Maull, Politische geographie, 1925, p. 533).

Comerţul extern al unei ţări va indica gradul dependenţei sale economice, iar natura produselor exportate şi importate va arăta dacă acest organism este de o structură economică omogenă sau eterogenă **(vezi A. Supan).**

Cum statele pot fi de o structură agricolă, industrială şi comercială se pare că proporţiile dintre aceste elemente ar putea indica gradul de dependenţă sau independenţă economică cît şi natura acestei stări.

Germania, Elveţia, Danemarca şi Franţa sunt considerate ca demiautarhice pentrucă populaţiile respective sunt angajate în agricultură, în industrie şi în comerţ în proporţia de 37.5%, 37.4%, 10.6%; 37.4%, 40.7%, 10.7%; 27,1%, 23.9%, 8.2% şi 44.3%, 33.6%, 9.4%.

Oricît s'ar strădui cineva să creieze un organism autarhic, pe deplin independent, este absolut imposibil afară de cazul, cînd mai multe state se combină la un loc şi echilibrează pe deplin nevoile lor atît ca variaţie cît şi ca volum.

Organisme mari, cu teorii întinse şi variate pot eventual să-şi reducă gradul de dependenţă economică; **dar atît** numai şi nimic mai mult.

Comunitatea britanică, în ciuda idealizatului Empire Free Trade, va rămîne întotdeauna tributară altor state, iar Rusia Sovietică, după ce înarmarea-i economică va fi perfectată şi raporturile internaţionale **mai puţin înăsprite, va intra** şi va conta cu mult mai mult în economia mondială decît înainte de războiu.

Tendinţele de izolare economică, de autarhizare, întreprinse sau impuse prin nenumărate măsuri de către diversele guverne, vor aduce, fără întîrziere, economia mondială în ansamblu şi fiecare economie naţională în parte, la o stagnare care echivalează cu o autostrangulare. Conferinţa dela Londra trebuie privită ca un astfel de protest energic, ba mai mult ca un gest hotărît de a pune capăt acestei vicioase tendinţe de „autarhiomanie". **Dacă statele nu vor cădea, încă, de** acord şi vor continua opera de auto-îndestulare, putem fi siguri că nu peste multă vreme, desperarea le va mîna din nou la o nouă conferinţă spre a capitula în faţa celei mai elementare legi: legea interdependenţei, care astăzi e tot atît de manifestă ca şi legea inerţiei.

In locul interdependenţei neorganizate şi nedisciplinate de pînă acum, statele vor trebui atunci să canalizeze şi să organizeze, conform unui plan util, întregul aparat economic.

Dacă aceasta este posibil sau nu, date fiind actualele condiţii şi sisteme de producţie şi distribuţie, dacă şi în ce fel legea de mai sus va putea fi satisfăcută, intră deja în sfera speculaţiilor ideologiilor economice şi sociale.

In limita posibilităţilor, pe cale pacinică sau armată, statele au încercat mereu ca să-şi complecteze teritoriul politic în aşa fel încît, pe lîngă imperiul mărit, structura economică din caracterul ei disarmonic să fie transformată în una de ordin armonic. Sicilia a fost cucerită de Roma spre a-i servi ca grînar complimentar. Italia de nord a intrat în patrimoniul german sub forma Sfîntului Imperiu Roman ca o celulă complimentară şi aproape toate achiziţionările coloniale n'au fost altceva decît acte concrete ale acestei tendinţe de complimentarism economic.

Un teritoriu, o zonă sau o celulă complimentară trebue considerată aşa, numai atunci cînd, prin conexarea ei cu alte teritorii, nevoile reciproce vor fi satisfăcute mai bine.

Dacă, pînă nu de mult, sau, chiar acuma, numai în cazuri izolate, acest proces de armonizare economică, de întregire şi complectare a nevoilor economice, se făcea prin forţă, prin cuceriri, prin acte brutale şi samavolnice, astăzi, un astfel de procedeu vrem să-l considerăm nu numai ca indezirabil ci ca exclus.

Pentru armonizarea intereselor economice ar trebui să avem în vedere numai cooperarea interregională, interstatală şi internaţională. Cooperări bazate pe aranjamente mutuale voluntare, izvorite din raţionamentul lapidar şi îndemnul sincer de a procura o viaţă sau o convieţuire mai bună.

Complimentarismul economic şi economiştii „armoniei" cum sunt numiţi, duc fireşte şi la aberaţii. Erijarea acestui criteriu ca determinant exclusiv şi unic în relaţiunile internaţionale sau poate chiar — ceeace mai des se întîmplă — în planurile şi schemele de confederări internaţionale, înseamnă nu numai sfidarea altor elemente cel puţin tot atît de decisive în viaţa popoarelor, ci duce uneori chiar la anomalii. Bazaţi pe Walter Vogel sau Kjellen, utopiştii sau speculanţii politici perzistă să creadă că desmembrarea Ungariei complimentare este o operă artificială şi că existenţa Statelor Unite se datoreşte în primul rînd complimentarismului economic dintre zona industrială de nord şi zona agrară din sud. Evident că ei uită că în cazul Ungariei factorul etnic a fost mai puternic decît factorul economic şi că, prin ataşarea

Transilvaniei, celula agricolă a Romîniei vechi şi-a găsit un bun segment complimentar. Ei mai uită că Statele Unite în geneza lor s'au născut din aversiunea față de Britania, baza constitutivă fiind formată din comunitatea etnică a celor 13 state originare.

Este complimentarismul economic o condiție sine qua non ?

Autarhia desăvîrşită e imposibil de realizat. Rămîne prin urmare ca multe din necesitățile statelor şi a organismelor politice să fie satisfăcute in mod complimentar pe bază de cooperare.

Independența absolută, este o noțiune moartă şi ireală. Trăim în epoca interdependenței şi se pare că tindem, că vrem să tindem in spre o stare de solidaritate internațională. Epoca tristă a sistemului zidurilor chineze a trecut şi oricît s'ar incerca astăzi reinvierea lor de dragul himericei independențe autoindestulătoare, un succes al autarhizării n'ar duce decît la izolare şi regres, pe cînd o generală concesiune duce cel puțin la reinviorarea reciprocă internațională, ar duce cel puțin la reinviorarea comerțului şi la o îmbunătățire fie chiar numai conjuncturală a vieții economice.

DR. T. CRISTUREANU

■

C U L T U R A

F I L O S O F I E

ŞTIINȚA ŞI LUMEA MODERNĂ

Cugetătorul englez A. N. Whitehead este cunoscut în deosebi prin opera fundamentală „Principia mathematica" scrisă în colaborare cu Bertrand Russel, celebru filosof şi matematician contimporan. In aceste timpuri cînd ştiința şi ştiențismul sînt unanim atacate şi dispreţuite, Whitehead le ridică o caldă pledoarie. Ştiința este doar una dintre coordonatele esențiale, ale mentalității moderne şi ale constituției sale spirituale. Fără a neglija experiența religioasă, scienţismul este o valoare vitală. Numai din colaborarea acestor doi factori se poate naşte acel realism de a cărui prezență lumea are nevoe pentru a-şi găsi un echilibru.

Cartea sa „La science et le monde moderne" (Payot) rezumă întreaga concepție filosofică (în deosebi filosofia istoriei) a lui Whitehead. O analiză a ei este şi interesantă şi utilă.

Tema cărții: „...naşterea şi intrarea în vigoare a unei stări de spirit în lumea modernă, generalizarea sa vastă şi influența sa asupra altor forțe spirituale". Este indiscutabil că forma şi structura culturii moderne, mentalitatea care-i serveşte de piedestal, derivă din colaborarea ultimelor trei secole: XVII, XVIII şi XIX. In cultura omenească cele patru categorii spirituale: ştiința, estetica, etica şi religia, pot sugera vederi generale asupra universului. In orice cosmologie, este dominantă una dintre ele, de unde rezultă orientarea globală cu un aspect specific. Astfel, în ultimele trei secole amintite, civilizația occidentală e dominată de cosmologia derivată din ştiințe. Lumea modernă datorează totul ştiinței. De sigur, în multe privințe, obiceiul de a gîndi definit şi precis s'a introdus în spiritul european în urma lungei dominații a logicei şi teologiei scolastice. Rațiunea lucidă şi spiritul analitic se leagă de „întunecatul" ev mediu. Contra exagerării raționalismului scolastic s'a ridicat „revolta istorică": Renaşterea, care, prin resurecția interesului pentru realități, a adus corectivul necesar scolasticismului. Renaşterea filosofiei cu Descartes era sub influența cosmologiei ştiințifice.

Inainte de a întreprinde studiul celor trei secole, Whitehead pune problema valorii matematicilor pentru istoria gîndirii. Matematicile pure sînt creațiunea cea mai originală

a spiritului omenesc. Numai o eronată tradiție literară și literaturizantă a putut susține absurditatea după care interesul pentru matematici ar fi o monomanie a unor creere excentrice. Ca element al istoriei gîndirii ele au o importanță fundamentală. A scrie istoria gîndirii fără a considera știința matematicilor, spune W., este cașicum s'ar scrie istoria unei tragedii fără a ține seamă de personagiul principal, Hamlet. Matematicile pure rămîn în domeniul abstracției complete și absolute. Și fără abstracțiuni nu se poate gîndi. Una dintre funcțiile filosofiei nu este oare critica abstracțiilor? Din această generalitate abstractă absolută pe care o au matematicile, vine certitudinea lor.

Afară de asta „generalitatea matematicilor este generalitatea cea mai completă compatibilă cu comunitatea de caz care constitue situația noastră metafizică". Incă din antichitate, Pythagora a insistat asupra valorii extremei generalități în raționament, prevăzînd și importanța numărului. Susținea chiar că entități matematice, ca forma și numărul, sînt materia ultimă din care sînt construite entitățile reale ale experienței noastre perceptive. Ideia aceasta filosofică are o lungă istorie! O găsim chiar și în teologia creștină. Speculațiile filosofice ale lui Pythagora ni s'au transmis prin intermediul lui Platon. „Lumea platonică a ideilor este o formă revizuită, rafinată a doctrinei pythagoreice care afirmă că numărul se găsește la baza lumii reale". Ca element constructiv în desfășurarea gîndirii filosofice, matematicile își au fundamentul în epoca pythagoreico-platoniciană. Prin Aristot, prin logica lui clasificatoare, matematicile primesc o grea lovitură. Nu mai renasc decît în sec. XVII, cînd influența aristotelismului scade. Acum, după resurecția spiritului matematic, începe epoca marilor fizicieni și a marilor filosofi. In timpul lui Galilei, Descartes, Spinoza, Leibnitz, matematicile sînt un factor esențial în formarea ideilor filosofice. In acest timp generalitatea și subtilitatea lor s'au desvoltat remarcabil. Se creează analiza algebrică, geometria analitică, calculul infinitesimal. Ideia de funcționalitate stă pe primul plan al preocupărilor. Matematicile au întreprins observarea naturii. Galilei, Descartes, Huyghens, Newton gîndesc, observă, și se sprijinesc pe formule. Ideia periodicității fără care nu putem concepe construirea științei, este un exemplu definitiv despre influența matematicilor asupra științei timpului. Fizica modernă nu se poate întemeia în alt mod. „Repetiția e noțiunea fundamentală, care ne permite a cîștiga ideia exactitudinii experimentale".

Secolul al XVIII-lea e impregnat de spirit matematic. Prin Kant, influența lui Newton asupra filosofiei, e incontestabilă.

In sec. XIX, scade influența lor generală. „Mișcarea romantică în literatură, mișcarea idealistă în filosofie, nu sînt produse ale spiritului matematic". (52) Faptul științific fundamental al timpului îl constitue teoria darwiniană a evoluției. Cu toate acestea, matematicile pure au progresat aproape mai mult decît în toate secolele precedente pînă la Pithagora. Azi din nou cîștigă spiritul matematic, în importanță generală. Ex.: teoria quantelor, din fizica matematică. După teoria quantelor, cea mai nouă ipoteză a fizicei, un electron urmează traectoria sa în spațiu într'un mod discontinuu. Electronul apare în spațiu într'o serie de pozițiuni discontinui, distincte, ocupate în timpuri succesive. Deja Pithagora a pus în evidență proprietatea numerelor de a caracteriza periodicitatea notelor muzicei. Ideia abstractă a periodicității, își manifestă deci importanța la originile matematicei și filosofiei europene. Ipoteza că elementele finale ale materiei sînt în esența lor vibratorii aduce în discuție problema capitală a organismului vibratoriu. Iată succint prezentate valoarea și semnificația matematicilor pentru gîndire, pentru știință, pentru cultură în genere.

Mai circumscris, care este contribuția ultimelor trei secole în formarea mentalității moderne? De fiecare se leagă o funcție și un aport precis. In sec. XVII, prin Bacon, Harvey, Kepler, Galilei, Descartes, Pascal, Huyghens, Boyle, Newton, Locke, Spinoza, Leibnitz, omenirea renaște. In deosebi primul este unul din marii colaboratori la construcția spiritului lumii moderne. Inducția baconiană deschide un capitol istoric în evoluția culturii, a spiritului. Alături de progresul artei naturaliste, un element și el esențial în formarea mentalității noastre științifice, inducția, nu tocmai streină de metafizică, după cum e considerată, inaugurează era gîndirii calitative. In acelaș timp își incrustează adînc în substanța culturii, concepția newtoniană. Astronomia dinamică, mecanica și fizica însamnă triumful ei.

Sec. XVIII se prezintă ca antiteza evului mediu. Dorința raționalizării infinitului era obsedantă pentru scolastici. Sec. XVIII, face eforturi pentru raționalizarea vieții sociale. In știință, noțiunea explicării mecanice se constitue și erijează în dogmă. In filosofie, fu introdusă ideia perspectivei. Dar punctul culminant rămîne școala idealistă, care s'a menținut departe de punctul de vedere științific. Idealismul filosofic găsește sensul ultim al realității într'o mentalitate cognitivă. Pentru idealismul absolut, lumea naturii nu e decît o idee, permițînd diferențierea unității absolutului.

Mecansimului, Whitehead crede că e necesar să i se opună un nou realism provizoriu, în care sistemul științific va trebui refondat și bazat pe conceptul final al *organismului*. Orientarea autorului tinde către un sistem de gîndire

care bazează natura pe concepția — nu a materiei, ci a — organismului. Opoziție categorică între mecanism și organism.

In sec. XIX, mișcarea romantică apune. Nu mai e animată de unitatea torentului dela început. In centrul preocupărilor stau doctrina conservării energiei și doctrina evoluției. Prima se referă la noțiunea permanenței cantitative dealungul schimbării. Ea aparține domeniului fizicei. Doctrina evoluției, aparținînd biologiei, consistă în a explica apariția organismelor noui prin efectul hasardului.

Nota dominantă a celor trei secole, începînd cu secolul geniului și contind și cu reacțiunea romantică, este afirmația că doctrina materialismului procură o bază adecuată concepțiilor științifice. Whitehead admite o doctrină alternativă: teoria organică a naturii. De fapt progresele biologiei, teoria energiei și doctrina evoluției submineazä fundamentul afirmațiilor materialismului ortodox. Concluzia, o va degaja viitorul.

Dar trăsătura timpului nostru? Caracteristica definitorie a epocei actuale sînt aglomerarea și prezența atitor complexități teoretice cu privire la materie, spațiu, timp și energie, încît securitatea vechilor supoziții s'a distrus. Reorganizarea e necesară. Situația nouă a gîndirii de azi provine din faptul că teoria științifică depășește incomensurabil simțul comun.

Teoria nouă a relativității asociază spațiul și timpul într'o strînsă relație, nebănuită pînă aci. Se ridică ipoteza multiplicității timpurilor. Prin utilizarea diverselor sisteme spațio-temporale se ajunge la mișcarea relativă a obiectelor.

La această orientare revoluționară, se adaugă teoria quantelor. Ideia nouă introdusă este că anumite efecte, care păreau capabile de augmentare sau diminuare integrală, nu pot crește sau scădea în realitate decît prin anumite salturi succesive. Ne obișnuim greu cu ideia că între atomi se interpun spațiuri imense. Ideia discontinuității, spărgînd cadrul fizicei clasice, impune revizuirea tuturor concepțiilor admise.

După atîtea radicale modificări, se pune problema raporturilor dintre știință și filosofie. Originile lor sînt analoage și contemporane.

Revoluția generală a mentalității europene a antrenat în acelaș curent, religie, știință și filosofie. Ce se impunea ? O reîntoarcere directă, spune W., la sursele originale din moștenirea evului mediu. Nu a fost o resuscitare, pentrucă principiile raționale și estetice pe care se ridică civilizația greacă, au fost reabilitate după o nouă mentalitate. Față de modificările de nuanțe, filosofia a fost extrem de sensibilă. Gîndirea modernă e impregnată de subiectivism. Pe cită vreme lumea veche se baza pe drama universului, lumea nouă se ridică pe drama interioară a spiritului. Obiectivismul elen și scolastic a trecut în știință.

Cu Einstein, însă, și teoria quantelor, se vădesc și în știință tendințe spre formulările subiective. Kant era și savant. Școlile care-l continuă — și-l diformează — au o minimă influență asupra mentalității lumii științifice. Filosofia s'a închis în sferele subiective ale spiritului. Școlile filosofice prezente vor trebui să adune cele două curente într'o expresie autonomă, pentru ca obținindu-se o imagine fidelă a lumii, să se înlăture divorțul dintre experiența etică și estetică și dintre știință.

In cap. „Abstracția", Whitehead schițează o metafizică nouă. Baza acestei poziții metafizice implică, pentru comprehensiunea realității, referința la idealism. Aci se pune problema esenței relaționale a „obiectelor eterne", de structură absolut metafizică. Pentrucă aceste sisteme de relații inerente obiectelor eterne, stau în legătură cu sistemul spațio-temporal, sistem care determină realitatea, existența în care sîntem, din punctul de vedere al omului.

Nu ne mai poate satisface nici conceptul abstract aristotelic despre Dumnezeu, gîndit ca Prim Motor, ci avem nevoe de un Dumnezeu ca principiu de concretizare. Iarăș o problemă eminamente metafizică.

Poziția generației noastre față de raportul dintre știință și religie, dintre aceste două primordiale forțe care influențează asupra omului: forța intuițiilor religioase și forța observației exacte și a deducțiilor logice, va determina, spune Whitehead, cursul viitor al istoriei. Aci se cuprind resorturile acțiunii umanității și condițiile necesare progresului social.

N. TATU

I S T O R I E, F I L O L O G I E

VERGILIUS ȘI DETRACTORII SĂI

Știm cu toți că ceiace a înrîurit în primul rînd la răspîndirea atît de mare a creațiilor lui Vergilius a fost subiectul însuș al inspirației sale. Poetul a descris în forme nepieritoare viața dela țară care-i totdeauna viața cea mai plăcută tutulor: și pentru cei ce o trăesc aevea și pentru cei ce o visează în anumite clipe. Vergilius a mai cîntat tot ceia ce este duios și uman într'un suflet care tînjește după pace și iubire. Infrățirea între oameni, mila pentru cei mici și obijduiți, el le-a reliefat în chip magistral. Nu e de mirare

dar, ca acest poet să fi fost îmbrăţişat de toţi cei umili, cari, din timpurile cele mai vechi şi pînă azi, au format şi formează imensa massă a celor chinuiţi, a celor veşnic însetaţi de un trai mai bun. Desigur, Vergilius n'a fost un poet socialist care să cheme pe muncitori la revoltă şi ură contra claselor stăpînitoare. El s'a mulţumit numai să plîngă cu înduioşare soarta celor nevoiaşi şi aceasta a fost de ajuns ca să-i atragă simpatia lor. In al doilea rînd, trăind în cercul lui Mecena şi călăuzindu-se de canoanele literare ale acestui cerc, reprezentate mai ales prin poetul Horaţiu, Vergilius a fost unul dintre cei mai artistici poeţi. Forma versurilor sale este impecabilă şi aşa se explică dece criticii cei mai pretenţioşi dela August şi pînă în timpurile noastre l'au preţuit totdeauna după cum merită. „Molle atque facetum Vergilio... annuerunt... camenae" scria Horaţiu vorbind despre el, iar Quintilian, cel mai fin critic din epoca Antoninilor, ne spune cu ce sîrguinţă şi muncă îşi modela el versurile zi de zi. In ceiace priveşte grija şi meticulozitatea cu care le prelucra, el îl pune chiar mai presus de Homer.

Vergilius este şi ca fond un nepreţuit tezaur a tot ce se putea cunoaşte pe atunci. Literaţi, filosofi, istorici, iubitori de antichităţi şi de ştiinţe pozitive, toţi puteau găsi oricînd în el adevărate nestimate ale cugetării, ale moralei şi ale investigaţiilor de tot felul, pe toate tărîmurile. Nu mai vorbesc de diletanţii mai mult sau mai puţin culţi din toate vremurile. Versuri vergiliene, care cristalizau sentimente sau cugetări adecvate diferitelor stări sufleteşti, le găsim scrise pe zidurile caselor, pe pieţele de marmoră sau chiar pe obiectele de podoabă sau pe firmele prăvăliilor. După cum era un răsfăţat al celor umili, poetul era prin urmare şi favoritul de seamă al celor culţi şi bogaţi.

Mai presus de toate însă, în afară de talent şi de forma inspiraţiei, insăşi firea poetului a contribuit ca să-l facă iubit în cel mai înalt grad şi de contimporani şi de urmaşi. In adevăr, Vergilius a avut un caracter care îl făcea să fie preţuit nu numai de prieteni, dar şi de toţi care-l cunoşteau cît de puţin. Horaţiu atît de dificil şi de pretenţios în laudele lui, nu se sfieşte de a-l considera pe poet drept *optimus* (cel mai bun) dintre oameni şi de a-i mai da şi epitetul de *anima candida*. Acest suflet nevinovat era, după Donatus, unul din biografii săi, cinstit în toate şi îşi iubea prietenii cu o duioşie fără pereche. Nu renunţase el la bunurile unui exilat oferite lui de August? Nu-şi împărţise la moarte mica-i avere între toţi prietenii, dela împărat şi pînă la cel mai infim dintre ei? Compătimitor pentru toţi, suportînd cu greu o glorie care îl apăsa, parcă, cu greutatea renumelui ei, această fire de timid cu suflet delicat de fecioară era firesc să-şi atragă iubirea tutulor în viaţă şi să-şi perpetueze această iubire şi după moarte. Aci stă poate şi explicaţia cea mai de seamă a popularităţii lui. Privit de antichitate ca cel mai bun şi compătimitor dintre oameni, socotit mai tîrziu ca un geniu binefăcător şi invocat ca un zeu al bunătăţii în clipe grele, comentat în epoca modernă cu o simpatie mişcătoare de un Montaigne, de un Chateaubriand şi de un Saint-Beuve, imitat în epoca Renaşterii de un Petrarca şi de un Sannazaro acest maestru al marelui Dante s'a bucurat şi se va bucura totdeauna de o admiraţie unanimă.

Şi totuş greşim, cînd credem că această simpatie a fost unanimă. Vergilius a avut şi el detractorii lui. E drept că aceşti detractori au fost obscuri şi neînsemnaţi, dar au fost totuş. Totdeauna gloriile mari au avut critici violenţi şi ar interesa să cunoaştem puţin pe ponegritorii unui geniu care şi-a cîştigat în cea mai înaltă măsură simpatia universală. S'ar cuveni dar să cunoaştem, măcar dintr'un sentiment de curiozitate, criticile care s'au ridicat în vechime contra celui mai mare poet al ei. E de neînchipuit pentru noi azi, ca Vergilius, acest suflet aşa de duios şi delicat, cum rar mai întîlnim şi la distanţe de veacuri, să fi avut ponegritori, care să-i fi criticat nu numai operele, dar şi viaţa. Şi totuş, cum am spus, aceşti bîrfitori şi veninoşi critici au existat. In privinţa aceasta Donatus ne-o spune precis: lui Vergilius nu i-au lipsit ponegritorii. Cine vrea să-i cunoască mai deaproape, i-ar putea căuta la gramaticul Asconius Pedianus, la istoricul Suetonius şi la literatul Macrobius. Aceşti critici care au existat şi în timpul vieţii poetului, s'au înmulţit şi au făcut şcoală după moartea sa. O dovadă evidentă o avem în faptul că Asconius Pedianus, care s'a născut cu douăzeci de ani după moartea poetului, scrisese o întreagă carte în care îl apără nu numai împotriva detractorilor operei lui, ci şi în contra celor care-i criticau moravurile. Suetonius ne spune că un anonim a publicat nişte „Antibucolica" imediat după apariţia Bucolicelor. In corul unanim aproape al laudelor ce însoţiau publicarea acestei opere, n'au lipsit prin urmare nici note discordante. S'au şi parodiat unele din aceste bucolice. In special au fost batjocorite eglogele întîia şi a patra. De exemplu:

„Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmina fagi?"
Sau: „Dic mihi, Damoeta, cuium pecus anne latinum?"

De egloga a doua îşi bate joc Vergiliomastiga (biciuitorul lui Vergilius), citat astfel de Servius, cel mai de seamă dintre comentatorii antici ai poetului:

„Lac mihi non aestate novum, non frigore, defit".

Asemenea se ironizează și vestitul vers 299 din cartea
I-a a Georgicelor: „Nudus ara, sere nudus" completîndu-se
astfel al doilea hemistih: habebis frigore febrem".

Un poet, Carvilius Pictor, scrie o întreagă carte contra
Eneidei: Aeneomastix (Biciul Eneidei), iar un oarecare He-
rennius se ocupă cu așa zisele „Vitia Vergilii", nemulțumit
se vede, numai cu critica stilului.

Un alt scriitor, Perellius Faustus, se ocupă cu „furta" a-
dică cu pasagiile plagiate de Vergiliu din poeții latini și
greci. Și critica împotriva marelui geniu nu s'a oprit aci. Pe
timpul lui Suetonius un anume Octavius Avitus a scris nu
mai puțin de opt volume care cuprindeau versuri de acestea
plagiate de Vergilius din poeții latini. In cartea cincea și a
șeasea a Saturnalelor sale Macrobius ne dă o mare canti-
tate a plagiatelor lui Vergilius după Perellius Faustus și
Octavius Avitus. Și Asconius Pedianus în cartea de care am
pomenit, ne cita cîteva pasagii plagiate din Homer. Despre
acestea Suetonius, comentînd cele spuse în această privin-
ță de Carvilius Pictor, Herennius, Perellius Faustus și Oc-
tavius Avitus, adaugă că Asconius Pedianus apărînd pe Ver-
gilius în ceeace privește plagiatul din Homer se exprima
textual: „De ce n'au încercat și ei să fure pe Homer? Sau
cred că-i mai ușor a fura măciuca lui Hercule, decît un vers
lui Homer?" De altfel plagiatul la cei vechi nu era o crimă
de care să se facă atita caz.

In antichitate furtișagul literar era permis și chiar scu-
zat. Probă Macrobius care la rîndu-i apără plagiatul lui
Vergilius din Homer, spunînd că „ce-i oare mai plăcut de-
cît să auzi în acelaș timp pe cei doi poeți?"... Cîți alți învă-
țați îl laudă tot așa pe Vergilius, ba îl admiră chiar „quod
graecae artis et doctrinae copias Latium transtulerit!" (că
a transportat în Lațiu foarte multă artă și învățătură gre-
cească). După ei poetul nostru trebuia glorificat mereu, că
a putut păstra din „gunoiul" vechilor autori latini „aurul"
ce a putut aduna. Așa că acuzarea de plagiat a lui Vergi-
lius n'a prins prea mult. Mai serioasă a fost imputarea că
în Eneida mai ales el a dat multe probe de ignoranță în
ceeace privește dreptul sacru, astronomia, geografia și toate
celelalte științe și discipline în uz pe vremea lui. In Satur-
nalele lui Macrobius, Evangelus, personaj care întrupează
critica cea mai acerbă împotriva lui Vergilius, se face forte
a dovedi această ignoranță și aceste greșeli. „Ut delegat
inscientiae Vergilianae vulnera" cum se exprimă el în lim-
baj poetic, fiind ajutat aci de un anume Praetextatus, ca-
re-i găsește și el o mulțime de asemenea greșeli. Așa, de
exemplu, greșește Vergilius, cînd în Eneida sa (c. VIII, v.
285) dă preoți Salieni lui Hercule, cînd se știe că ei se dau

lui Marte. Greșește, cînd în aceiași carte (V. 552) spune că
pontificii merg călări, cînd se știe că ei mergeau în care.
Greșește de asemenea, cînd în Georgice (I, 147) pune pe Ce-
res ca inventatoare a plugului, cînd se știe că el a fost in-
ventat de Osiris sau de Triptolem. E ignorant și în astrono-
mie, acolo unde ne vorbește, de exemplu, despre zonele ce-
rești (Georgice I, 230). Cîte inconsecvențe nu are apoi în po-
vestirile sale!... De exemplu, unde sint duși cei șeapte cerbi
uciși de Enea cu săgețile lui? (Eneida I, 193). De unde a
știut Andromaca cum că Creusa, soția lui Enea, a pierit?
(En. III, 314). Sint vreo douăsprezece sau treisprezece incon-
secvențe de acestea în Vergilius pe care chiar comentatorul
său Servius le declară „insolubile". Nu mai vorbim de cri-
tica ce se aducea epizodului cu ramura de vise, din cobo-
rîrea lui Enea în Infern (En. c. VI-a). Vergilius e necunos-
cător apoi și în altele. De exemplu, nu se puteau găsi cerbi
lîngă Carthagina (En. I, 184), sau nu erau corăbii cu două
rînduri de visle (bireme) pe vremea Troienilor (I, 182). Nu
erau cunoscute apoi orașe ca Agrigentul, Camarina, etc., pe
vremea lui Enea.

Nici medicină nu cunoștea prea bine Vergilius, cînd ne
vorbește că din ochiul lui Polyphem curgea sînge, lucru im-
posibil după doctorii de pe atunci. Prin urmare după im-
putarea de plagiator, detractorii îi aduceau și pe aceea de
ignorant. Era apoi și imoral. Ce pildă mai pregnantă des-
pre aceasta, decît cererea Venerei către Vulcan, de a-i
făuri arme pentru Enea?

Această „petitio impudica" a mamei eroului Eneidei a
exasperat pe criticii puritani. Cum putea ea să ceară soțu-
lui ei legitim să făurească arme pentru un fiu al ei nelegi-
tim? Și apoi frumos era din partea Iunonei, zeița matroa-
nelor și a căsătoriei cinstite, să ofere zeului vînturilor o
nimfă ca răsplată a serviciilor lui? Acest lucru l'ar fi făcut
o curtizană, nu o zeiță care întrupa curăția și cinstea cas-
nică.

Moral era infine venerabilul rege Latinus, cînd el în-
suș îi promitea lui Enea pe fiica sa? Dar de imoralitate e
acuzat Vergilius chiar în viața-i privată. Așa, Asconius Pe-
dianus, în cartea de care am vorbit, îl apăra pe poet și de
învinuirile ce se aduceau moravurilor lui. El se raporta la
ceeace spuneau despre ele amici intimi de-ai lui, ca Varius,
vestitul autor al tragediei Uryestes, Melissus și alții. Chiar
Agrippa, ginerele lui August, ca reprezentant al curentului
național în contra lui Mecena, s'a făcut poate și el ecoul
multor acuzații împotriva lui Vergilius. I se imputa, de pil-
dă, iubirea-i pentru tineri și în special pentru un anume A-
lexander, sclavul lui Pollio. I se mai imputa iubirea pentru

Cebes şi pentru copila Leria, care-i fuseseră dăruiţi de Mecena. Mai era de asemenea acuzat şi de dragostea ce purta dansatorului Antigenes, lucru de care ne pomeneşte şi Juvenal. Dar acuzarea de adulter cu soţia lui Varius, cel mai bun amic al său? Atîtea şi atîtea învinuiri care puneau într'o lumină nu tocmai plăcută pe poetul nostru, făcîndu-l, de-ar fi fost adevărate, să nu mai merite nici pe departe epitetele de „parthenios" (fecioară) şi de „anima candida" ce i se dăduseră. Intr'un cuvînt, iată-l pe cel mai mare poet al antichităţii acuzat de furt literar, de ignoranţă şi, mai mult decît atît, de imoralitate. Acuzaţiile acestea natural că nu mai prind acum. Oricine zîmbeşte azi, citind că Vergilius greşea, cînd spunea în Georgice (I, 344) că zeiţei Ceres i se aduceau libaţii de vin, cînd acesta era oprit de dreptul sacral, sau că cel care jertfeşte trebuia să-şi încingă fruntea cu o cunună de laur şi nu cu una de plop, cum susţine poetul. Aceste copilării ale gramaticilor vechi erau luate foarte mult în serios pe vremea lor. Şi apoi, de ce voise poetul la moarte-i să-şi ardă Eneida? De sigur, fiindcă se temea de judecata posterităţii, avînd atîtea plagiate şi greşeli contra cunoştinţelor uzuale! Aşa susţine criticul lui Macrobius şi critica s'a pornit şi împotriva lui Vergilius, chiar în viaţă fiind. Cum putea ea să cruţe pe un poet care trăia în cercul rafinat, dar imoral al lui Mecena? Or cît de „feciorelnic" ar fi fost Vergilius, mediul în care vieţuia nu se putea să nu-l fi influenţat şi pe el. Şi în egloge nu ne cîntase chiar el iubirea pentru tineri? Să nu uităm apoi că cercul lui Mecena, reprezentînd în literatură rafinarea formei şi cultul helenismului à outrance, era mereu atacat de reprezentanţii curentului naţional destul de puternic şi atunci. Poeţi ca Bavius, Maevius şi alţii, cari îl criticau pe Vergilius încă în viaţă, reprezentau probabil acest curent care şi-atins apogeul după Traian. Nu s'au adorat atunci poeţi ca Maevius, Enniu şi alte vechituri de acestea în paguba unui Horaţiu şi chiar a lui Vergilius? Iată atîtea motive din care au izvorit atacurile contra celui mai strălucit poet al lumei latine. Că aceste atacuri, cum am spus, ni se par azi ridicule şi copilăreşti, nu mai încape vorbă. Că detractorii lui Vergilius se amintesc azi numai ca documente umane, e iarăşi firesc.

Cine n'a auzit de Vergilius? Dar cine a auzit de un Carvilius Pictor, de un Herennius, de un Avitus şi de toţi criticaştrii poetului? Cel mult îi pomenim în treacăt şi ca titlu de curiozitate, aşa cum o facem şi noi. E bine să-i cităm însă, cînd ne gîndim la vorba lui Heine, că „orice geniu îşi are vermişorul său care-i ciupe mereu din nimbul nemuririi" şi prin contrast e bine ca la poalele muntelui

luminat de veşnică glorie, să se zărească şi imperceptibilul „ridiculus mus" care-l roade zadarnic. Şi, amintindu-ne de chipul grandios în care a fost sărbătorit de lumea întreagă poetul de la Andes, succintul studiu de faţă cam acest scop l'a avut.

I. M. MARINESCU

P E D A G O G I E

DIRECŢII IN STUDIUL ADOLESCENŢEI

a) Dacă şc. primară s'a organizat pe alocuri sub presiunea cercetărilor de psihologie a copilăriei, şcoala secundară a ţinut pînă acum surprinzător de puţin să se dedea cercetărilor genetice asupra adolescenţii. Organizată într'o epocă cînd această psihologie era încă necunoscută, şcoala secundară de orice grad şi natură a fost întotdeauna încătuşată sub povara unui material de instrucţiune ce trebuia oferit tinerilor şcolari cît mai fidel criteriului de program, de foarte multe ori cu sacrificarea cerinţelor psiho-pedagogice. Chiar preocupările recente ale psihologiei profesionale, de a determina înclinaţiuni către profesiune şi a selecţiona după aptitudini, pot „comprima" supărător această vîrstă, privind-o ca o exercitare către maturitate. Pînă acum cîteva decenii, a fost constantă această smulgere a vîrstei adolescenţei între o copilărie prelungită sau o preformare, o anunţare a maturităţii. Nu se cunoştea conducerea în viaţă a adolescenţilor decît în formele ei negative, în abaterile dela normele stabilite de societate. De multe ori, conducătorii instituţiilor de educaţie aveau nemulţumiri cu tipul de elev protestatar, radical sau revoluţionar, cum l-a numit W. Stern, iar părinţii au rămas surprinşi de multe atitudini curioase. Au fost epoci cînd acest elev turbulent a creiat adevărate panici printre educatori.

Din anchetele pe cari le-au făcut Americanii în massa şcolară, foarte mulţi şi-au arătat nemulţumirea, că sînt priviţi încontinuu de către profesori ca nişte copii zăpăciţi, că nu-şi simt puterile crescînd. Inceputul studenţimii îl sărbătoresc cu bucuria de a cunoaşte prin ei înşişi „mersul natural" al lucrurilor, nu cel oferit de programe.

Procesul de industrializare al naturii simple prin norme umane, cum numeşte Diltey opera şcolară, pare periclitat din momentul în care tînărul îl concepe ca pe un rapt instinctului. Dece? Fiindcă schema de mişcare a vieţii ti-

nărului se lămurește în două faze: a) aceea a copilului încă existent, a tinărului în devenire și b) aceea a unui tinăr devenind adult. Dacă prima adolescență, începind prin sfirșitul procesului de pubertate, se caracterizează printr'o continuă tragere către sine, printr'o stare acută a sentimentului eului, egocentrism și megalomanie, cind subiectul îndreptat asupra lui insăși neagă lumea obiectivă ca un „alter ego", în a doua fază însă adultul în devenire e mai încadrat obiectivului, se structurează în sensul social — către maturizare, prin șarjarea însușirilor protivnice: idealism-realism.

Lumea este o „lume a sa", în care vis și adevăr, mișcare liberă ori stăpinită, entusiasm și ordine sînt toate structurate ca dispozițiuni. Acestea, în continuă contradicție și confuzie afectivă la început, se vor lămuri curind, unitar în valorile vieții de cultură. Această epocă e deschisă către creația socială și atunci viața întreagă poate fi o reluare a adolescenței, diferența e doar de poziție. Viața ajunge la fața sa clasică în adult, numai dacă trece prin această fază de dinamică creatoare, atit de tragică prin contrarierea dintre iraționalul unor dorinți și forme sociale în tirania lor mijindă. Adolescența este o introducere a individului în domeniul culturii; sfirșitul ei este o capitulare și o recunoaștere a existenții colective de cultură. Iluziile trebue să sfirșească, dacă tinărul vrea să intre în lumea care nu poate trăi din iluzii. Impresii penibile însoțesc contrarierile numeroase. O atmosferă de antipatie se creează între el și tot ce e normativ, exagerat firește spre școală în genere. Tinzind către o întregire a născutelor funcțiuni sociale, încearcă și amărăciunea unei renunțări.

Acestui sens social al adolescenței, privită în scopul ei și nu atit în lăuntricul ei, s'a adaptat punctul de vedere pedagogic. Și astfel metodele au devenit din ce în ce mai mult sisteme de pozițiuni ale societății, procedee de înglobare în unitatea ei și nu atit de adaptare a individului față de posibilitățile lui proprii. Metodele actuale nu fac decit să limiteze hegemonia intelectualismului, ele se formează însă tot prin prisma spiritului obiectivat, în care trebue transpus elementul biologic individual.

Copilul, față de adolescent, este mult mai atașat școlii; lăcomia de a ști se aplică asupra cărții în școală, ca asupra unei părți din lumea dinafară. Prin simpatia pe care copilul o are către persoanele adulte între 7-12 ani, procesul copil școală-profesor este mai unitar ca direcție. Acest proces e unul din cauzele succesului metodei active în clasele inferioare ale liceului. Către 12-14 ani, p. aproape 67% din numărul elevilor (elevelor) se marchează o poziție aproape agresivă față de primirea științei indirect prin contactul cu profesorul, un spirit lacom de a cunoaște și mai ales de a controla prin sine. Instrucțiunea, care tinde să înglobeze pe școlarul între 14-18 ani în anumite forme de cultură ca și pînă acum, eșuiază.

Fiecare dintre noi profesorii am trăit penibil stările de opacitate ale clasei, unde dispoziții singulare devin prin contagiune ale masei, mulți le-am numit banal încăpățînare. La această vîrstă, metoda cea mai perfectă, cadrul spiritual, atmosfera lecțiunii nu mai ajung. E nevoie și de o creiare a „dispozițiunii", de o deschidere afectivă către oferta aruncată pe piața clasei. Dacă clasa „simte" pe profesor, dominînd în totalul de impresii, în care se oferă lecția, opacitatea se reintronează. Adevărații maeștri ai pedagogiei oferă materialul fără o continuă intervenție. Ei direcționează numai clasa și procesul de însușire se colorează într'un ritm al clasei. Asemenea clase le-am observat în școala lui Gandig din Leipzig. Dacă profesorul cotrăește ritmul clasei, el intră dela sine printre membrii ei. Simțul colectiv îl recunoaște sau îl face egal, căci niciodată ca între 14-18 ani nu există stări mai dure de colectivizare.

In general față de disciplina școalei, adolescentul are manifestări caracterizate de mulți pedagogi ca anormale. Pentru respectul conceptelor sociale, educatorul credea că este dator să împiedice unele singularizări ale acestei vîrste. S'a dovedit însă falsă și periculoasă tendința de a considera orice faptă a acestei vîrste ca pornind dintr'un substrat morbid. Singularizările în faza aceasta sînt formulări antisociale, determinate de contactul cu educatorul încă din pubertate, de cînd există reale și multe stînjeniri din partea școlii. Din neadecvarea instituțiilor școlare acestei vîrste, s'a dat un imbold către cunoașterea adolescenței ca vîrstă în sine, cu structura ei.

Americanii au dat semnalul și în 1904 apare prima lucrare asupra adolescenței, a lui Stanley Hall, elev al lui Wundt și coleg cu Meumann: „Adolescence" (its Psychology and its Relations to Physiology, Antropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education). Este prima cercetare psihologică sistematică bazată pe anchetă.

b) In unele țări, printre cele nordice Germania cu deosebire, cercetările asupra acestei vîrste au primit un impuls puternic dela mișcarea tineretului organizat în diferite asociații în afară de școală. Această mișcare a deșteptat printre pedagogi un interes nou și un început de înțelegere mai adîncă. In lupta aprigă dintre partide, căutînd a organiza și tineretul, oferă pentru captarea acestuia mijloace adecvate psihologiei sale. La această obligațiune de cunoaștere

sînt supuşi şi cei cari, combătînd o politicizare a tineretului, încearcă să-l grupeze în cercuri sociale înafară de partidele politice. „Die Jugendpflege" in Germania dă posibilitate spiritului romantic al tinerilor să cerceteze singuri, să cunoască prin ei țara şi oamenii. In taberele de cercetaşi, deşi organizate de adulți pînă în amănunte, adolescenții trăesc viața lor proprie. Organizațiile de partid, societățile de turism, diferitele asociații profesionale, căutînd să atragă tineretul în formele de viață ale adulților, s'au trezit că tinerii (băeți şi fete) trăiau în comunități în felul lor propriu. Adulții au înțeles tîrziu că tineretul nu doreşte atît distracțiile cît o viață proprie viguroasă. Cei cari au vizitat în Germania aşa numitele „Jugendheberge" sau „Landheim-"uri şi au cunoscut tineri cu „Rucksack"-ul pe spate hoinărind ca Wandervögel munți şi văi, lacomi de soare, schițînd peisagii sau trăind camaradereşte peste deosebiri de clasă şi rang, numai acei pot înțelege viața naturală a adolescenților, evadarea lor din formele civilizației. Citām pentru asemenea directive sănătoase şi faimoasa instituție de protecție a tineretului italian: „Balilla".

c) Interesele psicho-patologice ale epocei aduc deasemenea înțelegerea unor caracteristice ale tînărului. Desigur nu ne interesează psihozele tinereții în genere, cît unele aspecte patologice ale acestei vîrste: adolescența. Un ex.: Se ştie că hebefrenia, o specie a schizo-freniei numită şi dementia praecox, înfăţişează, pe lîngă o incoherență a gîndirii şi o curioasă perversiune a sentimentului; sentimentul deslegării de lume, o închidere în sine, o negație a evidentului şi autismul, o interzicere a oricărei dorințe. Orice adolescent normal prezintă într'o măsură mai mică pe lîngă tendința către speculativ, o exagerare a calităților sale, o hypertrofie a eului, pornire spre melancolie ş. a.

In unele țări, în primul rînd Franța, cercetările psihopatologice sînt cele mai desvoltate şi poate cele mai sigure.

d) Insfîrşit sub forme unilaterale au provocat cunoştințe empirice de psih. adolescentului: unele fenomene antisociale, (crime, furturi, vagabondaj), cazuri de tineri fără sentimentul unei obligațiuni etico-juridice, cît şi întrebuințarea adolescenților ca martori în procese de moravuri. In această direcție există o bogată literatură şi o încercare de sistematizare în lucrarea lui W. Stern: „Jugendliche Zeugnisse" în „Sittlichkeitprozesse". Tot sub direcția lui W. Stern s'a lucrat mult timp la institutul de psihologie din Hamburg pentru creiarea de specialişti, auxiliari justiției în asemenea procese.

In Germania, soluțiunile justiției se bazează pe o strînsă colaborare cu instituțiile pedagogice de „Jugendfürsorge" sau „Heilerziehung".

a) Psihologia adolescenței apare aproximativ în jurul anului 1900, ca o continuare a cercetărilor genetice asupra copilului, ca o întregire a acesteia de jos în sus către psihologia generală a omului adult. Se cerea deci o oarecare desvoltare anterioară a psihologiei infantile, de care trebuia diferențiată psihologia adolescentului. Astăzi adolescența este considerată ca o lume închisă în sine, nu numai un proces al cărui început stă în copilărie şi sfîrşitul în maturitate. După alarma dată de pedagogi, psihologia şi-a formulat următoarele preocupări: 1) adolescentul şi lumea naturală; prefaceri structurale; funcțiunile de adaptare; diferențierea funcțiunilor din sisteme vechi psihice într'un sens mai adînc; acestea sînt cercetări de laborator în primul rînd; 2) tendințele sufleteşti, intersecțiile lor în eu, deci: poziţiunea tînărului față de sine; cum se concepe tînărul pe sine însăşi ca obiect de cunoaştere; 3) funcțiunile sufleteşti către unitățile sociale, tendințele către valorile culturale, ca obiectivări spirituale şi descoperirea lor. La soluționarea problemelor din grupa 3-a este obligată şi pedagogia să-şi definească atitudinea, căci şcoala este aceea care cultivă valorile obiective către cari tînărul îşi exercită dispozițiunile sale.

Psihologia pură elimină astăzi abstractiv problemele fiziologice din unitatea psiho-fizică, ce e individul real. Medicina (cea şcolară mai ales) are de urmărit viața sexuală a puberului şi adolescentului, desvoltarea instinctului şi organelor sexuale, caracterele secundare sexuale, direcționarea sexual normală sau perversă. In această direcție, psihologia adolescentului constată numai efectul desvoltării sexuale asupra atitudinii adolescentului, relațiunile de prietenie, de iubire către celălalt sex, etc. etc. Față de aceste cercetări ocazionale şi generale, adevărații psihologi au cercetat pe tînăr(ă) în lumea sa proprie. Ei se întreabă: cum se comportă tînărul față de copilărie şi față de lumea adultă, manifestările caracteristice ale acestei vîrste, cauzele lor lăuntrice, fazele adolescenții. Fazele se determină fie cronologic, întemeiat pe cercetarea critică a materialului de observație (Ch. Bühler) sau sînt o ordonare schematică din simple necesități de metale.

Cercetătorii principali au privit aceste probleme din diferite poziții generale.

a) *W. Stern* şi elevii săi îşi îndreaptă atenția asupra psihologiei adolescenței către 1916, în „Jugendkunde als Kulturforschung", Leipzig 1916, căreia i-au urmat dela 1919 stu-

dii în „Zeitschrift für päd. Psychologie". (De remarcat: „Vom Ichbewusstseins des Jugendlichen", 1922). In 1915 apare „Anfänge der Reifezeit", Leipzig.

W. Stern se caracterizează în problemele adolescenţii ca personalist. După el, scopul pe care-l are omul este să ajungă la conştiinţa de valoare a propriului eu. Această personalizare este posibilă prin: 1) limitarea eului faţă de alte „eu"-ri (sau non-„eu"-ri, 2) armonizarea cu lumea. Tinereţea trebue să mijlocească această evoluţie. Ea este valorificarea conştientă a eului. Adolescenţa este înţeleasă ca o desvoltare dela conştiinţa ego-centrică la cea reflexivă, dela conştiinţa actuală a eului către cea dispoziţională. Copilul are conştiinţa eului nu prin o cunoaştere de sine cît: „ein Fühlen seiner selbst, ein Wollen für sich selbst" [1]). In acest sîmbure rămîne mai departe factorul principal al conştiinţei eului cu toată intelectualizarea crescîndă a factorului afectiv şi voliţional. Pubero-adolescentul aduce o limitare a eului faţă de celelalte personalităţi; ea este o „experimentare", o descoperire a eului-valoare (Schwert) în trei forme.

1. Apărarea propriului eu (tendinţa către singurătate, minciuni de salvare).

2. Reliefarea eului (lumea obiectivă este valoare a eului, voinţa de evidenţiere, tipul revoluţionar).

3. Negarea eului (îndreptarea către operele obiective, tipul evoluţionar [2]).

Stern accentuiază caracteristic acestei vîrste descoperirea eului şi despărţirea între valoarea acestuia şi lumea obiectivă [3]). Din cauza punctului de vedere personalistic, W. Stern şi şcoala sa interpretează datele acestei vîrste în ansamblul monografiei personale.

b) *Spranger* în: „Psychologie des Jugendalters" Leipzig ed. 12-a 1930, dă o lucrare care depăşeşte ca valoare psihologia concretă a adolescenţei, în pedagogie şi filosofie.

Pentru el este caracteristic adolescenţei orientarea către valorile obiective ale spiritului. Omul simte necesitatea de a fi integrat spiritului obiectiv şi de a participa la procesul creator al spiritului. Sensul existenţii filosofice a omului este aşa dar participarea crescîndă la procesul creator al spiritului obiectivat. Această lume a spiritului obiectivat este pentru Spranger lumea culturii obiective ce cuprinde acele exteriorizări în ştiinţă, artă, religie, politică. Fiecare personalitate este armonizată interior prin unitatea acestor

[1]) W. Stern. «Psychologie der frühen Kindheit» p. 321.

[2]) Zeitschr. f. Psycho'ogie 1931.

[3]) Zeitschr. f. pädag. Psychologie 1922.

structuri spirituale, în individ aceste valori trăesc actual, ele îşi au în sufletul acestuia direcţiile de valoare.

Adolescenţa aduce după Spranger nu numai: 1. o descoperire a eului; 2. conceperea unui plan de viaţă, dar şi 3. voinţa de înţelegere conştientă a obiectivaţiilor eului, împreună cu participarea şi integrarea în cultură. Deci, înţelegere de sine şi înţelegerea vieţii de comunitate. Spranger analizează funcţiunile spiritului prin obiectivaţiunile lui în cultură pe baza categoriilor: 1. înţelegere, 2. individuaţiune şi 3. obiectivare. Astfel că Spranger accentuiază puternic metoda formal reflexivă (Verstehende) pentru care desvoltarea momentelor succesive în timp devine secundară. Evoluţiunea nu se rînduieşte exact procesului de înţelegere întemeiat pe simple relaţiuni logice. Aceasta este unul din motivele care conduc pe Spranger să nu accepte o determinare a „fazelor"

c) *Charlotte Bühler* pleacă dela natura antropo-biologică, în care procesele vieţii determină sensul (scopul) omului. Acesta este un membru al naturii cu reacţiuni constante. Din ceace este strict biologic el se poate ridica către o înaltă spiritualitate. In adolescenţă omul simte nevoia unei întregiri şi tinde către ea. Această nevoe de întregire este după Ch. Bühler: „eine feste unverrückbare Basis zum Verstädnis aller Pubertätserscheinungen" [1]). Intrebarea este dacă ne aflăm aici în faţa unei simple definiţiuni a unor fapte psihice sau a unui principiu de înţelegere şi interpretare a întregului material?

Biologic, adolescenţa se caracterizează printr'o contradicţie: nelinişte-potolire. Turburarea, nemulţumirea este a instinctului înfometat, potolirea este fixarea în lumea dinafară, integrarea. In viaţa sufletească această polaritate devine negarea lumii, suferinţă, întoarcerea către sine, descoperirea eului. Satisfacerii instinctive, liniştirii în viaţa biologică îi corespunde în suflet găsirea „semenului", deci darea către lumea socială. Concepţiunea aceasta este orientată după o schemă concept din biologie. Legea de biologie devine principiu de înţelegere în lumea sufletească. Deci metoda cere o interpretare. Sunt necesare două stadii: 1. expunerea de fapte, 2) interpretarea după schema biologică. Ceeace este propriu acestei poziţiuni este că manifestările adolescentului sunt caracteristice pentru faza în care s'au produs (nu pentru acea persoană ca la W. Stern). Un merit netăgăduit este că ţine unitatea psiho-fizică ca o bază indispensabilă pentru înţelegerea tuturor manifestărilor pubero-adolescenţiale.

[1]) «Seelenleben der Jugendlichen» p. 16.

Pe lingă aceste direcţii, amintim:

d) Psihologia *behavioristă* care dă ca funcţiune principală a acestei faze de viaţă cunoaşterea. S'ar putea obiecta că toate diferenţierile de vîrstă se încadrează în acest sens general care nu e numai al acestei faze. Soarta tînărului şi a omului în general depinde de această cunoaştere, care stabileşte posibilităţile lui de relaţie, de comportament.

e) Insfîrşit şcoala psihoanalitică nu vede în adolescenţă o epocă cu totul specifică. Impreună cu toată copilăria, ea este o continuă activitate subterană în subsolul instinctelor presate de imposibilităţi naturale şi etico-sociale. Faptele sunt dependente de principiul satisfacerii sau plăcerii care conduce pe adolescent ca şi pe omul adult în ierarhia conceptelor de real. Personalitatea umană este o direcţionare dinamică a instinctului. Aceasta este hotărîtă esenţial de instinctul sexual sau cum gîndeşte Freud mai tîrziu în scrierile sale, structurarea unei direcţiuni este înfăţişată ca opoziţie între instinctul sexual şi Ichtrie, sau ca „Eros-Todestrieb". Această direcţie psihologică pansexualistă viciază nu numai materialul cîştigat sub acest punct de vedere unilateral, dar se îndepărtează mult ca metodă într'o interpretare de ansamblu asupra cazurilor, de adevărata cercetare ştiinţifică.

Afară de aceasta, cazurile prezentate de psihoanalişti sunt în majoritate patologice, iar raporturile asupra lor nu aduc nimic asupra comportării personale a subiectului.

EMILIA BOGDAN-ALEXANDRESCU

I S T O R I E L I T E R A R Ă

FRAGMENT EMINESCIAN.

Fragmentul eminescian pe care îl publicăm mai jos şi care e scos din ms. academic 2278, ff. 29—36, este una din multele compuneri misogyne ale poetului. Acest misogynism derivă dintr'o anume filosofie bazată pe principiul de origină rousseau-iană că natura singură este dacă nu bună cel puţin autentică. Civilizaţia nu e decît un epifenomen, raţiunea o iluzie de determinaţiune. La baza existenţei stă un automatism pe care omul îl teoretizează, fără să-i adaoge nimic. Adevăratul ideal după Eminescu este, în domeniul social, statul automat al albinelor, iar în acela al dragostei reîntoarcerea la instincte, la starea edenică. Femeea este reprobabilă atunci cînd, complicînd instinctul de procreare pe care îl au şi păsările, se lasă influenţată de parada socială, care însoţeşte iubirea. Intr'un cuvînt poetul deplînge cochetăria, ceremoniile, amestecul rudelor, prejudecăţile, tot ce împiedică dela simpla însoţire naturală.

G. C.

TABLOU ŞI CADRU
(Icoană şi privaz)

De vrei ca toată lumea nebună să o faci
In catifea, copilă, în negru să te'mbraci,
Ca marmura de albă cu faţa ta răsari
In bolţile sub frunte lumină ochii mari
Şi părul blond în caier şi umeri de zăpadă
In negru, gură dulce, frumos o să-ţi mai şadă.

De vrei să-mi placi tu mie, auzi ? şi numai (mie)
Atuncea tu îmbracă mătasă viorie.
Ea'nvineţeşte dulce, o umbr'abia uşor,
Un sîn curat ca ceara, obrazul zîmbitor
Şi-ţi dă un aer timid, suferitor, plăpînd
Nemărginit de gingaş, nemărginit de blînd.

Cînd umbli a ta haină de tine se lipeşte
Ci gingaş mlădioasă tu rîzi copilăreşte
De şezi cu capul mîndru pe spate lin lăsat
Tu pari sau fericită sau pare'ai triumfat,
(De n'ai (fi) o copilă cu ochiu aşa şiret
Tu ai fi un obraznic şi prea frumos băiet).

Şi-apoi... Merit eu oare mai mult dela un înger
Decît de-a lui privire cu sufletu-mi să-mi sînger ?
O bate-ţi joc, copilă, ucide-mă de vrei,
Zîmbirea gurei tale, un vis din ochii tei
Mai mult e pentru lume, decît un trai deşert
Şi încheierea vieţi-mi pe tine să (te) iert.

Ce sunt ? Un suflet moale unit c'o minte slabă
De care nime'n lume, ah ! nimeni nu întreabă,
Şi am visat odată să fiu poet... Un vis
Deşert şi fără noimă ce merit'un surîs
De crudă ironie... Şi ce-am mai vrut să fiu ?
Voit-am c'a mea limbă să fie ca un rîu

D'eternă mîngiere... și blînd să fie cîntu-i
Acum... acuma visul văd bine că mi-l mîntui,
Căci toată poezia și tot ce știu, ce pot
Nu poate să descrie nici zîmbetu-ți în tot.
O bate-ți joc de mine, pigmeu deșert nedemn
Ce am crezut o clipă de tine că sînt demn.

O ironie cruntă, o înger, o femee
Eu să te-ating pe tine cu-a patimei scîntee
Eu, eu să fiu în stare o clipă să-mi închipui
C'al meu e trupul dulce, c'a mele fața-i, chipu-i...
Nebun ce sînt... Nu rîzi tu ? O rîzi de mine... Rîzi,
Plîngînd mă lasă șarpe eu ochii să-mi închiz.

Astfel îmi trece viața, astfel etern mă chinui
Și niciodată Ana nu m'a lăsat la sinu-i,
Căci ea nu vrea iubire... vrea numai adorare,
Tîmpit să-mi plec eu fruntea ca sclavul la picioare
Și ea să-mi spue rece: Monsieur, ce ai mai scris?
La glasu-i chiar ironic să fiu în paradis,

Să fiu prea-prea ferice de-a vrea să aibe numa
Pe acest mizerabil ce o privește-acuma.
Da ! Da !! Să fiu ferice de-un zîmbet, de-un cuvînt
Căci zîmbetul mai mult e ca viața-mi pe pămînt.
Să simți cum că natura își bate joc de noi,
Ici colo cîte-un geniu și preste tot gunoi.

Și eu simt acel farmec și'n sufletu-mi admir
Cum admira cu ochii cei mari odat' Shakespeare,
Și eu mă simt copilul nefericitei secte
Cuprins de-adînca sete a formelor perfecte.
Dar unde este dînsul cu geniu-i de foc
Și eu fire hibridă — copil făr'de noroc?

Făr de noroc ? Dar ce dar ? Au nu sunt fericit
Că'n calea mea o umbră frumoasă s'a ivit ?
Nu, nu-i destul'avere un zîmbet trecător
O vorbă aruncată ironic — de amor ?
Comoară nu-i destulă privirea, un cuvînt
Ce viața-mi însoți-va de-acum pîn' în mormînt ?

Sunt vrednic eu a cere — sunt demn să am mai mult ?
A lumei hulă oare în sine-mi n'o ascult ?
Putut-am eu cu lira străbate sau trezi
Nu secolul ca alții — un ceas, măcar o zi ?
Cuvinte prea frumoase le-am rînduit șirag
Și-am spus și eu la lume ce-mi este scump și drag.

Aceasta e menirea unui poet în lume
Pe valurile vremei ca boabele de spume
Să'nșire-ale lui vorbe, să spue verzi ș'uscate
Cum luna se ivește, cum vîntu'n codru bate ?
Dar ori cîte-ar scrie și ori cîte-ar spune
Cîmpii, pădure, lanuri fac artă de minune.

O fac cu mult mai bine, de cum o spui în vers,
Natura alăturată cu-acel desemn prea șters
Din lirica modernă — e mult, mult (mai) presus.
O tristă meserie să n'ai nimic de spus
Decît povești pe care Homer și-alți autori
Le spuseră mai bine de zeci de mii de ori.

Pe gîndurile noastre, pe suflet s'a pus bruma
Și tineri numa'n șiruri vedem ființa vie
Dar gîndul nostru'n ceață nu-l punem pe hîrtie.
Sîntem ca flori pripite, citim în colbul școlii
Pe cărți cu file unse ce roase sînt de molii.

Să reproduci frumosul în formă ne înveți
De-aceea poezia-mi mă împle de dispreț...
Dator omul să fie (-i) a veacului copil,
Altfel ca la nevolnici el moare'ntr'un azil,
Intr'un spital... Acolo cîrpească cu minciuni
Pereții de chilie și spună la minciuni...

Da ! ticălos e omul născut în alte vremi...
Simțind îți vine soartea s'o sudui, s'o blestemi
Dar blestemele însiși poet te-arată iarăș.
Al veacului de mijloc blestemul e tovarăș.
Intr'un poet nemernic, ce vorbele înnoadă
Ca în cadența rară să sune trist din coadă

Și'ntre (soldatul) țanțoș cu spada subsuoară
Alegere nu este, alegerea-i ușoară
Pocnind în a lui haine, el place la neveste.
Fecioara'nfiorată își zice: acesta este...
Acesta da... Simțirea tu ei și este dreaptă
Nebuni sîntem cu toții, natura-i înțeleaptă.

Un corp frumos și neted te face să iubești,
In brațul lui puternic tu poți să'ntinerești,
Doar nu ești tu nebună
S'alegi în locu-i, fată, pe un împușcă'n lună,
Pe-un om care stă noaptea ș'a minții adîncime
In strofe o desface și o așează'n rime...

Soldatul spune glume ușoare — tu petreci
Pe cînd poetul gîngav cu mersul de culbeciu
E timid, abia ochii la tine și-i ridică
El vorbe cumpănește, nu știe ce să-ți zică,
Privindu-te cu jale oftează — un năuc —
Și zile'ntregi stau astfel în jilț ș'apoi mă duc.

Copil copilul nu e ? voește să petreacă
Ce caut eu (cu) ochi-mi a lor privire seacă,
Ce-i zic Dumnezeire și înger, stea și zee
Cînd (ea) este femee și vrea a fi femee ?
Și totuși... Ah odată mi-a spus cu vorbe dulci:
„Aș vrea pe braț aicea tu capul tău să-l culci.

„Să mîngii a ta frunte nefericit copil !"
Acest cuvînt divin mai zi-l odată, zi-l,
S'ajung o zi în care în strimta mea chilie
Tu să domnești ca fiică, stăpînă și soție
Și'n ore de durere cînd gîndul mi-a fi veșted
Să simt cum dulcea-ți mînă se lasă pe-al meu creștet.

Ș'atunci ridicînd capul, dînd ochi-mi peste spate
Să văd ah pămînteasca-mi, duioasa-mi zeitate.
Nu te îndemn cu însumi ca să mai mergi în cale
Să fii nemernic martor nefericirii tale.
Chiar inima de-aș da-o să bei dintr'însa sînge
Nevoia este ghiața ce-amoru'n grabă'l stinge.

Visind astfel (îmi pare) cu mine că petreci
Copil cu gura caldă (și) cu picioare reci.
Te-apropii, mă'ntrebi dulce: cum nu te curtenesc ?
O vorb'ai vrea în fine s'auzi cum o rostesc.
Și de brațu-mi atîrni dulcele-ți braț,
Intorc spre tine capul, privirea făr de saț.

Cu gura de-al tău umer încet și trist șoptesc:
Ești prea frumoasă Doamnă și prea mult te iubesc !

M. EMINESCU

O ANECDOTĂ DESPRE CONACHI

Veracitatea povestirii unei întîmplări din viața unui scriitor, chiar dacă scriitorul ar fi mai însemnat și chiar dacă anecdota e caracteristică pentru a fixa fizionomia personagiului, n'ar merita, poate, să facă obiectul unui studiu special. Orice relațiune furnizată de amintiri, de povestiri tîrzii ale contemporanilor, de tradiții fără autoritate, e nesigură, dacă nu în intenție cel puțin în amănuntele prezentării, și critica o suspectează aprioric. Nu ar fi deci nevoe să se semnaleze

la fiecare pas erorile tradiției; lucrul acesta îl face, atunci cînd trebue să scruteze și să interpreteze isvoarele, cercetătorul problemei la care ele se referă. Dacă însă am ales de data aceasta o chestiune în aparență de un interes circumscris, am făcut-o punînd accent pe aspectul metodologic al problemei, deoarece studiul ei va dovedi atît de neașteptate legături, oferind, astfel, documentele însăși ale netemeiniciei sale istorice, lucru care nu se poate obține oricînd, și va da în acelaș timp indicații asupra împrejurărilor în care se va fi transformat legenda. Nu mai puțin interesante în sine sînt însăși aceste legături tematice, care constituesc o problemă de *literatură comparată*, vrednică de un studiu mai amănunțit încă.

Anecdota de care e vorba, intitulată „Logofătul C. Conachi și sluga osîndită", e publicată într'o culegere de „povestiri și legende din popor" de T. Pamfile. Cuprinsul ei e cel următor: Prinzînd pe unul din slujitorii săi cu o vină ce trebuia pedepsită, logofătul pune să fie legat gol în lunca Bîrladului, sub căldura soarelui de vară; văzîndu-l, însă, chinuit de țînțari, i se face milă de el și trimite din cînd în cînd să-i alunge. „Dar, dela o vreme, sluga începu să se roage și să „zică: — Lăsați gîngăniile în pace, dacă vreți". Raportîndu-se boerului ciudata lui rugăciune, acesta cobori curios să-l întrebe asupra rostului ei. „Pentrucă, stăpîne, dacă fug depe „mine țînțarii sătui, vin alții flămînzi, și așa suferința mi-i „de două ori mai mare". Concluzia e că, dîndu-și seama de adevărul acestor cuvinte, Conachi „opri la curte pe sluga cea „deprinsă în rele, dar veche, căci era mai bine așa decît s'o „dea afară și să aducă alta nouă, dar flămîndă". 1).

Legenda, ca toate cele publicate aici de Pamfile, e dată fără indicația locului de origine. Ea e însă fără îndoială culeasă din comuna Țepu-Tecuci, și oglindește icoana pe care o păstrează despre vechiul stăpîn al pămîntului lor urmașii țăranilor depe moșia logofătului-poet. Intr'adevăr, din Țepu aflăm, din gura săteanului Iordache Miron, că boerul „Costache Conache era om rău la inimă. O parte din moșiile „lui le ara cu oamenii de pe ele, înjugîndu-i la plug și bătîn„du-i cu biciul ca pe boi". 2) Trăsătura ce se atribue aici portretului lui Conachi e identică deci cu cea din povestirea precedentă; dar dacă faptele narate sînt autentice, acesta e un lucru ce trebue pus dela început sub suspiciune, atît pedepsele de care e vorba cît și împrejurările generale ale povestirii fiind prea puțin verosimile.

1) T. Pamfile, *Firișoare de aur*, București s. a. (Biblioteca pentru toți), p. 19-20.

2) T. Pamfile, *Povestiri populare romînești* (Ms. Acad. Rom. No. 5093), p. 135.

De cele mai multe ori cercetătorul nu găsește împrejurările favorabile pentru a discerne originea însăși a legendei căreia i s'a dat apoi o atribuție falsă, astfel încît bănuielile, dacă au existat, necăpătînd confirmare, e de multe ori îndemnat să utilizeze ca tradiție certă isvoare care nu sînt decît niște falsificate, într'un sens sau în altul. De data aceasta filiația legendei se poate urmări în adîncime; căci deschizînd la întîmplare o carte de anecdote istorice de curînd apărută, se poate citi următoarea scurtă povestire, care rezultă deplin edificatoare dela prima lectură:

„L'imperatore Tiberio interrogato dai suoi amici perchè „si difficilmente și decidesse a cambiare i magistrati, rispose loro: „Io paragono i magistrati alle mosche: queste, „come ognuno sa, collo star lungamente appiccicate a un „corpo, si saziano e perciò riescono meno moleste; laddove, „scacciando le satolle, ne sopraggiungono altre le quali, avendo bisogno din cavarsi la fame, diventano un martirio". [1])

Elementele povestirii, evident, sînt aceleași; însăși concluzia, întrucîtva deslipită de corpul anecdotei noastre, în care se spunea că sluga a fost iertată pentruca în locul ei să nu fie adusă alta mai rea, nu e altceva decît concluzia la care tinde povestirea împăratului roman. Lipsește din aceasta din urmă numai prezentarea omului chinuit de țînțari ca element activ în narațiune; ea se regăsește însă în formele mai vechi ale legendei, din care derivă prin înlănțuiri succesive anecdota italienească de-o parte și povestea despre Conachi de alta.

Cea mai veche formă a acestei legende datează din veacul I al erei creștine, și se află consemnată în cartea despre Antichitățile Iudaice a evreului elenizant Flavius Josephus. In această scriere, care e o istorie a poporului său de la creațiune pînă în vremea sa, alcătuită pentru uzul Grecilor și al stăpînitorilor romani, se vorbește la împărăția lui Tiberius de lăcomia unora dintre magistrații săi, împotriva cărora împăratul întîrzie totuși a lua măsuri. Intrebat de prietenii săi asupra motivului acestei atitudini, el le răspunde că toți cei învestiți cu o magistratură înclină spre jafuri, dar lăsați mai mult timp în slujbă sfîrșesc prin a se sătura, și că deci ar fi o greșală să aducă în locul lor pe alții și mai flămînzi decît ei. „Și le spuse ca pildă această poveste: Odată se așezase un „mare număr de muște pe rănile unui bolnav ce zăcea pe pămînt, și un călător trecînd din întîmplare pe-acolo, i se făcu „milă de nenorocirea lui, și văzînd că e singur și că puterile „nu-l ajută, se apropie să le gonească. Fiind însă rugat să nu „facă acest lucru, îl întrebă dece nu dorește să scape de acea

[1]) Ad. Padovan, *Il libro degli aneddoti*, ed. III; Milano (1928) p. 41-42.

„neplăcere. — „Mai rău m'ar chinui, îi răspunse, dacă le-ai „isgoni pe acestea, care de acuma sînt pline de sînge și nu „mai vin să mă înțepe cu atîta lăcomie ca la început, ci sînt, „întrucîtva, mai potolite; dacă însă vor veni altele noi și flămînde, îmi vor suge tot sîngele din mine". [1])

Din scrierea lui Flavius Josephus legenda a fost transmisă în acelaș timp literaturii latine medievale și celei bizantine. Astfel în apus o găsim de pildă în celebra culegere de povestiri intitulată „Gesta Romanorum", care grupează o parte din materialul folkloric al evului mediu. In această colecție anecdota a suferit puține modificări; începutul, *refert Josephus*, arată de unde a fost luată. Lipsește povestirea introductivă a jafurilor magistraților și a convorbirii împăratului cu prietenii săi, reduse aici ca în anecdota italiană amintită mai sus. Pilda e dată ca o întîmplare din viața împăratului, care s'ar fi întîlnit el însuș cu bolnavul din narațiunea lui Josephus, și sfîrșește cu o concluzie moralizantă rău lipită de povestire: „Dupliciter me crucias, (dixit), unde me „consolari putes, abigendo muscas sanguine meo plenas et „remittendo vacuas et famelicas. Quis enim dubitet aculeum „musce famelice dupliciter affligere magis quam plene, nisi „ille qui cor lapideum habet, et non carneum". [2]) Din „Gesta Romanorum" ea se va fi răspîndit apoi în literaturile apusene, și prin inele a căror succesiune nu se poate urmări acum a ajuns la forma sub care am găsit-o circulînd în materialul anecdotic curent.

In acelaș timp am spus că povestea a trecut din Flavius Josephus și în istoriografia bizantină, unde se întîlnește în cronica dela facerea lumii a lui C. Manasses; transformările sînt aici foarte puține, narațiunea fiind numai o relativă poetizare a formei deja cunoscute, în care versul politic aduce o nouă vioiciune și o oarecare îngrijire formală. [3]) Din scrierea cronografului bizantin o vom găsi în mod firesc în cronica pe care a compilat-o după forma slavă a acesteia, la începutul s. XVII, călugărul oltean Mihail Moxa; legenda e identică cu cea din Manassses, deosebirea de text constînd în faptul că versiunea romînească e întrucîtva mai concentrată decît cea greacă:

„Era un om de avea o rană rea și plină de puroi împuțit, „și-l mînca muștele; oarecui-i fu milă de'nsul și vru să le gonească; el zise: Lasă-le, că sînt sătule acestea, de nu mă-

[1]) Flavii Josephi *Antiquitatum Judaicarum* l. XVIII, cap. VI, §5 (în *Opera*, ed. Dindorf, Paris, Firmin Didot. 1845, v. I, pag. 710).

[2]) *Gesta Romanorum*, ed. Herm. Oesterley, cap. LI: De injustis exactoribus. Berlin 1871, p. 348.

[3]) C. Manasses, *Breviarium Historicum*, Paris 1655, p. 40; ed. Bonn 1837, p. 85.

„nincă rău, numai ce ling, iară de vor încăpea nişte flămînde
„mai rău vor mînca. Aceasta grăi Tiverie de boiari, să fie în
„vreame multă pre meserere pînă se satură, deci nu mai
„mănîncă rău pre săraci". [1])

Din aceste cinci forme ale legendei ce stă la baza anecdo-
tei despre Conachi, cea care trebue socotită ca isvorul aces-
teia din urmă ar părea să fie forma oferită de cronograful
lui Moxa. Această scriere n'a circulat însă, cel puțin din cîte
cunoaştem, în literatura veche romînească, şi n'a fost cunos-
cută publicului romînesc decît după publicarea ei de Haş-
deu, şi prin urmare nu poate fi socotită ca isvor al unei pro-
ducțiuni cu caracter popular. Ne aflăm, deci, în fața
unui fenomen curios, acela al unei producțiuni populare,
legate de un prototip din literatura străină scrisă, adică
dintr'o literatură cu care poporul, înțeles ca autor ano-
nim, nu putea să aibă contact. Singura explicație logică
e că anecdota romînească amintită nu e, cel puțin la o-
rigine, populară ; trebue să presupunem că ea a plecat din
cercuri culte şi s'a păstrat printr'o tradiție strict circumscrisă
în chiar locul originii sale. Intr'adevăr, dat fiind că locul,
în care ea a fost culeasă, după ipoteza pe care am formulat-o
mai sus, intră în raza vechilor stăpîniri ale boerului moldo-
vean, se poate bănui că anecdota, localizată în sens personal
de însuşi Conachi şi povestită de el indiferent în ce împreju-
rări, a fost reținută de vreunul din prietenii sau slujitorii săi,
şi după o circulație restrînsă în cercul familiar curții boereşti
a rămas în patrimoniul urmaşilor vreunuia din cei ce o cu-
noscuseră în felul acesta, pînă în momentul culegerii ei. Nu
e decît o ipoteză, care oferă însă o explicație verosimilă asu-
pra acestei ciudate producțiuni populare, prin aceia că o face
să derive dintr'o sferă cultă, în afara căreia nu poate fi înțe-
leasă. Conachi, care era un cunoscător al literaturii greco-
bizantine, se va fi folosit în cine ştie ce prilej de această re-
miniscență literară, pe care şi-a insuşit-o printr'un procedeu
aproape inconştient, obişnuit tuturor în materie de anecdote.
Faptul de a-şi atribui, sau cel puțin de a pune în seama unor
personagii mai cunoscute, întîmplările altora, e comun în
viață ca şi în literatura anecdotică: Unul pune în seama lui
Matei Basarab şi a lui Neagoe Vodă cuvinte de mult cunos-
cute ce fac parte din patrimoniul anecdotic universal, [2]) cu
aceiaş uşurință cu care un altul localizează la curtea aceluiaş
Matei întîmplări scoase din vechile noastre cărți bisericeşti, [2])
şi cu care poporul a atribuit Meşterului Manole, lui Traian
Impărat şi lui Ştefan cel Mare isprăvi pe care studii de lite-

[1] Haşdeu, *Cuvente den Betrani*, v. I. Bucureşti 1878, p. 358.
[2] Ion C. Lerescu, *Cîteva istorioare morale*, vol. I. Bucureşti 1886, pp. 63 şi 65.
[3] *Un dar împărțit*, în *Albina*, II, 33; 16. V. 1899.

ratură comparată le dovedesc a fi simple împrumuturi cu caracter literar. In felul acesta, indiferent dacă lucrurile s'au întîmplat întocmai aşa cum am presupus sau în alt chip, rămîne totuşi faptul pe deplin stabilit acum al împrumutului şi al neveracității istorice a informației ce s'ar fi putut culege în necunoştință de cauză dintr'însul.

AL. CIORANESCU

UN „ISTORIC LITERAR" PLAGIATOR

In ultimul timp au apărut în bibl. „Dimineața" mai multe volumaşe, în care un oarecare Lucian Predescu încearcă să ne redea fragmente comentate din operele cronicarilor noştri. Nimic rău de zis despre această încercare a d-lui L. Predescu. Ba chiar, avîndu-se în vedere lumea căreia îi era destinată, aceea a şcolarilor, cît şi faptul că operele cronicarilor noştri nu mai fuseseră retipărite de dinaintea răsboiului, intenția ar fi fost lăudabilă. Dar „criticul nostru" nu merită aceste laude! Deunăzi mi-a căzut în mînă una din aceste cărțulii, intitulată „Din cronicarii romîni", cu subtitlul „Gr. Ureche, Eustratie Logofătul şi Miron Costin". Mare mi-a fost mirarea cînd, comparînd întîmplător aceste comentarii cu cele din „Pagini de istorie veche literară romînă" de d-l Gh. Cardaş tratînd chestiuni identice, am constatat că avem de-a face cu un plagiat şi încă unul grav. Aceleaşi idei, transcrise mot-à-mot, iar uneori cu adăogiri inutile şi inexacte, care denotă o completă stîngăcie şi ignoranță literară, alcătuesc fondul aşa ziselor „note critice". (Dar L. Predescu are şi ceva original : un noian de intercalări banale sau inoportune). Iată mai jos cîteva exemple din opera originală şi din plagiat:

„Pagini de istorie literară romînă". „Scriitori vechi" de Gh. Cardaş:	„Din cronicarii romîni": „Gr. Ureche, Eustratie Logofătul şi Miron Costin" de Lucian Predescu:
„M. Costin este dat să învețe la şcoala Iezuiților italieni, din oraşul Bar, în Podolia.	Prima învățătură o primeşte (M. Costin) la Bar, în Podolia, în şcoala Iezuiților italieni, deoarece părinții lui fugiseră acolo din cauza prigoanei lui Vasile Lupu.
In 1651, Miron Costin, în vîrstă numai de 18 ani, ia parte ca „dvorean" al regelui polon, Cazimir, la lupta acestuia contra Cazacilor.	In 1651, Miron Costin, în vîrstă numai de 18 ani, luptă în armata regelui polon, Cazimir, contra Cazacilor.
In 1657 domnitorul Gh. Ştefan îl ridică la rangul de sulger şi îl trimite în Muntenia la Const Basarab ca să facă împreună cu acesta o alianță tacită în contra Turcilor. Pag. 109	In 1657, Gh. Ştefan Vodă ridică pe Miron Costin la rangul de sulger şi-l trimite în Muntenia, la Matei Basarab, ca să trateze o alianță contra Turcilor. Pag. 37—38.

Aci, în marea sa ignoranţă, L. Predescu a socotit că Matei Basarab şi Const. Basarab sînt una şi aceiaş persoană. (Află d-le Predescu că la 1657 Matei Basarab era decedat de trei ani).

Iată acum o pagină întreagă luată mot-à-mot după d-l Cardaş:

Inţelepciunea politică a lui M. Costin îl ridică repede în cele mai mari ranguri boereşti. In 1665 era mare-comis, în 1666 mare paharnic şi apoi mare vornic de Ţara-de-sus, pînă în anul 1673. In primăvara anului 1673 a început un război crîncen între Poloni şi Turci. Teatrul luptelor era biata ţară a Moldovei. Sultanul Mehmet, a venit în persoană pentru ca să conducă lupta. Dela Ţuţora, unde îşi stabilise cartierul general, el veni să viziteze Iaşul. Domnitorul Duca, cu un grup de boeri, îi face o primire frumoasă. M. Costin cu acea ocazie, se plînge Sultanului de purtarea nu tocmai corectă a Domnitorului, dar pentrucă acesta era protejat de vizirul Küprüli, n'a fost mazilit îndată, ci numai după căderea Cameniţei. In urma acestei izbînde, sultanul a cerut noului Domnitor Petriceicu Vodă să-i trimeată pe „un boer care-i mai de treabă", pentru a discuta cu el despre soarta Moldovei. Fu ales M. Costin. Iată ce spune despre aceasta cronicarul Ion Neculce.

ş. a. m. d.

Miron Costin s'a dovedit un fin diplomat. De aceia se ridică repede la cele mai mari ranguri boereşti. In 1665 este mare comis, în 1666 mare paharnic şi apoi mare vornic de Ţara-de-jos, pînă în anul 1675.

In 1673 începe un crîncen războí între Poloni şi Turci. Teatrul luptelor era Moldova. Sultanul Mehmet vine în persoană să conducă lupta. Dela Ţuţora unde îşi stabilise cartierul general, el vine să viziteze Iaşul. Domnitorul Duca, cu un grup de boeri, îi face o primire frumoasă. M. Costin, cu această ocazie, se plînge Sultanului de purtarea nu tocmai corectă a Domnitorului, dar pentrucă acesta era protejat de vizirul Küprüli, n'a fost mazilit îndată, ci numai după căderea Cameniţei. In urma acestei întrevederi, sultanul cere noului Domnitor Petriceicu Vodă să-i trimeată pe „un boer care-i mai de treabă", pentru a discuta cu el despre soarta Moldovei. Este ales M. Costin. Iată ce spune despre aceasta cronicarul Ioan Neculce.

Ceiace spune L. Predescu despre operele acestor cronicari, sînt plagiate:

El s'a servit de toate izvoarele indigene cunoscute pe vremea lui, de argumente filologice şi de mărturiile istoricilor străini.

Izvoarele indigene în legătură cu această problemă, nu se mărgineau decît la cronica lui Gr. Ureche, pe care Miron Costin a cunoscut-o în copia lui Simion Dascălul.

Argumentele filologice susţinute de M. Costin nu puteau fi prea serioase; avînd în vedere stadiul acestei ştiinţe pe vremea lui.

El s'a servit de toate izvoarele indigene cunoscute pe vremea lui, de argumente filologice şi de mărturiile istoricilor străini.

Izvoarele indigene în legătură cu această problemă, se mărginesc numai la cronica lui Gr. Ureche, pe care Miron Costin a cunoscut-o în copia lui Simion Dascălul.

Argumentele filologice susţinute de Miron Costin nu puteau fi serioase; avînd în vedere stadiul acestei ştiinţe pe vremea lui.

Rămînea acum să susţie mai serios problema sa, cu argumente scoase din istoricii străini. Aici M. Costin apare destul de bine documentat.

El utilizează aproape pe toţi istoricii străini, care au discutat această chestiune.

Pag. 124—125

Rămînea acum să susţie mai serios problema sa, cu argumentele scoase din istoricei străini. Aci M. Costin apare destul de bine documentat.

El utilizează aproape pe toţi istoricii străini, care au discutat această chestiune.

Pag. 43—44

Dar să ne oprim aici. Exemple ca acestea alcătuesc întreaga broşură. Plagiatul e cît se poate de clar. Nici citatele din cronicari nu-s altele: Aceleaşi — şi ca fond şi ca întindere. Culmea ciudăţeniei însă, o constitue faptul că nu există nici măcar o indicaţie despre consultarea lucrării d-lui Cardaş. Faţă cu aceste constatări, înclinăm să credem că şi celelalte volume sînt de acelaşi tipar.

In consecinţă, cei în drept sînt mai chemaţi decît mine să pună la punct pe „istoricul" nostru.

A. C. APOSTOLESCU

Ş T I I N Ţ E S O C I A L E

RĂUL VEACULUI NOSTRU: HAMLET 1933

Intrebaţi de un ziarist de la *Morning Post*, ce cred despre evenimentele mondiale în curs, studenţii englezi dela Cambridge şi Oxford şi-au mărturisit, din nou, profundul lor pesimism. „Ştim ce va urma: catastrofa", au răspuns ei ziaristului, deprins probabil cu replicile mai optimiste ale politicianilor de carieră. „Bine, dar tineretul nu poate să împiedice catastrofa?" a îndrugat ziaristul.

„Nu mai e timp. Ah, dacă ar mai aştepta evenimentele cinci ani! ...Se spune că generaţia noastră e lipsită de iniţiativă. Avem îndeajuns pentru a înlătura pe politiciani, nu atît, însă, cît să putem schimba situaţia. Perseverenţă? Muncă? La ce bun, cînd catastrofa ne pîndeşte în fiecare moment".

Iată, dacă vroiţi, o mărturie, pe deasupra, despre starea de spirit a tineretului intelectual de pretutindeni, care suferă de „un rău al secolului" mult mai crunt şi mai tragic decît cel îndurat pentru libertate şi democraţie, acum o sută de ani, cînd odată cu tineretul se trezea în cultură o nouă sensibilitate romantică.

Tinerimea suferă întotdeauna. Suferă, pentrucă idealul şi sensibilitatea clocotesc în ea şi liniştirea, capitulaţia în faţa

vieții, nu vine decît odată cu maturitatea. Tînărul, prin natura lui, este larg și grăbit, pe cînd viața socială chiar cînd suferă își spală rănile cu încetineală. Insăși revoluțiile se pregătesc prin sute de ani de răbdare, îndoială și desperare.

Insă, cu cît cultura sensibilizează ființele și educația lucidizează cunoașterea indivizilor, cu atît mai mult tineretul suferă și pricepe mai mult. Dar suferința și tristețea însingurează oamenii, fie ei și tineri. Iată-l pe Musset, descriind acum o sută de ani stări care ni se potrivesc și nouă: „Și o amărăciune cumplită începu să fiarbă în sufletele tinere. Osîndiți la odihnă, la lene și la plictiseală toți acești gladiatori pregătiți pentru zile de încercare vedeau cum le fuge din față noianul de valuri pentru care își ferecaseră brațele. Cei mai avuți se dădură vieții de petreceri... iar săracii se aruncară cu rîvnă în sviclniri fără ținte, amestecîndu-se fără folos în treburile statului... Dar, dintre toți, nu era unul care să nu simtă golul traiului și sărăcia brațelor... Adevărul... ne cheamă să pipăim într'o zi fundul veșnic al unei răni trecătoare. Aceasta înseamnă a cunoaște lumea și învățătura vieții se cunoaște în acest chip... Se întîmplă, însă, că în fața acestei încercări unii se dau înapoi, îngroziți; alții, slabi și înspăimîntați, tremură. Un alt mănunchi de ființe, cele mai alese, se prăpădesc numai decît; cea mai mare parte, însă, uită și astfel totul se avîntă spre moarte". Și așa mai departe. În confesiunile sale Musset vorbește de o *curiozitate a răului* pe care tinerii de astăzi o cunosc atît de bine, fie că sînt din Germania lui Spengler și a lui Ferdinand Bruckner, din Britania studenților care așteaptă „catastrofa" sau dintr'o Romînie în care numai unii miniștri se mai miră că pe fețele tineretului nu se mai află zîmbetul și seninătatea de odinioară.

Tot tineretul suferă din cauze externe, pe care le cunoaștem cu toții: șomaj, nesiguranță, scepticism, desamăgire. Ceia ce ne interesează, însă, aici este felul interior în care tînărul de azi privește tragedia societății. Și nu oarecare tînăr, ci cel care poate vedea și înțelege realitatea, adică intelectualul. Tragedia acestuia este dintre cele mai intense și mai inedite, pentru că spre deosebire de cel de acum un veac, el întrebuințează rațiunea fără să mai creadă în ea.

Tristețea tînărului provine din aceia că debutul său social originează într'o perioadă de totală desorientare, atît în acalmia aparentă, cît și înăuntrul soluțiilor ce se dau impotriva ei. Intelectualul tînăr nu are, ca acel bătrîn, *înțelegerea trecerii*, experiența resemnării treptate, sensul desgustului care se îndulcește pentru a nu deveni penibil. Cel de acum începe viața dela un rău și nevroind a ști de trecut și neavînd nici încredere în corectivele raționale și echilibratoare ale așteptării constructive, vede prezentul, adică răul, ca o permanentizare. De aici, desperare, așteptarea catastrofei. Și, pe de

altă parte, neîncredere în rațiune, în idealism, ci numai în destin, în tragedie, în gesturi disperate. Pentru tînărul de astăzi numai nebunii și proștii mai pot fi idealiști. Realiștii (citește *sensibilii*) sînt disperați. De aceia, ca în *Krankheit der Jugend* a lui Bruckner, întîlnim o studențime care deși gîndește atît de metafizic, trăește, pur și simplu, o biologie aproape animală. O tinerime care simțind spectrul morții, vrea să prindă fărămiturile vieții, de care rămîne legată doar biologic. Un personagiu din această piesă chiar regretă *că nu mai e copil*, reflecție pe care o întîlnim astăzi și în conversațiile din tramvai ale tinerilor bucureșteni, dovedind universala simțire că *astăzi o cunoaște, a trăi, este un blăstăm*, nu o fericire.

Și tinerii de azi, deși nu ar vrea să cunoască, sînt împinși să cunoască mai mult decît tinerii din alte secole. Aici constă tragismul specific al veacului nostru, tragism care face din fiecare tînăr intelectual un fel de Hamlet 1933. Ca și Hamlet, tînărul de azi apare într'o realitate socială sumbră și plină de întrebări chinuitoare. In interiorul său, tînărul de azi ar vrea să trăiască liniștit, realizîndu-se pe sine în cunoaștere și bun trai. Dar, ca și Hamlet, se simte chemat la gînduri și fapte mai mari decît puterile lui. Și ca subiect de cunoaștere și ca om, tînărul intelectual de azi șovăește, pentru că *are prea mult intelect pentru voința lui* și totdeodată *prea puțin intelect pentru înțelegerea acestei epoci* în care ca niciodată în istorie par a se fi concentrat toate interesele mari ce aparțin omenirii. Cu alte cuvinte, pentru datele vieții contimporane, inteligența și voința noastră par prea mici. Intelectualul tînăr se simte covîrșit de imensitatea dramei la care participă adus de destin. Deobicei, destinul intelectualului a fost să moară sau să se anihileze pentru cauze mai mici decît viziunile sale. Iată că acum se anihilează, ca și Hamlet, pentru cauze mai mari decît puterea sa de înțelegere și de acțiune. Intre tînărul de azi și cel antic este diferență cît între Hamlet și Prometeu, căci intelectualul tînăr de azi progresează în înțelegere, depărtîndu-se de fapta care implică înțelegerea.

„Nu mai e timp. Ah, dacă ar aștepta evenimentele încă cinci ani!" au rostit studenții de la Cambridge. Asta ar fi spus-o și Hamlet: dați-mi timp să mă dumiresc pentru a putea răzbuna pe tatăl meu, căci cum pot eu să întreprind o acțiune fără să mi-o justific minții mele ? Nu găsiți în această situație aceiași dificultate ca și în viața interioară a intelectualilor tineri de azi, care pentru a porni la fapte vor să se dumirească, în timp ce destinul nu-i așteaptă ? Catastrofa se apropie și ei nu știu cum s'o privească, necum cum s'o schimbe.

Intelectualul, asemeni lui Hamlet, se pierde sau se gă-

sește, *gindind*, pe cînd omul de acțiune, asemeni lui Faust, se pierde sau se găsește, *trăind*. Tînărul intelectual, de aceia, întrupează în interioritatea lui mediocră și anonimă, destinul lui Hamlet, pe cînd celălalt tînăr de care nu ne ocupăm aici, — neintelectualul, — întrupează pe cel al lui Faust.

Totuși, și un destin și celălalt, aduc tragism. Pentru tînăr, cel puțin. Căci acesta, prin structură, nu se poate simți bine cînd gîndește fără să activeze sau activează fără să gîndească. Mai cu seamă, prima ipostază e întotdeauna adevărată. Conștiința imperfecției roade sufletul tînăr, chiar cînd la suprafață se manifestă un anume scepticism. Mai tirziu, lucrurile se schimbă. Dar, la douăzeci de ani să asiști la propria ta fărămițare, la desgolire în loc de împlinire, este ceva tragic, un rău cu urmări pentru restul întregii trăiri. Și destinul global al tineretului intelectual de azi este fărămițarea, pierderea în neantul metafizic, uciderea în abuzul biologic, amorțirea în problema cunoașterii. Căci de-a sută de ani încoace lumea nu mai e conștiința unității ei, ci numai a diferențelor. Tînărul nu își mai poate simți viața ca o operă de artă în devenire, în solidaritatea cu cosmosul. Tineretul de azi e profund nefericit și nu mai crede în fericire. O tristețe animală se împrejmuește în *vagul* existenții sale. Conștiința futilității este prezentul în orce act. „Perseverență ? Muncă ? La ce bun cînd catastrofa ne pîndește în fiecare moment"

Aici n'am putut decît suggera cîteva fapte, observații și comparații care nu sînt cituși de puțină literatură. Nu putem desvolta acum cauzele acestui tragism contemporan, dintre care una este, desigur, și îngustimea educației primite.

Insă că'n sufletul sensibil și aprins de cunoaștere al tînărului de azi n'ar fi tot atît tragism cît într'o dramă de Shakespeare, iată ce cerem cetitorului să nu ne conteste. Să se gîndească la destinul tînărului a cărui minte indicînd o perfecție ideală nu are de observat decît răul unui veac în care oamenii se sfîrtecă între ei sau se exploatează, pentru a realiza lumi noui, în chip unilateral și contradictoriu. Și cum el se simte depășit de evenimentele inexorabile cît și de cei care, înțelegîndu-le și mai puțin decît el, le conduc cu inconștiență; și se pierde nici ca conducător și nici ca profitor al lor, ci ca executant prin acțiune sau inacțiune; obligat de idee și resemnat în imperfecție, dornic de răgaz pentru cunoaștere și repezit de evenimentele la care de cele mai multe ori participă, fie din datorie, fie din teama de a nu fi luat drept laș, — intelectualul nu poate conduce în veac, ci doar se poate ucide treptat în veac, aspirînd cunoașterea adevărată care pentru tot omul ca și pentru Hamlet apasă ca un blăstăm.

PETRU COMARNESCU

CRONICA TEATRALA

SUBVENȚIILE

Teatrele Naționale și particulare, cași Operele, au trecut prin mari emoții la alcătuirea bugetului. Guvernul se hotărîse, la început, să suprime aproape toate subvențiile pentru spectacole.

In momente de criză, — s'a spus, — Statul de-abea este în stare să asigure populației strictul necesar. De distracții nu poate fi vorba. Partizanii spectacolelor au obiectat că teatrul nu-i numai un divertisment după masă — ci și un mijloc de cultură, educativ, etc.

La urmă, toate Teatrele Naționale au rămas în picioare — cu subvenția mai mult sau mai puțin amputată, după importanța oamenilor politici din urbele cu teatru.

Forul suprem în materie dramatică a fost comisia parlamentară pentru instrucțiunea publică, — comisie prezidată (nu știm de ce) de părintele Man.

După multe desbateri, bugetul statului și-a oferit mana sărăcăcioasă diverselor teatre și opere — care, la rîndul lor, și-au refăcut bugetul conform veniturilor.

Statul a operat reducerile după o scară uniformă asupra salariaților. In teatru nu se poate introduce acest sistem. Toți copiștii sînt otova. Actorii sînt însă artiști — oameni de talent. De-aceia în materie de scăderi, teatrele au adoptat etalonul talentului. Diminuările de lefuri nu s'au operat uniform — ci pe sprînceană. (Fiind vorba de actrițe, expresia se aplică la propriu). Cel puțin așa a procedat Teatrul Național din București.

Iar directorul acestui teatru a avut diabolica idee de a trece atribuția diminuărilor de salarii în competința actorilor de primul rang. Aceștia nu admit, desigur, talent decît la dînșii. Astfel se explică, probabil, faptul că tinerele elemente de valoare ale teatrelor și-au văzut salarul mult scăzut... în vreme ce actrițele și actorii fără talent n'au suferit nici o amputare bugetară.

Cum în afară de actorii primi din soviet, nici un alt actor nu-i recunoscut între culise ca om de talent — au căpătat votul colegilor artiștii cu meșteșuguri politice sau sentimentale... sau pur și simplu „băeții de chef" și „fetele bune".

Pe lîngă nedreptatea salarizării în Teatrele Naționale, —

sistemul reducerii subvenţiilor a creat nedreptăţi şi în cercul teatrelor particulare.

Astfel Teatrul Ventura a primit subvenţii, iar Teatrul Regina Maria — nu.

Nu vrem să spunem că statul — dacă n'a dat subvenţii unui teatru — nu trebuia să dea nici celuilalt. Dimpotrivă, credem că dacă tezaurul a găsit bani pentru Teatrul Ventura — cu atît mai mult trebuia să găsească pentru Teatrul Regina Maria.

Acest teatru are o veche şi înaltă tradiţie teatrală. Pe scena lui s'a grupat o mînă de artişti talentaţi care au creat o adevărată şcoală dramatică — utilă deopotrivă publicului şi artiştilor dela celelalte teatre.

Pe cînd la Teatrele Naţionale piesele se alegeau după criterii în afară de artă — distribuţia şi interpretarea rolurilor făcindu-se la întîmplare — teatrele particulare, nevoite să trăiască în primul rînd din aportul cassei, căutau să prezinte spectacole artistice din toate punctele de vedere.

Intr'un teatru particular, interesul bănesc trece înaintea ambiţiilor actoriceşti. Un director de teatru oficial îşi poate permite luxul de a încerca să lanseze — pe contul statului — o actriţă fără talent. Directorul teatrului particular nu îndrăzneşte să-şi compromită întreprinderea pentru un capriciu.

In teatrele particulare actorii au muncit mai mult — sînt şi mai puţini. Au dat reprezentaţii mai bune şi au făcut culturii un serviciu mai mare decît Teatrele Naţionale.

Din acest punct de vedere, ele merită tot sprijinul statului.

Cu deosebire merită acest sprijin Teatrul Regina Maria — condus de compania Lucia Sturdza, Tony Bulandra, Maximilian şi Storin. Din direcţia acestui teatru a făcut parte — pînă mai anul trecut — şi d. Ion Manolescu, unul dintre cei mai adînci artişti ai scenei noastre.

Teatrul Regina Maria — prin turneurile făcute în provincie cu piesele cele mai bune şi mai artistic jucate — a devenit o instituţie nu numai a Capitalei, ci a întregii ţări romîneşti.

Un motiv mai mult pentru ca statul să nu fi trecut cu vederea această instituţie de artă.

Faptul însă că teatrul nu se poate susţine fără subvenţie, cum se întreţin — dînd chiar cîştig — cinematografele... arată că spectatorii se îndepărtează de teatru, cel puţin de teatrul în forma actuală.

Teatrele şi-au dat seama de concurenţa cinematografului. Ele au început lupta cu filmul — însă pe acelaş teren.

Am asistat la piese cinematografice. Publicul nu le-a agreat. El vrea la cinematograf, cinematograf,—iar la teatru, teatru.

Spectatorii vor însă un alt teatru — un teatru care să prezinte pe scenă preocupările şi frămîntările lor. Mentalitatea publică, moravurile, etc. s'au schimbat. Cazurile de conştiinţă de altădată astăzi nu mai există. O îngrijorare care odinioară ducea la sinucidere — astăzi este privită ca ceva ambetant... şi atîta tot.

Cînd se vor transforma teatrele, — poate ele nu vor mai avea nevoe de subvenţii... chiar cele naţionale.

Astăzi însă aceste teatre poartă o prea grea sarcină a trecutului.

Teatrele Naţionale au fost instituţii de cazare a favoriţilor politici: un agent electoral, o amică personală...

Mai mult: politicianii nici nu se mărgineau cu o simplă cazare. Ei continuau protecţia sub forma impunerii unei anumite piese sau a unui anumit rol. Ministrul Artelor, subsecretarii de stat ca şi secretarii generali respectivi îşi ocupau cea mai mare parte din timp cu distribuţia rolurilor între actriţe..

Astăzi politicianii nu mai pot determina — decît extrem de greu — noi angajări. Influenţa lor se exercită mai ales la distribuţia rolurilor.

La fiecare acordare de subvenţie, guvernul trage o poliţă în alb asupra repertoriului. Directorul trebue — ca să zicem aşa — s'o onoreze...

Pentru a-şi salva subvenţiile, teatrele au făcut nenumărate demersuri. Culoarele Camerei—în preajma secţiei unde lucra comisia Instrucţiunii Publice — păreau săli de întrunire politică.

Directorii teatrelor salvate, — de altfel ca şi ceilalţi, — au contractat numeroase obligaţii.

Atîtea roluri se vor acorda actriţelor fără talent datorită faptului că protectorii lor au intervenit pentru respectarea subvenţiilor!

Din aceste combinaţii esă o singură victimă: artiştii de talent — demni şi cinstiţi.

Ei vor suporta povara tuturor inichităţilor.

M. SEVASTOS

■

TINERIMEA ARTISTICĂ

Nu cred în reputaţiile stabilite. Nimeni nu mă poate convinge fără dovezi evidente şi susţinute. Recunoaşterea celorlalţi, chiar unanimă, nu poate însemna neapărat şi recunoaşterea mea. Şi asta nu din spirit de contrazicere, nu din neîncredere, ci dimpotrivă, din nevoia de a înţelege valorile, din necesitatea de a le verifica cu însumi.

In esenţă, asta se numeşte *critică*. Din clipa cînd am pornit pe drumul orientării personale, am înţeles să nu mă mai abat prin nici o intervenţie exterioară. Eu pot greşi, cum şi alţii pot greşi şi greşesc, — dar nici un argument nu poate fi mai deciziv pentru mine decît sensibilitatea mea, decît puterea mea de judecată şi de aprehensiune.

Această profesiune de credinţă, atît de lipsită de modestie în aparenţă, am socotit-o necesară înainte de a face aci procesul cîtorva reputaţii discutabile şi-al unor false glorii naţionale.

Cutezanţa e astfel scuzată şi utilă, cînd nu serveşte interese mărunte, cînd nu e simplă agresivitate tinerească, ci numai un onest punct de vedere.

■

Există la noi spaima de tot ce ne vine cu certificat din Occident, şi mitul celebrităţii stabilite. Cine şi în ce împrejurări a eliberat diploma de celebritate menită să sperie naivitatea noastră orientală? cine şi în virtutea căror indicii a creat mitul? — sînt întrebări pe care nu şi le mai pune nimeni.

Stoenescu e mare, pentrucă aşa ne-a venit dela Paris. Petraşcu e mare, pentrucă aşa a apucat să fie.

Nu te încumeta, tinere cronicar, să strecori în rîndurile tale o îndoială cît de vagă asupra autenticităţii acestor personalităţi, căci vei risca să fii socotit „comunist", „ins venal" sau pur şi simplu „dobitoc".

Gloria, se vede treaba, e ceva extrem de şubred şi de fragil, care nu îngădue nici măcar să te apropii de ea, darămi-te s'o atingi!

Cu riscul de a vedea năruindu-se peste mine aceste mărețe edificii de spumă, voi îndrăzni să le scormonesc puţin substanţa.

■

„Tinerimea Artistică", ajunsă la a 33-a expoziţie, a fost înfiinţată la începutul veacului nostru, în plină epocă grigoresciană, ca o reacţiune vie şi necesară împotriva primelor asociaţii artistice romîneşti — „Amici de Belle Arte" şi „Cercul Artistic" — a căror activitate începuse să lîncezească.

Noua tovărăşie artistică a izbutit în scurtă vreme să strîngă în jurul fondatorilor ei aproape pe toţi reprezentanţii de seamă ai mişcării noastre plastice de acum două decenii şi mai bine.

Entuziasmului iniţial începu însă cu vremea să i se substitue interesele de dominaţiune ale cîtorva pictori rataţi, care nu vedeau cu ochi buni accesul ameninţător al tinerilor. Porţile s'au ferecat atunci brusc, şi cercul închis al din ce în ce mai bătrînilor maeştri, expunea în fiecare an aceleaşi opere sau acelaşi gen de opere mediocre, cu care, din nepriceperea unui public dezorientat şi a unei oficialităţi indolente, cîţiva şi-au făcut case proprii şi au avut şi de unde să piardă milioane la băncile concordatare de astăzi.

Anii de rodnică stimulare ai începutului acestei societăţi, au fost plătiţi scump, mai tîrziu, de arta romînească. Cel mai mare procent de anchiloze artistice l-a dat „Tinerimea".

Interesul firesc stîrnit în jurul manifestărilor ei, n'a fost niciodată legitimat de o acţiune educativă.

Nivelul artistic, mai ales al ultimelor expoziţii, a fost din ce în ce mai scăzut.

E suficient să pomenim operele superficiale şi complect lipsite de sentiment ale lui Aricescu, Grant şi Artachino, dulcegăriile d-lor Strîmbu, Costin Petrescu şi Kimon Loghi, pentruca cercetătorul să se încredinţeze de temeinicia acestei afirmaţiuni.

Bunele relaţii, festinurile luxuriante şi morga genialităţii cumpărate în Apus, au împămîntenit şi la noi unele reputaţii nemeritate, dintre care cea mai reprezentativă este aceia a pictorului Eustaţiu Stoenescu.

Există la noi o anumită mentalitate subalternă, care nu se poate obişnui cu afirmarea făţişă a adevărului. Gîndul sincer, spus răspicat, înseamnă pe romîneşte înjurătură. „Ce ţi-a făcut cutare? De ce-l înjuri?" — auzi la fiecare pas. E interogaţia cu care e întîmpinat zilnic criticul fenomenelor şi moravurilor noastre curente.

Ei bine, declar dela început, categoric: nu mi-a făcut absolut nimic d. Stoenescu, pe care nu am onoarea să-l cunosc şi pe care, mărturisesc, îl admir pentru arta-i neîntrecută de a-şi cuceri elogii şi admiratori. Nimeni nu mă poate însă opri să-i preţuesc opera la valoarea ei reală.

D. Stoenescu e un virtuos al superficialităţii. Pictura d-sale complect lipsită de nerv şi de emoţionabilitate, dă totdeauna vizitatorului impresia de ceva neterminat, de încercare ratată, de oboseală prematură, de totală lipsă de vlagă. Mici eforturi sterile se unesc în unele accente de culoare, dar totul se atenuiază într'un ansamblu greoiu şi mo-

noton. Nici o umbră de seriozitate în construcție; nici o calitate de observație sau de interpretare. Tabloul există prin prezența lui materială, nu prin realizarea unei concepții. Nimic nu se ordonează pentru fixarea caracterului, pentru determinarea unei expresii, pentru definirea unui stil. Simțim în permanență neputința artistului de a isprăvi un subiect. Abilitatea d-lui Stoenescu este numai aparentă. Ea nu duce la nici un rezultat: nu dă nici starea de suflet și nici măcar imaginea asemănătoare.

Din acest punct de vedere, e mult superior tuturor lucrărilor expuse de d. Stoenescu portretul profesorului Brancovici executat de d. Artur Verona. Cel puțin aci pictorul a urmărit și a realizat ceva.

N'aș vrea să fiu însă nedrept. In cronicile mele am adesea cuvinte de încurajare pentru debutanți și aprecieri favorabile pentru tineri care nu sînt mai mult decît simple făgădueli, vagi talente în formație. Față de aceștia, desigur, d. Stoenescu, e mai înaintat. Dar cînd de ani și ani rămii pe loc și numai gloria îți crește, socotesc că am dreptul să nu mai sper.

■

Dintre cei a căror trîmbițată popularitate începe să fie oarecum retușată, pictorul Gheorghe Pătrașcu este, fără îndoială, un exemplu interesant. Acest modest meșter al armoniilor de culori aspre, sonore, metalice, s'a trezit deodată pe un soclu care nu i se potrivește. Pictura e culoare, dar nu e numai culoare. Tabloul trebue compus, subiectul trebue desenat.

Și d. Petrașcu nici nu compune, nici nu desenează. Descrie în culoare. Descrie cu talent; însă astăzi nu mai reușește decît rareori să dea vibrație clipei emoționale.

Interiorul de atelier cu matahala care închipue modelul pe soclu e o lucrare ratată ca și grupul de acuarele fără stil și fără conținut pe care le expune.

E o rectificare de reputație, pe care m'am simțit dator să o fac.

După cum sînt dator să menționez și noua orientare a d-lui Kimon Loghi, care se îndreaptă către viziuni mai plastice și mai umanizate. Conștiința ne cere să-l încurajăm. Mai ales că d-sale i se datorește prezența în acest salon a tinerilor. Improspătarea cadrelor societății ar fi singura scuză a menținerii actualei titulaturi. Altminteri, morții expoziției, — la propriu și la figurat — ar avea tot dreptul să se revolte, cum s'a revoltat de atîtea ori și publicul.

La sculptură remarcăm lucrările d-nei Céline Emilian, ale d-lor M. Onofrei, Al. Călinescu, Vasiliu-Falti și Constantin Baraschi.

H. BLAZIAN

CONSTANTIN BARASCHI.

Tînărul sculptor cu acest nume, a cărui activitate nu este îndeajuns încurajată, se remarcă totuș prin niște însușiri ce arată și direcția spre care trebue să-și îndrepte studiile sale. Mai stîngaci acolo unde se pune problema resolvării unei dificultăți fiziologice, tînărul sculptor se arată original în compozițiile statice, rigide. Aci aduce o primitivitate de teracotă etruscă, un arhaism cu zîmbet nedeslușit de epocă preistorică. Alteori primitivitatea ia forma unei rusticități ce-l face să fie în sculptură ceeace este Demian în desen. Evident că arhaismul aparține epocei, căci sculptorii de concepție spectaculoasă, clasică, își acopăr totuș suprafețele cu o patină de gresie străveche. Dar la d. Baraschi se simte o autenticitate primitivistă ca a olarului sau a iconarului. In acest caz e nevoie sau de o lipsă *totală* de cultură sau de o cultură vastă. D. Baraschi n'are de ales decît această ultimă cale pe care în pictură a găsit-o d. Șirato.

C.

DIN LITERATURA BULGARĂ

„LA BRAZDĂ"

Şi cînd a început să plouă apoi a ţinut toată săptămîna. Liniştit, monoton, zi şi noapte. Plouă, plouă, plouă — pămîntul mamă s'a udat bine, a suflat apoi o adiere de vînt uşor, cerul s'a înseninat şi începu să ardă soarele de toamnă. Ogorul s'a afînat. Vremea s'a îndreptat, bună de arat.

Bone Craineţ şi-a înjugat pe Sivuşca şi Bealceo şi porni cu ei la plug. Ogorul lui este într'o luncă frumoasă şi largă. E înconjurat de pădure şi loc de adăpost. Pămîntul s'a uscat de-asupra şi se fărîmă ca zahărul. El loveşte din biciu şi strigă :

— Dee, haideţi fraţilor!

Ecoul a răspuns viu din pădure. Bătrînul Bealceo lovi din coadă şi porni încet. Sivuşca — o văcuţă slabă, de două ori mai mică decît Bealceo face o sforţare şi merge paralel cu el. Şi iată s'a tras o brazdă, două, trei — o grapă... Chipul trist a lui Bone se lumină puţin. Işi uită sărăcia şi flueră.

— Nu te grăbi atîta Bealceo, că Sivuşca nu poate ca tine.... Haide Sivuşco, haide slăbuţo, haide scumpo... Aţi obosit, dar ce să vă fac? Şi eu am obosit... Dee, încet!... încet...

Bealceo, un bou bătrîn şi încercat, gîfîie cu nările şi calcă ca un boer. Mărunta Sivuşca se umflă cu toată forţa. Gura îi este deschisă, spinarea i s'a plecat spre căruţă, coada subţire e lăsată în jos. Bealceo calcă odată, ea, — de două ori... cu limba scoasă — merge !

In jur nu este nimeni. Iar în pădure foşnesc uşor picioarele goale ale toamnei şi slab trosnesc sub acestea ramurile uscate.

— Haide, Sivuşco, haide dragă ! — strigă Bone şi priveşte cu teamă cum vaca lui oboseşte din ce în ce şi este mai slabă...

— Stai!... Haide! să te odihneşti puţin !..

Vitele obosite se opresc. Bone se duse înaintea lor şi le mîngîie pe frunte...

— Bealceo, tu nu înţelegi din omenie, ai obosit mult pe Sivuşca! Nu-i aşa Sivuşco ? — le vorbi el.

Şi Sivuşca şi Bealceo, liniştiţi şi fără patimă, îl privesc cu ochii trişti şi respirînd adînc. Din gura Sivuştei picura spumă. Ea privi pe tovarăşul ei alb, privi pe stăpînul său şi-şi plecă trist capul.

— Ce scumpo ? Spune ! Ţi-e greu ? Sivuşco, slăbuţo !... Inima ta plînge, micuţo! Să mai lucrăm şi azi, că mîine este sărbătoare şi vă veţi odihni toată ziua. Tu ce mă priveşti aşa Bealceo ? Eşti voinic — le vorbea Bone. Dar Sivuşca nu-şi ridică capul. Vorbele stăpînului ei nu puteau potoli inima ei cea bolnavă iar orbitele ei adînci băteau puternic şi repede. Picioarele îi tremurau.

— Spune-mi, Sivuşco, slăbuţo, ce ţi s'a întîmplat ? vorbi speriat Bone şi începu s'o mîngîie ca pe un copil. Apucă apoi căruţa şi strigă:

— De... haide... să vă mai mişcaţi. Bealceo făcu o forţare să pornească. Sivuşca se sili şi ea să-l însoţească dar nu putu şi se opri.

— De! Haide — haide! — strigă cu voce tare şi de îmbărbătare Bone.

Ecoul pădurii i-a răspuns din nou.

Bealceo porni din nou. Sivuşca făcu şi ea o sforţare dar picioarele îi tremurau, se prăvăli, căzu în jug şi mugi jalnic.

Bone asvîrle speriat oticul, deshamă repede pe Bealceo şi rămase mirat înaintea Sivuştei. Aceasta zăcea nemişcată, cu gîtul întins, cu botul băgat în pămîntul afînat, cu ochii deschişi, respirînd greu.

— Scoală, Sivuşco, scoală ! — o desjugă şi pe ea şi începu s'o ridice de coarne.

Sivuşca abea deschise ochii, privi cu rugăminte pe stăpînul ei ca şi cum ar fi vrut să-i spue: Lasă-mă să mor liniştită! şi închise apoi ochii.

Bone se învîrtea în jurul ei şi nu ştia ce să facă. Ogorul arat — şi nearat ardea sub soare. Numai acesta privea de pe cer şi încet, încet scobora dela amiază şi se pleca peste dealuri. In apropiere nu era nimeni. Pădurea era surdă.

— Haide, Sivuşco!... Scoală! Uite, Bealceo rîde de tine... Scoală-te... Nu glumi, dragă... ia uite, cît e de fragil pămîntul — bun de arat !

Şi Bone apucă pe vacă de coarne şi începu s'o ridice încet.

Ea îşi înfipse picioarele în pămînt şi făcu ultima încercare să se scoale, dar abia se mişcă. Işi lăsă apoi capul bolnav spre pămîntul însorit şi respiră adînc.

Bone se aşează lîngă ea, îi ia pe genunchi capul, apoi o mîngîie şi o sărută pe frunte.

— Nu făcea aşa, micuţo ! Fie-ţi milă de mine ! Ascultă! Numai brazda aceasta a rămas. S'o isprăvim, s'o mai arăm odată şi apoi odihnă... Toată viaţa n'am să te mai înjug. Va creşte Galiţa ta cea mică şi va ajuta ea lui Bealceo. Tu vei sta toată ziua în obor şi vei trăi bine. Copiii îţi vor aduce apă în căldarea spoită, în fiecare dimineaţă te vor ţesăla şi-ţi vor da mîncare... Tu te vei îndrepta, te vei însănătoşi şi te vei

întări. Nu e așa, mititico? Atunci Galița și Bealceo vor ara și tu vei paște pe pajiște; îi vei vedea și le vei striga: lucrați, lucrați, — și te vei bucura de ei. Și seara cînd vor lăsa pe Galița ea va veni să te lingă și va striga: bună seara, bătrînă maică!... Scoală!... Haide!...

Dar Sivușca nu se mișcă și nu deschise ochii nici să-l privească cel puțin... Tremura ca de friguri.

Bone se sculă, rupse o bucată de pîine, îi puse sare și i-o duse la gură:

— Na, slăbuțo, înghite-o!...

Sivușca deschise puțin ochii, privi rugător pe stăpîn și îi închise iar. Bone suspină disperat. Privi ogorul care se usca sub soare, privi pădurea care tăcea, privi pe Bealceo care paștea încet, privi soarele care se grăbea și văzu că este singur în acel loc. De nicăeri n'avea ajutor. Se întoarse din nou spre bolnava Sivușca.

— Scoală, dragă!... Scoală, că ursul este în pădure și va veni să te mănînce! — începu s'o amenințe el. Luă apoi dela căruță o velință veche, ruptă, o puse peste el, intră în pădure, începu să facă ca ursul și să se tîrască pe patru picioare spre biata vacă.

— Bau!... Au!!... și se apropie de ea.

Ea își deschise ochii, adînciți de durere, privirea ei ardea de o groază furioasă. Animalul ridică puțin capul, mugi cu disperare, dar nu se putu scula.

Bone aruncă velința, se duse disperat spre ea, făcu o cruce și începu să plîngă.

Sivușca mugi încă odată, deschise larg ochii și încetă de a mai respira.

ELIN PELIN

Trad. din bulg. de Elena Eftimiu

SCRISORI DIN GERMANIA

DUMPING IDEOLOGIC

Atitudinea „batalioanelor de asalt" nu surprinde prea mult pe spectatorul strein, dacă acesta are bunăvoința să constate că „mobilizarea națională" și mitul hitlerist, sînt desnodămîntul unui proces social specific și întrucîtva firesc Germaniei actuale.

In cazul unor pretențiuni de justificare doctrinară, spectatorul dela distanță trebue să urmărească atent și peripețiile de travestire a unor ideologii în simple arme dogmatice de luptă. Trebue de înțeles că proaspătul rassism hitlerist presupune și devalorizare cu scop strategic a cîtorva creațiuni metafizice neaoș germane.

Cu aceste precauțiuni se poate înlătura credința că Germania revoluționară ar avea astăzi și misiunea de a indica o soluție de viitor pentru criza cîtorva țări europene. Circulația desmățată a inspirațiilor sociale pe cale de panică sau rămășag, ar putea fi astfel încetinită.

In însăși actualitatea politică a Germaniei, hitlerismul nu prezintă o originalitate prea viguroasă. Față de fascism sau bolșevism, revoluția naționalistă germană înseamnă încă provizorat incolor. Și e lucru firesc. Concepția național-socialistă s'a întemeiat pe o localizare a fascismului, pe o interpretare de mic-burghez a comunismului și capitalismului, și pe o reeditare eftină a idealismului german tradițional. Obsesia mussoliniană a lui Hitler a exaltat mitul popular german al autocratismului, capitalismul a răscolit pe vreme de criză resentimentul caracteristic micului burghez german, îmblînzit pînă acum prin disciplină cazonă sau prin parvenitism; iar marxismul — fiindcă se implîntase adînc în Germania republicană — a trezit o reacțiune și o interpretare vulgară. Democratismul neisprăvit al Germaniei pacifiste, a avut aceeași soartă a ostracizării dogmatice.

Rezervele ideologice ale rassismului au fost împrumutate forțat dela vechea metafizică idealistă și romantică. Concepția lui Fichte (după canoanele hitleriste — primul gest de național-socialism) a fost împărțită pentru consumul popular de „Weltanschaung" al cetățeanului. Prevestirile lui Oswald Spengler au întregit seria precocelor metafizici „național-socialiste", pentru a putea fi oferite tineretului german ca justificare a desrădăcinării lui actuale. Cîteva

doze simple de „universalism", „voluntarism" şi socialism camuflat, au trebuit să servească de mască antisemitismului şi revanşei revizioniste.

Dar metafizica naţionalistă a răspîntiei a pretins uneori şi justificări mai temerare. Ar prezenta un deosebit interes documentar, o antologie a argumentărilor teoretice, apărute în Germania în ultimii doi ani. Pentru a desluşi o mentalitate semnificativă, ne vom referi la o singură mostră:

In cercul naţionalist al revistei „Die Tat", se găseşte şi ideologul Ferdinand Fried, răsfăţat în Germania recentă, pentru îndrăzneala cu care a ştiut să exprime elegant ceeace pogîndeşte practic un simplu soldat hitlerist. Aceeaşi faimă populară, îşi creiase Fried şi prin „Sfîrşitul Capitalismului", eseu economic unde vorbia printre altele de perspectivele sumbre ale capitalismului şi explica destrămarea materială a Europei prin anomalia „reparaţiunilor". Cu ocazia ultimului său volum „Autarkie", Fried a putut fi caracterizat cu drept cuvînt de către adversarii liberalişti, ca un reprezentant tipic al ideologiei naţionaliste din Germania actuală.

Printre justificările autarhiei şi naţionalismului, Fried plasează arogant afirmaţia că ne găsim astăzi într'o adevărată epocă de renaştere a „naţiunii" şi că nu mai poate fi vorba de un naţionalism după calapodul revoluţiei franceze, adică întemeiat pe libertate şi expansiune. Ca şi după mulţi naţionalişti germani, naţiune înseamnă astăzi defensivă, retragere bosumflată în interior şi baricadare. Fried spune că naţionalismul formal francez e înlocuit printr'un „naţionalism social", de origine germană sau chiar strict *prusacă*. In locul raţionalismului individualist francez, apare astăzi concepţia prusacă a „serviciului" şi a „ordinei". Naţiunea nu se mai poate întemeia pe „libertatea anarhică" a individului, ci numai pe libertatea totului social, a poporului. După rasişti, libertatea internaţională e un artificiu introdus de capitalişti sau de marxişti. Deci, „naţiunea care se renaşte", trebue să se consolideze social în interior şi să se desprindă de jugul internaţional. Autarhie nu înseamnă „blocadă a foamei", ci pur şi simplu „libertate de hrană".

Aşa dar, după afirmaţia lui Fried, ne găsim în faţa izbucnirei unui messianism prusac, datorită căruia naţionalismele europene îşi vor recăpăta o presupusă autenticitate de exclusivism şi violenţă. Nimic surprinzător. Fără a avea etichetă prusacă, caporalism social şi rassism dogmatic există şi în alte ţări. Incercarea cîtorva publicaţii germane de a combate această demagogie brutală, a rămas fără rezultat. Există idei cari nu pot suporta polemice.

Tot Ferdinand Fried, cînd vorbeşte mai departe de programul naţionalist al reagrarizării şi ruralizării restrînse a Germaniei, încearcă să demonstreze că „inteligenţa oraşului

mare" decade. Realitatea pledează pentru întoarcere la pămînt. In toate aceste profeţii se oglindeşte perfect o anumită mentalitate a micului burghez german.

Dilema economică, industrialism-reagrarizare, urbanism-ruralism, e într'adevăr firească, dacă ne gîndim la situaţia specială a micului burghez german. Nostalgia pămîntului şi dezgustul foarte proaspăt pentru artificiile urbane ale capitalismului, pot fi explicate şi prin desvoltarea industrială vertiginoasă a Germaniei contemporane, prin care s'a provocat o deplasare a masselor rurale spre centrele comerciale şi industriale. Vechea burghezie comercială şi intelectuală, conducătoarea sau apărătoarea capitalismului actual, a rămas însă la o mare distanţă socială faţă de noua burghezie, care parvenea prin progresul militarist şi tehnic din timpul imperiului. După războiu, forţarea crescîndă a ritmului industrial şi urban din Germania, a creat o categorie desrădăcinată a micei burghezii. Biurocratismul, capitalismul prosper şi militarismul acopereau diferenţa între cele două burghezii suprapuse. In deosebi inflaţia de după războiu a scos apoi în evidenţă insuficienţa de creştere şi adaptare a burgheziei noui. Şomajul din ultimii ani de criză a bîntuit în special în clasa de mijloc, a biurocraţilor şi a auxiliarilor capitalismului.

Dar astăzi, desrădăcinaţii şi victimele încearcă răzbunarea. Hitler a devenit simbolul izbucnirei micului burghez german. Odată cu declanşarea resentimentului, a apărut şi libertatea de a gîndi orice. Şi pentrucă ideologia micei burghezimi germane nu e încă limpede — hitlerismul oscilînd între un socialism potolit şi un capitalism de mic gospodar — ceiace putea salva compromisul nu putea fi decît o formulă brutală de dictatură cazonă. Intr'adevăr, în primele două luni de regim naţionalist, s'a putut vedea că problemele economice şi sociale au fost neglijate din cauza obsesiei dictatoriale şi rassiste. Dictatura a putut fi realizată în întregime, cu tot ceremonialul ei de evenimente ce produc panică sau extaz. Poporul a văzut sînge şi incendii. Convoiurile hitleriste au făcut părăzi grandioase, solemne, care se sfîrşiau spre seară cu bătăi de periferie. Spectaculosul strict necesar a putut fi inscenat pentru ca poporul să se convingă că are stăpîni.

Şi totuşi n'a fost revoluţie. Dictatura naţional-socialistă a fost aşezată pe motivul unei fobii revoluţionare. Burghezia germană se credea veşnic ameninţată de o revoluţie de stînga. Asaltul hitlerist a fost numai o prevenire brutală a mişcării marxiste. S'ar putea vorbi mai exact de un preludiu al revoluţiei.

In ultimele evenimente electorale n'au fost mobilizate toate forţele germane. Soluţia dictatorială hitleristă e numai

un aspect al mentalităţii gregare a micului burghez german. E numai izbucnirea tîrzie a unui vechiu colectivism mistic.

Formulele democratice sau ale raţionalismului socialist, erau streine de spiritul Germanului popular. In acelaşi timp, liberalismul politic sau economic, nu putea fi o soluţie oportună pentru transformările sociale suferite de Germania de după războiu. Şi cu deosebire, o parte din burghezia biurocratică, militaristă sau periferic industrială, nu putea cultiva sincer ideia de libertate. Există anumite sectoare ale societăţii actuale, unde liberalismul sau democratismul evoluat, nu pot fi înţelese deplin.

Ideia autocratică apare de multe ori la jumătatea de drum a creşterii sau decadenţei unei clase sociale. Dictatura este şi afirmarea brutală a unei clase care e oprită în parvenirea ei economică sau politică. E ultima formă populară de evitare a unei concurenţe periculoase.

Pentru socialismul proletar, dictatura e un simplu mijloc politic pentru întemeierea socializării. Pentru cîteva naţionalisme semi-burgheze de azi, dictatura e scop în sine şi însamnă realizarea unei statice sociale. In speţă, pentru noua burghezie germană, „statul autoritar", însamnă un ideal de a fi dominată şi de a fi rînduită într'o ierarhie riguroasă.

In desvoltarea recentă a autocratismului şi a rassismului german, s'a realizat şi o sinteză iarăşi caracteristic germană a colectivismului cu simbolismul. Dictatura presupune elită conducătoare, oligarhie. In dictatura hitleristă, comandanţii nu au nimic din aceste însuşiri. Hitler e numai un semn convenţional, un simbol, al afirmării unui colectiv amorf. Parola „Heil Hitler" şi importanţa atribuită schimbării culorilor drapelului german, sînt dovada acestui simbolism transpus naiv în viaţa politică.

Dar gregarismul micului burghez german a reacţionat iarăşi specific şi faţă de programele de socializare sau „raţionalizare" afirmate sub inspiraţia social-democraţiei de după războiu. In programul socializării economice, micul burghez a văzut o colaborare ciudată între capitalism, pacifism şi marxism. Pe vreme de prosperitate (1925—1929), capitalismul german lua proporţii gigantice prin raţionalizarea sa tehnică şi biurocrată. Pacifismul devenia politica oficială a cercurilor economice şi intelectuale. Iar marxismul constituia pentru burghezi o concesiune prudentă pentru ajustare dibace la realităţile viitorului.

Compromisurile acestea suprapuse, au lăsat în urma lor o dîră de revoltă şi nedumerire. Intre fiecare din curentele Germaniei stresemaniene existau nepotriviri reciproce. In timpul ultimei crize, amabilităţile au fost denunţate.

Raţionalizarea tehnică şi capitalul financiar aveau ca adversari fireşti pe comunişti. După izbucnirea crizei mondiale, frontului anticapitalist i se adaogă o boicotare micburgheză. O parte din subalternii şi beneficiarii mărunţi ai capitalismului se revoltă, adoptînd o temă rassistă sau numai echivoc proletară. (Au fost foarte semnificative ultimele manifestări de stradă ale batalioanelor hitleriste, cînd s'au închis forţat marile magazine şi populaţia a fost îndemnată să cumpere dela micii comercianţi şi industriaşi. Aici antisemitismul s'a îmbinat cu o formă specială de anticapitalism).

Marxismul german are însă o soartă mai ciudată. Consolidat doctrinar şi practic, trebue să înfrunte azi ostilitatea *fanatică* a unor categorii sociale, care nu sunt nici complect *capitaliste*, dar nici clar antimarxiste. Socialismul trebue să reziste unei interpretări vulgare şi rassiste. Jurămîntul de răzbunare faţă de marxism, prestat atît de obsedant de Hitler, e deajuns de semnificativ pentru această interpretare cazonă a socialismului sau a comunismului.

Naţional-socialismul a extras din marxism numai elementele prin care-şi poate asigura o popularitate mai largă. Faţă de nuanţele socialiste din doctrina fascistă, hitlerismul are accente anticapitaliste mai categorice. In Italia, echilibrul stabilit prin dictatură între muncitorime şi burghezi a fost mult mai comod. In Germania, dictatura are de luptat cu două fronturi adverse: la stînga, socialismul proletar, iar în centru burghezia democratică şi capitalistă. De aici, o poziţie echivocă şi vulgar-demagogică a naţional-socialismului.

Compromisul naţional-socialist îşi mai găseşte încă un temeiu: Germania a făcut un stagiu democratic mai puţin îndelungat şi autentic faţă de celelalte ţări apusene. In Germania modernă, tranziţia dela feudalism la democratism s'a făcut prin intermediul militarismului şi al biurocraţiei. In afară de regimul politic şi economic, poporul german a avut numai o democraţie privată, aceea a relaţiilor convenţionale de societate, şi întrucîtva o democraţie ideologică.

Regimul politic al democraţiei creiază o deprindere a atitudinii independente şi o garanţie de obiectivitate în măsurarea valorilor sociale. Există acea toleranţă specifică democraţiei, care mai îndeamnă şi astăzi burghezia intelectuală să privească ştiinţific şi problemele ridicate de adversarii politici. Extremismul a apărut azi mai brutal şi mai dogmatic în ţările cu o democraţie şubredă. Dimpotrivă, o ţară ca Anglia — cu toate transformările ei sociale şi economice de azi — manifestă un deosebit calm politic în alegerea soluţiilor. Aici socialismul a pătruns domol, fiind continuu verificat printr'o rezistenţă socială a democraţiei burgheze.

In Germania, după cîteva realizări socialiste de nuanţă neo-burgheză, izbucnirea unei dictaturi a colectivităţii amorfe, n'a putut atrage decît rezistenţa unei burghezii comer-

ciale cu reminiscenţe hanseatice şi dezgustul pentru „barbarie" al intelectualilor democraţi sau marxişti. Prima categorie îşi apără averea şi tradiţia; intelectualii şi proletarii luptă pentru idee şi umanitate.

Dar pe vremea de opoziţie, rassismul german a avut nevoe şi de o justificare populară. Deaceia, au fost puse la contribuţie şi mijloace ideologice pentru dărimarea marxismului, democraţiei şi pacifismului. Materialul de propagandă a fost confecţionat printr'o încercare de actualizare a vechiului idealism şi romantism german. Doctrinarii rassişti au trebuit să reîmprospăteze memoria cîtorva gînditori, pentru a le defini celebritatea prin ceiace au putut avea ca nuanţă naţionalistă. Metafizica idealistă şi cîteva adaosuri de actualitate, au fost tălmăcite popular. Manifestaţia de stradă, drapelele, insignele, uniformele — deveniau exponenţii unui idealism profanat. Poate că hitlerismul a realizat fără voe un aranjament social al vechiului dualism german: „Weltanschaung"-ul vizionarului solitar a fost împăcat cu acţiunea gregară a Teutonului de serie.

RADU LUCA

Freiburg, i. Br. — Martie 1933.

■

REVISTA REVISTELOR
R O M Î N E

Revista Germaniştilor Romini

Această publicaţie, apărută din iniţiativa d-lui Simion Mindrescu, într'un moment greu pentru răspîndirea culturii germane în Romînia, căci programa şcolară a liceelor făcuse din limba germană un obiect facultativ, a ajuns la al treilea număr. Nu ştim întru cît concepţia propagandei unei culturi într'o ţară este legitimă, ba chiar ni se pare jignitoare iniţiativele unor state de a crea la noi misiuni avînd de scop propagarea limbii şi culturii respective, atunci cînd ţinta noastră nu poate să fie alta de cît de a face din limba romînă un mare instrument de gîndire. Cît priveşte pătura cultă, ea n'are nevoe de asistenţa niciunei misiuni pentru a-şi alcătui programul său de cultură.

Acestea spuse, nu putem decît să felicităm pe membrii Societăţii Germaniştilor Romini de a ne pune la îndemînă o revistă bună de studii germanistice cu caracter mai ales comparativ, ceeace intrînd în domeniul ştiinţei, devine de-un interes obştesc.

Ni se dau în acest număr articole semnate cu nume germane, poate de minoritari din Ardeal, studenţi, despre Goethe *(Goethe ca german şi cetăţean mondial* de *Franz Lang, Goethe întruchipează în „Iphigenie" imaginea „Gudrunei"* de Virgil Tempeanu, *Faust al lui Goethe în romîneşte* de *R. Heinz Schullerus)* şi despre Gerhart Hauptmann *(Bernhard Capesius)*. Cel mai interesant studiu şi mai util ni se pare acela despre traducerile lui Faust în romîneşte, revelator al insuficienţei traducătorilor. Bunăoară d. Soricu traduce cuvîntul *Laierton = sunet de flaşnetă* cu numele propriu *Laerton*.

Prietenii istoriei literare-Buletin informativ.

Asociaţia cu numele de mai sus, care îşi propune să facă ceeace ar fi fost misiunea oricărui bun seminar de limba romînă, s'a hotărît să scoată acest mic buletin, care e o dare de seamă a activităţii sale dar conţine şi material documentar. E de reţinut o scrisoare inedită a lui Eminescu către Samson Bodnărescu, pe care îl roagă să declare adevărul în cunoscuta afacere a cărţilor ce s'ar fi sustras din biblioteca Universităţii din Iaşi. Adevărul este anume că însuş Eminescu a constatat lipsuri din ce în ce mai mici la fiecare nou control, ceeace dovedeşte că volumele erau numai rătăcite prin proasta distribuire în dulapuri. Mai se publică şi o scrisoare a Veronicăi Micle către o prietenă, scrisoare de mică importanţă, din care se poate deduce cît de superficială era cunoaşterea limbii franceze la numita poetă.

S T R Ă I N E

Satul român subcarpatin

„In Carpați nu se călătorește ca în Alpi. In afară de împrejurimile Sinaei, nimic din ușurințele turismului. Trebue să te culci sub cort sau la stînă. O oprire la picioarele muntelui se impune și geograful învață să cunoască satul romînesc subcarpatin. Prima impresie, de o originalitate foarte vie, se șterge puțin cîte puțin și amintirile devin de o uniformitate ciudată. E un tip de sat subcarpatin, a cărui imagine se prezintă din prima clipă, precisă, vie, răspunzînd evident unor obiceiuri cristalizate de-alungul veacurilor.

„Silueta munților s'a apropiat încetul cu încetul și domină orizontul. Iată satul, cu totul diferit de ceeace ne pot oferi cîmpurile franceze. Unde începe? Unde sfîrșește? La prima vedere, nu-ți dai seama. Pare imens și dezordonat. Căsuțele cu acoperiș de șindrilă, risipite printre livezi, ca într'o pădure, sunt la mai mult de 100 de metri una de alta. Uneori, totuș, ele se aliniază pe marginea unui pîrîu, la picioarele unei rîpi abrupte sau pe o crupă întinsă între două văi. Acest ultim caz e mai frecvent în Oltenia. Drumul care traversează satul devine întortochiat; ai impresia că șoseaua se strecoară printre gospodării, mai mult decît că acestea se înșiră de-alungul drumului. La capetele satului casele sunt în genere mai bine aliniate pe marginea unui drum aproape drept. In mod vizibil ele sunt recente; satul se mărește, mai totdeauna în jos. Casele bătrîne sunt în sus".

Em. de Martonne (L'Europe de l'Est et du Sud-Est).

Un portret al lui Roosevelt

„Roosevelt va fi un prezident mai interesant decît mulți pe care i-am avut. El va rezista mai bine publicității sgomotoase, care expune pe președintele Statelor-Unite să turneze mai multe filme decît John Barrymore, să strîngă mai multe mîni decît Babe Ruth, și să destăinuiască la tot pasul unde merge, ce mănîncă și cari-i sunt prietenii.

„Roosevelt va zîmbi cu atît mai mult, va fi mai însuflețit, mai agreabil în intimitate; relațiile cu presa vor fi mai bune deși a ofensat pe unii dintre cei mai gravi reprezentanți ai corporației, cari suferă din cauza accesului ușor pe care îl au pe lîngă prezident colegii lor din Albany.

„Asta este poate revelator pentru ceeace așteaptă pe noul președinte. Jurnaliștii sunt cu prezidentul cîtă vreme sunt hrăniți. Țara e cu președintele cîtă vreme e hrănită. Ei cer diferite feluri de hrană — dela știri pînă la protecții oficiale — dar cînd nu obțin satisfacție, blamul cade numaidecît pe Casa Albă".

Drew Pearson (La Revue des vivants).

Revizuirea tratatelor

„Care este realitatea care acoperă acest cuvînt: revizuire? Proectul constă în a despuia o singură categorie de puteri, acele care au fost prietenele noastre, aliații noștri în timpul războiului și în timpul păcii. El înseamnă a despuia pe amicii noștri Cehi și pe amicii noștri Jugoslavi, a lua aliaților noștri Romîni Banatul, Transilvania, Basarabia, a goni pe aliații noștri Polonezi din culoarul Danzigului și a smulge Poloniei un milion de Polonezi pentru a-i înapoia Germaniei, care răpise aceste teritorii Poloniei acum o sută cincizeci de ani".

André Chaumeix, dela Academia franceză (Revue des deux Mondes).

Caracterul lui Louis Dumur

„Louis Dumur dădea totdeauna dovadă în prietenie de un tact desăvîrșit. Foarte secret el însuș, duşman al oricărei parade de sentimente intime, nu solicita niciodată nici o confidență. Cînd cineva îi făcea vreo mărturisire, el îl asculta cu răbdare, arătîndu-și bunăvoința prin observații din cele mai delicate. Dacă judeca ideile și caracterul oamenilor — și cu cîtă asprime uneori! — nu-și îngăduia niciodată să judece sentimentele lor. El voia numai să înțeleagă și să explice... Nu cred că Dumur a putut spune vreodată unui prieten o vorbă, nu zic jignitoare, dar măcar răutăcioasă. I-ar fi părut rău să pricinuiască o supărare oricît de mică. El judeca fără îndoială pe prietenii lui, dar în forul lui interior, numai pentru el... Louis Dumur punea în tot ce făcea, chiar în lucrurile cele mai mărunte, cele mai ingrate, mai mult decît o admirabilă conștiinciozitate; un fel de entuziasm calm. El avea darul de a face interesant pentru proprii ochi tot ce era obligat să facă".

Georges Batault (Mercure de France).

O nouă categorie de savanţi.

„J. nu era numai înzestrat într'un grad înalt cu tot ce implică o profesiune de atîta importanţă umanitară, dar se confunda cu ştiinţa sa în aşa fel, în cît se înfăţişa ca un savant *născut* iar nu făcut".

(Universul)

■

Scriitori romîni.

„Pentru mîine Duminică 7 Mai, ora 5 d. a., „Asociaţia generală a licenţiaţilor universitari din Romînia" a organizat o grandioasă şezătoare literară în amfiteatrul liceului „Sf-ţii Petru şi Pavel" din Ploeşti.

„...vor citi din operele lor *scriitorii:* ...N. Crevedia (?!), G. St. Cazacu (?!), Il. Dobridor (?!), O. Papadima (?!), Tr. Mateescu (?!),... şi St. Constantinescu-Stelian (?!)."

(Universul)

■

Mireasă cu caracter comercial.

„Domn 32 ani... caracter ireproşabil ,doreşte căsătorie tînără *caracter comercial...*"

(Universul)

Stil.

„Onoratul Minister fiind informat că la unele şcoale camerele de găzduire pentru organele de control sunt ţinute în necurăţenie şi fără confortul necesar, *aproape imposibil de locuit, iar preţuri se cer mai mult ca la hoteluri,* vă rog să luaţi măsuri ca aceste camere să aibă tot confortul necesar, să fie curat întreţinute, iar preţul să fie convenabil".

(Circulara Serviciului de învăţămînt local Bucureşti, Nr. 8887 din 8 Aprilie 1933).

■

O injurie măgulitoare.

„Vrem să ne spunem părerea cinstit: nu mai are nici un „chichirez" baba sulemenită şi *glorioasă* dela Iaşi, aici la Bucureşti în Sărindar! In mod fatal numele tinere şi preţioase sunt excluse de burţile uniforme rotunjite, fără criteriul valorilor estetice. *Colaboratorii acestei reviste nu mai au de mult nevoe de publicitatea revistelor.* Această afirmaţie banală, este bine să şi-o bage în cap bătrîna cochetă. Nu-i este iertat nici unei publicaţii să apară numai cu *scriitori consacraţi...*"

(Viaţa Literară)

■

REALIZARI HITLERISTE

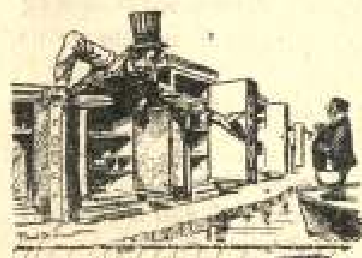
— Nu le-am spus eu că le voiu da de lucru ? !

PUNCTE DE VEDERE

— Insfirşit ! Au revenit vremurile bune !

CRIZA

Sam: — Bine ai venit dragă Herriot, toate uşile Americii îţi sunt deschise...!

REGIM UMED

Roosevelt. — Să încercăm ; poate asta o să-l îngraşe.

DOMNULE,

Revista *„Viața Romînească“*, cea mai veche și mai importantă revistă de cultură, la care colaborează toți fruntașii intelectualității romîne, în scopul de a contribui la răspîndirea gustului de cetit în pături cît mai largi, s'a hotărît să facă înlesniri excepționale abonaților și anume:

Persoanele care se vor abona în grupuri de cite 10 *(zece)*,
Școlarii oricărui institut,
Invățătorii,
Studenții oricărei facultăți,
Profesorii secundari și
Ofițerii

se vor bucura de o reducere de 50% din costul total al abonamentului, urmînd a plăti *anticipat* numai

Lei 250 anual.

Atragem atențiunea cititorilor că această reducere nu are un caracter comercial pentru motivul că abonamentul întreg de 500 lei abia acoperă cheltuielile unei reviste așa de voluminoase.

Redacția participă, pentru rațiuni culturale, cu jumătate la costul efectiv al numărului.

Școlarii, învățătorii, studenții, profesorii și ofițerii vor trebui să dovedească printr'o viză a instituției sau a unității calitatea lor.

„Viața Romînească“

1933. ANUL XXV. MAI No. 5.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

ION PILLAT
VEGHE (POEZIE)

TUDOR VIANU
PRECIZĂRI ASUPRA EMOȚIEI ESTETICE

ION MINULESCU
ROMANȚA TINEREȚEI (POEZIE)

ANTON HOLBAN
CONVERSAȚII CU O MOARTĂ

T. C. STAN
CUIBUL FRAȚILOR SIAMEZI

G. CALINESCU
JEAN BART

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—

VIAȚA ROMÎNEASCĂ
REVISTĂ LUNARĂ
București, Str. Const. Mille No. 5—9
ANUL XXV

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . *Lei*	*500*
Pe jumătate an	*250*
Pentru Bănci și Societăți, anual . . . . „	*600*

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . *Lei*	*650*
Pe jumătate an . . . . „	*375*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9.

Administrația.

V E G H E

ION PILLAT

Inveți cu greu răcoarea zăpezii ne'ncepute.
Cald părul tău prin perini mai lasă tremurat
Lumină pe odihna pleoapelor căzute
Și umbre moi pe brațul ce încă n'a'nghețat.

Pe degete, pe mînă mai pică o căldură
De lacrime spuzite în doruri și iubiri.
Dar uită-le: sunt ceață pierdută pe măsură
Ce intri în statuia pustie de-amintiri.

Reci limpezile liniști te'ncearcă și prind coajă
Pe frăgezimea feții cu flori de mărgărint,
Cum dormi azi adormirea cea mare, ca'ntr'o vrajă
Mi te-ai schimbat la față suflată în argint.

La frații de sub iarbă te duci să le fii soră.
Obrazul cu pecetii doar ei îl vor avea.
Dar ochii plini de soare rizînd în auroră
De nu în al meu suflet, în altul n'or să stea.

Desăvîrșit profilul tău cel etern îmi scapă,
Reintră sfînt în lumea în care n'am puteri.
Pe țărmul meu zadarnic te mai veghez. O apă
Tot mai deplin te fură de chipul tău de eri.

■

PRECIZARI ASUPRA EMOȚIEI ESTETICE

TUDOR VIANU

Imprejurarea că se vorbeşte de o emoţie estetică, adică de o stare afectivă provocată de spectacolul frumuseţii şi mai cu seamă de intruparea ei în artă, provine din anumite împrejurări istorice, pe care este necesar a le reaminti, mai inainte de a încerca să ne deschidem un drum în complexitatea problemelor legate de firea ei. Credinţa că frumuseţea naturei şi artei pot determina o emoţie, adică o stare afectivă intensă şi scurtă, are la temelia ei o anumită reprezentare metafizică şi epistemologică despre natura acestor fenomene, curentă dealungul întregului misticism estetic. Incă dela Platon frumuseţea a devenit obiectul unui cult mistic. Puterea ei de a ne deschide adîncul lucrurilor, substratul metafizic al lumii şi de a ne ferici pe măsura acestei revelaţii peste fire a fost cu multă forţă descrisă de Platon în dialogul „Phaidros" şi de atunci în numeroase alte ocazii, înmulţite în veacul din urmă şi în cadrul idealismului post-kantian. Din toată această desvoltare istorică conceptul trăirii estetice s'a asociat cu două atribute: *instantaneitatea* şi *intensitatea*. Filosofii idealişti au arătat fără îndoială că substratul metafizic al lumii poate fi atins şi pe altă cale, decît aceea intuitivă a artei, şi anume pe calea mijlocită şi mai lungă a gîndirii teoretice. Conţinutul intuitiv al artei revine deci în rezultatele laborioase ale filosofiei, dar actul luării lui în stăpînire îşi pierde în această trecere caracterul momentan şi entuziast. Instantaneitatea şi intensitatea rămîn deci atributele indelebile ale trăirii intime provocate de contactul frumuseţii.

Cînd, spre sfîrşitul veacului trecut, direcţia studiilor estetice a trecut în puterea psihologiei, metodele au variat, dar reprezentările relative la natura obiectului de cercetat au rămas aceleaşi. Psihologismul estetic a fost moştenitorul direct al misticismului estetic. Ce nume deci putea fi dat acelei stări instantanee şi intense, al cărei concept fusese pregătit în lunga perioadă mistică? Nici unul altul decît numele de *emoţie*, adică al afectului desemnat prin însuşiri de scurtime şi forţă. Vechea idee a revelaţiei mistice prin frumuseţe şi artă a trăit mai departe în noţiunea emoţiei estetice.

Socotesc că este una din cele mai importante teme ale cercetării contimporane revizuirea acestui vechiu bun tradiţional. Căci este oare adevărat că atingerea artei determină

o stare afectivă puternică, dar unică şi trecătoare? Misticismul estetic nu putea admite pentru fiecare operă de artă decît o sigură trăire corespunzătoare, în care să se desăvîrşească aducerea înţelesului ei metafizic în stăpînirea noastră psihică. Conţinutul metafizic al operei de artă se lumina subit în scăpărarea unică de fulger a revelaţiei intuitive. Psihologul, la rîndul lui, a moştenit şi propagat această idee, vorbind despre *emoţie estetică* la singular, iar nu despre seria şi pluralitatea emoţiilor trezite de artă, aşa cum ar fi trebuit să facă, dacă ar fi fost liber de prejudecata mistică.

In adevăr, atingerea artei nu se desăvîrşeşte în momentaneitate, ci într'o durată mai mult sau mai puţin lungă. Asimilarea estetică a unei poesii lirice de trei strofe nu provoacă o singură stare sufletească punctiformă. Deşi afectul care întovărăşeşte versul ultim şi culminant poate fi mai puternic decît restul acompaniamentului sentimental al bucăţii, acesta are o realitate indiscutabilă şi mai întinsă decît afectul final în care se ascute. Dela începutul bucăţii şi pînă la sfîrşit, seria imaginilor poetice reuşite, cuvintele bine găsite şi pline de sevă, ritmul adecvat şi sugestiv, rima neaşteptată, determină o serie întreagă de afecte estetice, ca jerba de scîntei a unei rachete. Deasemeni, nu este adevărat că emoţia estetică a unei drame sau povestiri se produce abia la sfîrşitul lor, odată cu desnodămîntul întîmplărilor prezentate sau povestite mai înainte. Peripeţiile şi episoadele care se interpun între început şi final cauzează tot atîtea emoţii estetice, fiind ele însile nişte mici drame şi povestiri. Dar în afară de acestea, natura limbagiului intrebuinţat, dibăcia povestitorului şi dramaturgului care ştiu să gradeze compoziţia lor *printr'o amînare* a efectului final, printr'o necontestată *întreţinere a atenţiei* noastre, sînt tot atîtea isvoare ale unei multiple încîntări estetice. Ceiace spunem aci despre poezie, valorează fără îndoială şi pentru muzică. Un poem simfonic sau o sonată sînt frumoase nu numai prin întregul lor arhitectonic, dar şi prin suma detaliilor lor. Emoţia estetică le însoţeşte tot timpul şi se înnoeşte în fiecare moment.

Dar aceste afirmaţii sînt oare valabile şi pentru aşa numitele arte spaţiale, pentru pictură, sculptură şi arhitectură? Artele care întrebuinţează mijloace succesive sînt receptate printr'o serie continuă de acte sufleteşti şi produc o reacţie sentimentală coextensivă cu aceasta. Dar operele de artă care folosesc mijloace coexistente sînt oare primite printr'un singur act al sufletului şi determină oare o singură emoţie estetică? In realitate nu există opere de artă spaţiale. Spaţială nu poate fi o operă de artă decît mai înainte şi independent de receptarea ei. Din acest moment, chiar operele picturii, sculpturii şi arhitecturii devin evenimente ale conştiinţei şi se integrează în ordinea temporală. Un portret sau un pei-

sagiu reclamă, pentru a fi asimilate esteticește, o anumită durată a conștiinței. Efectul total al tabloului se compune din toate aceste elemente și este în realitate întrezărit numai într'un mod cu totul rar și fugitiv. In practica lucrurilor, conștiința trece dela un element la altul, le cîntărește pe rînd și se bucură de fiecare în parte. Intocmai ca în artele succesivului, operele de artă ale coexistențialului sînt izvorul unor emoții multiple și reînoite.

Vechea teorie a emoției estetice are apoi nevoe și de o altă corectare importantă. Cele mai multe vederi în cadrul psihologismului estetic au conceput o serie estetică liberă de orice amestec intelectual. Teoria simpatiei estetice, cristalizarea cea mai de samă a psihologismului în domeniul studiilor care ne preocupă, preconiza o emoție estetică obținută prin confundarea cu obiectele propuse contemplației noastre, o emoție estetică făcută din fericirea eliberării din limitele individualității, din elanul frenetic al pierderii și amestecării noastre cu ființa eterogenă a lucrurilor. Amintirile mistice ale acestei teorii sînt prea evidente, pentru a mai fi nevoe să insistăm. Ceiace este interesant de reținut din acest tablou psihologic este faptul că emoția estetică pare cu atît mai perfectă, cu cît factorul intelectual este mai absent. Strămutarea distanței dintre eu și lucrări, pînă la identificarea lor, elimină toate actele intelectuale de estimație, judecată și comparare. O analiză mai atentă a stărilor care compun ceiace cu un termen prea simplificat se numește emoția estetică, ne dovedește însă că realitatea nu se prezintă tocmai așa. Răsunetul afectiv al operei de artă se împletește de fapt pe o complicată structură de fapte intelectuale. Cine citește o poezie, întovărășește percepția fiecărui cuvînt cu un act de estimație, pentru a-l declara propriu sau impropriu, sugestiv sau fără răsunet. Felul în care ea se desvoltă îl face apoi să aprecieze dacă ea reprezintă o creștere organică sau o îmbinare arbitrară de elemente disparate. Originalitatea poeziei este apoi resimțită prin comparație cu unele amintiri literare, cu producții ale trecutului sau ale mișcării literare contimporane. O emoție estetică desvoltată presupune o conștiință educată și informată. Satisfacția trezită de o operă de artă crește în măsura lucidității cu care o stăpînim intelectualmente, înțelegînd-o în valorile și mecanismul ei.

Analiza noastră a pus în lumină pînă acum două rezultate: Frumosul, și mai cu samă frumosul artistic nu produce o singură emoție estetică, ci o serie de emoții estetice coextensive cu durata perceperii lui. Emoția estetică nu este o stare de afectivitate pură, ci se împletește și se sprijină pe un schelet de numeroase acte intelectuale. Iată însă că emoția estetică nici nu se produce singură, ci totdeauna în co-

nexiune cu alte emoții ordinare, cu afecte care pot fi trezite nu numai de artă, dar și de împrejurări practice ale vieții. Dar o astfel de constatare este menită a se isbi și ea de anumite prenoțiuni moștenite de psihologismul contimporan dela idealismul mistic și romantic pe care l-a precedat. Arta era prezentată de acest curent ca un mijloc de depășire a vieții. Funcțiunile sufletești pe care ea le pune în mișcare erau arătate a fi deosebite de acelea pe care le solicită viața practică. Cum este însă posibilă această stare, cum este cu putință (pentru a vorbi cu Schopenhauer) ca inteligența care stătea pînă la un moment în slujba vieții și cunoștea fenomene și relații, să se elibereze dintr'o dată din această condiție și să intuiască idei platonice, este fără îndoială un miracol inexplicabil, ca toate stările mistice. Eliminarea acestor prejudecăți lasă loc dimpotrivă constatării că emoția estetică se prezintă în strînse relații cu alte emoții comune și că arta se prinde prin numeroase fire de țesătura vieții obicinuite.

O cercetare completă a afectului inspirat de artă ar trebui deci să distingă feluritele straturi simultane care îl compun. Despre aceste straturi paginile de față vor da numai cîteva indicații. In afectul artei (și prin urmare nu în emoția estetică), distingem mai întîiu un prim strat de emoții elementare, concepute ca răsunetul în conștiință al unor modificări organice. O tragedie ne sgudue. O povestire sumbră ne înfioară. O tiradă patetică ne înalță. Un *allegro* muzical ne înviorează. Aceste feluri de a vorbi analizează bine primul strat de emoții elementare, răsărit din influența artei asupra sistemului vegetativ și muscular. Dar aceste emoții n'au nimic specific estetic sau artistic în ele, pentru că sguduiți, înfiorați sau înviorați putem fi nu numai de o operă de artă, dar și în alte împrejurări ale vieții. Guyau avea dreptate să observe că o operă de artă (sau cel puțin unele varietăți ale ei) lucrează în acelaș fel difuz și întăritor ca un pahar de lapte absorbit în aerul tare al unei culmi muntoase, la sfîrșitul unei ascensiuni obositoare. Guyau se înșela însă cînd considera în această fericită modificare a cenesteziei unul din efectele specifice ale artei, căci în realitate arta se întîlnește în această înrîurire cu alte multe împrejurări. In loc deci de a face, împreună cu esteticianul francez, din emoția artei o varietate mai adîncă a agreabilului, este mai nimerit a spune că agreabilul, dar și alte emoții desvoltate din modificări cenestezice, sînt simple elemente ale unui afect total.

Peste acest strat de emoții elementare, afectul total al artei cuprinde apoi un grup mai mult sau mai puțin bogat de alte emoții mai complexe, variind dela caz la caz. Cercetătorii care credeau a putea distinge în emoția artei o formă sau

o modificare a emoției erotice greșeau numai întrucît recunoșteau în aceasta isvorul unic, dar permanent, al încîntării extrase din freeventarea artei. In realitate, emoția erotică se poate asocia în afectul total al artei cu alte emoții felurite, după cum poate fi absentă cu desăvîrșire. O pînză de Watteau ne poate interesa sexualicește, dar nu și un peisagiu de Corot. Adevărul este că interesul sexual este foarte deseori reprezentat și măgulit de artă. Imprejurarea ne apare foarte explicabilă, dacă ne gîndim că acest interes fiind unul din cele mai adînci și mai puternice ale ființei noastre, arta și l-a asociat pentru a dobîndi aceleași avantagii. Fără îndoială că alianței cu sexualitatea îi datorește arta o parte din marea ei difuziune în omenire. Nu însă numai acestei alianțe. Analiza descopere în același grup de emoții trezite de artă, unele provenind din satisfacerea anumitor tendințe sociale, etice sau religioase. Adîncul răsunet al unei drame de Ibsen nu s'ar putea închipui fără intîlnirea ei cu aspirațiile sociale ale omului modern. Nici romanul lui Dostoiewschi, nici pictura lui Rembrandt n'ar avea același răsunet fără componența lor etică și religioasă. După cum pentru daltonist, spectrul solar se împuținează cu o culoare, tot astfel se împuținează conținutul afectiv al artei pentru cine nu isbutește să vibreze consonant cu laturile ei extraestetice. Teoreticienii puriști care reclamă eliminarea extraesteticului din artă, ar trebui să înțeleagă că în felul acesta se diminuează ecoul ei și se suprimă mai multe din căile prin care arta ajunge pînă la sufletul oamenilor.

In sfîrșit, arta ne transmite un conținut emoțional, care nu este nici el propriu zis estetic. O dramă sau un tablou istoric ne comunică cuprinsul sufletesc afectiv al eroilor înfățișați acolo. Desnădejdea Regelui Lear, durerea nobilă a Sfîntului Sebastian de Sodoma, ba chiar demnitatea patricienilor venețieni pictați de Tizian devin pentru un moment ale noastre. Aceste afecte *obiective* trebuesc apoi distinse de afectele *reactive*, prin care luăm atitudine față de cele dintîi. Astfel, Regele Lear ne inspiră nu numai desnădejde, dar compătimire față de el; după cum ingratitudinea Gonerilei și a Reganei din aceiași tragedie face să apară în noi afecte de antipatie și de față de ele. La Vieille Heaulmiere a lui Rodin provoacă în noi interes și repulsie, etc. Dar toate aceste emoții obiective sau reactive nu sînt nici ele estetice, pentrucă le pot determina nu numai imaginile artei, dar și împrejurările obișnuite ale vieții.

Numai după deosebirea și identificarea acestor felurite componente extra estetice, analiza poate stabili în ce constă emoția estetică propriu zisă în conglomeratul afectiv pe care-l inspiră atingerea artei și a frumuseții. Dar nici emo-

ția estetică propriu zisă nu se poate reduce la o formulă simplă și unică. Mulțimea și disparitatea sistemelor de estetică propuse dealungul istoriei doctrinelor, provine din faptul că s'a pus în lumină cu exclusivitate unul sau altul din momentele esteticului, trecîndu-se cu vederea adevărata lui natură complexă. Din această pricină, istoria esteticei are pentru noi o mare însemnătate sistematică. Ea luminează totalitatea estetică din perspective deosebite și ajută acea muncă de analiză și integrare pe care cercetarea actuală trebue să și-o propună. Fără îndoială că această muncă nu poate fi intreprinsă în puținele pagini de față. Simplificînd și generalizînd, putem spune totuși că în emoția estetică propriu zisă ni se revelă două categorii de valori: *Valori de expresie* și *valori de relație*.

Chiar această simplă formulare ne dovedește că emoția estetică face parte din clasa pe care o vom numi a afectelor *extragenetice* și pe care le vom opune afectelor *endogenetice*. Afecte endogenetice sînt acelea care-și au pricina și rădăcina lor în interiorul omului. Uritul, melancolia, bucuria fără motiv, starea de suflet care întovărășește sănătatea sau boala sînt deopotrivă afecte endogenetice. Extragenetice sînt însă toate afectele determinate de feluri de a fi ale lucrurilor străine de noi și în care ni se revelă particularitățile lor. Emoția estetică face parte dintre ele. Din această cauză emoția estetică nu poate fi niciodată descrisă în afară de valorile obiective care o produc. Această împrejurare a compromis în vremea din urmă psihologismul estetic, dominant încă acum cîteva decenii, impunînd teoriile estetice obiectiviste.

Considerată ca revelație a unor valori, emoția estetică este *ireductibilă*. Ea nu se poate reduce la o altă emoție de un *tip mai simplu și mai general*. In tot decursul psihologismului estetic aceasta a fost totuși metoda aplicată în studiul emoției estetice. Ceeace se urmărea era *înțelegerea* acestei emoții, după mijloacele îndeobște întrebuințate ale reducerii necunoscutului la cunoscut și a complexului la elementar. Așa au luat naștere teoriile care vedeau în emoția estetică uneori o varietate sau o modificare a emoției jocului, alte ori a sexualității, alte ori a agreabilului, alte ori a simpatiei sociale. Toate aceste teorii aveau defectul comun de a falsifica adevărata natură a emoției estetice, atenuînd caracterul ei extragenetic. Căci dacă emoțiile estetice nu sînt decît modificări ale emoției endogenetice a jocului sau sexualității, nu se mai înțelege bine cine este răspunzător de marea lor varietate în experiența artistică. Dacă admitem ipoteza că plăcerea pe care o încercăm în fața statuii Nopții a lui Michelangelo sau în fața Sfintei Tereza de Bernini, sînt deopotrivă modificări ale simpatiei sociale, acest izvor unic nu

poate sta decît în felurimea valorilor care au fost întrupate în cele două opere.

Emoția estetică este deci, în primul rînd, nedespărțită de revelația unor valori de expresie. Plăcerea pe care o resimt la audiția unui lied de Schubert sau la contemplarea unui tablou de Luchian se confundă cu pătrunderea în conștiință a unei noui valori expresive. Inregistrarea unei valori expresive este în sine un izvor de încîntare, care n'are nevoe pentru a fi înțeleasă de reducerea la o speță de încîntare mai elementară. Dar acest miez ireductibil al emoției estetice se *însoțește* cu alte afecte secundare, pe care trebue să le amintim deasemeni.

Nu numai valoarea este deci factorul emoției, dar și *actul revelației valorii*. Sub presiunea acestuia din urmă, emoția estetică ia forma unui afect al *uimirii*. In adevăr, în lumina artei, înfățișările lucrurilor dobîndesc o expresie mai nouă și mai intensă. Aspecte pe lîngă care treceam mai inainte cu indiferență, pentru că nu le întrezăream decît prin vălul convențiilor inteligenței, capătă în reprezentările artei un chip virginal. Vedem de obicei în lucruri ceeace știm mai dinainte despre ele. Arta izbutește să îndepărteze acest strat izolator de reprezentări convenționale, de idei preconcepute, restaurînd, pentru a spune astfel, viziunea, în drepturile ei. Un contact mai apropiat de lucruri și de manifestările sufletului omenesc ni se mijlocește prin artă. Emoția estetică este răsunetul subiectiv al acestei însușiri a artei și se poate caracteriza ca o trăire a revelației, ca un afect al uimirii.

Uneori valorile de expresie ale artei sunt puse în legătură cu personalitatea umană care se manifestă prin ele și în felul acesta apar noi afecte estetice însoțitoare. Prin artă întrezărim deci personalitatea artistului, energia sufletească fecundă care transformă chipul realității, imprimîndu-i valori noui și dîndu-i mai multă forță expresivă. Cînd se produce această colecționare a artei cu creatorul ei, emoția estetică ia forma specială a trăirii *originalității*. Intuiția originalității artistului atrage după ea un cortegiu întreg de afecte secundare. Originalitatea artistului îndrumează și fructifică propriul nostru chip de resfrîngere a lumii. Puterea artei este din acest punct de vedere eminamente sugestivă. Sub influența artei ne simțim noi înșine mai productivi. Dincolo de sfera mărginită a operei de artă, lumea întreagă ne apare în lumina ei, îmbogățită cu valorile pe care ea le-a pus în evidență, tot astfel după cum un incendiu luminează nu numai locul în care el se consumă, dar și întreaga zare care-l înconjoară. Cine și-a vrăjit privirile în spectacolul artei, le poartă apoi asupra lumii, descoperindu-i înțelesuri noi. Această stare de lucruri este resimțită de noi cu fericirea unui surplus de activitate și bogăție lăuntrică. Reprezentarea centrului uman original care a exercitat această înrîurire binefăcătoare asupra noastră se întovărășește apoi cu devotament pentru el. Arta ne face să-l iubim pe artist. Analiza trebue să recunoască și acest aspect printre componentele emoției estetice.

Tot astfel înregistrarea *valorilor de relație* ale artei este un izvor de încîntare estetică prin sine însăși și prin afectele secundare pe care le produce. Opera de artă este un adevăr, un întreg, din care nici un element nu poate fi clintit fără ca economia ei organică să sufere. Inregistrarea operei de artă ca un întreg necesar și indislocabil este în sine o încîntare spirituală, pentru că reprezintă o victorie a ordinei, o întrecere a haosului și a arbitrarului. Refugiul din viață în artă marchează pășirea într'o lume nouă, a ordinei, a necesității, a logosului imanent.

In realitate însă, această intuiție quasi-mistică a operei de artă ca total este extrem de rară și de instabilă. De obicei valorile de relație care compun întregul operei sînt percepute de noi în chip succesiv și anume din două perspective deosebite: a) din perspectiva desfășurării operei către finalul ei (în muzică, poezie, teatru, etc.) sau către închegarea unei icoane unitare (în arhitectură, sculptură, pictură, etc.), b) din perspectiva răsturnată a operei închegate către etapele succesive care au pregătit efectul final. După cum adoptăm una sau alta din aceste două perspective, valorile de relație devin izvorul unor efecte estetice însoțitoare deosebite.

Cine urmărește cum evoluiază o dramă către sfîrșitul ei, pe care îl presimte, dar nu-l întrevede lămurit, resimte o încîntare de tipul *plăcerilor anticipate*. Căci există nu numai plăceri ale posesiunii și saturației, dar și plăceri ale aspirației și dorinței. Toate obiectele menite să satisfacă sensualitatea noastră, sînt încîntătoare mai întîi pentru că sînt rîvnite. Opera de artă considerată în desfășurarea sau în închegarea ei treptată provoacă o astfel de plăcere: satisfacția unei așteptări mereu reînoite, *afectul interesului*. Cînd în fine actul de înregistrare a operii de artă a ajuns la ținta lui, atenția poate lua o atitudine retrospectivă, estimînd oportunitatea feluritelor detalii ale operii, felul în care ele s'au înlănțuit și coordonat pentru a produce efectul final. Emoția estetică ia în cazul acesta forma specială a afectului *motivației*.

Intre feluritele afecte estetice și extraestetice pe care le *stîrnește* atingerea artei, considerate de fiecare dată în bloc, există o deosebire esențială, pe care trebue s'o notăm deasemeni, pentru a completa analiza întreprinsă în aceste pagini. Toate afectele extraestetice ale artei sînt legate de

centrul profund al eului nostru. Ele sînt afecte *adevărate*, emoţii *serioase*. Modificările cenestezice, emoţiile erotice, sociale sau religioase, sentimentele obiective şi reactive inspirate de artă interesează deopotrivă eul nostru profund. Ecoul lor se difuzează în adîncime, pune stăpînire pe întreaga noastră fiinţă, ne urmăreşte mai multă vreme.

Dar alături de emoţiile adevărate şi serioase, există unele *iluzorii* şi *superficiale*, care nu aderă cu centrul profund al eului, dar pe care le simţim localizate în suprafaţa, în periferia lui. Ceremonia unei înmormîntări este prilejul unor emoţii adevărate pentru rudele apropiate ale mortului, dar poate fi numai ocazia unor emoţii superficiale pentru persoana străină care întîlneşte întîmplător şi însoţeşte cîtva timp cortegiul. Tristeţea ne poate deci stăpîni răscolitor sau poate fi numai o simplă atitudine sentimentală, fără consistenţă şi adîncime. Uneori aceste două specii de aspecte pot exista simultan în conştiinţă. Există veselii uşoare, satisfacţii superficiale care ne pot distra pentru cîteva clipe dela o durere mare care stărue în conştiinţă şi se afirmă mai vehementă după ce izbuteşte să alunge pe acestea din urmă.

Afectele estetice propriu zise fac parte din rîndul acestor emoţii superficiale. Nici înregistrarea valorilor de expresie, nici intuiţia individului şi a originalităţii, nici afectul interesului şi al motivaţiei nu ne sbuciumă în adîncime. Toate sunt dimpotrivă resimţite ca nişte reacţii superficiale ale conştiinţei, asemeni cu adierea care încreţeşte uşor suprafaţa unui lac liniştit. Din această pricină, starea de spirit a „esteţilor" adică a persoanelor astfel orientate încît primesc dela viaţă impresii estetice, deopotrivă cu acelea pe care n'ar trebui să le comunice decît operele artei, este caracterizată printr'o interesantă lipsă de umanitate, printr'o deprindere de a nu răspunde vieţii şi lumii decît cu periferia conştiinţei lor.

Cînd aşa dar se vorbeşte despre „adîncimea" artei, trebue să se înţeleagă numai acele straturi şi valori ale artei în stare să trezească reacţiuni extraestetice. Căci valorile estetice nu sînt niciodată adînci. Ele se găsesc totdeauna în învelişul lucrurilor şi nu izbutesc să deştepte decît un ecou limitat, fără prelungire în afund, destul de special şi foarte întreţesut cu elemente intelectuale. Dar afectele estetice şi extraestetice ale artei trăesc îndeobşte într'o strînsă asociaţie, cele dintîi sînt purtate de valul celor din urmă şi găsesc inima oamenilor prin acestea. Numai o lungă frecventare a artei şi o atitudine foarte controlată şi disciplinată poate conduce la degustarea esteticului pur.

TUDOR VIANU

ROMANȚA TINEREȚEI

ION MINULESCU

Necunoscuta care se vindea,
N'a vrut să-mi spună'n prima zi, cine era...
Dar fiindcă ea, aflase cine sunt —
Poetul poreclit „Flueră vînt"
Şi fiind-că mă ruga stăruitor
Să-i fiu şi eu, din cînd în cînd, cumpărător,
Sinceritatea ei m'a'nduioşat
Şi'n cadrul preţului fixat —
Un preţ absurd, ridicol şi meschin
Cu care-aşi fi băut un kilogram de vin,
M'am îmbătat de gura ei, şi-am adormit
Pe laurii idilelor lui Theocrit...

■

Dar vai !.. Necunoscuta se vindea
La fel, şi mie, ca şi altora
Şi-azi, un ciocoi, iar mîine, un calic,
O cumpărau aproape pe nimic,
Căci ea flămîndă vecinic, se grăbea
Să-şi vîndă gura dulce, ca la „tarapana"....
Eu singur doar, nu m'am sfiit să-i spun
Că-s gata să-i ofer un preţ mai bun —
Dar cum îi luase mintea Dumnezeu,
Necunoscuta s'a spălat pe mîini, cu preţul meu...
Şi-atunci, de teamă să n'o bat
Sau s'o ucid şi s'o ascund sub pat,
Stăpîn pe mine-am renunţat la ea
Şi n'am mai vrut să ştiu, cine era !...

■

Dar într'o zi cu ploaie şi cu vînt
Necunoscuta care se vindea,
S'a dat la fund, şi-a dispărut...
Şi nimeni n'a mai întrebat de ea,
De cînd intrase parcă în pămînt
Cu numele-i complect necunoscut.
Şi totuşi, eu am întîlnit-o iar —
Dar nu ca altădată, pe trotuar,
Şi nici la cafenea sau în tramvay...
Am regăsit-o'n ziua de 'ntîi Mai.
Ascunsă de un sfert de veac, într'un sertar
In care sta de veghe, cuminte şi-aştepta
Să-mi mai aduc aminte şi de ea !...

■

Dar ce păcat —
Că regăsirea ei m'a'ndurerat
Şi'n loc s'o mai sărut
Cum aşi fi vrut,
Am început să plîng cu-adevărat !..
. . . .
Necunoscuta care se vindea,
De data asta nu mai era ea —
Era doar vechea ei fotografie
Pe care mi-o dăduse, probabil, numai mie !

■

Şi-acum,
Cred c'aţi ghicit, cine era
Necunoscuta care se vindea...
. . . .
Era chiar tinereţea mea !

ION MINULESCU

Mai 1933

■

CONVERSAȚII CU O MOARTA

A N T O N   H O L B A N

Şi astăzi, 22 Septembrie ora 6 seara, dată mai importantă pentru mine ca data începutului răsboiului mondial, am ajuns la cimitir!

Mi s'a spus: pe prima alee, apoi în colţul din stinga. S'o căutăm. Domnul Căpitan V. Ionescu... D. Locotenent Patriciu... D. General Berariu. Printre ofiţeri. Mereu aceiaş şi după moarte.

In ultimul an înainte de despărţirea noastră, cînd s'a dus în provincie, toată ziua şi-o petrecea cu ofiţerii. Pe strada principală, la deal şi la vale, discutînd despre nimicurile tîrgului. Sublocotenentul Stroia, blond şi cu cotlete, tip de imbecil, era „foarte drăguţ" şi „dansa elegant"... Sublocotenentul Radu era amuzant, iar locotenentul Crainic avusese o desnădejde şi de asta atrăgea simpatie. Şi cu toţii erau foarte buni. In definitiv, cît de departe o fi mers prietenia ta cu dînşii? Şi acum, la fel, în acelaş anturaj. Dar acum ai avansat în grad, nu mai eşti studenta umilă şi boemă pe care am cunoscut-o odinioară. Stai la sindrofie, ca o cucoană veritabilă, cu grade superioare.

N'o găsesc. In faţa fiecărui mormînt nou încremenesc, ezit să mă uit la nume, reîncep căutarea. Poate mormîntul cu o cruce neagră, sau acel cu o cruce mică de lemn. Imi împrăştii puţin din emoţia pe care trebue s'o am în faţa mormîntului Irinei pe o sută de alte morminte indiferente (dacă se poate spune că un mort poate fi indiferent). Aici trebue să fie, în colţul acesta, şi n'o găsesc.

Poate la un pas de mine... Irina... Răspunde. Trebue să-mi faci un semn. Am fost dragostea ta, nu se poate să rămîi fără de nici o tresărire, şi să mă simt aici, cu tine alături, ca între streini. Am crezut în toate fantomele, am stat de vorbă, perfect convins că nu mă sugestionez, cu morţii, m'am căţărat pe razele lunii şi am călătorit printre stele. Şi pe fiecare om, orcît de solid ar fi fost clădit, şi orcît de convins ar fi emis teorii, l-am privit ca pe o apariţie ciudată, care se poate destrăma în orice clipă. Şi acum, în preajma ta, să nu primesc nici un semn... Am avut atîtea intuiţii, că ghiciam totul dela distanţă, şi acum n'am deloc intuiţia locului unde eşti. Irina, aceasta e ultima pedeapsă pe care mi-o dărueşti. Mă simt umilit ca şi cum, vie, te-aş fi salutat, şi nu mi-ai fi răspuns la salut!

Un om a trecut pe lingă mine și mi-a oprit monologul, întrebindu-mă ce caut. Mi-a fost rușine de el ca să ezit, și i-am spus. Mi-a arătat mormintul, cu un monument de-abia terminat, pe care n'a fost scris încă numele. Vrasăzică aici! Față în față! Un moment așa de important, pe care-l aștept de atita timp, de cind a murit, sau și mai demult, de cind m'a părăsit, pe care l-am aminat mereu cu spaime, și totuși, acum nu plîng, nu-mi sfărm capul de zid, nu mă prăbușesc. Aici iubita mea, cu care am tresărit cinci ani de zile, în inlănțuirea cea mai frenetică, și eu reușesc să mă țin pe picioare, și nu-mi pierd deloc controlul asupra mea. Nu îndrăznesc să mă apropii de tot, cum nu îndrăznești să te apropii de un lucru al altuia. Mi-aş face iluzia că sînt un amant venit pe fereastră, în timp ce soțul nu știe nimic, dar pentru asta ar trebui consimțămîntul femeii. Ce dureros! Moartea ei e tot ce mai puteam aștepta, ca Irina să fie iarăși mai apropiată de mine... Sau la aceiași distanță de toți... Să-mi rămînă fidelă (un hoit!) și să nu mă mai chinue gelozia. Niciodată nu m'am mai gîndit la o scenă de dragoste dintre noi, la o posesie, și la toate tremurările ei, căci știam că gindul acesta trebue să aducă după el neapărat și închipuirea exactă a infidelităților ei, cari nu au fost odată ca să te deprinzi cu ele, ci continuau, și dacă nu venia moartea, trebuiau să continue, torturindu-mă toată viața. Și acum mă complac în aceste ginduri, și înlănțuind o femee în întuneric, în spasm, mă mint că ar fi Irina. Ceiace poate purta o mie de nume. De pildă: sacrilegiu!

Ceiace demonstrează și incapacitatea mea de a pune limite precise între real și fantomatic. De cind ne-am despărțit, m'am deprins așa de mult să am convenții cu ea prin spațiu, s'o închipui, în acelaș timp, lingă mine și departe, că moartea ei, la care n'am asistat, nu i-a putut schimba mult aspectul. Orcite surprize aș fi imaginat, eram așa de convins că nu pot s'o mai intilnesc, în orice caz s'o mai string în brațe (singura realitate care mă interesa), încit am considerat-o întotdeauna moartă. Sau poate invers, cum n'am asistat la găteala ei ultimă, la punerea în sicriu și în mormint, nu pot crede că în fața mea, dacă aș scormoni pămintul, mi-aş găsi iubita (în ce fel?), și de asta mă mențin încă așa de calm. Aș fi incomparabil mai impresionat dacă m'aș duce la mînăstirea Humor, unde timp de două săptămîni am făcut menaj într'o cameră țărănească, apropiați pe toate potecile și pe sub toți pomii, cari îmi vor reveni, cind îi voi vedea, cu aceiaș intensitate. Numai dacă, gindindu-mă mult la Humor, nu-mi voi trăi dinainte toate surprizele, și mă voi găsi și acolo tot așa de stăpin pe mine, ca și aici. Păcatul lucidității ce te face să întrevezi dinainte

toate posibilitățile celor ce se vor întîmpla cu tine, prezentă în momentele cele mai grave, care-ți risipește orce spontaneitate sufletească. Astfel nu mai ai emoții intense decit în momente rare, cind ești surprins pe neașteptate, și pentru vreun motiv mult mai umil, (căci motivele însemnate nu le-ai uitat și le-ai frămîntat tot timpul în creer) descoperirea, de pildă, a unei cărți poștale cu citeva rînduri neînsemnate, la care nu te mai gindiseși, sau a unei cofetării proaste unde ai mîncat împreună, prăjituri colorate. Dar în mormîntul din fața mea, nu pot recunoaște deloc pe Irina. Nici măcar numele ei nu e scris pe zid, și-mi dau sama de importanța literelor căci împreună constitue un nume cunoscut, cum reprezintă persoana, și cum puțin din esența persoanei se revarsă pe ele. Dealtfel, mormîntul nu i se potrivește, mormînt grav, mare, oficial, cu monument important la căpătii, cu florile aranjate după un plan geometric, ca la rondurile din grădinile publice. Ceiace nu se potrivește cu Irina pe care am știut-o, dar s'o fi potrivind cu ceiace a devenit Irina în lipsa mea.Omul de serviciu îmi vorbește de ea ca de o persoană în toată firea, o „doamnă" de care nu poți vorbi decît cu seriozitate, fără înduioșarea grațioasă pe care ai avea-o pentru un adolescent. Cum să pricep ceva, cind acest mormînt grav aparține copiliței făcind mereu scene amuzante cărora așa de descori le lipsea orice logică, și admitea orice improvizații în trecerea zilei... Copilița care grăbită să vie la întîlnire, își îmbrăca hainele la întimplare, și am ținut-o în brațe, mică, dulce, alipită, tremurătoare, înlănțuindu-mă frenetic, și cu ochii închiși, întinzindu-și gura. Ți-au făcut mormînt după toate obiceiurile (după cum odinioară te-au grijit să ai mîncare bună, și haine călduroase iarna), s'a cheltuit cit trebuia, s'au pus flori ce se schimbă imediat ce încep să se veștejească, ți-au făcut toate slujbele, și toate vizitele de rigoare. Și or să facă la fel un an, doi, trei... Dar peste cinci ani? Și peste zece? Și peste o sută? Peste o sută de ani nimeni nu va mai ști de existența celor pentru cari m'ai trădat, și poate vre-un îndrăgostit, citindu-mi lamentațiile, și recunoscind unele chinuri, se va opri la mormîntul tău și va depune o floare! Din pricina mea numai! A aceluia pe care l-ai alungat, ai făcut tot posibilul ca să ți-l înstrăinezi și nici măcar să-l mai vezi uneori, și care acum a venit la tine pe furiș ca să nu-l vadă nimeni, se uită cu îngrijorare spre poarta cimitirului ca să nu fie surprins, și dacă ar vedea pe cineva apropiindu-se, ar fugi ca un hoț!

Ce noutăți să-ți mai dau? (Cu toate că, vai! nu eu îți pot da, poate, noutățile ce te-ar interesa mai mult). Că la concerte, programul este aproape identic. La teatru, numai piese neînsemnate („Toalete sunt?" mă întrebi). Iarna se a-

propie, și toate străzile au fost invadate de frunze galbene, pe care le împrăștie vîntul, în timp ce copacii își îndreaptă spre cer ramurile goale. Și peste tot, în cocioabe și în palate, cu aceiași frenezie, posesia se înfăptuește!

Am mereu jena de a mă simți prea calm. Apelez la toate aducerile aminte impresionante, ca să mă simt mai vibrant. Insist asupra a tot ceiace am pierdut ca, prin mine însumi, să pot pricepe mai bine.

Repet de o sută de ori gîndul că, în definitiv, în fața mea, e înmormîntată, odată cu Irina, *tinerețea mea!* Aici, concentrat între cîțiva metri pătrați, tot timpul meu dintre 20 și 25 ani, tot ce-a fost în legătură cu dragostea, și la vîrsta aceia, dragostea joacă un rol capital. E greu de reprezentat abstractul prin concret, căci e greu de închipuit că ceiace se desfășoară în față, să aibă vreo legătură cu mine. Poate pentrucă mormîntul a fost plătit de altul. Vrasăzică, tu moartă, și eu continui să trăesc! Și acum cîțiva ani, eram amîndoi unul lîngă altul, înbrățișați, vorbindu-ne fără încetare despre subiecte cari ni se păreau esențiale. Cu toate că în definitiv, nu am fi vrut să știm decît un singur lucru (singurul important pentru toți, în momentul cînd se contopesc din dragoste, dar cu toții îl escamotăm, îl înlocuim cu alte curiozități puerile): *care din cei doi va muri mai întîi?* Nu se poate, în clipa unei posesii, în care amîndoi își dăruesc toată ființa, în cea mai puternică clipă de fericire, să nu plutească această întrebare primordială. Mărturisesc că începusem să mă desprind cu absența ta, și-o întîmplare mi te-a readus iarăși alături. Am mers pînă la Suceava, unde fusesem odinioară în drum spre Humor. Mi-am reamintit, dar fără prea mare jale, de străzile pe unde am trecut împreună, de bisericile vechi pe care le-am examinat cu atîta entusiasm; m'am urcat la Cetate și-am privit, ca și odinioară, dar acum singur, perspectiva pe Suceava, pînă la Prut. Nu s'a petrecut cu mine nimic excepțional. Din potrivă, mă miram de entusiasmul vechi, pentru bisericile reparate de nemți, așa de prost, așa de strident, cu acoperișul anost, și chiar cu poza lui Franz Iosef la Mirăuți. Dar la urmă de tot, la Sf. Dumitru a lui Petru Rareș, o emoție neașteptată m'a invadat: Lîngă ușa de intrare e pisania deasupra căreia se află — întîmplare excepțională pentru arta rominească — cîteva motive italienești. Capul de zimbru e înconjurat de o coroană de frunze susținută, de o parte și de alta, de doi îngeri mititei, grațioși, goi, rotofei. M'am extaziat mult timp cu Irina în fața acestor detalii de sculptură, după cum m'am extaziat în fața multor lucruri. Dar acum, în fața îngerașilor (de ce tocmai aici?) am fost cuprins de o suferință ascuțită, care, cu toate că au trecut mai multe luni de atunci,

nu mă părăsește (dar cu intermitențe) chiar dacă ia mereu noi forme, și în fața lor, am avut intuiția (și nu o reconstituire intelectuală) culorii feții ei, sunetului vocii, căldurii corpului, vieții pe care o degaja. Și de atunci un gînd nou s'a oprit în creer, care mă urmărește, chiar dacă logic s'ar putea să nu am dreptate: Scapi de obsesia unei vii (o revezi mai bătrînă, sau îmbrăcată fără gust, o auzi și-ți aduci aminte toate banalitățile pe care le spunea, îi vorbești, sau chiar o săruți și o posezi din nou, și te convingi că chinurile fuseseră exagerate). *Dar cum poți scăpa de obsesia unei moarte?*

Și nu capăt nici o explicație, ca să-mi opresc întrebările. Poate că dacă aș ști tot ce s'a petrecut cu Irina, m'aș calma. Dar sînt o mie de detalii pe cari sînt avid să le știu, și la cari mormîntul de alături e mut. Chiar vie, Irina nu mi-ar fi răspuns, sau n'aș fi putut fi sigur că răspunsul e adevărat, oricît de abil aș fi făcut întrebarea. In definitiv, Irina a fost o fată simplă, puteam, în voe, să-i produc orice fel de emoție aș fi voit, puteam s'o examinez timp îndelungat, și ea să nu simtă nimic. Și totuși la atîtea întrebări n'aș putea să răspund. Inchipuește-ți, cineva mi-a spus cu siguranță că în ultima vreme, cînd ne vedeam rar și ne răciam zilnic, tu mai aveai un amant! Poate chiar pe unul din ofițerii cu care-ți treceai timpul și despre care, văzîndu-l mediocru, aveam naivitatea să nu presupun nimic periculos și să consider exactă scuza ta: „E așa de bun!" Ce-o fi adevărat din toate acestea, Irina, așa de simplă, și totuși așa de misterioasă... Amantul tău era, suprem ridicol, un elev de clasa șaptea liceală! Cînd am aflat aceasta, am fost cuprins de noi gelozii. Și de desnădejdea de a fi fost odinioară mințit așa de caraghios. Și ce mă doboară: *cred că e adevărat!* Reconstituesc acum o mulțime de fapte neînsemnate, și la un loc îmi pot înfățișa minciuna ta. Acum liceanul a devenit un june căruia îi lipsește orice aspect de Don Juan. Oricîtă bunăvoință ai avea. Asta s'a întîmplat la urmă, în orașul tău de provincie.

Pînă atunci ai fost tot timpul lîngă mine, erai îndrăgostită.

S'a despărțit plîngînd ca o nebună. Apoi, cu toate că ne revedeam săptămînal, simțeam că-mi aparține tot mai puțin, mereu avea multe întîmplări de povestit de viața de acolo, o serie de oameni deveniseră importanți. Prieteni noi, și cînd i-am văzut, mi-au părut cu toții dubioși, dar Irina îi suporta, căci avea spaima să nu rămînă singură. Odată am găsit-o cu o prietenă, Mariana. Cînd am cunoscut-o, mi s'a părut o persoană cam neînsemnată, cam vulgară însă fără scandal, poate că tristă, dar mi s'a povestit de cineva în care contam că era apatică fără profunzime. Mariana era amatoare de conversații nesfîrșite, despre lucruri minime, de plimbări cu ofițeri. Irina o numea „ o excelentă camaradă",

și ce laudă poate fi aceasta, cînd iți petreci camaraderia cu niște oameni mediocri? Probabil chiar că era metresa unuia din ei. Un cunoscut mi-a povestit o scenă: Un locotenent era la o masă de joc, iar Mariana mereu il chema, pînă ce el, excedat, i-a spus: — „Dar mai lasă-mă în pace, că m'ai plictisit!” Și ea a ascultat cuminte, așteptînd pînă ce a vrut el să se scoale. Mariana a explicat probabil Irinei că sublocotenentul X. are ochi frumoși, sublocotenentul Y dansează admirabil, iar sublocotenentul Z. este extrem de viril (ceiace mai apoi Irina mi-a transmis, cașicum ar fi fost observațiile ei, dar alături de mine și degajat, cașicum faptul nu avea nici o importanță pentru ea). Tot Mariana o fi învățat-o despre cerințele femeii, voluptățile subtile, și într'o bună zi o fi amuzat-o ideea că un băiat de liceu e emoționat cînd o vede, și aleargă cu bicicleta să-i facă mici servicii. La stadiul acesta am asistat și eu. Am vizitat-o pe atunci, și mi l-a arătat cu vorbele amuzante: — „Inchipuește-ți, piciul se agită după mine!” N'am dat importanță vorbelor, cu toate că acum mi se pare ridicolă reflexia ei. Cum ii va fi trecut prin cap să observe așa ceva! Apoi va fi glumit cu el, povestind, glumind scena Marianei. Și apoi se va fi gîndit cu sensualitate la prospețimea unui băiat de liceu. O fi ajuns la concluzia că, în definitiv, „nu contează”! Și cînd se va fi ivit prilejul, iar elevul va fi fost mai întreprinzător, se va fi dat lui. Ii va fi plăcut, și posesiile au intrat mai pe urmă în obicei. Elevul va fi început să vorbească mai serios, și nu poți răspunde decît serios, unui om căruia te dai. Se va fi scuzat față de ea: „E elev de liceu, dar e foarte matur!” cu toate că totul rămînea o simplă aventură. Și apoi, ca să-i explice junelui că nu era fecioară (îndată după posesie, întrebarea o pune imediat bărbatul, ca să arăte că e gelos, cu toate că mai ales în cazul acesta, era precis că nu putea fi altfel, și ca să aibe posibilitatea să reînceapă conversația pe teme scabroase, și să ațîțe noi sensualități). Și atunci, Irina i-a vorbit despre mine, cum sunt de vină de tot dezastrul ei sufletesc. Asta ca o scuză pentru gestul ei, căci burgheză, avea remușcări de ce făcuse, chiar dacă continua să stea goală lingă celălalt, în timp ce celălalt o strîngea și-o mîngîia, fără voie, căci discuția avea pretenția să fie sufletească, dar de fapt din pricina sensualității noi ce se deștepta în fața femeii în lacrimi. I-o fi vorbit despre mine, și pentrucă am fost dragostea ei de ani de zile (a plîns de atîtea ori înaintea celei mai mici despărțiri) și-a suferit văzînd că eu rămîn așa de incert, se va fi chinuit pe toate clapele interioare văzînd că eu sînt oricînd gata să mă degajez de dragostea ei, și cu vîrsta, cînd a devenit mai conștientă că în orice caz nu mă voi însura cu ea, poate cu o scuză dar și

cu desnădejde pentru viața trecută, la celălalt în brațe, va fi plîns, fără de nici o prefăcătorie.

Dar asta a fost numai la început. Mai pe urmă totul a intrat în obicei. S'a dat lui pe toate canapelele și pe podea, în toate chipurile, n'a mai avut nici o jenă să-și ascundă goliciunea și să-și ia toate precauțiile, s'a sbătut, a tremurat fără de nici o rușine. Și-a dat drumul firei (și i-a plăcut chiar să arăte că are temperament ca să-și măgulească partenerul) a lăsat să se vadă dorința care o cutremura, cînd corpul gol se apropia de ea. Și apoi, cînd e singură, reflectează, sau poate spune chiar Mariana, cu un ton amuzat, căci îi e rușine să spue adevărul că împerecherea cu un băiat de liceu poate fi luată în serios, dar de fapt cu o imensă bucurie de a fi fost satisfăcută în tot corpul — „Așa de mic, și de pe acum așa de strajnic om!”

Irina! Te urăsc, parcă n'ai fi murit! Aș vrea să te pedepsesc ca să mă răzbun, și sînt disperat că n'aș putea face altfel, decît strivind cîteva flori de pe mormînt! Ceiace ție ți-e egal, iar eu aș vrea să te pedepsesc, în carnea care m'a înșelat!

Pămîntul e ridicat, parcă i-a luat forma corpului. Este uluitor gîndul că dacă aș scormoni, aș da peste tine, orcît de puțin ar fi rămas din tine. Ce bicisnici sîntem! Pe vremuri, un om, pentru dragostea lui, pleca în cruciată, și eu n'am măcar curajul să rup o floare de pe mormînt!

Atîtea flori, nimic din esența făpturii tale n'o fi ajuns pînă la ele. Oricît aș cerceta petalele, n'o să găsesc nimic care să te reamintească? In mirosul lor, nimic din mirosul corpului tău așa de cunoscut? Pămînt mult, și la fund tu, care te transformi în pămînt. De ce pe oameni nu-i îngroapă goi, și se pune, între ei și țărînă, hainele caraghioase, semn al tuturor convențiilor celor vii, cari n'au ce căuta în pregătirea pentru eternitate?

Dacă ai trăi, m'aș răsbuna, cum nimeni nu s'a priceput încă să se răsbune. Dar mai pe urmă... Mai întîi, fără vorbe, te-aș strânge, și nicicînd n'ar fi o împreunare mai fierbinte. Te-aș sdrobi poate, și ai țipa de durere și de voluptate.

A început să ploae. Tot mai tare. Hainele îmi sînt umede, pe pantofi se strîng stropi de noroi. Simt apa cum cade pe capul aplecat, și intră sub guler. Și sînt atent, secundă cu secundă, cu o imensă bucurie, — ultima mea consolare de neputincios în fața neantului, — cum o picătură se prelinge pe după urechia dreaptă, pe obraz, încet, am teroarea că se va opri și se va usca, apoi pornește din nou, tîrînd după ea o senzație de rece, ajunge pe gură unde stă mai mult, se mărește parcă, și cade, — îi aud sgomotul cu toată ploaia dimprejur, — *acolo*, apăsat, drept pe mijlocul mormîntului.

ANTON HOLBAN

CUIBUL FRAȚILOR SIAMEZI

T. C. STAN

Ceasul lui Jack, pus pe masă, țăcănea subțirel și la fel, tăind timpul uniform în bucăți egale de liniște.

Se auziră deodată pași obosiți pe scară.

— Bazil — voi să spuie Isaia.

Dar nu spuse nimic. Și cugetă întru sine, după obișnuința lui:

— André Maurois zice că atunci cînd se face tăcere într'un grup ceasul trebue să fie *și douăzeci* sau *fără douăzeci*.

Cumpăni instinctiv ceasornicul în bătaia luminii...

Era unsprezece și jumătate.

— Fleacuri! Superstiții...

Această spulberare a unei superstiții îi aduse un sentiment de ușurare, ca o izbîndă personală.

Pașii cari se auziseră nu erau ai lui Bazil, ci ai contrabasistului bătrîn dela 28, care în seara aceia avea *relâche*.

Bazil nu veni decît aproape de unu.

Intră aducînd un val de aer rece.

— Bună sara.

Se desbrăcă de palton, îl întinse cu grijă pe pat, în fața sobei, ca să se usuce și-și ocupă locul obișnuit. Fețele tovarășilor se întoarseră întrebătoare și grele de mustrări. Par'că i-ar fi strigat:

— Se face asta? Să ne părăsești așa?...

Chiar Ariciul scîrții scaunul și tuși, dînd semnal că e nerăbdător.

— Iaca le ce m'am gîndit — spuse domol Bazil, aprinzînd o țigară, trăgînd un fum apăsat și urmărindu-i volutele în bătaia focului. M'am gîndit că e destulă vreme de cînd stau singur...

Jack căscă gura să spue o răutate, dar se ținu. Trei perechi de ochi răcneau:

— Ei?... mai departe...?

— M'am gîndit să mă mut cu Mia...

— Cu cine? Spune odată, omule... cu cine? — sări nervos Isaia Scurtu și ochelarii îi străluceau schimbăcios în bătaia flăcărilor.

— Apoi cu prietena mea. Că am o prietenă — grăi scurt Bazil. O colegă...

Pe urmă începu să se descalțe tacticos.

Surpriza era atît de copleșitoare, că nimeni nu îndrăzni să-l întrebe mai mult.

A doua zi, Bazil, închirie camera din dreptul scării — care tocmai se golise — și spre seară aduse pe Mia.

Mia era o fată croită din acelaș aluat ca și Bazil. Ochii castanii îi lunecau sperioși în jur, iar părul bălan, împletit deasupra urechilor, se rotunjea ca două receptoare de telefon. Trupul tare, vînjos, de țărancă, izbucnea triumfător de subt hainele pe care și le croise par'că anume lărguțe, ca să acopere rușinea de a fi nevoită să arate un trup așa de voinic.

Așa, speriată, cum sta în prag, avea delicateța sănătoasă a florilor sălbatece de cîmp.

Băieții o primiră cu politeță și discreție. Și fără să vrea, dădură clipei un aer de solemnitate.

Bazil o aduse, ca într'un decor bucolic badea pe leliță, de vîrful degetelor.

— Am ghicit — spuse el — am ghicit că-mi purtați pică. Nu trebue...

Și o împingea ușor pe Mia înainte, ca pe o dovadă a sentimentelor sale, pentru care nimeni nu trebue să-i poarte pică.

— E fată bună... E fată de ale noastre. Ne-am înțeles... Ne-am înțeles dela început. Ea n'are pe nimeni, eu sînt înstrăinat aici.

Vă am pe voi ,dar, oricum, voi sînteți bărbați... Ea cîștigă ceva. Cîștig și eu. Ne-am înțeles dinainte... Nu-i așa, Mio?

Scena îți amintea simplicitatea impresionantă a timpurilor primitive cînd bărbatul aducea în bîrlog femeia răpită cine știe de unde.

Mia încuviință și cînd făcu semn cu bărbia de sus în jos, în obraz i se iviră două gropițe, iar gîtlejul iscă o cută grăsuță, pînă către urechi. Avea pielița obrazului trandafirie, iar mînile roșii, cu degete scurte.

— Iaca, ne-am mutat împreună — urmă Bazil, ca și cum și-ar fi cerut iertare. Și acum se chiamă că în loc de patru sîntem cinci... Cinci tovarăși buni... Da zi și tu ceva, Mio! Nu mă lăsa numai pe mine...

Mia încuviință pentru a doua oară, zîmbi sfios și spuse:

— Bună seara!...

Jack izbucni în gura mare:

— Bravo, Bazil! Ai fost cel mai harnic dintre noi toți! Dar o felicităm și pe nevastă-ta, că a avut norocul să-și aleagă un bărbat așa de bun ca tine, cu niște prieteni așa de simpatici ca noi...

Și pentru prima oară, Jack spuse vorbele acestea fără malițiozitate.

Mia înfierbîntă ibricul, simțindu-se deodată acasă la ea, cu acea facultate de adaptare pe care o au numai femeile. Al cincilea membru al „cuibului fraților siamezi" intrase triumfal în asociație, pe ușile larg deschise ale bucuriei tuturor. Trebăluia acum de colo pînă colo, făgăduind că a doua zi, „va face ea ordine în blăstămățiile astea de odăi burlăcești".

Pînă și Ariciul, nemai putîndu-se stăpîni, se ridică în picioare și-și destinse fața într'o strîmbătură care se chema la el zîmbet. Ba mormăi și o firitisire:

— Să trăiți! — spuse milităréște.

Pe urmă privi în jur, speriat de hohotele pe care le deslănțuiseră cuvintele lui. Isaia Scurtu se înecă de rîs, în unul din acele accese de tusă cu care-l rodea bronșita lui cronică.

Jack profită de prilej și aruncă o vorbă:

— Cînd te gîndești că Ariciul cetise într'un anumit geamăt al tăciunilor proorocirea unei vești rele.

— Fleacuri! — izbuti Isaia să spuie în cele din urmă, ștergîndu-și fruntea înbrobonată cu batista. Eresuri!!...

— Ba pardon! — se repezi Bazil Antohie, pentrucă în definitiv, trebuia să fie cineva care să contrazică. Superstițiile au rădăcini adînci în sufletul poporului nostru și nu trebue să le tratezi cu atîta ușurință. Au anumite explicații, corespund anumitor necesități.

— Oroare! — strigă spăimîntat Scurtu, pregătindu-și obișnuitele batalioane de argumente, prusac aliniate.

Jack putea fi satisfăcut: „caverna" era iarăși „sala de consiliu".

Atmosfera caldă se refăcuse. Erau iarăși frați siamezi. Prezența celorlalți, apropiată, inocula fiecăruia o doză de încredere în el.

Deviza pe care și-o aleseseră era „toți pentru unul, unul pentru toți". Alcătuiau un singur organism puternic și organismul acesta se înviora acum cînd era iarăși întregit.

Cafelele sosiră.

Mia se arăta a fi o bună camaradă.

Își împărția ziua între facultate și Ministerul în care lucra șase ore, iar seara găsea în adîncurile sufletului ei de fată sănătoasă, destule resurse ca să aducă în „cuibul fraților siamezi" inedite accente de voe bună și glumă ușoară.

Cînd nu avea de cetit, deretica prin odăile „burlacilor", ori venea în „sala de consiliu" și se așeza lîngă sobă. Cîrpea și cosea nasturii băieților, ba uneori se aventura și în discuții, primită cu rezervă și indulgență chiar de intransigentul Isaia Scurtu. Deasemenea, Ariciul, îi trecuse cu toată solemnitatea cuvenită unui asemenea act important, demnitatea de cafegiță a cuibului.

— Curios! — cugetă într'o seară Jack cu glas tare. Femeile în general, nu pot sta multă vreme în preajma unui bărbat, fără ca acelui bărbat să nu-i vie în minte fel de fel de drăcii...

— Vai, cum vorbești, păgînule! — se încruntă Isaia Scurtu, care-și punea aspru zăvor gurii decînd se afla printre ei o femeie și refuza să abordeze alte subiecte decît cele serafice, gazoase, stelare. Ba încă luase eroica hotărîre (el eternul bărbos) de a se bărbieri la două zile. Isaia era misoghin din pricina timidității. Dar o femeie intrată în casa lor sub înfățișarea de frate siamez, îl asigura și îi încuraja anumite porniri instinctive spre cochetărie.

Bazil surîdea larg.

Jack Văraru reluă:

— Vreau să spun că relațiile între bărbat și femeie lunecă îndată pe panta pe care le chiamă pornirile atavice și că prietenia dintre sexele opuse, prietenia francă, deschisă, mi se părea pînă ieri o imposibilitate.

Mia își apără spița în general și onorabilitatea ei în special:

— Depinde de femeie... Dacă femeia nu vrea...

Jack, trecu indulgent pe deasupra acestei întreruperi:

— Pardon! N'am isprăvit încă! Spuneam că această părere am avut-o pînă ieri. Dar Mia a distrus prejudecățile mele. Departe de mine să-i aduc vreo jignire! Dimpotrivă. Cînt sus și tare osanale deplinei ei feminități triumfătoare. Dar de cînd a intrat printre noi, Mia a reușit să devină cu adevărat al cincilea camarad pe care îl așteptam.

Mia rise din toată inima, cum știu să rîdă numai oamenii buni. Ariciul, împins de o pornire irezistibilă, se crezu dator să pronunțe această cugetare, ridicînd o clipă nasul din planșa pe care o lucra:

— Bine, dar Mia nu-i femeie...

— Și ce-i, îngerașule?

— He, Mia e Mia...

— Bravo, filosofule! Mia e Mia, cafeaua e cafea și tu ești un spirit foarte pătrunzător — chiui răutăcios Jack.

Isaia Scurtu spuse:

— Acum am mai rămas trei burlaci.

— Vă urez să scăpați cît mai curînd de această situație neplăcută — făcu Bazil.

— Mersi! — se apără Jack. Generozități pe pielea altuia!... Afară de cazul cînd Ariciul ar lua hotărîrea să ne arate drumul cel bun. Ce zici, Antoane?

Jack suferea de beteșugul oamenilor ușurei, de a-și creia o platformă în simpatia publică, umilind pe altul, pe cel care

reacționează mai puțin. Noroc că Anton nu-și puse mintea cu dînsul, ci își mestecă năduful între măsele.

Dealtfel, singurul care a ris de această glumă, a fost tot Jack.

A doua zi, burlacii aflară odăile lor mai vesele și mai luminoase. Din pahare, pe mese și pe scrinuri, rîdeau flori. Flori firave, crescute în seră și degerate de frig, crizanteme, garoafe, violete și liliac.

Fiecare din ele cîntăreau ceasuri de muncă și poate zile de răbdare la sfîrșitul lunei.

Anton Șetraru găsi un trandafir roșu.

Se cunoștea mîna migiietoare a Miei.

Vorbele lui Jack fură totuși profetice întrucîtva.

Pe același coridor al casei din strada Belvedere, locuia o elevă dela școala de Arte Frumoase.

Numele ei era Ioana Smeu.

Pleca dimineața la șapte și jumătate fix și se întorcea seara la opt fix. După această oră nu ieșea niciodată. Activitatea și-o înscria cu atîta regularitate între șapte și jumătate dimineața și opt seara, încît Jack își potrivea întotdeauna ceasornicul după intrările și ieșirile vecinei.

Jumătatea de zi dinaintea prînzului, Ioana Smeu o petrecea la atelier, modelînd cu grijă argila între degetele ei albe și lungi, de pianistă, măsurînd distanțele cu compasul sau cu creionul întins la lungimea miinii, același profil sau aceleași trei sferturi, pe foile albe ale blocului, pipăind tenace în dosul formelor, secretul vieții, pe care să-l smulgă într'o zi ca Prometeu focul zeilor.

Dacă Prometeu ar trăi în zilele noastre, el ar fi un încruntat om de microscop, microbalanță și spectroscop, iar izbînda lui n'ar mai fi fructul unei fulgerătoare acțiuni și a vicleniei, ci ar fi rodul unei munci îndelungate și răbdătoare. Focul divin se lasă astăzi cu mult mai mare greutate smuls și dovadă stau laboratoarele, bibliotecile, muzeele și atelierele în care se realizează cu cruntă osteneală Prometeii zilei de mîine.

Jumătatea zilei de după amiază, Ioana lucra într'un atelier de jucării și flori artificiale de pe Lipscani. Uneori lua de lucru și acasă. Atunci ținea lumină pînă spre ziuă. După ce locatarii adormeau, nu se mai auzea în liniștea nopții decît foșnetul de aripi al hîrtiilor, pîrîitul șifoanelor rupte, clămpănitul foarfecilor și zgomotul monoton al fierului de călcat.

Stingea lampa numai în zori, cînd „actrița" dela numărul 26 expedia pe provincialul nopții respective, în bobote pe întuneric — și revenea din capul scărilor, căscînd sau fredonînd în surdină un ciob de arie.

Iar la șapte și jumătate începea ziua nouă, încît nici nu știai cînd mai doarme Ioana Smeu.

O existență goală și tristă. Ioana n'avea nici un prieten. Nici o prietenă nu călca pragul camerii ei sărace. Poșta îi aducea în fiecare săptămînă o scrisoare. Și atît.

Casa din strada Belvedere alcătuia, fără dorința locatarilor, o singură familie. Pereții erau atît de subțiri, încît nu putea trozni un scaun într'o cameră, fără ca lucrul acesta să-l știe toată lumea. Intrările, ieșirile, vizitele, certurile și toate evenimentele care puteau surveni în viața unor chiriași, deveneau imediat publice ca într'o casă cu pereții de sticlă.

Pe coridorul etajului al patrulea, lumea își cunoștea traiul în amănunte.

La numărul 28 locuia un contrabasist bătrîn, plin de ticuri și strîns în veșnica lui redingotă verzuie, care va fi cunoscut timpuri de glorie pe vremea lui Napoleon al III-lea. Iarna, contrabasistul îmbrăca peste redingotă un palton galben cu careuri negre, croit după tăetura jachetelor veacului trecut, strîns pe talie și cu doi nasturi cafenii la spate. Un palton atît de vechiu, decolorat și ros, încît putea fi luat drept negru cu careuri galbene, tot așa de bine cum era galben cu careuri negre.

Cînd apărea gemînd sub povara instrumentului său uriaș, te străbătea un fior de nestăpînită tristeță, cum știu să împrăștie numai copiii schingiuiți în melodrame și bătrînii contrabasiști în viață.

La numărul 27 stătea contabilul unei societăți de asigurare, extrem de miop, extrem de demn și extrem de ceremonios pînă și în cele mai neînsemnate împrejurări ale vieții.

Dacă, de pildă, avea nevoe de un chibrit, bătea în ușa „camerei de consiliu" și spunea făcînd o plecăciune plină de grație:

— Domnii mă vor ierta dacă voiu îndrăzni a apela la bunăvoința domniilor lor, cerîndu-le un chibrit ca să-mi aprind ceainicul.

Iar Jack, tot atît de solemn, reproducea plecăciunea, fidel ca o oglindă, răspunzînd:

— O! nu face nimic, domnul meu... Sîntem foarte fericiți de a avea prilejul să facem un asemenea neînsemnat serviciu. Vă rog să acceptați și cutia împreună cu chibritul dorit...

Și celălalt replica mișcat:

— Mă copleșiți...

La care Jack replica plin de curtoazie:

— La dracu! Sîntem doar gentilomi, nu-i așa?

Iar contabilul ieșind cu spatele înainte, se întrecea în politețe:

— Sinteți un tinăr foarte delicat. Nu știu cum voiu putea fi in stare a vă mulțumi.

— O! lucrul e foarte ușor... Onorindu-ne cit mai des cu prezența domniei voastre.

Contabilul miop care purta guler foarte scrobit și foarte înalt, ca o manșetă, cum poartă astăzi numai unele personalități din provincia ardeleană, avea o singură mare suferință. Vecina dela 26. Actrița.

— Este o femeie stricată! — obișnuia să spue portăresei in fiecare zi. Una din acele femei care aduc nenorocirea bărbaților.

Dacă portăreasa avea chef de vorbă, răspundea cu humor:

— Dumneata Domnule Caliop, ești în afară de orice primejdie...

Contabilul lua partea cea bună.

— Firește, madam Tereza. Eu sint un om serios. Dar vecinătatea unei asemenea femei poate dăuna bunului meu renume. Eu sint minuitor de acte... Ce-ar fi s'o alungăm?

La care madam Teresa riposta invariabil:

— Plătește-i dumneata chiria — și o dăm numaidecit afară.

Bineînțeles, actrița rămînea pe loc și continua să pescuiască provincialii opriți cu gura căscată pe bulevarde, in fața reclamelor de neon roșii și verzi.

Cuibul fraților siamezi cunoștea in amănunte viața acestor locatari, ca și a tuturor celor cari locuiau etajele inferioare.

Dar viața Ioanei Smeu rămăsese pentru toți o taină. Trecea repede, înaltă, palidă, cu părul strins deasupra sprincenelor în două aripioare negre, lucioase aproape metalice. Mers ușor, lunecat par'că. Și nimeni dintre ei nu se putea lăuda că i-ar fi vorbit vreodată. Purta și toamna trecută, cind s'a mutat la 28, aceiași pălărie maron și același paltonaș negru, căruia, în vipia frigului, îi adăugase numai un guleraș de blană cenușie — „decretîndu-l palton" — cum spunea Jack.

Desigur că în primăvară paltonul ei negru va fi iarăși decretat pardesiu.

O botezară la început — romantic și politic — „fantoma din Milster Castle". Cea de a doua poreclă a ei fu „femeia fatală" — care însă nu prinse. La urmă îi ziseră „dama în negru" și numele acesta rămăsese.

In aceste porecle răutăcioase puneau toată supărarea că pină acum nu reușiseră să intre în vorbă cu Ioana Smeu.

Rapoartele curgeau dezolante:

— Am întîlnit-o pe scară azi dimineață — spunea Isaia

— dar nu i-am putut spune un cuvînt. Distanță, rece... par'că-i o principesă, mă rog...

— Dacă nici tu, curtezan irezistibil și fără scrupule, n'ai reușit, ce să ne facem noi? — glumi Jack.

El avea despre propria sa persoană o părere excelentă. Dar trebui să se dea bătut:

— Am salutat-o; abia mi-a răspuns.

Și trase concluzia, cu ciudă:

— „Dama în negru" s'ar potrivi Ariciului.

Se rîse, dar nu cu prea mult haz. De o bucată de vreme, de cind intrase Mia în colectivitate, Jack îndrepta din ce în ce mai des asemenea săgeți otrăvite împotriva lui Anton Șetraru, ațițat tocmai de tăcerea răbdătoare a acestuia. Și cu cît săgețile deveneau mai veninoase, cu atît Mia arăta mai multă dragoste bietului Ariciu. Il răsfăța, îl mîngîia, îi grăia prietenește.

Femeile se simt întotdeauna atrase către cei prigoniți. E un instinct simetric cu cel matern și el se manifestă mai ales atunci cînd nu există la mijloc încurcături amoroase.

A doua zi era Joi.

După amiază, Anton Șetraru se afla singur acasă, lucrind cu asiduitatea de totdeauna la un proiect de pod metalic. Cumpănea întîi trăgătorul în mînă, închidea un ochiu, privea pe deasupra acoperișurilor cheiul pustiu și pe urmă trăgea o linie punctată sau un arc de cer pe hîrtia de calc străvezie.

Uneori, cînd îi amorțea mîna pe teu și pe echer, pornea în jurul camerii, încet, ca un om care are de străbătut drum lung, dar nu se grăbește fiindcă are timp berechet. Sisiia printre dinți veșnica lui melodie fără început și fără sfîrșit, apoi se așeza din nou la lucru.

Pe la patru răsunară glasuri și bocănituri de pași pe scară. Anton Șetraru, împins de curiozitate, deschise ușa.

Ioana Smeu, aplecată pe balustradă, trăgea din toate puterile de un capăt de frînghie iar de undeva, din josul scării, ca dintr'o pivniță, se auzea glasul icnit al Casincei, servitoarea bucovineancă:

— O scăp,... zău o scăp, domnișoară...

Șetraru se neliniști. Ceru explicații cu vorba lui tărăgănată de totdeauna. Ioana îi explică simplu, pregătindu-se să pue și ea umărul:

— Urcă lada la mine.

— Las'că vă ajut eu.

Ariciul o luă frumușel de umăr și o împinse la o parte. Apucă lada cu brațele lui de muncitor manual și o rostogoli

pînă sus, suflînd ca un foiu, subt privirile holbat-admirative ale servitoarei.

— Unde o punem ?

— Aici, la mine.

Lada fu împinsă pe ușa deschisă în mijlocul camerei. Anton se opri buimăcit, își șterse fruntea îmbrobonată:

— Ce dracu ai înlăuntru, domnișoară ? Bolovani ? Că tare e grea...

Ioana rise:

— Nu, pămînt.

— ?!

— Plastilină. Și sculele mele dela atelier.

Abia acum bătu Ariciul călcîile, după obiceiul lui:

— Numele meu e Anton Șetraru, student la politechnică.

Și voi să plece.

Ioana zise :

— Nu vrei să mai rămîi puțin ?

Rîdea mereu blînd.

— Să iei un ceai fierbinte.

Puse în cuier pălăria cafenie și paltonașul negru cu guler detașabil de blană cenușie.

— Am și uitat, Doamne! Mulțumesc...

Ariciul făcu modest:

— Eh !

Și rămase tot așa de simplu cum ar fi plecat.

Pe masă odihneau sumedenie de păpuși îmbrăcate în rochițe înfoiate, roșii, galbene, verzi și albastre. Luă una în mîna lui butucănoasă, îi netezi obrazul de porțelan, gîtul, rochița, cu degetele. Păpușa părea mai mică și mai fragilă în mîna lui. Zîmbi:

— Te joci cu păpușile ?

— Nu. Le îmbrac. Sînt croitoreasă de păpuși. Dar fac și alte jucării.

Ii arătă un dulap plin de împletituri de hîrtie, abajururi, evantaliuri, drapele și jucării mici de lemn sau de ghips.

Ariciul făcu uimit:

— Psiii!...

Astfel începu prietenia lui cu Ioana. Era o prietenă tare curioasă. Stăteau ceasuri întregi fără să-și spue un cuvînt.

Ioana modela acum plastilină. Tăia cu cuțite felurite, trăgînd cu coada ochiului într'un album cu modele și din cînd în cînd stropea cu apă. Lucra ouă mici cît ouăle de vrabie, iepurași, sfinți Nicolae cu barbă mare, draci, pui de găină și o mie de alte lucrușoare delicate, după care trebuiau apoi reproduse, din ghips, zahăr sau ciocolată, micile jucării de Paști.

Iar Anton Șetraru stătea cuminte. Cetea. Ar fi putut tot

așa de bine fi un motan sau — în alt decor — un ogar rusesc. Tăcea cu îndîrjire. Uneori îi ajuta la frămîntatul plastilinei și atunci, văzîndu-l cu mînecile suflecate, Ioana făcea aceiași glumă, mereu aceiași:

— Par'că ești un bucătar.

Păcat că în clipele acelea nu era nimeni din cuibul fraților siamezi, ascuns după ușă sau în garderob! Ar fi avut de ce se minuna. Ariciul rîdea. Nu, nu! Nu rînjea!... Rîdea. Cu gura pînă la urechi, vesel, senin... Rîdea. Și cînd rîdea, trupul îi părea și mai mătăhălos.

„Cuibul fraților siamezi", intră în efervescență. Lipsurile la apel ale Ariciului provocau senzație. In prima seară, cînd găsiră vatra „cavernei" văduvă de paznicul ei, Isaia Scurtu zise :

— S'o fi încurcat pe undeva.

Mia își dete părerea:

— O fi întîrziat la teatru.

— Teatru?! Glumești. Ariciul și teatru... Unde ați mai pomenit una ca asta ?

Din gura lui Anton Șetrarul nu putură scoate decît un mormăit evasiv, care ar fi putut însemna tot atît de bine:

— La Paris....

— La morgă...

— In planeta Marte...

După o săptămînă, misterul era lămurit. Ariciul intra în fiecare seară la „dama în negru"... Aha! Vasăzică de asta!... Il așteptară să vie. Jack începu focul, făcînd șmecher cu ochiul :

— S'ar părea că de o bucată de vreme un duh necurat s'a încuibat în familia noastră...

— ? !

— Unde hoinărești ? Mi se pare că „dama în negru" ți-a furat mințile... Ai s'ajungi mai rău decît Emil Janings în „Ispitele trupului". Nu vezi prăpastia care se deschide haotică la picioarele tale ?

Anton stătu neclintit, cu brațele enorme în lungul trupului și-l privi în albul ochilor. In atitudinea trupului avea ceva de pîndă, de arcuită încordare, gata de salt. Dacă ar fi ridicat pumnul ar fi strivit, de bună seamă, țeste și coloane vertebrale. Spuse atît:

— Ține-ți gura, că acuși...!

Intîia dată ochii Ariciului, de obiceiu întunecați dar liniștiți, se aprinseră de o lumină pe care prietenii lui n'o cunoșteau. Strigă :

— Să taci! Nu-ți dau voe...

Repetă din ce în ce mai ascuțit, dînd din mîini:

— Nu-ți dau voe!... M'ai înțeles ?

Jack replică spiritual, cazon, dar cu glas înăbușit de spaima pe care nu fu în stare s'o disimuleze:

— 'țeles !

Apoi tăcu prudent și nimeni n'avu curajul să întrerupă liniștea. Isaia Scurtu holbă ochii mirați și speriați în același timp. Pricepură că au întins prea mult coarda. Și totuși, altădată, Jack spusese cuvinte mai grele, împotriva cărora Ariciul nu reacționase cu atita putere.

De bună seamă se petrecea ceva...

După trei seri, Jack și Isaia Scurtu, în delegație, bătură la ușa Ioanei și intrară. Focul juca vesel în sobă. Ioana, îmbrăcată într'un șorț alb, tăia hîrtie, iar Anton Șetraru, încleiat pe degete, îi ajuta să lipească bucățele multicolore. Pe masă abureau două pahare de ceaiu băute pe jumătate. Un ceas deșteptător bătea undeva mărunt, metalic. La ferestre, perdeluțe albe. Un lăicer înflorit străbătea podelele curate în curmeziș.

Anton Șetraru tresări. Gata să sară.

— Duduie începu Jack. Te importunăm, desigur, cu vizita noastră nocturnă. Dar să ne ierți. Avem să-ți facem un reproș. Numele meu este Jack Văraru, iar acesta de lîngă mine, cu ochelari și părul roșu, se numește Isaia Scurtu.

Ioana ridică sprincenile:

— Un reproș ?

— Da. Ați confiscat pe bunul nostru prieten, pe Anton Șetraru a cărui lipsă o simțim din ce în ce mai accentuat și mai ales în serile cînd discuția noastră tînjește. Odinioară, cel care ne anima cu verbul lui înaripat, cel care dădea soluții neprevăzute controverselor noastre aprinse, era Anton. Acum lipsește... Nervum rerum gerendarum, cum ar spune latinul, se găsește în camera dumneavoastră.

Jack tăcu cu înțeles, așteptind un răspuns de felul acesta:

— Vă rog, vă rog !... Luați-vi-l îndărăt...

Sau :

— Anton Șetraru cu verb înaripat și soluții neprevăzute ? E o glumă, desigur....

Ar fi avut de ce ride seri dearîndul.

Dar Ioana tăcu încurcată. Privi spre Anton. Anton mormăi :

— Las că-ți arăt eu ție...

De aici porni rîsul care rezolvă situațiile cele mai încurcate :

— Aducem o soluție, pe care o propunem cu tot respectul. Noi, cinci oameni necăjiți și studioși, dar veseli și buni de gură, am întemeiat un cerc de prietenie și divagație intelectuală, pe care cunoscuții l-au botezat, din pricina solidarității noastre, „cuibul fraților siamezi". El nu are decît un singur cusur: acela că numără numai cinci membri, dintre cari unul dezertează sistematic dela un timp încoace. Ce-ar fi dacă dumneata, domnișoară Ioana Smeu, ai consimți să vii printre noi ?

Ariciul se destinse și sări înainte.

Dar pentru a-i strînge mîna cu putere:

— Mulțumesc.

In aceste condiții își făcu Ioana Smeu intrarea în „cuibul celor cinci frați siamezi" — care deveni al „celor șase".

. . . .

Indată apăru pe poarta dinspre stradă anunțul „de închiriat". Pe la patru, după ce abia fusese vreme să se aerisească odaia și să se ducă mirosul de formol, intră noua locatară.

Nina, stăpîna unui obraz mobil și a unui trup șueț, în veșnică mișcare, deveni membră activă a cenaclului încă din prima seară. Bătu la ușa „cavernei" unde auzise glasuri:

— Bună seara. Numele meu este Nina. Nina Bonciu. Dumneavoastră? Sînt fericită că v'am cunoscut. Da, foarte fericită.

Nici unul din cei de față nu se prezentară, uimiți de această neașteptată irupție.

— Sînt noua vecină. Locuiesc la numărul 28. Aud că astă noapte a murit acolo un bătrîn... chiar în patul unde voiu dormi eu... Nu mi-e frică. Mai degrabă mi-e urît. Știți, prima seară în loc străin... Aș vrea să devenim prieteni... Am unele capricii, dar nu sînt fată rea. Vă veți deprinde cu mine, îndată. Ce faceți ? Ce lucrezi aici, domnișoară ?...

— ...Mia.

— Domnișoară Mia...

— Cos nasturi.

— Te-ași putea ajuta și eu. Nu sînt prea neîndeminatică. Și dumneavoastră, pe lîngă foc, ce puneți la cale? Imi dați voie să mă încălzesc puțin?

Isaia Scurtu declară privind-o cu uimire :

— Discutam pe Keyserling.

— Keyserling? Nu cunosc.. Autor dramatic?

— Nu, filosof! Filosof și poet... — se cutremură Isaia în fața ignoranței.

— Păcat. Așî fi preferat să fie autor dramatic... Nu mă întrebați dece, pentrucă nu știu... Așa mi-a venit... Dar prefer chestiunile în legătură cu teatrul... Vă pricepeți în teatru?

Isaia Scurtu mărturisi:

— Puțin...

— Atunci e bine... Pentrucă şi eu mă pricep puţin. Atît cît trebue pentru o fată de conservator.

Se întoarse către Ioana:

— Ce lucruri frumoase! Dumneata le-ai făcut? Da? Mă înveţi şi pe mine să fac flori de hîrtie? Iţi voiu fi recunoscătoare...

Cenaclul rămăsese cu gura căscată. Intr'un tîrziu Jack isbucni:

— Bine, Ariciule! Eşti gazdă, ce Dumnezeu! Oferă-i, cel puţin Domnişoarei, un scaun.

Nu era nevoe. Nina se aşezase pe marginea patului, lîngă Anton:

— Dumneata?

Intrebarea era discretă. Ariciul clipi blocîndu-şi maxilarele, fără să răspundă.

Jack sări cu lămuririle, potrivit deprinderii lui:

— E cel mai vorbăreţ prieten al nostru. Dar în astăseară s'a jurat să tacă. Tace şi cugetă.

Ariciul îl fulgeră cu o căutătură asasină. Era felul lui de a replica. Ioana adăugă şi privirea ei plină de reproşuri.

— Aşa? prea bine — se declară Nina mulţumită, cum de altfel se arătase mulţumită cu toate. Şi eu sînt foarte vorbăreaţă. Dar nu-mi place niciodată să fac jurăminte de tăcere. Şi mai ales nu-mi place singurătatea. Atunci să vedem pe domnul...

— Bazil Antohie.

— Şi dumneata taci şi cugeţi?

— Nu — lămuri Jack. El nu cugetă niciodată.

Nina rîse arătînd că ştie de glumă.

— Şi asta e nevastă-mea rîse Bazil arătînd spre Mia.

— Atunci prevăd că ne vom înţelege — profetiză Nina. Mă acceptaţi ?

— Fireşte.

— Este nevoe să îndeplinesc vreo ceremonie ?

— Doar să laşi la uşă prejudecăţile, mofturile şi feminitatea, cum lasă turcii papucii în pragul moscheiei. La noi nu intră decît camarazi. Deosebirile dintre sexe, ca şi celelalte deosebiri nu se iau în socoteală. Sîntem egali.

— Foarte simplu. Le-am lăsat. Sînt camaradul Nina.

— Te proclamăm membru activ al „Cuibului celor şapte fraţi siamezi".

T. C. STAN

■

J E A N B A R T

G. C Ă L I N E S C U

Născut într'un orăşel colbăit de provincie, copilărind în cetatea moartă a Iaşilor, în Sărărie, acolo unde casele se confundă cu lutul din care s'au ivit şi asemeni unor aşezări de Piei-Roşii se înlănţuesc după o geometrie bizară, preistorică, de tumuli, găuri troglodltice şi conuri de termite, acoperite de trîmbe de praf, vara, scufundate într'o lavă de noroaie, toamna; prin ce chemare tainică Jean Bart a luat drumul apelor şi s'a făcut marinar? Văzut-a el în huilele multicolore care se scurg pe suprafaţa galbenelor, mîloaselor ape ale Bahluiului, Cacainei şi Prutului, cînd luna ca o turlă de solzi verzi, moscoviţi, se ridică îndărătul bisericilor lipoveneşti, umbra unor brigantine de vis, cu pînzele umflate, sau urîtul pustietăţii mute a oraşului săpat în maluri de lut îl va fi făcut să viseze un element pur, veşnic mişcător şi întins?

In acel oraş uscat şi absorbit între rîpi ca un vestigiu de Atlantidă, tînărul fiu de general, căruia îi va plăcea numele de mari aventuri al marinarului francez, nu avea cu cine să se bată. Fără port, fără valuri la porţile lui, fără furtuni şi şuere de sirenă. Iaşul adăpostea oameni stranii, fabuloşi, turburători de suflete tinere. Un poet nebun, cu plete mari şi ochi asiatici păşea pe sub teii Copoului, înecat în gînduri, pîndit la distanţe religioase de copiii înmărmuriţi de admiraţie. Un uriaş cu barbă de popă, pilduitor la vorbă şi muşcător ca un Socrat încălecа iarna pe sania copiilor spre a le arăta cum să cîrmească la cotitură. Iar într'o hardughie cu multe geamuri ca o raclă de mumii trăia un om înspăimîntător, urît persoanelor oneste fiindcă nu credea în Dumnezeu, avea legături cu diavolul şi făcea prin formule magice mere fără gust şi oameni fără suflet, precum Satanail [1]).

Fie nostalgia mişcării ivite din nemişcare, fie aspiraţia către o existenţă de alte tărîmuri născută din contagiunea acelor oameni ciudaţi, fie însfîrşit simplă economie familiară, Jean Bart a luat drumul şcolii militare şi a devenit ofiţer de marină. Născut în obscurul Burdujeni şi crescut în colbăria ieşană, el a străbătut de-alungul vieţii sale mă-

[1]) Eminescu, Creangă, Ioan Nădejde.

rile și oceanul. A navigat, se înțelege, pe străvechiul Istru, a plutit în Pontul Euxin, a străbătut Arhipelagul, descinzînd aci pe coasta Asiei Mici aci în țara Faraonilor, a lunecat apoi pe albastra Mediterană ajungînd la coloanele lui Hercul, a văzut de pe punte învăluitul în cețuri Liverpool și a privit de pe terasele transatlanticului vinetele văi mișcătoare ale Oceanului. Ca ofițer nautic sau ca simplu călător, el a cunoscut părți îndepărtate ale lumii, de care natalul Burdujeni nici n'auzise. A fost la Stambul, pe vremea sacrelor fesuri și a progresistelor șăpci kemaliste, la Trebizonda, la Platana, la Vona, la Samsun, la Synope, la Erusalim și la Betleem, la Samos și la Rodos, în insula Creta, în Egipt la Alexandria și prin canalul de Suez, la Abazia, în Elveția, la Paris, la Gibraltar. In America, salutat de statuia Libertății, a trecut prin Broadway, încercînd să măsore cu ochii, de jos, înălțimea sgîrie-norilor, a navigat pe fluviul Hudson, a colindat străzile infernale de pulberea cărbunilor ale Pittsburgului, a locuit în camera 1444 de la etajul al 18-lea al unui hotel din Filadelfia de unde putea să vadă în depărtare lacul Michigan, s'a lăsat asurzit de prăbușirea rece a Niagarei, a mers pe Misisipi, a contemplat vulcanica sălbăticiune a basinului Yellowstone, de unde Caragiale, căruia îi trimitea mereu cîte o carte poștală la Berlin, voia ca amintire o bucată de lemn pietrificat. Apoi s'a întors din nou în Deltă, printre haholi, lipoveni, turci, lazi, kurzi, armeni și alte nații, printre stufării și vietăți de baltă, la gurile multiple ale unui rîu molcom ce se revarsă într'o mare neagră și rea.

Prin Jean Bart a pătruns în literatura noastră de lanuri și pășuni candida navă cu pînzele desfăcute. Paginile sale răsună de comenzi navale. In șuerul *sifliilor* echipajul aleargă la *posturile de plecare*. Ofițerul de quart stă nemișcat la comandă, pilotul privește *linia de credință* a busolei. *Carena, pupa, babordul, tribordul, pupa* lucesc între aer și apă. *Cabestanul* începe să pîrîie, lanțul se ridică ruginit, încolăcindu-se, și din învolburarea apei verzi ancora se trage încet spre *nară*. Alt șuer de siflii. Marinarii se cațără repede spre *arboradă* și *crucetă*, pe scările de frînghie ale *sarturilor*, se risipesc de-alungul *vergilor* și ridică *randa, rîndunicile, sburătorii, vela-straiului* sau jos, pe punte, sub ochii șefului de echipaj care veghează cu *salamastra* în mînă, spală bordul aruncînd apa din *ghiordele*.

Ofițerul de marină era însă și un artist. De pe puntea de comandă el privea, cu un sentiment de devenire universală, fluiditatea apelor. Vasele treceau pe dinaintea lui ca niște sburătoare fantastice amerizate și porturile se iveau în zori ca decoruri de poveste. Insemnările sunt simple, fără

căutată culoare, dar străbătute de un adînc și solemn fior cosmic.

Iată placida și preistorica Dunăre:

„Dunărea, liniștită și largă, cu aceiaș nepăsătoare maiestate, de mii de ani alunecă spre mare în leneșe încovoieri".

Delta tăcută și deluviană:

„Intre cele trei brațe ale fluviului, călătoream zile și nopți întregi, înțepeniți în cîte-o lotcă neagră, alunecînd pe luciul gîrlelor înguste — cărări de apă moartă, tăiate printre zidurile înalte ale pădurilor de stuh. Potecile de apă, umbrite și tăcute, se pierd în luminișul scinteietor al ghiolurilor — bogate poeni de baltă. Cum s'au întocmit aceste poetice grădini, așa la întîmplare, fără ca mîna omului să se amestece în jocul bizar al naturii? Boschete de sălcii bătrîne, scorburoase, cu pletele spălate în limpezimea apei, tufișuri verzi încărcate de ciorchini cu flori albăstrui și galbene, liane, crini albi de baltă pe fragede tije, cupe aurii de flori de nufăr semănate printre foi late, care plutesc pe oglinda apei ca niște imense palete de smarald".

Hula prelungă a mării:

„Nici o adiere de vînt nu se simte înfiorînd fața apei și totuși marea neastîmpărată își trimite necurmat valurile acestea lungi, greoaie, fără spume și fără sgomot, care te înalță și te scoboară încet și lin înfiorîndu-te prin liniștea lor plină de înțeles".

Luna, scăpată din decorul uman al uscatului, este mai uranică:

„Toată noaptea am avut o mare potolită. M'a chinuit doar luna plină ce se ținea de noi plutind pe înălțimea albastră, iar geana-i argintie cădea de oboseală pe un ochiu rotund de geam drept în cabina mea".

Marea are în preajma furtunii aspectul haosului nedesfăcut:

„Un vînt rece și sărat dinspre largul mării se'ntărește mereu, și mereu crește sgomotul valurilor ce se isbesc de cheu, spărgîndu-se într'un muget sălbatec perdut departe în întunericul pustiu al mării",

iar țărmurile stau pustii, linse de ape ca'n primele ere cosmice:

„Pe-un mal pustiu și nisipos sînt rînduite movile de pămînt, blocuri de piatră, cruci de fier și numeroase cruci de lemn scrijelate cu inscripții felurite.

„Nici un sgomot, nici o urmă de viață. In zadar cauți doritor, cu ochii lacomi, un singur fir de iarbă, să-l vezi mlădiindu-se la adierea vîntului.

„Nimic în tot acest coprins, decît nisipul auriu pătat cu sfărămături de scoici colorate.

„Ce jale mută îți stăpînește ființa, cum asculți înfiorat bătăile grăbite ale inimei, simțindu-te, tu, singura viață în mijlocul acestei naturi pustii și moarte!"

Elementul care a dat Greciei antice predispoziția către meditație dă și acestui ofițer de marină, în forme simple, nepretențioase, o întrebare ascunsă, prefăcută în poem, asupra sensului naturii, simbolului civilizațiunilor și misterului genezei, care în notațiile sale scurte, fără analize, se rezolvă într'o contemplație profundă, într'o *ataraxie* panteistică:

„Stam lungit cu fața în sus, cu brațele sub cap, în lotca mică și neagră, legănată pe apa bălții, cu ochii țintă în albastrul cerului de vară.

„Nu mișcam nici dintr'un deget, zăceam singur în mijlocul naturii primitive și mă afundam pierdut în voluptatea durerii mele.

„Cum stam așa întins în amorțire ceasuri întregi, adesea mă urmărea cîte un vultur care plutea pe bolta văzduhului albastru. Zărindu-l printre gene, îl observam cum se lăsa plutind în cercuri mari, rotindu-se pe sus în jurul lotcei negre, așa de mică și îngustă încît părea din depărtare un sicriu rămas fără capac, ce rătăcește pierdut, mînat de vînt pe apa moartă a bălții".

Pe pustietatea primitivă, atemporală, a apelor, singurul element feeric este nava. Ea apare pe neașteptate din genuni:

„Punctul se preface într'o pată neagră desprinsă din zare, se vede tot mai bine, mai aproape, tot mai aproape, cum înaintează acea jucărie minunată.

„Aci înălțîndu-se pe vîrful înspumat al unui talaz, aci prăbușindu-se ca într'o prăpastie în golul ce-l fac valurile în jocul lor nebun".

și alunecă solemnă ca o divinitate marină:

„Dela sud apare în zarea luminoasă un vapor mare, alb, strălucitor. Se apropie încet, maestos, de port, tăind apa brăzdată în linii argintate. Totul se resfrînge ca într'o oglindă de Veneția".

■

Calitatea fundamentală a sufletului lui Jean Bart este simpatia. Iubirea pentru aproapele umil, pentru omul simplu, pentru vietăți are o notă franciscană. Un adevărat bestiar odihnește cu glorie în paginile sale.

Calul arab:

„Cînd am trecut pragul, un cal mic, alb ca zăpada, și-a întors gîtul încordat mișcînd nervos urechile ciulite, și ne-a privit cu niște ochii vii și blînzi cari ardeau sub moțul de păr căzut pe frunte pînă pe nările mari și roșii".

Catîri:

„Și catîrii se fac ghem sub noi urcînd greu la deal și pipăind locul, își înfig copitele de bolovanii drumului.

„Ce aer de jalnică resemnare au animalele aceste de povară, și ce blîndeță răsfrîng ochii lor mari, negri, umbriți de gene lungi".

Vaca maternă:

„Vaca îmbarcată în ultimul moment era legată la capăt, lîngă balustrada punții. Pufnind pe nări, ea căuta spre mal cu ochii însîngerați, cu botul deschis. Prin girația vaporului, mai putu să vadă încă odată vițelul lăsat acolo jos pe cheiu. Scoase un muget prelung și dureros... rămase așa cîteva clipe împietrită, cu gîtul întins și ochii țintă la malul care fugea în urmă... Și de-odată, svîcnind înapoi, rupse funia, și ca turbată, se năpusti peste balustrada punței căzînd rostogolită în valuri cu capul în jos, ca un bloc de piatră aruncat de sus în fundul apei".

Cîinele de pe vapor pe care nu vrea să-l primească Anglia.

Șoimul care se omoară singur de disperare:

„Zăcea cu ochii închiși, cu o ghiară rezemată în gratiile coliviei, ținea capul ascuns în penele lui sure și sburlite de stropii valurilor".

Barza cu aripa ruptă:

„Numai una, o singură barză mare bătrînă, rămase jos cu gîtul întins înainte, mișcînd mereu ciocul deschis.

„Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se pierdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înourat".

Cămila, ursul, leul dintr'o menajerie:

„Maestatea Sa, care cu o oră mai înainte dejunase, se lăfăia dormind leneș, întins cu botul pe labele-i late și stufoase.

„La auzul sgomotului de pași, își ridică încet pleoapele de pe ochii verzi, sticloși, fără ca să-și miște capul pletos, fără să-și clatine un fir de păr din coama-i bogată, care-i cădea în jos, îmbrăcîndu-i jumătate de trup într'o culoare cafenie brună".

Chiar Evantia, fata de culoare, care moare la Sulina cu nostalgia soarelui tropical, este în fond tot o sălbăticiune.

Suită pe o treaptă mai sus, această simpatie devine umanitarism și socialism. Cultivat în spiritul școalei poporaniste, Jean Bart, care la Galații de acum cîteva decenii fraterniza pe ascuns cu mișcarea socialistă, a înfățișat în nuvelele sale problema țăranului romîn. Bădița Sandu din „Datorii uitate"

este un exponent al țărînei. Fără pămînt, el e purtat pe drumuri prin Dobrogea cu promisiuni de împroprietărire și împiedicat să se întoarcă în satul lui de o administrație indiferentă, profesînd un țărănism de paradă. Moș Gîlcă, veteranul cu pieptul plin de decorații, trăește din milă. Intîlnești nu rareori un proces al societății noastre, al administrației venale, al biurocrației formaliste, al justiției înguste și absurde. In toate acestea însă nimic tendențios. Observația pornea la Jean Bart din sensibilitate și ar fi greșit să se creadă că el a vrut să fie *poporanist* cînd natura sufletului său îl atrăgea către cazurile de suferință socială și desrădăcinare. Cea mai închegată construcție a sa „Europolis" este o narațiune pură, din care însă se poate desprinde *a posteriori* sensibilitatea față de indivizii fără noroc social.

■

Jean Bart era de altfel un om mult mai complex decît il arătau puținele schițe și nuvele scrise pe apucate. Cu lecturi foarte variate, mergînd pînă în domeniul archeologiei (citise *Getica* lui Vasile Pîrvan), el medita asupra celor citite și văzute și căuta să scoată din ele un criteriu pentru el și pentru civilizația romînească. *Insemnările și amintirile* sale sunt pline de interes și oglindesc pe omul de toate zilele. Ingrijorat că autorii romîni nu se traduc în limbi străine, indignat de nedemnitatea bacșișurilor în administrație, sau de lipsa de răspîndire a cărții romînești, mirat că industria romînă nu știe să folosească bogățiile deltei, aprig teoretician al libertății de conștiință și anti-rassist, fiind totdeodată un focos patriot, preocupat de problema romînilor dialectali și de educația vagabonzilor, Jean Bart se relevă întotdeauna ca un sociolog, preocupat de soarta individului în societate și în univers.

Dar toată această complexitate activă se simplifică în opera scrisă, se purifică de orice element practic, păstrînd numai sensul general contemplativ.

Arta lui Jean Bart este de o fermecătoare simplitate și de aceea critica va întîmpina dificultăți serioase în a o defini. Nu e nimic decît o apă întinsă, albastră, statică în totalitatea ei și mișcătoare în fiece punct, fără subiecte mari, fără podoabe mari, plină de finețe în percepția pe care o traduce sau dimpotrivă lucioasă prin stil, acolo unde fenomenul e de obiceiu întunecat, nu e decît un singur element clar, fluid, ca sticla și ca cerul.

Jean Bart a murit pe neașteptate, la vîrsta cînd își începuse ciclul superior al operilor lui. Era un om înalt, viguros, cu fizionomie aspră și gravă de șef de trib indian, pe care i-o

accentua părul curgător în coame, pe spate. Brazdele adînci ale feței și vocea cavernoasă, distracțiunea contemplativă îl făceau să pară ursuz. Ca toți oamenii de mare, obicinuiți cu singurătatea îndelungă, ieșea cu greu din somnolența interioară, dar cînd ieșia striga cu glasul cavernos idealismul său social și indignarea împotriva siluirii libertăților. Căci Jean Bart era și el din acea pleiadă de oameni grozavi la vedere din Iașul *Contimporanului* și al *Vieții Romînești*, cari păreau vulgului dărîmători de instituții și nu erau decît niște mari copii visători, ca orice filosof de cetate moartă, pierdută în pustietăți.

G. CALINESCU

■

ORAŞ BASARABEAN

Pe „Haruzina", strada centrului, botezată dela intrare altfel, dar rămasă pentru toţi aşa, forfota a inceput de mult.

Trombonul rămas anunţătorul veseliei şi factor principal în orchestra restaurantului „Carpaţii Romîniei", îşi trimite cadenţat răguşeala pînă la marginile oraşului — chemînd.

Domnişoara Vera, aşterne iute faţa de masă sub umbrar, aduce samovarul, coşuleţul cu lipie, miere şi zahăr pe talerul de faianţă văpsit în fund cu chipul împărătesei Caterina, şters şi decolorat de vreme.

De sus, la fiecare adiere, cad rar, una cîte una, codiţe de teiu cu floare şi rînd pe rînd s'aprind stele.

E tare tîrziu şi „păpaşa" nu mai vine dela grădină. Nerăbdătoare, ascultă cu luare aminte — socoteşte de cîte ori a tăcut trombonul... Pînă acum de trei ori. Şi parcă din nou incepe... Nu poate desluşi: alături, domnul Ariton — casierul — îi face curte cu gramofonul scos în grădiniţă.

In cămaşa înflorită de arnici roşu la gît şi pe la mîneci, răsturnat adînc pe speteaza scaunului, casierul dus pe gînduri, ascultă cîntecul goarnei de metal gălbui, fumează din lulea, tuşeşte şi aruncă priviri de craiu bătrîn, alături peste zăplazul mic.

Verei nu-i place nici gramofonul, nici domnul Ariton casierul. Se gîndeşte că-i tare tîrziu şi „păpa" nu mai vine... Culege în două degete florile cernute de vînt prin căni, pe masă, în coşuleţul cu lipie; îşi toarnă ceaiu, muşcă în silă o bucată de pîine unsă cu miere şi ascultă...

A treia oară cum o auzi, şi pleacă!... Altfel pierde ce-i mai frumos pe Haruzina — şi-ar fi păcat! Aseară, Lölea i-a spus de cîteva ori pînă nu ajuns acasă: să nu cumva să întîrzie, la şeapte ceasuri, în colţul Zemstvei... Pe acolo trec în fiecare seară... Sunt romîni — a întrebat Marusca pe madam Capriş, gazda.

Şi biata Lölicică, de cînd o fi aşteptînd... Singură, îi e ruşine să răspundă şi romîneşte aşa de puţin ştie şi rău...

Pela porţi se strîng corurile de fiecare seară. Balalaica impopoţonată cu panglici dă tonul. Şi în noaptea răcoroasă ce se ridică liniştit din hăţişurile Nistrului, cîntecele cu dor de stepă plîng din versurile lui Colţov, ţine isonul căzăcească dela alte porţi şi plescăitului de seminţe.

La restaurantul „Carpaţii Romîni" locul de întîlnire al elitei regăţene, în dosul uluciilor împînzite de verdeaţă, valsurile demodate şi polca din vremurile bune, şterg o clipă plictiseala aceloraşi zile şi nopţi. Paşii se încetinesc în cadenţa ţambalului, iar privirile strecurate sub adăpostul mînei, printre frunzişul viţei sălbatice, întîrzie dornice...

Violonistul în haine negre, cu gîtul frînt pe pîntecul viorii şi cu privirile duse; mese albe, rînduite printre hîrdaele cu leandri; altă vorbă, alt fel de port şi mai cu seamă, alte bucurii. Nu este aici nici armonica, nici samovarul şi nu sunt nici seminţe de floarea-soarelui prăjite.

De altfel, o grădină de vară, sărăcăcioasă şi pustie peste zi; numai Sîmbăta şi sărbătorile zumzuită de cei pe care nu-i poate lua nimeni la garnizoană, cînd se prelungesc chefurile, fără păs, pînă după miezul nopţii. Lăutarii cîntă pe nas „ăă-ul" şi „ii-ul" amorului pribeag şi al glonţului cu moarte la minut, lungindu-şi gîtul spre masa unde sosesc mai des sticle aurii.

In toiul verii, chelnerii poartă cisme de iuft, haină neagră şi creion chimic după ureche; îndemînateci şi blegi, nu ştiu romîneşte, tocmai ca să poată înşela la plată.

Bufetul aşezat în fund, sub lumina roşiatică a două lămpi cu benzină — din stradă, îndemn şi privelişte frumoasă ochilor: sardele „Robert" împănate cu măsline, cîte cinci prinse dealungul scobitorii, cognac Naville, salam de Sibiu, zacuscă şi ridichi de lună — fiecare îşi are preţul scris cu cerneală violetă pe un cartonaş deasupra farfuriei, iar în colţul din stînga, lîngă panceraşul cu dumicaturi de pîine — ca anafura — (părintele dela Sobor a zis-o) — mare, citeţ, spre văzul tuturor, liniat în tuş negru: *„Este absolut interzis a se muia cu pîine în seama APERITIVELOR"*...

Domnul Butnaru, patronul, cel dintîi împămîntenit pe tărîmurile astea, a învăţat ruseşte, strînge milioane, şi în fiecare seară — deprindere de la Iaşi — cu ochii în patru „obsearvă" băieţii. In spatele raftului cu bunătăţi, doar capul i se vede dela un colţ la altul, mişcat parcă de-un resort; fără să le clintească, între două zîmbete, înjură în şoaptă chelnerii, surîde, salută cu sau fără plocon — după muşteriu şi după greutate".

GEORGE DORUL DUMITRESCU

(La fetiţa dulce)

AUTORECENSIE

Insemnnări necesare pe marginea unui opuscul pripit semnat de acelaş

AL. O. TEODOREANU

Nu pentru a demonstra public că pot fi obiectiv şi chiar sever cu mine însumi m'am îndemnat a scrie aceste rînduri. Am trecut (vai!), de multişor fericita vristă la care asemenea inofensive giumbuşuri sînt îngăduite. In scop lucrativ şi cu intenţii de blamabilă reclamă, nici atît. Focul de pae s'a consumat şi din nici o vitrină silueta strîmbă a domnului profesor Iorga, intenţionat multiplicată de caricaturist în roşu urlător, nu mai isbeşte privirile trecătorului, de pe halucinanta copertă, pastişă hilară a unui coşmar diavolicesc, pe care titlul pueril agresiv al opusculului se lăsase, ca un roz călcii catifelat de fecioară, pe un trup de uriaş păros ;

Strofe cu pelin de Mai
Contra Iorga Nicolai.

Cotrobăind prin seltare am mai găsit un exemplar (unicul pe care-l am), din această broşurică, scrisă *ab irato* şi tipărită imediat după ce domnul profesor Iorga depusese legiuitul jurămînt de Prim-Ministru al *ţerii*. De altfel, şi exemplarul acesta era destinat cuiva, după cum il denunţă dedicaţia pe care o reproduc, nu pentru calitatea ei, ci numai pentrucă luminează un liminar punct de vedere:

Cu-această lipsă de respect
Aşi vrea să dovedesc măcar,
Că Iorga nu-i un adversar,
Ci un subiect.

Mă uit la cărţulia aceasta de care m'am înstrăinat ca de prima ţigaretă fumată în dosul şcoalei, cu sentimentul cu care sînt sigur că un bătrîn Don-Juan trebue să privească ciorna de scrisoare focoasă, prizărită în maldărul de plicuri multiforme şi multicolore şi de care nu-şi mai aminteşte nici pentru cine, nici cînd a scris-o.

Pe copertă: *Contra Iorga Nicolai*

Pe prima pagină: *Pentru Iorga Nicolai.*

De ce *contra?* De ce *pentru?*

Oare fiindcă domnul profesor Iorga a fost cu o nedesminţită consecvenţă, în curs de şase decade bătute şi de atunci cotidian sărbătorite *pro şi contra* toţi şi toate, era suficient să-l atac *ad hominem*, permiţîndu-mi şi eu extravaganţa de-a lua odată atitudinea exclusiv rezervată marelui om? Şi oare, dacă am scris eu aşa, băgat-a cineva de samă acest amănunt derizoriu? In faţa acestor inevitabile întrebări, cetitorul are tot dreptul să se întrebe la rîndu-i: dar în definitiv, ce te-a făcut pe dumneata să semnezi opuşorul acesta? Şi dacă l-ai semnat odată, acum de ce mai revii ca asasinul la locul dramei şi de ce-l mai comentezi? Am învăţat doar cu toţii în şcoală că de-o carte, odată scrisă, autorul nu mai are a se ocupa. Orice explicaţie din parte-i e de prisos. Sensul unei cărţi e în ea şi numai în ea. Gata. Scriitorul predă editorului un manuscris cu literatură, din care acesta fabrică un articol de circulaţie comercială. Din acest moment rolul scriitorului încetează. Marfa o desface librarul, iar imponderabilul e treaba criticei să-l cîntărească. Perfect exact, răspund. O singură rezervă însă: Ceiace-i adevăr dincoace, e minciună dincolo de Pirinei. Şi dacă ne punem în hipoteza că în locul impunătorului masiv alpin s'ar care cumva afla Balcanul sau Carpatul şi chiar Dunărea măreaţă (ceiace în treacăt fie zis e tocmai cazul nostru), e uşor să ne dăm seamă că lucrurile se complică rău. Deci, nu insist. Dar în afară de acest argument local, stimez că un scriitor nu numai că poate, dar e dator să intervie, chiar la un meridian mai fericit, atunci cînd criticul nu e tocmai critic şi cînd îl şi mai prinzi pe de-asupra cu evident adaos sau lipsă la cîntar. S'apoi, pictorii nu-şi fac oare prea frumoase autoportrete în care mai mult se interpretează, decît se reproduc? (Croute que croute).

Prin urmare, rog cititorul să-mi acorde cel puţin atita credit, în ceiace priveşte desăvîrşita mea sinceritate, cît acordă unui croitor care e vizibil ruşinat atunci cînd cuta unei haine de el tăiată se încruntă ca o frunte aşezată unde nu-i trebuinţă şi care are voe să se supere atunci cînd o haină admirată de cunoscători, e depreciată în gura mare de-un client pretenţios şi lipsit de gust.

Aşa dar, să începem prin a găsi acestui volumaş locul ce i se cuvine: *e un pamflet ocazional şi nimic mai mult: o zeflemea.*

■

— Aşa dar, autorul nu-i serios (vocea publicului).

— Imi daţi voe: *zeflemeau nu-i serioasă, nu zeflemistul.* Şi asta, e, nu vă supăraţi, cu totul altceva. Zeflemeaua nu

e, in ultimă analiză, decit o chestie de *adaptare a formei la fond*. Ea *trebue* să fie neserioasă, după cum zeflemistul *trebue* să fie serios. Foarte serios. Cit mai serios. (Replica autorului).

Dar, să trecem.

Cind minisculul caețel versificat a fost aruncat in vitrină ca un impertinent gogoloș de pine intr'o barbă simandicoasă, cu toată modestia impusă de situația in care singur m'am pus, sunt silit să recunosc că faptul n'a trecut neobservat. Unii, din motive rușinoase, s'au grăbit să scrie sub ochii primului sfetnic al tronului despre (pe onoarea mea), *răutatea* autorului. S'a vorbit de necuviință, patimă, impietate (întocmai) și alte asemenea. Alții, din motive de oportunitate politică (pe-aceștia nu-i pot califica fiindcă mi-au fost favorabili, cu toate că in alte circumstanțe rolurile s'ar fi inversat), au lăudat peste măsură hazul acestor *epigrame*. In adevăr:

Je n'ai mérité
Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

La urma urmei, cărticica odată lăsată in lume de capul ei, zică despre (vorba ceia), cui ce-i place.

— Răutate?
— Răutate!
— Ghidușie?
— Ghidușie!
— Rime plate?
— Rime plate!
— O prostie?
— O prostie!

Știu că gura lumei e tot atit de greu de oprit, pe cit e uneori de greu de pornit mintea criticului.

Prin urmare, orice calificativ defăimător, sunt, vrind nevrind, obligat să-l primesc cu seninătate și resemnare. Asta am și făcut. Dar sint elogii nechibzuite, care supără mai mult decit injuria directă, calomnia și reaua credință. Eu am semnat un superficial opuscul cu stihuri glumețe (e scris pe copertă) și m'am trezit de-odată că binevoitorii vorbesc despre *epigramele* din el. *Epigrame?* De ce amicilor, de ce iubiților, de ce scumpilor, de ce dulcilor? A mă acuza că am iscălit un volum de epigrame cu subiectul Iorga, echivalează cu a mă face deadreptul idiot. Oricum, cred că e prea mult. Dacă socotiți că nu, de ce să vă rostiți pe inconjur? Am convingerea că nu vi s'a intimplat niciodată să luați o cutie de halice drept una de icre moi. Atunci, de ce-ați scris *epigrame? That ist the question (epigrame* ați scris).

Nu mă indoesc o clipă că domniile-voastre știați perfect

că nu orice *catren, fie și humoristic,* e cu necesitate o *epigramă*. In acest caz, de ce să nu vă închipuiți că știam și eu atita lucru? Dacă mi s'ar fi intimplat să realizez un volum de epigrame care să mă satisfacă, fiți siguri că amănuntul nu mi-ar fi scăpat și că m'ași fi grăbit să-l decorez eu insu-mi, francamente și fără ezitare, cu acest titlu pretențios. Dar aceasta nu mi s'a intimplat și după cit știu nu i s'a intimplat nimănui. Indrăznesc să afirm *coram populo* că volum de *epigrame* in totalitate bun *nu există*.

Ba, ceva mai mult. Desfid pe cel mai erudit și inteligent istoric literar să alcătuiască o antologie, in care îi permit să adune epigramele cele mai izbutite *din toate timpurile și din toate literaturile* și care să constitue *d'a capo al fine* o delectare permanentă pentru lector. Epigrama nu e un *plat de résistence* și nici măcar *une entrée* sau *entrêmets*. E un simplu condiment care trebue servit la intervale și cu măsură.

Nu te hrănești cu ea: o pui in mincări. N'am pomenit decind sint om trăitor să-și treacă timpul la masă, intre felurile de mincare, ingurgitind muștar, de pildă, cu lingura de supă.

Epigramele cu caracter etern și general, le numeri pe degete de la o mină. Ca și piperul, care nu-și au rost decit in doze mici și anumite alimente, soarta epigramei e legată îndeobște de un fapt trecător.

Simplu accesoriu, ea urmează fatal soarta pricipalului.

Avind această veche și nestrămutată credință, mai era posibil să mă încumet a semna un volum de *epigrame* și mai ales cu un *subiect unic?*

Dacă in volumașul consacrat domnului Iorga se vor fi găsind și două-trei epigrame autentice, nu trebue să se vadă in ele decit un supliment gratuit și un pur efect al hazardului, in care nu am deci nici o vină. Nu le puteam scoate din volum *pentrucă* sunt epigrame. Dar nu puteam nici induce lumea in eroare, lăsind să se creadă că și celelalte catrene sint epigrame. Decit să le împopoțănez pe toate cu un titlu nemeritat, mai bine le degradez pe acestea, mi-am zis. De aceia am și spus:

Strofe[1]) cu pelin de Mai
Contra[2]) Iorga Nicolai.

Recunosc însă, că la urmea urmei epigramele puteau să lipsească fără inconvenient, cu desăvirșire și rog cetitorul

[1]) Nu epigrame.
[2]) Și pentru.

să mă ierte pentru această benignă şi involuntară abatere de la scopul iniţial al tipăriturei.

— Care era scopul iniţial?

Credeam că se vede, dar iată, o şi spun:

Cele două tartaje nu închid o lucrare literară, ci mai degrabă *un mic album de caricaturi*.

Textul a fost pus să lămurească ingenioasa formulă decorativă a doi desenatori de talent, unul decorator (Teodor Kiriacow), care mi-a ilustrat coperta şi celălalt caricaturist (Ion Sava), căruia i-am ilustrat caricatura. Am făcut-o în versuri, pentrucă îmi venea mai uşor şi pentrucă eram grăbit. Eram grăbit pentrucă nu mi-aş fi închipuit nici odată că domnul profesor Iorga se va putea menţine la guvern mai mult de citeva săptămini [1]). Ţineam să atac un invingător, nu un invins. Nefiind poet, am dreptul să acord versului propriu importanţa pe care o acordă pianistul gamelor pe care le face în dimineaţa concertului. Pentru odată, mi-am permis să fac game în public. Stihuri în felul acestora am mai făcut şi voi mai face desigur cu miile, fără să le dau publicităţii. Acestea nu mi-au luat mai mult de trei zile în care m'am ocupat şi de lucruri mai interesante şi mi se pare nici atît. Inutil nu le voi fi dat tiparului însă, căci graba mea de a le imprima a inspirt celor doi artişti cu care am colaborat, fericita ideie de a găsi un mijloc rapid de execuţie grafică, înlocuind zincografia cu o simplă coală de linoleum în care ei înşişi, zi şi noapte săpau cu briceagul. Dar, cu toate că prin concursul celor doi artişti volumaşul îşi găseşte o explicaţie şi poate o justificare, ţin să se ştie că el n'ar fi văzut niciodată lumina zilei, dacă din clipa întru toate memorabilă în care domnul profesor Iorga a păşit pragul preşidenţiei Consiliului, partizanii iviţi prin generţie spontană n'ar fi epuisat întreg stocul de smirnă şi tămîie aflător pe teritoriul regatului şi dacă pînă şi unii adversari ireductibili n'ar fi amuţit intr'o prudentă şi ipocrită espectativă.

Incerc acum să privesc la ce-am făcut, cu ochi străini, ca la fapta altuia. Desenurile îmi plac. Textul mă indispune. Sînt convins că dacă numele de pe copertă n'ar fi al meu şi dacă ar fi trebuit să recensez broşurica, aşi fi scris cam aşa:

Dacă domnul Al. O. Teodoreanu, făcînd o greşită aplicaţie a proverbului cu buturuga mică şi-a închipuit un moment că prin mica sa broşurică va răsturna guvernul, înseamnă că domnul Teodoreanu e ori nebun, ori imbecil. Dar dacă domnul Teodoreanu s'a mulţumit să îndrepte

[1]) Asta era o prostie, căci dacă s'a putut să vie, nimic nu mai era exclus.

citeva săgeţi de carton în idealul de pislă al unei generaţii de gelatină şi-a atins scopul. Pentru a se pune însă în această favorabilă postură, propunem domnului Al. O. Teodoreanu să ne trimită ultimul exemplar, împodobit cu următoarele stihuri doveditoare, scrise chiar cu mîna domniei-sale:

Aceste stihuri fără sare,
Vor spune omului cuminte,
C'am scris c'un ceas mai înainte,
Ce spune astăzi fiecare.

Şi, iacă, domnul Al. O. Teodoreanu o şi face şi semnează.

AL. O TEODOREANU

P. S. Constat un lucru de nimic
Şi dar aşa, din intîmplare:
Dacă volumul nu-i prea mic
In schimb recensia-i prea mare.

AL. O. T.

PARLAMENTARISMUL

In ultimul timp au avut loc la noi discuţiuni în jurul noţiunii de parlamentarism.

Discuţiunile au avut şi un caracter public, dar mai ales particular. Pe tema parlamentarismului a izbucnit chiar o criză — şi nu numai de şefie — în partidul naţional-ţărănesc.

Găsim nimerit — pentru precizarea noţiunii de parlamentarism — să reproducem citeva pagini din „Histoire du gouvernement parlamentaire en France" de Duvergier de Hauranne, tipărită în 1857.

Cităm din prefaţă (pag. II-V):

„Ceiace caracterizează guvernul parlamentar" este faptul că „parlamentul este investit cu preponderenţă şi posedă ceiace publiciştii moderni au numit *ultimul cuvînt*".

„Guvernul parlamentar este deci acela, subt care — în caz de conflict între puterile stabilite de constituţie — ultimul cuvînt aparţine parlamentului, adică naţiunii... pe care parlamentul o reprezintă sau trebue s'o reprezinte".

Pe această chestie s'a dat lupta în Franţa la 1830, cînd Carol X susţinea că ultimul cuvînt îi aparţine lui. Iar Camera deputaţilor spunea că ultimul cuvînt aparţine — nu ei, ci ţării legal consultate.

A urmat cunoscuta lovitură de stat.

„N'am iubit şi nu iubesc regimul absolutist. Dar îl înţeleg. Inţeleg că într'o ţară, — cu mai mult sau mai puţin succes, — se poate stinge pentru un timp orice viaţă politică, se poate înăbuşi spiritul de rezistenţă, se pot suprima sau anula libertăţile. Dar ceiace nu înţeleg, este strania

idee de a acorda unui popor libertatea alegerilor, libertatea tribunei, libertatea presei — cu condiție să nu se servească de ele sau să se servească inutil. Se dă astfel în mina cetățenilor o armă puternică și teribilă — avertizîndu-i în prealabil că vor fi tratați ca și cînd n'ar avea arme. Se dau — pentru satisfacerea vanității cîtorva oratori sau publiciști — forma și atributele guvernului parlamentar — fără a se da și fondul. Nu pentru distincția cîtorva trîntori, se convoacă alegătorii, se aleg deputații, se oferă discuției publice nu numai legile, dar și actele guvernului; ci pentru a se introduce treptat în legislație opiniunile predominante în țară și pentru a aduce la conducerea statului pe cei mai buni reprezentanți ai acestor opiniuni. Și cînd mașina politică este organizată în vederea acestui rezultat, cînd toate părțile mecanismului concură în aceiași direcție, cînd toate forțele tind concentric — vrei să separi rezultatul de mijloace, efectul de cauză. Vrei să oprești brusc mașina — după ce ai închis toate supapele. Ar însemna să oprești apa, după ce i-ai dat drumul... ghiuleaua, după ce ai aprins scînteia". (Duvergier de Hauranne).

Incă odată, pot fi găsite orice argumente voiți, pentru guvernul absolutist; dar, continuă autorul, să spui unui popor că-și va numi reprezentanții, că aceștia vor discuta liber, că își vor exprima părerile proprii asupra oamenilor și a lucrurilor... însă că avizul lor nu va fi luat în seamă, nefiind destul de luminați pentru a-și înțelege interesele, — înseamnă a nu cunoaște natura umană, a lua pe oameni drept niște abstracțiuni și a da, infailibil, semnalul revoluțiilor".

Din moment ce sînt alegeri și ai o adunare, termină Duvergier de Hauranne — „trebue numaidecît să dai națiunii, legal consultate, cuvîntul preponderant. Dacă nu i-l dai, națiunea și-l ia singură".

Mai încape vre-un comentar la aceste pagini — atît de elocvente și de actuale?

Ar fi să parafrazăm rîndurile de mai sus.

LIBERTATEA PRESEI

In volumul „La democratie (sa nature — sa valeur)", — Hans Kelsen, profesor de drept la Universitatea din Colonia, atinge chestiuni care ne privesc direct.

Și la noi se ridică obiecțiuni împotriva democrației și a parlamentarismului — dacă nu determinate de alt resort, cel puțin de modă.

Dar chiar fascismul — dușmanul înverșunat al parlamentarismului — n'a desființat parlamentul. S'a mărginit să modifice legea electorală pentruca partidul fascist să-și asigure majoritatea.

Fascismul își sprijină tendința antiparlamentară pe Vilfredo Pareto care — în cartea-i intitulată: „Testamentul politic" — spune următoarele (după relatarea lui Robert Michels):

„Pentru a guverna este desigur necesar consimțimîntul masselor — dar nu colaborarea lor. Nu-i destul să te sprijini pe-o majoritate parlamentară, fiindcă orice majoritate este veșnic expusă disociației și abjurației. A guverna numai prin violență — nu-i nici asta recomandabil. Guvernul trebue să aibă rădăcini — nu numai în forța-i materială, dar și'n adeziunea opiniei publice. In acest scop, parlamentul și referendum-ul pot aduce, de cele mai multe ori, servicii extrem de prețioase. Pentru aceste motive, Pareto nu-i dispus — totuși — să se pronunțe pentru suprimarea parlamentului. El crede că reprezentarea populară — deoarece există — trebue menținută. Misiunea omului de stat se mărginește a găsi căile și mijloacele proprii pentru a preveni — pe cît posibil — primejdiile parlamentarismului".

Și care-i soluția lui Pareto?

Ne-o spune Kelsen: „Referendum-ul și libertatea presei. Adică măsuri radical democratice. Această teorie care își dă aere aristocratice, această teorie antidemocratică, și antiparlamentară ajunge — cînd este vorba de propuneri practice — exact la același punct ca și teoria combătută".

Am ținut să servim acest citat inamicilor romîni ai democratismului, parlamentarismului și ai libertății presei.

Cînd înșiși fasciștii italieni — teoreticește deocamdată — ajung la recunoașterea necesității de a se lăsa presa liberă, ce argument pot aduce împotrivă reacționarii noștri?

M. SEVASTOS

SCRIITORI NOI

D-l D. I. Suchianu ne era pînă acum cunoscut ca un eseist de o întinsă informație și de o putere de asociațiune intelectuală aproape fără pereche. E de la sine înțeles că nu putem fi de foarte multe ori alături de autor, fiind vorba de concepțiuni asupra diferitelor aspecte ale vieții, dar nu putem să nu savurăm acea vivacitate a spiritului care cugetă în paradoxe cu aerul plictisit de a spune străvechi banalități și dărîmă cele mai curente valori cu o indignare pe cît de violentă pe atît de estetică în vigoarea ei psihologică. Cu un cuvînt d. Suchianu e un tezaur de probleme pentru intelectualul subțire, dar nu convinge. Lipsa aceasta de priză asupra intelec-

tualului pur provine la d. Suchianu dintr'o însuşire pe care şi-o ignorase sau pe care noi o ignoram. Sensul scrisului său e mai presus de speculaţiune, este în voluptatea de a se privi şi nega pe sine în toate posibilităţile. Este în expresia literară a criticismului pentru el însuşi. Aceasta duce bine înţeles la umorism. Schiţa aşa de vie pe care am publicat-o în numărul trecut revelă un nou scriitor al teribilităţii critice, înrudit cu Caragiale pînă acolo unde deosebirea de temperamente şi epoci îngădue. D. Suchianu se poate lăsa în voia unui demon care îi va aduce neîndoios un loc în literatura romînă.

■

D-l Anton Holban a mai publicat pînă acum trei volume de proză foarte onorabilă în care unii văd profunditatea unui Proust, dar care nu sînt în realitate decît interesante încercări de roman analitic, aride de prea multă intenţie de a face autopsia elementelor simple. Cu schiţa pe care o publicăm în acest număr progresul d-lui Anton Holban este remarcabil, în ciuda dificultăţii de expresie. Acuta disecţie a noţiunii de moarte, în mod de neînlăturat concretă, asocierea sentimentului de nimic cu acela de dragoste, gelozia postumă, liniştea generală a analizei fac din această scriere un sîmbure de creaţie pe care ar fi dorit ca autorul să-l poată germina. Oricum d. Anton Holban îşi are de acum peronul său de aşteptare în literatura romînă.

■

D. T. C. Stan, căruia îi publicăm un fragment de roman, este un nume cu desăvîrşire necunoscut. Cu prilejul unui concurs literar d-sa a trimis un roman („Cei şapte fraţi siamezi") care n'a fost premiat dar a fost remarcat cu simpatie. Examenele, concursurile, clasificările sunt adesea ironii ale biografiilor de mai tîrziu şi prin urmare şi romanul d-lui Stan, departe de a adumbri pe celelalte distinse, nu se află mai puţin preţios. D. Stan este un povestitor cursiv, spiritual şi cu facultatea de retenţiune savantă a emoţiei şi se dovedeşte un foarte colorat zugrăvitor al boemei studenţeşti în cadrul societăţii noastre actuale. Editorul care va tipări acest roman va revela un scriitor veritabil şi o carte de succes.

† SPIRIDON POPESCU

A murit de curînd Spiridon Popescu, cunoscut lumii intelectuale prin unica sa scriere literară, „Moş Gheorghe la Expoziţie". Prin concepţie, prin activitatea lui de dascăl, Spiridon Popescu era negreşit un poporanist şi credinţa lui că problema de căpetenie a vremei este ridicarea economică şi intelectuală a ţăranului a căutat s'o transforme în faptă prin activitatea pedagogică. El este de altfel unul din întemeetorii cursurilor serale pentru adulţi, la Galaţi, în vechea mişcare socialistă. A fost unul din reprezentanţii cei mai tipici ai tendenţei sociale a „Vieţii Romineşti" şi s'a bucurat în acest cerc de o meritată stimă.

Ar fi greşit să ne închipuim însă că meritul lui Spiridon Popescu stă în această utilitate teoretică de moment. Ironiile cu care l'au gratificat unii „modernişti" sunt cu totul nedrepte. Nuvela „Moş Gheorghe la Expoziţie" este plină de humor bun şi de observaţie temeinică a psihologiei ţăranului. Mai interesant este să se ştie că în lunga nuvelă „Rătăcirea din Stoborăni" Spiridon Popescu este precursorul d-lui Liviu Rebreanu din „Răscoala". Tabloul unui sat răsculat, la 1907, este zugrăvit cu savantă desfăşurare de forţe, cu un simţ desăvîrşit al sufletului colectiv. Conştient sau inconştient, D. Rebreanu a amplificat, cu mijloace mai bogate, „Rătăcirea din Stoborăni", în care pînă şi ritmul aminteşte ulterioara „Răscoală". In galeria literaturii romine Spiridon Popescu are un loc restrîns dar foarte onorabil, cu mult mai solid decît îşi închipuesc cei cari nu-l cunosc.

† AXENTIE FRUNZĂ

Nu sunt de cît vreo cîteva zile de cînd Axentie Frunză stătea pe un scaun al redacţiei, informîndu-se cu plin de savoare accent moldovenesc şi cu un introductiv „bre" despre mersul literilor romîne. In realitate el avea prin buzunare manuscrise de nuvele pe care nu îndrăznea să le ofere, nu fiindcă i s'ar fi dat a înţelege că erau inoportune ci din acea gingăşie şi aprehensiune a oamenilor bătrîni că nu mai au ce căuta printre oamenii noi. Ce făcea acest moldovean, acum la bătrîneţe, în Capitala noastră sgomotoasă? N'am înţeles, tot aşa după cum nu înţeleg exodul atîtor moldoveni la Bucureşti, părăsind un mediu şi o tradiţie, pentru a organiza apoi „excursii' la Iaşi. Explicaţia nu poate fi decît urîtul născut de un oraş părăsit de cei mai de aproape şi în care spiritul nu-şi mai poate găsi alimentul de altădată. Verde, cu părul negru închis, Axentie Frunză nu-şi trăda bătrîneţea decît printr'o uşoară tremurătură a buzelor. Intocmai cum compatrioţii vin la legaţie să se bucure o clipă de un mediu naţional, el venea la „Viaţa Romînească" unde găsea tot Iaşul deportat. Aci el intîlnea pe foştii lui elevi Păstorel şi Philippide, asupra cărora însă, cîteodată, dintr'o eclipsă a memoriei, avea mari îndoieli, exprimate aşa: „Ori tu ai fost de-ai miei, bre?"

Axente Frunză a fost din profesorii secundari de altă-

dată ai Iaşului, care uneau cea mai prodigioasă erudiţie cu o cunoaştere a limbii greu de găsit astăzi. Chiar cînd sunt cam monotone, nuvelele sale sunt pline de farmecul unei limbi desăvîrşite, a cărei virtuozitate se vede pe deplin în excelenta traducere a lui „Oblomov" de Gonciarov. Cu Axente Frunză „Viaţa Romînească" pierde un vechiu şi strălucit colaborator şi un şi mai minunat profesor de scriitori.

G. C.

■

CRONICA LITERARĂ

G. IBRĂILEANU, *Adela*.

Romanul „Adela" a fost aşteptat cu multă nerăbdare de unii tineri cronicari pentru cari trebuia să fie un document de ilustrat teoria că un critic nu poate să scrie roman. Această opinie absurdă, care ar mira pe un occidental, are o explicaţie cu totul psihologică şi este consecinţa unei inimiciţii personale. Acum că romanul d-lui G Ibrăileanu a apărut şi orice obiecţiune de ordin principial asupra lui este neserioasă, cronicarii teoreticieni ai criticului-critic şi romancierului-romancier au ales cealaltă armă a ostilităţii ce se chiamă tăcere.

Aceasta nu împiedică însă ca „Adela" să fie cel mai bun roman de analiză pe care îl avem şi o suavă expresie a dragostei platonice. Autorul, preocupat de o unică problemă, aceea a reconstituirii datelor sufleteşti originare, nu crează plastic, în suprafaţă, cu caractere şi scene vii. La drept vorbind nici nu crează oameni ci, fără să fie abstract în sensul ideologic, construeşte unităţi psihologice. In „Adela" avem monografia psihologică a iubirei cu toate turburările ei intelectuale, afective şi fizice, dar mai ales extraordinar de profunda analiză a îndoielii. Căci lucru cu totul remarcabil: în acest roman întâlnim o femee, un bărbat îndrăgostit, o corespondenţă exterioară între aceşti doi termeni, dar dragostea este un dat ipotetic pe care eroul încearcă s'o deducă ulterior din fapte. Analiza se bizue pe memorie şi în această privinţă autorul dă dovadă de o acut de fină rememorare a sentimentelor. Suferinţa eroului nu este atît de natură afectivă, avînd în vedere disproporţia de vîrstă între noii Abelard şi Eloisa (căci e vorba de un profesor şi de o elevă a sa), ci de caracter logic, prin incertitudinea bărbatului care nu găseşte în memoria sa suficiente elemente spre a afirma sau nega cu tărie dragostea pentru el a femeii.

Romanul d-lui Ibrăileanu se remarcă şi prin stilul său uscat ca un desemn de Dürer, dar capabil să transfigureze realitatea şi să-i dea alte dimensiuni. —

G. CĂLINESCU

GIB. I. MIHĂESCU : RUSOAICA

Romanul rominesc contemporan trăeşte şi evoluează astăzi pe două planuri diferite. Avem, pe de-o parte, o categorie de romane de pură acţiune, în care accentul este pus pe acumularea faptelor şi întîmplărilor de tot felul — iar pe de altă parte o categorie de romane în care predomină analiza, în dauna intrigei şi a dramatismului acţiunei.

Fără îndoială că fiecare din aceste două formule cînd este întrebuinţată cu excluderea celeilalte poate da rezultate interesante însă nu poate da un roman în accepţia obişnuită, adică o operă în care să se întîmple ceva şi în care psihologia personagiilor să fie viguros schiţată, motivată şi acordată mereu cu acţiunea.

Gib I. Mihăescu şi-a început cariera de scriitor cu nuvele. Este, incontestabil, singurul nostru nuvelist de valoare de după război. Dozajul de acţiune şi analiză e mai dificil de realizat în cadrul unei nuvele. Gib. I. Mihăescu a practicat cu măestrie acest dozaj. Iar cînd a trecut la roman a ştiut să şi adapteze mijloacele şi experienţa la planul mai vast al romanului, ajungînd dintr'odată la stăpînirea perfectă a genului.

„Rusoaica" înseamnă un evident progres faţă de „Braţul Andromedei", primul roman al lui Gib. I. Mihăescu. In „Braţul Andromedei" analiza prea încărcată oprea cîteodată în loc mersul acţiunei. In „Rusoaica" aceeaş analiză compactă este împletită cu întîmplări dramatice şi stranii. Şi, deşi scris sub formă de memorial, romanul este plin de acţiune şi de mişcare.

Locotenentul Ragaiac, comandant al unui detaşament de pază pe Nistru, este un intelectual şi un imaginativ. Inchipuirea lui, hrănită cu literatură rusească, este obsedată mereu de imaginea unei femei pe care şi-a plăsmuit-o din lectura lui Tolstoi, Dostoievschi şi Andreiev. Această „Rusoaică" imaginară îl urmăreşte. N'a isbutit încă s'o găsească în tîrguşorul basarabean unde a stat în garnizoană pînă acum. Dar, aici, pe Nistru, obsesia Rusoaicei visate se abate asupra lui Ragaiac şi cu mai multă putere. In fiecare zi soldaţii prind zeci de refugiaţi din Rusia, care încearcă să găsească în Rominia adăpost de prigoana bolşevică. Sînt oameni din toate categoriile sociale, ţărani, burghezi, oameni din aristocraţia rusă. Şi Ragaiac nădăjdueşte mereu că printre ei, odată şi odată, va apărea *Rusoaica*...

In sectorul lui pe Nistru, Ragaiac, deocamdată, intră în dragoste cu Niculina, soţia unui om ciudat, Serghie Bălan, cu îndeletniciri misterioase, din care una este aceea de contrabandist şi de călăuză tainică a refugiaţilor de peste Nistru.

Această Niculina este o femeie delaolaltă primitivă şi complicată, cu suflet întortochiat şi simţuri aprinse. Ea este eroina vizibilă a romanului. Acţiunea dramatică se împleteşte în jurul ei. Şi totuş Rusoaica rămîne adevărata eroină, deşi Ragaiac nu ajunge s'o cunoască. Această Rusoaică visată apare într'o bună zi în sectorul locotenentului Iliad, mărginaş cu sectorul lui Ragaiac. Din povestirea lui Iliad, Ragaiac află că o chiamă Valia, că a venit de peste Nistru doar cu o vioară într'o cutie neagră, murdară, plină de păduchi şi... frumoasă şi ciudată ca eroinele romanelor ruseşti. Iliad a ţinut-o la el nouă zile. Dar o inspecţie a colonelului i-a spulberat fericirea. Valia, neavînd rude în Rominia, a trebuit, potrivit ordinelor, să treacă Nistrul înapoi.

De aici acţiunea se precipită, neprevăzută şi dramatică, cu momente de groază, de tragism şi de sălbatică brutalitate. Ragaiac nu ajunge s'o cunoască. Această Rusoaică visată adata asta prin alt punct al Nistrului. A aflat dela nişte fugari că fata cu vioara e într'un sat, pe celălalt mal, şi că aşteaptă o călăuză. Serghie Bălan e călăuza. Arestat şi închis de Ragaiac cu cîteva săptămîni în urmă, Bălan isbuteşte să scape de sub escortă. Acum dă tîrcoale, probabil, casei unde stă Niculina. Planul lui Ragaiac e făcut. Prin Niculina comunică lui Bălan că îl va face scăpat dacă îi va aduce de peste Nistru pe fata cu vioara. Bălan e ucis de patrulă, într'o noapte. Dealtfel trecerea peste fluviu a devenit cu neputinţă. Se desprimăvărează şi ghiaţa se topeşte. Şi într'o dimineaţă soldaţii aduc lui Ragaiac o cutie cu o vioară, pe care au cules-o cu căngile dintre sloiuri...

„Rusoaica" este înainte de toate un puternic roman de atmosferă. Rezumatul acţiunii, prin firea lui rece şi schematic, nu poate sugera decît pe departe vigoarea şi halucinanta viaţă a cărţii. Scenele de dragoste cu Niculina, reveriile obsedante ale lui Ragaiac în nopţile de iarnă lăuntrică pe Nistru, trecerea convoaielor de refugiaţi siniştri şi flăminzi, evocarea Rusoaicei în povestirea lui Iliad, uciderea lui Bălan ,au dat prilej lui Gib. Mihăescu să scrie pagini în totul admirabile, într'un stil masiv şi compact, dar mereu precis şi limpede, care convine de minune tragicului sumbru al subiectului.

AL. A. PHILIPPIDE

PETRU COMARNESCU, *Homo Americanus*.

Mărturisesc că lectura cărţii lui *Petru Comarnescu: Homo Americanus* mi-a făcut multă plăcere. Este o carte interesantă şi mai presus de toate vie. Din cauza aceasta însă n'aşi putea preciza dacă ea constitue într'adevăr o tipologie a vieţii sociale americane. Antrenează în aşa fel, încît nici

nu-ţi mai rămîne răgaz să observi lucruri din acestea. Afară dacă nu te constitui singur într'un observator obiectiv, cu gîndul la o critică propriu zisă. Dacă *Homo Americanus* este într'adevăr o tipologie socială, cum autorul ar fi dorit să fie, ne-ar părea foarte bine — la noi nu s'au făcut prea multe încercări de acest gen — dacă însă nu este o tipologie, mai bine decît să ne fi dat o carte savantă, greoaie şi poate inutilă. Pentru America în special, căreia Comarnescu îi datorează ceva din optimismul şi sănătatea sa spirituală, cartea aceasta însemnează un serviciu cu mult mai eficace. Personal cred că Homo Americanus este mai de vreme un reportaj în sensul occidental şi meritos al cuvîntului. Reportajul adevărat este îmbinare de literatură şi ştiinţă — realizate aşa ca să se păstreze plinătatea şi frăgezimea impresiilor directe. Reportajul scuteşte pe curioşi de cercetări personale — şi înlesneşte cunoştinţa fără efortul căilor abstracte şi ştie să-ţi prezinte subliniat ceiace din observaţie personală s'ar putea să-ţi scape ca un fapt lipsit de semnificaţie.

Cităm: „Statele Unite ale Americei sînt o mare întreprindere modernă. O construcţie a unor oameni dornici să învingă viaţa în aspectul ei de greutate concretă, deslănţuind forţele naturii şi îmblînzindu-le ca pe nişte lei ascultători şi concilianţi... Americanii nu au decît o singură direcţie: aceia a muncii. Un singur motiv de a trăi: viaţa, activitatea. Nu stau niciodată degeaba. ... Nu gîndesc istoria, ci o înfăptuiesc. Atenţi, curioşi, veşnic întrebînd, dornici de a cunoaşte bine ceiace li se oferă, dar lipsiţi de curiozitate cosmică, ei se sbat totuşi, pentru unitate, echilibru, fericire".— Comarnescu prezintă, apoi, pe rînd: omul de afaceri, femeia de club, preotul, profesorul, studentul, sportmanul, femeia modernă, intelectualul, politicianul şi banditul, negrul, evreul, imigrantul — toţi Americani autentici, într'o lume care ţi se desvăluește surprinzătoare şi reală. Cartea d-lui Comarnescu scuteşte pe cei lipsiţi de timp şi mijloace de-o călătorie în America — iar celor care s'ar duce, le-ar fi o bună călăuză spirituală, pentrucă le-ar împrumuta o vedere iscoditoare şi inteligentă.

Comarnescu precizează că lucrarea sa este „rezultatul unor încercări de a releva adevărul cu ajutorul deopotrivă al ştiinţei şi al literaturii". Noi am găsit aici un semn de identitate al reportajului; poate că ne înşelăm, — rămîne însă sigur că autorul acestei cărţi cu Americani dovedeşte foarte multe calităţi publicistice. Singurul dezavantaj pe planul realizării de sine este imposibilitatea unei definiri anticipate. Comarnescu n'are încă în faţă o singură cale. Dacă va renunţa la ştiinţă, ar putea să devină un mare literat, dacă va renunţa la literatură, ar deveni om de ştiinţă, dacă le va păstra pe amîndouă, va fi unul dintre cei mai mari reporteri ai noştri. Bănuim însă chiar din cartea aceasta că totuşi Comarnescu se va decide pentru filosofie. Are impresia uimitoare că este singura preocupare într'adevăr superioară. Practică literatura, iubeşte ştiinţa, dar nu venerează decît filosofia.

TRAIAN HERSENI

■

CRONICA POLITICA

F A P T E

AFACEREA SKODA

A trecut destul timp ca să putem privi azi această celebră afacere cu ochi istorici.

O tradiţie lăsată încă de pe vremea maichii Roma ne spune că luna Martie este lună cu bucluc. In fiecare an, totuşi, lumea speră că Martie de acum va fi cum se cade şi în fiecare an, cu sfîntă regularitate, vine necazul.

Aşa s'a întîmplat şi cu Martie 1933. Incepuse bine, babele nu se iveau, — căci s'au încăpăţinat să apară tot după stilul vechi, — iar politica mergea în ritm din ce în ce mai încetinit. Scandalul şi intriga continuau, dar ele sînt însăşi condiţia de viaţă a politicii romîneşti.

Şi deodată veni bomba, ca deobicei, aruncată de fisc, care de multe ori în istoria omenirii, preocupîndu-se numai de el însuşi, de încasări şi de cheltueli, a strîmbat sau a grăbit desfăşurarea evenimentelor. La Ministerul de Finanţe se lucra la împiedicarea oricărei evaziuni fiscale şi la găsirea contribuabililor care fraudează fiscul. Un controlor fiscal dela o percepţie centrală observase o societate ce stătea într'un palat măreţ, dar care nu figura în rolurile percepţiei lui. Raportează inspectorului respectiv şi se hotărăşte o descindere. La început, lucrurile merg uşor. Inspectorul intră într'o casă mobilată luxos, unde stăteau risipiţi 2—3 funcţionari, răscoleşte birourile, unde găseşte registre mai mult sau mai puţin în regulă, dar nu găseşte nicăeri trecute operaţiile comerciale ale societăţii, care — uitasem să vă spun — nu era decît reprezentanţa în Romînia a marei fabrici de armament din Cehoslovacia „Skoda". Atunci se îndreptă spre cassa de bani, care stătea, ascunsă, dar impresionantă, într'un colţ. De astădată, funcţionarii „Skodei" se opun, ceeace face pe fiscali să creadă că aici sînt registrele de care aveau nevoe. Sînt chemaţi cîţiva poliţişti, şi cassa de fier este deschisă. Răscolind vrafurile de hîrtii, inspectorul şi controlorul dau peste o corespondenţă între reprezentanţa din Bucureşti şi centrala din Praga, în care era vorba de sume diferite, date cu scop de a uşura unele comenzi şi de diverse nume, grias, icsococs, icsohic, lemn, cauciuc, Anton. Apoi acte de război, ce aveau un caracter cu totul confidenţial. Funcţionarii rămaseră încremeniţi, neştiind ce să facă. Chemate în grabă, autorităţile militare ridicau o serie de acte militare, care nu trebuiau să se găsească în mîna vreunui particular şi cu atît mai mult, în mîna unui furnizor al armatei. Pe cassa de fier se aplicau sigilii şi — spun unii — erau lăsate şi santinele să păzească ce ar mai fi fost de găsit înăuntru.

Dar „Skoda" are la Bucureşti un reprezentant, numai cu o mînă, dar cu multă pricepere în ale meseriei. Şi-a făcut în cei zece ani de cînd se află în ţară, legături şi prietenii. Cum, nu vrea să ne spue d. Seletzki. D-sa ştie că prieteniile sînt totdeauna utile, şi, deaceea, trebue căpătate cu orice mijloace. De exemplu, o doamnă din înalta societate dă o serată, în scopuri filantropice, evident. Pentru plasarea biletelor se face goană; un bilet costă, să zicem 100 de lei. Goana ajunge şi la d. Bruno Seletzki, care aristocrat, amabil, politicos, etc., etc. cumpără un teanc de bilete, pe care le plăteşte — vine doar dintr'o ţară cu valută forte — cu o mie de lei biletul. Ce om gentil! Da, dar cînd exclami „ce om gentil!" adaugă „unui asemenea om n'aşi putea să-i refuz nimic". Şi d. Seletzki ştie cînd să ceară: de pildă, la chestiuni de mari furnituri militare. Şi cînd se face o descindere inopinată, te pomeneşti înscris în registrele d-lui Seletzki.

In orice caz, cum necum, d. Seletzki are prieteni, şi mari, şi tari. Şi cum nimeni nu crede că s'au putut găsi acte extrem de grave în cassa de fier a lui Seletzki, lucrurile sînt lăsate mai moale. Dar cu cît ancheta militară răscoleşte actele ridicate, se îngrozeşte: secrete militare, dar şi secrete personale (foi calificative), cari nici la Minister nu se mai găseau, se găseau cu duiumul în cassa de fier a reprezentantului Skodei.

Opoziţia — că de aia e opoziţie — găsi un prilej binecuvîntat să mai sgîndăre guvernul. Şi d. Dr. Lupu găsi un nou prilej să-şi manifeste pathosul; cîteva zile, Camera Deputaţilor a fost teatrul unor desbateri agitate, în care se alăturau vocea spartă a d-lui Dr. Lupu, vehemenţa d-lui Goga, nervozitatea d-lui Duca şi perfidia juridică a d-lui Iunian.

Tema era pusă abil de opoziţie. In prima zi, dacă, provocat de d. Iunian, n'ar fi intervenit cu sinceritatea şi furtuna d-sale dărîmătoare, d. Madgearu, guvernul ar fi ieşit cam şifonat. Atmosfera greoaie nu se putuse risipi după discursurile d-lor G. G. Mironescu, izolat prin bonomia sa într'o luptă atît de aprigă, general Samsonovici, militar de o deosebită competinţă, dar neobişnuit cu tribuna; chiar d. Vaida-Voevod păru mai obosit decît se aşteptau cei ce veniseră să-l asculte. Preşedintele Consiliului se găsea într'o situaţie delicată; se spunea că oameni din stricta-i apropiere se aflau trecuţi în registrele lui Seletzki.

A doua zi, dimineața, d. Seletzki, era arestat. Dar piesa se desfășura tragic. La Cameră, d. Dr. Lupu insinuase, și în public acuzații începeau să se contureze. Principalul obiectiv, asupra căruia se opreau acuzațiile, era generalul Sică Popescu, fostul secretar general al Ministerului de Războî în Martie 1930, cînd se semnase contractul Skoda. Generalul, comandant al Corpului de armată din Craiova, veni la București să se disculpe; întîlni însă oameni speriați și temători de răspundere. Sîcîit și exasperat, într'o grozavă stare de nervi, generalul se întoarse la Craiova și își trase un glonț în inimă. Dar înainte de a muri, omul simți nevoia să se disculpe în fața celor ce nu-l cunoșteau, în fața opiniei celor mulți; lăsă cîteva scrisori, scrise soției, Mareșalului Prezan și generalului Condeescu. Omul își striga nevinovăția, acuzînd de pornire împotrivă-i pe fostul ministru, generalul Ștefănescu-Amza și de patimă oarbă pe d-rul Lupu.

Scrisorile generalului Sică Popescu — un mort nu minte! — făcură impresie în opinia publică. Incetul cu încetul, apele se limpezeau. Discuția în jurul „Skodei" se anunțase și la Senat. In mediul calm, unde erau generalii technicieni, cunoscători ai problemelor militare, discuția luă o altă întorsătură. Explicațiile tehnice ale generalului Rujinski — tunuri grele și tunuri ușoare, tunuri de cîmp și tunuri de munte — erau urmate de discursul generalului Cihosky, fostul ministru cînd se încheiase contractul Skoda. Generalul Cihosky, reuși să demonstreze pînă la evidență că contractul Skoda făcea parte dintr'un întreg program de armament, menit să înzestreze armata cu tot ce-i lipsea. Ministrul de resort, generalul Samsonovici vorbind la fel, arătă nevoia de a recurge la industria străină, superioară mult, în calitate și repeziciune, industriei naționale. Intervenția hotărîtoare veni însă, — cu autoritatea pe care i-o dădeau rolul jucat în războî și trecutul organizator în armată, — din partea Mareșalului Prezan. Nu numai că politica ce dusese la contractul Skoda era lăudată, dar politica contrarie, dusă de generalul Ștefănescu-Amza era criticată și se cerea împotrivă-i o anchetă. Primul-ministru încheind desbaterile declară că nu există o afacere Skoda, ci numai o afacere Seletzki. Societatea furnizoare nu e vinovată; vinovat nu este decît reprezentantul ei, prin excesul de zel cu care și-a îndeplinit misiunea, exces de zel ce a ajuns să întreacă limitele permise unui reprezentat furnizor.

Și astfel „Skoda" se îndreaptă spre tăcerea din care răsărise. Ar fi fost și păcat ca în țara Romînească, o „chestie" cu o furnitură atît de mare în importanță și valoare (5 miliarde), atît de amplă în întinderile neprevăzute și nevăzute, să nu se îndrepte spre o binefăcătoare tăcere. Și păcat, și de mirare.

CONSTANTIN ENESCU

P R O B L E M E

FRUMOASE „ACCENTE DE SINCERITATE"

Un eveniment în aparență neinsemnat—în realitate, însă, plin de semnificație pentru moravurile noastre politice — a avut loc nu de mult la fundația Dalles. D. Tașcă, profesor de economie politică și de două ori fost-ministru, împreună cu d. Iunian, unul din cei mai buni avocați romîni, și iarăși de două ori fost-ministru, au discutat, în contradictoriu, chestiunea restabilizării monetare.

Iată cum relata faptul un ziar bucureștean:

„Mai întîi, atît profesorul Tașcă cît și d. Iunian au avut accente de sinceritate, deși nimeni nu le putea bănui buna credință!"

Așa-i că nu înțelegeți nimic? Ce însamnă acest „deși" adversativ, în loc de un „de altfel" explicativ? Dar veți pricepe îndată dacă continuați lectura informației din ziar; într'adevăr:

„D. Iunian a declarat că are datorii în valute forte și restabilizarea (pe care o susține) l'ar dezavantaja. D. prof. Tașcă a declarat că dacă s'ar vinde averea sa cu prețurile derizorii de azi nu ar putea lichida sarcinile și totuși este contra restabilizării care e de fapt o inflațiune și care prin urmare l'ar avantaja personal" (*Adevĕrul* din 7 Februarie 1933).

Acum cred că înțelegeți. Eminentele personalități politice de care ne ocupăm, fără ca cineva să fi aruncat vre-o acuzare sau vre-o suspiciune împotriva lor, au simțit instinctiv romîneasca nevoie de a se disculpa.

Vă închipuiți oare într'o țară civilizată un fost-ministru, stea a baroului sau profesor de Universitate, spunînd: „Domnilor, să nu cumva să credeți că-s un pungaș, că urmăresc cine știe ce interes personal. Știu că prezumția e că orice om în genere și orice ministru în speță este prin definiție excroc. Dar eu, printr'un hazard paradoxal și printr'o îmbucurătoare întîmplare reprezint o fericită excepție dela regulă. Vreți dovezi? Iată... etc., etc..."?

De altfel, la noi în societatea romînească, mai există și obiceiul de a se spune, cînd vrem să lăudăm pe cineva: „e deștept, muncitor, și foarte cinstit". In Anglia un asemenea compliment ar fi direct considerat ca o ofensă. A spune despre cineva că e cinstit însamnă că există o suspiciune în

defavoarea lui pe care o desmințim și combatem. Este exact tot atît de nedelicat și deplasat ca și cînd am spune: „Nu cunoști pe fiica mea ? Este o fetiță foarte cuminte, care pentru nimic în lume nu s'ar culca cu vre-un bărbat străin...” Firește, este o incontestabilă calitate să nu te culci cu bărbați străini.... după cum este un excelent lucru ca miniștrii să nu urmărească niciodată interese personale. Dar toate astea sînt complimente care nu se spun...

Insfîrșit, ceeace e mai cu samă simptomatic în toată această aventură dela fundația Dalles, este felul cum ea este apreciată în opinia publică romînească. M'am ostenit să fac o probă experimentală: am luat fragmentul de gazetă reprodus mai sus și l'am cetit mai multor amici, după ce în prealabil i-am anunțat că e vorba de ceva foarte semnificativ pentru moravurile noastre. Numai unu din douăzeci a perceput enormitatea lucrului. Ceilalți căscau ochii mari la mine și aveau aerul de a se întreba dacă nu cumva am înnebunit. Nici nu le trecea prin gînd că îndărătul unui fapt divers clar ca acesta poate exista un subînțeles ascuns, iar cînd explicam interlocutorului meu ce anume mă scandaliza în toată chestiunea, el dedea din umeri și mă privea ca pe un maniac al despicatului firului de păr în patru.

Iată de ce, cu toată tristeța și descurajarea, mai încerc odată, pe calea scrisului, să pescuesc o indignare de simpatie dela domnul cetitor.

D. I. SUCHIANU

O A M E N I

IULIU MANIU

După un deceniu și jumătate de luptă în arena politicii romînești (ca să nu mai vorbim de trecutu-i din Impărăția Habsburgică), — d. Iuliu Maniu, conducătorul partidului ardelean și al partidului național-țărănesc, s'a retras în fundul scenei publice... făcîndu-i-se loc, grațios, de către prieteni și tovarăși politici.

Acel care a organizat partidul, acel care s'a pus în fruntea masselor — devenind un simbol — n'a fost chemat să dirijeze și victoria.

A putut face o mișcare de masse. N'a fost în stare însă să diriguiască un guvern romînesc.

Explicațiile s'au scris și s'au rostit. Sînt pe buzele tu-

turora. Concepțiunile parlamentare și constituționale ale d-lui Maniu, concepțiuni care au adus partidul la izbîndă — nu pot fi combătute. Opinia publică le aprobă.

Dar nu despre aceste lucruri vrem să vorbim aici — ci despre firea ciudată a d-lui Maniu, prin care d-sa s'a singularizat poate încă mai mult decît prin concepțiuni, credințe, programe, tactică, etc.

In mediul politic romînesc — lăsat nouă din moși strămoși — d. Maniu e un străin. Nu-i de-al nostru.

Nu s'a apropiat de nimeni. E prea oficial. Are în fața tuturor un titlu. Chiar prietenii intimi nu-i spun: „Iuliu” — ci... „fratele Iuliu”.

Apoi d. Maniu nu trage cu amicii o țuică fiartă. Nu face cîte un chefușor. Nu se încălzește la un brîu — cu brațul pe după capul tovarășilor de petrecere. Nu-și dă pălăria pe ceafă, nu chiue și nici nu închină, la botul calului: „Cînd ne-o fi mai rău, fraților, așa să ne fie!”

D. Maniu nu-i guraliv. Și noi murim după vorbă lungă. Nouă ne place discuția animată. Zic eu una, zice el două. Mai ridicăm glasul, mai trîntim cu pumnul în masă. D. Maniu — deloc! Tace... de-ți vine să-l picuri cu ceară. Te privește atent și mut. Să înebunești, soro, nu altceva! Asta-i șef? Nu poți... pentruca să ai cu dînsul, cum se spune, nici o comunitate sufletească...

Dar societatea d-lui Maniu nu-i agreabilă și din altă pricină. E prea puritan. Nu poate să povestească o anecdotă piparată — cu priviri șirete pe subt sprincene și cu plescăituri de limbă. Nu spune porcării despre părțile femeești. Și — ceiace-i mai grav — nu înjură. Se poate la noi comandă fără sudalmă? Sîntem doar deprinși din miliție. Cine-i „tata companiei” — dacă nu cel ce strigă mai tare și sudue mai cu convingere?

Dar d. Maniu te jignește și te face chiar de rușine. Cînd spui „una lată”, d-sa se uită inexpresiv. — „Asta, te întreabă el naiv, e o vorbă de ocară la d-voastră?”... Inchipuiți-vă, nu ne pricepe nici geniul național!

Apoi „domnul președinte” e prea bățos. Hai, să-i tolerăm rigiditatea la un congres — cînd se citesc moțiuni și se bat telegrame... Dar vorba ceia: „slujba-i slujbă, drujba-i drujbă”.

Cum să ai relații cu un om pe care nu-l poți tutui, nu-l ciupești de gușă sau de mustață, nu-l bați cu palma pe umăr și — în culmea entuziasmului — nu-l împungi cu arătorul în buric și nu-i dai una cu dosul palmei peste burtă: „Hă, hă, hă!?...”

D. Maniu e un om imposibil. Nu-i „amic” de-al nostru.

Cum sunt unele mutre acre care strică petrecerea, d-sa ne strică politica. E un fel de „trouble-politique"...

Şi altă manie mai are fostul preşedinte al partidului naţional-ţărănesc: ia toate în serios. „Nu — că se opune constituţia... Nu — că se opune morala... Nu — că situaţia-i gravă..." Şi alte mofturi de acest fel.

Noi ştim una şi bună: că deşi-i situaţia gravă... o ducem. Şi o ducem bine... Slavă Domnului!

Chiar dacă mai calci pe delături... Ce? Se face bortă'n cer?

Aşa-i Rominul... Mai păcătuşte... Mai face o afacere (şi dacă nu cură, picură)... Mai un chiulhan... Mai un pokeraş... Din cind în cind o escapadă cu nevasta unui prieten... Şi politica merge...

Cine ni l-a adus pe d. Maniu care se uita chioriş la specificul nostru naţional? Făcea caz de toate fleacurile. Vedea „probleme" în nişte jucării. Se supăra... El nu ştie deviza noastră: „Omule, nu te supăra" — deviză afişată în biurouri şi'n crişme.

...Că dacă-şi face omul inimă rea de toate nimicurile — unde ajungem? O viaţă doar avem... Să ne-o pierdem în scrupule de conştiinţă? Să suportăm reproşuri? Să ni se scoată veşnic ochii? Mai bine ne lăsăm de politică...

Am impresia că eram la o masă cu amici şi dame. Cînta un lăutar — „fără perdea"... Trage-i cu mititei... dă-i cu spriţ... mai scăpai şervetul la picioarele vecinei din stinga... Şi cînd îţi ridicai ochii: de cine dădeai? De o momie, care mînca iaurt cu zahăr... care nu se veselea de bucuria noastră... care nu rîdea de glumele noastre. Stătea fix — cu ochii departe, pironiţi ca într'o suferinţă. Avea chiar în colţul gurii un uşor rictus. N'auzea cîntecele noastre. Nu ne vedea... Prin fumul de ţigară, el întrezărea o altă lume: umbre încovoiate... Auzea gemete surde... Şoapta de durere de cine ştie unde... era mai puternică, în auzul lui, decît urletul balaurului care cu ochi holbaţi şi cu gura spintecată pînă la ureche îi trăgea parola noastră naţională: „Am un leu şi vreu să-l beu!"

In toiul chefului străinul s'a sculat dela masă şi, nesimţit, a plecat. Ducă-se dracului!

M. SEVASTOS

■

CRONICA EXTERNA

„PURIFICAREA" GERMANIEI

Noul regim politic din Germania împrăştie nouri grei, prevestitori de viitoare furtuni sociale.

Lozinca falacioasă a distrugerii marxismului, după concepţia lui Hitler, „filosofie a descompunerii", o vedem în întruchipări care provoacă o unanimă stupefacţie. „Revoluţia naţională", cum îşi numeşte cu neroniană îngimfare Hitler guvernarea sa — nouă *fata morgana* în sahara nesfîrşită a politicei germane, pentru nişte masse răscolite şi cu dubioasă structură psihologică — se distinge prin dureroase originalităţi.

Din sumedenia brutalităţilor, reţinem două simptomatice fapte pentru caracterizarea nouii mentalităţi instaurate la conducere: *prigoana intelectualilor* şi *arderea cărţilor*.

Prigoana intelectualilor

Regimurile revoluţionare s'au inaugurat totdeauna prin procedee dictatoriale. S'a dovedit cu prisosinţă că nici nu e posibilă o revoluţie fără metode dictatoriale. Aceste metode sînt folosite pentru a impune o idee, un program, o doctrină de reformă socială radicală. Aşa a fost Revoluţia franceză din 1789, aşa e revoluţia ~~rusă~~ din 1917, care, prin dictatura proletariatului, urmăreşte crearea unui regim de absolută dreptate socială.

Naţional-socialismul vrea să procedeze la fel. Intre celelalte revoluţii şi noua dictatură hitleristă se ridică însă deosebiri structurale.

In numele cărei idei, cărei concepţii vrea hitlerismul gituirea adversarilor? Căci naţional-socialismul nu este o concepţie de organizare socială, o doctrină politică sau un limpede program economic. Naţional-socialismul este o stare de spirit, o psihoză internă cristalizată în exasperările provocate de o iremediabilă criză economică a sistemului capitalist.

Iar din punct de vedere logic, o grosolană antinomie irealizabilă. Naţional-socialismul înseamnă haos ideologic, şi plutire la voia întîmplării pe apele politice.

Naţional-socialismul, revoluţie? Compromitem sensul noţiunii!

După arestările de adversari politici, suspendările de ziare, expulsări de ziariști streini, disolvări de sindicate muncitorești și alte asemenea „acte de curaj", se trece la opera de „purificare" a națiunii și a culturii, pentru a rămine pe pămîntul german numai rasa pur-singe și cultura exclusiv națională.

Pînă unde se intinde sfera noțiunii de „marxism"? „Cugetarea politică" a batalioanelor de vlăjgani național-socialiști posedă o elasticitate maximă.

Prigoana dementă deslănțuită contra intelectualității arată că și preoții gindului și slujitorii ideii au fost asimilați marxismului. Tot ce este evreu, este prin definiție marxist, după logica sui-generis a nazilor. Altfel cum să ne explicăm că oameni geniali ai științei pure și ai artei pure au fost nevoiți să ia drumul exilului?

Matematicianul de geniu Albert Einstein, ființă apolitică prin temperament, pregătire și preocupări, a trebuit să părăsească Germania pentrucă apasă asupra sa greutatea păcatului originar de a nu face parte din rasa puriștilor. Regisorul Max Reinhardt, unul din creatorii și pionerii teatrului modern, nu satisface, nici el, condițiile catehismului hitlerist.

Ernst Cassirer, neokantian de epocală valoare, psihologul W. Stern nu mai au loc la catedrele pe care le aveau.

Intemeietorul *Caracterologiei*, nouă și fundamentală disciplină filosofică, Emil Utitz, directorul marei reviste „Iahrbuch der Caracterologie", a trebuit să plece dela catedra universitară, pe care a ilustrat-o decenii. Fizicianul Frank, laureat cu premiul Nobel, idem. Și dacă Edmund Husserl, intemeietorul fenomenologiei, cel mai mare nume al filosofiei germane dela Hegel încoace, n'ar fi trecut la pensie, la catedra sa urmînd Martin Heiddeger, desigur că ar fi impărtășit acelaș calvar al pribegiei. Nebunia n'are margini.

Ed. Spanger a plecat demonstrativ. Așa ceva nu se poate, nici pentru un naționalist cum e genialul estetician!

Niciodată dictaturile nu s'au împăcat cu vecinătatea incomodă a intelectualilor. Benedetto Croce și Giovanni Gentile au fost puși de mult la index de către înțelepciunea fascistă. N'au fost eliminați însă din Universitate. Față de nemaipomenitele procedee hitleriste, celelalte cazuri sînt floare la ureche. „Al treilea imperiu" n'are nevoe de luminile intelectualilor!

Arderea cărților.

Pentru ca operația să fie completă, ar trebui o revizuire a tuturor filelor istoriei culturii germane. Urmele trecutului sînt incomodante. Mendelsohn, Heine, Herman Cohen, și alții

și alții, aparțin doar rasei semite! Cum ar putea răsufla liniștite brațele vinjoase, știind că, în cutele trecutului și în umbra istoriei, supraviețuesc valori și nume negermane?! Deci, continuarea operei de „purificare!"

Sînt atîtea cărți care au infectat spiritul teutonic!

Și iată-ne cu secole în urmă. Vremurile faimosului Kalif care-a dat foc bibliotecii din Alexandria, renasc în toată hîda lor înfățișare. Timpurile arderii pe rug a lui Giordano Bruno pentru delictul de liberă cugetare, nu erau mai sălbatece pentru scutierii ideii.

Opus ignis, autor patibulo digne!

Și astfel ne-a fost dat să asistăm la *cea mai mare rușine a istoriei contimporane*: arderea cărților, în semn de răsbunare.

Pasiunea de „purificare" a depășit orice închipuire. In fața Teatrului și a Operei din Berlin, limbile de foc au mistuit cărțile „streine" de spiritul german sau provenind dela autori semiți, în timp ce prostimea fanatică intona, dusă de beția forței și-a succesului, imnul de faimoasă amintire „Deutschland, Deutschland über alles!" E în acest tablou, petrecut în sec. XX, ceva din atmosfera de cruzime a triburilor sălbatece care dănțuesc cu dionisiacă fervoare în jurul flacărilor, în vreme ce acestea mistuesc trupul dușmanului.

Mai dezolantă încă este arderea cărților!

Bestia teutonică iese la suprafață. Wotan se trezește din profunzimile ancestrale, păros și sumbru cum îl știm din mitologie. „Poporul culturii" (Kulturvolks) arde în piață publică, exultînd de bucurie: cărțile lui Zola, Karl Marx, F. W. Förster, H. Lichtenberger, W. Rathenau, Jack London, H. Barbusse, Ilia Ehrenburg, Upton Sinclair, Heinrich și Thomas Mann, Artur Schnitzler, I. Wasserman, Stefan Zweig, E. Remarque, etc. + Magnus Hirschfeld!

Autodafeul dela Berlin rămine cea mai mare rușine a vremii noastre.

Zelul purificator hitlerist nu se va tempera însă așa de repede. Opera va continua pe această linie. „Revoluția națională" se va încheia abia atunci cînd Germania va ajunge la aspectul de *tabula rasa*, nestingherită de prezența „impurilor", a cărților negermane și a marei sperietori: marxismul. Abia atunci mușchii atleților, cari țin frînele germane, se vor putea destinde în voe, pentru autoadmirarea isprăvilor. Germania „purificată" va fi numai a lor!...

Erorile social-democrației se răsbună crunt.

N. TATU

■

L I T E R A T U R I   S T R Ă I N E

CONTESA DE NOAILLES (1876—1933)

Cu moartea Contesei Mathieu de Noailles, născută Ana Basarab Brîncoveanu, dar la Paris, unde şi-a petrecut aproape întreaga viaţă, năzuind către spiritul grec, dar necălcînd niciodată în Grecia şi stînd doar în copilărie un răstimp infim în patria părinţilor ei paterni, de care totuşi şi-a amintit într'o poezie publicată în acel *Illustration festiv* închinat Romîniei Mari, poezia franceză pierde o mare poetesă. Solemnitatea firească obîrşiei ei de două ori strălucită prin principii romîni şi prin cretanii din care cobora mama ei, familia Musurus, cît şi a mediului aristocratic în care şi-a încadrat existenţa, Anna de Noailles a trecut-o în posesia ei, în care asemeni unei vestale care năzuia să fie totdeodată şi zeiţă, a oficiat cîntînd natura şi eternitatea, viaţa şi moartea, suferinţa şi onoarea.

Caracteristica poeziei ei, formînd mai bine de şase volume, rămîne tocmai *această solemnitate pornită dintr'un rafinat orgoliu,* în faţa căruia suferinţa este o onoare şi perfecţiunea un punct nu de ajungere ca la alţii, ci de plecare. In toate poeziile ei, Anna de Noailles vorbea de ea însăşi, dialogînd cu natura, spunîndu-i de ce o iubeşte, de ce i se închină, de ce sărută şi bea, printr'un voit acord, apa sărată a valurilor. Era o romantică de sfîrşit de veac, pentrucă nu numai că nu se integra în natură şi nu se pleca în faţa cosmosului, pierzîndu-se în ele din umilinţă metafizică sau dragoste atotparticipatoare, dar privea totul prin conştiinţa grandoarei ei individuale. Deaceia, am spus că era o vestală care vroia să fie şi zeiţă în acelaş timp. Ceiace este aproape imposibil, căci destinul uman nu îngădue oamenilor această dublă funcţie, — în fond, o autoidolatrie.

Conştiinţa acestui destin, a uitării şi futilităţii existenţii noastre fugare chiar în faţa dorinţii de veşnicire, a pătruns poezia ei perfectă ca ţinută şi ca unitate, de-o anumită melancolie, ajungînd la un fel de zeiască resemnare. In acest sens s'a apropiat puţin de spiritul antic, de care ea era îndrăgostită mai ales prin inteligenţa ei neobişnuită:

— Dans l'âpre solitude où tu vis désormais,
Faut-il que jamais plus nul désir ne pénètre?
— Je suis seule, en effet, et suis digne de l'être.
J'habite la ténèbre où sont ceux que j'aimais.
— Que fait tu des vivants? —
—Plutôt que de descendre
A des choix moins parfaits, je préfère les cendres.

. . . .

Pour l'esprit renseigné, comblé, triste et lucide
Tout est douleur. La mort a des sucs moins acides.

Aceasta este întreaga atitudine şi poetică şi de viaţă a Contesei Mathieu de Noailles, care a scris şi trei-patru romane, dintre care *La Nouvelle Espérance* pare să conţie o psihologie destul de interesantă. Fără să fi trăit intens şi dramatic, ci liric şi solemn, Anna de Noailles a vorbit ades de moarte, dar nu cu tristeţe şi nici cu umilinţă, ci ca o fatalitate binevenită, ca o încheere a suferinţei, ca *o limită frumoasă a orgoliului uman.* Era singura atitudine posibilă pentru o vestală care măcar prin moarte putea deveni eternă ca zeiţele vieţii. Romantică prin simţire, estetizantă prin mediul social şi clasică prin inteligenţă, Anna de Noailles trece în rîndul poeţilor care sînt mai mult admiraţi decît iubiţi. Nu este tocmai acesta destinul zeilor?

PETRU COMARNESCU

GENERAŢIA NOUĂ ÎN FRANŢA

Dacă am vrea să glumim, am putea spune că în Franţa problema generaţiei, mai întîi, nu se pune şi, în al doilea rînd, se pune într'altfel decît la noi. Intr'adevăr, dacă ar fi să căutăm în Franţa, ca în Romînia, un peisaj identic de tinereţe superbă şi frondeusă, nu l-am găsi. Dar generaţii sînt şi acolo. Tinereţe este multă. Şi grupări tinereşti, cu reviste proprii, deasemenea.

Ceeace caracterizează tinereţea franceză este vîrsta ei înaintată. In Franţa, generaţia nouă sunt Jean Prévost şi Ramon Fernandez, oameni de 30 de ani şi mai mult chiar. Iar Robert Brasillach, criticul dela *Action française* este o excepţie, dacă are abia 25 de ani. Tinereţea franceză grupată în generaţie, nu cunoaşte consacrarea atîta timp cît nu a pătruns în revistele literare mari, fie în cele cu directive, fie în cele de informaţie internaţională. In Franţa nu există generaţie de 17 ani. La vîrsta aceasta, la care liceenii romîni scot reviste în care îşi înjuriază profesorii de literatură, la vîrsta aceasta un tînăr francez e preocupat exclusiv de pre-

gătirea lui culturală. *Pregătirea culturală,* acesta este idealul generației tinere franceze, atît timp cît ea încă nu a ajuns la o vîrstă care să o apropie de interesul publicului.

Să nu se pară că tardiva promovare în literatură, a tineretului francez, ar fi numai datorită egoismului și suspiciunii generației bătrîne. Este adevărat că într'o țară unde cultura e atît de înaintată ca în Franța, ea s'a cristalizat în instituții definite și cari cer anumite forme pentru a se pătrunde în ele. Inainte de a pretinde laurii literilor și ai ideologiei, tinerii francezi nu bănuesc că s'ar putea sustrage de la școli și examene. Diploma nu este lucrul cel mai disprețuit în Franța, ba dimpotrivă i se acordă importanța necesară, agrementată desigur cu grăuntele de relativitate pe care o comportă o hîrtie cu copie. Dacă s'ar verifica gestiunea didactică a multor dintre tinerii generației noui romîne, s'ar descoperi lucruri fantastice. In Franța nu se pune problema de a se cerceta antecedentele școlare ale nimănui, pentru că nimeni nu și-ar permite să creadă că a creia înseamnă să ignori ceiace te-a precedat. Așa că, dacă rigiditatea instituțiilor și a vechilor generații țin în carantină tinerimea franceză, conștiința culturii ar fi suficientă pentru ca această tinerime să se țină singură departe atîta timp cît nu se simte chemată de seriozitate și de știință multă. Talentul nu e o scuză pentru francez, care știe că mai ales pentru a face operă de imaginație e nevoie să știi ce a fost înaintea ta, pentru ca să nu ai aerul că ai descoperit ceiace au descoperit Balzac sau Stendhal cu o sută de ani în urmă. Așa dar, nu numai organizarea severă a culturii franceze, dar mai ales conștiința pe care o are tineretul despre misiunea lui, sînt marile deosebiri față de tineretul romînesc. Pe cînd cultura romînă este săracă și îngustă și foarte tînără, fără organizare și fără control aproape, cultura franceză are aspectul unei fortărețe cu cetățui și ziduri, cu bastioane, cu magazii și căzărmi, cu șanțuri și poduri, unde pătrunderea se face conform unei amiabile înțelegeri sau unei bătălii în care trebuie să fii prea bine pregătit pentru atac și învingere. Pe cînd tineretul romîn din grădinile de copii poate să deteste și să urle pe străzi contra generației dela 1848, care dacă n'ar fi fost cine știe dacă acum acești copii și-ar putea face mendrele; tineretul francez nu se mărginește la critică și șarjă, ci pregătit construește și face mai bine, dacă i se pare lui că nu s'a făcut decît rău. In orice caz, deși ca orice tineret și cel francez reprezintă în mod fatal o reacțiune față de ceeace l-a precedat, această reacțiune se caracterizează printr'o serioasă organizare a propriilor forțe și creații, iar nu prin dărîmări gratuite și prin triumfuri nejustificate. Generația nouă în Franța nu există

ca bloc de revendicări vagi. Ea știe că tinerețea e un deziderat, dar maturitatea e o necesitate, și că una nu merge fără cealaltă. De aceia generația nouă în Franța există ca moment biologic și nimeni nu-i contestă realitatea. Dar generația nu se promovează ca atare. Ea folosește timpul cînd aspirațiile sînt comune și forțele întrepătrunse, pentru timpul cînd despărțindu-se din ea individualitățile, acestea vor crea și se vor înălța pe ruinele unei generații devenită de prisos. Grupările pe cari le face această generație sînt bazate pe credințe comune și există mai multe generații, generații de ideal, în sinul generației biologice și asta ni se pare foarte natural.

Ceeace însă deosebește generația nouă din Franța de astăzi, de aceea din Romînia, este orientarea ei către politic și în favoarea acestuia despreocuparea de problemele literare. Tineretul francez se 'ndreaptă către înțelegerea fenomenelor politice și caută să-și formeze un instrument de gîndire și de luptă, în slujba unei ordini noui.

Strînși în jurul revistelor *Plans, Nouvel-âge* (dispărută de curînd), *Combat, Esprit, Réaction, l'Ordre Nouveau,* tinerii se străduesc să facă evidentă necesitatea unei noui ordini sociale. *La Nouvelle Revue Française* din Decembrie 1932, a strîns într'un *Cahier de Revendications,* declarații ale fruntașilor acestor tineri. Din confruntarea lor, reies două tendințe generale: o tendință colectivistă, reprezintată de aceia care cred în marxism și în posibilitățile de realizare practică a lui, după exemplul U. R. S. S., și o tendință personalistă, care vede necesitatea unui nou umanism, necesitatea unei reforme a spiritului omenesc. Unii nu văd lupta decît în cadrul revendicărilor proletariatului și pe un plan internațional; alții susțin națiunea ca forță supremă politică, dar națiunea bazată pe regiuni, pe provincii, pentru ca să se realizeze idealul de generalitate și universalitate al oamenilor, prin menținerea și cultivarea particularismelor. Deosebiri mari, fundamentale, între aceste două curente extremiste, între care nu există mijlocie nici centru de compromis. Totuși acelaș ideal îl au amîndouă: o nouă ordine socială bazată pe înlăturarea formelor economice capitaliste de viață, pe înlăturarea moralei și prejudecăților burgheze, pe distrugerea formelor artificiale ale vieții economice și sociale: Moneda, Banca, etc. Și toți recunosc ca unic mijloc de a ajunge acest ideal: Revoluția. Sunt printre acești tineri, cari au trecut de 25 de ani, nume începînd să se ridice și să-și facă loc în ideologia politică: Henri Lefebvre, Paul Nizan sau Philippe Lamour dintre marxiști, Thierry Maulnier, Georges Izard, Emmanuel Mounier dintre reacționari. In aceste două categorii se rînduește toa-

tă tinerimea franceză conștientă. Ar mai fi de adăogat o direcție spiritualistă, religioasă, care însă se integrează în cadrele personaliștilor. Și aici nu se poate lărgi expunerea acestor probleme. Am vrut numai să arăt ceeace agită tinerimea franceză. In literatură se constată o stagnare generală. Pînă și *Nouvelle Revue Française* care e azi directoarea literaturii franceze, a simțit nevoia să introducă pagini întregi de documentări politice și sociale, pedagogice sau medicale, documentări cari preocupă pe toți mai mult decît anumite certuri de formă. Faptul e cu atît mai semnificativ, cu cît Franța e prin excelență literară. Literară este atît cultura de bază, cît și forma de spirit a ei. Literatura nu-și are sensul plin decît cînd se aplică literaturii franceze (ceeace poate fi un bine, poate fi și un rău). Se poate presupune totuși că ar fi un moment trecător această situație, deși lipsa de curent literar dă mult de gîndit. O *Revue blanche* lipsește și numai dacă ar exista s'ar putea vorbi de o reinoire a literaturii franceze. Tineretul francez e ispitit de experiențele rusești, sau de ideologiile spirituale. Ceeace prevestește un viitor plin de promisiuni, mai puțin agitat și turbure decît viitorul tineretului german, dar mult mai creator, mult mai sigur.

OCTAV ȘULUȚIU

REFLECȚII SUMARE ASUPRA VIEȚII SPIRITUALE A GERMANIEI DE ASTĂZI

Noua orientare politică precum și recenta stratificare socială a imperiului german este prea proaspătă în dată și de prea specială natură ca să fi putut da deacum roade valabile pe planul artistic sau ideologic.

In linie generală, între producția geniului uman și alcătuirile social-politice au ființat întotdeauna legături strînse de interdependență și cauzalitate, legături cîteodată asemuitoare contopirii perfecte. Mai cu seamă, cu prilejul inversărilor sociale, intelectul își dispută meritul și gloria trezirei masselor și mînării lor către căi de fapt, pe dealtă parte, socialul, prin lenta și naturala sa evoluțiune către un ideal de mai bine, în mod forțat creiază în slujba acestei evoluții, individualitățile clar-văzătoare și capabile de elevațiune intelectuală ad-hoc.

Ca exemplificare putem juxtapune intelectualismul secolului al XVIII-lea și spiritul pre-revoluționar francez, legind aceste două complexe prin întrebarea chinuitoare dacă Rousseau, Voltaire, Montesquieu, Beaumarchais au produs cu dela sine putere ideologia pre-revoluționară, ca pură crea-

ție cerebrală și ca ideal moral și social-estetic, sau, spiritul revoluționar, clocotind ascuns și adînc în masse, a confecționat dînsul pe acești geniali exponenți ai unei porniri universale. Deși înclinăm pentru a doua soluție, totuși aceste două puncte de vedere își fac onoare unul altuia, combătînd cu aproape egale puteri și conciliindu-se mai întotdeauna într'o colaborare intimă cu infinite transfuzii de influențe dela pornirea socială la idee individuală și vice-versa.

In Germania de astăzi, prin excepție, nu putem vorbi de o revoluție socială intelectualicește pregătită mai dinainte. A fost nevoie de geniu și de largă înțelegere a situațiilor pentru a dura o ideologie revoluționară ca cea franceză, avînd ca obiectiv distrugerea unei egemonii aristocratice, o egalizare a forțelor producătoare și o democratizare a ideei de justiție și a artei și practicei politice; deasemenea a fost nevoie de imens idealism și avîntată concepție filozofică, fie chiar utopică, spre a produce, cum au făcut-o întreaga pleiadă de literați și teoreticieni ruși, starea de spirit din Rusia dinainte lui 1917.

Din potrivă, revoluția germană, operă de moment, viziune de stat nou pregătită prin demagogie abilă, prin cabotinism și regie de masse, prin energic pumn oportun plasat, nu poate avea avant-gardă spirituală, căci în slujba idealurilor perimate ca: aristocratism, dominația marelui industriaș, rasism dus la extrem și metodică inchizitorială contra „impurilor" din punct de vedere rasă ori orientare politică, nici-un intelectual adevărat și cinstit nu s'a putut înrola. O atare restaurațiune, deci, nu poate fi opera unei epoci premergătoare de pură intelectualitate. Intelectul poartă în el germenul perfecțiunei și al armoniei fie chiar sociale. Pe linia acestui ideal s'a deplasat întotdeauna intelectualitatea germană de pînă acum cîteva luni. Ea a combătut violent pentru triumful unor cauze de intensă umanitate, de egalizare, de universalism, de pace și democrație. Dela naturalismul din 1880, reflectînd mizeria și păcatul omenesc, trecînd prin expresionismul sgomotos, indisciplinat, dar generos ca obiectiv, pînă astăzi, la noua realitate (Neue Sachlichkeit) operă de adevăr și utilitarism, artele și literele germane, cele universal recunoscute, nu cele oficializate prin subvenții bancare, industriale sau Kaiser-iene, au fost campionii acerbi și continuatori ai luptei în făgașul trasat de revoluția franceză și întrucît era bine, de cea rusească.

Astăzi cînd revoluția național-socialistă pune capăt unei întregi istorii spirituale, sărind „à reculons" peste tot ce era de-acum dobîndit pe ogorul culturei și ideologiei germane și întorcîndu-se la sorginți de vag romantism național, cu exaltări al unui germanism nibelungian, al unei hipertrofii

de individualism rău interpretat după Nietsche, vedem aceiași revoluție găsindu-se izolat plasată în istoria gîndirii și politicei lumei, fără ancoraj serios în trecut sau în popor, zbătîndu-se deabia astăzi pentru a găsi fundament și tencuială intelectuală pentru eșafodarea unei noui culturi și a unei noui pleiade de artiști pentru propagarea noului bagaj de idei ca: războiu, imperialism, regenerarea rasei prin procedee chirurgicale, etc.

Dacă nouile „batalioane" de intelectuali sînt de-acum în formație, apoi încercările lor de pînă acum au dat simțitoare greșuri. Avînturi revanșarde, glorificări ale rasei, sînt generatoare, e drept, de fraze strălucitoare, de cuvinte epocale, dar nu fac literatură. Omenirea s'a deprins a căuta astăzi în literatură zbuciumul omului, măreția lumii, sau resfrîngerea unui ideal din lupte și suferințe colective. Literatura naționalistă, patriotică, chiar atunci cînd e bine scrisă, pătrunde cu greu în Olympul marei literaturi, care trebue să planeze deasupra frontierelor și culorilor de oameni. Prin ce aparatură de falsă respirație și de baloane de oxigen va reuși literatura nazistă să ajungă și să se instaleze pe aceste culmi, nu știm și nu anticipăm. Fapte ca îmbrîncirea brutală depe scenă, din biblioteci, depe pereții galeriilor, din laboratorii și săli de cursuri a tot ce nu este german, precum și arderea pe rug a cărților, operează deocamdată un dezolant gol și un apel al neamului greu de adus la tăcere.

Insuși publicul, cît de uniform, vestimentar la propriu, politic la figurat, nu ezită să reacționeze precis în fața producției mediocre, fie cît de orientată către al treilea imperiu. Se relatează fiasco-ul formidabil ce-a trebuit să-l sufere piesa „Ewiges Volk" semnată de o tînără cămașă brună, Kurt Kluge, jucată la Deutsches Theater, scenă aparținînd odată lui Reinhardt, și înlocuirea grabnică a piesei cu una din vechiul repertoriu al marelui regisor. Nu e mai puțin adevărat că piesa d-lui Hans Johst „Schlageter" s'a bucurat de un succes enorm. Datorit valorii sale artistice sau faptului că în actul final, eroul piesei apare cu spatele la public, cu mîinile legate, avînd în față un pluton de execuție francez care nu întîrzie să-l doboare pentru motive de rebeliune în teritoriul Rhenan?

Intr'un regim de forță se pot face multe. Intre altele se poate pune în vederea scriitorilor ca să producă tricolor, că de nu... Astfel se explică cum s'a putut obține colaborarea artiștilor de vază ca Walter von Molo, Albert Bassermann, Johst sau H. H. Ewers parte din ei trecînd la nazism, provenind din autentică școală expresionistă.

E îndoelnic însă, dacă bătrînii și tradiționaliștii Von Molo și Hans Johst, vor putea duce pe umerii lor succesiunea unei culturi înalte, cum a fost pînă acum cea germană, mai avînd încă s'o raporteze la ritmul viu al vremii; dacă abilul scriitor de grand-guignol și erotică eftină, H. H. Ewers va deveni exponentul epicei germane de astăzi și deasemenea este regretabil de incert dacă din rezervoriul juneței, nesecat și surprinzător în altă parte, aci însă staționînd în fața dughenelor cu proprietari necoborîtori din neam arian sau făcînd instrucție militară, va avea să răsară purtătorii cuvîntului de mîine, care să fie puternic, frumos și veșnic, nu numai aclamativ sau huiduitor.

LUCIAN RUGA

I S T O R I E, F I L O L O G I E

CERCETĂRI ISTORICE. Anul VIII—IX (1932—1933).

Volumul VI din *„Cercetări istorice"* ale d-lui I. Minea constitue o dovadă nu numai de neîntreruptă activitate științifică, ci și de jertfă materială. El cuprinde, pe lîngă studii originale, o serie de note, în care se discută și se precizează puncte obscure din istoria noastră, și numeroase recenzii.

„Pomelnicul mînăstirii Bistrița", publicat de d. Minea, după o versiune romînească (originalul slavon fiind la Moscova), dă cea mai complectă listă a domnilor moldoveni dela Bogdan la Ștefan cel Mare, „un interesant, și'n unele părți unic registru al boerimii moldovenești", seria metropoliților începînd cu Iosif, întemeetorul bisericii moldovenești, și o lungă listă de episcopi și egumeni, unii necunoscuți din alte izvoare. Din acest pomelnic, d. Minea a stabilit numele boerilor căzuți în bătălia dela Podul Inalt sau Rahova (1475). Siguranța cu care d. Minea se mișcă în acest labirint, în care doar cîteva nume cunoscute servesc ca puncte de orientare, dovedește la ce amănunțimi a dus d-sa studiul istoriei Țărilor Romînești.

Prin aceiași predilecție pentru amănuntul precis — aș fi ispitit să zic: pentru amănuntul de dragul amănuntului — se distinge și studiul *„Aron Vodă și vremea sa"* (1591—1595). D. Minea arată că opinia tradițională, care face din Aron-Vodă un tiran, se întemeiază pe aprecierile lui Grigore Ureche, adaptate apoi și repetate de cronicarii ulteriori, în frunte cu Miron Costin. La acuzațiile de jaf, silnicie și cruzime pe care i le aduce Ureche, Dimitrie Cantemir adaugă învinuirea mult mai gravă pentru un Domnitor, de-a fi cedat Tighina Turci-

lor; N. Costin precizează şi anul acestui „act de trădare": 1591. Faptul că Tighina fusese luată de Turci încă din 1538 şi că cetatea era terminată în 1541, justifică încercarea de-a supune unei verificări critice „opinia tradiţională" despre Aron-Vodă „Tiranul".

Informaţiile noi pe care le citează d. Minea nu infirmă aprecierile lui Ureche. Că Aron-Vodă „boerii pentru avuţie îi omora, jupinesele le silia", se vede şi dintr'o adresă a boerilor către sublima Poartă din Septembrie 1592. Incontestabile sunt şi „jafurile" lui Aron-Vodă. Stringătorii de biruri, umblau însoţiţi de Turci şi luau dela ţărani tot ce găsiau. „Muierile nu erau ale lor, fetele le ruşina, ce vrea să facă, făcea", spune cronicarul.

Aceste abuzuri nu erau însă particulare lui Aron-Vodă: erau ale timpului şi mai ales ale destinului în care suveranitatea Porţii aşezase Moldova şi Ţara Romînească. Dacă ele au fost înfierate mai energic în persoana lui Aron-Vodă, e că o nouă conştiinţă îşi face drum în societatea moldovenească dela sfîrşitul secolului XVI.

D. Minea vede în această epocă o cotitură — un *turning point* — a istoriei Moldovei. In locul influenţei slavo-bizantine se introduce influenţa polonă, care va culmina sub Movileşti; propaganda catolică, condusă de Jezuiţi, devine mai intensă; ingerinţele ardeleneşti încep cu Sigismund Bathory. Vechea boerime murmură contra acestor influenţe, catolice şi occidentale. In mijlocul acestor tendinţe diverse, poziţia domnului devine din ce în ce mai grea. Dar Aron Vodă venise şi cu datorii enorme pe care le contractase pentru a obţine domnia. Pentru a plăti, el a trebuit să stoarcă ţara şi să lupte şi cu pretendenţi... Soarta lui Aron-Vodă a fost hotărîtă de aceste împrejurări: voind domnia a fost silit să voiască şi mijloacele prin care aceasta se obţinea şi se păstra. Cruzimile lui nu erau deci decît un efect al sistemului de guvernare pe care Turcii îl introdusese în Ţările Romîneşti. Dacă conduita lui a fost mai aspru criticată decît a altor Domni, cari n'au fost nici mai buni nici mai răi decît el, e că influenţa polonă şi transilvăneană trezeşte în boerime nădejdea în posibilitatea unui alt regim; deaceia Domnul, care părea personificarea odiosului regim turcesc, a fost copleşit de toată ura pe care acest regim o inspira.

* D. N. Corivan, în *„Scopul misiunii secrete a lui Bălăceanu şi atitudinea lui Napoleon III"*, relevă un amănunt interesant din epoca unirii. Refuzul Porţii de a sancţiona dubla alegere din 24 Ianuarie 1859 a creat lui Cuza-Vodă o situaţie delicată pe care neînţelegerile din lăuntru o agravau şi mai mult. Conservatorii susţineau în Adunarea dela Iaşi şi în comisia centrală nevoia unui Domn străin, iar radicalii cereau

desăvirşirea unirii prin contopirea Ministerelor şi Adunărilor dela Iaşi şi dela Bucureşti. Prima cerere era contrară convenţiei din 19 August 1858, a doua ar fi nemulţumit puterile garante, în deosebi Franţa care îndemna la calm şi la răbdare. Pe de altă parte, opinia publică era atît de agitată din cauza atitudinii Porţii, încît orice politică de tergiversare devenia primejdioasă.

De aici ideea lui Cuza de-a lua în mîinile sale toate puterile — cu alte cuvinte de-a recurge la *dictatură* pentru a complecta unirea fără zguduiri interne. El nu voia însă să recurgă la acest mijloc fără asentimentul lui Napoleon III. Aşa se explică misiunea lui Bălăceanu în Italia, unde se afla atunci Impăratul. O foarte frumoasă scrisoare a lui Cuza către Napoleon, reprodusă de d. Corivan, expune motivele demersului. Contrar titlului, d. Corivan nu tratează despre atitudinea Impăratului. D-sa indică însă răspunsul lui Walewski, ostil oricărui gest contrar convenţiei din 19 August. Deşi din relaţiunea d-lui Corivan nu rezultă dacă a fost consultat, aceasta era desigur şi părerea lui Napoleon.

Intr'un articol nou şi interesant, d. Mihail Galan se ocupă de *„Dificultăţile aplicării Regulamentului Organic în Moldova"*.

Articolul se bazează pe rapoartele unei comisii de anchetă, însărcinată, trei luni după punerea în vigoare a Regulamentului, să verifice la faţa locului modul în care se aplică noua lege de organizare şi să refereze asupra obstacolelor pe care le întîmpină. Rapoartele aceste sunt foarte instructive şi, uneori, pline de savoare. Ele constată insuficienţa numărului şi nepregătirea funcţionarilor. Arhivele tribunalelor sunt în dezordine, nu din reavoinţă, ci din nepricepere. Se propune chemarea în funcţie a foştilor dregători, care au experienţă. (Pentru grefa tribunalelor se cere dublarea numărului funcţionarilor!)

La organele de execuţie, aceiaşi insuficienţă. De aceia, de pildă, corspondenţa oficială (citaţiile, ordinele etc.) se transmite cu întîrziere şi dă loc la contestaţii; siguranţa publică e primejduită de tîlhari, din lipsă de paznici; vămile au rămas fără păzitori, fiindcă cei vechi au fost destituiţi, iar cei noi n'au fost încă numiţi.

Comisarii se pronunţă contra recrutării prin alegere a „privighitorilor de ocoale", din cauza lipsei de pregătire a celor aleşi; ei propun simplificarea procedurii judecătoreşti şi lămurirea mai de-aproape a organelor de percepţie; în privinţa constituirii consiliilor comunale, numai la Iaşi şi la Galaţi s'au constituit reglementar. In celelalte oraşe, lucrările au fost sabotate de Armeni şi de Evrei, „al cărora moralnicescul karacter nu se bucură de nici o priincioasă reformă". Aceleaşi dificultăţi le întîmpină noua administraţie din par-

tea consiliilor şi starostilor, supuşilor străini, care nu sustrag numai pe conaţionalii lor de sub jurisdicţiile locale şi dela impozite, ci iau „şi din drepţi birnicii ţării în ocrotire". Lupu Balş, unul din comisari, protestează contra metodei de-a forţa „mărturisirea inculpaţilor prin severe pedepse corporale".

Dar aplicarea Regulamentului a stîrnit nemulţumiri şi în mijlocul marilor proprietari, care nu se pot împăca cu „abolirea scutelnicilor, ruptaşilor şi slujilor" şi cu obligaţia de-a se supune dreptului comun.

Pînă şi clerul protestează cînd află de intenţia guvernului de a nu numi în parohii decît absolvenţi ai Seminarului din Socola. — Toţi aceştia: mari proprietari, funcţionari, cler şi supuşi streini găsesc că e „imposibil să se introducă legi nouă într'o ţară veche".

Documentele descoperite şi utilizate de d. Galan deschid o largă perspectivă asupra societăţii moldoveneşti de acum o sută de ani.

■

P. P. PANAITESCU, *Corespondenţa lui Constantin Ypsilanti cu Guvernul rusesc (1806—1810)* (Aşez. Brătianu vol. XX) Bucureşti, 1933, 125 p.

D. Panaitescu publică 36 scrisori, conservate în copie sau în original, de archiva familiei Czartoryski din Cracovia, ale lui Constantin Ypsilanti către miniştrii de externe ai lui Alexandru I: Adam Czartoryski, generalul Budberg şi Nicolae Rumianţof, şi răspunsul acestora. O scurtă, dar substanţială introducere, indică cadrul general al evenimentelor la care se referă această corespondenţă.

Aceste scrisori pun într'o lumină nouă acţiunea politică a lui Constantin Ypsilanti şi motivele care au determinat-o. Cu toate protestările lui de lealitate faţă de consulii franceji, Ypsilanti era complect infeodat politicei ruseşti. El a secondat planurile ruseşti în Balcani, a denunţat guvernului rusesc pe partizanii Franţei din Fanar şi din Principate: Suţu, Callimachi, Hangerli; Constantin Filipescu şi Constantin Balş au comunicat ruşilor tot ce au putut afla despre planurile lui Napoleon, de pildă intrucţiile „lui Bonaparte"(!) către generalul Sebastiani, ambasadorul său la Constantinopol. După destituirea sa, refugiat la Cameniţa, îndeamnă din toate puterile sale guvernul rusesc să ocupe Ţările Romîneşti, asigurîndu-l că aceasta se poate face cu 50.000 de oameni şi că a întîrziat intenţionat expedierea proviziilor destinate capitalei otomane, „pentru a satisface mai bine angajamentului luat faţă de Majestatea Sa, într'un memoriu, de-a întreţine în Muntenia, fără să o coste nimic, 50—60.000 de soldaţi ai săi" (p. 33). In aceiaşi scrisoare, Ypsilanti îşi oferă serviciile, fie pentru a se îngriji de aprovizionarea armatei ruseşti, fie pentru a organiza „un corp militar de 10.000 Romîni". El a prezentat anarhia din Imperiul Otoman în culori atît de întunecate încît Ruşii n'ar fi avut să facă decît un mic efort „pentruca Selim să treacă în Asia cu steagul lui Mahomet" (p. 38); el i-a asigurat de concursuri (revolta ţărilor Romîneşti şi a unor guvernatori turci) care nu s'au produs, ceiace avea să-i atragă mai tîrziu reproşuri amare din partea Ruşilor (p. 47).

Toate decepţiile pe care le-au întîmpinat armatele ruseşti aveau fatal să se resfrîngă asupra lui. Ele au făcut imposibile raporturile lui Ypsilanti cu generalii ruşi, după ocuparea Bucureştilor, cînd Ypsilanti s'a întors în ţară investit de titlul obţinut dela Ruşi de „Domn al Ţării Romîneşti" şi l-au obligat să se refugieze pentru a doua oară în Rusia, unde avea să cunoască toată amărăciunea tratamentului care se acordă unor oaspeţi indezirabili şi Ypsilanti „a fost cel dintîiu care a pus în mişcare acest războiu", după cum se exprimă contele de Langeron, pentruca, profitînd pe urma conflictului dintre Turci şi Ruşi, să se poată proclama suveran ereditar al Moldovei şi Munteniei. Că atît Ypsilanti, cît şi Morusi au format în adevăr acest plan, am arătat-o şi noi în *„Infiinţarea consulatelor franceze în Ţările Romîneşti"* (Rev. istorică Oct.—Dec. 1932).

D. Panaitescu publică un document interesant care dă un conţinut precis acestui plan, în ceiace-l priveşte pe Ypsilanti. E vorba de un memoriu anonim găsit între hîrtiile principelui Czartoryski, şi prezentat guvernului rus în 1807. Părerea d-lui Panaitescu că autorul acestui memoriu ar fi secretarul lui Ypsilanti, „marchizul" de St. Aulaire, e mai mult decît probabilă: Consulii franceji denunţă în St. Aulaire pe inspiratorul „himerei" (adică planului de a deveni suveran independent şi ereditar al Munteniei şi Moldovei) lui Ypsilanti. Memoriul expune principiile de organizare a Moldovei şi Munteniei unite, în cazul că Rusia nu le-ar anexa pur şi simplu. Autorul nu se inspiră în măsurile pe care le preconizează decît dela realitate. El nu vrea să creeze o constituţie, care nu poae fi decît opera timpului, ci se mulţumeşte „ să rectifice şi să pregătească" (p. 74). Convins că „sub o autoritate nobilă, echitabilă şi paternă Moldovenii şi Muntenii ar forma o naţiune foarte stimabilă", autorul propune, ca lucrul cel mai urgent şi mai important, unirea Moldovei şi Munteniei sub un principe ereditar. Statul acesta separat de Rusia la Nistru, de Turcia la Dunăre, „ ar deveni zidul de apărare al uneia şi alteia, şi chezăşia de unire a amîndurora;; (p. 78). Abia după instituirea unui

principe ereditar s'ar putea pregăti elementele unei constituţii. Printre aceste măsuri pregătitoare, autorul recomandă: abolirea capitaliştilor, extinderea legii comune asupra tuturor locuitorilor ţării, inclusiv supuşii streini, abrogarea legii care impiedică pe boieri să iasă din ţară, părăsirea costumului oriental şi a obiceiului, tot oriental, de-a săruta mîna superiorilor, egalitatea tuturor în faţa impozitelor, expulsarea Grecilor, înfiinţarea de şcoli pentru pregătirea viitorilor scriitori ai Statului şi abolirea atribuţiilor judiciare ale Principelui.

Memoriul acesta remarcabil nu vădeşte numai o dreaptă înţelegere a trecutului nostru şi a situaţiei dela 'nceputul secolului XIX, ci şi o încredere rară în virtuţile şi viitorul poporului rominesc.

ANDREI OŢETEA

■

IORGU IORDAN, ***Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a lingvisticii romanice***, Iaşi, 1932, 1 vol. in-8°, 480 pag.

In 1924, d-l Iordan a publicat în *Stand und Aufgabe der Sprachwissenschaft* (Festschrift für Wilh. Streitberg) un condensat articol despre starea actuală a linguisticii romanice *(Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg, Winter, 1924), care s'a bucurat de aprecieri elogioase din partea criticii competente din Occident.

Opera ce avem acum în faţă se află *in nuce* în articolul citat; e însă de douăsprezece ori mai voluminoasă (cuprinde 480 pagini) şi reprezintă meditarea şi prelucrarea unui material vast, adunat în aproape şapte ani de muncă ştiinţifică.

Autorul şi-a împărţit cartea în patru mari capitole. In cap. I, dupăce face un scurt istoric al romanisticii, trece la expunerea doctrinei corifeilor acestei discipline linguistice înainte de 1900, precum şi la aceia a marilor curente din linguistica secolului al 19-lea. Unitatea cap. I o formează însă mult desbătuta problemă a „legilor fonetice", doctrina neogramaticilor ei (Osthoff, Brugmann, H. Paul, Meyer-Lübke) şi a adversarilor ei (Georg Curtius, Ascoli, Schuchardt...) inclusiv starea actuală a numitei probleme (Grammont, Vendryes, Meillet, Puşcariu, Menéndez Pidal...) alături de care ne înfăţişează atmosfera înviorătoare de la sfîrşitul de veac amintit, adusă de Schuchardt şi Meringer, în special prin metoda „cuvinte şi lucruri".

Dintre toţi cei notaţi mai sus, figura lui Schuchardt se înalţă dominantă şi profetică, pentru a rămînea mai departe

nu numai mentorul, divinitatea protectoare a întregii cărţi a d-lui Iordan, ci şi arhegetul linguisticii romanice.

Cap. II e consacrat în întregime şcolii idealiste sau estetice a lui Karl Vossler, cunoscutul profesor de la München. D. Iordan urmăreşte izvorul ideilor lui Vossler în doctrina lui W. von Humboldt, Schuchardt şi a filosofului italian Benedetto Croce; bazat pe o directă cunoaştere a operei linguistului filosof münchenez, d-sa expune cu vădită simpatie teoriile acestuia cu adevărat revoluţionare, faţă de micrologicele preocupări ale „negustorilor de sunete" (căci aşa sînt numiţi neogramaticii de către Vossler), teorii care s'ar putea formula foarte pe scurt astfel: limba este o expresie individuală a spiritului uman, istoria limbii este, prin urmare, istoria spiritului omenesc.

La sfîrşitul capitolului se ocupă de opera multilaterală a lui Leo Spitzer, care, adoptînd principiile şi metodele lui Vossler, nu numai că priveşte, în atît de numeroasele sale lucrări, întregul domeniu romanic, dar întrece chiar pe maestru prin interesul tot atît de viu ce manifestă pentru limba vorbită ca şi faţă de limba operelor literare.

In cap. III tratează pe larg despre geografia linguistică, adică despre studiul cartografic al graiurilor populare. D. Iordan se arată entuziasmat — şi pe bună dreptate — pentru această metodă nouă şi fertilă în rezultate, căci atlasele geografice ne conduc în laboratorul graiului viu. Figura centrală a acestui capitol o formează personalitatea ştiinţifică a lui Gilliéron, linguistul dotat cu o intuiţie aproape unică pentru elementul viu din limbă. Autorul discută cu toată amploarea cuvenită operele capitale gillieroniene: *Atlas linguistique de la France* (care a provocat o vehementă opoziţie în rîndurile unor tradiţionalişti ca Thomas, Bourciez, Grammont, dar a găsit, în schimb, deplina înţelegere din partea lui Meillet) şi *L'Abeille*, considerînd ca adevărate cuceriri pentru ştiinţa limbii următoarele rezultate la care a ajuns învăţatul francez: cuvintele migrează întocmai ca oamenii; în calea lor, ele intră în luptă cu alte cuvinte şi ies biruitoare sau învinse, după cum sînt bine sau rău înarmate pentru viaţă; cuvintele care pornesc din capitale politice şi culturale se bucură de prestigiu şi înving aproape întotdeauna; de asemenea, un centru oarecare de cultură este mai dispus să accepte inovaţiunile linguistice venite din capitală, decît o localitate fără însemnătate culturală.

Pe lîngă acestea, Gilliéron declară insuficiente cele două procedee ale neogramaticilor de a explica prefacerea din limbă: alunecarea sunetelor şi analogia. El descoperă trei cauze fundamentale de schimbare a limbii, de „îmbolnăvire" a cuvintelor: *omonimia, etimologia populară* şi *hipertrofia semantică*. Din nevoia de claritate şi din tendinţa de evitare

a confuziunii, indivizii vorbitori recurg la tot felul de mijloace de „vindecare" [1]) („terapeutica verbală"); aceste procedee terapeutice sînt toate produse psihice. Pentru Gilliéron partea mecanică și distrugătoare a limbii stă în fonetică, în timp ce viața limbii este întreținută de sufletul individului vorbitor, care descoperă mijloacele de vindecare a cuvintelor „atinse de boală", roase de uz.

După Gilliéron, d. Iordan ia în cercetare munca depusă de către specialiștii diferitelor țări pe terenul geografiei linguistice, formînd paragrafe speciale din nume ca acelea a lui Millardet, Bruneau, Terracher, Bloch, Dauzat, Morf, Gauchat, Jaberg, Jud, Hubschmied, von Wartburg, Gamillscheg, Spitzer, von Ettmayer, Griera, Bertoni, Grammont si Terracini.

In cap. IV (care-i și ultimul) intitulat „Școala linguistică franceză", autorul începe cu doctrina lui Ferdinand de Saussure, creatorul școlii franceze, continuă cu aceea a lui Meillet, Vendryes, Bally, Sechehaye, Brunot și Grammont și încheie cu o privire asupra studiilor despre argot-uri (Sainéan și Dauzat).

Ferdinand de Saussure, în adevăr, a fost indoeuropenist; totuși, întocmai ca și Ascoli și Schuchardt, își are un loc justificat într'o introducere în studiul limbilor romanice, atît prin însemnătatea concepției sale despre limbă (concepția sociologică), cît și pentru motivul că mulți elevi și adepți ai lui Saussure sînt romaniști cu renume. Și Antoine Meillet este indoeuropenist, dar există oare o ramură din știința limbii în care acest învățat să nu-și spună părerile, care, de cele mai multe ori, culminează în constructive și originale sinteze?

■

In prefață și de mai multe ori în cursul expunerii sale, d. Iordan declară, cu exagerată modestie, că scrie pentru studenți. Cine răsfoește, chiar numai în grabă, această carte, vede îndată că aici pot găsi cunoștințe serioase și profesorii secundari de limbi clasice și moderne, iar prin discuția critică a problemelor, prin neobișnuit de bogata informație bibliografică (într'o țară fără biblioteci științifice la curent cu toate publicațiunile!) și prin belșugul de note erudite, va putea fi utilizată de orice linguist.

O operă de felul acesteia nu există în altă limbă. Cunoscuta *Einführung in das Studium der romanischen Sprachen* (ed. I 1901, ed. III 1920) a lui W. Meyer Lübke tratează chestiuni principiale cum sînt: granițele exterioare și structura internă a limbilor romanice, materialul limbilor romanice, elementele streine, sistemul fonetic, morfologic, sintactic, numele proprii, iar *Introduzione alla Neolinguistica* a lui M. Bartoli (Geneva 1925) și *Breviario di Neolinguistica* de Bartoli și Bertoni (Modena 1925) nu sînt decît expuneri de teorii personale.

Cartea profesorului de romanistică de la Iași e construită pe un plan mult mai întins; atîtea pagini, ca acele despre Schuchardt, Vossler, Gilliéron, Meillet și Spitzer, fac parte deadreptul din istoria culturii și vor interesa pe orice om de litere.

D. Iordan a pornit la lucru cu o pregătire științifică remarcabilă: la început germanist, s'a format totuși ca linguist la școala savantului ieșan Al. Philippide, ajungînd cel mai de samă elev al acestuia; a studiat apoi la Meyer-Lübke, acel principe neogramatic al romanisticii; la Bonn a cunoscut pe multilateralul și ingeniosul linguist Leo Spitzer, care l-a influențat adînc, sporindu-i entuziasmul pentru maeștrii săi Schuchardt, Vossler și Gilliéron, iar la Paris a avut norocul să audieze chiar pe Gilliéron. Dacă la formațiunea sa teoretică se mai adaugă și cunoașterea practică a limbilor franceză, italiană și spaniolă, se poate afirma că d-sa era indicat să scrie „Introducerea în studiul limbilor romanice".

Ca atitudine generală, d-l Iordan este un linguist de formațiune pozitivistă, cîștigat definitiv de școala idealistă, direcțiunea Gilliéron. Numărul paginilor consacrate lui Schuchardt (34-38; 55-73; 77-80) lui Spitzer (157-165; 274-276; 372-373; 430-431) lui Gilliéron (172-234) și geografiei linguistice (167-323) vorbește dela sine în această privință.

Și fiindcă peste toată cartea plutește spiritul binefăcător al lui Schuchardt, să-mi fie îngăduit a încheia cu o vorbă a acestui ilustru linguist: „Nur dann arbeiten wir mit Glück, wenn wir mit Liebe arbeiten" (Schuchardt-Brevier p. 253 ed. I.), căci, într'adevăr, autorul nostru a lucrat cu iubire.

C. BALMUȘ

[1]) A se vedea exemple caracteristice la pag. 185 și urm.

P E D A G O G I E

IDEI ȘI CURENTE NOUĂ IN PSIHOLOGIA ȘCOLARĂ

DOCIMOLOGIA ȘI RAȚIONALIZAREA EXAMENELOR ȘCOLARE

Sub numele de docimologie trebue să se înțeleagă astăzi acel mănunchi de idei, observații, propuneri și sugestiuni practice care se fac de vre-o 3—4 ani încoace în vederea ra-

ţionalizării examenelor şi concursurilor şcolare, cu scopul de a le adopta nouilor progrese şi ideologiei ştiinţifice a psihologiei experimentale contemporane.

Docimologia sau docimastica cum îi mai spune Piéron, nu este o ştiinţă nouă, ci numai un curent ştiinţific pentru reforma examenelor şcolare actuale, care aşa cum sînt întocmite fac apel mai mult la bagajul de cunoştinţe şi memoria verbală a elevilor, iar nu la inteligenţa şi aptitudinile intelectuale native.

Docimologia urmăreşte să substitue actualelor metode de examen şi modului de apreciere sau cotare a răspunsurilor, care lasă prea multe posibilităţi şansei şi subiectivităţii profesorului, acelaş elev putînd să fie apreciat şi clasificat în mod deosebit de ceilalţi profesori ai săi, un sistem de norme şi criterii obiective, care să facă posibilă dreapta evaluare a capacităţii sale intelectuale.

Factorul acesta de eroare subiectivă, din care de cele mai deseori rezultă consecinţe destul de serioase pentru desvoltarea intelectuală şi formaţiunea profesională a copiilor, de care mai mult sau mai puţin sînt conştienţi şi profesorii pedagogi, în ultimul timp a fost pus în relief prin studii experimentale şi anchete atît în Germania ca şi în Franţa, de diferiţi cercetători. Cităm în acest sens interesantele studii ale lui *Laugier* (profesor de fiziologie la Sorbonna) şi *Weinberg*, precum şi acela al lui *Biegeleisen*, publicate în *„L'année Psychologique"* şi *„Revue scientifique du Travail"*, acum 2 ani. Anchetele acestea au relevat cu date statistice impresionante arbitrariul şi nedreptăţile de apreciere care se fac elevilor, chiar de profesorii cei mai bine pregătiţi şi mai bine intenţionaţi. *Fundaţia Rockefeller* sesizîndu-se de importanţa socială a chestiunii a însărcinat o comisiune internaţională care s'o studieze şi să propună soluţiuni de îndreptare. Ea a fost deasemenea discutată în congresul dela *Nisa* din August 1932, organizat de *„Liga internaţională pentru educaţia nouă"* cu care prilej s'a arătat din nou necesitatea unei anchete privitoare la influenţa pe care o exercită examenele asupra nouilor metode de educaţie, insistîndu-se în deosebi asupra dificultăţilor care le prezintă acestea aplicării şi generalizării lor.

. . . .

Ce soluţiuni propune docimologia?

Şcoala prin examenele sale nu trebue să urmărească controlul formaţiunii educative a elevilor [1], al bagajului lor de cunoştinţe la finele unui ciclu de studiu, de pildă: bacalaureatul. Ea trebue să urmărească şi să aprecieze nu atît valoarea memoriei verbale cît valoarea inteligenţei înăscute, nu cunoştinţele, ci deprinderile de gîndire şi metodele de lucru, a căror achiziţie, indiscutabil, este superioară cantităţii suvenirurilor acumulate.

1) *Cf.* H. Piéron: Les relations des examens avec les méthodes nouvelles d'éducation; in *l'Ere Nouvelle* No. 73, Decembre 1931, pag. 270.

Examenele de concurs, de selecţiune care se ţin de obicei la intrarea într'un ciclu de studii de cultură generală sau formaţie profesională, deasemenea trebuiesc modificate în acelaş spirit.

Ele trebuiesc să selecţioneze pe candidaţi nu în virtutea preparaţiunii anticipate a cunoştinţelor memorizate, cu alte cuvinte a dresajului mintal ci pe baza examinării directe a funcţiunilor inteligenţei lor native. Această pregătire anticipată, acest dresaj intelectual care viciază condiţiile selecţiunii şi care este singura cauză a surmenajului copiilor, susţine Piéron, trebuieşte interzisă şi făcută imposibilă prin obligarea elevului de a deslega anumite chestiuni de examen care vizează judecata şi jocul liber al funcţiunilor sale intelectuale.

. . . .

Probele actuale de examen trebuesc înlocuite prin texte speciale psihologice care permit aprecierea inteligenţei copiilor independent de cunoştinţe şi instrucţia lor generală, sau prin probe speciale de cultură.

Dăm spre exemplificare două modele de asemenea probe de examinare, care sînt în uz la şcoala normală din Morlanwelz (Belgia) şi care sînt în acelaş timp un exemplu de modul cum trebuiesc constituite probele celorlalte materii. Prima priveşte istoria, cea de a doua geografia.

In ce priveşte cea dintîi se dă elevilor să citească pasagiile a doi istorici, privitoare la economia politică a Belgiei între 1830—1890.

Pe baza acestor texte se cere elevilor să degajeze trăsăturile caracteristice ale evoluţiei economice ale acestei ţări, în cursul acestei perioade. Orice adaos de cunoştinţe care nu face parte din textele citite este considerat ca o greşală.

La geografie proba este următoarea: elevii sînt aşezaţi în faţa unui crochiu care reprezintă, de pildă, natura pămîntului Ţărilor de jos. In acelaş timp li se mai prezintă un tablou de cifre privitoare la umezeala climatului, la cultura solului şi principalele produse de export ale acestor ţări.

Elevii trebue să pună în legătură toate aceste date şi să le explice unele prin altele.

Este cazul să amintim, că „Ţările de jos" nu trebue să fi figurat de loc ca obiect de studiu în clasa respectivă, în cursul anului, principiul acestei metode fiind ca proba de examen să nu facă parte din materiile pe care elevii le învaţă în şcoală.

Evident, aceste probe, ca și textele, trebuesc să fie aproximativ adaptate nivelului mintal al elevilor, dificultățile lor fiind gradate și eșalonate pe virste.

Spre deosebire de cele de al doilea, ele nu urmăresc în mod imediat determinări sau măsurători cantitative ale inteligenței copiilor, ci numai să stabilească, dacă copilul înțelege, judecă și reflectează asupra chestiunilor propuse și dacă este capabil de un efort de sinteză mintală pentru soluționarea lor.

Concepțiunile docimologice reprezentînd o reacțiune rezonabilă împotriva intelectualismului mnemonic care domină astăzi școala noastră ca și cea de aiurea, trebuesc susținute în propaganda și acțiunea lor socială de raționalizare a metodelor de examinare și promovare a valorilor școlare.

Rezultatele lor nu pot fi decît fecunde și folositoare societății, deoarece ele vor face posibile: cunoașterea obiectivă a valorii intelectuale a elevilor în cursul anilor de școală, selecția lor normală și o îndrumare profesională mai potrivită aptitudinilor și capacității lor mentale.

CONSTANTIN GEORGIADE

ȘTIINȚE SOCIALE

STATISTICA MIGRAȚIUNILOR

Migrațiunile constituesc un fenomen foarte interesant din multe puncte de vedere: biologic, economic, social, cultural etc. Problema influențelor, a integrărilor, a disoluțiilor sociale, problema tradiției, a inovației, a distanțelor sociale, problema omogeneizării și a răspîndirii sociale, nu pot fi lămurite fără o raportare la migrațiune, care pe plan omenesc indică un aspect al mobilității sociale, factor important al morfologiei și prin urmare al explicației sociologice. Migrațiunile mai însemnează practic foarte multe probleme de administrație, de drept, de poliție. Științele sociale sînt prin urmare interesate în cel mai mare grad de studiul științific al acestui fenomen. Momentul cel dintîi și unul din cele mai importante în cercetarea migrațiunilor este statistica. Iată pentru ce ne interesează de aproape concluziile Conferinței internaționale dela Geneva (din Octombrie 1932) închinată statisticei migrațiunilor. (Textul în întregime și un raport asupra lui se găsesc în *Revue Internationale du Travail*, Ian. 1933).

Constatînd că în ansamblul său statistica migrațiunilor

din punct de vedere internațional se găsește încă într'o stare imperfectă, Conferința propune o serie de desiderate pe cari diferitele țări ar fi bine să le realizeze treptat. Reproducem pe cele mai importante dintre aceste rezoluții.

In principiu statistica migrațiunilor trebue să tindă la înglobarea tuturor actelor de deplasare internațională de-o anumită durată, cu excluderea călătoriilor de turism. Migrațiunea este durabilă sau temporală, după cum depășește sau nu termenul de un an. Ar fi bine să se distingă în statistici cele două feluri de migrațiuni. Emigrarea și imigrarea atît în ce privește naționalii, cît și streinii e bine să se distingă de asemenea. Transmigrarea apoi să fie înregistrată aparte. Migrațiunile între metropolă și colonii situate în continente diferite, chiar dacă juridic sînt socotite un fenomen interior, ar fi totuși recomandabil să figureze cu titlu complimentar în statistica migrațiunilor internaționale. Fiecare țară să comunice Biroului Internațional al Muncii cît mai exact definițiile cari stau la baza statisticei lor naționale. Conferința mai recomandă colaborare între serviciile statistice naționale pentru a înlătura lacunele pe cari nu le pot evita singure.

In ce privește metoda de urmat pentru stabilirea statisticei, conferința preferă statistica porturilor, statistica declarațiilor de reședință, statistica controlului în frontiere și statistica fișelor detașabile de pe un anumit document — toate metode existente — și propune o metodă internațională uniformă care rămîne să fie fixată ulterior, după un studiu minuțios și competent.

Pentru clasificarea datelor statistice internaționale, conferința recomandă să se specifice pe cît posibil în informațiile naționale distincțiunile cari urmează: migrațiunile continentale și intercontinentale, naționalii și streinii (complimentar: limba, origina etnică și țara de naștere a emigrantului, sexul și virsta, pe grupe din cinci în cinci ani, categoriile profesionale (9 grupe): agricultura, mine și cariere, industrii de transformare, transporturi și comunicații, alte industrii, comerț și finanțe, casnici și servicii personale, profesiuni libere, persoane fără profesiune sau cu profesiunea necunoscută. Se recomandă o clasificare a migranților și după situația lor socială: independenți (patroni, meseriași), persoane angajate (personal de direcție, muncitori manuali, amploiați), alții, membri ai familiei lipsiți de profesie. Ar fi mai de dorit să se distingă migranți și după categoriile următoare (ținînd seamă de sex): căsătoriți, văduvi sau divorțați, celibatari; — izolați sau cu familia etc. Se mai cere ca statisticile să fie întocmite periodic cel puțin odată pe an, iar pentru uniformitate să se țină seamă numai de anul civil. Conferința, firește, nu poate decît să expună deziderate, însă ar fi un

imens folos dacă statele vor ține să le realizeze. N'ar însemna numai o bună organizare a statisticei, ci și un aport dintre cele mai însemnate la științele sociale.

CERCETĂRILE MONOGRAFICE

Secția sociologică a Institutului Social Romîn întreprinde încă din 1925 cercetarea științifică a realității romînești, sub conducerea directă a profesorului *D. Gusti*. Se procedează pe cale monografică, alegîndu-se deocamdată sate reprezentative din diferitele regiuni ale țării. Primele rezultate importante au fost publicate de curînd în *„Arhiva pentru știință și reforma socială"* (N-rele 1-4, 1932) care cuprinde peste 500 de pagini închinate acestor probleme. Se știe însă că monografii de comune s'au mai întreprins atît la noi cît și în streinătate, încît cea dintîi problemă care se pune este dacă meritul cercetărilor citate constă numai în faptul că se fac sau aduc și o nouă metodă de lucru, un nou punct de vedere. „Arhiva" ne dă referințe și în această privință. Monografiile Institutului se întreprind în lumina sistemului de sociologie al profesorului D. Gusti și merg pînă la epuizarea totală a unui grup delimitat de fenomene sociale. Scopul ultim al acestor monografii este caracterizarea voinții sociale a grupului studiat, pentrucă realitatea socială în esență este voință socială. Voința socială se desfășoară într'o activitate necontenită și variată care se poate însă reduce tipologic la patru categorii fundamentale numite manifestări sociale — economice, spirituale, juridice și politice. Cele dintîi sînt elemente constitutive ale vieții sociale, ele fac ca realitatea socială să se mențină. Orice monografie sociologică în conformitate cu acest sistem trebue deci să urmărească într'un sat sau altă unitate socială cele patru categorii ale activității sociale și cum se integrează ele în unitatea imediat superioară. Cu aceasta se epuizează partea descriptivă, fenomenologică a cercetării. Monografia sociologică nu este însă numai descriptivă, ci și explicativă. De aceea trebue să urmărească geneza fenomenelor sociale și determinările cari au provocat starea specifică a faptului. In lumina aceluiaș sistem cauzalitatea socială este de natură dualistă — odată interioară, prin dinamismul specific al voinții și apoi exterioară prin mediul înconjurător care condiționează viața socială. Aceste condiționări ale manifestărilor sociale se numesc cadre și sînt reduse tipologic la patru mari categorii — cadrul cosmologic, biologic, istoric și psihologic. Cadrul cosmologic indică raporturile dintre natură și societate, cel biologic raporturile dintre existența fizică a omului și activitatea lui socială — constituesc împreună cadrele naturale; — cadrul istoric indică de-

terminarea unui fapt social de către un alt fapt social precedent, iar cel psihologic, de către un fapt social coexistent, — constituesc împreună cadrele sociale (societatea are cadru). In felul acesta cercetarea monografică este cît se poate de completă.

Monografiile Institutului inaugurează la noi și metoda de lucru colectiv. Ele nu sînt opera unui singur individ, ci a unei grupări de specialiști și tehnicieni cari colaborează pentru un studiu al realității sociale din cît mai multe puncte de vedere. Se tinde astfel la înlăturarea generalizărilor pripite și a cercetărilor unilaterale. Ceeace incontestabil că nu va putea să însemneze decît un folos pentu știință: se repune încă odată realitatea în toate drepturile ei. Observația este în definitiv singura metodă de promovare a cunoștinții omenești.

T. HERSENI

RECLAMA FILMELOR

Rominul — poate fiind că e „născut poet" — nu-i cituş de puţin negustor. Spiritul economic nu există în nobila noastră ţară. Şi cînd zicem „romin", înţelegem rominul de ori şi ce confesiune, ortodox, catolic, evreu, protestant. Să nu se crează că boerul romin este cu mult mai abil în afaceri decît Rominul ne-ovrei. Ar fi cu totul nesociologic să ne închipuim că într'o ţară de paralizie economică generală şi progresivă ar putea cineva — fie el Israel în persoană — să se derobeze dela atmosfera de tembelism, neexactitate în relaţii şi miopie comercială, care predomneşte.

A fost întotdeauna o idee scumpă mie, şi pe care o întrebuinţam ca argument în contra antisemiţilor, aceea a unei egalităţi în incapacitate între negustorul romin evreu şi negustorul romin ne-evreu.

De astă dată, pot invoca în sprijinul ideii mele, un fapt precis şi deosebit de doveditor. E vorba de comerţul filmelor, de exploatarea, închirierea, plasarea, vînzarea şi desfacerea lor în marele public prin reprezentare în săli cu intrare plătită. Nici o altă „branşă" — ca să vorbim în jargon tehnic — nu cuprinde un mai mare procent de evrei. Ecranul e o negustorie evreească prin excelenţă. Proprietarii „romini" de filme şi de săli sînt extrem de puţini şi, chiar cînd sînt, se înconjură mai întotdeauna de un personal evreesc. Şi cu toate acestea, nicăieri cecitatea comercială rominească nu-i mai evidentă ca în ramura cinematografului.

Fireşte, nu se poate spune că e o activitate care merge rău, care dă deficite — deşi falimentele nu-s nici ele aşa de rare. Să ne gîndim însă că ecranul a devenit azi o voluptate de care nu înţelege să se dispenseze nici-un cetăţean din acei care au cu ce nu muri de foame. Odinioară, plebea flămîndă cerea nu pîine, ci, „pîine şi reprezentaţii". Cinematograful de azi e o necesitate egală cu aceea a *circenselor* de altă dată.

Afară de asta, să nu uităm că Rominia este o ţară neproducătoare de filme, aşa încît negustorii nu au de luptat cu impedimentele contingentării. Pe piaţa noastră naţională se pot aduce orice şi oricîte filme voim. Rămîn, desigur, riscurile unui refuz din partea comisiei de cenzură. Dar activitatea acestei comisiuni dovedeşte că respingerile de filme sînt extrem de rare.

Aşa dar, exploatarea cinematografică, prin natura mărfii şi prin mentalitatea clientelii, este o exploatare în general fructuoasă. Iată de ce sălile de reprezentaţie sînt de obicei pline. Aceasta însă nu vrea să zică de loc că acei ce se ocupă cu conducerea întreprinderii nu-s, de cele mai multe ori,, de o lipsă de inteligenţă economică într'adevăr remarcabilă.

Aceasta apare mai ales evident în felul cum proprietarii sălilor de cinema îşi fac reclama filmului. Niciodată nu vom găsi, în frazele ce compun anunţarea unui film, nimic care într'adevăr să ne deschidă curiozitatea. Textul informaţiunei este deobiceiu aşa:

„Cu începere de azi, la cinematograful cutare, cea mai extraordinar de genială capodoperă a ecranului, cu X., preferatul femeilor, şi Y., adorata bărbaţilor". Sau:

„...cea mai formidabil de extraordinară super-realizare cinematografică a Lumii, cu X., cunoscutul geniu al ecranului, şi cu Y., regina jocului şi sex-apeallului".

E drept că uneori proprietarii plătesc la ziare cîte o ca să zicem aşa „cronică", o analiză judicioasă a filmului, unde găsim aprecieri obiective ca:

„*Demonul Femeilor*" n'are calificativ. A spune că antrenează la culme, că te biciue pur şi simplu, că te uimeşte prin neprevăzutul situaţiilor şi prin splendoarea montării, sînt paleative (!) incolore pentru magnificenţa realizării".

Veţi recunoaşte că, între o astfel de aspră critică şi simplele anunţuri de „supergeniale capodopere" diferenţa nu e mare. Dar ce e mai cu samă comic este că toate filmele, absolut toate, fie bune, fie rele, sînt lansate identic, în termeni exact aceiaşi. In chipul acesta e riguros imposibil pentru viitorul consumator să ştie care din capodoperele săptămînii e mai mult şi care e mai puţin genială. Aşa că alegerea filmului la care se va duce va fi determinată tot de numele actorilor sau de fotografiile de pe stradă — adică după indicii care nu au nevoe de concursul ziarelor.

Şi să nu credeţi că toate anunţurile de care vorbeam şi care se neutralizează unele pe altele, sînt gratuite. Dimpotrivă, ele costă o avere. Şi-i un semn caracteristic pentru acea incomprehensiune comercială de care vorbeam în obstinaţia cu care se cheltuesc milioane de lei pentru un gen de reclamă, care nu influenţează, aproape de loc, marele public (mai ales într'o epocă de criză ca cea de azi, cînd cineva nu dă 40 sau 60 de lei pentru un loc înainte de a se fi uitat foarte atent la fotografiile de afară şi a fi comparat diversele filme; căci „premierele" se dau în acelaş cartier, şi comparaţia este la îndemîna oricui).

In aceeaş ordine de idei, un director de ziar îmi spunea că a vrut să înfiinţeze în gazeta lui o cronică cinematografică. In acest scop a încercat să obţină pentru eventualul său cronicar o cartă permanentă de intrare. Dar a întîmpinat un refuz general. Toţi proprietarii de săli îi răspundeau, invariabil, că acest gen de literatură nu-i interesează. In schimb, fiecare gazetă are o cartă permanentă, dar pentru director, nu pentru cronicar. Insfîrşit, uneori economistul nostru răspundea: „Inţeleg dacă ne-ar lăuda; dar să-i dăm gratis ca să ne înjure..."

Ei bine, asta tocmai ar trebui să priceapă toţi aceşti negustori: chiar cînd se critică un film se aduce un mare serviciu comerţului de filme. Existenţa într'un ziar, a unei rubrici permanente consacrată cinematografului este cel mai bun stimulent al gustului pentru cinematograf în genere. Este cel mai sigur mijloc de a transforma un spectator ocazional într'un vizitator obicinuit al sălilor de filme.

Odată deşteptat, în mod general, interesul lui pentru acest soiu de spectacole, se naşte deprinderea de a merge la cinematograf. Şi asta e ţelul ideal la care trebue să tindă comerciantul de artă cinematografică: să transforme pe acela care merge la un film bun pentru că toată lumea îl laudă, sau care merge la cinema pentru că întîmplător are de omorît două ceasuri, să-l transforme într'un om care se duce la cinema din principiu. Şi un asemenea rezultat nu se poate obţine decît prin analize critice scrise de scriitori adevăraţi, nu prin reclame deghizate cum sînt cele din atîtea periodice. Cetiţi cronicile, bunăoară ale lui Alfred Savoir din „Marianne". Se referă la filme rulate în Franţa. S'ar părea că reclama pentru cetitorul bucureştean este aci nulă. Şi totuşi sînt sigur că acel ce s'a obişnuit să pună interes în analizele făcute de Savoir a căpătat, prin aceasta, un interes mai mare pentru cinematograf în genere, şi deci îşi va face din ce în ce mai des o datorie din a nu scăpa nici unul din filmele săptăminii.

Mă gîndesc adesea la cîte servicii ar aduce un buletin săptăminal, un fel de „program călăuză", prin care cetăţeanul bucureştean să ştie, în seara cînd vrea să iasă în oraş pentru a se distra la cinema, la ce film să se ducă întîi. Şi analiza din buletin îl va ajuta să fie atent la greşeli sau la calităţi care poate i-ar fi rămas neobservate, sau, dimpotrivă, asta îi va da prilejul să fie de altă părere decît cronicarul, obligîndu-l să-şi motiveze opinia cu argumente. In toate cazurile însă, el nu va mai asista la spectacol în felul pasiv al unui simplu client american, ci în mod lucid şi critic.

Pînă atunci însă, cumpărătorul de bilete va fi nevoit să continue a se orienta (sau mai corect să continue a nu se orienta) după reclamele anunţînd super-geniale capodopere...

D. I. SUCHIANU

CRONICA VIEȚII

MISS UNIVERS

Odată cu primăvara, omenirea civilizată — copleşită de amare probleme greu de rezolvat: dezarmări, revizuiri de tratate, contingentări economice, devalorizări monetare — îşi odihneşte frămîntarea şi îşi dilată sufletul, ca şcolarii în vacanţă, ocupîndu-se ştrengăreşte de alegerea unei „Miss Univers".

Diversiunea aceasta frivolă a continentelor — mai ales a celor răvăşite de război — se explică pînă la un punct; — dar prelungită atîţia ani, aşteptată mai cu ardoare ca o conferinţă a Ligii, ca o nouă lucrare de Einstein sau de Bernard Shaw, — reglementată cu aşa multiple atenţiuni şi trîmbiţată cu aşa larmă, — începe să devină antipatică şi obositoare ca un parvenit sgomotos care-şi prelungeşte vizita într'o casă de boeri scăpătaţi.

Oricum! Mult are să mai ţie parada asta de pulpe şi de şolduri provocătoare, de graţii şi ochiade fotogenice? Se va mai prosti mult timp lumea civilizată în admiraţia zîmbitoarelor maimuţăreli femenine, înregistrate copios de mii şi mii de obiective pe toate plajele celebre?

In schimb, cîţi cunosc figura unei *Miss Cawel*, eroină de război — şi cine a văzut vreodată cum arăta la faţă, în tinereţea ei, modesta eroină — de laborator, *M-me Curie?*

N'am nimic împotriva frumuseţii plastice femenine, — o admir şi eu, în treacăt, ca orice om de gust, — dar ce nevoe să se coalizeze lumea întreagă spre a deschide şi asigura viitorul unor evidente farmece corporale? Un delicios năsuc obrasnic şi un îndrăzneţ picioruş agil vor şti să adulmece urma fericirii şi să-şi croiască drum în viaţă fără ajutorul naţiunilor coalizate.

Sînt însă pe lumea asta necăjită, alte Miss-e, deţinătoare de valori mai puţin plastice şi mai nebăgate în samă, dar mai mari şi mai durabile. Unele ajung să se valorifice, altele nu. Acestea ar trebui puse la concurs, ar trebui proclamate şi ajutate.

O mai nobilă „Miss Univers" a literaturii ca *Selma Lagerlöf* nu are omenirea, dar ca să poată primi, tardiv, premiul Nobel, — un ajutor de bătrîneţe! — cîte n'a îndurat, ce nu a sacrificat, în ce tinereţe aspră nu s'a trudit, fără cămin

și fără fericire! Asta numai pentrucă Selma Lagerlöf nu are ochi provocători de Salomee, ci numai ochi sublimi de bunică universală. Dar cînd s'a mai pomenit să se premieze niște ochi de bunică sublimă, chiar dacă lucesc într'un căpșor tînăr de douăzeci de ani, cu atît mai puțin cînd îi poartă o bunică veritabilă?!

Oricum și oricît de puțin succes ar întîmpina ideea mea, eu aștern aci, intr'o doară însă cu mare dor de realizare, propunerea alegerii unei „Miss Univers" după cu totul alte criterii decît cele actuale.

Fie în capitala Franței, a Statelor-Unite, sau în orice metropolă de cultură, — să se proclame, anual, în urma unor variate și severe concursuri, cea mai valoroasă Miss Univers a spiritului și a sufletului creator. Cum femeea lucrează azi pe toate tărîmurile, s'ar putea da un ajutor eficace unei tinere cercetătoare în domeniul științei, unei aviatoare, sau unei mari artiste.

Pe miss-ele Univers ale plasticei corporale — se întrec magazinele de mode să le îmbrace, să le plimbe și publicul se întrece să le prezinte omagii și cadouri somptuoase. Cine se întrece, la noi, să netezească drumul de calvar al atîtor admirabile femei de acțiune, mai demne de titlul „Miss Romînia". Și desigur, în toate colțurile lumii, se fărămițează în suferință și nevoi, — necercetate și neajutate, — mari și nobile energii femenine, demne de a căpăta titlul, prin sine superb, de „Miss Univers" — dar devalorizat prin instituirea unui concurs frivol și deșuchiat.

ZOE VERBICEANU

■

VECINII NOȘTRI

LADISLAW REYMONT

Este acel romancier care împreună cu Zeromski a ilustrat romanul polon contemporan, preamărind cele două aspecte esențiale ale existenței polone înainte de război: revolta eroică contra destinului și voința tenace de a exista — iar după război a ridicat proza epică polonă la cele mai sublime creații de spirit și formă.

*Reymont *) este cunoscut întregii lumi prin romanul său „Țăranii", încoronat de premiul Nobel în 1924, — roman care este un ritm al vieții și al pămîntului-mamă stăpînit de țăranul „glebae adscriptus".*

Pe Reymont l-a interesat în special omul dela țară și a descris sufletul lui mistic și credincios, cu toate durerile și bucuriile lui. L-a inspirat războiul și psihologia celor cari participau la el. Nuvela de față tratează un astfel de subiect.

E C O U L

Tunurile tăcură iar din fundul unei camere întunecate se auzi tremurînd o voce spăimîntată.

— Ai văzut chiar tu pe tata că fugea?

— Ți-am spus odată, mamă.

— Și apoi nu l-ai mai văzut?

— E întuneric și mulțimi de soldați se bat cu puștile — spuse cineva cu putere.

— Unde arde? Focul pare din ce în ce mai mare.

— Arde piața. — Nemții merg din casă în casă, stropesc cu gaz și dau foc.

— Doamne, va arde tot orașul! — zise o voce suspinînd în întuneric. Și noi vom muri cu toții!

Și parcă, pentru a confirma aceste cuvinte, bubuitul care se liniștise un moment reîncepu cu furie. Departe în întuneric, urlau proectilele. Casa compusă dintr'un etaj se cutremură pînă în temelii; ușile trosniră cași cum ar fi fost sdruncinate de-o mînă nevăzută; soba se dărîmă, tablourile

* A murit în 1925, în vîrstă de 50 de ani.

căzură de pe pereți, mobilele crăpară și frînturi de sticlă căzură dela geamuri. Tencuiala care cădea dela tavan făcea aerul din cameră greu de respirat. Era întuneric și numai prin ferestrele deschise se strecura lumina singeroasă a incendiului din apropiere.

Intr'un colț în fața icoanei Fecioarei din Censtochov pîlpîia o lampă cu gaz. Din patul așezat în fundul camerei se ridicau neîncetat gemetele copiilor iar atunci cînd înceta sunetul și urletul tunurilor izbucneau rugăciuni disperate.

— Mi-e frică! mamă, mi-e frică!

Dar șuerul tunului sufoca acele gemete care păreau ciripiri de păsărele înspăimîntate, casa părea că se zbate, se sfărimă în toate părțile, scîrțîitul o făcea să semene cu o corabie răsturnată de uragan, cu o corabie condamnată pierzării. Mama căuta să liniștească pe copii dar cuvintele nu o ajutau și copiii plîngeau din ce în ce mai tare.

— Copii, dormiți! Nu vor mai fi tunuri, nu plec de lîngă voi, copilașii mei; să nu vă fie frică! Indată ce va veni tata ne vom duce la mătușa să culegem pere. Iosefe, ia uită-te dacă nu vine cumva tata!

Băiatul se ridică fără a răspunde și ca și cum ar fi fost beat se legănă și se sprijini de zid. Știa că tată-său nu se va mai întoarce. Cu cîteva ore înainte de a apune soarele l-au împușcat Nemții. L-a văzut murind cu ochii săi! Avea încă mîinile pătate de sîngele lui. Soldații l-au îndepărtat cu puștile de cadavru. Fugi acasă cu această știre, dar o forță superioară voinței sale îl făcu să mintă pe mamă-sa.

Avea încă în urechi acel strigăt teribil, dar observîndu-i fața care purta semnele unei neliniști chinuitoare nu mai putu vorbi. Ar fi preferat mai bine să moară decît să aducă durere nouă și teribilă. O închise în sine. Avea numai acea durere nouă și teribilă. Avea numai patrusprezece ani dar acele zile de război și moartea tatălui i-au îmbătrînit sufletul — bătrîn ca lumea, ca durerea, ca umanitatea. Privea toate lucrurile cași cum ar fi alunecat intr'un vîrtej din ce în ce mai adînc și nu mai simțea nici frică, nici neliniște. Sufletul i se pietrifică. Rămase rezemat de zid privind în gol focul și coloanele de fum. Orașul murea; în întunericul înfricoșător, ghiare monstruoase îl chemau, îl distrugeau.

Coloanele de fum învăluiau lupta și focul. Căsuța cu poarta deschisă, era rezemată de șanțul ce ducea la cimitir, unde trosneau mii de cruci albe. Pe șoseaua ce ducea la orașul din vale fugeau mașini, mergeau în marș soldați, se rostogoleau tunuri și cavaleria zbura în goană; din cînd în cînd — cu strigăt nebun și spăimîntător — turme de oameni fugeau spre cîmp, în întuneric; se refugiau în dumbrăvi și

șanțuri spre a scăpa de acea furtună de tunuri, care, șuerînd cădea în toate părțile.

Băiatul, după ce stătu puțină vreme în prag, intră în casă.

— Ei, tot nu se vede? Nu s'o fi dus pela cineva? — întrebă mama.

— Mi-a spus, că voia să se ducă pela unchiu... poate că va rămîne noaptea aceasta acolo.

— Să ne lase singuri intr'o noapte atît de teribilă? Dar va veni. Va veni prin cîmp. Drumul e mai lung dar sigur. Acolo nu e luptă. Nu-i așa?

Iosef, sub un pretext, ieși afară; se temea să nu se trădeze. Tunurile băteau mai tare iar obuzurile brăzdau întunericul ca un meteor. Deoparte, în noapte, urlau oribil mitralierele și răsunau descărcăturile de pușcă... Se auzea șueratul mitralierelor cari loveau arborii cimitirului și acoperișul gudronat al caselor. Lupta părea că este spre sfîrșite, dar focurile se aprindeau mereu mai violent. Orașul învăluit intr'o pînză de fum părea un rug enorm; abia, abia se observau străzile asemănătoare unor răni sîngeroase și casele ce păreau că tremură sub amenințarea teribilă a distrugerii. Și din acel infern, peste trosnetul incendiilor și loviturilor, deasupra tunurilor și șueratului de proectile, se înălța fioros un mare urlet omenesc. Suspinurile și plînsetul păreau că izvorăsc din fundul pămîntului. Deodată un sunet strident tăie văzduhul și Iosef fu aruncat peste zidul de asalt în șanțul de lîngă drum. Iși reveni abia de dimineață și se sculă încet. Din casă nu rămăsese decît o grămadă de ruină de unde se auzea un geamăt muribund.

Băiatul se repezi pentru a salva. Dar sforțările erau zadarnice; inutil își însîngeră mîinile și căzu de oboseală; nu reuși să-și facă intrare între ruini. Disperat, fugi să ceară ajutor vecinilor, dar casele erau goale și devastate. Rugă, ceru milă, îngenunchie înaintea fiecărui trecător cerînd ajutor. Auzea geamătele cari deveneau din ce în ce mai slabe cași cum s'ar fi îndepărtat puțin cîte puțin... apoi tăcură de tot. Și-a dat sama că s'a sfîrșit și căzu pe pămînt fără forță, cu creerul gol, aproape în nesimțire. Se făcu ziuă. O zi senină, învăluită în fum și în miros de incendiu. Orașul ardea încă, dar lupta se terminase.

Soarele era pe cer, iar pe stradă răsună trîmbița militară și în pulbere apăru o coloană de soldați. Muzica răsună mai tare, mai triumfător și pămîntul se cutremură sub mii de pași. Scînteie la soare o pădure de nepătruns de baionete; numeroși ochi străluceau crud și sălbatec. Un ofițer călare pe un murg măreț se opri și înainte de a trece prin poarta cetății dădu un semnal. Un cor puternic de voci iz-

bucni. Inaintau pe străzile orașului incendiat și distrugeau totul în calea lor ca un fluviu enorm, amenințător și umflat.

Iosef se ridică pe spate; sîngele i se sui în obraji. Ii urmărea. Plin de mînie luă un bolovan de piatră și-l asvîrli cu toată forța în capul ofițerului.

— Na, pentru toți, cîine blestemat! — strigă tare. Ofițerul se legănă pe cal, dar în aceiași clipă o sută de baionete, o sută de puști, o sută de cizme, căzură ca un uragan asupra îndrăznețului, și plecară apoi deacolo cu cîntecul lor triumfal. In drum rămase o massă informă de carne din care se distingea numai un pumn închis ridicat în sus — amenințător!

Traducere din limba polonă
de ELENA EFTIMIU

SCRISORI DIN GERMANIA

REVOLUȚIE ȘI RASSISM

In jurul Germaniei „revoluționare", publicistica streină a creiat predispoziții de interpretare greșită a rassismului hitlerist.

In primul rînd, firi fugare întemeiate pe panică sau împlinire de rămășag, au dat uneori streinătății ideia că Germania se confundă cu atitudnica rassistă sau reacționară. Admiratorii pătimași dela distanță au creat naționalismului german o faimă legendară.

Ei bine, e nevoe de precizat că Germania actuală militează în majoritatea relativă și calitativă în afară de ideia reacționară sau rassistă. Inăbușirea vremelnică a contingentului opozitionist se explică numai prin brutalitatea dictaturii.

In fața autocratismului se găsește în primul rînd, o categorie socială mai calmă — aceia a vechei burghezii și a lumei economice, care se menține pe linia ideei democratice, pacifiste și chiar pur liberale. Mai mult: chiar unii capitaliști, cari aveau odată deprinderea de a domina aproape feudal raporturile de piață prin monopol și protecție etatistă, au început astăzi să aibă nostalgia liberalismului economic. Există în Germania o categorie autentic burgheză — intelectuali sau oameni de afaceri — cari au aversiune pentru capriciul revoluionar, pe motivul destul de firesc al cultului pentru prosperitate materială sau spirituală. Liberalismul german a fost recent înzdrăvenit printr'o contribuție ideologică de multă importanță. A apărut o reacțiune elegantă și sobră față de izbucnirea atît de brutală a plăcerii populare pentru dictatură.

Desigur însă că mai rămîn, încă, elemente capitaliste, care încearcă să speculeze evenimentele politice. In special anumite întreprinderi mari, cari au finanțat rassismul în opoziție, vor avea mult profit prin realizarea programului de înarmare.

In fața burgheziei democratice se află frontul marxist al social-democraților și comuniștilor. Stînga germană, cu toate că e desbinată, dispune de o doctrină robustă și de o puternică organizare politică. Proletariatul industrial și un contin-

gent important de intelectuali formează astăzi o opoziție îngrijorătoare pentru național-socialiști.

La o distanță mare față de socialismul proletar și într'o apropiere echivocă față de burghezia capitalistă, se află hitlerismul. Printr'o monopolizare aparentă a atitudinii naționaliste și revizioniste, hitlerismul a putut crea un curent mai zgomotos prin ademenirea unei majorități a micei burghezimi și a „baronilor" monarhiști. Astfel, o idee numai politică și o revanșă socială, au putut fi confundate cu un ideal național suprem. Sub firmă revizionistă și revanșardă s'a creat un mit. Amintirea unui regim comod de disciplină monarhică automată, a cuprins ușor gîndul de răzbunare al categoriilor sociale victime ale transformărilor postbelice. „Baronii" au întins mîna foștilor vasali, pentru a se crea „Germania care renaște".

Alături de specularea naționalismului sacru, rassismul hitlerist a utilizat o parte din capitalul metafizic și ideologic al Germaniei vechi. A fost o argumentare comodă. Teza hitleristă a fost plăsmuită cu material obținut cu reducere. Germania realistă și tehnică a regimului republican dăduse în umbră multe produse ale ideologiei autohtone. Neo-rassismul și neo-caporalismul au despotmolit numai pios vestigiile imperialiste.

Celelalte fronturi — marxismul și democratismul — trebuiau să construiască ceva nou, ceva cu experiențe proprii și cu sacrificii. Opoziția rassistă a întreprins lupta cu mijloace mai eftine, dar cu eticheta prestigioasă de fabricat în Germania naționalistă și militaristă. Neloialitatea concurenții e limpede. Național-socialismul german — pregătit în special pentru salvarea unei clase necăjite și cu înclinație pentru platitudinea colectivului — își putea asigura o reușită imediată.

Dar dumpingul rassist nu s'a oprit aici. Obsesia revizionistă își poate găsi mulți aderenți în Europa. De altă parte, criza actuală de autoritate poate îndemna multe partide politice spre mitul obscurantist al dictaturii. Există astăzi multe simptome care anunță o tovărășie ciudată între „naționalismul" unor țări cu interese contrarii și între formula comodă a dictaturii. Democratismul și marxismul vor avea de înfruntat concurența acestui adversar, — răsfățat al disperării, și năsdrăvan prin oferta de simplificare ce-o propune culturii și umanității.

Freiburg i. Br. — 10 Martie 1933. RADU LUCA

SCRISORI DIN AMERICA

RINDURILE UNUI RECENT DOCTOR ÎN FILOSOFIE DIN VREMURILE DE CRIZĂ.

Dragă C.

Mi-este greu să încep o scrisoare către tine, după doi ani de încetare a oricărei comunicații între noi. Ultima scrisoare primită dela tine era din drum spre Europa. Îmi spuneai că-mi vei scrie odată ajuns acasă, dar se vede că nici ție nu-ți merg lucrurile prea bine de nu-ți vine să-mi scrii. Cînd nu ai vești bune, ți-e silă să comunici cu ceilalți. Nu? Sau, poate, știu eu, ești atît de ocupat încît nici nu găsești răgaz să te mai gîndești la foștii prieteni și colegi de universitate, care, totuși, nu te-au uitat. Prietenia ta a însemnat mult pentru mine, pentru a nu dori ca să o reînoim măcar prin scris.

Atîtea s'au întîmplat dela plecarea ta, că deabia voiu putea să-ți schițez cîte ceva. Am isprăvit Universitatea Southern California vara trecută, obținînd mult visatul Ph. D. (doctor în filosofie), cu care întotdeauna am crezut că voiu face mare lucru, fie în diplomație, fie predînd cîndva la Harvard. Dar lucrurile stau altfel și n'au răspuns așteptărilor mele. Sînt sute de doctori în filosofie, sociologie, psihologie sau alte științe fără niciun fel de lucru. Țara noastră trăește în condiții groaznice. Mii de oameni bat străzile, îmbrăcați pe jumătate și hrăniți ca vai de lume, — de mila publică, de asistența socială, de diferiți filantropi în număr din ce în ce mai restrîns. Lucrurile merg puțin mai bine dela venirea noului Președinte, care pare să fie un adevărat conducător, *a real leader*. Într'o lună el a făcut mai mult decît Hoover în patru ani. Dar deși lucrurile merg ceva mai binișor, educația și știința căpătate la universitate nu mai însamnă nimic. Parlamentul i-a acordat Președintelui puteri aproape dictatoriale, afară de numele de dictator. Lucrează cu o mînă fermă, dar ce poate el schimba deodată, cînd atîtea evenimente covîrșitoare ne înconjoară? Totuși, căderea băncilor și revoluția au fost împiedecate de Președintele Roosevelt, prin măsuri financiare și oferte de lucrări publice pentru muncitori. Milionarii nu mai controlează țara. Pot spune

că într'un anume sens noi am avut o revoluție socială, dar fără singe.

Cît despre mine și familia mea, lucrurile s'au schimbat și aici. Familia mea care, după cum știi, dispunea de ceva avere, tatăl meu fiind în afacerile de automobile, este astăzi complet ruinată, din cauza crizei financiare. Puțini mai cumpără azi automobile, chiar și vechi. Tatăl meu a vîndut cu greu Lincolnul în care ne-am plimbat de-atîtea ori dealungul Pacificului iar micul meu Ford pe care mi-l luase acum doi ani și ceva a trebuit să-l vînd și eu pe un preț derizoriu. Nu mai aveam cu ce să-l întrețin. Bucuria de a fi stăpînul unui automobil a durat doar cîteva luni.

Toate planurile mele de a duce o viață de studiu și agrement, voiajînd în America de Sud și în Europa, ca diplomat și psiholog, s'au dus pe gîrlă. Am fost fericit în ziua în care am găsit un post modest care îmi îngădue să mă întrețin complet, fără a mai împovăra familia, astăzi în cumplite greutăți. Sînt funcționar la *California Nursery Co.*, unde îngrijesc de grădini și vînd plante, copaci, semințe de flori, fiind deci deopotrivă grădinar și negustor. Cîștig puțin, dar destul ca să pot trăi confortabil și curat. Stau într'o mică pensiune olandeză, nu departe de San-Francisco. Am ocupație interesantă și îmi convine că stau mai mult în aer liber. Pe cînd sora mea, campioană de înot, stă încă într'un birou strimt, ca dactilografă la Los Angeles.

Libertatea de a consuma bere mă bucură căci știi bine că niciodată nu m'am dat înlături de la mici chefuri și plimbări în automobile. La însurătoare mă gîndesc mai puțin decît oricînd. Nu mai pot să cer în căsătorie pe Beatrice Budden pentrucă ea este încă bogată și eu nu mai sînt. Ea, totuși, mă iubește și sper că lucrurile se vor îndrepta. Dealtfel și industria de hîrtie a tatălui ei se clatină. Dac'ar deveni săracă, aș lua-o mai ușor acum. Am munci amîndoi, dac'am găsi unde. Dar a găsi astăzi o slujbă cît de mică este o problemă dificilă. Destul despre mine. Dar tu? Scrie-mi.

HENRI TUTTLE

■

REVISTA REVISTELOR

R O M Î N E

Bulletin linguistique, publié par A. Rosetti, I, 1933 (Faculté des lettres de Bucarest: Laboratoire de phonétique expérimentale)

Publicația cu acest nume pe care d. Alexandru Rosetti ne-o înfățișează în primul ei număr este de o importanță capitală și dovedește avîntul pe care științele linguistice l-au luat în Universitatea noastră prin profesorii ei mai tineri. E dela sine înțeles că meritul inițial revine d-lui Ovid Densușianu, care într'o muncă strălucită și tăcută de treizeci și cinci de ani a știut să-și facă elevi de valoarea d-lui Rosetti și a colaboratorilor săi.

Interesul acestei reviste este acela că promovează o ramură mai nouă a studiilor linguistice și care mai acum cîțiva ani nu era reprezentată la Facultatea de litere din București. Un laborator de fonetică exista însă, pe cîte știm, la Cluj.

Filologia s'a modernizat și ea și, înrîurită de fizică, a pășit în laborator. Studenții mai vechi de acum un deceniu și ceva se vor mira să afle că azi Facultatea are un aparat înregistrator de sunete care produce un fel de grafice ale sonurilor, de natură să înlocuiască percepția relativă a urechii cu o înregistrare mecanică precisă. Alături de aparat întîlnim și concepte noi linguistice ca acelea de *fonem* și *morfem* care sunt fenomenele preocupării ce se chiamă *fonetică funcțională* adică fonetică studiind sunetele în forma lor activă, funcțională, aș zice fizică.

In studiul introductiv „Sur la „Morphonologie", d. A. Rosetti definește cu multă claritate noțiunea fonem (fr. phonème) și scopul foneticii funcționale. In cercetarea de laborator „Remarques sur la détente des occlusives roumaines en fin de mot", d-sa ajunge la foarte importanta concluzie că limba romînă a cunoscut un *u* final care a dispărut la un moment dat prin diminuarea progresivă a gradului de deschidere și de durată în urma slabei intensități a silabei finale prin raport la silaba accentuată.

Nu mai puțin interesant este studiul d-lor J. Byck și A. Graur „L'influence du pluriel sur le singulier", din care rezultă că limba romînă prezintă cea mai mare diferențiere între singular și plural și că numele au urmat căi diametral opuse: cînd pluralul era prea deosebit de singular s'a întîmplat o apropiere, cînd era prea apropiat s'a produs o diferențiere.

■

Adevĕrul Literar.

Revista „Adevĕrul literar" a împlinit opt ani de cînd se află sub conducerea d-lui M. Sevastos. Orice minte inteligentă și de bună credință va recunoaște că această revistă este unica publicație de literatură pentru publicul mare care să merite acest nume. Scrisă de cei mai de seamă scriitori romîni, bogată în literatură bună, în studii critice, în inedite, în traduceri din limbi străine, în cronici despre toate aspectele culturii și în însemnări privitoare la viață în raportul ei cu literile, această admirabilă revistă este totdeodată un organ important pentru promovarea tinerilor pe care îi publică cu generozitate în rubrica „Primii Pași". „Adevĕrul literar" face pe de altă parte servicii mari comerțului general de cărți romîne, recenzînd cu obiectivitate tot ce apare mai de seamă și trezind interesul publicului pentru citit. Putem afirma că orice cititor al „Adevĕrului literar" este prin aceasta și un cumpărător al operelor discutate și recensate în cuprinsul revistei.

S T R Ă I N E

Destinul german.

„Am pierdut războiul; şi'n situaţia in care ne găsim, nu ne mai putem afirma decît prin sacrificiu. Din nenorocire lucrul acesta e greu de înţeles chiar pentru cei care doresc mai mult restaurarea Germaniei. Nu e nevoe de sacrificii, pe care le faci cu bani sau prin muncă, dar de acelea pentru care-ţi pui in joc propria ta existenţă".

Aceste cuvinte, rostite de Pillau, ministru plenipotenţiar al Germaniei, în romanul lui Kasimir Edschmid, — sînt caracteristice.

„Destinul german", — astfel se numeşte romanul, — e o carte profund impresionantă, în care se exprimă un patriotism grav şi conştient, care inspiră respect.

Autorul a profitat de jocul de perspective, pe care i-l oferea cadrul ales. Germania aci e văzută de cît mai departe posibil, dar şi de foarte aproape, de către oamenii care o poartă conştienţi in sufletul lor, deşi stau retraşi poate pentru totdeauna din învălmăşala dezonorantă in care se consumă patria lor.

Planul întâi e ocupat de America de Sud, unde sinistrul face loc grotescului şi care ne apare ca o caricatură anticipată a Europei.

La drept vorbind, eu nu cred că Edschmid a vizat apropierea făcută de mine. Dar în orice caz ne sileşte să depăşim punctul vizat de el.

Patriotismul protagoniştilor, trebue să recunoaştem, exprimă o valoare ce nu poate fi desconsiderată.

Nu vreau să scot de aici nici o concluzie pozitivă — asta se înţelege dela sine — şi mai cu seamă nici un argument în favoarea unei politici, care nu poate să ducă decît la cataclisme.

De altfel am credinţa că autorul „Destinului german" e un spirit prea independent ca să se alieze regimului actual.

Ceiace vreau să spun — e că el ne constrînge, cel puţin indirect, să recunoaştem că, dacă e posibilă o Europă (şi cert e că nici el nu e sigur de asta), nu se poate ajunge la o consolidare a ei fără a se ţine socoteală de stările de spirit expuse de Pillau.

Valorile conducătoare rămîn astăzi, ceiace au fost în decursul veacurilor, cel puţin de cînd există creştinismul — valori de credinţă.

E fără îndoială himerică speranţa de a sublimiza aceste credinţe contradictorii pentru construirea unei ordine abstracte, care le-ar exclude. Una din grelele lecţii ale celor zece ani din urmă e că această ordine n'a pătruns încă în suflete.

Aceasta — fiindcă în fond nimeni nu vede în realitate altceva decît un aranjament care trebuie să se facă cu preţul unui minimum de concesii reciproce.

Dar patriotismul e oare capabil să înţeleagă, sau mai mult să recunoască (ceiace ar însemna să iubească) un patriotism străin?

In fond asta e problema — şi soluţia din nenorocire nu e greu de înţeles.

(Gabriel Marcel. *La nouvelle revue française.* 1 Iunie 1933).

■

Mihail Sadoveanu.

Mihail Sadoveanu a fost sărbătorit anul trecut cu ocazia aniversării de cincizeci de ani, cu mult fast. Sărbătorirea aceasta nu s'a limitat la un simplu banchet oferit de Societatea Scriitorilor Romini. Ea a avut manifestări multiple, au fost serbări de gală, serbări populare şi ceva mai mult. In semn de admiraţie — s'a publicat unul din volumele lui Sadoveanu, în mod special.

Foarte rar se poate vedea la scriitori un astfel de entuziasm admirativ pentru unul dintre ei, mai cu seamă cînd acesta n'a avut grijă să

moară... Sadoveanu e admirat de scriitori ca şi de marele public. De ce? Fiindcă el este expresiunea cea mai caracteristică a sufletului romînesc.

Unul dintre cei mai pătrunzători critici ai ţării, G. Ibrăileanu, spune — vorbind de Sadoveanu — că opera sa are „bogăţia unei literaturi întregi, a unui popor întreg, ca şi literatura populară". Apoi adaugă: „In scrierile lui vorbeşte un popor întreg".

Un popor întreg nu numai în sens cantitativ, ci un popor în esenţă — cu spiritul şi reveria-i seculară.

Părerea aceasta nu o găsim numai la marele critic romîn, ea e confirmată şi de alţii. Cezar Petrescu, el însuşi romancier de talent, spune de Mihail Sadoveanu:

„Sufletul Moldovei e dominat de opera lui Mihail Sadoveanu, aşa cum peisagiul moldovenesc e dominat de masiva siluetă a muntelui Ceahlău".

Iată părerea lui Artur Gorovei, a cărui apreciere îşi are valoarea ei: „Sadoveanu cunoaşte sufletul poporului nostru în toată adîncimea lui şi-l descrie cu o măestrie, pe care n'a ajuns-o nici unul dintre scriitorii noştri".

Părerea lui G. Topîrceanu, scriitor important, e că: „Opera lui Mihail Sadoveanu va proecta pe ecranul vieţii de mîine, viaţa cea mai adevărată a Moldovei din zilele noastre".

Iată, în sfîrşit, aprecierea unui tînăr romancier bine cunoscut în ţara sa, Ionel Teodoreanu: „E atita parfum bucolic în cuvintele prozei lui Sadoveanu, încît pare că el nu le-a luat din viaţa de toate zilele, de unde le culegem noi ceilalţi, cu mirosul lor de asfalt, benzină, canal şi praf orăşenesc... Parcă le-ar scobori din munţi în căni cu fragi, cu afine şi mure".

Scriitori cari să exprime în opera lor caracterul unui popor întreg, al unei ţări, sunt excepţiuni rare.

Mihail Sadoveanu e una din aceste excepţiuni.

Dacă m'aşi bucura de oarecare trecere pe lîngă Comitetul Premiului Nobel, i-aşi atrage atenţia asupra acestui mare, generos şi minunat scriitor, care — reflex curat şi poetic al poporului din care face parte — onorează întreaga literatură a lumii.

(Matei Russu. *La grande Revue*, Avril 1933).

■

Politica externă.

Germania, prin massa ei, e cea mai mare Putere din Europa centrală şi occidentală. Evoluţia politicii sale interne, tendinţele şi programul partidului organizat, închis şi înarmat, care o guvernează în chip dictatorial — contează în cel mai înalt grad în ceiace priveşte liniştea celorlalte naţiuni şi prosperitatea economică. Cum s'ar putea discuta cu folos asupra viitorului păcii şi despre posibilitatea unei dezarmări fără să se ţină seama de acest factor important? Nimic serios, nimic definitiv — afară de greşeli ireparabile — nu poate fi săvîrşit în acest domeniu, atîta timp cît nu va fi desemnată orientarea definitivă a revoluţiei naţional-socialiste.

In loc de a se face consideraţiuni teoretice asupra egalităţii drepturilor, mai bine s'ar privi harta şi s'ar întreba istoria. Numai un singur Stat în Europa de astăzi s'ar putea vedea obligat a provoca războiul, unul singur poate avea speranţa de-a cîştiga ceva, unul singur poate fi antrenat aproape fără voie prin politica-i internă.

Restul e numai vorbărie, pericol, nebunie.

Cît priveşte politica franceză, ea se află în faţa unei situaţii foarte delicate.

Inţelept ar fi de aşteptat şi de văzut în ce sens ar putea evolua Germania lui Hitler. Conferinţa de la Geneva însă cere o soluţie.

Planul MacDonald, chiar amendat de preşedintele Roosevelt, e plin de piedici şi de pericole. Avantajul serios şi practic pe care-l dau propunerile americane — e controlul.

In momentul de faţă — după informaţii care concordă — Germania se reînarmează cît mai repede

cu putinţă. Un control eficace, întreprins la iuţeală, ar putea constitui un preţios instrument de pace, cu condiţia ca greşelile să fie urmate de sancţiuni. Toate punctele acestea cer să fie precizate şi lămurite.

Esenţialul e ca nimeni să nu se lase captivat de discursul mieros cu care a vrut cancelarul Hitler să adoarmă Europa şi America.

(René Pinon, *Revue des deux mondes*, 1 Juin 1933).

■

Auguste Pointelin.

A murit un mare artist în vîrstă de nouăzeci şi patru de ani şi critica n'a vorbit nimic.

In 1866 Pointelin era un nume celebru şi pînă la ultima clipă artistul a rămas credincios Franţei. El n'a lucrat decît pentru plăcerea sa, departe de Paris, într'o singurătate, care e aceia a operei însăşi.

Pointelin continuă pe Corot, mai pronunţat chiar decît Chintreuil, Cals sau Ravier.

Printr'o specializare naturală, care e cu totul opusă unei firi leneşe, în cursul lungii sale cariere, Pointelin se mulţumeşte să trateze patru sau cinci teme inspirate de poziţii şi ore identice, teme reluate fără întrerupere, cu gravitate ca o rugăciune.

Titlurile pînzelor sale vorbesc îndeajuns. „Dimineaţa 'n cring", „Sălcii văzute seara", „Timp noros", „Un stejar în amurg".

Monotonia aparentă a acestor pînze, consacrate singurătăţii munţilor Jura, şi bogăţiei poenelor, ascunde o bogăţie şi o ardoare profundă.

Eliminînd din ce în ce orice preocupare, pentru a fi cît mai aproape de eternitatea solului, de ondulările terenului tăiate din loc în loc de linii verticale, — Pointelin vrea ca interesul principal al tabloului să rămînă într'un dialog şoptit între pămînt şi cer.

Dintre toate liniile, cea mai patetică rămîne linia orizontului.

Aceiaşi dorinţă de abstracţie se vede prin eliminarea progresivă a culorilor secundare, în special tonalităţile calde. N'ai să găseşti în tablourile sale nici un punct roşu sau albastru, nici o îngrămădire de alb, ca la Corot, în penumbră.

Niciodată nu pătrunde soarele ca să dizolve sau să rupă profunzimea calmă a verdelui pal, a verdelui cenuşiu sau a verdelui negru amestecat cu aur închis sau argint.

Ca şi spaţiile acestea nelocuite, care sunt pictate întotdeauna din amintire, lipsite de detalii, — arta lui Pointelin, apreciată de matematicieni, poeţi şi filosofi, e părăsită pe zi ce trece.

Ca să-l iubeşti, trebue să renunţi la toate micile venităţi, la toate micile voluptăţi ale picturii, să te complaci în singurătatea fără drumuri, fără păsări, fără flori. Trebue să cunoşti pasiunea tăcerii şi — chiar moralmente — a atitudinii.

(Claude Roger Marx, *La nouvelle revue française*, 1 Juin 1933).

■

A L B U M

Poem nou. Bătălie.

Drepţi, laţi în piepţi ca sclepţi, nu-i aştepţi.
Prim clan, prim plan, prin lan, bim bam.
Vin plin, lin prin spini vin, vin, vin, vin,
cu desimi, cu sutimi, cu miimi.
Dar domol, prin nomol, rostogol,
cu Moţoc poloboc, mic, bondoc,
vin ceilalţi, vin ca zgura. Ura.
Şi deadura, tura vura.
Prim clan, prim plan, prin lan, bim bam
Vin plin, lin prin spini, vin, vin, vin, vin...

George Magheru

■

Delicateţă.

„Mi-a plăcut insul de cultură O. Ş.; m'a scîrbit însă lipsa lui de bun simţ: Să-l fac „dobitoc", „imbecil" sau „idiot", la ce bun: injuria mă mîhneşte... Puteai să mă ataci în scris, să mă înjuri de mamă, să-mi dai cu bastonul în cap, ca să mă înveţi minte să nu-ţi mai arăt altădată prostiile, dar acest gest urît nu trebuia să-l faci. Mă dor rîndurile de faţă, dar le scriu totuşi. Domnule S., te iubesc că eşti tînăr; te iubesc dar mă c.e (sic) pe d-ta".

„Bobi"

Un mare poet romîn: Petre Popescu-Olt.

„In conformitate cu cerinţele bine justificate ale actualei critice literare, recunoaştem, mai întîi, că volumul de versuri pe care d. P. Popescu-Olt îl prezintă publicului, cuprinde şi opere de virtuozitate şi opere de talent şi capodopere. E firesc lucru. *Ceeace surprinde, însă, e numărul, atît de mare, al capodoperelor în raport cu numărul total al poeziilor din volum*".

G. C. Aman

■

Acord gramatical sau un imobil pedepsit.

„Cum se explică însă că primarul Capitalei nu procedează cu aceiaşi energie şi cu imobilul din str. Vasile Lascar No. 2 colţ cu piaţa Rosetti, care în urma anchetei ce s'a făcut a fost pedepsit... arhitectul Arnet..."

Universul

■

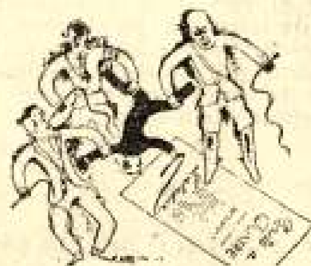
Penetraţiune.

„Elena absorbea cu nesaţ aerul sărat al mărei ce părea că-i pătrundea pînă în vîrful degetelor..."

Clementina Dela Socola

■

PACTUL CELOR PATRU

— *Insfirşit, d-l Daladier a acceptat Pactul.*

HITLER ŞI AUSTRIA..

...sau: Dă Doamne ce n'am gindit...

NOUL REGE AL EUROPEI

— *Va-să-zică, ne-am înțeles: tu faci pe nebunul !..*

PACTUL CELOR PATRU

— *Iată cheile şi armele mele!*
— *Şi iată un petec de hirtie!*

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

VOLUMUL XCIII – XCIV
A N U L X X V

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.
STR. CONST. MILLE 5-9, BUCUREȘTI
1 9 3 3

933. ANUL XXV. IUNIE-SEPTEMBRIE No. 6—

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

AL. O TEODOREANU
Un contimporan al lui Horațiu: AXINTE FRUNZA

A. FRUNZA
DEZLEGĂRI

N. D. ANGHEL
CUM AM DEVENIȚ SOCIALIST

I. PELTZ
CALEA VĂCĂREȘTI

R. HAN
INIMA DE MOARTE

ALICE GABRIELESCU
MARȘUL FEMEILOR

EDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . *Lei 500*
Pe jumătate an *250*
Pentru Bănci și Societăți, anual *600*

IN STRĂINATATE:

Pe un an . . . . *Lei 650*
Pe jumătate an *375*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9.

Administrația.

UN CONTIMPORAN AL LUI HORAȚIU:

AXINTE FRUNZA

AL. O. TEODOREANU

Soția și cîțiva prieteni au întovărășit, acum cîtăva vreme, pînă la porțile Necunoscutului, pe fostul meu profesor și prieten Axinte Frunză. Astăzi, cînd stihiile vestesc nebunia și cînd mai nu e muritor să nu adoarmă cu gîndul la o nenorocire, pentru a se deștepta în fața alteia, dispariția unui om de 75 de ani trece nebăgată în samă, iar durerea celor ce l-au iubit rămîne singură cu lacrimile ei. Cred însă că acei ce l-au înțeles — și a-l fi înțeles însamnă a-l fi prețuit — nu cred în moartea lui Axinte Frunză, cum nu se poate să fi crezut nici în existența lui, în sensul strict omenesc. Umbla stingher în haină și vorbea sacadat și cu pauze, ca și cum s'ar fi căsnit să traducă din elină sau latinește cele ce avea să rostească. Mi-l amintesc cu catalogul subțioară, pe lungile coridoare ale Liceului Internat din Iași, pășind în hexametri și cu privirea dincolo de umbră. Și loc și timp deveneau paradoxe la ivirea lui. Cu ochelarii puși cam spre vîrful nasului, ca un ornament inutil, cu barbișonul încîlcit și părul vîlvoi, făcea impresia unui Atenian al antichității, costumat în profesor modern și venit din curiozitate în Dacia Trajană a leatului de față, după ce dăduse lecții de retorică și prozodie orgolioșilor urmași ai lui Cezar și August. Era învățat, inteligent, ironic și absent la tot ce-i în afară de alvia eternității, pe apele căreia venise pînă la noi, transformînd trirema în catedră și scutul în catalog. Catalogul era piatră de hotar între două lumi și singura realitate pentru cei de dincoace. Incolo, Axinte Frunză știa să te facă să crezi că vine din forum unde a obținut soluția unei subtile probleme juridice dela însuși Justinian și că a întîrziat puțin, fiindcă a voit să asculte pînă la urmă pe Cicero, vorbind contra Catilina sau pro Milone, ca să ne spue pe urmă cum a fost. Două vorbe reveneau mai des în vorbirea lui: *bre* și *frate*. Preocupat unicamente de sens, aceste expresii familiare îi reveneau cînd te așteptai mai puțin și nu odată, închipuind dialoguri între locuitorii Cetății eterne se întîmpla ca un *cives romanus* să spue: *bre* Ovidiu, sau *frate* Horațiu. Era atît de distrat încît adresîndu-se odată unui elev care rămăsese cîteva minute taciturn în fața textului latin, cu vorbele:

— Frate Iurașcule n'ai cetit pe azi!

nici n'a băgat de samă replica acestuia care i-a răspuns în rîsul înăbușit al întregei clase:

— Frate Frunză, uite ș'acuma cetesc!

După care:

— Ce rîdeți *bre?* Am spus cumva vre-o prostie?

Cînd vorbea despre antichitățile romane era atît de absorbit de subiect că nici nu observa cum elevii înaintează cu tot, cu băncile a căror picioare le deșurubaseră în prealabil.

Deabia cînd cei din față atingeau catedra își dădea samă că se petrecuse ceva anormal. Se încrunta puțin și fără să dee vreo importanță faptului, poruncea plictisit:

— Ce căutați aicea bre? Dați frate toate băncile mai înapoi!

Atît. Și-și continua magistrala lecție în fața elevilor dezarmați. La semnul lui evocator, Cezar, Virgiliu, Properțiu, Horațiu, Ovidiu, Tit-Liviu, Tacit, Marțial, Juvenal, Justinian și Trebonian ne surîdeau din eternitate.

E puțin lucru să spui că Axinte Frunză cunoștea limba latină. O stăpînea în așa fel că parcă o învățase de la doică. Nu exista cotitură pe care să n'o știe și nu era subtilitate care să-i scape. Această algebră superioară cu mii de necunoscute, pentru el nu avea nici una. După o viață plină de peripeții fabuloase, s'a hotărît să inițieze și pe alții în tainele nepătrunse ale limbii și literaturii latine. Cu acest prilej, istoria învățămîntului nostru a mai înregistrat o minune. Printre mormanele de lexicoane și dicționare care acopereau capetele candidaților adunați în bănci și sub privirile ironice ale comisiunii prezidate de B. P. Hașdeu, s'a strecurat un ins care nu avea cu el decît o coală de hîrtie și-un creion: Axinte Frunză. Dar ironia a făcut loc uimirei atunci cînd, după darea temei, Axinte Frunză s'a ridicat întrebînd:

— In ce stil să scriu compoziția? Al lui Cicero? Al lui Tit-Liviu? Al lui Tacit?

Cea dintîi compoziție predată a fost a lui Axinte Frunză și cel dintîi reușit la examen a fost tot Axinte Frunză. Acesta e debutul lui în învățămîntul nostru secundar, pe care l-a servit cu credință și pricepere treizeci de ani.

Venit din lumea umbrelor, Axinte Frunză s'a reîntors printre umbre. Mi-l închipui rătăcind în jurul Palatinului în tovărășia lui Quintus Horatius Flaccus, văd gestul larg al poetului cu mîna întinsă de pe care, de purpură, atîrnă toga quiritară și-l aud șoptindu-i versurile ce-i erau atît de dragi:

Vides ut alta stet nive candidum...

AL. O. TEODOREANU

■

D E Z L E G A R I

A. F R U N Z Ă

Pe cheul întins și pustiu al marelui port dunărean, atît de zbuciumat în timpul zilei, nu se aude un sunet, nu se zărește o mișcare. Cu toate că dinspre răsărit cerul s'a luminat și afară începe să se vadă bine, becurile continuă să ardă; dar parcă spre a arăta și mai mult pustiul locului și adîncimea somnului, care a cuprins totul. Ușile cafenelelor și celorlalte localuri de zi și de noapte, din apropiere, stau zăvorîte cu bare groase de fier. Zgomotoșii lor clienți din timpul zilei dorm încă pe la casele lor, iar cei care n'au casă, stau lungiți în șiruri regulate pe lîngă depozitul cel mare de saci, nemișcați, cași sacii, supraveghiați și ei probabil de acelaș paznic al sacilor.

Coborînd pe o stradă lăturalnică, doi domni îmbrăcați în niște pardesiuri ușoare și elegante, cu pălării tot așa de fine, dar cam mototolite, se opresc în fața șirurilor de localuri închise și moarte.

— Ți-am spus, dragă, cunosc și eu orașul ăsta destul de bine; nu mai e alt refugiu decît la gară. E închis pretutindeni. Odată ne-am întîlnit și noi în viață, dar dacă nu-i...

— Ba eu simt că maghernița de colo veghiază: parcă ași vedea o lumină...

Din maghernița joasă cu obloane galbene, cu pereți pămîntii și mohorîți, tresări de bună seamă ceva ca un reflex de felinar, dacă nu chiar o lumină: ceva ca un ochiu care pîndește și se ascunde...

O luară spre ochiu. Ochiul însă începu a se închide, pîndindu-i totuși cu luare aminte; iar cînd necunoscuții se apropiară cu totul, deodată se deschise, iar după el se deschise și ușa.

Dinlăuntru cineva salută.

— N'ai grijă, palicarule, nu sîntem dela poliție.

Grecul se închină din nou, lăsîndu-i să intre, și închizînd îndată ușa.

Indată se închise și ochiul, iar în locul lui se aprinse un altul, mult mai mare în camera vecină.

— Bun, — zise domnul cu pălăria mai mototolită, așezîndu-i cu trupu-i destul de voluminos, pe un scaun șubred și strîmb, și privind o vatră cu cărbuni stinși și cîteva feli-

gene, așezate în șir, cum i se întîmplase să vadă numai prin unele mahalale din Constantinopole. — Șezi, Gogule, ți-am spus: în materii de astea se cere și nițel flair. Tu, ca magistrat... voi sînteți un fel de cucoane!...

— Sînt și magistrați, care se pricep. Voi însă în adevăr, sînteți specialiști. Tot instalînd electricitate, tuburi... intrați pretutindeni...

— Țe poftiți, domnule inginer? — șopti gazda, îndoindu-se încă odată.

Musafirii se uitară unul la altul: cite o cafea?

— Dar caută, de le potrivește bine, Grecule: pentru dumnealui dulțe, zinzirlie, mie mai amară.

— Indată, — șopti grecul, și începu să sufle în grămada de cărbuni de pe vatră.

Suflă cu atita rîvnă, incît cărbunii se aprinseră îndată. cafeaua fu gata în cîteva minute.

— Aferim, Epaminondas! O cafea minunată. Ți-am spus dragă: cafea ca aici găsești numai la Scutari. Mi-a trecut toată oboseala! Așa... Cît fațe, negustorule?

— Ținți franți, — răspunse grecul, fisticindu-se că a cerut poate prea mult.

— Ești nebun, măi băiete? După ce ai suflat atita... Incaltea dă-o degeaba!

— Nu se poate, — Zîmbi grecul, luminîndu-se. — Ținți, mai mult nu se cade.

— Ascultă... Nu s'ar putea.., ceva așa... de pildă, un pahar de vin? — zise inginerul.

— Se pote, — șopti negustorul, aruncînd o privire îngrijorată spre ușă,— ama în sticla. Și înșiră o listă întreagă de vinuri grecești, despre care abia auzise chiar inginerul, om expert în materie.

— Taci, bre, ai tu asemenea vinuri?

Pe fața grecului se zugrăvi încarnarea unei demnități ultragiate.

— Noi să n'avem?!

— Atunci bine: ai început cu Chios, dă Chios. Dar să fie adevărat! Inţelegi?

— Mă rog. Dar să poftiți în fund. Aiți fel de fel de lume, știți...

Trecură tocmai în fund, într'o odaie mică, dar mai curată și mai puțin mohorită.

— Minunat! — zise inginerul, trîntind pardesiul și pălăria pe o masă destul de murdară. — Adu Chios-ul!

Pe cheu de mult forfotea lume, trăncăneau camioane, scirțiau cărucioare și vagonete cu baloturi, răsunau strigăte. Dinspre debarcader se auzeau țipete de vapoare: vr-o două-

trei plecaseră, cîteva se anunțau din josul Dunării, unul venea din sus. Chiar în cafenea, în odăile din față, se auzeau voci, rîsete, vorbe rostite în cîteva limbi. Numai în odaia din fund — liniște adîncă.

Răzimați cu coatele pe masă, destul de obosiți și unul și altul dar doritori de a mai sta împreună, cei doi prieteni adesea cădeau pe gînduri, din nou rupeau tăcerea, mai beau... De multe ori se înțelegeau numai dintr'un crîmpeiu de frază, dintr'o vorbă. Afecțiunile adolescenței și amintirile de colegi, trezite deodată, șterseră și cei vreo 25 de ani dela despărțire, trecuseră și peste tîmplele înălbite ale magistratului și peste nasul vișiniu al inginerului.

Inginerul nu putea uita o clipă, cu tot părul alb al colegului, pe solitarul, ingînduratul și visătorul prieten de odinioară, spre care îl atrăgea cu atita putere firea-i curată și cristalină; magistratul vedea aevea profilul liceanului neastîmpărat și năzbitios, coleg nestrămutat și credincios față de toată clasa, zurbagiu îndrăzneț și buclucaș față de toți profesorii, afară de inofensivul și bolnăviciosul martir dela religie.

Uneori, chiar cînd tăceau simțeau parcă amîndoi, că se gîndesc la același lucru, aceleași mici întîmplări, mici bucurii și necazuri, și visuri trecătoare ale tinereții, uitate poate de mult și răsărite azi deodată din ceața trandafirie a trecutului. Se simțeau ca „atunci"... Și numai cînd se uitau mai atent unul la altul, își dădeau seamă de toată iremeabila distanță, care-i despărțea azi. Și un regret vag, nelămurit și poate dureros, umbrea din cînd în cînd frunțile atît de senine acum douăzeci și cinci de ani, atît de inviforate azi de asprul și nemilosul războiu al vieții.

— Da, demult s'a observat și de alții, — zise magistratul după o pauză — că viața de liceu, adolescența e singura care contează. Copilăria e prea depărtată, s'a uitat. Viața de universitate e prea scurtă și totodată prea zgomotoasă; o viață de scandal, de stradă, n'ai cînd să te concentrezi, prieteniile, intimitățile n'au cînd se lega. „Alma Mater" nu-i universitatea. Minciună! E numai liceul. Numai liceul leagă și cimentează pe vecie sufletele cele mai disparate. Ah, liceul! — oftă din adînc și căzu din nou pe gînduri.

In sufletul inginerului, împotmolit de tulburile valuri ale vieții, vorba caldă a colegului stîrni o adevărată descărcătură electrică. Omul umplu paharele, bău pe al său pe nerăsuflate și se uită fix la figura palidă a colegului.

— Cu toate astea, — rosti cu accentul unei sincere păreri de rău, — chiar tu te-ai schimbat așa de mult, te-ai înstrăinat, nu știu cum... Te recunosc și nu te recunosc... Iaca,

stăm de aseară împreună, și pînă în clipa asta n'am înțeles, de pildă, ce te-a adus prin meleagurile astea, acum, vară, cînd voi, bucureștenii, o luați de obiceiu spre alte țărmuri. Ești venit cu vreo însărcinare profesională? Nu seamănă... ta?... Te întreb ca prieten, fiindcă nu-mi închipui bucurie mai mare, decît să te întîlnesc după atita amar de timp...

Dar prietenul părea transportat în alte lumi, absorbit de niște vedenii cunoscute numai lui, și continua să tacă.

O singură ființă vie îndrăznise să intre în odaia „rezervată”: un biet grec bătrîn și slab, ghemuit jos lîngă ușă, cu un coș de gogoși și care zadarnic căuta să atragă din cînd în cînd, printr'o tusă discretă, atenția celor doi domni, ale căror gînduri erau așa de departe...

— Ca prieten, — adăogă inginerul, — ca coleg, de care sînt alegate atîtea amintiri. Cînd colo, văd un sfinx, un fel de secrete impenetrabile...

Așa-i că te-ai înstrăinat și tu, te-ai transformat? Ce-i cu tine?

—Incepusem ceva încă aseară, — zise magistratul, roșind puțin, dar au venit prietenii ăștia ai tăi, și... Fleacuri, nu merită....

— A-a, vr'o aventură amoroasă! In sfîrșit!... Mă mir numai: ziceai adineaori că abia ai reușit să divorțezi, și... De amor îți mai arde acuma? Ori ai rămas tot licean? Spune cine-i? Poate e nevoie de concursul meu? Eu cunosc tot tîrgul ăsta. Aici nu-i ca în halimaua voastră de București!

— Nu-i amor, dragă, e ceva mai rău: e o crimă, e conștiința unei crime, unei prostii criminale. Zadarnic orice concurs.... Nu, zadarnic...

— Oho! Descarcă-ți conștiința, criminalule, spune ce-ai comis?

— O singură mîngîiere mi-a rămas: că au mai fost și au să mai fie și alții, care au făcut tot așa, că o fac zilnic...

— Am înțeles: s'a măritat, și acuma e tîrziu!

— Nu cred că s'a măritat, cred că azi își mai bat joc de ea și alții.

In loc să mai glumească, inginerul tăcu și oftă. Adăogă numai după un răstimp:

— Atunci e un caz tipic. Ce să-i faci? Nu sîntem noi, nici cei dintîi, nici cei din urmă...

— Din nenorocire, cazul nu-i deloc tipic; dar cum să ți-l înfățișez? Adevărat, la noi totul e tipic, totul e azi comun, banal, meschin, stereotip, profanat... pînă și limba. Și atunci cum să-ți spun, ca să nu fiu și eu tot banal, comun, meschin? O floare neprețuită, răsărită ca prin minune, din... mocirla u-

nui port! Un înger, o stea căzută în mocirla cea mai abjectă a unui port Dunărean! O, dacă ai fi văzut-o măcar odată! Sau poate ai văzut-o, dar...

— Și acuma o cauți!

— Pe tot cursul Dunării. De două ori am cutreerat toate localurile interlope, dela Sulina pînă la Turnu-Severin și îndărăt!

— Grecoaică? O fi plecat la Constantinopole. O fi pela Smirna, pela Alexandria, și tu oftezi...

— Mi se pare, glumești. Nu, dragă, asemenea ființă... Dar înțelegi: pe deoparte colegii, societatea, pe de alta cei din București, — familia, rudele cu prostiile lor mondene. Se poate să nu stai la îndoială?... De altfel să nu crezi că nu se gîndea și ea! Era convinsă și ea: că așa trebuie, că așa e normal, așa e cinstit, legitim, onorabil, — s'o las, să-mi caut de carieră, și să-mi fac familie, — după situația, după rangul meu în societate! Să nu crezi că nu se gîndea la căsătoria, la nunta mea, mai puțin decît o soră, decît o mamă! Iar eu... Pe cînd ea, obosită de slujba ei dela tejghea, mi-aranja cuferele, sau stropea cu lacrămi albiturile, pe care mi le călca pentru ultima dată, sau își obosea ochii cu tivirea batistelor, eu mă plimbam prin odăi, mă gîndeam, ca un prinț pe care îl așteaptă coroana, la înalta situație a „șefului de familie”, la datoriile sociale: la vizite, la primiri, la societăți de protecția animalelor... Iar ei, nenorocitei, îi oferearn concursul meu „moral”, sfaturile mele părintești: să-și găsească un bărbat serios, muncitor, cinstit, căruia îi promiteam protecția mea de om cu situație și... Știi cum sufocă, cum mă ard azi cuvintele astea? Nu, adîncimea prostiei și meschinăriei omenești n'are fund! Bezna aceasta e atît de adîncă, atît de îngrozitoare... Mă crezi? Uneori, cînd îmi aduc aminte, încep să gem ca o vită, să-mi rup carnea depe mine, să iau cîmpii!

— Astea, dragul meu, s'au mai întîmplat poate și altora. Ce vrei, prăpastia socială care ne desparte... D'apoi cînd ai căuta să sgîndărești toate rănile, să-ți torturezi conștiința...

— Nu, aici a fost o altă prăpastie, mai adîncă: o prăpastie nu socială, ci, dacă vrei, antropologică, pe care noi n'am înțeles-o niciodată, n'am încercat măcar s'o înțelegem. Nu, — ori-ce s'ar zice despre sălbaticul și înapoiatul nostru orient, — dacă vrei să găsești tipul adevăratului om, tipul supraomului, în cazul de față al suprafemeei, trebuie să-l cauți nu în mult cîntatul, materialistul și sîngerosul Occident de azi, nu în țara lui Nietzsche, abia acum cîteva secole răsărită din întunecimea pădurilor și bălților, ci tot prin sărăcăciosul nostru Orient, mai primitiv, mai înapoiat

în înşelătoarele realizări ale tehnicei, dar şi mai puţin zguduit de pornirile sanghinare ale unei societăţi abia eşită din feudalism, — trebuie să-l cauţi tot aici în Orientul nostru, mai blajin, mai umanizat...Caută-l nu la Paris, nu la Berlin, ci tot acolo, la ei: în Fanar, da, în Fanar! Caută-l în Atena, în insule, în cuiburile de sărăcie ale Asiei Mici. Acolo zace aurul cel mai curát, neştiut de nimeni, acolo zace mărgăritarul, pe care îl calcă azi porcii...

— Aşa,... Va-să zică o floare răsărită din mocirlă, un înger imaculat, căzut din cer, aur şi mărgăritar! Mocirlă... cer... hm. Admitem. Dar atunci cum ai să împaci tu, mai înainte de toate, un porc cu un înger? Nu, dragă, las-o cu îngerii ei, cu grecii ei; sau tot cu un pachiderm de ai noştri, luîndu-l tot drept înger, cum te-a luat pe tine,— dacă nu te-o fi luat chiar drept arhanghel. Las-o, o fi strălucind azi în vr'un cafe-şantan şi tu îţi baţi capul. S'a acomodat, n'ai grijă. „Natio comoeda": ai uitat? Să n'ai nici cea mai mică grijă. Fii sigur, că-i mai mulţumită, decît dacă ar fi intrat în societatea noastră bucureşteană!...

— Nu, tu ... voi nu înţelegeţi, nu puteţi...

— Ba eu unul înţeleg de minune: o femee, şi o femee superioară.... Admit. Femeea n'are nevoie nici de aşa zisa cultură, nici de alt dresaj. O ţărancă, dacă-i nostimă, deşteaptă şi simţitoare, în trei zile devine cucoană; într'o lună, dacă vrei, poate să facă şi pe regina! Femeea are şcoală înăscută, nu ca noi... Mai ales o femee — cum zici tu şi cum admit şi eu, — superioară. Dar vorba-i, îngerul e tot înger, porcul tot porc: cum au să trăiască împreună? Nu te gîndeşti, că o nenoroceai şi mai mult cu procupseala noastră? O, Doamne!... Şi va-să-zică aşa: îşi înghiţea lacrămile, te găsea de nuntă, iar tu... Se poate? Să mai stai la îndoială între o fiinţă săracă şi anonimă, o chelneriţă de şantan şi... o domnişoară de „familie", crescută în puf şi parfumuri, cu „educaţie"... pian, „curs modificat", — într'un cuvînt, din „societate" — gata să sboare la cel dintîiu semn al şofeurului, gata să dea dracului şi familie şi „societate"?"....

— Şi am venit în societate...

— Şi pentru întîia dată ai văzut adevăratul şantan! Se ştie: vizite, automobile, umeri goi, bridge, teatru cu piese decoltate, deochiate şi insipide, buze vopsite şi sprîncene creionate, gentlemeni autochtoni şi ireproşabili; saloane pariziene, flirt, faivoclouri şi amoruri de grajd... pardon de garaj. Şi ce-i cu asta? Dar bine, la ce te aşteptai tu? Nu ştiai ce e azi o familie? Aşa te-am ştiut, dragă, aşa ai rămas...

Inginerul mai goli un pahar şi urmă:

— Admitem că o luai cu tine, admitem că era o sfîntă,

aşa cum crezi tu şi cum admit şi eu: ce era să facă acolo? Să se întreacă cu celelalte păpuşi? Să le eclipseze prin gust: tot prin găteli, tot prin toalete? Dar atunci ce mai rămîne din fiinţa superioară, ce devine îngerul? Să strălucească de bună seamă prin virtuţi, prin cultură? Dar cum o să respire fiinţa superioară în mediul nostru, în atmosfera noastră morală? Ce să caute un înger pe malul Dîmboviţei? Ce să caute fiinţa zmulsă din stele, în noroiul vieţii noastre de toate zilele? Nu, dragul meu, orice specie vie — cu mediul ei: fiara nu poate trăi decît în pădure, peştele decît în apă, îngerii decît în cer. Las-o în cerul ei, în mocirla ei, care e mai puţin abjectă, căci e mai puţin conştientă... Şi dacă eşti nemulţumit de mocirla în care te asfixiezi tu, nu băga în mocirla ta şi pe alţii. Fii mulţumit, că poţi respira măcar tu, poartă-ţi crucea pînă la sfîrşit, zîmbeşte soarelui care a răsărit, trăieşte în băltoaca ta, căci în alta nu poţi trăi. Dar... ce să mai vorbim? Spune mai bine: dacă ai avea nenorocul s'o găseşti, ce i-ai spune? Că o iubeşti? Că...

— Nu, o singură dorinţă aşi avea: să-i cad în genunchi, să-mi plîng păcatul la picioarele ei şi să dispar. Ştiu că n'are să mă mai vrea. Nu-u! M'a ertat, dar de luat — cît lumea! O cunosc...

— Atîta?

— Ba aşi mai avea ceva: ceva vulgar, grosolan, infam, ceva ce ea desigur n'are să primească...

— Vr'o sumă...

— Da. O am ici, demult. Sînt sigur că n'o primeşte, şi atunci i-o arunc pe fereastră şi fug! M'am gîndit că poate ar primi-o măcar pentru tată-său. Are un biet tată, care...

— Îl cunoşti?

— De unde? Ştiam dela slugi. Dacă l-aşi cunoaşte, aşi afla poate ceva şi despre ea. Inţelegi, mi-aşi descărca poate măcar o parte din greutatea păcatului. Apoi...

— Ai pleca în străinătate.

— Poate pe toată viaţa. Dacă nu pot pleca în lună, dispar unde se poate: să rup, să uit...

— Ştii ce te-aşi sfătui? Caut-o, poate să fie pe aici undeva. Te ajut şi eu. Da, da! Dar... nu te încurca şi n'o încurca. De altfel lucrul se mai poate discuta. Vr'un copil? Nu. Atunci...

— Tu îi ai? Nu te-am întrebat...

— Da, am copii. Că dacă n'aşi avea nici copii... Dar încolo să nu mă mai întrebi...

Un răstimp tăcură amîndoi. Magistratul mai oftă, inginerul mai bău. Apoi, regăsindu-şi buna dispoziţie, se întoarse către grecul de lîngă uşă:

— Ascultă, kirie...

— Poftiţi! — sări grecul, tresărind deodată, şi alergă la chemarea chefliului.

— Ce ai acolo?

Negustorul începu să gesticuleze şi să-şi recomande marfa.

— Dulţe ca mierea, asa se topeste în gura...

— Taci, bre! Le-ai incercat?

— Cum nu, cuconasule? Asa se topeste!...

Şi grecul începu să clefăiască din gură, să arate cum se topesc bunătăţile din coş.

— Nu, intîi mănîncă tu, să vedem; apoi...

— Cum se pote?... Nu se pote, — răspunse negustorul, privindu-şi cu respect marfa, pe care nu înţelegea s'o irosească aşa.

— Mănîncă numai una. Ţi-o plătesc — zise inginerul.

Grecul zîmbi:

— Cum se pote? Dacă un negusor ar munca...

— Ţi-o plătesc, bre, nu înţelegi?

Grecul nu mai stătu la tocmeală şi vru să se retragă.

— Nu-u...

— Ascultă, cît face?

— Doi franţi bucata. Cum se pote?...

— Iţi dau doi franci. Iţi dau trei! Mănîncă măcar una.

Dar grecul tăcea, strîngînd din umri.

— Iţi dau cinci. Iţi dau douzeci de franci! Mănînci?

Magistratul începu să rîdă, iar grecul se uită speriat la clienţi aruncă o privire acră la marfa din coş, şi un spazm îi strîmbă toată figura.

— Să-mi daţi o mie de franţi, — strigă cu desperare, — nu maninco. Nu gusto! Să ma omore!

Magistratul se ţinea de coate, iar inginerul continuă:

— Aşa? Bun. Ei kirie! — strigă, bătînd în masă şi căutîndu-şi pălăria. — Plata. Iute! Cît? Aşa. Poftim. Nici un rest... Iar dumneata, negustorule, să pofteşti cu noi la secţie. Va să zică, ţi-i frică să mănînci din propria dumitale marfă! Ţi-arăt eu, să otrăveşti lumea!

Buclucaşul avea de gînd să mai continue cu gluma, apucă pe negustor de guler şi, zărind în stradă un subcomisar, îl chemă:

— Domnule comisar, să duceţi pe omul acesta...

— Sărut muna domnule comisar, am muncat in viaţa mea atîtea... — îl întrerupse grecul cu lacrămi in ochi — Domnule Comisar! A sunat, pleca vapora! Pleca fiica mea! Kirie comisaro!...

— Ce poftiţi, ce-a făcut? — se adresă funcţionarul către cei doi cheflii.

Inginerul îi făcu semn din ochi.

— Să-l duceţi la închisoare fiindcă...

— Domnule inginer, — zise comisarul. —Lăsaţi-l deocamdată, că-i nenorocit... Ba e prea fericit. S'a măritat fiică-sa şi pleacă chiar în clipa asta. Vrea s'o vadă şi el măcar de departe.

Magistratul se îngălbeni, iar inginerul întrebă:

— Fiică-sa? Cine-i fiică-sa?...

— O fată... aşa, un fel de chelneriţă... de toate. A luat-o un nebun de american, unul bogat grozav. Comedie întreagă...

— Cum îi zice? — întrebă magistratul.

— Elpida, una nostimă al dracului. S'au cununat chiar aseară. Aleargă, Iane, că n'o mai vezi!

Cei doi prieteni se uitară holbaţi unul la altul. Galben ca ceara, magistratul scoase din buzunarul hainei un plic gros şi cu mîna tremurîndă îl întindea, cînd prietenului său, cînd grecului.

— Stai, — zise inginerul — Epaminadons, Pelopidas, dă-te încoa, ia banii ăştia. Nu te uita, nu te uita, pleacă îndată!

Nedumerit, zăpăcit, speriat, grecul luă pachetul, îl învîrti maşinal şi rămase şi mai zăpăcit.

— Nu mai sta, că-i tîrziu. Fugi!

Grecul o luă la fugă spre vapor, abia tîrîndu-şi reumatismele şi coşul cu bunătăţi, iar inginerul făcu semn unui birjar, să se apropie, urcă în birjă aproape cu forţa pe prietenul care stătea uluit, rătăcit în mijlocul mulţimii. Apoi lumea urmări, nedumerită, pînă departe, pe cei doi cheflii, dintre care unul ţinea batista la ochi, iar celălalt îl îmbrăţişa şi-i şoptea ceva la ureche.

A. FRUNZA.

■

CUM AM DEVENIT SOCIALIST

N. D. ANGHEL

Un alt moment capital din viaţa sufletească a tinereţelor a fost iniţierea mea la socialism, în ultimii ani de liceu.

Iniţierea aceasta a fost ca o revărsare de altruism în mine, ca o revelaţie care mi-a desvălit tainele unei lumi mai bune, ale unei solidarităţi omeneşti mai inălţătoare şi a avut o înriurire hotăritoare asupra carierei şi a viitorului meu.

Pe vremea aceea abia începuse a se desluşi ce e socialismul, căci pînă atunci nu se prea lămuria nici ce e, nici de unde vine...

Şi totuşi era în aer ceva vag şi confuz, în spirite ca o rîvnă spre progres, o năzuinţă de îndreptare, un instinct de revoltă în potriva apăsărilor şi a prigonirilor. Dar de unde venea aceasta?

E că se produsese o schimbare în spirite, în urma războiului din 77-78, care făcea să trosniască relaţiunile patriarhale, ce dăinuise pînă atunci.

Intre timp şi cu încetul, atmosfera tradiţională a Iaşilor prinsese a se schimba. Strămoşeasca putere părintească se zguduia din temelii, prestigiul clerului slăbea, autoritatea mentorilor şcolari se fărămiţa.

Plutea în aer un duh rău, prin şcoli şi prin familiile burgheze. La liceul naţional local nu mai încetau demonstraţiile împotriva profesorilor şi cu deosebire a directorului Burlă, în timp ce la Institutele-Unite, de odată ne-am pomenit în grevă şi rebeliune.

Intr'o bună zi, răsvrătindu-se, au părăsit în corpore şcoala şi au pornit-o să manifeste pe străzile Iaşilor şi să ţină întruniri, în plin aer, la Copou, unde oratorii improvizaţi le rostiau cuvîntări înflăcărate, dintr'un pom transformat în tribună.

Cînd ne-am înapoiat seara la internat pentru a prezinta Direcţiunei revendicările noastre, am găsit pe scara de intrare grupat, întreg corpul nostru profesoral şi ne-a întîmpinat profesorul Poni, viitorul ministru, cu vorba lui incisivă şi cu gestul tăios ca o ghilotină:

— Cine înţelege să se supună regulelor acestui aşezămînt să intre, cine nu — afară!

A urmat o clipă de nedumerire, revendicările fiind uitate, după care unul din gloată puse capul pe piept şi se furişă, printre profesori, spre uşa de intrare., un altul se luă după el, urmă un al treilea şi apoi, ca oile lui Panurg, unul cîte-unul, pînă n'a mai rămas nici urmă de grevist.

Universitatea nu se lăsa mai pe jos, în acest răstimp, de cît şcolile secundare... Şi aci, se semnalau frămîntări şi cazuri de nesupunere. Ba chiar într'o bună zi, se vesti hotărîrea *Almei Mater* de a elimina din sînul ei, pe studenţii A. Bădărău, Const. Mille şi G. Mihail, viitor deputat şi primar al Dorohoiului, pentru că propagau idei sediţioase.

Tot pentru propagare de idei subversive mai fuseseră eliminaţi din învăţămînt şi profesorii fraţi Nădejde dar, osîndirea aceasta departe de a-i desfiinţa, îi pusese în vază şi izbutise să-i facă simpatici publicului.

Scos din învăţămînt, Ion Nădejde se făcu publicist şi nu pregetă să lanseze revista *Contemporanul* pentru a-şi susţine crezul materialist şi a-şi răspîndi ideile socialiste humanitare.

Cum însă pentru lansarea revistei, se cerea un element de sensaţie, Nădejde porni o aprigă campanie contra plagiatorilor de cărţi şcolare, a impostorilor care editau cărţi didactice, de care se simţia nevoie mare, copiindu-le pe de-a întregul textul, din autori streini. Şi în adevăr, compania aceasta stîrni cea mai vie curiozitate şi provocă violente polemici.

Intre timp, în jurul revistei se grupau o serie de talente tinere: A. C. Cuza, cu versurile lui atee şi cu o serie de epigrame, T. D. Speranţă cu anecdote populare versificate, Ed. Gruber, poetul şi archeologul Beldiceanu, V. Gh. Mortzun cu poeme în proză şi piese de teatru şi cîţi alţii.

Dar nu numai în jurul revistei, ci şi în jurul soţilor Nădejde, răsunetul campaniilor pornite de ei, reuşise să grupeze mult tineret şi să creeze o atmosferă de simpatie.

Din şcoli din ateliere, din universitate alergau băeţi şi fete la ei ca la un oracol şi căsuţa lor din Sărărie ajunsese un loc de pelerinagiu.

Era o casă mică de tot cu un pridvor cu giamlîc, două odăiţi şi o curte în prejur.

In interior, un deranj indescriptibil şi un vălmăşag neînchipuit: cărţi, copii, mobilier, animale — toate d'a valma. Intrai înnăuntru ca în moară şi vizitatorii se aciuau cum puteau, iar cînd nu puteau s'o facă, se refugiau în curte, formînd cercuri.

Oracolul Nădejde, cu chipul unui Buda indian pletos, vorbea vizitatorilor din belșug, fără a ridica ploapele de pe ochi și din cînd în cînd schița cîte un larg surîs ce descoperea un șirag alb de dinți, mai strălucitori încă, prin contrast cu fața tuciurie, luminîndu-i chipul și încăperea, ca o rază de soare printre nori.

Nu mai puțin contribuia și vioiciunea făpturei Coanei Pica — D-na Nădejde — și simpatia ce radia, pentru a dispune favorabil pe neofiți și a crea o atmosferă prielnică pentru ca propaganda să se poată insinua în ei și să-i cîștige cauzei.

In căsuța mică, eu unul am fost prezintat ca neofit de fostul meu coleg dela Consiliul legislativ și amic I. Corjescu și inițiat la tainele socialismului, ca atîția alții din generația mea, care au simțit în ei un imbold de idealism și printre cari voi cita: pe Dr. Țurcanovici viitor prefect și deputat de Roman, Dr. Quinezu fost și el prefect, D. A. Teodoru, zis și Mamutul, fost secretar general de Minister, criticul Ibrăileanu, Irimia Gheorghiu fost deputat, Gheorghiu-filosoful fost primar și deputat de R.-Sărat și fratele lui profesorul St. Gheorghiu, Lascăr Veniamin fost deputat, Artur Gorovei folkloristul-academician, gingașul poet Gh. Kernbach care a lăsat un nume în administrație, dar și în literatură, sub pseudonimul de Gh. din Moldova, d-rii Miron și Lateș, poeții Raul și Artur Stavri, D-rul Proca precum și o pleiadă de profesori și de fete în fruntea cărora era Isabela Andrei, E. Sevastos.

Cecace aduna pe cei pomeniți, și pe atîția alții omiși, într'un mănunchi, era un gînd curat de înfrățire și de solidaritate între oameni, era năzuința sfîntă spre dreptate și libertate, un îndemn de respect pentru ființa omenească, așa cum a alcătuit-o Dumnezeu.

In noi toți, de o potrivă, era încredințarea deplină ca un imperativ categoric că avem îndatorirea de a ne devota pentru binele obștesc și de a lucra în acest sens.

Orice pasivitate în mijlocul societății ni se părea o lașitate, orice dezinteresare de rostul celor năpăstuiți, orice îndemn de egoism ne revolta, — nu vedeam mîntuirea fiecărei alcătuiri sociale, ca și parțial, al fiecărui individ, decît numai în energie cheltuită spre binele comun, în activare pentru înălțarea poporului, — într'un cuvînt într'un soiu de apostolat social.

Indemnul tolstoian de a sacrifica toate năzuințele noastre de bun traiu și tot egoismul nostru înăscut spre a întreprinde o mare mișcare idealistă de luminare a poporului în ceeace privește drepturile și menirea lui — ni se părea singur demn de noi și singura noastră rațiune de a fi pe lume.

Consecvent acestor credințe înălțătoare, — sfinte iluzii ale tinereții — unii din cei inițiați făceau cea mai înflăcărată propagandă pentru socialism în Universitate și în congresele studențești — prin nenumărate conferinți și nesfîrșite discuțiuni, alții se încumetau să răzbată și în întunericul de la sate, ca să propage sătenilor noua credință.

Lucrul nu era ușor din cauza prigonirilor administrative, totuși se găsi un teren mai accesibil în județul Roman și aci propaganda prinse atît de bine, că la o alegere parțială sub un guvern conservator reuși să se aleagă Morțun, ca deputat al colegiului III, iar mai tîrziu să se aleagă și la colegiul II orășenesc de Roman și să scoată pe Lascăr Veniamin la colegiul III rural, cu toate samavolniciile încercate de prefecții regimului, cei mai experți în materia electorală.

Era începutul strălucitei cariere politice ce era chemat să facă *leaderul* socialist V. Gh. Morțun.

Cu chipu-i de beduin simpatic, cu glasul melodramatic și mimica expresivă, cu impresionantu-i dar oratoric, V. G. Mortzun avea tot ce trebue pentru a juca rolul de tribun popular. Era palavragiu, entuziast, iute la ripostă și cabotin — nevoie mare. Mai era și pupăcios și așa de mînă spartă, încît a risipit pentru politică, nu una, ci cîteva averi mari moștenite.

După ce a izbutit să ambaleze masele și grație lor să se impună în arena parlamentară nu i-a fost greu să escaladeze treptele puterei și s'ajungă a dobîndi toate măririle și onorurile.

Dar să nu urmăresc deocamdată această ascensiune, ci să procedez cronologic.

Ca socialist, nu puteam vedea cu ochi prea buni avîntul sporit ce lua mereu partidul radical, fundat în Iași de Gh. Panu, încunjurat de un strălucit stat major, dar urmăriam cu cel mai viu interes, campania de presă pe care zilnic o ducea prin ziarul său „*Lupta*", ce avea să aibă atîta răsunet prin ideile ce-a vînturat.

Acelaș interes îl aveau și pentru ziarul socialist „*Drepturile Omului*" scos în București de un grup de tineri ca C. Bacalbașa, C. A. Filitis, Gănescu, Em. Frunzescu, Alex. și I. Radovici, Gesticone, etc. Ei erau animați de un spirit mai individualist decît gruparea socialistă eșană și vădeau o mai pronunțată nuanță anarho-libertară. A trebuit timp și nume-

roase pertractări, pentru ca ambele grupări să se pună la acelaş diapazon al şcoalei marxiste.

Articololele pline de inimă şi de avînt tineresc din această gazetă de luptă, mă desdăunau de plictiseala ce resimțeam, de a fi nevoit să fac tatălui meu ca să adoarmă, lectura searbedelor articole de fond, pe patru mari coloane, din saporificul ziar al grupărei lui Gună Vernescu, din care făcea parte şi tata, intitulat *Binele public*. Cînd vedeam pe tata că a ațipit, eu întrerupeam pe dată cetirea anostului organ, dar el atunci se deştepta numai decît, pentru a mă apostrofa cu vorbele:

— Zi mă tată, nu vezi că zice bine!

Acelaş lucru îl pătimeam cînd era vorba de lectura foaiei ieşene a aceleiaş grupări şi pe care o finanța părintele meu, pentru a furniza astfel, mijloace de existență amicului său A. D. Holban pus să conducă aceiaş foaie. Cu toată prietenia ce-i arăta tata, eu unul nu aveam ochi să văd pe acest veninos căpcăun al presei de atunci, care teroriza lumea, adăpostit după un nor de cerneală şi venin, — ca sepia mărilor de sud.

Dintre ceilalți prieteni ai tatei, dacă era unul pentru care aveam evlavie, apoi acela era Cuconul Mihalache Kogălniceanu al cărui portret comandat unui valoros pictor, ocupa în salonul casei părinteşti, locul de onoare.

Din cauza politicei, portretului în cestiune nu i-a lipsit însă tribulațiile şi vicisitudinile, cum de altfel, ele nu au lipsit nici modelului, ba aş putea zice chiar, că de multe ori au fost sincronice.

Aşa, cînd Cuconul Mihalache se sătura de a mînca pîinea amară a opoziției, mai mult sau mai puțin unite şi se dedea de partea guvernului condus de Ion C. Brătianu, — automat, şi portretul lui se desprindea din perete şi din salon nimerea drept în pod.

Cînd însă Kogălniceanu căruța o strica, certîndu-se cu Vizirul şi revenea la Iaşi pentru a face opoziție, prima lui vizită era pentru amicul său Dumitru Anghel şi cînd intra în salon şi constata dispariția portretului din părete, nu lipsia să exclame:

— Apoi bine, bre omule, se cădea oare să mă izgoneşti la pod — ce! n'am rămas eu tot acelaş?

După îmbrățişarea ce urma, se trimetea după tablou şi Cuconu Mihalache prezida în persoană la restabilirea lui în locul de onoare, iar la plecare, pentru a consfinți restituția *in integrum*, nu neglija să impună vechiului său prieten o ispăşire sub forma unui împrumut.

Scena s'a repetat de nu ştiu cîte ori, dar ispăşirea n'a fost totdeauna aceeaşi... Aşa odată a constat în obligarea prietenului să editeze magistrala lucrare intitulată *Chestiunea Dunărei*, scrisă de marele bărbat de Stat pentru a combate politica lui Ion Brătianu la congresul dela Berlin cînd s'au fixat atribuțiile comisiunei europene a Dunărei. Stocul acesta de volume, multă vreme ne-a încurcat prin casă, iar la mutarea mea din Iaşi am lăsat din el un morman în pod.

Se vede că scris a fost ca din podul casei noastre, Kogălniceanu să nu poată lipsi, într'un chip sau altul. — Pod istoric!

N. D. ANGHEL

■

CALEA VACAREȘTI

I. PELTZ

Ziua nu se sfîrșise. O zi rece, covîrșită de tristețe și de miresme tari. Toamna poposise prematur în oraș. Cerul avea culori de piclă, vîntul bîntuia acoperișul și era în aer o durere fără început — ca în preajma războiului sau după o grăbită evacuare a unui ținut obscur. Pe obrajii trecătorilor zîmbetul îngheța subit. In casă lumina scădea.

— Mereu e 'ntuneric aici, — fir'ar al dracului de bordei! făcu servitoarea măruntă, încercînd să deosebească sticla de eter de tinctură de iod.

Din pat, bolnava o ajută:

— Aia mică, Veto, de pe fereastră!

Dar servitoarea se descurcase singură.

— Mulțumesc și *merçi!* spuse, imitînd vorba aleasă a fetii inginerului de peste drum. Inginerul Fisch era unul din marii bogătași ai cartierului, pentrucă avea casă proprie și un cățel cu fundă. Veta își pusese odată în gînd să intre acolo, la „boeri". Dar încruntatul stăpîn, cu ochelari imenși încălecînd un nas prea lung față de restul trupului, a refuzat-o, cu indiferență:

— Am „personal" suficient! — i-a spus inginerul. „Ai venit tîrziu!"

Veta înțelegea și ea că nu s'a grăbit destul. Acum cară toată ziua ligheane de apă caldă, fricționează mereu bolnava și schimbă des compresele de pe pieptul femeei, ba mai gătește încă și spală.

— Uff! răsuflă Veta, supărată, de n'ar fi *om*, cucoana, asta, de mult m'aşi fi cărăbănit!

„Cucoana" era, însă, liniștită și bună. Nici nu se simte prezența ei. Cîteodată se ridică, singură, și sprijinindu-se de cîte-un scaun, își alege medicamentul, își pune muștar pe ceafă, își spală capul și, cuminte, se culcă iar în pat. Cînd o surprinde Veta, aproape s'o podidească plînsul. Altădată femeea se luptă, în somn, cu năluci și tresare și asudă și geme ușor. Servitoarea o privește îngîndurat, își face cruce și iese din odaie în vîrful degetelor. Bolnava nu cere nimănui nimic. Stă, cu ochii deschiși, întinsă pe spate, și așteaptă... Noaptea, cînd o asupresc durerile la încheeturi, suspină, singură în marea ei suferință trupească, și încearcă s'adoarmă. Cînd o pălește setea, se duce, cu sforțări în mers, să-și gă-

sească paharul cu apă. Vetii îi surîde, par'că și-ar cere iertare pentru cine știe ce vină imaginară. Adesea, cineva ceartă servitoarea, găsită la colț de stradă de vorbă cu golani în vreme ce acasă bolnava așteaptă vreun calmant. Femeea se ostenește, cu vocea slabă:

— Lăsați-o că nu-i nimic!

— Nu-i nimic! se ismenește omul. Așa ai învățat-o! Ori ce-ar face., nu-i nimic!

Veta nu poate să uite blîndețea cucoanei și vorba ei domoală și surisul cu care o privește. Și — mai mult pentru bolnavă — rămîne ca aici, la calici. A primit și de-acasă, dela văru' Matei, scrisoare: „Dacă se poartă bine jidanca, glăsuia el, de ce să mai umbli prin vecini?"

Veta îl ascultă: știe, doar cît e de învățat și de umblat văru' Matei.

Muncește mult? Da' cine se face pentru ea chezaș că 'n altă parte e mai bine? Sînt mulți în casă? Da' la Mendl, în fundul hanului, sînt optsprezece inși în cap și o singură servitoare care mai face și pe iubeața cu rubedeniile bărbătești ale stăpînului. Femeea stă, cu mîna la bărbie, să-și amintească. A, da! Cu Marcel, care-i în a șeasea *liceană*, în deosebi... Nu, hotărît, n'are motiv să plece.

Tot murmurînd și forfotind prin odae, după ce sfîrșise cu tinctura de iod, Veta a dat de o carte poștală ilustrată, o vedere cîmpenească oarecare, cu flăcăi bucălați și curați și cu fete mari și în fote.

— Tiii! izbucni Veta, par'că ar fi de pe la noi! Cucoanăă, cucoanăă, de unde mai e și poza asta?

Și alergă spre pat, cu ilustrata.

Femeea o luă, între degetele ei uscate, și o privi puțin.

— E dela Țicu, de-acum doi ani. A făcut o escursie cu școala... Mi se pare la Periș.

Servitoarea nu știe unde-i Perișul. Crede, însă, că-i undeva, prin Dolj.

— Mi-o dai mie s'o țiu bine, cucoană?

Bolnava îi zîmbi ca 'ntotdeauna.

— Ia-o!

Veta rînji larg:

— Mulțumesc, săru' mîna!

Și plecă.

Rămasă iar singură, cum i se întîmpla adesea, bolnava se întoarse cu gîndul la escursia copilului... Venise, băiatul, asudat și îngrijorat. I se spuse că școala organiza o escursie și trebuia să aducă și el cinci lei. Cinci lei, mamă, a spus, pe jumătate alarmat de sumă, pe jumătate fericit. Ea știe bine că se apropie rata mașinii de cusut. Plătea cinci lei pe săptămînă, cum se învoise. Mașina de cusut era unicul mij-

loc de trai al familiei. Il și vedea pe slujbașul ofticos și vecinic în haine negre și în pălărie tare (par'că ar fi început de pe atunci să meargă după propriu-i dric) cum îi svîrle, inflexibil: — „Madam, nu *putem* permite nici o amînare. Luăm îndată mașina! „Firma nu așteaptă!" Femeea știa că „firma nu așteaptă". Odată i s'a luat mașina. Ea era slabă, galbenă, aproape flămîndă. Se ruga de ofticos: „Pînă Sîmbătă vă rog să mă așteptați. Am de *predat* niște cămăși. Sîmbătă se face plată!" In vocea ei erau desperări multe. Cu mașina care eșea din odaie — ieșea pîinea ei, a tuturor din jurul ei. Dar ofticosu' n'avea încotro. A poruncit oamenilor să urce mașina în trăsură. Femeea s'a agățat de scară. Au ieșit din han toate gospodinele s'o vadă. Au ieșit și bărbații, prăfuiți, nedormiți, nemîncați, dar cu ochii avizi de spectacol. Băeți înalți și slabi, cu barba crescută sălbatec, peticiți și desculți, femei cu obrajii de leșie cu nenumărate rînduri de fuste pe ele, copii din fața cărora numai ochii se iveau, vii, — toată curtea voia să știe bine ce anume se petrece cu Esther.

Una, sosită tîrziu, și-a pus mîna pîlnie și a întrebat:

— A venit precupețu?

— Nu! Ala cu mașina!

Venea, cîte-odată, și precupețu — neplătit și el cu săptămînile. Atunci se luau cu toții la ceartă...

Inainte de-a porni trăsura, femeea, slabă și amărîtă, încercă un efort smintit: să oprească, pur și simplu, caii.

Birjarul rise, amuzat:

— Vezi să nu-i oprești! zise și plesni din biciu. Esther căzu. Cineva o duse, mai mult pe brațe, în casă. (Era ușoară).

— Las'că nu-i nimic! îi spuse vecina, nevasta zugravului de firme, o namilă de muere cu șease fete cît tavanul de înalte și grase-butoiu. „Să se ducă bărbatu' matale mîine la Societate și să vezi că vine cu ea înapoi!"

Bărbatu'? zîmbi femeea cu tristețe... Era măritată de opt ani. Mai niciodată bărbatu' ei nu se interesa de necazurile casii. Lucra la un cabaret de noapte: chelner. Pleca de cu seară și venea a doua zi. Nu întreba de nimeni și de nimic. Femeea îngrijea de chirie, de mîncare, de copil. Fusese și după naștere, bolnavă. Unii spuneau, chiar, că *din pricina nașterii*. Iși iubea copilul cu sete, cu febră. Fostă cusutoreasă de cămăși, și-a reluat repede meseria, fără preget. Din ce lucra și cîștiga — plătea tot.

Dacă i-ar spune bărbatului pățania, știe bine că ar ridica din umeri și ar privi-o cu ochi egali. Bărbatul nu știa nimic. S'a dus singură, a doua zi, la Societate. A dat de un neamț bătrîior care i-a ascultat, în liniște, plîngerea rostită în jargon.

— Omu' nostru — i-a răspuns el, apoi, calm — nu și-a

făcut decît datoria. Așa e convenția pe care ați semnat-o. Dar te văd femee necăjită și uite! — am să-ți fac un hatîr. De *astădată* îți dau mașina înapoi, dar dacă Sîmbătă nu achiți zece lei, plus costul trăsurii... Bătrînelul nu și-a terminat fraza. Esther l'a priceput.

— Sîmbătă aveți banii! Și n'o să se mai întîmple nici o întîrziere... niciodată!

Neamțul a tăcut, obicinuit cu asemenea făgădueli. Femeea s'a înapoiat victorioasă, cu mașina de cusut și a reînceput lucrul, zi de zi și noapte de noapte... Au trecut doi ani deatunci și n'a mai rămas datoare. Acum — escursia.

— Cinci lei îți trebuie?

— Da! Cinci lei. Mergem și cu trenul, mamă. Pînă la Periș. Vine și Marcu.

Femeea se gîndi la ofticosul care o va osîndi Sîmbătă:

— Știai bine, madam, că firma nu așteaptă! Privi la copil. Era asudat, avea ochii întrebători și în fundul lor o flacăre.

— Bine! Iți dau să mergi și tu!

Băiatul a deschis ochii mari inundați de lacrimi. Nu de lacrimi: de bucurie. Are să meargă, în fine, în escursie. Pînă la Periș. Și-are să vie și Marcu, Marcu a'lui *mimă Haike*, ruda cea mai iubită a familiei... Femeea a pornit disdedimineață la domnu' Sami, negustorul de cămăși din Bărăție. I-a cerut o comandă nouă și un avans. Omul a privit-o prin ochelarii prăfuiți.

— Cînd dracu' dormi dumneata, bre, omule?!

Cusutoreasa a stăruit. Negustorul, înduplecat, i-a dat un mic avans, ridicînd din umeri. Femeea a plecat, grăbită. A mai lucrat și niște scufițe familiei Fisch, de peste drum. Și-a amanetat și-un inel. Sîmbătă a plătit ofticosului rata. Părea veselă.

— Azi ești bine dispusă, madam! a observat incasatorul.

— Inchipuește-ți! i-a răspuns femeea.

Ofticosul clătină din cap.

— Eh! Bine-i să trăiești, madam!

Femeea îl privi, atent. Era străveziu. Nasul i se lungise. Sub ochi cearcănele s'au accentuat, trase cu creionul.

— Hm! da! îi răspunse, în silă.

— Uite, eu mă pregătesc.

— Nu 'nțeleg.

Ofticosul zîmbi ca în vis.

Mă pregătesc, reluă el. Se-apropie toamna. Mie toamna mi-e rău, întotdeauna. Dar după toamna asta n'are să mai vie nimic. Mor.

Inchise geanta.

— La revedere, madam, pe Sîmbăta viitoare. Multe Sîmbete n'am să mai apuc. Mă pregătesc... Femeea păli.

— Te-am supărat, madam. Imi pare rău. Așa se întristează și fata mea, de cite ori îi vorbesc... Știi că a trecut în apatra, săraca!... La revedere!

Femeea își aminti că l'a văzut odată, la fotograf, cu un copil de mină, o fată măruntă, palidă și speriată. Il privea cu niște ochi de miel și cu o suferință greu de reprimat.

In Simbăta care a urmat, s'a înfățișat un băețandru grăsun și purpuriu să încaseze rata.

— Bietu' domn Șapira! — făcu el grăbit și profesional. A murit la trei zile. Are un copil. Nu mai mănîncă nimic, nu mai învață, nu se mai mișcă din casă. E așa simțitoare, fetița! Așa, madam, cinci lei. Mulțumesc și la revedere!

...Ţicu a plecat în escursie, la Periș, de unde i-a trimis carta poștală ilustrată. S'a înapoiat încălzit și vorbăreț.

— A fost și Marcu, mamă.

Și i-a povestit, fără pauze, cum s'a desfășurat „petrecerea"... Seara se dovedea rece. Vară ciudată, gîndi bolnava. O zi te doboară arșița — în alta îngheți ca 'n iarnă. Și revăzu figura incasatorului. Știa, săracu' de el, că i se apropia sfîrșitul... Dacă s'ar fi dus undeva, la țară... Aici gîndul i se întoarse spre un vis vechiu al ei și al tuturor din jurul ei: să-și întocmească o gospodărie într'un sat oarecare. Avea plămînii slăbiți. Și ochii. Prea mult a stat aplecată peste mașina de cusut. Ca fată a muncit, deasemeni, zi și noapte. Părinții i-au fost totdeauna amăriți. Au dat-o ucenică la o vîrstă la care nu se renunță la păpuși și la poze. A cunoscut severitatea bătrînei „maestre" care-i croia cămășile, — un pumn de femee înecat în grăsime. O privea întotdeauna rece.

— Știu eu ce iese din puștance d'astea! — spunea ea, gîndindu-se desigur la celelalte lucrătoare, mai în etate, care soseau dimineața, albe ca varul, răgușite și somnoroase. Petreceau prin circiumi, cu bărbați și lăutari. A surprins chiar pe domnișoara „premieră" într'o trăsură cu coșul ridicat, alăturea de-un bătrîn cochet. „Maestra" s'a convins, însă, repede că fetița nevîrstnică, slăbuță și harnică e altfel construită decît semenele ei care au trecut prin bătrînele-i miini, experte. Și a început s'o părăsească mai des, ușurîndu-i sarcinile. N'o mai trimetea, de pildă, să ducă gunoiul afară, la căruță. Ba într'o seară, cînd au rămas ultimele în atelier, bătrîna a chemat-o în taină în „dormitor".

— Ia spune-mi, știi tu ce-s alea, *fondante?*

Esther nu știa. Maestra rise prelung, fericită. Deschise apoi un scrin din care se simțea, puternic, miros de mușețel și scoase de acolo o pungă mototolită cu bomboane.

— Sunt dela Franceezu! făcu, ea mîndru. Și-i întinse o bomboană.

In timp ce fata sugea „fondanta", bătrîna dădea din

cap, admirativ, și plină de-o bucurie nestăpînită o întreba mereu:

— Ei, ce zici? Așa-i că-i *faină?* Astea-s fondante!

Și rămînînd deodată pe gînduri.

— E he he! dela nuntă n'am mai mîncat așa ceva!

Și, aproape în șoapte, bătrîna i-a povestit că o singură dată în viață ea a mai avut prileju să înghită o „pungă plină" de fondante: în ziua nunții.

Punga a culcat-o, cu grijă, printre rufăriile inutile din scrin.

— Fondantele" astea mi le-a adus Lili! Cam curviștină fetița — nu-i vorbă! — dar are inimă bună. Ce-i al ei e al ei!

Și trezită din fericirea ei artificială: — Da' ce te pricepi tu, maică!

Esther îi zîmbia acum ca și cum ar fi avut-o înaintea ochilor... Au trecut, apoi anii cu o repeziciune sălbatecă. N'a avut timpul să facă o singură poznă — una în toată viața ei de fată. Dela atelier acasă, de-aici la atelier. „Maestra" i-a spus odată: — „Cînd ai să mori, fetițo, și Dumnezeu are să te întrebe ce-ai dres pe pămînt, — tu ai să-i răspunzi doar atît: Cămăși!" Și rîdea cu gura ei știrbă, prelung.

A venit și sorocul măritișului. Cea mai respectată pețitoare din cartierul Văcărești, madam Feferkranț, i-a spus, cu convingere:

— E un băiat așezat! Cîștigă!

Și astfel și-a urmat destinul. S'a măritat. De-afară se auzea „cîntecul rătăcitorului", sbierat de actorul, încă necuprins, al mahalalei: Segaler. Era o melodie tristă și rusească țipată strident de acest actor burtos, în goană după angajament. Esther înlătură blocul masiv al trecutului — cum ar goni o muscă și se duse spre fereastră. In curte, inconjurat de copii și de femei, Segaler, înalt, obez, și nemîncat, cînta de undeva, din burtă, „cîntecul rătăcitorului".

Mamă, mamăă
Uuunde ești?
Mamă, mamăăă.

Cîntînd, actorul își ridica gulerul pardesiului, învins de vînt și de stropi de ploaie. Cu ochii ageri de veveriță privea cînd la copii, cînd la femei, așteptînd obolul.

Esther a deschis fereastra și i-a aruncat un bănuț de cinci bani. Actorul a mulțumit din cap, neîntrerupîndu-și cupletul.

La sfîrșit, pentrucă nimeni dintre ascultători nu imită gestul femeei, Segaler ținu o cuvîntare, repetată de sute și mii de ori prin toate tîrgurile moldovenești pe unde poposea nevoia lui de hrană: Fraților și onorate doamne, sunt un ar-

tist nenorocit, fără tată, fără mamă și vin pe jos din America, unde am cîntat înaintea Impăratului și am fost decorat de șase ori și era cît p'aci să mor împușcat de-un dușman, antisemit, dar am scăpat ca prin minune. Am trei copii și toți sunt mici și bolnavi! Ajutați pe-un evreu, pe un artist evreu, și-am să mai repet „cîntecul rătăcitorului" care e scris de mine, personal, așa să-mi ajute Dumnezeu!

Cîte o femee, mișcată de vorbăria fără pauze, a burtosului îi întindea cîte-un cinci. El primea banii, salutîndu-le adînc:

— Merçi! Merçi!

Esther îl privea dela fereastră, zîmbind ușor. O orbise gîndurile, cîntecul, amintirile. Ar fi vrut să doarmă, dar ploaia o neliniștea ca o prevestire rea.

Și rămase în pat, îmbrăcată, cu ochii mari deschiși ca într'un tablou expresionist. Desigur, își spunea, actorul ăsta, burtos și hămesit, trebue să aibe, undeva, prin cine știe ce periferie moldovenească, o femee pe care s'o fi iubit cîndva... O fi fost și el subțire și surizător cîndva, femeea înaltă și proaspătă... S'or fi iubit. Esther întîrzie puțin asupra episodului închipuit al dragostei dintre obez și curtezana devenită mai tîrziu soție, ca toate celelate. Ea n'a iubit niciodată. N'a experimentat decît acul de cusut, căminul și scurta aventură a măritișului, pregătit în cele mai mici amănunte de alții. Ba, odată a fost la un bal. Bucureștii se albise ca în poză. Bărbații alergau prin străzile mici înfundate în beznă și în zăpada înaltă. Unul venise în atelier cu două bilete de favoare. Avea ochii aprinși de bucurie. A invitat-o la bal. Seara a sosit printre cele dintîi în sala „Liedertafel". Garderobierele au primit-o bine. Se cunoșteau din cartier. „E un bal foarte select! — a spus una din ele, ridicînd buza groasă spre vîrful nasului. Vine și domnul farmacist Șloimsohn! Colega a complectat-o mîndră: „Vine 'n birja lui!".

Esther a fost uluită. Farmacistul Șloimsohn întrecea, în importanță, pe inginerul Fisch de astăzi. Era un bărbat subțirel și cu aerul suferind. Se dorea „cunoscut", „admirat" și „iubit" de obște. De-aci, împărțea gratuit săracilor odată pe lună cîte-un piramidon și un pachețel de ceai de tei. Presida, cu multă gravitate, ședințele secției filantropice a comunității evreilor și aduna ban lîngă ban de pe urma mănoasei sale prăvălii vizitată îndeosebi de prostituatele Crucii de Piatră și de bătrînii analfabeți de prin împrejurimi. Dădea și consultații medicale cu aer detașat, de mare savant.

— Ce te doare, moșule? întreba el de pildă, pe unul din clienți. Bătrînul se văita de șale. Farmacistul se apuca serios de lucru și-i dizolva cîteva grame de acid salicilic într'un litru de spirt alb. Impacheta apoi sticla în foiță.

— Uite, moșule, ține preparatul ăsta pe care ți l'am făcut

eu! Te freci cu el seara, la culcare. In două-trei zile ești sănătos. Bătrînul mulțumea, cu plecăciuni, și plătea cît îi cerea farmacistul...

Balul a început tîrziu. A fost invitată la dans, întîi de un cunoscut al casei, un tînăr croitor de lux și-apoi de un mic funcționar comercial. Nici unul, însă, n'a repetat invitația. Avea Esther o tristețe în gesturi, o suferință în mersul ei delicat, o înfățișare oarecum deosebită de restul fetelor, care intimida pe cavalerii serilor bucureștene. Par'că a fost în ajun... A rămas, pe scaun, pînă la spartul „petrecerii". S'a înapoiat acasă cu o față albă și cu ochii obosiți.

— Trebuie să fie tîrziu! spuse bolnava și privi la ceas.

De undeva, dintr'o casă vecină, se auzeau sforăituri și suspine sgomotoase. Afară toamna se vestea prin ploaie și miros de pămînt jilav.

I. PELTZ

INIMA DE MOARTE

R. HAN

Inimă
In tăcere
Mergem împreună.
Ca nisipul sună
Singele 'n artere.

Inimă,
Departe,
Intrebări deşarte,
Răspunsuri n'adună ;
Mergem împreună,
Eu spre înaltele cîmpii
Străvezii,
Tu spre negrul aşternut
De lut.

Ceas de plumb printre suspine
Veni-va timpul d'intîi
Cînd fără mine
Va trebui să mii.

Peste sute şi mii
De zodii vii
Intr'un ţinut curat,
Să fim ne-o mai fi dat,
Tu floare,
Şi eu rază de soare
Căzînd să te sărut.
— Lumină pe lut. —

■

MARŞUL FEMEILOR[1]

ALICE GABRIELESCU

Inserarea caldă şi fără întuneric nu aducea curînd saţiul băii repetate în basinul albastru. In inima Capitalei, oaza aceasta dreptunghiulară de valuri falşe populată cu goliciunea sprintenă a citor-va zeci de perechi, în majoritate nejicnind estetica, animaţia continuă, ambianţa de lux, lumină, flori şi bani risipiţi, ameţeau destul pentru ca în titulatura împrumutată unei splendide staţiuni străine, să nu fie percepută caricatura decît de prea puţini, tăcîndu-şi şi aceia cîrtirile în faţa elogiului general.

Ana, cu amintirea plajelor veritabile ale Mamaei şi Movilei, unde trupul se despoaie de vestminte în mod natural, cast, neobservat, cu toată dorinţa de a nu părea retrogadă, întorcea îndărătnic spatele spre basin şi spre masa de alături unde şase costume de bae încă şiruind de apă şi divulgînd şase goliciuni de ambe-sexe, îi indispunea ochii ca o necuviinţă.

Totuşi, nudismul, în principiu, îl admitea, ca o întoarcere la natură prin perfecţiunea civilizaţiei. Dar în loc de ideea de simplicitate şi de civilizaţie, o izbea aceea de excesiv şi de absurd, de deghizament şi exhibiţie.

— Să mai venim aci, suspină ca o mulţumire Corina, întorcînd spre Radu ochii albaştri, înegriţi de pupila care-i acapara.

Dar, neprimind destul de repede aprobarea bărbatului, Corina, încă o copilă ca înfăţişare, mică, negricioasă şi ageră în mişcări ca un pui de vulpe, rectifică:

— Pentru mine nu înţeleg plaja în promiscuitatea aceasta. De privit însă, e o distracţie, şi e mai răcoare ca în alte părţi.

Din nou îşi întări vorba melodioasă cu gestul ei obişnuit, apăsarea uşoară a mînii prelungi, cu unghii prea ascuţite, pe braţul lui Radu. Poate nu era voit în faţa Anei, dar era semnificativ gestul, ca o luare în stăpînire, o afirmare a dreptului ei recent, superior acelui de soră. Radu era al femeii iubite, fără împărţire. Privirea, senină cînd o îndrepta spre el, devenea agresivă întorcînd-o spre Ana, în care ve-

1) Fragment din romanul cu acelaş nume ce va apărea în curînd

dea o rivală prin aceea ce Radu îi datora și-i rămînea atașat în ori-ce caz.

„Cum o fi arătînd cumnățica asta? întrebase Dida pe stradă.

Ana luptase cu presimțirile.

„Trebue să fie o fată drăguță și bună".

În gînd, chiar forțase optimismul. Căminul nou și sărac înjghebat nu s'ar veseli să primească singurătatea surorii mari care aducea ajutorul banului și sfatului?

Gestul repetat al Corinei anihila visul. „Numai noi doi, numai noi doi", preciza și pupila, întunecînd albastrul viu. Ana își simțea dragostea cu care venise, respinsă și de Radu — și umilința, de care străina jubila instinctiv, o făceau să rostească tocmai vorbele care nu plăceau.

— Ți-aduci aminte, Radule, de apa Oltului, la unchiul, cînd venea mare? Valuri ca acelea nu se pot contraface. Inotai binișor, dar mereu tremuram cînd erai acolo.

Sau:

— Cînd era mic, Radu era foarte ordonat. N'aș fi putut să introduc în camera lui ceea ce se chiamă neorînduială artistică. Cărțile trebuiau să șadă margine la margine, mesele în unghiu drept cu pereții, tablourile la aceeași înălțime. De o linie în zigzag îl dureau ochii. Uneori se aventura să-mi facă ordine și mie în cămară, în dulapuri. Ți-aduci aminte?

Radu mîrîia o afirmare, fumînd absent, iritat de amintirile uitate, foste într'o altă viață, din care ceea ce era azi lipsea. Tînăra logodnică deasemeni, se înăsprea la fiecare „ți-aduci aminte" din care ea era exclusă. Radu nu trebuia să-și aducă aminte. Amorul își lărgește loc sigur numai cînd i-a reușit abolirea anilor de mai'nainte. Înțelegea însă că pentru cei optsprezece ani ai săi, trăiți în strîmtoare lîngă o mamă pasivă, uitarea era mai ușoară decît pentru tinerețea educată, supravegheată și costisitoare a lui Radu, și tocmai aceasta o ținea dîrză. Anei, fratele mai mic îi datora prea mult. O micșorare a importanței datoriei?... sau, mai sigur, îndepărtarea cu totul a surorii...

Fără să fi premeditat, simțul ei de apărare căuta prilejul de a sfărma legăturile, cîntărind dacă în vorbele Anei nu ar fi de găsit o răutate, o aluzie, o intenție de jicnire din care și-ar fi putut face armă la timpul potrivit.

Dida, obiectivă în ciocnirea aceasta și mai sigură în instincte, simțea pornirea agresivă a cumnatei în rezerva pe care bunătatea Anei era dispusă s'o ia drept timiditate.

„Poate cu timpul ne vom împrietini" silea Ana iarăși, optimismul.

— A! Cunoștinți! exclamă Dida, bucuroasă să spargă încordarea.

Arătă, cu o ridicare a bărbiei, loja-umbrar din direcția opusă, unde se instalau cu mișcări domoale, ca încetinite de o armonie interioară, Filip Tironi și o tînără elegantă pe care Dida, abia după o privire atentă, o recunoscuse.

— Ce superbă s'a făcut țigăncușa noastră. Pot să mă duc să-i dau bună-seara?

— Mai tîrziu, rosti uscat Ana.

Dar dorea ca însăși ca Dida să aducă noutăți. Apariția aceasta în doi, în localul la modă, nu era în obiceiurile discretului Tironi pe care toată lumea din jur, strîmta coterie bucureșteană, îl cunoștea și-l saluta, cu aceeași ridicare de sprîncene.

— Mademoiselle danse?

Se înclinase, într'o perfectă atitudine de dansator respectuos, un tînăr frumușel, cu obraji pudrați și umeri rachitici.

— Vous le savez bien, răspunse tare Dida, căreia ocazia de a vorbi franțuzește o făceau totdeauna să ridice glasul.

— Este Eduard, Ana. Domnul Eduard Costescu, prezentă ea rotund, fericită și de numele aristocrat pe care-l putea arunca la masa burgheză.

Ana își îndreptă ochii spre terasa de beton unde o înghesuială de tineri și tinere se frecau unii de alții cu seriozitate și în tăcere.

— Bine, du-te și dansează, zise greu Ana, băgînd abia pe urmă seama că nu i se ceruse încuviințarea, și întorcîndu-se repede cu spatele spre terasă.

— Dansul modern nici nu-i făcut să fie privit. Nu mai are caracterul vechiu de distracție. Un vals, o polcă, o gavotă, radiau bucuria pe fețe. Uitați-vă la încordarea pe care-o cere un tango unui dansator, chiar experimentat. Nu mai e distracție, e aplicație.

Vorbise ruda care acompania pe Corina, mătușa de rigoare sau vara de-al treilea rang, văduvă de obicei și servind bucuros de însoțitoare cînd i se da prilejul de a petrece puțin.

— E posibil ca pentru ei, adăugă zîmbind, dansul modern să nu fie atît de puțin distractiv ca pentru noi. Altfel nu s'ar explica aglomerația.

Ana privi pentru întiia oară mai bine pe ruda Corinei. Personagiile acestea de acompaniament, alese burlești în piesa de teatru după tipic, în viața de toate zilele se prezintă de obiceiu într'o atmosferă decolorată, priind persoanei acompaniate care singură trebue să strălucească. Doamna

Plopeanu, pentru prima oară în rol, nu se adaptase, și nu putea rezista pînă la sfîrșit ispitei obicinuite de a sili atențiile asupră-i. Tipul ei cam șters și pe care-l ferea higienic de farduri, o obliga dealtfel la oarecare ofensivă, ca să nu rămîe neprivită, cu felul ei de frumusețe, făcut dintr'o sumă de mici frumuseți de detaliu, pe care rar, și numai o privire cunoscătoare le descoperea dela început.

Vîrsta era însă a rolului. Figura lunguiață, cu ovalul păstrat, avea o subțiere de foiță a pieliței pe care n'o mai obține epoca plajelor și a sporturilor. Corpul, îmbrăcat după modă, dar păstrînd cabrura vechiului „droit-devant" obligator, trăda cifra anilor — peste cincizeci — dar văduva accepta trădarea voit, cum ar fi cîștigat cupa de onoare a unui record: „Priviți ce tînără pot fi la vîrsta acesta".

— Mi se pare cunoscut domnul cu care vorbește prietena dumitale.

Ana nici n'avu nevoe să întoarcă capul, înțelegînd că nerăbdătoarea Dida se oprise în treacăt la masa Laviniei.

— Este Filip Tironi, numi ea scurt, servindu-și încă o prăjitură, fără să-i fie poftă, numai ca să poată ține ochii în jos.

Doamna Plopeanu își aminti.

— Oratorul dela întrunirea feministă, săptămîna trecută. A făcut o propunere foarte interesantă.

— Sunteți feministă? întrebară în acelaș timp, Radu, cu o nuanță din obicei ironică, și Ana, cu o surprindere bucuroasă de camarad.

— Să vă spun drept, zise veselă doamna Plopeanu. Ploua, cînd am trecut pe la Liedertafel și am văzut lumină și anunciurile.

— Văd scena, o întrerupse Radu, tachinînd. Nici o trăsură pe stradă, iar din Academiei pînă la un cinema, distanța e prea mare.

Doamna Plopeanu mărturisi.

— Intr'adevăr, dacă un program frumos de cinematograf ar fi rulat pe-alături, n'aș fi aflat programul domnului Tironi. Totuș, feministă aș fi fost, deoarece doresc libertatea femeilor și drepturile...

— Celorlalte, nu? o întrerupse iarăși, Radu.

— Atunci și eu sunt feministă, rise cu toți dinții ei frumoși, Corina.

Drepturile celorlalte le admitea bucuros necesare, așa cum n'ar fi discutat dacă femeia turcă are dreptate sau nu să-și arunce șalvarii și vălul de pe obraz. Se simțea departe de preocupările feministe de-alături de eа ca și de revendicările vestimentare ale fostelor sclave de harem, înglobin-

du-le în aceeași mirare că asemenea subiecte se pot discuta și fără intenții de glumă.

Pentru ea, Radu și iubirea lui erau singurele lucruri serioase, necesare, și atît de acaparante că nu lăsau loc pentru altceva.

— Dar care era propunerea? întrebă, deastă-dată serios, Radu.

Doamna Plopeanu se eschivă.

— Sora dumitale este, după cît mi s'a spus, mîna dreaptă a vice-președintei.

Ana se sgirci, micșorată sub amintirea serii întrunirii.

— N'am știut nici înainte, nici după, nimic mai mult decît ce a vorbit domnul Tironi de la tribună.

— Ideea este simplă și complexă, reluă doamna Plopeanu, bucuroasă că i se ceda expunerea. V'o dau s'o judecați pe amîndouă fețele. Sunteți de acord că e o binefacere pentru țară să aibe numai locuitori sănătoși și puternici, cu mintea întreagă și pe cît posibil mai cultivată? Desigur. Că va fi o ușurare să nu mai deplîngem, la ocazii, mortalitatea precoce, strîmtoarea spitalelor, lipsa de fonduri pentru cohortele de vară de rachitici și anemici? Nici vorbă. Că nu perfecțiunea, dar nici ameliorarea rasei omenești n'au obținut-o mulțimea invențiilor medicale sărbătorite cu admirații și decorații?

— Domnul Tironi posedă leacul minunat?

— Ai răbdare, Radule. Pe fața asta, chestiunea este deci simplă, deoarece se răspunde fără ezitări. Dar vă întreb direct pe voi care vă căsătoriți. Doriți să aveți copii?

— Sunt greu de crescut, răspunse Corina, tărăgănind silabele.

— Poate mai tîrziu, adăugă pe acelaș ton, Radu.

— Domnul Tironi n'o să vă ceară încuviințarea. Inarmat cu ideea faimoasă sub formă de lege, el vă trimite un doctor în științele eugenice, și dacă dumneata, Radule, cu umerii ăștia de stilet premiat, și Corina cu aerul ei de mică sălbătăciune viguroasă, nu vă dezmințiți înfățișarea, veți fi aleși și numiți din oficiu, părinți. Șapte, opt nouă copii, atît timp cît noile examene medicale nu vă găsesc epuizați.

Corina se descordă, ușurată.

— E o idee irealizabilă. Care femee s'ar supune?

— E răufăcătoare și țării, lărgi bărbătește perspectiva, Radu. Avem nevoe de un surplus de populație pe vremuri de criză ca acestea?

— Surplus? Acelaș doctor competent va exclude dela procreare sute și mii de femei și bărbați. Cu ceea ce se alege, intr'adevăr demn de a prelungi rasa, abia se va înjgheba o

viitoare generație cu numărul redus la sfert, așa calculează Tironi. Sfertul acesta prețios...

— Sublima generație.

— Bine hrănită și bine crescută.

— De cine?

— Mă întrerupi, Radule, cu bucurie că m'ai înfundat. Cînd îți voi spune că datoria de a purta de grijă sublimei generații e rezervată Statului, ai să rîzi și mai mult de naivitatea mea, decă-i într'adevăr naivitate să speri că o țară își poate găsi capul pe care și l-a perdut în zeci de ani de preocupări meschine.

— Statul e sărac.

— E sărăcit, stors de prea multe și grăbite mîini lungi.

Aprinderea doamnei Plopeanu, pe o chestiune care lor li se părea irealizabilă pînă la neființă, nu excită totuș obișnuita tendință ironică a lui Radu. Era dimpotrivă o surprindere admirativă pe care Corina o prinse în treacăt și, bineînțeles, se îngriji s'o atenueze.

— Tante Amélie, se alintă ea, feminismul este pentru mine ceva foarte departe, ca un fruct în vîrful pomului, pînă la care, ca să ajungi, îți zdrelești mînile, îți încrunți obrazul, îți zgîrii genunchii, însfîrșit, la urmă, arăți mai puțin frumoasă. Cu prețul acesta, cine l-ar dori?

— Prețul acesta îl plătesc azi silit, sute de mii de femei. Atelierul, fabrica, biroul, catedre, redacție, toate astea nu iau cîte puțin, în fiecare oră de muncă, din frumusețea femeii?

— Toate muncile sunt, cu o vorbă, tot feminism.

— Imi pare bine că ai ajuns la concluzie. Căci nu feminismul a obligat femeia să-și cîștige traiul, libertatea „să fie mai urîte cum zici tu". Ca și la alte realități, titulatura s'a așezat în urmă, după faptul împlinit.

Ana mai păstra în auz întreruperea alintată a Corinei. Zise:

— E drept că o întrunire feministă nu s'ar putea confunda cu un concurs de frumusețe. Totuși, doamna Plopeanu a putut vedea în seara aceea destule femei cu înfățișare plăcută. Ele trăesc o viață plină, pe care n'o împiedică lupta pentru cauza feministă.

— Eu mă gîndesc, Radule, la căciula țurcănească a doamnei din tren, urcată la Iași, care perora pe culoare, se încăpățînă să glumească Corina.

Radu privi cu ochi care n'o mai deosibeau, aruncați mult mai departe.

— Evident, sunt în mișcarea feministă multe descoperiri de făcut, zise el pătruns, multe surprinderi rezervate.

— Aceeași reflecție am făcut și eu, — se bucură să-l aprobe doamna Plopeanu, — la prima și unica mea întrunire. Cred de atunci că descoperirea cea mai interesantă a timpurilor care vin, va fi femeia, cu perspectiva și posibilitățile ce le deschid noua ei prețuire.

Grea situație, aceea de îndrăgostită. Corina simți, și era o clipă prea tîrziu, că genul „femeiușcă alintată" pe care-l juca cu succes în intimitate, nu era idealul absolut al iubitului său, și rolul trebuia atenuat sau părăsit, după împrejurări, schimbat cu poze pedante care nu-i conveneau, dar trebuia totuși să le'nvețe. La o altă ocazie, își va lua și ea tonul prețios al tantei Amélie și va rosti cu o competință subită: „Cred că descoperirea cea mai interesantă a timpurilor care vin..." Pentru ce trebue complicată numai decît viața cea bună de toate zilele și de toate nopțile. Ar fi voit nu numai s'o iubească, dar s'o admire Radu așa cum era, mărginită în cercul îngust al dragostei, dar aici predestinată, glorioasă, și cînd e stîngace și cînd e expertă, și cînd minte și cînd e sinceră, știind să-și înalțe puterea ei, tînără și abdicînd cu atît mai multă mîndrie.

Ana tresări:

— A! Alte cunoștinți.

Rosti numele Nataliei Vraca și nu mai dădu alte explicații. O privea cu inima strînsă, instalîndu-se la o masă în fund, în plină lumină, cu poetul ei ofilit și cu un domn din aceia bine rași, bine îmbrăcați, atenți și decorativi, care complectează cu bunăvoință o căsnicie prost reușită. Natalia, mai slabă la față, se încadra sfîșietor de rău în acest triunghiu, cu nobilul ei profil roman, cu zîmbetul distanțat al femeii care a început să cunoască saluturile refuzate ale semenilor și care nu izbutește încă să desfidă, cinic.

— Doamnă Măgură!

Săgeată, așa cum era plăcerea ei să țișnească dintre lume ca să surprindă, Dida, brațele ei pe umerii Anei și glasul de contraltă înviorare masa.

— S'a hotărît logodna, doamnă Măgură.

Toadeauna, fata asta avea o veste de dat, după care culegea exclamațiile cu mici aplauze.

— Logodna? întrebă Ana nedumerită și aruncînd privirea nesigură spre tînărul Eduard care aștepta bleg, negăsind momentul de a-și face reverența de sfîrșit de dans. S'a hotărît logodna? Felicit...

Se opri, cu conștiința subită că greșește, dumerită îndată și de rîsul Didei.

— Ha-ha! Vorbeam de Lavinia. Ai auzit, Eduard? De logodna Laviniei, doamnă Măgură. Cu domnul Tironi, cine-ar

fi crezut? E serios, știi, serios pînă la norocul nebuniei din dragoste.

„Serios pînă la nebunia dragostei" repetă în gînd Ana, tresărind apoi fricos la întrebarea Didei.

— Ai putea să-mi spui, cum s'au cunoscut? A. mi-ai spus, adăugă ea nervoasă. De altfel, n'are importanță. Rezultatul, atît...

— Rezultatul, înțelegi căsătoria? întrebă blînd doamna Plopeanu, prinsă de o curiozitate pentru nervii subiți ai Didei.

— Desigur, răspunse fata, puțin încurcată.

— Nu fericirea?

— Și fericirea.

— Bun, — văduva zîmbi — deci fericirea nu există decît cu *și* înainte?

— O, ba da, și fără, răspunse Dida cu elan, aproape cu recunoștință.

Doar doamna Plopeanu nu voi să insiste. Toate ideile sale despre o viață mai liberă, mai ușoară a femeii, mai descurcată de prejudecăți, erau pentru mai tîrziu. Deocamdată, nepoată-sa Corina trebuie stabilită într'o situație clară. Pe urmă, gîndul se va simți liber să croiască fapta. Toate reformele mari încep astfel, după ce din rîndul primilor sacrificați, au fost dați deoparte cei aproape de inimă.

ALICE GABRIELESCU

■

A N T O L O G I E

DESPRE LITERATURA DOCUMENTARĂ

Dela Titu Maiorescu și pînă astăzi, critica romînească se străduiește să introducă drept normă a judecății literare criteriul estetic. Dela estetica hegeliană a primului mare critic romîn și pînă la autonomia estetică cerută cu atîta sacră convingere de autorul recentei cărți, „Artiști și idei literare romîne" — d-l Paul Zarifopol — se pot urmări cu destulă ușurință eforturile succesive de întemeiere a regalității esteticului. Fiind în definitiv tot o artă, literatura se cere a fi judecată din punctul de vedere al legilor ei proprii ce nu coincid cu acelea ale altor domenii culturale.

Dacă s'ar limita numai la susținerea acestui adevăr fundamental și elementar, critica estetică a literaturii n'ar ridica împotrivă-i nici-o protestare. Se pare însă că autonomia esteticii e înțeleasă de unii critici ca o hegemonie a ei asupra celorlalte puncte de vedere posibile în cercetarea operei literare. Autonomismul estetic, pe deplin întemeiat, tinde pe nesimțite către un imperialism estetic, tiran și dominator ca toate imperialismele. Sunt într'adevăr critici contemporani, cu autoritate unanim recunoscută, cărora — nu odată — li s'a adus imputarea de a fi depășit menirea criticei literare, întrucît au îndrăsnit să se ocupe — în studiile lor — și de psihologie, etică sau sociologie. Critica ieșană în special a fost, în repetate rînduri, obiectul predilect al acestei acuzațiuni.

Se înțelege dela sine că imperialismul estetic e o atitudine prin nimic justificată. Logic, e firesc ca opera literară să fie un obiect de studii tot atît de interesant pentru estetică, etică, psihologie ca și sociologie. Cu o singură condiție însă. Perspectivele deosebite din cari se pot privi operele să nu se confunde la un moment dat.

Odată respectată, această regulă metodologică face posibilă o cercetare variată și deci rodnică a literaturii. Iar printre cele mai ispititoare puncte de vedere ale criticei, cel *sociologic* se impune unei atenții deosebite pentrucă, mai ales, e de o vie actualitate. În vremea cînd societățile tind să fie cunoscute tot mai științific, literatura poate să dea contribuția ei prețioasă cînd e considerată ca *document* al unei epoci.

Ridicăm, în aceste rînduri, problema literaturii documentare cu o specială privire asupra acestui punct de vedere la noi.

■

E arhicunoscută formula: *„literatura e expresia unei societăți date"*. Printre cei dintîi ce au întrebuințat-o, va fi fost *vicontele de Bonald*, monarhistul și catolicul aprins dela începutul veacului trecut, în a sa *„Legislation primitive"*, după ce *Buffon* dăduse în *„le style est l'homme même"* o premisă analogică a acelei formule. Trăind într'un mediu prielnic în atmosfera literaturii sociale a romantismului, simțindu-se la ea acasă în realism și naturalism, formula fu consacrată pe deplin în sistemul criticei deterministe a lui H. Taine și deveni punctul de plecare al *„criticei științifice"* reprezentată la noi prin Dobrogeanu-Gherea.

Dacă propoziția *„literatura e expresia unei societăți date"* s'ar

fi dovedit pe deplin justificată, literatura s'ar fi ridicat ipso facto, la rangul unui document social. Dintr'o literatură dată, criticul ar fi putut extrage cu cea mai mare uşurinţă sufletul unei societăţi. Istoria şi-ar fi însuşit astfel un instrument de cercetare din cele mai prompte şi mai sigure.

Lucrurile nu sunt însă aşa de simple cum par la prima vedere. Literatura documentară luată în sensul de mai sus nu este totdeauna... documentară. Tocmai dimpotrivă. Ea poate să joace criticului naiv una din cele mai straşnice farse.

S'a observat într'adevăr tot mai mult că literatura nu e totdeauna domeniul în care o societate îşi oglindeşte fiinţa ei reală. Ci dimpotrivă. Sunt cazuri cînd o societate plictisită de etern aceleaşi realităţi ce trăeşte efectiv, încearcă în literatură o compensare prin vis a tristei vieţi de toate zilele. Literatura ei va fi atunci oglinda aspiraţiunilor, a ceeace societatea *ar voi* să fie, fără ca totuşi să reuşească în fapt. Am obţine adică, din această literatură o imagine răsturnată a societăţii reale, o societate ideală. E, cu alte cuvinte, fenomenul de bovarism, extins dela individ la societate. Sunt cercetători cari găsesc o astfel'e pildă în literatura şi arta antică. Pentru ei, seninătatea, echilibrul ,olimpianismul artei antice nu arată că aceste atribute aparţineau vieţii reale a Grecilor, ci celei ideale, că Atenienii erau — dimpotrivă — suflete sbuciumate, tragice, răsvrătite, ce năzuiau doar într'un paradis al liniştei prin ajutorul literaturii.

Inferenţa dela literatură la viaţa reală a societăţii nu mai era, în acest caz, posibilă, iar literatura îşi pierdea automat calitatea de document.

Cu această nouă interpretare, literatura documentară avea să-şi piardă încrederea necondiţionată ce i-o acordase romantismul. De acum, mari griji metodologice o vor înconjura. Rezultatele ei vor fi, în primul rînd, comparate cu cele ale etnografiei, psihologiei popoarelor şi sociologiei. Numai cu această prudenţă ele vor deveni valabile.

In genere însă, se poate socoti dreaptă observaţia după care indiferenţa dela literatura la psihologia unui popor e mai posibilă, în cazul cînd etapa evolutivă a poporului în chestiune nu e prea înaintată. Cu alte cuvinte pentru neamurile cu civilizaţie şi cultură străveche în care scriitorii s'au izolat mai mult de sufletul popular, diferenţiindu-se prea vădit prin cultură, inferenţa de mai sus devine aproape imposibilă şi trebueşte înconjurată de mari îndoieli. Tocmai dimpotrivă stau lucrurile în sînul unei culturi tinere, unde contactul dintre massa populară şi exponenţii ei pe diferite domenii e încă viu din nevoie elementară de originalizare mai evidentă în mulţimea aceasta, omogeneizată şi anonimă decît în înşii personalizaţi.

Dacă adevărul este acesta — şi nu vedem motive de îndoială — atunci literatura documentară are mari sorţi de izbîndă în cuprinsul culturilor tinere. *Ea devine, în hotarul acestora un instrument preţios de identificare a caracterelor naţionale şi o metodă deci a psihologiei popoarelor.*

E uşor de înţeles că fiind un popor de cultură tînără, intrăm în categoria neamurilor, în care literatura documentară e posibilă.

Intr'adevăr, istoria literaturii romîneşti dela Văcăreşti şi pînă astăzi, face dovada clară a unei aderenţe vii între scriitori şi sufletul popular. Primele producţiuni realizate estetic ale literaturii noastre se resimt de influenţe populare. *„Sburătorul"* lui Heliade, închizînd în cuprinsul său cel dintîiu pastel naţional, e clădit pe deantregul din credinţe şi superstiţii populare. *„Alexandru Lăpuşneanu"* al lui Negruzzi, prima nuvelă romînească temeinic construită, dă cuvenita atenţie sufletului romînesc şi massei populare. Cele dintîiu

producţiuni ale lui Alexandri, din 1853, *„Doine"* şi *„Lăcrămioare"* sclipesc de luciu popular; iar prima direcţie critică a literaturii romîneşti e formulată de către Kogălniceanu în sensul curentului poporan şi istorismului, la 1840.

Dincolo de jumătatea veacului trecut chiar, aderenţa literaturii de sufletul popular se poate urmări cu uşurinţă dela I. Creangă, la Eminescu şi Slavici, dela „Dacia literară" la „Convorbiri literare" şi „Sămănătorul" şi e semnificativ de menţionat rezistenţa opusă de cîte ori se năşteau fenomene cu tendinţă de emancipare de sub semnul romînesc: Macedonski şi simbolismul romîn dela începutul secolului nostru.

Dacă prin urmare e adevărat că solidaritatea dintre literatura noastră şi sufletul romînesc s'a desminţit rareori în istorie, inferenţa dela literatură la caracterele noastre etnice se face posibilă. Desemnarea unei hărţi a sensibilităţii şi inteligenţii romîneşti, după datele generos oferite de literatură e o operă din cele mai rodnice pentru caracterizarea noastră naţională. Ea poate constitui indiscutabil o indicaţie serioasă în cercetarea sistematică a realităţilor romîneşti, cărora tînăra noastră sociologie li s'a închinat cu atîta entuziasm.

AL. DIMA

(Aspecte şi atitudini ideologice)

■

T R U F I E

Un tînăr publicist, care s'a dovedit a nu avea încă mijloacele de a-şi face un nume în literatură, crede că poate deveni interesant căutînd polemica cu luminarea. Metoda aceasta e cu totul naivă, pentrucă în afară de împrejurarea unui mare talent de expresie a inimiciţiei personale sau ideologice (ceeace nu e cazul) un scriitor nu-şi poate face o carieră decît compunînd cărţi bune. In loc de a lucra, tînărul în chestiune încearcă să atragă atenţia asupra sa, insinuind cu multă trufie că e tras de mînecă să colaboreze la cele mai de seamă reviste, dar că el, om mare şi cu demnitate, refuză să se coboare pînă la ele.

„In urma invitaţiei de colaborare a *Vieţii Romîneşti* — zice înfumuratul tînăr — m'am simţit încă odată obligat să exprim refuzul meu net de complicitate la această publicaţie. Cu atît mai mult obligat, cu cît bătrîna revistă îmi făcuse străvezii avansuri, publicîndu-mi, fără să mă întrebe, cîteva pagini de carte pe care le socotea „antologice". La acest asalt de redacţie am răspuns limpede cu două noui articole, în care refăceam iar şi iar procesul cultural al *Vieţii Romîneşti*".

Are haz! Niciodată nu ne-am gîndit să cerem colaborarea unui tînăr de ale cărui merite nu sîntem încă documentaţi. Şi încă să-i facem avansuri! Cine? *Viaţa Romînească* în care au pus tot ce a fost mai bun din ei G. Ibrăileanu, C. Stere şi M. Sadoveanu. Cui? Unui biet debutant, spaima a editorilor. E adevărat că la bănuiala pe care o aveau unii tineri că n'ar fi pe placul nostru fiindcă ne-au atacat, am răspuns întotdeauna că lucrul acesta nu ne preocupă. Aceasta înseamnă că dacă chiar tînărul cu refuzul net ne-ar oferi ceva, noi am citi cu atenţie şi nu ne-am lăsa legaţi de resentimente cînd ne-am afla în faţa unei opere excepţionale. Dar de aci pînă la a cere colaborarea este deosebire! Şi apoi ce prezumţie mai e şi aceasta că reproducerea unor pagini la *Antologie* înseamnă că noi socotim acele pagini antologice, adică vrednice de păstrat în literatura romînă? Nici nu ne-a trecut prin gînd. In *Antologie* se publică numai fragmente din autori tineri, puţin cunoscuţi, în scopul de a atrage atenţia asupra progresului pe care ar putea fi în stare să-l

înfăptuiască sau numai pentru a da un tablou al literaturii tinerilor, fără ca aceasta să includă şi o preţuire din partea noastră. Nu-i rămîne tînărului altceva de făcut decît să ne atace *iar şi iar*.

V. R.

DEVALORIZAREA GANDULUI

La bursa valorilor intelectuale, gîndul e depreciat, ca o simplă hîrtie fără acoperire metalică. O inflaţie de imbecilitate s'a întins dela sociologie şi economie politică, pînă la dramă, lyrică, epică şi metafizică pură. Kant, Descartes, Montaigne, Shakespeare, Dante, Verlaine, France şi Tolstoi, sunt tot atît de puţin ceruţi pe piaţa intelectuală, ca leul romînesc pe cealaltă. Cîntecul tîmpit şi omul idiot stăpînesc în voe o lume flămînzită de specialişti eminenţi şi minată de incurabile maladii colective. Romanul poliţist, Mariţa'n sub-marin, revista pornografică, pirogravura şi traforajul, acestea sunt punctele cardinale ale esteticei moderne. Trăim sub semnul surogatului, al pripelei şi al vulgarităţii generalizate. Dela cravata trivială pe care şi-o înoadă dimineaţa în faţa unei oglinzi cu păsări sau îngeraşi pe rama brumărescoidală, dela tabacherea pe care şi-o alege dintr'o serie de măgării în argint şi aur dela giuvaergiul din colţ şi pînă la discul de patefon sau revista cu care adoarme sara, omul zilei se menţine într'o permanentă lipsă de gust şi mitocănie.

Cerceteze oricine vitrinele capitalei şi se va convinge repede cîte veacuri ne despart de anul 1914. Cea mai mare parte din negustori sunt totuşi *aceiaşi*. Prin urmare nu numai ei poartă vina acestor de mirat scăderi. Ei expun (musai, că alt chip nu e), ceia ce *se cere*. Căci o vitrină nu e în fond decît un loc prielnic pescuitului: fiecare obiect trebue să prindă o monedă din buzunarul trecătorului. Şi după cum pescarul încercat ştie bine la care anume peşte să pue rîmă şi la care altul musculiţă, tot aşa şi negustorul se conformează unor factori obiectivi de care atîrnă exclusiv întreprinderea lui.

Şi unde se poate vedea un etalaj mai întristător de pyjamale fistichii, de bretele cu puchiţei şi de centuri, halate şi cămeşi neverosimile ca în vitrinele din Calea Victoriei şi Lipscani? Fiecare obiect pare a deţine recordul celei mai urîte realizări din lumea categoriei din care face parte şi toate împreună o viziune de sălbatic înebunit în mania grandorii.

Ochiul unui om de gust e insultat cu violenţă şi pe toate gamele coloristice, dela un capăt la altul, al acestor străzi animate de-un mare suflu dealuspirist. Am urmărit cu re-

gularitate *absolut toate* vitrinele capitalei, vreme de-un an. Iată statistica:

pyjamale 4
cămăşi colorate . . . 5
cravate 9
halate de bae. . . . 3
bretele . . . . . . 1 (una pereche).
jartiere 2
tabacheri . . . . . *nici una.*
inele bărbăteşti . . . *nici unul.*
servicii de cafea . . 7
ace de cravată . . . *nici unul.*

Evident că aceste obiecte acceptabile şi dintre care unele chiar frumoase le-am reţinut (mintal!), din sute şi mii de obiecte similare.

Cit priveşte obiectele citate din care n'am putut alege nimic, ştie oricine în ce cantităţi formidabile se găsesc la fiecare răspintie. Trebue să recunosc însă că în ceeace priveşte argintăria de masă, cristaleria, napajul, covoarele, pielăria, stofele şi încă vre-o citeva articole, capitala se poate făli cu vitrinele ei. Dar nu se poate să nu adăugim că nici o casă mare exportatoare de asemenea obiecte, care de altfel se vînd puţin, nu se conduce după preferinţele locale. Şi cum ar putea-o face?

Căci eu cunosc mulţi bărbaţi respectabili, dispunînd de mijloace mari şi avînd rosturi de căpetenie în conducerea ţării, care n'ar da două parale pe-o pânză semnată Camil Ressu, Tonitza, Dărăscu, Şirato sau Steriade, dar care dau în schimb cu uşurinţă mii de lei pe-o ramă pirogravată în care aşează fotografia şefului partidului. Se înşeală acela care îşi închipue că aici intră numai lipsă de gust, numai lipsă de cultură, numai lipsă de educaţie sau numai imbecilitate. Intră toate la un loc şi încă în doze fioroase. Deţinătorii de bani de astăzi nu sunt oameni deprinşi să gândească, nici să trăiască. Deaceia poate, la amintirea acestor oameni şi acestor lucruri, petecul de cer albastru pe care-l zăresc acum printre perdele, îmi pare deodată absurd şi inutil, pe când versurile lui Mallarmé îmi scapă din pană, aşa, de capul lor:

Et le vomissement impur de la Bêtise,
Me force à me boucher le nez devant l'Azur.

AL. O. TEODOREANU

DESPRE TANGO

Studiu de pură estetică

Mi-a spus hotărît un spaniol — adevărat de Spania — că tango, acolo la locul său, este, ca dans şi cîntec deopotrivă, cu totul altceva decît ce cunoaştem sub numele acesta noi aceştia de pe dinafară.

Nu e — ah! — nici o probabilitate să pot pleca acum îndată în Spania. Deci nu pot vorbi decît de Tango aşa cum l-am văzut eu, dela Paris pînă la Constanţa. Insă de Tango trebuie să vorbesc. Nu mai pot răbda. Mai întîi fiindcă am răbdat destul. Vreo douăzeci de ani. Care va să zică, normal, pot afirma că experienţa îmi e suficientă; concluziunile mele nu pot să nu fie mature.

Fireşte, pornim dela Tango pe romîneşte:

In viaţă astăzi prea puţini răzbeşte
Ca să fie un om chiar fericit
Şi dacă într'adevăr el izbuteşte
Pe toţi ceilalţi îi uită negreşit...

Am iubit odată o fată
Nevinovată
Ca un copil
Ea vede iubirea curată
Dar se crede cu „sex-appeal"...

Ajung aceste texte. Domniile Voastre le cunoaşteţi destul pe toate. Exemplele mele nu vor decît să vă actualizeze, prin cuvinte, acel ton general de tristeţe dulce care e propriu muzicii ca şi dansului Tango.

Viaţă lungă şi toate după dorinţă urez tuturor graţioaselor mele vecine prevăzute cu gramofon, cu radio, sau cu darul divin de a fredona în glas viguros. Lor le mulţumesc pentru erudiţiunea mea in subiectul despre care scriu. Şi nu mai socotesc deliciul direct al ceasurilor de audiţiune, prin care am obţinut această erudiţiune.

■

Ştim din cărţi că dansul a devenit din erotică. Esteţi — Nemţi mai întîi — au împroşcat mult patos pentru a încînta pe cititori cu ideia că, adică, dansul nu este alta decît o sublimare poetică a fericirilor sexuale genitale.

Insă n'am găsit încă prin nici o carte, şi nici din vreo conferenţă despre estetica şi cultura sexuală nu am aflat cam ce

ar fi să fie simbolica erotică de care atîrnă tango în deosebi. Indrăznim deci noi înşi-ne, prin noi înşi-ne, pentru serviciul special al cititorilor şi cititoarelor dansatoare — întrucît, fiind dansatori şi dansatoare, au şi trebuinţe filosofice — a încerca să construim o interpretare aşa fel, încît din filosofia generală a dansului ca artă de provenienţă eminent genitală să deducem cît mai precis forma de tango.

Credem că oricărui observator, avînd cunoştinţe oricît de elementare despre fiziologia sexelor, tango se prezintă în intuiţiune imediată ca un sistem de simboluri ale sexualităţii îndurerate.

Tango exprimă, desinează, şi, dacă-mi este permis a zice aşa, ilustrează durerile amorului care, lovit rău de vitregiile naturii, nu se rezignează.

Ţinuta persoanelor în Tango, raporturile reciproce între materialităţile lor în ceeace au ele mai determinant în situaţia dată, apoi tempo şi ritm, vorbesc netăgăduit de complicaţii intime — mă iertaţi însfîrşit: de impotenţă iritată. Statistica şi dinamica acestui dans sunt ale omului care strînge dinţii, sau îşi muşcă buzele la fiece încercare de a păşi. Fiecare pas de Tango dă o exactitate ce înfioară imaginea pacientului care, de arsura injecţiei, îşi trage cu sgomot printre dinţii apropiaţi răsuflarea ce fîşie ca un curent de abur.

Pasul înainte, — doare afurisit; pacientul numai decît se fereşte îndărăt, cu arier-trenul în proeminenţă. Insă nu se lasă... Şi iarăşi. Şi iarăşi.

Eros tragic. — Tragedia cu bandaj iodoformat, şi suspensor. Sau Eros care nu mai poate, şi tot încearcă...

Operă de artă?

Incontestabil. De vreme ce: este expresiune, iar sub expresiune se află o porţiune din lirismul integral —; ceeace ştim perfect dela Benedetto Croce.

Acum înţelegeţi cel puţin atît: de ce muzica de Tango se scrie, obişnuit, în mod minor. — Dacă te doare... Şi cum te doare!

Tango este, am putea zice, o doină cu picioarele. Numai că nu e pentru pierderea oiţelor, ci a altor avuţii, intime, pe care omul, în deşertăciunea lui strămoşească, le preţuieşte exagerat; uneori mai mult chiar decît pierderea unor blînde şi atît de utile mioriţe. Tango este doina lui Eros beteag.

Inţelegeţi, probabil, şi aceasta: de ce a plăcut pe loc Tango dulcelui Rominaş şi dulcei Romincuţe. Dulcele Rominaş e sentimental pînă în boşorogeală.

Dulcele Rominaş. Nu Rominul. Dulcele Rominaş sau Rominul dela periferie; care, negreşit, tot dela periferie rămine măcar de ar fi aşezat într'un fotoliu de prin ministerul afacerilor străine. Acesta se prăpădeşte după Tango; fiindcă Tango e dulce, e de jale, e şi distins, şi — al dracului! — e dansant.

Inimioara însăşi, dansînd; după ce a căzut în subsolurile abdomenului.

Asta e, pe scurt, dar complet, pretind eu, fermecătoria Tangoului.

Şi iarăşi a pornit discul vecinei.

Transportat, ridici dela ceafă căciula scărpinîndu-te, te uiţi lung în zarea fierbinte, oftezi şi chemi pe toţi sfinţii Spaniei, iar peste ei îndeşi pe toţ Dumnezeii părinţilor noştri, în cunoscuta invocaţie sudesteuropeană.

P. Z.

DISCUŢIUNI IDEOLOGICE

Intr'una din trecutele sale cronici literare („Ad. lit." din 13 Aug. c.), d. G. Călinescu a binevoit a lua în cercetare şi cartea noastră de studii „Aspecte şi atitudini ideologice", recenzînd-o în modul cel mai potrivit, discutînd-o adică în unele din ideile ei principale. Ţinem dintru început să subliniem *subtilitatea* şi am spune *esenţialitatea* obiecţiunilor d-lui Călinescu ce a reuşit să lovească în plin cîteva din problemele fundamentale ale cărţii. Ne vom îngădui totuşi — cum e foarte firesc pe domeniul acesta al infinitelor controverse — să replicăm pe cît mai scurt posibil, observaţiunilor d-lui Călinescu.

Ocupîndu-se de primul studiu al cărţii noastre *„Criza culturii romîneşti"*, d. Călinescu îşi formulează de îndată *cea dintîiu* a sa obiecţie şi anume: noi am fi confundat *criza culturii* cu *criza sufletească* şi cum ştiut este că operele culturii *exprimă* de fapt tocmai această criză sufletească, nu se poate vorbi de o criză a culturii odată ce la dispoziţia acesteia se află un isvor de alimentare atît de bogat precum e criza sufletească.

Aşa cum este formulată principial, obiecţiunea nu are nimic defectuos. Aplicată însă studiului nostru, avem de observat că noi n'am dat *crizei sufleteşti* decît importanţa redusă a unui *simptom* de manifestare a crizei culturale, o răsfrîngere *subiectivă* a crizei culturii care reprezintă o lume de expresii, adică o lume *obiectivă*. Chiar în citatul, pe care d. C. îl extrage din articolul nostru, se vede *motivul obiectiv* al crizei sufleteşti: *„...fiecare domeniu în parte, dela ştiinţă pînă la arte şi filosofie e brăzdat de curente atît de opuse încît orice orientare devine imposibilă"* (pag. 9). Este foarte adevărat că dîndu-se *expresie* crizei sufleteşti — aşa cum

scrie d. Călinescu — se pot crea noui valori culturale. Nu e insă mai puțin adevărat că aceste noui valori au purces dela contemplarea peisagiului nostru cultural actual care este în *criză* prin acele simptome *obiective* că pe urma atitor gînditori — le notam în studiul nostru: lipsa unor valori ideale directoare ale civilizației contemporane, misticismul confuz și anarhic, neputința de organizare unitară a culturii de azi, primatul economicului față de spiritual.

O a *doua* obiecție fundamentală a d-lui Călinescu privește concepția pe care noi și o altă bună parte a intelectualității noastre, o avem despre cultură atunci cînd o considerăm ca putînd urma anume drumuri impuse de ideologi aprioric, programatic. In studiul nostru despre criza culturii, am spus într'adevăr: „criza culturii stă în felul de producțiuni cari *sunt* în comparație cu acelea cari *ar trebui să fie*". Acest *„ar trebui să fie"* a deslănțuit obiecțiunea d-lui Călinescu. Numai că noi n'am dat acestui „ar trebui să fie" înțelesul larg de normă construită de noi în mod subiectiv și impusă apoi imperativ culturii, așa cum mulți o fac într'adevăr în publicistica noastră. In fraza imediat următoare citatului dat de d. Călinescu, se explică astfel sensul lui „ar trebui să fie": *valorile ce se crează astăzi in cultura europeană nu satisfac CERINȚELE acestei culturi, sunt devieri din matca ei tradițională, sunt simptome ale decadenții ei*" (pag. 13). Ori *cerințele* de care vorbim noi nu sunt decît „legile interioare ale unei culturi" de care vorbește d. Călinescu, legi ce determină fatal o cultură într'un moment al ei evolutiv. Toată greutatea problemei stă firește în sesizarea acestei legi și deci discuția în jurul crizei unei culturi trebue să se localizeze la întrebarea dacă manifestările acelei culturi sunt sau nu în concordanță cu legea fundamentală a culturii. Aci, în descoperirea acestei legi, dăm toată dreptatea d-lui Călinescu: *„Totul* — scrie d-sa — *e de domeniul teoriei celei mai vagi de vreme ce fiecare vede tradiția țării lui în altă parte*".

O a *treia* obiecțiune a d-lui C. se referă la *specificul național*, la problema cea mai viu discutată la noi îndată după războiu. D. Călinescu crede că noțiunea de *„cultură națională"* se reduce la o singură notă esențială: „cultura în limbă națională". Dar d. C. nu observă că, în acest caz, din „cultura națională" se *elimină* domeniile al căror instrument de expresie *nu e limba* și anume pictura, sculptura, muzica, arhitectura. Cum însă și aceste arte au ceva național în ele, urmează că pe lîngă limbă specificul național trebuie să mai cuprindă și alte note importante. Cari sunt acestea? Iată ceeace numai un studiu riguros urmează a descoperi și iată de ce am propus noi un *tradiționalism științific* al cărui obiect să fie tocmai: „opera științifică de cunoaștere a tradiției deocamdată presimțită numai" (pag. 36).

A *patra* și ultima obiecție importantă a d-lui Călinescu se referă la *tradiționalismul lui Eminescu*. D-sa susține puternic că Eminescu nu e tradiționalist, ci numai conservator, că nu pledează deci pentru tradiție care este doar — cum scrie d. C. — „o manifestare a necesității". Credem că în acest punct, ne aflăm numai în fața unei discuțiuni de termeni. D. Călinescu dă tuturor termenilor în *„ism"* înțelesul unor teorii ce *militează* pentru anume idei.

Cînd am scris deci noi că Eminescu e tradiționalist înseamnă că am crezut că el pledează pentru tradiție cînd de fapt îi recunoaște numai necesitatea inevitabilă. Noi n'am dat însă *„tradiționalismului"* sensul d-lui Călinescu. L-am considerat mai mult ca o *strictă teoretizare* în jurul tradiției. Așa cum de pildă, zicem evoluționism, relativism, empirism fără a înțelege altceva decît o sistematizare de idei pe baza unei realități observate.

Mai credem însă, în cazul lui Eminescu, că tradiționalismul" lui cuprinde și o nuanță de pledoarie. Cum s'ar explica altfel *stăruința* și *ardoarea* cu care teoretizează oarecum demonstrativ în jurul tradiției?

AL. DIMA

NOUL MEMBRU DE ONOARE AL ACADEMIEI ROMINE

In ultima sesiune generală Academia Romînă a ales printre membri săi de onoare și pe valorosul cercetător de archeologie și mare bibliofil Julian Marțian, din Năsăud. Lumea restrînsă care-l cunoaște pe acest modest și valoros muncitor cultural a luat cu mare satisfacție act de acest gest al înaltului corp intelectual al Romîniei noastre, pentru că vorba străbună este: „honor est honorantis" — cinste se cuvine celui ce cinstește. Ii face cinste maturului corp de a fi arătat o cuvenită conisderație de apreciere și recunoaștere unui bărbat muncitor și conștient susținător al cauzelor culturei romînești între toate împrejurările.

Dar cine este d. J. Marțian? — se vor întreba cetitorii, cari, poate, nu vor cunoaște acest nume, decît ca o amintire a distinsului economist și statistician, ce l'a avut Capitala înainte de răsboiu, și care mi se pare tot din Ardeal îi venia.

D. Julian Marțian, maior în retragere, proprietar cu rosturi bune gospodărești la Năsăud, este mai presus de toate un intelectual devotat, ca să nu zicem pasionat pentru cercetări istorice, bibliografice și archeologice, cum nu prea avem în Ardealul oarecînd inițiator și deschizător de drumuri pe aceste tărîmuri.

Născut la 23 Iunie 1866, în Mintiul-romînesc, județul Năsăud, din părinți de bun neam de cărturari, — tatăl pretor în plasa Năsăud, prin mamă înrudit cu Mitropolitul Bălan dela Sibiu, — este de carieră militar. După ce a făcut 6 clase la liceul romînesc al grănițerilor din Năsăud, a intrat, conform tradiției vechi, în școala militară din Sibiu în 1887, de unde a eșit ofițer la Reg. 82, 50 și 80, servind în garnisoanele: Triest, Saraievo, Lemberg și Brașov. La vîrsta de 25 ani vorbia șease limbi. Din Lemberg a cerut transferarea sa în armata teritorială a Ungariei, ca să poată fi în Ardeal, a mai servit cîțiva ani, în Cluj și Dej, dar la 1904 la cererea proprie a fost trecut la pensie, spre a se putea ocupa mai liber cu ceace îi devenise o preocupațiune.

Preocupațiunile istorice își au și ele povestea lor, pe lîngă simțul istoric cu care pare a fi ieșit din casa părintească și din școala grănițerilor. In anul 1889 — îmi povestea insuși — eram în Bosnia. In aceași casarmă ridicată de Austria cu scopuri politice, în Podromanja, se afla atunci și profesorul universitar Dr. Stratimirovici, de la Viena, care făcea săpături archeologice pe platoul glasinac. Zilnic aveam contact cu acest savant croat, care representa noua disciplină istorică: arheologia preistorică, abia atunci introdusă la univers. din Viena. Și preocupările lui Stratimirovici m'au cucerit și mi-au dat o nouă orientare, pe care, după împrejurări și posibilități, am urmărit-o în tot cursul vieții mele.

Venind din Bosnia la Brașov a început să cerceteze pe solul romînesc al patriei, și a avut norocul să descopere o serie de stațiuni preistorice din neolitic. In escursiunile sale de cercetare introduce un prietin sas, Juliu Teutsch, care continuă singur esplorările și publică resultatul lor în Anuarele Academiei din Viena, — după ce Marțian, fu transferat, poate pentru motive ce se pot bănui, de la Brașov tocmai la Lemberg.

Căsătorit mai înainte cu fiica unui mare industriaș din Năsăud, a cărui soție era și ea fiică de distins militar, și sora generalului Leonida Popp, fost adjutant al Imăratului Franz Iosef, — la moment potrivit Marțian se retrage din slujba activă a lui Marte, și se dedică cu atît mai liber preocupărilor sale favorite, cărora se datoresc colecțiile sale bogate și prețioase de cărți, diplome, monede și alte obiecte muzeale, pe cari — în anii din urmă, înțeles cu cumnatul său prof. Virgil Șotropa, vechiu publicist, și prof. Juliu Moisil, cunoscut cercetător istoriograf — le-a dăruit, ca și colegii săi de idei, pe deantregul, în scopul de a înființa: *Muzeul „Țara Năsăudului"* — care va fi desigur, cu timpul, dacă nu va lipsi sprijinul cuvenit, un desăvârșit *Muzeu național regional*, cu o bibliotecă de rară valoare. Cu aceasta creațiune, izvorîtă

din așa de generoase hotărîri, cari azi sunt mai rari, dar cu atît mai prețioase, Marțian și ortacii săi de idei și activitate, care au creat și revista unică: *Archiva Someșană*, ce apare de aproape un deceniu și-a făcut singur monumentul vieții sale, căci fără să-i supăr modestia sau să micșorez meritul celorlalți membri ai *colegiului de trei*, cred că are partea preponderantă în realizarea acestei opere cu frumoasă menire culturală.

Gestul Academiei pare a fi un răspuns potrivit la gestul omului de bine care a fost totdeauna Julian Marțian, și are aplausul tuturor celor ce observă și judecă cu seninătate și dreptate oameni și fapte.

Noul membru al distinsului corp are și o apreciabilă activitate literară desfășurată după vremi în reviste și publicații de specialitate, ca Anuarul pentru Istoria Națională și Anuarul „Comis. Mon. Ist." din Cluj, din care face parte de la înființarea ei, cum și în pomenita Archiva Someșană (Bistrița) „Transilvania" org. Astrei (Sibiu), Răvașul (Cluj), Convorbiri lit. (Buc.) chiar și în reviste germane, ca Nachrichten der deutsch. Antropologischen Gesellschaft (Tübingen) Sieb. Vierterjarschrift (Sibiu), Archeologiai ért. Budapesta.

Lucrarea sa independentă și pe cît posibil completă este: repertoriul arheologic preistoric pentru Ardeal, publicat în nemțește la Viena, 1907, și apoi mai adăugit în romînește, la 1910 în Bistrița. Lucrare migăloasă și de real merit.

Este fratele mai mic al d-lui Liviu Marțian, dir. gen. silvic în retragere, din Cluj, om de aleasă cultură, în Cluj. Incheiem urîndu-i încă mulți ani cu sănătate pentru a-și vedea desăvîrșită opera cărei a închinat roadele muncii unei vieți întregi.

DR. ILIE DAIAN

■

SĂRMANUL DIONIS

Entusiasmul lui Eminescu pentru Kant depăşeşte cu mult hărnicia unei traduceri. In apriorismul filosofului dela Königsberg el vede o liberare a spiritului de contigenţele universului concret, o religie a ideilor vecinice, o îndreptăţire teoretică, în fine, a visului pur poetic:

„Este ciudat, cînd cineva a pătruns pe Kant, cînd e pus pe acelaşi punct de vedere atît de înstreinat acestei lumi şi voinţelor ei efemere, — mintea nu mai e decît o fereastră prin care pătrunde soarele unei lumini nouă, şi pătrunde în inimă. Şi cînd ridici ochii te afli într'adevăr în... Timpul a dispărut şi eternitatea cu faţa ei cea serioasă te priveşte din fie-ce lucru, se pare că te-ai trezit într'o lume încremenită cu toate frumuseţile ei şi cumcă trecere şi naştere, cumcă ivirea şi peirea ta înşile sînt numai o părere. Şi inima numai e în stare a te transpune în această stare. Ea se cutremură încet din sus în jos, asemenea unei arfe eoliene, ea este singură ce se mişcă în această lume eternă... ea este orologiul ei.

„Şi astfel fantasia nu mai este reflecţia lumii astfel cum ea se arată ochilor într'o reală trezire, ci ea în fantasia poetului şi a artistului se ridică în petrificaţiunea ideilor eterne, ce reprezintă. De jur în prejur sînt pînze atîrnate la care perspectiva este aparentă, asupra căror timpul trece fără urmă, toate avînd un ce necunoscut de aranjor şi toate închipuiri ale unui suflet mare. Ceea-ce numesc capete ordinare fantasia, nu este fantasie ci slăbiciune a creerului, fantasterie. Pe cînd celor chemaţi... li vorbeşte în limba ei — şi limba ei e armonia lui Plato".

Din chiar acest citat se vădeşte înclinarea poetului de a da unei soluţii de teorie a cunoaşterii o valoare metafizică pentrucă de nicăiri din *Critica Raţiunii pure* nu rezultă libertatea spiritului în actul percepţiei, nici putinţa de a se descătuşa de schemele intuiţiei, prin faptul transcedentalităţii lor, şi de n'ar fi lămurirea că iniţierea în absolut e un proces mistic emoţional („inima numai e în stare a te transpune în această stare") am putea bănui o falsă interpretare. Dar nu! Eminescu înţelegea cum trebue pe Kant şi într'o recenzie dădea o nu se poate mai clară definiţie a apriorismului, nu fără a nesocoti cu totul, împreună cu post-kantienii, cauza obiectivă a percepţiei.

„Cu totul deosebit de aceste sisteme, al căror izvor a fost experienţa lucrurilor din afară, — scria el rezumînd o prelegere a lui Pogor — este idealismul lui Kant. Kant nu consideră legătura infinită între fenomene, ci supune cercetării însuşi organul, care le reproduce. Deosebind lumea dinafară de intelectul ce o reflectează, Kant conchide că *în sine* lumea ne rămîne necunoscută, şi nu avem înainte-ne decît resultatul propriului nostru aparat al cugetării; că creerul este o oglindă, care reflectează lumea într'un mod atît de propriu, în cît nimeni nu este îndreptăţit de a judeca dela legile cugetării sale la legile care domnesc universul. Astfel el desface ca un ceasornicar întreg aparatul cugetării şi arată că experienţa nu este nimic decît analisarea unor reacţiuni ale sistemului nostru nervos"

Cine nu cunoaşte fantastica meditaţie a lui Dionis?

„...şi tot astfel dacă închid un ochiu văd mîna mea mai mică de cît cu amîndoi. De-aşi avea trei ochi, aşi vede-o şi mai mare, şi cu cît mai mulţi ochi aşi avea, cu atîta lucrurile toate din prejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea născut cu mii de ochi în mijlocul unor arătări colosale, ele toate, în raport cu mine, păstrîndu-şi proporţiunea, nu mi-ar părea nici mai mari nici mai mici de cum îmi par azi. Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte, şi toate celea din ea scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupuindu-i dotaţi cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul şi în proporţiunile, în cari le pricepem noi. Să ne-o închipuim, coeteris paribus, înmiit de mare — acelaşi lucru. Cu proporţiuni neschimabte — o lume înmiit de mare şi alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atît de mare. Şi obiectele ce le văd privite cu un ochiu, sunt mai mici; cu amîndoi — mai mari; cît de mari sunt ele absolut? — Cine ştie, dacă nu trăim într'o lume microscopică şi numai făptura ochilor noştri ne face s'o vedem în mărimea în care o vedem? Cine ştie dacă nu vede fie-care din oameni toate cele într'altfel — şi numai limba, numirea într'un fel a unui obiect, ce unul îl vede aşa, altul alt-fel, îi uneşte în înţelegere. — Limba? — Nu. Poate fie-care vorbă sună diferit în urechile diferiţilor oameni — numai individul, acelaşi rămîind, o aude într'un fel.

„Şi într'un spaţiu închipuit ca fără margini, nu este o bucată a lui, ori cît de mare şi oricît de mică ar fi, numai o picătură în raport cu nemărginirea? Asemenea în eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp ori cît de mare sau ori cît de mică, numai clipă suspendată? Şi iată cum. Presupuind lumea redusă la un bob de rouă şi raporturile de timp la o picătură de vreme, seculii din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipite, şi în aceste clipite oamenii

ar lucra tot atîta şi ar cugeta tot atîta ca în evii noşri — evii lor pentru ei ar fi tot atît de lungi, ca pentru noi ai noştri. In ce nefinire microscopică s'ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercetări, în ce infinire de timp clipa de bucurie — şi toate acestea toate ar fi — tot astfel ca şi azi.

...In faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spaţiu — ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut şi viitor e în sufletul meu, ca pădurea într'un sîmbure de ghindă, şi infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într'un strop de rouă."

Estetica transcendentală l-a impresionat pe Eminescu în chip deosebit. Timpul şi spaţiul ca forme ale simţului intern i se par chei misterioase cari deschid porţile grele şi ruginite ale visului. Poetul devine taumaturg. Lumea se dilată, se desface în neguri repede învîrtitoare şi se adună în fantasme efemere, după mişcarea obscură a gîndului. Construcţiile onirice au ziduri tot atît de grele ca şi lumea din starea de veghe, gîndire fiind sinonim cu existenţă.

„Nu ştiu dacă cineva s'a visat vr'odată elastic... că poate creşte, se poate imfla, se poate constrînge... Dacă pe un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar trăi o viaţă întreagă c'o lume reală şi pipăită, căci în somn se pipăie aşa de bine ca'n trezire... va să zică nu lipseşte nici acest control, cel mai sigur al realităţii... Şi acest om s'ar constrînge 'ntr'o cartofă, care-ar striga oamenilor de pe uliţă să ia seama să nu-l calce, ori s'ar subţia într'o prăjină cu barbă englezească şi cu pălărie naltă, ori s'ar ingroşa ca un birtaş bavarez..., ar trece printr'o mie de figuri el însuşi, şi dac'ar dormi toată viaţa lui, nici în minte nu i-ar mai veni să se îndoiască (cum) că aceasta este natura lui, că altfel nu poate fi, şi că toate trebue să fie cum sunt.... Dacă s'ar trezi puţin înainte de-a muri, ar crede din contra c'a dormit şi că visează. *O lume ca nelumea este posibilă, neîntreruptă fiind de-o altă ordine de lucruri*". (*Archaeus*).

Şi Baltazar nebunul din *Avatarii regelui Tlà* visează că este cocoş, ceeace nu constitue pentru el o realitate mai puţin temeinică de cît aceea a lumii de pe strada în pulberea căreia doarme.

O însemnare despre proprietăţile narcotice ale unor buruieni pe care o găsim printre hîrtiile poetului şi care la prima vedere ar părea o curioasă pentru el iniţiere în arcanele paradisurilor artificiale nu e în fond decît tot o documentare a relativităţii cunoaşterei noastre.

„Mai multe otrăvuri vegetale-narcotice au după cît se ştie un efect straniu asupra organismului vederei. Încă prin anul 1679 Wipfer trezeşte luarea aminte asupra unui caz, anume: nişte călugări mîncase o fiertură de rădăcini de

cicoare între cari se strecurase şi cîteva rădăcini de hyoscyamus (Bilsenkraut). Pe cîtă vreme au durat efectele otrăvirei unul dintre călugări nu putea deosebi lucrurile decît prin ochelari. Indată ce se'ncepe dilatarea pupilelor, lucrurile se diformează prin iluzii ale vederei şi văd ca prin o ceaţă groasă şi nesimţirea se măreşte pînă la o orbire îndelungată. Totdeodată însă, în urma efectelor narcozei asupra creerului, omul cade'ntr'o stare vizionară. O calfă de spiţer înveninat prin belladona (mătrăgună) văzu cu ochii săi judecata din urmă. Aceste icoane de vis stau mare parte în legătură cu obiectele, cari se află într'adevăr sub ochii noştri, dar pe cari le vedem şi le tîlcuim fals. Păpuşile par oameni, figurile din tablouri se văd ca persoane vii şi în acţiune. Perdele, şaluri, straie aninate'n cuiu par fiinţe omeneşti. Camciamdalii, îmbătaţi prin agaricus muscarius (Fliegenschwamm), voind să treacă peste un paiu din drum se poartă ca şi cînd ar avea să sară peste un snop. Carus Steine aduce aminte de o poveste, în care o fată, fermecată s'a zis, ia un paiu drept bîrnă şi un lan de cînepă înflorit îl trece cu poalele ridicate ca şi cînd ar fi o apă largă". (Ms. 2277, ff. 3-3 v.)

Şi într'adevăr, în *Archaeus*, relativitatea percepţiei e dovedită prin alterările ei patologice:

„Există multe buruieni care, aducînd o mică modificare a organului vederii, crează înaintea omului o altă lume. O băutură preparată dintr'un burete măreşte proporţiile lucrurilor. Un par pare mare cît o bîrnă, şi omul în reminiscenţa figurii ce o avuse înainte de asta, sare peste un fir de pai din drum. Un lan de griu devine poduri de aur, oamenii devin uriaşi şi poate că povestea veche, că 'nainte urieşii locuiau pămîntul, atîrna de construcţia ochilor de pe atunci şi nu de mărimea lor obiectivă sau mai exact de mărimea, în care reflectă ochiul nostru de astăzi făpturile omeneşti. Care este criteriul realităţii?... Poate că noi nu facem alta, de cît visăm...."

Să ai formulele magice ale percepţiunii, adică timpul şi spaţiul, în mîinile tale, să dispui de datele realităţii ca de miracolele unui basm, iată o teorie ce satisface imaginaţia poetică a lui Eminescu. Cu deosebită plăcere se va fi oprit asupra legendei detenţiunii timpului, care, personificat în miază-noapte sau în zori de zi, e legat de un copac de către Călin-Nebunul, pentruca cursul lumii să se oprească.

Iată —, nene un om în drumu-i şi grăbit din cale afară;
Bună noapte — 'ţam mitale — Cum te chiamă? De-cu-sară!
Hehehei, mă de-cu-sară! Ea, mai stai că nu-i aşa,
Ce caţi tu noaptea'n pădure, colinzi lumea iac-aşa?!

Cot la cot Călin il leagă cu odgonul de un pom
Şi se cam mai duce. — Iată că în cale iar un om.
Bună noapte! —'ţam mitale! — Cine eşti? Sunt miază-noapte
Elelei! Ce caţi în codru, pepeni verzi şi stele coapte?
De-un copac şi pe'sta 'l leagă şi cum merge pe cărare
Iată 'un om prin întunerec înaintea lui răsare.
Bună noapte! — ţammitale! — Cum te strigă? Zori-de zi.
Ei cumetre Zori-de-ziuă, ia spune ce caţi pe-aci,
Hai să stăm de vorbă-o ţiră, să mîncăm păsat cu lapte,
Vin încoa, că bate luna — hai la umbră, — tot în noapte.
— Omule, ce-mi caţi pricină... sunt grăbit... Ce-atîta grabă?
Ciorilor! ia nu mai spune, ştiu că nu ai nicio treabă!
Il legă şi pe acesta, că pin ce va găsi foc
Ziuă să nu se mai facă şi vremea să stea pe loc.

A spune precum se spune deobicei că *Sărmanul Dionis* ilustrează teoria transcedentalităţii formelor intuiţiei, că prin urmare se păstrează în marginile criticismului kantian, înseamnă a da nuvelei o valoare de conţinut cu mult mai mică decît o are în realitate şi a înţelege greşit cugetarea lui Eminescu. *Sărmanul Dionis* şi *Cezara* sunt două compuneri filosofice strîns legate între ele, cea dintîi tratînd gîndirea teoretică, cea de a doua gîndirea practică a poetului. Să încercăm numai să comentăm în spiritul kantian nuvela ***Sărmanul Dionis*** şi vom vedea îndată în ce mreajă de contradicţii şi absurdităţi cădem.

Incredinţat că lumea-i visul sufletului nostru, că timpul şi spaţiul, trecutul şi viitorul sunt numai în noi, Dionis caută ştiinţa magică prin care, coborîndu-se în adîncurile sufletului, ce alcătueşte în fond unica realitate, să poată trăi n orice moment istoric şi în orice porţiune de spaţiu, bunăoară în lumea stelelor şi a soarelui. Şi de fapt, mulţumită cărţii lui Zoroastru, Dionis se transportă spaţial în lună, temporal, în epoca lui Alexandru cel Bun. Subiectivitatea timpului şi spaţiului e vasăzică dovedită.

Dar aceasta este oare gîndirea lui Kant? In spiritul criticii raţiunii, timpul şi spaţiul sunt nu concepte empirice, ci forme necesare ale intuiţiunii,condiţie a oricărei experienţe şi garanţie a obiectivităţii, adică a valorii de universalitate a intuiţiei. Orice obiect al cunoaşterii ne este dat în chip necesar în determinaţiuni de timp şi de spaţiu, dar timpul şi spaţiul nu sunt toată percepţia ci numai forma ei goală. Dacă eu nu pot percepe luna decît în spaţiu, această goală formă fiind contribuţia mea, nu reiese de aci că luna însăşi ca obiect e produsul conştiinţei. De altfel admiţînd puterea magică a cadrului aprioric spaţial, nu era nevoie de el pentru călătoria în lună după cum nu e nevoie de nicio filosofie ca să fac paşi pe drum. Translaţiunea dintr'o porţiune de spaţiu într'alta e principial posibilă, după orice teorie a întinderii, şi numai cauze fizice pot să împiedice citeodată cum e cazul cu ascensiunea în lună.

Cît despre regresiunea în epoca lui Alexandru cel Bun, ea este, înţelegînd lucrurile în marginea transcendentalismului, absurdă. In afară de faptul de a înfăţişa o porţiune de durată, Alexandru cel Bun e un fenomen ce se impune conştiinţei mele cu o necesitate pe care o garantează tocmai caracterul de aprioritate al cadrului intuiţiei. Toate magiile din lume nu pot crea o aparenţă pentru care lipseşte substanţa ocultă ce a provocat-o odată. Lumea nu este pentru mine decît reprezentare, dar aceste reprezentări se supun unor înlănţuiri ce scapă cu totul oricărei puteri de amestec al conştiinţei. In schimb odată înfăţişată în anume determinaţiuni de timp de spaţiu, reprezentarea devine, prin însăşi legile spiritului, universal valabilă [1])

G. CALINESCU

■

[1]) Din volumul «Opera lui Mihail Eminescu», ce va apărea în curând în editura «Cultura Naţională».

ROOSEVELT ŞI REVIZUIREA AMERICANISMULUI

Probleme sociale neliniştitoare n'au apărut în lumea americană, atîta timp cît unităţile sale naţionale se întemeiau pe tovărăşie de întreprinzători în plină expansiune. Cîteva ediţii ale „Complexului de prosperitate" au alungat din cale preocupări sociale ori socialiste.

Muncitorul american a fost cîndva departe de proletarul Europei capitaliste. Fermierul nu era ţăran, iar salariatul agricol nu era încă iobag. Orice acţiune şi întreprindere măruntă se desnoda firesc într'o nouă posibilitate, — într'o perspectivă de ascensiune. Categoriile sociale creşteau deopotrivă; ele se întrepătrundeau întîmplător şi mecanic; nu se stinghereau prin porniri de castă.

Naţiunea întinsă a Statelor-Unite s'a închegat pe cale contractuală şi s'a menţinut prin realism robust sau calcul negustoresc. Democraţia şi liberalismul american au fost produs adiacent creşterii unei burghezii improvizate. Libertatea politică şi economică erau numai garanţii pentru prelungirea realităţii specific americane, care era prin excecelenţă egalitatea iniţială a şanselor de propăşire pentru orice întreprizător.

Dar a încetat epoca de expansiune, pătrunsă de mistica unui dinamism fără sfîrşit. Optimismul a făcut loc unei desamăgiri adînci. Americanismul s'a poticnit. S'au resemnat pe rînd, întreprinzătorul temerar, speculantul de bursă şi muncitorul arivist. Producţia pentru producţie, specula neînfrînată a şanselor de profit, creditul obez — s'au dovedit practici deficitare.

Mai devreme însă de catastrofă, democraţia neo-liberală alunecase pe panta unei politici plutocratice. Industria americană realizase cel mai tipic exemplar de capitalism feudal. Iar capitalul financiar sfărîmase treptat tradiţia „democraţiei fermierilor".

Minunata ajustare americană între morală şi economie a fost denunţată. Problema socială a repartiţiei bunurilor — în înfăţişarea ei adînc omenească — a apărut în Statele Unite, mai gravă şi mai urgentă decît în Europa industrială.

Astăzi, americanismul intră într'o fază de reculegere. Incetinirea ritmului de viaţă a adus necesitatea unei revizuiri de mentalitate. America vrea să se umanizeze.

Ca şi multe ţări europene, Statele Unite au nevoie de o raţionalizare socială, în locul unei raţionalizări conjucturale şi mecanice. Civilizaţia mecanică a americanismului pretinde întregire prin cultură organică. S'a afirmat cu drept cuvînt — în cîteva comentarii asupra ultimelor evenimente americane — că Statele Unite încearcă începutul unei noui forme de naţiune, întemeiate pe o unitate mai profund structurală.

Continuarea stilului inflaţionist de viaţă economică şi socială — e deocamdată o manevră provizorie de politică conjuncturală. Americanismul pretinde o stabilizare socială, o purificare şi un echilibru a raportului cîtorva forţe. Inflaţia-stil în genere, speculaţia bursieră, hazardul întreprinzătorului, poartă azi semnificaţia unei inerţii.

Acţionarul mărunt, consumatorul şi lucrătorul nu mai au resistenţă pentru o nouă inflaţie şi pentru o oligarhie neocapitalistă. Somajul american actual ridică probleme sociale. Fermierul îndatorat pretinde un nou sistem de credit bancar. Apare inevitabilă soluţia Statului intervenţionist.

Dictatura economică a lui Roosevelt e un desnodămînt firesc al acestor realităţi.

■

Dictatura e azi un fapt divers. Totuşi, dictatura rooseveltiană are ceva specific: Ea s'a realizat mai puţin politic decît dictaturile de massă, tip fascist sau sovietic.

Dictatura americană e rezultatul a două tendinţi convergente: De o parte, concentrarea capitalistă crescîndă, manifestată prin trust-uri, concerne, holding-uri etc., prin raţionalizare şi biurocraţia întreprinderilor. De altă parte, carenţa faptului democratic tradiţional accentuat prin dominarea economicului asupra politicului. Isbucnirea crizei a grăbit întîlnirea acestor două forţe. Rezultatul a fost creşterea puterii economice a Statului. Capitalismul american şi-a pierdut vigoarea politică. In acelaş timp, Statul a devenit intervenţionist.

Susţinut de massele populare, *preşedintele Roosevelt* n'a făcut altceva decît să consacre o stare de fapt. Roosevelt apare ca un revoluţionar îndrăzneţ. In realitate, e numai un prizonier.

„Looking Forward", admirabila carte în care se găsesc confesiunile preşedintelui dictator, constitue azi o mărturie de preţ pentru analiza nouilor realităţi americane.

Roosevelt nu are o concepţie economică şi socială strînsă. I se poate aplica pe rînd epitetul de aproape-socialist, de fascist sui generis — şi chiar de neo-liberal. Dar practica dictaturii „democratice", cît şi confesiunea ideologică a lui Roo-

sevelt nu încap în cadrele rigide a cîtorva etichete sociologice.

Dictatura fascistă sau sovietică încearcă plăsmuirea unei atmosfere sociale integrale, a unui univers miniatural. Dictatura mussoliniană sau hitleristă interpune valori noui între Dumnezeire și individ. Acestea sînt dictaturi care pretind un anumit ritual metafizic.

Roosevelt e mai fragmentar și unilateral. Ceiace caracterizează ideia rooseveltiană e însăși o admirabilă lipsă de sistem. Roosevelt e un mare gospodar cu vederi limpezi dar capricioase. Ideia largă de „dirijare" îl obsedează în acelaș timp cu rezerva unui oportunism prea elastic.

Dictatura „democratică" americană e în primul rînd o înlănțuire de experiențe. Roosevelt posedă cultul experienții sociale și economice.

„Ințelegerea sănătoasă a omului ne învață că trebuie să acceptăm o metodă și să o verificăm; dacă nu ne izbutește trebuie să o părăsim deschis și să încercăm cu altele. Inainte de toate, trebuie să încercăm ceva". Aceasta e deviza politicei prezidențiale în Statele Unite.

Cu toate că „Looking Forward" ar fi programul unor reforme radicale, americanismul întemeiat pe ritm vertiginos și pe provizorat — așa cum îl văd adeseori Europenii — apare și de data aceasta încă într'o ediție miniaturală.

In definitiv, Roosevelt vrea să speculeze cîteva evenimente. Ținuta sa de reformator e pătrunsă de pragmatism cinic — și în acelaș timp — nu e departe și de o moralitate angelică.

Dar pe Europeanul obișnuit îl interesează altceva.

E Roosevelt revoluționar? E socialist? Sau e poate încă un burghez tradiționalist? Se poate răspunde simplu: Roosevelt nu are sistem, dar pricepe și practică cite ceva din toate aceste atitudini.

In cartea lui Roosevelt putem desluși un revoluționar și un socialist: Găsim aici grija de a se nivela puterea de cumpărare a tuturor categoriilor sociale. E doar vorba de a se da posibilități egale de desvoltare tuturor indivizilor. In consecință, președintele dictator vrea să distrugă oligarhia capitalului financiar. Statul trebuie să-și extindă activitatea de control și inițiativă în viața economică.

Problema muncitorească în Statele Unite ridică iarăși soluții quasi-socialiste. Roosevelt e pentru extinderea obligativității sistemului de asigurări muncitorești. Salariile trebuie urcate, în acelaș timp cu micșorarea duratei de lucru.

Marea industrie și finanță trebuie controlată de Stat. Socializarea și naționalizarea devin formule aproape firești pentru reformatorul Roosevelt.

Alături însă de principii socialiste, programul președintelui se caracterizează și printr'o vagă nostalgie individualistă și liberală. Concepția etatismului colectivizant apare aici numai ca un mijloc provizoriu pentru înviorarea vechiului întreprinzător liber.

■

Dacă concepția lui Roosevelt ar fi fost expusă de un ideolog oarecare, desigur că s'ar fi putut spune că un asemenea program e de un eclectism sterp. Mai mult; s'ar putea spune că aspectele americane descrise de acest autor sunt isbitor de asemănătoare cu oricare din realitățile europene.

E fapt limpede că sistemul rooseveltian e lipsit de vigoare revoluționară. Dar, fiindcă autorul lui „Looking Forward" nu este un ideolog oarecare, ci e președintele Statelor Unite, ales de o majoritate importantă, e necesar să se rețină un singur fapt:

Confesiunea programatică a lui Roosevelt conține ceva mai mult decît o inspirație personală. Mărturiile atît de așezate și limpezi ale acestui exponent de masse, constituesc desigur un document, în care se întrevede răspîntia actuală a americanismului. Iar dictatura lui Roosevelt nu e decît o experiență, întrucîtva brutală, a unui preludiu revoluționar.

Și nu e lucru ciudat că azi revoluțiile se experimentează și se organizează. Astăzi, mulțimea se agită spontan și neorganizat, dar în același timp, acest efort colectiv rămîne un simplu mijloc pentru altceva.

Dictatura sovietică, germană sau italiană, au fost pretinse irațional, dar ele s'au raționalizat apoi prin technică. Și nu printr'o technică obișnuită, ci printr'o technică de organizare politică, care e simptom esențial al mmulttor realități în formațiune.

Dictatura lui Roosevelt — întemeiată pe dualismul actual al faptului politic — prezintă însă-și o dozare specifică: efortul colectiv irațional e aici minim. Efortul de dirijare politică e prea mare. Planul lui Roosevelt are nevoie de viteză, de artificii prompte — și mai puțin de convingeri adînci. Deaceia, Europa privește cu oarecare neîncredere pe acest dictator pasionat pentru neprevăzut și provizorat.

RADU LUCA

■

NOUA STRUCTURA A COMERȚULUI EXTERIOR AL ROMANIEI

Contingentare și regim de devize

Sunt unele refrenuri economice foarte plăcute urechilor noastre. Le auzim și le repetăm fără control. Nu ne gîndim dacă exprimă sau nu inexactități. Voi arăta mai întîi unele din aceste refrenuri privitoare la exportul mărfurilor și în urmă altele cu privire la import.

1. Unul din cîntecele obișnuite la care Romînul închide de multe ori ochii cu plăcere, ca la emoții agreabile este acela al „marelui nostru export de grîu". Sau altul: că țara noastră stă bine, căci are o balanță comercială excedentară.

Romînii mai sunt ecoul a multor alte asemenea fraze sonore și uneori amețitoare; de exemplu că „Romînia este o țară bogată", că „Romînia are resurse infinite" și alte asemenea refrenuri cam la fel cu acelea că „Romnul în veci nu piere". Rareori numai, unii critici cu ochii bine deschiși, ne spun: Romînia, țară bogată? Romînia este țară cu bogății, dar nu țară bogată! Romînia e mare exportatoare de grîu? Dar o simplă privire pe o statistică, ne duce la o altă constatare. Exportatoare de porumb și orz, — da. Nu însă de grîu.

In 1929, exportul nostru de grîu a fost de 839 vagoane, în 1930 de 33.000 vagoane și excepțional în 1931, cînd s'au acordat prime de export, a fost de 98.000 vagoane. Iar înainte de războiu, în 1912, exportul era de 137.000 vagoane. Legenda cu Romînia mare exportatoare de grîu, s'a terminat de altfel odată cu alipirea Transilvaniei. Regiuni întregi din Transilvania nu produc cereale și astfel consumul intern este mai mare.

Dacă s'a putut spune că la baza prosperității Romîniei vechi a fost un sac de grîu, acum sacul conține orz sau porumb. Și aceasta e adevărat nu numai în ultimii ani, ci de îndată după războiu, de cînd structura comerțului nostru exterior este cu totul alta decît înainte.

Că balanța comerțului nostru exterior este în genere excedentară? Da, e adevărat, dar cu ce sacrificii? Despre aceasta vom reveni îndată.

Deasemenea, se afirmă sentențios: Problema cardinală a omului de Stat este aceasta: pentru a compensa pagubele suferite de exportul agricol, trebue sporit exportul animal.

Nu întrebăm: la cît s'a ajuns însă în urma tuturor eforturilor, cu exportul de animale și produse animale? La 10% din valoarea totală a exportului.

In adevăr, totalul exportului nostru *pe anul 1932*, fiind de cca. 17 miliarde, exportul de vite nu se ridică la o valoare mai mare de 1 miliard și jumătate.

Petrolul și derivatele se exportă în proporție de 40% din totalul exportului, adică aproape 7 miliarde.

Cerealele și derivatele 35%, adică mai mult de 6 miliarde, iar lemnul 12%, adică aproape 2 miliarde de lei.

Aceste patru articole: cereale, petrol, lemn și vite formează majoritatea exportului nostru.

Caracterul mărfurilor noastre de export este deci bine precizat. Circa 45% — aproape jumătate — este alcătuită din cereale și animale, deci materii alimentare prime. Restul de jumătate îl formează produsele de petrol și lemnele.

Aici începe tragedia comerțului exterior al Romîniei din ultima vreme. Exportăm produse eftine și pe de altă parte importăm produse scumpe. In medie valoarea tonei de mărfuri exportate este 2500 lei, în timp ce valoarea tonei de mărfuri pe care le importăm este de 25.000 lei.

O parte din mărfurile noastre de export este chiar industrializată. Dar industrializarea se mărginește, la lemne, numai la transformarea în scînduri, iar la petrol, la distilarea simplă.

De aci și diferența mare între prețurile unor produse pe care le producem noi și le vindem eftin și între produsele industrializate pe care le importăm și le plătim foarte scump.

In indicele de prețuri ale mărfurilor importate și exportate, pe care le calculez lunar și le public în ziarul „Argus", se poate vedea că la sfîrșitul anului 1932, indicele prețurilor la *mărfurile importate este de 40* (față de 1912) *iar al prețurilor la mărfurile de export este de 19*. Așa dar 40 față de 19.

Ceeace înseamnă nu numai că scăderea prețurilor la cereale, la petrol, lemn și vite a provocat scăderea extraordinară a venitului național, dar *spre deosebire de deprecierea produselor în interior, care nu conduce la o pauperizare a națiunii în întregul ei* (cît timp producția națională anuală este cantitativ aceiaș), — *deprecierea bunurilor exportate reprezintă o pierdere netă pentru economia romînească.*

Pierderea aceasta ar putea fi în parte compensată dacă s'ar efteni și produsele de import.

Dar nici compensarea aceasta parțială nu se poate înfăptui, întrucît există încă mari diferențe între nivelul la care au scăzut prețurile mărfurilor de import față de prețurile

de export. Astfel, dela 1929 pînă la 1932 indicele la import scade cu 30% numai şi în acelaş interval, la export, scade cu 53%.

Nu numai că exportul nostru sufere din această scădere de preţuri, dar în ultima vreme mărfurile noastre nu intră peste tot în bune condiţiuni în ţările importatoare.

Unele ţări aplică taxe vamale întrecînd de multe ori valoarea mărfurilor. De exemplu taxele la griu, în Franţa Italia şi în Germania.

Altele au stabilit contingentări, adică au limitat cantităţile ce pot fi importate din ţara noastră; de exemplu Franţa şi Cehoslovacia.

Alte ţări au lua calea indirectă a restricţiei devizelor, mărginind adică sumele ce ni se pot plăti.

Cu toate acestea, Domnilor, cu toate aceste piedici, noi exportăm.

Dar *comparativ cu anul 1927, exportul rominesc a pierdut in 1932, 21 miliarde de lei.* Exportul era atunci în valoare de 3 miliarde, iar azi e de 17 miliarde. Dacă am compara în cantităţi exporturile în aceşti ani, am vedea că nu au scăzut cantităţile exportate. Dar am exportat din ce in ce mai eftin, micşorînd mereu partea primită de producătorul, cărăuşul şi negustorul romin.

Exportatorii romini spre deosebire de exportatorii producători industriali, nu se pot apăra la fel, în condiţiile grele din ultimul timp.

Producătorul industrial din ţările industriale exportatoare işi poate limita producţia.

Cu totul alta e situaţia nu numai a agricultorului romin, dar chiar şi a producătorului de petrol, cei doi mari factori ai exportului ţării noastre. Ei nu-şi pot dirija sau limita producţiunea lor.

Agricultorii nu pot lăsa cimpurile necultivate, nici nu pot prevedea cu exactitate cantitatea şi calitatea recoltei lor.

Deasemeni exploatatorul de petrol este obligat de cele mai multe ori să facă anumite foraje, fără a prevedea producţia.

Situaţia lor e şi mai agravată prin faptul supraproducţiei constante mondiale şi prin dificultatea unor înţelegeri, carteluri sau sindicate mondiale care să reglementeze producţia şi desfacerea.

De aci reese că poziţia lor in comerţul exterior este nefavorabilă şi se impune o proteguire a Statului mai puternică pentru exportul acestor produse.

Dar să vedem care sunt pieţele de plasare a produselor romineşti.

In 1932 am exportat mai mult în următoarele ţări, in ordinea mărimii exporturilor:

1) Anglia, 2) Franţa, 3) Germania, 4) Italia, 5) Austria, 6) Cehoslovacia.

Aproximativ am exportat, în valori, între 2 miliarde şi 2 miliarde şi jumătate în fiecare din aceste ţări.

In medie, în ultimii ani, rîndul întîi între debuşeele noastre l-a reluat ca şi în trecut Germania, cu toată scăderea intensităţii legăturilor economice cu această ţară, în ultimii 3 ani.

In general, în ultimii trei ani, exportul nostru a fost foarte dezordonat şi nu trebue să ne surprindă dacă datele pe 1933 vor schimba ordinea în care am arătat mai sus ţările noastre de export.

Faptul că am reuşit în 1932 să facem exportul arătat în aceste ţări şi că am avut un export mai mare decît importul nu înseamnă însă că economia noastră rominească e satisfăcută. Cunoscind preţurile la care s'a plasat producţiunea noastră, ne întrebăm dacă noi nu facem un schimb cu totul defavorabil şi dacă nu exportăm din substanţa avuţiei şi muncii noastre, fără a avea echivalentul potrivit.

2. Să vedem situaţia importului. Şi aici se instrunează cîte o arie plină de vehemenţă de către unii naţionali ai noştri, puritani sobri în consumaţiune şi cîteodată foarte cruzi adversari ai unor importuri, tot aşa pe cît sunt de cruzi cunoscători ai chestiunilor economice.

Astfel, mi s'a spus că la o tribună de Universitate liberă, s'a afirmat că ţara noastră suferă din cauza unui import exagerat de patefoane, automobile şi roşu de buze.

Poate fi oare serioasă această afirmaţie?

Să vedem ce spun cifrele statisticii dela Ministerul de Finanţe.

In 1932, importul tuturor mărfurilor, am spus că a fost de 12 miliarde de lei. In 1931 a fost de 15½ miliarde.

Din aceste 15½ miliarde importul de patefoane a fost numai de 15 milioane de lei (aşa dar a 1000-a din totalul importului).

Importul de automobile a fost de cca 1/4 de miliarde. Iar întrucît priveşte preţiosul articol, roşul de buze (preţios mai mult la figurat decît la propriu) el s'a importat în 1931 în cantitate de 358 kg., în această cantitate intrînd şi negrul de sprîncene, cremele, lacurile pentru unghii şi orice alte asemenea adaosuri ale frumuseţilor pure. Iar valoarea acestor trei chintale şi jumătate de vopsea este în total de jumătate de milion lei, nedevalorizaţi şi neiunianizaţi.

Dar să trecem dela această paranteză — făcută mai mult pentru delicioasele noastre auditoare, — şi să vedem care

sunt principalele noastre articole de import, care din ele sunt pentru noi şi care sunt acele al căror import l-am putea comprima fără inconveniente.

In cursul anului 1931 am importat:

1) Textile vegetale şi industrii derivate de 4 miliarde şi ½.

2) Fier şi lucrări din fier, de 2 miliarde şi ½.

3) Aparate, maşini şi motoare de 1 miliard 600 milioane.

4) Lînă şi păruri, 800 milioane.

5) Vehicule, 580 de milioane.

6) Obiecte de metal de 800 milioane. Apoi: fructe şi coloniale, cauciucuri, produse chimice şi medicamente, hîrtie şi lucrări de hîrtie, piei şi lucrări de piei, legume şi flori şi altele.

Să examinăm din ce țări facem acest import. E interesant de observat că Germania şi Austria care sînt între principalele țări pentru exportul nostru, sînt tot printre primele şi la importul nostru. Apoi, în ordinea importanței, Cehoslovacia, Anglia, Italia şi Franța.

Este suficientă o scurtă examinare a acestor date, pentru a vedea că peste 67% din import îl constitue textilele, fierul şi maşinile, iar restul de 33% se importă într'un număr foarte mare de articole din cele mai diverse.

Deasemeni aceiaş examinare poate să ne arate articolele indispensabile vieții naționale şi cele care ar putea fi înlocuite cu articole indigene şi a căror valoare se urcă la 4 miliarde.

Prin urmare o revizuire a mărfurilor importate poate să ne conducă la întocmirea unor măsuri care să împiedice importul unor articole şi să-l dezvolte pe al altora.

Pe de altă parte sînt însă țări din care importăm destul de mult şi care nu iau aproape nimic din exportul nostru (de exemplu Statele Unite) şi altele cari participă cu prea puțin la exportul nostru, de exemplu Polonia şi Elveția.

Aceste constatări pot explica actualele măsuri de contingentare şi de devize.

Ele nu trebue să sperie pe nimeni.

Principii aproape la fel au existat cu mult înainte, numai denumirile sînt prea technice pentru unii, încît uneori abia le pricep cei ce le aplică.

Pentru a înlesni exportul şi a modera importul, oamenii de Stat de altădată, mai puțin technicieni şi electricieni, ştiau totuşi să raționeze, iar rezultatele nu erau mai rele decît azi.

Aşa, cînd un fost preşedinte al Statelor Unite, (citat de Taussig) a fost solicitat de technicienii timpului să se pronunțe despre ceeace azi s'ar numi regim de devize contingentare, tarif vamal, etc., acest fost preşedinte s'a pronunțat cam aşa:

„Eu, domnilor, nu cunosc economie politică, finanțe ori drept vamal.

Ştiu însă că, dacă nevasta mea şi-ar comanda un mantou din Franța, ar primi mantoul foarte elegant, dar ar eşi banii din țară; dacă însă şi l-ar face în Statele Unite, ar rămne în țară şi banii şi mantoul".

După astfel de criterii, îmbrăcate însă pompos în formule tehnice, se reglementează azi comerțul exterior.

Numai că, înainte nu era nevoe de complicații cu rigla de calcul şi cifre procentuale.

Era nevoe de oameni.

La noi, am fi mulțumiți ca în capul instituțiilor noastre de stimulare a comerțului exterior să fie oameni de activitate continuă şi chiar de un oarecare sacrificiu, care să lucreze ca pentru un ideal.

Altfel, cu viața instituțiilor acestea (ca şi cu alte instituții de altfel) se întîmplă ca şi cu planta: ori creşte şi se desvoltă continuu, ori moare.

Comerțul exterior depinde în mare măsură de directivele acestor instituțiuni.

Noi sîntem convinşi că înțelepciunea din urmă a neamului nostru, va folosi în direcția despre care am vorbit.

AL. HALLUNGA

CRIZA ECONOMISMULUI PUR ŞI INTEGRAL

Cu toate că revoluționarea criteriilor economice fusese de mult timp prevestită, teoria clasică îşi menținea încă un prestigiu la adăpostul unei iluzii de prosperitate socială. Dar depresiunea actuală cu nouile evenimente în perspectivă, a autarhiei şi organizării sociale etatiste, a surprins preocupările pur teoretice ale economiei, într'un stadiu de inerție didactică şi de acceptare statică a fenomenului economic.

Acelaş lucru şi în viața practică:

Producătorul, omul de afaceri, însuşi consumatorul obişnuit, au preferat totdeauna un automatism al evenimentelor şi o definitivare a criteriilor de măsură a succesului economic. Dinamică socială, pătrunsă de prea multe evenimente politice, înseamnă stingherirea cu efecte prea „neeconomice". In special, faptul capitalist a pretins un anumit confort social al ideilor. Astăzi însă, cînd depresiunea ridică o serie de probleme grave, vechea logică economică a fost complect sdruncinată.

Cîteva exemple:

Fără îndoială că una din perspectivele economice cu însuşiri mai profund revoluţionare e acea a drumului actual spre *autarhie*. Printre alte transformări, autarhia presupune şi o izolare valutară.

In cazul acesta, volumul monetar naţional trebue să varieze în raport cu condiţiunile pieţii interioare. Ramurile de producţie lovite prin izolare comercială trebue reabilitate prin credite speciale şi prin diferite încurajări etatiste. Intregirea forţelor naţionale economice înseamnă o politică de reorganizare pentru ţările industriale (Cazul Germaniei sau al Angliei) şi o politică de industrializare pentru ţările agrare. Toate acestea presupun extinderi de credite şi încurajare a preţurilor agricole sau industriale.

Aici se ridică însă o problemă gravă: Extinderea creditelor şi încurajarea preţurilor, nu aduce o presiune asupra volumului monetar? In cursul anului trecut, în Germania, s'a putut constata că o încercare de aplicare a unui program vast de reagrarizare, a însemnat şi o tendinţă inflaţionistă. Cu cît o ţară îşi concentrează mai mult forţele economice după un program naţionalist, cu atît inflaţia devine mai mult o promisiune de satisfacere egală a tuturor intereselor sociale.

Naţionalismul economic presupune şi o continuă ofensivă a exportului. Dar, avînd în vedere, reacţiunea care urmează automat pe întreaga piaţă internaţională, în urma restricţiunilor sau contingentărilor de import, se pot prevedea dificultăţile ce le are imediat orice ţară în desfacerea mărfurilor sale pe pieţi străine. (Un caz tipic: „războiurile vamale recente).

Un mijloc de ofensivă a exportului constă astăzi, în politica dumping-ului valutar. E cazul Angliei, care a recurs încă din Septembrie 1931 la o „inflaţie dirijată", pentru a avea putinţa să-şi strecoare mai uşor mărfurile pe piaţa internaţională. Din punct de vedere strict economic, rezultatele obţinute în ofensiva exportului englez, au adus o decepţie. Aceiaşi slăbire a profiturilor s'a putut observa şi exportul celorlalte ţări cu experienţe proaspete de inflaţie. Desigur că fluctuaţiile conjuncturale pot fi imediat sesizate şi apreciate. Va fi însă mai interesant mai tîrziu, cînd se vor putea aprecia efectele sociale şi politice ale naţionalismului economic, atunci cînd acesta atrage tactica inflaţionistă.

Un alt exemplu:

Actualele sisteme *protecţioniste* nu se justifică numai ca măsuri pur economice, ci intră în ele şi o serie de condiţii sociale şi politice, cari influenţează asupra vieţii economice. S'a putut constata că în ultimii ani, există un conflict iremediabil între raţionalizarea capitalistă şi protecţionismul tuturor sistemelor etatiste.

Protecţionismul vamal, nu numai că atrage multe conflicte de interese într'o economie naţională, dar aduce raţionalizării pur economice a întreprinderilor private un mare inconvenient fiindcă se încurajează artificial ramuri neproductive şi se ajunge la o nivelare a capacităţilor economice. Aşa dar, politica etatistă de toleranţă economică înseamnă ceva contrar raţionalizării economice autentice, bazată pe ideia de profit şi de selecţionare naturală.

Mai mult; principiul economic de *maximum de realizare cu minimum de efort*, dispare. Principiul pur economic are nevoie de un sistem dinamic întemeiat pe libertate de acţiune. Insă protecţionismul presupune o rigiditate a sistemului de preţuri. Aceasta e statica specifică economiei actuale, prin care dispare efectul economic al *concurenţei* şi al *profitului pur*.

O altă problemă socială, care pretinde soluţii incomode capitalismului şi economismului pur, e aceia a *şomajului*. Mai clar se poate vedea acest conflict în ultimele aspecte ale crizei engleze şi germane.

Ca şi alte ţări, Anglia se găseşte în faţa unui cerc vicios pe care-l formează directivele unei *politici strict economice* cu acele ale *politicei sociale*. Aici, orice măsură mai generoasă pentru protejarea celor trei milioane de şomeri, ridică în primul rînd o gravă problemă budgetară. Dar în acelaş timp, de echilibrarea budgetului englez, şi de plata datoriilor externe, depinde astăzi în bună parte, o reabilitare deplină a Angliei pe piaţa mondială.

Totodată, valuta engleză se leagă firesc de această gravă problemă a încrederii. Incă o devalorizare a lirei sterline aduce şi o agravare a problemei sociale interne, din cauza unui fenomen lent de „decapitalizare".

Pe de altă parte, o soluţionare largă şi energică a şomajului englez presupune şi o extindere largă a creditelor — şi deci iarăşi, din punct de vedere strict economic — o ameninţare a valutei.

Va predomina preocuparea pentru problema pur economică a capitalului şi a profitului, sau grija pentru soluţionarea unei probleme sociale şi structurale?

Acelaşi pericol al inflaţiei, există astăzi şi în problema şomajului din Germania. Planul Gereke pentru înlesnirea posibilităţilor de muncă a fost criticat din cauza unor atingeri ce le aduce problemelor economice imediate ale Germaniei, în deosebi capitalului şi creditului. In ultimul timp, a fost foarte semnificativă retragerea lui Hans Luther dela preşedinţia Băncii Reich-ului şi numirea lui Hyalmar Schacht.

Hans Luther este un reprezentant tipic al politicei pur economice și al teoriei clasice, deaceia s'a împotrivit multor măsuri sociale largi pe care le intenționa guvernul german, în special în legătură cu problema șomajului. Finanțarea încurajării intreprinderilor și a plasării șomeurilor, presupune extindere de credite, cari ridică iarăși problema valutară. Or, stabilizarea valutară e principiul cel mai rezistent al spiritului economic.

Dar nu numai factorii sociali ridică astăzi probleme surprinzătoare pentru vechile cadre capitaliste: In *politica etatistă* se găsesc germenii acelorași teme inflaționiste și „neeconomice". Și iată dece:

In special politica socială a statului modern presupune multe mijloace budgetare. Indrumarea financiară a adus însă un obstacol: Deficitele financiare și criza economică au produs o politică lentă de auto-deflație și de presiune fiscală. Deflația și fiscalitatea excesivă au adus tentațiile inflaționiste. Seria catastrofală a insolvabilităților a atras deodată cele două soluții complect neeconomice, adică deflația excesivă și fiscalitatea peste posibilitățile întreprinzătorilor și a consumatorilor. Acuma, se găsesc în rivalitate doi factori de distrugere a capitalului. Nicăeri nu apare mai evidentă lupta capitalului, factor pur economic, cu *politica socială și etatistă,* ca în această dilemă inflaționistă. Pericolul e cu atît mai mare pentru capital, ca factor imediat de redresare, cu cît politica statului se apropie din ce în ce mai mult de exigențele sociale. Adaptarea factorilor politici la necesități sociale imediate, presupune concesiuni enorme, cheltueli budgetare ridicate, cari din punct de vedere al economistului pur, au un caracter de neproductivitate absurdă.

„Statul infirmier" a inaugurat în ultimii ani, o politică de „socializare a pierderilor", de asanări în stil mare. Rezultatele au avut acelaș caracter neeconomic. Etatismul a produs și desolidarizări sociale. E destul de cunoscut conflictul social și economic dintre agricultură și industrie, apărut lent în multe țări apusene. Prin intervenționism empiric și fragmentar, statul actual și-a micșorat autoritatea politică. Discontinuitatea regimurilor, ridicate prin diferite tensiuni economice și sociale, au avut ca efect nesiguranța, provizoratul legislației economice.

Statul actual și-a micșorat autoritatea fiindcă s'a angajat prea mult față de diferite categorii de producători: Nemulțumirile sociale au alternat după oscilațiile generozității statului. De aici a rezultat o mentalitate de continuu apel la controlul și protecția etatistă; dar în acelaș timp a izvorît o gravă *criză de încredere.* Politica socială și economică de compromis a statului actual e continuu suspectată, fiindcă ea nu poate cuprinde deopotrivă toate categoriile prăbușite prin criză. Nu s'a exagerat cînd s'a afirmat că „raționalizarea" socială și economică din ultima vreme, a avut ca efect o anarhie. De o parte, presiunea unor unități economice puternice asupra masselor — a creiat un *provizorat al vieții economice* și o continuă amenințare a regimului capitalist.

Criza economismului pur, întemeiat pe regimul capitalist, e foarte evidentă în această înlăturare a stabilității și a încrederii. Economismul clasic s'a clădit pe cele două elemente sociale: *stabilitate* și *încredere.*

Dar ideia atît de economică a stabilității, a adus și inconveniente raționalizării capitaliste actuale:

Politica conjuncturală a cartelurilor și a trusturilor a avut ca scop o stabilizare generală, o încercare de intimidare a tuturor fluctuațiunilor de piață. Insăși natura capitalismului actual se rezumă în această tendință de oprire și de speculare a unui avantaj deja dat pe piață.

In perioada de „boom", marea producțiune industrială a căutat oprirea prăbușirii prețurilor. Diferite concentrări monopoliste — puse uneori sub oblăduirea statului — au urmărit o influențare rațională a conjuncturii.

Dar stabilitatea a adus și rigiditate.

Marea industrie de azi s'a întemeiat pe o anchilozare a vechiului sistem de puțuri și salarii. Deoarece investițiile industriale și comerciale aveau la bază și împrumuturi masive pe termen scurt (trăsătură neeconomică caracteristică capitalului recent), prețurile au avut o continuă tendință de anchilozare.

In acelaș timp, structura economică a raționalizării tehnice, a pretins existența unui profit stabil și ridicat. Investițiile colosale au micșorat supleța marei întreprinderi.

Protecționismul etatist împreună cu întreaga sa legislație socială adusă în ultimii ani, presupunea o politică fiscală riguroasă, care trebuia compensată la rîndul ei, prin aceiași menținere de prețuri urcate.

Salariile industriale au avut aceiași soartă a rigidității. Standardul de viață urcîndu-se continuu — întreprinzătorii forțați și printr'o largă politică socială — trebuiau să mențină salariile urcate. In special în Statele-Unite, Anglia și Germania, s'au putut observa mai bine această rigiditate complect neeconomică a salariilor.

Așa dar, protecționism, politică socială, tensiune financiară în interiorul sistemului capitalist, sînt factorii principali a unei încremeniri („Erstarrung der Wirtschaft" — terminologie consacrată). Stabilizarea conjuncturei, realizabilă după preceptele capitalismului deviat, devine astăzi un simplu ideal, față de starea de fapt a rigidității neeconomice.

Capitalismul, in sensul său originar, presupunea o activitate intemeiată pe continuă devenire a condiţiilor de piaţă şi pe o putere a intreprinzătorului de a combina elementele economice in mişcare. In stadiul actual, aceste condiţiuni au dispărut. Ultimele stimptome ale crizei au scos in evidenţă o destrămare a spiritului de intreprindere. Se poate vorbi cu certitudine de o gravă criză a *intreprinzătorului*. „Speculaţia" — in sensul ei general — se găseşte astăzi intr'o fază de degenerare. S'a putut constata recent cît de artificiale au fost inceputurile de speculaţie bursieră şi de inviorare pur conjuncturală manifestate pe cîteva pieţi apusene. Spiritul iniţiativei — şi in deosebi de risc, — a pierdut caracterul pur conjunctural. Speculaţia in sens autentic capitalist e impiedecată azi de o serie nesfirşită de obstacole de natură socialstructurală. Criza creditului şi „decapitalizarea" au un caracter profund social. Nu mai poate fi vorba de o criză pur economică.

Conflictul intre economismul pur şi nouile formule de socializare, devine foarte limpede in polemica ce s'a desfăşurat intre prognozele strict conjuncturale asupra crizei mondiale şi acele structurale, cari ridică problema socială in primul rind.

Ceiace rămine esenţial in această carenţă a economismului este lipsa de *vigoare economică* a capitalului actual. Ultima fază conjuncturală se caracterizează printr'o trecere foarte timidă dela punctele ultime ale depresiunii spre simptome de redresare. Se observă insă că puterea de acomodare a capitalului e foarte slabă. Lucru firesc. Nu e vorba numai de acomodare pur economică a capitalului şi a ordinei capitaliste. Transformările sociale sint atît de profunde incit factorul pur economic al capitalului trebue să se integreze intr'un ansamblu social. Or, criza socială işi prelungeşte necontenit simptomele, deaceia spiritul pur economic se găseşte in complectă dezorientare Soluţiile economice diferă tranşant şi oglindesc tendinţele sociale tot atît de deosebite.

Capitalismul şi-a creiat in interiorul său propriu factori ostili spiritului pur economic al rentabilizării individuale şi al concurenţei. Totodată deviaţiilor proprii capitalismului se adaugă presiunea citorva factori sociali şi politici. De aici, slăbirea vigoarei dinamice a ordinei economice actuale.

RADU LUCA

■

C U L T U R A

F I L O S O F I E

PSIHANALIZA LA COPIL

Nu s'ar putea stabili o dată precisă pentru naşterea psihanalizei. După cum arată insuşi Freud in scrierile şi articolele menite să stabilească „tradiţia" şi fazele de evoluţie ale sistemului său, psihanaliza s'a născut cam pe la anul 1890. In această vreme Freud lucra la Charcot in Paris şi la Bernheim in Nancy. Impreună cu D-rul Breuer studiau cazuri de „isterie" şi tot impreună au publicat la 1893 in „Neurologische Zentralblatt" din Viena „Vorläufige Mitteilungen über den psychischen Mechanismus hysterischer Phänomene (Comunicări prealabile despre mecanismul psihic al fenomenelor de isterie). In 1895 au publicat din nou acest material „Studien über Hysterie" (Studii despre isterie), completate de Breuer cu adausuri „teoretice".

Nu vom face aci istoricul genezei şi fazelor prin care a trecut psihanaliza, dar voim să arătăm cum a ajuns Freud la descoperirea a doi factori sufleteşti fundamentali, prin cari apoi, generalizîndu-i, a căutat să explice intreg comportamentul mai mult sau mai puţin normal al oamenilor. Ba mai mult chiar: să explice sociologic întreaga evoluţie a culturii umane (legende, mitologie, religii, doctrine, absolutism, democraţie, revoluţie, etc., etc.). Aceşti doi factori sunt *instinctul sexual* şi *inconştientul*.

Din bizara colaborare a acestor doi factori se nasc complicaţiile sufleteşti, cari pot avea urmări grave (patologie) şi urmări fericite (sublimări creatoare).

E adevărat, că ambii aceşti doi factori au fost semnalaţi mult înainte de Freud, însă punerea lor netă (şi mai ales aceea a instinctului sexual) la baza unui întreg sistem de gîndire, acesta e meritul lui Freud.

Psihologia clasică nu cunoştea inconştientul şi nu făcuse investigaţii pentru răscolirea imensei lui împărăţii şi pentru descoperirea legilor sale de acţiune. Gîndirea trecutului nu dăduse importanţă prea mare nici instinctului sexual. Nu întrevăzuse importanţa acestui instinct şi nu cercetase mai de aproape fazele sale de evoluţie. Cu toate acestea s'au găsit savanţi, cari încă în secolul trecut au îndrăznit să afirme importanţa covîrşitoare a sexualităţii. Astfel *Claude Bernard*,

întemeietorul medicinei experimentale, a afirmat, deși numai în treacăt, mult înaintea lui Freud, că sexualitatea este la baza tuturor creațiilor omenești. S'a spus apoi, că toți marii creatori, geniile omenirii, trebue să fie sau *titani sexuali* (Goethe, Casanova, etc.), sau, din cauza puternicelor impulsuri ale sexualității, mari nemulțumiți, împinși să caute mereu noui și noui forme de așezare și manifestare.

Cele mai multe atacuri i s'au adus lui Freud mai ales în ce privește acest factor al sistemului său. Nu vom discuta acum valoarea acestor atacuri și nici nu vom căuta să vedem care este tăria instinctului sexual. Un lucru trebue însă să arătăm, că și azi mai domnește încă ceva din ipocrizia veacurilor trecute și omenirea n'a ajuns deci să recunoască importanța unui asemenea factor. Societatea contimporană stă încă sub influența clericalismului și a bisericei, cugetarea umană încă nu e complet laicizată și tot mai apasă asupra ei reminiscențele unei false pudori, ale unei atitudini care duce pe om la ignorarea cunoașterii ultime a lucrurilor și-l îndepărtează dela gîndire și filosofare.

De altfel în epoca noastră trăim în cea mai acută izbucnire a individualismului. Am moștenit această atitudine umană încă dela Greci. Aceștia au împintenat semeția omului și l-au îndemnat la îngîmfarea de care a fost apoi pătruns în cursul secolelor, în timpul Renașterii și al Reformei, al Revoluției Franceze, pînă azi. Cultura umană se resimte încă de acel „patos elenic", după care *omul e măsura tuturor lucrurilor*. Am avut o mulțime de sisteme de gîndire pătrunse de această îngîmfare a individualismului culturii noastre, sintetizat în cuvintele lui Sofocle: „există multe lucruri puternice, totuși nimic nu este mai puternic decît omul" (Nietzsche, Ibsen și a.).

Și cu toate acestea, dacă aruncăm o privire asupra evoluției omului și a culturii sale în *perspectiva timpului*, vom înțelege că omul, cu toate facultățile sale este numai o verigă în lanțul nesfîrșit al evoluției. Se naște, crește, procrează și moare. Crește și se desvoltă an cu an, epocă cu epocă parcă numai în vederea procreației. Desăvîrșirea lui, maturizarea lui, se face par'că numai în acest scop. Toate celelalte *misiuni*, nu par a fi altceva decît închipuirea îngîmfării individualiste. Cine știe, dacă nu cumva natura a prevăzut pe om cu atracția sexualității, ca prin taina mare a acesteia să treacă peste contingențele generațiilor în vederea unui interes îndepărtat al ei, departe undeva la capătul vremurilor... sau dacă nu: atunci omul este făcut numai pentru trăirea acestor contingențe. Se naște, crește și se desvoltă numai pentru trăirea adîncă a bucuriilor pe cari i le oferă clipa sexuală. Ca viața minunată a efemerelor, cari se nasc, trăesc adînc bucuria de o clipă a nunții și mor ca fluturii ademeniți de flacăra lămpii, după o viață de o oră, fără să fi simțit nici măcar ce este suferința.

Nu voi face aci metafizica instinctului sexual. Vreau să arăt numai, că pe lîngă o cugetare mai adîncă, desbrăcată de prejudecăți și în plină sinceritate a interiorității noastre, am putea cîntări cu mai multă indulgență criticile acerbe ce i s'au adus lui Freud chiar în acest punct al doctrinei sale.

Am amintit în treacăt că omul dela naștere, încă din viața intrauterină, crește și se desvoltă pas cu pas pînă la creiarea independenței sale și pînă la îndeplinirea condițiilor necesare unei noui procreații. Instinctul sexual nu apare deci numai în epoca pubertății — aceasta este teza fundamentală a psihanalizei — ci există chiar dela naștere. Vom căuta să trecem în revistă toate aceste perioade de desvoltare ale copilului în vederea funcțiunilor importante de mai tîrziu.

Aproape nici un pui de animal nu este atît de neajutorat imediat după naștere ca puiul de om. La unele animale puiul, scurt timp după naștere, e în stare să alerge după hrană și ceva mai tîrziu să se apere și să-și creieze independența. Numai puiul de om este complet avizat la îngrijirea adulților și mai ales la îngrijirea mamei. Abia la 15 ani se poate lipsi de părinți, deși facultățile sale sufletești și chiar organismul său sunt încă în plină desvoltare. Ideal ar fi, ca societatea să ofere căminurilor posibilități de creștere a copiilor pînă la vîrsta de 25 de ani.

Psihanaliza studiind perioadele de desvoltare ale copilului găsește mai multe caracteristici. Imediat după naștere, copilul stă vreme îndelungată la sînul mamei. Această apropiere lasă urme adînci în inconștientul său. Aceste urme sunt și mai strînse în legătură cu reminiscențele inconștiente rămase încă din viața intrauterină a copilului. Copilul e obișnuit să stea la sînul mamei. *Simte plăcere* să stea cu sînul în gură chiar atunci cînd nu suge. Psihanaliza explică această *plăcere* tot prin prisma bucuriilor sexualității. După înțărcare copilul duce toate obiectele la gură, pentru satisfacerea aceleiași trebuințe de iritabilitate sexuală, a cărei centru a rămas încă tot gura. Copilul se află în așa numita *fază bucală* a sexualității. Cum însă *zona bucală* este anatomic înrudită cu *zona anală* (și cu *zona genitală*), plăcerile lui se repercutează și asupra acesteia din urmă.

Aci ne permitem să face o paranteză, în care vom căuta să dăm o explicație secundară dar plauzibilă a înrudirii zonelor de care am amintit. Este vorba de o ipoteză absolut

originală a autorului acestor rînduri, exprimată aci cu toate rezervele științifice.

Există pe scara de evoluție a viețuitoarelor un animal descoperit de Haeckel și numit de el *gastreea*. Acest animal se numește astfel fiindcă are forma unui săculeț cu un singur orificiu. Prin acest orificiu își primește alimentele, prin acesta elimină resturile și tot prin el se întîmplă fecundația și procreația. Incă dela animalele unicelulare, natura s'a îngrijit ca ființele vii să aibă cît mai puține orificii, ca astfel să fie cît mai bine apărate împotriva dușmanilor externi (microbi, etc.). Tot din acest motiv și acest „gastreea" avea numai un singur orificiu pentru mai multe funcțiuni ale vieții. Incetul cu încetul s'a făcut diferențierea orificiilor paralel cu aceea a funcțiunilor (gură, nas, urechi, orificiu anal, genital, etc.). Toate aceste orificii au rămas însă și pe mai departe bine apărate prin firișoare de păr, prin diferite membrane mai mult sau mai puțin cartilaginoase.

Metschnicoff susținea chiar, în cartea sa „Mystères de la vie humaine" [1]) că la nici o femelă din scara animală, nu se observă *himenul*, afară de o membrană rudimentară, care ar putea fi socotită ca atare, la „heppa domestica" și că prin urmare femeia este prima care prezintă o asemenea membrană de apărare. Pornind dela acest fapt biologic, el își permite să tragă concluzia, că în viitor această membrană ar putea să aibă tendința, nu de dispariție, ci tocmai dimpotrivă, de întărire! In stare cartilaginoasă prin urmare, sau mai tîrziu în stare osoasă, această membrană n'ar mai putea permite fecundarea și procrearea decît prin intervenții chirurgicale. Acest fapt, cu totul ipotetic n'ar fi în contrazicere însă cu desideratele îndrăznețe ale *Eugeniei*, care voind să îmbunătățiască rasa umană, încearcă să oprească pe bolnavi și degenerați deocamdată, dela procreare, ca mai tîrziu, într'un viitor mai îndepărtat să facă selecția cîtorva femei cari singure vor fi chemate să procreieze. Societatea n'are dreptul să răpească omului bucuriile *sexuale*, dar are dreptul să oprească pe om dela procreație, atunci cînd prin aceasta nu i-ar aduce nici o promovare ci numai sarcini oneroase. In acel viitor îndepărtat, selecția femeilor și a bărbaților procreatori se va face după cele mai riguroase legi ale biologiei, cei aleși vor fi crescuți și îngrășați de societate în vederea acestui scop, restul omenirii mulțumindu-se doar cu rolul albinelor lucrătoare.

La om și mai ales la femeie, încă nici azi nu s'au diferențiat la exterior orificiile de eliminare ale urinei, de introducere a semințelor și de procreare, după toate probabilitățile tot din motive de apărare. Insă în creer, nervii care duc dela aceste orificii trebue să fie localizați în aceiași regiune, dacă nu chiar în imediată apropiere. In orice caz *filogenetic* această înrudire a rămas adînc săpată în inconștientul nostru dealungul generațiilor și *ontogenetic*, pe baza legii *biogenezei* lui Haeckel, înrudirea reapare în anumite perioade de desvoltare ale copilului.

[1]) cu toată rezerva asupra titlului exact al operei, care în momentul redactării nu ne este la îndemînă.

Tot așa s'ar putea explica, conform ipotezei noastre și întrebuințarea *roșului de buze* la femei, care a fost inventat de fapt de cucoanele în vîrstă! Acestea, îndemnate de cel mai adînc impuls al inconștientului lor, pun roș pe buzele gurii pentru a dovedi prin roșața carminului, că și *buzele de jos* mai au încă *această eflorescență vie, această roșață de jar* proprie excitației sexuale. Căci este știut, că la o anumită vîrstă, mai ales după menopauză atît culoarea vie a buzelor de jos, cît și a celor dela gură, se pierde: ele devin *palide*. Roșul e inventat prin urmare pentru scopul de a *mai chema încă* la îndeplinirea actului sexual, ca o firmă care anunță funcționabilitatea organului. Indeplinește funcțiunea felinarului roșu, care arată că prăvălia încă nu s'a închis. Dacă totuși roșul este întrebuințat și de femeile tinere, aceasta e din spirit de imitație (fiindcă în cazuri normale n'ar fi nevoie), dar și pentru ca să evidențieze și mai bine chemarea vie a trebuinței sexuale.

Sunt explicații pur biologice, cari n'au altă menire decît să contribue cu ceva la susținerea tezei înrudirii celor trei zone, cari apar succesiv în evoluția copilului: a zonei bucale, anale și genitale (sau erogene). Este totodată și o ilustrare plastică pentru explicarea adîncă, îndepărtată în inconștientul indivizilor și a generațiilor, a fundamentului moravurilor și moralei societății.

Dacă copilul a trecut peste perioada zonei bucale și anale, urmează epoca *zonei genitale*, care se păstrează latent pînă la epoca pubertății și dincolo de aceasta pînă la desăvîrșirea organelor de procreație și în tot timpul lor de funcționare. Această perioadă la omul normal se încheie odată cu încetarea funcționării organelor.

Copilul se află în perioada zonei bucale întreg anul întîi, în timpul suptului și în anul al doilea. In tot acest timp copilul simte o deosebită plăcere să ducă obiectele la gură. Părinții caută să *desvețe* pe copil de acese „obiceiuri rele". Totuși această plăcere recidivează la el, pînă tîrziu, sub forma *lăcomiei*. Copilul e *gurmand*, mîncăcios și lacom

după dulciuri. Părinţii din neînţelegerea acestei perioade, caută să „desveţe" pe copii şi de aceste „obiceiuri rele".

Plăcerilor pe cari le simte copilul, psihanaliza a căutat să le afle adevărata cauză şi a găsit că trebue reduse la adevărata lor origină: instinctul sexual. *Simţirea* acestor plăceri, primesc astfel, coloratura sexualităţii.

Cea mai puţin tolerată din aceste plăceri, împotriva căreia părinţii (şi prin ei convenienţele sociale) luptă cu cea mai mare dîrjenie sunt plăcerile din perioada zonei anale. Copilului îi place să se joace cu excrementele sale, pe care le duce chiar la gură. Societatea, prin intermediul părinţilor, a găsit mijloacele educative necesare, pentru a desvăţa pe copil de aceste plăceri. Copilul în adevăr, animal docil, care învaţă şi desvaţă repede, renunţă la întrebuinţarea resturilor sale. Această renunţare nu se face decît în urma *teroarei educative*, pe care o exercită părinţii sau educatorii: ameninţări cu tăierea degetelor, a mîinilor, cu retragerea iubirii materne, etc., etc. De aici apoi anomaliile cari se nasc în sufletul copilului, cari rămîn imprimate în caracterul său. Psihanaliza pe acestea le numeşte *complexuri* şi încearcă să le disolve prin metode proprii.

Pîn'aci am descris în linii mari evoluţia normală a copilului. Acum vom căuta să arătăm, cari sunt anomaliile cari se pot naşte şi cari, fără îndoială, în măsură mai mare sau mai mică există la fiecare copil. Psihanaliza a arătat de altfel ,că nu se face un zid de despărţire între normal şi anormal şi caracterele oamenilor pot devia printr'o foarte uşoară presiune sau nesocotire a trebuinţelor din copilărie.

In perioada întîi, adică imediat după naştere, copilul este îngrijit de mama lui: biologiceşte fiind slab dotat este mereu avizat la ajutorul ei. Din cauza aceasta el va simţi un ataşament, care este mai mult decît apropiere simplă, o iubire mai mult decît filială. Este trebuinţa sensaţiilor epidermei (sînul mamei), cari îi vor da ceva din bucuria satisfacţiilor sexuale. Plăcerea pe care o simte copilul la sînul mamei, are ceva din satisfacţia pe care o dau fiorii sexualităţii: aceasta se vede şi din încetarea plînsului sufocant oridecîteori a reuşit să prindă sînul mamei în gură. Copilul devine tiran. Vrea să fie stăpîn absolut asupra mamei sale. Cînd observă că şi altcineva mai împarte cu el această stăpînire, cînd vede că tatăl ia pe mama lui şi o duce cu sine, copilul sufere.

După psihanalişti aci ar fi origina primelor tulburări, a primului complex, numit: *complexul Oedip*. Copilul începe anume să urască în inconştientul său pe tată, vrea să-l îndepărteze dela mama lui, vrea să-l ucidă, ca să scape de această concurenţă indesirabilă, aşa cum a făcut faimosul rege din mitologia greacă, Oedip, care ucise pe tatăl său ca să poată lua de soţie pe propria sa mamă.

Copilul mic are resentimente şi faţă de fraţii sau surorile sale mai mici, cari îi iau locul şi îi răpesc iubirea mamei. Şi fiindcă este împiedicat de părinţi sau n'are destulă putere, ca să-şi manifesteze pe faţă ura sa, să elimine sau să desfiinţeze fiinţele cari îi răpesc obiectul iubirii lui, copilul va manifesta anumite cazuri de tulburări. Acestea nu sunt altceva decît izbucnirea simbolică a resentimentelor sale, ţişniri mascate ale aspiraţiilor sale reţinute şi ale acţiunilor sale oprimate. Psihanaliza caută să le reducă la origina lor şi să le disolve. Ea le va scoate la suprafaţă prin metodele cari îi stau la dispoziţie, va da la o parte vălul simbolului care masca trebuinţa originară şi printr'un fel de proces de lichefiere, sau le va disolva ori transforma în energii active, creatoare. Acest din urmă proces, care va juca un mare rol în concepţiile unei educaţii psihanalitice, se numeşte *sublimare*.

In perioada următoare, copilul manifestă un fel de atitudini, cari la adult s'ar numi perversiuni. E vorba de epoca, în care copilul este cu desăvîrşire murdar. Pornind dela propriile sale murdării (îi place să stea în udul şi murdăria sa, sau îi place să se joace cu ea: pentru copil mirosul există, însă nu există valorificările diferitelor mirosuri, aşa cum le-a categorisit adultul), copilul evoluiază în murdărie pînă cînd intervine manevra severă de „desvăţare" a adulţilor. Din această cauză copilul va căuta să se joace cu alte murdării: noroiu, apă, etc., cari în inconştientul său simbolizează murdăriile proprii. Copilul va fi desvăţat foarte repede şi de aceste „obiceiuri rele". Această intervenţie permanentă a părinţilor, cari la rîndul lor sunt influenţaţi de convenienţele şi morala societăţii, apasă asupra evoluţiei normale a trebuinţelor copilului. Această presiune poate duce la anumite tulburări, la anumite *complexuri*. „Observaţiile lui Freud cu privire la evoluţia afectivă a copilului, în timpul adaptării lui la *codicele de curăţenie* al adulţilor, l-au dus la descoperirea importantă, că o parte hotărîtoare a caractereului se formează în timpul acestui proces." [1])

Ca să păstreze curăţenia, copilul în perioadele amintite este ameninţat la fiecare pas cu tăierea degetelor, cu tăierea mîinei, cu „nu te mai iubesc", etc., ameninţări, cari sunt

[1]) *Ferenczi:* Zeitschrift für psa. Pädadogik. II. Jg. H. 8—9.

foarte grăitoare pentru copil, fiindcă trăeşte încă şi sub dominaţia reminiscenţelor complexului Oedip. Părinţii învaţă pe copii să cunoască valori noui, îi „desvaţă" de valorile cari le erau lor dragi şi cari erau în unison cu trebuinţele lor, cu desvoltarea normală a organismului lor. Orice zăgăzuire a acestor trebuinţe, orice presiune exercitată asupra acestei evoluţii duce la nevroză. Fie că un copil se încăpăţinează şi persistă: „se opreşte mai mult la o staţie" — cum spune fiica lui Freud, *Anna Freud*, care este una din personalităţile cele mai proeminente pentru iniţierea acestei noui discipline, care este *psihanaliza la copil* — întîrzie şi se ciocneşte cu părinţii, cu educatorii, adică cu întreg mediul social. Acest mediu parcă nu are altceva de făcut decît să tragă pe copil de guler, să-l împingă înainte şi să-i accelereze fazele de evoluţie.

Poate că şi părinţii (adică educatorii, adică societatea) au dreptatea lor. Poate că simt instinctiv trebuinţă să grăbească evoluţia copilului, pentru că — am văzut — copilul are tendinţe recidiviste. Voind să-şi satisfacă tot mai mult trebuinţele sale (plăcerile sale), el are tendinţa să întîrzie mai mult la fiecare din perioadele evoluţiei sale. Aceste întîrzieri însă i-ar putea fi fatale. De aci intervenţia severă a educatorilor, care ar putea fi socotită o organizaţie instinctivă, biologică a speciei, care are interesul să formeze pe om cît mai repede în vederea maturizării. Orice oprire sau staţionare mai îndelungată la una din perioadele de desvoltare ale copilului, duce la monstruozitate. Perversităţie şi inversiunile cunoscute în societatea umană la omul adult nu sunt decît aceste întîrzieri, recidivări şi faze neisprăvite ale copilăriei.

Această expunere fugară şi schematică a evoluţiei copilului în termenii technici ai psihanalizei se pot exprima (după o schemă a lui Ferenczi) prin trei cercuri concentrice, reprezentînd, dela centru spre periferie, *Insul, Eul, Supra-Eul.*

INSUL este individul aşa cum se naşte cu întreg bagajul ereditar, cu *instinctele* sale. EUL este partea aceea a individualităţii, care se naşte în clipa concepţiei şi se manifestă după naştere, care e accesibilă evoluţiei şi modificărilor (educaţiei), deci partea *adaptabilă*. SUPRA-EUL sunt părinţii cu veşnicele lor „desvăţări de obiceiuri rele" cu morala lor. Părinţii şi educatorii la rîndul lor sunt expresia societăţii. De aceia în schema lor grafică, analiştii, în cercul Supra-Eului, cuprind şi influenţa mediului cosmic şi social, cu toate convenienţele şi morala societăţii. Conştientul şi inconştientul părinţilor şi educatorilor este adînc pătruns de această morală şi ei o varsă picătură cu picătură în sufletul copiilor.

Ea apasă, îmbrăţişează oarecum ca într'un cerc de fier individualitatea copilului şi din această interpenetrare se naşte *Supra-Eul* lui. Natural cele cîteva elemente din care se formează caracterul copilului nu trebue considerate ca nişte pături suprapuse simpu geologiceşte. Intre ele este o colaborare strînsă, o interpenetrare desăvirşită. Este o permanentă comunicare a celor trei factori. [1])

Să nu uităm că toată această explicaţie, psihanaliza o face sub împărăţia instinctului sexual. *Theodor Reik* de pildă [2]), explica Supra-Eul prin *incorporarea tatălui* în Eu, deci o manifestare a complexului Oedip. Dacă copilul nu poate desfiinţa sau înlocui cu mijloace reale pe tatăl adevărat o face pe plan imaginar în fantezia sa: îl incorporează. Adică incorporează toată morala părinţilor (prevenirile, avertismentele) cu întreaga lor autoritate. Este această forţă imensă a inconştientului din Supra-Eul copilului, care arată la fiecare pas din viaţa lui şi a omului de mai tîrziu, ce este permis şi ce este interzis. Theodor Reik (care în ultimă analiză este un sociolog psihanalist: se ocupă cu psihologia religiilor) explică în această ordine de idei permanentizarea şi incorporarea în Supra-Eul indivizilor şi generaţiilor a unui tată strămoş, foarte puternic, pe care oamenii nu l-au putut desfiinţa şi pe care dintr'un act de conservare (disolvarea nevrozei în sublimare religioasă, în adorare) l-au incorporat în Supra-Eu. Şi astfel stăpîneşte generaţiile. Este cu atît mai puternic, domină masele cu atît mai mult cu cît este mai îndepărtat. La început a fost înmormîntat în pămînt dar cu trecerea timpului se înalţă spre cer şi este tot mai sus. Această forţă puternică originară, acest tată strămoş invincibil putea să fie un bărbat, dar tot aşa de bine putea să fie un animal, sau o forţă a naturii: un *totem*. Intr'o altă lucrare a sa despre psihologia religiilor [3]), Theodor Reik a căutat să arate „proiectarea animalului Totem pe cer" (Projection des Totemtieres an den Himmel). In acest scop trebue o înălţare în spaţiu şi o îndepărtare în timp. Marii profeţi au fost înconjuraţi cu aureola legendelor numai graţie acestei distanţieri în spaţiu şi timp. Tot aşa va căuta Reik să explice izbucnirea dorinţelor inconştiente revoluţionare din îndepărtări nebănuite; tot aşa existenţa regimurilor absolutiste, domnia sadică a tiranilor din antichitate şi cedarea continuă

[1]) *Adler* şi elevii lui socot că tocmai aci este punctul vulnerabil al doctrinei lui Freud, întrucît această suprapunere a celor trei factori ar fi concepută prea *static*. O explicaţie dinamică a individualităţii — spun ei — numai psihologia individualistă poate da.

[2]) In cartea sa *„Der Schrecken"* (Frica) — Internationaler Psychoanalytischer Verlag — Wien).

[3]) „Oedipus und die Sphinx".

a acestui sadism tiranic în decursul veacurilor, sub influența temperatoare a poruncilor îndepărtate din Ins și mai ales sub presiunea imperativă din Eu și Supra-Eu. Aceasta o numește Reik *învingerea în suflet a technicei non-violenței* (Die non-violence-Technik im Seelenleben hat gesiegt) și explică năzuințele tot mai frecvente și tot mai îndirjite ale popoarelor spre realizarea și permanentizarea *Păcii*, care nu înseamnă altceva, decît o atenuare a crizelor și luptelor psihice (psychische Zermürbung).

Dacă tatăl e prea sever în poruncile sale de „desvățare" și în regulele sale moralizatoare, copilul își va alcătui în interiorul său un Supra-Eu prea sever pentru puterile sale și astfel neputind executa regulele se naște tulburarea. Un exemplu tipic pe care îl relatează Anna Freul ne aruncă puțină lumină asupra problemei. Este vorba de cazul D-rului *M. W.Wulff* relatat într'un articol, despre o fetiță de 1½ ani, care manifesta tremurături de frică și tremurături de groază, fobia cutremurului de pămînt. Fetița se temea mereu că este *rea* și că părinții o vor scoate din casă. Această teamă creștea mereu. Atunci a fost chemat doctorul Wulff. Acesta, după interogatorul luat părinților a observat numai decît, că copilul este prea de vreme supus celor mai severe reguli ale curățeniei. A rugat pe părinți să cedeze pentru cîtăva vreme din zelul prea mare al curățeniei, să nu mai sperie fetița. Intr'adevăr rezultatul a fost „frapant". Fetița din anumite motive nu putea tolera încă începuturile prea aspre ale nouilor reguli (ale „desvățării") și din această cauză prezenta tulburări (complexul castrării). După îndulcirea tratamentului de către părinți, în cîteva zile fetița s'a liniștit și tulburările au încetat. (Ori de cite ori fetița nu putea eluda trebuința udului, mama o asigura de indulgența, de iubirea ei și căuta să o liniștească).

Dar technica psihanalitică la copil diferă întru cîtva de aceia a adultului. Unii psihanaliști spun că analiza la copil se face mai ușor, decît la adult; alții spun tocmai dimpotrivă. E adevărat, că atît la copil cît și la adult, experiența primilor ani din viață se uită. Această *uitare* completă este considerată oarecum misterioasă. Cum se explică această defectuositate a aparatului conștiinței noastre? Biologicește este ea oare bine organizată, are o finalitate, are avantagii, sau este una din multele anomalii rămase încă în organismul nostru?

Copilul este foarte aproape de această vîrstă și totuși uită. Psihanaliza spune că întreagă experiența primilor ani trece pe plan inconștient și numai din cînd în cînd zbughește în mod *direct* la suprafață. Experiența din epoca intrauterină rămîne deadreptul pe plan inconștient, dar nu se pierde, ci reapare sub formă de visuri. Din această renaștere simbolică a experienței intrauterine inclusiv nașterea, psihanaliștii au făcut un capitol special în doctrina lor, care a dat pîn'acum o întreagă literatură: *visurile nașterii* (Trauma der Geburt).

Experiența copilului deci, dela naștere pînă la 4 sau 5 ani rămîne neînregistrată de *conștientul* lui, memoria nu o reține. Totuși această experiență la copil nu este ascunsă atît de adînc în inconștient fiindcă nu este atît de îndepărtată. Analiștii pretind, că din această cauză copiii se pot analiza mai ușor. La adult experiența primei copilării fiind mai îndepărtată, a căzut mai adînc în inconștient și numai cu mijloace mai puternice poate fi adusă la suprafață. In acest scop analiza la adulți uzează de metode mai energice și mai îndelungate. Adultul poate să fie analizat independent, în deplină conștiință de cauză.

Copilul însă, la început e plin de suspiciune. *Anna Freud* arată [1]), că din această cauză copilul prezintă anumite dificultăți. In primul pas pe care îl face analistul, acela al reconstruirii boalei (istoricul boalei, evoluția tulburărilor), copilul manifestă un fel de încăpățînare și suspiciune. Analistul trebue mai întîi să-i cîștige încrederea. In al doilea rînd trebue să determine pe copil ca să se decidă de bună voie de a se supune analizei. Deși în mai multe locuri Anna Freud ține să accentueze că la copil această *autodeterminare și cîștigare a încrederei* nu sunt condiții de primul rang, în descrierea cazurilor pe cari le-a avut lasă totuși să se înțeleagă, că nu se poate face nimic, decît după ce copilul este *pregătit* pentru analiză. Apoi urmează intrarea analistului în *complicitatea* copilului, pînă cînd în cele din urmă analistul prin *autoritatea* lui reușește să se arate indispensabil și mai apoi stăpîn.

Copiii supuși analizei dovedesc prin tulburările lor, că din cauza complexului Oedip sau al castrării, urăsc cu putere pe unii din aparținătorii lor. Dacă nevroza este avan-

[1] In cartea sa: *„Einführung in die Thechnik der Kinderanalyse"* (Introducere în technica analizei la copil). Internationaler Psychoanalitischer Verlag — Wien. și: *„Einführung in die Psychoanalyse für Pädagogen* (Introducere în psihanaliză pentru pedagogi). Hyppokrates, Verlag, Stuttgart și Leipzig.

sată ei sunt hotăriți chiar să desființeze anumite persoane indesirabile. Fiindcă mediul nu este favorabil pentru executarea unui asemenea act (mediul este mai puternic decit el), copilul își va refula resentimentele lui și vor izbucni numai rar sub forma de fobii, sau chiar furie neîntemeiată împotriva persoanelor indesirabile: împotriva tatălui sau a surorilor mai mici, cari i-au răpit iubirea mamei. Aceste izbucniri se pot adresa la un moment dat și altor persoane, sau chiar analistului, care de fapt nu au nici o vină. Totuși analistul se bucură că a putut atrage asupra lui aceste izbucniri și caută chiar să le excite prin recalcitranța lui ,dacă deocamdată nu-i stau alte mijloace la îndemînă. Am spus mai sus, că analistul va căuta să intre în complicitatea copilului: analistul va fi complice în ura sau furia pe care o are copilul împotriva cuiva. Aceasta numai cu scopul de a lichefia și a aduce din inconștientul copilului, cauzele nevrozei la suprafață. Procesul acesta se recomandă mai ales cind copilul manifestă simptome de îndărătnicie. De pildă dacă copilul urăște cu furie pe unul din părinți sau vre-o persoană din anturajul său, analistul, ca să-l desarmeze se va alia cu el împotriva persoanelor pe cari le urăște. Incetul cu încetul analistul va dovedi copilului superioritatea sa fizică și spirituală și după ce l-a desarmat îi va putea impune metoda de vindecare.

Acest proces de pregătire în analiza copilului (care în esență se bazează pe desideratul următor: copilul trebue să iubească pe analist), pe care Anna Freud îl numește „putere educativă" (das Kind erzieherisch in der Gewalt zu haben), un fel de „dresaj" premergător analizei și căruia Ferenczi îi spune „terapie activă", pare a cuprinde ceva din elementele pe cari le mărturisesc psihanaliștii dela Geneva. In orice caz această technică pregătitoare nu există la adult, sau mai bine zis diferă de cea a copilului. Adultul face dela început mărturisiri și încă din proprie inițiativă, fiindcă singur se decide să se analizeze. Las'că nici la el nu lipsesc manifestările de pudoare sau restricțiunile prohibitive dictate de falsa pudoare și iprocrizia convenientelor sociale.

Procesul de pregătire la adult, din motivele arătate mai sus, nu este atît de necesar. El se supune analizei din proprie inițiativă și în plină cunoștință de cauză. De aceea și aducerea din inconștient în conștient a cauzelor nevrozei, la copil se face mai arbitrar și abia după multă meșteșugire. Adultul se lasă mai ușor analizat, răspunde voluntar la întrebări și își spune cu promptitudine visurile, și — ceeace este mai important pentru psihanaliză — se supune mai ușor sistemului de *asociații libere,* care este de altfel baza technicei analitice. Copilul încă nu și-a desăvîrșit mașinismul gîndirii, facultățile sale sufletești: memoria sa, atenția sa,... rar pot fi sesizate suficient în vederea unui interogator asociativ. Chiar la reconstruirea boalei (istoricul boalei), analistul trebue să recurgă la informațiile pe cari le dau, de multe ori cu destulă subiectivitate, părinții. Copii nu știu aproape nimic despre boala lor, despre începuturile și formele ei de manifestare.

■

Am spus că metoda asociaților la adulți, cu ajutorul căreia psihanaliștii caută să pătrundă în adîncurile inconștientului lor, la copil nu se poate practica. In acest scop psihanaliștii au inventat alte metode de investigație. Acestea sunt: metoda jocului, a desenului, al fantazării copiilor (așa numitele *visuri de veghe),* afară de aceia a interpretării viselor, care este general cunoscută în technica psihanalitică.

Metoda JOCULUI a fost întrebuințată mai ales de *Melanie Klein* din Berlin. Copilul este pus să se joace cu jucăriile sale și este lăsat liber în voia inconștientului. Acesta influențează (în fiecare clipă jocul copilului, aranjarea diferitelor figuri, pe cari apoi analistul încearcă să le interpreteze. „A acționa — spune Anna Freud — este mai elocvent la copil, decit a vorbi." Dacă copilul în microcosmul pe care îl are în fața lui, aranjează „răsturnarea unui felinar", analistul va interpreta simbolul și va conchide probabil asupra unei nevroze de agresiune a copilului împotriva tatălui. Dacă copilul în jucăriile sale va pune la cale „o ciocnire între două vehicule", analistul va înțelege expresia simbolică a raporturilor sexuale dintre părinți și a. m. d.

Oricît de exagerate ar părea aceste interpretări de „analiză", un lucru e sigur, că, impulsurile pe cari le dă copilului inconștientul său, sunt incomparabil mai frecvente și mai hotăritoare, decît acele ale deliberărilor sale raționale. Am putea spune că întreagă viața sa pînă la o anumită vîrstă, cu jocurile sale, cu fantasmagoriile sale, cu veșnicele sale istorisiri și chestionări, stau sub dominația inconștientului. In prima copilărie aceste manifestări nu cunosc zăgazuri. Tîrziu de tot se depun, se sedimentează sau în cel mai bun caz se sublimează sub influența *educației.*

O altă metodă, pe care o relatează Anna Freud, este aceea a DESENULUI. Copilul este lăsat să deseneze fel de fel de figuri și acțiuni după libera sa fantezie.

Copilul va desemna monștri (cari simbolizează persoanele pe cari le urăște, sau cu cari a fost amenințați cu „mușcarea" degetelor, a membrelor, etc.); va desena vrăjitoare (cu cari a fost amenințați că-i va zmulge părul);

va desena copii, păsări, și păpuși... (cari vor reprezenta persoanele iubite, ființele pe cari le dorește). Pe unele ar dori să le păstreze, pe altele să le desființeze sau să le „încorporeze". Dacă de pildă desenul copilului reprezintă o vrăjitoare care smulge părul unui uriaș, analistul va citi în el avertismentele părinților, care sunt origina complexului castrării.

Un al treilea mijloc de analiză la copil este acela al FANTEZIILOR. Copilul este lăsat să-și povestească fanteziile sale, „visurile de veghe", de care este plină mintea copiilor, încă dela vîrsta în care știe să vorbească. Va istorisi fel de fel de fantasmagorii, cari vor fi cu siguranță sub dominația inconștientului și oferă analistului un material de valoare.

Nu mai vorbim apoi de *interpretarea visurilor*, fiindcă aceasta este la baza psihanalizei în general, se utilizează în stil mare la adult și este în general cunoscută.

Metodele descrise mai sus, pe cari psihanaliștii le întrebuințează numai la copil, au o valoare tot atît de mare, ca și interpretarea visurilor la adulți. Aceasta din urmă la copil nu dădea rezultate atît de bune, de aceia a fost completată cu metoda jocului, a desenului, a fantazării libere, etc. Acestea vor da rezultate cu atît mai bune cu cît copilul în jocurile lui trăește pe plan real viața (adică raporturile cu mediul său înconjurător, cu frații și surorile sale), cîtă vreme adultul nu le mai trăește pe plan real, ci doar pe plan imaginativ.

Metodele de mai sus se impun în sfîrșit și din alt motiv: copilul n'are mijloacele de exteriorizare pe cari le are adultul. Copilul nu știe încă să vorbiască. Memoria sa este defectuoasă, atenția sa insesisabilă, fluctuantă. Toate acestea ar împiedica și ar întîrzia mult analiza prin metoda asociațiilor libere. Insă, viața sufletească, experiența copilului, nefiind coborîtă încă prea adînc, sedimentele ei țîșnesc mereu la suprafață sub forma simbolurilor pe cari le-am descris. Viața sufletească a copilului este ca un pîrîiaș cristalin de munte, care nu are încă o adîncime și care ne lasă să vedem pietricelele din albia lui minusculă. Tîrziu de tot, cînd viața individului devine adîncă și inpenetrabilă ca marea, numai rar de tot apar la lumină tulburări precise, cum sparg oglinda mării, zbughind la suprafață insulele de corali. In general viața sufletească a adultului e adîncă și nu mai e transparentă. Substanțialitatea ei mai mult sau mai puțin tulbure, dă o *culoare generală* caracterului. Oceanul e adînc și de nepătruns. Nu e nici clar, nu e nici tulbure: e pur și simplu *verde*. In general e verde. Dar există și *Marea Galbenă* (în China unde se revarsă rîul Galben); există și *Marea Neagră* (care din cauza deficienței sărurilor sale — cum

spune profesorul de Geologie Popescu-Voitești — la o anumită adîncime nu mai prezintă condiții suficiente de viață și din cauza aceasta culoarea ei este ceva mai întunecată); există și *Marea Roșie* (care este numită astfel din cauza sedimentelor și condițiilor sale geologice și nu din cauzele arătate de Vechiul Testament).

Caracterul uman cuprinde de asemenea întreaga afluență a experienței ancestrale (instinctele) și individuale (Eul, Supra-Eul și complexele lor). Comportamentul individual va fi adînc influențat de aceste două mari experiențe. Cu altă ocazie vom căuta să arătăm atotputernicia uneia sau celeilalte, în ce măsură una poate să influințeze sau să anihileze liniile de forță ale celeilalte și în ce măsură o educație clădită pe adevăratele baze biologice ale unei psihologii analiste poate să facă analiza chimică a mineralogiei caracterului său sufletesc (sublimarea). Căci întreaga educație nu este altceva decît o permanentă adaptare a copilului la cerințele civilizației. „Modul în care, în primii săi cinci ani din viață, individul își adaptează trebuințele sale primitive la cerințele civilizației, corespunde modului cum va lupta împotriva tuturor greutăților de mai tîrziu." Dar psihanaliza mai învață ceva: cum să se adapteze și educatorii la cerințele evoluției copilului.

Educația nu este decît o veșnică *„desvățare* a obiceiurilor rele" și o permanentă „învățare" a convenientelor societății sau adoptare la cerințele ei.

Psihanaliza are deci rolul să lămurească, să clarifice și să scoată la lumină cît mai mult materialul din care este clădită evoluția naturală a copilului. Astfel a doua fază a educației: *educație-învățare* sau *educație-adaptare* va putea mai ușor să înlăture inhibițiile de caracter, opririle de evoluție, pînă la ajungerea scopului său final: desăvîrșirea individului și a personalității sale integre.

Educația psihanalitică [1]) va ști să utilizeze întreaga cascada aceasta a energiilor ascunse, adunate picătură cu picătură, departe în trecut, crescute tumultos din momentul concepției (care ar trebui socotit adevărata naștere a individului), revărsate năvalnic în primii ani ai copilăriei, pînă cînd fluviul coboară lent și triumfător, adînc și liniștit spre ocean: definitivarea caracterului.

Căci psihanaliza va ști să învețe odată, cîndva pe educatori, că acest material al energiilor umane or cît de îndepărtate ar fi origina lor și ori cît de potrivnice (anarhice, patologice, criminale) ar fi preceptelor morale ale societății,

[1]) *Ferenczi:* Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik. II. Jg. H. 8—9.

nu trebue să fie desconsiderate și aruncate, căci printr'o educație rațională, pot deveni tocmai bastionul de întărire al societății. Prin canalizarea acestor energii se poate ajunge la crearea adevăraților pionieri ai societății. Psihanaliza și derivatele sale va arăta, odată educatorilor, că acești copii tulburați și nevrotici în cele mai multe cazuri sunt rezervorii de energie, pe cari educația veche, tradițională le arunca (îi considera deviați morali și mintali, îi considera iremediabil pierduți și îi interna în închisori. Azilurile pentru deviații morali și mintali nu sunt încă altceva decît tot un fel de închisori). Educația tradițională nu făcea altceva cu acești copii decît să le extompeze prin opresiune toate energiile afective și intelectuale.

Psihanaliștii au observat la copii analizați de ei că ori de cîte ori un copil este supus unor reguli prea severe odată cu înfrînarea vieții sufletești, deci odată cu nevroza care se naște (frica, fobii, furie, mici perversități, etc.) se observă o micșorare generală și a vieții intelectuale. Majoritatea copiilor nevrotici prezintă și simptome de tîmpenie și ratare. Aceasta se explică ușor: prin înfrînarea instantanee, prin zăgăzuirea prea bruscă a șuvoiului vieții afective (instinctele), scade elanul vital în general, se micșorează seva gîndirei, ca floarea care cedează din frumusețea și vitalitatea ei și se apleacă mereu spre pămînt.

Intr'adevăr, după analiză, adică după descătușarea energiilor și după îndreptarea lor pe albiile normale ale evoluției (canalizare-sublimare), s'a dovedit că aceștia sunt copii bine dotați intelectualicește, cu o logică bine disciplinată, cu o evidentă bucurie de viață și o viață afectivă tumultoasă.

Asemenea copii, scoși din lanțurile în cari i-au aruncat — fără să vrea — părinții și societatea, pot deveni izvoare de energie și de adevărată creație umană. Educația veche înfunda din toate puterile fîntîna și punea o sută de lacăte pe acest izvor. Educația cea nouă dimpotrivă vrea să le scoată la iveală, să le cultive și să le crească în plină lumină a soarelui. Educația veche astupa isvoarele, era o educație a *uitării*. Psihologia nouă și psihiatria au dovedit chiar fără psihanaliză, că cu cît caută cineva să uite mai mult, cu atît e mai rău: cu atît țîșnirea este mai puternică. Materialul experienței umane, chiar cel tulburător, trebue scos la iveală și trebue ventilat. „Marele merit al lui Freud este acela de a ne da această explicație. După el uitarea — nu survine într'o formă pasivă, ea este activă. Amintirea evenimentului de care e vorba este refulat dincolo de conștiință și ținut în suspensie printr'un mecanism de control, pe care Freud îl cunoaște cu un termen metaforic, *cenzură*. Această cenzură, se

crede, este pusă să fie o gardă permanentă, să supravegheze tot ceiace din experiență refulată nu ajunge în conștiință decît în timpul somnului... deci cenzura, nu permite elementelor inconștiente să iasă la iveală decît sub formă indirectă sau simbolică". [1])

In această ordine de idei întreaga viață a individului este un vis al inconștientului, un vis de atotputernicie, de glorie și măreție al copilăriei. „Cine poate realiza acest vis este un erou. Cine îl poate descrie este un poet, iar cine recade definitiv în acest vis, acela este un psihopat." [2]).

OSCAR JIANU

Viena, April 1933.

COMPLEXUL LUI OEDIP IN LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Artistul își compensează viața săracă, țesută din neajunsuri și nemulțumiri, în creația operii de artă, unde proectează tot sbuciumul interior, unde găsește satisfacție iluzorie și uitarea realității. Toată viața sa inconștientă, alcătuită din energia înnăbușită și din evenimentele uitate, se topește în procesul de creație și se traspune în opera de artă. Opera de artă este, așa dar, plămădită din elemente morbide. Psihanaliza ei conduce în adîncurile sufletului și prinde în stare pură predeterminarea inconștientă a artistului.

In inconștint viața nu este haotică, ea este dispusă într'o ordine desăvîrșită, alcătuind un sistem de organizări psihice profunde. Psihanaliza le dă numele de complexe primitive. Au un rol covîrșitor, sunt factori determinanți ai personalității umane. Complexul cel mai bine alcătuit și hotărîtor în soarta individului este cel denumit de Freud complexul lui Oedip.

Complexul lui Oedip, o organizare anumită a vieții sexuale, se formează în faza infantilă, cînd sexualitatea se manifestă cu o intensitate și dezordine extrem de mari. Psihanaliza a infirmat credința în natura serafică a copilului, rezultatele ei dovedesc că la copil instinctul sexual se desvoltă tumultos și în neastîmpărul său se fixează de persoanele cele mai apropiate. Și aceasta se produce în faza cînd dorința sexuală se îndreaptă către lumea exterioară și este în căutarea unui obiect de fixare. Deobiceiu persoanele de care se fixează sunt părinții. Astfel băetanul consideră ma-

[1]) *W. H. R. Rivers:* L'instinct et l'inconscient. (Alcan-Paris).
[2]) *Hollos:* Hinten der gelben Mauer (îndărătul zidului galben). Hippokrates-Stuttgart.

ma obiect menit să-i satisfacă dorinţa sexuală, iar în tată vede un rival ce urmăreşte să-l deposedeze de obiect şi să şi-l însuşească. Fetiţa vede în mama sa persoana care-i turbură legăturile amoroase cu tatăl şi o privează de posesiunea exclusivă a acestuia. Intr'un caz ca şi în altul copilul nutreşte o afecţiune profund sexuală pentru părintele de sex opus şi simte o aversiune puternică faţă de părintele de acelaş sex.

Aceasta este semnificaţia complexului oedipian. Freud i-a dat această denumire pe baza analogiei cu tema fundamentală din tragedia lui Sofocle.

Oedip are ca părinţi pe Laius, rege în Theba, şi pe Iocasta. Dar oracolul i-a desvăluit lui Laius o tragedie înfricoşătoare, fiul pe care îl va avea cu Iocasta, îşi va ucide tatăl şi se va căsători cu mama sa. Ca să evite destinul a aruncat pe Oedip pe muntele Citheron. Aci a fost găsit de nişte păstori şi dus la curtea regelui din Corint. A crescut aci ca fiu de rege, însă consultînd oracolul i-a destăinuit şi lui viitorul de crimă şi incest. Ingrozit a încercat să evite destinul şi s'a exilat, dar destinul nemilos şi implacabil l-a urmărit şi împins orbeşte pe drumul crimei şi incestului. In ţinutul unde se îndreptase ca să se îndepărteze de Corint, pe care îl considera patria sa, a întîlnit un necunoscut, s'a apucat la ceartă şi l-a ucis, era Laius. Apoi deslegînd enigma Sfinxului i se oferă ca recompensă tronul Thebei şi Iocasta de soţie. Deznodămîntul n'a întîrziat, destinul nu i-a permis să se bucure în ignoranţă de păcate şi oracolul i-a aruncat în faţă grozăvia pe care a comis-o. Şi Oedip copleşit de conştiinţa acestor păcate şi-a scos ochii. O tragedie sguduitoare, în care voinţa omului este neputincioasă, iar destinul se împlineşte cu necesitatea şi cruzimea fenomenelor naturale.

Deasemenea pentru Freud viaţa omului este predeterminată în inconştientul său. Voinţa omului nu poate să înfrîngă nici să schimbe în parte predestinarea sexuală. Conţinutul, semnificaţia şi direcţia vieţii exterioare derivă necesar din regiunea profundă şi ignorată a sufletului uman.

In fiecare om mocneşte complexul lui Oedip. Cînd posedă aptitudini artistice, el proectează, în mod natural, în opere ceeace este mai profund şi personal în natura sa. Psihanaliza a întreprins cercetări laborioase în această direcţie. Rezultatul obţinut umple de consternare: complexul lui Oedip este nucleul celor mai puternice opere de artă. In sufletul artistului acest complex este o tendinţă neîngăduită, comprimată în inconştient, care amăgeşte conştiinţa şi traversînd o serie de disimulări se concretizează în opera de artă.

Psihanaliza literară este o metodă psihologică, ea raportează opera la artist şi cercetează în inconştientul acestuia germenii din care a isvorît. Cercetarea nu se mărgineşte la examinarea împrejurărilor exterioare ce au asistat la creaţia operii, ci coboară în inconştient unde are loc creaţia, unde este condensată întreaga istorie psihică şi de unde este luată tema operii. Conştiinţa ignoră conţinutul inconştientului, ignoră aşa dar elementele, partea din suflet care se proectează în opera de artă. Din această cauză procesul de creaţie artistică este aşa de misterios.

Inconştientul este alcătuit din dorinţele sexuale care s'au depozitat aci în cursul vieţii. Predominante, prin număr, importanţă şi forţă de deslănţuire, sunt evenimentele sexuale acumulate mai ales în faza infantilă. In procesul de creaţie spiritul este purtat de fantezie dealungul inconştientului, este purtat din eveniment în eveniment pînă la cele mai îndepărtate conflicte infantile. Conflictele psihice care în epoca copilăriei au fost soluţionate prin refulare, cu această ocazie, iau proporţii uriaşe şi devin temele dramatice ce stau la baza operilor literare şi artistice. Şi tema dramatică este cu atît mai puternică şi mai impresionantă pentru sensibilitatea umană, cu cît isvorăşte dintr'un conflict inconştient mai primitiv şi mai adînc înrădăcinat în sufletul artistului.

Opera lui Shakespeare este imaginea vie şi concretă a vieţii sale inconştiente. In ea ni se relevează contradicţiile care pun pe om în conflict cu propriul său destin. Personagiile ce pun în scenă acest conflict posedă o viaţă sufletească aşa de sbuciumată că ne transportă dintr'odată în regiunea cea mai misterioasă a sufletului omenesc. Deasupra personagiilor planează implacabil un fel de „fatum" ce dirijează magic desfăşurarea acţiunii, desfăşurare similară înlănţuirii cauzale a fenomenelor fizice. Acest demon neinduplecat, care dirijează din ascunzătoare, este inconştientul.

Ernest Jevons în opera *Das Problem des Hamlet und der Oedipus-complex* a arătat tot ce poate psihanaliza în cercetarea literară. După el ideia centrală a operii Hamlet isvorăşte din complexul lui Oedip. Drama este o reacţiune psihică la o crimă însoţită de incest. Faptul este următorul: Claudius a ucis pe fratele său, care este tatăl lui Hamlet, i-a luat tronul şi s'a căsătorit cu soţia sa. Aceste două fapte iseparabile, crima şi incestul, stăruesc cu îndărătnicie în conştiinţa lui Hamlet. Hamlet abia reuşeşte să domine drama interioară, care este atît de puternică, de plină de realitate că lumea exterioară îşi găseşte semnificaţia numai după ce se integrează complect acesteia. Concepţia şi executarea răsbunării sunt fapte psihice banale şi simple. Insuşi

autorul le trece pe planul secundar. Drama se desfăşoară în planul psihic, în sufletul lui Hamlet, care este un suflet îndoielnic şi ezitant predispus la meditaţie ascetică. Conflictul dramatic este ţesut din fapte bogate. Claudius a devenit tatăl lui Hamlet şi răsbunarea pe care o concepe contra sa echivalează cu răsbunarea contra tatălui adevărat. Ura contra tatălui este amestecată cu gelozia isvorîtă din dorinţa incestuoasă faţă de mamă. Chiar iubirea pentru Ofelia, aşa de pură şi vaporoasă, este o iubire incestuoasă. Hamlet iubeşte în Ofelia imaginea sorei sale, proectează asupra ei iubirea incestuoasă ce nutreşte pentru sora sa. Dealtfel toate personagiile din dramă n'au vieţi sufleteşti independente, ci în ele se proectează inconştientul lui Hamlet.

Un alt psihanalist, *Ludwig Jekels*, în *Shakespeare „Macbeth"* face o analiză similară şi ajunge la concluzia că tema dramatică de aci este o variantă a complexului oedipian. Macbeth este, în acelaş timp, fiu şi tată denaturat. In uciderea lui Duncan se exprimă atitudinea fiului faţă de tată şi în felul cum se comportă faţă de Macbeth şi Banquo, se exprimă atitudinea tatălui faţă de fii. Iar Lady Macbeth este un exemplu frapant de disociere în scopul de a crea o personalitate fictivă în care Macbeth să-şi poată proecta dorinţele sale inconştinte. Lady Macbeth este numai conştiinţa rea a lui Macbeth: el este acela care ezită înaintea crimei, însă ea este aceia care sufere remuşcările, el este acela care se teme că a „ucis somnul", însă ea este aceia care se va deştepta în fiecare noapte ca să spele pata imaginară de sînge (Baudouin op. cit. pag. 66).

Rivalitatea dintre tată şi fiu, un aspect al conflictului oedipian, în literatură se găseşte foarte adesea sub forma raportului dintre tiran şi răsvrătit. Bunăoară subiectul Don Carlos este tratat diferit de mai mulţi scriitori, însă la fiecare rivalitate dintre tată şi fiu ocupă primul plan.

Sentimentele de iubire, de dragoste incestuoasă şi de ură, de răsbunare, formează un fel de „frange" în jurul rivalităţii oedipiene. Aceasta există în deosebi în *Don Carlos* de Shiller, sub o formă mai atenuată în restul operii. In *Wilhelm Tell* unde este dramatizată revolta contra tiranului, ideia de tiran s'a substiuit în inconştient ideii de tată. *Die Räuber* dramatizează rivalitatea dintre părinţi şi fii ca şi rivalitatea dintre fraţi. Iubirea incestuoasă provoacă în această operă resentimente şi ură între tată şi fiu şi între frate şi frate. In *Logodnica din Mesina* tendinţa incestuoasă apare acolo unde cei doi fraţi se urăsc între ei şi iubesc pe Beatrice, fără ca unul din ei să ştie că Beatrice este sora lor. Aceiaş temă psihologică se află la baza cîtorva din operile lui Racine ca *Thebaide ou le Fréres ennemis*, *Britannicus*, *etc.* Concluzia psihanalizii literare este că în literatura universală complexul lui Oedip constitue tema fundamentală.

Iubirea cîntată de poeţi, iubirea dezinteresată, iubirea vaporoasă în care imaginea iubitei este simbolul unei realităţi neprecise, are ca fond unic iubirea incestuoasă faţă de mamă. Iubirea înfrigurată a poetului pentru femee nu este inspirată de aceasta, nici n'are vreo legătură cu ea, ci isvorăşte tumultos din inconştientul său. O astfel de iubire este a lui Hamlet pentru Ofelia. Un caz şi mai revelant este iubirea lui Dante pentru Beatrice. Beatrice n'a existat niciodată, însă dorinţele amoroase isvorîte din sufletul lui Dante au creat-o şi exteriorizat-o în fiinţă ideală.

Psihanaliza a cercetat isvoarele profunde ale iubirii pure şi divine pe care o trăesc artiştii. *Sadger* în *Aus dem Liebesleben Nicolaus Lenaus* analizează viaţa amoroasă a lui Lenau, a acestui mare poet al iubirii şi desnădejdei.

Lenau a crescut lîngă o mamă tandră şi iubitoare, care şi-a concentrat asupra copilului toată viaţa sa sentimentală, creînd pentru sufletul artistului o atmosferă de intensă şi delicată afectivitate. El şi-a fixat dorinţele amoroase de persoana mamei. Dar mai tîrziu mama s'a recăsătorit şi recăsătoria ei a produs o dureroasă dezorientare în viaţa sentimentală a poetului. Căutarea „imaginii materne" domină toată viaţa amoroasă a poetului. Puternica dragoste a lui Lenau pentru Sofia, soţia lui Max Löwenthal, a fost posibilă tocmai pentrucă iubita era inaccesibilă, interzisă ca şi mama şi putea cu atît mai bine să joace rolul matern de muză şi protectoare. O aventură cu actriţa Carolina Unger eşuează din moment ce acesta, care la început exprimase amorul său prin solicitudine, începe să ceară la rîndul său neînsemnate servicii şi atenţii galante. Aci Lenau se opreşte brusc, în parte pentrucă nu mai regăsea în ea imaginea mamei, în parte şi în virtutea acelei mîndrii pe care mama sa o cultivase în el, şi care din copilărie se manifesta prin fantezii de mărire. Influenţei exercitate de mamă trebue să-i adăugăm pe aceia a unui prieten din copilărie, Könesdy pentru care tînărul Lenau a avut o tandreţă pasionată unde se manifesta ca de mai multe ori în viaţa sa, „homosexualitatea" sublimată. Această tendinţă, adăugată la fixarea maternă, a contribuit să-l îndepărteze dela iubirea adevărată. Toate aceste dispoziţii afective se regăsesc pînă şi în delirul din ultimii ani (Baudouin op. cit. pag. 69).

Karl Abraham a cercetat, din acelaş punct de vedere, viaţa afectivă a pictorului modern Giovanni Segantini. Segantini avea numai cinci ani cînd a murit mama sa. La această vîrstă a părăsit el cadrul pitoresc pe care i-l oferea la ţară natura şi s'a dus să-şi continue viaţa într'un oraş mare.

iubirea de natură pe care o părăsise se va amesteca mai tirziu cu iubirea de mamă și vor domina viața și opera pictorului.

La Segantini conflictul oedipian se înfățișează în toată amploarea. Iubirea incestuoasă și glorificarea imaginii materne stă la baza operii *Niobe*. O atitudine contrară, unde se constată gelozia și ura contra mamei, o altă formă de înfățișare a complexului oedipian, este concretizată în opera *Die bösen Mütter*. Această operă este ilustrarea unei legende ce spune că mamele care, în această viață, între copil și voluptate au preferat pe cea din urmă, vor fi condamnate să rătăcească veșnic și să nu găsească niciodată odihnă.

Al doilea aspect al complexului oedipian, ura și rivalitatea față de tată, îmbracă o formă curioasă în viața și opera lui Segantini. Fixarea maternă îl face pe artist să se concentreze în viața interioară, și să întrerupă orice legături cu lumea externă, iar ura contra tatălui îl face să ia o atitudine pozitiv ostilă lumii înconjurătoare. Segantini se revoltă contra oricărei autorități, mai ales contra autorității sociale care îi face impresia că tinde să-l deposedeze de bucuriile vieții interioare. Chiar în creațiile artistice el refuză să-și aleagă motive din lumea externă și ca semn de protestare le elaborează interior, le crează cu imaginația și le opune lumii înconjurătoare. Munca interioară de creație și elaborare este destinată să consume energia cu care tendințele afective se opun autorității sociale.

Freud însuși a făcut o investigație similară asupra personalității prodigioase a lui Leonardo da Vinci. Lucrarea a fost publicată în 1910 sub titlul *Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci* (O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci).

Leonardo da Vinci este personalitatea puternică care sintetizează epoca renașterii italiene și se resfrînge cu egală competință în toate domeniile de activitate spirituală. Leonardo a depășit epoca sa nu numai prin puterea de pătrundere, prin preocupările enorm de variate, ci și prin idealul superior în slujba căruia și-a trăit viața.

Psihanaliza, convinsă că este menită să aducă lumină în subteranele sufletului omenesc, a fost în mod natural atrasă de viața și opera lui Leonardo da Vinci. Increderea nemăsurată a psihanalizii în puterea sa iese în evidență acolo unde Freud pornește dela o singură amintire din copilărie și încearcă să reconstitue intreaga personalitate a savantului italian. Enigma lui Leonardo consistă în aceia că a reușit să sublinieze considerabila energie vitală cu care a fost dotat de natură.

Leonardo da Vinci s'a ocupat în ordinea științifică și

cu mecanica sborului. A studiat sborul păsărilor. Acolo unde vorbește despre sborul vulturului relatează acestea: „mi se pare că am fost destinat să mă ocup în mod particular cu vulturul, căci una din primele mele amintiri din copilărie este, că pe cînd eram încă în leagăn, un vultur a venit la mine, mi-a deschis gura cu coada și m'a lovit cu ea de mai multe ori între buze".

Este aproape imposibil, spune Freud, ca cineva să poată păstra amintirea acestui fapt trăit sau visat într'o epocă așa de îndepărtată. Scena cu vulturul nu poate să fie o amintire a lui Leonardo, ci o închipuire pe care și-a construit-o mai tîrziu și pe care a proectat-o apoi în epoca copilăriei (op. cit. tr. fr. pag. 67).

Acest fapt considerat în sine, nu constitue un prejudiciu important pentru psihanaliză, căci pentru ea este un document, care nu revelează trecutul psihic așa cum a fost, ci așa cum omul a dorit să fie. Scena simbolizează tendințele și dorințele sexuale care clocoteau în natura lui Leonardo. „In dosul acestei închipuiri se ascunde reminiscența de a fi supt sînul matern, de a fi fost alăptat la acest sîn, scenă de o frumusețe măreață și umană pe care Leonardo și cu alți artiști au reprezentat-o în tablourile cu fecioara și copilul" (op. cit. pag. 78).

In amintirea aceasta psihanaliza găsește fixarea incestuoasă de persoana mamei, întîmplată în faza infantilă, amplificată în cursul timpului cu tendințe homosexuale. Leonardo a fost acuzat de homosexualitate și de contemporanii săi. Freud a cercetat raporturile lui cu discipolii și a ajuns la concluzia că a avut această tendință, însă a rămas totdeauna în stare pasivă. Psihanaliza perversiunilor a dovedit că homosexualitatea își are originea în fixarea maternă și reprezintă o deplasare a acestei atitudini.

In operile principale ale lui Leonardo da Vinci se observă o predilecție pentru două subiecte: copii cu capete frumoase și femei surizătoare. Copiii reproduc epoca copilăriei și femeile surizătoare imaginea maternă. Acelaș surîs sobru, cast, misterios și deconcertant îl posedă toate femeile reprezentate în tablourile lui Leonardo, însă el este admirabil prins și redat pe figura Giocondei. Mona Lisa del Giocondo din Florența a fost în adevăr o femee de o frumusețe răpitoare, tabloul respectiv însă nu sintetizează trăsăturile ei esențiale, ci au fost numai ocazia care a ajutat pe pictor să se ridice în regiunea unde plutea imaginea femeii ideale. Contemplînd pe Mona Lisa pictorul a regăsit și reînviat în propriul său suflet figura mamei sale. „Mama sa a fost aceia care poseda acest surîs misterios, pierdut un timp pentru el,

şi care l-a captivat aşa de puternic cînd l-a regăsit pe buzele frumoasei florentine (op. cit. pag. 147).

In pictură Leonardo a încercat numai să concretizeze idealul către care a năzuit sufletul său tumultuos. Alături a desfăşurat însă o activitate ştiinţifică uimitoare. Adevărul ştiinţific şi frumosul artistic ocupă acelaş loc în sufletul lui Leonardo, le-a iubit cu o egală pasiune şi au isvorit, fără îndoială, din aceiaş energie vitală. El a încercat să ajungă pe calea cunoaşterii acolo unde ajungea aşa de uşor prin creaţia artistică. Dorinţa de cunoaştere se substitue deci dorinţii sexuale: acestea sunt esenţa şi secretul fineţii lui Leonardo da Vinci.

Freud are un pasagiu care ne scuteşte de orice comentar: „in timpul acestei munci de investigaţie, ura şi dragostea pierd pentru el virtutea lor şi se transformă în interes intelectual. In fond Leonardo nu era lipsit de pasiune; scinteia divină, forţa de impulsie, — il primo motore — al întregii activităţi umane, nu-i lipsea. Insă transformind pasiunea în sete de cunoaştere, el s'a consacrat de acuma înainte investigaţiei cu tenacitatea, continuitatea, pătrunderea care nu aparţin decît pasiunii. La apogeul activităţii spirituale, cînd cucerirea cunoştinţei este isprăvită, el lasă să isbucnească emoţia reţinută timp îndelungat: aşa cum o făşie de apă luată din fluviu se precipită după ce a isprăvit munca sa. In exaltarea cunoştinţei, cînd poate să îmbrăţişeze cu o singură vedere o mare parte din înlănţuirea lucrurilor, atunci el este cuprins de tresăltarea patetică şi laudă în termeni exaltaţi măreţia acestei părţi a Creaţiunii, pe care o studiază sau mai bine, după obiceiul religios, el celebrează Creatorul" (op. cit. pag. 44—45).

In cazul lui Leonardo da Vinci psihanaliza ajunge la concluzia că arta şi ştiinţa se alimentează din aceiaş energie inconştientă şi în viaţa sufletească au acelaş rol. Pasiunea ce pune omul în activitatea spirituală, de orice fel, este numai o formă sub care se disimulează pasiunea amoroasă. SCetea de cunoaştere, de înţelegere şi explicare îşi are originea în curiozitatea sexuală, la om deosebit de intensă în faza infantilă.

Artistul proectează în operă dorinţele şi necazurile sale amoroase. Cei care-i contemplă opera obţin un fel de satisfacere iluzorie a dorinţelor similare ce clocotesc în sufletele lor. Şi oricare din noi se simte ataşat de o operă ca şi cum aceasta ar întrupa ceva din sufletul său, oricare este convins că artistul a exprimat ceiace el a gîndit şi simţit adînc, însă n'a putut să-i găsească o formă potrivită. Opera deslănţue în sufletul contemplatorului un curent psihic similar cu acela care a avut loc în sufletul artistului, liberează de in-

terdicţia conştiinţei un fond afectiv înrudit cu acela pe care artistul l-a pus în ea.

Cînd omul contemplă o frumuseţe naturală sau artistică, el proectează în ea dorinţele sale refulate, o integrează sufletului său şi simte exact ceiace ar simţi dacă ar fi creatorul ei. Creaţia şi contemplaţia sînt, aşa dar, înrudite, se sprijină în aceiaş măsură pe sublimarea energii actulmente în inconştient.

Cei ce aleargă după spectacole, fie că le caută în natură, fie că le caută în artă, snt în căutarea de artificii cu ajutorul cărora să se poată consuma energia vitală. „Aici este îngăduit să vorbim de sublimare. Opera de artă, la creator ca şi contemplator, reprezintă o descărcare a potenţialului afectiv care s'a îngrămădit excesiv în oarecare tendinţe, din cauză că au fost refulate şi nu le-a fost posibil să se descarce atunci. Prin aceasta se înţelege măsura în care arta poate să fie o uşurare" (Baudouin op. cit. pag. 204).

Absorbirea estetică, fie în momentul creaţiei, fie în acela al contemplaţiei, totdeauna însoţită însă de plăcere dezinteresată, este un fel de întoarcere şi coborîre în viaţa inconştientă. „Artistul creator proectează propriile sale complexe şi conflicte în opera sa; deasemenea contemplatorul proectează pe ale sale în opera pe care o contemplă. Aceastâ proecţiune, de natură subconştientă, ne-a apărut într'un caz ca unul din mobilele creaţiei, în altul ca o raţune profundă de plăcere. Arta este deci, pentru contemplator ca şi pentru creator, o realizare imaginară de dorinţe, şi de dorinţe inconştiente" (Baudouin op. cit. pag. 200).

La animal, ca şi la om, instinctul sexual sufere înfrîngeri şi ca să compenseze asemenea pierderi, îşi schimbă destinul şi se încorporează în forme artistice. Păsările în epoca fecundaţiei, stăpînite de neastimpărul dorinţei sexuale sublimează o parte din energia vitală şi o exprimă în cîntec şi construiri de cuiburi. Se observă mai ales la pasărea închisă în colivie. „Pasărea (de sex masculin) cîntă neobosit şi cu atît mai bine cu cît nu poate să-şi atingă scopul, femela. Cîntecul devine un scop în sine, devine o artă, o consolare; dorinţa amoroasă se detaşează de femela inaccesibilă şi cîntecul se intensifică în urma svîrcolirilor lui libido. Ceiace constrînge pasărea să cînte în colivia sa, constrînge deasemenea pe om la producţiile multiforme ale artei şi civilizaţiei sale" (Wittels: Freud: l'homme, la doctrine, l'école, pag. 125, Paris 1929).

Arta s'a format, aşa dar, în paguba vieţii biologice a omenirii. Elanul sexual original, destinat să asigure înmulţirea şi propagarea speţei, a fost înfrînt, conservat şi constrîns să se metamorfozeze în valori estetice.

MIHAIL UŢA

ISTORIE, FILOLOGIE

CEL DINTÎIU SECOL DE CIVILIZAȚIE IONIANĂ IN ORAȘELE PONTULUI STÎNG.

Cu mult înainte de timpul cînd Romanii, mîndrul popor dinspre Asfințit, sosiau în învingători pe meleagurile acestea pentru a lăsa în ființa noastră o urmă atît de sortită veșniciei, hotarele noastre de Răsărit, strînse totdeauna în îmbrățișarea aspră a mării, răscolite pînă atunci numai de vînturi și de năvăliri, primiseră uimitorul și neașteptatul dar al celei mai înalte civilizațiuni din cîte au existat vreodată. De nimeni știute, vestigiile ei strălucite, au stat în adînc, în sînul atotpăstrător al pămîntului, de milenii. Căutate cu rîvnă și cu acea înverșunare a curiozității științifice, care face surmontabilă orice piedică, ele încep azi a ieși sfielnice în lumina pe care au iubit-o atîta și la care au dreptul, după veacuri de întuneric. Puține astăzi, numeroase mîine, ele nu vor fi niciodată destule pentru a ne îngădui să întruchipăm mulțumitor și integral eternul miragiu al tuturor savanților de totdeauna: icoana limpede a trecutului. Căci dacă pămîntul ne va dezvălui și înapoia prietenește, tot ce i s'a încredințat de veacuri, în schimb nu vom putea cunoaște niciodată, ceiace — dezlănțuiți în plin iureș de nebunie și animalitate — oamenii au distrus uneori ei înșăși, definitiv și remediabil.

■

Incă din cel de al șaptelea secol de dinaintea erei noastre — s'au scurs deci mai mult de 2500 ani de atunci — îndrăzneți marinari din Grecia Asiei veniseră spre noi. Marinari mai totdeauna scunzi de statură, cu pielea bronzată, tăbăcită de soare și vînturi, cu atitudini și mișcări agile de maimuță, cu priviri veșnic neliniștite și figura trasă, ascuțită a omului inteligent, vorbind însfîrșit un graiu totdeauna punctat de gesturi, un graiu expresiv și tumultuos ca întreaga lor ființă. Veniseră trimiși de marele oraș al Miletului, înfloritoarea cetate, mîndrie a întregii Ionii. Eroi pentru zilele noastre, ei nu erau pentru vremile de odinioară decît simpli marinari fără poveste și fără aureolă. Să fi trăit pe la începutul veacului de mijloc, ar fi fost toți cîntați de balade ca Wikingii, acei uriași blonzi dela Nord, cu minii surde și grele, cu hotărîri nestrămutate, cu suflete chinuite veșnic de obsesia mării și a plecărilor. Cîteva secole mai tîrziu și fiecare din ei ar fi avut cu siguranță, ca un Cristobal Colon sau ca un Roald Amundsen, nume slăvite pe veci. Dar în vremile acelea vechi dintru început, cînd singurul poet era Homer, cînd numai zeii și principii avea dreptul la nemurirea numelor și isprăvilor lor, cine s'ar fi gîndit la niște marinari ca atîția alții plecați în neștire către Septentrion, pe drumuri dealungul cărora călătorii nu lasă nicioadtă urme, indărătul lor.

Fără teamă de această mare Neagră, cu sinistru renume, pe care și alți Greci o mai străbătuseră înainte de dînșii, doritori de a contribui la îmbogățirea și faima patrieimume, ei abordaseră înaltele faleze stîncoase, de culori sumbre, amenințătoare, sau plajele blonde, tivite cu ghirlănzi de spumă albă. Aduceau stofe minunate, obiecte de podoabă și statuete de teracotă, dintre care unele reprezentînd poate femei cu figura prelungă, cu ochi oblici, și zîmbetul acela oriental, dulceag și enigmatic, cele dintîi exemplare dintr'un nesfîrșit șir de figurine votive, ce le vom întîlni în templele de mai tîrziu. Aduceau, vase de sticlă colorată, acele minunate vase, a căror taină Egiptul o descoperise cu mult înainte, și pe care ei înșiși, Milezienii, le făuriau de veacuri. Aduceau în sfîrșit — una dintre cele mai căutate mărfuri — vase de lut ars, de toate mărimile de toate formele, de toate culorile. Erau unele pentru păstrat prețioasele parfumuri, rotunde și mici cît pumnul, cu pereții groși și orificiul infim, cu exteriorul pictat în largi dungi paralele, negre sau violete. Erau cupe delicate de culoarea lemnului de stejar lustruit sau a cojii de pîine, purtînd pe rotundul gîtului un șir de rozete făcute din șase bobițe negre, ca urmele a șase degete de labă anormală de pisică, imprimate în nisip. Erau în sfîrșit, mari vase pîntecoase cu cioc trifid pentru turnat vinul sau apa, al căror smalț uneori alb, alteori roșietic, era împestrițat în zone circulare, de flori gingașe de lotus sau de cervidee cu picioare subțiri, pășcînd liniștite o iarbă închipuită.

In schimbul acestor bogate mărfuri, atît de ademenitoare pentru niște băștinași dornici dar lipsiți pînă atunci de ele, Ionienii căpătau pește sărat sau uscat — gustoșii pești de apă dulce ai Istrului, pe care ei nu-i aveau în patrie — dar mai ales grîne, grînele aurii și grele ale cîmpiilor thrace.

Iarna nu îi găsea însă niciodată aici pe îndrăsneții marinari — negustori ai Ioniei. Se petreceau în ăst anotimp pe aceste sălbatice meleaguri hiperboreene, lucruri de mirare și de groază, pe care ei le presimțiau numai, dar de care nu puteau decît să se teamă și să se ferească. Marea

se răzvrătea atunci, înspăimîntată, răscolită de Tritoni cu trupuri uriaşe de şarpe. In văzduh porneau să alerge, dezlănţuite, toate Stihiile Nordului. Greu, cerul se cobora către pămînt, gata să se prăbuşească, imens şi alb ca o mare de lapte. Şi din el, groază a groazelor, porniau să se desprindă şi să coboare încet, legănîndu-se, pene, numeroase pene albe şi sclipitoare, ce înţepau şi frigeau ca vîrfuri de ace înroşite în foc. Toate acestea le auziseră şi le ştiau prea bine atotştiutorii fii ai Miletului. Deaceia, iernile le petreceau totdeauna în patrie. Dar în fiecare an, din primăvară pînă în toamnă, marea cu aspre mînii purta corăbiile lor, „vasele negre şi scobite" de care ades pomeneşte Homer şi care desigur nu se vor fi deosebit prea mult, de aceea ce-l purtase pe divinul Ulysse în lungile sale rătăciri, pline de necazuri şi peripeţii. Cu prora lor ascuţită, sculptată în chip de cap de animal, ele despicau valurile cu repeziciune mulţumită marilor lor pînze, înlocuite pe timp de calm cu ritmul monoton al vîslelor. Un enorm ochiu de profil — ochiu încruntat şi ameninţător ca de Gorgonă, sortit să prevină sau să înlăture primejdiile împodobia fiecare latură a părţii de dinainte a vasului. La un loc cei doi ochi făceau nava să semene cu o fiară însufleţită, ce se tîra felină şi prudentă ca înaintea supremului salt. Uneori, alte picturi împodobeau laturile şi partea de dindărăt a vaselor. Pînzele lor dreptunghiulare, uneori sclipitoare de albeaţă alteori aurite, păstrînd parcă în ele ceva din feeria caldului soare mediteranian, înveseleau în timpul verii această mare, care fără ele ar fi fost pustie şi posomorită. Pe fondul de un albastru închis al apelor, tivit în parte de linia sumbră a ţărmului, petele acestea de o luminoasă polichromie aduceau contraste dar şi frăgezimea de stampă japoneză.

■

Cu timpul Ionienii se aşezaseră temeinic aici. Umilele colonii de pescari se transformaseră încet-încet în puternice oraşe. Către anul 600 înaintea erei noastre, pe locul Constanţei de astăzi, Tomis se şi ridica înfloritoare. Mai veche încă şi nu mai puţin înfloritoare era Histria, situată la Nord, între marile lacuri, ce pe atunci nu erau decît un imens golf de mare. Alte aşezări — despre care nu avem decît vagi indicii — vor fi fost şi mai la nord, în delta cea bogată în peşte, la gurile Istrului, cale lesnicioasă de pătrundere în interior. Impreună cu cele de pe coasta Aulidei, ele formau un şir neîntrerupt de aşezări greceşti, ce ne dovedesc cît de mult erau frecventate malurile noastre de către navigatorii ionieni. Şi îţi vine greu să-ţi închipui, că ţărmurile acestea triste, care chiar astăzi par sterpe şi nelocuite, erau însufleţite atunci de toată zarva vioaie a vieţii de mare, adusă şi înpămîntenită aici, în recile regiuni ale Nordului, de către îndrăzneţii fii ai Miletului.

După cele ce s'au găsit la Tomis, dar mai ales la Histria, putem conchide că încă din cel dintîiu veac următor fundării, aceste cetăţi fură prospere, pline de viaţă şi de mişcare, bogate în monumente şi opere de artă, dintre care unele, cu nimic mai prejos decît cele ale Greciei însăşi. Descoperirile de pînă acum sunt însă cu mult prea puţine, — pentruca bazaţi numai pe ele — să încercăm a înjgheba un tablou — oricît de sumar ar fi el — al vieţii acestor oraşe din Pontul Stîng, în vremea celui de al şaselea secol înaintea erei creştine. Nu trebue însă să uităm însă că, întemeiate de Milezieni, aceste colonii trebue să fi fost ridicate după chipul şi asemănarea metropolei, că ele trebue să fi reprezentat deci, în mic, icoana marelui oraş asiatic, Miletul. Curat ioniană în aceste timpuri de început, cînd un amestec cu „barbarii" autochtoni nu e de presupus, populaţia cetăţilor din Pontul Stîng era roiu rupt din matca patriei, cu care — după cum era şi firesc — ea ţinea să rămînă în legătură. Legăturile erau mai strînse, mai temeinice, mai regulate, decît s'ar putea bănui. Marea le înlesnea. Nostalgia patriei pe deoparte, spiritul de aventură şi dorinţa de cîştig pe de alta, făceau ca drumurile dintre îndepărtata metropolă asiatică şi cetăţile pontice să fie încontinuu străbătute de caravanele elementului lichid. Prieteneşte, fără gelozie sau teamă de concurenţă, patria oferea fiilor ei mutaţi pe alte meleaguri, toate ideile noui, toate tainele nouilor descoperiri făcute în tehnică sau în arte.

Intorşi în reşedinţele lor dinspre Nord, ei se grăbeau a le pune în practică şi a trage din ele tot profitul. Acestea fiind opuse, nu va mai părea de loc ciudat dacă în rîndurile ce urmează, vom încerca a da un sumar tablou al civilizaţiei ioniene şi al Miletului însăşi la epoca celui de al VI-lea secol, înainte de era creştină. Tabloul acesta ne va ajuta să imaginăm aspectul vieţii din oraşele noastre pontice în aceiaşi vreme.

■

Cu vreo şase sute de ani înainte de întemeerea coloniilor ioniene din Pontul Stîng, mari mişcări de popoare avuseseră loc în sudul Europei. Un puternic neam de munteni sălbatici şi aspri, coborîse înspre miazăzi, ocupînd întinsele cîmpii ale Greciei şi unele din insulele Egeei. Infrînţi, Acheenii, mîndrii stăpînitori ai castelelor şi comorilor miceniene, porniseră deacurmezişul mării, către Răsărit, năzuind spre

se răzvrătea atunci, înspăimîntată, răscolită de Tritoni cu trupuri uriașe de șarpe. In văzduh porneau să alerge, dezlănțuite, toate Stihiile Nordului. Greu, cerul se cobora către pămînt, gata să se prăbușească, imens și alb ca o mare de lapte. Și din el, groază a groazelor, porniau să se desprindă și să coboare încet, legănîndu-se, pene, numeroase pene albe și sclipitoare, ce înțepau și frigeau ca vîrfuri de ace înroșite în foc. Toate acestea le auziseră și le știau prea bine atotștiutorii fii ai Miletului. Deaceia, iernile le petreceau totdeauna în patrie. Dar în fiecare an, din primăvară pînă în toamnă, marea cu aspre mînii purta corăbiile lor, „vasele negre și scobite" de care ades pomenește Homer și care desigur nu se vor fi deosebit prea mult, de aceea ce-l purtase pe divinul Ulysse în lungile sale rătăciri, pline de necazuri și peripeții. Cu prora lor ascuțită, sculptată în chip de cap de animal, ele despicau valurile cu repeziciune mulțumită marilor lor pînze, înlocuite pe timp de calm cu ritmul monoton al vîslelor. Un enorm ochiu de profil — ochiu încruntat și amenințător ca de Gorgonă, sortit să prevină sau să înlăture primejdiile împodobia fiecare latură a părții de dinainte a vasului. La un loc cei doi ochi făceau nava să semene cu o fiară însuflețită, ce se tîra felină și prudentă ca înaintea supremului salt. Uneori, alte picturi împodobeau laturile și partea de dindărăt a vaselor. Pînzele lor dreptunghiulare, uneori sclipitoare de albeață alteori aurite, păstrînd parcă în ele ceva din feeria caldului soare mediteranian, înveseleau în timpul verii această mare, care fără ele ar fi fost pustie și posomorîtă. Pe fondul de un albastru închis al apelor, tivit în parte de linia sumbră a țărmului, petele acestea de o luminoasă polichromie aduceau contraste dar și frăgezimea de stampă japoneză.

■

Cu timpul Ionienii se așezaseră temeinic aici. Umilele colonii de pescari se transformaseră încet-încet în puternice orașe. Către anul 600 înaintea erei noastre, pe locul Constanței de astăzi, Tomis se și ridica înfloritoare. Mai veche încă și nu mai puțin înfloritoare era Histria, situată la Nord, între marile lacuri, ce pe atunci nu erau decît un imens golf de mare. Alte așezări — despre care nu avem decît vagi indicii — vor fi fost și mai la nord, în delta cea bogată în pește, la gurile Istrului, cale lesnicioasă de pătrundere în interior. Impreună cu cele de pe coasta Aulidei, ele formau un șir neîntrerupt de așezări grecești, ce ne dovedesc cît de mult erau frecventate malurile noastre de către navigatorii ionieni. Și îți vine greu să-ți închipui, că țărmurile acestea

triste, care chiar astăzi par sterpe și nelocuite, erau însuflețite atunci de toată zarva vioaie a vieții de mare, adusă și înpămîntenită aici, în recile regiuni ale Nordului, de către îndrăzneții fii ai Miletului.

După cele ce s'au găsit la Tomis, dar mai ales la Histria, putem conchide că încă din cel dintîiu veac următor fundării, aceste cetăți fură prospere, pline de viață și de mișcare, bogate în monumente și opere de artă, dintre care unele, cu nimic mai prejos decît cele ale Greciei însăși. Descoperirile de pînă acum sunt însă cu mult prea puține, — pentrucă bazați numai pe ele — să încercăm a închegha un tablou — oricît de sumar ar fi el — al vieții acestor orașe din Pontul Sting, în vremea celui de al șaselea secol înaintea erei creștine. Nu trebue însă să uităm însă că, întemeiate de Milezieni, aceste colonii trebue să fi fost ridicate după chipul și asemănarea metropolei, că ele trebue să fi reprezentat deci, în mic, icoana marelui oraș asiatic, Miletul. Curat ioniană în aceste timpuri de început, cînd un amestec cu „barbarii" autochtoni nu e de presupus, populația cetăților din Pontul Sting era roiu rupt din matca patriei, cu care — după cum era și firesc — ea ținea să rămînă în legătură. Legăturile erau mai strînse, mai temeinice, mai regulate, decît s'ar putea bănui. Marea le inlesnea. Nostalgia patriei pe deoparte, spiritul de aventură și dorința de cîștig pe de alta, făceau ca drumurile dintre îndepărtata metropolă asiatică și cetățile pontice să fie încontinuu străbătute de caravanele elementului lichid. Prietenește, fără gelozie sau teamă de concurență, patria oferea fiilor ei mutați pe alte meleaguri, toate ideile noui, toate tainele nouilor descoperiri făcute în tehnică sau în arte.

Intorși în reședințele lor dinspre Nord, ei se grăbeau a le pune în practică și a trage din ele tot profitul. Acestea fiind opuse, nu va mai părea de loc ciudat dacă în rîndurile ce urmează, vom încerca a da un sumar tablou al civilizației ioniene și al Miletului însăși la epoca celui de al VI-lea secol, înainte de era creștină. Tabloul acesta ne va ajuta să imaginăm aspectul vieții din orașele noastre pontice în aceiași vreme.

■

Cu vreo șase sute de ani înainte de întemeerea coloniilor ioniene din Pontul Sting, mari mișcări de popoare avuseseră loc în sudul Europei. Un puternic neam de munteni sălbatici și aspri, coborîse înspre miazăzi, ocupînd întinsele cîmpii ale Greciei și unele din insulele Egeei. Infrînți, Acheenii, mîndrii stăpînitori ai castelelor și comorilor miceniene, porniseră deacurmezișul mării, către Răsărit, năzuind spre

coasta din față. Intîmpinaseră aici dușmănia localnicilor, cărora, apariția acestor neașteptați oaspeți nu le putea fi cîtuși de puțin pe plac. Grele lupte avuseseră loc. Războaie lungi, ce ținuseră ani, cum țin războaiele pentru pămînt. Transformate abil de Homer în războaie pentru o femee, dramatizate savant de geniul său de mare poet, ele fuseseră îndrumate către nemurire prin canalul unei uriașe povestiri, sortită să înminuneze și să încînte sufletul grecesc de totdeauna.

Invingători, Grecii ocupaseră pe dată întreaga coastă mărginită de broderii de insule a Anatoliei, așezîndu-se dealungul bogatelor regate asiatice, care o populau. Moștenitori ai tradițiilor cretane și miceniene, în contact permanent cu vechile civilizații ale Orientului, prieteni de cîtva timp și cu Egiptul, în ale cărui porturi flotele lor erau oaspeții cei mai obișnuiți, Grecii aceștia acumulaseră toate tehnicile, toate artele, toate ideile aparținînd a tot ceiace constituia atunci, întregul Univers civilizat. Spiritul lor activ și mobil se ascuțea mereu în contact cu noutățile venite de pretutindeni. Prosperitatea, pe care flotele lor aducătoare de bogății, o măreau pe fiece zi, le dăduse putința „răgazului", binefacere fecundă, care avea să dea naștere liberului exercițiu al inteligenței și artelor.

Astfel, pe la sfîrșitul secolului al 7-lea înaintea erei noastre, această lume grecească din Asia poseda o viață mai ridicată ca nivel, mai bogată în aspecte decît Grecia continentală însăși, decăzută și barbarizată în urma sălbaticei invazii doriene. Ea putuse realiza — această lume grecească a Asiei — ceiace fusese idealul politic de totdeauna al Helenilor, cetatea-stat independentă, dar cooperînd cu alte cetăți-state asemănătoare. Această libertate, aceste bogății, aceste „răgazuri", la care e de adăugat lipsa de dogmă sau de autoritate în materie religioasă, le dăduseră o nemai pomenită independență de gîndire. Dealungul unor regate asiatice cu monarhi absoluți, cu popoare mînate de dindărăt ca turmele, acest mic popor era sortit a face să se nască o notiune pe care lumea nu o cunoscuse încă, înaintea lui: spiritul de liber examen". Gîndiți-vă o clipă la semnificația acestor patru cuvinte. Ele înseamnă intrarea în scenă a rațiunei, ele înseamnă posibilitatea științei și a filozofiei. Și într'adevăr, pentru gloria nepieritoare a Ioniei, în curînd aveau să se nască gînditori și savanți, sortiți să cîrmuiască și să îndrepte spre culmi, întreaga gîndire a lumii grecești clasice, și apoi și pe aceia a noastră. Epocă măreață, care în loc de a fi pe nedrept ignorată, ar merita să fie cinstită tot atît cît secolul lui Pericles! Strălucită epocă, din care

strămoșii noștri au avut, prin îndrăzneții ei fii, umila lor parte!

Dar această civilizație nu se mulțumise să fie mare numai prin gîndire. Ea știuse să fie atrăgătoare și de aceia artele — mijloace de a plasticiza frumosul — fuseseră una din preocupările ei de căpetenie. Am văzut că, pe drumurile mării și ale uscatului, toate produsele pe care lumea le cunoștea atunci, pătrundeau în Ionia. Aceste produse erau uneori de mediocră calitate sau idee, dar aveau avantajul de a pune la dispoziția unor spirite excepționale, curioase și avide de noutate, toată tradiția artistică a secolelor precedente. Mereu sporit, mereu frămîntat, acest tezaur de îndelungată experiență, neprețuită moștenire a veacurilor, avea să fie transformat într'un fond imens, din care avea să trăiască Grecia clasică de mai tîrziu.

Dar chiar înainte de vremea ei, în acest secol al VI-lea care ne preocupă, Ionienii aduseseră artiștii lor renumiți, precursorii. Nu fusese oare ionian Archermos sculptorul, acela ce la Chios inventase Sipul Victoriei înaripate care, sortită unui viitor așa de strălucit, avea să se termine în aureolă cu glorioasa Victorie din Samothrace? La Samos, în pămînt ionian, nu construise arhitectul Eupalinos un tunel, gigantic pentru acea vreme, care avea să facă admirația lui Herodot? Pictorul Bularchos nu lucrase el cu o sută de ani mai înainte, un tablou atît de frumos, încît regele Lydiei Candole îl plătise cu greutatea lui în aur? Și cîtăva vreme mai în urmă, făurarul Theodoros din Samos, care — nemai pomenit lucru — știa să toarne statui din bronz, nu lucrase el pentru Cresus o viță de aur cu struguri din pietre prețioase, minune sortită să împodobească mai tîrziu, una din încăperile palatului marelui rege Dareios, la Susa? Și Efes, marele oraș dela gura Caystrosului, nu avea el templul său imens, cu coloane sculptate la bază, cu frontoane uriașe însuflețite de patetismul zguduitor al mitologiei grecești, impunătoare construcție rivalizînd în colosal cu templele egiptene și privită ca una din minunile lumii de atunci? Peste tot se simția efortul către artă și către frumos.

In mijlocul acestei străluciri, Miletul care ca un stup prea plin avea să roiască pe țărmurile noastre și să ne dea ceva din viața lui, Miletul era cea mai puternică și mai bogată dintre cetățile Ioniei, regina acestui Orient grecesc plin de mistere și de minuni. El avea între zidurile sale pe Thales, marele gînditor, primul din școala filozofică ioniană, acela care avea să așeze orașul în primele rînduri, în domeniul gîndirii grecești.

Portul Miletului mișuna de mulțimea corăbiilor de comerț, a căror furnicare făcea din el ceiace — în plină splen-

doare — Veneția medievală avea să fie cu două milenii mai tîrziu. Toamna cînd mai numeroase ca oricînd vasele se adunau grăbite și fricoase, ca pasări ce se string la cuib, ele clădiau sub luminosul cer mediteranian, din pinze și din flamuri fluturînde, un alt cer, multicolor, feeric, mișcător. Abia mișcîndu-se, pîntecoase și grele, navele intrau încărcate cu mărfuri aduse din ținuturi îndepărtate, cu lucruri egiptene de o artă rafinată, sau cu acea ceramică pictată în tonuri aprinse, care făcea gloria Nau-Kratisului. Puțin timp în urmă, ele plecau tot pline, ducînd toate măruntișurile asiatice de a doua mînă, obiecte de metal și orfăurărie, dar și din acele frumoase țesături, pe care Miletul învățase a le fabrica dela luxoșii săi vecini. Ele duceau deasemenea acele vase cu smalț alburiu și acele statuete de lut ars reprezentînd femei cu surîs de Giocondă, vase și statuete ce se găsesc peste tot în locurile unde Miletul a fondat colonii și care sunt urma cea mai sigură a trecerii marinarilor săi.

Templele sclipeau înveselite de culorile aprinse ale plăcilor de teracotă pictată, frize sau acrotere, ce le împodobeau pereții. Cel mai mare din toate, acel al lui Apollon, așezat la o mică depărtare de oraș, era legat cu acesta printr'o alee mărginită de statui reprezentînd personagii șezînde cu ținută solemnă, hieratică, ansamblu ce amintea de aleele cu sfinxi, care duceau la marile temple egiptene. Nobilă perspectivă, vrednică de un zeu căruia un faraon egiptean, cunoscutul Nechao, tratîndu-l în egal, voise să-i aducă obgate daruri!

Lucrul nu era numai în edificii. El se vădea și în rafinamentul podoabelor și al costumului. Tot atît de departe de grelele costume asiatice ca și de sobrietatea egipteană, vestmintele femeei ioniene erau un seducător amestec de simplicitate și de năzuință spre oriental. Pentru a ne face o idee de ele, e destul să ne amintim de statuile de femei găsite pe Acropola Athenei, de costumele lor cu mici cute căzînde, uneori de culori aprinse, alteori simple, dar totdeauna pline de broderii strălucitoare, să ne mai amintim de bijuteriile lor, de complicația savantă a pieptănăturii lor, de surîsul lor în sfîrșit. Acest întreg aspect de un farmec provocător și totuși sfielnic, fusese și acel al Milezienelor de mai înainte. Sub această înfățișare ai fi putut să le vezi, străbătînd pe jos străzile orașului, ridicîndu-și cu un gest cochet de mînă tunica cu trenă, sau drepte și mîndre în goana ușorului car de plimbare, ducîndu-se la o prietenă sau la o ceremonie religioasă. Ele aveau în ținută, în gesturi și vorbă o libertate uimitoare pentru acele timpuri și pe care numai obiceiurile moderate, lipsite de asprime ale Ioniei, o făcuseră cu putință. O confirmare a acestei stări de lucruri o aveau în cele ce știm despre tinerele ioniene — pe nedrept bîrfite și greșit judecate pînă acum — care în jurul marei poetese Sapho, studiau arta poeziei lirice.

Astfel viața se scurgea ușoară la acest popor, iubitor al subtilităților artei și ale gîndirii, acest popor care, departe de a uita că din sînul său ieșise Homer, păstrase dela el dragostea aleselor imagini poetice. Miletul era atunci aproape de ceiace, un veac mai tîrziu, avea să fie Athena, dar cu mai multă lunecare spre bucuriile vieții, cu mai multă dragoste de lux și încă și mai multă moliciune.

Cînd în frunte cu șefii lor atît de iubitori de lux, de arte și de cuvinte frumoase, marinarii ioniei au venit ue meleagurile noastre, odată cu soarele cald al patriei au pierdut ei oare și minunatele lor calități? Lucrul nu este de crezut. Se va fi petrecut aici, ceiace cam în acelaș timp se petrecuse și în Italia: puternica atracție a băștinașilor către o civilizație superioară. In mijlocul autohtonilor, populație primitoare, dornică de a cumpăra darurile unei alte lumi, de a auzi povestirile minunate și de necrezut ale acestor mari călători, ce știau să vorbească așa de atrăgător, Ionienii aveau toate facilitățile de a-și crea în fiecare oraș nou întemeiat, o mică patrie.

Obiectele care s'au găsit pe teritoriul Tomis-ului — Constanța de astăzi — și pe acel al Histriei sunt asemănătoare cu cele găsite, pentru aceiași epocă, în Grecia însăși. Cine nu-și amintește de acele admirabile statuete arhaice găsite de regretatul V. Pîrvan la Histria, de acele tinere femei cu capul înfășurat în văluri căzînde, cu surîs blînd și fin și atitudini hieratice? Cum a arătat-o și dînsul, aceste figurine nu erau altceva decît ofrande aduse unei zeițe, poate Aphrodita, acea Venus a grecilor. Și pentruca să existe ofrande atît de prețioase, trebue să fi existat și un însemnat templu. Să-l închipuim, aproape de malul mării, acordînd ca în zilele noastre Nôtre Dame a Marsiliei protecția sa marinarilor, cu ornamentele sale în teracotă, ale căror culori — albastru și roșu — străluciau vesele sub cerul pur de vară, ce punea în ele blîndeți de vis. Cei ce au vizitat expoziția cetății Histria, organizată acum doi ani de profesorul S. Lambrino, continuatorul lui Pîrvan, au putut vedea în una din vitrine, un fragment aparținînd unui cap de Gorgonă, care orna desigur frontonul unui templu. Tot ofrande erau și vasele de lut ars, acele vase de preț cu înfățișare atît de veselă, cu ornamentare atît de variată, compusă din motive împrumutate din bogatul repertoriu decorativ al O-

rientului. Zone circulare de mari feline sau de animale fantastice — sirena, sfinxul, grifonul — își împletiau benzile largi cu altele, în care florile de lotus se iveau gingașe, sfielnice, în conture minime. La toarte, pictate, palmetele sticliau negre ca niște ciorchini de struguri lucitori, îndoind grei, o viță prea tînără. Văzînd acest întreg asamblu, nu te poți împiedica să nu te gîndești la motive de stofe și de tapițerii; și în adevăr, chiar așa trebuesc imaginate acele faimoase stofe, pe care Miletul le trimetea peste hotare și care, nu numai odată, trebue să fi făcut bucuria șefilor noștri indigeni și a soțiilor lor. Aceste vase nu făceau altceva decît să reprezinte decorul broderiilor, ce încă din epoca lui Homer fuseseră răspîndite în bazinul Mediteranei, de către isteții negustori din Tyrul și Sidonul Feniciei, demni înaintași întru peregrinări marine ai Ionienilor. Unele din aceste țesături erau atît de frumoase încît erau păstrate ca obiecte neprețuite în tezaurele templelor, la un loc cu aurăria și pietre scumpe. Se povestește chiar, că în lupta dela Arbele, Alexandru cel Mare purtase o manta minunată, prețioasă relicvă a uneia din aceste vechi fabrici mileziene.

Văzînd azi resturile acestea fărămițate ale atîtor obiecte, odinioară frumoase și pline de strălucire, trebue oare să conchidem că ele au constituit toate, ofrande? Dacă vase cu parfumuri erau oferite în dar zeițelor, desigur că ele erau oferite în aceiași măsură și muritoarelor. Acești Greci care se așezaseră pe țărmurile noastre, aduseseră de cele mai multe ori cu ei și pe femeile lor. Dar aceste desrădăcinate, aceste Ioniene aduse pe meleaguri atît de sălbatice și triste, aveau nevoe de micile obiecte de tualetă, de podoabele și lucrurile familiare, care să le amintească de patrie. Departe de a o uita, cu acel tradiționalism feminin de neînvins, cu acea mîndrie de rasă, pe care orice Grec — bărbat sau femee — o poseda și o evidenția orgolios, aplicînd ne-grecilor epitetul de „Barbar", Ionienele mențineau vii, aici la gurile Dunării, obiceiurile și tradiția îndepărtatei lor metropole.

Ce trebue să gîndim de asemenea despre aceste mari cupe de băut și despre aceste vase cu picior pentru amestecat vinul, din care s'au găsit atît de numeroase fragmente? Ofranda? Desigur! Dar și neprețuite podoabe, sortite a-și amesteca frăgezimea culorilor cu strălucirea florilor, la mesele marilor ospățuri. Ar fi fost cu putință și s'ar fi cuvenit oare ca tocmai Grecii să lipsească a cinsti sucul podgoriilor băștinașe, vinurile thrace de faimoasă celebritate, hărăzite de către nemuritorii Zei, inadins pentru plăcerea oamenilor și pentru a lor înveselire?

Astfel, serbări religioase în cinstea unor zei bine-voitori, cărora li se aduceau atît de bogate ofrande, banchete urmate

de recitări poetice menite să întrețină în inimi cultul eroilor neamului, obiecte de podoabă, țesături, parfumuri, toate acestea erau semne ale unei vieți ușoare și plăcute. Ce le putea oare lipsi acestor Ionieni pontici? Ce era să-i facă să regrete patria pe care o părăsiseră? Nimic sau aproape nimic. Obișnuindu-se încet-încet cu asprimile și ciudățeniile climatului, cu moravurile și felul de viață al unor localnici, care pentru călătorii mărilor au avut totdeauna numai prietenie și bună primire, Grecii au sfîrșit prin a se adapta și chiar a iubi aceste ținuturi, unde traiul putea fi pentru ei tot așa de ușor, ca și în patrie.

■

„Veselește-te și nu-ți face singur zadarnice griji". Așa spune urarea scrisă cu litere roșii, pe margina marilor cupe attice de banchete din secolul al VI-lea. Banală în aparență ea cuprinde de fapt o adîncă filozofie, pecetluită de tot tragicul eternului contrast, dintre voința și acțiunile omenești și cele divine.

„Nu te chinui zadarnic, biet muritor — pare ea a spune — căci n'ai să poți schimba voința și hotărîrile Zeilor. Nu te răzvrăti împotriva lor, căci sunt mult mai puternici ca tine și te vor distruge. Nu încerca a pătrunde taine ce-ți sunt oprite, a deschide porți, pe totdeauna închise pentru tine. Viața ta e o clipă dintr'o veșnicie, o clipă de lumină, dintr'o veșnicie de întuneric. Nu o întuneca deci, cu gînduri nebune și cu presimțiri. Nu avea dorinți zadarnice, pentru a-ți cruța dezolarea și regretul cu gust de cenușă al neîndeplinirei lor. Primește-ți soarta cu resemnare. Destinde-ți cutele frunții, privind marea și cerul, umplîndu-ți ochii de tăria luminii. Bucură-te că Zeii ți-au hărăzit să iei parte la marea minune a vieții. Surîde! Fii vesel! Veselește-te și nu-ți face singur zadarnice griji!"

Ionienii Pontului Sting vor fi cunoscut și ei acest fapt, scris cu litere roșii în chip de urare, pe marile cupe attice de banchete din secolul al VI-lea. Il vor fi urmat ca unul ce se vădea plin de miez și de înaltă înțelepciune. Și împlinirea lui era sortită a face ca — în așteptarea de mari prefaceri și de mari dezastre ce aveau să vină — viața să se scurgă, liniștită, neîntreruptă, ca un rîu ce se mișcă necurmat, sub bolta de umbră și de tăcere, a sălciilor despletite larg deasupra lui.

EMIL COLIU

LITERATURI STRĂINE

URA

Indurăm ceiace se petrece în Germania și facem totodată constatarea că, pînă mai ieri, abia ne-a fost dat să cunoaștem fenomenul urii. In împrejurări normale, omul civilizat întîlnește la semenul său numai o ură temperată, foarte relativă; iar el însuși, cu toate cîte le știe despre viață, cu greu se simte în stare să urască fără rezervă și obstacol. Ai doar dușmani, evident, dar nu-ți vine să crezi că ar fi capabili de orice; prietenii n'ar fi nici ei. Aceștia, cași aceia, sînt absolut la fel cu tine, căci și tu îi iubești sau îi urăști numai pînă colea și nu mai departe. Apoi, scepticismul tău răsbate din nou; și acest lucru trebue salutat atît pentru binele tău trupesc cît și pentru cel sufletesc. O ură exagerată ți-ar strica sănătatea. In afară de asta, ar fi și nedemnă de inteligența ta. Iți compari dușmanul cu prietenul și stabilești că, la urma urmei, amîndoi sînt oameni. Trebue să fi grămădit multe la activul tău, înainte de te lăsa cu hotărîre pradă urei nemărginite. Sau, n'ai progresat de fel pînă la pătrunderea și îndoiala omenească și nici n'ai fost cu adevărat civilizat.

In partidul, care a învins Germania se deosebesc real și limpede două clase omenești. In primul rînd vine bestia, apoi apostatul civilizat, care a trebuit să recurgă la sforțări pentru a redeveni barbar. E de presupus că cel de al doilea va merge cu ura lui pe puțin tot atît de departe cît și primul; căci nu mai trebue să-și demonstreze întîi lui însuși că e o bestie.

Un caz cunoscut e tînărul literat ratat, actualul ministru al propagandei. Odinioară fusese elevul unui profesor universitar, al unui critic de o extremă distincție și profunzime, din cercul devotat poetului Ștefan George. Dar disprețuitorii mulțimii au năvălit cîte-odată în cîte o mișcare populară; și cu tot disprețul lor pentru massa celor inculți, ei o ațițau apoi cu o deosebită rîvnă împotriva lor însăși. Ar fi fost atît de simplu să îngădui speranțele nutrite de acești oameni. Ele erau, ce-i drept, marxiste, dar erau cel puțin speranțe.

Ce le-a dat în schimb tînărul ratat? Ură„ numai ură. Abia intrat în mișcarea național-socialistă, și-a uitat profesorul evreu și s'a pus pe lucru împotriva spiritului judaic. A ținut însă minte insuccesul literar, așa că a recomandat răzbunării publice pe scriitorii cei mai înzestrați. Idealul massei făcea să-i repugnă tot ce era de esență nobilă și greu accesibil; de aceia își biciuia auditorul pînăce sărea în sus la cuvîntul marxist. Trecutele lui insuccese și piciorul beteag cu care era împovărat, îi alimentau insațiabil setea de răzbunare, pe care putea s'o infuzeze și altora. Intr'asta consta talentul său.

El duhnea ură și inciuma aerul ori unde se ducea: aerul sălilor, al tîrgurilor, al întregii țări. Nu era singurul care bîțîia din picioare; toți agitatorii naziști n'au făcut nimic altceva înainte de a fi venit la putere; și mai fac și azi acelaș lucru. Dar el era cel mai bine echipat pentru ură. Bine 'nțeles că a trebuit să se debaraseze de întreg trecutul lui, pînăce a ajuns atît de departe, încît să poată da frîu liber tuturor instinctelor, fără nici un fel de control. Să ceri ani în șir, zi de zi, capetele evreilor, ale intelectualilor și ale marxiștilor, nu era lucru mare pentru o specie de om ca Göring, care e mai aproape de bestie, bestie mistică. Nici marele Hitler nu s'a izbit în conștiința lui de nici o piedică, atunci cînd s'a hotărît să devină propovăduitorul urei. La el era ceva de sine înțeles, voia omul să-i vină rîndul.

Mirarea noastră se referă la Goebbels, la tînărul și vigilentul ministru al propagandei, la elegantul și delicatul bărbat, care s'a despărțit conștient din sfera civilizației și s'a pus în slujba ridicării barbarilor. A simțit chiar o deosebită plăcere. Pe vremea cînd se îndeletnicea cu literatura înaltă, de bună seamă că n'o avea. Acum se simte pe calea cea adevărată și e din nou cuprins de bucuriile tinereții. Pînă și stilul lui a întinerit, e aspru și fără de podoabe. Acest lucru are un efect popularizant. Iată-l în fața imensei mulțimi, care-l ascultă și-l urmează, deschide o gură tot așa de imensă și dă drumul la șuvoiul de ură; dar poate să și surîdă.

Căci Goebbels are un surîs al cărui farmec, după aparențe, e irezistibil, și care-i cucerește inimile tuturor.

E de plîns, dar faptele conchid, că cu sprijinul împrejurărilor și al prilejurilor, care se ivesc așa de exagerat în decursul secolelor, o anumită specie de oameni poate scutura toate lanțurile civilizației și se poate întovărăși cu acei pe care nici nu i-a cunoscut vre-odată. Altminteri, spectacolul pe care-l oferă Germania ar rămînea de neînțeles. Cei mai lipsiți de civilizație nu vor înceta niciodată să se sprijine între ei, în virtutea întregului progres al culturii spirituale și al așezărilor sociale, care au fost clădite pe noțiunea datoriilor omului. Pentru asta există doar transfugii.

Germania putea, bine 'nțeles, deveni țara urii, deoarece a intrat în făgașul rătăcirilor din pricina înfrîngerii, a idioatei crime inflaționiste, a crizei și a șomajului. Trebue a-

dăogată şi mindria naţională, dar abia in ultimă linie. Aceastǎ mindrie e strins unită cu ura dreptei germane impotriva stingii; fără această ură e indoelnic dacă ar fi depăşit orice măsură, cum s'a intimplat acum. Republica s'a declarat şi ea naţionalistă, dar ea a inţeles totuşi că trebuia să tindă spre ţelul năzuit de toţi: spre pace şi înţelegere pe tărâmul economic şi pe cel spiritual. Popoarele fuseseră îndestul de încercate.

Uneori, această tendinţă întimpina rezistenţă, şi anume din pricină că vrăjmaşii ei o făceau răspunzătoare de tratatele care o dureau şi pe ea. Deaceia oscilaţiile Republicii şi întîmplătoarea-i lipsă de solidaritate, amestecată cu recăderi în naţionalism păgubitor. Bunăvoinţa nu lipsea totdeauna, dar lipsea curajul. Mi-aduc aminte ce trist era Briand cînd Stahlhelm-ul se dedase la o nouă demonstraţie. Dar pe atunci republica era încă în culmea puterii ei! Cu învoirea ei se întîmplase aceasta, şi-l lăsa astfel pe Hitler să devină mare şi să formeze tot mai multe trupe de asalt. Pe jumătate aplecată într'o parte, nu voia să ştie că i s'ar putea întîmpla să cadă.

Republicanii îşi menţineau credinţa în legalitate. Se fixaseră în ea; cugetau strict burghez. Deaceia n'au pătruns niciodată complet ce înseamnă ură. O vedeau, de bună seamă, ridicîndu-se în jurul lor, li se urlase destul în obraz şi cursese destul sînge, care o mărturiseau. Dar riposta era mereu aceiaşi: „O să le treacă. Naţional-socialiştii se vor bate între ei. Intr'o zi, cei moderaţi vor putea să ia şi ei parte la conducerea treburilor ţării, şi să înveţe însfîrşit ce înseamnă răspunderea. In definitiv, ce vor? Noi facem doar cît se poate face". Căci republicanii socoteau antisemitismul ca pe un cîntec uzat, ieşit din circulaţie, şi în antimarxism zăreau în special ceva pentru care industria debursa mulţi bani. Aproape nimeni dintre ei n'a prevăzut însă temeinic evenimentele; nici abolirea legalităţii în defavoarea socialiştilor, a evreilor, a intelectualilor stingii, şi nici lagărele de concentrare, nici boicotul magazinelor evreeşti şi celelalte fapte arbitrare şi violente, care au urmat direct după luarea puterii de către duşmanii Republicii.

După toate acestea, republicanii sau cine va mai fi rămas încă aci dintre ei, tot nu pricep bine sensul urei care-i loveşte. Cauza constă în aceia, că ei erau cei mai civilizaţi şi că în rîndurile lor existau multe spirite alese, ba chiar inimi care se identificau într'adevăr cu suferinţele poporului. Republica făcuse încercarea, într'o situaţiune deosebit de neprielnică, de a uşura sarcinile poporului, şi asta atît din punct de vedere social cît şi extern.

Necontenit ameninţată în existenţa ei, cu toată primejdia care o pîndea, ea a menţinut totuşi un sistem care merită numele de libertate. Fie că a fost numai o libertate relativă, în tot cazul încă a fost cel mai liber sistem de guvernare pe care l-a cunoscut vre-odată Germania.

Ingăduinţa deveni însă slăbiciune şi sfîrşi prin predare, prin abandonare, prin descompunere. Asta nu explică încă ura. Adevărata ură în nemăsurata ei profunzime n'are nimic de-aface cu greşelile noastre, dar are mult cu valorile noastre. Specii de oameni, care şi-a adăogat numele naţional-socialistă, nu ura Republica mult prea reală pe care o avea înaintea-i cu laşitatea şi putreziciunea ei; o grozăvie i se părea mai ales idealul, care era totuşi reprezentat de această Republică, oricît de puţin îl satisfăcea. Marxismul, care făcea să spumege acea specie de oameni, nu era alceva decît însăşi ideia socială. Prin judaic însă, ea înţelegea pur şi simplu spiritualitatea. Răzvrătirea celor mai puţini civilizaţi împotriva raţiunii şi a apărătorilor ei! aci se află întregul miez al mişcării, dar hrana lor era o ură atît de pustietoare şi înfiorătoare, încît nu mai putea dezarma nici cînd duşmanul era înfrînt şi prăbuşit la pămînt.

Cînd duci ura prea departe ea recade asupra celui care urăşte, şi pune stăpînire pe trupul şi sufletul lui. Acum puteau avea linişte. Totul s'a cocoloşit în faţa lor, partidele s'au pulverizat sau cîntă pe aceiaşi strună. Totul de prisos; ei simt că Republica trăieşte mai departe în conştiinţa multora şih că în definitiv, teroarea nu dovedeşte nimic. Astfel că nu le rămîne altceva de făcut decît să prigonească mai departe, să răspîndească şi mai multă groază şi să urască toată viaţa. Ura lor se va întoarce în cele din urmă, împotriva lor însăşi; ei sunt jertfele complexelor lor; sunt urmăriţi şi văd trădători. Ţara e ameninţată de trădare! Ei sunt ameninţaţi!

Priviţi pe aceşti învingători, pe aceşti cîţiva dictatori, care dispun singuri şi de o naţiune întreagă!

In slujbele publice nu lasă pe nimeni în afară de progeniturile lor, ba şi-au însuşit şi monopolul propagandei, al presei, al radiofoniei şi al filmului. S'au echipat cu puteri discreţionare cum nu le-a avut nici un Bismarck. Pentru ei nu mai există nimic, nici Constituţie, nici legi. Massele, îmbrăcate în uniforme cafenii şi cu mîna ridicată, trec în coloane de marş dinaintea lor. Işi reprezintă ei înşăşi imagina factice a unei mari puteri militare şi socotesc că prosteşc poporul. E doar atît de agreabil să reeditezi vechea gogoriţă a robiei pentru o nouă glorie. Aniversarea Führer-ului a fost sărbătorită caşicînd ar fi fost învingătorul a o sută de bătălii. După judecata omenească, aceasta ar trebui să le fie de-ajuns.

Nicidecum. Deîndată ce sînt între ei, nu se gîndesc la

altceva decît la noi mijloace de constringere. Cum nu mai au forțe vizibile de oprimat: le rămîne de infrînt forțele spiritului! Căci se tem de vechea tradiție spirituală a unei națiuni, pe care au pretenția s'o ridice din nou. Impotriva spiritului ațîță ei vulgul. Deoarece sistemul lor nu e democrația, domnește la ei vulgul. Au venit să facă o captură, să încarcereze pe cugetătorii și scriitorii, care formau ieri Germania și vor rămînea s'o făurească și în viitor. Noi am plecat din țara noastră, care nu va fi în realitate niciodată a lor. In schimb ard cărțile, lucru nemaivăzut din vremea Inchiziției. Și dacă rugul e format în deosebi din operele celor în viață, au început totuși să arunce în foc și pe clasici. Dacă literatura noastră clasică e singura mărturie de umanitate, în spiritul lor ea este potrivnicul demn de ură. Primii dați pradă flăcărilor sunt Lessing și Heine. Dacă s'ar încumeta l'ar arde și pe Goethe pe cel mai înalt geniu al Germaniei. Dar se dau înapoi, le e teamă.

Cînd ura a atins ultimile granițe, ea degenerează în frică. O văd în palatele lor de guvernare, la consiliile lor, unde nu iau în cercetare nici un proect desinteresat, nici un proect care să servească binelui obștesc. Să-i sugrume tot mai mult, asta-i preocupa. Teroare și iar teroare, numai aci sînt de acord. Deoarece a făgăduit atît de des țării care l-a optat, spînzurătoarea, necunoscută aci pînă la el, Hitler, artistul cap de bandă, desenează spînzurători. Tînărul și vigilentul său ministru al propagandei îi inseamnă însă unde să fie ridicate aparatele pentru rularea filmului execuției. Astfel ura a ajuns în culmea ei. Nu-i mai rămîne nimic de realizat. Dar acum își dă seama că dincolo se lasă o prăpastie — și ura devine frică.

HEINRICH MANN

(Das neue Tage—Buch, Paris Amsterdam, 26 Aug. 1933)

JULIEN BENDA: DISCOURS A LA NATION EUROPEENNE

Activitatea lui Julien Benda începută foarte calm, sub auspicii clasice prin cîteva dialoguri asupra esenței frumosului și prin romane cu teză filosofică, a avut totdeauna o atitudine de seninătate olimpiană. Julien Benda e unul dintre rarele capete din cultura contimporană, formată la umanismul clasic și reformat de cartezianism. Clasicismul de esență antică și cartezianismul spinozist al lui Julien Benda sunt cele mai frumoase calități care se pot cere unui spirit critic al culturii. Fiindcă Julien Benda este un critic al culturii, al principiilor generale, un denunțător al erorilor de logică, sau al scamatoriilor ideologice. Critic al culturii în înțeles francez, adică preocupat de principiile abstracte ale culturii mai mult decît de formele ei.

De aceea Julien Benda nu poate înțelege, nici accepta critici ca Chamberlain, Spengler sau Keyserling, filosofi preocupați de sensul etern al formelor contingente ale culturii. In timp ce criticii culturii, în Germania, pornesc dela studierea realităților culturale pentru a se înălța la concluzii metafizice, Julien Benda pornește direct dela principii metafizice pe cari apoi caută să le verifice prin exemplificări în realitate. Cu drept cuvînt Henri Massis a calificat poziția lui Benda drept punctul de vedere al lui Sirius. Dacă Benda deține secretul raționalizării dela Descartes, în schimb dela Spinoza îl are pe acela al raționării în vid. Incît adesea logica lui Benda apare ca o mașină care macină fără aliment. Consecvent ca om de altfel, Benda a atacat dela început bergsonismul, în care a văzut o contradicție fatală, în aceea că tindea să fundeze științific o metafizică. După Benda metafizica își păstrează puritatea ei de nori alburii, hărăzită ei de Platon și din care Kant a încercat cu drept cuvînt să o scoată. Cînd a fost să dea o metafizică, Julien Benda a scris *Essai d'un discours cohérent*, carte foarte frumoasă și foarte interesantă, cu condiția să-i accepți punctul de plecare, care de fapt e inacceptabil. Conform cu exagerata valoare acordată rațiunii, Benda a judecat pe filosofii timpului nostru și-a acuzat de trădare. *La trahison des clercs* și *la fin de l'éternel* sunt cărți cari dovedesc imposibilitatea realităților de a se pleca ideilor lui Benda. Deasemenea *Esquisse d'une histoire des Français* caută să ne convingă că francezii au ajuns poporul care sunt fiindcă așa au vrut ei în decursul veacurilor, ceeace am putea traduce prin: francezii au știut ce a vrut Benda să fie Franța deaceea s'au străduit să ajungă ceeace sunt pentru ca să nu fie altfel decît ideile lui Benda. Trucul care poate dovedi imediat că ideile lui Benda sunt numai idei, nu și realități, e că termenii propozițiilor pot fi schimbați fără ca prin aceasta valoarea adevărului să se schimbe. Astfel: Franța a vrut să fie națiunea care este, poate fi enunțat și: națiunea care e azi Franța vrea să fi fost astfel deci pentru Benda prezentul nu e o consecință logică a trecutului, decît întrucît trecutul e consecința logică a prezentului.

Aceleași erori le cuprinde gîndirea lui Julien Benda și în *Discours à la nation européenne*. Cărți ca aceasta mai cunoaște istoria culturii europene multe și în fruntea tuturor e *Republica* lui Platon. Ca și *Utopia* lui Thomas Morus, *Discours à la nation européenne* se citește cu aceiași plăcere cu care citești poeziile lui Hans Sachs despre *Schlarafenland*. Roze proecte care nu se pot clădi pe niciun teren după cum

nu se pot clădi proectele socialiştilor fourierişti. Visuri de oameni sensibili sau inteligenți, fără un grăunte imperceptibil de simț empiric.

Ideia pe care se bazează aspirația internaționalistă a lui Benda este tot o idee metafizică. Benda *crede* în crearea Europei ca într'o revelație: „Europa va fi eminamente un act moral, dacă moralitatea consistă, pentru Ființă, de a înceta a se concepe sub modul realului, al deosebitului, al finitului, pentru a se concepe sub modul infinitului sau al divinului" şi „Europa nu va avea o finalitate morală decît dacă, departe de a fi un scop în ea însăşi, nu va fi decît un moment al întoarcerii noastre înDumnezeu în care trebue să dispară toate deosebirile, toate mîndriile şi toate egoismele". Gîndirea lui Benda porneşte dintr'o sete de uniformizare în absolut, dintr'o *necesitate individuală* de a gndi totul sub categoria generalului şi universalului. Eroarea începe atunci cînd această necesitate individuală o generalizează şi cînd atribuie Europei un simplu deziderat personal.

Pentru Benda crearea Europei şi a spiritului european nu înseamnă crearea unui sistem economic în care să dispară rivalitățile materiale şi în consecință războiul, şomajul, crizele, mizeria. Pentru el Europa înseamnă un sistem de valori morale. Şi aici ajungem la cea mai gravă eroare a lui: aceea politică. Anume, crede Benda că o societate — în fond Europa nu va fi o națiune ci o societate — nu se bazează pe un sistem de valori politice, ci pe unul de valori morale. Ori, realitatea socială ne arată, dealungul unei întregi istorii, că nu pe valori morale se bazează statele sau societățile, ci pe sisteme administrative, politice sau economice. De unde porneşte confuzia lui Benda?

Un sistem politic sau economic este expresia unui sistem moral. Dar nu sistemul moral creiază sistemul politic ci invers. *Ar fi de dorit* ca sistemul moral să creieze pe cel politic. însă realitatea conduce rațiunea, iar nu rațiunea realitatea, atunci cînd e vorba de domeniul social. Individul îşi poate creia un sistem propriu, dar societatea întîi trăeşte şi apoi se gîndeşte pe sine. Benda vrea ca Europa întîi să se gîndească pe sine, să se conceapă, să se creeze sub unghiul eternității şi abia apoi să se înfăptuiască. Adevărul este că Europa se va înfăptui, însă nu pe calea morală, ci printr'o organizare economică şi politică.

Crearea Europei este în funcție de mersul realităților, nu de mersul spiritului. Benda vrea ca Europa să fie un moment din realizarea lui Dumnezeu pe pămînt. Aceasta nu e posibil decît pe calea normală, dela faptă la idee, nu dela idee la faptă. Aspirația lui Benda e spre eternul dela care omul

s'a depărtat: „Reveniți la Etern şi toate certurile raționalului se va stinge în inimile voastre". S'ar putea ca lumea să se întoarcă la Etern, dar pe aceeaşi cale care s'a depărtat de el, pe calea lumească. Benda îşi spune clar gîndul: „Europa nu va fi punctul unei simple transformări economice, chiar politice; ea nu va exista într'adevăr decît dacă adoptă un anumit sistem de valori morale şi estetice", ceeace e o enormitate. E întoarcerea căruței înaintea boilor. Ii acordăm lui Benda, că Europa va trebui să devină un sistem de valori morale şi culturale. Dar pentru a ajunge la ele, trebuie să se realizeze întîi meschin, adică practic: economic, politic, De altfel singur Benda se contrazice cînd întîi spune că: „Acțiunea morală trebue să fie transcedentă fenomenelor economice, cu toate că solicitată de ele". şi mai departe: „Rațiunea pusă n'a fundat niciodată nimic în ordinea pămînteană". Fraza aceasta din urmă e o infirmare a întregului edificiu al Europei construită ca un moment divin, moral, etc.

Cum se va creea însă această Europă utopică? O vor creia clasicii. Benda pare a fi uitat că aceştia au trădat. Şi îi cheamă acum la pregătirea sufletească a popoarelor, în vederea viitoarei cetăți a lui Dumnezeu: Europa. Sistemul de valori morale al Europei, va trebui deci inoculat fiecărui european. Pentru a crea Europa, trebue ca actualii locuitori ai Europei să-şi schimbe cu totul felul de a simți şi a gîndi. Trebuie mai întîi să devină toți filosofi. Pentrucă numai în asemenea condiții ar putea înțelege şi realiza ideea de Europă bendistă. Benda oferă alte mijloace. In loc să se predea istoria ca pînă acum, viitorii istorici vor alege din ea numai ceeace poate flata simțul nostru de viitori europeni. Şi anume vor înfățişa numai faptele lui Iustinian, Carol cel Mare, Carol Quintul sau Napoleon. E drept că aceştia n'au urmărit realizarea Europei lui Benda, ci a dorințelor de tiranie. Dar noi va trebui să ne schimbăm ideile despre ei şi în loc să-i concepem ca pe nişte tirani, îi vom glorifica drept ortodoxi europeni. Cu alte cuvinte Benda îndeamnă la o pioasă falsificare a istoriei.

Celelalte mijloace ni se par mai puțin simple. Astfel Benda cere ca filosofii, istoricii, savanții — îi vom numi cu titlul general de clasici — să nu mai vorbească mereu despre națiune, despre opere naționale, despre specificitatea fiecărui popor. Lucrul n'ar fi greu, dar Benda merge mai departe şi cere ca ideea de originalitate să fie abolită. Să nu se mai prețuiască decît ceeace au comun popoarele, iar nu ceeace le deosebeşte. Şi mai mult să se vestejească ideia de *creație, de invenție*. Criticul trebue pus deasupra artistului. Europa viitorului trebue să fie a inteligenții nu a sensibili-

nele ei mecanice, terestre. Cît pentru morala Europei și metafizica ei, acestea vor privi pe fiecare european în parte, care va ști să le descifreze deasupra nouilor forme economice și politice.

OCTAV ȘULUȚIU

ISTORIE LITERARĂ

ROLLA DE MUSSET IN LITERATURA ROMÎNĂ

Despre influențele pe care poezia lui Musset le-a exercitat asupra literaturii noastre nu s'a vorbit decît în treacăt pînă acum. Problema ar merita totuși să fie mai pe larg studiată; rezultatele la care s'ar ajunge ar fi fără îndoială dintre cele mai interesante, de vreme ce înainte chiar apariția unui studiu special asupra acestei chestiuni, s'a putut constata, în a doua jumătate a sec. al 19-lea, existența unui adevărat curent mussetian la noi. Nu ne propunem aici cercetarea acestei vine poetice destul de bogate, care ar merge dela Gr. Alexandrescu pînă la N. Nicoleanu și la M. Zamfirescu, prelungindu-se apoi, prin Al. Macedonski, H. Lecca și Th. M. Stoenescu, pînă în literatura mai nouă; ar fi nevoe pentru aceasta de un cadru mai larg. Ca o dovadă însă de rezultatele la care s'ar putea ajunge pe calea aceasta, socotim că nu va fi lipsită de interes urmărirea destinelor unei singure opere a lui Musset în diferitele ei transplantări în domeniul poetic romînesc.

S'ar crede că însemnează să ceri prea mult de la o poezie, a încerca să-i urmărești influențele asupra unei literaturi întregi, oricît de larg deschizătoare de drumuri și de orizonturi ar fi ea, și că rezultatele unei asemenea încercăci nu ar putea fi decît sărăcăcioase, sau, în cazul contrariu, exagerate anume pentru a dovedi că atingerea cu modelul a fost peste așteptări de fecundă. Nu e însă cazul poeziilor lui Musset; caracteristica acestuia e prodigalitatea inspirației, ușurința de a evolua prin mulțimea de idei cu care jonglează necontenit, urmărind un fir care se pierde adeseori prin labirintul de digresiuni, paranteze, exclamațiuni și apostrofe, atît de diverse ca inspirație încît dau un aer heteroclit celor mai multe dintre poemele sale. Pentru a nu cita decît un exemplu, vom aminti că nici jumătate din cele 147 de strofe care alcătuesc poemul *Namouna* nu sunt consacrate narațiuni propriu zise, restul fiind alunecări ale fanteziei poetului pe drumuri lăturalnice pe care e urmat de cele mai multe ori cu plăcere, dar în detrimentul bunului mers al povestirii sale.

Datorită bogăției de sevă, versurile lui conțin numeroase sugestii, idei pe care poetul abia le întîlnește în vîrful condeiului și care sunt susceptibile de multe și diverse amplificări, comparații mai pitorești decît orice descriere, imagini cu valoare de simbol, răspîndite cu risipă și cu aparentă neglijență. Diversitatea și verva, caracteristice ale unei tinereți pe care poetul și-a menținut-o chiar prin ruina anilor și a obsintului, sunt calitățile care atrag mai mult în el, în romanțioasele și tenebroasele povestiri de dragoste ale primei lui maniere ca și în madrigalurile și poeziile de iubire, în comediile în versuri ca și în *Nopțile* unde exasperarea lirică atinge un paroxism căruia delirul platonic îi e numele și explicația cea mai potrivită.

Rolla nu se numără poate printre capodoperile lui Musset; în schimb ea e însă cea mai caracteristică dintre poeziile lui. Calitățile ca și lipsurile muzei mussetiene se vădesc aici mai bine ca oriunde. Astfel bogăția imaginației, al cărei curs ușor ca o apă face să lucească și pietrele care-i împiedică mersul, stă alături cu excesul obositor de artificii tehnice, de apostrofe care dau impresia unei necontenite răsuciri spre fiecare dintre interlocutori, și dragostea organică a poetului pentru tenebre și aventură e întrucîtva temperată de unele clarități aproape clasice ale închipuirilor sale. In amalgamul de elemente care o compun, poema conține destulă sevă ca să poată hrăni și alte inspirații, și din semințele pe care poetul cel mai risipitor le aruncă la fiecare pas, au încolțit și au înflorit cîteva și la noi.

O analiză a poemei ar fi inutilă și oțioasă aici. Pentru a împrospăta însă esențialul părților la care s'au adresat îndeosebi scriitorii romîni, o scurtă înșirare a scării de motive brodate împrejurul narațiunii nu va fi lipsită de rost.

După evocarea trecutului pe care îl regretă pentrucă prezentul stă atît de jos față de el, și nu mai e luminat nici de nădejdea unui nou Mîntuitor, poetul înfățișează pe Iacob Rolla [1]), un tînăr desfrînat care s'a hotărît să-și cheltuiască în trei ani averea în petreceri și desfătări, pentruca în urmă să se omoare. E zugrăvită apoi în somnul ei frumoasa Marion, o copilă pe care mama ei, împinsă de mizerie, se vede silită să o vîndă lui Rolla, — prilej de invec-

[1] Despre existența istorică a unui personagiu cu acest nume nu știm nimic. Insemnăm aici, pentrucă ar putea să fie mai mult decît o coincidență, faptul că Rolla e și numele unei familii romînești; un C. Rolla, la moartea căruia a scris o elegie V. Alexandri, a fost membru al Divanului ad-hoc în Moldova și ministru de interne sub Cuza.

tive la adresa sărăciei, a vieţii şi a societăţii, blestemele încindu-se într'un îndemn bacchic spre băutură, care apare astfel ca un liman pentru desmoşteniţi. Atunci poetul se întoarce să apostrofeze pe Voltaire, care trebue să fie mulţumit în mormînt de roadele învăţăturilor lui, şi îl învinueşte că, luptînd împotriva ipocriziei veacului său, n'a ştiut să reintroneze în locu-i virtutea. Intr'un capitol următor Rolla se regăseşte în zorii zilei alături de Marion; privind pentru ultima oară natura, — căci a venit şi ceasul cînd trebue să moară, — i se pare că vine din ea un limpede îndemn la iubire, în lipsa căruia îşi dă seama că viaţa lui a fost vidă şi lipsită de sens. Marion trezită, aflînd că nu mai are cu ce trăi, îi oferă colierul ei; Rolla va avea astfel revelaţia tîrzie a unui suflet apropiat de al său, şi va muri pe cînd îi incolţeşte în suflet această primă şi supremă iubire[2]).

Publicînd în 1904, în *Revue des Deux-Mondes*, un studiu despre *Gr. Alexandrescu şi maeştrii lui francezi*, Pomp. Eliade observa că se poate face o apropiere între *Epistola către Voltaire* a poetului romîn şi meditaţia asupra Omului a lui Lamartine[3]). Un isvor cu mult mai însemnat al acestei epistole ar fi putut să găsească cercetătorul în chiar coloanele revistei în care îşi publica studiul; într'adevăr *Rolla* a lui Muset a apărut pentru întiia oară în *Revue des Deux-Mondes*, în 1836. E probabil că de aici a cunoscut-o Alexandrescu, în care se găsesc şi în alte părţi influenţe mussetiene, ca de pildă în *Satira duhului meu*, care a fost alăturată de *Les secrètes pensées de Raphaël*[4]); şi e fără îndoială că poezia pe care a publicat-o pentru prima oară în ediţia din 1842 a versurilor lui sub titlul de *Epistolă către Voltaire* trebue socotită ca un rod al acestei lecturi. Adăogăm că apropierea aceasta n'a fost făcută pînă acum, nici chiar în studiul atît de judicios şi de informat al d-lui Ch. Drouhet, la care trimite pentru literatura respectivă[5]).

Epistola către Voltaire, a cărei identitate de tendinţe cu apostrofa către Voltaire din poema lui Musset s'a putut observa încă din rezumatul precedent, se compune din trei părţi. O introducere adresează epistola scriitorului francez acolo unde se va fi aflînd el pe lumea cealaltă; o parte conţine acuzaţia că Voltaire n'a înţeles frumuseţea şi valoarea poetică a psalmilor, şi pe aceia mult mai gravă că lupta sa împotriva bisericii a surpat temeliile morale ale societăţii; în restul scrisorii se pune în contrast starea literară în Franţa în epoca lui Voltaire cu cea de acasă, în vremea poetului nostru.

[2] O traducere din *Rolla*, de P. V. Grigoriu, în *Convorbiri literare* XIII (1879), 10.113 seq.; reprodusă în *Munca ştiinţifică şi literară*, Piatra-Neamţ I (1904), p. 30—7.

[3] P. Eliade, *Grégoire Alexandresco et ses maîtres français*, în *Revues des Deux-Mondes*, 1904, vol. 6, p. 871—909; cf. E. Lovinescu, *Grigore Alexandrescu*, Bucureşti 1910, p. 117, notă.

[4] N. I. Apostolescu, *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, H. Champion 1909, p. 120.

[5] Ch. Drouhet, *Gr. Alexandrescu şi Voltaire*, în *Omagiu lui I. Bianu*, Bucureşti 1927, p. 175—192.

Pentru pasagiul privitor la psalmi şi pentru partea finală, d-l Ch. Drouhet a arătat prea bine care sunt isvoarele şi cum trebuesc înţelese aluziunile, pentru a mai fi nevoe să le repetăm. In ce priveşte partea introductivă, în care poetul declară că nu cercetează

dacă'n raiu, dacă'n iad locueşti,
La ce fel de munci, pedepsi păcatele-ţi au supus
Şi dacă în lungi frigări dracii acolo te-au pus,

decît din *La défense du Mondain* sau din *La pucelle d'Orléans* ale lui Voltaire[6]), în care situaţiile sunt prea deosebite pentru a putea stabili o asemănare, ea provine mai curînd din versurile în care Musset îl înfăţişează şi el în braţele morţii:

La Mort devait t'attendre avec impatience
Pendant quatre-vingts ans que tu lui fis ta cour;
Vous devez vous aimer d'un infernal amour.
Ne quittes-tu jamais la couche nuptiale
Où vous vous embrassez dans les vers du tombeau? [7])

In versurile în care Gr. Alexandrescu acuză pe Voltaire că a isgonit pe om din raiu pentru a doua oară, şi că

Nădejdea, rodul ceresc, în inimi o ai călcat,

răsună deasemenea ecoul cuvintelor lui Musset, care pentru a da o imagine mai vie a tăriei morale a trecutului, aminteşte pe Brutus, care chiar în clipa în care striga că virtutea nu e decit o vorbă, şi simţea astfel vanitatea tuturor străduinţelor omeneşti, se afla încă în posesiunea speranţei, care-i dă posibilitatea unei mîntuiri. Şi după cum poetul nostru întreabă apoi pe Voltaire, pe care îl socoate vinovat de pierderea ei:

Şi care despăgubiri în locul ei ne-ai lăsat?

[6] Ch. Drouhet, *op. cit.*, p. 179—180.

[7] A. de Musset, *Rolla*, în *Poésies*, 1833—1852, Paris, Lemerre, s. a., p. 19.

tot așa Musset se întreabă ce rămîne în locul altarelor dărîmate:

Et que nous reste-t-il, à nous, les déicides?
Pour qui travailliez-vous, démolisseurs stupides,
Lorsque vous disséquiez le Christ sur son autel?
Que vouliez-vous semer sur sa céleste tombe? [8])

Scara după care sunt înșiruite toate aceste elemente e identică în ambele poezii. Deaceia, cînd în versurile următoare poetul nostru îi va spune lui Voltaire că meritul său în lupta împotriva ipocriziei e numai iluzoriu, deoarece în locul ei a adus răul și mai mare al necredinței:

Vor în zadar a-ți găsi un cuget ce n'ai avut,
A zice că te-ai luptat abuzul ca să răsbești.
Nu, temelia-ai surpat în dogmele creștinești,

nu va face decît să repete într'o formă personală și mai concentrată cuvintele lui Musset:

Vous vouliez pétrir l'homme à votre fantaisie;
Vous vouliez faire un monde. — Eh bien, vous l'avez fait...
L'hypocrisie est morte, on ne croit plus aux prêtres;
Mais la vertu se meurt, on ne croit plus à Dieu [9]).

Se vede limpede din această apropiere că dacă „Gr. Alexan„drescu socotește că ideilor sale nimicitoare ale credinței „se datorește răspîndirea crimelor și lățirea desfrîului", aceasta nu o face numai „însușindu-și fără multă cercetare o„cările aduse de clericali filosofului francez" [10]) ci și folosindu-se de ideile lui Musset, așa cum le găsise exprimate în versurile de mai sus.

Ceiace îl deosebește însfîrșit pe poetul nostru de modelul său e adăogarea observațiunii că Voltaire ar fi putut totuși să fie un binefăcător al omenirii, și a regretului că n'a fost, adaos care provine din meditația amintită a lui Lamartine. Dar deși în tot ce precedă el a urmat atît de aproape înșiruirea ideilor din *Rolla*, *Epistola* lui nu-și pierde prin aceasta caracterul de originalitate, dat fiind că tot ce a împrumutat din poema lui Musset nu are decît valoarea unui argument în procesul mult mai vast pe care îl in-

[8] A. de Musset, *Rolla*, p. 23.
[9] A. de Musset, *Rolla*, p. 23.
[10] Ch. Drouhet, *op cit.*, p. 185. Cf. și G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii romine moderne. Intiii poeți munteni*. Cluj 1923, p. 266: „Tot literatura este subiectul epistolei către Voltaire. Partea întîia, „despre Voltaire, nu i-o pot admite. Se pare că gloriosul bărbat ce „doarme în Pantheon n'a fost înțeles complet de poetul romin."

tentează lui Voltaire. Oricare ar fi însă poziția acestei *Epistole* față de isvorul său, rămîne ca un lucru stabilit faptul că Musset va trebui introdus și el printre maeștrii romantici ai lui Gr. Alexandrescu, ceiace dovedește odată mai mult repedea atmosferizare a literaturii romîne la nivelul celei contemporane franceze.

■

De alte apropieri între poezia romînească mai veche și poema franceză vom aminti numai în treacăt, atît pentrucă însemnătatea lor e mai redusă cît și pentru a ocoli primejdia dela început semnată, a unor alăturări siluite. Vom cita astfel din versurile lui N. Georgescu, despre care spune biograful său că a trăit viața de petreceri și de dezordine a lui Musset [11]) un cîntec bacchic intitulat *Cupa* [12]), care ar putea fi pus în legătură cu pasagiul respectiv din *Rolla*, și o zugrăvire a chemării universale către iubire:

Te iubesc! amorul murmură'n simțire,
Te iubesc! în lună razele sclipesc,
Te iubesc! Zefirul șoptea'n amorțire,
Și toată natura era: te iubesc [13]),

pentru care trimitem la cele ce se vor spune mai jos.

Mai multă atențiune merită fără îndoială M. Zamfirescu, înfocat admirator al lui Musset și imitator al lui în multe poezii, ca *Irena*, care cîntă, ca și *Portia* sau *La nuit vénitienne*, o romantică povestire de iubire în cadrul venețian atît de scump poetului francez. „Marea lui poemă *Maria*, în „care cîntă durerile unei curtezane apucate de remușcări „pentru viața ei de desfrîu, după o noapte de orgie, e plină „de un suflu care vine direct din *Rolla* [14]). „In realitate deși nu se poate stabili o apropiere evidentă și convingătoare între această poemă și *Rolla*, se vede totuși că Marion și Maria sunt surori, din atitudinea de compătimire pe care poetul o ia față de eroina sa, din grija de a îndulci trăsăturile acestei figuri cu amănunte care amintesc de cruda nevinovăție a iubitei lui Rola;

Era bellă 'n etatea cea dulce a vieții,

[11] „N. Georgescu, cată s'o mărturisim, era dat din nenorocire la „o viață desordonată. Cași autorul lui *Rolla*, el își preumbla spiritul „prin nopți de insomnie și pline de turmentări." G. Gellianu, *Foi de toamnă*, în *Revista Contimporană*, III, 1875, p. 5.
[12] N. Georgescu, *Foi de toamnă*, București 1867, p. 43—4.
[13] *Ibidem*, p. 28.
[14] N. Apostolescu, *op. cit.*, p. 267—8.

și frageda ei vîrstă ca și întreg șiragul de nenorociri care au împins-o pe patul desfrîului, fac ca poetul să participe la tristețea destinului său. Cuvintele pe care Maria le adresează glasului conștiinței sale:

O tu, a cui cătare în zile de suspine
Se 'nturnă desgustată spre tristă calea mea,
De ai avut vreodată compătimire'n tine,
Nu-mi arunca insultă din înălțimea ta[15]),

amintesc ca un ecou destul de îndepărtat apostrofele lui Musset la adresa societății în general

In vreme ce prin lira lui M. Zamfirescu plîngeau cele din urmă lacrimi ale curtezanei Marion, un poet bucovinean se lasă la rîndul său înduioșat de soarta ei. In versurile lui D. Petrino povestea lui Musset se repetă ca un ecou cu tonul minor. Pe el nu îl mai interesează Rolla, devenit *Raul*[16]), ci în primul rnd se simte atras, ca și contemporanul său muntean, de iniquitatea destinului Mariei, care va avea în povestire rolul principal. După cum poetul francez o înfățișează pentru prima oară în somnul nevinovăției, spre a sugera candoarea de copil a sufletului, la fel și el o surprinde dormind, pe cînd

lîngă ea veghiază o strașnică făptură,
Hidos schelet de-un bine ce-i împietrit în rău,
O maică dismăicită, amor pierdut în ură,

versuri în care se recunoaște tabloul din *Rolla:*

Si ce n'est pas ta mère, ô pâle jeune fille,
Quelle este donc cette femme assise à ton chevet?[17])

Alături e Raul, venit să tocmească plăcerile unei nopți de iubire cu această mamă rufiană, care își vinde fiica, lui Rolla sau lui Raul, la fel îndemnată de dintele foamei. Frumoasa Marion nu avea decît cincispreze ani:

Quinze ans! ô Roméo! l'âge de Juliette!...
Quinze ans! l'âge céleste où l'arbre de la vie,
Sous le tiède oasis du désert embaumé,
Baigne ses fruits dorés de myrrhe et d'ambroisie,[18])

[15] M. Zamfirescu, *Maria*, în *Cîntece și plîngeri*, București 1881, p. 248.
[16] D. Petrino, *Raul, poem*. Cernăuți 1875. Asemănarea cu *Rolla* e constatată și de P. V. Haneș, *Istoria literaturii romînești*, București 1924, p. 196.
[17] A. de Musset, *Rolla*, p. 12.
[18] A. de Musset, *Rolla*, p. 14.

exclamații care iau o formă interogativă la poetul romîn:

Știți voi ce-s cincisprezece frumoase primăvere
Pe-o frunte de virgină? Știți voi cu ce văpae
Atunci în sînu-i fraged cu 'ntiia sa bătae
O inimă se mișcă și fericită cere?
Știți voi că tot ce este puternic, sfînt și mare,
Tot ce nu are margini și n'are deslegare,
Tot ce se naște 'n lume pentru-a muri în cer,
Atunci fecioara simte...

După ce-i plînge astfel tinerețea ce se va jertfi într'o noapte de desfrîu, poetul zugrăvește pe Raul, într'un portret ce-l face frate geamăn cu Rolla. Mustrîndu-și epoca pentru o libertate de moravuri care judecă desfrînarea numai cînd nu e însoțită de fastul bogăției, el constată împreună cu poetul francez că

Femeia ce se vinde și cere un preț mare,
Avere, nume, cinste și tot ce omul are,
Ea este 'ndreptățită să schimbe rău 'n bine,

și deaceia, cînd după o noapte de orgie într'o tavernă pe măsura celei zugrăvite de Muset, Maria se trezește plîngînd pe patul desfrîului, el nu o va condamna:

Dar voi, femei cinstite, voi care-ați moștenit
Virtutea pregătită cînd soarele-ați zărit,
Voi pentru care soarta din bunurile-i toate
Cu orice zi din sînu-i noroc mai mare scoate...
Voi vă 'nmîndriți cînd vouă virtutea vă rămîne,
Dar nu știți ce-i virtutea, și nu știți ce-i amorul,

versuri modulate pe struna pe care cîntase predecesorul său:

Vous ne la plaignez pas, vous, femmes de ce monde!...
Vous ne la plaignez pas, vous, mères de familles,
Qui poussez les verrous aux portes des vos filles,
Et cachez un amant sous le lit de l'époux!...
Vous n'avez jamais vu le spectre de la faim
Soulever en chantant les draps de votre couche,
Et, de sa lèvre blême effleurant votre bouche,
Demander un baiser pour un morceau du pain.[19])

Maria ca și Marion își iubesc în feluri deosebite eroii, și pricina acestei iubiri a căutat s'o limpezească autorul bu-

[19] A. de Musset, *Rolla*, p. 17.

covincan cînd a adăugat amănuntul, care-i aparține, că Maria îl întîlnise mai înainte, la biserică, pe Raul, și îl iubise fără a ști cine e. Pe cînd însă Marion nu-și mai face iluzii asupra viitorului și își primește destinul cu o placiditate care nu mai e resemnare, sufletul Mariei va fi definitiv pierdut sub povara acestui păcat, deși Raul înduioșat de nevinovăția ei simte că la rîndul său o iubește. Cîntecul de iubire pe care i se pare că natura întreagă îl intonează împrejurul său:

Iubesc, pămîntul spune, de soare îmbătat,
Iubesc, va fi cîntarea ce va 'ntona sub soare
Părechea depe urmă, cînd va simți că moare,
Cînd vremea deșerta-va al dragostei pahar,

și pe care l-am întîlnit și în opera altui poet minor, e în realitate un răsunet care vine tot din *Rolla:*

J'aime! — voilà le mot que la nature entière
Crie au vent qui l'emporte, à l'oiseau qui le suit!
Sombre et dernier soupir que poussera la terre
Quand elle tombera dans l'éternelle nuit! [20])

Noaptea de iubire a lui Raul va fi, ca și Rolla, cea din urmă, căci el însuși se omoară după ce a băut otrava mîntuitoare. Astfel amîndoi eroii se înfrățesc, ca și prin viața lor de stricăciune, prin ultima clipă închinată unei iubiri care întîrzia să mai înflorească în sufletele lor uscate de vicii. Povestea e prea mult asemănătoare pentru a cere o urmărire mai amănunțită. Dacă însă Raul, cu numele, cu blazonul și cu atitudinile lui, nu e decît un decalc credincios, deși mai estompat, al lui Rolla, în schimb figura Mariei ia o însemnătate preponderentă aici. Ca alții cari vor umbla pe aceleași drumuri și vor poposi în locurile care l-au atras și pe el, d. Petrino a fost impresionat mai ales de înfățișarea romantică a fetei pe care foamea o împinge la desfrîu și de procesul pe care poetul îl face societății nepăsătoare la aceste dureri; elementele acestea formează miezul povestirii sale, — și nu setea imperioasă de iubire care e adevăratul sens al poemului lui Musset. Cu toate că prin această deviere esențială poetul pare că face dovadă de suficient aport personal pentru a salva aparențele cel puțin, totuși opera lui e laborioasă și stearpă, și rămîne lipsită de sucul viu al spontaneității, ca o fadă ciupercă crescută parazitar pe trunchiul unui copac a cărui hrană și-o însușește fără a putea să-i reproducă vigoarea.

■

[20] A. de Musset, *Rolla*, p. 23.

Roade mai bogate decît acestea avea să dea *Rolla* în opera aceluia care a fost cel mai de seamă reprezentant al poeziei mussetiene la noi. Afinitățile ce leagă de Musset pe Al. Macedonski au fost relevate în mai multe rînduri; un document prețios pentru înțelegerea lor îl dă Macedonski el singur într'un articol *Despre poemă* [21]), în care lămurește concepția sa asupra acestei specii poetice, ajungînd la concluziunea că „Shakespeare și Musset singuri au ghicit ce este „o poemă și au înțeles imensitatea cuprinsului ei". Ei „au „în contra lor toate spiritele înguste care cred că poezia re„zultă din alegerea cuvintelor, și care cu niciun chip nu în„găduesc să numești lucrurile pe adevăratul lor nume". Pentru a dovedi că acest lucru se poate totuși face în poezie, el citează începutul poemei *Namouna*, urmată de o încercare de replică personală la aceasta, intitulată *Anuman*, care arată cît de mult era impregnat de spiritul poetului francez [22]). Tot acolo se poate vedea și admirația lui pentru poezia care ne interesează aici: „Nu găsesc început de poemă „mai frumos decît următorul", declară el, citind în realitate începutul părții a doua din *Rolla*, poem din care multe urme se întîlnesc în versurile sale.

Ca și Muset, Macedonski și-a cîntat *Nopțile*, deosebite uneori ca inspirație de cele ale maestrului său. Astfel a scris *Noaptea de Iunie*, pe care Musset o cugetase fără a avea timp s'o sfîrșească, și în care adresîndu-i-se îi amintește cum a știut să cînte atît de felurite subiecte, în așa fel încît pe Malibran

Puteai s'o faci celebră, cîntînd pe-al ei mormînt,
Și 'n Rolla dela ceruri să cazi pîn'la pămînt,
Iar fata să-și deșire cu mîna ei rozalbă
Monedele de aur cuprinse într'o salbă,
Și dîndu-le lui Rolla, acelui desfrînat,
Să-i zică: „Ia-le, du-te și joacă-le, căci poate
Norocul să se schimbe precum se schimbă toate".
Dar Rolla să-și golească paharu 'nveninat,
Să-și dea a lui suflare cu ziua ce se 'ngînă,
Și înger ca și demon prin nume să rămînă [23]).

In *Noaptea de Aprilie* se întoarce încă odată icoana pa-

[21] Cap. III din *Curs de analiză critică*, în *Literatorul*, II (1811), p. 543—52.

[22] In *Italia în literatura romînească (Roma*, XIII (1933), No. 2, p. 16) relevam în treacăt o asemănare între *Namouna* și *Ithalo* de Al. Macedonski.

[23] Al. Macedonski, *Noaptea de Iunie*, în *Literatorul* II (1881), p. 65—8, și în *Poesii*, București 1882, p. 77—82.

tetică a romanului desfrînat, în momentul în care avea să-i amintească iubitei de prima noapte de dragoste, cînd

Viitoru'n fața noastră surîdea, și între noi
Sta capriciul molatic; — iar deschis pentru-amîndoi
Se afla Musset pe masă. Mai ții minte, spune-mi, oare
Frazele armonioase din poema'ncîntătoare,
Cînd perdelele alcovei tresăreau? Cînd Rolla mut
In beția cea din urmă sta cu sufletul pierdut!
Marion pe-ale lui brațe, — o copilă, — cumpărată
Pe preț de-aur dela mă-sa, se sbătea nevinovată!
O! dece n'am fost ca Rolla, și ca el să fi făcut
A-mi fi noaptea cea din urmă noaptea ce-am păstrat
în minte?... [24])

Figura lui Rolla îi revine astfel necontenit în minte, și nu numai în pasagii ca acestea, în care amintirea lui e aproape un citat literar, ci și în versuri în care împrumutul e astfel distilat încît devine operă proprie. Așa în *Noaptea de Februarie*, care înfățișează pe o prostituată cu profilul nu puțin asemănător cu cel al lui Rolla, și în care invectiva împotriva secolului prezent:

O, civilizare, secol de progres și industrie,
Tu ai aburi, ai mașine și cu trăsnetul te joci,
Secol plin de prevedere, secol de filantropie,
Tu ai întrecut de sigur ale Romei vechi epoci...
Ai pentru femei bordeluri, ai pentru poeți spitaluri.
Secol de filantropie, cine zice că ești mic?

amintește introducerea, mult mai larg concepută, a poemului lui Musset. Tot acolo apostrofa adresată femeilor din societate:

Doamne care din carete, îmbrăcate ca paiețe,
Avînd tinere copile, ne-aruncați noroi în fețe,
Revoltate dacă-o roche soțul v'ar cocoloși...
Nu le aruncați cu piatra, doamnelor din lumea mare,
Voi le-ați prevălit în ocna iadului îngrozitor, [25])

e o reproducere destul de apropiată a versurilor din *Rolla* pe care le-am constatat imitate și de d. Petrino.

Noaptea de Decembrie este îndeobște socotită drept

[24] Al. Macedonski, *Noaptea de Aprilie*, în *Literatorul*, I (1880), p. 401—3, și *Poezii*, p. 16—19.
[25] Al. Macedonski, *Noaptea de Februarie*, în *Literatorul*, III (1882), p. 65—72; *Ibidem*, VIII (1887), p. 138—45; și în volumul *Excelsior*, București 1895, p. 97—108.

capodopera lui Al. Macedonski, — și fără îndoială că această judecată e dreaptă. Ca și la Muset, muza poetului nostru apare uneori animată de furii binefăcătoare, al căror rod se situează pe neobișnuite înălțimi; prezența Muzei e o realitate, în clipe în care inspirația ia haină sărbătorească, versul abundă în sonorități fără a-și frînge o clipă firul de aur, și poetul devine un vates. Originalitatea concepției din *Noaptea de Decembrie* n'a fost pusă niciodată la îndoială, și nu va fi pusă nici aici. Nu e însă mai puțin probabil că un *primum movens*, un sîmbure împrejurul căruia s'a închegat această închipuire i-a răsărit poetului din aceiași *Rolla* de care e vorba. Sîmburele ce-a avut doar rolul fusului pe care a venit apoi să se înfășoare tortul clar al celor mai frumoase versuri, a venit din următorul tablou:

Lorsque dans le désert la cavale sauvage,
Aprés trois jours de marche attend un jour d'orage
Pour boire l'eau du ciel sur ses palmiers poudreux,
Le soleil est de plomb, les palmiers en silence
Sous leur ciel embrasé penchent leurs longs cheveaux;
Elle cherche son puits dans le désert immense,
Le soleil l'a séché; sur le rocher brûlant
Les lions hérissés dorment en grommelant.
Elle se sent fléchir, ses narines qui saignent
S'enfoncent dans le sable, et le sable altéré
Vient boire avidement son sang decoloré.
Alors elle se couche et ses grands yeux s'éteignent,
Et le pâle désert roule sur son enfant
Les flots silencieux de son linceul mouvant.
Elle ne savait pas, lorsque les caravanes
Avec leurs chameliers passaient sous les platanes,
Qu'elle n'avait qu'à suivre et qu'à baiser le front,
Pour trouver à Bagdad de fraiches écuries,
Des râteliers dorés, des luzernes fleuries,
Et des puits dont le ciel n'a jamais vu le fond [26]).

De aci pînă la *Noaptea de Decembrie* [27]) fără îndoială că drumul e lung. Icoana rară pe care a trezit-o în mintea poetului lectura acestor cîteva versuri a evoluat în lungii ani de incubație pînă a se transforma în acțiune, a veni în conflict cu o ideie și a-și găsi desăvîrșită expresiune. Se poate totuși recunoaște într'însa esențialul celor spuse de poetul francez, — și deoarece povestea emirului pe care îl ucide pojarul pustiei e de toți cunoscută, e inutil să insistăm asu-

[26] A. de Musset, *Rolla*, p. 9—10.
[27] Publicată întîi în *Flori sacre*, București 1912 p. 15—26.

pra ei. Nu se poate trece însă sub tăcere distanța drumului străbătut dela materialul brut pînă la rezultat, și felul, concludent pentru o manieră de a împrumuta care e apanagiul numai al adevăratelor temperamente poetice, și felul în care, pornind din văile plăcut înflorite ale versului mussetian, acest poet care în puținele lui convorbiri cu muza devenea un alt om a știut să-și înalțe avîntul spre culmile cele mai pustii ale artei.

De acolo va fi cu atît mai tristă coborîrea către platitudinea contemporană. Th. M. Stoenescu, unul dintre elevii favoriți ai lui Macedonski și autor de poezii care nu pot fi puse mai pre jos de opera de toate zilele a maestrului său neputincios în lipsa inspirației ca un invalid, a fost și el un admirator și un imitator al lui Musset. Valoarea imitațiunilor lui e însă redusă. O traducere a versurilor din *Rolla* adresate doamnelor din societate, pe care le-am amintit mai sus, a intercalat-o într'o poezie originală, dar și ea de alură mussetiană și inspirată tot de acolo, întrucît plînge soarta unor copii cari, lipsiți de mamă și lăsați în seama unui tată alcoolic, cad curînd în ghiarele desfrîului [28]). Invectivele la adresa aceleiași desfrînări, în altă poezie a lui:

Desfrînare! desfrînare! fiică-a morții blestemate,
Vițiu ce cutreeri lumea, rău fatal și 'nveninat,
Tu ești groapa unde-atîtea suflete nevinovate
Zac în brațele rușinii ca 'ntr'un iad înverșunat!
A! și cum n'ai stăpînă, cînd în lumea cea de trudă
Pentru-aceia care sufăr ești liman ce mîntuești! [29])

n'au nici ele altă origine. *Maria* lui e mereu Marion, deși Macedonski declară că „Sfîrșitul ei amintește pe Gervaise „din *l'Assomoir*, atunci cînd, nemîncată de trei zile, dă o- „col Parisului pentru a se prostitui pe o bucată de pîine"; [30]) un reflex al cuvintelor din *Rolla* pe care le tradusese în altă parte trebue căutat în versurile:

Cînd vedeți fugind pe stradă, de rușine desbrăcată,
Victima societății, cu dispreț stigmatizată,
Nu întindeți după dînsa degetul s'o arătați,
Sau pe fruntea-i umilită urgisirea s'aruncați [31]),

[28] Th. M. Stoenescu, *Copiii lui Andrea*, în *Literatorul*, II (1881), p. 504—8, și în *Poezii*, București 1883, p. 110—16.
[29] Th. M. Stoenescu, *Voi ce plîngeți*, în *Literatorul*, II (1881), p. 38—9, și în *Poezii*, ed. 1883, p. 24—6.
[30] Th. M. Stoenescu, *Poezii*, ed. 1883. *Prefața* (de Al. Macedonski), p. VII.
[31] Th. M. Stoenescu, *Poezii*, ed. 1883, p. 3—9, și în *Nopți albe*, ed. IV, București 1898, p. 289—95.

în care vibrează poate și un răsunet din versurile tot atît de celebre ale lui V. Hugo:

Oh! n'insultez jamais une femme qui tombe;
Qui sait sous quel fardeau sa pauvre âme succombe! [32])

Dela unul sau altul din maeștrii francezi a împrumutat poetul o duioșie prea eftină la el față de acest fel de mizerii ale vieții omenești, și tot de acolo a căpătat și credința că a le celebra în versurile lui e cea dintîi datorie de care trebue să asculte:

Plîngeți cu vibrări divine omenirea abătută
Și'n accente dureroase lîngă-o inimă căzută
Suferiți cu ea 'mpreună și mizeria-i cîntați [33])

dar felul în care o plînge e mediocru, și vibrarea divină refuză cu îndîrjire să iasă de sub degetul debil ce nu poate înstruni coardele lirei; deaceia în versurile pe care le-am citat amintirea poemului lui Musset e ca un reflex de oglindă ruginită, și nu are altă însemnătate decît de a spori cu unul numărul poeților, devenind elastic cuvîntul acesta, a căror prietenie cu *Rolla* n'a rămas fără urmare. Și, din fericire, urmările n'au fost totdeauna aceleași. Căci dacă poemei franceze îi datorim cîteva din fadorile acestui din urmă scriitor, pe care de altfel nimic în lume nu l-ar fi putut împiedica să scrie fadori, în schimb printr'însa poezia romînă a urcat două culmi atît de diverse, prin Gr. Alexandrescu și prin Al. Macedonski, și a înțeles, ca tehnică, însemnătatea și esența poemei, și ca tendință, participarea poetului la nenorocirile semenilor săi și atitudinea romantică de înțelegere și de apărare a curtezanei disprețuită pînă atunci.

AL. CIORANESCU

P E D A G O G I E

PROBLEMA COEDUCAȚIEI SEXELOR

Una dintre problemele pedagogice specifice adolescenței este coeducația sexelor. Nu doar că educația și instrucția în comun a celor două sexe nu se practică decît începînd din adolescență. Dar coeducația ca problemă susceptibilă de discuție începe dela această epocă critică. Discuție nu pentrucă

[32] V. Hugo, *Les chants du crépuscule*, XV.
[33] Th. M. Stoenescu, *Maria*, în *Poezii*, ed. 1883, p. 3.

aici se nasc deosebirile psihologice între sexe. Cercetarea psihologică modernă, şcoală freudiană mai ales şi, independent de ea, şcoala psihologică vieneză (Ch. Buhler ş. a.) au arătat că diferenţieri psihologice există între sexe încă din vîrsta infantilă. Adversitatea pentru coeducaţia în timpul adolescenţei se întemeiază îndeobşte pe constatarea fiziologiei: aparatul de reproducere intră în funcţiune. De aici temeri şi, mai ales, bănueli, sub influenţa unui politism pedagogic, din păcate pe cît de frecvent, pe atît de protvnic educaţiei adevărate.

Psihologul *Otto Lippmann* în volumul *Psychische Geschletsunserschiede — Ergebnisse der differenziellen Psychologie* — (2 vol. Leipzig 1917) a pus în ecuaţie problema coeducaţiei din punct de vedere psihologic în chipul următor:

I. Cum se repercutează instrucţia şi educaţia in comun asupra ambelor sexe ?

II. Intrucît construcţia şi coeducaţia sînt justificate de asemănări între sexe sau au a fi interzise din pricina unor deosebiri esenţiale ?

Psichologia diferenţială creiată de William Stern a adus contribuţii extrem de însemnate la această problemă. Pe cale pur speculativă a tratat problema Otto Weininger, care încearcă în volumul *Geschlecht und Charakter* (Wien, 1903) să întemeieze o caracterologie diferenţială pornind de la deosebirile între psihologia masculină şi cea femenină care pentru el devin chiar elemente metafizice. [1])

Cercetările lui Lippmann cu toate metodele noi de investigaţie ale psihologiei experimentale au ajuns la rezultate mult mai modeste. Redăm aici numai concluziile lui Lippmann, deoarece aici diferenţierea psihologică ne interesează numai tangenţial. Iată cîteva constatări generale.

Desemnul fetelor înfăţişează cu preferinţă nu ceiace copilul *vede*, ci ceiace ştie. Băiatul se joacă „de-a lumea", iar fetiţa „de-a casa". Interesul băeţilor se îndreaptă spre activarea însuşirilor, în timp ce fetiţele se concentrează asupra posedării lor. Elementele diferenţiale cresc cu vîrsta. Schimbările de sens ale diferenţelor sexuale cu vîrsta sînt rare. Intre 3½ — 12 ani băiatul îşi desăvîrşeşte capacităţile, între 12—19 ani e rîndul fetelor. In timpul anului şcolar rezultatele cele mai bune se plasează la băeţi înspre sfîrşitul trimestrului, iar la fete la început. Primăvara, rezultatele şcolare la fete — mai ales la cele în criza pubertară — sînt relativ proaste.

[1]) Vezi Th. Löwenstein, *Otto Weininger şi legătura dintre sex şi caracter*, Viaţa Romînească Sept.-Dec. 1932.

Lipmann citează, în cuprinsul concluziilor, cu multă probitate ştiinţifică, o scrisoare a lui William Stern, în care se găseşte o apreciere a acestor cercetări şi, unde pishologul de la Hamburg aminteşte din nou că însuşiri psihice cantificabile sînt numai cele periferice. Se poate ca tocmai cele centrale să fie esenţiale — şi acestea se sustrag determinării cantitative. Apoi, dacă nu considerăm psihismul uman ca o simplă adiţiune de însuşiri, sîntem siliţi să luăm în seamă raporturile structurale şi să bănuim că aici e situată diferenţa esenţială. Iată un exemplu elocvent citat de Stern: se poate ca psihologia masculină să nu difere de cea femenină nici în ceiace priveşte dotarea, nici în privinţa interesului, dar raporturile între cele două însuşiri pot fi cu totul deosebite în cele două cazuri.

Pedagogul elveţian *Ad. Ferrière* [1]) încearcă şi el, după ce aminteşte remarca prinţului de Lignes (femeia face moravurile — bărbatul legile) şi observaţia lui Aug. Comte (femeia — sexul afectiv; bărbatul — sexul activ) o caracterizare psihologică a fiecărui sex.

Femeia are următoarele însuşiri: tendinţa spre idealism, predominarea subconştientului, emotivitate, altruism, imaginaţie desvoltată, prevalenţa intuiţiei, tact, caritate.

Caracteristicile psihologiei masculine: realism, reflexiune, sînge rece, forţă, egoism, voinţă fermă, gîndire logică, spirit de dreptate.

Emotivitatea femenină rezultă din constituţia ei, fiind adică o consecinţă a stabilităţii nervoase mai mici şi a vieţii ei sedentare. Afectivitatea însoţeşte la femee reprezentările, asociaţiile, amintirile, actele voliţionale. Sensibilitatea femenină este *protopatică* (cu accentuare afectivă) pe cînd a bărbatului este *epicritică* (accent intelectual). Femeia îl întrece pe bărbat în capacitatea de a învăţa mişcări şi asociaţii. Bărbatul întrece femeia în rapiditatea, exactitatea şi regularitatea cu care repetă mişcările deja asociate. Viaţa mintală a bărbatului este în primul rînd corticală, a femeii talamică.

După cum se ştie *cortex*-ul, învelişul exterior al creerului este în raport cu percepţiile sensoriale recente, cu sensibilitatea discriminativă şi este centrul care prezidează controlul mişcărilor naturale ale emoţiilor. *Thalamus*, ganglionul principal al trunchiului cerebral, este la om în legătură cu elaborarea sensaţiilor mai primitive, cu caracter afectiv şi cu expresia naturală a emoţiilor, în sarcina centrului rămînînd prezidarea asociaţiei ideilor deja cîştigate şi reproducerei acestora.

[1]) Ad. Ferrière — *La coéducation des sexes dans ses rapportes avec la crise de la famille et la transformation de l'école.*

Dar din această neegalitate psihologică Ferrière nu deduce inferioritatea femeii.

D. prof. *I. C. Petrescu* a încercat şi d-sa la noi o paralelă între psihologia femenină şi cea masculină [3]). D. I. C. Petrescu face următoarea clasificare a sexelor în cadrul tipurilor de inteligenţă: băeţii aparţin de obiceiu tipului teoretic, obiectiv, analitic şi spontan, — iar fetele tipului de inteligenţă practică, subiectivă, sintetică şi receptivă.

Dar problema coeducaţiei se poate pune chiar, abstracţie făcînd de rezultatele psihologiei diferenţiale, privind chestiunea sub unghiul exclusiv pedagogic.

Lippmann a arătat că şi în cazul cînd s'ar dovedi egalitatea psihologică a sexelor, deducţia pedagogică, din această premisă, va fi că o coeducaţie este posibilă. *Necesitatea coeducaţiei* trebuie argumentată pe teren pedagogic. Invers: existenţa diferenţelor pedagogice profunde n'ar condamna încă o coeducaţie, căci, pedagogic, s'ar putea dovedi că o apropiere e de dorit. Psihologia nu oferă, aşa dar, decît o perspectivă limitată. Lărgirea, prin privirea sub unghiul pedagogic devine, deci, necesară.

E surprinzător, poate, cînd în cercetarea istorică vei constata că problema nu s'a pus mai întîi teoretic în pedagogie, ci o serie de nevoi practice au generat coeducaţia. Speculaţia teoretică a venit mult mai tîrziu şi de aici caracterul ei polemic, fie că apără, fie că ar combate un fapt existent.

Stanley Hall a arătat că în Statele-Unite apariţia coeducaţiei se datoreşte unor motive cu totul altele decît de ordin principial-teoretic. Anume: în epoca de colonizare coeducaţia a rezultat pur şi simplu dintr'o necesitate de economie. Mijloacele reduse nu permiteau creiarea de şcoli separate pentru băieţi şi fete. In Europa coeducaţia apare mai întîi ca un deziderat politic al mişcărilor femeniste, pentru care admiterea fetelor în acelaş învăţămînt cu băieţii trebuia să constituie dovada identităţii lor psihice, dovada că femeia nu e inferioară bărbatului — argumentele principale în lupta egalitară. E interesant că şi cercetătoarele în psihologie susţin această teorie. Să amintim aici că şi *Charlotte Bühler* [4]) neagă orice deosebire (adică superioritatea, vrea să spună) pe planul general, deşi în cercetarea de amănunt ea descoperă diferenţiere încă dela vîrsta de trei ani.

Una dintre cele mai calde apărări a făcut, teoretic, coeducaţiei *Ad. Ferrière*. Dar argumentele nu sînt exclusiv din

[3]) v. I. C. Petrescu, *Metode pentru studiul individualităţii.* pag. 95.
[4]) Charlotte Bühler, *Das Seelenleben der Jugendlichen. — Versuch einer Analyse und Theorie der psychischen Pubertät*, 3. Aufl. 1925

domeniul pedagogiei. Prin coeducaţie Ferrière vrea să combată în primul rînd criza contemporană a familiei. Cauza acestei crize trebue căutată, după Ferrière, în educaţia universală, care lasă pe tineri tocmai în anii cei mai hotărîtori ai vieţii în ignoranţă cu privire la particularităţile psihologice ale celuilalt sex. Totuş, Ferrière formulează şi aspectul psihologic al problemei. In primul rînd, se întreabă pedagogul elveţian prin ce sîntem îndreptăţiţi să credem că amestecul sexelor asigură fiecăruia o evoluţie normală ? Dar atît nu ajunge, căci o evoluţie normală nu este numai aceia care nu prezintă caracterul negativ, adică simptomul patologic, ci aceia care augmentează şi face să crească puterea spirituală individuală, aceia care-l pune în deplină posesiune a forţelor sale spirituale şi morale. In consecinţă a doua întrebare, hotărîtoare aceasta, este: are drept efect coeducaţia atenuarea sau accentuarea virilităţii la băieţi şi a feminităţii la fete ?

Pentru a studia influenţa reciprocă a sexelor, Ferrière se interesează mai întîi de părerea pe care o au băieţii despre fete şi invers, citînd o anchetă făcută în anul 1907 de revista „La semaine littéraire" din Geneva printre copiii din clasele primare. Pentru băieţi, fetele sînt: fricoase, plîngăcioase, mahalagioaice etc. In genere băieţii dispreţuiesc fetiţele şi ar dori ca acestea să fie ocupate mai mult la cusut, ca să-i lase în pace la joc. Fetiţele se plîng şi ele la rîndul lor de băieţi, cari ar fi sgomotoşi, cu gesturi dezordonate etc. Fetiţele par, însă, să-i agreeze mai mult pe băieţi decît reciproc. Aceasta pînă între 8-12 ani, cînd situaţia se schimbă. Antagonismele se accentuiază în pubertate.

Obicinuite cu inteligenţa lor precoce, fetele rămîn acum în urma băieţilor din cauza crizei puberale şi cauza să împlinească aceasta la joc. La băieţi se evidenţiază mai puternic acum dispreţul pentru sexul opus. Fata nu se bucură acum de nici o atenţie şi este cel mult tolerată între băieţi. Cu orice prilej ea îşi expune cu violenţă părerea. Fuga aceasta este mai violentă în şcoalele unde există coeducaţie şi are efecte mai profunde acolo unde cele două sexe sînt crescute separat. O altă fază, după sfîrşitul crizei puberale, se caracterizează prin aceia că fetele nu mai pun la îndoială superioritatea intelectuală a băieţilor, puterea lor de creaţie şi forţa muşchiulară. Băiatul, la rîndu-i îşi dă seama ce posedă fata mai mult decît el: intuiţie, graţie, etc. Respect reciproc. Inceput de idealizare — am putea adăuga caracterizările lui Ferrière.

Pedagogul elveţian urmăreşte apoi efectele coeducaţiei, care sînt după el, următoarele: în primul rînd băieţii cîştigă

în virilitate, iar fetele în feminitate. Apoi, evoluţia sexuală se desfăşoară mai normal şi mai echilibrat. Ferrière admite, însă, şi el că condiţia pentru realizarea adevărată a coeducaţiei este o nouă orientare a învăţămîntului şi, dincolo de aceasta, o însănătoşire a vieţii familiare şi a ambianţei întregi. Altminteri, coeducaţia rămîne numai construcţie, prezenţa alături a celor două sexe, fără posibilitatea de a-i exploata binefacerile pe tărîm educativ. Ferrière stabileşte, în concluzie, trei măsuri ce trebue luate pentru a evita un eşec:

1. Copiii trebue crescuţi împreună din primele clase.
2. Excluderea din viaţa în comun a tuturor celor cari nu se pot adapta, deşi un bun educator poate preveni răul.
3. Ultima măsură îi priveşte pe educatori.

Aceştia trebue special pregătiţi pentru aceasta misiune, să cunoască particularităţile psihice ale celor două sexe, să posedă tact pedagogic, influenţă educativă, să n'o exercite asupra unui copil tip, conceput în abstract, ci asupra micilor individualităţi concrete pe care le au înainte.

Faptul că Ferrière se simte obligat să indice recomandaţii ca acestea, înseamnează că şi el îşi dă seama în ce măsură coeducaţia întîmpină dificultăţi.

De aceia s'au şi ivit o seamă de adversităţi teoretice, cari nu pot fi ignorate.

Astfel *Stanley Hall* afirmă că efectul coeducaţiei este surmenajul intelectual la fete. Apoi coeducaţia îndepărtează fiecare sex de idealul propriu [5]).

Una dintre cele mai ciudate adversităţi este cea a lui *Cecile Reddie*, întemeietorul şi conducătorul şcoalei de la Abbatsholme, cel dintîi aşezămînt educativ la ţară. Convins că femeia este inferioară în timp ce bărbatul este forţa creiatoare a lumii, departe de elementul femenin — susţine Raddie — băiatul ar uita de problema sexuală. Coeducaţia produce la băiat o depresiune morală, cu efecte nocive mai ales asupra voinţei.

In practică, după Reddie coeducaţia ar duce la toate viciile. Mai sus am văzut în constatările lui Ferrière suficiente elemente pentru a-i răspunde pedagogului englez.

Fără îndoială, însă, că cea mai impresionantă adversitate este cea a lui *Fr. W. Forster* cu atîta înţelegere pentru ideile noui în pedagogie, dar ireductibil pe acest tărîm. [6]) Şi Förster recunoaşte că simpla diferenţiere psihologică nu poate fi o lege pentru pedagogie.

Separarea sufletească extremă a sexelor ar periclita co-

[5]) Stanley Hall, *The Bulding girls* şi *The Pedagogy of Sex* în volumul I din lucrarea *Educational Problemes*.
[6]) Fr. W. Förster, *Schule und Charakter*, pag. 28-46.

munitatea necesară între ele. De aici necesitatea ca fiecare dintre cele două sexe să adopte anumite calităţi ale celuilalt, însă numai pentru a-şi augmenta pe cele proprii şi pentru a le duce pînă la cea mai deplină consecvenţă. In sufletul bărbatului trebuie desvoltat eternul femenin, dar nu pentru a paraliza energia voinţei, ci tocmai pentru a ridica prin dragoste şi conştiinţă la cea mai înaltă auto-disciplină. In firea femenină, pe de altă parte, trebuie desvoltată voinţa neclintită, perseverenţa neînfrîntă, consecvenţa eroică — dar nu pentru a-i trezi spiritul de afirmare al bărbatului, ci pentru ca ea să devie neclintită în devotament, consecventă în compasiune şi eroică în dragoste.

E ciudat că după o astfel de introducere, care ar părea că nu se potriveşte decît pentru coeducaţie, Förster se declară totuş adversarul ei, deoarece ea îi pare prea simplă şi prea mecanică. Fiecare dintre cele două sexe — spune Förster — trebue mai întîi să ajungă a-şi preciza caracteristicile spre a putea deveni o forţă pedagogică pentru sexul opus. De aceia coeducaţia admirabilă în fază infantilă este de combătut în epoca pubertăţii, în adolescenţă. In această fază rezultatele coeducaţiei, dacă ea reuşeşte, poate fi cel mult un spirit de camaraderie nivelator. Pentru formarea adevăratei personalităţi — susţine Förster — este necesară în această epocă o anumită rezervă, ba chiar o despărţire completă. Dar argumentul cel mai hotărîtor al lui Förster îl priveşte îndeaproape pe Ferrière. Este o iluzie susţine Förster că cea mai bună pregătire pentru căsătorie ar fi coeducaţia. Căsătoria se întemeiază pe o extraordinară inegalitate în sarcini şi nevoi, în timp ce coeducaţia este o egalizare artificială. Departe de a apropia sau adapta cele două sexe unul de celalt, coeducaţia nu face decît să trezească o concepţie greşită despre caracteristica adevărată a fiecăruia. In încheiere Förster recunoaşte, însă, *necesitatea educaţiei reciproce a sexelor*, fără a aproba, însă, modul în care se practică astăzi coeducaţia.

Femeia are nevoe de curaj masculin ca să fie femeie şi numai astfel ea poate deveni un factor educativ pentru bărbat. Ea trebue să accepte ceva din asprimea masculină — concede Förster — spre putea suporta viaţa. Ba chiar din unghiul strict didactic, sub unghiul individualizării învăţămîntului („şcoala pe măsură — ar spune Claparède) Förster admite că s'a exagerat cînd s'a constituit o pedagogie afectivă (Gemütspädogogik) care a întărit femeia în unilateralitatea ei şi a izolat-o astfel, în loc să creieze o suprafaţă lărgită, unde să se poată întîlni cu psihologia masculină. De aceia Förster cere ca instrucţia femenină să primească şi unele elemente exclusive pînă acum celei masculine. In primul rînd Förster

cere o educaţie profesională a fetei, deoarece aceasta are un efect întăritor asupra voinţei.

Ar fi, deci, o greşală, dacă l-am trece pe Förster între adversarii coeducaţiei. S'ar putea vorbi cel mult de o opoziţie faţă de sistemele existente de coeducaţie.

O adversitate teoretică, dispunînd de suficientă demnitate spre a nu se degreva la politism şi suspectări, ruşinoase ambele, ar fi şi greu de susţinut. Indiferent dacă eşti psihologic adeptul diferenţelor psihologice sau dimpotrivă.

Nu putem încheia această cercetare fără a aminti o problemă care se pune întotdeauna esenţial cînd e vorba de coeducaţie — problema profesorului de alt sex decît elevii. Evident, şi această chestiune devine problema pentru acelaş poţilism pedagogic exacerbat. Căci una din două: sau profesorul merită a fi suspectat şi atunci nu poate rămîne la catedră nici pentru elevii de acelaş sex cu el, sau el este profesor adevărat — şi atunci diferenţa de sex nu constituie un impediment. Dacă în jurul coeducaţiei se poate discuta această chestiune a profesorului de alt sex decît elevii este în afară de orice dezbatere. Chestiunea e simplă: profesorul cu vocaţie va şti nu numaj să-şi menţie ascendentul, dar va reuşi să facă tocmai din diferenţa de sex un auxiliar al influenţei sale educative. Misiunea sa este doar tot atît de grea şi în lăuntrul aceluiaş sex, unde trebuie să ţie seama de toate nuanţele individuale. Şi dacă ştie să corespundă acestei cereri — se va putea adapta şi psihologiei diferenţiale a sexelor.

TH. LOEWENSTEIN

METODE IN STUDIUL ADOLESCENŢII

Am expus într'un studiu anterior problemele esenţiale ale psihologiei adolescenţii şi principalele poziţiuni antropofilosofice: a) obiectiv-culturală, Spranger, b) personalistică, W. Stern şi şcoala din Hamburg, c) biologic-interpretativă, Ch. Bühler şi şcoala vieneză d) behaviorismul şi e) psihoanalitică, Freud.

Indiferent de aceste poziţiuni filosofice, orice psiholog trebue să cunoască concret lumea adolescentului, în contact cu ea. Materialul de cercetare il dă însăşi viaţa de toate zilele a tânărului, greutatea cercetătorului este de a aduce ordine într'un material viu, atît de variat. Problema alegerii metodelor se impune deci necesar pentru această ştiinţă tânără.

Pe lângă metoda cultural-psihologică şi cea aşa numită de Spranger „verstehende" (sau geisteswissenschaftliche), vom neglija în studiul de faţă metoda experimentală, întru-

cât intenţionăm ca odată cu ancheta, chestionarul, teme asupra unor atitudini de viaţă să prezentăm şi rezultatele câtorva cercetări personale în şcoli.

Deasemenea experimentul în sens strict, mijlocirea manifestărilor sufleteşti în condiţiuni asemenea şi variate sub un plan psihologic, il vom lăsa deocamdată. Ne interesează cu deosebire studiul adolescentului prin: 1) observaţiile directe făcute de persoane cari cotrăesc cu subiectul observat, individ singur sau grupe de indivizi (clase, etc.) şi 2) descrierile tinerilor asupra lor însăşi, verbal sau scris.

A) a) Un prim isvor de observaţie sunt manifestările întîmplătoare ale tînărului, pe care le aduce contactul zilnic cu el: forme de limbagiu, atitudinea adolescentului (ei) în şcoală, excursii la adunări sportive, teatru, cinema. Această observaţie cînd este prelungită durabil ne dă un material de exteriorizări mai bogat. Locurile privilegiate ale unor astfel de observări sunt: familia, şcoala, atelierul de lucru, asociaţiile tinereşti. Multe lucrări valoroase sunt create dintr'o legătură cu adolescentul. De ex.: lucrarea lui W. Hoffman „Die Reifezeit" Leipzig 1922, a isvorit în mare parte din activitatea autorului ca: „Jugendrichter şi conducător al unei instituţii de sfătuire a tinerilor" secţiunea de „Jugendwohlfahrt" din Leipzig sau Curt Bondy in: „Die proletarische Jugendbewegung in Deutschland" Lauenburg 1922, dă o înfăţişare a tineretului proletar pe baza activităţii sale îndelungate, în mijlocul acestuia.

Acestei metode, al cărui viitor e încă mare, i se poate obiecta totuşi că nu prelucrează fenomenele observate după regulele gîndirii strict critice inductive, că tinde mai mult către un tablou de ansamblu, către o impresie totală intuitivă. Faptele generale nu sunt comparate atît de sever pentru a trece dela individual la legi generale, la o structură a sufletului adolescent. Observaţiile sunt mai mult întregite printr'un fel de coheziune sentimentală de totalizare, încît această metodă impresionist-logică ar fi nimerită pentru a întregi datele prelucrate după metode strict logice. Intrebuinţată singură, ea nu ne garantează că n'am putea greşi prin generalizări pripite sau poate am vicia materialul privindu-l prin preconcepţii personale.

b) O perfecţionare auxiliară a observaţiei simple s'a practicat deja în psihologia copilului pentru primii şase ani de viaţă prin aşa numitele jurnale psihologice [1] ţinute de adulţi. Acestea s'ar putea introduce cu mult folos şi'n psihologia adolescentului. Persoane, cari au relaţii regulate cu adolescenţii, părinţi, profesori, directori de internate, ş. a.,

[1]) Ex: Clara şi W. Stern, Scupin, etc.

pot aduce fără ştirea acestora, notări cronologice asupra faptelor ce le par importante pentru cunoaşterea acestei vîrste. Această notare nu este prea uşoară. Ea cere din partea acestor persoane o pregătire psihologică şi mult tact pedagogic. Faţă de observarea copilului, aceea a adolescentului, este mult mai grea, în primul rînd părinţilor, de care acesta se îndepărtează bănuitor, pînă la răcirea oricăror legături intime.

Cu mult profit, in special pentru psihologii de profesie, este mărginirea acestui fel de notare asupra unei laturi speciale a vieţii adolescentului, întrucît o observare generală a tuturor manifestărilor poate fi inegală, dacă nu superficială. Aşa de ex. putem urmări prietenia, camaraderia şcolarilor în clase, în pauze, în afară de şcoală, în jocurile lor, în diferite catastrofe sociale, etc. Tot astfel se pot observa raporturile faţă de adulţi, faţă de celălalt sex. Desigur toate aceste observaţii trebue apoi interpretate. Insă numai acel ce înţelege prin simpatie nemijlocită poate avea o înţelegere adîncă a sensului unor fapte reale.

B) a) Adolescenţii ne dau ei insăşi descrieri personale, introspective asupra lor şi aceasta ne lasă uneori să simţim profundul acestei vîrste de conflicte. Către persoane în care simt încredere, siguranţă, discreţie, imparţialitate, adolescenţii se mărturisesc. Intr'un vocabular propriu şi sărac, în simboale exterioare mai mult, printr'o analiză confus formulată el încearcă să iasă dint'o izolare voită şi împărtăşesc simţirile lor, multor persoane către cari au încredere: idolii inclinaţiunilor lor către prietenie.

b) Mult mai însemnat ca isvor de psihologia adolescenţei sunt jurnalele (Tagebücher) pe care le scriu insăşi adolescenţii. In anul 1922 în lucrarea „Das Seelenleben des Jugendlichen", Ch. Bühler dă pentru prima oară pe temeiul a trei jurnale o caracterizare a acestei vîrste. Ea scrie mai tîrziu: „am cîştigat deja la această primă cercetare impresia că, în afară de diferenţele individuale ale celor trei jurnale, în felul desvoltării lor, în problemele lor, conţineau foarte multe momente caracteristice şi insemnată valoare generală (1).

La a 2-a ediţie, după o jumătate de an, autoarea prelucrează 14 jurnale ce i-au fost trimise de către public. Astăzi colecţiunea Institutului din Viena are peste 80 de jurnale. Este incontestabil meritul lui Ch. Bühler de a fi intrebuinţat pentru prima dată jurnalul personal ca metodă. In ultimii ani, Ch. Bühler a publicat mai multe jurnale. Intre alţi psihologi, au adaptat jurnalul ca isvor de psihologie a

1) «Kindheit und Jugend» Leipzig 1931.

adolescenţei (2), W. Stern şi O. Kupky. In jurnalul publicat, W. Stern aduce un material ordonat şi prelucrat sprijinit şi pe datele ce i le procură autorul din memorie asupra tinereţii sale. Este în tendinţa personalistică a şcoalei lui Stern de a aduna pe lîngă „jurnal" un material cît mai bogat asupra acelei persoane. Jurnalul devine astfel un capitol pentru biografia generală, un indiciu pentru cunoaşterea cît mai perfectă a desvoltării personale. De aici şi pînă la psihologia diferenţială, statistic comparativă, nu e prea mare distanţă.

Oscar Kupky prelucrează în cartea sa: „Tagebücher von Jugendlichen, als Quellen zur Psychologie der Reiffezeit". Pädag.-psych. Arbeiten (Leipzig 1924) şapte jurnale şi încearcă o tipologie a lor cît şi o înfăţişare critică a discuţiilor asupra acestei metode. Chiar alţi autori ca Spranger, Hoffmann, Mendousse, deşi nu iau o atitudine critică faţă de metodă, citează extrase din jurnale. In „Kindheit und Jugend", Ch. Bühler explică răspîndirea jurnalului ca metodă astfel: „Descrierea de sine însăşi este o caracteristică de vîrstă..." şi mai departe: „pentru a dovedi insuşirea de caracteristic al unei manifestări pentru o vîrstă stabilim frecvenţa cantitativă şi poziţia sa structurală în acei ani". Sau după cercetările ei în mediul academic reiese că 66 la sută din auditori au scris un timp oarecare, iar o treime apoi au scris jurnale chiar timp mai îndelungat. Ar fi interesant de studiat răspîndirea jurnalului după vîrstă, sex, rang social şi tipul special de adolescent. Ch. Bühler consideră jurnalul ca specific vîrstei între 14—19 ani. Există deci o legătură de structură între jurnal şi adolescenţă — în nevoia de mărturisire către sine însăşi a tînărului, a tinerei in special. După cercetările Mariei Latka asupra materialului de jurnale vienez, la fete jurnalul începe la vîrsta de 14 ani, după anii critici deci, cînd atinge o proporţie de 26%, la 16 ani 18 la sută. La băeţi jurnalul începe în medie la 15 ani cu 20 la sută, 17, 18 ani cu 17 la sută. Pentru majoritatea adolescenţilor scriitori, jurnalul durează un an (30%), un timp mai îndelungat (10 ani) nu e atins decît în proporţie de 17 la sută.

S'au adus multe critici acestei metode. Mulţi au văzut în jurnal un isvor de erori. Desigur că materialul oferit trebue prelucrat aşa întocmai cum procedează un istoric asupra unor relatări contemporane: comparaţie cu alţi tineri cari scriu jurnale, comparaţia cu alte situaţiuni la acelaş individ. Deja se numără cîteva falsificări ale unor persoane adulte ce au scris jurnale sub masca unei psihologii

2) Tagebuch eines jungen Mädchens, Jena 1932

de adolescente. De ex. „Tagebuch eineshalbwüchsigen Mädchen" Hermine Huy Helmuth, Wien, Zurich 1924, publicat de școala psicho-analitică.

Oricîte mistificări s'ar face cu acest fel de jurnale, atunci cînd ele sunt spovedanii sincere și directe, rămîn printre puținele isvoare de cunoaștere ale adolescenței.

In jurnal tînărul, fără masca și personalitatea de decor pe care o ia orice ființă față de alții, ne dă ceva din intimul simțirii și gîndirii sale.

Trebue să deosebim între cronica de fapte zilnice unde își înregistrează brut stările sufletești de jurnalul-spovedanie, care nu relatează ceva real, cît vrea să învingă și să întregească prezentul psihologic prin noi formulări sufletești. Jurnalul spovedanie oferă calitatea stărilor și aici stă marele pericol: tînărul sau tînăra înfățișați în jurnal nu-s la fel cu cei reali. O confruntare discretă, care să nu semene a control, e binevenită.

In depărtarea sa de realitate, în căutarea unui ideal, tînărul este un fantezist, un visător ce își suprapreţuește putințele.

Intr'o sentimentalitate quasi-erotică, exagerează proporțiile vieții reale. Cîți trăind un cult al eroilor nu se autoidealizează, ei însăși se cred „idolii" celor din jur? La ce funcțiune specifică servește compunerea de jurnale? Majoritatea părerilor arată că jurnalul oferă o descărcare psihologică eului care se îndepărtează în adolescență de stilpii de susținere ai copilăriei: școala și părinții, că deci este o auto-satisfacere, o nevoe instinctivă a tînărului. Jurnalul arată în acest caz, o parte originală a vieții sufletești, ce diferă de manifestările obișnuite ale tînărului în mediu. Insă legăturile părinți-adolescenți sunt relative unei epoci și nu pot fi cercetate decît în perspectiva istoriei generațiilor. Siegfried Bernfeld a stabilit că jurnalele n'au existat întotdeauna, sînt o formă de viață corespunzătoare individualismului epocei contemporane, istoric se dovedește că înainte de sec. al XIX n'au apărut. La aceasta Ch. Bühler remarcă că nu s'a aflat nici pubertatea psihică în sensul modern al unei individuațiuni: „einer jedesmal neu erlebten bewussten Entstehung des eigenenIch" (1). Este evident caracteristica pubero-adolescenței această retragere din cercul familiei către un cult al legăturilor intime ale eului, în iubire, în prietenie. Susceptibili, singurateci, se cufundă în secretele eului și vor să devină și pentru ceilalți sfinxi.

Care va fi soarta jurnalului în generația ce se ridică acum nu știm încă. Pedagogia multor țări e îndreptată astăzi

1) Ch. Bühler op. c. p. 334.

spre spiritul obiec.... In Germania, Italia, Rusia sovietică se crește tineretul într'o altă atmosferă, aceea a datoriei, a bărbăției, a muncii.

Va rezista jurnalul, semn al cultului eului, împrejurărilor istorice? Răspunsul la această întrebare ne-ar conduce către analogia istorică, ceiace nu-i scopul studiului de față.

c) Dacă jurnalul e o mărturisire a unui tînăr singuratec către sine, cum putem cunoaște pe cei ce nu-și scriu jurnale, pe tinerii ce nu știu a încerca această formă? Ne poate servi la împlinirea unei lipse cercetarea corespondenței dintre tineri și tineri, tineri și adulți. Față de jurnal scrisoarea are nota unei legături mai reale cu cineva, ea arată culoarea camaraderească a sufletului adolescent. Isvorînd din nevoia de a fi înțeleasă de alții, scrisoarea, corespondența e prin definiție mai clară.

Scrisoarea cînd e adresată unui prieten bun, în care tînărul se caută pe sine însușă, oferă un material f. prețios; adresate către adulți, ele sînt de multe ori rezervate, alteori pornesc din dorința de a atrage atenția asupra lor, sînt deci „mistificări".

Un viciu general este că aceste scrisori se raportă asupra trecutului și mai ales sînt dorințe de viitor, prea puține descriu actualul psihic.

d) In afară de jurnal și scrisori trebue pomenite și alte forme scrise de manifestare a adolescenței, autobiografii, compoziții libere. Despre cele date de profesor după un anumit plan cu un scop de anchetă, vom scrie la capitolul metodei experimentale.

Compozițiile libere sînt mult mai iubite. Mulți ironizează subiectele oferite de profesor, iar preocuparea de stil îi fac să falsifice adevărul. Mulți încearcă romane, nuvele, piese de teatru. Se pot face colecționări de asemenea produse. Un timp de colecționare este lucrarea lui Fritz Gieses: Das freie literarische Schaffen bei Kindern und Jugyendlichen", Leipzig 1914, care aduce peste 300 probe de poezii și proză a tinerilor. Aceste colecțiuni presupun o comparație statistică calitativ și cantitativ a producțiilor unui mare număr de tineri. Scopul lor nu este atît de a interpreta bucată cu bucată sau de a arunca o lămurire asupra personalității autorului, cît de a da o tipologie obiectivă a acestor forme de producție de a le clasifica obiectiv după trăsăturile lor generale.

Aceste forme sînt raportate apoi la condițiile lor de origină, clasă, sex. Interpretarea materialului din punct de vedere psihologic este uneori neglijată în aceste colecționări din cauză că nu se stăpînește bine origina și persoana producătorului.

e) Alături de psihologi sînt în țările de cultură ca Ger-

mania, Franța, Anglia, Italia, America, o mulțime de instituții care ajută prin publicațiuni statistice străduințele pedagogilor și psihologilor. De multe ori adolescentul e chemat să se hotărască să aleagă. Școlile pot da un aspect general asupra atitudinilor sale.

Instituțiile de selecționare profesională publică statistici asupra dorințelor și inclinațiunilor profesionale ale tineretului. Societățile de sport comunică date asupra activității membrilor ei; bibliotecile comunale sau școlare asupra cărților preferate de tineri, asupra frecvenții lecturii.

Oficiile de corespondență interșcolară pot oferi un material comparativ interesant; statisticele ministerului de justiție pot inregistra delictele, incercări de sinucidere, vagabondaj. Astfel că din nenumărate părți, cu o rigurozitate științifică lăudabilă, printr'o colaborare critică de metode variate se smulge ignoranței o vîrstă atît de hotăritoare pentru viitorul individului.

Dela aceste cercetări, școala secundară are posibilități de prefacere.

Aceasta va deschide perspective de nou stil aplicațiunilor pedagogice; căci psihologia generală a copilăriei a servit pedagogiei doar date asupra inteligenței și nu s'a oprit asupra adolescenții ca structură în sine.

Concepind adolescența ca un total de sensuri in creație, pedagogia va avea să lucreze pentru educator proporții de atitudini mai ajustate sufletului acestei vîrste.

Rezultatul apropiat va fi un raport de adecvare mai natural între școală și adolescent.

Leipzig, Martie 1932.

EMILIA BOGDAN ALEXANDRESCU

ȘTIINȚE SOCIALE

BAZA MORALĂ A ASISTENȚEI SOCIALE

Omul actual stăpînește multe din fenomenele naturei realizind proorocirea lui Descartes că știința îl va face să le domine. Fiecare zi aduce noui descoperiri, una mai surprinzătoare decît alta. Dacă n'ar fi de cît minunile aviației și radiofoniei pe care spiritele cele mai îndrăsnețe nici nu le-ar fi visat cu 30—40 ani în urmă și încă ar fi enorm.

Cuceririle acestea ale omului asupra materiei inerte încetează însă la limitele lumei morale. Oricît forțele materiale se arată docile, tot atît cele morale apar refractare și rebele. Omul își satisface orgoliul în realizările științei și e o frumoasă răsplată a migalei lui, dar mîndria îi cade, cînd făcindu-și o analiză de conștiință constată cît de puțin a putut să îndeplinească pentru a ajunge la fericire și mulțumire.

Rasa omenească nu s'a ameliorat mult. Ca vigoare fizică, talia diminuează și trupește, scăderi se constată față de animalul solid, așa cum era în timpurile trecute.

Durata medie a vieței a crescut însă. Ea e acum de 53 ani, în Statele-Unite, aproape tot atît în Franța și Anglia, de 40 ani numai la noi, pe cînd la inceputul veacului trecut era cu 15—20 ani mai mică *). In schimb, numărul celor slăbiți și bolnavi e mult mai mare. Ii păstrăm, dar sunt rare ori sau foarte puțin factori utili sociali. Bogățiile se înmulțesc. Cum sunt rău distribuite, ele se ingrămădesc într'un mic număr de mîini, spre huzurul cîtorva privilegiați. Meceni care să intrebuințeze inteligent și cu folos opulența lor sunt foarte puțini. Ea nu servește de multe ori de cît ca să faciliteze fantezii extravagante și vițiì costisitoare. Alături de atita desfrinat belșug, în mulțimile scufundate în mizerie strigăte de desnădejde și de revoltă se aud. Inginerii și oamenii de știință au descoperit instrumente și au construit mașine, unele mai ingenioase de cît altele, prin care se îndeplinesc lucrări gigantice dar lucrătorul a ajuns in stricta lor dependență, sclav redus la supunere și inlocuit de ele. E marca antinomie și contrazicere a civilizației noastre. Mașina face munca pe care sute și mii de oameni o săvirșeau in galerele antice sau cu pietrele de măcinat. E un progres uriaș. Ca dos al medaliei însă, 35 milioane șomeuri — pe fiecare zi, numărul lor crește — mor de foame, cind ar fi putut să se înfrupte din atita abundență de producție.

Peste tot e o mare neegalitate de situații de multe ori cu nimic justificată. Slujbașii, imensa armată a funcționarilor vegetează in lipsuri, cu o soartă nesigură, pe care vicisitudinile bugetelor de stat și particulare, așa de clătinate în stabilitatea lor amenință să o reducă la extrema sărăcie, dacă și actuala lor stare atît de precară nu va mai putea fi păstrată.

Familia se destramă. Femeea obligată să-și ciștige existența devine o concurentă aprigă a bărbatului în cîmpul muncii. Copiii cărora nimeni nu mai are timp să le dea educație — solicitudinea și tandrețea maternelă sunt greu de

*) In veacul al 17-lea, în Anglia, durata medie a vieței era de 20 ani; azi se apropie de 60. In Germania, în 1876 era de 36 ani, acum e de 56.

înlocuit — cresc în voia soartei şi ajung să hoinărească pe stradă şi se pregătesc, mulţi din ei, pentru un viitor de crime şi de furturi.

Tabloul acesta sombru ar putea fi complectat cît mai mult. El corespunde realităţii şi nu e zugrăvit prea în negru pentru plăcerea de a dramatiza situaţiile.

Pentru asistenţa publică, anomaliile apar evidente. Apasă ca o mare vină pe conştiinţa celor ce sunt conducători dar şi pe a celor ce sunt conduşi că îngădue şi tolerează această stare de lucruri, neimpunînd celor din capul treburilor publice să o schimbe, pentru ca boalele să nu devină atît de cotropitoare. La cei mai mulţi bolnavi, boala ar fi putut să fie prevenită dacă ar fi fost îndrumaţi şi sfătuiţi cum să o împiedice să se producă şi ar fi avut putinţa să se conformeze sfaturilor date. Abandonaţi propriei lor soarte, în mari nevoi pe care nu le pot înfrunta, cînd boala se instalează în organismul lor, ea ajunge să-i stăpînească. Incapabili să muncească devin astfel o sarcină pentru colectivitate care n'a ştiut să le prevină mizeria şi suferinţele.

Dacă simţul de solidaritate ar exista adînc infiltrat în inima şi în conştiinţa celor ce compun o comunitate, incoerenţele acestea, în toate domeniile organizărilor sociale ar putea să fie evitate.

Omul care a îngenuchiat materia şi o domină nu se poate stăpîni pe el însuşi. Există neîndoios o mare criză morală sub povara căreia societăţile omeneşti se sbat tumultuos şi anarhic şi ea e una din marele cauze ale mizeriei sociale. Neliniştea sufletească datorită împrejurărilor economice o provoacă şi o întreţine. Trebue instituită o bază de orientare în conduita omenească care să permită o diriguire pe valurile frămîntate în care viaţa se scurge agitată, într'un sbucium continuu. Cînd omul luptînd cu toate mizeriile care-l covîrşesc pînă a-l dobori are în faţa lui un ţel în viaţă reuşeşte de multe ori să înfrîngă împrejurări protivnice şi să le domine. O moralitate solidă l'ar ajuta să-şi creeze acest ţel.

Moralitatea nu e o noţiune abstractă, metafizică. Ea e o nevoe pentru formarea individualităţii şi pentru închegarea de raporturi armonioase sociale.

Nietzsche spune într'o carte a lui, „Genealogia moralei", care este un amestec de strălucite paradoxe şi un tratat de dinamism putînd să dea un impuls pentru acţiune: „în viaţă ar trebui ca toate tabelele de valori, toate poruncile pe care istoria le pronunţă şi le transmite pentru executare generaţiilor care se succedă, să fie lămurite şi tălmăcite prin latura lor fiziologică şi să fie supuse la o examinare din punct de vedere medical".

Omul trăeşte şi se manifestă prin activitatea lui care e dependentă de îndeplinirea normală a funcţiunilor organice şi de mentalitatea lui.

„Voinţa de putere" de care vorbeşte filozoful german făcînd din ea criteriul valoarei unui individ are nevoe pentru exercitarea ei de o sănătate robustă. Avînd această sănătate şi numai atunci, omul poate să ajungă să-şi institue norme de viaţă echilibrate pe o bază morală care să-i asigure şi desvoltarea proprie şi să-i permită să fie şi un element util ca factor social.

In imnul ditirambic pe care Nietzsche îl cîntă omului care avînd toate energiile ţine să le desfăşoare, el îl arată puternic şi triumfător în contrast cu bolnavul apărînd cu scăderi şi inferiorităţi marcate, aşa încît larvă deabia se tîrăşte. Elanuri spre culmi de o viaţă înaltă poate să le aibă şi cei doborîţi de boale dar ele sunt înăbuşite şi se sting repede.

Uneori în fiinţe şubrede sălăşluesc totuşi suflete mari şi printr'o sforţare supremă, ele reuşesc să aducă contribuţii importante pentru progresele omenirei.

Finsen care a făcut descoperiri capitale pentru aplicaţiile în terapeutică ale luminei a fost viaţa lui întreagă un bolnav ţintuit pe patul de suferinţe de o teribilă afecţiune de cord care nu-i permitea nici o mişcare.

Darwin, convalescent ani dearîndul a făcut lucrări epocale. Nietzsche paradoxal ca întotdeauna, el care făcea elogiul sănătăţii pentru că aduce un maximum de energie, descrie cu delicii orele cînd boala îl scotea din mediul ocupaţiilor lui obişnuite, permiţîndu-i uitarea, recules în durere, abstrăgîndu-l dela preocupările mărunte ale vieţii. El declară că simţea atunci cum eul lui interior se deştepta şi glasul lui îl încînta.

Societăţile omeneşti nu sînt însă constituite decît într'o foarte mică parte din oameni excepţionali care ieşind din comun îşi înfrîng durerile şi se ridică deasupra lor. Progresul e în dependenţă în mare parte de totalitatea membrilor acestor societăţi. Sănătatea lor trebue să fie suficient de bună ca să le îngădue o activitate de pe urma căreia foloseşte întreaga comunitate. Sănătatea la cei mai mulţi are numeroase lacune. Sub aparenţe de sănătate, o bună parte din ei sînt bolnavi care se ignorează. Knock din piesa lui Jules Romains enunţă deşi pare un paradox, sub forma aceasta un mare adevăr.

Dacă organizările sociale ar fi mai bine chibzuite, dezechilibrul care împiedică păstrarea sănătăţii ar putea de cele mai multe ori să fie înlăturat. S'ar ajunge ca elementele constitutive ale populaţiei să nu mai fie, cum sînt astăzi deseori, fiinţe care chiar cînd reuşesc să dureze, apar ca exemplare

de o umanitate inferioară în care boalele se incuibează ușor, ca să le roadă și să le distrugă.

Medicina, așa cum o întrevedem în zările viitorului va reuși să preîntîmpine cele mai multe din boale sau să le împiedice să devină grave, vindecîndu-le din vreme de cele mai multe ori.

Igiena pentru prevenirea boalelor, terapeutica cu imensele ei progrese pentru căutarea lor oferă deja mijloace ca să întreprindem această acțiune dar nu știm să uzăm de îndrumările și înfăptuirile lor. E cea mai neexplicabilă din atitudinele pe care oamenii le iau reciproc, în relațiile lor. Inchiși într'un strîmt egoism, ei nu reflectează că nețiinînd samă de suferințele altora riscă să le împărtășească prin eventuale molipsiri în cazul unei boale contagioase sau, dacă nu folosesc povețele de igienă, printr'o prematură uzură a organismului, care ruinat înainte de vreme îi va duce la afecțiuni grave de pe urma cărora suferinzi cronici se vor găsi, în imposibilitate de a mai munci, reduși la mizerie și devenind o sarcină pentru comunitate care de cele mai multe ori nu-i va putea ajuta.

Oamenii trebue să-și cultive mai adînc simțul de solidaritate fiind dată dependența în care se află unii față de alții, în toate manifestările vieței lor. In acest scop, ei au nevoe să-și facă o educație morală cît mai completă la care însă nu vor putea ajunge decît prin aplanarea conflictelor economice care sunt marele factor de învrăjbire între ei.

O evoluție s'a produs în ideea de moralitate în legătură cu mersul civilizațiilor omenești. La început omul, animal deabia ridicat pe labele dinapoi, nu înțelegea durerea celor dimprejurul lui și întrucîtva se complăcea în ea de oarece prin contrast cu cei bolnavi, el își afirma forța și apărea superior față de ei. Chiar cînd religiile au intervenit, obligațiile față de suferinzi nu porneau de la un sentiment de altruism dar dela îndeplinirea unor rituri, în felul cum erau prescrise. Religiile, care aveau ca bază frica de necunoscut e împăcau prin sacrificii pe altarul zeilor. Sacrificiul mergea chiar pînă la jertfa supremă a vieței, așa încît conservarea ei părea cu totul secundară. In Grecia veche, omorul ocupa în scara crimelor un loc cu totul inferior,în comparație cu alte vine socotite cu mult mai grave, cum era în primul rînd impietatea comisă față de zei. Educația morală fiind esențial religioasă nu avea astfel un fond prea mare de reciprocă simpatie omenească. In religii totuși, sufletul oamenilor găsea prilej de avînturi către țeluri înalte dincolo de micile interese pămîntești, care încătușează încă pe cei mai mulți și nu le permit să scape de apăsarea lor. Trebue găsit acum

cînd cîntecul acesta care a legănat mizeria omenească, cum spunea inspirat Jaurès nu se mai aude decît în surdină și nu mai are destul ecou și o altă modalitate care să i se substitue și să-l complecteze.

Raționalismul care ar putea înlocui crezul metafizic este aspectul intelectual al individualismului. Rațiunea însă, inteligența trebue să fie clasate pe planul de acțiune. E ceiace fac toate moralele în expunerile lor, care sînt adevărate predice pentru acțiune. Niciodată, nici un cod n'a recunoscut și sancționat nici imperativul categoric al lui Kant, nici legea utilului așa cum au formulat-o Bentham, Mill sau Spencer. Temele lor sînt generalizări de filozofi sau ipoteze de teoreticiani. In practică, nu ne conducem după ele, de oarece sînt formule prea generale dar după regulele particulare care se referă la anumite situații speciale. Regulele acestea ni le construim în momentul acțiunei, deducîndu-le din principii mai înalte printr'un calcul abstract. Ele există gata întocmite, primite prin consensul mediului înconjurător și sînt nu atît de resort intelectual cît intuitiv.

Inteligența nu trebue să fie socotită abstract ci pe planul de acțiune asupra materiei. Ea e proprie sub această formă omului evoluat, celui care fabrică unelte, omului *faber*, omului făurar. Cînd însă se încumetează să diriguiască singură viața în totalul ei, inteligența rămîne în mare parte neputincioasă. Pentru directivele efective în viață sînt eficace în primul rînd curentele provenite din intuiție. Intuiția se confundă cu elanul de acțiune.

Acțiunea asupra materiei e o problemă de technică în diferitele probleme pe care viața le pune. Creator prin excelență este omul de acțiune capabil să-și iradieze puterea de muncă și la cei din jurul lui și să aprindă în ei dorința de a cuprinde pe cît mai mulți în simpatia așa cum o simte el pentru oameni și lucruri, și de a-i face să fie la rîndul lor transmițători de aceleași sentimente.

Marii oameni de bine spune Bergson fac să apară sensibile impulsiuni care vin din adîncurile vieții. Așezați pe culmi, ei sînt revelatori pentru aceste adîncuri după cum focul care e în centrul pămîntului nu devine vizibil decît pe vîrful și în panașa vulcanilor.

Acțiunea e marele resort de viață ca o manifestare a individului și ca un stimul pentru colectivitate. De ce să ne odihnim în viață spuneau solitarii dela Port-Royal, n'avem oare veșnicia pentru odihnă? Acțiunea trebue să fie însă ordonată. Rolul moralei e de a determina conduita, de a o fixa, de a o sustrage arbitrarului individual.

Diversitatea intereselor, mobilitatea pasiunilor, simplele

schimbări de dispoziție, trecerea întîmplătoare a unei idei, înfiorarea unei dorințe nu constitue o bază solidă pentru conduita fiecăruia, în sens moral. Individul n'ar fi astfel capabil să-și fixeze o linie de conduită.

Ca să aibă autoritate, regula trebue să fie generală și să se reazime pe un punct de sprijin exterior. Regula aceasta nu e închisă în conștiința personală a individului dar e recunoscută, urmată, proclamată de elita umanității și exercită o constrîngere căreia ne supunem. Experiența arată că supravegherea, disciplina, controlul sînt necesare. Prin voința de a se supune unor îndatoriri, omul ajunge stăpîn pe impulsiunile lui.

Influențele educației, așa cum mediul exterior și împrejurările vieței o determină sînt utilizate, acordîndu-le cu tendințele naturale ale firei omenești. In felul acesta, omul ajunge să-și armonizeze funcțiunile mintale și să concureze prin propriul său exemplu la realizarea unui tip de etică superioară. Marele regulator e societatea. Practica moralei devine astfel un obiceiu colectiv. Regularitatea e unul din elementele moralității.

Ea nu are nevoe decît de obiceiuri puternic constituite. Obiceiurile sînt forțe interioare. Ele reprezintă activitatea care se exteriorizează printr'un fel de expansiune spontană. Regulele acestea se sustrag voinței noastre. Noțiunea de autoritate intervine ca să le întărească.

Morala nu e un sistem de obiceiuri dar de comandamente. La baza vieței morale e regularitatea și simțul de autoritate, înfățișări diferite ale unor fenomene găsindu-și unitatea în noțiunea de disciplină. Viața colectivă ca și funcțiunile organice sînt supuse acelorași necesități de regularitate. Norme trebue să fie stabilite pentru a determina relațiile dintre indivizi. Supunerea la ele constitue datoria cotidiană. Dacă fiecare în profesia și în ocupațiile lui s'ar conduce după aceste norme, moralizarea colectivă ar fi în mare parte îndeplinită. Nu există situație cît de umilă, cît de obscură care să nu permită devotamente cît de mari. Dar cînd cei mici le aduc pentru un bine comun, făcîndu-și din înălțarea morală un refugiu care îi scoate din mizeria și sărăcia în care zilnic se sbat, cu atît mai ușoară ar fi această atitudine pentru cei favorizați de soartă și de împrejurări ca să-și răscumpere astfel un privilegiu pe care nu totdeauna l-au meritat. Omul nu poate să rămînă un izolat; el trebue să se confunde în colectivitate ca să o înțeleagă și înțelegînd-o s'o iubească. Sully-Prudhomme a spus frumos și adînc: „Nul ne peut se vanter de se passer des hommes... Et depuis ce jour là, je les ai tous aimés". Nimeni nu se poate lăuda că se poate dispensa de oameni. ... Și din ziua aceia, i-am iubit pe toți....

Morala limitează cercul în care se mișcă activitatea individuală. Limitarea aceasta e condițiunea sănătății morale. Ea variază după țări și epoce. Pe măsură ce viața mintală se desvoltă, devenind mai complexă, cercul activității morale se întinde. Disciplina morală joacă un rol considerabil în formarea caracterului și personalității. Ceeace e esențial în caracter e aptitudinea de a ne stăpîni, intuiția care ne permite de a ne înfrîna patimile, dorințele. Esențialul e de a găsi scopuri de activitate care să fie în armonie cu facultățile noastre. Cele mai de samă figuri din istorie care apar dominatoare nu sînt ale marilor artiști, marilor învățați, ale oamenilor de stat, dar ale celor ce au împlinit chemări și porunci morale: Moise, Socrat, Budha, Confucius, Crist, Mahomed, Luther, pentru a nu cita decît numele cele mai proeminente din acest pantheon al marilor figuri pentru totdeauna păstrate în amintirea oamenilor. Ele se confundă cu idealul pe care l-au întrupat în ei și de'aceia imaginația populară i-a apropiat de divinitate.

Două elemente sunt cuprinse în morală: datoria și binele care se urmărește. Binele acesta trebue să fie cât de larg. Pasteur spunea că, pentru bine, datoria nu încetează decît acolo unde putința de a-l face nu mai există. Un progres al educației morale, în sensul unui mai mare raționalism nu poate să se producă fără frămîntarea de noui aspirații în conștiința publică. Nu se poate exercita o acțiune asupra colectivității decît grupînd forțele individuale în jurul unui nou crez care să cuprindă o morală cît de înțelegătoare. Relele pe care printr'un act de caritate voim să le îndreptăm sînt de cele mai multe ori datorite unor cauze sociale.

Mizeria e în legătură cu condițiile economice. Dacă sînt mulți vagabonzi e că sînt cauze care duc la vagabondaj. Dacă alcoolismul e atît de răspîndit e că există o nevoe de excitare, ca un derivativ la o apăsare materială și morală pe care alcoolul îl procură.

Dacă tuberculoza face atîtea pustiiri e din cauza împrejurărilor vitrege economice în care se află marea majoritate a oamenilor făcînd din ei o pradă ușoară pentru bacilii care veghează gata de atac în organismul lor.

Relele acestea cu un caracter social cer o terapeutică socială. Contra lor individul izolat nu poate face nimic. Căutînd fiecare caz de mizerie în parte e ca și cum un medic ar trata simptomele unei boale fără a merge pînă la cauzele ei profunde ca să încerce să le înlăture și să le remedieze. Fără îndoială și medicul ca și cei cu inimi sensibile, care înțele-

gînd durerile altora țin să le ajute și să le aline, sînt nevoiți să facă de multe ori numai terapeutică simptomatică, cînd nu pot face altfel ca să caute relele trupești ca și pe cele sociale pînă în adîncurile lor.

Caritatea individuală nu trebue să fie descurajată dar valoarea ei, oricît ar fi de înaltă ca act moral rămîne de o eficacitate socială foarte răstrînsă. Solidaritatea organizată și organic simțită cuprinde în ea adevărata moralitate socială.

Trebue să mergem către ea. Incet dar sigur spunea Anatole France, omenirea îndeplinește visul înțelepților și atinge țelurile și culmile pe care aceștia le întrevedeau.

ARHIVA PENTRU ȘTIINȚA ȘI REFORMA SOCIALĂ, *Director D. Gusti*. (Anul X, nr. 1-4, 987 pag.).

In partea rezervată studiilor, prof. W. Rappard dela Universitatea din Geneva redă conferința ținută la Instit. Social romîn despre „Problema coloniilor și mandatelor. Origina coloniilor este explicată prin cupiditatea comercială sau dinastică a națiunilor, iar menținerea acestei forme de expansiune în actual ca o nevoe de prestigiu. Combate justificarea morală a cuceririi de colonii și găsește mai puțin fariseic motivul economic: administrație europeană pentru valorificarea bogățiilor naturale ale popoarelor primitive. Diferențiază apoi mandatele de colonii, ca niște teritorii administrate provizoriu de o putere tutelară sub controlul Ligei Națiunilor. Un organ special, comisiunea permanentă a mandatelor primește un raport anual asupra administrației acestor teritorii. Prof. Rappard arată apoi cum sub controlul în aparență fictiv, există o sancțiune de ordin moral. In partea finală, critică mărginirea acestui sistem perfecționat de administrație colonială numai la coloniile germane și cîteva provincii arabe, deslipite de vechiul imperiu otoman.

A doua conferință publicată de prof. Cristian Lange, analizează democrațiile scandinave. După ce se înfățișează similitudinele de rasă, de limbă, de confesie ale celor trei popoare: danez, suedez, norvegian, se arată diferențierile economice, istorice etc. Danemarca, o extensiune a marei cîmpii din nordul Germaniei, țară de muncitori metodici și economi, puțin cam rezervați. Suedia țară de păduri, influențată romantic de istoria ei de cuceriri, popor indolent cu accese de irascibilitate. Norvegia, țară de munți și ghețuri, de contraste frapante, de eforturi imense în lupta cu natura. Autorul descrie apoi fiecare democrație. Reținem trecerea Danemarcii dela autocrație la regimul constituțional în 1848, relațiile de clase în această țară de țărani, cu un singur oraș adevărat „Copenhaga regelui". Interesant de urmărit procesul de industrializare al agriculturii și înlocuirea culturii de grîu prin producția de lapte, unt ș. a., precum și rolul elementului spiritual în această ridicare economică. Din expunerea asupra democrației suedeze de remarcat continuitatea raporturilor de clase, nobilime, cler, burghezie și țărani, reprezentate în Dietă din evul mediu până astăzi. In Norvegia, societatea nu era compusă pela sfîrșitul evului mediu decît din țărani liberi; deabia din veacul XVIII s'au creiat și alte clase: burghezi și funcționari, prin exportarea de lemn, pește ș. a. în Anglia și alt țări apusese. Norvegia acceptă ușor ideile democratice ale revoluției franceze, ea fiind de fapt o democrație economică și socială, în care țăranii s'au conceput totdeauna liberi personal. Organizarea politică a țărilor scandinave au ajuns la o mare similitudine, toate fiind adevărate monarhii reprezentative.

D-l Costin Stoicescu scrie despre „politica Băncii naționale în timpul depresiunii mondiale". Arată efectele crahului dela bursa din New-York (toamna 1929) asupra pieții romîne. Prosperînd, America acumulează după războì bogății și provoacă un aflux de capitaluri și fonduri disponibile pe piața New-Yorkului. Creșterea puterii de cumpărare enormă care nu era legată de o creștere corespunzătoare a producției reale, produce o distanță între ciștigurile realizate la bursă și ciștigurile pe care le putea produce economia națională americană și consumația lumii. Efecte: crahul, cu cortegiul de pierderi bancare, panică, încetarea activității în comerț, industrie etc., etc., Statele iau o serie de măsuri, taxe vamale, părăsirea sistemului de acoperire mixt (aur și devize) etc. Criza mondială se repercutează asupra economiei noastre naționale, prețurile scad. cerealele sînt cu deosebire lovite, capitalurile străine se retrag, în 1930 aproximativ 5 miliarde lei străini fug. Banca Națională încearcă zadarnic o activare a comerțului. Comerțul exterior scade în 1931 față de 1930 cu 8 miliarde la export și 7½ miliarde la import. Capitalul autohton se formează însă continuu cu toată scăderea enormă a prețurilor.

Autorul privește apoi favorabil străduințele Băncii noastre naționale de a păstra stabilitatea monetei, ca singura bază pe care se poate reconstrui economia noastră națională.

In „statistică și sociologie", d. Oct. Onicescu caută să dea un sens sociologic conceptelor de cauză și determinism din lumea științelor fizico-naturale. Concluzia este că sociologia poate lucra cu aceste concepte, întrucît dependența cauză-efect devine un fapt statistic, cu rezerva însă că stabilitatea (coresp. constanței) o dă corelația între două colective și numărul statistic (ex. legătura statistică între alcool

şi criminalitate). Surpriza „Arhivei" este însă *partea monografică* (pag. 59—587).

Din campaniile monografice, organizate de seminarul de sociologie din Bucureşti, de sub conducerea d-lui Prof. D. Gusti se publică cîteva contribuţii. E greu de redat toată activitatea acestei grupări monografice şi-ar fi greşit să ne precizăm asupra contribuţiunilor, unele destul de modeste numai sub aspectul lor individual. Cercetările acestea trebuesc considerate şi 'n colaborarea de eforturi. Documentaţia anterioară din seminor, determinarea liniilor de activitate în sat, organizarea în echipe de specialitate cu şefi proprii, explicarea materialului şi controlul reciproc în serile comune, toate fac din monografie o *comunitate de muncă*, o *conştiinţă spirituală*.

Articolul „Şapte ani de cercetări monografice" (Tr. Herseni) ne-a reamintit activitatea monografică, pe care am trăit-o şi noi ca student prin anii 1925, 1926. D. Herseni înfăţişează activitatea locală, şezători culturale, înfiinţarea de biblioteci, apoi acţiunea de propagandă: filme, etc. şi ne anunţă cîteva studii viitoare asupra monografiei sociologice, tehnicei monografice.

Deocamdată coordonarea materialului n'o dă unitatea cultural-tipologică a unui sat, ci sistemul de sociologie al d-lui prof. D. Gusti. După acest sistem, expus mai vast în cursul de sociologie dela Universitatea din Buc., voinţa socială se realizează în cadre naturale: cadrul cosmic-spaţial, şi cadrul vieţii (biologic) şi 'n cadre sociale (istoric şi psihologic).

Convergenţa acestor factori condiţionează apariţia totalităţii dinamice a societăţii şi explică geneza ei actuală. In cadrul psihologic de ex., explicăm fenomenele sociale prezente prin psihisme, acţiuni complexe inter-individuale.

Viaţa socială, cu posibilităţile ei latente, poate fi privită în diferitele manifestări de conţinut: economice, spirituale, juridice, politice. Societatea se determină însă independent de interacţiunile indivizilor, ca o totalitate dinamică, elementul realizator al societăţii fiind reacţiunea de auto-determinare la diferitele condiţiuni. Acest sistem caută să dea o soluţie sintetică raportului dintre sociologie şi ştiinţele sociale particulare.

In studiul *„Teoria şi sociologia vieţii economice"*, d. M. Vulcănescu compară acest sistem cu diferite sisteme preconizate. Economistul, încărcat de concepţii abstracte întîmpină greutăţi serioase, scrie d-sa, cînd studiază realitatea economică.

Fiecare unitate socială se distinge de altele prin genul de activitate economică întreprinsă, prin natura şi ştiinţa subiectelor şi prin rînduiala administrativă, tehnică sau juridică a acestei activităţi. Autorul analizează apoi elementele comune activităţilor economice şi distinge tehnica, ca ştiinţă de mijloace, de economie, alegerea între mijloace şi scopuri.

Fenomenul economic trebue privit în funcţie de totalitatea manifestărilor sociale. Caracterizează sistemul prof. Gusti ca o ontologie regională a existenţei sociale, o întregire armonioasă a sociologiei tip naturalist cu sociologia noologică.

Din *cadrul cosmic*, se publică „Determinări geofizice în aşezarea satului Runcu" (I. Conea). Aglomeraţia umană este explicată în funcţie de mediul geografic. Satul Runcu este încadrat în linia de sate dela est la vest, în zonele de contact dintre două regiuni terestre distincte: Munţii Olteniei nordice şi depresiunea subcarpatică. Se descrie apoi condiţiunile individuale de aşezare ale statului (vale, răscruce de drumuri etc.)

In *cadrul biologic*, d. D. Georgescu urmăreşte „Evoluţia demografică a satului Cornova (Orhei-Basarabia)", pe o perioadă relativ vastă, 1817—1920. Materialul a fost adunat din cărţile bisericeşti de stare civilă, păstrate, şi prelucrat statistic. Mişcarea populaţiei este redată în cîteva tablouri şi diagrame, sub aspectul determinantelor: natalitate, moarte, nupţialitate, infiltrare de populaţii străine, etc.

Cîteva extrase: Diagrama nupţialităţii (23⁰⁰/₀₀) prezintă puncte maxime în lunile Ianuarie şi Noembrie şi minime în Martie şi Decembrie, ceeace autorul explică prin motive de ordin spiritual (interdicţia mariajului în timpul celor două mari posturi) şi economice (perioada muncilor agricole). Natalitatea şi mortalitatea sînt studiate după sexe, lunile anului. Ex. mortalitatea cea mai redusă o dau lunile Iunie şi Decembrie, cea mai ridicată primile luni ale anului.

In *cadrul istoric*, d. H. Stahl încearcă o reconstituire a trecutului satului Cornova. Stabileşte acest sat ca un tip morfologic de „răzeşie". Se străduește apoi să determine procesul evolutiv al „delniţelor", fâşii de pămînt, la origină loturi de uz funciar al familiilor.

In *cadrul psihologic*, d. Traian Herseni publică „Individ şi societate în satul Fundul Moldovei (Bucovina)". Studiază individul în viaţa de familie şi stat. Familia apare ca o asociaţie de muncă. Copii sînt braţe de muncă în plus sau minus, dacă mor mici nu impresionează prea mult. Căsătoria lipseşte oarecum familia de un membru de muncă. Totuşi mariajele nu se fac exclusiv din motive economice, ci în general din dragoste („fata frumoasă şi bună la joc se mărită mai uşor decît cea bogată, dar urîtă"). Arată apoi situaţia privilegiată a fiului cel mic, care moşteneşte casa pă-

rintească, cu acareturile ei, apoi situația rea a copiilor nelegitimi, priviți defavorabil printr'un fel de dispreț public. Interesante apoi observațiile d-lui Herseni asupra evoluției familiei. Vechea familie e în disoluție, autoritatea paternă și maritală și-au pierdut eficacitatea, disciplina familiei slăbește, copii se simt independenți. Analizind apoi diferite obiceiuri, stabilește raporturi de contact între conformism și inovație, iar în partea finală individualizarea vieții religioase, o nevoe intensă de religiozitate, pentru care formele eclesiastice sînt insuficiente. De aici slăbirea autorității bisericești și apariția expresiilor personale de religiozitate (profeți, visionari, misionari etc.). Fixînd sociologic problema individ-societate, d-sa găsește soluționarea acestui dualism fictiv în interdependența funcțională dela tot la parte. După noi, problema nu se pune cît timp colectivul este trăit ca să zicem așa „cenestezic" într'un complex de conștiință difuză, în forma unei primitive unități sentimentale de raport „eu-societate" sau „eu-noi". Putem trăi atunci colectivul ca o bucată din noi, într'un sens prelogic, într'o ritmică de totalitate, în care individul curge fără granițe în social. Punctul de vedere funcțional nu rezolvă însă *psihologic* polaritatea individ-societate. Din momentul în care societatea devine o subgrupă reală (societatea în general fiind oficțiune), condiționată de scopuri sau situații, apare sentimentul individual de *moment liber*, de element într'o relație plină de sens. Societatea e totodată fuziune, dar și nederminare de sens. Rămîne ori cînd deschisă posibilitatea izolării psihologice a momentelor, chiar dacă ele rămîn în relații reciproce de sens. In sentimentele de trăire ale socialului, opoziția individ-societate nu mai este o abstracție in dialectica modală de realitate, potență și tendințe, individul reprezintă totdeauna un plus față de determinarea categorială a societății. Chiar purtînd legea încadrării sale sociale în el, individul se conturează, se realizează propriu și gradual după structura grupului. După noi e o diferențiere de dimensiuni orizontal-vertical. o polaritate de închis și deschis societății. Desigur individul nu trebue înfățișat ca o existență care are nevoe de delimitarea societății; aceasta înseamnă a-l privi simplist ca pe o substanță simplă.

In *cadrul psihologic*, trebuiau să se atenueze metodele prea naturaliste din cadrul cosmic și biologic. Acestea considera „mediul" ca o lume exterioară de factori primitivi, care ar intra în legături cu colectivitatea. Mediul nu trebue privit ca ceva care influențează, ci ca un mediu legat de persoane. trăit de colectivitate și deci oarecum transformat de ea. In cadrul psihologic, lumea colectivă este deja formată într'o convergență de ceva trăit, ca o *lume personală*

acelui sat. E foarte greu să determinăm pînă la ce punct construcția acestui cadru trebue să rămînă formală, căpătind o formă simbolică, în care se poate compara cu altele, neavînd însă o valoare absolută, raportată la realul ultim. concret. sau vom defini acest cadru numai cu categorii speciale lui.

In acelaș cadru, d-l Gh. Focșa prezintă „contribuțiuni la studiul mentalității generale a satului Runcu-Gorj", reproducînd conversația avută cu Grigorie Loghie, un sătean de 51 ani, pus în fața a diferite probleme: „origina, constituția și durata universului și a vieții, ideia de bine și rău, necesitatea învățămîntului, ideia de datorie ș. a. Studiul dă și unele explicațiuni asupra conversațiunii, ca metodă pentru cunoașterea credințelor, opiniilor, concepțiunilor. D-l H. Stahl dă un fragment de convorbire cu părintele Zama de 65 ani din satul Cornova despre „Inochentie și Inochentism", o sectă religioasă din Basarabia. Povestirile acestea ale informatorilor direcți au o valoare incontestabilă, salvînd dela pierdere fapte trăite. Părintele Zama povestește foarte sugestiv viața călugărului Inochentie, atmosfera mănăstirii și în complexe atitudini și o convorbire între el și călugăr. Este evidentă utilitatea care ar rezulta din apropierea unui număr cît mai mare de documente de acestea. Rămîne să se exercite asupra lor însă procedeuri de critică istorică: *critică de proveniență, de interpretare, de sinceritate și exactitudine*. Sau această critică nu e deloc spontană, nici printre oamenii inteligenți. Ceace ne face să primim aceste conversațiuni cu titlul de ilustrări și nu de fapte probate.

Interesante pentru înțelegerea legăturilor spirituale dintre cei rămași acasă și soldații de pe front cît și pentru reflexele haoticei stări ale armatei ruse în revoluție, cîteva din scrisorile de răsboi aduse la cunoștiință de d-l P. Ștefănescu. D-l Bernea dă cîteva contribuțiuni la „problema calendarului în satul Cornova", arătînd modul de reacțiune al sătenilor față de reforma calendarului. Pentru mentalitatea tradițională a satului, calendarul e un element constitutiv al religiei, nu un mijloc tehnic de catalogare mnemotehnică a cronologicului. Fixarea în timp a unei sărbători e o parte din structura ei sacrosantă, de aici perturbările produse de reformă.

In grupul *manifestărilor economice*, d-l Nicolae Cornățeanu prezintă o tipologie a bugetelor țărănești, după cercetările făcute în satul Drăguș (Făgăraș). Bugetele țărănești variază după raportul în care se găsește familia față de exploatare. Ca tipuri principale: bugetul autarhic, capitalist, proletar și mixt. Această problemă a bugetelor ță-

rănești e unul din copiii iubiţi ai monografiei și merită desigur o revenire asupra ei.

In aceiaș grupă de cercetări, „Arhiva" aduce „Datoriile agricultorilor la Runcu (Roman Cresin), „Industria morăritului la Runcu (Adrian Negrea)"; o industrie ţărănească — fabricarea ţuicii în satul Runcu (Em Buznea).

In *manifestările spirituale*, un valoros studiu publică d-l C. Brăiloiu despre „Bocetul în satul Drăguș", însoţit de texte și note asupra tehnicei melodiei. Obiceiul acesta, omagiu morţilor, e analizat cu multă competenţă în semnificaţia lui imediat — spontană de reală lamentaţie și ca expresie convenţională de ritual, legat de anumite momente: sosirea preotului, ajungerea la răscrucile drumurilor ș. a. Numai femeile execută bocetul, deobicei rude, apoi vecine. Valoarea acestui studiu stă în compararea materialului strîns dela două înmormîntări reale, cu plîngeri din amintirea a diferiţi informatori muzicali, cît și'n observaţiile asupra stilurilor muzicale, poetica poporului romîn. Intr'un studiu asupra „magiei în satul Runcu" (Dochia Ioanovici) se arată diferite practici de vrăjitorie, ritualuri de natură magică determinate de ansamblul vieţii colective. De remarcat clasificarea statistică a diferitelor unelte vrăjitorești (inel, cărbune, băt etc.), scopurilor urmărite (boală, ursită, contrabalansare a unor rele etc. etc.) și a determinării după categoriile populaţiei (femei, tineri, copii etc.) Studiul următor, semnat Ştefania Cristescu, analizează „descîntecul de strîns în satul Cornova".

In aceiaș grupă a manifestărilor spirituale, d-l Em. Turda dă la iveală un manuscris miscelaneu descoperit ded-l prof. D. Gusti, astăzi proprietatea seminarului de sociologie.

D-l Mac Constantinescu în „Ceramica populară" aduce un preţios studiu asupra mijloacelor decorative, tipurile de vase, talere etc., dispoziţiunea elementelor decorative, motivele florale, culorile ornamentelor. Studiul dă multe informaţii preţioase asupra industriei vaselor de pămînt în regiunea Drăguș (Făgăraș) și Corund (Odorhei) și multe planșe, bine alese.

Ni se mai înfăţișează de d-na Floria Capsali repertoriul coreografic al satului „Fundul Moldovei" (Bucovina). Consideră jocurile de coloană (jocul cel mare bătrînesc, ursăreasa, Arcanul, brîușorul etc.) ca și dansurile rituale de nuntă ca mai vechi, reprezentînd un tip constant, o melodie, în timp ce dansurile în doi (ciobănașul, hora etc.) provin din combinarea la infinit a elementelor coreografice ale dansurilor tip. Arată apoi efectele urbanizării, influenţa jocurilor învăţate la școală.

D-l N. Argintescu expune material, relativ la gustul popular, criterii în frumuseţea corporală. Frumosul este legat de sentimentul de normal, al obișnuitului. Tot ce se abate în plus sau în minus (cap disproporţionat, sini mari ș. a.) e considerat urît. Cu mult haz redate de locuitori „canoanele" asupra frumuseţei fetei. Autorul încearcă definirea conștiinţei frumosului (atitudini, relativitate ș. a.) și descrie unele reacţiuni sociale la îndepărtarea de media gustului popular.

In ultima contribuţie la manifestările spirituale, se tratează „limba păsărească în Cornova" (Pop), această specie de argot, deformare a vocabularului prin adăogirea de silabe suplimentare.

In *manifestările juridice*, campania monografică dă un fragment asupra „caracterului devălmaș al familiei nerejene" (D-ra Costaforu și d-l H. Stahl). Sînt înfăţișate relaţiile ce se nasc între membrii familiei în materie de bunuri, regulele devălmășiei (un ex. copii la maturitate sînt înzestraţi cu partea corespunzătoare). Autorii explică această complexă organizaţie juridică a proprietăţii prin caracterul de cooperaţie de muncă al unităţii familiare, raporturile dintre generaţia tînără și bătrînii, cari vor să-și asigure ultimele zile.

In grupa *manifestărilor politice*, se dă cîteva momente ale satului Nenegu (Putna) în răsboi(d-l Conţ). Cu multă putere de evocare, redată o afacere de spionaj, în care sînt împușcaţi cîţiva locuitori cari ajutau ofiţerilor noștri prizonieri să treacă frontul, una din masa de anonime suferinţe ale poporului nostru sub ocupaţie străină.

Ca *unităţi sociale*, ni se prezintă de d-l Ion Zamfirescu, „o gospodărie ţărănească" din Cornova. Sînt analizate pe rînd: cadrul, situarea gospodăriei, elementele, clădiri, împrejmuiri, obiectele casnice, familia, apoi aspectul economic (culturile, consumaţia, bugetul etc. O altă unitate „Ţiganii din satul Cornova" (semnată Domnica Păun).

D-l Traian Herseni face apoi un expozeu teoretic asupra materialului adunat în cercetările directe, căutînd să-l rapoarte la categoriile sociale ale satului. In ultima cercetare, d-l Anton Golopenţia oferă cîteva „aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornava". D-sa începe prin a situă sistemul sociologic al d-lui prof. Gusti, diferenţiindu-l de sociologiile naturaliste prin introducerea cotegoriilor de dinamism social: relaţii, proces. Dă ca metodă a cercetării monografice „înţelegerea", cunoașterea integrală, un intuiţionism obiectiv al vieţii sociale. In a doua parte a studiului, analizează un proces al satului Cornova, infiltrarea formelor de viaţă orășenească. Elemente heterogene în dans, muzică, costum, icoane, etc., au atras atenţia

cercetătorului. După 1850, comerțul mondial, căile de comunicație îmbogățesc pe locuitori și nivelează clasele sociale: țărani și nobili rurali. Prin serbări și alte moduri de distracție colectivă, cît și prin emulația diferitelor categorii de locuitori se introduc progresiv forme de viață citadină.

Fuzionîndu-ne general impresiile lungei linii de contribuțiuni, avem de observat ca metodă și felul de a pune problemele o prea proectată intenție spre general, tendința de a verifica, controlînd, legile generale ale tuturor cercurilor de cultură. Aceasta face să nu se stăpînească perfect individualitatea unui sat. Avem impresia că unii monografiști au căutat a strînge cît mai multe caractere, valabile pentru o sferă de comparație a sistemului.

Evident orice monografie trebue să lase deschisă posibilitatea unei comparațiuni, pozițiunea ei nu trebue să fie însă nicidecum dobîndirea de legi generale. Nici chiar poziția intermediară, diferențială, nu e de acceptat, întrucît legile atunci ar putea fi trase ca supra-control în formularea legilor generale. Structura unui sat este în primul rînd pentru monografist o individualitate ireductibilă, o unitate vie care nu poate fi înțeleasă decît dinăuntru în afară. Orice monografie trebue să considere puternic momentele de conținut viu, să privească unitatea de timp, spațiu și populație a unui sat ca un adevărat tip specific de cultură, cu legi imanente de alcătuire. Conduși de condițiunile spirituale ale muncii lor, se pune monografiștilor întrebarea în ce măsură vor reuși să intuiască forma de viață, dacă cu toată cunoașterea obiectivă a faptelor (studiu cosmologic, linguistic, moravuri etc.) nu vor rămîne *„periferic"* situațiilor ce se desfășoară?

Contactul cu sătenii, în sensul unei experiențe comune cu ei, nu e ușor dacă îi cerem să fie complect. De el depinde însă putința determinării pozițiunii față de viață; familie, cu formele tipice de viață. Observația condusă, un număr de convorbiri sau cazuri reprezentative, descrieri ale faptelor concret observate, interpretarea acestor „behavior paterna" este în monografie o bucată de cercetare empirică, de conținut actual. Celelalte metode sociologice (statistica și a.) vor determina apoi prevalența unor moduri de comportament. Dar cine ne asigură că ne aflăm în fața unei manifestări centrale, care înseamnă siguranța de viață a acelei colectivități, a căror atingeri periclitează integritatea întregei persoane colective și nu a unor aparițiuni secundare? nu introduce oare prezența unei organizațiuni străine, a seminarului motive noi în psihologia socială, o armătură de defensivă socoală? Desigur, că trebue cunoscută prin observație lumea specifică a sătenilor noștri, căci înarmați cu

date comparative se pot face erori grosolane în contactul cu ei, formele de contact trebue să le umpli însă cu material luat din lumea lor și nu atît din doctrinele sociologice. Dacă acest material este însă inteligibil și partenerului de contact e o tot atît de importantă întrebare. Toți monografiștii au constatat desigur cu mirare la fața locului că uneori concepțiile pe cari le avem despre această lume complexă, nediferențiată, în care categoriile sociale sînt intuiții foarte vagi și generale, de multe ori afective, sînt false. Incontestabil că materialul adus și felul prelucrării sînt propriu să dea în viitor un ajutor însemnat în cercetarea concretă a satelor noastre. *Monografiștii d-lui prof. D. Gusti învață să observe și aceasta pentru noi e primordial.*

Arhiva legislativă aduce un studiu asupra „organizării de garanții juridice împotriva arbitrariului legislativ" (E. A. Poulopol).

In *Arhiva documentată*, apar „coordonări etnice în conceptele de minoritate, de rasă, limbă și religie" (Corneliu Alex. Rudescu). Și Basarabia în statistica Universității din Iași (Onisifor Ghibu).

La *Mișcarea ideilor*, un studiu al d-lui prof. T. Vianu asupra operii și personalității filozofului italian Benedetto Croce și „Criza regimului capitalist" de d-l Victor Rădulescu-Pogoneanu.

Ca 'ntotdeauna, Arhiva aduce și-un bogat număr de recenzii, cronica, un buletin al institutului social, un buletin bibliografic de sociologie, pe anul 1930, întocmit de d-l Vlădescu-Răcoasa și-un buletin al sălii de lectură.

Acest bogat material informativ face din Arhivă o valoroasă publicație de specialitate, iar documentele, planșele monografice o valoroasă frîntură de cultură romînească.

ALEX. I. BOGDAN

SOCIOLOGIA RELAȚIONISTĂ

A doua ediție a cărții lui *Leopold von Wiese:* Allgemeine Soziologie, apărută la început în două volume: Beziehungslehre (1924) și Gebildelehre (1929), iar acum într'un singur volum (671 pag.) intitulat: *System der Allgemeinen Soziologie als Lehre von den sozialen Prozessen und den sozialen Gebilden der Menschen* (Beziehungslehre) — 1933 — ne prilejuește această înfățișare pe scurt a unuia dintre cele mai de seamă curente din sociologia germană contemporană.

Relaționismul (Beziehungslehre), cunoscut în istoria sociologiei și sub numele de Școala dela Colonia (cf. Petre Andrei: Probleme de Sociologie, 1927), cuprinde toate sis-

temele sociologice cari concep viața socială ca o sumă de relații între indivizi. Relațiile sociale, cu toate că n'au o existență de sine stătătoare, căci aceasta nu se poate atribui decît termenilor în relație, adică indivizilor, se bucură totuși de o perfectă obiectivitate, fiind exterioare și în mare măsură transmisibile, — ele pot constitui astfel obiectul unui studiu independent: sociologia. O imagine a lor pare a ne sugera mai precis gîndul acesta: Un pod peste o apă este o legătură sau relație între maluri — el n'are o existență independentă de acestea, totuși este posibil un studiu aparte al podului, pentrucă are o natură proprie, specifică.

Relaționismul este reprezentat sub diferite forme de Simmel, Max Weber, L. Von Wiese, Stephinger, I. Plenge, M. Rumpf etc. — cu numeroși adepți printre sociologii din streinătate. (Cf. Soziologie von Heute — Symposion — publ. de R. Thurn wald, 1932) și printre sociologii tineri germani (cf. Das. Dorf als Soziales Gebilde, publ, de L. von Wiese în colaborare cu elevii săi). Un curent în plină desvoltare și răspîndire.

Simmel reprezintă nuanța formalistă. Conceptul de societate pentru Simmel (cf. Soziologie, 1908) are două înțelesuri deopotrivă de importante pentru știință. Societatea este odată complexul indivizilor totalizați, materialul uman rînduit și format social, care constitue realitatea noastră istorică. Societatea mai este apoi și forma acestor relații interumane, datorită căreia indivizii devin propriu zis o societate. Denumin sferă în chip asemănător atît materia astfel formată, cît și forma geometrică pură, datorită căreia dintr'un simplu material am putut realiza o sferă. Societatea, cu alte cuvinte, însemnează odată suma relațiilor dintre indivizi, apoi forma aparte pe care aceste relații o pot lua. Intre materie și formă nu e nici o legătură necesară, — există forme aplicate materiilor diferite și materii diferite care au aceleași forme. Așa concurența, supraordonarea, diviziunea muncii etc. sunt forme sociale pe cari le găsim aplicate în foarte multe domenii profund diferite. Simmel încearcă pe temeiul acestor distincții să constituiască sociologia ca pe o coștiință a formelor pure, deci ca o știință socială particulară (împotriva enciclopedismului răspîndit în Franța de Durkheim, rămînînd ca relațiile propriu zise să le studieze celelalte științe sociale. Sociologia ar fi un fel de geometrie socială. Socitatea rămîne însă o realitate de relații interindividuale.

Tot relaționist, dar de un gen evoluat, este Max Weber, unul dintre cei mai de seamă sociologi ai Germaniei, mort în floarea vîrstei. Sociologia după el este știința acțiunilor

sociale. Acțiunea este o comportare omenească internă sau externă, pozitivă sau negativă, de care se leagă un înțeles subiectiv. Acțiune „socială" se numește aceea acțiune al cărei înțeles se raportează la atitudinea altora și este orientată într'acolo (v. Wirtschaft und Gesellschaft, ed. II, 1925). Socialul, întrucît Max Weber nu recunoaște existența unei societăți în afară de indivizi, este o relație între oameni și anume o relație dotată cu un înțeles. Astfel ajunge să constituiască o sociologie comprehensivă (verstehende Soziologie) — (v. Gesammelte Aufsätze fur Wissenschaftslehre, 1922). Un Exemplu dat de Max Weber este citat adeseori. Dacă pe stradă, la începutul unei ploi, oamenii își deschid umbrelele, n'avem deaface cu un fenomen social, pentrucă fiecare a acționat independent de ceilalți. Numai acțiunile orientate asupra semenilor sunt sociale.

Un alt raționist este Johann Plenge, care definește sociologia: studiul oamenilor din punct de vedere al existenței, ca cercetează relațiile interumane în desvoltarea ca existență a omului; spre deosebire de filosofie, care studiază oamenii din punct de vedere al esenței, relațiile omenești în esențialitatea lor. Prin urmare o direcționare ontologică a relaționismului.

Max Rumpf, plecat dela relaționism, încearcă o depășire a lui spre o știință a vieții sociale (Soziale Lebenslehre) — curentul acesta este însă abia la început (v. Soziale Lebenslehre, ihr System und ihr wissenschaftlicher Ort, 1932) încît vom mai avea ocazia să-l discutăm și altădată.

Un alt relaționist, H. Schmalenbach, încearcă să extindă sociologia dela relațiile interumane la relațiile omului cu animalele și cu lucrurile. Și relațiile cu lucrurile neinsuflețite sunt deci sociale (v. Soziologie der Sachverhaeltnisse in Jahrbuch fur Soziologie, III 1927). Găsește chiar că lucrul acesta ar fi caracteristic pentru toată cultura. Raporturile cu locurile natale, întoarcerea în patrie, iubirea pentru un obiect (de ex. un tablou), salutul steagului național ar fi astfel de raporturi pe cari — oamenii la due cu lucrurile, — ceeace a atras o critică destul de aspră chiar din partea relaționiștilor (ex. von Wiese).

Ludvig Stephinger definește sociologia tot în chip relaționist, ca știință a relațiilor, raporturilor și interacțiunilor omenești (v. Zur Grundlegung der Gesellschaftswissenschaft in Kölner Vierteljahrshefte für Sozialwissenscaften, I, 3, 1921).

Reprezentantul cel mai autentic al relaționismului este însă L. von Wiese. Reprezintă relaționismul pur (v. op. cit.) Soialul sau interumanul (Zwischenmenschliche) constă dintr'o rețea de relații între oameni; din interuman apare tot

ceeace se numește in sens larg cultură; socialul în trăire se găsește strins legat de corpul și sufletul omului, — fără natura psihofizică a omului, socialul ca producător de cultură ar fi de neînțeles. De aceea sociologia ca știință a socialului stă în strinse raporturi de vecinătate cu biologia și psihologia. Relațiile sociale sunt de natură concretă interindividuală. Nu relația ca o categorie generală a gindirii este categoria primă a sistemului său, ci relația trăită dela om la om. Corespondentele relaționismului pur cu psihologia behavioristă n'au rămas neobservate. L. von Wiese încearcă să se apere de psihologism, dar nu reușește decît în parte. Sociologia se deosebește după el de psihologie prin faptul că obiectul ei este acțiunea omenească, al psihologiei: fenomenele de conștiință. Socialul cuprinde toate exteriorizările și manifestările vieții interumane. L. von Wiese se ferește să întrebuințeze termenul de societate — preferă pe cel de social, — pentrucă după el, nu există un substantiv care ar putea fi denumit așa, nu există decît indivizii și raporturile dintre ei, societatea este o ficțiune. Relaționismul este în genere de esență individualistă.

Sarcina sociologiei este, după von Wiese, să descrie, să analizeze, să grupeze, să măsoare și să sistematizeze relațiile sociale. O sarcină întemeiată exclusiv pe experiență. Sociologia relaționistă este de natură strict empirică. Redăm după ultima sa lucrare categoriile fundamentale ale sistemului său sociologic. Le fixează la patru: procesul social, distanța, spațiul social și formația socială (soziales Gebilde).

Se studiază gradul de legătură, de asociere dintre oameni. O determinare și o măsurătoare e posibilă după mărimea distanței, apropierea sau depărtarea dintre oameni. De aici sarcina sociologică specifică de a cerceta din viața omenească întimplările de legătură sau desfacere dintre oameni și grupările la care duc aceste procese Cum se desfășoară procesele de integrare și diferențiere și ce influență au asupra oamenilor și asupra activității lor? Iată cea dintîi problemă a sociologiei relaționiste. Integrarea și diferențierea sunt fețele (una pozitivă, cealaltă negativă) ale procesului de socializare în ansamblul său. Viața este o rețea de relații vii prin care oamenii se îndepărtează sau se apropie unii de alții necontenit. Interumanul (socialul) nu este altceva decît un complex de legături ale oamenilor între ei. Fenomenele care se întimplă în această sferă și care poartă numele de procese sociale, sunt fenomene prin care oamenii se unesc sau se desfac unii de alții.

Conceptul acesta de proces social constitue categoria fundamentală a sistemului lui von Wiese.

Să considerăm acum seriile acestea procesuale oprite brusc din necontenita lor scurgere, ce este socialul sub perspectivă statică? O rețea de relații, de distanțe sociale, ca rezultat al procesului de distanțare, care e prin definiție procesul social. Relația socială este prin urmare o situație de diferențiere sau integrare interumană produse de unul sau mai multe procese sociale. Relația nu e decît distanța dintre oameni, iar procesul nu e decît distanțarea.

A doua categorie fundamentală a relaționismului este distanța, indicind prin termenul acesta deopotrivă depărtarea sau apropierea dintre oameni.

Procesul și distanța sunt categorii specifice ale oricărei sociologii. Ca să facem sociologie trebue să cercetăm viața omenească din punct de vedere al distanțelor dintre oameni, punct de vedere care nu se confundă cu nici al uneia dintre celelalte științe antropologice.

Categoria a treia a sistemului de care ne ocupăm, este spațiul social sau sfera socială, adică universul în care se petrec procesele sociale. El nu se confundă cu spațiul fizic. Procesele sociale, grupările, despărțirile, asocierile, disolvările etc. cari se desfășoară în timp sunt într'un anumit sens și spațiale. Diferențierele și integrările cari au loc între oameni, au legile lor de măsură: metrul însă nu i se aplică deloc. O măsurătoare este posibilă și în spațiul social, altfel n'am putea să ne dăm seama de schimbările de distanță. Uneori apropierile și îndepărtările sociale sunt însoțite de mișcări fizice, dar prezența acestora nu este necesară ca fenomenul social să se întimple. De aici natura specifică a spațiului social.

A patra categorie fundamentală este formația sau unitatea socială. L. von Wiese este cît se poate de circumspect în determinarea acestei categorii, pentrucă într'un spațiu în care nu există nimic în afară de evenimente nu poate exista o formație. Nu există în spațiul social decît procesul social, dar e posibil ca procesele sociale, de regulă schimbătoare, să repete anumite relații — acesta e faptul care conduce la categoria de formație. Formația socială nu se înțelege decît în raportul cu corelatul ei, procesul social. Formația sau unitatea se întrebuințează în contrast cu ceeace curge, trece sau se schimbă, indicind ceva statornic, fixat, format. Procesul este eveniment, întimplare devenire schimbare — unitatea dimpotrivă: formă fixată, complex de elemente în raporturi statornice. Unitatea socială în realitate este oficțiune, ea își trage societatea tot de la celelalte categorii. Nu adaugă nimic substanțial la acestea în afară de repetiție. Cu alte cuvinte unitățile sociale nu sunt decît distanțări cari se petrec

într'un mod egal şi duc prin urmare la relaţii asemănătoare. Complexul de procese care se repetă apare simţului comun ca o realitate de sine stătătoare, în afară de indivizi dar după von Wiese aceasta nu e decît o iluzie. Formaţia socială nu este decît o sumă de relaţii sociale, în aşa chip legate între ele, încît ne apar în viaţa de toate zilele ca nişte unităţi. Statul, Biserica, clasele sociale etc. nu cuprind nici un alt element în afară de procesele sociale. Ele nu sunt decît distanţări interumane de o fixitate şi durabilitate oarecare, datorite repetării. Sociologia în ultima analiză, este ştiinţa proceselor sociale.

Incheem cu cîteva consideraţii critice. In afară de exagerările unui Schmalenbach, relaţionismul înseamnă un netăgăduit folos pentru ştiinţă. Relaţiile sociale studiate de relaţionişti sunt luate din realitate şi chiar numai descrierea lor nu e lipsită de valoare. Numai că societatea nu se reduce la relaţii, ea este ceva dincolo de ele, relaţiile sociale sunt sociale pentrucă există în prealabil o societate, ce anume este aceasta şi în ce raporturi stă cu individul, relaţionismul nu ne spune, pentrucă neagă chiar existenţa faptului. Relaţionismul nu poate să dea socoteală de întreaga viaţă socială, el va putea fi integrat într'o sociologie, dar sociologia nu se poate mărgini la el. Aşa procedează la noi profesorul Petre Andrei reuşind să construiască o sociologie cu mult mai apropiată de realitatea întreagă decît cea relaţionistă (v. op. cit.).

De altfel în explicarea vieţii sociale ca fapt sui generis, individualismul în genere, deci şi relaţionismul, trebue să cedeze locul integralismului. Fără conceptul de totalitate ca existenţă dincolo de indivizii componenţi, nu e posibilă nici o explicare a vieţii sociale, nici constitue cu adevărat o sociologie ca ştiinţă a realităţii sociale.

TRAIAN HERSENI

CARL MARX ŞI SINDICALISMUL

Toate curentele marxiste cari s'au manifestat în ultima vreme ca anti-unitariste — ce ironie pentru punctul de reper al lui Marx: „proletari din toate ţările"!... — conduse de spirit exclusivist, de club iacobin, au sărbătorit pe Marx.

In aceşti cincizeci de ani dela moartea lui, cîte grupări nu s'au declarat ca adevăraţii continuatori ai aceluia care a creiat „Capitalul"!

Am avut în Franţa guesdismul, partidul socialist *muncitoresc* francez, care a fost, într'adevăr, prima manifestare proletariană, înaintea sindicalismului, iar în Germania acea

social-democraţie condusă de Kautsky şi Bernstein, cu epoca ei glorioasă, făcînd să bată în retragere, nu numai nulităţi gen Hitler, ci chiar pe un Bismark.

Dar a mai fost o mişcare care s'a reclamat dela Marx: sindicalismul revoluţionar, manifestat prin C. G. T. al cărei remarcabil conducător, înainte de război a fost Griffuelhs, iar expresiunea teoretică cea mai remarcabilă: *„Les reflexion sur la violence"* de Sorel. Marxiştii noştri ortodoxi, unii mai ortodoxi decît alţii, au refuzat acestei mişcări să se reclame dela Marx.

Practica însă a guesdismului şi a social-democraţiei germane, pornind dela o falsă interpretare a legii de aramă a lui Lasalle, a ajuns la fetişizarea democraţiei. Guesde dispreţuia sindicatul, nu credea decît în eficacitatea buletinului de vot, nevăzînd în sindicalism decît şcoala primară a socialismului, iar partidul expresiunea superioară, universitatea gîndirii socialiste. Rezultatul a fost o cădere într'un reformism plat şi participarea şefului ortodox la Uniunea Sacră şi apărarea naţională!

Cît despre social-democraţia germană, ea a căzut în mod şi mai lamentabil: în faţa unui Hitler, lovită de un atac de paralizie, fără un pić de rezistenţă, cu imaginea zeiţei Democraţia în ochi.

Ca şi cum niciodată n'a studiat şi nu s'a inspirat dela Marx. Cînd participi la o revoluţie care-ţi dă puterea politică în mînă şi nu adopţi concluziile lui Marx, tot dela o revoluţie săvîrşită în aceiaşi Germanie, este ceva care frizează laşitatea.

„Atît de mare a fost frica nouilor miniştri de massele în fierbere, — scrie Marx — că 'n ochii lor toate mijloacele erau bune cari să ajute la întărirea autorităţii. Ei credeau că pericolul restaurării vechiului sistem este ocolit, şi se folosiră *de toată vechea maşinărie a statului pentru a restabili ordinea.*

Nici un singur birocrat sau ofiţer n'a fost concediat; nici cea mai mică schimbare nu s'a făcut în vechiul sistem birocratic administrativ. Aceşti minunaţi miniştri constituţionali au reintegrat chiar în posturile lor funcţionarii pe cari poporul, în prima ardoare revoluţionară, i-a alungat din pricina insolenţei lor birocratice". (Revolution et contre-revolution en Allemagne).

1848-1918: revoluţie burgheză — revoluţie social-democrată. E loc de întrebat: istoria la ce foloseşte? Doctorii Reichstagului spoit în roz crezut-au oare că Marx face literatură pentru americani sau trage învăţăminte pentru viitoarele lupte proletariene?

■

Fetişismul democratic al partidelor socialiste îşi are originea în legea de aramă a lui Lasalle. Dar Marx spune în celebra sa scrisoare asupra programului din Gotha că, dacă ar fi să se admită această lege — stampilată de Lasalle, ar trebui să se admită şi teoria populaţiei lui Maltus. Or, dacă această teorie este exactă, ar putea să se desfiinţeze de o sută de ori sistemul muncii salariate şi tot nu se face nimic. Ar trebui să se desfiinţeze însuşi sistemul social.

Dar, tocmai, sprijinindu-se pe Malthus, economiştii veacului trecut au negat eficacitatea socialismului care nu poate să suprime mizeria, ci numai s'o generalizeze, s'o răspîndească pe toată suprafaţa pămîntului.

Salariatul muncii luat ca punct de plecare de Lasalle nu este ceeace pare a fi, adică valoarea sau preţul muncii, ci o formă deghizată a valorii, adică preţul puterii de muncă. Muncitorului îi este îngăduit să muncească numai pentru propria sa existenţă, cu condiţia ca o parte de timp din ziua de muncă s'o dea gratis capitalistului (şi părtaşilor săi la consumarea plus-valorii). Intregul sistem capitalist se bazează pe această muncă gratuită, tinzînd la mărirea ei prin majorarea orelor de muncă şi a mijloacelor de producţiune. Sistemul salariatului, spune Marx, este un sistem sclavagist, cu atît mai zdrobitor cu cît se desvoltă forţa socială de muncă.

Lucru curios: în Franţa socialismul parlamentar guesdist îşi are originea antisindicalistă în... Proudhon. In „Filosofia mizeriei" el se opune organizării muncitorilor care are de scop o majorare a salariilor.

„Orice mişcare de majorare a salariilor nu poate avea ca efect decît o majorare a preţului griului, a preţului vinului, etc...

In 1847, Marx a răspuns lui Proudhon prin „Mizeria filosofiei". Majorarea sau micşorarea profitului şi a salariilor nu exprimă decît proporţia în care capitaliştii şi muncitorii participă la „produsul unei zile de muncă, fără a influenţa, în cele mai multe cazuri, asupra preţului lucrului produs. Ridicarea salariilor nu poate aduce o scumpire a mărfurilor, ci numai o diminuare a profitului, ceeace are ca urmare o stimulare a invenţiilor şi a introducerii a noui mijloace de producţie. Analizînd această teză, Marx ajunge la o justificare şi o strălucită apărare a organizaţiilor sindicare care trebue „să suprime concurenţa între muncitori ca să ajungă la o concurenţă generală a capitalismului".

Dacă marxismul istoric a dat faliment, înseamnă că Marx a fost sindicalist în sens sorelian? Nu. Dar dacă marxiştii parlamentari n'ar fi ajuns la o subevaluare a sindicatelor prin falşificarea vulgarizarea marxismului, nici sorelismului n'ar fi ajuns la negarea cu desăvîrşire a partidului.

Intr'o desvoltare „paşnică" a luptei de clasă, partidul cu toată supărarea intelectualilor, are un rol minim. Sindicatul duce lupta de zi cu zi cu capitalistul, iar cuceririle, realizate mai întîi în cîmpul muncii, sunt apoi legiferate, în baza unor noui raporturi de fapt, indiferent de numărul deputaţilor socialişti. Ceeace nu înseamnă că n'au ce căuta acolo. Insă pentru cu totul alte scopuri. In această privinţă, comuniştii, antiparlamentari şi dînşii, au emis teoria cea justă a participării la această formă a luptei de clasă. Partidul apare pe primul plan numai intr'o epocă de război civil, cînd e nevoie de un comandament, de o ideologie clară, de o tactică precisă şi în spiritul de clasă; el este creierul revoluţiei.

Insă tipul cu „talentul înăscut" de a fi om politic — nuanţa nu contează — pronunţă cuvîntul sindicalism cu dinţii încleştaţi numai cînd e strîns cu uşa, cu sarcasm şi blasfemie, care vrea să fie şi ocară în gură intelectualului cu ştiinţă multă. E vechiu păcatul — dincolo de Marx; persistă un front unic de sub-evaluare a sindicatelor, fără nici un folos pentru partid. In partid trebue o aderare voluntar-conştientă, intrarea în sindicat este o necesitate. Fabrică-sindicat-luptă. Remorcarea sindicatului de partid aduce auditoriu bun pentru epotare, nu şi partizani cari şi-au ales un program şi o tactică politică.

Autonomie? Da. Azi mai mult ca oricînd. Dacă n'ar fi amestecul, confuzia, sub-evaluarea şi tutelarea „technicienilor" — cînd sindicatul face lupta de clasă — tratativele s'ar duce cu patronii şi nu cu mitralierele. In 1923, la Cluj, s'a făcut ceva mai mult decît o crimă — o greşeală. De atunci nu mai avem mişcare sindicală, ci grupuleţe unde se prepară consilieri pentru uzul partidului.

Să revenim la Marx... La el care a fost partizanul autonomiei împotriva lassalienilor şi a liberalilor Hirsch-Duncker — deopotrivă partizanii sindicalismului numai ca mijloc de a aduna în jurul organizaţiilor lor politice massele muncitoreşti. In timp ce sindicatele marxiste le-au atribuit o valoare revoluţionară specifică. Lassalienii-reformişti de eri ca şi cei de azi, dispreţuiau sindicatele, iar Marx — chintesenţa teoriei cu practica revoluţionară — se făcu şampionul independenţei sindicale.

„In vara anului 1869, două luni după publicarea *Capitalului*, Marx, după douăzeci de ani de şedere la Londra, a făcut un voiaj în Germania. El a stat cîtva timp la dr. Kugelman. In ziua de 30 Sept. 1869, a avut o întrevedere cu cîţiva muncitori socialişti. Secretarul sindicatului metalur-

gist, Haimann, a avut fericita idee să publice declarațiile lui Marx în *Volksstaat*, organul marxiștilor germani". (Jean Glaive, Revolution proletarienne, 1926).

Intrebarea e de metalurgist: o ridicare de ciocan și un răsunet de aramă direct la țintă, cu efecte precise:

— *„Ca să poată trăi, sindicatele trebue să depindă de o organizație politică?"*

Karl Max răspunde: Sindicatele nu trebue să fie asociate niciodată unei grupări politice nici să depindă de ea; altmintrelea nu-și vor indeplini rolul lor și vor primi astfel o lovitură mortală. Sindicatele sunt școlile socialismului. In sindicate, muncitorii devin socialiștii pentrucă văd în fiecare zi, cu proprii lor ochi, lupta contra capitalului.

Tot Marx și nu un oarecare „marxist" (vezi declarațiile sale: eu nu sunt „marxist"...) — spune muncitorilor că partidele politice, oricare ar fi ele, nu entuziasmează massele muncitorești decît trecător, pe cînd sindicatele le rețin în permanență. Massa mare a muncitorilor, fără deosebire de partid, e gata să facă sindicalism, pentrucă năzuește la un standard de viață mai ridicat, pentru ei, femeile lor și copiii lor. Imbunătățindu-i-se traiul, muncitorul poate deveni socialist, partizanul luptei de clasă pe care o face, adică e socialist, înainte de aderarea volutară la partidul politic. Pentru îmbunătățirea traiului e nevoie de participarea tuturor muncitorilor — deci unitate la sindicat, iar autonomia e azi și o consecință a sciziunii în partidul marxist pe lîngă nevoia permanentă de-a cuprinde în cadrul ei și pe muncitorii nemarxiști.

Cincizeci de ani dela moartea lui Marx — tot atîta și încă ceva de opreliște avocățească a desvoltării sindicale pe picioare proprii, netutelată. Cretinism? Necinste? Nu. Dezinteresul pentru o luptă la care nu participă, buna lor stare nedepinzînd de măsurarea forțelor dintre capital și muncă, de comandamentul salariului. Socialismul lor e un amestec de utopie și apetit guvernamental. Partidul cu a sa luptă, are scopuri precise pentru muncitori în directă legătură cu lupta sindicală. Pentru democrație și împotriva dictaturii înseamnă posibilitatea liberei desfășurări a luptei dintre capital și muncă.

Și totuși marxiștii fără Marx au distrus mișcarea sindicală. Fără ea, muncitorul a ajuns la pîine și ceapă, la disperare, la idealul omului din caverne.

Marx sindicalistul vorbea muncitorilor: Dacă situația materială se îmbunătățește, muncitorul poate să se consacre educației copiilor săi; *femeea și copiii săi nu mai trebue să meargă la fabrică;* el însuși poate să-și desvolte inteligența și să-și îngrijească corpul; el devine astfel fără în-

doială, socialist. Asistînd la distrugerea socialismului european de către diversele fascisme, trebue să tragem un dublu învățămînt teoretic și practic; e vorba să se știe dacă proletariatul revoluționar, în urma unor false interpretări a marxismului, care au dus din defetism în defetism, va fi capabil, printr'o mai justă înțelegere a lui Marx, eliberindu-se de tutela politică, să devie activist printr'un efort comun, ca să se salveze pe sine însuși.

Altfel ar trebui să disperăm. Și împreună cu Benedetto Croce și Edouard Berth să spunem că *marele vis* al lui Marx n'a fost decît un vis, să acceptăm rușinoasele dictaturi fasciste și să scoatem acest strigăt baudelairian:

Resemnează-te, inima mea, dormi somnul tău de brută!

I. FELEA

F O L K L O R

POEZIE POPULARĂ DE MILIȚIE

Suntem țara în care cel mai bun studiu al vieții și operii celui mai *popular* scriitor romîn I. Creangă, e făcut de un literat căruia îi mulțumim, — dar care nu e romîn, ci francez (J. Boutilre). Nu ne cunoaștem comorile. Nu există studii estetice asupra folklorului nostru minunat; încercăm să începem.

Chiar nerealizat artistic, folklorul rămîne un document sufletesc de care nu se pot lipsi etnografii și toți cei ce vor să cunoască deaproape sufletul unei națiuni. In poezia populară romînă acest interes e dublat însă și de estetica spre care se suie de atîtea ori. Oricum, e o lașitate în atitudinea poeților și a altor înțelegători de literatură cari, avînd posibilități, nu adună cîntecele frumoase ale poporului spre a le tipări alese, dîndu-le singura armă ca să înfrunte uitarea, așa cum au făcut Alexandri și Eminescu.

In fața noastră s'a importat fericit din occident, odată cu romantismul, și atenția pentru folklor. Dar după cum observă d-l Cazamian că predilecțiile literare fluctuează necontenit la cîteva decenii, la noi s'a transformat predilecția pentru folklor în iubirea poeziei lui Coșbuc — și semănătorism. Insă faptul că un curent literar nu e „en vogue" în loc să împiedice, ușurează studiul lui și în speță colecționarea, deoarece imprimă cercetătorului mai multă obiectivitate, așa cum întîlnim la d-l Ov. Densușianu.

Ne vom sili și noi să sugerăm prin studiul nostru că nu mai suntem în timpul romantismului folkloric cînd se preamărea cu titlul de frumos, orice vers popular ca la sfîrșitul sec. XVIII la germanii Herder și Grim, pe cînd în Anglia un Ossian adică Macpherson trebuia să mintă că poeziile compuse de el însuși ar fi populare, spre a putea fi cetit. Deci fără laude entuziaste noi vom alege ce e mai tipic din poeziile populare, mai mult citind în întregime poeziile inedite din jud. Argeș și împrejurimi, culese de mine și de elevii mei dela Șc. Normală din Pitești, menționind că și aci ca pretutindeni am întîlnit și versuri prozaice, pe cari le-am evitat. Obiectivitatea e necesară în orice știință, laudele exagerate sunt trebuitoare numai fenomenelor prea imperfecte și apoi, adevărul trebue spus mai mult decît oricînd, atunci cînd studiem poezia ce străluceşte tocmai prin *adevărul* omenesc redat cît mai simplu.

Ni se pare hibrid și amestecul inspirației d-lui I. U. Soricu [1]) cu inspirațiile definite populare, înțelegind călirea inspirației culte prin cea populară doar în felul în care au realizat-o Coșbuc și Eminescu.

Vom privi estetica unei laturi încă necercetate a acestei poezii, cea care cîntă armata în anii tinereții sănătoase cînd flăcăul e sub steag.

Dacă mulțimea e rea pe cînd individul e bun, arta populară e cea mai eficace ameliorare pe planul estetic adusă massei de individul poet; cel mai evident exemplu mi-l dă poezia de militărie în care colectivitatea își estetizează viața amorfă prin inspirația singuratică.

Am numit poezie de miliție „totalitatea poeziilor scurte și cîntate unde se vorbește simplu despre sentimente în legătură cu milităria: sentimente despre răsboiul care nu e doar o abstracțiune, mîndria de a fi soldat și chiar melancolia, nostalgia satului și a iubirii de acolo, precum și descrierea greutăților acestei vieți. Se întîlnește în această poezie o mentalitate aparte care pînă acum, exceptind micul articol al lui Ionescu Gion [2]), — a fost pe nedrept înglobată în celelalte teme de inspirații populare. Dacă s'a observat de cînd cu dramele lui Diderot că profesiunile deformează oarecum caracterele adaptîndu-le lor, nu se poate contesta, firește, nici înrîurirea unei situații temporare asupra unui suflet neformat deplin, precum influența milităriei.

Atît de superior orășanului în privirea naturii pe care o cunoaște și o înțelege aproape instinctiv, țăranul se simte

[1]) Bine intenționatele «Doinele mele» Sibiu.
[2]) V. la sfârșitul colecției «Poezii populare din Transilvania» de Bibicescu.

stingaci pînă la tragică naivitate cînd ia primul contact cu complicațiile administrative, — ca de pildă armata.

Dela început remarcăm o caracteristică importantă: suflet evoluat în care pacifismul popoarelor agricole a părăsit de mult cruzimea popoarelor de pradă, rominul are o artă populară preocupată mai mult de iubirea naturii și semenilor, de iubirea iubirii mai ales, de duioșia durerilor propriei vieți, de inseninarea speranțelor religioase. Nicicînd nu are dorința singeroasă și nedreaptă de a cotropi țara altuia, cum observă și d-l N. Iorga; nici dela vecini nu a împrumutat motive așa de crude. Nu numai că nu avem urme de epopei răsboinice ca acelea germanice, dar nici în baladele noastre bătrinești nu găsim decît fapte vitejești pentru apărarea propriei țări și a legii creștinești — *Brîncoveanu*. Cîntecele militărești sunt o derivare oarecum recentă a celor haiducești — nu evoluție de genuri în înțelesul creiat de Brunetière — ci evoluție în mentalitate impusă de schimbările sociale și diferențiată esteticește prin lipsa decorului natural sălbatec cît și a nesiguranței de viață. Atît mediul sălbatec cît și așteptarea morții dintr'o clipă în alta (cum la oștire e numai în timp de răsboiu), trebuiau să fie înfruntate de romîni prin oțelirea sufletului, cu un elan specific haiducilor.

Prin acest elan se impuneau haiducii, admirației poporului precum și prin viața lor de riscuri, pedepsind pe străinii ciocoi în rătăcirile lor prin codri:

„Sub poale de codru verde
O zare de foc se vede
Și la zarea focului
Stau voinicì codrului".

(Col. Alexandri).

Astfel îi situează pe haiduci într'un tablou de măreție romantică spus în cuvinte simple, plugarul care a fericit întotdeauna pe cei ce fără frică cutreeră codrii chiar și pe pădurari [1]).

„Ferice de pădurari
Umblă noaptea prin tufani
Cu chimirul plin de bani".

și mai departe spune poetul:

„Cu cămașe albă floare
Uscată la țițișoare
(Spălată de-o fată mare)

[1]) Intocmai după cum începând cu lirica medievală, burghezul liniștit admiră viață de vântură țară a cântăreților aventurieri.

Intr'adevăr, un nou motiv de admirație îl dau *iubirile libere*, întîlnite mai ales în viața haiducilor. Peste tot tinerețea lor svăpăiată cîntă iubirea iubirii: amintim ca un refren numai versul: „Bujor le scoate din minte".

Aceleași motive de mîndrie vitejească, de iubire liberă și de melancolie sănătoasă, le întîlnim și în poezia de militărie.

Ca motiv al mîndriei sale, cităm cîntarea artileristului:

„Toți tunarii sînt voinici,
Stau la tunuri cîte cinci",

iar infanteristul spune categoric:

„Grea e armata la artilerie,
Dar mai grea la infanterie".

Dar, deși cu haiducii nu se glumea, poporul a pus șegalnic pe seama leatului și strigarea fudulă despre uniforma lui — e de actualitate:

„Să-ți arăt averea mea
Șease nasturi la manta
La tunică tot așa...
Cu curele roșioare
Și cu pinteni la picioare".

O mai multă asemănare găsim în motivul în care mamele, convinse că:

„Mult e mintea fetei proastă
Foicică depe deal
Mult e voinicu viclean"

își sfătuesc fetele să fugă de iubirea fatală a inșelătorilor haiduci:

„El (Jianu) pe cîte le-a iubit
Pe toate le-a amăgit,
Le-a lăsat plîngînd cu foc
De-au rămas fără noroc".

(Col. Alexandri)

Intocmai așa sună un cîntec recent din militărie, în dialog:

„Frumos doarme-un grănicer,
Cu sabia lîngă el
Carabina căpătîiu
Mă duc mamă să-l mîngîiu".
„Nu te duce fata mea
Grănicierul-i cu belea
Vine ordin și ți-l ia".

(Com. Drăgănești, Jud. Olt)

Ba una pățită cîntă convinsă:

„Cît oiu fi și-oiu trăi
Militar n'oiu mai iubi
Militaru-i om șiret
Te lasă cu doru-n piept".

(Drăgănești)

Dar ca un „revers de la médaille" iată că însuși un gradat se vaetă:

„Și de ea fusei lăsat
Fiindcă m'am reangajat".

Ca deosebire de mentalitate, observăm totuși că ostașii în iubirea lor ades liberă nu vorbesc ca haiducii de răpiri de fete:

„Să 'npănăm și satele
Să le furăm fetele".

(Tudor Pamfile)
(„Cîntece de țară" 270)

De multe ori vom vedea că ostații doresc logodnicele și soțiile lor, viața liberă dorită de ei fiind cea în afară de cazarmă, de plugar, contrar haiducilor cari înjură uneltele de muncă, luîndu-le pe cele de atac.

Doar arareori și în vechime, soldatul ar vrea să se facă haiduc cu armele regimentului:

„In armată stai ca 'n cușcă
Și cu gloanțe și cu pușcă
Pușca-i bună 'n codru verde
Unde nimeni nu te vede".

(Tudor Pamfile)

Milităria aduce o mentalitate modernă poeziei și prin lipsa superstițiilor.

Astfel nu mai întîlnim motivul visului rău cu tîle, nici al semnelor rele ca'n poezia haiducească:

„Visaiu pistoalele mele
Stau la cuiu fără d'oțele
S'au scurtat zilele mele".

(Picot. „Chants populaires des Roumains de Serbie" P. 42)

Privitor la greutățile vieții de militar — și haiducii aveau dese regrete — întîlnim mai întîi jelania care se re-

petă de pe vremea colecției de poezii populare a lui Alexandri:

„Și mi-au tăiat pletele
De mă rîde fetele".

sau în colecția lui Tudor Pamfile:

„Perișor cel gălbior
Cum șede pe jos potmol",

sau

„La căpitan sub picior".

Asupra acestei părți din estetica înfățișării lui, rar nu se plînge și recrutul modern cu ton patetic asemănînd părul cu florile:

„Acolo cînd am ajuns
Perișorul mi l-a tuns
Perișorul negru creț
La cazarmă sub pereți
Vino maică de mi-l strînge
Și mi-l fă buchete mici
Și mi-l dă la ibovnici
Și mi-l fă buchete mari
Și mi-l dă la fete mari".

(Com. Drăgănești)

Dar pentrucă am ajuns la greutățile vieții lui s'auzim cît de plastic descrie obiectul cu care obține libertatea pe cîtva timp:

Iți dă bilet iscălit
Să nu crează c'ai fugit
Și'n dosul biletului
Marca regimentului". (Drăgănești).

Știm cu toții că permisia și concediul nu trebuesc prelungite, oricît de dulce e viața de-acasă, de pe plaiu.

„Foaie verde de susaiu
La fîntînița din plaiu
Puseiu masa și mîncaiu
Odată din masă luaiu
Primii ordin și plecai".

(Slătioarele Argeș).

Descrierea întreruperii mesii pentru plecare dă o comică expresivitate simțului datoriei grele. De altfel leatul știe că întîrziind ar păți-o:

„Pentru'o lipsă la apel!
La raport la colonel

Colonelul cu blîndețe:
Zece zile 'n garda pieții
Și dacă mai zici ceva
Infundezi și carcera".

(Măbureni-Argeș).

E des motivul întrecerilor de „arme" privitor la greutățile de învins:

„Foae verde trei smicele
Grea e-armata la infanterie
Dar mai grea la artilerie
Caii mari și tunuri grele...
Nu te poți servi de ele".

(Măbureni-Argeș).

Apoi ca o sugerare a vieții tunarului cităm:

„Foae verde și-o lalea
Nici-o armă nu e grea
Cum e artileria
Foae verde de avrămeasă
Sună gornistul de masă
Țeava tunului neștearsă
Ori la masă să mă duc
Ori la țeavă să m'apuc.
Sună gornistul de ceai,
Imi fac cismele 'ntre cai".

(Drăgănești).

Dar nici infanteristul nu se lasă:

„Tot din zori și pînă'n seară
Mă tot culcă și mă scoală
De mă face apă goală.

(Piua Petrei—Ialomița).

Iată însă ce spune grănicerul recent:

„Sus pe malul Nistrului
La granița rusului
Stînd pe mal priveam în jos
Cum mai curge de frumos
Știe luna cerului
Dorul grănicerului.
Grănicerii și Jandarii
Și cu bieții marinarii.
Fac armata tot trei ani.
Nedreptate-a fost în țară
Intre domnii cei mai mari
C'au lucrat pe din afară

Și au pus termeni trei ani.
Luai arma la spinare
Patruzeci de 'ncărcătoare
Și plecai in patrulare.
Șase ore jumătate
Stau la post cu arma'n spate,
Nici nu beau nici nu fumez
Numa din suflet oftez".

(Ciulnița-Ialomița).

In sfirșit de ce n'am spus-o, iată-l pe soldat încins de dorul de acasă și de nevastă, că strigă cu o savuroasă naivitate, vechiul motiv adoptat din vremuri de cătănie transsilvăneană:

„Să arză Sibiul tot
Să arză Brașovul tot".

(Bibicescu, T. Pamfil).

„Reghimentu' arde-l'ar focu
Să rămiie numai parii
Să se'nțepe căpitanii
Căpitanii, secretarii
C'aia scrie militarii.
M'a scris cu cerneală-albastră
M'a luat de lingă nevastă
M'a scris cu cerneală verde
M'a luat de lingă fete".

(Drăgănești).

Vedeți ce importanță are culoarea cernelii. Ades, recrutul își blestemă părinții că:

„Nu m'ai făcut o fată
M'ai făcut mărgăritar
Mă ia statu' militar".

Și adaugă uneori în continuare:

„Și mă varsă la tunari".

(Mălureni-Argeș).

Dar aceste sudălmi, anecdotice nu au nimic din tonul elegiac al altor cîntece, unde se sbuciumă nostalgia de natura părăsită și greul constringerii inerente, educării mai ales colective care la militărie cam cade, vai, în dresaj. Motivul cel mai poetic și deci cel mai cintat e acela în care ostașul deplinge părăsirea iubitei, eterna durere: „partir c'est meurir un peu":

Plecai tinăr in armată
Ș'am lăsat iubita fată.

Eu plecai cu voie bună
Uite ce lăsaiu în urmă".

(Drăgănești).

Aceiaș melancolie e și în cintecul cu muzică atît de pătrunzătoare

„Foae verde trei gutui
Eu mă duc tu cui rămîi!"

unde regretul arată o iubire incomparabilă cu aceia din:

„Cînd să-mi fii dragă și mie,
M'au luat la miliție".

sau

„Să rămiie cui o vrea
Să aibă grijă de ea.

Intr'adevăr cel mai poetic moment al facerei armatei, e *plecarea recrutului* frămîntat de *ingîndurări* ale necunoscutului cu cîtva timp mai înainte și în pătrunzătoarele-i regrete, *feciorul străin* se simte și mai străin:

„Foae verde nucă seacă
Miine toți recruții pleacă
Mai am azi, și mai am miine
Mai am toate două zile
Și-apoi plec în miliție.
M'ar petrece, n'are cine
Că sint singurel pe lume.
M'ar petrece fetele
Nu le lasă mumele.
M'or petrece florile
Mi-or cînta pasările
Că n'am mamă,
N'am nici tată,
Par'c'aşi fi făcut din peatră.
Că n'am frați
N'am nici surori
Par'c'aşi fi făcut din flori.
Străin sînt, străin îmi zice
Străin sînt, pă und'm'oiu duce
Sînt străin ca pasărea
Milă dela nimenea.
Frunză verde trecătoare
Ceru e plin de cocoare.
Ochii mei de lăcrămioare.
Trinule, n'ai avea parte
De șuruburile toate

Nici de șina de sub roate
Că mă străinezi departe.

(C. Ciulnița-Ialomița).

Observăm că nici sufletul stingher cîntînd: „foae verde *nucă seacă*" abătut și de toamnă rece, cînd pleacă departe nepetrecut de nimeni, nici el nu mai pomenește vechiul motiv în care soldatul se văeta că e cătană, pentrucă nu a avut bani să plătească scutirea ca pe vremuri (Bibicescu).

Nu mai puțin frămîntat de gîndul plecării e și oricare alt flăcău:

Foae verde măr uscat
Mie cucul mi-a cîntat
Nebăut și nemîncat
La armată de plecat.
Nebăut și neprînzit
Mie cucul mi-a horit
La reghiment de pornit.
Frunză verde flori mărunte
Cîntă cucu'n vîrf de munte
Eu gîndesc că-mi cîntă mie
Și el cîntă a miliție
Și el cîntă la voinici
Care se duc dup'aici.

(C. Ungheni-Argeș).

Umoristic e cîntecul în care naivul și nu prea naivul răcut, își îndeamnă părinții să-l scape dela oaste, dînd bani.

„Vindeți maică testimelu'
De cinstește colonelu'
Să nu-mi taie perișoru.
Vinde-ți, taică, boii toți
De mă scapă de la sorți.
Vinde taică averea
De mă scapă de belea;
— De la toate te voiu scoate;
De la două nu se poate:
Dela sorți și dela moarte".

(Mălureni-Argeș).

E reluarea unui vechiu motiv din poezia de haiducie în care haiducul închis spune lui tată-său să-și vîndă averea ca să-l scape dela pedeapsă. (Em. Picot. Op. cit. 30, Bibicescu op. cit.)

Tot în poezia plecării recrutul poet descrie cu anticipație

greutățile milităriei, încă dela început, raportîndu-se la *amănunte casnice* — mai complet decît în variante mai vechi:

„Foae verde murili
Spală mamă rufili
Că pleacă răcutili.
— Ș'am zis verde matostat
Rufili ți le-am spălat
Sînt pe gard, nu s'au uscat.
— Lasă-le, mamă, mai ude
C'așa-i viața de răcute.
Unde trinu-o hodini
Acolo s'ar mai zbici
Unde trinu-o cantona
Rufili se vor usca.
Și-am zis verde bob negară
Imi fluera trinu'n gară.
Nu fluera să mai stea
Ci-a venit ca să mă ia.
Și-am zis verde bob negară
Cînd puseiu picioru'n scară
Mi-a picat d'o lăcrămioară
Străin sînt și nu știu drumu
Mă duce trinu și fumu.
Mă duce din gară 'n gară
Pîn' la margine de țară.
Foae verde și-o vetruce
Suie, maică 'n deal la cruce
Să vezi trinu cum ne duce
Ne duce din gară'n gară
Pîn'om trece'n altă țară
Und' ne dă pîine amară.
Foae verde mărăcine
Rămîi satule cu bine
Că eu plec mîine din tine.
Tuturor le pare bine
Numai mie-mi pare rău
Că las puișoru meu.

(C. Slătioare-Argeș și Poiana Lacului).

Dupăce regretă satul pe care-l părăsește întîia dată pentru timp așa de lung, noul militar, sentimental, îi roagă pe ai lui să se gîndească la el — și e obsedat mai mult de dorul mamă-sei, — ca și eroul „Mioriții", apoi de al iubitei:

„Foae verde grîu mărunt
P'astă față de pămînt
Fel de fel de traiuri sînt

Dar mai trist și mai amar
E traiu' de militar.
Cînd e dragostea mai dulce
Vine ordin și te duce
Lasă'n drum tată și mamă
Și te duce la cazarmă.
Frunză verde și-o mălură
Maică, măiculiță bună,

Gîndul imediat care impresionează dureros pe tînărul ce a tras sorții e acela al *plecării la drum*.

Această plecare la drum a părut ceva măreț poeților populari de pe vremuri, deoarece drumul era — cum e și azi — încîntător, în țara noastră pitorească, dar mai ales călătoria arătînd vitejia drumețului care trebuia să învingă primejdiile ce pîndeau prin toți codrii.

De aceea vitejii ca Făt Frumos, feciorii de împărat (mai ales cel mic), apoi haiducii, sunt toți călăreți și mereu pleacă la drum îndepărtat — nouă zile, sau nouă săptămîni, sau nouă ani.

Acuma cînd în nouă zile se poate înconjura pămîntul poetul popular par'că intimidat de avion, a mai domolit-o cu lauda calului și vorbește de tren — cu oarecare teamă, încă.

Iar poezia plecărilor la drum nu se mai cîntă ca în feericele timpuri ce credeau în basme. Nu mai avem viziunea vitejilor cari aidoma cavalerilor de odinioară (despre cari ne-a lăsat o artistică mărturisire Dürer) călătoriau printre primejdii și fantasme încurajați de credința și inima lor curată.

Tînărul nostru soldat însă, e îndurerat rupînd pentru doi ani legăturile cu pămîntul unde s'a născut și pe care-l iubește atîta împreună cu tot ce s'a legat de inima lui tînără și iubitoare.

Ia ieși seara'n bătătură
Să vezi cearcănu' la lună
Și pe min' cu arma'n mînă.
Frunză verde foaie lată
Dela mine-a treia casă,
Lenuță, fată frumoasă,
Ia ieși seara pîn'la poartă
Să te mai sărut odată
Că mîine plec în armată
Și rămîi nesărutată.
Frunză verde trei surcele
Du-te neică un'te cere
Că eu n'am nici-o putere.

Eu putere de-aș avea,
Petiția ți-aș făcea
Ași lua coală d'un leu
Și te-aș da, unde-aș vreau eu.
Așì lua coală ș'un timbru
Te-aș da călăraș cu schimbul.
Și te-aș face d'un boboc
Te-aș da călăraș pe loc".

(Stroești-Argeș).

Despărțirea recrutului de părinți e descrisă sobru și totuși mișcător ca și în alte variante culese:

„Foae verde de bujor
Plînge-mă maică cu dor
Că ți-am fost și eu fecior
Ș'am scos boii din obor
Și plugu' de sub șopron
Și ți le-am pus în obor.
Eu de-acas, cînd am plecat
Mi-am lăsat boii 'njugați
Și pe tata supărat.
Am lăsat plugu' în brazdă
Că mi-a venit ordin de oaste.
Ieși, maică, de mă petrece
Dela ușii pivniții,
Pîn'la poarta cazărmii".

(Mălureni-Argeș).

Dintr'un motiv vechiu care se repetă mereu și azi, vedem că *despărțirea de cal*, nu e lucru ușor pentru militar:

„Ș'am zis verde fir mărar
Eu plec, mîndro, militar
Militar la miliție.
Calul meu la cin' rămîne?
Rămîne, mîndro, la tine
Ingrijește de el bine
Pîn'la liberarea mea.
L'aș lăsa la mamă-mea
Mamă-mea este bătrînă
Nu poate 'ngriji de el.
L-aș lăsa la frate-meu,
Frate-meu e om bogat
Ia bastonu' pleacă'n sat
Calul stă nețesălat.
L'aș lăsa la sora-mea,
Soră-mea e fată mare
(Ia papucii în picioare)

Pune furca 'ncingătoare
Și pleacă la șezătoare.
Frate-meu e bețivan
Pleacă călare la han
Leagă pe murgu la prag
El intră în han să bea
El afară o necheza.
El toarnă paharele
Murgu 'și roade zăbalele.

(C. Vădastra-Romanați și C. Mălureni-Argeș).

Iată în sfîrșit că *despărțirea de iubită* e cea mai impresionantă simțire a tînărului care, încă din col. lui Bibicescu spune:

„Nu m'a scris cînd am supt țîță
Dar acum cînd am drăguță".

Fata se oferă, ca și mai de mult să facă și ea armată cu ei, dar acesta o roagă să rămînă acasă.

„Ș'am zis verde ș'o granată
Pleacă Gheorghiță'n armată
Eu rămîi înstrăinată.
Ia-mă Gheorghe și pe mine
Să fac armată cu tine.
Nu te pot mîndruțo, lua,
Că armata este grea.
Tu nu poți purta pușca
Pușca și cu ranița,
Rămîi dar la maică-ta
Pînă m'oiu înapoia".

(C. Rîjlețu, Viercoși—Olt).

Elegia despărțirii e plină de îndoieli asupra viitorului iubirii:

„Tuturor le pare bine
Că plec satule din tine
Numa' mie-mi pare rău
Că mă duc din satul meu.
Foae verde, foae lată
Eu mă duc mîndro 'n armată
Tu rămîi plîngînd la poartă...
Cu părul lăsat la țîțe
Mai pe țîțe, mai pe șale
Să-i faci lu' neica de jale.
De-acu de la 'ncorporare
Și pînă la liberare.

Să te ștergi puică cu mîna
Că nu mă mai vezi cu luna.
Și să te ștergi cu tulpanu'
Că nu mă mai vezi cu anu!
Verde, verde, viorea,
Nu știu, mîndro, de-i mai sta
Pîn' la liberarea mea"...

(C. Poeana Lacului-Argeș).

Spre a nu fi uitată, iubita gingaș cuvîntătoare a cărei durere e arătată și prin manifestări fizice, îi dă un talisman tînărului soldat:

„Foae verde trei agude
In grădina cu flori multe
Se șterge mîndra pe frunte;
Nu se șterge de-asudată,
Se șterge de supărată
Că-i pleacă puiu 'n armată.
Puișor cînd oi pleca
Să dai prin grădina mea
Să-ți dea puica o basma
Și din sîn ce-o mai avea.

(C. Ungheni-Argeș).

Iar tînărul îi lasă dorul lui spre pază-dureroasă moștenire:

„Foae verde mărăcine
Și mai am două, trei zile
Și plec mîndră'n miliție.
Doru' meu cui să rămîie?
Rămîne, mîndro, la tine
Să 'ngrijești și de el bine,
Să-i dai vinișor și pîine,
Cum îngrijai și de mine.

C. Ungheni-Argeș).

Mai întîlnim pe larg reluarea vechiului motiv al talismanului pentru aducerea aminte:

„Spune-mi, pui, cînd mi te duci
Să-ți dau două mere dulci
Unde-i sta, să le mănînci
Să-ți aduci puiule aminte
De-ale noastre dragi cuvinte
Foae verde viorea,
Ionel, cînd oi pleca

Să dai pe la poarta mea
Să-ți dea puica o basma
Cusută de Vinerea
Spălată de Sîmbăta
Să ți-o dau Duminica
Ca să nu mă poți uita".

(Ungheni-Argeș).

Nu putem sfîrși acest capitol patetic fără să cităm două strălucite elegii populare de despărțire, din culegerea d-lui T. Pamfile „Cîntece de țară" pg. 284 și 278, unde se vede că luarea în miliție aduce pentru iubiți o durere năprasnică, fatală, par'că ei nici nu s'ar fi așteptat la ea; și aci durerea e descrisă homeric prin gesturile și atitudinile celor ce sufăr:

„Foae verde busuioc
Rău mai e cînd n'ai noroc.
Pleacă badea'n miliție,
Tot cu rîs, cu veselie,
Pleacă păsărelele,
Cu ele gîndurile.
Frunza'n codru veștejește
Puica la el se gîndește.
Foae verde foi de nucă,
Carnea'n trup mi se usucă.
Nici nu știu cît am de furcă,
Nici cămașa de cusut,
Nici horbota de 'mpletit,
Nici la horă de gătit.
Cînd la horă, badea nu-i,
Și eu mor de doru' lui.
Eu mă uit și la portiță
Și el nu-i nici pe uliță.
Sara mă duc în grădină
Pe vremea cînd dînsu' vine
Și eu mor de doru' lui!"

„Jele-i Doamne, cui i-i jele,
Dar mai jele-i puicii mele
Puicii mele tinerele,
C'o 'nvățai a strînge 'n brațe
Și acum mi-o las acasă,
Cu lacrimi fierbinți pe față,
Cu coatele pe zaplaz
Și cu lacrimi pe obraz.
Tot mă 'ntreabă cu necaz

De ce-o las și un' mă duc?
Un' mă duc și cînd mă 'ntorc
Eu îi zic ca s'o mîngîiu:
— Puiculiță bălăioară,
Să știi puică, că-s catană,
Eu mă duc la cătănie.
— Ba te duci la bătălie
Și de-i veni nu se știe.
Și cînd a zis: nu se știe,
Curg lacrimi pînă'n bărbie".

Dar pe lîngă acest emoționant „adio", în care ni se comunică sincer, intimitatea gingașă a celor doi îndurerați, întîlnim unele versuri, oarecum umoristice de despărțire, de exemplu următoarea laudă a unui oarecare Ghiță, care pretinde că plîng toate fetele de plecarea dumisale — el le vorbește pe scurt, sentențios:

„Cîntă cucul se rotește
Ghiță calu'și pregătește.
Se strîng fetili buluc
Și mă 'ntreabă un' mă duc?
Eu le spuiu: la miliție
Ele plîng și mă mîngîie
Mă 'ntreabă cînd mai viu iară
Eu le spuiu: la primăvară.
Ele plîng de se omoară...

(Ciumești-Muscel).

Ba avem în cîteva poezii spectacolul surprinzător al unor *întruniri feministe* de protestare:

„La cruciulița de piatră
S'adună fată cu fată".

sau

„La puțul cu două zale
Und' s'au strîns fetele toate
Să dea statu 'n judecată
C'a luat băieții 'n armată.
— Ce să ne facem, surată?
Ne-a luat băeții'n armată
Și-am rămas nemăritată,
Și-au rămas țigorili
Să ne poarte florili
Decît floare la țigoare
Mai bine p'o apă mare
Că pe apă 'nbobocește
La țigoare veștejește

S'o trimit pe sfintu' soare
Sfintu' soare-i dogoros
Imi pirleşte floare'n dos.
S'o trimit pe sfinta lună
Sfinta lună-i răcoroasă
Imi duce floarea frumoasă
I-o pune'n pahar pe masă,
Vine puiul s'o miroasă".

(Stlătioarele-Argeş).

Dar, dacă din întrunirea oarecum oficială poezia ni-a comunicat apoi, liric, gingaşa fantezie a fetei credincioase iubitului ei, întîlnim o poezie în care o fată cîntă gingaş şi naiv un fel de petiţie:

„Foae verde doi bujori,
General de roşiori,
Las'armata mai uşor
C'am şi eu un puişor
Să nu mi-l pui înainte
Că e mic şi fără minte
Să nu mi-l pui la mijloc
Că acolo-i mare foc
Să mi-l pui d'o mărgioară
Să mi-l vază tata iară.

(Slătioarele-Argeş).

Un alt ciclu de inspiraţii îl provoacă viaţa din cazarmă, unde întîlnim în primul rînd cîntecul *dorului de acasă:*

„Foae verde griu curat
Rău maică m'ai blestemat
De-am ajuns să fiu soldat
Intr'un codru 'ntunecat
Cînd dă soarele sub seară
Toată lumea-i la plimbare
Numa' eu în patrulare
Cu trei zeci de 'ncărcătoare
Şi-mi fac fetili întrebare
— De ce oftezi, soldat, cu jale
Ori ţi-e grea arma'n spinare?
— Nu mi-e grea arma'n spinare
Dar mi-e dor d'acasă tare".

(Mălureni-Argeş).

In alt loc auzim:

„Cu ce foc să iau din masă
Cind mi-e gindu' tot acasă

(Mălureni-Argeş).

şi pentru fete, că în cazarmă s'a sfîrşit cu iubitul:

„Lasă gîndu' de la fete
Şi fă alinieri drepte".

îşi zice leatul sau se vaetă:

„Că vara care-a trecut
Multe mîndre-am mai avut
Ş'am avut întotdeauna
Dar acum n'am niciuna".

Totuşi din propriile ei cîntece, vedem că i se mai înfăţişează ocazia să spună cîte odată:

Dar acum n'am niciuna".
Ca să văz să-mi iau mantaua
Mantaua şi cu tunica
Că m'apucă ziulica".

■

Dacă am asistat la atîtea căinări despre greutăţile vieţii ostăşeşti, în vechiul regat, cînd e vorba de cîntecele de cătănie din provinciile romîneşti, pe timpul cînd erau subjugate străinilor, tinerii spuneau adevărate bocete:

‚Iar de cînd m'am cătănit
Viaţa mi s'a otrăvit
Că tînjesc în ţări străine.

(Col. Alexandri).

Intîlnim acolo chiar momente de revoltă şi dorinţa de dezertare:

„Să mă las de cătănie
Şi să fug la ciobănie" (id.)

Nu e vorba, izolat intîlnim cazuri de *dezertare* şi acum:

„Pentru tine, Leano, fată
Am dezertat din armată
Vin jandarmii şi mă cată
Doi mă prinde, doi mă leagă
Doi la carceră mă bagă,

Bată-l Dumnezeu să-l bată
Cin' mi-a 'nființat armată".

După această ieșire concordantă cu vederile unor pacifiști dela Geneva, întîlnim chiar o baladă a unui dezertor chipurile din iubire, dar și pentrucă a fost „persecutat" cum zice el savant:

„Foae verde merișor
Ș'am iubit un dezertor
Așa 'nalt și subțirel
Și la față frumușel.
Foae verde măr uscat
La cireșul retezat
Șeade Petrea rezemat
Nebăut și nemîncat
De trei gloanțe împușcat
Iubita-i plîngea la cap".

sau

— „Dece, Petre, ai dezertat?
— Fiindcă am fost persecutat.
— Mai bine persecutat
Decît să fi dezertat.
Foae verde de negară
Stînd de vorbă alaltăseară
Mi l-a prins patrula iară
Mi l'a prins, mi l-a legat
La 'nchisoare l-a băgat
La 'nchisoare cu capac
Unde dezertorii zac
Unde zac, unde bolesc
Fapte rele, făptuesc

(Ciulnița-Ialomița).

Lăsînd la o parte excepțiile ce se motivează cu zicătoarea:

„Pădure fără uscături nu se poate" și mai de mult prin aceea că făceau armata mai mult cei săraci, observăm însă că vechile jelanii ale ostașului sub unguri — unde „cătanele" rimează totdeauna cu sărmanele, — sunt departe de a ne arăta vre-o slăbiciune a caracterului Rominului; din potrivă, arată patriotismul lui prin ura împotriva dușmanului ce-l înjugă 'n țara lui și-l duce apoi în străini „ca pe boi".

¹) V. col. I. Bibescu «Cântece populare din Transilvania» și studiul lui Ionescu Gion, atașat la colecție.

Multe înjurii și plîngeri de cătănie din poezia vechiului regat, sunt inspirate de poezia transilvăneană — sau resturi de inspirații din război. Cît despre calitățile ostășești ale Rominului și despre răbdarea lui de martir în restriște, e prea aproape ultimul război de încercare pentruca să nu le mai elogiem prin cuvinte. Știm că fatalismul și voia bună a soldatului îl fac oricînd să cînte la horă:

„Saltă arma ranița,
Ca să trecem granița".

Dar spre a sfîrși vorbirea despre poezia milităriei, să mai cităm cîteva versuri, din ultimul capitol, *liberarea:*

„Foiță mărăcină
Mai am vre-o două trei zile
Și dau tunul în primire
Sabia la magazie
Și mă 'nsor te iau pe tine.

(Drăgănești).

Incă, în alte versuri, fără să peardă veselia evenimentului, se arată brutal oboseala armatei în contrast cu fudulia perspectivei de a fi țivil.

„Foae verde merișor
M'a cuprins de mîndra dor
Că mai am vre-o două luni
Și-l dau dracului de tun
Am muncit mereu din greu
De-am zis că nu mai sunt eu
Da ei tot nemulțumiți
Cere să fim pedepsiți,
Doamne, par'că-i un an
Pînă cînd m'oiu libera
Să-mi fac iară frezura
Ca să vază mîndra".

(Moșteni-Dîmbovița).

De altfel și fetele așteaptă cu nerăbdare evenimentul acesta și urmările lui — și chiar se spune că odată într'un alt congres cum mai văzurăm:

„S'au strîns fetele din sat:
— Să dăm jalbă la ciocoiu
Și la ministru de răzsboiu
Să dea drumu' la flăcăi
Să ne mărităm și noi
Măi, măi..,

Cereau, pasă-mi-te reducere de termen militar, tot ca la Liga Națiunilor, dar cu condiția absolută ca apoi să se 'nsoare cei liberați, cu ele, pentrucă și ele i-au așteptat cu fidelitate cum susține cam retoric una:

„Foae verde viorele
De cînd te-ai dus băețele
La grumaz n'am pus mărgele
Și'n cosiță floricele
Nici în degete inele
De cînd s'a dus bădița
Mi-e pustie ulița
De cînd s'a dus dumnealui
N'am dat gura nimănui.
De un an și jumătate
De cînd nu mi-a mai scris carte.
Ș'acum mi-a scris pe hîrtie
Că vine din miliție
Cu pușcă și cu sabie.

(Ungheni-Argeș).

Amintim că *influența războiului* resimțită asupra poeziei de moravuri, nu s'a remarcat în acest domeniu prin unele sate decît prin cîteva versuri despre lipsa mîncării *„Numai la pesmet uscat. Și cartof necurățat"*... Totuși, în alte regiuni se află multe pe cît de necunoscute descrieri, ale *luptei pe front*, de un realism sincer, din ultimul războiu:

„Din munții cu viorele
Vin obuze și șrapnele
Sute de mitraliere
Ard frumoase floricele
De sus bat aeroplane
Cu bombe distrugătoare
Jos bat tunuri și ghiulele
Doamne scapă-mă de ele.
Frunzuliță liliacu'
Dă ordine comandantu'
Să cînte goarnele-atacu'
Să dăm pieptu' cu spurcatu'.
Frunzuliță de alun,
Sfinte, ce să vezi acum:
Numai vaete și fum.
Fum e de vaete multe
Și de bombe diferite
Vaetele de voinici
Cari jos rămîn răniți

Mîini și capete tăiate
Și picioare retezate
Capetele strigă: frați!
La păgini nu ne lăsați.
Și mereu înaintați
Pe dușman să-l sfîșiați.
Noi murim nu mai putem
Lîngă voi ca să luptăm
Răsbunare tot cerem.
Care-ți mai scăpa cu zile
Să spuneți pe la copile

Să facă cununi de flori
Să'mpartă la luptători
Care pentru țară mor.
Foae verde bob năut
Să vezi lumea ce-a făcut
S'a tăiat mare și mic
P'o bucată de pămînt.
Ei s'au sfîșiat ca cîinii
S'au făcut mare de sînge
Nu mai are und' se scurge
S'a făcut munte de oase
Din podoaba lumii noastre.
Doamne varsă mila ta
Și scapă toată lumea
Scapă frații pedepsiți
Cari stau pe sus prin munți.

(Vădastra—Romanați).

Alături de această pagină de epopee a războiului în care umanitarismul romînesc detestă măcelul răsboiului cauzat de cei ce atacă cu arme meșteșugite, dar unde strălucește ca un oțel patriotismul fanatic al tuturor pînă și al muribunzilor, întîlnim o altă doină ce cîntă nostalgia de bine, de pace, de casă, dar în viața romînească independentă:

„Foae verde salbă moale
Ce te uiți soldat în soare
Ori ți-e grea arma'n spinare?
Ori ți-e dor d'acasă tare?
— Nu mi-e grea arma'n spinare
Nici mi-e dor d'acasă tare
Dar mi-e greu de ce văzui:
Că dușmanii ne apasă
Țara săracă ne-o lasă.
Pe cale cu bolovani
Nu poți merge de dușmani.

Pe cale, cu mărăcini
Nu poţi merge de străini.
Pe cale cu pietricele
Nu poţi merge de durere.
Dar'ar bunu' Dumnezeu
Să fie pe gîndu' meu
Să scăpăm şi noi de rău
Să mai văz odată casa,
Părinţii şi eu nevasta.

(Vădastra-Romanaţi)

Prizonierii mai mult chiar decît luptătorii de pe front sunt încinşi de nostalgia familiei, şi din tînjirea lor în lipsuri amare isvoreşte poezia strălucitoare de imagini, fantezia clădind speranţe în viitor:

„Frunzuliţă tămîioară
Ileana neichii Ileană
Ţi-am trimis carte poştală
Tocmai din ţara maghiară.
Am făcut munţii mescioară
Şi văile călimară
De ţi-am scris carte poştală,
Scrisă cu condeiu de plop
Să ştii, mîndro, că sunt rob.
Din lacrimi neagră cerneală,
Puiule, să nu se şteargă.
Puntată cu crinăriu
Să ştii, mîndro, că sînt viu,
Adresa făcută albastră
Să ştii că sînt la pedeapsă
Inchis cu sîrme 'mpletite
Şi santinele 'ndoite,
Şi porţile sînt de fier
Zăvoarele de oţel.
Mîncare, sfeclă stricată
Şi c'un sfert de pîine neagră.
Amară şi sfigicită
E din făină de ghindă.
Frunzuliţă bob areu
Nu vrea bunul Dumnezeu
Să mă facă ce vreau eu:
De-o păsărică frumoasă
Ca să sbor la tine-acasă
Să-mi fac cuibu' la fereastră
Să-ţi cînd dimineaţa 'n zori
Cînd a fi ca să te scoli,

Să mă uit pe geam la tine
Să văz dacă plîngi de mine
Şi să viu să cînt atunci
Cînd o fi ca să te culci
Să-ţi şuer doină frumoasă
Lacrimi să te podidească
Gîndind la dragostea noastră.
Foae verde mărgărit
Tu să porţi doliu cernit
Pentru cine te-a iubit
Ş'acu' zace pedepsit.
Cînd oiu scăpa de pedeapsă
Să porţi haine de mătase
Să pui sălbiţa la gît
C'a scăpat al tău iubit
De unde a fost robit".

(Vădastra-Romanaţi)

După ce am reţinut din final explicaţia psihologică a dorinţei de traiu bun după războae, revenind la timpul greutăţilor, să vedem cum familia, de asemenea e doritoare de cel plecat pe front, descriind peirea luptătorilor, cu jale:

„Frunză verde micşunea
Sărmana Oltenia
Ce de foc şi jale 'n ea,
Şi cum să nu fie jale
Dacă tineretu moare!
Că flăcăii tinerei
Se luptă moartea cu ei.
Şi oamenii ceilalţi
Au rămas morţi în Carpaţi,
Iar unchieşii cei bătrîni
Ne-au rămas robi la păgîni.
Au rămas fetili toate
De-şi rugau singure moarte,
Copilaşii mititei
Plîngeau pe părinţi, şi ei!
— Spune, măiculiţă, spune,
Vine tata, ori nu vine?
Vine tata să ne vază
Cu haine şi cu cămaşe?
— Dragii puişorii mei,
S'a dus tat' tău în războiu".

(Vădastra-Romanaţi)

Redăm acum ultima sugestie plină de expresivitate şi pitoresc a războiului, prin jelania unui *rănit* către fratele

mecanic pe care-l roagă să lase trenul mai încet, fără să lipsească gingășia celei mai fine fantezii la începutul ce vorbește de durerea țării:

Foae verde sălcioară
A venit d'o veste-aseară
Pe hîrtie tipărită,
De regina iscălită,
Ca fetele dela țară
Să nu poarte lăcrămioară
Tămîioară, busuioc,
C'a băgat flăcăii 'n foc;
I'a băgat la Nămoloasa
Unde și-a răpus viața,
Mi i-a dus la Mărășești
Să stai, Doamne, să privești
Cum se pun spate la spate
Și-mi aruncă la granate
Iar tunarii bat de moarte.
Ascultă, Doamne, de sus
Doină mîndră de obuz
Bat de sus cu bombe jos
Mi s'a dus ce-a fost frumos
Frunzuliță de mohor
Luptă flăcăii cu dor
Să scape mîndrele lor
Din jugul păgînilor.
Trandafiri îmbobociți,
Trece trenu' printre munți
Cu răniți dela Oituz.
Răniții se văetau
Și la mecanic strigau
Să lase mașina 'ncet
Că-i dor rănile din piept,
Unu' strigă 'năbușit:
Mecanic, frate iubit,
Poartă trinu' liniștit,
Că picioru' drept mi-e rupt
Dela Mărășești din front,
Mîna stîngă retezată
De-o pustie de granată.
Nu izbi vagoanili
Că-mi isprăvesc zilili
Și nu mă știu mîndrili.
Doar o zi să mai fiu viu
O carte să le mai scriu

Să le spuiu cum am ajuns
Din lupta dela Oituz:
Făr'o mînă ș'un picior
Și d'acasă mult mi-e dor,
N'ași vrea, frate, ca să mor
Tocma 'n vîrfu' munților
Fără pic de ajutor.
Decît cu picior de lemn
Mai bine cu flori pe tron
Decît cu mînă de gumă
Mai bine să fiu țărînă.

(Vădastra-Romanați)

Sfîrșim citația fără alt comentar decît tăcerea admirației, pentru spontaneitatea și sinceritatea imaginației realiste și pline de fantezie imaginativă ca în celelalte poezii bune ale poporului nostru.

Sensibilitatea populară se poate cerceta lămurit în împrejurarea facerei armatei, cînd plecarea îl îndeamnă pe tînăr să-și cînte iubirea de locul unde s'a născut și de care se simte atît de legat prin iubirea părinților și iubirea iubitei, ades a soției, precum și printr'un farmec ce nu se poate descrie, apoi asistăm la aspre revolte de pierderea libertății naturale.

In acelaș timp cunoaștem sufletul iubitor al Romîncei care cîntă viers de 'ncurajare a iubitului, dorința de a-l revedea cît mai curînd acasă, cu aceiași iubire, dacă nu l-a putut urma acolo, luminînd cuvintele ei cu o gingășie și o naivitate încîntătoare.

In sfîrșit, o nouă și teribilă încercare de fapte și de suflet a adus-o răsboiul recent și uriaș, punînd în lumină patriotismul doritor de sacrificiu, dar și distincția umanitară romînească.

„S'a tăiat mare și mic, Pe-o bucată de pămînt".

Ca formă unele poezii de militărie ca toate cele populare reținute doar prin memorie, circulă în factură primitivă decenii întregi, cu obscurități cauzate de lipsa de explicațiuni cari se umplu ulterior; variantele aceluiaș motiv se întîlnesc din timpuri diferite pînă azi.

Neologismele acestei poezii de învățăcei în ale tehnicei și noui cunoscători ai orașului, se îmbină cu fantezia. Un exemplu: *„Străin sînt și nu știu drumu, Mă duce trinu și fumu"*, sau, spune călătorul rural: *„Cînd trinu o cantona"* gîndindu-se la cazonul cantonament sau la popasul lîngă căsuța canton. Dar mai ușor numește popasul trenului, cum ar vorbi de boii lui:

„Cînd trinu' o hodinî" sau *„Lasă trinu' mai încet"*.

Menţionăm că milităria ajută circulaţia folklorului, dintr'un loc într'altul ca păstorii, plutaşii şi alţi muncitori ce-şi schimbă locul (zidari, etc.). Aşa că deşi am citat mai mult poezii din judeţul Argeş şi din imprejurimile lui, cele mai multe motive sunt destul de asemănătoare cu ale altor poesii milităreşti din alte judeţe.

Folklorul nepreţuit şi *care nu moare*, cum am văzut din abundenţa inspiraţiei recente, e subliniat totuşi mai ales în jurul oraşelor, prin imitarea nechibzuită a vieţii de la oraş şi aceasta mai mult prin unii din foştii militari, cari îşi înstrăinează intuiţia naturală; — credem că e vorba mai mult de ordonanţe. Se impune deci să se facă cunoscut din cazarmă acestor militari, frumuseţeţa cîntecelor lor ţărăneşti, spre a pleca din oştire cu cultul lor iar nu cu bîlbîirea romanţelor imunde. Iar in sat mai puţină „politică", mai puţină radiofonie şi mai multă încurajare a versului popular de către cei bine ştiutori de carte, cari sunt datori să scrie pe hîrtie, cîntecele frumoase, să le dea la cine le poate tipări, alese. In concluzie, observăm că din cauza ocupaţiei sale agricole şi a sentimentalismului său, poporul nostru nu are temperamental energia de a face poesii răsboinice.

In militărie, trebue să se cînte însă asemenea cîntece, afară de unele motive, din cele pe cari le-am pomenit.

De aceea ca o compensaţie care se impune trebue să intervină poezia cultă cu o inspiraţie călită prin influenţa poeziei altor popoare, cu caracter mai combativ. Actualmente, afară de cîteva poezii clasice, avem atîtea versuri submediocre, în privinţa concepţiei şi mai ales a formei:

„Ţară scumpă, *adorată*" sau „Ţară mare, Imprejur cu munţi...", cari sunt incomparabile şi ca melodie, (ades luată din operete germane) şi ca libret, cu chiotul mîndru al flăcăului plin de viaţă: „Ş'am să plec la miliţie, Mîndro, mîndruliţa mea, Cu flori mîndre 'n pălărie"...

Intr'adevăr, mulţi poeţi „culţi" ne dau versuri cîntate de mii de oameni zilnic, versuri cari îţi impun risul, tocmai în momentul cînd te prepari să primeşti emoţia cea mai sublimă — şi rîzi fără voie, ca atunci cînd citeşti pe piatra de pe un mormînt „ o pozie" stupidă. Aceasta în minutele destinate să 'nalţe sufletul, să-l educe şi să invioreze trupul abătut de sforţări. Şi acest dezastru artistic e impus unor suflete tinere dintre cari cele ale ţăranilor sunt cele mai simple — ale ţăranilor noştri poeţi! Şi în afară de educaţia estetică aşa de abordabilă, cuvintele cîntecului repetate zilnic, adesea în momentul cînd omul nu se gîndeşte la nimic, constitue o influenţă incontestabilă asupra subconştientului — în înţelesul coué-ist, — de aici o nouă necesitate a bunei calităţi a gîndului şi a formei de exprimare din cîntecul milităresc cult.

Să-l aşteptăm. Şi pînă atunci să-l colecţionăm pe cel popular, care atît de adesea e admirabil [1]).

D. AL. NANUL

B I O G R A F I E

VIAŢA UNUI MARE FINANCIAR : BASILE ZAHAROFF

Zaharoff, — azi Sir Basil Zaharoff. O viaţă ce nu se încurcăîn ramuri de arbore genealogic cu rădăcini adînc înfipte încă din veacuri trecute, ca tovarăşul lui — cu adevărat de arme, — Alfred Krupp, de pildă. Nu-şi complică existenţa cu progenituri menite să-i continue opera şi să-i poarte mai departe gloria. Se mulţumeşte cu sine însuşi. Şi dacă părinţii îi sînt pomeniţi, asta-i doar sub titlul de curiozitate profesată de biografi amatori ai inutilelor amănunte şi de banale acte de stare civilă. Pentrucă, în ascensiunea lui Zaharias Baseleios Zaharoff, — născut în 6 Octombrie 1849, la Mugla, în Asia Mică, — părinţii lui, mici negustori, nu joacă nici un rol. Cu oarecare însemnătate s'ar putea mîndri cel mult un unchiu al său, — d. Sevastopulos, negustor de manufactură în Constantinopol, — a cărui tejghea tînărul Basileios o golise intr'o noapte, ca, astfel, cu conţinutul ei, să ia drumul spre Londra. E drept că, din pricina acestei aventuri, era să cunoască rigorile temniţelor engleze dacă tribunalul din Old Bailey, în faţa căruia compăruse, în urma plângerii unchiului său din Galata, nu s'ar fi arătat indulgent. Dar această întimplare, desigur neplăcută, s'a petrecut in anul 1875 şi, de atunci, a trecut destulă vreme ca să se uite. Cazierul lui judiciar, ca să-i spunem aşa, încetase prin urmare să mai fie imaculat. Prevăzut deci cu asemenea referinţe putea fi recrutat de temuta *Secret Service*, — la începuturile organizării acestei instituţii — pentru care era nevoe de oameni destoinici cărora, bine 'nţeles, li se impunea condiţia prealabilei acceptări în ce priveşte elasticitatea moralei curente. Basileios Zaharoff pesemne îndeplineşte condiţia şi iată-l învrednicit cu o situaţie, menită să ascundă pe cea adevărată. Aceasta e o explicaţie ce ni se dă.. Bună, rea, — adevărată sau falsă, — o dăm aşa cum ni s'a servit. Alţii văd în această dobîndire bruscă de situaţie — nu ştim dacă sînt apologeţi sau obiectivi inregis-

1) Publicînd acest articol pentru interesantul lui material, nu ne învoim cu excesiva preţuire estetică ce se dă exemplelor. N. R.

tratori de date istorice, — o urmare a sprijinului pe care puternicul și primul lui protector din Atena, — viitorul președinte de consiliu Skuludis, — i-l acordase. Rămâne, dar, în suspensie un punct de întrebare.. Păstrăm, însă, — pentru buna reputație a viitorului Sir Basil, — această a doua explicație, și o menținem.

Cert e că, doi ani după golirea tejghelei unchiului din Galata, în 1877, iată-l reprezentant în Balcani al societății de arme engleze Nordenfeldt, — societate menită să fericească națiile cu tot felul de muniții: artilerie grea și de cîmp, submarine, obuze de diverse calibre.

Dela această dată începe istoria de vaste proporții a lui Zacharias Basileios Zaharoff.

■

Fără îndoială că, în satul lor din Asia Mică, — în acea Mugla sau Mușlin cum i se spunea locului, — părinții pruncului care la botez primi numele de Basileios nu rîvneau pentru el decît cel mult o dughiană, cu rafturi multe și cu belșug de marfă. Și, mai presus de orice, o tejghea menită să asigure cheltuiala zilei.

Visul le-a fost realizat. In proporții mai uriașe chiar decît își închipuiau. Dar, pînă la această realizare, a fost un drum greu, accidentat, — atît de neașteptat încît ascensiunea lui Basileios pare evadată din paginile celui mai izbutit roman de aventură. Dela 1849 cînd s'a născut și pînă să devină „misteriosul european" și „neguțătorul de moarte subită", Basileios Zacharias, — devenit apoi Zacharoff în iarna refugiului părinților lui în Rusia și, mai la urmă, Basil Zacharoff, voind să dea, astfel numelui o culoare aproximativ europeană, — a făcut de toate. Și pentrucă îndeletnicirile îi erau diverse, școala n'a fost altceva decît o instituție a cărei vizitare n'a constituit pentru Basil Zacharoff decît o întîmplare fără urmări, un accident de foarte scurtă durată, un fapt divers a cărui însemnătate nu se prelungește prea mult în pagini de biografie și nu prea stărue deloc, — sau aproape deloc, — în amintirea contimporanilor lui.

■

In ultima analiză, Basileios se poate socoti ca un om cumsecade dar urmărit de nenoroc. Oricît de ciudată pare această afirmație, ea e, totuși, adevărată. Bine 'nțeles, e vorba de o cumsecădenie relativă și de un ghinion vremelnic. Istoria va fi silită însă să înregistreze și aceste referințe dacă nu vrea să i se schimbe numele in pamflet. Pentrucă, a duce greul unei familii nevoiașe, — cum a fost aceea a lui Basileios, — silită să pribegească din Asia Mică în Constantinopol, din Constantinopol în Rusia, ca apoi să i se piardă oarecum de urmă, în Constantinopol, să cunoască mizeria cea mai cumplită și Basileios să devină, în calitatea lui de ghid în Stambul sau de spălător de vase în birturi, unicul sprijin al acestei familii în statornică legătură cu foamea și cu lipsurile de tot soiul, toate acestea nu se pot numi decît daruri ale nenorocului.

A fost o adevărată binefacere cînd Basileios fu luat de unchiul său, negustor mai înstărit în Galata, în prăvălie. Tînărul nostru dobîndi astfel o viață așezată și visul făurit de părinți la leagănul făcut din scînduri sau improvizat dintr'o albie, părea pe drumul înfăptuirei. Căci acesta era rostul, — să devină și el, mai tîrziu, proprietar de dugheană, ca unchiul lui d. Sevastopulos. Treburile unchiului căpătară avînt și, fără îndoială, se putea mîndri de aptitudinile în negoț ale nepotului.

Basileios însă e mistuit de neastîmpăr. De pe vremea cînd a fost ghid în slujba străinilor veniți la Constantinopol a păstrat, pesemne, nostalgia meleagurilor din apusul continentului. In dughiana unchiului însă, orizontul îi era închis. Nu știm dacă în sufletul lui Basileios s'a dat vreo luptă mai mult sau mai puțin corneliană. Sigur e că, într'o bună dimineață, d. Sevastopulos a găsit tejgheaua goală iar nepotul luase drumul spre Londra. Dar nu apucă să se obișnuiască, fie cît de puțin, cu atmosfera orașului de pe Tamisa cînd o nouă nenorocire îl aștepta. In socotelile lui nu intrase furia ce fusese în stare să stăpînească pe unchiu în fața tejghelei golite. Nu și-a închipuit, desigur, că d. Sevastopulos îl va urmări, că va fi chiar în stare să facă drumul la Londra ca acolo să facă plîngere și că, din această pricină, sărmanul Basileios va fi închis și se va prezenta în fața judecătorilor din Old-Bailey.

O condamnare era sigură. Situația de om liber a lui Basileios Zacharoff se găsea pe muchie de cuțit. In fața judecății acuzatul declară că era în dreptul lui ridicînd din cassă suma ce i se cuvenea în calitatea lui de asociat al d-lui Sevastopulos. Unchiul, îndîrjit peste măsură, nu vedea în fapta nepotului decît un furt pur și simplu. Nu rămînea lui Basileios decît să facă dovada în fața acuzatorului că, în negoțul acestuia, era, într'adevăr, părtaș. Dar, cum putea el aduce această dovadă ? Cîndva, avusese el, din partea unchiului, o asemenea scrisoare. Acum, însă, după timpul petrecut în închisoare, salvatoarea scrisoare nu putea fi găsită.

Dacă într'adevăr, d. Sevastopulos va jura că niciodată nepotul lui nu i-a fost tovarăș, e pierdut. Va depune un asemenea jurămînt unchiul lui ? D. Sevastopulos însă nu e omul care să se sperie de vorbe rostite în fața unei cruci de lemn.

Dar, în ghinionul lui, tînărul Basileios e urmărit şi de un mic grăunte de noroc. Venise la judecată în haine de sărbătoare, — în hainele cu care nu se mai împodobise de îndelungă vreme. Şi în clipa cînd răzbunătorul unchiu pusese mîna pe cruce să jure, se auzi un strigăt de bucurie care, cu siguranţă, o fi fost tot atît de răsunător ca acel scos din bae de compatriotul său Arhimede. Intr'un buzunar Basileios găsise bucata de hîrtie cu care putea face dovada că fusese asociatul d-lui Sevastopulos. Unchiul fu salvat de sperjur şi nepotul, în faţa acestei acuzări năruite, fu achitat.

D. Sevastopulos luă drumul înapoi la Constantinopol.

Şi Basileios rămase în sfîrşit cu onoarea spălată dar fără un gologan în buzunar şi pîndit, de mizerie, pe străzile Londrei.

■

Nu e însă mai puţin adevărat că, din acest moment, putem socoti sfărîmat ghinionul lui Basileios Zacharoff.

Incă o perioadă de doi ani de zile, — ca să precizăm : dela 1875 la 1877, — în care timp se va duce şi'n Grecia, unde-şi va găsi un preţios sprijin d. Skuludis viitor preşedinte de Consiliu, — şi lucrurile se schimbă'n bine. Va mai cunoaşte tot în acest răstimp şi cîteva greutăţi iscate de pe urma trecutului, va înfrunta răutăţile cîtorva oameni, — dar începînd dela 1877, el va izbuti să arunce o prăpastie între ziua de eri şi de azi, şi viitorul Sir Basil Zacharoff intră mai modest, e drept, dar tot îşi face această intrare, în lumea magnaţilor morţii subite, — să se afle adică pe drumul sigur al celei mai autentice fericiri...

■

Lucrurile s'au petrecut aşa: Basileios Zacharoff venise la Atena ca, în faţa protectorului său Skuludis, să se disculpe de o calomnie pe care un rival al său ştiuse să i-o arunce în spinare. Era vorba de o imaginară arestare a sa, de o evadare tot atît de imaginară şi de o presupusă împuşcare a sa de către santinelă. Totul se reducea la o mistificare şi era opera vrăjmaşului său, gazetarul Xenos. Omul politic fu convins de nevinovăţia protejatului său.

Ca întotdeauna, şi de data aceasta Zacharoff fu urmărit de micul lui noroc chiar în clipele de desnădejde.

Skuludis primise tocmai o scrisoare din partea unui suedez, fabricant de arme din Anglia, prin care-i cerea să-i recomande un tînăr destoinic căruia să-i încredinţeze reprezentanţa pentru Balcani. Şi Skuludis se gîndi la Zacharoff, care, pe temeiul recomandaţiei, e acceptat.

Aceasta e versiunea onorabilă după care Basileios nu

dobîndeşte o încredere din pricina unor relaţii cu *Secret Service* ci prin stăruinţa unui viitor preşedinte de Consiliu.

Nenorocul de pîn'acum e înfrînt.

Şi de aci înainte începe fenomenala carieră a acelui care se va numi Sir Basil Zacharoff şi va fi socotit personagiul cel mai misterios al tuturor cancelariilor europene, care va veghea la alcătuirea tuturor bugetelor de războiu la cari va şti, cu o nemaiîntîlnită îndemînare, să atenteze, care va şti deopotrivă, — chiar atunci cînd nu fomentează măceluri — să întreţină starea de spirit strict necesară opulenţei marilor uzini de muniţii, care va pune la îndemîna naţiilor cele mai sigure mijloace de reciprocă distrugere, dobîndind pentru sine titluri de recunoştinţă din partea tuturor aceloraşi naţii astfel înzestrate, care va confunda patriotismul cu debuşeul şi umanitarismul cu dividendele şi care se va înălţa pînă acolo, încît se va uita şi de Mugla, satul lui din Asia Mică, şi de păţania cu unchiul său din Galata, reţinîndu-se doar marile servicii aduse crimelor colective legitimate sub numele de războiu. Titluri suficiente ca să fie înobilat de regele Angliei ca pe cel mai de seamă fiu al Albionului şi din partea Franţei să primească în dar cea mai înaltă decoraţie pe care marii ei cărturari nu o primiseră, — şi asta chiar în ziua cînd în cafeneaua din Rue du Croissant, Jaurès fusese ucis...

E nevoe însă, pentru fixarea personagiului, să reţinem două date din viaţa lui: Anul 1849 cînd Basileios a venit pe lume, — şi această dată o dăm ca, prin defalcare, să stabilim vîrsta exactă a eroului nostru în clipa epicelor lui întîmplări, — 1875 cînd a compărut în faţa judecătorilor englezi, eveniment de debut în viaţa europeană, — şi, apoi, 1877 cînd i se acordă reprezentanţa pentru Balcani a fabricei de muniţii Nordenfeldt. De aci încolo marile lui momente de cuceriri de izbînzi repurtate pe arena comerţului industrial internaţional, de izbutiri pe calea înavuţirei, se confundă cu mai toate zguduirile ce au mistuit naţiile, fie că le-a urmat, fie că le-a precedat.

■

Păstrăm deci în amintire data de 1877 cînd Basil Zacharoff devine, la Atena, voiajorul pentru ţările balcanice a unor muniţii de provenienţă engleză. „Articolul de bătae" — ca să ne folosim de un termen strict al profesiei lui din acea vreme, — e un tun cu tragere mai mult sau mai puţin repede, un tun care, chiar dacă necesită pentru mînuirea lui, prezenţa a patru servanţi, se bucura, totuşi, de o suficientă mobilitate ca să fie acceptat de armatele în pregătire. Ştim ce înseamnă în viaţa Balcanilor acest an, — 1877.

Emanciparea de sub jugul turcesc, în primul rînd, a popoarelor slave din peninsulă și ajutorul dat de țarul Alexandru al Rusiei, moștenitor al testamentului lui Petru cel Mare, în favoarea acestor emancipări.

Numai Grecia sta în espectativă și Basil Zacharoff se afla la Atena. Ochii lumei sînt îndreptați spre bătălia ce se dă în sudul Dunării, — la Plevna. Se părea că de această luptă e legată soarta Turciei care se apără cu o îndîrjire vrednică de laudă. Infrîngerea însă nu întîrzie să vină și popoarele balcanice își capătă independența. Numai Grecia n'a dobîndit nimic.

Reprezentantul lui Nordenfeldt și-ar fi putut nota, atunci, în carnetul său, — presupunînd că ar fi avut un asemenea carnet, pentru eventualitatea unor memorii, — două faze de pe urma cărora el a putut trage un folos egal.

La început, în epoca de espectativă, Grecia socotea că trebue să se înarmeze, pentru preîntîmpinarea oricărui risc, — ca nu cumva în desamăgirea ei Turcia să găsească orașul în Grecia o pradă ușoară. Drept urmare a acestui lucru, în în care pînă mai deunăzi era socotit aventurier, i se deschid, acum, lui Sir Basil Zacharoff, toate ușile ministerelor.

După semnarea păcii, Grecia care se înarmase pentru păstrarea neutralității, își sporește înarmările în vederea unei despăgubiri pe care o nădăjduia și pe care nu îndrăznise s'o dobîndească pe calea armelor. Inarmarea unui popor e, pesemne, aidoma foamei: vine mîncînd. Așa se explică dece, chiar atunci cînd Marile Puteri silesc Turcia învinsă să cedeze Greciei aproape întreaga Tesalie și sudul Epirului, patria de moment a lui Basil Zacharoff tot nu se potolește. Pentru cheltuelile de înarmare, Grecia înscrie 80% din buget. Asta înseamnă că debușeul firmei Nordenfeldt devine, prin reprezentantul ei la Atena, unul din cele mai de seamă. Și, cînd inginerul Nordenfeldt mai face invenția menită să modifice întreaga strategie a războiului naval, — submarinul, — patriotismul lui Basil Zacharoff îl îndeamnă grabnic să vîndă unul poporului său, ceeace bineînțeles, nu-l va opri cu nimic ca, puțin mai tîrziu, să vîndă două submarine Turciei. Se face dovada, dintru început, că industria înarmărilor e destul de internațională ca să nu se lase împiedicată, în drumul ei, de siropoase amănunte sentimentale și de considerații patriotice permanent localizate.

■

Dar, toate acestea nu reprezintă decît o foarte slabă izbutire. Ea începe odată cu mitraliera americanului Hiram Maxim, — această armă de veritabilă tragere repede ce a încîntat statele majore ale tuturor popoarelor. Meritul cu adevărat mare al lui Zacharoff care asistase la experiența lui Hiram Maxim la Viena, a fost de a aduce pe inventator ca tovarăș în firma Nordenfeldt. In 1888, Basil Zacharoff e reprezentantul unei societăți noui, a cărei întocmire e opera lui. Mulțumită mitralierei, proaspăta firmă *Maxim, Nordenfeldt Guns and Ammunition Co.*, va putea ține piept lui Schneider dela Creusot și lui Krupp dela Essen. Voiajorul de comerț e destul de dibaciu ca să introducă noul „articol de bătae" în armata și flota engleză, apoi în Germania, Rusia și Spania. Iar cînd asociația Nordenfeldt-Maxim se rupe în 1890, Basil Zacharoff e destul de bogat ca să poată obține un respectabil pachet de acțiuni menit să-l facă tovarăș al inventatorului.

■

Se înțelege lesne că, în nevoia plasării unor asemenea mărfuri de care firma sa va dispune, — mai ales cînd își va atașa și alte societăți, alcătuind trustul „morții subite", — unicul scop va fi dezlănțuirea războaielor, prelungirea tuturor măcelurilor ori, în cel mai fericit caz, menținerea stării de spirit propice înarmărilor: *si vis pacem, para bellum*, pus în slujba fabricanților de muniții.

E bine să notăm aici societățile în care Zacharoff, alături de Hiram Maxim, și apoi, — după plecarea acestuia din firmă, — împreună cu Vickers, ajunsese să aibă vot preponderent. Ne vom da lesne seama de cîtă politică îndreptată spre ucidere colectivă trebuia cheltuită.

■

Iată tabloul afacerilor grupului Zacharoff la o dată oarecare, — și acest lucru e vrednic de reținut, — anume în ajunul catastrofei mondiale:

In Anglia:

1) Societatea de muniții *Vickers.*
2) Societatea de muniții *Armstrong.*
3) Societatea de muniții *Beardmore.*

In Franța:

1) Societatea franceză *Whitehead.*
2) Societatea *„le Nikel"* — societate cu scop de a furniza material uzinelor de războiu.

In Rusia:

1) Asociat, la uzinele din Reval și Tzaritzin, cu societățile germane Krupp și Ludwig Loewe, — acestea din urmă

fiind şi membri in Consiliul de Administraţie la societatea Wickers.

2) Asociat cu Putiloff.

Se înţelege că, în asemenea condiţii, războiul poate începe. Oriunde ar fi, debuşeul e asigurat şi dacă măcelul se va întinde dealungul întregului pămînt, — cu atît mai bine! beneficiile vor fi cu atît mai sporite, cu cît va curge sînge mai mult, pentru că interesele lui Basil Zacharoff sînt împrăştiate, în toate centrele bătrînului nostru continent.

■

Războiul între Spania şi Statele Unite ale Americei, războiul Burilor, războiul Ruso-Japonez, mai cu osebire marele războiu al popoarelor şi apoi, războaele greco-turc pînă la strălucita biruinţă a lui Kemal Paşa sunt tot atîtea prilejuri de îmbogăţire graţie cărora Basil Zacharoff, devenit baronet britanic şi purtător al celui mai înalt ordin francez îşi poate îngădui, — o delicată atenţie pentru naţiile nimicite... — întemeierea unei catedre de aerodinamică la Sorbona, de literatură franceză la universitatea din Oxford şi una de engleză la cea din Paris, ca să devină chiar, — fără ca nimeni să roşească, — *doctor honoris causa* al celei mai vechi universităţi britanice.

Ca să ne dăm seama ce a însemnat, mai cu osebire marele războiu, pentru dividendele societăţilor engleze de muniţii, notăm aici producţia înregistrată (şi din nenorocire, prompt consumată) în tot răstimpul măcelului: 25.000 tunuri, 240.000 mitraliere, 4 milioane puşti, 258 milioane de obuze, 10 miliarde de cartuşe şi alt numeros material de războí de apă şi de uscat. In această producţie grupul Wickers, reprezentat prin Sir Basil Zacharoff, ia parte cu 100.000 mitraliere, 4 vase de războiu, 3 crucişătoare-cuirasate, 62 bastimente uşoare (pentru că-i şi proprietar de şantiere navale), 2328 tunuri de marină şi de cîmp iar dela uzinele din Weibridge, nici mai mult, nici mai puţin decît 5500 avioane.

■

Azi Sir Basil Zacharoff şi-a dobindit ca să zicem aşa o binemeritată odihnă pe care o gustă, dintr'un jilţ purtat de valeţi, pe coasta de Azur.

A eşit din actualitate. Nu mai fomentează masacre, nu mai cumpără ziare menite să întreţină pentru întreprinderile lui o bănoasă atmosferă, nu mai întemeiază vaste agenţii telegrafice menite să răscolească, la nevoe, întregul pămînt. Se mulţumeşte cu o singurătate bine păzită şi Sir Basil Zacharoff se pregăteşte să intre în lumea legendei. Pentru că

nu poate sta inactiv, pesemne, a finanţat acolo, mesele de bacara şi ruletă din Monte Carlo. E desigur în decadenţă. Nu e însă mai puţin adevărat că şi aceasta a fost pentru el o strălucită afacere şi, — pentru iertarea păcatelor ispăşite pe scaunul de olog, — se cuvine să adăugăm că a fost şi unica lui afacere pacifică, de pe urma căreia nu şi-au zburat creerii decît acei care ar fi făcut aceasta şi fără comandita lui.

S'a mai vorbit de el cu o zimbitoare stăruinţă prin 1924 cînd, într'o zi de toamnă, — la 22 Septembrie, — doi bătrîni se prezentaseră în faţa primarului unei comune din împrejurimile Parisului.

El avea 75 de ani şi se numea *Basil Zacharoff*.

Ea număra cu cîţiva ani mai puţin şi se numea *Maria del Pilar - Antonia - Angela - Patricinio - Simona de Muquiera y Bernette*, văduva ducelui de Villafranca de los Caballeros şi era principesă de Bourbon. Era aceiaşi pe care, cu cîteva decenii în urmă, o întîlnise într'un tren şi care în timpul războiului dintre Spania şi Statele-Unite ale Americei îi deschise toate uşile mai marilor Spaniei. Pentru el Maria del Pilar-Antonia-Angela-Patricino-Simona de Maquiera y Bernette, părăsise curtea regelui şi pe un soţ închis la balamuc ca să urmeze pe Sir Basil Zacharoff.

In faţa primarului din Arronville se legaliză această legătură veche de mai bine de douăzeci de ani.

Şi cînd după un an, soţia lui Sir Basil muri, — magnatul morţii subite, retras în grădinile, bătute de soare, din sudul Franţei, îşi macină o bătrîneţe inutil prelungită.

Murind, Sir Basil Zacharoff nu se va putea mîndri de a fi întemeiat o dinastie. Va putea spune, în schimb, că a fost cel mai cumplit coşmar al acestei lumi frămîntate, că a luat parte, în calitate de creator şi spectator al tuturor dezastrelor aducătoare de bănet, că a pus la îndemîna naţiilor cele mai sigure mijloace de rafinată ucidere şi că, prin aceasta, a binemeritat toate cinstirile şi preţuirile, de cari se poate bucura omul socotit, de lumea noastră, cu adevărat de ispravă.

■

CONSTANTIN LECCA

— Intiiul portretist romin —

Arta modestă din bisericile rustice ale principatelor romine nu putea să determine şi nici să influenţeze realizări plastice mai înaintate.

Cele dintîi manifestări de pictură cultă apar la noi pe de o parte din dorinţa reprezentanţilor protipendadei romine de a lăsa posterităţii chipurile lor portretate, intr'o vreme cînd numai desenul şi pictura puteau să le menţină vie amintirea, iar pe de altă parte din preocuparea culturală şi artistică a conducătorilor spirituali ai ţării.

Meşterii străini care se ivesc la noi pe la începutul veacului trecut aduc cu dînşii această modă a portretului, înfloritoare în toate ţările de cultură ale Apusului.

După producţiunile tipice înfăţişînd chipuri de sfinţi şi imagini ale ctitorilor de biserici, compoziţii în care tradiţiile bizantine se amestecau cu naivitatea artei ţărăneşti, — o artă nouă începe să se înfiripeze şi la noi, reprezentînd mai ales figuri mirate de boeri, în costume orientale sau în haine influenţate de moda Occidentului.

Au rămas astfel numeroase lucrări nesemnate ori datorite unor artişti necunoscuţi, care nu şi-au putut cuceri un loc în istoria artei.

Zugravii şi pictorii de biserici, ridicaţi din mijlocul iconarilor anonimi, înfiinţează acum şcoale de pictură pe lingă episcopii şi mînăstiri, iar artiştii levantini Lapatti, Levaditti, Ioanid şi alţi pictori străini cu reputaţie (Liotard, Raffet, Bouquet, Doussault, Trenk), atraşi de pitorescul ţării noastre, formează gustul artistic al publicului rominesc.

Tot dintre străinii veniţi la noi s'au recrutat şi primii noştri profesori de desen: Wallenstein (angajat la Colegiul Sfîntul Sava, unde va descoperi talentul tînăr şi revelator al lui Theodor Aman) şi Anton Chladec (profesorul de mai tîrziu al lui Nicolae Grigorescu), portretist de mari dimensiuni, iconar şi miniaturist.

Odată cu instituţiile mai înalte de cultură, înfiinţate de domnitorii Regulamentului Organic, s'au pus şi bazele învăţămîntului nostru artistic, — austriacului Wallenstein (Valştain) dela Sfîntul Sava corespunzîndu-i în Moldova veneţianul Sciavoni dela Academia Mihăileană.

Cursurile acestor artişti au stimulat entuziasmul cîtorva fii de boeri, care plecară apoi să-şi complecteze educaţia artistică în şcoalele Apusului.

Compoziţiile romantice preocupă în deosebi pe tinerii artişti.

Intre aceştia se remarcă şi Gheorghe Asachi care, întorcîndu-se din călătoriile sale de studii, inaugurează în arta noastră tabloul istoric alături de pictura bisericească şi de portret. Atraşi de noile forme de expresie, pictorii din principate înapoiaţi acum din Roma, Paris, Viena şi München, aduc o viziune cu totul opusă vechilor canoane seculare.

Imaginile hieratice de odinioară iau de astădată forme vii, transformîndu-se cu desăvîrşire sub înrîurirea romantismului literar.

Se înjghebează astfel o şcoală romînească de pictură destul de naivă, plină de stîngăcii, nesigură încă pe mijloacele tehnice, dar însufleţită de entuziasm şi cutezanţă.

■

Ceiace face Asachi în Moldova, încearcă cu isbîndă pictorul transilvănean Constantin Lecca în Muntenia.

Născut la 18 Decembrie 1810 la Braşov, Constantin Lecca a studiat pictura la Viena (cu profesorul Shamy) şi la Roma.

In legătură cu studiile sale, „Curierul romînesc" din Ianuarie 1830 publică următoarea notiţă:

„O scrisoare din Buda vesteşte că tînărul romin Constantin Lecca, care se îndeletniceşte la meşteşugul cel frumos al zugrăviei, săvîrşind o icoană pe care înfăşişează moartea lui Mihai Vodă cel Viteaz, a început o altă icoană pe care închipueşte pe eroul Ştefan Vodă al Moldovei şi săvîrşindu-l, se găteşte a veni cu amîndouă în Bucureşti, cu gînd, ca pe cea dintîi să o închine şi să o dăruiască şcoalei naţionale din Bucureşti, iar pe cea de al doilea să o închine gimnaziei Vasiliene din Iaşi" [1]).

Iar în „Biblioteca Romînească" din Buda, partea IV-a, 1830, găsim sub semnătura lui Zaharia Karcaleki următoarele rînduri despre Lecca:

„...Aprins fiind de zelul patrioticesc şi vrînd după putere a sluji neamului, (Lecca) a zugrăvit trista şi lăcrămoasa moarte a viteazului principe Mihai pe o pînză de un cot şi jumătate de mare şi spre vecinică aducere aminte, ca un suvenir, a dat-o la şcoalele naţionale din Bucureşti, ca să se pună în şcoale înaintea tinerimei"...

1) V. A. Urechia, *Istoria Şcoalelor*, cit. şi de Ştefan Meteş, *Din istoria artelor rel. rom.*

Mai departe Karcaleki propune:
„A se patroni de naționaliști ca cu ajutorul neamului să poată merge în Italia și Franța pentru întreaga procopsire și covîrșirea acestei măestrii, care apoi să poată sluji neamului ca maister temeinic și profesor tinerimei romînești în această măestrie"".

Trecînd în țară, Lecca se căsătorește la 1836 în Craiova cu Victoria Otetelешanu.
Il găsim apoi dînd lecții de desen la școalele din Craiova (1847).

La 24 Decembrie 1850 domnitorul Barbu Știrbei dă următorul decret pentru organizarea unei galerii de tablouri:

Noi BARBU DIMITRIE ȘTIRBEI,

Cu mila lui Dumnezeu, Domn stăpînitor a toată țară romînească,

DEPARTAMENTUL CREDINȚEI

Bazele unei biblioteci, a unui muzeu de istorie naturală și a unui cabinet de fisică și de chimie s'au pus de vre-o cițiva ani, și aceste trei stabilimente neapărate pentru instrucția publică, se înaintează din zi în zi, prin cumpărături din fondurile școalelor și prin danii generoase din partea iubitorilor de luminarea neamului.

O lipsă rămăsese neîndeplinită, aceia a unei galerii de tablouri pentru studiul tinerimei, care ar avea aplicare să îmbrățișeze această frumosă artă.

Dorind a se pune temelia și pentru îndestularea acestei trebuințe, și a se începe formarea unei asemenea galerii, poruncim acelui departament a se înțelege cu Eforia școaleleor, ca să se adune toate gravurile și tablourile ce a avut școala, să se așeze într'o sală potrivită, după felul și meritul lor, să se înscrie într'un registru șnuruit și pecetluit.

Spre acest sfîrșit, trimitem și noi pe lîngă acest ofis, două tablouri lucrate de doi romîni anume: G. Tătărescu, care se află la Roma cu cheltuiala Sfintei Episcopii de Buzău, și P. Alexandrescu, care dovedind o aplicare și un talent deosebit pentru pictură, se va trimite pe patru ani la Roma, cu cheltuiala din casa școalelor ca să se desăvîrșească în această specialitate, și cu vremea să se deschidă și această carieră tinerimei, pe lîngă altele ce s'au așezat cu noua organizare a școalelor.

Subvenția anuală a acestui tînăr, va fi de două sute galbeni pe an, și se va începe dela 1 Martie anul viitor 1851.

No. 1.752 1850 Decembrie 24

[2]) Ibid.

La 18 Decembrie 1851, Eforia Școalelor îi trimite domnitorului raportul No. 1608, care are următorul conținut:
„Galeria de tablouri fondată după porunca Inălțimei Tale, este destinată cu vreme a sluji și de podoabă națională și de model de studii pentru artiști, ce vor fi înzestrați cu talentul picturii. Pe cît a putut și pe cît a ertat mijloacele pecuniare, Eforia s'a silit a cumpăra, din vreme în vreme, tablouri, după încredințările ce a luat dela cunoscători.
„Acum găsind la d. Pitar C. Lecca, artist romîn, 5 tablouri, din care 2 originale și 3 copiate după modeluri clasice, s'a învoit a le lua cu preț de 30 galbeni fiecare, peste tot galbeni 150; banii însă să se plătească din fondul școalelor.
„Eforia ia îndrăsneala a supune plecat această chibzuire la cunoștința și aprobația Inălțimei Voastre, și vă roagă să bine voiți a-i da înalta deslegare după cum veți bine chibzui". [3])

Intre 1851 și 1859, Lecca funcționează la catedra de desen a liceului Sfîntul Sava din București, elevii săi cei mai distinși fiind Mișu Popp și Theodor Aman.
Activitatea artistică a pictorului nu s'a mărginit însă numai la domeniul didactic. El a continuat să realizeze compoziții istorice, palide scene de ilustrație națională, între care cele mai cunoscute sunt: „Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia", „Incheerea păcii între voevozii rumîni Bogdan cel Chior și Radu cel Frumos", „După bătălia dela Răsboeni", „Mihai Viteazul ucis de Basta", „Descălecarea lui Radu Negru sau întemeerea principatului Țerei Rumînesci".
Pe lîngă tablourile istorice, Lecca a decorat și cîteva biserici, în tovărășie cu Mișu Popp și cu Barbu Stănescu: *Madona Dudu* din Craiova, *Sfînta Troiță* din Brașov, *Curtea Veche, Sfîntul Gheorge-Nou, Răzvan-Vodă, Sfînta Ecaterina* și *Radu Vodă* din București, tîmpla bisericii *Sfîntul Nicolae* din Schei, *biserica din Negoești*, etc...
Deasemeni, el a executat împreună cu Mișu Popp comanda steagurilor pentru armată.
Dar în afară de aceste lucrări, Lecca a realizat pentru întiia dată la noi portretistica de artă.
Au mai fost pînă la dînsul și alți artișiti romîni care s'au străduit să deslege plastic tainele fizionomiei umane.
Nici-unul însă n'a putut ajunge la măestria de meșteșug a lui Lecca.
După o existență fărămițată în satisfacții banale, pictorul s'a stins la 14 Octombrie 1887 și a fost înmormîntat în cimitirul Șerban Vodă (Bellu) din București [4]).

[3]) V. A. Urechia, *Istoria Școalelor.*
[4]) Vd. I .N. Idieru, *Ist. art. frum.* și N. Țincu în „Revista Nouă", Anul VII, No. 2, 1894.

Dacă în tablourile cu subiect istoric artistul nu izbutește să depășească nivelul realizărilor romînești contimporane, în schimb în portret Constantin Lecca atinge un prestigiu european.

Sunt lucrări în care pictorul a știut să-și adapteze paleta după gustul burghezilor și negustorilor cu stare din timpul său, fără să renunțe însă la expresivitatea plastică.

Realismul lui Lecca e complect lipsit de rigiditate.

Marea putere a picturii lui stă în simplitate expresivă a execuției dusă uneori până la migală, dar fără a stărui în redarea amănuntului inutil.

Lecca e un liric al descripției plastice, un compozitor al armoniilor discrete.

Am văzut portretul lui Ionașcu Cupețu din Slatina (terminat de artist în 1860) și al soției sale Neaga; am văzut deasemeni magistrala lucrare intitulată simplu și modest „Portretul unui medic", chipul expresiv al Paharnicului Obedeanu și calmul majestuos al pozei lui Cuza Vodă.

Nicăeri invenția cromatică nu șovăe; nicăeri tehnicul nu înăbușă avîntul artistic.

Imaginile evocate de Lecca în linii, forme și culori trăesc o puternică viață interioară — nu sunt simple fotografii colorate ale personajelor cu vază.

Din opera bogată a acestui meșter atît de puțin cunoscut generațiilor noi, vor rezista cu deosebire cele cîteva zeci de portrete, în care abilitatea plastică se îmbină în chip desăvîrșit cu caracterizarea psihologică.

H. BLAZIAN

■

CRONICA SPORTIVA

VACANȚA UNUI AMERICAN

(Sport-Plajă-Excursii-Călătorii)

Dacă Americanul nu moare sdrobit de munca peste puteri pe care o îndeplinește cu o unică intensitate și concentrare dealungul întregului an, aceasta se datorește în largă măsură faptului că el are cultul vacanței. *Week-endul*, care pentru student durează două zile, Sîmbătă și Dumineca fiecărei săptămîni, precum și lunile de vacanță vărateca sînt în această privință salvatoare. Să mai adăugăm le ele și avantajul că birourile și fabricele își închee zilnic activitățile la ora cinci după amiază, — după opt ore de muncă întrerupte la vremea prînzului doar un ceas — dînd omului posibilitatea de a se primbla, spăla și chiar a ceti înainte de un somn sdravăn? Pe cînd la noi intervalul prea lung din jurul prînzului fărîmițează întreaga zi, nelăsînd muncitorului decît ceasuri de somn, în Statele-Unite timpul este perfect de bine ritmat, munca și recreația alternînd într'un chip întăritor și priveghiind, deopotrivă, nevoile trupești cît și cele sufletești ale cetățeanului democratic. (In asemenea chestiuni trebue căutată eficiența democrației americane și nicidecum în comportările politicienilor).

Dacă lucrurile sînt astfel, vacanța pentru American are în primul rînd un sens higienic, sanitar. Nu este ca pentru Europeni atît un prilej de încîntare și destindere spirituală, de variație intelectuală și mai ales de împlinire, — cît un prilej de reconfortare fizică și de regenerare energetică. Americanul obișnuit, deaceia, în timpul răgazului văratec consideră odihna drept *o trăire animală*, o uitare față de civilizație, fapt necesar unor oameni care participă la o viață socotită artificială, adică depărtată de natură. Vacanța pentru American este compensația aceastei abateri dela natură. Deci *reintoarcerea la natură*.

Cum se face această reintoarcere la natură? In genere, cu ajutorul automobilului care pentru American este tot atît de indispensabil cît melcului conchilia. Automobilul face din American un nomad, care se încarcă împreună cu familia sau iubita pentru a cutreera zile întregi șoselele acelea largi și netede ca'n plamă, oprindu-se nopțile, cînd e mai bogat, în hoteluri, cînd e mai sărac, într'un fel de barăci improvizate

pînă şi în creerul munţilor sau în mijlocul pustietăţilor şi unde pentru bani puţini găseşti un minim de confort. Americanii rareori stau pe loc pentrucă dinamismul lor îi împinge necurmat altundeva. Deaceia, samănă cu ţiganii, automobilul ţinîndu-le lor de cort cît şi de căruţă. Lacurile din Middle-West, descris atît de pitoresc de Sinclair Lewis în *Main Street*, plajele dela cele două oceane care le mărginesc ţara, Atlanticul şi Pacificul, munţii splendizi din Arizona, mînăstirile din California, stîncile pictate parcă în roz sau albastru dn Colorado, grădinile de portocali şi palmieri din sudul Californiei, fluviile din Louisiana şi Missouri, — toate atrag pe turiştii vărateci şi cred că puţini sînt Americanii care să nu fi colindat aceste ţinuturi cu deamănuntul, ajutaţi de automobil şi de prezenţa bărăcilor-hoteluri şi restaurante, aflute unde nu te aştepţi. Pustietate adevărată aproape că nu afli în cele 48 de state americane, unde automobilul şi reclamele sînt prezente şi în creştetul munţilor.

Cînd poposesc la margine de apă sau în creştet de munte, Americanii se odihnesc bine, stînd ceasuri întregi cu faţa la soare într'un fel de beată contemplaţie, negîndindu-se la nimic. Tinerii iubitori de sport caută atunci noui recorduri înotînd sau căţărîndu-se prin văgăunele munţilor. Natura, chiar în vacanţă, este pentru ei o încercare, o provocare pe care socot că trebue să o înfrunte şi s'o stăpînească. Totuşi, în ultimele două decenii, dragostea pentru peisaj nu mai este ceva străin nici Americanilor, care cu ataşarea lor aproape panteistă de această lume, trăesc frumuseţile naturii într'un chip aproape mistic, ceiace pentru cei care cunosc bine pe Anglo-Saxoni nu apare drept ceva nou şi uimitor. Trebue, însă, de reţinut că participarea la natură, la frumuseţile şi variaţia ei puternică, nu are pentru American un caracter estetic şi rafinat cît ceva de îmbucurare animală, de *euforie primitivistă*.

Iar plajele minunate de pe coasta Pacificului, începînd dela San Diego către San Francisco, ţinîndu-se aproape lanţ, atrag zeci de mii de turişti care rămîn acolo dealungul verii. Cele mai frumoase sînt Santa-Monica, insula Catalina, Santa Barbara, ca să nu mai vorbim de Long Beach, plajă şi oraş cu o sută de mii de locuitori, nenorociţi de recentul cutremur. Intreaga lume din Statele-Unite a fost impresionată de devotamentul speakerului dela staţia de radio din Long Beach care în timp ce plafonul se năruia şi casele din vecini pîrîiau, nu înceta să comunice miilor de ascultători amănunte despre cutremur.

Santa-Monica, la vreo treizeci de mile de Los Angeles, din care face parte şi Hollywoodul, este plaja cea mai la la modă. Cluburile de mari bogătaşi se întind pe coastă, secţionînd plaja. Aici artiştii de cinema vin să se „bronzeze" făcînd senzaţie cu nouile costume de bae pe care le lansează. Aici Joan Crawford a lansat o nouă îmbrăcăminte pentru plajă, — pantaloni largi şi pălărie cu streaşină largă ca de cow-boy sau de Mexican. Cluburile sînt extrem de exclusive şi a fi membru într'unele din ele te costă, în banii noştri romîneşti, o avere. Snobismul american culminează la Santa-Monica, precum pe coasta de est la Atlantic City în Florida. Corpul diplomatic şi lumea dela Washington, însă, preferă o plajă mai necunoscută, pe lîngă Long Island. Dealtfel din dorinţa de izolare de vulg, se construesc mereu noui plaje, mai ales pe coasta Pacificului, care astăzi este aproape o plajă continuă din Sud către Nord. La aceste plaje se ţin concursuri sportive, matchuri de înot, tennis, box, se dansează şi mai ales se flirtează. Contemplînd lumea din jurul lor poţi prinde adevărul că în Statele-Unite se creiază o nouă rasă de oameni sănătoşi şi robuşti, înalţi şi plini, care măcar la prima vedere exprimă cu trupul lor sănătatea şi curăţenia. Deaceia s'a şi spus de mulţi scriitori europeni, printre care şi Lucien Romier, că *în democratica Americă frumuseţea nu este în lucruri cît în oameni*. Statele dela Hollywood sînt tipice în această privinţă, căci departe de a fi excepţii ele reprezintă frumuseţea „comună" a Americii. Pe plajele din California sînt sute şi mii de femei frumoase şi robuste ca Joan Crawford, Norma Shearer, Dorothy Jordan, Carol Lombard sau de sportivi ca Buster Crabbe, Charles Roggers, Philip Holmes, — ca să nu mai vorbim de Clara Bow care seamănă cu miile de fete vulgare, capricioase şi impetuoase care se ţin de braţul marinarilor prin locurile de distracţii din jurul acestor plaje, unde nenumărate „montagne-russe-uri", baruri, restaurante, panorame, în sfîrşit, tot felul de distracţii americane se îngrădesc. In această lume sportivă, vie, iubind soarele şi apa, somnul şi recordul, bătrînii nu fac o figură prea bună, căci obosiţi peste măsură, contemplaţia lor aduce ceva cu ramoleala. Cînd Americanul bătrîn ajunge să contemple înseamnă că nu mai poate face altceva mai bun. Deaceia, munca se vede stigmatizată pe întreaga lor figură, doborîtă parcă de oboseală şi menţinîndu-se totuşi în viaţă în virtutea unei inerţii care pare a-şi răci din ce în ce curentul.

Dar vacanţa pentru Americani mai oferă încă o ocazie: aceia de a călători în străinătate, căci fiecare American vrea să cunoască Europa şi mai ales locurile de unde au emigrat bătrînii lui. Bogătaşii pot veni în Anglia sau Franţa orcînd. Dar profesorii şi ceilalţi muncitori aleg vara pentru a traversa oceanul. De aici, pînă la venirea crizei, vapoarele cărau o poulaţie de curioşi, care formau acele regimente de „gurăcască" de care rîd atîta Europenii care se cred fini.

Dar de aceşti „inocenţi" care invadează Europa rîd şi in-

telectualii americani. Mark Twain a rîs poate cel mai mult. Şi cu mai multă pătrundere decît chiar un Duhamel. Ei arată că a voiaja comod, fără niciun risc, escalele stabilite dinainte, cu hotelurile fixate, — nu înseamnă mare lucru. Voiajul ca aventură, numai acela, este instructiv, zic ei. Şi au dreptate. Totuşi, şi aşa, un om care a călătorit e preferabil unuia care crede că numai orăşelul lui are importanţă. Dacă voiajul Americanilor în Europa a comercializat viaţa noastră, silindu-ne să fixăm preţuri chiar pentru lucruri care nu au valoare monetară, în schimb pentru Americani cele văzute în Europa au slujit drept stimul pentru a îmbunătăţi starea din patria lor. Căci aceşti oameni ridicoli au multe ambiţii şi intenţii bune şi văzînd Europa, după pilda ei şi-au înfrumuseţat grădinele, monumentele, casele şi şi-au estetizat existenţa.

Desigur America nu trebue judecată numai după voiajorii pe care îi întîlnim în Elveţia sau la Paris. Mai ales pentrucă pînă mai acum trei ani fiecare American era un voiajor şi se putea deci să cădem peste fel de fel de oameni vulgari şi inferiori. Dar iarăşi nici după bogătaşii aceia suficienţi, care-şi petrec vara pe yachturile lor, staţionînd zile întregi în largul lacurilor de lîngă Chicago sau cutreerînd largul oceanelor. Şi'n America sînt elite intelectuale şi acestea-s, ca pretutindeni, mai reprezentative.

In orice caz pe un om îl înţelegi nu numai după cum munceşte, ci şi după cum se odihneşte. Şi aceasta este cu atît mai adevărat pentru nişte timpuri şi locuri de industrializare excesivă, — cînd şi unde omul devine om ales în clipa lui de răgaz, de *leisure*, cum spun Americanii. Dar vacanţa americană însamnă, în largă măsură, *trăire animală*, adică naturală cît şi *ocazie de instruire, dorinţă de cunoaştere*. Oscilînd şi înfruptîndu-se din amîndouă, Americanul îşi construeşte un fel de nou echilibru, care însamnă deopotrivă sănătate morală cît şi fizică.

PETRU COMARNESCU

■

CRONICA MUZICALA

Mulţimii.

Cor bărbătesc.

Versuri de G. Retezeanu

Toate drepturile rezervate!

Andante. Sabin V. Drăgoi

Tenori I. II.

Basi I. II.

Au cine ştie astări mulţimea'nfometa-ta-tă, Pe-a cărei umeri încă e-roii se usca-ţini — Ţă-rana care dete schinte-ia e ui-ta-tă! Mul-ţi-me fără nume, eu

cresc.

piu mosso

a tempo

Mar-

il canto

ți-e mă în-chin! Martir din alte

tir—

vremuri, cu zâmbet neconrupt— Ar-doarea-ți

Ardoa - re-al

p

sufle-tea-scă, al cărnei tale chin— A-

poco accel.

cresc

tator guri pă-tu-le le dai de se în-frupt—

cresc

a tempo

f

rit

— Mul-țime fără nume, eu ți-e mă în-

rit

Largo

chin!

Ești sim-

Ește sim-bol viu al vi-e-ții,

bol viu al vi-e-ții, și din

și din pieptul tău țâșnesc —

mf

pieptul tău țâș-nesc— Așa precum din

mf

Așa pre-

stân-că i-zvorul crista-lin, Co-

cum din stân-că izvo-rul cristalin,

mori de e-ner-gie e ce munți din loc ur-

nesc. Mulțime fără nume, eu ți-e mă în-

chin, eu ți-e mă în-chin! A-

Tempo primo.

Mă 'nchin

Așa cum râde marea, când luntrea cât o

Mă 'nchin, mă 'nchin, mă în-

Vrea valul să-i învingă, a-

nu-că

chin, mă în-chin! più mosso

șa tu râzi se-nin- De cel ce-și leagă

soartă pe tine să te condu-ca. Mul-

a tempo

țime fără nume, eu ți-e mă în-chin! In-

In-tocmai

cil cant

toemai ca pă-mântul, tu, larmii teme-li-e, In-

să nu ți porți schinte-ia, ce-ar face tot în scrum

Ca el în loc de pară, pri-sos de rodni-

ci - e. Mul-ţi-me fără nume, cu rob îţi

rit. molto più lento

sunt de-acum, — mul-ţime fără nume, cu

molto

rob îţi sunt de-acum! —

Cluj, 8 Mai 1933

Sabin V. Drăgoi

LITERATURA CEHA CONTEMPORANĂ.

In ajunul războiului mondial, în jurul mai multor reviste literare artistice, între care mai însemnată era Umělécky mesicnik (Luna artistică) se grupară numeroşi literaţi şi artişti, care deşi nu formau o unitate în ideile şi în tendinţele lor totuşi se complectau admirabil. Colaborau cu toţii pentru realizarea idealului independenţei cehe, care s'a îndeplinit la 28 Octombrie 1918 şi care dată formează o frontieră atît în istoria politicei cehe cît şi a literaturii. In aceste reviste neoclasicismul lui Langer se intîlnea cu cubismul literar al fraţilor Capek, care cereau crearea unei arte mai libere, cu forme noi şi severe, cu tendinţe de pozitivism. Deasupra acestora plutea ideologia şi abstractul artei lui Filla. Naturalism, impresionism, stilism şi vitalism erau curentele care se împleteau cu cele traditionale în ajunul războiului şi ai căror reprezentanţi au găsit cuvinte de mîngîiere pentru ţara lor, au ştiut să exprime gîndirea intimă şi rugăciunea întregei naţiuni, sentimentele mulţimei de soldaţi cehi siliţi să servească contra dorinţei lor în armata austriacă.

Au cîntat frumuseţea sacrificiului, măreţia eroismului pus în serviciul patriei, siguranţa victoriei şi credinţa în viitorul ţărei. Unii vor să arate eroarea realităţii unei lumi fără Dumnezeu, cînd omul nu este decît un cerşetor condamnat pierzării.

Prepararea libertăţii naţionale şi războiul mondial au distrus pentru moment aceste multiple expresiuni culegînd din ele pe acelea care aveau să fie purtătoarele noilor curente. Voinţa unei noi vieţi a început să creeze o altă literatură după cerinţele ei, care literatură are pecetea vitalismului şi a naturalismului. In strînsă legătură cu aceasta este pragmatismul lui *Karol Capek*, caracterizat printr'un impresionism moral, printr'o aversiune pentru reguli şi disciplină, printr'o teamă de tot ce este nou şi revoluţionar.

Pragmatismul lui K.Capek se transformă în conservatism conturat în lucrarea „Továrny na absolutno" (Uzinele absolutului) ca un ecou al Apusului. Capek a construit maşini vii, un supra om, o femee care trăeşte o tinereţe eternă cîteva sute de ani. Pentru Capek tot ceeace leagă pe oameni, ceeace este legal şi tipic este ceva demodat iar, în om admite numai ceeace este individual şi irational. In povestea „Bozi muk"

(Calvarul) este admirabil redat chinul și sbuciumul sufletului omenesc iar din „Trapné Povidkdy" (Povești chinuitoare) se degajează unele accente sentimentale și morale adresate umanismului. Cu mult avînt tineresc și psihologie vie este scrisă nuvela „Loupeznik" (Banditul). In drama lui se simte marea iubire pentru oameni, iubire născută din sufletul lui experimentat și din intelectualismul lui hrănit cu cea mai subtilă șii largă cultură europeană, din care ajunge uneori la utopii cum este drama „R. U. R." Dela utopie Capek trece la satiră și la ziaristică devenind astfel exponentul profund al ideilor, sentimentelor și evenimentelor zilei. In toate lucrările lui este multă rațiune și vrea să arate forța activă a universului. Un realist și neoclasic prin formă, un dușman al romantismului și al absolutului. Se simte mult influența engleză în opera lui.

Interesant ca foilotenist este fratele său *Iosef Capek* al cărui spirit impregnat de socialism are mult simț și modestie.

In poezie reprezentanții noului gen sunt *St. Neumann* și *Fr. Șramek. Neumann* are tendințe anarhice pe cari le-a exprimat în „Novy Kult" (Cultul cel nou) un organ care unește utopia socialistă cu lupta pentru o plastică și stilistică nouă Este poetul păgîn îndrăgostit de trup și de pămînt, care a slăvit, viața și formele ei în „Pisně o jediné věci" (Cîntece despre un lucru) Cu o frumoasă elocvență lirică a cîntat ura și disprețul burghez, visurile tinereții, utopiile anarhiste și generoase, mila pentru mulțimile anonime ale proletarilor. După ce aduce glorie Satanei se retrage la țară unde cîntă imnuri exaltate soarelui, naturei roditoare și creatoare. Liricul F. Șramek a scris la început versuri cu caracter agitator contra războiului, pe care însuși le-a distrus spre a nu fi întrebuințate împotriva armatei cehoslovace. In romane continuă impresionismul antebelic. In ultimul său roman Tělo (Corpul) e liric, sentimental și senzual, e dornic de o viață mai liniștită și plină de bucurie. In teatru are multă influență scandinavă și rusă. De Cehov se apropie prin absența acțiunei exterioare a personagiilor, lirism profund și redarea intrigilor vieții zilnice. In concepția lumei se apropie de vitaliști, cari nu admit decît o singură valoare: viața. E contra monotoniei vieții. Concretizează totul. Dă tuturor lucrurilor un corp. Citindu-i nuvelele, văzindu-i dramele, vedem și înțelegem intensiv pe eroii săi, serile de vară și auzim parcă murmurul rîului dela marginea satului. Romanul Tělo, este viața corpului și a sexului. Toate bucuriile, senzațiile, și durerile revin la corp. Il preocupă unele scene de război și viața micei burghezimi cehe dinaintea războiului și imediat după el.

Noua generație de după război sub influența ideologiei socialiste și pacifiste și în legătură cu răsăritul, cu poezia Rusiei sovietice crează poezia proletară a cărei ideologie este strîns legată de principiile bolșevice, o lirică care conține frumuseți nebănuite și o simțire adîncă, melancolică și plină de vis. Unii din tinerii cehi atrași de comunism au creat grupa „Devět sil" (Nouă forțe) al cărei reprezentant de seamă a fost *I. Volker*, poetul stins prea curînd și care a îmbrățișat întregul orizont al poeziei postbelice, poetul inspirat de umanism și halucinat de viziunea milenară a comunismului. Imbrățișează în versurile lui toate lucrurile, animalele și oamenii într'un elan de dragoste, de solidaritate și de bunătate slavă, deși puțin naivă și copilărească. Fără a renega viața pe care o iubea și-a deschis sufletul pentru durerea miilor de oameni în balade lirice și epice și suferă aproape fizic de nedreptatea socială. Cercetînd scopul poeziei Volker ajunge la concluzia că aceasta este aparatul de regnerare al omenirei și la căldura poeziei lui se desgheață severa ideologie marxistă, care se transformă într'un ritm nou și viu.

Volker poartă pecetea spiritului european de după război al acestei țări de convalescență, cînd ecoul revoluției părea a-i aduce succesul. Proletariștii au simțit și exprimat toată nesiguranța morală și haotică a epocei după război. Salută comunismul, revoluția socială, blestemă pe cei bogați și suferă cu cei nenorociți. Unii sunt atrași de jazz, circ, exotism și tot ce reprezintă ritmul vertiginos al vieții. Din poezia proletară se degajează un alt curent, poetismul strîns legat de proletarism, căci și unul și celălalt, dar pe căi diferite sunt conduși de aceeași paralelă între artă și viață. Poetiștii cred și ei în poezie ca într'o forță mare, cu noui puteri creatoare de viață. Poetismul cere o poezie nouă, ușoară, fără tendințe și ideologie. Poezia să fie un joc sensibil al imaginației, un joc al deliciilor vieții; sunt adepții civilismului pentru cari patria simțurilor este orașul cu distracțiile, revistele, dancingurile lui.

Intermediarul între proletarism și poetism este *Iosef Hora* prin cele două lucrări ale sale „Struny ve větru" (Strunele în vînt) și „Deset let" (Zece ani). Reprezentanții de seamă ai poetismului sunt *Vitěslav Nezval*, pentru care poezia este o punte între subconștient și conștient, între realitate și amintire, este apoi *Seifert, Biebl, Halas, Zavada* și *Mașek* care a atras atenția prin lucrările sale „Utikej Kaco" (Fugi canare) și „Kysele Hrozny" (Strugurii acri) în cari sub diferitele măști ale veseliei transpiră o ironie aspră sau melancolia chinuitoare a tinereții. Acești poetiști întocmai ca și

fizicianul sau chimistul văd lumea intreagă „sub specia formulelor lor". Poetismul este credinţa in poezia universală. Poetismul are ceva comun cu dadaismul şi cu suprarealismul. Groaza morţii şi a descompunerii, viziunile de război şi risurile sinistre îi persecută pe mulţi dintre ei.

Proza şi drama cehă urmează aceeaşi dezvoltare dar cu un tempo mai lent. Proza cehă e conservatoare în metodă şi în alesul subiectelor. E fidelă realismului. Predomină romanul de moravuri, care reprezintă viaţa diferitelor clase sociale cu nevoile lor, opresiunea politică şi toate trăsăturile vieţii poporului sunt atît de bine redate încît fac din roman un tablou realist al vieţii, un document istoric. In proză predomină naturalismul reprezentat de *Capek Chod* şi *Bozena Benesova*, ale căror romane aduc în literatură interesante tipuri de stoici. Elementul impresionist predomină în lucrările lui *Iaroslav Marie*. Interesant este *Ian Vrba* care cu aceiaşi căldură serie lirică, poveşti, romane sau schiţează tablouri din natură. Un tipic reprezentant al slavofilismului în literatura cehă este *Iosef Holeşek*, care crecetează raporturile între ideile şi viaţa publică a poporului său faţă de celelalte popoare slave, neadmiţînd supremaţia apus-europeană în special pe cea germană.

Faptele eroice ale legionarilor cehoslovaci în Rusia şi Siberia, dragostea pentru patrie şi setea pentru liberarea naţională, conştiinţa acelora care le vorbeşte de tradiţia husită a inspirat pe scriitorii postbelici la crearea unei literaturi noi, beletria legionară, reprezentată în special de *Rudolf Medek*, care se inspiră nu numai din trecutul legendei cehe dar şi din războiul mondial. Impresionantă e drama lui „Pulkovnik Şvec" impregnată de mult slavofilism, naţionalism şi patriotism. Nu are atîta profunzime dar este patetică, entuziastă, vie şi ritmică. Este originală şi lucrarea lui *Haşek* „Dobry vojak Sveic" (Bunul soldat Şveiţ) caşi „Pole orna a valesna" (Cîmpuri arabile şi războinice) a lui *Vancura*, una din cele mai mari figuri ale prozei cehe contemporane. Caşi Dostoievski şi Dickens, Vancura işi alege eroii din pleiada de nenorociţi, cerşetori, idioţi şi umili. Nu sunt eroii a căror durere este teatrală mută sau chiar interesantă ci sunt eroii pe cari mulţimea indiferentă îi consideră ca responsabili de nenorocirile lor şi nu merită să fie plînşi.

In romanele şi dramele „Marhul brutarul" şi „F. C. Balb" toate figurile lui sunt reprezentate grotesc iar lumea e un cîmp imens unde înfloreşte prostia şi pasiunea pentru prostie. Lumea lui e preocupată de sporturi pentru cari campionatele de foot-ball au importanţa unor evenimente mondiale. In „Invăţătorul şi elevul" pune opoziţie între tineret şi bătrineţe, între înţelepciune şi nepăsare. Pentru Vancura obiectele animate şi cele neanimate au aceiaşi valoare. Vancura e un admirator al comunismului idealist.

Sunt interesanţi şi dramaturgii *Iar. Durych* şi *Iar. Hilbert* preocupaţi de idei filozofice şi psihologice.

Critica cehă in afară de cele trei figuri apărute după război este reprezentată de *Şalda*, spiritul cel mai profund, savantul fin, liric dramatic, interpretul ideal al spiritelor largi străine pe care a căutat să le apropie culturii cehe. Şalda e un doritor de artă adîncă, de idei religioase redate în tipul clasicismului modern, inspirat din artă şi din viaţă. Cere literaturii conştiinţă naţională, pe care poporul s'o închidă în cele mai curate şi mai trainice visuri din care se vor naşte cele mai mărețe nădejdi pentru o nouă formă de viaţă, care par că există în sufletul lor ca o mare promisiune. Şalda este creatorul criticei cehe. Işi culege elementele necesare din limba cultă, din psihologie, din studiul criticilor francezi, a esseyştilor englezi şi a filozofilor germani. Dă mare importanţă stilului căci acesta este manifestarea exterioară a individualităţii, a elementului subiectiv. Şalda este cel mai admirabil polemist ceh, are mult sarcasm şi humos ironic şi sălbatec. In essayurile lui se vede marele poet care-şi întinde puterile sale creatoare pe toate terenurile literare. Şalda prin criticile sale uneori severe ştie să încurajeze pe noii scriitori de talent şi să îndepărteze pe cei netalentaţi care încearcă totuşi să păşească pe treptele templului literar.

In istoria filozofico-socială figura grandioasă este a lui *T. G. Masaryk*, spiritul enciclopdic care discută probleme sociale, religioase şi filozofice.

Cu multă căldură este studiată nuvela, care se inpiră din temele trecutului întrebuinţînd adesea şi elementul istoric.

Cei mai tineri scriitori ai Cehoslovaciei de astăzi se inpiră din pămîntul ţării lor, din pămîntul de al cărui parfum sunt îmbătaţi, acolo unde se gustă voluptatea unei clipe petrecute acasă sau în tovărăşia iubitei în mijlocul naturii binevoitoare. Este o poezie optimistă, puţin naivă, dar care anunţă civilizaţia vremei noui, aplecîndu-se cu simpatie spre socialism.

ELENA EFTIMIU

DIN LITERATURA POLONĂ

MARIA DABRAOWSKA

O nuvelistă fină şi plină de sentimentul umanitarist se inspiră în special din psihologia celor din jurul său. Ii place să cunoască lume cu diferite caractere spre a găsi apoi izvoare de inspirație. S'a făcut celebră prin cele două volume „Surisuri copilăreşti" din care este extrasă nuvela de față şi „Oameni de acolo" — nuvele — în cari descrie amintiri existente aevea.

Membră a P. E. N. Clubului, a fost premiată de societatea scriitorilor poloni.

IANEK

Ianek era cel mai dulce copil din lume. Avea trei ani şi jumătate. Tatăl său spunea: „E svelt ca şi cum ar avea opt ani". Şi chiar aşa era. Inalt, voinic, sprinten, purtînd mîndru frumosul cap rotund cu adevărat polonez. Avea părul blond, auriu, ondulat ca brazdele unui cîmp arat proaspăt şi ars de soare şi mergea întotdeauna cu capul gol. De aproape părul era lucios şi mai fin decît mătasea. Ochii erau albaştri şi obrazul roşu- auriu şi neted ca un pahar.

Era voinic. Născut aproape atlet. Ridica cu o mînă un scaun din casă şi-l ducea în ogorul unde păşteau caii sălbateci şi ciudați. Cînd vîntul îi sufla în urechi părea că grădina şi casa alergau în fața ochilor săi iar pădurea cea mare murmura, pădurea pe care nu reuşise niciodată s'o străbată şi care era fiorul nebun al sîngelui din vinele micuțului.

Cînd Ianek împlini doi ani tatăl îl sui pe un cal adevărat.

— Toc! toc! toc!

— Toc! toc! toc! — galopa calul pe pietriş la intrarea în alee. Era primăvară. Arborii erau acoperiți cu frunze mici de un verde palid. Intre ramurile aurii se zărea apa albastră... era cerul. Şi mai departe cîmpul. Şi pe livadă steluțe de aur. Erau flori şi apoi — o altă apă albastră — dar de data aceasta apa era adevărată. Şi în ochii lui Ianek colibele păreau că saltă de bucurie. Pe drum văzu un băiat îmbrăcat în zdrențe care cînta din muzicuță. Ianek striga de bucurie; şi vocea lui nu era copilăroasă ci o voce plină, joasă vibrantă.

— Hop! Eh! Hop! Hop!

Tatăl îl întrebă:

— Unde mergem, Ianek?

Şi amîndoi strigau:

— Mergem la război! la război!

Muzicuța bîzîia de departe ca un țînțar la urechea lui Ianek, care îmbrățişînd coama calului îi păru că aceasta şopteşte: zzz... zz... z...

Tatăl ținea strîns aproape de pieptul său cu o mînă pe copil care auzea inima tatălui făcînd toc-toc. Janek plîngea de bucurie. Tatăl voia să transmită fiului tot ce era mai bun în viața sa. Era un revoluționar care în 1863 fusese rănit la lupta dela Zuromin. Stătuse în pat cîteva luni şi cum se sculă din pat fu luat şi încorporat în armata rusă. La cea dintîi insultă se revoltă față de ofițer, fugi şi rătăci zece ani în străinătate. Incercă toate meşteşugurile pentru a trăi şi se alese cu acea artă măreață de a şti să facă de toate. Janek nu era un vagabond nici un erou dar acestea păreau că există în el căci răsuflau şi clocoteau vesel şi sgomotos de cîte ori vorbea.

Cînd avea trei ani alerga la staul şi cu copiii dădea frîu cailor. Ridica uşor şi punea pe gîtul lor hățurile. Şi atunci cunoscu pe Mihai, băiețelul de opt ani care cînta din muzicuță. Invăță să cînte şi el trecîndu-şi instrumentul din mînă în mînă. Ianek mai bucuros asculta şi apoi cînta. Cînta şi modula cu vocea lui delicioasă de bas fără cuvinte: „oh, uh, uh..."

De acum marea pasiune a lui Ianek era Mihai, un brav tovarăş al lui Ianek. Cei doi prieteni nu voiau deloc să se despartă. Mergeau împreună „la lucru" şi se întorceau dela lucru pe caii dela fermă. Petreceau zile întregi împreună pe cîmp, în livadă şi pădure. Suflau, nechezau ca mînzii, strigau ca păunii şi pe înserate acompaniau cu muzicuțele păsărelele cîntînd uh, uh, uh...

Ianek nu voia să mănînce la masă cu părinții, voia să mănînce cu Mihai şi numai cu el, deşi putea fi şi el invitatul lor.

Işi găsi şi un loc, în sală lîngă scară. Stăteau acolo şi mîncau amîndoi din aceiaşi farfurie. Mihai dădea bucata lui de pîine neagră lui Ianek care în schimb îi dădea pîinea lui albă cu unt. De acolo strigau şi păreau că sfidează un duşman necunoscut. Mama era nebună după Ianek.

— Ianek, eşti odorul meu? — îl întreba.

— Nu.

— Ianek, eşti soarele mamei tale?

— Nu.

— Dar cine eşti tu?

— Sunt Ianek — striga şi se arunca la gîtul mamei ca şi cum i-ar spune că-i voia atîta bine şi pentru totdeauna.

După ce împlinise trei ani numai avea jucării. Il făcea să ridă chiar ideia că ar putea să aibă. Era plin de curaj şi conştient de forţa lui. Mama era nervoasă, se speria repede şi nu admitea ca Ianek să hoinărească pe cîmp, să călărească şi să se umple cu noroi. Cînd n'avea voe să meargă pe cîmp „căci ploua cu găleata" el se îndeletnicea cu un lucru de mînă. Fără a se teme că-şi va lovi mîinile, construia poduri din scîndurile aduse de Mihai dela un scaun la altul şi mergea peste ele; podurile se rupeau şi el cădea cu fruntea însângerată şi palid; dar îşi construia o altă punte în alt loc.

Ianek se scula dimineaţa împins de curiozitatea arzătoare de a şti tot ce se petrece în lume. Ii părea că lumea aleargă, fuge şi că în orice minut de somn pierdea ceva pentru totdeauna şi pentru Ianek lumea toată era numai ceeace el putea „vedea". Mihai privea odată cireşile îngălbenite. „Să mă sui în pom? — întrebă.

— Sue-te, îi strigă Ianek şi se sui şi el. Vibra de bucurie ca o dimineaţă de vară,deşi avea momente cînd se impresiona fără motiv. Aşa odată, într'o zi de toamnă, stătea lîngă pădurice privind apusul înroşit din care părea că se emană un vînt rece. Avea faţa înroşită de reflexe şi ochii mari deschişi. Incepu deodată să urle cu disperare dar cînd mama se apropie de el îi spuse cu o voce ciudată, care parcă nu era a lui. „N'am nimic! Altădată stătea în casă şi vorbea cu mama sa. Şi în timp ce-i arăta castanele ce le culesese sub arbori auzi de afară un lătrat furios. „Bau, Bau"... lătra cîinele Fidelio. Se auziră ţipetele lui Mihai. Intr'o săritură Ianek se aruncă pe fereastră şi se pomeni în curte. Mihai venise să-i vorbească şi cîinele pe care uitaseră să-l închidă îi sări pe spate şi-l aruncă pe pămînt. Deodată Ianek se aruncă pe gîtul cîinelui, care-l muşcă în obraji, provocîndu-i dureri mari. Se aruncă peste prietenul său spre a-l apăra, gemînd — Mihai, Mihai! Şi mama îl duse pe braţe în casă, plîngînd şi ea, el cu sîngele curgîndu-i pe faţă îi striga: — N'am nimic! — „Am alungat cîinele" şi deşi tatăl striga prin casă tare „unde este Fedelio?" Fedelio nu era nicăeri. In urma acestei întîmplări pe faţa lui Ionek rămase o cicatrice.

Veni iarna. O zăpadă albă, aproape albăstruie acoperi toate străzile şi cîmpurile. Minunata linişte a iernii stăpînea lumea. Ianek crescu şi deveni aproape... bărbat. In curînd împlinea cinci ani. Tatăl fiind mai liber se ocupa mai mult de Ianek. Şi făcea aceasta mai simplu, mai puţin pedagogic. Şi era nebun de fericire cînd i se spunea că are un fiu aproape unic în lume. Mergea prin casă şi cînta bucuros melodii triste de soldat. Ii povestea lui Ianek cum în tinereţe rătăcea prin pădurile cu zăpadă, cum se ascundea şi se lupta, cum murea de foame, de frig şi de rănile sale şi cum acum are un fiu — un fiu între fii. Şi acest fiu este Ianek. Intr'o zi tatăl ordonă să se înhame caii la sanie şi luă şi pe Ianek cu dînsul. Numai ei amîndoi, fără mama, ca doi flăcăi. Ianek se ridică în picioare şi salută pe mamă cu bereta pătrată de postav albastru, după obiceiul polonez.

Sania alerga alunecînd pe zăpadă. Frigul era aspru. Aerul lovea pe Ianek în faţă ca nişte cuţite. Cicatricea de pe faţa lui se îngălbeni. Ochii îi străluceau de bucurie ca nişte cristale de azur. Cîmpurile păreau acoperite cu mii de pietre preţioase. Nori de pulbere cristalină acopereau frunzele coniferelor. Ianek ţinea gura deschisă.

— Respir adînc! — striga şi i se părea că aude pe inima lui sunetul pietricelelor îngheţate. Şi în acea clipă moartea trădătoare îl lovi pe gura lui arzătoare.

— Ianek, nu ţine gura deschisă. Inchide-o! Respiră cu nasul — îi striga tatăl. Ianek închise gura şi respira cu nasul. Tatăl îl înfăşură în blană, îi puse la adăpost gura contra vîntului, dar băiatul se liberă de tot şi „încercă" să reziste vîntului îngheţat.

— Ianek, e frumos, nu-i aşa?... Ianek tăcea.

— Nu spui nimic?

— Vorbesc cu sufletul meu.

Apoi din nou.

— Tată, nu auzi că vorbesc cu sufletul meu?

— Vrei să spui că gândeşti, Ianek?

Tatăl privea înaintea sa cu ochii buni, ochii cenuşii mai copilăreşti decît a lui Ianek. Se întoarseră acasă. Din cei doi murgi cădeau fulgi de zăpadă moale ca puful.

— Vei îngheţa! — zise tatăl.

Ianek se uita în jur şi cânta cu vocea lui metalică şi simpatică. A doua zi avea patruzeci de grade căldură. Se sbătea, tremura, se lupta ca un nebun cu duşmanul necunoscut. Ardea, dar era în fire. Striga: Nu vreau... şi toţi se îndepărtau din jurul lui, căci nu voia pe nimeni... Veni un doctor bătrân care adora pe Ianek. Nu ştiu să definească boala. Râdea. Ştie că Ianek e răcit din cauza timpului şi pentrucă obişnuia să meargă desculţ pe zăpadă. Se minuna şi zicea: „E o febră puternică. Nu va fi nimic". Copilul e robust! Şi într'adevăr febra trecu. Ianek se sculă din pat, se îmbrăcă, mergea dispus prin casă şi cînd voia să se ducă prin sală tatăl îi închidea uşa cu cheia. Mama nu-i permitea să iasă din bucătărie şi cînd încerca s'o facă îl certau servitorii. Dar după două zile alerga iar nebuneşte prin grădină. După patru zile febra reveni dar de data aceasta nemiloasă. — Difterie!

Tatăl şi mama erau disperaţi şi nici nu puteau plînge.

Ianek conștient îi consola. Ii puseră compresii calde, spălături în gît, tot felul de doctorii. El lăsa să i se facă totul ca să nu mai lupte cu răul. Incrunta sprincenile blonde și ochii cenușii aruncau scîntei. Sărea pe pat, încerca să se joace spre a distra pe tata și pe mama. Spre seară doctorul pierdu orice speranță. Odată cu apusul intră în agonie. Dela fereastră se vedea apusul înroșit ca o rană. Inălțimile acoperite cu zăpadă păreau violete. Luna se înălța. Ianek simți sentința în ochii părinților și strigă: „ nu voi muri mamă, nu voi muri!" Se închise apoi într'o liniște spăimîntătoare și privi prin fereastra în care lumea pe care o iubea atîta se întuneca trist. Pe la șapte seara ceru să i se aducă în pat surioara de cîteva luni pe care el era obișnuit s'o poarte pe brațele sale voinice ca pe o păpușe. Aceasta a fost ultima lui dorință. Și era atîta autoritate în acel copil. I se aduse copila. Se jucă cu ea și o sărută. Se întoarse apoi în cealaltă parte și adormi asigurînd pe mamă cu duioșie că nu va muri, căci era sigur...

In timp ce Ianek dormea toți erau la picioarele patului; toată existența depindea de pupilele purpurii ale copilului.

Pe seară Ianek începu să se sufoce. Doctorul spuse că Ianek trebue neapărat dus în oraș spre a i se face operație în gît.

— Trebue s'o fac! Aici moare — striga. Tatăl era ca beat; se uita la fereastră. Erau 15° sub zero. Și avea totuși o speranță nebună. Gemea și nu asculta pe doctor. Eși afară în grădină unde era un ger cumplit — sfidînd pe toți dușmanii lui Ianek. Pe mamă au scos-o cu forța de acolo. Medicul plîngea în altă cameră.

La mormîntul lui Ianek creșteau salcîmi mai frumoși și mai parfumați ca ceilalți. Prin ramurile lor păsările sburdau mai sgomotos și cucul făcea mai bucuros cu-cu-cu, ca în alte părți.

Părea că în acești arbori robuști, parfumați și mîndri creștea sufletul vesel a lui Ianek.

Trad. din poloneză de ELENA EFTIMIU

LITERATURA BULGARĂ

Literatura bulgară își are începuturile ei încă din sec. 9. cînd Bulgarii s'au creștinat sub domnia țarului Boris și cînd apar cei doi apostoli din Salonic, Metodiu și Ciril, organizatorii bisericei, traducătorii scrierilor sfinte, creatorii alfabetului cirilic și glagolitic și inspiratorii literaturii religioase sîrbe, ruse și romîne, propovăduită fiind învățătura lor în munții Romînilor de Moznopan.

Sub țarul Simeon se dezvoltă școala de la Preslav iar științele sînt încurajate de însăși țarul, supranumit Noul Ptolemeu. Sub domnia fiului acestuia, Petre, țarul preocupat mai mult de mîntuirea, sufletului izbucnește acea mișcare cu caracter religios-social a bogomilismului, care se preocupă de viața și sufletul omenesc dela cele mai mici și practice probleme ale vieții zilnice pînă la cele mai complicate probleme ale gîndirei și credinței. Idealul lor e un creștinism general care să se inspire din milă și umanitate, adevăr și egalitate. De această mișcare a fost inspirată întreaga poezie populară și mistică a Bulgariei pînă în sec. 18, fiind singura hrană sufletească a poporului și călugărilor, care sufereau de jugul turcesc venit după căderea țarului bulgar sub Bizantini și apoi al Asăneștilor și școala lor de la Tîrnova, și după izbucnirea celuilalt curent religios izihasmul, care cerea apropierea de Dumnezeu prin fapte bune creștinești.

De teama Turcilor cărturarii bulgari își părăsesc patria și se refugiază în Serbia, Romînia sau Rusia spre a-și termina misiunea lor. Intre aceștia ne sînt cunoscute figurile lui Teodosie, Eftimie și Grigorie Țamblac.

Decăzută sub raport politic și cultural Bulgaria își prelungește agonia, apărîndu-și caracterul și obiceiurile și pregătindu-se latent pentru ziua cea mare a desrobirei. In istoria acestei pregătiri rol de seamă l-au avut Balcanii, focarul renașterei lor spirituale și politice — haiducii și guslarii cari cîntau trecutul, deșteptîndu-le conștiința națională.

Epoca renașterii bulgare începe cu Paisie Chilandarul a cărui lucrare „Istoria Slavilor bulgari" scrisă într'o limbă populară, înțeleasă de toți în momentul de cea mai sîngeroasă robie a făcut din figura lui un sfînt patriot. Aproape toți patrioții bulgari cari urmează după Vasile au trăit în țara romînească, care i-a primit cu brațele deschise, a încurajat acțiunea lor revoluționară, dîndu-le posibilitatea să-și publice lucrări și să-și tipărească ziare pentru exprimarea ideilor și dorințelor lor. Romînia era „țara promisă" a revoluției bulgare cum s'a exprimat Boteff către Karaveloff, cei doi fruntași ai revoluției.

In satele romantice din Balcani, între acei ce duceau viața patriarhală mai aproape de realitate, de natură și de Dumnezeu s'a născut marea idee de libertatea întregului popor. Aici s'au născut marii luptători cu sabia sau penița, care prind pulsul vremii, gîndesc alegoric pentru ca prin exemple să redea realitatea concretă. Rakovski, Karaveloff și Hristo Boteff sînt acei, care transformînd istoria în le-

gendă și mit deșteaptă sentimentul patriotic, opera lor devenind evanghelia revoluționarilor. Nu era necunoscută Bulgarilor nici seria de revoluții din Europa care urmează după revoluția franceză și e legată strîns de valul spiritual al democratismului, naționalismului și idealismului, cum nu le era necunoscut romantismul ceh al lui Kolar, mesianismul polonez a lui Mickiewicz și ilirismul croato-sloven al lui Ludevit Gaj, care vorbeau Bulgarilor de sufletul romantic slav.

La pragul Bulgariei sclave stătea Hristo Boteff — la acel al Bulgariei libere era Ivan Vazov, idealistul care credea în om și în puterile lui, utilitaristul care voia ca tot ce a adus în literatură să fie pentru profitul acesteia, poetul care transforma orice freamăt în vers, în poezia căruia trăește întreaga Bulgarie și al cărui roman „Sub jug" (Pod igoto) a fost încununat cu laurii străinătății.

Cu Alecu Constantinoff se închee seria scriitorilor bulgari dintre anii 1800-1900, secol de o desăvîrșită importanță pentru istoria poporului bulgar, căci este acela al frămîntărilor politice, al renașterei bulgare și al realizării idealului național.

Cu această dată începe o nouă epocă în istoria literaturei bulgare. Reprezentanții literaturei secolului trecut erau, preocupați de idee, de subiect, de tendința națională care i-a dus la izbînda sentimentului patriotic și uman, la cei noi predomină poezia, estetica, armonia între formă și subiect.

Secolul de astăzi a fost deschis de trei scriitori care au îmbogățit literatura bulgară cu nuanțe noi necunoscute pînă la ei. Epicul Slaveicoff este martirul care s'a ridicat în înălțimi spre a cădea în adîncuri, în extaz și deziluzie lăsînd urme sîngeroase în opera lui. In Iavoroff, poetul, este încarnat omul nou al Bulgariei care întinde mîna tuturor oamenilor spre a fi înțeles de toți. Este poetul care a avut o adorație divină pentru femee; este acela care a încercat să se elibereze de propria existență și să treacă în sferele luminoase ale iubirei supranaturale.

Eroii dramaturgului Teodoroff caută fericirea în dragoste, în colțul liniștit al casei iar cei nefericiți preferă libertatea. In opera lui dramatică se simte influența lui Ibsen.

După războiul mondial, odată cu schimbările politice, sociale, economice și culturale, noul nerv se simte și în literatură, în inspirația scriitorilor, cari își pun noui probleme și-și crează alte idealuri. Noua generație este înzestrată cu mai mult simț artistic și cunoaște bine literaturile străine, în special pe cea rusă și franceză de cari sînt inspirați. Pentru scriitorii de astăzi literatura nu este o predică națională, sau un centru de agitație patriotică ci este un reflex al individualității artistice, este o predică pentru artă și poezie, un altar pentru cultul frumosului.

Singurul poet al Bulgariei de astăzi care păstrează încă ceva din tradiția antebelică este Ciril Hristoff, poetul „par excellence" care a atins toate orizonturile gîndirei și spiritului bulgar.

Este cel dintiiu care a adus un impuls occidental în literatura bulgară, cel dintiiu cîntăreț al pasiunei și al elanului liber. Inspirat de războI și de tragediile acestuia a descris unele scene care întrec prin impresiunea ce o lasă pe mulți din nemuritorii poeți occidentali. Ciril Hristoff a scris poezii, poeme, balade și teatru în versuri. Ultima poemă „Copiii Balcanului" îl ridică deasupra tuturor poeților bulgari.

Scriitorii mai tineri sînt grupați în jurul mai multor reviste cu caracter mistic, simbolic sau realist. Misticii se inspiră din legendele populare, din apocrife, din literatura indiană și bogomilică. Au intuiție istorică și foarte dezvoltat simțul național. Aduc forme unice în literatură reînviind cele mai frumoase forme și motive din trecutul Bulgariei. Nicolae Rainoff este reprezentantul de seamă al acestui grup. Simboliștii cu Teodor Traianoff în frunte au multă dragoste pentru patrie și suferințele ei în „Regina Mortua", iar „Cîntarea Cîntărilor" este un psalm profetic al viitorului patriei bulgare. Tendințe realiste are Ludmil Stoianoff în drama în versuri „Tomyris" — iar melodia sufletului a cîntat-o Debeleanoff.

Poeții mai tineri scriu la revista „Zlatorog" condusă de Vlad Vasilieff. Un colaborator strălucit al acestei reviste este Niculae Lilieff care exprimă admirabil aspirațiile omului izolat. Este gînditorul transportat într'o lume zeificată. Este meditativă Bagriana în versurile ei „Eternul și sfînta". Este fină și pasionantă Dora Gabe în „Violete" și „Calea pămîntească" cu accente de extaz religios.

In jurul revistei „Streletz" sînt grupați scriitorii influențați de curentele apusene. In special influența germană se simte la Asen Zlataroff care, atît în romanul „Orașul dragostei" cît și în cele două poeme în versuri „Flori pentru el" și „Cîntece pentru ea" își arată preocupările lui de problemele mari care agită omenirea.

Poate că între toate popoarele bulgarii sînt cei mai mult legați de pămînt, despre care vorbește întreaga viață politică și economică, toate cîntecele populare, poveștile și legendele de la crearea lumei, ca de un zeu al abundenței. Romanul bulgar după subiectul lui, inspirat aproape numai de pămînt, se poate împărți în două grupe. Una care se interesează de viața sătească de la țară, și alta de viața inte-

ligenţei de la oraş. Mult mai reuşită este aceea de la ţară foarte bogată în elemente pastorale, poetice. Această mare pasiune pentru pămint se simte în special la Elin Pelin care se inspiră din natură, din energia ascunsă a poporului şi din spiritul sănătos al acestuia. Pune nespus farmec în lucrurile obişnuite şi simple cum este cîntecul privighetorii şi al cucului, melodia apei de la moară, murmurul pădurii. Mult l-a inspirat satul bulgăresc pe care l-a descris din oraş, căci numai aşa l-a putut idealiza şi evita mizeria. In oraş îi răsună mai poetic în urechi dangătul clopotului, flautul păstorului şi behăitul oilor. In oraş fantezia lui păstrează mai frumos izvorul şi cimpul înflorit. Satul bulgăresc de azi cu romantica lui devine ceva real, o problemă socială care trebue deslegată.

Obiceiurile vechi sînt înlocuite cu cele noi.

Pelin iubeşte viaţa patriarhală, păstorească şi agricolă a satului în care s'a născut şi a trăit sub orizonturi largi în care s'a bucurat de abundenţa soarelui, a cerului şi a pămîntului care au devenit pentru el elementele mistice, cari se joacă cu destinele omului.

Pe Elein Pelin l-a interesat ţăranul cu viaţa lui amărită, cu credinţele, obiceiurile, preferinţele şi mistica lui, ţăranul care vrea să se bucure de fericirea ce i-o poate da pămîntul mamă „maicata Zemleà", care îl atrage ca o putere magică — şi tragică care dă şi culege viaţă. In romanul „Pămîntul" a descris admirabil pămîntul şi raportul lui cu omul.

Cea mai mare parte din poveştile lui Pelin sînt imnuri simbolice dedicate ţăranului şi boului, ca doi tovarăşi ce-şi duc cu resemnare aproape nobilă greutatea vieţii.

In poveştile scrise pentru copii şi-a dat toată bucuria, căldura şi entuziasmul, iar în poemele lirice „Trandafirii negri" simbolizează durerea sufletului omenesc, care este veşnică, dar nu disperă, şi este împărţită cu aceiaşi generozitate la toate vieţuitoarele.

Elin Pelin a sesizat şi a reuşit să redea cel mai bine pulsul inimei bulgăreşti, darurile fireşti, mistica, religia şi tipicul poporului bulgar. Opera lui se caracterizează printr'un realism sănătos şi sobru, spiritual şi cu o spontaneitate savuroasă.

Viaţa de la ţară a inspirat şi pe Iordan Iovkov care descrie cu multă ingeniozitate şi sugestive comparaţii viaţa ţăranilor din Dobrogea. Este un stilist care vede totul într'o aureolă de frumuseţe şi-şi adoră eroii descrişi în „Legendele Balcanilor".

Stamatoff a descris viaţa de la oraş cu zbuciumul, cu influenţele şi pasiunile ei în mod foarte realist şi cu fină şi

ironică psihologie în ceiace priveşte chestiunile de dragoste şi rătăcirile ei.

Psihologie complicată şi lupta între bine şi rău aduce Gh. Raitcheff, în romanul „Păcatul" şi „Cîntecul pădurii". Cu artă şi sentiment Const. Constantinoff descrie viaţa satelor ce mor.

Teatrul bulgar este reprezentat de Şt. Kostoff autorul mai multor comedii şi piese istorice, între care mai interesante sînt „Mina de aur", şi de Golemanov. In afară de Stoianoff, autorul dramei „Stăpînii" teatru au mai scris şi C. Kristoff şi Iovcov.

Şi critica bulgară este unul din factorii care au contribuit la înflorirea literaturii bulgare.

Generaţia de astăzi are multe talente reale, dar nu este precizată o formă sau un stil.

Scriitorii se leagănă încă între diferite şcoli şi se aşteaptă marele poet care să dea fizionomia celei mai noui literaturi bulgare.

Luată în întregimea ei literatura bulgară poate fi privită ca un reflex al celor mai de seamă trăsături ale caracterului bulgar îndrăgostit de natură şi de patrie, pasionat pînă la sacrificiu şi revoluţionar, toate adînc pătrunse de suflul realismului. Spiritul lui e îndreptat mai mult spre raţionalism şi utilitarism decît spre iraţionalism. Cînd crează, nu visează. In inspiraţie preferă subiectele ce se văd la lumină ziua, decît misterele nopţii. Ce este problemă trebue clarificat. Şi scos din adîncuri.

Citită şi pătrunsă această literatură are multă afinitate cu literatura romînă,afinitate în simţire, gîndire şi inspiraţie.

ELENA EFTIMIU

■

REVISTA REVISTELOR
R O M Î N E

Spiru Haret

SPIRU HARET, născut la 14 Mai 1851, mort la 17 Decembrie 1912, a fost profesor de matematici la Universitatea din București. Ca membru marcant al partidului național liberal a fost în mai multe rînduri ministru al Instrucțiunii și Cultelor. Organizator plin de merite al învățămîntului romînesc, el deveni conducătorul spiritual al generației mai tinere de învățători.

Spiru Haret s'a străduit să animeze pe învățători și pe preoți la o activitate extrașcolară, în special la ridicarea economică a păturei țărănești. Acest lucru trebuia înfăptuit în primul rînd prin organizarea cooperației. Inițiativei sale, cu o puternică inriurire, se datorește participarea activă a învățătorimii și a preoților la mișcarea cooperativă agricolă din Vechiul Regat.

A luat parte activă și la elaborarea legii din 28 Martie 1903, care se ocupa de băncile populare și care deveni legea principală a cooperației romînești.

Ca om politic activ, Spiru Haret vedea în mișcarea cooperativă agricolă unul din mijloacele cele mai eficace pentru politica agrară a Statului.

Cooperativele de credit, finanțate de Casa Centrală a Băncilor Populare, trebuiau să combată camăta la țară și să contribue la întărirea gospodăriilor țărănești mici și mijlocii.

In broșura sa publicată în 1907, după ultima mare revoluție țărănească, tratînd chestia țărănească și care a stîrnit mare vîlvă, el preconizează înființarea obștiilor de arendare, menite să elimine pe marele arendaș, precum și a obștiilor pentru cumpărarea de pămînt, care trebuiau să contribue la modificarea distribuției pămîntului, așa de inechitabilă pe atunci, în favoarea proprietății țărănești.

Cooperativa agricolă trebuia de asemenea să intervie pretutindeni unde acțiunea izolată a plugarului se dovedea insuficientă, și anume: desfacerea produselor gospodăriilor țărănești, procurarea de mașini și unelte agricole, îmbunătățiri funciare, etc.

O preferință pentru un anumit sistem cooperativ nu a avut Spiru Haret; de asemenea nu s'a ocupat de chestiunile de organizație internă ale mișcării. Pentru activitatea sa de îndemn însă precum și pentru sprijinul prețios ce l-a dat mișcării ca om de Stat, e considerat cu drept cuvînt ca cel mai de seamă apărător și sprijinitor al cooperației agricole în Vechiul Regat.

Gromoslav Mladenatz
(După „Curierul Cooperației Romîne")

Articol publicat în „Internationales Handwörterbuch des Genossenschaftswesens" alcătuit de prof. dr. V. Totomianz, Berlin — pag. 447.

■

Un excesiv moralist admonestează pe d. T. Arghezi.

Broșurica mucegaiurilor lui T. A. este o tristă realitate.

Exceptînd cîteva pasaje, în care forța stilistică nu se desminte și ne prinde, cartea cade'n prăvălire, în domeniul uriciunei.

Stilul este argintealå, aureală; de sub vorbe de argint, fără a sgiria a-păsat, apar icoane respingătoare.

Țigani corturari, hoți liberi și hoți concentrați în închisori („Ca să poată hodini stăpînii"), bătăuși ce iute pun mîna pe cuțite apar; vin și cu parasiții lor, cu — „păduchii".

Cer *mila* cetitorilor?
Eu n'am simțit-o, deși sunt un milos.

Cîteo ochire spre lumea care-i suprimă descopere mizericordia — rece a autorului.

Sunt versuri de scuză socială, ca:

Drum bun! către groapa comună;
Țărina vă fie mai bună
Ca *domnii* ce v'au osîndit,
Ca *preoții* ce nu v'au citit...

Este pricină să plîngem țara și publicul care crede — dacă intr'adevăr crede — că acest fel de literatură merită a fi plătită și cetită, fiindcă ici și colea apare și cîteo idee isteață.

(Gînd Romînesc)

■

Explicație: De ce d. G. M. Vlădescu atacă pe d. Călinescu.

Apariția romanului „Menuetul" al D-lui G. M. Vlădescu a fost — după cum și alții au remarcat — trecută sub tăcere. Așa se întîmplă, de obiceiu, cu scriitorii care nu și-au putut asigura, prin legături de prietenie cu diferiți redactori de revistă și ziar, favoarea de a li se consacra o recenzie, cu prilejul apariției vreunui volum.

Pe de-oparte există o critică pregătită întotdeauna de a devora noutățile literare și pe de altă parte un public cetitor foarte capricios și instabil. Critica literară se pregătește să aștepte evenimentul, dar cînd evenimentul apare nimeni nu-l semnalează. Ar fi o scuză dacă l-ar semnala cu întîrziere, dar, de obiceiu, îl trece sub tăcere. D-l G. M. Vlădescu, obișnuit să trăiască sub zodia „*Tăcerii*" — după cum, de altfel, și-a intitulat chiar un volum, nu face decît să confirme odată mai mult păcatul că fără de relații personale cu criticii și fără de o anumită demagogie melodramatică față de publicul cetitor este foarte greu să te impui, chiar cînd însușirile scrisului te arată că ești un scriitor de valoare.

O rea modestie îl depreciază pe scriitor, după cum relațiile personale, interesate, cu criticii îl scoboară din punct de vedere moral.

Incă n'avem o critică obiectivă și impersonală, care să fie o instanță supremă de judecată a operei literare; astăzi, fiecare recenzent nu este decît un glas răsleț care strigă în pustiu.

Critica literară, — dacă ar fi slujită cu sinceritate și convingere, n'ar trebui să fie crutătoare sau necruțătoare, interesată sau neinteresată, corosivă sau placidă. O critică literară trebuie să fie, întîi de toate, o dovadă de atenție față de munca scriitorului. Criticul, dacă vrea să fie luat în serios, să se străduiască el însuși să ia opera, pe care o discută, în serios.

(Căminul)

■

Dr. N. Lupu.

Dacă, străduindu-ne să definim *Dinamismul*, am căuta un exemplu, care să ne dea concret noțiunea, n'am face o mai fericită alegere decît aceea, pe care ne-o oferă personalitatea șefului partidului țărănesc.

Viața socială în genere, cea politică în deosebi, presupune agitație, moralitate, sub toate formele, fiind de esența vieții însăși; organismele politice, reflectnd mediul în care se desvoltă, trăesc cu atît mai intens, cu cît mai viguros au o dinamică, adecuată și ca funcțiune și ca tempo ritmului colectiv.

Fundat pe acest fapt, de o brutală realitate, Dr. Lupu și-a întemeiat un partid, a cărui existență și ascensiune surprinde pe naivi, dar confirmă premizele celor care adincesc mecanica socială. Șeful partidului țărănesc este intr'o permanență efervescență spirituală; caută formule, care să închidă aspirații, schițează programe care să dea satisfacții, atacă adversarii cari îi stau în cale sau cei pe care îi indică disgrația populară. Nu cruță nimic, ca să capteze o parcelă cît mai mare din voința și nădejdea colectivității.

Massele îl ascultă vrăjite de verbul său colorat, lipsit de eleganţă, dinamizat însă de imagini plastice, originale; subliniat viguros prin gesturi, care simbolizează tăişuri de sabie, răsuciri de pumnal, prelungirea profundului său dispreţ interior; modulat într'un registru vocal, care sare dela notele de pedală la primele note deasupra portativului, scurt, sec, fără pianisime.

Un tribun, care concentrează asupra adversarilor tunetele şi fulgerile unei elocinţe, care pare deslănţuirea vulcanică a unor forţe elementare. Mulţimea se lasă prinsă în virtej şi ameţită, aplaudă frenetic ca sub hipnoza unei sugestii diabolice.

La tribuna parlamentară, adaogă acestor însuşiri, replica promptă, — care deconcertează, intuire rapidă a situaţiilor şi rezistenţa unui temperament, care dezarmează toate atacurile.

Nu arareori a stat singur împotriva unei Camere întregi, răspunzînd tuturora, aruncînd săgeţi ironice, veninoase, utilizînd chiar riposta în forma invectivei, ca să-şi reducă la tăcere adversarii, umilindu-i, exasperîndu-i. Şi niciodată n'a coborît dela tribună, fără să-şi fi spus gîndul întreg.

Totuşi....

Dr. Lupu va mai culege roadele acţiunei sale, în simpatia masselor, mărindu-şi rîndurile parlamentarilor; va înregistra, desigur noui şi răsunătoare succese de tribună.

Energia sa se va irosi însă zadarnic, dacă nu va fi înfăptuit *temeinic* prin opera de guvernare, singura care ierahizează serios personalităţile politice şi le pregăteşte încadrarea lor istorică.

(Democraţia)

■

Artur Gorovei.

Bun coleg, bun la inimă, blajin, fără pic de mîndrie, te lipeşti de el, de cum îl cunoşti. Adevăratul tip al vechiului moldovean. Ca un patriarh, îşi menţine vechile obiceiuri, după cum le-a apucat din bătrîni, masă la timp, culcat la timp, sculat la vreme, cetit şi scris, mai ales, după tipic, nu şi-ar strica rînduiala pentru nimic în lume.

A fost primar, prefect, magistrat şi ca profesiune continuă, avocat, însă nici odată nu şi-a înlăturat timpul necesar pentru cetit şi scris, inerent firei lui, pentru demnităţile ce le avea temporal.

Cărţile noui şi gazetele nu l-au încîntat nici-odată, afară de unele, la care scria, din cînd în cînd, însă numai literatură. Avea şi are o patimă pentru vechi documente, din cari, cetindu-le, explicîndu-le, şi dărămăluindu-le, dădea la iveală, fapte vechi bune de urmat, pilde de sănătate socială, exemple sănătoase pentru cei de azi şi pentru cei de mîne.

A cercetat o jumătate de veac, cu o răbdare îngerească, podurile prefecturii şi ale Tribunalului, pentru a găsi documente, din cari să poată trage o învăţătură de folos. A stat de vorbă cu bătrînii tîrgului, a colindat judeţul nostru şi altele şi, ca albina, a adunat mereu, colinde, cîntece bătrîneşti, zicători, proverbe, obiceiuri etc. pentru ca, cu banii lui, să le lase urmaşilor, prin revista „Şezătoarea", care a avut ca rezultat proclamarea sa, ca membru al Academiei. Şezătoarea este revista, la care Artur Gorovei, a muncit o jumătate de veac, o muncă uriaşă, şi care întrece orice lucrare de acest fel, în materie de Folklor.

Azi, Artur Gorovei, este bătrîn, şi o spun cu riscul de a se supăra de acest adevăr, dar ca muncă pe ogorul apucat, este tot tînăr, munceşte mereu şi nu are mai multă bucurie de cît cînd a mai găsit ceva din vechi şi din bătrîni, ca să mai adauge la comoara strînsă cu atîta trudă, pînă acuma.

Cînd ne întîlnim, începe de departe să rîdă cu ochi, inimă şi suflet, şi luîndu-mă la o parte, îmi spune că a mai găsit ceva prin arhivele vechi, că la Divanul Ad-hoc, au fost 17 alegători şi voturi exprimate au fost 26, că primul primar al Fălticenilor a fost evreu, dat fiindcă nici un romîn nu ştia carte, că... în fine multe altele, şi cu atîta bucurie de par'că ar fi găsit o comoară sau ar fi fost ministru.

Nu se împăca cu profesiunea de avocat, pentru că nu a înţeles niciodată să ceară onorar, şi nici să piardă un drept, atunci cînd era convins că-l are netăgăduit. Era duşman al politicei pentru că nu admitea tragerile pe sfoară, protejările fără temei, minciuna şi egoismul, inerente acestei aşa zise profesiuni.

Ţinta lui Gorovei era să lucreze pentru alţii, să muncească pentru cei ce vor veni după el, şi datorită acestei preocupări, s'a sacrificat pentru copii, a muncit o viaţă întreagă pentru a scoate la iveală exemplare bune pentru viitor, din hrisoavele hărţuite de el cu o muncă titanică, dînd, prin aceasta o pildă neprecupeţită de muncă, cinste, şi altruism.

Acesta este Artur Gorovei şi la serbarea ce se dă în cinstirea lui ca bun prieten şi coleg, dacă-mi dă voie să iau titlul de prieten, ceiace mă mîndreşte mult, nu pot să-i urez decît mulţi ani, şi multă sănătate, pentru a *fi* mereu de pildă concetăţenilor, prietenilor şi întregei vieţi romîneşti, pe care a cercetat-o cu atîta drag şi a muncit aşa de mult.

Tîrziu de tot, şi doresc să fie cît mai tîrziu, o placă de aramă aşezată lîngă aceia a nemuritorului nuvelist Nicu Gane, va spune celor ce vor veni după noi, cine a fost Artur Gorovei.

(Înmuguriri)

■

Lecturile particulare în licee.

In ordine de preferinţă *literatura de imaginaţie ocupă locul prim.* Toţi elevii o citesc, unii — cei mai mulţi dintre ei — rămînînd în acest unic domeniu. Se citeşte în special *proză*, deşi cîţiva preferă poezia, „pentru muzicalitatea şi nesfîrşita armonie.." ce se desprinde din ea (răspunsul mi se pare prea livresc pentru a fi complet sincer), deşi altul arată ca lectură preferată, carte de căpătîiu cum s'ar zice, „Poeziile" lui Eminescu, deşi, înşfîrşit, unul preferă poezia meditativă, fără a aminti, fiindcă nu-i cunoaşte, pe Tagore sau d. e pe Rilke. (Vezi tabloul No. 2 A.).

Elevii dau o bibliografie foarte bogată din autorii clasici romîni a căror operă trebue s'o cunoască, fiind impusă de programă şi cerută la bacalaureat. Transpiră însă simpatii mai pronunţate pentru proza lui *Brătescu-Voineşti*, ai cărui eroi umili impresionează la vîrsta aceasta şi pentru poezia lui *Eminescu* şi *Oct. Goga*, fără a neglija şi poate gustînd mai mult pe scriitorii moderni: L. Rebreanu, I. Teodoreanu, M. Sadoveanu, C. Petrescu, etc.

TABLOUL No. 2 *A*)

GENUL LECTURII		CLASA		
		V	VI	VII
a) Lit. de imaginaţie	poezie	34	27	25
	proză (nuvelă, roman)	37	36	32
b) Lit. de documentare	cu fond istoric	3	5	5
	biografii	2	3	5
	călătorii şi aventuri (cu fond real)	4	6	10
c) Lectură ştiinţifică şi morală	literatură religioasă şi morală	2	5	1
	filozofie	—	12	10
	critica literară	4	9	16
	ştiinţe economice şi sociale	—	4	1
	ştiinţă propriu zisă (biologie fizică, geografie)	2	9	7

Dintre autorii streini cele mai multe sufragii le 'ntrunesc cărţile lui Dumas (tatăl şi fiul); „Dama cu camelii" pare a pasiona încă şi generaţia aceasta, apoi Hugo, Dostoiewsky; Schopenhauer alături de Dekobra, Shakespeare în tovărăşia lui Remarque, Racine, Homer, Proust Maupassant, Gorki, Flaubert; Faust a lui Goethe alături de romanele lui Edgar Wallace. Un amestec puţin omogen şi determinat — se pare —

mai mult de simplul hazard, ceeace sugerează nevoia de elaborare a unui plan metodic în ceeace priveşte îndrumarea lecturilor tineretului, plan ce s'ar putea executa mai comod şi mai efectiv, în acelaşi timp, prin înzestrarea şcolilor cu biblioteci de clasă, cari să cuprindă nu numai liste de autori din antologii, unde însă cărţile reprezentative să fie distribuite după gradul de desvoltare intelectuală şi după nevoile practice şi psihologice ale elevului.[1]

Sunt uimitor de puţini aceia cari citesc vreo revistă literară, cu toate că cunosc existenţa acestora. Cred că revistele nu se abordează fie din lipsă de timp disponibil (cîţiva se plîng timid de programa prea încărcată), fie din lipsa de interes chiar a părinţilor intelectuali faţă de asemenea publicaţii, fie însfîrşit din cauza aceluiaş utilitarism, care-i îndeamnă să întrebuinţeze bine timpul, revistele noastre literare, în majoritate, reprezentînd curente necristalizate, vagi şi fără acces, deocamdată, în programa şcolilor. Răul s'ar putea îndrepta printr'o organizare mai raţională a bibliotecilor şcolare, după modelul bibliotecilor publice: o sală de lectură deschisă permanent, cu reviste literare şi ştiinţifice la dispoziţia elevilor. (Vezi tabloul nr. 2. B).

In ordine de preferinţă — ca gen de lectură — urmează, evident, cărţile de critică literară, apoi cele filosofice, călătorii şi aventuri, biografii şi lecturi istorice; foarte puţin se citesc ştiinţe economico-sociale (deşi cei mai mulţi vor îmbrăţişa cariera de advocat) şi destul de puţine cărţi de ştiinţă propriu zisă. Din înşirarea cărţilor şi autorilor din acest domeniu, mai ales, reiese o orientare insuficientă. Elevii îşi dau seama de acest neajuns şi semnalează cu amărăciune şi scumpetea excesivă a cărţilor de ştiinţă.[2]

TABLOUL No. 2 *B)*

R E V I S T E	CLASA		
	V.	VI.	VII.
Revist- muzicale	—	1	—
Adevarul Literar	5	7	4
Ziarul ştiinţelor şi al călătorilor	3	1	2
Science et voyage	—	—	1
Je sais tout	—	1	—
La science et la vie	1	—	—
România literară	—	—	1
Viaţa romînească	—	1	2
Gândirea	—	1	—

[1] Tocmai acest principiu m'a îndemnat să înfiinţez — de 'ntîiaşi dată la liceul nostru „Em. Gojdu" — biblioteci de clasă pentru întreg cursul superior încît acestea, în sfîrşit, funcţionează din anul şcolar 1930-1931, dar complectarea lor urmează să se facă an de an, potrivit listelor ce am prezentat direcţiunii şcoalei, cu un număr ce variază între 850—1000 volume, de clasă.

[2] In această privinţă starea dela noi pare a fi un simptom general.

■

Strigoii latinişti sau „Propunere Academiei romîne" la problema limbei şi ortografiei romîne.

Limba romînă, ca şi poporul romîn, a fost dela urzirea ei neîntrerupt între cele mai vitrege împrejurări. Izolată total de latinitate, în mijlocul revărsării de o mie de ani a atîtor limbi străine şi duşmane, cetăţile şi civilizaţia latină distruse, mai apoi sub jugul limbei slavone atît în biserică, cît şi la conducerea provinciilor ajunse de sine stătătoare (pe cînd celelalte limbi surori neolatine au avut în biserică şi administraţie limba mamă latină), iar mai pe urmă supusă la încercări conştiente de sugrumare şi desnaţionalizare, latinitatea limbei noastre a avut mult de suferit.

Ajunşi la conştiinţa naţionalităţii şi latinităţii noastre şi cu înfăptuirea idealului naţional şi la putinţa de a ne cultiva limba prin şcoli aproape pe întreg teritorul daco-romîn, aveam datorinţa să adunăm şi să salvăm tot ce a rămas romînesc de pe urma atîtor influenţe străine şi

duşmane şi să curăm grîul romînesc de neghină, şi cel puţin de balastul de străinisme de prisos. In loc de aceasta şcoala fonetistă a încetăţenit şi se continuă în Romînia idealului naţional chiar contrarul: cultivarea neghinei şi sugrumarea cuvîntului romînesc, cum am arătat în lucrarea mea: „Ortografie" (Cap. XI), „Dela ortografie la limbă" şi „La problema limbei". Ajunge să amintim aici cazul cel mai revoltător: înlocuirea „cugetărei" şi „cugetului" romînesc cu ungurismele „gîndirea, gîndul („romînesc"?!), care e o adevărată crimă în contra limbei şi naţionalităţii noastre. Mai amintesc aici, că în publicaţiunile „Astrei" pentru popor am văzut ungurismele: „hasnă, feleleat, marhă..." (folos, răspundere, vită).

Pentru ca limba literară să nu degenereze în modul acesta în un jargon ţigănesc, cum am arătat, se impune ca Academia să stabilească odată limba literară romînească, cum a făcut Academia maghiară pentru limba lor, în lipsa unor opere clasice vechi ca „Divina comedia" pentru limba italiană.

Am înaintat această propunere Academiei avînd unele indicii că Academia nu poate fi contra, deşi nu s'a rostit formal. La o conferinţă a estensiunei universitare d. prof. S. Puşcariu, care redactează Dicţionarul limbei romîne, ne-a relevat ca un fapt îmbucurător, că cu tot numărul mare de străinisme, din cauza circulărei mai mari a cuvintelor de origine latină, a putut constata că în scrisul romînesc aceste-a formează cam 80%. Dacă acest fapt e îmbucurător, cum credem şi noi, atunci Academia nu poate vedea nepăsătoare cum se reduce idioţeşte (fără nici o nevoie) acest procent latin, caracteristic unei limbi neolatine. Acelaşi lucru apare şi din testamentul lui dr. C. Păcurar-Bianu, acceptat de Academie.

Eu am întreprins o asemenea lucrare de selecţionare a limbei şi o pun bucuros la dispoziţia Academiei, dacă aceasta va afla de bine şi se va rosti în acest înţeles. Nu trebuie să ne preocupe ce vor zice toţi scriitori şi gazetari incorigibili. Limba selecţionată de Academie va fi obligatoare pentru cărţile de şcoală şi generaţia de mîne va vorbi şi scrie o romînească mai curată. Nu se poate tolera ca jargonul dela „obor" să ni-se impună drept limbă literară. Accentuez de nou, că *prin cuvîntul romînesc (neolatin) viează şi se afirmă limba romînă ca limbă neolatină şi prin limbă naţionalitatea.*

Pentru redactarea Dicţionarului adevăratei limbi romîneşti însă avem lipsă în primul loc de o ortografie adevărată, căci încă nu avem decît simple grafii... Cînd azi orto(?)grafiăm „rîzând", şi ni-se poate spune (Candrea, Dicţ. enciclopedic) că mîne vom scrie (rîzînd), şi asta va fi tot ortografie, şi tot fonetică — asta una e mai presus de orice îndoială, că aşa ceva numai ortografie nu se poate numi. A scrie cu *a (văd)* un sunet, care derivă din *e* şi revine la *e* în flexiune *(vede)*, sau tot cu *a* *(cuvânt)* un sunet care derivă din *i* *(cuvinte)*, sau cu *î (lăudînd)* un sunet, care derivă din *a (lăuda)* — asta nu e ortografie. In o ortografie adevărată literile nu pot fi indiferente, cum le consideră grafiile aşa numite fonetice. Numai atunci ar fi indiferente pentru sunetele *ă*, *â*, dacă aceste ar fi originare şi neschimbate în flexiune. Nici o ortografie fonetică nu va putea îndupleca pe Germani să scrie „kleinere, kleinărăn", cum scriem noi „nimeni, nimănui". Nici o autoritate nu poate preschimba în ortografie o simplă grafie bazată pe regule arbitrare, cu desconsiderarea legilor fonetice şi gramaticale ale limbei romîneşti, fără de cari nu se poate dura o ortografie adevărată. Nu e ortografie a scrie după urechi: „fie, studie", cînd după gramatică subjonctivul pers. 3 la conj. II, III, IV se face cu *ă* şi tot aşa aoristul pers. 3 la conj. I, deci corect ortografic şi gramatical e „fiă, studiă", pentru rostire ajunge regula fonetică, că *ă* (şi *ĕ*) precedat de *i* nu se pôte rosti şi se rosteşce şi se comportă ca un *e*. O ortografie, care violează legile gramaticale, a încetat de a mai fi ortografie.

Cînd *ă* e urmat de *e, i* (pâne, Romăni) şi totuşi *ă* nu revine la *i*, asta e semn, că *ă* nu derivă din *i*, ci din

a (in limba mamă). Cind regulele fonetice și gramaticale rominești nu ne pot ajuta, sau rostirea e diferită după provincii, după cine, sau după ce să ne îndreptăm atunci, dacă nu după limba mamă? Nu e iertat ca un dialect (provincial) să fie admis ca limbă literară cu toate străinismele și defectele lui, și să se suprime tot ce e bun și rominesc în celelalte provincii. Iar dacă lăsăm, cum s'a lăsat pină acum, la bunul plac al scrietorilor, fiecare cu provincialismele lui, așa nu se poate ajunge la o limbă literară unitară, ci la babilonie. Pentru a o putea evita nu există alt procedeu decit să admitem *principial, că intre provincialisme vom alege pentru limba literară cuvintul rominesc (neolatin) și formele cele mai apropiate de l. mamă.* Nu pentru aceea admitem formele „de, te" și nu „ge, ce" (Ardeal), pentrucă primele aparțin unui dialect, căruia am fi datori să ne supunem, ci fiindcă primele sunt cele mai apropiate, în cazul acesta identice cu formele originale latine, din cari au derivat toate provincialismele de azi. Deci nu vom admite toate defectele unui dialect, ca prefacerea lui *c* in *t* inainte de *e, i:* „cunosc, cunoști", în loc de „cunoști", sau provincialismul agramatical cu infinitivul conjugărei II in *a (ea):* „vedea" în loc de prov. corect și gramatical in *é* (vedè). După ce fonetiști au admis forma agramaticală în *ea*, ca să scape după putință de ea, au trecut la conjug. III verbele, dela conj. II, ca „va place, ține, rămine". Nu e permis să se modifice gramatica pentru o ortografie, care nici nu e decit o simplă grafie. Pentru ce nu s'ar putea aplica semne diacritice și lui *e* sau *o*, dacă s'au admis pentru *a* și *i*? Diftongul *oa* nu există în l. romină, ci numai sunetul, vocala simplă *ó:* „móră, mori". Pentru a scăpa de prea mulți diftongi în unele cuvinte, s'au inventat forme nóue cu desconsiderarea gramaticei, ca *noui*, care nici inventatori nu știu cum se rostește, în loc de formele corecte gramaticale: *noi, nóue (e* după *u* nu se poate rosti și devine ă) sau fiă și *noue* (mai corect decit cu diftongul *oa*).

Peste tot fonetiștii sunt foarte certați cu gramatica, fie că o desconsideră, fie că nu o cunosc. Așa sunt aplicați a vedea evoluție in toate erorile minoritarilor. Am văzut in presă dela „mincare" pluralul „mincărurí". Niște scriitori cari desigur nu știu romineşte, au auzit cutari mărginași (mahalagii) bucureșteni de proveniență dubie spunind „scrim, scriți", fiindcă nu știau rominește, și au crezut, că au descoperit evoluția. Verbul „scrie", care in evoluția de o mie de ani a limbei latine a fost de conj. III (scribere) și a rămas aproape două mii de ani de evoluție rominească tot de conj. III (scriere), cum l-a aflat și poetul Sion, l-au trecut momentan la conj. IV, și versul lui Sion „Vorbiți, scrieți romineşte" l-au prefăcut in „O, vorbiți, scriți... și vă bateți joc de limba și gramatica rominească, pe care nu o cunoaşteți! Formele scălciate: suferă, acoperă *după o jumătate de secol a trebuit să le corecteze Academia; dar e caracteristic, că n'a motivat cu gramatica, căci școala fonetistă admite, că uzul (deci și abuzul, sau chiar neștiința) să poată modifica chiar și gramatica. O mie de ani de evoluție a limbei latine au rămas neschimbate rădăcinile: „pane, cane, mane". Au trecut in limba romină in formele: „páne, cáne, máne". Așa le-au aflat și au scris Alecsandri, Eminescu, Coșbuc. Acum fonetiștii au aflat pe la marginile Bucureștilor formele: „pline, ciine, miine" și momentan le-au introdus, modificind ceeace două mii de ani de evoluție au lăsat neatins, (sau „perete, pereche..." in loc de „părete, păreche...)! Asta nu e evoluție, ci bolșevism ori neștiință.*

Cind s'a introdus ortografia fonetică au fost intrebați și filologi romani, străini. Imi aduc bine aminte, că cei abia doi, trei, cari au apărat ortografia etimologică, n'au invocat nici unul legile fonetice și gramaticale, ci acele-ași motive ca și etimologiști, că „dacă limba noastră are o origine așa de nobilă (din latină), să o arate acesta și in forme)... Nu le-a trecut prin minte că aceste forme, fără să fie un scop al ortografiei, ele rezultă din legile fonetice și gramaticale ale limbei, cari ne conduc aproape la aceeași ortografie, la care au ajuns etimologiștí instinctiv, îndreptându-se după limba mamă. Scrisul rominesc are o tradiție in scrisul latin, fiind fica cea mai apropiată a limbei latine, care se reflectă in legile fonetice și gramaticale ale limbei fice.

Apare de aci, că nu se pune chestiunea: ortografie fonetică, sau etimologică? Singura ortografie adevărată e cea bazată pe legile fonetice și gramaticale ale limbei rominești. Ca întotdeauna dreptul și corectul nu se află la extreme, ci la mijloc. Dar etimologia ne poate fi de ajutor în cazuri excepționale, sau cind avem să alegem între provincialisme.

Dacă ortografia, ce am propus, e cea adevărată, atunci nu poate veni in considerare, că cutare grafie e mai ușoară de învățat, dacă are marele defect, că nu e ortografie. Dar pentru cine cunoaște gramatica, nu e oare mai ușor (ca și pentru străini a rosta formele flexionare din o rădăcină neschimbată, d. e. dela „semina: semin, semini, semină, seminăm, semine, seminţă, seminţe..." decit a căuta in Dicționarul orto(?)-grafic, fiecare formă flexionară, făurită cu decisiuni arbitrare: „seamăn, semeni, seamănă, sămință, seminţe"?

Țin să accentuez și aici că ortografia fonetică a dus la destrăbălarea de azi și la desnaționalizarea limbei rominești, pe cind ortografia, ce am propus, m'a condus la combaterea acestei destrăbălări și la curarea limbei rominești. Acest fapt încă e in stare să ne dee indicii, care e adevărata ortografie rominească.

Poetul N. Milcu.

Poetul Milcu nu mai este. Cărările lui au intrat în pămint. Și-l intilneam atitea ori în București, Heidelbergul nostru. Pe aceeași bancă, absorbit în sine, în sala de marmoră a Universității, la cursuri, cenacluri literare și mai adesea la biblioteca Facultății de Litere. Sfielnic atrase de frumusețea lui, fetele i se așezau, tiptil, in față. Citeva momente mai tirziu, pleoapele mari li ridicau ochii de pe carte. Inundați de melancolie, reflectau deodată adierea de lumină a zimbetelor dimpotrivă. Cartea rămînea deschisă, de fantezie. Poetul visa: poate să lege cu o floare cerul de pămint. Astăzi nu mai este printre noi. Ofilit prematur, a căzut ca un preludiu de toamnă. Făptura lui subțiratecă, inaltă, deacum nu-și mai oglindește tristețea cu mlădieri de narcis, în apele vieții, ci pe valurile sumbrei Lete. Parcurile cari i-au adăpostit sub ramuri bucuria și tristețea îngemănată cu a lor, îl pling cu frunze de ceară. Durerea noastră n'are cuvinte. Dar ascultăm fluerul lui Marsyas în suflarea toamnei. Pe un alt tărim, Grădina de sidef a poetului ne învăluie cu ceața sufletului său. Eul lui, înfiorat de farmecul iubirii, ni se comunică, spontan, voalat în imagini de o rezonanță intimă, ca o melodie. Dela primul pas ne-am vrea o rază să nu clătinăm nici o floare, pentrucă toate zimbetele de corole le-a stropit cu lacrimi. Intre pleoape ne stăruie un *„Decor"*:

I-atita strălucire 'n tomnatecul amurg
Lumina scorojește toți pomii din grădini
Şi'n trimbe aurite cum tremură, ghicești
In fiecare creangă un scrinciob de lumini...

Și soarele s'aude cum plouă in fîntîni
Și apele acuma sunt mai verzui... Ș'ascult
Fringîndu-se o rază... O frunză 'n vint... Apoi
Imi mistui sub pleoape o lacrimă mai mult.

Și cind mă 'ntorc spre casă cu-acelaș dor în piept,
In suflet toamna arde pin' se preface în scrum.
Iar zilele de-alt' dată foi veștede — răsar
Din scorburi ruginite, — și mă pindesc la drum...

Sufletul ne vibrează de emoție și rămînem mult timp mișcați dupăce am închis grădina... Iubind viața luminoasă, tinerețea acestui poet era urmărită de obsesia morții ca de propria-i umbră. Cu sentimentul fe-

ricirii în nenorocire. Milcu făcea din presimțirea morții o realitate.

In pacea mea tihnită'n țintirim
Adinc m'au ingropat să nu mai gem.
Mi-au pus un giulgiu pe ochi, — să nu te văd
Și'n gură lut mi-au pus, — să nu te chem.

Nu s'a înșelat. Cupa vieții, sorbită nici pe jumătate, i-a fost smulsă de pe buze de un destin avar. Lespedea i-a cetluit somnul de plută. Pe țărina care acopere inima celui mai suav poet al grădinii, noi înfigem cu pietate floarea amintirii.

(abecedar)

S T R Ă I N E

Colonia China.

Sun Yat-Sen s'a exprimat odată cu multă dreptate că, semi-colonia China se găsește într'o situație mult mai deplorabilă decît o adevărată colonie. Căci ea nu e stăpînită numai de o singură mare putere, ci de mai multe deodată, fiind în realitate — sub aparența independenței — colonia întregii lumi. Deosebirea de interese a marilor puteri în China a fost de fapt cel mai însemnat obstacol în calea împărțiri Chinei în mai multe colonii. Dar pierderea ținuturilor limitrofe ale uriașei împărății nu numai că n'a fost împiedicată ci, dimpotrivă, a fost consecința directă a acestor interese, cași punctele de sprijin teritoriale, concesiunile în porturile mai de seamă și bazele navale; garnizoanele, poliția și justiția proprie; vămile, controlul financiar, contribuțiile și împrumuturile de Stat; investițiile de căi ferate, mine și industrii. Țările îndatorate pot întrebuința uneori cu folos împrumuturile externe și investițiile industriale; aci însă, ele gajau anumite interese.

Sferele de influență aveau de scop cofărâmițarea Chinei în mai multe colonii; în schimb, porțile deschise constituiau o cooperare a marilor puteri și a consorțiului financiar internațional de sub conducerea Statelor-Unite ale Americii.

Vremurile s'au schimbat, s'a schimbat raportul de forțe dintre marile puteri, în China a dispărut de mult Imperiul, de ani de zile e la putere Kuomintang-ul, partidul lui Sun Yat-Sen, care a renunțat la lupta împotriva Angliei, urmele legăturilor cu noua Rusie au pierit în rîuri de singe. Dar linia de conduită politico-imperialistă față de China nu s'a schimbat. Dimpotrivă, politica sferei de influență a pus mîna pe o nouă pradă, care pune în umbră pe toate celelalte dinainte. Ce sunt Annam-ul, Tibetul și Mongolia față de Manciuria? Chestiunea sferei de influență și a porților deschise e din nou în discuție. Japonia cere recunoașterea Manciuriei, drum liber spre Mongolia și control internațional asupra Chinei. Anglia își fortifică pozițiile la Sud și la Shanghai, participă la cooperarea puterilor pentru crearea unei „forțe centrale efective" la Nanking, cere Japoniei respectarea intereselor ei în China de Nord (căi ferate, mine, comerț) și a intereselor comerciale în Manciuria. Intre cele două pozițiuni există mai multe puncte de contact decît diferențieri. America se străduește, în privința problemei Manciuriene, să vire un ghimpe între Anglia și Japonia, referindu-se la vechile pacte, pe care vrea să le apere numai printr'o „rezistență pasivă". Asta nu-i împiedică de fel pe radiocapitaliștii americani să ceară guvernului manciurian drepturi de investițiuni și diferite monopoluri. Oricum vor sfîrși odată aceste interese opuse, China va rămînea obiectul suferinței — atita timp cît nu va putea provoca o schimbare prin propriile ei mijloace.

. . . .

Faptul, că pierderi de teritorii sunt din nou la ordinea zilei, nu își are explicația numai în conjunctura internațională, ci și în cea internă

chineză. Fosta mare împărăție chineză își datora existența milenară economiei precapitaliste, care, laolaltă cu mercantilismul timpuriu desvoltat și răspîndit, a făcut din China țara cea mai stabilă și mai progresistă a continentului asiatic. China nu era o țară cu populație omogenă și raporturi politico-economice identice, cît o fracțiune a globului de sub conducerea politică și culturală a Chinezilor. Această uriașe împărăție, după contopirea cu Europa industrial-capitalistă, la care au aderat apoi și Statele-Unite și Japonia, ar fi fost posibilă numai dacă forțele revoluționare ar fi curățat drumul de alcătuirea decadentă a societății. Numai cu ajutorul unui aparat de Stat modern și a unei armate moderne burghezia chineză ar fi putut să mențină, în cadrul imperiului, ținuturile limitrofe, materiile prime și piețele comerciale. Faptul, că aceste premize n'au fost create pînă acum sub conducerea burgheză, a pecetluit mai întîiu soarta ținuturilor limitrofe, iar acum pe aceia a Manciuriei. Ceva mai mult. Strînsa legătură a marilor state imperialiste cu vechea reacțiune chineză și cu despotismul militar provincial de după prăbușirea împărăției, a împrumutat forțelor măcinate o tenacitate extraordinară. Urmarea e că China poate pierde ușor Mongolia de mijloc, Sinkiang, Kohonor și Tibetul de mijloc. Mongolia centrală se mărginește cu Peiping și China de nord propriu zisă, Tibetul de mijloc e poarta de trecere spre Sheșuan, o provincie bogată cu circa 70 mil. de locuitori. Guvernul din Nanking are asupra acestei provincii mai puțină putere decît a avut în ultimul timp chiar asupra Manciuriei, unde dinastia lui Tshang-Tso-Lin îngrijise solid să nu i se mai ducă dorul reîntoarcerii ei. Astfel, împrejurările au contribuit direct ca să se taie felie după felie din cozonacul chinezesc.

Cea mai viguroasă rezistență împotriva imperialismului o constitue, natural, orașele industriale, cu deosebire cele depe țărm și din cîmpia fluviului Yangtse, precum și șesul întins al Chinei de mijloc și de sud, unde conjunctura pentru o revoluție agrară e răscoaptă. Aci se află pătura modernă gata la orice acțiune, deși îi lipsește aparatul de Stat modern care s'o conducă. Acest fapt l'a dovedit Shanghai în 1925—27 și chiar acum, în lupta contra Japoniei, așa după cum pătura rurală din China de mijloc și de sud ajutase înainte Kuomintang-ul. Aceste ținuturi sunt cele mai adăpostite de atacul direct al imperialismului. Dar și aci, penetrațiunea imperialistă — mai întîiu printr'o acțiune „pașnică" financiaro-capitalistă — nu va putea fi împiedicată.

Impărțirea Chinei în mai multe colonii e — cu excepția Japoniei — abia dorită de marile puteri. Micșorarea ei prin răpirea ținuturilor îndepărtate, și anume nu numai a teritoriilor limitrofe, ci chiar a unor întinderi mai mari, cu circa un sfert din populația ei, plus materii brute și piețe comerciale — e un proces istoric, care trece abia acum într'o fază acută. Restul Chinei e amenințat „numai" de așa numitul control internațional, adică de o nouă înăsprire a regimului ei semi-colonial — fie prin înțelegerea marilor puteri, fie prin desvoltarea mai departe a sferei de influență. Față de rezultatul definitiv, nu se schimbă decît prea puțin: China rămîne, după cum spunea Sun Yat-Sen, colonia întregii lumi imperialiste. Guvernul din Nanking însă duce războiu împotriva muncitorilor revoluționari și a țăranilor, care i-au sprijinit venirea la putere și a căror luptă pentru existență se confundă cu eliberarea Chinei.

(Die Weltbühne)

■

Ungaria care se deșteaptă.

... Dar tineretul nostru? Și el a fost cuprins de nebunia urii și a războinării. Cu mult înaintea nemților a urlat și el „Unguri deșteptați-vă și moarte evreilor!" așa după cum urlă azi blonzii copoi ai lui Hitler. Ungaria s'a „deșteptat" încă acum doisprezece ani, a introdus numerus clausus, a gustat de mult din beția rassistă — iar rezultatul?

Rezultatul e că în sufletul tineretului se petrece abia acum adevărata deşteptare, că deziluziile cumplite şi neînduplecate din ultimii ani îl conduc treptat la realitate.

In ultimul „parlament studenţesc" alcătuit din căpeteniile asociaţiilor studenţeşti, tineretul s'a ocupat intens ‚trei zile în şir, cu chestiuni de ordin economic şi social: cu problema agrară şi cea dunăreană, cu dreptul de vot secret şi paneuropa, cu intensificarea raporturilor între pătura rurală şi studenţime; iar în rezoluţiile lui cere purificare vieţii publice, raporturi economice cu vecinii, reformă agrară. Cum sunau aceste discuţii acum zece-doisprezece ani, cînd congresele erau numai prilej de asmuţire, de ură şi de provocări sîngeroase, şi cît de civilizate, de profund omeneşti apar ele astăzi în această atmosferă de deşteptare.

Mai e necesar să atragem luarea aminte asupra Jugoslaviei, unde tineretul democratic a întreprins o luptă vitejească împotriva dictaturii? Sau asupra tineretului ungar din statele succesorale, care în ultimii zece ani şi-a creiat o cultură proprie, întemeiată pe un spirit liberal progresiv şi productiv?

Tot acest tineret a urmat pe adevăraţii îndrumători şi deşteptători, pe deşteptătorii spiritului. Şi într'adevăr, revoluţia lor, singura revoluţie de durată, aceia a spiritului, va lăsa în istorie urme mai adînci decît desmăţul violent şi sîngeros al pubertăţii revoluţionare.

Frămîntarea tineretului desigur că nu constitue un fapt îngrijorător. Rău ar fi fost dacă tineretul n'ar fi cuprins de legănarea ritmului istoric al generaţiilor, dacă n'ar încerca să sgudue porţile stărilor existente.

Nu temperamentele înflăcărate, ci idealurile revoluţionare şi conducătorii unor anumite straturi tinere din Europa ne pun pe gînduri şi ne prilejuesc îngrijorări.

Un tineret care îşi lasă spiritul întunecat de apologiştii urii, un tineret care soarbe cu nesaţ otrava bolşevică plăsmuită la Moscova sau aprobă nebunia revoluţiei naţional-socialiste, un astfel de tineret însemnează o primejdie nu numai pentru ţara lui proprie, ci pentru omenirea întregii Europe.

(Pester Lloyd)

■

Carlo Weidlich : Decalogul biciclistului.

I. Cumpără-ţi o bicicletă de orice fel, chiar de mîna a treia, numai să fie a ta.

II. Ingrijeşte, curăţă, unge-ţi bicicleta ta cu rîvnă neobosită.

III. Pentru scopurile tale, care sunt acelea de bun diletant şi nu de profesonist, preferă tipul pentru turism, incomparabil mai comod şi mai higienic decît tipul pentru cursă.

IV. Ţine-ţi totdeauna mîna ta după cum sunt regulamentele municipale ale locului, ca să eviţi certurile şi contravenţiile.

V. Nu suna prea tare, dacă ţi-e scumpă viaţa aproapelui tău, care, la auzul acelei mînii a lui Dumnezeu, îşi pierde capul şi se zăpăceşte în aşa fel, de-i vine să se arunce deadreptul sub roţile zburătoare.

VI. Fixează-ţi, pornind de acasă, un ţel, nu importă dacă aproape sau departe, şi pedalează cu tenacitate, după cum se cuvine.

VIII. Să n'ai grijă de praf: praful, pentru biciclist, e ca soacra pentru bărbat: un rău necesar, o osîndă inevitabilă, căreia nu trebuie prin urmare să-i dai o prea mare importanţă.

VIII. Apără, cu sabia trasă, ciclismul, împotriva tuturor clevetitorilor josnici sau făţarnici.

IX. Imprumută pompa, sau orice alt accesor, oricărui camarad care ţi-ar cere cu bune maniere şi cu înfăţişare omenească.

X. Cînd cazi, nu înjura, fiindcă o căzătură, mai la urma urmei, nu-i chiar sfîrşitul lumii.

(Il decálogo del ciclista, din vol. *„Ciclismo e letteratura"*. Palermo, Domino, 1932, pp. 64—66). Trad. de *Pimen Constantinescu.*

■

Curentele literaturii ruse moderne

In literatura veche rusă de pînă la revoluţie, au existat o mulţime de grupări şi curente literare, începînd dela „narodnicii" anilor 1870—1890 şi terminînd cu simboliştii, înainte de revoluţie.

Insă, încă înainte de revoluţia de la 1917, cum spun Ruşii — „între doi luceferi" — adică, anii 1905 şi 1917 — pe tărîmul literaturii satirice a anului 1905, care ridiculiza regimul „de sine deţinător" (Samoderjavnâi regim) s'a născut curentul revoluţionar sau *cupa artistică poporano-revoluţionară*. Inceputul acestei „cupe" revine poetului S. A. Basov-Verhojancev, prin poema sa „Căluţ sburdalnic" (Konek-skakunok) şi poema „Raseja" — (forma populară a numelui ţării ruseşti: Rosia).

Acest curent îndată a prins rădăcini în literatură şi s'a popularizat, devenind un bun mijloc de propagandă şi agitare a ideilor revoluţionare în straturile poporului.

Cei mai de seamă reprezentanţi ai acestui curent în afară de Basov-Verhojancev, sunt: Demian Bednii,*) Maiakovsky şi Aseev. In acelaş perioadă — pe cît permiteau condiţiunile cenzurii — îşi cuceresc un loc statornic producţiunile literaturii proletare sub forma nuvelelor şi povestirilor lui Serafimovici Maxim Gorchii şi Svirsky.

Revoluţia din 1917 desfiinţează orice obstacole ce pînă atunci mai mai erau piedica literaturii vechi şi pune bazele unei noui literaturi artistice menită de-a servi necesităţile revoluţionare şi a proletariatului în căutarea nouilor căi de viaţă.

Renaşte şi se utilizează în măsură largă grupul poporaniştilor — revoluţionari (Demian Bednii), pentru agitarea în folosul revoluţiei şi al proletariatului; acelaş lucru se poate spune şi despre gruparea futuriştilor.

Grupa poeţilor futurişti, în frunte cu Majakovsky, Aseev, Tretiacov, Kamensky şi Pasternak, cu criticii literari Ciujak şi Arvatov, au format asociaţia numită LEF (Levii front — frontul de stînga). LEF-ul ca lozincă de bază a proclamat contopirea artei cu viaţa şi anume, literatura şi în parte-poezia trebue după părerea LEF-ului să fie ca de „fabrică" asămănătoare cu toate fabricatele ce servesc omenirea în nevoile de toate zilele. Temele de natură exotică ce domniau pînă acum în literatură trebue să dispară (poetul va scrie despre colectizarea grînelor, despre colhoz-uri etc.), cu alte cuvinte: *comanda socială la locul inspiraţiei.*

Atitudinea LEF-ului a produs în literatură şi critică o vie discuţie, ce continuă încă pînă astăzi.

In acelaş timp cu fiinţa LEF-ului, începe o perioadă de dezvoltare şi înflorire a literaturii proletare, ia fiinţă gruparea numită „Cuzniţă" (Ferăria), care scoate la iveală grupa poeţilor Gherasimov, Kirillov şi Alexandrovsky. Aceştia cîntă în poeziile lor uzina cu izvor al puterii proletare. Apoi grupul poeţilor „Cosmici". Kazin, Gastev şi Filipcenko cîntăreţii nu numai ai revoluţiei ruseşti, ci a unei revoluţiuni cosmice (a lumii întregi încrezătoare în puterea colectivă a proletariatului). Alături de gruparea „Cuzniţa" întîlnim o serie întreagă de însemnaţi scriitori muncitori şi ţărani: Liasco, Neverov, Vl. Bahmetiev, Kasatkin, F. Berezovsky, Nizovoj, Novicov-Priboi, iar în timpul din urmă s'a mai adăugat Gladkov şi Nichiforov. Această grupare şi-a concentrat atenţia în studierea *forţei de activare a revoluţiei şi influenţa ei asupra vieţii munciloreşti şi construcţiei gospodăreşti.*

In perioada de existenţă a „Nepului" a avansat şi literatura în direcţia corespunzătoare cu nevoile acelei perioade şi anume: era necesar pentru a preîntîmpina prin rolul de către duşmanii revoluţiei a elementelor revoluţionare.

In legătură cu acest fapt, în anul 1922, iau fiinţă grupările literare „Octombrie" *„Molodoja Gvardia"* (Garda tînără) şi gruparea criticilor *„Na Postu"* (De santinelă). Toate aceste grupări literare s'au unit în Asociaţia Generală a scriitorilor pro-

* Demian Bednii, vestit prin mulţimea cîntecelor ce le-a compus în timpul războiului civil.

letari, denumită de Ruși Asociația VAPP (vesoiuznaja asociacia proletarskih pisatelei). Din gruparea literară „Octombrie", condusă de Serafimovici, fac parte scriitorii și poeții I. Lebedinsky, Bezimensky și alții. Din gruparea criticilor literari „*Na Postu*" fac parte Averbuh, Veșnev și Lelevici. Ultima grupă de pe lingă revista „*Na Postu*" a dus o aprigă luptă pentru recunoașterea literaturii ca una din cele mai puternice arme in lupta politică și triumful revoluției octombriste. Gruparea dela „Na Postu" a recunoscut pentru literatura clasică importanța documentelor epocii revoluționare și modelelor de arta literară, iar pe autorii acestor modele, numiți „poputciki" (îndrumătorii), îi socotește ca proveniți din clasa micii burghezii, care „n'au reușit nici să se asimileze cu proletariatul și nici n'au trecut pe față în serviciile burgheziei".

Atacul declarat celor dela „Na Postu" in 1923 a produs o vie discuție in literatura și critica sovietică. O parte dintre participanții la această discuție literară, in frunte cu Voronsky și Trocky, nega posibilitatea de existență a literaturii proletare, susținind că proletariatul, *aflindu-se momentan in toiul luptei, nu poate să-și creeze o cultură și literatură proprie.* Netemeinicia părerii de mai sus *ne-a dovedit-o viața și formele actuale a literaturii proletare,* care, dezvoltindu-se și progresind, a dat o serie intreagă de scriitori însemnați ca: *Furmanov, Gladkov, Lebedinsky, Nikiforov, Fadeev, V. Bahmetiev, Bezimensky și alții.*

Ca rezultat al discuțiilor literare și critice s'a emis rezoluțiunea — de importanță istorică in literatura proletară — a „CK VKP" (Comitetul central al partidului comunist). Prin această rezoluție, dată in anul 1925, se recunoaște rolul important al literaturii sovietice in lupta proletariatului pentru succesul revoluției culturale și triumful Octombrismului. — Totodată, prin această rezoluție să prescriu metodele de luptă și atitudinea literaturii proletare față de literatura cu frinturi și tendințe burgheze in scopul de-a o apropia cit mai curind de concepția comunistă a literaturii proletare.

In prezent literatura proletară, are de rezolvat următoarele probleme capitale:

a) Problema brigăzilor de inițiativă (udarnie brigadă), descrierea eroilor planului quinquinal (piatiletka), și a reprezentanților masselor muncitorești in munca de construire a socialismului.

b) Descrierea vieții fabricilor. Se clădesc zilnic fabrici noui și se reconstruesc fabricele vechi nu numai prin perfecționarea lor tehnică, ci și prin perfecționarea omului — lucrătorului — in deplină legătură cu schimbarea funcției lui sociale.

c) In vederea aniversării statului SSSR, să se descrie personalitatea și natura eroică a proletarilor revoluționari, istoria războiului civil cit și felul cum a decurs revoluția.

d) Colectivizarea, lămurind noile metode, psihologia nouă a satelor, cu greutățile prin care au trecut, organizarea sovhozelor in raport cu colhozuri-le — înfine de-a scoate in evidență intreaga dezvoltare a satului sovietic.

Scriitorii pot să-și aleagă teme numai din aceste patru puncte, ce sunt pe prima linie a intereselor sovietice. Scriitorul proletar, — după cit reese din cele de mai sus — devine tovarășul de luptă al întregului proletariat în revoluția culturalo-socială și un participant indirect in lupta pentru socialism. — Insă trebue să adaug că, prin metodele ce se aplică literaturii sovietice, este imposibilă dezvoltarea și manifestarea individuală a literaturii cu viață spirituală din care s'ar putea ivi orice alt talent genial.

Individul nu există, s'a contopit cu massa — iar inspirația dispare în fața comenzii sociale, odată cu uciderea genezei talentului și geniului literar. In această fază de grea cumpănă se afla literatura rusă din marele Stat proletar.

(după „*Viața Basarabiei*")

■

C A R I C A T U R A

E V E N I M E N T E

MISIONARUL AMERICAN

— Am trecut trei oceane și am traversat două continente pentru a aduce adevărul acestor sălbatici — și ei nu vor să coboare din casele lor.

URGENȚA...

— N'ai putea să dai o goană până la librărie, să-mi cumperi niște hârtie de scrisori? Așì vrea să scriu la doi sau trei dintre creditorii mei.

PACTUL CELOR PATRU

Sau imnul păcii

PREOCUPARI URGENTE

— Ascultă, soldat, la orizont e războiu, și ia te uită la nasturele ăsta!

Intîrzierea apariției acestui număr se datorește vacanței de vară, dar mai ales pregătirilor făcute de noi în vederea ieftenirii revistei și transformării ei într'o publicație bimensuală. Aceasta spre a o pune la îndemîna tuturor și a-i da putința unui contact mai strîns cu actualitatea.

Studiul *Baza morală a asistenței sociale* este de d. dr. I. Irimescu.

933. ANUL XXV. 31 OCTOMBRIE No. 10.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

VOL. XCV.

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Societăți, anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216.

Administrația.

CUM SE FACE O POLEMICA

N. DAVIDESCU

Polemica este, ca și lirica, sau ca și bucuria sau tristeța, un mod personal de a fi. Presupune ca și viața un obiectiv de cucerit. Obiectivele și apoi, mijloacele ei de cucerire, însă, sunt tot atît de felurite ca și mijloacele fiecăruia dintre oameni în cucerirea succesivelor și atît de feluritelor obiective ale vieții. Fiindcă, dacă în limba romînă cuvîntul „polemică" vine, firește, din limba franceză, pentru a însemna ceeace înseamnă și în franțuzește, apoi în limba franceză vine dela grecescul „polemos" care înseamnează războiu.

Un războiu însă presupune o strategie și o tactică, adică meșteșugul sau geniul de a duce armatele în condițiunile cele mai fericite pînă în fața dușmanului și, apoi, tot meșteșugul sau geniul de a folosi trupele pe terenul de luptă. Exemple recente ne-au pus sub ochi însă pilde concrete că, în această privință, totul atîrnă de circumstanțe locale și că geniul comandantului stă în folosirea lor pentru izbîndă.

Istoria polemicii deci ca și istoria artei militare, trebue scrisă prin considerarea fiecărei lupte în parte și pare că se confundă cu însăși începuturile vieții și gîndirii omenești. Biblia ne povestește despre drama înfiorătoare a căderii îngerilor. Este poate cea mai mare polemică a minții noastre. Pentru rezolvarea ei a trebuit să născocim cuvinte și entități cosmice. Polemica aceasta, începută odată cu primele nucleuri de umanitate constituite în Chaldeea, în Asiria, în Babilon, a continuat dealungul veacurilor cu potopul, cu Iov, cu profeții, cu părinții bisericii creștine, ca problemă sufletească, între om și natură, simbolic, pînă în zilele noastre. A schimbat — după împrejurări — decorul, tonul, actorii și, dela verbul înflăcărat al proorocilor și pînă la scolastica din evul mediu, dela afirmația sfîntului Augustin și pînă la negația nitzcheniană, omenirea nu a făcut decît să-și organizeze, după fiecare infailibilă înfrîngere, din nou armatele ei spirituale, pentru luptă.

Fiindcă nici o polemică demnă de a fi rămas în istoria genului nu s'a dat decît pe teren spiritual. Renan socotește că profeții nu au fost decît niște ziariști ai vremurilor de atunci, niște pamfletari de răspîntii și că, în acelaș timp tribuni exaltați și utopiști reacționari, au compromis existența micii lor naționalități, dar au întemeiat edificiul religios care, sub numele de judaism, creștinism, islamism, a servit drept adăpost omenirii de pînă azi. Adăoga chiar că „toți oamenii serioși — ca să zicem așa — din Ierusalim, pela anul 500 înainte de Christos, erau furioși împotriva profeților,

pentrucă făceau cu neputință orice acțiune militară sau diplomatică. Erau, după cîte vedeți, un fel de premergători glorioşi ai unor confrați şi prieteni de-ai noştri, din presă, de astăzi. E o asemănare făcută şi de Renan care spune textual că „Ierusalimul avea o întreagă haită de asemenea urlători, care nu se pot compara decît cu ziariştii radicali din zilele noastre".

Isaia, de pildă, denunță mîniei lui Dumnezeu poporul lui Israel de a se fi lăsat stăpînit şi condus de femei. Nu e dar aici o destul de cuvîntătoare asemănare cu denunțările presei dela noi în legătură — ca să zicem aşa — cu „dama voalată"?

Şi mai departe, pentru a urma acelaş ritm unitar de gîndire, trecînd prin Ezechiel al cărui spirit liric nu scapă nici un motiv poetic potrivit temperamentului său, dela căderea Egiptului şi a Etiopiei sub Nabucodonosor care îi inspiră vreo cinci din cele mai frumoase bucăți literare ale antichității şi pînă la lupta dusă pentru sporirea sentimentului moral în om, de Isus Christos, împotriva aristocrațimei judaice, polemica mare nu a luat ființă decît în cadrul principiilor morale şi spirituale ale omenirii.

Isus e polemist decîteori vorbeşte împotriva fariseilor, a cărturarilor, a preoților. Ironiile lui alese şi săgețile lui ascuțite izbesc fără şovăire în inimă şi — stigmate veşnice — au rămas pentru deapururi în rană.

Renan adaogă că această tunică a lui Nessus, a ridicolului, pe care evreul, fiu de fariseu, o tîrăşte în zdrențe după sine de mai bine de zece veacuri a fost, cu meşteşug divin, țesută fir cu fir de Isus. Aceste capod'opere de inaltă ironie, loviturile lui, s'au înscris în linii de foc în carnea ipocrită a falsului credincios. Numai un Dumnezeu poate să ucidă în aşa chip. Socrate şi Molière nu fac decît să zgîrie pielea. Acesta însă pătrunde pînă la măduva oaselor cu focul pasiunii.

Mai tîrziu apoi, după triumful creştinismului, cînd părinții bisericii vor fi statornicit dogma şi cînd autoritatea imperială i-a sprijinit cu puterea sa, numeroase scrieri polemice au izbucnit din sufletul dornic de învățătură nouă al lumii creştinate, împotriva ereticilor şi a păgînilor, ca şi altele contrarii ale acestor ereteci şi păgîni împotriva susținătorilor dogmei triumfătoare.

Renaşterea literelor a pricinuit în veacul al XV-lea şi al XVI-lea, apoi, multe şi înveninate polemici în legătură cu erudiția. Cea mai mare parte sunt, pentru gustul nostru de azi, simple grosolănii.

Lupta dintre „vechi" şi „modernişti", care nu e o invenție chiar atît de proaspătă cît şi-o închipue nulitatea îngîmfată a şefilor noştri imaginari de modernism, a fost pricina unei serii de polemici, paralele cu cearta dintre Boileau şi Perrault, violente unele, ca ale Doamnei Dacier, spirituale, altele, ca ale lui Fontenelle.

Cam în vremea aceea se năştea în viața literară a lumii un om care trebuia să fie cel mai activ, cel mai viu şi cel mai spiritual dintre polemişti. E Voltaire. A rezuma polemicile lui însemnează a-i rezuma însăşi viața. Scopul lor a fost însă convertirea lumii la dogma laică a „toleranței" şi a „umanității!" Voltaire nu a avut decît un singur client: rațiunea! şi pentru a-l servi a fost neobosit. „Se spune că mă repet, scria el; ei bine, mă voi repeta necontenit, pînă cînd lumea se va fi îndreptat!" In numele rațiunii a reclamat înainte de toate toleranța, adică libertatea de conştiință, prima libertate deci împotriva fanatismului pe care l-a numit turburarea sufletelor". Şi în acest sens a putut striga: „La raison finira par avoir raison!"

Cînd Franța apoi a sfărîmat legăturile trecutului cu ajutorul principiilor Revoluției, polemica politică a început şi acolo, după cum începuse şi în Anglia, mai ales pe calea jurnalismului.

Prin aceasta însă ne întoarcem din nou şi accentuat la tonul profetic al polemicii, care e pamfletul. E cunoscut că se aruncă, de obiceiu — în sens peiorativ — unei lucrări, epitetul de pamflet. Tendința e să răstoarne, astfel, în rîndul unei inferioare producții mintale, o lucrare. Clasarea tinde însă de obiceiu să fie răspunsul comod la ofensa adusă prin „pamfletul" cu pricina unei păreri sau unei simpatii personale şi vrea să declaseze valoarea atacului.

Pamfletul, ca gen literar, îşi are o curbă specială de gîndire şi, deşi întrebuințează proza, e mai curînd alături de poezia lirică decît alături de nuvelă sau de roman. El presupune în primul rînd un conflict grav sufletesc sau intelectual, între credințele şi simțimintele autorului şi între circumstanțele din afară; implică, după aceia, — bineînțeles — conformația specifică genului, la scriitor.

Pamfletul, în esența lui, e superior, raportat la scriitor, multor genuri literare. Nu poate exista pamflet acolo unde nu există în prealabil o întreagă şi bine lămurită concepție sufletească a vieții, o vioiciune excepțională de disociere a ideilor şi o mare putere de reacțiune. Pamfletul e poate, în ultima analiză, cea mai superioară realizare a tendenționismului în artă. Prin felul cum se elaborează în adîncurile tăinuite ale sufletului scriitorului şi cum apoi se repercutează în afară, reuşeşte să realizeze, în cadrul artei, adică al unui sentiment intelectualizat, legătura cu caracter de predică dintre ideia de creație artistică şi emoția celui căruia se adresează.

Istoria lui începe — după cum am arătat — cu nume a căror glorie a fost înscrisă în cărţile sfinte şi a continuat, dealungul veacurilor, cu altele pe punctul de a fi îndeplinit şi ele această formalitate.

Cervantes, de pildă, a fost un pamfletar în esenţă. Don Quijote e reacţiunea gigantică a unui suflet de geniu împotriva incongruenţei unor moravuri din vremea lui. Succesul necontenit, apoi, al acestei opere i-a adăogat treptat sensuri noui, i-a sporit cîmpul de acţiune cu toate subtilităţile succesive de cugetare ale atîtor generaţii de cetitori şi au făcut, pînă la urmă, simbolul — depărtat diametral de intenţiile autorului — admirabil, pe care noi îl găsim în această ficţiune. Fenomenul acesta însă nu e de loc izolat. Fiecare operă pe care ne-am obicinuit să o numim clasică a suferit cu timpul această colaborare a vremurilor, pe urma căreia s'a putut adopta succesiv gustului variat al tuturor generaţiilor de cetitori.

Rabelais, apoi, nu e şi el decît tot un pamfletar al vremii lui. Amîndoi aceşti pamfletari, printr'o dispoziţie specială a spiritului, au ştiut să rîdă acolo unde împrejurările, moravurile, credinţele societăţii, au rănit idealul lor de umanitate. Risul acesta însă, departe de a fi fost o vulgară petrecere, e o răzbunare dureroasă, o muşcătură profundă şi, în fond, un act de revoltă.

Martial e şi el un pamfletar, după cum un pamfletar e şi un Tertullian sau un Catulus. Toţi aceşti inşi au reacţionat cu mijloace felurite împotriva vremurilor lor.

Rămîne însă un punct — şi cel mai principal — de elucidat. Avem cu toţii dreptul să scriem poezii sau nuvele, să adăogăm la cele deja uitate, romane cîte dorim, sau să ne risipim neliniştea sufletului nostru în bilete de dragoste, în arborări de cravate — mai mult sau mai puţin pitoreşti — în flirt sau în rugăciune. Sunt acte riguros personale şi le practicăm aşa cum dorim, mîncăm sau ne plimbăm. Principiul polemic începe însă din clipa cînd dăm actelor noastre personale un scop în afară, căruia îi punem la dispoziţie mijloace de realizare şi de luptă. Şi aici voiu reveni asupra unui citat din Renan, care spunea:

„Cugetătorii lui Israel sunt cei dintîiu care s'au revoltat „împotriva nedreptăţilor lumii, care au refuzat să suporte „ilegalităţile, abuzurile, privilegiile, fără de care nu există „nici armată şi nici societate puternică. Ei au compromis „existenţa naţionalităţii lor mici — adaogă el — dar au clă„dit edificiul religios care, sub numele de judaism, creşti„nism şi islamism, adăposteşte pînă azi lumea".

Îmi îngădui să întorc puţin problema astfel pusă de Renan şi să spun că „au clădit ei edificiul religios care sub numele de judaism, creştinism şi islamism, adăposteşte pînă azi lumea", dar au compromis în schimb existenţa micii lor naţionalităţi.

Nimic însă nu poate îndreptăţi lansarea din praştia polemicii, a cuvîntului, decît convingerea că otrava lui e în acelaş timp şi leac. Evident că, în practică, „il y a des accommodements avec le ciel"; noi însă vorbim de principiul absolut al lucrurilor. Comerţul vieţii cotidiene a dat elasticitate termenului de „polemică" pînă la ridicolul hărţuelilor mărunte ale cotidianelor în lipsă de subiecte şi iarăşi, lipsa de subiecte a cotidianelor, a dat extensiune termenului de „polemică" pînă la ridicolul hărţuelelor noastre de toată ziua.

Noi însă ne vom fi ocupat de actul în sine al polemicii şi de pricipiul lui absolut.

Polemica presupune dar un scop etic, bine determinat, de omenesc, social sau politic „mai bine" şi o convingere dîrză în acordul sentimentelor noastre, sau ideilor noastre, cu acest destul de arbitrar, totuşi, „mai bine"; implică, apoi, examinarea în cadrul împrejurărilor date, a efectelor ei. Fiecare dintre noi poate, astfel, să devie polemist, la un moment dat, dacă un examen amănunţit de conştiinţă — presupunîndu-ne în stare să ne ridicăm pînă la actul acesta — ne indică pentru calitatea de luptători ai unei cauze demne. Şi în cazul acesta, fireşte, mijloacele — departe de a se reduce la simplul talent de a scrie — sunt tot atît de multiple cît şi inşii care participă la lupta cu pricina. O femeie frumoasă va polemiza cu un surîs, în salonul unde graţiile ei întunecă strălucirea smaraldelor din degetele rivalelor ei urîte; un domn bătrîn şi uscat ca un pergament învechit va polemiza — dacă îl are — cu spiritul; scriitorul cu talentul; prostul cu înţelepciunea unei tăceri totdeauna de aur; omul elegant cu o floare, ostentativ şi epigramatic, sau simbolic şi ditirambic arborată la butonieră şi aşa mai departe, polemica, după îndeletnicirile, aptitudinile, sau raza de iradiere a fiecăruia, concentric cu armonia totală a vieţii noastre, a tuturor, se va fi desfăşurat, latentă sau aprigă — după împrejurări — în desbateri a căror disociere depăşeşte hotărîtor puterea noastră de cercetare şi de analiză omenească, pentru a se confunda cu însăşi viaţa.

Văd însă că cu aceasta suntem pe punctul de a intra în subiect şi de a destăinui, astfel, secretul cunoscut fiecăruia dintre muritori al felului „cum se face o polemică". Lucrul însă ar constitui trădarea unui foarte popular secret de breaslă, de o parte şi, de altă parte, ar veni în contrazicere flagrantă cu principiul enunţat încă dela începutul acestor rînduri, că polemica este, ca şi lirica, un mod personal de a lupta pentru o cauză, sau de a fi.

N. DAVIDESCU

CALIOPIA CONSTANDACHE

M I H A I   S E V A S T O S

Intr'o odăiţă, locuia de cîteva luni Caliopia Costandache — o femee foarte bogată pe vremuri, cu case, locuri, bijuterii, acţiuni... Dăduse totul copiilor. Işi înzestrase bine fetele. Işi învăţase prin şcoli băeţii. Toţi aveau acum rostul lor. Dar nimeni nu vroia să se îngrijească de dînsa.

Madam Costandache stătuse la o fată, căsătorită cu un ofiţer. Dar fiica o dăduse afară, iarna, într'un pardesiu de vară — luîndu-i rochiile, blana, argintăria. Mama o rugase să-i dea zilnic măcar cîte o pîne neagră dela cazarmă. Dar fata o refuză.

Cînd vorbeai cu vre-unul dintre fiii săi, — auzeai regulat aceleaşi reproşuri:

— De ce-a risipit banii? Cum nu s'a îngrijit pentru bătrineţe? Are ce merită...

Bătrîna trăia din cîteva lecţii de piano şi dintr'o pensie de cinci sute de lei pe lună, obţinută de Voronca dela Epitropia Sf. Spiridon.

Se ducea la masă, foarte rar, la cîteva cucoane. Dacă erau musafiri prea mulţi, Madam Costandache dispărea cu delicateţă — nebăgată de nimeni în seamă.

Unul îi trimetea pachete cu zahăr, ceai şi cafea. Altul — lemne. Şi bătrîna era foarte mulţumită — în cămăruţa ei, cu o sobă ruginită, pe care gătea şi mîncare. Era o persoană energică, neastîmpărată chiar. Lucra tot timpul. Se îngrijea, vara, de florărie şi de grădina cu legume. Iar iarna n'avea răgaz un moment. O vedeai cînd prin cerdac, cînd pe stradă — îmbrăcată într'o construcţie aparte de şaluri, fuste şi scurteici în etaje...

Intr'o dimineaţă, Madam Costandache îmi bătu în uşă:

— Uite, domnule Mircea, de ce-am venit la dumneata. Eu plec. Mă duc la fostul meu bărbat, fost medic primar de judeţ, eşit de cîtva timp la pensie. M'am despărţit de dînsul acum cincizeci de ani. Deunăzi primesc dela el o scrisoare: „Dragă Caliopi, am auzit că o duci greu. Stau în Paşcani — cum ştii. Dar am aici căsuţa mea de veci, aranjată... pensioara mea. Avem cu ce trăi împreună restul vieţii. Vino la mine!"

NOTĂ. — Fragment din romanul »Aventurile din Str. Grădinilor« care s'a pus sub tipar în editura »Adevărul«.

M'am hotărît să plec. Mi-am desfăcut gospodăria. Am vîndut lucruşoarele cît pe bani ghiaţă, cît pe credit. Cu păsările numai — nu ştiu ce să fac. Am cinci găini, trei raţe, două picheri şi opt părechi de hulubi. N'aş vrea să le tai. De-aceia m'am gîndit să ţi le dau dumitale — că eşti om bun şi milos...

— Sărut mîna, Madam Costandache; dar nu prea am timp să mă îngrijesc de ele. Iar servitoarele — ştii mata cum sînt...

In cele din urmă, am primit paserile cu poiată cu tot — de-asupra hulubărie, iar jos coteţ pentru găini.

Erau într'adevăr cîteva puicuţe foarte blînde, care parcă vorbeau... Veneau în casă, se suiau pe marginea balansoarului şi clipoceau — pe cînd ceteam.

Raţele — bonome şi puţin caraghioase.

Pichirile, cu pas şi atitudini de sălbăticiune, se ascundeau prin dudăe — unde se ouau. Servitoarea, cu o vărguţă în mînă, le găsea anevoe — dupăce îşi urzica şi-şi înghimpa picioarele roşii ca racul: — „Mînca-v'ar uliul să vă mănînce!"

Hulubii mă interesau mai mult. Le admiram guşa bronzată. Ii urmăream cum făceau volte în aer. Mă puneam pe urma lor în aventurile de dragoste. Subt ochii mei, căsnicii se stricau. Soţul făcea scene de gelozie, ciupindu-şi soaţa şi rivalul. Iar la sfîrşit noul menaj se legaliza. Iar bărbatul îşi aranja rosiurile aiurea...

Madam Costandache a plecat. Nici nu ştiu cînd. Şi nici nu s'a mai vorbit de dînsa. Sînt persoane, a căror prezenţă sau lipsă nu se remarcă. Nu-i vorba de insignifienţă — ci uneori de delicateţă.

Intr'o bună zi, întorcîndu-mă acasă, — pe cine găsesc în cerdac printre buccele flenduroase şi cufere de pae, mucegăite şi legate cu frînghiuţe scămoşate? Pe Madam Costandache.

— Iarăşi la noi?

— Da, domnule Mircea. A fost acolo o întreagă comedie.

O poftii înlăuntru. Ii povestii isprăvile paserilor. Ii propusei să i le dau îndărăt; dar ea refuză. Se oferi doar pentru un plus de îngrijiri.

Madam Costandache, era foarte necăjită. Işi vînduse lucrurile strict necesare; şi acum rămăsese numai cu îmbrăcămintea, într'o cameră goală.

— Şi de ce te-ai întors mata? Cît ai lipsit?

— Două luni! Dar mi s'a părut o viaţă, — oftă Madam Costandache. M'am dus la fostul meu bărbat, care m'a primit foarte bine. M'a sărutat pe frunte; şi am plîns amîndoi.

Are o casă mică, dar cu rost și frumos îngrijită. M'am dus în odaia rezervată mie. Servitoarea — cam posomorită — mi-a tăbircit, apăsat, lucrurile... pe care le-am așezat în dulapuri și 'n sertare. Aveam, și eu, casa mea.

Dincolo stătea Alecu, tatăl copiilor mei — un om gelos și violent pe vremuri, liniștit acum de vîrstă și de experiența vieții.

Are părul alb, poartă ochelari rotunzi cu ramă neagră. Trăsăturile feței i-au rămas ascuțite, subt pielea moale și cu sbîrcituri. Umblă încovoiat, și fără prea multă siguranță... E mai mare decît mine... Trebue să aibă vre-o șaptezeci și cinci de ani... Cîteva zile, am dus-o ca în rai: pune-te masă, scoală-te masă. Am început să intru în rosturile gospodăriei. Aranjam menu-ul, dar nu-l prea nemeream.

— Tot nu te-ai deprins la bucate, — îmi spuse, odată, Alecu.

Avea tabieturile de acum cincizeci de ani, cu care nu mă împăcam nici atunci — dar încă și mai accentuate. Dacă se schimba ceva din rînduelile lui, Alecu se făcea foc. Am lăsat servitoarea să lucreze în legea ei.

După masa de seară: ceai, unt și marmeladă, — ne așezam în niște fotolii largi, acoperite cu creton. Pe masă, ardea o lampă cu petrol. Alecu se uita în ziar. Eu deschideam o colecție veche a unei reviste ilustrate.

Odată, îl auzii:

— Hm!

— Ce-i? — îl întrebai.

— Nimic, fleacuri... Unul și-a bătut nevasta la un bal. Bine i-a făcut. Cocheta c'un ofițer. *Alții* nu procedează așa... Se întorc acasă posomoriți... au explicații... divors... copiii pe drumuri.

Inlemnii.

— Lasă, Alecule...

— Cum să las? Crezi c'am uitat chestia cu balul? N'am văzut, cu ochii mei, cum ți-a strecurat procurorul un bilețel roz?

— Nu-i adevărat, ți s'a părut.

— Tot părere a fost și sărutarea de pe terasă?

— Minciuni de-ale Virginiei...

— Dar întîlnirea din strada Vovideniei?

— O intrigă..., îți jur că n'a fost nimic.

— Minți, — strigă Alecu.

Iși scoase ochelarii și-i trînti pe masă. Se ridică, alb ca varul. Mă privi crunt; apoi se îndreptă spre ușă. Se întoarse o clipă în prag: „Haimana!"

Adoua zi Alecu nu vorbi deloc cu mine. Stăturăm la masă ca doi străini, într'un restaurant.

Pe urmă, începurăm iarăși să vorbim. Alecu însă era veșnic pe gînduri, posomorît, distrat...

Intr'o seară, Alecu mă rugă să-i dau o explicație.

— Iarăși?

— Iată ce-i: nici azi nu știu precis dacă m'ai înșelat și cu inginerul Zamfirescu. De cincizeci de ani mă muncesc cu gîndul. De ce venea așa de des la noi? Cînd m'am întors din București, și el știa că am să mai lipsesc cîteva zile, — de ce l-am găsit în salon cu tine?

— Adusese planurile casei. Nu erau întinse pe masă?

— Asta intr'adins ați aranjat-o.

— Nu vezi că spui prostii?

— Prostii! Vra-să-zică sînt un prost. Da' tu ce ești? Să-ți spun eu...

Și, domnule Mircea, mi-a spus o vorbă...

De-adouazi n'am mai mîncat împreună. Eu — în odaia mea; el — în sofragerie.

Pe urmă ne-am împăcat.

Dar într'o noapte ne-am certat rău de tot. M'a și lovit. Tot pentru prăpăstiile lui.

— Ce prăpăstii? — o întrebai eu.

— Zicea că m'a prins cu unu...

— Și nu-i adevărat?

— Ferit-o sfîntul! E un nebun. A douazi mi-am făcut bagajele și am plecat fără să-i zic: „rămas-bun", cași acum cincizeci de ani. C'un astfel de om, nu-i chip de trăit. I se năzare din nimic.

— Chiar din nimic?

— Domnule Mircea, văd că nu mă crezi. Așa sînteți voi bărbații. Nu zic că nu mi-a fost drag cineva. Mi-a fost. Dar numai unul. Și n'a fost nimic cu dînsul.

— Nici o sărutare?

— Nici!

O privii în ochi, zîmbind cu neîncredere — dar prietenos.

— Ba poate asta a fost. Da'i așa de mult de-atunci... că am și uitat!... Uite, m'am luat cu palavrele. Inserează și n'am adus pichirile de prin buruene.

Și cucoana Caliopia — cea cu procurorul, inginerul și numai cu sărutarea — se sculă anevoe, oftă și porni cu trudă spre capătul cerdacului dinspre grădină...

M. SEVASTOS

POLCA PE FURATE

M. CELLARIANU

BARBARA UBRIK [1]

Guriţa maichii dulce şi adorată,

In fine iată-mă ajunsă şi la Sibiu, cu ajutorul lui Dumnezeu! Prin cîte peripeţii am trecut, cu trenul, care a deraiat la Băicoi, dar, in fine, nu mi s'a intimplat nimic, şi alte lucruri care le-am mai păţit, fără mare importanţă, am să-ţi spun eu ţie, la întoarcere. Acuma, prima mea grijă este să-ţi scriu şi să te sărut de aci, din creerul munţilor, unde mă aflu. Nici o zi n'a trecut, tu, de cînd am plecat de lîngă tine, din culcuşul dragostei noastre şi, crede-mă, pe ce să-ţi jur?, că nu mai pot de dorul tău. Inchipueşte-ţi, tu, că nici inspectorul, nici administratorul nu sunt aici, aşa că, din nenorocire, o să trebue să stăm, cel puţin trei zile, pînă cînd or veni şi ei şi om isprăvi tot. Dar ocupaţia mea cea mai dragă este să te doresc pe tine din tot sufletul şi din toată inima mea, deşi nu prea ştiu dacă merită năsucul dumneavoastră aşa ceva. Aşa că să ştii, dulcele meu drag şi adorat că eu am tras la nevasta grefierului, că e casă cinstită şi cunoscută, iar directorul, că nu-l pot suferi, s'a dus la hotel, la Europa; că lui îi dă mîna, cred şi eu, cînd are douăzeci de mii de lei pe lună; că de furat nu fură, tu, aşa am auzit. Pe urmă, m'am gîndit de la început că tot e mai bine să stăm separat, departe unul de altul. Nu e bine, tu? Dece să zică lumea fel de fel de prostii! Of, cînd îi văd mutra aia greţoasă şi ursuză, parcă tot îi tună şi-i trăsneşte, zău, nu ştiu ce m'apucă! Naiba îl pune să mă care tocmai pe mine la inspecţie? Dar atîta are şi el bun, tu, că nu-şi permite nici cea mai mică aluzie, la mine. Asta e al lui. El din duduie şi duduie şi duduie nu mă mai scoate: duduie adu dosarul; duduie scrie cutare; duduie telefonează cutare; şi atîta. Incolo e serios, tu, şi nu'ndrăsneşte... Dar cine să se mai uită şi la ăsta, tu, un hodorog de cincizeci-şaizeci de ani! Să-l vezi... parcă e o mămăie; împopoţonat şi frizat şi înmănuşat... parcă e dracu! Eu iau masa la grefier, adică la nevastă-sa, că nici el nu e în localitate, dar ăla mănîncă tot la Europa, unde şi doarme. Şi nu ne vedem, tu, decît numai la inspectorat, de faţă cu

1) Din romanul „Polca pe furate" ce va apărea în editura „Adevărul".

toţi funcţionarii şi cu funcţionarele, şi nu vorbim decît numai strictul necesar:

— Ai adus hîrtiile, duduie?

— Le-am adus, domnule director, poftim. Şi i-le trîntesc în nas...

— Ai trimes adresele alea la minister, duduie?

— Le-am trimes, domnule director.

— Mulţumesc, duduiţă.

Şi asta e tot. Să nu crezi că scoate el o vorbă in plus peste interesul serviciului! Parcă e încuiat. Da şi eu, tu! Chestia este că trebue să mai zăbovesc încă două trei zile aici, cu anostu ăsta. Am noroc cu biata nevasta grefierului, care e foarte serioasă şi foarte cinstită, tu, şi n'auzi la ea decît numai vorbe bune şi solide, că altfel ce m'aş face eu aici fără tine, guriţă scumpă şi adorată! După ce isprăvim lucrările, la ora unu, că am ajuns la litera G. nici nu eşim amîndoi odată, tu, de la inspectorat, îl las pe el să iasă întîi şi eu ies mai tîrziu. Nu fac bine, tu? De acolo el se duce direct la masă, singur, şi mănîncă singur, ca un cucurez, de se indoapă, şi poate chiar o fi bînd, tu, cine ştie! Dar la mine nu vine nici odată beat, tu, adică la inspectorat, unde ne vedem. Seara, el mănîncă tot la Europa; şi eu mă duc singurică, tu, la grefier, adică la nevasta grefierului, şi m'aşez şi eu cu ea la masă, singurele amîndouă, şi mai vorbim, tu, şi noi ca femeile, de una de alta, ca să mai treacă timpul. Ea e o persoană foarte cultă şi instruită şi să ştii că are nişte vederi foarte serioase şi solide, cum ţi-am mai spus. Parcă te-aud pe tine cu guriţa ta dulce, cînd o aud pe ea: că aşa, că aşa... In fine, ce să zic, e bine, tu. Păcat că n'o cunoşti! După masă n'am eşit nicăeri, cu toate că ea mi-a propus, nu e vorbă, să mă ducă să-mi arate oraşul şi mai ales bisericile, că sunt foarte frumoase şi ea este foarte credincioasă, tu. Dar n'am vrut. Cînd ştiu că tu poate te perpeleşti acolo, la căldură şi lucrezi toată ziua şi seara citeşti cărţi, tu, şi gazete, cu firea ta idealistă. Dar, ce mă fac eu de dorul tău, tu! Asta e întrebarea. Că, să fi fost alta, crezi tu că i-ar fi convenit să stea aici ca o proastă şi nu s'ar fi dus şi ea să se plimbe, ba poate chiar cu ribegitul ăsta de director, că aşa o să-i zic, Dumnezeu să mă erte! Dar eu nu, tu. Eu îmi place mai bine să stau aşa singură şi pustie şi să mă gîndesc tot timpul la tine, că tu eşti viaţa şi fericirea şi idealul meu. Lasă-le pe altele să facă chefuri şi petreceri şi fel de fel de prostii. Asta de mine nu se lipeşte! Dar, dac'oi fi silitoare, tu, şi-oi da gata opisele în astea trei zile, zice că o să mă avanseze, tu. Şi, nu e drept, tu? Nu merit? Care alta ar mai fi fost nebună să plece la drum cu unchiaşul ăsta şi să stea toată ziua la un inspectorat, să cotroboiască toate hîrţoagele de trei ani de zile! Că diurnă cine ştie ce n'o să-mi dea, tu; ai să vezi. Da

barim să văd că mă avansează şi pe mine, vorba aia, cum
mi-a promis chiar el, cu gura lui! Da eu cred că tot trebue să
aibă el vr'una pe aici; nu se poate! O fi chiar vr'o nebună de
astea, de la inspectorat. Să nu te miri, tu. Că altfel i s'ar uri...
aşa e? Că ştiu că despre mine... dar, ce să-ţi mai spui, că tu
acuma mă ştii! Mai ales de cind nu ştiu cine i-o fi spus că sunt
în vorbă cu un om foarte bine. Şi, nu e adevărat, tu? Nu eşti
tu om bine? Ar vrea mulţi să fie ca tine, tu, serioşi şi cinstiţi.
Dar, aş vrea să ştiu: sunt? Acuma este ora douăsprezece
noaptea, tu. Sunt absolut singură în casă şi cu nevasta grefie-
rului, care coase, tu, la maşină, şi îţi scriu ţie şi îţi trimet do-
rul meu, de departe, să te păzească de toate relele. Că, cum
ţi-am scris, dracul ăla bătrîn nu e cu mine, tu. El e tot la hotel
la Europa, şi nici nu vreau să ştiu de el, că nu mă interesează.
Şi, să ştii că nici nu prea e afemeiat, tu. Că altfel tot l-aş vedea
că se mai uită la vr'o femee. Da el, nu. El îmi zice mie doar:
sărut mîna; că mîna nu i-o dau să mi-o sărute, şi asta e tot.
Acuma, cu siguranţă că el doarme, acolo unde-o fi, sau, treaba
lui; pe mine nu mă priveşte ce face. O să muncesc şi eu pe
capete zilele astea, pînă m'oi vedea avansată. Incă, nevasta
grefierului, săraca, m'a şi întrebat: da ce munceşti atîta dragă
duduie? O să slăbeşti şi o s'ajungi slabă la Bucureşti. Las' să
slăbesc, madam Turcu, că nu e nimic: cine mă place pe mine,
mă place şi aşa. Nu i-am zis bine, tu? Da ea vede că ăla nici
nu vine pe la mine şi nici eu nu mă duc pe la el, tu? Că eu
mi-am găsit bărbat; nu-mi mai trebue mie: mai ales un ra-
molit şi un ursuz ca el. Dar, cum ţi-am spus, am să fac ce-oi
face ca să fiu avansată, tu. Mîine începem la litera I, tu; nu-
mele tău. O să mi-se pară tot timpul că te văd înaintea mea,
cu capul tău gînditor şi idealist. Cînd oi ajunge la P, tot aşa,
adică, înţelegi; numele tău ălalant. Dar ce trist este, tu, noap-
tea pe-aicea, cînd te uiţi, aşa singură, pe fereastră şi eşti cu
gîndul departe şi poate ăla la care te gîndeşti, el nici nu se
gîndeşte la tine! Or, poate tu crezi că eu mint şi că nu fac aşa
cum îţi scriu, tu. Dar eu ştiu că să n'apuc să te mai văd pe tine
la'ntoarcere dacă îl văd eu pe ăsta mai mult decît în orele de
birou, tu. Dacă l'ai vedea, poate că n'ai mai fi gelos, tu. Că,
dac'ar fi ceva între noi, nu m'aş mai prăpădi eu după tine, şi
nu m'aş mai gîndi ca o nebună, tot timpul. Da, aşa e că, dac'ai
şti că fac vr'o prostie cu el, l'ai împuşca, tu. Ba bine că nu!
Da, să n'ai grije, tu, că tu ştii ce femee sunt eu; acuma cred
că nu mai ai nevoe. De mine nu s'atinge nimenea, tu, să ştii
că sare în aer! Poate să fie el şi împărat! Pe urmă, nici nu e
om de chef, tu; că pe el îl ştie oricine, că e un ciufut şi-un
mofluz, şi un afurisit, de n'are pereche. Aşa că tu să nu fii în-
grijat de mine, gurita mea dulce şi dragă şi adorată. Că, dacă
ar fi ceva, n'aş mai fi eu draga ta scumpă, care te adoră şi

s'ar omori pentru tine. Roagă-te şi tu lui Dumnezeu, tu, ca să mă avanseze, că o mie o sută cincizeci de lei n'ar fi de colea! Ceeace cred că şi pe tine te interesează, dacă zici că eşti hotărit. Dacă nu...

Să ştii că mîine o să-ţi scriu din nou, şi tot noaptea, cînd oi fi eu absolut singură şi liniştită din partea lucrărilor. Că el şeade departe, tu, tocmai la Europa, şi habar n'are ce fac! Dar, nici nu-l priveşte, că, dacă e directorul meu, asta nu'nsemnează că mi-e bărbat! Eu numai la tine mă gîndesc, tu... Restul...

Să ştii, tu, că, dacă o primeşti pe asta mîine, şi-mi scrii şi o pui tot pe ziua de mîine, poimîine o am, tu. Dar scrie-mi şi tu mai mult. Zău... Că destul suntem departe unul de altul!

Şi acuma, te sărut de mii de ori, guriţa maichii dulce şi adorată, şi aştept scrisorile matale, cu mult drag şi dor.

Acuma să ştii că mă culc, tu, şi o să te visez, cu siguranţă, la noapte. O să-ţi scriu cum te-am visat şi aici, printre streini. Aşa că n'ai nici o grije, tu; în privinţa aia... să ştii că e sfint! Adu botu!

A ta pe veci.
Milicuţa (cum îmi zici tu, hoţule drag)

Sibiu, în....

DESCHIDE, DESCHIDE FEREASTRA !

Dragă Zoico,

Am ajuns cu bine la Sibiu şi mă grăbesc a-ţi scrie. Cum
am ajuns, am şi dat ochii cu cei de la Inspectorat şi am şi ter-
minat. Nu era, tu, cine ştie ce. Mai mult un fel de încurcătură.
Jean ne spusese, săracu, la Bucureşti... ţi minte. Dar, în fond,
mie, să-ţi spui drept că îmi pare mai bine că s'a încăpăţinat
secretarul, că, dacă nu se încăpăţina el, n'aş fi avut ocazia să
văd şi eu Sibiul, care este foarte frumos. Chiar eri după masă
aşa obosiţi cum eram, am făcut o plimbare cu maşina, prin el
şi prin împrejurimi; săracu Jean, mi-se pare c'a şi răcit. Da,
altfel, frumos mai e, tu! Am văzut şi pădurea aia teribilă,
Iungerwald, şi am mîncat chiar acolo... o frumuseţe! Păcat
că n'ai putut să fi venit şi tu cu Nicu! Ar fi fost un cadril,
mamă Doamne! Am tras la Europa, tu; cel mai mare hotel;
ca astea de la Bucureşti: avem cameră cu bae, la primul, şi cu
balcon care dă chiar în strada principală. La dejun am mîn-
cat o pescărie turbată, şi seara ceva uşor, că ştii că sunt opri-
tă. Şi nici Jean nu mănîncă. Azi nici n'am mai avut ce căuta
la Inspectorat, aşa că ne-am plimbat iar, toată ziua, am mîn-
cat şi am dormit... Ce vrei să facem, tu? Jenică a fost şi de
data asta aşa de drăguţ, şi mi-a cumpărat un costum din Să-
lişte; e o bomboană! Şi-a zis c'o să profite de ocazie că m'a

luat cu el în inspecție, ca să-mi facă un referat pentru avansare, la excepțional. Ar fi bine, tu. El, săracu, se gîndește, mai mult la măritiș. Că ar vrea să mă vadă și pe mine la casa mea. Cînd oi avea șase mii, cum spune și el, mai du-te vino! E tare drăguț, tu! Aici m'a trecut drept madame directoreasa. Înțelegi tu cum devine cazul: sărut mîinile, Excelență! (hotelierul) Am onoare, doamnă director (ăla cu restaurantul). Să mă vezi ce grețuri fac, ai crede și tu. La urma urmei aș vrea să știu dacă „stimabila" e mai ceva ca mine. Și, pot să zic că am fost o proastă, tu, că numai o singură vorbă să fi spus, astăzi nu mai era ea madame Vlahulea! Barim mă mai aleg și eu cu cîte o plimbare și cu cîte ceva. Acuma trebue să mă mai gîndesc și la ăla, tu, că zice că-i s'au aprins călcăile și vrea cu orice preț, să ne și cununăm, toamna asta. După cît pare, este foarte încîntat și fericit de persoana mea. Zice că îi place foarte mult că sunt serioasă și modestă, adică tocmai cum spera el să găsească în viață. Nebuna aia bătrînă— nu ți-am mai spus — mă tot bombardează cu scrisorile ei; nici nu le mai citesc. Dar, știi, față de el, tot trebue să fac pe indignată, așa de-a dracului. A făcut el pe șmecherul, cît a făcut; barim s'o fac și eu! Apropo: dacă vine ăla dela „Secretul Nostru" te rog să-i dai tu, dragă, suta de lei și spune-i să-i zică înainte, că zice bine. Vorba ăluia: unde dai și unde crapă. Na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o. Ești un mariaj! Să fi văzut pe Gogu, cînd i-am spus, ce mutră a făcut! Dar, altfel, să știi tu, că, dacă m'oi mărita, o să mă cam astîmpăr și eu. Și, chiar dacă oi mai face-o, în orice caz, o fac mai cu schepsis, și numai pentru parale; da ce! Dacă-l vezi pe ăla de la „Secretul" nu uita de-i spune să raporteze tot așa și despre delegația asta de la Sibiu cum am și vorbit. Cred că nu mai e nevoie să le spun eu, că văd că sunt băeți destul de deștepți: o nemeresc mai bine ca mine! El crede că eu habar n'am de nimic! In fine, cînd i-a venit primul raport de la „Secretul", să-l fi văzut, tu, ce radios și ce mîndru era de mine! Toată seara m'a mîngîiat pe păr că mă băgase în toți nervii. Dar eu, atunci m'am arătat mai pudică și rezervată, ca totdeauna. Ce să-i faci, tu? Mai trebue să și joci! I-am scris și lui, de aici, o patalama de șapte coale; jumătate eu, jumătate Jean: adică el mi-a dictat-o din pat, că nu mai putea de oboseală; dar cred că e bine. Să fi văzut ce mutre făcea eri dactilografia aia, tu, cînd m'am dus să-l iau de la slujbă! Nenorocita asta mi se pare că este și puțin nebună: l'o fi iubit tu, te pomenești... I-am găsit, tu, o scrisoare scrisă la mașină, cu feldefel de liniuțe, ca să-l dea gata, și adresată lui. Altfel, văd că, și el, o păstrează. Je m'en fiche! Să știi că diseară ne ducem, mai mult ca o curiozitate, la un bal unguresc, la Apollo. Eu îmi pui rochița aia nouă, și Jean merge'n jachetă, cu care a și ve-

nit. Dacă le place! Cui nu-i place, să ne dea banii îndărăt! Eu atîta știu! Dacă cumva l'a căuta „stimabila", tu, să eși tu înainte, ca dintr'o întîmplare—să n'o lași să vorbească cu Mița— și să mă jelești: că ai auzit că e mult de lucru; că e frig rău; că „domnul director" m'a certat, etc., etc. La rîndul meu, știi, cu madame Nicu... a frumoasă... Da ele nu i-o fi înșelind, oare, tu? Despre „stimabila" sunt aproape convinsă că da. De madame Nicu... hm... tot ce se poate... cu toate că e o gîscă de jumulit. Necazul meu ăl mare e cînd îi vezi, tu, cît sunt de proști și mai fac și pe deștepții! D'aia-mi place mie la Jean, tu. El zice: mă, eu nu cred că mă înșeală nevasta. Cît o vezi pe ea de mironosită. Dar barim zic că nu știu! Nu pot să zic că, dacă ași ști, ași face moarte de om; dar, vezi, bărbatul e altfel; el are alte afaceri. Știi cum îi zice el la gelozie, tu? Instinctul de proprietate. M'a pus să-i scriu lui Ilie și să-l întreb că ce ar face el dac'ar auzi că-l înșel cu el, adică cu Jean? L'ar împușca? Am rîs cu lacrimi. Nu de altceva, dar, după cum îl văd, ar fi în stare, nebunu! Mi-a spus să așteptăm răspunsu lui, și atunci să rîdem! Zoicel mamă. Altfel, ca să fiu sinceră cu tine, cum ești și tu cu mine, trebue să-ți mărturisesc că și directorul a cam îmbătrînit. L'a curățat, tu, se vede „stimabila", că zice că e cu zece ani mai mică. Dar, ții minte, tu, că nu mă mai slăbea de lîngă el? Voiajul ăsta, în fine, cred că-l mai potolește și pe el. Că decînd crezi că se ține de capul meu: aidi și aidi! Peste drum de noi, într'o cameră, șade un ofițer tînăr, tu, care se tot uită la mine și deschide tot mereu ușa de la el, că doar m'o prinde pe sală. Să vede că l-a văzut și el pe Jean mai știi, și acuma... ce și-o fi zis?... Ochii văd, inima cere; n'ai ce să-i faci! Altfel, e frumos, tu, dar să-ți spui că, dac'am venit aici cu Jenică, am venit expres ca să mă mai repauzez. Ii mai arunc și eu cîte o ochiadă, așa din fugă, ca să nu zică că sunt fată rea și să-l văd cum turbează. Dar, și să vreau, tot n'aș putea să fac nimic, că, pricepi tu, ar sbura avansarea. Așa că stau și eu tot timpul ca o nobilă soție de gîtul lui bietul Jean. Ce păcat, tu! Un om de viață, ca el, n'ar trebui să se ramolească niciodată. Dar, face și el ce poate în dorul strugurilor, mănîncă frunzele. Și alea sunt bune!.... Pardon, că trec acuma la altă idee: nu-ți spusesem ce mutră a făcut „candidatul" cînd a primit raportul de la „Secretul" despre averea Frusinichii. I-a pus ăla, tu, o mulțime de piedici; dar eu îi spusesem să fie dibaci, ca să nu miroasă el ceva. Înțelegi. Da mă și costă ceva. Nu e vorbă. Ți-închipui că altfel poate turturica aia idioată cu fecioria ei și cu acaretele din Mihai Bravu mi l'ar fi șterpelit. Că, nu-ți închipui tu, cît este de hapsîn și de interesat. Și, cînd îl auzi că-i dă mereu zor cu idealismul și cu toate prostiile! Da eu îl aprob. Oho! Să-l vezi cum se umflă în pene de parcă se topește pe picioare de bucu-

rie! Un singur ban dacă i se pare că a pierdut, sau că l-a înșelat cineva, e'n stare să nu mai mănînce trei zile... ca să-l „recupereze"! E vorba lui... Intr'o seară a stat trei ceasuri la masă, în timp ce eu dormeam buștean, să-mi facă o poezie. S'a sculat de pe scaun transpirat, cu o bucățică de hîrtie și aia de concept — să nu crezi! — în mînă, s'a uitat lung, să vadă dacă dormeam — dar eu mă deșteptasem și mă uitam la el pe sub gene, să-l văd ce face. Și, după ce-a mai citit-o odată, în picioare, la capul meu, a mototolit-o, de desperare, uitîndu-se mereu la mine, ca să mă vadă dacă nu-l observ, și a rupt-o și a aruncat-o în sobă. Dar nici eu nu l'am lăsat, și cînd l'am întrebat dacă mi-a făcut poezia, că se tot lăuda că o să-mi scrie una în acrostih, adică cu numele meu pe de margini, cum o fi aia nu știu, dar mi'nchipui eu ce-ar putea să iasă, din mîna lui, mi-a spus că nici nu a vrut să facă o poezie că a făcut niște calcule infinitesimale. Da ce îl crezi, tu, el nu mai știa pe unde să scoată cămașa! Aia era! Dar tu să nu crezi că dacă-ți spui asta am vr'o ură pe el. Dar, ce să zic? am noroc cu firea mea lăsătoare, că să fie alta știu că unul din doi ar ajunge curind-curind la Pătrunjel! Manta de vreme rea, tu!... Dar, ce să-i faci? Nu știi proverbul: nu este după cum se pregătește și este după cum se nimerește! Curat! Dar, cu ocazia asta, am și eu posibilitatea să-mi mai fac cîte ceva, că ajunsesem prea detot, tu. Dacă mi-o da babacul două sute de mii de lei, pe care mi-a promis, cu lacrămile în ochi, păi să știi că mă aranjez eu binișor. Ia vezi tu: n'oi face și tu una? Te pomenești că pui și tu mîna pe vr'un idealist de ăștia care vrea fată, și te ia de nevastă! Eu am fost o fată săracă, tu, și n'am avut încotro. Dar, altfel, mi-aș fi bătut un joc de el! Nu e vorbă că și așa... Mîine trebue să-i scriu iar, că așa mi-a spus: să-i scriu în fiecare zi impresiile mele, mă rog matale, și „modul cum îmi petrec timpul aci". I-am pus și niște frunzulițe uscate pe care le-am găsit în cana de la lavoar; i-am spus că le-am cules eu pentru el. Cred că, pe baza lor o să facă, mai mult ca sigur o poezie... Cînd îl aud că-i dă mereu zor cu poezia, zău dacă nu-mi vine să-l cîrpesc! Iți spui pe cinste! Dar. Răbdare, dragă Zoico, răbdare și tutun, vorba aia. Că acuma chiar aș fuma o țigare, dac'aș avea. Dar n'am, tu. Și rău îmi pare! Tu știi că eu nu fumez... dar cîteodată parcă tot.

Jenică a adormit, săracu, cu mîna în poală la mine. Parcă mi-e milă să i-o iau și să-l deștept... Sunt doisprezece ani, tu. Dar e foarte tîrziu și mie somn. In clipa asta, chiar acum, ofițerul a deschis iar ușa. Dac'aș vrea, n'aș avea decît să es (înțelegi tu... pîn'afară) ca să-l fac să nu mai tușească, săracul, pe coridor, să nu-l apuce boala aia reaua! dar noroc că chiar alături șade madame Snuki, unguroaica, roșie ca brînza aia de Olanda, care ți-o adusese ție Petrică, tu, și grasă ca un butoi... parcă se dă de-a rostogolul cînd merge. Știi, tocmai bună. Așa că cel puțin are și el săracu, cu cine să se consoleze. Nu; s'a terminat: trebue să mă mai refac puțintel, ca să fiu în formă la București. Că, altfel nu mă mai plac adoratorii! Altceva, ce să-ți mai scriu, maică dragă? Cred că tu te distrezi mai bine, cu Nicușor, mînca-v'ar maica pe amîndoi de băeți frumoși ce sunteți! Bravo vouă! Iți spui drept că parcă vă invidiez! Și să nu uiți de „Secretul", tu, că pe urmă, de. A ta prietenă care te iubește și-ți trimete salutări din Sibiu și o dulce sărutare

Milica

P. S. Mi-se pare că ai avut tu dreptate ce ai spus... Am ajuns și eu să cred că trebue să fie ceva cu servitoarea aia. Vezi, acum m'am gîndit... Noapte bună! Să-l vezi ce scrisoare frumoasă are să-mi scrie. E gelos ca un turc! Incă odată noapte bună și la revedere, roagă-te și tu lui Dumnezeu, tu!

Emilie

Dac'o mai deschide ăla ușa odată, chiar mă duc să-i cer lui o țigară. Nu mai pot... mor!

M. CELLARIANU.

■

ORAȘUL FARA NUME

ILARIE VORONCA

Intr'o dimineață întiia oară pe străzile unui oraș,
Tu, călător abia sosit pe străzile unui oraș,
Ai lăsat marea în port ca pe-o valiză plină cu unelte și haine
de călătorie
O! cum mai strălucesc vitrinele, obrajii, anotimpurile.

Treci atît de invizibil atît de transparent printre localnici
Fără să-ți pese de graba lor, de bucuria sau de tristețea lor,
Intr'o dimineață călător abia sosit pe străzile unui oraș,
O! Cît de proaspăt sună vocile. O! Dulceață a unei lumi fragede.

Sunt cristale și flacări. In chioșcuri
Muzici albe și ape minerale între priviri plutite,
Părul femeilor se apropie sau se depărtează ca o altă zare,
Atît de liber, hohot de rîs, spumă printre acești localnici.

Tu străin, nu te închini în temple, nu gîfîi în ateliere,
Nu calci furiș pe dinaintea Domnului Cont amaistru, Domnului
Director.
Nu aștepți ceasul să sune o întoarcere grăbită, tristă,
Tu singur în acest oraș, plutind ca o mireasmă sălbatecă adusă
de vînturi.

Sunt și ganguri răcoroase și squaruri cu nisipuri solare.
Și tramvaie cu clinchetul limpede și băcănii cu fructe exotice
O! Fanfare, mulțimi fastuoase. O! heralzi și mărfuri
strălucitoare,
Intr'o dimineață, întiia oară pe străzile unui oraș.

ILARIE VORONCA

■

E P A V E

EMIL COLIU

L-am cunoscut pe Andreiu Condracek într'o seară de toamnă — e mult de atunci — cînd venise la cetatea dintre lacuri odată și pe acelaș drum cu amurgul, sub înfățișarea umilă a unui „bostănar" din Caraorman.

Cînd îl văzuse coborînd cu greu din căruța-i hîrbuită, Mihai gardianul îmi șoptise grăbit:

— E Andreiu, Rusul din Caraorman, care a fost pe vremuri ofițer de Cazaci.

Omul se apropiase cu mers greoiu și silnic, cu un zîmbet bun plutind pe fața-i îmbătrînită și în ochii blînzi, a căror adîncuri albastre păreau că oglindesc tot cerul și toată nemărginirea stepelor patriei sale. Mă salutase bătînd călcîiele milităreşte și aducînd pînă în dreptul pieptului, într'o adîncă închinăciune, pălăria-i ieșită de soare. Ii întinsesem mîna, gest pe care el nu îndrăsnise să-l facă și pentru care îmi mulțumise printr'o discretă privire de recunoștință. Și vocea-i tremurase ușor, cînd, înclinîndu-se încă odată cu ușurință, cu eleganță chiar, își rostise numele: Andreiu Condracek.

Imi povestise domol și resemnat nenorocirile lui mai recente: neînțelegeri cu țăranii hrăpăreți și răi inciudați pe Rusul calic, care se pripășise în satul lor și voia să-și cîștige o pîine. Pămînt nisipos și sterp pe malul lacului, care muncit din greu, abia-i da cu ce să trăiască. Anul acesta parcă fusese un făcut: toate ieșiseră pe dos. Grîul nu se făcuse; orzul fusese bătut de grindină o săptămînă înainte de seceră, iar „bostanii" — cea din urmă nădejde — erau atît de mulți, că nu-i mai cumpăra nimeni. El auzise însă că „fratele Mihai" făcuse grîne frumoase, și-i adusese o căruță de pepeni ca să capete în schimb, orz de sămînță.

Vorbise cu voce domoală puțin șuerată, înmuiată în răstimpuri de ușoare accente de rugă. Tăcuse apoi, cu privirile mîngîind zările rumenite, brăzdate de fumurile străvezii, ce prindea să se ridice odată cu noaptea din sate cuibărite în văi, departe, dincolo de lacuri.

Dar Domnul Condracek nu isprăvise. Il simțiam frămîntat de o întrebare, pe care nu îndrăsnea să mi-o pună. Se hotărîse deodată și apropiindu-se mai mult de mine îmi ceruse ferit și în taină noutăți din Rusia.

I-am răspuns că totul era ca și mai înainte. Doar că locul

unui stăpîn exilat undeva, cît mai departe cu putință, fusese luat de un altul, care la rîndu-i, peste o lună sau peste un an, avea să aibă aceiași soartă. Am adăugat în sfîrșit, că nu de mult apăruse într'un oraș depărtat dinspre Asfințit, o străină ciudată ce se dădea drept una din copilele fostului Țar, scăpată dela moarte prin nu știu ce necrezută minune.

D-l Andreiu mă ascultase tot timpul cu băgare de seamă, dîndu-și silința să-mi înțeleagă toate cuvintele. Cînd îi pomenisem de Țar ochii îi străluciseră și mîna începuse să-i tremure, încercînd fără noimă să așeze o șuviță de păr inexistentă. Se liniștise apoi și clătinînd dureros din cap murmurase abia șoptit:

— Toți ai mei, mamă, tată și surori au rămas acolo. Nu știu nimic de ei, nici măcar de trăesc. Și chiar dacă aș ști, ce pot eu să fac pentru ei?

Tăcuse din nou, cu ochii umeziți, pierduți într'aiuri, cu privirile țintuite deasupra a cine știe căror icoane dragi, cu o nouă cută de amărăciune și obidă proaspăt arcuită în jurul buzelor sale, înnegrite de vînturile tăioase ale stepei.

Atunci, ceiace prevăzusem eu, se întîmplase. De undeva, de dinapoia mea țîșni întrebarea, pe care eu înțelesesem că nu trebuia să o pun niciodată — dacă vroiam să-i cruț o durere și o umilință.

— Da' ce erai tu acolo în țara ta, Rusule?

Sub biciuirea brutală, Domnul Andreiu avu o tresărire a întregei lui ființe și o năvală de sînge coloră pentru o clipă, pielea lividă a feții sale răvășite de mizerie și suferință. Ochii căpătară strălucirea de altă dată arborînd o privire tăioasă și disprețuitoare... Dar la jumătatea acestei transformări omul își dăduse seamă de zădărnicia ei. Despicase noaptea cu un gest de oboseală, de sfîrșire, și — umilit și înfrînt — șoptise :

— Am cunoscut și eu alte timpuri. La ce să mai vorbim?

Mîna îi căzuse înapoi, dealungul trupului, ostenită, fără vlagă, biată aripă înfrîntă. Și în ferecatele tainițe ale sufletului său chinuit, porțile tăcerii se lăsaseră din nou posomorîte și grele, peste amintiri și peste trecut.

In urmă, avusese loc tîrguială, în care D-l Condracek se apărase slab numai cu tristețea ochilor săi încercuiți de umbre, împotriva șireteniei și lăcomiei celor doi gardieni. Puțin timp în urmă marfa sa era descărcată, orzul „fratelui Mihai" îi luase locul în căruță și Domnul Andreiu se apropiase, cu pălăria în mînă și biciul subsuoară, să-și ia rămas bun. Imi mulțumise fără motiv aparent întrebîndu-mă în acelaș timp, dacă nu aveam nevoe de „niscavai pepini". Ii răspunsesem numai cu o vagă făgăduială.

— Mai tîrziu, Domnule Condracek. Mai tîrziu, când om avea oaspeți. Cînd o începe lucrul.

■

Oaspeții veniseră pe neașteptate, într'o după amiază, cîteva zile mai tîrziu.

Cu venirea lor, aspectul posomorît al casei cu ziduri cenușii de piatră și acoperiș de olane înnegrite de ploi, se schimbase cu desăvîrșire. La ferestrele acum veșnic deschise, surîzînd nemărginirii albastre, perdelele albe se agitau mîngăiate de briză, ca un zbor grăbit de hulubi fremătînd în azur. Inăuntru, apăruseră peste tot pe mese, pe etajere, pe dulapuri, gîturi de amfore roșii, purtînd buchete de nemuritoare violete, sau umile flori de cîmp fără nume. Intr'un colț — cel mai întunecos, cel mai ferit — se ivise o cutie albă de lemn ce adăpostea doi pisoi orfani; doi pisoi sbîrliți ca doi arici, ce-și sticliau printre gratiile închisorii perlele mișcătoare ale ochilor lor speriați de noutatea lumii în care de abia intraseră. Și în pragul ușii, culcat într'o rază de lumină piezișă, Bucălaie, cînele ciobănesc, dormia somn tihnit și deplin, tresărind numai în rare răstimpuri spre a adulmeca delicat și atent miresmele — numai de el cunoscute — ale toamnei și ale depărtărilor.

■

Lucrul începuse. Pe pantele domoale ale citadelei, linia închisă a șinelor Décauville însemna cu o cărare de umbră, monotonia gălbue a ierburilor clătinate de vînt. Cincizeci de oameni, plecați spre pămînt ca pentru o pătimașă îmbrățișare, lucrau din greu și cu răbdare spre a-i smulge marea taină a trecutului. Răni mari, negre și umede se deschideau în coapsele sale mușcate de tăria neînduplecată a uneltelor și puțin cîte puțin cetatea de odinioară se urca spre lumina bolnăvicioasă a toamnei, castă ca o albă zeiță adormită. Marmorele albe, calcarele de culoarea cerii ieșeau unele după altele și se înșirau în fața ochilor noștri uimiți, ca paginile unei cărți cu imagini, cercetate de priviri iscoditoare de copil.

... Galbene boabe de ambru, zilele de toamnă își treceau tot mai repezi, tot mai grăbite, aureola ruginie pe colierul timpului...

...Mă deșteptam dimineața, înainte de răsăritul soarelui, în acel sfert de ceas destinat execuțiilor, cînd totul e învăluit într'o lumină confuză, murdară și tristă, cînd cerul e incolor și vag ca uneori în deșerturi în ajunul marilor uragane de

nisipuri. Pe cărările albe ale „bălții" siluetele întunecate ale lucrătorilor urcau către citadelă odată cu soarele la orizont. Văzîndu-i astfel, abia înaintînd încărcați de poveri, i-ai fi luat drept închinători îndreptîndu-se, încovoiați sub greutatea ofrandelor și a credinții, către o incintă sacră.

O oră mai tîrziu, cînd soarele începea să străpungă cețurile și să le gonească în văi, departe către orizont, ei erau de mult la lucru. Și se desprindea din ei atita putere și atîta liniște, că i-ai fi crezut acolo de veacuri întregi.

După aceia venea ceasul marilor tăceri, al nesfîrșitelor visări, cînd așezat în umbra unui zid ca în răcoarea umedă a unei catedrale, lăsam privirile să-mi alunece rînd pe rînd pe azurul cerului, sau pe discul orbitor al lacului strălucind în soare. Imi simțiam atunci sufletul legănat ușor de lincezeala aceia vagă dar atit de dulce, pe care trupul o încearcă uneori, primăvara, sub mîngăierea celei dintîi zile însorite.

... Miezul nopții ne găsea întotdeauna afară, sub stele, cu trupurile nemișcate, învăluite în carapace de umezeală și întuneric, cu gîndurile risipite ca un stol de vrăbii speriate.

Undeva pe citadelă, o bufniță își trîmbița, nevăzută, singurătatea și plictisul. Mai departe, la stînă, un cîine începea să dea zvon de primejdie și apoi să amenințe cu îndîrjire; într'un tîrziu tăcea ca spăimîntat de ecoul propriului său glas. Stele căzătoare zebrau cu cărări de lumină cerul întunecat și înainte de a atinge orizontul, fiecare aprindea în apa neagră a lacului un fulger de o *clipă*... In cuibul cald al visurilor, mîngăiați de lumina palidă a lunei răsărinde, salcimii plîngeau tremurătoare lacrimi de rouă argintie.

■

Il uitasem cu totul pe D-l Condracek, cînd fui înștiințat într'o zi că bătrînul sosise și că dorea să-mi vorbească. Reținut în ziua aceia pe șantier de o lucrare deosebit de delicată, care cerea prezența mea fără întrerupere, nu putui să-l părăsesc decît pentru o clipă: adică tocmai timpul cit să dau bună ziua D-lui Andreiu și ordinul de a i se cumpăra căruța de pepeni ce o adusese, pe un preț mai ridicat decît ceruse el însuși.

De data asta omul nu era singur; adusese cu el pe unul din copiii lui, o fetiță uimitoare de vreo șapte-opt ani, cu ochi mari și adînci de culoarea nopții. Cutele verticale ale frunții și tonul poruncitor dar în acelaș timp calm al vocii, arătau o voință de neînfrînt și o energie, uimitoare la vîrsta ei. Alături de tatăl ei, icoană vie a Mizeriei și a Desnădejdii, ea părea Antigona călăuzind pașii nesiguri ai regalului orb, lovit fără milă de Soartă.

■

Am părăsit „orașul mort" tîrziu, la sfîrșitul toamnei. Ultimă pasăre călătoare, plecam la rîndu-mi către mirajul însorit al Sudului, ca ibișii, ca lebedele și ca mari pelicani albi, ce de săptămîni treceau neîntrerupt, în toate nopțile fără lună, pe deasupra casei adormite.

... Era o zi ploioasă de Noembrie, tristă ca un plop desfrunzit, cu zările tîrîndu-se strîmtate și umede, pe zidurile cetății pustii și pe vîrfurile nemișcate ale salcimilor, dormitînd investmîntați în cețuri. Plecam...

In auto-ul, care mă îndepărta din ce în ce mai repede de peisagiul acesta drag, ale cărei linii zadarnic mă trudeam să le mai zăresc o ultimă oară, am trecut atunci prin grele clipe. Era mai întîiu, deprimarea, obișnuită tuturor plecărilor mele, regretul de a părăsi pentru mult timp dacă nu pentru totdeauna, atîtea lucruri iubite, care-mi intraseră în ființă pînă intr'acolo, încît despărțirea de ele echivala cu o amputare. Apoi nesiguranța celor ce mă așteptau acolo, la capătul drumului meu dincolo de această ceață simbolică, ce îmi ascundea mereu capricioasa linie albastră a mării, către care scoboram totuși în plină viteză. In sfîrșit, ploaia îmi transfuza în ziua aceia mai mult ca oricînd toată nesfîrșita ei povară de tristețe: ploaia continuă și îngheață; ploaia monotonă și insinuantă ca o durere; ploaia care șterge și dizolvă, care face toate lucrurile îngrozitor de asemănătoare, sau cu un singur cuvînt informe...

Vehiculul era pe punctul de a părăsi șoseaua pentru a cobori pe plajă, cînd fu obligat să cotească brusc pentru a ocoli o căruță, care ținea mijlocul drumului și al cărui conducător — un țăran complect acoperit de un sac mare, ce-l adăpostea de ploaie — părea că doarme sau ne ignorează. Il depășisem aproape cu totul cînd dînsul făcu o mișcare bruscă scoțîndu-și capul din cortul acesta atît de original. Capul acesta osos, lung și descărnat de sfînt bizantin, gîtul acesta slab înfășurat într'un enorm șal verde și mai ales privirea, privirea asta dureroasă, sfîșietoare, le cunoșteam prea bine ca să mă pot înșela. Țăranul era fără îndoială Andreiu Condracek, care întorcîndu-se de la oraș se ducea acasă.

Am întors capul privind multă vreme, cu inima strînsă, înapoia lui. Ajuns în josul pantei care ducea la sat, opri și cobori pentru a-și lua calul de căpăstru. Și începu să urce cu greu, aplecat sub povara ploii ca un Hristos sub Cruce. In capul dealului se opri iar și se închină de trei ori cu ges-

turi calme și ample. Văzîndu-l așa, în picioare, cu fruntea goală în ploaie, cu mîna dreaptă strînsă pe inimă, cu umerii aduși a zmerenie, l-ai fi luat drept un pelerin cerșetor, în rugăciune în fața unui crucifix așezat de o mînă pioasă acolo, la marginea drumului. Dar era Andreiu Condracek, colonel în Garda Majestății Sale Imperiale Țarul tuturor Rusiilor. Iremediabil sdrobit de Soartă, el se ducea — umbră fără gînd de ceiace fusese odinioară — spre Tăcerea definitivă.

București, 1932.

EMIL COLIU

■

ANTI-HEGELIANISMUL LUI EMINESCU

G. CĂLINESCU

Foarte des apare la Eminescu expresia „spiritul Universului". Bunăoară:

„In fiece om se 'ncearcă spiritul Universului, se opintește din nou, răsare ca o nouă rază din aceeași apă, oarecum un nou asalt spre ceruri. Dar rămîne 'n drum, drept că în mod foarte deosebit, ici ca rege, colo ca cerșetor. Dar ce-i și ajută coaja cariului, care-a încremenit în lemnul vieții? Asaltul e tinereța, rămînerea 'n drum, decepțiunea, recăderea animalului pățit, bătrîneța și moartea. Oamenii sunt probleme ce și le pune spiritul Universului, viețile lor încercări de deslegare".

De aci s'a tras încheierea că Eminescu e hegelian. Aceasta nu poate fi. Intîiu pentrucă poetul însuș și-a arătat atitudinea față de hegelianism, și el era prea cult ca să nu știe ce gîndește. Intr'o scrisoare dela Berlin, din 1874, el mărturisea lui Maiorescu intenția de a desvolta o serie de antinomii în jurul intemporalului în istorie, drept și politică. Și Panu, cînd l-a întîlnit pentru întîia oară la *Junimea*, l-a găsit demonstrînd pe înfundate lui Bodnărescu astfel de antinomii. Poetul adaogă însă numaidecît: ...„dar nu în sensul evoluției ideei lui Hegel. Căci la Hegel cugetare și existență sunt identice. Aci nu". Iar în altă parte precizează:

„... Ceeace facem noi singuri în gîndire, face și natura în puteri; din care cauză ajunsese și Hegel să spue că orice există este un silogism, pe cînd tocmai inversiunea ar fi adevărată: silogismul este un mod de existență al cugetării, el este o existență ca ori care alta, o specie subordonată genului existenței".

Textul bănuit de hegelianism este cunoscuta scrisoare către Dumitru Brătianu, cu prilejul serbării dela Putna, vasăzică dintr'o vreme cînd Eminescu putea întrebuința vorbe mari, dar nu avea cunoștințe temeinice de filosofie:

„Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinele impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lănțuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă — de și încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu. Nu-

mai espresiunea esterioară, numai formularea cugetării ș'a faptei constituesc meritul individului ori al generațiunii, ideea internă a amîndurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cause, rezultat ce atîrnă mult mai puțin de voința celor prezenți de cît de a celor trecuți.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai Rominiei, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență acelaș la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunerecul secolelor razele lui cele mai frumoase, și noi, agenții unei lumi viitoare, nu sîntem de cît reflexul său."

Un alt text suspectat de hegelianism este acela, dintr'o epocă mai tîrzie, ce-i drept, în care e vorba tocmai de o filosofie a istoriei pe temeiul unui schelet de idei generale, ce sunt chiar antinomiile la care medita pe vremea aceea Eminescu:

„Cine va vrea să facă istoria unei epoce sau a unui *mișcămînt* oarecare, înainte de toate va trebui să facă a se simți legea continuității acestui mișcămînt. El va trebui să arate punctul de purcedere, de ajungere, și apoi *seria terminelor intermediare prin care se află unite aceste două termine extreme.*

El va trebui încă să se silească a arăta dublul mecanism de repulsiune și asimilațiune, pe care l'am indicat și prin mijlocul căruia el s'a efectuat.

Istoricul se va atașa de-o idee și această idee el o va urma dela originea sa pînă la ultimul termen al desvoltării sale, cum s'ar zice prin mijlocul aventurilor ei celor mai diverse; ea va fi personajul și eroul cărții. Sistemele, la care va fi fost baza și fundamentul, vor fi ca învelitorile esterioare, ca fasele diverse a desvoltării sale; oamenii mari ce vor fi esprimat'o, nu vor fi decît organe; personalitatea lor se va nimici în personalitatea ideei. Astfel vom avea într'adevăr istoria cugetării cutărui sau cutărui mișcămînt, nu a cutărei și cutărei fapte izolate, care nu sînt decît pe-atîtea episoade.

Ș'apoi, dacă aceasta nu va fi numai cutare sau cutare idee, al cărei curs istoricul îl va cerceta în modul acesta, dacă asta va fi ideea în ea însăși se va putea vedea în ger-

menul său, tot atît ca și în succesiunea, în simultaneitatea, tot (atît ca și) în vremea continuității sale, toată desvoltarea istorică. Vom citi c'o singură aruncătură de ochi, toată opera istoriei".

Firește, sunt aci expresii de școală hegeliană, ca „desfășurarea cugetării lui Dumnezeu", „aventurile ideei", din care ar putea rezulta un finalism excesiv în explicarea faptelor, o echivalență a procesului ideal cu acela fenomenal, o concepție logică, într'un cuvînt, a istoriei, ce îngăduie cunoașterea aprioricà, prin premisă, a „mișcămîntului". Dar aceste expresii, comune unei epoci preocupate de filosofia istoriei, nu trebue să ne înșele. Ce este aci așa de hotărît hegelian? După panlogistul Hegel, absolutul e spirit iar universul procesul lui dialectic. Dumnezeu e imanent. Cosmul există obiectiv, în afară de noi, dar după legile spiritului nostru. Fiind în totul inteligibil, adevărata știință este metafizica.

Pentru Eminescu însă absolutul rămîne incognoscibil, pentrucă acest absolut nu se revelă decît în fenomen. Ce este în sine ființa eternă; dacă gîndirea ei la care participăm mediat are și o față obiectivă, nu vom putea ști niciodată. Metafizica este o prezumție. Legile care stăpînesc natura (adică bine înțeles reprezentările noastre despre lume) sunt cu totul altceva decît legile propriului nostru spirit (principiul identității și al contradicției). Procesul naturii este procesul propriilor noastre reprezentări, dar după legi naturale nu logice. De aci o încheiere capitală pentru gîndirea eminesciană. Știința și realismul trebue să înlocuiască metafizica și idealismul. Un strîns determinism înoadă toate momentele Cosmului și spiritul, departe de a fi cauza fenomenului, fiind numai un mod de existență posibilă, rămîne un gol epifenomen, o modificare a posteriori a conștiinței. Istoria nu este revelația spiritului ci o forță oarbă pe care spiritul o suferă, fără putință de participare. Că o întunecată finalitate, că un schelet de idei eterne luminează oarba desfășurare a Cosmului, e la Eminescu un schopenhauerism ce nu înlătură această propoziție fundamentală pentru el: conștiința suferă și nu clintește nimic pe lume. Cît despre antinomiile sale, ele sunt nici vorbă normative cași ideile lui Kant, și au drept scop aducerea tuturor cunoștiințelor la un număr restrîns de puncte de vedere generale, cari sunt simple forme ale conștiinței noastre, iar nicidecum moduri ale absolutului.

Dacă analizăm acum spusele de tinerețe ale poetului, afirmația că istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu, cînd nu vrem să înțelegem cu orice chip prin desfășurare proces dialectic, nu e decît un loc comun al fi-

losofici, putind să însemne că originea oricărei realităţi este Dumnezeu. „Istoria cugetă" nu poate să aibă alt înţeles decît că orice fenomen este manifestarea unei necesităţi, a unei ordine pe care în orice caz — şi aci stă antihegelianismul — noi o descoperim inductiv şi care nu e sub niciun cuvînt ordinea spiritului ci a naturii reprezentate în el. Istoria e un capitol al ştiinţelor naturale, conştiinţa un epifenomen şi Cosmul o înlănţuire de fenomene după cel mai aspru determinism. „Complexul de cugetări ascunse în fiecare secol din viaţa unui popor" nu e spiritul absolut, ci tocmai conceptul relativ care defineşte istoria, mijlocul nostru de a ne reprezenta forma necesară a lumii, pură normă a spiritului, şi dacă admitem un finalism pe care îl are şi cea mai materialistă filosofie, teleologie a aparenţei sub care nu ştim ce se ascunde.

G. CALINESCU

■

M I S C E L L A N E A

O LEGAŢIE CU PREA MULTĂ INIŢIATIVĂ

Citim în ziare o ştire curioasă:

„Legaţiunea italiană din Capitală a cerut ministerului instrucţiunii, ca în locul regretatului prof. Pietro Ruggieri, să numească lector de limba şi literatura italiană la universitatea din Capitală, pe d. prof. Bruno Manzone.

D-sa va funcţiona şi la catedra de italiană la liceul *Matei Basarab*".

O asemenea notiţă nu poate veni din partea legaţiunii italiene, pentrucă nu legaţiunile străine numesc profesorii şcolilor noastre chiar dacă binevoesc a-i plăti.

Metoda aceasta umilitoare a profesorilor trimişi şi plătiţi pentru propagandă de statele străine trebue să înceteze odată. Nu suntem o colonie. Invăţăm italieneşte dacă vrem şi din proprie iniţiativă, cum am mai făcut. Economia neînsemnată pe care statul romîn o face are o latură tragică pentru studenţii romîni. Profesorul Ramiro Ortiz a avut o şcoală italienistă, el a atras cu speranţa unei cariere un număr de tineri romîni. Aceştia şi-au dat licenţa şi au aşteptat concursul în vederea intrării în învăţămînt. Şi iată că atunci guvernul italian trimite peste tot, la Iaşi, la Cluj, la Cernăuţi, profesori italieni, cari vin aci numai ca să-şi facă un rost şi care vor pleca de sigur cînd li se va părea că au găsit ceva maj bun. Presupunînd că avem nevoe neapărată de aceşti „propagandişti", ei trebuesc supuşi unui examen, ca nu cumva să se nască idea jignitoare că învăţămîntul nostru se poate mulţumi cu orice necăjit care e silit să se expatrieze pentru a mînca o pîine. Dar cunosc tineri licenţiaţi foarte bine pregătiţi, cari n'au putut obţine o oră de suplinire şi cari ar fi predat tot atît de bine l. italiană ca şi amabilii propagandişti. Dacă Franţa, Italia, Germania şi celelalte state vor trimite profesori plătiţi de-a gata, studenţii noştri nu mai au ce căta la Universitate. Oare n'ar fi mai nimerit ca guvernul italian să dea burse studenţilor romîni şi, de vrea apoi, să-i plătească în calitate de profesori? In felul acesta e un început de propagandă reală. Căci cel puţin acei tineri vor învăţa italieneşte, în vreme ce aşa abia poate dacă trimişii vor deprinde puţin limba romînă.

VIOLENŢĂ ŞI ANALFABETISM

Domnul Adjutant al regimentului 94 infanterie Orşova, Lt. cutare ne trimite în numele unităţii, care, spre onoarea ei, e abonată la revista noastră, o scrisoare drastică, precum urmează:

„Binevoiţi a cunoaşte că în cazul cînd nu ne *ve-ţi* (sic) expedia Nr. restante din revista d-tră, la care suntem abonaţi, ne vedem forţaţi a vă reclama din nou la parchet.

„Nu înţelegem modul d-tră de a vă purta cu noi. Probabil că am ajuns să vă rugăm a ne expedia revista, după cum probabil vă rugaţi d-tră abonaţii — cari nu *şi-a* (sic) plătit abonamentul ca să vi-l plătească. In tot cazul pentru d-tră nu e o bună reclamă.

„Sperăm că nu ne *ve-ţi* (sic) forţa a recurge la alte mijloace şi *ve-ţi* (sic) binevoi a răspunde imediat".

Rugăm şi noi pe d. Comandant al regimentului să ne spună ce crede despre ştiinţa de carte a d-lui locotenent şi dacă e de părere că acesta este tonul în care se scrie redactorilor unei publicaţii ca „Viaţa Romînească".

CĂUTĂTORII DE POLEMICI

Un tînăr care ţine ca vai de lume condeiul în mînă, şi abia e în stare să rezume, fără punct de vedere personal, o carte străină, un tînăr din aceia pe care azi, din lipsa de muncitori intelectuali veritabili, eşti silit să-i întrebuinţezi, cu mare supărare de altfel, pentru mici mărunţişuri redacţionale, un tînăr în sfîrşit care ca toţi indivizii de acest soiu ascund sub o penibilă sasistire o prezumţie nelimitată şi o familiaritate impertinentă de care abia poţi scăpa, comite nedelicateţa vulgară ca în acelaş timp în care oferă articole informative *Vieţii Romîneşti* să atace în alte publicaţii pe colaboratorii de seamă ai revistei. Veţi zice, dar omul nu atacă ci discută. Cunoaştem noi oameni! Nici atacă, nici discută. Părerile pe care le exprimă nu merită vreun interes şi nu ne supără în nici un fel. Vedem în ele acea încercare disperată a unor tineri cari n'au putere de muncă de a atrage asupra lor atenţia prin polemici. Să facem tot ce ne stă în putinţă — îşi zic ei — să ni se publice o notiţă în *Viaţa Romînească*. Apoi o atacăm, desolidarizîndu-ne de ea şi arătîndu-i înaltul nostru dispreţ.

Cu ce ifose nu se scandaliza unul că am încercat să-l corupem, publicîndu-i la pagina tinerilor un crîmpei de proză? Intîmplări de aceste, departe de a ne indispune, sunt pentru noi un control sigur al structurei candidaţilor la gloria literară şi ne ajută în lucrarea de selecţionare a colaboratorilor.

MARELE PROFET VULCĂNESCU

Intr'o revistă lunară, un tînăr intelectual discută cu multă cuminţenie şi cu remarcabilă îndeminare în domeniul ideilor problema raportului între spiritualitate şi politică, drept răspuns la nişte obiecţiuni pe care „Vulcănescu" i le-a făcut referitor la un studiu filosofic publicat mai înainte în aceeaş revistă. Tînărul intelectual arată pentru „Vulcănescu" o consideraţie ce depăşeşte cu mult simpla deferenţă faţă de un adversar. El zice :

„Mircea Vulcănescu mi-a făcut mai de mult cinstea"...
„Vulcănescu gîndeşte religios...
„Vulcănescu are multă stimă"...
Vulcănescu în dreapta, Vulcănescu în stinga...

Bine, se va întreba cititorul, şi cu drept cuvînt, dar cine e Vulcănescu? Iată un lucru la care n'am putea răspunde. Nimeni n'a văzut pe Vulcănescu, nimeni n'a citit ceva de Vulcănescu, Vulcănescu nu există. Şi cu toate acestea în cultura noastră de mistificări Vulcănescu e un fel de Buddha misterios la care se prosternă atîţia mistici doritori de a abdica la o parte din voinţa lor.

Dar oare Vulcănescu acesta nu acel bărbat nepreţuit care de mult regreta că s'au pierdut osemintele răposatului pictor Sabin Popp, împiedicîndu-se astfel prefacerea lor în moaşte sfinte? Nu e acel nu ştiu cine despre care toată lumea mistico-ortodoxă declara că avea să spună nu ştiu ce, din care ar fi fost să rezulte un oareşice de spaimă?

IUBIREA TUDOREI ŞI GICĂ MIC

D. Radu Rosetti, fost poet sentimentalist pe vremuri şi cu pretenţii acum de mare maestru al baroului, a găsit că e prilejul să se ilustreze apărînd pe *Gică mic*. Iată cum relatează gazetele apărarea sa:

„Descrie vina societăţii care a îmbiat pe Nicolaescu să joace cărţi. Vezi cazinourile din Parcul Carol şi Sinaia.

„Vina comisiei penru controlul cinematografului care învaţă cum se omoară, cu filme poliţiste.

„Pomeneşte şi de pletora din Barou, unde 4000 de avocaţi din cei aproape 6000 de profesionişti, duc grea mizerie. Şi în mijlocul acestui tablou negru, o rază de lumină: *Iubirea Tudorei*.

„In noaptea nunţei, în silă pentru existenţă, la ea se duce. Zdrobit de ruşine şi durere la poliţie, în braţele ei plînge. După ce arată toată înfrigurarea iubirei de pe urma căreia s'au sinucis şi au ucis atîţi nenorociţi, d. Rosetti, spune că un înamorat nu mai e stăpîn pe liberul său arbitru".

Iată ce înseamnă melodramatism prost de şcoală veche! Teoria înrîuririi societăţii asupra individului trebue scoasă odată din sălile de tribunal. Ea dezonorează individul. E un sfert de secol de cînd merg la cinematograf şi am învăţat de acolo că excrocii sunt prinşi întotdeauna. Iar dragostea purificatoare a Tudorei e un clişeu vechiu de retorică pentru juraţi care aci, în cazul lui Gică mic, e de un ridicol inimitabil. D. Rosetti s'a făcut de rîs şi îi urăm de acum înainte să apere numai bandiţi şi prostituate ca să atingă faima lui Moro Giafferi.

VULGARITATE

O penibilă trivialitate caracterizează cele mai multe din publicaţiile literare aşa zise tinereşti. Explicaţia stă în lipsa de orice pregătire a colaboratorilor pentru treburile intelectuale şi în uşurinţa cu care orice poamă rea găseşte ospitalitate în revistă.

Un model de publicaţie vulgară este acea stupidă *Viaţă literară* care e alcătuită după chipul şi asemănarea redactorului ei. Iată cîteva modele de literatură:

„Sudoarea va luneca şi pe obrajii conţopiştilor — ... şi pe ai mamelor, croitorese de ciorapi şi izmene".

„Pe Sărindar, acolo în fund unde pute şi e un felinar roşu şi mai e o cutie de chibrituri numită Alhambra, iepele vor începe din nou să-şi ridice cozile în sus lubric, întărîtînd sentimentele sexagenare ale domnilor spectatori".

„Stagiunea se anunţă parşivă"...

Şi aşa mai departe.

P. NICANOR & Co.

■

CRONICA LITERARA

DECADENŢA POEZIEI

Citesc, se 'nţelege, publicaţiunile literare şi urmăresc cu multă atenţie activitatea tinerilor. Unii din aceştia, de altfel, nici nu se mai socotesc începători. Ei au o prezumţie, o şcoală şi un grup de admiratori. Dacă cineva m'ar întreba: ce nume de nădejdi îmi poţi spune? n'aş şti ce să răspund. Poezia este într'o evidentă decadenţă. Nu vreau să zic că nu vor fi talente şi că decada noastră va rămînea fără poet. Natura e rodnică şi la vremea sa trestia cea flexibilă a poeziei iese şi din piatră. Nici nu învinovăţesc revistele de lipsă de criteriu critic. Aceştia pe care îi vedem, sunt poeţii. O revistă rezumă o epocă, nu o crează. Intotdeauna alături de cîţiva poeţi de seamă au existat ierburile scurte ale epigonilor. Dar aceste ierburi aveau ceva din coloarea şi svelteţa marilor pomi. Decadenţa poeziei din ultimii ani stă în scăderea nivelului minim technic. Oricine, fără însuşiri remarcabile, cu o simţire adevărată şi un meşteşug împrumutat, poate face poezii bune. Nivelul aşadar al unei culturi îl dă producţia amatorilor, dupăcum nivelul artistic al unui oraş îl arată clădirile mahalalelor îngrămădite. Pînă mai acum cîţiva ani intelectualii ştiu ce e o poezie, erau în stare să exprime o emoţie, să facă o strofă. Fireşte că n'au ajuns prin asta poeţi, dar capacitatea lor era cu mult superioară profesioniştilor de azi.

Deschideţi o revistă, din acelea care intenţionează să strîngă laolaltă nouile valori, şi veţi citi astfel de poezie:

Fată iubită în ţara... da...
In ţara bască...,

Uitarea pe faţă îmi trag şi nu vrea
Să se potrivească,
Incerc şi se vede urît că e mască)
La despărţire fără sărut —
Ce păsări mici prin lumină
Şi unde,
Cînd ai întors privirea-au trecut
Prin albul ochilor, verzi şi rotunde?

Semnează: *Cicerone Theodorescu*. Am mai citit versuri de acest autor şi am constatat întotdeauna incapacitatea de a prinde o undă poetică oricît de mică, chiar atunci cînd cu

urechia liberă o auzi vijiind prin aer. Ca bunăoară aci. Păsările ce se zăresc în ochii iubitei constituesc o imagină de desvoltat. Dar ce prețiozitate, ce sicitate lirică, ce aere inspirate, cum e acel *da* care închipuește un mic laps al memoriei urmat de o rememorare!

Cît despre versurile d-lui *Paul Sterian*, ele au o ciudată și statornică notă profetică, și o gesticulație largă sub care stă pitit nimicul:

Sărmană Hind,
Iapă sireapă,
Născută din sînge arab!
Ce păcat
Te svîrli
In culcușul
Catirului bicisnic și slab?
Ah! Luați de pe mine vestmîntul
Și purpura,
Dați-mi din nou
Sdrențele mele
țesute
Din părul cel aspru-al cămilei!

Și „poezia" merge mai departe cu această ortografie agitată, în pură elucubrație.

Iat-o și pe d-ra *Maria Baiuș* cu bizarerii silnice și fără ritm sufletesc pentru a exprima pasiunea:

Cît de de atunci? Lasă-mi mîinile mie.
Obrazul tău a vrut să fie strivit sub obraz
Cum vrea iarba cîmpului cînd mă simt venind de departe
Cum vrea iarba cîmpului cînd se culcă frumos pe o parte...
— Destul dă-mi drumul. Mă duc să țopăi cu noaptea în circă.
Mi-e fruntea udă de haz.

Mîini împreunate, obraze lipite, ierburi culcate, acestea, da, spuse ca lumea, pot să însemne ceva. Dar *țopăitul* și *fruntea udă de haz*, nu prevestesc o pană udă de inspirație.

Tot așa de a-gol-sunătoare și absurde sunt și compunerile d-lui Dragoș Vrînceanu, care colaborează la mai multe reviste:

Crîngul cu cinteze care
Cîntă lîngă casă
A crescut înalt. Neculeasă
E răchita. Casa pe-aproape
Stă 'n soare.

Cîntece, jocuri de frați, cîntece
Horă iată-mă dar.

Cloncăne 'n curte, ferice mie
Iarăș cloșca aurie.

Tipărește însfîrșit versuri și d. Camil Baltazar, a cărui pană e mai veche. Intrucît mă privește, personal, recunosc acestui scriitor temperatura care poate preface cărbunele în mărunte diamante poetice. Vasăzică și versurile pe care le publică acum d. Baltazar fac ape de poezie:

Trebue să luăm un gît zdravăn de aer,
să ne descălțăm pe îndelete
de obiceiurile convenționale
și să 'ncercăm să vedem
dacă suntem
tot atît de sprinteni,
tot atît de străvezii
să treacă prin noi
alba apă
a versurilor.

Știu știu acum
pricina tăcerii
și a ursuzlicului :
eram un trist pămîntean,
prea pămîntean,
starea asta de îngerire de acum,
de înlăcrimată și naivă îngerire
nu se capătă în fiecare zi.

Mă simt aderent cu zăpada,
cu surîsul fragil și simplu al soarelui,
cu toată bucuria domestică a zilei
sub cotoșmana luminoasă a zăpezii.

Și starea asta de înlăcrimare continuă,
de aeriană plutire peste oameni
de adînc învăț al lucrurilor,
de înțelept zîmbet luminos,
e un semn de îngerire.

Aici, da. E un cuprins. Temerea de a se apropia de lucrul poetic, „mulțumirea de om plîns" a celui care se întoarce la îndeletnicirile sufletești, sentimentul ridicării asupra contingențelor, momentul angelic, fraternitatea cu zăpada și cu soarele, acestea toate sunt poezie. Dar, semn al decadenții technicei poetice, materia de expresie este impură. *Ingerire, ursuzlic, cotoșmana*, fie siluesc limba, fie nu sunt solubile în lichidul liric. Poezia d-lui Baltazar devine astfel o apă brăzdată cu dîre de gunoaie, o zăpadă rece pătată cu noroi.

G. CALINESCU

CRONICA ECONOMICA

REGLEMENTAREA CARTELURILOR

Sub presiunea actualităţilor economice şi politice cari sunt debitate cu egală intensitate, în interior ca şi în raporturile cu străinătatea, s'a cam uitat că mai este pendinte şi o chestie a cartelurilor industriale.

Recent, lucrul acesta a fost reamintit prin inscrierea în programul de activitate al nouei sesiuni parlamentare, a unei legi a cartelurilor.

Nu ştiu dacă este vorba de o repunere integrală a chestiei în studiu — sau de o reluare a unui proect de lege anterior, discutat de comisia Camerei în sesiunea trecută.

Normal, între aceste două ipoteze n'ar trebui să existe nici o deosebire, deoarece un proect din iniţiativa guvernului poate fi transfortat pînă la reelaborare în parlament. In fapt însă chestia este foarte importantă, pentrucă pur şi simplu lucrul acesta nu se va întimpla.

Proectul de lege al cartelurilor depus în primăvară în parlament, era prin concepţia lui legat şi de nevoile momentului, întrucît el ţinea a rezolva (în felul lui desigur) chestiunea raporturilor dintre preţurile industriale şi preţurile agricole, şi aceasta în special ţinîndu-se seama de efectele mai accentuate ale crizei în ţările cu producţie agricolă.

Problema aşa dar era interesantă şi prin urgenţa pe care ea o comporta.

Deaceea — lăsînd la o parte celelalte ţeluri tot atît de importante ale legii, — nu găsiţi absolut remarcabil că un proect de reglementare a cartelurilor industriale nu a avut totuşi „timp" să fie votat în sesiunea trecută?

Să trecem însă.

■

O lege de reglementare a înţelesurilor industriale la noi poate fi concepută în două feluri:

A. Fie ca o reglementare menită să institue controlul statului asupra preţurilor, tinzînd la organizarea unei nivelări controlate a preţurilor interne, legea fiind legată de nevoi ale momentului şi avînd în general caracterul unei legi de *poliţie* economică.

B. Fie ca o lege de *organizare* a producţiei industriale, tinzînd la realizarea unui echilibru economic şi social, organic — în interior — ca o lege adică de însemnătate *structurală*, în aplicarea unei politici economice de perspectivă largă.

Sub acest raport, să vedem cărui punct de vedere se incorporează proectul supus parlamentului în primăvara trecută: aceasta intr'o examinare cit mai rezumată.

Obiectul acelei legi il făceau înţelegerile industriale de orice fel — caracterizate prin articolul prim al legii — şi denumite în mod general — carteluri. Deasemenea intreprinderile industriale care, avînd o situaţie de monopol de fapt, „pot să dicteze preţurile de vînzare".

Cum s'a reglementat în acest proect cadrul de intervenţie a statului în materie de carteluri industriale?

I. In primul rînd o serie de formalităţi erau introduse, cu scopul de a pune statul în măsură să ţină o *evidenţă* a înţelegerilor industriale şi a activităţii lor şi anume: forma scrisă a convenţiei de cartel, depunerea şi transcrierea ei la Ministerul de Industrie, înregistrarea oricăror modificări, o dare de seamă anuală asupra variaţiunii preţurilor în raport cu „progresele realizate în ceeace priveşte raţionalizarea producţiunii şi cu consumul".

II. „O supraveghere generală, pentru a stabili adevăratul caracter al cartelului şi natura activităţii sale industriale sau comerciale".

III. *Controlul preţurilor de vînzare* şi aplicarea de sancţiuni pentru abateri.

Ministerul de Industrie poate interveni „spre a cere *schimbări in fixarea preţurilor de vînzare*, în organizarea modului de desfacere şi în modul cum cartelul sau intreprinderile cari il compun îşi exercită activitatea".

Sancţiuni: *fixarea de preţuri maximale*, retragerea avantajelor prevăzute de legea de încurajare a industriei, retragerea avantajelor fiscale şi a celor privitoare la transport; excluderea dela furniturile publice; cu o procedură specială, disolvarea cartelului.

Felul în care este concepută aci intervenţia statului este clar: *statul nu înţelege deci să ia nici o atitudine în ce priveşte chestiunea formărei sau neformărei de carteluri, adică în ceiace priveşte procesul de grupare a industriilor, de concentrare a capitalului învestit în mijloace de producţie industrială.*

Dar întrucît proectul prevede totuşi unele mijloace de intervenţie a statului, trebue să facem deosebirea: acţiunea statului — astfel cum este întruchipată în acest proect — nu are un caracter *pozitiv, creator;* ci pur şi simplu unul *represiv.*

Statul are ca atare un rol economic *polițist* și deaceea tot interesul legii este oarecum deplasat; el nu stă nici de cum în concepția ei, ci în modul de executare al prevederilor ei sancționatoare. In scopul aplicării legii, proectul institue deaceia un organ nou, sub forma unui „consiliu superior al cartelurilor", funcționînd pe lîngă Ministerul de Industrie. Acest consiliu este *consultativ* și *reprezentativ*, cuprinzînd pe lîngă șease delegați ai Ministerelor economice, doi jurisconsulți, doi reprezentanți ai Camerelor de Agricultură și unul al cooperației, o echipă de *trei* comercianți, și de cinci industriași reprezentînd „ramurile cele mai importante de producțiune".

Nu este vorba prin urmare de o jurisdicție specială a cartelurilor industriale și de un tribunal al cartelurilor, așa cum s'a proectat în alte țări din jurul nostru.

Despre cît ar putea efectua în domeniul îndrumării aplicării legii un atare consiliu superior *„reprezentativ"*, cu efectivă coloratură privat-industrială, nu e greu să mă pronunț: legea ar rămîne de resortul monitorului oficial, capacitatea de intervenție eficace a statului s'ar reduce la o simandicoasă iluzie și singura realitate nouă ar fi doar un plus de birocrație.

Voiu menționa apoi ca pe o curiozitate, că mai expresivă decît textul proectului este motivarea cu care acesta a fost prezentat.

Ideia sub scutul căreia expunerea de motive a prezentat proectul a fost exprimată astfel:

Romînia făcînd parte dintre statele cele mai lovite de criză, prin depresiunea mai adîncă a prețurilor produselor ei de export, „s'a văzut pusă în situațiunea de a lua o atitudine precisă față de funcționarea acordurilor industriale; această atitudine trebue să fie *încurajarea cartelurilor cu caracter defensiv de raționalizare a producțiunii* în scopul ieftenirii produselor și de *luptă severă contra înțelegerilor cu caracter ofensiv* făcute în scopul de a urca prețurile și a specula astfel marea massă a consumatorilor".

Se vede deosebirea față de proectul însuși. Sunt aici două scopuri precise, date în sarcina legii; dar textele se ocupă efectiv numai de cel din urmă („luptă severă, etc.") sau dacă vreți, îl preocupă și dorința de raționalizare. Doar atît că apelează la ideia de raționalizare, *dezinteresîndu-se complect de necesitatea concentrării industriilor*. Este o lacună fundamentală.

Formula intervenției statului așa cum rezultă din texte, este și simplistă și anacronică.

Simplistă, pentrucă sub unica perspectivă a acțiunii de represiune din partea statului și pe ideia de simplă poliție economică nu se poate construi; grupări industriale cari să

ia naștere în scop de raționalizare pe baza unui deziderat rezultat dintr'o legiferare pasivă, nu vor exista.

Anacronică, pentrucă în ceiace ne privește pe noi Romînii, nu trebue să uităm că *libera* concentrare a capitalului industrial este un proces care aparține trecutului și că ea s'a petrecut în acele medii economice în care desvoltarea industriilor s'a făcut pe bază de export (colonialism, debușee în mari regiuni agricole, pe cari le-a scos din faza economiei patriarhale). Acolo, condițiile de desvoltare industrială au fost *ele* acelea cari au determinat și au delimitat conținutul și raza de influență a statului în activitatea privat- industrială.

Intr'o țară ca Romînia însă și ca vecinele ei, unde nașterea și desvoltarea industriilor s'a făcut *direct în sistemul de fabrică și numai în cadrul de intervenție directă a statului*, nu procesul de industrializare și de concentrare a capitalului industrial este acela care să delimiteze cîmpul de acțiune al statului în materie de concentrare industrială, ci intervenția statului este aceea care condiționează în mod *esențial* și îndrumează procesul.

In țările capitaliste, activitatea industrială și concentrarea industriilor cu desfacere ancorată în debușee străine, în colonii și țări neindustrializate, s'au desfășurat independent de intervenția statului și aceasta — între altele — pentru motivul că terțul consumator *exploatat* îl constituiau nu naționalii, ci populațiile din colonii și din teritoriile agricole. *Organizarea industriilor nu era o problemă de echilibru intern.*

Dar la noi problema se pune tocmai dimpotrivă. Activitatea industrială este purtată pe bază de desfacere *înlăuntrul granițelor*, adică prin plasare către populația țărănească națională, *a cărei capacitate de consum pentru industria indigenă, ca și pentru fabricatele industriale importate este determinată numai de posibilitățile de export agricol:* iată deosebirea.

Aci situația de fapt a raporturilor economice solicită intervenția constructivă a statului. Și în atare situație, este evident că nu mai poate fi vorba de o simplă încurajare platonică a cartelurilor și de o trecere în sarcina celor interesați, a atribuțiunilor de aplicare a unei legi a cartelurilor. Este indispensabil a se creia un sistem de intervenție cu reală eficiență asupra procesului de concentrare și raționalizare industrială.

(Dealtminteri trebue să consemnez că este absolut jenant a stărui asupra unor lucruri cari nu sunt deloc greu de înțeles și cari — indiferent de formă și detalii — au fost limpede supuse la noi de mult; *Constantin Stere* le-a scris, — e drept, mai mult pentru alții decît pentru sine, — încă dela 1907).

Fapt este că sub raportul necesităţilor reale enunţate sumar mai sus, proectul de lege al cartelurilor prezentat în sesiunea trecută nu era indicat a rezolva ceva. Şi în treacăt remarc — este destul de ciudat cum cu ocazia punerii din nou a problemei în primăvara trecută s'a putut face cu desăvîrşire abstracţie de un proect anterior de concentrare legală a industriilor (proectul Manoilescu): de simplul fapt că se concepuse oficial o atare reglementare.

Desigur că în cadrul unei concepţii realiste, se mai pot formula proecte. Nu de alta, dar ca cel puţin să avem o lege care să fie propriu vorbind „a cartelurilor industriale". Pentrucă proectul pe care l-am examinat este de un orizont atît de limitat, încît el nu face decît să lărgească — pe baze birocratice — domeniul de aplicare al unor măsuri de control deja existente, în contra speculei pe piaţa internă: *căci în fond el este echivalent cu un capitol de desvoltare a legii speculei ilicite din 1923.*

Dacă este vorba a se relua chestiunea legii cartelurilor trebue să ne dăm seama că nu ne mai putem eschiva dela o abordare *integrală* a problemei, că nu mai poate fi vorba deci de o simplă legiferare *poliţistă*.

Trebue acţionat în *structură*.

Raporturilor dintre stat şi industrie se cer astăzi a nu mai fi reduse la o simplă *mecanică* de biurou. Legătura de stat la mijloacele de producţie industrială trebue să devie *organică*. Procesul nu e chestiune de moment, dar orice întîrziere, în a-l sesiza şi a-l prepara constitue astăzi o acţiune spiritualmente retrogradă.

O lege de reglementare a cartelurilor industriale este în acest sens un prilej aproape unic pentru verificarea puterii noastre de înţelegere a realităţii economico-sociale dela noi şi de categorică delimitare a poziţiilor, faţă de chestiunea preparării viitorului.

Dar o legiferare a înţelegerilor industriale ar trebui — cred — să ţină seamă cel puţin de cîteva date şi anume:

a) *de structura economică a ţării*, care aşează isvorul de acumulare a capitalului industrial în funcţie şi în cadrul a doi factori: — *piaţa internă şi statul*. Istoria noastră economică din ultimul veac nu face decît să confirme necontenit această constatare.

Posibilităţile de valorificare a produselor noastre *de export* dau măsura reală a capacităţii naţionale de consum industrial şi sub acest raport, problema raţionalizării industriale — *pe cale organică* — devine cu atît mai prezentă şi mai acută, cu cît această posibilitate este mai redusă şi cu cît ea se găseşte astăzi redusă la ultima expresie.

Deaceea legea cartelurilor industriale este o lege de condiţionare fundamentală a *echilibrului economic şi social pe piaţa internă.*

b) de capacitatea de intervenţie a statului, *care tehniceşte poate fi făcută în orice moment efectivă.* Legenda incapacităţii statului ca administrator economic o consider astăzi de domeniul istoriei. Şi ca documentare voiu aduce experienţa regiilor autonome ale statului. Pentru aceia care mai judecă prin intermediul creerului economiştilor occidentali, regiile autonome rezervă astăzi şi acest foarte surprinzător rezultat.

c) de *raporturile deja existente între stat şi industrie*, graţie cărora industriile au astăzi un întreg patrimoniu de avantaje dela stat.

In această privinţă, subliniez că momentul de faţă este cel mai potrivit. Vechea lege de încurajare a industriilor se mai bucură astăzi de un an de prelungire *tranzitorie*. O jumătate de an a şi trecut. Este şi *ocazie şi este şi imperios ca legea cartelurilor să fie strîns legată de reglementarea incurajării industriilor.*

Intre ambele legi este astăzi, aş zice, *o identitate de obiect.*

d) Insfîrşit ar trebui să se mai ţină în seamă şi faptul că de astă primăvară şi pînă în prezent au survenit schimbări. A trecut peste capul nostru Conferinţa economică dela Londra, această cea mai recentă ipocrizie mondială a culturii contimporane. A intervenit apoi o rupere de punţi cu străinătatea capitalistă prin recenta suspendare a transferului şi cu aceasta o fundamentală deplasare de perspectivă în orientarea noastră economică.

Sunt fapte care impun astăzi *o interiorizare* a premiselor politicii noastre economice. (Şi nici prin gînd nu-mi trece că ar putea fi vorba aci de vechea formulă „prin noi înşine", deşi aproape întreaga presă romînească face confuzia).

Prin urmare nu mai poate fi chestiunea de a se legifera pe bazele proectului pe care l-am discutat în această cronică; nu mai poate fi vorba de o simplă reluare a proectului deja depus în parlament.

Dar dacă astfel pusă, problema legiferării cartelurilor nu îngăduie o tratare insuficientă, nu trebue să uităm că nici iluzii în această materie nu încap.

Căci treabă întreagă nu se va putea face atîta vreme cît nu se va înţelege suficient că organizaţia economică este simplă *condiţie* de viaţă şi nu *obiectul* ei. Şi că prin urmare nu au de unde să fie piedici *esenţiale* în calea trecerii dela un regim la celălalt.

Probabil însă că va mai trece timp.

EUGEN DEMETRESCU.

C U L T U R A

L I T E R A T U R I   S T R Ă I N E

TEATRUL BURGHEZ ŞI TEATRUL LIRIC IN ITALIA

Nu este lipsită de temei afirmaţia pe care o făcea Silvio D'Amico, eminentul critic teatral, intr'o conferinţă a sa, că Italia este patria teatrului modern. Asumindu-şi concepţia grecească în reprezentarea scenică, Renaşterea a adăugat caractere noi, a introdus persepectiva şi arhitectonica, care au fost trecute apoi în totul şi încetăţenite, pe scena franceză şi germană. Opera florentină prin acea admirabilă „Camerata fiorentina" a introdus muzica în teatru şi a pregătit melodrama lui Metastasio. Viena difuza acest gen uşor şi totuşi plăcut al melodramei, iar Parisul se desfăta cu teatrul post-molièrian al genialului comediograf Carlo Goldoni.

Un auxiliar preţios în politică a fost neoclasicismul lui Alfieri dela sfîrşitul secolului al optsprezecelea. Prin drama istorică şi declamatorie, cu libertăţi în ciuda postulatelor clasice, teatrul lua o înfăţişare etică şi exalta în acelaş timp virtuţile romane din şcoala de pregătire politică a lui Mazzini. Tendinţele politice se strecurau şi prin dramele romantice ale lui Manzoni şi împrăştiau peste tot bucuria regăsirii marilor virtuţi latine.

Era naturală o exagerare în aceste drame tendenţioase; deaceea teatrul burghez începea să prefere operile de import, unde divertismentul se găsea mai uşor. Dar această părăsire a producţiei autohtone a închis porţile vechilor teatre italiene şi a promovat reprezentaţii imitative şi mediocre.

Naturalismul lui Zola, către sfîrşitul secolului al nouăsprezecelea, epuizează ultimele surse dramatice şi nărueşte vechile decoruri italice.

Ceeace a fost pentru acele vremuri Caragiale la noi, într'un alt plan însă, — al dramei, — a fost în Italia romancierul de mari intuiţii sociale Giovanni Verga. Inchipuiţi-vă o serie de schiţe şi nuvele caragialeşti, în care situaţiile comice sunt înlocuite prin dramele mărunte ale vieţii pline de adînci sentimente umane, iar concepţia despre Dumnezeu, desfăşurată sub impulsiunile sălbatece ale unei burghezii de veche tradiţie, şi veţi reconstitui fondul esenţial

al prozei lui Verga, din care a ieşit şi teatrul său. Ca şi la Caragiale, aproape toate personagiile din proza lui Verga, au trei dimensiuni, autorul dispare, scena este deschisă spectatorului şi drama irumpe de pretutindeni. Partea descriptivă nu are niciun rost; numai elementul teatral predomină şi luminează fiecare situaţie.

Odată cu acest teatru, predispoziţia lirică se manifestă tocmai în centrul cel mai industrial şi mai pozitiv, la Milano.

Şi aceasta cu prilejul reprezentării piesei „Asemenea frunzelor" (Come le foglie) a lui Giacosa. Stilul era strălucit, vioiciunea dialogului rară, iar problema ce se punea aici nu era străină publicului. Pe dealtă parte, împotriva teatrului burghez se reacţiona prin dramele lui Fogazzaro şi Roberto Bracco, desăvîrşiţi minuitori ai unui dialog luminos şi sprinten.

Aceste încercări de reacţiune împotriva burghezismului introdus în teatru, sunt doar începuturi, pornite sub bune auspicii.

Gabriele D'Annunzio însă i-a imprimat un caracter amplu şi a contrapus cu măestrie, actele sale poetice, fadelor reprezentaţii de idei pozitiviste, sau de nefericiri casnice.

Dacă întîi publicul a fost nemulţumit, cu vremea D'Annunzio i-a prezentat tragedii mai puţin literare şi cu însuşiri numai dramatice. Cele două tragedii „Francisca din Rimini" şi „Fiica lui Jorio" au obţinut apoi succese desăvîrşite. Abilitatea şi intuiţia d'annunziană introduceau concesiunile cerute de spectatori, dar realizau şi dezideratele poetice şi personale ale poetului, întrunind cu fast o limbă nouă şi totuşi cu medievale ecouri, o reconstituire a trecutului admirabilă şi o culoare regională simpatică. Ochiul său intervenia în amănuntele de regie şi costumaj şi completa spectacolele fastuoase, unde strălucia geniul neuitatei artiste, Eleonora Duse. Repertoriul d'annunzian s'a continuat ani în şir, pe scena italiană, sau pe cea franceză, culminînd cu „Martiriul Sfîntului Sebastian", minunat reprezentat la Paris.

Doar în umbră, poeţii crepusculari, cu poezia lor cenuşie şi provincială, de bun gust însă, cu oboseli premature şi deplină renunţare la bucuriile trecătoare, îşi au şi ei teatrul lor. Cea mai bună piesă a lui Sem Benelli, acestei generaţii provinciale aparţine. Şi se numeşte „Tignola". Protagonistul el, Andrea Sperelli, funcţionar la o librărie, visează o evadare sentimentală, şi o realizează în tovărăşia frumoasei Adelaida. Aceasta îl părăseşte îndată ce soţul ei află de escapada amoroasă. Ceeace interesează în această comedie aproape tragică, este drama şoarecelui de bibliotecă, Andrea Sperelli. Părăsit, se căsătoreşte apoi cu fiica patronului, care îl înşeală în cele din urmă cu un student. Sem

Benelli a reprodus pe acest erou, sub variante, în piesele sale viitoare, în „Masca lui Brutus” și în „Cena delle Beffe” mai ales, unde calitățile poetice ale lui sunt mai evidente, și sunetul endecasilabului se pretează excelent recitării. In „Cena delle Beffe” apare o gelozie sensuală, o trădare îngrozitoare și o răsbunare sîngeroasă. Hamletismul eroului lui Benelli și claritatea versului au plăcut deopotrivă publicului.

Un crepuscular cu mult mai reprezentativ a fost romancierul Fausto Maria Martini, care a debutat în teatru cu o temă destul de interesantă.

Este încercarea de eliberare din viața comună pentru găsirea unei fericiri de mult visate.

Astfel în „Floarea din preajmă”, un profesor și cu soția sa, în căutarea unei iubiri deasupra banalității casnice, încearcă să se substitue în amanți și să guste astfel din rodul plin de senzații al păcatului.

Această epocă de sub egida crepuscularilor se închide în 1915. Dar tendințele ei au constituit puncte de plecare, pe care le-a folosit teatrul actual din Italia.

■

Sub aspectul nou de după răsboiu, teatrul începe a lua o atitudine împotriva vieții reale. Numele său este un semn al acestei tendințe. Veți auzi că se vorbește de „parabolă”, de „aventură colorată”, sau de „grotesc”. Legile vechi sunt definitiv abolite. Iată că se introduce acum o realitate fără contingențe exterioare sufletului nostru. Nicio realitate în afară de noi și nici chiar în noi.

Suntem ceece ne construim clipă cu clipă, sau ceeace păream a fi: unul, niciunul, o sută de mii. Ați înțeles că am ajuns în plin fenomen italian, astăzi devenit pretutindeni cunoscut prin teatrul lui Luigi Pirandello.

Primit cu bunăvoință doar, la început, în perioada 1915-1916, recunoscîndu-i-se calități stilistice (dar Pirandello are oare un stil?) abia în cei dintîi ani de după răsboiu, un succes triumfal pe scenele italiene îi aduce admirația și simpatia de pretutindeni, unde este reprezentat.

Intr'un interview pe care-l dădea acum doi, trei ani în „Corriere della Sera”, Pirandello spunea lămurit că „disperarea omenirii își are origina în durerea de a se vedea, deodată, în actul trăirii, ca într'o oglindă, și'n desgustul pe care o asemenea viziune îl lasă”. In „Șase personagii în căutarea autorului”, aflăm nota esențială a filosofiei lui Pirandello, care se ivește din chinul omului ce vede că este alcătuit dintr'atîția, pe cînd el socotește că este numai unul.

Dar pentru înțelegerea lui Pirandello recurgem la autoritatea lui Adriano Tilgher. Formularea sa, acceptată de însuși Pirandello, ar fi în esență aceasta: Temelia filosofiei pirandelliene consistă în contrastul etern, dintre viața ce se schimbă și forma care o constringe mereu a sta în aceiași închisoare. Relativitatea și subiectivismul lui Pirandello se înțeleg după ce avem această precizare a lui Tilgher.

O privire asupra teatrului lui Pirandello, care în zece ani și-a spus, se pare, ceeace avea să spună, ar fi nu numai interesantă, dar și utilă pentru înțelegerea tendinței moderne din teatrul italian.

„Șase personagii în căutarea autorului”, cît și „Enric al IV-lea”, sunt îndeajuns de cunoscute în Rominia. Vom prezenta aici o comedie caracteristică pentru arta lui Pirandello. Se chiamă „Așa este (dacă vă pare)”. Intr'un oraș de provincie, prefectul, directorul prefecturii, pe urmă familiile lor, împreună cu tot tîrgul, sunt în căutarea unui adevăr. adevăr.

Sosise la prefectură un funcționar nou, „Domnul Ponza”, venit dintr'o regiune unde un cutremur omorise toată populația unui oraș. Numai Ponza, soția și soacra lui, scăpaseră nevătămați.

Ponza își ține soția închisă, departe de soacră; nu îngăduie niciodată să se vadă, spunînd pretutindeni că bătrîna este nebună: fiica ei murise de cîțiva ani și el o ținea într'o continuă amăgire.

Pe de altă parte, la rîndul ei, bătrîna îl socotia pe ginerele său nebun, căci credea că s'a căsătorit a doua oară. Și martorii lipsesc: toți oamenii din orașul lor dispăruseră în cutremur; documente iarăși nu sunt, arhivele fiind distruse. Curiozitatea provincialilor crește zi cu zi. Și tocmai atunci cînd trebuia să fie întrebată tînăra doamnă Ponza, aceasta apare într'un văl negru, ascunzîndu-și chipul și rostind un răspuns ce nu irosește iluzia în care doi oameni trăesc și fără de care fericirea lor s'ar spulbera. Ea mărturisește că este a doua soție a lui Ponza și fiica adevărată a bătrînei.

Teme asemănătoare prin ideologia ce le stăpînește sunt tratate de Pirandello în „Ca și întîi, mai bine ca întîi” (Come prima, meglio di prima) și 'n „Fiecare în chipul său” (Ciascuno a suo modo). Succesul său își are origina poate și în faptul că totdeauna folosește un sentiment liric, în interpretările sale asupra vieții epocii noastre, preferind o mistică datelor pozitive, mașinismului și materiei.

Este interesantă atitudinea nouă a lui Pirandello din „Lazăr”, cînd proclamă credința într'o viață universală, înlăturînd-o pe aceea care ia în seamă numai nemurirea individuală. Viața nu mai este respinsă și nici disprețuită, cu tot tragismul ei.

Pe frontul dramatic, alături de figura lui Pirandello, se adaugă Luigi Chiarelli, care în „La Maschera e il Volto”

zugrăvește o societate în disoluție, fără nici o pasiune mare, și Rosso di San Secondo, care întrunește în piesele sale însușiri estetice și patimi neînfrînate. Nu putem trece peste comedia romancierului fumist Massimo Bontempelli, care fără a realiza un deziderat futurist, a scris un frumos joc dramatic în „Zeița Noastră" (Nostra Dea), unde o femee își schimbă sufletul după rochiile pe care le îmbracă.

Teatrul italian s'a îndepărtat mereu de reprezentarea burgheză și a cultivat problemele cului, iluziei și irealului. Totuși, comediile lui Sabatino Lopez, Niccodemi și Berrini, mai facile, au fost acceptate cu plăcere. Aceștia au introdus pe scenă lumea îmbogățiților de pe urma inflației. Iar unii poeți și romancieri au prezentat un teatru în care preocupările de stil și culoare regională intră în primul plan. De această natură sunt piesele romancierului Riccardo Bacchelli și ale poetului Ugo Betti. Valorile spirituale ce au fost afirmate de fascism au avut răsunet și în teatru. Astfel de drame, în care predomină fabula, le aflăm în teatrul mai vechiu ceva al lui E. C. Morselli. Acesta a înfățișat, în „Glauco", goana inutilă a unui tînăr după glorie și putere; cînd ajunge să le obțină, nu mai poate afla iubirea castă a unei fecioare ce se ucisese în așteptarea lui.

In teatrul italian modern am observa, ca și la cel din trecut, o permanentă oscilare între două atitudini. Se preferă cînd teatrul burghez, cînd cel pur literar și mai cu seamă liric. De altfel această atitudine lirică nu este artificială; ea se ivește într'o țară unde temperamentul spectatorului e de acest fel. Așa se explică faptul că teatrul italian apare astăzi impopular pe scenele străine și se izolează numai între hotarele peninsulei. Totuși, din opera fiecărui autor dramatic modern se pot culege piese interesante și de succes, în care se vădește o permanentă căutare a unei alte vieți, de o spiritualitate certă, optimistă și adînc umană.

C. N. NEGOIȚA

MARC CHADOURNE, CĂLĂTORUL PASIONAT

In valul de scriitori-turiști purtați de o curiozitate adesea sceptică să cutreere „doar pămîntul", poate vă amintiți de apariția unui tînăr cu ochii adînciți în fața lungă și un „palid surîs" — al lui *Vasco* [1]. Indată s'au adunat în jurul lui toți cei cărora îndelungata zguduire a răsboiului le făcea să pară mai serbădă o viață înscrisă într'un prea îngust circuit. Căci neliniștei lor, adică așteptărei himerice a vieții — a vieții cu V mare îi propunea un singur leac, o singură poartă de scăpare: plecarea spre necunoscut.

Rupînd toate legăturile — acele asigurări contra falimentelor interioare — cari i-ar fi slăbit avîntul, a plecat Vasco. O vreme, îmbătat de bogatele priveliști și miresme ce i le oferean insule de vis — Tahiti, Marchizele — s'a crezut fericit. Era doar o toropeală vrăjită, din care l'a smuls un frate al avînturilor sale, un frate mai norocos, căci dorințele-i erau mai puternice ca îndoiala, și mai puțin curată dragostea de aventură. El l'a învățat pe Vasco să reziste mirajului tahitian ce reținuse odinioară pe Gauguin. Numai adîncirea conștientă și mereu controlată într'o lume atît de limpede și de destinsă sufletește îi putea aduce reînoirea de sine ce o urmărea, — adică trezirea în sufletul lui a unor forțe sănătoase care să-i înăbușe sfredelul neliniștei.

(Chadourne, călătorind, nu va uita niciodată de această înțeleaptă poruncă: să primească tot ce-i aduce o țară nouă, fără a se lăsa înecat, anihilat de ea — ca să rămînă liber să-i măsoare aportul).

Dar cum să poată ajunge Vasco puternic și senin, stăpîn pe contrazicerile sale interioare, cînd nu atît aventura în sine o caută, cît prilejuri de revelații asupra adîncului firii sale,— cînd înfruntă cu ființa lui întreagă necunoscutul pe care l-a provocat?

Aceiaș durere de a nu se fi putut împăca cu sine, care l'a purtat pe mări îndepărtate, sub alte latitudini, îl readuce acasă „printre oamenii cei mici", și tot ea îl va goni din nou.

■

In 1927, tema aceasta, a goanei pentru realizarea de sine sub presiunea unor impresii violente și noui date de călătorie, era deja cunoscută. Nenumărate sunt romanele franceze de după războiu cari să trateze de neputința tinerilor de a se readapta unei vieți ce lasă neîntrebuințate cele mai puternice avînturi ale lor. Acest nou „mal du siècle" i-a dus pînă la capătul lumii, de unde s'au întors disperați de a nu fi găsit, oriunde, decît ecoul neliniștii lor.

In realitate, sărăciți de marea cheltuială nervoasă ce fusese pentru ei răsboiul, erau mai ales obsedați de grija să lase mereu în urmă martorii — locuri și oameni — ai neputinții lor de a nutri substratul de pasiune ce clocotește sub rutina vieților prea cotidiane. Căci risipa aceasta de sine ascundea tocmai inaptitudinea pentru iubire, — ea neputînd trăi laolaltă cu cultivarea, sub cuvînt de sinceritate a nenumăratelor contraziceri sufletești, a frânturilor de sentiment cari tind mereu să atace statornicia vieții noastre interioare.

Astfel, celor ce nu acceptau — sau nu puteau — să ducă, într'un cadru uniform, o viață tihnită, răscolită doar de marea aventură a dragostei, porturile — acele porți deschise

1 Vasco-Plon, Paris, 1927.

spre necunoscut — le-au adus un prilej de cheltuire a avînturilor lor.

Desigur, unul din ei a spus de călătorie că este „o altă față a dragostei". Și „Vasco", cartea în care o singură figură de femee trece discretă, ca element al dublului decor — real și interior — al acțiunii, clocotește de o pasiune ce are aceleași elanuri și îndoeli. Doar obiectul ei e altul: călătoria.

Da, deacum putem clasa dorul acesta printre marile resorturi ale ființei omenești. Căci Chadourne pătrunde într'o țară nouă așa cum ar întîmpina o femee care dinainte i-ar fi dragă. Alții recunosc în viața lor întîlniri decisive de oameni sau de cărți; el nu se întoarce niciodată acelaș dintr'o țară nouă ce s'a dat lui. Și adaptîndu-i vorbele lui André Gide: „Non pas la sympathie, Nathanaël, mais l'amour", acesta ar putea fi îndemnul călătorului pasionat: „Nu curiozitatea, Vasco: dragostea!" — adică acea dispoziție de suflet sub căldura căreia orice revelație își poartă deodată cele mai prețioase flori. Deaceia locurile cele mai tainice, lui îi dezvălue comorile, sau rostul tragic al goliciunii lor. Deaceia toate țările prin cari ne-a purtat Chadourne — Tahiti, insula de vis, — China,[1] haotică totodată, și aglomerată în jurul unui ciudat simț al menirii sale istorice, — Rusia sovietică[2] cu efortu-i monstruos spre o formă nouă de viață în care elementul pur uman să fie absorbit de cerințele economice și sociale, — în fine Mexicul,[3] acel „amestec de patimă și de abstracțiune" — toate țările acestea ne apar mai permeabile cunoașterii, și în acelaș timp mai misterioase, mai bogate în rezonanțe, ca tot ce are suflet.

Poate alți scriitori să redea mai amănunțit pitorescul unor locuri, sărbătoarea ce pot fi ele pentru ochi. Dar prin aceasta chiar, imaginile ce ei le fixează și le însușesc. Orice pictură urmează soarta luminii, care este o interpretare, mereu înnoită, a realității. In schimb, o carte a lui Chadourne, ca o statue, reprezintă totodată punctul de plecare și întîlnirea contribuției fiecăruia din noi. Și o îmbracă o lumină ce este ca a Mexicului „de foc și de ghiață", căci dragostea lui pentru faptul vieții — dragoste premergătoare, receptivă, care trezește revelații, le adună, și tot mai cere altele — o stăpînește o viziune pătrunzătoare, desperat de lucidă.

De aceia nouă, sedentarilor nostalgici, o carte a lui Chadourne ne aduce nu numai înfățișarea unor țări îndepărtate și dorite, ci mai ales esența lor, accentul particular ce l'ar avea întâlnirea fiecăruia din noi cu ele.

■

[1] Chine, Plon. Prix Gringoire 1931.
[2] U. R. S. S. sans passion. Plon, 1932.
[3] Absence — 1933.

Să lăsăm deoparte așadar călătoria considerată ca prilejul unei mari deplasări răsplătită de un spectacol mai mult sau mai puțin bogat. Numai luînd-o drept o pasiune cu cerințele ei de neînvins, vom avea cheia noului roman al lui Marc Chadourne, „Absence". Numai astfel vom înțelege cum eroul — un Vasco deacuma „fixat", spune el, de o femee pe care o iubește într'atît că nici în gînd n'o mai desparte de viața lui — o părăsește în plină fericire, pentru o călătorie de trei luni în Mexic. O încercare de a vedea cât de trainică e legătura cu pămîntul ferm, cu definitivul? Dorința de a-și lua rămas bun dela vraja plecărilor, a aventuroaselor, pasionatelor întîlniri cu pămînturi noui? Deșteptarea vechei neliniști, sub pretextul cuminte al nevoii pentru un scriitor de a-și îmbogăți materialul de lucru? Juste Haudouard nu știe nici el bine dece, dar pleacă. Și dealungul acestor trei luni, îl va hărțui cînd dorul de fericirea lui de acasă, adîncă și măsurată ca lumina Parisului — „Anne, douceur d'Anne" — cînd chemarea Mexicului, cu patima-i ce izbucnește pe pămîntul ars de soare, avid, într'o vegetație cărnoasă, violent colorată, și se întruchipează într'o femee fermecătoare, pentru a-l ademeni.

Nu se știe cine ar fi învins dacă, deodată, legătura cu Parisul slăbindu-se, nu s'ar fi trezit în sufletul lui Juste Haudouard o panică alimentată pînă la halucinare de atmosfera neiertătoare ce-l înconjură. Curînd, din neliniștitoare, veștile devin catastrofale. Părăsit și de Anne, și de țara aceasta nemăsurat de generoasă fața de darurile căreia se arătase atît de ingrat, se lasă înecat de desperare. Dar viața în el învinge și ajunge la Paris, unde i se confirmă noua singurătate. Astfel titlul „Absence" ia un dublu înțeles. Era mai întîi despărțirea pur materială, atenuată de minunata ficțiune a spiritului care se scutură de greutatea trupului pentruca, purtat de dragoste, să străbată depărtarea, — și apoi despărțirea cumplită a sufletului care, de data aceasta, reușește să ducă ființa întreagă după sine.

Acum în Juste Haudouard, rupt din continuitatea fericirii, cu o vană încercare în urma lui de a se lega de un țărm, de un loc, de o femee, regăsim pe vechiul Vasco, acel ce strîngea în brațe o himeră. Căci numai o vreme se îmbinaseră perfect firea adevărată a femeii și mitul cu care o îmbrăcase, îndrăgostindu-se de ea. „Ii rămînea se învețe că numai ce e imaginar se poate stăpîni". Constatare de o amară înțelepciune — îndoelnică mîngăere. Căci visul său, pierzîndu-și suportul real prin plecarea Annei, s'a năruit.

Din procesul sufletesc care a determinat pe femeia ce-o iubea să-l părăsească, nu cunoaștem decît ce va fi aflat el: crîmpee de adevăr, legate de supoziții. Așa, brutale și nepătrunse, sunt împrejurările vieții. Și niciodată autorul nu înaintează la marginea scenei pentru a ni le comenta, după cum

cei mai făţarnici actori de cinema opresc la un moment dat acţiunea, înlătură pe celelalte personagii şi se aşează în planul întîi pentru a intona cîntecul importanţei lor. Măestria lui Chadourne stă tocmai în faptul că cea mai bruscă schimbare sufletească o acceptăm, o socotim fatală, şi doar răsunetul i-l urmărim în sufletul eroului său deposedat de credinţa lui în absolut.

Iată că, din adîncul desnădejdii sale, se adună deja puterea unui nou avînt. Căci aceasta e fatalitatea lui Vasco: de a-şi angaja fiinţa toată intr'o încercare prea mare pentru el, şi de a renaşte apoi din cenuşe cu acelaş „dar al himerei" care-i dă aripi noui.

O singură dată a transpus Chadourne pitorescul, exotismul, pasiunea explorărei unor regiuni necunoscute — acest material de glob-trotter — în lumea interioară. In al doilea roman al său, *„Cécile de la Folie"*.[4] Aci acţiunea e cuprinsă între o moşie din centrul Franţei, şi două-trei străzi ale Parisului. Dar eroina este cuprinzătoare, bogată în frămîntări, contradictorie. Şi de ea se apropie, dispare, revine, din nou se răsgîndeşte, un bărbat mîncat de îndoială, cu generozităţi scurte şi un egoism plin de remuşcări, — pînă ce, tot aşteptîndu-l, ea se ofileşte, se stinge, ajunge să renunţe şi la ea însăşi. Astfel că, dela paginile dintîi, în cari rîde luminoasă, o viaţă plină de încredere şi de aşteptări, cartea se întunecă progresiv — cu aparenţe de reînviere curînd spulberate — şi o inchee o desperare surdă ce răscoleşte adînc.

Dealtfel acesta e ritmul obicinuit romanelor lui Marc Chadourne. Poeme ale celor mai desperate avînturi, niciodată nu te poartă destul de sus pe calea credinţii în viaţă, în absolut. Nici o speranţă, nici o iluzie, nu uită să le învioreze cu făgădueli de împlinire. Aventura în care se avîntă un erou, îl înghite tot, ademenindu-l cu mirajul mult-speratei concordanţe între firea lui şi viaţa ce-i va fi dat s'o trăiască. Deaceia cînd edificiul se nărue, nimic din el nu este cruţat.

Indîrjrea aceasta a omului care, ştiindu-se dinainte învins, înfruntă necontenit forţele obscure ce-i mînă viaţa, dă romanelor lui Chadourne accentul lor pătrunzător şi grav.

Aşa în Bărăganul nostru, te bate vîntul în voia lui, şi soarele, şi cîmpul dacă l'ai vrea străbate, te-ar înghiţi uşor. Dar fiindcă pe întinderea lui pustie, stai singur în picioare, nu el stăpîneşte, ci tu.

SANDA ALEXANDRIDI

[4] Cecile de la Folie — Prix Femina, 1930.

VECINII NOŞTRI

DIN LITERATURA CROATA

VJENCESLAV NOVAK*)

IN CASA CERŞETOAREI

Către Crăciun, furtună. Valurile spumegă, mugesc, se sparg furioase de malul rîpos, jucîndu-se cu barca întocmai ca un leu sătul şi voios cu un biet căţeluş istovit. Vîntul urlă de-alungul fjordului abrupt ridicînd ca într'un nor de praf apa sărată şi, ca nişte pietre preţioase, milioane de stropi se risipesc din coama valurilor spumegînde. Din nou, barca se iveşte din dosul capului ascuţit, săltînd pe marea furioasă. Ce joc straniu, Doamne! Barba mică se ridică, sare pe val, se clatină, se înclină, dispare, — apoi, din nou se iveşte, dusă ca o jucărie uşoară pe creasta valurilor, pentru ca apoi, spintecîndu-le, să se asvîrle în adîncul lor. Un nou talaz se sparge furios de fjordul stîncos, copacii se îndoaie, pietrele se rostogolesc, marea geme, o umbră neagră, mică, trece peste valuri, se ridică ca într'un fum alburiu, sus, pînă'n nori; barca dispare, se iveşte iară şi continuă, îndreptată către fjord, lupta disperată împotriva forţei de neînvins a valurilor.

— Ţine bine!

— Inainte!

— In numele Domnului!

Şi se opintesc şi mai dîrz.

— Curaj, nenişorule!

— Curaj! — îşi răspund unul altuia. Vîntul le smulge cămaşa de pe ei, le intră în ochi, le biciueşte pieptul gol — vîntul iernii.

— Bagă de seamă acum! Asvîrle ancora!

* (Senj, 1859—1905). Institutor, apoi profesor de muzică, el a dus o viaţă de funcţionar nevoiaş pentru care literatura trebuia, foarte adeseori, să-i fie mijlocul care să-i asigure hrana. De aci vine şi producţiunea sa fecundă, ca şi neglijenţa, neîngrijirea de formă, impresiunea de schiţă care te isbeşte în unele din paginele sale şi care-i fac opera neegală. Aceste condiţiuni economice aspre au confirmat în el anumite trăsături pe care le avea din ascendenţa sa cehă, mai cu seamă noţiunea exactă a nevoilor practice de fie ce zi, care este şi fondul solid al realismului său, preocupat să descrie lucrurile mărunte din viaţa de toate zilele a oamenilor de jos, lupta împotriva mizeriei, împotriva prejudecăţilor şi a opresiunilor de tot felul. Ce e mai bun din el, a dat în roman.

— Hop! Cu un vuiet prelung lanțul se înfige în mare; băiatul sare pe malul roș și trage barca într'un golfuleț dintre acelea cu cari, natura generoasă (laude fie aduse Celui de Sus!) a înzestrat malurile Croației. Barca fu ancorată, și, pe marea furioasă, părea că suflă greu, istovită de luptă.

Sărirăm pe malul pustiu și gol. Nici un om, nici o casă, nici o pasăre, nici un lup, nici o umbră de viață; pietre și stînci și iar pietre și stînci.

— Unde mergem?

— Colo sus, cam la o jumătate ceas de mers, după ce trecem de prima colină, e o căsuță.

Pornirăm.

Depărtîndu-ne de mare, mereu aceiași priveliște, acelaș tărîm: pietre și iar pietre. Nici o schimbare. Ici pietre cenușii grămădite, colo o stîncă ascuțită, dincolo o grotă care se înalță majestoasă și ceva mai departe... ce e mai departe?

— Piatră cenușie, pustie, moartă...

Dintr'odată — să nu-ți vină să crezi ochilor — printre pietre, o îngrădire zidită; la mijloc se înalță ramurile unui smochin și a unui piersic; mai jos, la pămînt aproape, curmeiul de viță se încolăcește ca niște șerpi amorțiți.

Suntem la adăpost la locuința cerșetorului, în casa lui Ante Mirsic. Intrăm: patru marinari și eu al cincelea.

In vatra joasă, focul era înăbușit de fum. Totul era întunecat, negru și afumat în casa aceia; afumată era și odăița îngustă, cuprinsă aproape toată de o sobă de pămînt. Pe perete era spînzurată o iconiță veche și multicoloră a Fecioarei, de care era agățată o rămurică de măslin; sub icoană, o cruciuliță de porțelan, cu un Isus fără de un braț. Intr'un colț, o masă înconjurată de o bancă și două scaune, iar de-alungul peretelui, un dulap mare, vechi. Prin fereastra îngustă, lipită cu hîrtie, nu intra nici aer, nici lumină destulă. Totul în locuința aceasta era întunecat, fără aer.

— Bună ziua, oameni buni! E cineva acasă? întrebă unul dintre marinari.

— Cine e acolo? — se auzi, ieșind dintr'un colț întunecos, un glas răgușit și obosit de bătrîn.

Marinarul se îndreptă într'acolo. Căută o clipă cu privirea prin întuneric, apoi, cu glas tare, rosti:

— Lăudat să fie Domnul Isus și Fecioara, taică!

— Acum și pururea, fiule! răspunse din culcușul său, bătrînul, cu glasul și mai înăbușit, apoi prinse a geme.

Era un moșneag copleșit de ani, cu barba mare, albă și încîlcită, galben și uscat la față, cu ochii înfrigurați, fără putere, — un cadavru viu.

— Cine ești?... Mi se pare că mai sunt și alții... Nu mai văd... se tîngui moșneagul.

— Sînt eu, moș Ante, Ivan... Ivan Barilovici băiatul răposatului Andrei! Nu mă cunoști?

— Aha! Băiatul lui Andrei! Dumnezeu să-l aibă în paza lui!... Numai mă ajută ochii, taică!

— Da' ce-ai îmbătrînit așa, moșule? Cînd am fost aci, acum doi ani, erai zdravăn ca un buștean...

— Mulțumesc lu Dumnezeu... da' uite că încă de astă vară, sunt în halul în care mă vezi... nu mai pot să mă mișc... Ah!... Anii, anii care trec! Și de cînd, scîrbit, m'am lăsat și de lulea, mă simt și mai nenorocit! Vai de mine!... Sînt rău, taică! Numai scap! continuă bătrînul să se tînguie; mă rog lui Dumnezeu să aibă milă de mine, că toată spinarea mea nu-i decît o rană crudă... nu pot să mai mișc nici mînă, nici picior... Da'cum de ați ajuns aici?

— Iacă furtuna, moșule, și n'am fi scăpat din ea fără mila și ajutorul Domnului! — Da' ia stai liniștit! Eu am să pregătesc ceva de-ale mîncării, și tu, moșulică, rămii colo, culcat. Nu geme însă prea tare, că uite, avem cu noi pe domnul prefect! adăogă, glumețul marinar, ca să-l mai potolească.

Mă apropiai de bătrîn ca să-l întreb cîte ceva, dar nu avea chef de vorbă, fie din slăbiciune, fie din boală, fie poate pentru că cei nenorociți se tem mai mult de boeri, de cît să-și pună vre'o nădejde în ei.

— Pe cine mai ai în casă, unchiașule? îl întrebai.

— Pe băbuța mea, onorate domn!

— Singurei, amîndoi?

— Dda... dda... mirîi el, închizînd ochii și mai tare.

— E mult de cînd ești bolnav?

Nu-mi răspunse. Mă uitai la el cîteva clipe. Nu părea tihnit în așternutul său: sub un fel de cearșaf vechi o mînă de paie; sub cap, un sac cu fîn și în loc de cuvertură, o pătură veche, sdrențăroasă, în care era înfășat ca un copil. Pe pătură se resfira barba-i mare, albă, încîlcită, din care răsărea chipul său gălbejit. Sta culcat, nemișcat și respirația-i greoaie, îi era întreruptă din cînd în cînd de cîte un geamăt prelung, înăbușit. M'am retras în bucătărie, unde puțin după aceia, intră bătrîna, aducînd apă într'un urcior pe cale s'ajungă ciob... Vîntul biciuise și sfrijise trupul acela uscat și gînbov, acoperit de sdrențe și ochi-i înfrigurați erau plini de lăcrămi. Intrînd, fu oarecum mirată de a ne vedea pe noi acolo, dar nu întîrzie să ne dea ziuă bună și să ne ureze bun venit: „Lăudat să fie Domnul Isus și Fecioara Maria!"

— Acum și pururea, măicuță Clara! Unde ai fost? întrebă marinarul.

— Iacă, după apă... Puțul e prea departe pentru mine și m'am dus în dosul colinei să cer puțină apă!

Carnea fu repede friptă și Niculae, bucătar îndeminatec, prinse a pîrjoli și peștele pe care — Dumnezeu să-i ierte — îl omorîseră cu dinamită, înainte de furtună.

Intr'acestea, doi se duseră după vin. După masă, bătrîna ne spuse că moșul doarme și veni lîngă noi ca să asculte pe marinari povestind. Vorbeau de mare, de pește, de negoț, de dăjdii și biruri, iar bătrîna, suspinînd, își plîngea soarta.

— Ah! De-mi trăia băiatul — se tîngui ea — n'ajungeam eu să duc povara asta de sărăcie! Ce om era și ce inimă avea!

— Ți-a murit băiatul? o întrebai.

— A pierit pe mare! Era un bărbat voinic ca Niculae (Dumnezeu să-l țină!) și înalt și totdeauna de voie bună. Ia spuneți, voi, oare mint eu?

— O comoară de băiat și cinstit! aprobară marinarii.

— Ia povestește, unde a murit?

— Era marinar... Se îmbarcase pe o corabie veche, și eu, nenorocita, i-am privit cum dispar în dosul insulei... Aveam presimțiri negre. M'am întors acasă și, fără să vreau, ochii mi se umpleau de lăcrămi... Soarele deabia atinsese insula cînd, din toate părțile, începură să se adune nori. Cerul era amenințător, mai amenințător poate cum nu fusese niciodată. Trăznetul spinteca văzduhul cînd într'o parte cînd dintr'alta; în depărtare tuna de parcă să spargă cerul și sus, în nori, vîntul urla a groază, că te lua cu fiori... Mă 'nchinam ca s'alung norii, aruncam rămurele de măslin sfințit în foc, plîngeam și mă rugam, — dar furtuna din ce în ce creștea mai tare... Unde mi-e băiatul? Singurul meu copil, domnule, toată nădejdea, toată bucuria zilelor noastre de bătrîni sărmani! Și știi, dumneata, știi ce este, inima ta, sîngele tău, copilul purtat sub inima ta, colea, hrănit la sinul tău, pe foame și lipsuri, in nenorocire și amar! Unde mi-e copilul? Il ceream fără răgaz și, fără popas, alergam din casă în casă, ca o nebună... Priveam marea... Era ca un iad... (Domnul să ne aibă'n pază!) Trăznetul lumina zarea din cînd în cînd... In timpul nopții lumină și ostrovul și mi se făcu și'n suflet puțină lumină.. Mi se ușurase inima și mă liniștisem puțin, spunîndu-mi că poate ancoraseră în dosul insulei, că, la urma urmei nu erau niscaiva copii, ci oameni în toată firea... M'am întors acasă și m'am așezat lîngă moșul meu și am început să mă rog încet, la Sfîntul Niculae (aibă-ne în pază!) cînd, dintr'odată, ceva trozni în vatră, ca o împușcătură... Un fior îmi trecu prin inimă... Sării în sus și mă uitai, speriată, în jurul meu. Totul era la locul lui, totul era în tihnă, numai afară furtuna vuia, ploaia biciuia, trăsnetul spinteca văzduhul, unul după altul... Mă 'ntorc în odaie și ochii-mi căzură pe un pahar de pe masă, spart în mii de fărîmi... Vai mie! am strigat, prinzîndu-mi capul cu amîndouă mîinile. Mi-a murit băiatul!"

A doua zi fugii în sat, jumătate moartă de neliniște, jumătate plină de nădejde.

Pieriseră!... Furtuna îi prinsese pe mare, în larg, și se luptaseră cu furia ei, dar în zadar... Ce putea face o bucată de lemn putrezit pe mare, pe o noapte ca aia?

Doi scăpaseră ca prin minune... De ăilalți patru nu s'a mai știut. Mi-au povestit cei doi cum l-au văzut, la străfulgerarea unui trăsnet, sbătîndu-se 'ntre valuri și strigînd după ajutor...

Ajutor!... Cine să i-l dea? De unde să-i vină?

S'a înecat...

Bătrîna tăcu și-și duse batista la ochii arși de plîns. Aveam inima frîntă cu toții. Niculae se stăpîni cel dintîi și umplînd un pahar cu vin, îl întinse bătrînei: „Bea, mătușică! Mila Domnului cu cei morți și în sănătatea celor ce le e sete!"

Bătrîna sorbi din pahar. — Vezi, acum am rămas singură, goală și săracă, fără spirijin, fără mila nimănui! Fiece om are pe cineva pe lume; mie, Dumnezeu mi-a dat pe nenorocitul ăsta pentru ca să mă uit la el cum își cheamă moartea pe zi ce trece. Facă-se voia Domnului, dar nimănui n'a dat El nici jumătate din durerea ce port în inimă...

Mult timp după asta, am întîlnit-o cerșind prin oraș... Cine, Doamne, din cei cari o milostiveau sau nu, ar fi putut ghici rana pe care o purta în suflet acea cerșetoare istovită?

Trad. din croată de ELENA EFTIMIU

REVISTA REVISTELOR
ROMÎNE

Azi, Octombrie, 1933. Revistă cu material literar și informativ bogat. Poeziile, în majoritate, slabe. *Moment cinegetic* a d-lui Vladimir Streinu, compusă după toate probabilitățile cu voință în manieră clasică, are o notă pillatiană așa de pronunțată, încît îți vine să bănuești o confuzie de nume. Proza interesantă. Niciodată fragmentele de roman n'au dat vreo idee însă asupra eficacității totului. Cronicile sunt prea părtinitoare, prea cu evidență în favoarea unei generuții ce nu există.

Inepția d-lui G. M. Zamfirescu „cartea în sine", Mac Constantinescu artist „cu instinct uluitor și vaste resurse", cînd în fond ilustrațiile din traducerea Purgatoriului despre care e vorba sunt paștișe după Gustave Doré, sînt amabilități ce compromit o critică aspră pentru paiul din ochiul altora, și oarbă pentru bîrna ei.

■

Viața Literară, 1—15 Octombrie, e un receptacul de vulgarități și inepții. Cultivată de elevii de liceu, cari speră, prin lipsa ei de pretenții, bucuriile publicității, „Viața literară" pervertește gustul tinerilor și întîrziază procesul de cultivare. Nivelul publicației îl dau cronicele semnate *Okeanos* și care sînt de acest soiu:

„— Ei, cum ți-ai petrecut vara, întrebă unul?
— Bine. La „castel".
— Cum ai ajuns la palat?
— Nu, m'am odihnit la „Sîmbăta de sus".
— Cum ți-a mers?
— Ceac-pac!
— Cum așa?
— Am mîncat pe gratis și am dormit în „boxe".
— Tu ai fost mai norocos. Mie la Bușteni nu mi-a priit clima.
— De ce?
— Păi a plouat tot timpul și m'a indispus stomacul!" etc.

■

Rominia Literară, 14 Octombrie, 1933. Această revistă, organizată după criterii cu totul comerciale, și vasală criticește editurilor ce plătesc reclame, nu poate fi luată ca punct de discuție pentru starea literilor romîne. Se strecoară cîteodată acolo și cîteun articol liber. Așa e cazul cu *Iar tineri și iar bătrîni*, de un tînăr puțin la minte și puțin la condeiu, care, pentru a face vîlvă în jurul său, provoacă pe d. Zarifopol la polemici, pe temeiul că a afirmat valoarea romanului d-lui Ibrăileanu, fără să observe că d. Ibrăileanu a învățat să scrie roman de analiză dela dd. Holban și Mircea Eliade. Ei, vezi, asta n'o știam. Asigurăm pe autor că d. Zarifopol nici va citi asemenea inepții, nici le va răspunde.

■

Axa, 15 Octombrie 1933. Acelaș publicist, care pînă mai deunăzi oferea pachete întregi de recensiuni *Vieții Romînești* devenit deodată combativ, face procesul criticei și în această revistă. Toți tinerii au ce au cu critica. Dacă lucrările lor nu plac, dacă nu se tipăresc, criticul e de vină. Scriitorul tînăr vrea acum ceva paradoxal: Să aibă întîi un critic, pentruca să poate scrie în liniște. D-lui Ibrăileanu (zice doritorul de polemici și în fond rău crescutul, fiindcă scrie aceasta în vreme ce i se publică articole în V. R., care e sub conducerea spirituală a d-lui Ibrăileanu) îi lipsesc tactul și mijloacele de expresie, d. Ralea n'are gust și nu e conștiincios, d. Călinescu e compromis, etc. Toți sunt, nuli afară de criticastrul nostru, care se va tolăni pe trei volume din istoria literaturii romîne.

STRĂINE

Rominia nu are șomeuri

„Din toate punctele de vedere, Rominia se află într'o situație mai puțin critică față de cea mai mare parte din țările Europei Centrale și Occidentale... acest anotimp, în deosebi nefavorabil, a dat 45.000 de șomeuri, pe când lucrătorii organizați, având birouri proprii de plasare, nu trec peste numărul de 40.000. Dar 45.000 de șomeuri sau chiar cîteva mii în plus, dacă am adăuga pe șomeurii organizați, — la o populație de 18 milioane în cifră rotundă, — înseamnă a proporție pe care Europa Centrală ar trebui s'o rîvnească! S'a spus că problema șomajului în Rominia nu este decît o problemă de deplasare. Dați-i lucrătorului un bilet de tren gratuit și el se va întoarce în satul său, unde va afla adăpost și hrană în sînul familiei".

(J. F. K., în *Nouvelle Revue de Hongrie*, Octobre 1933).

■

Hitlerismul este împotriva mașinii

„Toate lucrările trebue să fie executate de către forțele omenești, în măsura în care mijloacele auxiliare și mecanice nu sunt în totul necesare și folosirea muncii omenești nu are ca urmare un deficit simțitor".

(Legea din 1 Iunie, privitoare la *Creația Muncii*. Titlul I, articolul 2).

■

Nevoia de independență a țărilor dunărene

... „țările dela Dunăre au nevoe fiecare de o independență absolută. Am fost cu deosebire impresionat de neîncrederea pe care o inspiră Austriacilor și Ungurilor mai autorizați, perspectiva intrării țărilor lor într'o vastă confederație, unde blocul țărilor dunărene să fie completat de cele două puteri limitrofe, Germania și Italia... Exemplul Austriei este edificator: dacă ar fi fost lăsată în mrejele Germaniei, pierderea ei era sigură. Guvernele din Occident au intervenit, dar salvarea ei nu este asigurată.

Austria, prin ea însăși, trebue să se salveze. Nici împrumuturile, nici demersurile la Berlin, nici apelurile la Geneva, nu trebue s'o facă să uite efortul prin care numai va ajunge stăpână pe soarta ei..."

(MAURICE PERNOT, *Enquête aux Pays du Danube*, în *Revue des deux Mondes*, 1 Octobre 1933).

■

Lirismul literaturii bulgare

„Vàsov a urcat culmile cele mai înalte ale artei naționale în lirică și în nuvelă, și în amîndouă a scris, alături de lucrări mediocre, pagini demne de a sta alături de producțiile asemănătoare din literaturile mai mature și mai evoluate ale Europei. Așa bunăoară: *Cîmpuri și păduri*, *Floarea mea de liliac prea mirositor*, *Moș Jocu se uită, vine o fată?*, *Pavel Ferțig*, *Hadzi Ahil*, etc.

Și pînă astăzi, în toată literatura bulgară, cele mai de samă afirmări artistice se remarcă în lirică: poeți lirici ca Hristu Bòtev, Pencu Slavèjkov, Pèiu Jàvorov, Dimco Debeljànov... pot sta alături de marii reprezentanți ai literaturilor străine și chiar alături de ruși, frații mai mari ai scriitorilor bulgari".

(ENRICO DAMIANI, *Il significato di Vazov nella letteratura bulgara*, in *L'Europa orientale*, luglio-agosto, 1933).

„Faust" regizat de Max Reinhardt, la „Festspiele" din Salzburg.

„Acest *Faust* (după interpretarea lui Reinhardt) reprezintă mai cu samă o istorie simplă, populară, aproape ţărănească: am spus religioasă mai curînd decît filosofică; dar, vom adăoga, de o religiozitate apropiată de înţelegerea mulţimii. Nu este nevoe să fii critic cu mare experienţă în acest domeniu ca să observi, din prima scenă, cum pe regizor nu l-a preocupat „cuvîntul" evanghelic sau „Fapta", ci imediatul, liricul şi dramaticul adevăr al istoriei obişnuite a unui bărbat şi a unei femei, care se iubesc, păcătuesc, suferă şi apoi mor. Conţinutul este idealist şi activist; dar, aşa cum l-a dorit şi Goethe, în forme creştine şi medievale. Şi de aceea Reinhardt a început prin adaptarea unei scenografii cu caractere esenţial medievale.

Scena medievală, după cum se ştie, era multiplă şi simultană: se înfăţişau toate locurile din acţiune, rînduite într'un şir sau în mai multe şiruri oferite totdeauna în *acelaş timp* privirii spectatorului; deasupra se aşeza Paradisul, iar în josul scenei, o peşteră, o hrubă înflăcărată, un dragon cu gura deschisă, ce înfăţişau Iadul.

Negreşit că Reinhardt şi-a amintit de toate acestea cînd a pus pe Holzmeister să construiască, în aier liber, o mare scenă panoramică, împărţită în mai multe regiuni plastice, dispuse în etaje. Jos de tot, se întinde un drum ce leagă scările Catedralei, chilia lui Faust (care în partea a doua se va preschimba în închisoarea Margaretei), grădina Martei, pivniţa din Auerbach şi o piaţetă umbrită de un teiu. Intr'un plan superior sînt, în urmare: porticul Catedralei, case mari şi căsuţe dintr'un sat, interiorul chiliei de studiu a lui Faust, bucătăria vrăjitoarei; casa Margaretei (interiorul) şi o parte din casa Martei (cea exterioară, avînd un balcon). Mai sus se ridică un deal, cu vegetaţie bogată, pînă la culmile încununate de copacii înfăţişînd Paradisul medieval".

SILVIO D'AMICO, *Il „Faust" di Goethe inscenato da Max Reinhardt* în *Nuova Antologia*, 16 Settembre 1933.

CARICATURA POLITICE

TRIUMF...

Goebels. — *Fii mândru, şefule! Guvernelor precedente le-au trebuit zece ani ca să recâştige pentru Germania simpatiile popoarelor, şi noi am izolat-o iarăşi cit ai clipi din ochi!*

MUSTUL CARE FIERBE...

Ziaristul. — *Am impresia că asist la preludiile unei mari agitaţii...*

D. Goga. — *Ce vrei, dragă? După atita vreme mi s'a făcut iarăşi poftă de must!*

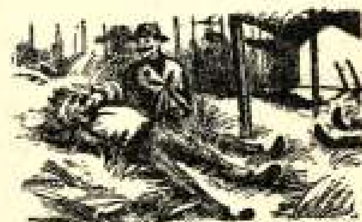
EMIGRANŢII GERMANI LA PARIS

— *Cine sunt indivizii care urlă împotriva Germaniei?*

— *Nişte Nemţi, cine să fie!*

INCASAREA IMPOZITELOR

— *Să nu-ţi mai fie teamă de perceptori. Noi putem dormi aici în linişte...*

— *De ce?*

— *Apoi după ordinul ministrului, patul nu ţi-l poate vinde.*

AVIZ IMPORTANT
PENTRU DD. ABONAȚI.

In chiar interesul cititorilor „Vieții Romînești", care a meritat stima atîtor generații, rugăm pe dd. abonați să ne dea concursul spre a putea normaliza distribuirea revistei și a evita acele confuzii care fără vina noastră ne aduc prejudicii morale. Plîngeri ca acelea, că s'au prezentat din partea revistei persoane să încaseze abonamentul de mai multe ori, sau că, încasîndu-l, n'au comunicat aceasta administrației, dorim de aci înainte să le evităm cu desăvîrșire. Dorim totdeodată să cunoaștem numărul adevăraților abonați, spre a nu mai risipi numerile la persoane care se plîng că nu li se trimite la vreme publicația, dar care nu au achitat abonamentul.

Incepând de azi 30 Octombrie 1933, abonamentele se vor plăti prin mandat poștal la *Administrație, Calea Dorobanților, No. 216, București (III)*. Orice vărsări de sume în altă parte fac abonamentul nul.

Se anulează orice legitimație de reprezentant al „Vieții Romînești" eliberată înainte de 30 Octombrie 1933. Numai administratorul (d. M. Rosenberg) și reprezentantul în provincie au legitimații emise pe această dată și semnate de d. G. Călinescu.

Abonații ne vor face un real serviciu comunicîndu-ne, în vederea unui control al listelor, calitatea lor de abonați, pînă cînd au plătit abonamentul, cui și cu ce număr de chitanță și dacă le lipsesc numere din colecție. Lipsurile li se vor completa gratuit. Abonaților cari n'au plătit cel puțin jumătate din abonamentul pe anul 1933 și nu ne vor arăta intenția de a plăti pînă la o anume dată ceace datoresc nu vor mai primi revista începînd cu numărul viitor.

Cu concursul leal al cititorilor, „Viața Romînească" va putea de aci înainte să apară cu cea mai strictă regularitate la 15 și 30 ale fiecărei luni, continuînd cu onoare o existență de un sfert de secol.

■

1933. ANUL XXV. 15 NOEMBRIE. No. 11

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ŞI IDEOLOGIE

ION BARBU
INCLEŞTĂRI

GIULIO BERTONI
LITERATURA ROMANĂ IN ITALIA

G. EMINOVICI
TREI SCRISORI

I. AGÎRBICEANU
EVADARE

ROMULUS CIOFLEC
URGENŢĂ

IOAN D. GHEREA
„ETIC"

REDACŢIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

VOL. XCVI.

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunind-o la „Librăria Cultura Poporului" B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

INCLEȘTARI

ION BARBU

Ca umbra 'n stemă, pe basilici,
O veghie singură să urci.
Subt agere oțele silnici:
O Moscovă de cer și furci.

Stea netedă, vigoare 'n chiciuri,
Asprime sveltă, imn de biciuri !
Explică stricte — acele glorii
De căngi răspunse din victorii.

ION BARBU.

LITERATURA ROMÎNA IN ITALIA

GIULIO BERTONI

Față de acuzațiile aduse în articolul „Traduceri din autorii romîni" publicat în „Cuvîntul" No. 2998 am datoria, în calitatea mea de președinte al Asociației culturale italo-romîne din Roma, să restabilesc adevărul. Inainte de războiu literatura romînă era cunoscută în Italia prin singurul volum tradus din romînește de un romîn: „Nuvele de Caragiale"; după războiu a apărut o antologie de nuvele tradusă de o romîncă, un volum de nuvele de Sadoveanu tradus de un romîn în colaborare cu un italian, apoi poeziile lui Eminescu în traducerea d-lui Prof. Ortiz. Dela 1928 pînă azi au apărut prin îngrijirea vicepreședintelui nostru Claudiu Isopescu, conferențiar la Universitatea din Roma, treizeci și trei de volume de traduceri din scriitorii: Agîrbiceanu, Brătescu-Voinești, Caragiale, Creangă, Iorga (4 piese, și nu 20, cum se afirma în articol) C. Kirițescu, Lucia Mantu, C. Negruzzi, Pătrășcanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Rebreanu, Sadoveanu, Slavici Duiliu Zamfirescu, o antologie de poezii populare și cîteva lucrări istorice; ultimele două volume apărute s'au publicat sub auspiciile Asociației noastre, care va tipări și cele mai bune din cele 6 teze de doctorat, tratînd subiecte literare romînești, susținute pînă acum la Universitatea din Roma; alegerea traducerilor se face după necesitățile de aici. Scriitorii italieni nu cunosc limba romînă și e natural că traducerile au fost făcute, în mare parte, de foștii studenți ai d-lui Isopescu, cari merită toată lauda, iar nu jigniri. Volumele au fost publicate în edituri bune, în ediții cu mult mai frumoase, cu prețuri mai eftine decît scrierile originale. Traducerile sunt bune, lucru ce l-am afirmat, și eu și alții, în prefețe; sigur că scriitorii ar fi dat traduceri mai artistice, dar scriitori italieni traducători din limba romînă nu există azi în Italia, să sperăm că vor eși din generațiile ce urmează de puțini ani cursurile de limba și literatura romînă. Dacă n'am fi avut această activitate de traduceri, s'ar ignora și azi în Italia existența literaturii romîne.

Volumele romînești se vînd, se citesc și se bucură de o critică foarte favorabilă. Sute de recenzii au apărut în reviste ca „Arhivium Romanicum", „Convivium", „L'Italia Letteraria", „L'Italia che scrive", „Il Giornale di Politica e di

Letteratura", „L'Araldo Letterario", „Marzocco", „La Nuova Italia", Bibliografia fascista", „Leonardo", „L'Europa Orientale" etc. și în ziare ca „Stampa" din Turin, „Corriere della Sera", „Il Popolo d'Italia", „Secolo" și „Ambrosiano" din Milan, „Corriere Padano" din Ferrara, „Corriere Emiliano" din Parma, „Corriere Adriatico" din Ancona, „Il Giornale di Genova", „Il Regime Fascista" din Cremona, „La Tribuna", „Il Messaggero", „Il Lavoro Fascista" din Roma, „Il Resto del Carlino" din Bologna, „La Voce di Mantova", „Il Mattino" din Napoli, „La Gazzetta del Mezzogiorno" din Bari, „Il Popopo di Sicilia" din Catania, „L'Ora" din Palermo și în multe alte ziare.

Nu cunosc nici o recenzie făcută sau publicată prin serviciul de presă din Roma. Ar fi fost însă de dorit ca Romînii să știe cît se lucrează în Italia pentru răspîndirea culturii romîne; numai Asociația noastră a organizat în doi ani de existență 11 conferințe la Roma, una la Neapoli, una la Milan, 2 la Turin, una la Modena, apoi 2 seri romînești la Radio, proecțiunea filmului „Romînia de azi" cu acompaniament de muzică romînească, populară și cultă.

Dar în articolul amintit se ataca și activitatea d-lui Isopescu. Țin să declar că nu cunosc în Italia un străin care să fi lucrat atît de mult și cu rezultate mai frumoase decît d. Isopescu, care printr'o muncă constantă și plină de abnegațiune și-a creat admirabile legături în lumea politică și culturală; d. Isopescu a făcut prin lecții, conferințe, articole, lucrări științifice, volume de traduceri, manifestări culturale, serate la radio, mai mult pentru țara lui în ultimii 6—7 ani decît se făcuse în ultimii 50 de ani. Nădăjduim că vom putea continua opera atît de necesară ce o depunem pentru o cît mai strînsă colaborare și înțelegere între țările noastre surori.

GIULIO BERTONI
Membru al Academiei Italiei

■

TREI SCRISORI

G. EMINOVICI

I

Milostive Stăpîne
D-le Bizai!

Bine încredinţat fiind! că D-ta îmi vei fi iertat greşalile mele, cu care eu ca ori şi care aş fi făcut neplăcere D-tale — în care temeiu te rog a mijloci la D-lui boeriŭ spre a fi ertat de blăstămată şi gre slujbă care sălit sănt a o purta, nu din altă pricină căci toată mulţămire me o am! Ci din pricina bolii de piept care mă nicăjaşte, crezînd că dacă voiŭ merge tot aşa zile trebui mult să mă supăr, apoi numai moarte îmi va fi Medeţin — cu nădejde că voiŭ ave mîngăiosul răspuns rămîn

Al Dumitale
Plecat Slugă
G. EMINOVICI

839. Decemb. 21
Dumbrăveni

Crede că mai sănt oameni care vor purta slujbile mele. Mă rog pentru răspuns şi nu te voiŭ uita fiind primăvară vine şi atunce trebui acel mult lucru, cînd apoi să nu am acel răspuns că tîrziu am făcut cerere.

(a tergo)

S-e der Herrn
Alexander v. Bizay
Wohlgeboren
zu
Kischinef

II

Milostivi Stăpîne
C. C. Costachi!

Poronca Dumv. din 11 acestei luni cu no. 1 am primit, şi din care înţălegînd toati aceli poroncite cu supunere reportuesc că lemnile trebuincioasă pentru meremetul velniţii sau tăet păr acum în pădure Sarafineştii iar acele care nu să găsăsc acolo fără zabavă să vor cumpara dela St. Ilie din Bucovina. Iar căt pentru Gheorghie Ignătescu veţi ave ştiinţă

că numitul aice nici cum nu iaste trebuincios, fiind rachiu la Eşi nu să vindi şi pentru Botuşeni iaste Jădovul Moşcu aşăzat încă di D-lui boeriŭ din vreme ci aice încă era, apoi Dumv. împreună cu D-lui boeriŭ binevoiţi a rândui pentru acel Ignătescu vre un feliŭ di schivernisală fiind oamul acela în curgere vremii ca di doi ani şi mai bine nimica nau căştigat. Sau dacă nu vă iaste trebuitori acolo, apoi poronciţi să i se dee macar ratuşu în care au mai fost. Numitul Ignătescu are şi un frate aice care iaste spre agiutori cărşmariului di la pod (adică di la ratoşul pomenit) şi dacă Ignătescu ar fii trebuitori vre odinioare pentru vînzare rachiului apoi va puto face şi aceasta căci va lasa pi fratisău în ratoş.

Neguţătorilor cu aronzi li sau dat arvona înapoi, iar eu vă rog a mijloci la Dumnalui boeriŭ ca să fim ertaţi acuma pentru aceasta grişală, fiindcă noi nu din re cugetare sau din lenevire am fost făcut acea alcătuire, ci am fost socotit întru o unire că acel preţi mai folosători ar fi fost pentru casa, decît preţul care păr acum sau adunat la casa, lucru ci socot că şi di acum ar da dovadă Dumisale Boeriului.

Harmasariul pentru care poronciţi, îndată ci voiŭ primi înştiinţare dela Rădăuţi, pentru care am scris şi cumnatului meu ci îndată ci să vor arăta acolo oamenii Babacului Dumv. săm facă cunoscut ca săl trimetim.

Cu Plaino nam sfîrşit, din pricina că să găseşte la Bucureşti, dar în asămine am făcut vecin pi socru meu, şi nu meau rămas nici o grijă, că însuş după pravila pămîntenească nici o pretenţie nu poate face asupra mei.

Mam bucurat tare mult văzănd în porunca Dumv. că boerii Basarabiei, au cerut reglementul Moldovei pentru boeresc şi dacă acela sar încuviinţa şi di împărăţie şi Dumv. fiind încă acolo, apoi bine voiţi a mijloci şi pentru mine ca să încap şi eu acolo.

Milostivilor boeri, vă rog s'arate că eu şi familia me cu acea mai adîncă supunere le sărut picioarile, şi tot odată li heritisăsc sfinte sărbători a învierii Domnului nostru Is. Hr. întru mulţi ani — precum asămine hiritisăsc şi pi Dumv. rugănduvă tot odată di a mă ave şi la buna voinţa Dumv.

Măria Sa Voevodul au cumparat Bosancea pi care o au şi întăbăluit în zilele trecute — asămine au cumparat şi Ruşii lui Balşucă în preţi ca di 17000 + care aceste leau unit toate la un loc. Bosance au luat în schimb cu Bratişu moşie care aduce venit di acuma pentru Mitropolie 2000 + pi an iar Bosancea aduce numai 1300 +. Alti veşti nu sănt — iar eu mă însămnezi

Al. Dumv.
Supus slugă
G. EMINOVICI

Dumbrîveni la 25 Mart
841

III

Milostivi Stăpîne
C. C. Costachi!

Cu agiutoriul lui Dumnezău am sfîrşit şi sămănăturile a anului curgători, care să mărginesc în 1524 fălci, după cum arată şi raportul ci am dat D. director von Hain.

Toate pîinile sănt din mijloc, din pricină că pe aice 6 săptămăni nau plouat, afară di 13 fălci di grău roş di toamnă care cu totul au perit, şi în care am semanat grău di vară precum şi vreo 35 fălci socotiţi pi di asupra că iarăş ar fi lipsă în grăile acele lalţi di toamnă.

Acuma la nimica nu gîndesc, di căt la acei 250 di boi care aveţi a le trimete după făgăduinţa d. Bizai, ca avănd pi acei boi di vreme să pot ara acea mai mare parte di lanuri di doi ori. — Asemine sănt di mare trebuinţă şi cai proşti pentru trăeri şi grapi. — Pentru care am rugat şi pi Domnu Hain ca să mijlocească.

Reperaţia velniţii sau început, şi di va merge tot aşa meşterul budnari di grabă va sfîrşi. Asămine acum după ci vor sfîrşi ţaranii a lor arături — voiu începi reperaţia acareturilor şi a şoşelii (drumului) di pi şăsu Siretului fiind că tare iaste stricat.

Locuri di schimbat au mai ramas pi aceste moşii încă 300 di fălci, cari pre distule sănt pentru proporţiile moşiei şi pentru cultivaţiea gunoiului — fiindcă nici odată atăta gunoi nu poate fii pi moşie, căt ar trebui pentru arătatele 300 de fălci.

Boerilor vă rog a arăta a mele plecati şi supusă închinăciuni, cărora ieu şi familia me cu acea mai adăncă supunere sărută picioarile.

Armasariul Murad sau trimăs părintelui Dumv. pe care am primit şi adiverinţă di la vechilu dumisale. Alte novitale nu sănt aicea fără di căt să vorovește că la obşteasca adunare sau legiuit a nu fi mai mult slobodă strămutare lăcuitorilor în tot prinţipatul dela un loc la altu.

Cu nădejdii că veţi ave milă, a pune la cale şi pi acel Gheorghie Ignătescu pentru care mam mai rugat rămîn

Al. Dumv.
Pre plecat
şi supus
slugă
G. EMINOVICI

841. Mai 9 zile
Dumbrăveni
N: 35

(a tergo)
Milostivului meu Domn
Dumisale Domnului Cavaleri
Costandin fon Hurmuzachi
cu toată supunerea
la
Chişinău *

* Aceste şi alte scrisori, în număr de 41, ale tatălui lui M. Eminescu, romîne şi germane, pe care le vom publica treptat, ne-au fost oferite în chipul cel mai amabil de d. Al. Calligari-Dumbrăveni, căruia îi aducem mulţumirile noastre.

G. CĂLINESCU

E V A D A R E...

I. A G Î R B I C E A N U

— Da, da! Aveţi dreptate! Sînt ridicol, ştiu eu de mult. Şi, ridicol, din mai multe puncte de vedere. Intîiul: înfăţişarea mea bărbătească şi glasul meu piţigăiat. Cînd mă uit în oglindă şi-mi văd capul de savant, cu fruntea puternică, cu nasul energic goală, cu barba neagră stufoasă şi bogată, viguroasă ca o vegetaţie tropică, şi umerii largi, îmi spun: iată un bărbat! Şi vă asigur că mă privesc adeseori în oglindă şi-l admir pe cel de după sticlă. Imi zic: iată un om înzestrat de natură! Nechifore, plimbă-te puţin să văd cum calci, îi poruncesc celuia, dar numai în gînd. Şi el mă ascultă şi păşeşte apăsat de se cutremură podelele. Aşa cum merge, ar putea cuceri pămîntul. I-o şi spun în gînd!

Pentru ce toate numai în gînd? mă veţi intreba.

Limpede de tot: pentru a scăpa de ridicol. Dacă deschid gura şi scot o vorbă, omul din oglindă se topeşte într'o clipă. Glasul meu e de copil, e ţîrîit şi plîngător, şi cînd îl aud îmi seacă puterile. Poate fi ceva mai ridicol pe lume decît să fii un urs ca mine şi să porţi o fluerice în gîtlej?

Da, aveţi dreptate, sînt ridicol!

Şi oamenii cari vorbesc cu mine abia-şi pot stăpîni rîsul. Un gînd nu le mai iasă din cap: cum poate un bărbat atît de voinic să vorbească aşa de subţire? Dracu' ştie! Par'că eu ştiu? Dar ştiţi poate dumneavoastră?

Nechifor tăcu şi-şi roti privirea adîncă prin odae. Nu răspunse nime.

— De unde să ştiţi! Sînt mai ridicol, pe onoarea mea, decît o femee cu barbă! Cînd intru într'o societate pentru intîia oară, toată lumea îmi face loc cu respect, toţi să grăbesc să-mi facă cunoştinţa. Domnilor, e firesc să impună o figură ca a mea. Pînă ţin prezentările, cînd numele se spune în şoaptă, şi se string mîinile, — merge-al dracului! De strîns, las pe mine! Dar nu poţi sta o seară întreagă mut. Tu ai sta, dar' nu te lasă lumea. Şi de'ndată ce am scos primul cuvînt, prin toţi trece un curent electric şi le-aprinde surîsul în ochi, pe faţă, pe buze. Intîi, un surîs reţinut, apoi, pe măsură ce vorbesc, oamenii îşi întorc faţa peste umăr, pînă ce fac stînga'mprejur, şi se grăbesc de lîngă mine. Unii-s cu batistele la gură şi se prefac a tuşi: îşi ascund rîsul. Alţii se

adună în grupuri, şopotesc şi-mi aruncă priviri înflorite de veselie.

Trec prin sală şi şoptesc şi altora cari încă n'au vorbit cu mine. Mă încunjură alt şi alt rînd de oameni, pînă cînd n'a mai rămas unul care să nu-mi audă vocea. Nu pot fi nepoliticos! Dacă mă întreabă cineva trebue să-i răspund. Şi, un restimp, feţele tuturora sînt luminoase şi ochii lor rîd. După ce-au venit la mine ca la urs, acum sînt lăsat în pace. Toată lumea se fereşte. Nu mai rîde nime, dar i-aud vorbind:

— Daţi-i pace, e ridicol!

— Aşa un caraghioz!

Da, au toată dreptatea: sunt un caraghioz. Să cuteze cineva dintre dumneavoastră să-mi spună că n'am dreptate. Să ese din rînd şi să mărturisească!

Nechifor tăcu, se opri din plimbat şi privi cercetător prin casă.

Aceeaşi linişte de moarte ca şi mai înainte. O muscă mare bîzîia trecînd ca fulgerul şi izbindu-se cînd de geam, cînd de tavan.

Nechifor o urmări un restimp, apoi îşi reluă plimbatul.

— Ştiam eu că n'o să'mi răspundeţi nimic, începu din nou. Fireşte, evidenţa nu se poate combate. Dar sunt ridicol nu numai sub laturea aceasta! La mine contrastul nu e numai între statură şi glas, ci şi între voinţă şi putere de realizare. S'a spus de mult: voeşte şi vei fi!

Ei bine, mie nu mi se poate aplica acest principiu. Am o voinţă neşovăitoare şi realizez ori ce-mi pun în gînd dacă lucrez în tăcere. Am avut în tinereţe patima beţiei, ştiţi! De zece ani nu mai ştiu ce-i alcoolul. Am fost fumător pînă la şaizeci de ţigarete. De cinci ani nu mai port tabachere. Am jucat cărţi cu anii, pînă în zori, de multe dăţi. Acum nu mai calc pragul cluburilor. Dar pentru a reuşi a trebuit să nu scot o vorbă nimănui. Cît ce începeam să spun cuiva ce am de gînd, şi-mi auziam glasul, îmi pierea voinţa. Adică eu nu pot lucra omeneşte, ca toată lumea, cu cărţile pe faţă. Tot din vina glasului, de sigur. De cîte ori vorbesc, nu mai sînt omul din oglindă.

Cum? Vă miraţi că am avut atîtea viţii? A! Suport acum destul de uşor ridicolul, dar în tinereţe nu a fost aşa. Din pricina lui am căzut în păcate. Voiam să mă uit pe mine, cel cuvîntător şi să mă simt numai pe mine, cel mult. Jucam, beam, fumam totdeauna în faţa unei oglinzi, şi nu scoteam un cuvînt. Numai aşa am putut astupa rănile mortale pe cari mi le-au dat femeile, fetele. Ah! ele sunt mai nemiloase decît bărbaţii! Ori zîmbetul lor, hohotul lor de rîs nestăpînit arde mai pustiitor măruntaele omului ridicol? Destul că nu m'am putut apropia de nici una.

— Ce băiat voinic!
— Ce luger de om!
— A!

Așa am auzit zeci și sute de voci cîntătoare trecînd pe la urechile mele. Multe au îndrăznit să-mi facă ele cunoștința... Ce? Desiluzie? Nu, un prilej de nemărgenită voe bună! Infloreau de bucuria rîsului, li se rumeniau obrajii, și ochii le scăpărau de plăcere. Iată pentru ce am căzut în noroiu! Dar mult n'am putut rămînea în el. Cum tăceam mereu, fie la băutură, fie la joc de cărți, creștea în mine greutatea omului din oglindă, seriositatea, mai ales voința lui. Și cînd mi-a crescut pînă'n capul pieptului, gata să mă înăbușe, am părăsit ticăloșia. Da voință am. Aș putea spune însă nu: Voește și vei fi, ci: Voește și taci. Tot ce am realizat în vieață, am realizat tăcînd. Acum sînt un bogat. Dar toată bogăția asta mi-a adus-o mutul. N'am tratat cu tovarășii mei de muncă și de afaceri decît în scris. Indată ce m'am aruncat în negoț, cu ori cine, îi comunicam: Primesc, sau te primesc, — după cum era cazul — cu o singură condiție: să nu mă silești să vorbesc. Mi-e gîtul bolnav. M'au oprit doctorii să nu scot un singur cuvînt. A, și n'aveți voi închipuire ce greu era adeseori și pentru mine și pentru tovarăș: Stăteam unul în fața altuia, la două mese, și ne băteam la mașină întrebările și răspunsurile. Sînt clipe în conversația dintre doi, mai ales în negoț, cînd vorba năvălește nebună din piept să prindă limbă. De cîteva ori, în revoltă, mi-a scăpat o vorbă două!

Tovarășul se uita speriat prin cameră: Ce cărțeise așa? Unul prinzînd origina sunetului, îmi spuse cu multă compătimire, ridicînd brațul în semn de oprire:

— Nici un cuvînt mai mult! Au avut dreptate doctorii să te oprească! Ți-e bolnav greu laringele! Haha! Laringele! Să-i fie de bine! Dar iată cum și bogăția mea e caraghioază! Sau nu vă pare că-i nespus de caraghioz să cîștigi în felul acesta o avere?

Cum nu-i răspunse nimeni și răsunetul glasului nenorocit se stinse, Nechifor se opri în fața oglinzii și se privi îndelungat. Din ochi i se rostogoliră două lacrimi mari.

— Ei da — continuă el plimbîndu-se, și aceasta e o latură a ridicolului din mine: Un om cît un munte și se înduioșază ca o babă. Pfui! Induioșarea asta a privit vreme îndelungată femeile, de cari nu m'am putut apropia nici odată. Era de-ajuns să văd una frumoasă, — dela o vreme ori frumoasă ori urîtă, — pentruca să mă năpădească lacrimile. Nu era milă! Pentru ce mi-ar fi fost milă? Ele treceau surîzătoare prin viează, parfumate ca florile, luminoase ca stelele cerului. Niște ființe dintr'altă lume. Nici acum nu știu

dacă nu vor fi ele îngerii de care se vorbește! Dar acum nu le mai caut. Mi-au îmbătrînit și ochii sufletului și ai trupului. Dar odată, și ani mulți în șir, mă podideau lacrimile pe stradă. Grozav trebuia să fiu de caraghioz. Și de ce plîngeam dacă nu de mila lor? De mila mea? Nu știu, nu-mi era milă de mine, cum nu-mi este nici acum. Cîte-odată îmi părea că înțeleg: plîngeam de admirație. Dar nici nu era un plîns omenesc, ci unul mut.

Intăi mi se umplea toată ființa de lumină, ca și cînd ar fi răsărit un soare în mine. Pe urmă o căldură dulce, apoi toate miresmele florilor, și lacrimile năvăleau. Ce prostie!

Ba nu! Nu era prostie, ci eu eram ridicol. A, ce chinuri urmau apoi! Le duceam pe toate femeile cu mine acasă, — în închipuire, se'nțelege —, dar nici nu eram eu care le duceam. Ele pătrundeau în suflet după ce au intrat odată prin lumina ochilor. Ce putere supranaturală vor fi avînd, Dumnezeu știe!

Pe stradă era ușor: nu mă tenta nimic să vorbesc cu ele. Mă temeam. Dar în singurătatea din odaea mea, cu ele în suflet, grozav eram îndemnat să le vorbesc. Le vorbeam în gînd și le mîngîiam. Și ele ascultau. Dar îndată ce cuvîntul scăpa de pe buzele mele, abia o șoaptă de alintare, și chipurile lor fugeau, se topiau. Singurătatea se vărsa în mine. Ce, singurătatea? Nu! Pustiul. Voi știți ce e pustiul? Uhu! N'aveți de unde ști. Ce energie am cheltuit în vremile acele să nu scap o vorbă cu ele, și să nu mă înnece pustiul înghețat!

Dar acum, a trecut. E adevărat că nu mai las ferestile sufletului deschise, de mulți ani. Port ochelari negri pentru a nu se observa că umblu cu ochii aproape închiși. Acum trec pe lîngă femei și nu-mi mai dau lacrimile. Dar în schimb pustiul crește groaznic și amenințător și în mine, și în jurul meu. Priviți odăile acestea!

Dintr'odată Nechifor tăcu și începu să deschiză cu furie uși după uși ,lăsînd să se vadă un apartament de om bogat. Trecînd prin camere nu se oprea să strige: Ia' uitați-vă ce pustiu, ce îngheț! Poți tăia în el cu cuțitul, așa e de gros. Ia' uitați-vă!" — Apoi, revenind în aceeași cameră:

— Am noroc cu voi! Dacă n'ați fi voi aici cine știe ce s'ar întîmpla? Nu spuneți un cuvînt? Inţeleg! Pustiul acesta vă înghiață și pe voi.

Ei, dar' în sfîrșit femeile m'au părăsit. Nu-mi mai dau lacrimile cînd le văd. Nu mă mai însoțesc acasă. Dar iată, o altă lature a ridicolului din mine! De asta încă nici nu v'am amintit pînă acum!

O slăbiciune nouă m'a cuprins de vr'o cîțiva ani: Imi tot vine să mă joc cu copiii. Cum? Da, da, cu copiii! Par'că

ar fi ceva din farmecul de altădată al femeilor. Imi tremură sufletul cînd îi văd, aşa mici ca nişte picături. Pînă acum vr'o trei-patru ani nu le-am avut grija. Nici nu ştiam că există pe lume. Mi-a venit aşa de-odată. Mă plimbam prin parc într'o după amiază de primăvară. Era un senin înalt şi limpede prin care săgetau rîndunici. Imi tîram nenorocirea pe cărările mai puţin umblate, şi strîngeam ochii. Pentru ce să pătrundă prin ei în suflet seninul şi zborul graţioaselor nevăstuici?

Intr'un rondou, lîngă un grup de flori, se juca în nisip o picătură de om, cu părul arzînd în cîrlionţi de aur, cu o hăiniţă albastră, cu picioruşele goale, cu obrăjorii fragezi, ca de lapte. Era singur şi se cufundase în jocul lui: întruchipa grămejoare de nisip pe cari nu reuşia să le înalţe nici de-o schioapă. Nisipul curgea mereu pe de lături. Picăţelul părea înverşunat în munca lui. Nu mă văzu, nu mă simţi. Aşa că l-am putut admira în linişte. Ce să vă spun? Vedeam cea mai mare minune a vieţii. Mi se topea sufletul privindu-l. Acesta să fie omul nenorocit de mai tîrziu?

M'am îndepărtat tiptil să nu-l deştept din bucuria lui îndîrjită. De-atunci am observat mereu pe copii în parc, în jocurile lor. Nu, nu erau, nu sînt oameni! E o creiaţie care bate pe om, ceva ce se aseamănă cu femeile, dar le întrece. Toate mişcările, toate ţipetele, vorbele şi rîsul lor, argintiu, treceau prin fiinţa mea, mă mîngăiau cu o gingăşie nemaipomenită. Părea că în mine se joacă, rîd şi vorbesc, aleargă.

Eram acum prietenul lor. Le făceam jucării, alergam cu ei. Se împrietenirĭ cu mine cu mare uşurinţă. Cît mă zăreau, băteau din pălmuţe de răsuna în inima mea, şi strigau:

— Mutul! Vine mutul!

Căci, aţi înţeles cred, că nu le-am vorbit un singur cuvînt. Mă înţelegeam cu ei, de minune, prin semne. La început se mirară, văzînd că nu le răspund. Se ţinură cîteva zile în rezervă. Apoi ei se împăcară cu muţenia mea, şi lucrurile merseră strună.

Pînă într'o zi! Una dintre copile, Anişoara, alergase prin desimea parcului, şi cum avea o ghiată ruptă, i-a intrat un spine în picior. Am adus-o în braţe la luminiş. Cum ţipa, se adunaseră în jurul nostru o gloată de copii cunoscuţi. Nu ştiam ce semne să-i mai fac să o încurajez. Trebuia să mă lase să-i scot spinele. O durea. Şi glasul ei de suferinţă, pătrunzător pînă în rărunchi, îmi aduse cuvinte de mîngăere pe buze, fără să-mi dau seama. Toţi copiii ridicară capetele miraţi .Se opri din plîns şi Anişoara şi asculta. De unde venea glasul acela? Şi, cînd au înţeles că vorbea mutul, s'au pornit cu toţii pe un rîs îndrăcit. Am înţeles că nu mai pot repara nimic, m'am folosit de veselia generală şi am scos spinele din piciorul Anişoarei. Apoi am pus-o uşor pe pajişte, şi pînă a nu băga ei nimic de seamă, am dispărut.

De-atunci i-am înconjurat, îi înconjur, dar mi-s tot atît de dragi şi-mi vine să mă joc cu ei. M'am gîndit atît de mult la ei, încît, iată, lor le-am lăsat prin testament întreaga mea avere. Ce aveţi voi de spus la asta?

Nechifor işi roti privirea prin odae, pe pereţi, cobori capul în piept, se opri lîngă masă, descuie un scrin, scoase un plic pecetluit, îl întoarse cu laturea scrisă, îl purtă roată, pe îndelete, ca să poată fi citit, îl puse la loc şi încue iar.

— Aţi văzut ce e scris: Testamentul meu. Tăceţi şi vă miraţi, şi nu vă vine a crede. Dar e aşa. E hîrtie făcută la notarul public. O copie e la dînsul. Puteţi fi siguri că nu vă mint. Şi nu ar fi motiv să vă miraţi! Voi ştiţi că n'am erezi. In testament am pus o singură condiţie. Notarul, la început n'a voit s'o introducă. Dar' eu l-am silit. Era voinţa testatorului. Este o singură clausulă, pe care eu am dictat-o şi o ştiu pe din afară: „Moştenitorii de drept sunt numai copiii din cari nu se aleg nici odată oameni mari".

Am avut o discuţie straşnică cu notarul. El zicea: din toţi copiii cari trăesc, ajung oameni mari.

Ce ştia el! Eu eram om mare, chiar bătrîn, şi sînt sigur că nu am fost nici odată copil. Dar fiindcă el stăruia în credinţa lui ,am formulat clausula de mai sus.

Nechifor, tăcu, şezu la masă, işi răzimă fruntea în palmă.

In odae era o linişte de moarte. Numai bîzăia nici musca cea mare. Stătea într'un colţ al perdelei. Poate dormia.

De-odată un zîmbet trist lumină faţa lui Nechifor.

— Da, înţeleg! Vă miraţi că mi-am făcut testamentul. Şaptezeci de ani pentru un om viguros ca mine, nu sunt prea mulţi. Dar înţelegeţi odată că nu l-am făcut pentrucă mă gîndesc la moarte ci pentrucă stau în faţa unei esperienţe care poate să mă coaste întreaga avere. Şi, pentru a mă opri să n'o pot pierde, am testat-o, nu din ziua morţii, ci dela data testamentului, făcut alaltăieri. Şi acum vă rog să staţi în linişte, să nu vă mişcaţi, pentrucă esperienţa şi începe în grabă."

El se ridică înfrigurat dela masă, merse la un dulap, îl deschise şi scoase o cutie lungureaţă, neagră. Se apropie cu gravitate de oglindă, deschise cutia, scoase un briciu lung, a cărui lamă lumina mat.

— Esperienţa mea, domnilor şi prietenilor, începe acum, dar nu ştiu cînd se va sfîrşi. Ea are ca ţintă să descopere taina laringelui omului mut. E nevoe să văd ce maşinărie stricată a pus destinul în gîtlejul meu, şi cum se poate repara acea maşinărie să sune omeneşte. Partea primă a espe-

rienței îmi închipui că va fi foarte ușoară: să scot fluericea aceea blestemată. Dar mai greu va fi să o repar, ori să construesc una cu totul nouă. La esperiența aceasta mă gîndesc de ani de zile, și o aflu posibilă, ba chiar sigură. Poate însă că va costa multe parale. De aceea am făcut testamentul. Și acum, vă rog de atențiune!

Nechifor ridică briciul și trase apăsat peste beregată. Trupul uriaș se rostogoli. In odae nime nu se mișcă: nu era nimeni; ci pe pereți o serie de portrete, cari priviră și acum tot așa de mute și de neclintite ca și mai înainte.

I. AGÎRBICEANU.

U R G E N Ț A

R O M U L U S   C I O F L E C

„I-i-ha ! I-i-ha ! Pe loc ! Pe loc ! Zii, mă ! A-ha-ha!..." — Iar Popescu D. Gheorghe clatină și din cap, un clătinat în închipuire, ca și chiuiturile ; totuși o imperceptibilă scuturătură și din cap și din umeri, înăbușită odată cu chiuiturile și îndemnurile lui nebune... Inăbușită sub tăcerea de mormînt din repertoriul clasei a cincea, unde colegii lui normaliști tocesc de zor pentru Sîmbăta inchizitorială la geometrie și istoria pedagogiei, iar el, Popescu, zor nu are...

Doar el dela masa Popeștilor și din intreg repetitoriul își poartă zadarnic ochii pe deasupra literelor și figurilor... Abia simțit — gonit de dumicatul mărunt al cobzei de departe — el își scutură capul în tactul brîulețului de duminecă și de luni dela nunta Filofteii...

Spre a nu fi simțit de vecinii de pupitru de sub becul cu pălărie albastră, cari îl încing cu tăcerea lor copleșitoare, Popescu D. Gheorghe caută să se ajute numai cu respirația... Adică își sisiie respirația din toți plăminii, după tactul ametitor al cobzei: aspirator și respingător ca pompa respectivă... Abia auzită de urechile proprii, respirația lui gonește după zdrăngănitul mărunt și uluitor al cobzei închipuite, așa cum se ține un tren adevărat de sisiitul locomotivei pornite pe valea Argeșului în jos... El crede că se ajută numai cu respirația... I se mișcă și fălcile, i se strîmbă gura, i se saltă și umerii... „Zii măi !... Ține-o aici ! Tot așa ! Acum!... Așa !... I-i-ha !..."

Mine !... Mine în sfîrșit va sosi telegrama... In fața ei Direcția nu va avea de ales... Cam greu !... Greu, dar o să treacă el D. Gheorghe și peste asta... Cum a trecut peste atîtea săptămîni de așteptare grea, va trece el și hopul acesta...

Sigur, știrea sosită fiind ori în ora de muzică ori în cea de pedagogie, din clasă va fi chemat... Va fi chemat afară și va pleca cu trenul de 1... Și iute ca unul lovit de năpaste, mai dînd ochi cu lumea doar după!... Căci nimeni nu știe de bucuria lui, afară de prietenul Crăciun Andrei. Altceva neprevăzut neputînd interveni — de-acum nunta !... Liniștit, deci, iarăși din această parte a unor eventuale dificultăți, se aruncă din nou în vîrtejul îndrăcit, în capul lanțului de jucători, să mărunțească chindia și breaza și brîulețul, să-i tire pe ceilalți răsucindu-i in loc, să încolăcească și să descolăcească lan-

țul — și apoi, beți, abia schițat, dumicînd pe loc, plutind mai mult în aer, să nu se audă decît zîngănitul cobzei... „Așa ! Așa ! Uite-așa ! I-i-i !... Care-i ăla mă ?! Ține coada mă ! Pe loc ! Pe loc ! Așa ! Așa !". Și ca într'o beție adevărată, care numai cu 19 ani se poate purta îndelung și fără țuică, D. Gheorghe trage cu urechea doar la cobză, ca singură în stare să ție pas la brîulețul adevărat... In vreme ce la mese, rar, se mai întoarce iute cîte-o foaie...

Și așa se deschise ușa... Peste tăcerea adîncă a ultimului ceas de preparație — ca și peste gîndurile, în navetă pe 140 de km., ale lui D. Gheorghe — apare, neașteptată, în întreg cadrul ușii, silueta impunătoare a directorului...

Cei puțini, cari își întorsese capul, ca și cei mulți cari nu-l putuseră întoarce — fiindu-le ochii trași ca și cu gumilastic după portretul bărbos al lui Amos Comenius și după demonstrația grea de geometrie — toți, sunt, printr'un scurt huruit de scaune, în picioare... 52 de băieți în picioare, cînd încă „Moșu" nu trecuse bine cadrul ușii...

— Cine-i aici Popescu D. Gheorghe ? — începu directorul cu pronunțarea lui răspicată uitîndu-se din nou la adresă.

— Sînt trei Popescu Gheorghe, domnule Director! — intervenirà mai multe glasuri emoționate de telegramă, iar dintre ele lipsea glasul lui D. Gheorghe care amuțise...

Avînd telegrama, în concepția acestor fii ai satelor, doar rost grav și alarmant, ea fusese întîmpinată cu ochii căscați și răsuflări oprite. 51 de perechi de ochi se pironiseră pe gura „Moșului" în așteptare...

Intorcînd telegrama, directorul se uită mai atent la adresă :

— Aici... nu știu ce e aici!... Este O. Gheorghe ori este D. Gheorghe... E dată dela Curtea de Argeș...

— D. Gheorghe! — interveniră prompt mai multe glasuri sigure, tăind nodul gordian; iar între ele al lui D. Gheorghe iarăși nu se găsea. Toți se uitau ori arătau spre el.

Cu o figură îngrijorată, uluită, cu gura ușor întredeschisă ca pentru teamă, în așteptarea „neprevăzutului" din telegramă și gata pentru o „lovitură inevitabilă" a sorții, Popescu D. Gheorghe căuta să se ție și se uita și la „Moșu", care-i puse mîna pe umăr: „Dragul meu, s'a petrecut un eveniment trist în familia ta..."

Tăcerea ce căzu fu înfloritoare, glasul directorului poticnindu-se de emoție, ca un milos ce era, iar respirațiile colegilor oprindu-se și ele... In ce-l privea pe D. Gheorghe, e greu să se poată spune ce se petrecea cu el acum... El părea să continuie a aștepta ceva, cu totul despuiat de gînduri, dela directorul așa de apropiat. Avea o privire care ar fi vrut să

coboare mai iute în fața loviturii sigure ce întîrzia... Căci nu i-a spus totul deodată... In cele din urmă ochii lui, țintuiți de cele 52 de perechi, căzură la pămînt biruiți; apoi se ridicară greu iarăși.

„Toți am trecut ori vom trece pe unde treci acum dumneata..." reluă directorul. „Tatăl dumitale e mort..."

Atunci se ridică dela cele șapte mese lungi ale repetitorului o singură răsuflare adîncă și de fior—fiecare închipuindu-și că ar fi primit el o asemenea tristă veste în fața clasei — și de ușurare, după ce cuprinsul telegramei era în sfîrșit cunoscut. Apoi directorul mai spuse ceva... Mai spuse ceva, ce poate nici un elev al clasei nu mai cunoscuse: „Primește condoleanțele mele..." Ii mai spuse și care este cel dintîi tren a doua zi de dimineață — și eși. Iar ieșind, lăsă în urmă svon de glasuri compătimind și comentînd trista știre...

Compătimirile continuară să se concentreze mute de aproape și de departe; numai mute dela toți colegii lui, prea puțin cunoscători ai vieții și neumblați în lume... Pînă ce se ridică Murgășanu Petre dela masa de alături și, înaintînd grav pînă lîngă D. Gheorghe care-și pusese capul în palme, rosti și el vorbele directorului înclinîndu-se ușor... Ii dădu și mîna lui Popescu... Știindu-l ceilalți pe Murgășanu mai frecat printre albăstrimea orașului — întrucît fusese vre-o doi ani ucenic într'o prăvălie din București — se mai grăbiră cîțiva să-l imiteze. Și, în primul rînd, toți cei dela masa lui D. Gheorghe — neputînd ei să lipsească chiar de ar fi vrut — adică: B. Alexandru și G. Ion și M. Ion și I. Nicolae și R. Vasile... Plus ceilalți doi Popescu Gheorghe, cari aveau simțămîntul unei participări mai mari, întrucît, într'un fel, făcuseră, pentru cîteva clipe, chiar tovărășie la doliu...

Neprezentîndu-se nimeni cu condoleanțe dela masa lui Crăciun Andrei, ca și dela alte două mese mai îndepărtate, rămăsese pe loc și Crăciun. Rămăsese cu capul în mîini și cu nasul în carte... Ca și D. Gheorghe, care, șezînd ori ridicîndu-se pe jumătate, primise condoleanțe dela vreo cincisprezece colegi și apoi răsufla adînc în răstimpuri... Răsufla greu, cu capul între mîni ca un oftat...

Mai într'un tîrziu și nu prea tîrziu — adică cu vre-o jumătate de ceas înaintea clopotului de culcare — se mai arătă și Rădulescu Anghel, elevul cel mai de lume din a cincea, obișnuit să sară gardul în oraș și chiar prins odată și care acum se întorcea iepurește. Pus repede la curent atît asupra procentului mare de risc pe care îl înfruntase cu vizita total neașteptată a directorului, ca și despre norocul ce-l avuse ca „Moșu" să vie cu un eveniment trist din familia lui D. Gheorghe, Rădulescu se îndreptă iute către elevul dela masa ve-

cină și-i exprimă și el condoleanțe, ca și directorul, ca și Murgășanu... Așa încît, mai văzînd elevii adăogindu-se, în chip așa de spontan și de simțit, compătimirea unui coleg pe care-l socoteau un stricat, ei continuară încă să se privească toți emoționați. Apoi pînă tîrziu își împărtășeau impresia că D. Gheorghe, judecîndu-l după dispoziția lui de mai înainte, trebue să fi avut măcar o slabă presimțire despre ceeace-l pîndea.

Ci D. Gheorghe, cu capul mereu în mîni, se baricadase în mutismul lui de mai înainte. Insă peste gîndurile lui prielnice pentru Duminecă și pentru Luni, acum căzute în umbră și prigoană, veneau în amestec gînduri cu totul neprevăzute. Iar acestea, cele neașteptate, și pusese stăpînire asupră-i lăsîndu-l cu un simțămînt de mare neliniște și uluială... Iși făcu el socoteala că dacă nu-și ridică ochii spre colegii lui, poate fi firesc ; că nu plînge, iarăși se mai poate înțelege — e acum ca și bărbat ! Dar este el oare, ca bun fiu, destul de turburat și abătut ?... Despre aceasta anume se îndoiește... Și se turbură... Și dacă măcar această turburare ar putea să fie mai puternică !... Și D. Gehorghe prinde să răsufle iarăși adînc, ca o oftare. Oftează, căci tatăl său — șovăială de-acum nu mai încape ! — este ca mort pentru toată școala, iar el, între colegi, orfan pe jumătate... Cu alți frați mai mici, orfani și ei...

Și această nouă situație nu-l turbură măcar destul ! Căci pînă și blestemata de cobză îi bizîie în urechi !... Ii bizîie fără voie, ecou al îndelungatei închipuiri. Cobza care-i ține tovărășie de trei săptămîni încheiate (adică de cînd căpătase scrisoarea dela 2 Februarie că au „înțărcat vițelușa", ceiace însemnase logodna...) ; cobza revine mereu și-l terorizează'n surdină ca un bondar zăvorit, ca o chemare prigonită din toate părțile. Și ca o mustrare...

Popescu R. Vasile de alături îi șopti:

„Mă Ghiță, tu la ce mai stai cu noi ?... Du-te în dormitor, să te mai liniștești... Că mîne ai tren de dimineață..."

Ideia lui R. Vasile, la care D. Gheorghe se miră cum nu se gîndise, era o binefacere. Și ieși aproape încovoiat prin ușă, petrecut de privirile cele multe.

Il găsiră, la clopotul de culcare, cu fața îngropată în pernă... Și trecînd toți pe lîngă el fără prea mult sgomot — fie că ar fi dormit, fie că nu putea să adoarmă — toți se cuibăriră în paturile lor, știind sigur că a doua zi aveau să găsească patul lui gol...

Printre alte comentarii ce făcură colegii a doua și a treia zi despre tristul eveniment, fu, din partea unora, și acela că Popescu D. Gheorghe se dovedise foarte tare, iar din partea altora că se dovedise prea puțin simțitor ca fiu...

Părerea din urmă, pusă în circulație de ici și de colo mai întîi cu timiditate și ocoluri, căpătă, cu timpul, în cercuri intime, chiar forma unei condamnări. Iar însușindu-și aceiași impresie și unii dintre colegii ce mai apropiați ai lui Crăciun Andrei, acesta, la început, protestă foarte mirat împotriva unor așa păreri... Apoi se eschiva ca și jignit... Și continuă să se eschiveze în mirarea colegilor lui și prietenilor celor mai apropiați... Pînă ce trebui să recunoască și el. Să admită că lui Ghiță Popescu nu i se prea rupea inima... Și după aceasta trebui să vie și mărturisirea... Și cu mare taină, cu mari jurăminte pe toată viața din partea acelor colegi distinși cu încrederea lui, le dădu cheia.

Și după ce-i făcuse părtași la această taină pe cei mai buni doi prieteni ai săi, se mai uitase încă odată în ochii lor, să le ia jurămîntul mut, iar aceștia ridicaseră mut capetele închizînd ochii pe jumătate...

Taina trecu apoi mai departe cu aceleași legăminte, făcute tot cu jurămînt de alți trei... Dela cei dintîi doi inițiați adică trecu la alți trei, cari fuseseră socotiți vrednici de absolută încredere.

Și erau Marți dimineața unsprezece elevi ai clasei, cari nu se mai preocupau de faptul că D. Gheorghe se dovedise prea puțin simțitor la primirea telegramei... Iar dacă mai erau interpelați de cei care îi știuseră odată părtași la aceleași nedumeriri, răspundeau din umeri ori în doi peri, să scape. Așa încît numărul celor unsprezece ar fi continuat să mai crească Marți, dacă băieții n'ar fi intrat în cealaltă zi grea din săptămînă, cu fiori, cu repețiri înfrigurate chiar și în recreații — pînă la deschiderea ușii — de teama unei „plăcinte"... Măcar pînă avea să treacă ora „Hienei", care asculta de obiceiu mulți.

Și în adevăr ascultă vre-o cincisprezece. Incît îl nimeri, în a doua serie, și pe D. Gheorghe...

Pentru el, un elev din băncile din față se grăbi să dea emoționat motivarea cuvenită a abseței, reproducînd chiar în glasu-i scăzut și în ton, ceva din comunicarea unei condoleanțe.

„Bietu' Popescu !..." — făcu atunci „Hiena"; însuși „Hiena", pe care elevii nu-l prea știau milos...

Atunci cineva pufni în fund. Pufni de rîs, pe cînd profesorul, fără să-și fi ridicat ochii de pe catalog, căuta un alt nume...

Rîsul acesta, care nu putuse fi stăvilit la cuvintele de compătimire ale „Hienei", derută pe mulți și derută mai vîrtos pe omul de pe catedră. Apoi reculegîndu-se acesta și recunoscînd în fapta elevului una dintre necuviințele rar cute-

zate în ora lui, se făcu negru şi înaintă spre vinovatul care era Ştefănescu Radu... Inainta cu paşi măsuraţi, ca şi cînd s'ar plimba... Ceeace la „Hienă" era totdeauna semn rău. Şi ridicîndu-se atunci, peste capetele celorlalţi, capul îngrijorat al lui Ştefănescu Radu, acesta primi o corecţiune teribilă pentru nesimţirea lui şi pentru „impietate în faţa morţii..." Fu maltratat sub ochii aproape satisfăcuţi ai unor colegi, sub ochii nedumeriţi ai altora şi sub cîteva priviri ce înăbuşeau şi ele ceva în dosul lor, şi cari acum întîia oară începeau să se bănuiască una pe alta...

Dar cînd de-acum indignarea profesorului se mai descărca doar în cuvinte, mai pufni unul... Dar atunci se deschise uşa.

Intra directorul avînd după el pe D. Gheorghe şovăitor. Se vedea că se întîlnise cu „Moşu" întîmplător. Avea faţa foarte trasă, palidă şi doliu la braţ.

„Pe băiatul acesta te rog să nu-l asculţi", — Se adresă directorul colegial către „Hienă" . . . „A avut o pierdere în familie".

La vorbele directorului, ascultate cu ochi plecaţi de Popescu, mai pufniră încă vre-o trei elevi. Şi după ei alţii, unii gîndindu-se la tatăl, alţi la sora lui Popescu, alţii numai uitîndu-se la el. Dibuind prinse apoi a rîde clasa întreagă, sculată în picioare, unul ascunzîndu-se în dosul celuilalt — şi curînd niciunul nu mai avea nimic de aflat.

„Ce înseamnă aceasta?!" — îngînă directorul confuz, cu glas stins şi purtînd ochii de sub sprîncenele-i mari dela clasă la Popescu şi dela Popescu la clasă... Apoi, trezindu-se ca dintr'un vis urît, repetă întrebarea de cîteva ori, dar crescendo, aşa că la cea din urmă zuruiau geamurile sălii de clasă şi trebui neapărat să primească răspuns.

Un glas din imediată apropiere, cu emoţie şi frică, răspunse aşa dar lămurindu-l şovăielnic că Popescu fusese la nuntă... Şi se lăsă o scurtă tăcere ca de biserică. Apoi, în vreme ce „Hiena" se agita aruncîndu-şi braţele în sus, directorul se întoarse spre D. Gheorghe, îl apucă de piept şi-l scutură cu nemărginit dispreţ şi mînie: „Neruşinatule!" — şi geamurile mai zuruiră odată. „Nevrednic eşti de misiunea pentru care te-am pregătit!". Ii rupse doliul dela braţ şi, negru de mînie, ieşi...

Extrem de agitat şi în neputinţă să mai continuie lecţia, profesorul de matematici urmă directorului pe coridor, complectîndu-l: „Trebuie dat un exemplu pe ţară!"

Pentru complectarea acestei turburătoare scene mai trebuie adăogat că Popescu D. Gheorghe — care se lăsase în mîna directorului scuturat ca o cîrpă şi care se uitase toată

vremea prostit la colegii lui, luîndu-le toate aşa cum veneau — a pornit şi el pe coridor în neştire, departe de ai lui... Căci în inima lui, definitiv, se rupsese ceva. Ei nu-i mai erau colegi prin purtarea lor, aşa cum el n'avea să mai rămîie elev, judecînd după supărarea omului destul de bun care era „Moşu".

Soarta lui de altfel o socoteau pecetluită şi colegii (Conferenţa profesorală şi fusese convocată de urgenţă pe aceeaş zi, la ora 5). Toate aici se prezentau deci pentru D. Gheorghe răsturnate şi el străin între ele. Era în treacăt, ca într'o lume străină, şi ca un nuntaş nechemat nu-şi găsea locul. Aştepta ca într'o staţie de legătură, gata să fie pornit pe o linie secundară şi trebuia să-i vie trenul. In ce-i privea pe colegii lui: telegramă, condoleanţe, nunta care trebuie să fi fost ceva frumos — şi care fusese în adevăr ceva neobişnuit de frumos! — toate se trecuseră şi nu mai erau obiect de glumă sau interes pentru nimeni. Iar la masă — unde Popescu fusese dus mai mult cu sila, socotit fiind nemîncat din ajun — acolo, cu capul tot plecat şi mai compătimit decît la primirea telegramei, de oarece cu ziua aceasta începea pentru el ca şi moartea, acolo el se lupta acum să-şi reţie oftatul... Dar ofta pătruns, ofta cu gura lui întredeschisă şi cu cumpătul pierdut, în vreme ce, în tăcerea sălii de sufragerie, se auzeau doar tacîmurile lacome... Fără să fi căutat anume, ochii lui întîlniseră odată şi ochii lui Crăciun, cari se plecaseră iute... (La rîndul lor, aceştia fulgerau ades, dela locul lui, pe Ştefănescu Radu, cel ce pufnise întîi la „Hienă" şi pe care acum ar fi vrut să-l ştie sfărîmat de mîinile ei...)

Dar şi în această stare — cu abisul, cu ireparabilul deschis înainte-i — vioara şi cobza se ţineau de el!... Cobza pe care şi-o alunga cu mintea şi era mereu prezentă. Era ecoul din două zile şi două nopţi de zdrăngănit uluitor, de frămîntare şi chiuituri. Se ţinea de el ca un bîzîit înăbuşit de muscă, aproape stins... Il alunga şi apărea iarăşi. Pe neaşteptate cădea pe nervii lui neodihniţi şi pe nervii lui înfioraţi acelaşi zdrîngănit... Cobza care-l prigonea acum, ca toate cele dela nuntă. Amestecuri de ecouri cădeau scurt în urechile lui printre sgomotele tacîmurilor: chiote, frînturi de acorduri, rîsete de femei, glume. Ca şi gluma naşului, din care se îmbie silnic urechii frînturi de ici şi de colo, să se prindă în vîrtejul din cap : „Cu socru mare *azi* vreau să beau, că-i mort!... Bea mă, ca să uităm! Şi zii tot aşa, că-ţi rup colţii cioară ! Tu par'că nici n'ai şti, Dumitre, că eşti mort !" Şi juca cu sticla în mînă. „Inchin mă pentru pomenirea ta — închinarea ei de viaţă! — că de cînd ai părăsit lumea asta, nu mă las... Şi beau şi joc. Beau pentru fini şi beau şi pentru Ghiţă ăsta al tău, să-l vezi încălecat deasupra nevoii... Inchinarea voastră la toţi!..."

Tot mai mult frămîntată de gîndul răspunderilor și datoriilor ei, clasa încercă, în ultimul moment, să vie în ajutorul lui D. Gheorghe printr'o delegație. Ea însă (delegația), cu toate nădejdile mari puse într'însa, se înapoie iute și foarte desamăgită. Ba, dacă intervenția ei n'ar fi fost pusă în slujba unei singure persoane în afară de delegație și dacă n'ar fi fost exponenta clasei întregi, ca să împartă cu ea și nereușita și blamul, poate că ar fi șovăit să facă o dare de seamă prea amănunțită despre audiență... „Moșu", om rezonabil și bun în fond, rămăsese atins puternic în demnitatea lui de director prin rolul ce-i fusese dat să joace în toate peripețiile afacerii, la el în internat... Această intimă convingere a fiecărui elev se vădise, de altfel, încă dela alcătuirea delegației de cinci, care fusese complectată mai mult prin stăruințe și presiuni. Doar abia doi dintre membrii ei se oferise singuri să înfrunte mînia directorului, a unor profesori — căci delegația fusese pentru conferență — și eventuale riscuri ce ar fi putut decurge din ea: Unul a fost Crăciun Andrei, muncit de mari păreri de rău, iar al doilea chiar deochiatul de Rădulescu Anghel. Din pură generozitate. Dintr'un elan propriu firii lui.

Fuseseră dați afară.

Numai fiindcă erau din ultima clasă a școlii, directorul, în loc de „afară", le zisese doar aspru „plecați!" De față fiind aproape toți profesorii abia sosiți pentru conferență, „Moșu" ascultase pînă ce Crăciun a putut să-și adune ceva din vorbele pregătite dinainte și astfel să poată auzi despre ce este vorba — despre ceeace era sigur de altfel... Ba la vorba promptă a directorului mai adăogase și mai prompt „Hiena": „nerușinaților!", apăsînd pe prima silabă.

Dar în vreme ce ceilalți din delegație continuau, retrăgîndu-se, să examineze figurile profesorilor spre a putea descifra ceva și a raporta clasei, mai aruncă Rădulescu Anghel respectuos singurele cuvinte cari mai pot servi unei cauze chiar cînd ești poftit afară: „Domnule Director și Domnilor Profesori, Vă asigurăm că niciodată așa supărare nu veți mai avea dela clasa noastră". Și atunci își pierdu directorul sărita cu desăvîrșire în loc să se înmoaie și zise direct către Anghel, dar ieșia ca pentru toată delegația:

„Tu-mi erai?! Afară!"

Iar după el și „Hiena":

„Afară!... *Ne*-rușinaților!..."

Se întrebau deci dacă nu cumva făcuseră o greșeală cu intervenția lor. Unii profesori își păstrase, pe tot timpul audienței, niște măști imobile și indescifrabile — singur doar cel de pedagogie, „Muscă", zîmbise ușor la vorbele lui Anghel — alții dintre ei însă căutau cu dispreț la fiecare membru al delegației; alții apoi, după ce fuseseră furioși, deveniseră și mai furioși...

Și dacă, precum s'a putut vedea îndată, toată școala știa de patima lui Popescu, de bunăseamă că tot furia vre-unuia dintre profesori își găsise descărcare în vre-o clasă, încă de dimineață... (Căci într'a cincea secretul cu scandalul care provocase conferința, fusese păstrat de toți). Așa că pînă și cei mai mici — „ridichile" dintr'a întîia — știau că Popescu D. Gheorghe va fi dat afară din toate școlile din țară... Și anume ca unul ce încercase să omoare pe taică-său la o nuntă...

■

Și totuși, conferența n'a adus, în cele din urmă, o asemenea hotărîre...

După două ceasuri de desbateri, cari fuseseră adevărate hărțueli, i-a aplicat pedeapsa oprelistii pentru două luni în internat, mustrarea în fața clasei și conduita scăzută la limită. Elevul era în ultimul an și se dovedise pînă aci vrednic la carte și fără cusur în purtarea lui. Se mai avuse, întrucîtva, în vedere că, chiar și în înscenarea cu telegrama, pe lîngă partea urîtă, elevul mai fusese purtat de un puternic sentiment de familie și de un neobișnuit atașament pentru viața satului, unde avea să activeze...

Două luni față de distrugerea sigură a carierei!

Așa încît, în orele de preparație de seară Popescu D. Gheorghe, negăsindu-se în tren spre Argeș — cum se închipuise în ceasurile de sbucium de peste zi — ci tot în mijlocul colegilor săi, le povestea și repovestea, cu friguri, impresiile lui dela nuntă. (Ca unuia însă, ce trecuse ca printr'o lume de farmec, unde se întîlnise și cu groaza, vocea îi tremura). Colegii își povesteau și ei și își reproduceau, după versiunile membrilor delegației, scena cu „primirea" din cancelarie. La nesfîrșit... Iar când vre-unul încerca să mai adaoge ceva în gesturi ori în vorbe, venea protestul: „Nu mai exagera mă, că nu-i nevoie!"

Apoi, după Măgură secretarul, peripețiile și scenele dela conferință unde Popescu scăpase cu un singur vot — votul directorului... Scăpat cu pledoaria lui „Muscă" și cu două vorbe simple și încă ceva cu tîlc dela „Sucală" de gimnastică.

Îi imitau pe profesori și se întrerupeau unii pe alții cum se întrerupeau între dînșii profesorii, se apostrofau cum se apostrofaseră în cele din urmă profesorii. Și, după ce redau mai întîi pe un „Muscă" elegant și grijuliu în alegerea cuvintelor, apostrofat de „Ipopotam" și de „Hienă" ca propagator de anarhie și împiedecat chiar să mai ia cuvîntul a treia-oară, redau apoi pe un alt „Muscă", scos din sărite, numindu-i —

cu degetul lui in buzunarul vestei — pe unul „jandarm" iar pe al doilea „caporal"...

Apoi, ca un filosof, il reprezentau şi pe „Sucală": „Oameni sint şi ei, domnilor... Om e şi Popescu ăsta, ca şi noi... *Viaţa* e aşa! Cind e să faci ceva în ruptul capului şi ştii că ţi-e oprit ori că poate să iasă cu necaz, minţi că n'ai ce să faci. Cum facem şi noi uneori cu simpaticul nostru director, după nopţile albe, de-i trimitem vorbuliţă că sintem indispuşi. Şi rămîne că sîntem indispuşi! Dar.. ce mai! Cum fac eu chiar cu nevastă-mea. Dacă-i spui c'am mai intirziat la un taifas, să supără. Aşa că de atitea-ori trebuie să-i spui că viu la conferenţă, incit azi nici nu m'a crezut: „Ce fel de consiliu la voi aşa de urgent?!" — zice. O minciună şi la Popescu ca toate minciunile omeneşti. Mai cu complicaţii, poate. Vinovat e, nu zic; dar nu ca să-i stricăm cariera".

„Ba de loc!" — sărea „Muscă" cu degetul tot in buzunarul vestei, caşi cum ar fi intrat în desacord şi cu „Sucală" — şi pe „Muscă" il făcea Rădulescu Anghel, cu sentiment şi cu gesturi către un „Sucală" ales dintre colegi — băiatul acesta, care şi-a avut poate cea mai mare bucurie în viaţă, nu e de loc vinovat! Vinovaţi suntem noi că n'a avut destul curaj să ne mărturisească ce mare lucru era această nuntă pentru viaţa lui şi că, în loc, a trebuit să ne vie cu un tată mort! Spre ruşinea noastră. Şi poate chiar cu ştirea tată-său; dacă nu cumva telegrama o expediase chiar el. Să trăiască, băieţi, „Muscă" sireacu — încheia Anghel. „Şi Moşu"! Şi „Sucală"! Trăiască şi Ghiţă al nostru! Şi răposatu' taică-său!"

Iar dacă, după clopotul de culcare, cineva ar mai fi intirziat puţin în vre-un repetitor, ar fi putut să prindă de sus, din dormitorul clasei a cincea, în paşi mărunţi, ritmul viu al unui brîuleţ îndrăcit mutindu-se şi mărunţindu-se mereu, ca o mare goană de şobolani într'un hambar. Brîuleţ veritabil, dar fără tropăituri, schiţat doar şi ocrotit de vigilenţa unui coleg impotriva vizitei neaşteptate a „Moşului": Un planton in coridor — chiar Ştefănescu Radu, cu prosopul şi cu săpunul in mînă, drept pavăză, şi bucuros şi el că afacerea se sfirşise cu bine. Cu o ureche la sisiiturile jucătorilor iar cu alta spre capătul coridorului, el sta gata să dea alarma cînd ar simţi pasul greu urcînd scările.

ROMULUS CIOFLEC

■

„E T I C"

IOAN D. GHEREA

Sociologia e în plină ofensivă victorioasă. Unul după altul, elemente sufleteşti care păreau apanajul individualului se arată a fi de origină socială. Lucrurile au ajuns atît de departe, încît unii socotesc psihologia ca fiind în pericol să-şi piardă independenţa şi să fie împărţită între vecinele ei; funcţiunile sufleteşti superioare ar fi acaparate de sociologie, iar cele inferioare ar rămine pe seama fiziologiei; lucru pe care, de altfel, l-a prevăzut şi preconizat Auguste Comte.

In teoria cunoaşterii, de-asemenea sociologia pătrunde ca învingătoare. Categoriile, Durkheim le prezintă ca creaţiuni ale societăţii.

Tot sociolog să fii!

Şi nu-mi vine a crede ca aceste cuceriri să fie trecătoare. Spaţiu, timp, lume exterioară, tot ce e raţional şi inteligibil („inteligibilul" rezultă din înţelegerea între oameni), tot ce e precis exprimabil, tot ce e obiectiv, toate acestea sunt comune oamenilor; şi, de sigur, comunitatea a fost cea care a izolat din haosul primitiv pe unele, a combinat din diverse ingrediente logice şi sensoriale pe altele, a ridicat în rang şi a dat prestigiu tuturor. Iar dacă te încăpăţinezi să izolezi cu orice preţ substanţa pur individuală, totul îţi fuge printre degete şi-ţi rămine cel mult durata bergsoniană inexprimabilă, cu care nu e lucru mare de făcut.

Şi totuşi în plin triumf, unele achiziţii vechi ale explicaţiei sociologiste par ameninţate. Iată dece anume e vorba:

Incă din secolul al XVIII-lea, enciclopediştii admiteau că morala e de origină socială. Indivizii humani sunt grupaţi în societate pentru că astfel le dictează interesele. Prin urmare, interesul individului se confundă în general cu cel social. Sunt totuşi imprejurări, excepţionale fără să fie prea rare, cînd cele două feluri de interese sunt antagonice. Prin *morală* societatea caută să facă să prevaleze interesul ei asupra celui individual, îţi promite lauda şi te ameninţă cu oprobriul semenilor dacă nu i te supui.

Mulţumită obiceiurilor pămîntului, găsim la noi indicii ale acestei origini a moralei, indicii care lipsesc în alte ţări. Hoţii de buzunare sunt dispreţuiţi în România ca şi aiurea, şi de aceia sunt tot atît de puţini ca şi în alte părţi; în schimb, nimeni nu desconsideră cu adevărat la noi în ţară politicianii

necinstiţi, meseria aceasta nu e infamantă decît în teorie şi aşa se face că politica la noi e o ocupaţie mult mai remuneratoare ca aiurea. Astfel morala ni se prezintă în chip evident ca o armă a societăţii. Şi dacă trebue — ca cetăţeni — să ne întristăm, ca sociologi romîni, trebue să fim mîndri că ţărişoara noastră a fost chemată să ilustreze astfel originea moralei.

Dar am spus că această străveche cucerire sociologistă, pare în primejdie. Intr'adevăr, oare morala aşa cum o ştim, serveşte totdeauna interesele societăţii? Nu, ci adesea merge mult mai departe decît ar cere acele interese. Spre exemplu: e în interesul societăţii ca în sînul ei să domnească o „dreptate". Care dreptate anume, asta variază după timp şi loc, dar totdeauna şi peste tot e preferabil ca neînţelegerile dintre membrii societăţii şi abaterile de tot felul, să fie judecate după norme invariabile şi aceasta se chiamă „dreptate". Dar dacă prestigiul dreptăţii vine numai de acolo că e spre folosul societăţii, cum se face că realizarea dreptăţii poate fi pusă fără absurditate mai presus de însăşi *existenţa* societăţii? *Pereat mundus, fiat justitia*, nu e o formulă goală: s'a întîmplat ca societăţi şi state să fie puse în primejdie numai pentru a îndrepta o fără de lege: vezi afacerea Dreyfus.

Bergson, în ultima lui carte, invoacă şi el acest argument între altele, şi conchide că morala nu are drept izvor unic interesul social.

Dar... să vedem dacă în întreg domeniul fenomenelor sociale nu mai găsim ceva analog cu dificultatea pe care am expus-o.

Banii reprezintă plăceri posibile, plăceri fie directe, fie indirecte, adică de vanitate. Sensul unic al poftei de bani ar fi dorinţa de a realiza aceste plăceri. Totuşi, după cum se ştie, „zgirciţii" sunt oameni care renunţă toată viaţa la plăcerile directe, ca şi la cele de vanitate, ca să acumuleze simple posibilităţi de plăcere. Şi aceşti oameni nu sunt consideraţi ca nebuni. Cum se explică fenomenul? Pentru sgircit, mijlocul a înlocuit scopul; a dorit într'atît banii încît a uitat *de ce* i-a dorit, dorinţa i s'a fixat exclusiv asupra lor. *)

La fel cu snobismul. „Să ai relaţii", e un lucru folositor în viaţă; snobii însă uită motivul pentru care doreau relaţiile şi ajung să le dorească pentru ele însile.

Fără îndoială, la fel s'au petrecut lucrurile cu dreptatea. „Omul drept" e pentru noi acel ce nu-şi mai dă intuitiv seama că dreptatea e un mijloc de a susţine societatea, ci o consideră ca scop în sine; pînă într'atît a uitat el rostul moralei încît de dragul ei vrea să distrugă societatea, după cum zgircitul, de dragul izvoarelor de plăceri posibile care sunt banii, renunţă la orice plăcere.

*) Comparaţia e datorită lui St. Mill.

De altfel nu e de loc în intenţia noastră să înjosim morala în tendinţele ei absolutiste prin comparaţia de mai sus. Ca să dovedim aceasta vom renunţa la ea şi ne vom permite să parafrazăm o altă comparaţie, împrumutată dela Bergson, care sperăm că va fi considerată suficient de respectuoasă faţă de morală.

Funcţiunea vederii avea de scop (întrucît putem vorbi de scopurile naturii) să ne facă să percepem obiectele ce ne înconjoară şi care singure au importanţă practică pentru noi; dar ochiul nu s'a mărginit la rolul ce i-l atribuia natura, el a văzut şi stelele şi a făcut posibilă astronomia, ştiinţă inutilă dar care a servit de model ştiinţei în general. Tot astfel sentimentul moral, creat de societate cu scopul egoist de a se apăra împotriva egoismelor individuale, a sărit dincolo de acest scop, a devenit scop în sine şi a opus pe om naturii întregi ca unica *fiinţă etică*.

Nu încape îndoială de altfel, că societatea cîştigă cu mult mai mult decît pierde de pe urma sentimentului moral, căci acesta n'are decît rareori ocazia să i se opună. In schimb opoziţia între interesul individual şi cel social poate fi foarte mare, aşa că formula care face din moralitate un egoism inteligent, e adesea desminţită. In război societatea, subt formă de patrie, se încumetă să ceară chiar sacrificarea vieţii individului, ceeace nu se poate potrivi cu egoismul cel mai inteligent. Pentru a cîştiga un prestigiu care să justifice astfel de pretenţii, societatea, în specie patria, îşi atribue o existenţă independentă de elementele ce o compun. I se potriveşte o critică asemănătoare aceleia pe care Locke o aplică ideii de substanţă.

Locke argumenta cam aşa: despre un corp material oarecare, despre o piatră spre exemplu, zicem că *posedă* un număr de însuşiri, că *are* volum, formă, coloare, densitate, miros, etc. Dar ar fi mai exact să spunem că piatra e constituită de acele însuşiri. Primul fel de a exprima lucrul ne induce într'o eroare, anume că ar exista o entitate deosebită, piatra, care ar poseda însuşirile, un fel de suport al lor. In realitate corpurile nu sunt decît mănunchiuri de însuşiri, şi acel *ceva* misterios care, după felul obicinuit de a spune, le-ar *poseda*, nu există.

O iluzie asemănătoare ne stăpîneşte în ce priveşte orice comunitate. Oricît de absurd ar părea, suntem pătrunşi fără să ne dăm seama de convingerea că un popor e altceva decît suma indivizilor, care îl compun, aşa cum, în mod analog avem convingerea absurdă şi inconştientă că nu vom muri niciodată. Războiul însuşi e dovada; el cere marei majori-

tăți a unei națiuni să facă sacrificiul fericirii sau chiar a vieții pentru binele patriei, ca și cum acest „bine" ar putea fi altceva decît binele majorității însăși. E ca și cum ai propune cuiva să ajungă nenorocit spre binele lui. Se vorbește mult de sacrificarea indivizilor în folosul comunității, dar lucrul n'are sens decît atît timp cît nu uiți că indivizii *formează* comunitatea. Prin urmare numărul indivizilor de sacrificat trebue să fie limitat, căci multiplicîndu-l ajungi să ceri sacrificarea comunității în folosul ei înșiși.

Cu toată absurditatea lor, auzi adesea formulîndu-se cereri de felul acesta. Vedem astfel pentru a doua oară cum sentimentele sociale hipetrofiate se întorc împotriva societății însăși.

De altfel chiar cînd pretențiile societății se mențin în limite normale, ele rămîn totuși exorbitante și paradoxale. Intr'adevăr societatea rezultă din faptul că cooperația e în interesul comun al indivizilor; acesta e sensul societății, chiar dacă ea nu a luat naștere, cum se credea pe vremuri, printr'o înțelegere între indivizi. Avem deci aci originea logică dacă nu cea cronologică a societății. Ce rost are dar să ceri individului să persevereze în colaborare atunci cînd interesul lui se opune? Dar societatea nu vrea numai să-l silească la aceasta; prin „sentimentul moral" ea încearcă să convingă pe individ să o facă de bună voie, din proprie inițiativă, pretenție absurdă și paradoxală: cum să convingi pe un om la o acțiune împotriva propriului lui interes?

Pe cale de teorie pură lucrul e cu neputință, și aceasta, zice Poincaré, din motive... gramaticale: „Si les prémisses d'un syllogisme sont toutes les deux à l'indicatif, la conclusions sera également à l'indicatif. Pour que la conclusion pût être mise à l'impératif il faudrait que l'une des prémisses au moins fût elle-même à l'impératif". Și teoria pură, ca și știința, n'are de unde să combine premise la imperativ.

De ce să renunțe individul de bună voie la ce îi e de folos? Societatea nu răspunde, dar nu încetează de-a i-o cere. Astfel imperativul moral e unicul imperativ nemotivat. Ori care altul se formulează „trebue, fiindcă...", imperativul moral singur glăsuiește: „trebue!" și atît. Făcînd din nevoie virtute și din sărăcie bogăție, Kant, după ce l-a botezat *imperativul categoric*, l-a lăudat grozav și i-a atribuit prestigiul suprem tocmai pentrucă e incomplect, ciung, retezat din mijloc. A fost desigur cea mai mare lovitură din cîte s'au dat la bursa valorilor morale.

De altfel Kant pretinde că imperativul categoric e independent de societate, ba chiar de orice experiență, că e o lege *a priori* a rațiunii practice, că adică nu numai omul ci orice

ființă rațională s'ar simți obligat de ea, indiferent dacă ar trăi în societate sau nu.

Enunțul, sau unul din enunțurile imperativului categoric e: „poartă-te așa încît să poți dori ca maxima căreia te supui să devie lege generală". Spre exemplu, nu poți dori ca furtul să ajungă admis, căci atunci societatea, de care ai nevoie, n'ar mai fi posibilă; deci nici tu nu trebue să furi. Trebue prin urmare să te supui legii pe care o dorești pentru ceilalți, să te consideri asemenea lor; aceasta ar însemna sacrificarea egoismului în fața logicei, în fața constatării obiective că ești la fel principial cu ceilalți oameni. Dar deziderațul echivalărei dintre eu și ceilalți e evident de origine socială. Tendința unei conștiințe anterioare ori cărei experiențe sociale ar fi chiar să se considere singură reală, astfel că ideia de *eu* ar înclina să se confunde cu ideia de *tot*. Dar să admitem că individul pre-social recunoaște existența altor oameni; sigur e că nu se va considera echivalent cu alții, pur și simplu pentrucă între el și ei e deosebirea cea mai profundă, din punctul lui de vedere: aceea între *eu* și *ceilalți*. Și oricît de mare e această deosebire, societatea ne-a învățat să nu ținem seamă de ea — în teorie, bine înțeles.

„Din punctul meu de vedere, singur *eu* sînt eu, *ceilalți* nu sînt decît ceilalți. Fiind unicul exemplar al speciei *eu* din tot universul, ce sens are să mi se ceară să mă supun aceloraşi legi ca și acești „ceilalți", din care se găsesc în jurul meu atîția și din care pot să mai fie nenumărați în restul universului?" — Așa poate judeca individul întrucît face abstracție de societate, „individul singur", și din punctul lui de vedere are dreptate. Iar societatea răspunde: „Sînteți toți la fel întrucît nu e nici unul care să nu pretindă că nu e ca ceilalți. Fiecare e unic, și deci sînteți o apă. Prin urmare judecă-te așa ca și cum n'ai fi, după cum spui, un *eu*, ci ai face parte dintre *ceilalți*: fii obiectiv, cu alte cuvinte „poartă-te așa încît să poți dori ca și ceilalți să se poarte la fel". Și din punctul ei de vedere societatea are de asemenea dreptate.

■

Dacă morala s'ar menține aci, dacă pretențiile ei ar rămîne sub această formă kantiană de venerabilă goliciune, ea ar risca să predice pe veci în pustiu. Kant însuși, ca să arate cu cît e mai presus imperativul categoric decît ori ce empiric, spune că s'ar putea ca niciodată o acțiune să nu fi fost conformă imperativului în chestie; asta n'ar scădea o iotă din prestigiul lui.

Dacă omul nu poate fi convins să se supună de bună bună voie, trebuesc cel puțin succedanee, imitații ale acțiunilor liber consimțite.

Unul din succedanee e obicinuinţa: intr'o societate bine organizată toate forţele sociale tind să împiedice pe individ, spre exemplu să fure, ba chiar îl apără de tentaţia, de ideia de a fura. După cîtva timp acţiunea furtului i-a devenit atît de străină, chiar gestul respectiv i-ar părea atît de absurd şi de baroc, încît omul nu stă la îndoială să atribue un conţinut pozitiv lipsei de obicinuinţă şi să afirme că principiile lui morale îl împiedică să fure.

Alt succedaneu e următorul: am spus că sunt cazuri cînd interesul individului nu mai coincide cu cel social; totdeauna însă, sau aproape totdeauna, e în interesul individului ca *ceilalţi* să se poarte moral, adică conform intereselor comunităţii. Pentru fie care idealul ar fi să fie el liberat de lanţurile moralei intr'o lume înlănţuită cît mai strins. De aceia veghiem cu gelozie ca semenii noştri să se supună prescripţiilor eticei.

Cît de perfectă e unanimitatea publicului la cinematograf în a lua parte personagiilor virtuoase împotriva celor imorale, se vede după bucurie şi aplauze cînd cei buni înving pe cei răi. Totuşi, ori cît de optimişti am fi, trebue să admitem că în publicul din cinematograf e un procent de „răi". Nu încape îndoială că hoţul din sală se bucură sincer cînd e arestat hoţul de pe ecran.

Poate că unii filozofi s'au îndoit de existenţa sentimentelor etice pentru că le-au căutat unde nu trebuia. *Sentimentele morale ale fiecărui om nu tind să determine acţiunile lui ci pe ale celorlalţi.* Asta nu le împiedică nici să fie perfect sincere nici să merite de a fi numite „morale". Fiecare se poartă cum se cade de frica indignării semenilor săi, indignare pe care o cunoaşte foarte bine, căci o simte sincer şi intens de cîte ori altul se poartă prost.

Pe deasupra e tot una dacă eşti determinat din afară sau dinăuntru, aşa încît succedaneul îşi face datoria lăsîndu-ţi iluzia că omul se poartă astfel pentru că principiile *lui* îl obligă la aceasta, nu cele ale celorlalţi.

Evident toate acestea nu trebuesc luate în sens absolut. „Există" de sigur şi sentimente morale îndreptate, cum am zice, şi înspre noi, nu numai spre alţii, — să le zicem „subiective" — dar obligaţia pe care o fac simţită e tare ineficace. Sentimentele acestea sunt foarte anemice, afară de unul: mila. Dar mila nu e decît în slabă măsură un sentiment util socialmente. E drept că ne face într'o măsură solidari cu ceilalţi. Dar sentimentul acesta nu ţine nici o socoteală de interesele societăţii: poate să-ţi fie mai milă de hoţul surprins decît de păgubaş. Mila e apoi foarte capricioasă şi deloc proporţionată cu suferinţele la care se referă. Deziluzia unui copil care se aştepta să primească o jucărie îţi poate părea insuportabilă, ea poate să te supere mult mai mult decît e supărat copilul, iar boala de ficat a unui prieten se întîmplă să te lase rece. Mila nu serveşte interesele societăţii şi cu atît mai puţin pe cele ale individului care o resimte. Ea pare datorită unui moment de distracţie a naturii, e un monstru simpatic.

■

Aşa dar suntem foarte sincer revoltaţi împotriva unor fapte de care am fi capabili, dacă nu ne-ar fi frică de revolta asemănătoare a semenilor noştri. Cum se face că nu ne dăm seama de situaţia absurdă şi niţel ridicolă în care ne aflăm?

In primul rînd prin faptul că nu avem deloc nevoie să cercetăm cum stau lucrurile în privinţa aceasta. Analiza îndreptată astfel poate satisface unele curiozităţi teoretice; practic ea nu are valoare. Dacă în toiul indignării împotriva unei fapte imorale ne-am gîndi că ceia ce ne opreşte de la o faptă identică e doar frica de indignări asemănătoare, ne-am simţi caraghioşi şi focul sacru al revoltei s'ar răcori considerabil.

Dar mai e ceva. Am spus că ceia ce ne obligă la o purtare cum se cade nu sunt sentimentele *noastre* morale ci cele ale celorlalţi. Dar ca să ne dăm seama de aceasta ar trebui să imaginăm cum ne-am purta în lipsa completă a semenilor noştri, şi această singurătate absolută e greu de realizat în minte, pentrucă nu s'a realizat nici o dată în realitate. Faptul că nu e nimeni în jurul nostru, nu înseamnă singurătate adevărată în sensul în care luăm cuvîntul aci. Pentru ca să se realizeze sigurătatea aceasta ar trebui să fim convinşi că o faptă anumită a noastră nu va fi aflată de nimeni, nici măcar de un public imaginar: acel public imprecis ce ne întovărăşeşte aproape totdeauna, dovadă explicaţiile inutile pe care le dăm în gînd fără să închipuim un interlocutor definit. Pe deasupra, convingerea aceasta nu trebue să fie numai teoretică: suntem totdeauna încredinţaţi „în principiu" că avem să murim, dar — din fericire — rareori numai convingerea iese din abstract, devine afectivă, ne intră în carne şi'n oase. In acest fel am trebui să imaginăm convingerea de care e vorba. Ar trebui să *simţim* adînc — nu să *ştim* numai — că nimeni nu va şti nici o dată ce vom face, şi o astfel de singurătate absolută nu ne e dat să ne-o închipuim măcar, decît cu mare cazna şi multă aproximaţie.

IOAN D. GHEREA.

■

EI, TINERII!

Ce-aţi spune de-un om, oricît de tînăr, pe care întrebîndu-l de pildă cît e ceasul, v'ar răspunde:

— Dumneata eşti un bou, sau, eu sînt foarte inteligent?

Ei bine, există o serie de tineri literatori cari la orice iritare din afară şi în faţa oricărei întrebări ce li s'ar pune, se manifestă în felul de mai sus. Cu o perspicacitate de mirat la nişte minţi atît de fragede, ei au sfîrşit prin a remarca oarecare deosebiri între ei şi semenii cărora li se zice *bătrîni*. Noi nu sîntem bătrîni (huo!), şi-au zis atunci, deci sîntem tineri (ura!). Şi'n loc să se bucure de tinereţă şi de infinitele avantagii pe care le oferă această stare, trecătoare e drept, dar incontestabil privilegiată, ei se bucură exclusiv de faptul că sînt tineri şi mai ales de acela *că nu sînt bătrîni*.

Cazul merită toată atenţiunea acelora pe cari legile fundamentale ale psihologiei umane nu-i lasă indiferenţi. Îmi închipui un tînăr care ar descoperi într'o bună zi că există oameni cocoşaţi şi după ce şi-ar pipăi spinarea, ar constata că el nu e cocoşat. Desigur că această constatare i-ar provoca o explicabilă satisfacţie (tinerimea generoasă, *a fost*). Dar dacă acest tînăr s'ar simţi fericit pe tot restul vieţii pentru acest motiv şi dacă urmărind solidarizarea tuturor celor fără de cocoaşă, ar lua atitudine împotriva tuturor cocoşaţilor de pe glob, şi (adevărat Scipione Bucureştianul) şi-ar termina toate discursurile cu vorbele: *Noi ne-cocoşaţii am zis!* — lucrurile s'ar schimba puţin.

Totuşi, chiar în această stare, atîta vreme cît n'ar da cu pietre în trecători sau prin alte comportări n'ar tulbura ordinea publică şi bunele moravuri, acestui tînăr nu i se poate interzice libera circulaţie. Am văzut mulţi din aceştia prin grădinile publice, făcînd deliciul mai tinerilor (adică copiilor). Avînd şi ei un rol social şi nefiind periculoşi, drepturile lor cetăţeneşti rămîn neatinse: sînt luaţi în oştire şi votează. Dar în literatură ei nu au vot şi de cultură sînt scutiţi. Tineri cari din cea din născare nesimţire, nu contribue în literatură decît la împuţinarea cuviinţii, trebue grabnic trimişi la vatră. Ne luăm această sarcină.

Un tînăr care nu ştie că bătrîneţea e o infirmitate de care nu scapi decît prin deces prematur (şi eu nu-i doresc

să scape de ea) şi nici că de infirmitatea aproapelui nu mai rîd decît Africanii, s'a prezentat într'o zi timid şi modest, c'un manuscris la subţioară, în redacţia acestei reviste. Manuscrisul a fost primit şi imprimat pentrucă tînărul e tînăr (primii paşi sînt nesiguri, dar, cine ştie?). Imediat ce şi-a văzut numele pe copertă, tinereţea i s'a suit la cap. Şi iată-l, într'o revistă săptămînală, dînd, nici mai mult nici mai puţin, poveţe d-lui Paul Zarifopol, şi punînd nici mai mult nici mai puţin la punct, literatura d-lui G. Ibrăileanu.

Eşti bătrîn! îi spune el d-lui Paul Zarifopol.

Eu sînt tînăr! Dumneata ai terminat!

Viitorul e al meu! Voi bătrînii nu cetiţi pe cei tineri, *noi tinerii* vă urmărim activitatea cu interes, *deşi nu sîntem obligaţi* (acest deşi nu sîntem obligaţi, e scris cu litere mai mari decît titlul articolului).

Lăsînd la o parte mojiciile acestei atitudini de argat căruia i-ai dat nas, dar luînd o clipă numai vorbele tînărului în serios, şi-l poate imagina cineva pe d. Paul Zarifopol interesindu-se de starea civilă a unui autor, înainte de a-i ceti opera? Ar fi o activitate în plus de care bătrîneţea ce i se atribue de către acest tînăr intelectual ar fi normal să-l scutească. Ş'apoi chiar dacă ar avea vîrsta fericită a autorului articolului, aşa cum îl ştim, putem bănui pe d. Paul Zarifopol interesindu-se de biografia poetului Vise sau a romancierului Mătreaţă, *înainte* de a fi guştat magistrala lor operă? Să fim serioşi! Prin urmare să vedem ce vrea şi de ce se supără autorul articolului pe bătrîneţe în genere şi pe bătrînii Zarifopol şi Ibrăileanu în special (dacă asta e seriozitate!).

Mai întîi, acest ireductibil adversar al bătrîneţii face cu toate acestea în argumentările sale o totală abstracţie de elementul timp. Numai aşa poate el dovedi că d. Eugen Lovinescu e un precursor al lui Faguet şi d. M. Dragomirescu al lui Hippolyte Taine. Dar, mai bine să-i dăm cuvîntul (pentru ultima oară în aceste pagini):

Geronţii nu cetesc (titlul). Iar tineri *şi iar bătrîni* (subtitlul).

Acum, cîteva cugetări, care, asemeni versurilor celebre pot fi izolate de rest, avînd o viaţă proprie şi eternă:

1) Domnul Paul Zarifopol e bătrîn.
2) Domnul Paul Zarifopol nu ceteşte decît pe bătrîni.
3) Bătrînii în general nu cetesc decît pe bătrîni.[1]
4) Domnul Zarifopol nu ceteşte pe tineri: e un bătrîn.
5) Noi tinerii urmărim activitatea bătrînilor, deşi nu sîntem obligaţi să o facem.

---

1) Ana ole France îl va fi cetit oare pe Musset? Poate, în tinereţe!

6) Bătrînii ignoră activitatea tinerilor, deși ar fi obligați s'o urmărească.

7) Noi, tinerii, vom continua totuși să-i cetim pe bătrîni.[1]

Să nu ne lăsăm orbiți de această risipă de observații strălucitoare risipite cu dărnicie numai pe o coloană și jumătate. Să urmărim cugetătorul în argumentația lui învăluitoare. Zice:

„In *Adevĕrul literar* găsesc un articol al d-lui Zarifopol despre *Adela*, romanul d-lui Ibrăileanu, intitulat, *Delicate lucruri vechi*. Am scris și eu despre acest roman[2] fiind printre primii *cari* l'au elogiat nu numai pentru desmințirea pe *care* o aducea unei acuzații generale de uscăciune, *care* i se aducea autorului — și mărturisesc că și eu eram unul dintre acuzatori, dar și pentru valoarea romanului, independent de persoana *care*[3]-l semna. *In consecință* mă interesează și părerile altora despre această carte, mai ales a unui spirit de elită cum este d-l Paul Zarifopol. De fapt, știam dinainte ce atitudine va avea domnia-sa. Nu putea fi decît laudativă.[4] E un vechi morav[5] cu totul grețos al oficinei adeveriste, de a-ți băga pe gît o carte și a protesta că e bună, cu toate că tu ai recunoscut-o demult, așa încît cea mai bună carte devine odioasă din cauza tam-tamului ce se face în jurul ei."

Aici, merită să ne oprim puțin și să mai cetim odată. Am cetit. Așa dar romanul d-lui Ibrăileanu, Adela, e bun, *pentrucă* autorul articolului a declarat-o de la apariție. Romanul însă încetează de a mai fi bun de vreme ce d-l Zarifopol, conformîndu-se unui grețos morav (să respectăm stilul autorului) adeverist, cată să i-l bage pe gît și face tam-tam. Prin urmare, dacă tam-nesam, o revistă (de ex. Adevĕrul literar), ar face tam-tam în jurul romanelor d-lui Liviu Rebreanu (scriitor bătrîn!), criticul sensibil (dacă e tînăr!) musai să atace aceste romane devenite prin tam-tam odioase. Și dacă dimpotrivă aceiași revistă s'ar aviza să condamne poezile d-lui Terchea-Berchea, criticul generos (tot tinerețea), musai să le ridice în slăvi și să facă și el tam-tam.

Bun!

Să trecem mai departe. Autorul articolului citează din d-l Zarifopol:

— „Jurnalul lui Emil Codrescu este de un microscopism gînditor (cred o greșală de tipar[6], scrie), implacabil, care

[1] Asta-i drăguț din partea autorului.

[2] N'ați știut? Iată, a scris.

[3] Eu am subliniat cuvîntul *care*. Pentru un critic e prea mult.

[4] De ce nu s'o fi bucurînd autorul că e de acord cu un spirit de elită ca d-l Zarifopol. Modestie?

[5] Cu literă mică, nu-i nici o greșeală, se vede și din sensul frazei.

[6] De ce?

surescită atenția pînă la culmi bolnăvicioase. D-l Ibrăileanu este un teribil amănunțitor al vieții interioare. In scrisul literar romîn cu ce altceva ar putea fi grupat romanul său?"

Și răspunde autorul articolului:

„I-am putea indica d-lui Zarifopol cel puțin trei autori ale căror scrieri se ridică mai sus chiar decît Adela. Este vorba de Anton Holban, de Camil Petrescu și de Mircea Eliade. Era să uit pe d. Aderca, etc., etc."

Nu mă voi abate de la chestiune, comparînd țigănește și din senin literatura autorilor citați cu aceia a d-lui Ibrăileanu. Nu e locul, nici momentul. Voi remarca în treacăt numai că nu face bine autorul articolului cînd atribue unui scriitor pe care îl susține, ceia ce atribue d-sa d-lui Mircea Eliade (autor tînăr!), atunci cînd afirmă că a inventat și divulgat în romanul său (și nu-i greșeală de tipar), *iubirea cu mijloace cu totul noi*.[1] Pentru a verifica oare astfel de preferinți vrea tînărul s'o introducă pe *Adela* în *Patul lui Procust?*

Dar, pentru a nu da impresia că șarjez, iată, mai citez un pasaj:

„In materie de roman psichologic, d-l Ibrăileanu e un simplu imitator al tinerilor. Că d-sa s'a inspirat din Paul Bourget, iar nu din Anton Holban, acesta e un lucru cert.[2] Dar în literatura psichologică romînă, *Anton Holban e un predecesor al d-lui Ibrăileanu.*

Și mai departe:

„Pentru a recunoaște însă acest lucru trebue să fii detașat prin orice interese materiale sau morale, de grupul de la *Viața Romînească*."

Adaug: mai trebue să fii foarte inteligent... și tînăr.

Dacă mai e nevoie, adaug un ultim citat:

„M'am bucurat deci că în analiza pe care d-l Zarifopol o face romanului *Adela*, găsesc cîteva observații *pe care le făcusem și eu*.[3] (Nu spun că d-l Zarifopol m'ar fi imitat, deoarece d. Zarifopol nu cetește pe tineri: *e un bătrîn!*)[4]

■

Aceste toate le-am cetit într'un ziar literar condus de bătrînul romancier Liviu Rebreanu. Să adeverească oare directorul publicației vorbele tînărului critic, nemaicetind pe tineri, chiar cînd îi sînt colaboratori?

E cu putință!

AL. O. TEODOREANU.

[1] Adică, cum?

[2] Dacă găsiți un exemplu mai bun de idioție pură, rog comunicați urgent. Stau pe ghimpi.

[3] Aici e gentil cu d-l Zarifopol.

[4] Aici iar nu-l iartă.

AL. T. STAMATIAD LA RADIO

Postul de Radio ne oferă din cînd în cînd audițiuni din opera d-lui Al. T. Stamatiad. Sunt clipe de delicii paradisiace din vraja cărora abia ne putem smulge. Marele nostru Orfeu începe cu un glas de somn, cu o extincție patetică de voce care se transformă pe încetul în flaute și trîmbițe. Cu o ritmică pitagoreică imnurile sînt despărțite între ele și spînzurate în eter ca nu cumva mia de crini ce se exală din fiece verset să ne culce la pămînt. Din lectura d-lui Al. T. Stamatiad te scoli învinețit de abuz liric, otrăvit de arome. E glasul de peste secole pe care unda îl va păstra 5000 de ani, pînă cînd din oasele noastre efemere nu vor rămîne decît scame aeriene. Vițiați de acum și în neputință de a ne reconverti la starea de veghe, rugăm cel puțin înțeleapta direcțiune a Postului radiofonic să ne dea în fiece săptămînă rația noastră de melodii orfice.

DOAMNA CAPSALI, INTERPRETĂ COREOGRAFICĂ A LUI EMINESCU

Că dansul nu e făcut să exprime idei și nici măcar sentimente, nefiind decît o ebrietate ritmică și vizuală cu substrat erotic, e un lucru pe care nu vor să-l înțeleagă acele cîteva „creatoare" coreografice, cari în loc să-și arate nurii în tact, întreprind opere de gîndire și meditație cu „picioarele". E cazul d-nei Floria Capsali care are nefericitul gust de a interpreta „Luceafărul" eminescian și a-l transforma în pantomimă ritmică. Lucru odios nu din aceea că ne-ar jigni să vedem pe Eminescu alături de Tănase (acolo s'a făcut interpretarea) dar pentru că acesta e un lucru osîndit din fașe. Invîrtiri pe loc, aducerea miinilor pe spate la nivelul tălpilor, ieșiri și intrări într'un paravan închipuind marea, sîrbe în rochii de voal pe melodii de bar, aceasta sunt mijloace sigure de a minuna pe burghezi, dar și de a trivializa formele înalte ale culturii noastre. Cetățeanul nostru nu e încă destul de pregătit pentru formele înalte de artă. Nu rareori ni se întîmplă să auzim pe unii că nu se duc la opera „Faust", fiindcă au „văzut-o" la teatru, sau că nu citesc Ana Karenin, fiindcă au văzut-o la cinematograf. Vor fi și acum de aceia cari vor crede că cunosc Luceafărul fiindcă l-au privit dansat. Să înceteze dar d-na Capsali de a mai face pe geniala, rostul ei fiind să salte după muzică fără să gîndească.

PARADA CĂRȚILOR

Ne-a picat în miini un fel de revistă-reclamă intitulată *Citește-mă* și în care o librărie din Alexandria încearcă să

învie puțin comerțul de cărți din sus-pomenitul oraș. Este acolo un articol de tot interesul, care e totdeodată o icoană vie a felului cum înțeleg „intelectualii" și instituțiile noastre propaganda culturală. Articolul se intitulează *Ziua cărții la Alexandria* și ne relatează cu ingenuă aprindere felul cum a decurs solemnitatea. In sala de festivități a liceului unde se afla expoziția de cărți, s'au adunat toate notabilitățile orașului. S'a oficiat un serviciu religios, s'au ținut cuvîntări, printre care trebue relevată aceea a d-lui prof. Aurel Dinulescu, care a susținut că am avut cărți romînești în secolele VI—VII, s'a cîntat *Trăiască Regele*, a fost într'un cuvînt însuflețire mare. Primarul, comandantul regimentului local, „admiratori" ai expoziției au scris cuvinte de încurajare într'un album ocazional.

Concluzia ? Iat-o:

„Păcat că din cauza crizei financiare nu s'au vîndut prea multe cărți, ca cel puțin așa, să fie răsplătită munca d-lui Vasilescu.

„Ciștigul moral al d-sale și al întreprinderii ce reprezintă a fost dintre cele mai frumoase".

Felicităm și noi pe inimosul librar pentru... cîștigul moral.

P. NICANOR & Co.

CRONICA LITERARA

ILARIE VORONCA: PATMOS ŞI ALTE ŞASE POEME.

Lipsit de constringerea unei tradiţii serioase, poetul romîn se caracterizează printr'o resistenţă totală la critică. Fă-i unui poet o observaţiune oricît de mică şi convingerea lui e formată: criticul nu-i este prieten sau nu a evoluat pînă la înţelegerea formelor mai noui de poezie. La noi se întîmplă acest lucru curios, că anume scriitorul decretează pe critic în loc ca criticul să afirme pe scriitori. Comentariile sunt primite cu ostilitate şi de ar fi vorba de schimbarea unei virgule măcar acea virgulă va rămînea ostentativ pe loc. Pentru că poetul romîn e rupt din osul lui Apollo şi n'are nevoe de învăţături. El aşteaptă liniştit recunoaşterea generaţiilor viitoare, care, în asemenea condiţiuni, nu va veni de bună seamă. Altfel se întîmplă lucrurile acolo unde există o cultură consolidată, o gramatică, o ortografie, un dicţionar academic, un manual de poetică. Acolo revoluţia e greu de făcut şi criticul greu de înfrînt. Dar cînd ceva s'a primit se reazămă deodată pe straturile de calcar ale tradiţiei şi stă pe loc.

D. Ilarie Voronca a fost şi dînsul unul din aceşti poeţi romîni cari n'au înţeles sensul criticei. Oricît de plin de încredere în arta proprie ar fi un artist, nu se poate să nu simtă îndoieli atunci cînd opera lui nu produce asupra altor conştiinţe efectul dorit. O minte de meşteşugar îşi pune numai decît problema expresiei şi se întreabă dacă într'adevăr undeva un fir invizibil nu va fi tăiat întrerupînd astfel legătura între poet şi cititor. D. Voronca aduna cuvinte de lucruri ca: cerb, portocală, zăpadă, lebădă, măr, ogar, piersică, şi alte asemenea şi-şi închipuia, fiindcă i se inculcase aceasta de către unii, că face versuri. Dar versuri nu făcea pentrucă între vorbele scoase din dicţionar nu era nici o legătură. Nu aceea de idei, dar măcar legătura perceptivă care dă un complex organic de senzaţii. Poetul a scris nenumărate volume de poezii fără început şi fără sfîrşit, care se puteau citi dela cap la coadă şi dela stinga spre dreapta, fără deosebire şi puteau fi puse într'o urnă şi scoase din nou pe hîrtie în altă ordine, fără vreo pagubă pentru înţelegere, pentrucă nu aveau nici un sens: nici senzaţional, nici emotiv, nici ideal.

Cînd în cele din urmă obiecţiunile au devenit unanime, d. Voronca, văzînd că i se impută lipsa ideii, a început să

introducă idei. Pe o declaraţiune oarecare de principii, pe o tiradă sentimentală a început a lipi cuvintele de mai sus şi apoi rupîndu-le cozile, care leagă sensurile, ne-a lăsat să ghicim lirismul său.

Acestea toate le-am spus la vremea sa. Iar d. Voronica după nuanţa mai aspră sau mai blîndă a criticei mele s'a arătat mulţumit sau mirat că-i sunt sau nu prieten. De vreun semn de participare la obiecţiunile mele şi ale altora nici vorbă. Critica nu putea înţelege pe d. Voronca şi atîta tot.

Iată însă că puţin după ce făcusem tînărului poet recomandaţia de a-şi exercita muşchiulatura poetică făcînd sonete şi compuneri în forme fixe, ni se oferă un volum de poeme în care apare şi sonetul şi compuneri la înţelegerea (aparentă) a tuturor. Poate că poetul le avea din nainte. Experienţa s'a dovedit fructuoasă. Un cristal aruncat în amorfia elocuţiei sale a cristalizat totul.

Cine nu va recunoaşte în ceeace urmează mai jos o mişcare odihnitoare a frazei şi o emoţie de lirism mai densă ?

Aud şi văz. Ochi plini de constelaţii.
Şi norii străvezii pe frunţi, pe voce.
Columne de cenuşă să evoce
Prieteni dispăruţi. Şi-atîţia alţii.

Arbori de fum. Prund. Călătoare roce
Miresme fugitive. Svon. Migraţii.
Planete-aduse'n soare cu'necaţii
Păunii răsuciţi în mări şi'n orge.

E-adevărat ? Extaz să te salut
Tărîm al liniştii. Copac şi flaut
Vînt ars. Şi-obrazul tău — un vas de lut —

Să-mi stingă setea; 'n amintire-l caut.
Glii; păsări veşnice sub cer. De mult.
Aici. Cu faţa mea spre voi. Vă laud.

Mai sunt şi aici urme de psittacism, adică de întrebuinţare a vorbelor fără a se avea în minte corespondentul lor, lucru ce se simte în vagul şi mişcarea risipită a versului. Dar cel puţin în altă parte poetul nu înfăşură în o mie de hîrtii micul cadou al sentimentalităţii lui ci ni-l oferă sub forma nudă a unui monolog, care, cînd se asociază şi cu unele imagini fericite, e de un efect graţios.

Lumină nesigură, roşiatică,
Soarele rupea o cămaşă de dantele,

Din fiece dantelă o flacără
Şi flacăra se spărgea ca un ou de aur
Şi peste brazii ciuntiţi
Se scurgea gălbenuşul limpede al focurilor.

Deşurubam citeodată rotiţele mici ale florilor
Mă uitam inapoi la lumina care se apropia
ca o turmă de bivoli
Aşteptam totuşi obrazul tău să mă'ntîmpine,
Iubitul tău obraz încadrat de bucle negre
Tu, numai tu,
Plutind peste amintirea şi prezenţa mea
Ca nimbul parfumului peste o pădure.

Acum se petrece cu d. Voronica un alt fenomen care-l va obliga la noi studii poetice. Ideile care pînă ieri şedeau acoperite cu zeci de văluri, au rămas goale şi şi-au pierdut absconsitatea. Ele ni se par de astădată relativ sărace, d. Voronca nu mai e aşa de imagist acum cind lucrurile se înfăţişează de aproape. Dar nici nu are nevoie de imagini căutate, ci numai de acea muzică interioară pe care a dispreţuit-o multă vreme şi al cărui arcuş îl poate mînui, de vreme ce în volumul d-sale aflăm versuri ca

Te salut paradis plutitor, aureolă,
Văd acum cristalul difuz în această presimţire
a nopţii.
Orice voce prinde o stea palidă,
Furtuni foarte frumoase ne iau de mînă.

care sunt vibrate de un adevărat patos, de poezia mai pură a contemplaţiunii.

G. CALINESCU.

C U L T U R A

I S T O R I E   L I T E R A R Ă

„CE-AM LUCRAT EU"

In legătură cu recenta comemorare a lui Haralamb Lecca, reproducem aci un ms. al său, care e o lungă listă a scrierilor şi traducerilor sale. E dovada unei munci onorabile şi nebănuit de intense.

Originale:

VERSURI:

1. —Prima.
2. — Secunda.
3. — Sexta.
4. — Octava.
5. — Poezii.
6. — Cinci poeme.
7. — I.N.R.I.
8. — Bianca, poemă dramatică.
9. — Stîlpii statului, farsă, trei acte.

PIESE:

1. — Casta-Diva, 4 acte.
2. — Jucătorii de cărţi, 4 acte.
3. — Suprema forţă, 4 acte.
4. — Câinii, 4 acte.
5. — Cancer la inimă, 1 act.
6. — Stîlpii statului, farsă 3 acte.
7. — Ilderim, după romanul Reginei.

PROZA:

1. — Crăngi.
2. — Dincolo.
3. — Napoleon.
4. — Enoch-Arden.

CONFERINŢE:

1. — Actori şi actori
2. — Licenţa 'n drept
3. — Noi, Romînii.
4. — Cel mai mare poet.
5. — Eminescu.
6. —Noi şi ele.
7. — Trei oameni.
8. — După moarte.
9. — Mincinoşii.
10. — In campanie.

Traduceri în versuri

1. — Romeo şi Julia, 5 acte, Shakespeare.
2. — Hero şi Leandru, 5 acte, Grillparzer.
3. — Ernani, 5 acte, V. Hugo.
4. — Ludovic XI, 5 acte, Delavigne.
5. — Atalia, 5 acte, Racine
6. — Femeia îndărătnică, 5 acte, refăcută după Shakespeare.
7. — Horaţiu, 5 acte, Corneille.
8. — Tartuffe, 5 acte, Molière.
9. — Sapho, 3 acte, Houssaye.
10. — Bărbierul din Seville, 3 acte, Beaumarchais.
11. — Vintură-ţară, 5 acte, Richepin.
12. — Noaptea de Octombre, poemă, Musset.
13. — Lacul, poezie, Lamartine
14. — Enoch Arden, poemă, Tennyson.
15. — Sărutarea, 1 act, Banville.
16. — Marioara, 2 acte de Carmen Sylva.
17. — Meşterul Manole, de Carmen Sylva.
18. — Pribeagul, Richepin.
19. — Căinţa, 1 act, C. Sylva.

Romane traduse:

1. — Moara părăsită, Suderman.
2. — Gogoloiul de seu, Maupassant.
3. — O viaţă, Maupassant.
4. — D-ra Fifi, Maupassant.
5. — Yvetta, Maupassant.
6. — Inteligenţa florilor, Maeterlinck.
7. — Timpul, florile şi nemurirea, Maeterlinck.
8. — Ocolul pământului, J. Verne.

9. — Quo Vadis, 2 volume, Sienkiewicz.
10. — Goriot, Balzac.
11. — Jack, A. Doudet.
12. — Guliver la uriaşi, Swift.
13. — Tainele cerului, Flammarion.
14. — Atacul morii, E. Zola.
15. — Innecul, E. Zola.
16. — Gobseck, Balzac.
17. — Călugăriţa, Diderot.
18. — Pompei, ultimele zile, B. Lytton.
19. — Singur pe lume, 2 volume, H. Malot.
20. — Boccaccio, 3 volume, Boccaccio.

Piese traduse:

1. — Ziua scadenţii, 1 act, Carmen Sylva.
2. — Marioara, 2 acte, Carmen Sylva.
3. — In cleşte, 3 acte, Hervieu.
4. — Gioconda, 4 acte, D'Annunzio.
5. — Instinctul, 3 acte, Kistemaeckers.
6. — Omoar-o!, 3 acte Dumas-fils.
7. — Furtuna, 3 acte Marco Praga
8. — Blanşeta, 3 acte, Brieux.
9. — Doicile, 3 acte, Brieux.
10. — Alibi, 3 acte, Trarieux.
11. — Modern-Style, 3 acte, S. Lopez.
12. — La telefon, 2 acte, de Lorde.
13. — Cutremurul, 3 acte, de Lorde
14. — Duşmanul poporului, 5 acte, Ibsen.
15. — Două căsnicii, 3 acte, Ber & Gavant.
16. — Revolta, 1 act, Villiers-I. A.
17. — Sângele spală, 3 acte, Echegaray.
18. — Mariage blanc, 3 acte, J. Lemaitre.
19. — Sherlock Holmes, 4 acte, Decourcelles.
20. — In lumea mare, 4 acte. Dumas-fils.
21. — Intre cinci, 4 acte, Rovetta.
22. — Ca'n biblie, 1 act, Cavalotti.
23. — Enigma, 3 acte Hervieu.
24. — Folle Elisa, 3 acte Goncourt.
25. — Robe rouge, 3 acte, Brieux.
26. — Pactul, 1 act, Bracco.
27. — Necinstiţii, 3 acte, Rovetta.
28. — Angelo Malip, 5 acte, V. Hugo.
29. — Nervoşii, 3 acte, Barrirre-Sardou.
30. — Dandin, 3 acte Molière. Grange.
31. — Moş Martin, 3 acte, Carmon-Grange.
32. — La mănăstire, 4 acte Giacometti.
33. — Al dracului copil, 1 act Giacometti.
34. — Fără cinci, 3 acte Bracco.
35. — Tatăl, 3 acte, Wolff.
36. — Jertfa, 3 acte Devore.
37. — Colonetul *Bridean*, 4 acte, J. Fabre.
38. — Banii, 3 acte Mirbeau.
39. — Cabotinii, 4 acte Pailleron.
40. — După iertare, 4 acte Serao.
41. — Umbra, 3 acte, Zambaldi.
42. — Victimele legei, 3 acte, Landay.
43. — Amour brode, 3 acte, F. Curel.
44. — Mizerabilii, 5 acte, V. Hugo.
45. — Cocoşatul, 5 acte, A. Bourgeois.
46. — Bărbierul din Sevilla, 3 acte Beaumarchais.
47. — 'Nainte! 3 acte, I. Kampf.
48. — Inconjurul, 3 acte, Bernstein.
49. — Verişoara, 3 acte, Meilhac.
50. — Baricada, 4 acte, P. Bourget.
51. — Fericirea, 4 acte, F. Croisset.
52. — Apostolul, 3 acte, Loyson.
53. — Pariziana, 3 acte, H. Becque.
54. — Două pamflete, 3 acte, Gavault.
55. — Gemenii, 3 acte, Trist. Bern.
56. — Alt om, 3 acte, E. Roy.
57. — Jeanne Doré, 3 acte, Trist. Bern.
58. — Otrava, 5 acte, E. Zola.
59. — Nu se poate spune, 3 acte, B. Shaw.
60. — Blanche Cafine, 3 acte, Maurice Lanay.
61. — Amor şi prietenie (versuri), din Idylle tragique de Bourget.

■

ISTORIE, FILOLOGIE

CEA DINTÎI ŞCOALĂ IN ORAŞUL BRĂILA.*)

ŞCOALA NAŢIONALA PUBLICA.

1 Un an de pregătire. 2 Inchirierea localului pentru şcoală. 3 Numirea profesorului. 4 Inceputul şcoalei. 5 Prima carte de citire. 6 Cei dintîi elevi

Dela 14 Octombrie 1831 şi pînă la 31 Decembrie 1832, cîrmuirea Brăilei şi maghistratul oraşului Brăila cu Obştea orăşenilor s'au străduit să aşeze piatra fundamentală a învăţămîntului romînesc în Brăila romînească.

Şi înainte de Octombrie 1831, Eforia Şcoalelor s'a gîndit să întocmească şcoală romînească la Brăila. Profesorii şcoalei naţionale din Bucureşti propun la 14 Octombrie 1831, la cererea Eforiei Şcoalelor, ca profesor la Brăila pe Dimitrie Constantin, cu condiţia să mai urmeze *„orînduiala imprumutatei invăţături şi altor ştiinţe"*.

Eforia mai propune să înveţe şi metodul lancasterian [1]). Dimitrie Constantin urma să treacă, după propunerea făcută, un examen. In lista celor răuşiţi pentru posturi de profesori la şcoalele naţionale din judeţe, Dimitrie Constantin nu este trecut [2]).

Pînă la găsirea şi numirea unui profesor, ceeace interesa în primul rînd, era chestiunea localului. Cîrmuirea Brăilei înştiinţează la 28 Decembrie 1831, Marea Vornicie a Ţării Romîneşti, că a găsit case pentru o şcoală naţională, şi anume, o parte din casele Paşei. Alte case potrivite nu se găseau. Casele Paşei erau însă în proastă stare. Orăşenii s'au îndatorat să le repare în primăvară [3]).

Maghistratul oraşului, în raportul său către Eforia Şcoalelor, 28 Ianuarie 1832, este mai complet [4]) Arată că repararea caselor Paşei, după socoteala orăşenilor ar costa suma de lei 4000. Orăşenii nu pot să dea această sumă, fiind săraci [5]).

Ei se ocupă numai cu pescuitul şi circiumi, *nu sunt niscaiva oameni cu putere sau insemnaţi neguştori.* Oameni mai cu stare în oraş sunt grecii, sîrbii şi supuşii K. K. Aceşti au aca-

*) Din „Istoria Şcoalelor din oraşul şi judeţul Brăila: 1833—1864".
1. V. A. Ureche, Ist. Şc. tom. I, 1892, p. 144-145.
2. Ibidem, p. 144—145.
3. Arhivele Statului, Dos. No. 6574/1832, roşu Ţara Romînească,
4. Ibidem, p. 6.
5. V. A. Ureche, Op. cit. p. 169.

returi și alte nemestii. Apelul făcut la acești locuitori de neam străin, a rămas fără răspuns. Ei au făcut cunoscut că își vor vinde acareturile și se vor retrage în țările lor. N'au nevoie de școală. Maghistratul nu are nici o sumă de bani. Eforia singură urma să se îngrijească de repararea caselor.

Că era nevoie mare de școală, se vede din chiar intervenția Logofeției pricinilor bisericești — la 4 Iulie 1832 — care roagă Eforia să ia măsuri urgente pentru începerea învățăturei în orașul Brăila [1]).

O informație din Iulie 1832 lămurește că pentru cîrmuirea Brăilei ceeace apăsa și încurca înființarea școalei brăilene era mobilierul. Nici cîrmuirea și nici maghistratul nu știe ce fel de mobilă trebuie în școală [2]).

Eforia se grăbește să dea lămuririle necesare.

Băncile urmează să se facă cînd va veni profesorul. Cîrmuirea se va interesa numai de un semicerc de fier și două table de tinichea [3]).

Explicările date de Eforie nu au înlăturat greutatea. Vreme de 3 luni s'a chinuit maghistratul cu problema mobilierului. Nimeni în oraș nu se pricepea să facă mobilierul trebuincios. Chiar dacă l-ar fi trimes Eforia, nu se pricepea nimeni să-l așeze în școală. Eforia este rugată să trimeată un om care să arate cum trebue făcut mobilierul și cum trebue să fie așezat în școală [4]).

Pînă în Noembrie 1832 se ajunsese să se închirieze casa. Orășenii se arată îngrijorați. Casele erau închiriate de atîta vreme și nu se vedea nici un folos pentru învățătura copiilor[5].

Nerăbdarea lor este curmată. La 30 Noembrie 1832, este propus de către P. Poenaru, revizor, să fie trimis profesor la Brăila, ION PENESCU, *care a urmat metodul lancasterian și a dat dovadă la examen de vrednicie* [6]).

Eforia îl numește pe ziua de 1 Decembrie 1832 ca profesor al școalei începătoare din orașul Brăila, cu leafă de 200 lei pe lună [7]). Înștiințînd maghistratul orașului de această numire, atrage atenția că cea mai de căpetenie datorie a profesorului este școala, care privește interesul și folosul în parte al orășenilor [8]). Cu toate măsurile ce s'au luat pentru numirea și podoromnul [9]) de poștă profesorul Ion Penescu a a-

1. Dos. cit. 6574/832, p. 8.
2. Ibidem, p. 9
3. Dos. cit. 6574/832 p. 9.
4. Ibidem, p. 17.
5. Ibidem, p. 18.
6. Dos. cit. 6574/832,p. 22.
7. Ibidem, p. 23.
8. Ibidem, p. 24.
9. Ibidem, p. 2?, podoromnul=podorojnă=ordin de a obține cai de poștă.

juns la Brăila abia la 28 Decembrie 1832. La această dată nu a găsit gata nimic din mobilierul școalei [1]). Școala nu s'a putut deschide. Eforia Școalelor își afirmă amenințător autoritatea. Ion Penescu trebuia să intervie stăruitor la cîrmuire și maghistrat și să raporteze neîncetat asupra atitudinei acestora.

Dacă va simți că aceste autorități nu se îngrijesc de școală, Eforia îl va orîndui la altă școală, în alt oraș, unde toate sunt gata și orășenii prețuesc folosul ce aduce învățătura [2]).

Autoritatea școlară se grăbia. Desvoltarea ce a luat mai tîrziu școala brăileană, interesul mărturisit de orășeni, au dovedit că brăilenii, deși săraci pescari și cîrciumari, au prețuit folosul învățăturii.

La 24 Ianuarie 1833 școala era aproape gata [3]).

In intervalul dela 24 Ianuarie la 13 Februarie 1833, au început cursurile. Timpul îndelung de pregătire și lipsa știrilor locale, au îndemnat pe unii cercetători să afirme că școala s'a început în Noembrie 1831 sau prin anul 1832 [4]).

O dată precisă nu se poate stabili. Maghistratul orașului raportează Eforiei la 6 Februarie 1833, că lecțiunile au început de 10 zile [5]). Deci la 28 Ianuarie 1833. Profesorul Ion Penescu arată că lecțiunile au început la 13 Februarie 1833. Trimite Eforiei și o listă de tinerii cari urmau la școală [6]). Cîrmuirea Brăilei înștiințează la 26 Februarie că școala a început de o lună de zile. S'a făcut examen la care a asistat Cîrmuirea, Maghistratul și Tribunalul. La examen au constatat ,după o lună de zile de învățătură, *oarecare înaintare* [7]).

Numele celor dintîi elevi este trecut în lista elevilor ce au promovat în cl. II, înființată la 20 Februarie 1833:

1. Antonescu Iancu de 14 ani.
2. Arion Teodorache de 12 ani.
3. Gheorghevici Petre de 15 ani.
4. Nicolau Naie de 13 ani.
5. Paraschivescu Naie de 10 ani.

1. Ibidem, p. 3
2. Dos. cit. 6574/832, p. 31.
3. Ibidiem, p. 32.
4. Contribuțiuni pentru monografia orașului și Județului Brăila cu prilejul serbărilor centenarului, p. 160 — Brăila 1929, Tip. N. Orghidan, p. 16.
Ath. Popescu — Istoricul liceului „N. Bălcescu" din Brăila — Analele Brăilei, an. III, 1, p. 3.
N. Vasilescu — Schițe istorice și administrative din orașul și jud. Brăila, p. 46.
5. Dos. cit. 6574/832, p. 33.
6. Ibidiem, p. 34, V. A. Ureche, vol. I, p. 239.
7. Ibidem, p. 35.

Toți elevii sunt romîni [1].

Cea dintîi carte introdusă în școală ca manual de citire a fost: *Manoal de Patriotism tălmăcit și mai adeogat de Ianco Nicolo Moldovrumun* [2].

Profesorul Penescu a introdus această carte:

1 „ca să învețe tînărul a cunoaște bine tiparul vechiu, căci cel nou este lesne de citit,

2 „citind-o să se înrădăcineze într'însul iubirea de patrie" [3].

In privința cărților, Eforia este de părere să se urmeze după circulară și să se păzească uniformitatea la toate școalele [4].. Buna intențiune și libertate adidactică a lui Penescu nu găsesc toată aprobarea autorităților școlare.

Numărul școlarilor era prea mic. Profesorul Ion Penescu arată că mai sunt în oraș două școale grecești, cu mai mult de 100 tineri, din cari mai mult de jumătate sunt romîni. *Acești tineri petrec vremea in nici un fel de știință și educație.* Penescu cere închiderea acestor școale *ce întunecă nevinovata tinerime* [5].

RADU I. PERIANU.

1. Dos. cit. 6574/832, p. 43.
2. Ibidem, p. 34.
3. Ibidem, p. 41.
4. Ibidem, p. 42.
5. Dos. cit. 6574/832, p. 50.

DEFILOSOFARE

Atitudinile politice actuale conțin o înclinație spre defilosofare. Valorile simbolice și active predomină. Alături de faptul politic în devenire, eticheta filosofică e numai convenientă doctrinară, ce dă prestigiu pentru un cadru social restrîns. Reabilitarea filosofică a faptului politic a devenit o încercare amabilă de analogie, prin care s'au obținut jumătăți de concluzii, întemeiate pe prelungirea unui punct de vedere abstract în interiorul confortabil al fenomenului politic.

Există astăzi îndeajuns dovezi că sugestia metafizică e periferică în multe sisteme politice recente și că sinteza între gîndirea abstractă și acțiunea politică are loc numai prin adiacențe de realități întîmplătoare.

Astfel, e ușor de constatat că raționalismul marxismului ortodox — care avea și multe însușiri de „socialism al planșei de desen" — alunecă astăzi spre realism și spre justificări concrete ale mentalității proletare.

Față de acțiunea unor naționalisme reacționare, întemeiate pe logica directă a acțiunii, socialismul a reacționat printr'o creațiune specifică de mituri revoluționare. Coincidențele de extremă ale fascismului cu bolșevismul nu sunt altceva decît rezultatul unei deviațiuni a marxismului, produsă atunci cînd acesta s'a scoborît în realități sociale imediate.

Tot prin tendința continuă de adaptare a socialismului la acțiunea politică directă se explică de ce poate exista o apropiere între politica fascisto-naționalistă și aceea socialistă sau comunistă. Ideia de acțiune directă, de realizare a doctrinei printr'o educație socială constrînsă, sunt tendințe caracteristice pentru extremele politicei contemporane. Utilizarea individului — mijloc în serviciul societății sau națiunii, canalizarea activității economice în sensul unui scop social sau politic îndepărtat, afirmarea unui mesianism politic realizabil prin mutilarea conținutului rational al individului — constituesc astăzi o logică specifică a vremii, care nu mai poate fi măsurată cu criterii pur doctrinare, fidele punctelor filosofice inițiale naționalismului sau socialismului.

Inclinația pentru mistică s'a extins dela dreapta spre

stinga. Punctul de vedere rațional și geometric s'a deplasat însă dela socialism spre fascism. Mistica naționalismului și a fascismului dictatorial a fost adaptată cerințelor burgheze printr'un împrumut de idealism geometric dela socialism. Formele dirijării economice susținută de programele fasciste nu e rezultatul raționalizării capitaliste. Ideia de planificare economică și de înlănțuire socială a raporturilor de producție sunt inspirații aduse de socialism.

Aceiași deformare a etichetei doctrinare se poate desluși și în modificările actuale ale democratismului. Acceptarea lentă a unor forme de socializare, încercarea de a umple cadrul individualismului rațional cu un conținut social și economic, înseamnă iarăși o mlădiere a doctrinei, impusă de presiunea ideologiilor adverse.

Politica socială aplicată de statul burghez și capitalist a ajuns într'adevăr la rezultate surprinzătoare pentru ideologia democrației pure. Sacrificarea intereselor de pură rentabilizare individuală ale capitalului în folosul unor noui pretenții sociale, e desigur iarăși un fapt care împinge vechiul democratism individualist și raționalist spre un universalism și spre o mistică provizorie a socialismului.

Toate aceste deplasări au contribuit la dezorientarea doctrinarului, care ar încerca să confrunte realitățile politice cu sugestiile filosofice și ar dori să intervină pe baza acestui criteriu în îndrumarea evenimentelor actuale. Cu drept cuvînt Emmanuel Berl a putut afirma pe tema „Mort de la pensée bourgeoise" că „le drame de l'intellectuel contemporain, c'est qu'il ne peut pas y parvenir". Intr'adevăr intelectualul tabietos, obișnuit cu etichetări logice — și cu înclinația de a dezactualiza științific evenimentele — e nenevoit să constate că multe fapte l-au depășit cu oarecare nepolitețǎ.

■

Hans Kelsen — unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni ai formelor democratice contemporane — încearcă să stabilească o paralelă între problematica filosofică și atitudinile politice, în ultimul său studiu, „Staatsform und Weltauschaung". Punctul de vedere al lui Kilsen se restrînge de data aceasta, numai la considerarea unui paralelism între democratism și autocratism, comparație ce-i raportată apoi unor concepții generale de etică politică. Din confruntarea politicului cu concepții generale de viață, rezultă în urmă și o schemă de tipologie a doctrinelor politice. E vorba deci, numai de cercetarea bazelor credinței politice.

Ca material metafizic e pus la contribuiție, în primul rînd problema raportului subiect-obiect; iar ca fapt politic dilema actuală *democratism-autocratism*.

Kelsen vorbește aici mai mult de o diferență de mentalitate, care rezultă prin *proiectarea socială a unui sistem de gîndire*. Ideologia politică e privită sub aspectul ei real de socializare. In același timp, e relevată și contribuția spontană a masselor în concretizarea formulelor generale de viață. Astfel se reliefează în concepția lui Kelsen, *sinteza reală între filosofie, politic și social*.

E deosebit de interesantă distincția pe care o face Kelsen, între atitudinea democratică și aceea autocratică. Iată cîteva precizări:

Democratismul se întemeiază pe predominarea tipului simpatizant, pașnic, independent, care-și realizează treptat idealul de personalitate. Libertatea și egalitatea democratică rezultă dintr'o lipsă a voinței de conducere. Democrația înseamnă regim politic întemeiat pe ideia dominării numai prin majoritate. Conducerea democratică acceptă discuția și compromisul. Democrația nu înseamnă numai liberalism economic și politic. Intre democratism și universalism social există distanțe minime.

Esențial iarăși e pentru democratism libertatea spirituală, obiectivitatea și principiul toleranței. Logica democratică îmbină necesitatea de a cunoaște cu aceia de a voi. Așa dar, critică națională. Filosofia democratică aplică raționalismul vieții sociale. Criticismul și relativismul dau putere de mlădiere mentalității democratice raționaliste. Publicitatea, critica și responsabilitatea, dau conducătorilor democratici un caracter amovibil. De aici, rezultă dinamica socială specifică democratismului.

Autocratismul înseamă însă o altă interpretare socială a absolutului metafizic. Criticismul, pozitivismul și relativismul democratic sunt înlocuite prin mistica socială a absolutului. Evoluția socială e înțeleasă teleologic. Libertatea și egalitatea dispar; individul devine mijloc pentru realizări în serviciul colectivității. In locul individului național apare statul-divin.

Conducătorul imanent pentru regimul democratic dă locul unui personaj transcedent. Aparatul statului se identifică cu conducătorul. Față de dinamica democratismului, dictatura presupune statică socială. Raportul între conducători și conduși se anchilozează.

Dar o deosebire cu mai multă semnificație metafizică, apare în distanța dintre raționalismul democrației și iraționalismul autocrației. Dictatura presupune o mistică, care se realizează printr'un afect politic al masselor.

■

Printre aceste afirmațiuni ale lui Kelsen se găsesc și puncte de vedere, care nu convin tuturor realităților actuale:

Cu deosebire, distincția importantă, evidențiată între caracterul static al autocrației — și acel dinamic al democrației — nu poate fi confirmată complect. Insăși dictatura sau autocratismul — fie numai concepție, fie realizată obiectiv — se poate prezenta astăzi cu două nuanțe: ca *dictatură statică* sau ca *dictatură dinamică*. In prima ei înfățișare, dictatura înseamnă *reacțiune*, — împotrivire oligarhică față de creșterea unei clase sociale sau a unei mentalități inovatoare, cu scopul de a se realiza un echilibru. Cu aspect dinamic, dictatura e numai mijloc pentru realizarea unei noui ordine sociale și pentru strivirea rezistenții reacționare. *E dictatura revoluționară.*

În Rusia sovietică, autocratismul recent e un mijloc pentru transformarea structurală. Regimul comunist — care se realizează în Rusia prin alternarea presiunii politice cu înlănțuirea economică și socială — e cazul cel mai tipic de dinanism revoluționar întemeiat pe o autocrație provizorie.

Dictatură statică, propriu zis reacționară, există recent în Germania. Impotrivirea față de progresul marxismului și față de unele deviațiuni ale capitalismului, e un fapt care verifică parțial concepția lui Kelsen despre statismul dictaturii.

Broșura atît de consistentă a lui Kelsen mai ridică și o problemă sociologică de multă actualitate, și anume a *raportului subiect-obiect* transpus în viața socială și politică.

E ușor de constatat că viața socială de astăzi înclină spre o predominare a obiectului. Istoria modernă este o istorie a obiectivării omului. Teza durkheimiană a sintezei sociale, și a obiectivării ei instituționale, se verifică necontenit.

Statul pur politic — menținut prin ficțiuni juridice și individualism abstract — începe să cedeze unui stat concret și total. In interiorul acestei noui sinteze sociale, individul se obiectivează, se scoboară pe pămînt, cu ajutorul grupului și a ideei organizate. Mulțimi amorfe și organizări pe bază de interese materiale, își revendică astăzi paternitatea și stăpînirea suprastructurii politice; adică ceiace indivizii izolați au cedat prin ficțiuni sintezei obiective a societății. E vorba de o deplasare a individului spre socialul-obiect. Individualitatea nu dispare, ci dimpotrivă, se consolidează printr'o pătrundere în elemente obiective. Dispare însă vechea poveste a „individului contra statului".

Dar totodată, dispare și acea distanță între individul-subiect și statul-obiect, care îndeamnă pe individ sau clasă socială să contemple aproape metafizic și să accepte formele politice pe temeiu de prejudecată teologică.

Nouile concepții realiste de viață, și apariția statului organizat *tehnic* și *social*, vor aduce această „defilosofare" și renunțare la mistica atitudinii politice.

RADU LUCA

CRONICA MUZICALA

REVISTA REVISTELOR ROMÂNE

Alfa, Noembrie 1933. E o revistă mică ce apare de curind la Iași, scrisă de tineri, necunoscuți pină acum, cari sunt strinși, cum se obicinuiește, în *bloc*. Unul din elementele blocului, d. Victor Măgură, ne încredințează că reprezentanții ultimei generații ar fi V. Carianopol, T. Scarlat, Dan Petrașincu, Eugen Ionescu, Emil Cioran, lucru de un haz inimitabil și care va scandaliza pe fiecare din cei pomeniți. Atit de încredințați sunt colaboratorii revistei de valoarea lor în cit unul își compune în versuri *Viața și opera mea*.

Parcă ușile sunt temnițe
cind scuturi preșurile de pașii prietenilor
sau parcă deținuții sunt cimitire
căci danele îi opresc ca sentinelele
intind mina după revolta zilei
în care vom fi istorie
și după berzele
toamnelor căzute pe drum.
undeva m'așteaptă
spitalul nostalgiilor
ca o țară a mișeliei
și ne vom intilni
cum la fiecare colț drumurile
și vă voi asculta
ca pe niște seri
prieteni pe care v'am intilnit într'o duminecă
în istorie
sau la minele de plumb din Siberia.

Să fie liniștit d. Carianopol! Mai curind ne vom intilni la minele de plumb din Siberia decit în istorie.

■

Abecedar, nr. 23-25. E o mică revistă de formatul biletelor de papagal ale d-lui T. Arghezi. Se tipărește la Turda și are oarecare continuitate. Redactorii sunt Teodor Murășanu, Emil Giugiuca, George Boldea, Grigore Popa, Pavel Dan, Mihail Beniuc, nume necunoscute, dar care merită atențiunea noastră pentru că reprezintă generația tînără a Ardealului. Vom trece așa dar cu vederea versurile nu rele, ci slabe, lipsite de orice actualitate, vom ierta și proza fără contact cu observația. Remarcăm o tendință de seriozitate, vădită în articolele de fond, ca acela despre Stefan George. Atit însă nu ajunge.

Tinerii aceștia parcă nu trăiesc pe pămînt. Nu e în revista lor nici un ecou al timpului. Chiar versurile de notabilități pe care le solicită dovedesc dezorientarea și nesiguranța opiniei critice.

■

Cuget moldovenesc, 15 Octombrie 1933. Și aceasta e o revistă regională care, tipărită la Bălți, reprezintă mișcarea culturală a unei părți din Basarabia, deși noi vedem că recenzează cu simpatie și producțiile bucovinene. Partea literară este slabă ca de regulă dar este redactată într'o limbă romînească corectă. Acest fapt e îmbucurător și suficient să justifice apariția revistei. Mai interesante decit poeziile culte ale d-lor Iorgu Delacozia, Tudor Ulmanu, E. Zaharia, Mircea Streinul, A. G. Delafintinele etc. sunt textele de folklor basarabean precum acesta:

Frunză verde poamă neagră,
Răsai lună, mai de grabă,
Să se vadă în livadă,
Să cosesc pelin și iarbă,
Să dau murgului să roadă,
Murgul roade și necheazā,
Mîndra plînge și oftează.

■

Viața literară, 5 Noembrie 1933. Redactorul, care făcind un turneu în Ardeal, a fost întimpinat de solii de scriitori și publiciști (!), face un apel la scriitorii din provincie.

„Autorii de la Bucureşti găsesc ori cînd o revistă să le întreţină elanul — zice el — un editor care să le tipărească opera. Scriitorii din provincie bat de-a surda la porţile închise ale centrului".

La aceasta noi răspundem că spre onoarea editorilor romîni, nu totdeauna mediocrităţi ca redactorul *Vieţii literare* găsesc reviste şi editori. Ei işi întreţin elanul editînd singuri reviste şi-şi tipăresc operele pe socoteală proprie.

Iar cît despre provincie, nu există centru şi margine pentru adevăratele talente şi acţiunea sus numitei reviste, pornită din raţiuni comerciale, va mai ameţi capetele cîtorva liceeni eliminaţi cari se vor constitui în *bloc* de generaţie nouă.

S T R Ă I N E

Pentru polemică

„Cine nu crede profund în adevărul ce se poate obţine, în demnitatea vieţii şi în puritatea artei, cine nu pune printre cele mai înalte valori, frumuseţea şi rectitudinea, nu are niciodată prilejul de a se indigna şi a se infuria, nu este osândit să figureze în dispreţuita „bolgie" a polemiştilor. Seninătatea e o cucerire şi nu trebue să fie confundată cu apatia naturală la oamenii cu mintea strâmtă şi fără personalitate. Viciul moştenit poate stârni milă, dar nu trebue să ne slujească de normă şi de model. Seninătatea este mânia învinsă, după cum clasicismul e romantism biruit, iar ordinea este victoria împotriva răscoalei. Chiar şi *ataraxia* stoicilor este rezultatul unei lupte lăuntrice — şi ascesa filosofilor şi a sfinţilor înseamnă exerciţiu, adică lupta împotriva instinctelor.

Este minunată liniştea ce se obţine după biruinţa pasiunilor; dar dacă pasiunile n'ar fi existat şi n'ar fi fost puternice, nu s'ar fi vorbit de adevărata linişte virilă, ci de moleşeală şi moarte.

Duşmanul cel mare al omului, spunea Tocqueville, este frigul. Cine voieşte să trăiască într'adevăr, într'o climă eroică, trebue să imite salamandra şi pasărea Foenix: să n'aibă teamă de foc... Două feluri de foc sunt familiare şi priincioase omului ce trăeşte şi nu vegetează: focul mâniei şi focul entuziasmului.

Focul mâniei se înalţă în vremurile meschine, când o revoluţie este necesară — focul entuziasmului, când a trecut criza şi suntem în plină râvnă a reclădirii... Şi orice dorinţă de mai bine, orice răscoală sau răsturnare laică ori religioasă, nasc din mânie.

Fără mânia lui Christos faţă de transparenta devoţiune exterioară a Scribilor şi Fariseilor, n'ar fi reuşit Creştinismul: nu trebue să credem, ceeace prea mulţi creştini leneşi şi anticreştini, ignoranţi, au tot interesul să fie crezut, anume că întreg creştinismul consistă din râuri de lapte, cascade de miere şi depozite de mirezme.

Insuşi Christos, legislator al iertării, de multe ori se arăta mânios în ziua dintâi a venirii sale, şi nu numai împotriva interpretatorilor îmbâcsiţi ai literei şi împotriva traficanţilor Templului, ci uneori şi contra discipolilor săi, contra acelora pe care-i numea prieteni şi-i iubea. Citiţi în Evanghelia lui Matei în ce chip apostrofează Christos pe cel dintâi dintre ucenici, pe principele Apostolilor, pe viitorul Papă: „Mergi „înapoia mea, Satano; sminteală îmi „eşti; că nu cugeţi cele ce sânt ale „lui Dumnezeu, ci cele ce sânt ale omenilor" *(Matei, XVI, 23)*. Dacă trebue să imităm pe Isus în blândeţe şi'n iubire, de ce să nu-l imităm, când este nevoie, şi'n sfânta mânie împotriva acelora ce nu înţeleg sau nu ascultă? Dacă creştinismul este imitarea lui Christos, atunci această imitare trebuie să fie o imitare totală, integrală, nu numai a acelor părţi care convin mai bine *traiului tihnit* şi comunei vulgarităţi..."

Giovanni Papini, în *Nuova Antologia*, settembre 1933).

■

William James şi Henri Bergson

In America se pregăteşte o Viaţă a lui W. James. Din corespondenţa şi opiniile filosofului american asupra lui Bergson, s'a publicat de curând un capitol în care face astfel elogiul *Evoluţiei Creatoare*: „Aţi citit *Evolution créatrice* a lui Bergson ?... Pentru mine este cea mai divină carte de filosofie care s'a scris până astăzi. N'am asimilat-o în total. Dar monstrul numit Intelectualism a murit. Bergson l-a ucis dintr'odată. Şi ce minunat se apără împotriva categoriilor raţiunii!..."

(Revue des deux mondes, 15 octobre 1933).

■

Suprarealism şi poezie

„Scrierea automată, inaugurată de André Bréton, în cel dintâi *Manifest al suprarealismului*, şi socotit atât de el cât şi de prietenii lui ca un simplu mijloc de cercetare a naturii inspiraţiei, trebuia să-şi afle poetul în persoana lui Tristan Tzara.

Poemul *Antitête* sau *Où boivent les loups* sunt scrise în acest stil delirant, fără discursivitatea cu care poeţii suprarealişti au încercat să ne obişnuiască acum zece ani, şi care va fi, negreşit poncîful doctrinei lor. Tzara a reuşit adesea să realizeze în poemele sale lungi, o confuză dar evidentă măreţie. Haosul verbal în care se complace, dă la iveală, întîmplător, imaginile cele mai bogate cît şi cele mai amăgitoare. Deşi critica a încercat de mai multe ori în iarna aceasta să opună delirul şi amploarea lui Tzara, poeziei calculate a lui Paul Eluard, noi credem totuşi că va veni o vreme cînd poemele celui dintîi vor deveni documente, pe cînd ale celuilalt, vor rămîne încă tot poeme".

(Nouvelle revue française, 1 oct. 1933).

■

Omul-fişă

„Creerul lui trebue să fie alcătuit şi în ceiace priveşte fiziologia, din fişiere, căci altfel n'ar putea cuprinde atîtea noţiuni organizate, dar superficiale totuşi, îngrămădite una peste alta, fără a constitui însă o cultură propriu zisă, deoarece aceasta presupune o conexiune unitară.

Dacă i-aţi observa capul, căutînd să ghiciţi ceiace se află sub păr, aţi avea impresia că oasele au ieşit din imaginaţia unui desenator de afişe moderne, care a stilizat un cap pentru publicitatea unei case de maşini de calculat sau de mobile de metal.

Şi te gîndeşti la complexitatea mecanismului găzduit în cei cîţiva centimetri cubi şi care nu lasă nimic să se piardă, catalogînd totul, după nume şi materie, asemenea fişierelor dintr'o bibliotecă.

Cu un astfel de cap, el poate să se dedice liniştit celor mai deosebite îndeletniciri: ziarist strălucit, cu o cultură cuprinsă în scurtele noţiuni ale unui vast fişier, sau filosof, ori popularizator al oricărei ştiinţe, fie exacte, fie morale.

Dar profesiunea cea mai minunată este aceea de *om-fişă*. Aceasta nu e însă o activitate profesională, ci instrumentul pentru satisfacerea multor nevoi; pentrucă *omul-fişă* are o tactică a sa, ce-i serveşte în orice împrejurare a vieţii".

(Giornale di politica e di letteratura, IX, fascicola V).

■

Cît durează o dictatură

„Europa a văzut multe excese revoluţionare sau reacţionare, precum teroarea roşie sau albă, şi multe alte suprimări ale libertăţii. Ceiace este nou, e caracterul *absolut*, *total*, *izolat* al dictaturilor moderne: oprimarea şi suprimarea absolută a tu-

turor partidelor şi claselor, fie înaintate sau noui, fie conservatoare sau tradiţionaliste...

La începutul acestui secol, sociologii ne dovedeau că, condiţiile vieţii moderne împiedică răspîndirea ideilor de egalitate; teoreticienii marxismului proclamau necesitatea libertăţilor politice, deoarece capitalismul, ce se desvoltă, are neapărat nevoie de aşa ceva.

Cînd a isbucnit războiul, economiştii cei mai reputaţi, ne dovedeau că el nu va dura mai mult de trei, sau patru luni.

După lovitura de stat bolşevistă, se prezicea că acea stare de lucruri va dăinui cel mult două săptămîni (şi, ceiace este curios, chiar bolşevicii, împreună cu Lenin, credeau aceasta).

După triumful fascismului, se spunea că în curînd va veni „normalizarea", întoarcerea la libertăţile constituţionale.

In prezent, scriitorii fascişti nu voiesc să mai vorbească de această scurtă perioadă...

Vom aminti, fără a mai insista... de prezicerile asupra realizării „progresive", în republica democratică din Germania".

Mercure de France, 1 octobre, 1933).

■

Un umanist romîn dela sfîrşitul veacului al XVIII-lea.

Din mănunchiul de dascăli inimoşi, care întemeiau cele dintîi şcoli romîneşti, se desprinde interesanta figură a episcopului Amfilohie Hotiniul a cărui „De obşte gheografie" a fost de curînd studiată pentru influenţele italiene din ea:

„Cultura italiană a dat atunci Romînilor texte ştiinţifice de mare importanţă, contribuind la răspîndirea de noui idei printre oamenii instruiţi şi în şcoli; cele dintîi tratate romîne de geografie, aritmetică şi fizică se datoresc episcopului Amfilohie Hotiniul... Opera *(De obşte gheografie pe limba moldovenească...)* nu este o traducere, cum spune Amfilohie în prefaţă („am tălmăcit-o de pe limba italienească, pe limba moldovenească") ci o compilaţie făcută de pe o ediţie italiană a geografiei universale a lui Claude Buffier. După unii cercetători romîni, Amfilohie ar fi compilat o primă redactare în versuri, rămasă în manuscris, şi o a doua, aceea tipărită în 1795, în proză".

Claudio Isopescu, Il vescovo Amfilohie Hotiniul e l'Italia, în *l'Europa orientale*, settembre-ottobre, 1933.

■

Glorie şi poezie

„Intr'o zi de toamnă în 1860, Napoleon Peyrat se plimba cu un prieten la marginea pădurii dela Montmorency şi vorbia cu el despre Béranger.

— E adevărat, îi spunea tovarăşul de drum, că gloria lui Béranger este tot astfel ca aceea a unei stele căzătoare ?... In acest „Anotimp al amintirilor", poetul lui *l'Arise* înclina spre tristeţe.

Sborul grăbit al unei păsărele, care pornea fără îndoială către exilul ei îndepărtat, un suspin nedesluşit al unei prigorii împresurau într'o melancolie romantică această imagine a stelei căzătoare. Dar el îşi reveni: „Dacă ea ar cădea din cerul poeziei, îi răspunse, s'ar opri nu mai puţin strălucitoare pe firmamentul istoriei".

(Revue d'Histoire littéraire de la France.)

■

Lupta între generaţii în Franţa

„Ar fi o copilărie să deschidem sau să redeschidem cearta între generaţii. Nu pentrucă fiind tineri, cei din generaţia nouă ar avea un rol însemnat în drama comună: ci fiindcă instituţiile vechi au îmbătrînit, tot astfel ca şi spiritul politic şi sensul social, care-s în totul paralizate. Un număr oarecare de valori şi principii, pe care ne învăţasem să le socotim indiscutabile, sînt contestate de însăşi evenimentele de astăzi. Dacă este justificată o chemare a tineretului, aceasta nu se datoreşte faptului că cei bătrîni au condus prea mult destinele spirituale, ci pentru că le-au guvernat rău...

Similitudinea vîrstelor nu înseamnă nimic; comunitatea de spirit este totul, dar aceasta există în filiaţii, tot ca şi'n fraternităţi. Aşa dar tineretul este unit prin opera ce trebue să săvîrşească şi prin evenimentele fatale care-l aşteaptă. In acţiune, ca şi în suferinţă, va avea de acuma înainte locul privilegiat".

(1933, I, Nr. 1, 11 octobre 1933).

■

Secretul lui Balzac

„In *Crinul din vale* mi se pare că trebue căutat cel dintîi element ce caracterizează copilăria spirituală a lui Balzac. Precum ne arată numeroase concordanţe, în povestirea lui Felix de Vendenesse aflăm povestirea celor dintîi ani ai tinereţii lui Balzac. La vîrsta de cinci ani, Felix însetat de iubire şi înşelat de părinţi ca şi de fraţi sau surori încearcă primul contact cu infinitul. Se roagă unei stele, steaua „lui", luni de zile el o caută, seara, pe cer; a ales-o; ea este paharul unde-şi toarnă dorinţele şi rugăciunile...

Dacă este adevărat că taina cea mare a lui Balzac se află în viziunea interioară a vieţii la începuturile ei, creaţia spirituală nu este de atunci înainte decît o altă formă a aceleiaşi taine. Creaţia, pentru Balzac, este interpretare, manifestare, descifrare şi transmitere a viziunii interioare. Despre activitatea sa vorbeşte totdeauna ca despre o taină ; taina trecerii unui conţinut simţit într'o formă ce necesită o muncă intensă, despre care vrea să păstreze mereu tăcerea. Insuşi geniul nu este oare un mister ? Balzac se întreabă undeva dacă oamenii de geniu au facultatea de a face să intre tot universul în mintea lor sau mintea lor este un talisman ce face ca legile timpului şi ale spaţiului să fie abolite. Ştiinţa va sta multă vreme la îndoială în ce priveşte aceste două mistere neexplicabile. Balzac compară nenumăratele metamorfoze suscitate de poet cu imaginile create de vis. Poate că geniul nu este decît expansiunea naturală a acestei forţe ciudate, atunci cînd rămîne neîntrebuinţată. Geniul provine oare din perfecţiunea mai mare sau mai mică a organelor? Sau nu este decît o scînteie venită de sus ? Balzac deschide această chestiune: noi sîntem liberi să alegem între materialism şi spiritualism".

(Ernest-Robert Curtius, în *Nouvelles Littéraires* 14 octobre 1933).

n.

■

Foiletînd un număr vechi din „Annales" şi anume acela din 15 Ianuarie 1929, spicuesc din cronica d-lui Robert Rey intitulată „L'Hiver au Musée", următoarea descriere a tabloului „1814" a lui Meissonier aflat la Luvru, descriere pe care, ce-i dreptul, autorul cronicei o pune între ghilemele, ca fiind a unui critic anonim:

„... Le 1814 de Meissonier. Dire qu'on a payé ça des prix fous! Ce petit Napoléon en bois, avec, derrière lui, Berthier, *Duroc*, Caulaincourt, Drouot, ce Ney qui n'a pas enfilé les manches de son manteau (détail précis, recueilli, en chemin de fer, d'un officier ancien combattant de Leipsig)..."

Nimic de zis! Intregul stat major al împăratului îl urmează în tabloul celebru de dimensiuni enorme al lui Meissonier, exprimînd o realitate impunătoare. Dacă dintre mareşali lipseşte Marmont, care-şi prepara trădarea, dacă lipsesc: Davout, Victor, Oudinot, Massena, Augereau, în luptă cu inamicul, Soult era present, lîngă Impărat. Meissonier îl ignorează? In schimb, o afirmă d. Robert Rey, figurează în suita Impăratului, mareşalul Duroc.

Să fie o eroare a pictorului sau una a cronicarului?

Este greu de admis ca Meissonier care, în afară de talent, a pus atîta muncă, atîta suflet şi atîta studiu în acest tablou, să fi ignorat faptul că mareşalul Duroc, cel mai intim cu Napoléon dintre mareşali, nu a putut figura în campania din 1814 în jurul Parisului, pentru indiscutabi-

lui motiv că fusese omorît în lupta de la Beutzen din 1813.

In schimb Soult a fost prezent, mai mult timp lîngă Impărat decît în comandă proprie. Era singurul dintre mareșali ale cărui trăsături astfel cum ni le transmite estampele contemporane, se apropiau mai mult de ale lui Duroc: uriți amîndoi.

D. Robert Rey cunoscînd arta, cunoscînd, poate, mai puțin istoria, să-l fi confundat oare pe Soult cu mareșalul Duroc? Ar fi de sigur mai bine! Căci dacă nu ar fi o confuzie a cronicarului ar fi în schimb o pată neștearsă pe această pînză celebră, o pierdere pentru Luvru și o diminuare a pictorului!

Am prefera o confuzie a cronicarului!

Costel Filotti

■

Mica Antantă.

Revista politică *Mica Antantă* a început să apară la Praga cu scopul de a concentra interesele politice, diplomatice, culturale și economice și a le da o singură bază comună, o bază de activitate productivă nu numai în cadrul grupării politice actuale a Cehoslovaciei, Jugoslaviei și a României, dar și între toate statele Europei centrale și sud-estice. Linia de program a acestei publicațiuni internaționale însemnate o conține cuvântul înainte, al redactorului-șef Fr. Roman Jirman: *O nouă Europă*, care e scris în limba cehă, sârbo-croată, română, polonă și bulgară. Revista aduce un șir de articole din pana experților competenți, iar pentru numerele viitoare este asigurată colaborarea diplomaților, economiștilor publici ai noștri și internaționali. Exemplarele sunt editate și ilustrate cu mare lux în cele cinci limbi ale popoarelor din Europa centrală. Insemnătatea internațională a revistei va fi observată cu siguranță de toate statele și popoarele în serviciul cărora Mica Antantă s'a pus. Deviza programului ei este a uni Europa centrală și sud-estică într'o mare putere suverană, spre a fi baza Uniunei Europene. Redacția și Secretariatul se află la Praga, I, Konviktská 5. Tel. 265-16, unde cei interesați vor obține toate informațiunile dorite.

■

CARICATURA POLITICE

PREGATIRI

D. Vaida. — *Până una-alta, noi să pregătim nouile legi ce urmează a fi votate...*

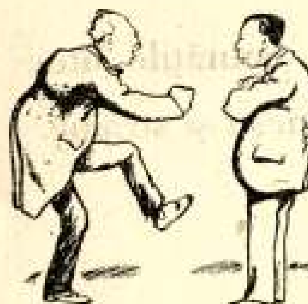
D. Mironescu. — *Ce-ar fi dacă n'am mai vota nicio lege nouă și am încerca să le aplicăm puțintel pe cele vechi?*

DEZILUZIE!

Cetățeanul Liberal. — *Cum, coane Guță, întâiu spuseși că e cu demonstrație de stradă și acum o întorseși că e fără? Atunci fă mai bine o șezătoare sau un bal!*

HOTARAT PANA LA SACRIFICIU

D. Guță Tătărescu. — *Au început ploile, șefule, mai facem revoluția, sau o amânăm?*

D. Duca. — *«Sigur domnule! Dacă plouă afară, o facem în casă! De amânat n'o amânăm, să știu de bine că mă aleg cu un guturaiu!*

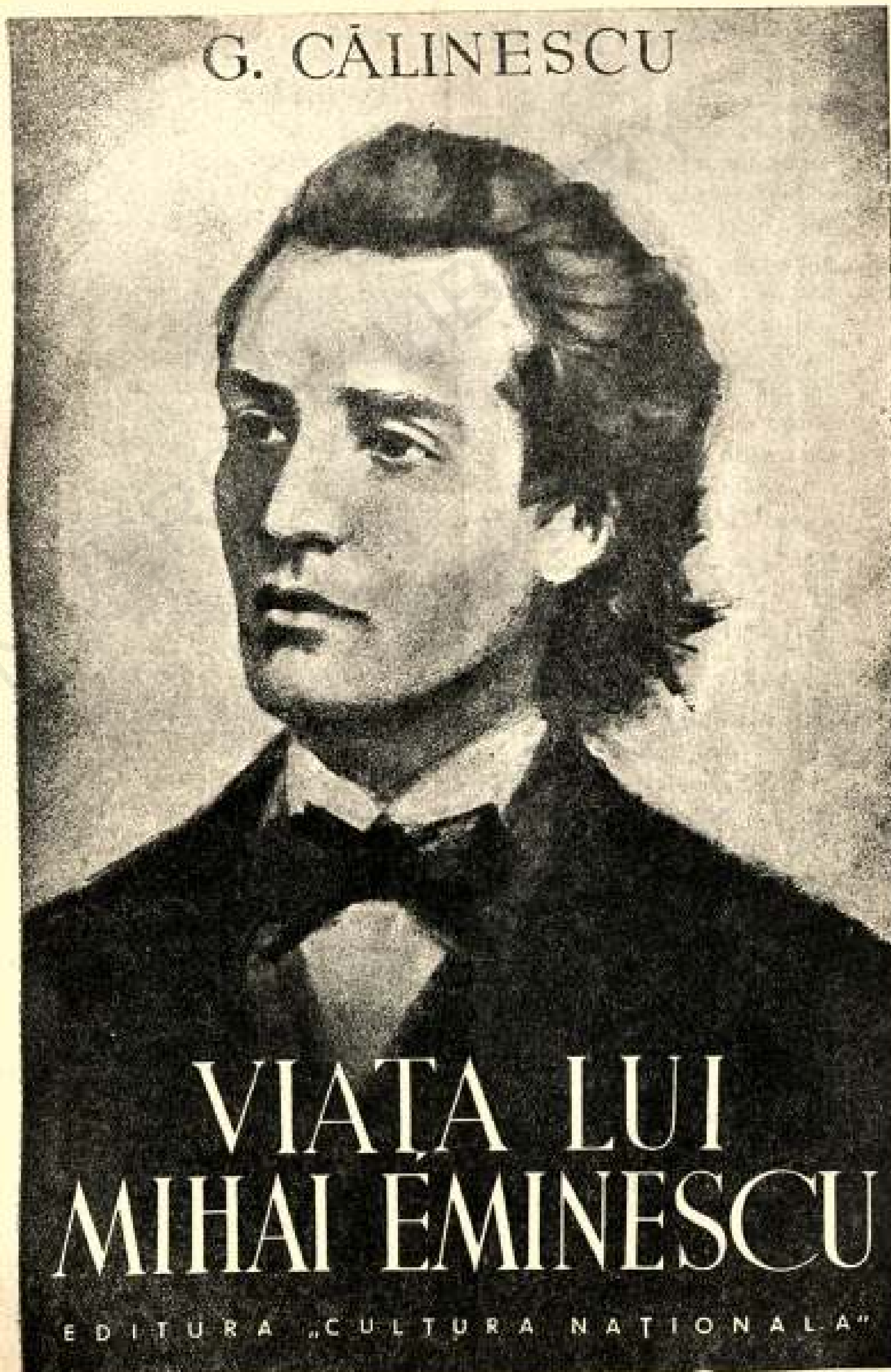
TAIETURI

— *I-auzi că e iar vorba de tăieturi bugetare...*

— *Nouă ce Dumnezeu să ne mai taie?*

— *Buzunarele...*

G. CĂLINESCU
VIAȚA LUI
MIHAI EMINESCU
EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ“

AVIZ IMPORTANT

PENTRU DD. ABONAȚI.

In chiar interesul cititorilor „Vieții Romînești", care a meritat stima atîtor generații, rugăm pe dd. abonați să ne dea concursul spre a putea normaliza distribuirea revistei și a evita acele confuzii care fără vina noastră ne aduc prejudicii morale. Plîngeri ca acelea, că s'au prezentat din partea revistei persoane să încaseze abonamentul de mai multe ori, sau că, încasîndu-l, n'au comunicat aceasta administrației, dorim de aci înainte să le evităm cu desăvîrșire. Dorim totdeodată să cunoaștem numărul adevăraților abonați, spre a nu mai risipi numerile la persoane care se plîng că nu li se trimite la vreme publicația, dar care nu au achitat abonamentul.

Abonamentele se vor plăti de aci înainte prin mandat poștal la *Administrație, Calea Dorobanților, No. 216, București (III)* sau depunînd suma la *Librăria „Cultura Poporului", B-dul Academiei, No. 2, București.*

Se anulează orice legitimație de administrator sau de reprezentant al „Vieții Romînești", afară de aceea a agentului încasator, eliberată pe ziua de 6 Noembrie 1933. Atribuțiile d-lui M. Rosenberg au încetat. De altfel, pentru un control mai serios, fiecare chitanță va purta semnătura d-lui G. Călinescu și va fi însoțită și de o scrisoare specială către abonați. Cele patru carnete noui de abonați puse în circulație deocamdată cuprind numerile 1-98, 101-200, 301-400, 401-485. Să se refuze chitanțe cu alte numere ca nefiind valabile.

Abonaților cari n'au plătit abonamentul pe anul 1933 și nu ne vor arăta intenția de a plăti pînă la o anume dată ceeace datoresc nu vor mai primi revista.

Cu concursul leal al cititorilor, „Viața Romînească" va putea de aci înainte să apară cu cea mai strictă regularitate la 15 și 30 ale fiecărei luni, continuînd cu onoare o existență de un sfert de secol.

1933. ANUL XXV. 30 NOEMBRIE. No. 11 bis

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

VOL. XCVII.

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului" B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

P O E Z I I

T U D O R   V I A N U

CANICULARĂ

Pămîntul s'a rotit pe jumătate,
Cu pînzele întinse și umflate
Corabia cînd ne-a lăsat pe maluri
Săltați ușor din spumă și din valuri.

Incrucișată zodia din vecie
Urnește semnele și le îmbie
Inspre cățeaua cerului bolnavă
Mușcînd din zare și scuipînd cu lavă.

Străbatem dar cetate cu cetate
In dăngănit de ore numărate,
Intîmpinînd din turnuri și pridvoare
Năluca Soarelui săgetătoare.

La Fiesòle praful urcă'n trîmbe
Și ne îngroapă pînă la carîmbe,
Iși scutură chiparoșii frunza rară
De praful care-i arde și omoară.

Pasc caprele un fir de iarbă seacă,
Un mărăcine dîrz care îneacă,
Desgrădinînd din pietre și din sare
O rădăcină răspîndind răcoare.

Martirul Soarelui țintind din creste
Ne umflă vinele cumplit și peste
Puterea ce le ține și le leagă,
Lăsîndu-ne pierduți și fără vlagă.

Dar cînd sub frunți simțim văpaia bolii,
Pătrundem in Viale dei Colli
Și căutăm sub ramuri aplecate
De pace cuibul morții minunate.

ZEFIR

Albastră urcă seara. Cerul lin
Adie răcoros și cristalin,
Doar pînzele—aninate de catarg
Ne dau de știrea vântului din larg.

Când tremură în unduiri mărunte
Și cînd se'ndoaie boltă peste punte,
Suflate'n buciume din zori
De Ingeri și Zefiri buccinatori.

Ii văd tăind cu aripa pe sus
Drum lung din Răsărit către Apus,
Vislind prin cerul curățat de nori
Cu țipete și zarvă de cocori.

Le flutură vestmîntul lor de in
Și'n cerul miruit și mai senin
Piciorul desgolit pătează seara:
Un trandafir ca zorii și ca para.

Călătorim sub blîndul lor îndemn,
Ne poartă lin corabia de lemn
Și sborul lor se'nalță'n tremurate
Roți mari în pacea nopții legănate.

TUDOR VIANU

■

FRAGMENT DE ROMAN

N. DAVIDESCU

NOAPTEA CLASICĂ DIN STRADA „FÂNTÂNA CU CHIPURI" No. 13

Inoptase. Dănăilă, lungit pe burtă lingă cișmea și pe jumătate îngropat în iarbă, sprijinit în coate și cu capul încordat in sus, încerca sunete răslețe pe fluerul lui de lemn. Liniștea unei nopți adinci se furișase printre arbori, coborîse prin iarbă, mirosea cu verdeața umedă și se agățase cu mișcări mlădioase de beteală nevăzută prin frunzele copacilor, împletise văzduhul in ea și acoperise pămîntul cu un clopot uriaș de catifea transparentă. Ziua fusese obositor de caldă: spre seară un vînt răcoritor scuturase o ploaie repede. Noaptea astfel răcoroasă. Grădina se adincea intr'un clar obscur de vis întrupat intr'o năvală de ierburi ale căror frunze dantelate sclipeau turburător. Erau cind urzici cu frunze metalice, șerpuiri de hamei sălbătecit, între pomi, spumoase țișnituri de cucută sau largi brusturi cu foile de mătase clătită; totul se incilcea, se cățăra, se strîngea una cu alta și se tira pe covorul de mușchiu al pămîntului, tremura nedeslușit în freamătul tulpinilor și al vieții sevelor sub clarul albastru de lună strecurat pînă la ele. Din cind în cind se ridica freamătul unui sgomot ușor, ca o respirație a verdeții adormite și zefirul se ducea mai departe, apoi, ca să turbure în fugă pacea cine știe cărui cuib de pasări strînse la subsuoara crengilor singuratece ale copacilor. Dănăilă fusese cuprins de una din acele nostalgii ale țăranului venit în oraș fără să se fi putut deprinde cu noua lui stare. In sufletul lui cîntau colinele șerpuitoare ale locului de obîrșie; vedea într'o noapte ca aceasta vitele întorcîndu-se agale dela pășune, pe linia satului; mirosea, printr'o reminiscență prietenoasă a simțurilor, lucernă proaspăt cosită, sau asculta cuvintele de voe bună, încrucișate din poartă în poartă, ale flăcăilor și ale fetelor. Trupul lui căuta în iarba în care se tăvălea, sub copacii pe care îi sorbea, în umezeala pămîntului și în răcoarea nopții, însuși satul care îi lipsea. Sunetele rupte întîmplător din flaut desăvîrșeau acest alean. Flora se apropie binișor și îl atinse pe umăr. Dănăilă nu se mișcă. Se mulțumi să întoarcă spre ea capul și, cu rîsul lui mut, arătîndu-și dinții albi fără să scoată măcar un singur sunet, o măsură de sus pînă jos cu valul cald al unei priviri cercetătoare.

— Ce mai este cu tine, măi?

— Bine!

Era răspunsul lui obicinuit în legătură cu sine. Flăcăul acesta nu cunoștea nimic din complexitatea verbală a orașului. Pentru el a fi fost bine sau a fi fost rău era tot una; lucrul de căpetenie era acela de a fi. Și simțea că este, în clipa aceea, cu toți porii ființei sale. Nu își da seama dacă existența lui se așternea, printr'o dureroasă încordare, în spre un trecut pe care îl dorea fără să știe cum, dar îl simțea organic în el, sau dacă, fără știință, gonea spre cine știe ce neprincepută și nouă alcătuire de lume viitoare; dar răcoarea nopții, dar liniștea dimprejur, dar iarba în care se îngropase, dar faptul că noaptea era a lui, toată, pînă în zorii zilei, alcătuiau toate împrejurările necesare vieții lui din ziua aceea. Flora apoi, care se afla lîngă el, era încă unul din cuvintele lui de existență. Și lucrul acesta însă păstra înfățișarea simplicității primitive a tuturor gesturilor lui. Nu vedea în ea anume nici carnația ei superbă, nici voluptatea inscrisă cu linii de foc în fiecare din formele ei, nici curiozitatea iscoditoare a ochilor și nici voința ei de a afla și de a cunoaște totul, care îi lumina figura cu o mobilitate de vîlvătae în vînt. Flora era, ca atare, un întreg desăvîrșit pe care nici nu vedea și nici nu bănuia că, și cum, ar putea fi disociat. Se bucura de prezența, de apropierea, de mîngîerea ei ca gîndacul de o rază de soare; intrase în alcovul de sevă al ființei ei ca o albină în floarea unde și-a făcut loc fără să îi mai pese dacă se simte bine acolo din pricina polenului, al jocului razelor de soare în culorile petalelor, sau al adăpostului de vînt pe care corola dimprejur i-l ține, și se găsea de minune. Se mulțumi, astfel, să tacă și să o privească întreagă.

— Dece stătuși, măi? din fluer? întrebă, ca să spargă tăcerea dintre ei, Flora.

— Ia ascultă cum picură cișmeaua.

— Dă-o naibii de cișmea! răspunse supărată Flora. Toată ziua picură.

Dănăilă, drept răspuns, duse fluerul la gură și încercă încăodată cîteva sunete; băgă de seamă însă că din pricina aceasta nu mai poate privi la Flora și îl lăsă supărat în jos. Prin mintea lui fulgeră atunci ca un început de idee gîndul că fusese îmbiat să cînte și puse din nou mîna pe fluer; simți însă din nou că îi lipsește Flora, pe care nu o putea privi așa cum sta decît dacă, în acelaș timp, nu ar fi și cîntat. Hotărî atunci, cu oarecare părere de rău, să schimbe de poziție și, cu un gest lenevos și totdeodată și prest, se întoarse, sprijini spatele de un pom și, rămînînd cu picioarele tot în iarbă, întinse dela șezut înainte, își puse fluerul în poală și învălui cu o privire liniștită și sigură pe Flora. Aceasta se uită la el cu un simțămînt pe care nu și-l putea lămuri. Simțea una din a-

cele frumuseți rustice, a cărei putere de vrajă o adulmeca poruncitoare, în Dănăilă. Indeletnicirile ei de fată în casă, deprinderea de a vorbi cu stăpînă-sa, care îi explicase multe și mărunte asupra vieții, asupra naturii, asupra firii omenești, i-au dat oarecare noțiuni pe care spiritul ei de iscodire, legat de o firească feminitate, le așezase după oarecare norme și mai ales le sporise în liniile lor generale. Avea, de pildă, ideile ei lămurite despre frumos și despre urît, despre bine sau despre rău, care, oricum, conteniseră de a mai fi doar în chip papagalicesc ale ei. Cele potrivite, poate, firii ei fuseseră smintite din albia lor de curgere și îndreptate spre un fel de orășenism încă destul de îndoelnic, dar destul potrivnic simțămintelor ei de obîrșie. Dănăilă era, din această pricină, pentru ea, un mister. Nu mai putea spune că este frumos din pricină că o idee de frumusețe începea să fie legată și de aceea de delicatețǎ a formelor, sau, cel puțin, numai de curățenia vestmintelor. Simțurile ei însă găseau caracterul ideal al unei frumuseți care o copleșeau în ciuda ei, în Dănăilă. Flăcăul acesta se purta țărănește întru totul, dela cea mai mică a lui apucătură, dela exclamațiile cele mai monosilabice și pînăla îmbrăcămintea, rămasă aceeaș, cu care plecase de acasă: lucrul acesta ar fi fost să fie un cuvînt mai mult de a-l ocoli și totuș găsea cu atît mai multă nevoe de a se apropia de el.Inţelegerea ei se oprea chinuitor cîteodată pe marginea acestui paradox. Dănăilă nu avea, în schimb, nevoe de nici un fel de lămurire. Flora era pentru el Flora așa cum o pară este o pară; avea nedeslușit simțămîntul că nu era încă deajuns de coaptă pentru a o culege și aștepta, fără să se gîndească măcar că așteaptă, vremea prielnică pentru a întinde mîna, pentru a o rupe din pom și pentru a o băga în sîn. Era un sfîrșit de care nu se putea îndoi, și cu care nu își da osteneala vreunei bătăi de cap. Pentru el nu era nimic mai firesc. Flora era dintr'un sat cu el, locuiau, într'un fel, acelaș loc în București și urma să se înapoeze împreună la țară. El avea pogoanele lui și pe ale ei Flora. El strîngea bani cu oltenitul, iar ea cu serviciul în casă. De îndată ce vor fi socotit că au deajuns, vor pleca. Simți însă, în clipa aceea, ceva străin între ei și, ca și cum și-ar fi dat seama de pricina îndepărtată a acestei stingheriri, cu siguranță fără greș a primitivului, luă fluerul în mînă și, arătînd spre fereastra odăii lui Drăcea, întrebă:

— Și boerul acesta nou tot ca cuconița îți zice?

— D'apoi cum?

— Ce vor fi avînd oare cu toții de-ți smintesc așa numele, Floareo?

Era un vechiu necaz al lui Dănăilă. Trupul lui, mai mult decît mintea, găsea în această schimbare a numelui un vicleșug al orașului împotriva firii țărănești a Floarei. Faptul

acesta îl necăji parecă pe sine însuși și îi făcu să ducă re-
pede flautul la gură și să înceapă dintr'odată să cînte. Ge-
stul se ridicase din el, din adîncul lui, ca o superstiție, sau
ca o vrajă cu care ar fi voit să înconjoare și să înlăture o
primejdie; îl făcuse, firește, în chip organic și fără nici un
gînd. Inciudarea lui trecea însă întreagă în melodia olte-
nească pe care o urmărea din fluer și se răspîndea prin no-
tele ei tărăgănate, prin fraza muzicală reluată mereu, dar
tot mai repede de fiecare dată, prin ritmul tot mai strîns, în
adîncul întreg de aur și de argint al nopții călăuzite de lună.
Sufletul omenesc e o zînă care schimbă un pai în diamant și,
sub bagheta ei vrăjită, palatele fermecate se deschid ca flo-
rile de cîmp sub inspirația caldă a soarelui. Cîntecul era în
temperatura nopții și în strălucirea ei era. Văzduhul era a-
coperit cu cîntecul și totul mirosea a cîntec. Cîntecul avea o
viață, era întocmit, se solidifica, umbla, cugeta, luînd înfăți-
șerile și asculta toate capriciile.

Drăcea, din umbra odăii lui, cu fereastra deschisă, ascul-
ta. Auzise dela birou fluerul și trecuse în odaia de culcare, bi-
nișor, pentru a nu fi văzut și pentru a nu stingheri și, îmbă-
tîndu-și auzul, privirile și sufletul, cu mirajul acesta, avea
impresia că ideile omenești, că simțămintele lui, sunt ființe
organizate, vii, întregi, neatîrnate, trăind într'o lumea nevă-
zută și care acționează cu puteri mai presus de ale noastre
asupra gîndului, asupra sufletului, asupra destinelor omului.

O lună neașteptată țîșnise printre copaci și trunchiul de
lîngă cișmea împinse înainte, pe iarbă, umbra unui faun,
parecă, cu fluerul în gură; era rezimată cu spatele de pom,
umbra lui Dănăilă. Un buchet întreg de regini mitologice îs-
bucni de jur împrejur. Leda se răsturnase sub o lebădă, iar
Europa își frămînta goliciunea pe crupa unui taur; o căpri-
oară cu coarnele de aur se cabra sub mîna Artemisei; toți po-
rumbeii pămîntului roiau pe sînii de zăpadă, pe umeri și bra-
țele la fel, ale Afroditei și o bufniță albă ca spuma mării
veghea pe creștetul feciorelnic al Atenei. Flora, fără să știe
cum și nici pentruce, cu atribute din sufletul ei, simțea doar
că desăvîrșește făptura embrionară a lui Dănăilă. Ființa lui,
în lumina aceasta, ca sub o înrîurire vrăjitorească, lăpădase
haina obicinuită, crescuse, se luminase și, ieșind din crisalida
negricioasă de pînă atunci, îmbrăcase înfățișeri fantastice.
Ca un flutur, apoi, nounăscut, în jocul razelor de lumină, se
făcu, asemenea unei voințe proaspete de viață, imperios. Flo-
ra, fericită de această transfigurare, ridică fără vrere brațe-
le în sus, deasupra capului, și simți că piciorul îi schițează
singur, un joc, poate necunoscut dar, totuș, familiar memoriei
ancestrale a mușchilor ei, pe iarbă.

Drăcea se uita buimăcit. Un freamăt de frunze sfîșie tăce-
rea, ca un nechezat nedeslușit, și o herghelie sălbatecă trecu

în galop, cu spinările sidefate de apele lunii, pe deasupra. Frunzișul se cutremură și umplu dintr'odată grădina cu ropot de cai; goana lor o brăzda din toate părțile cu sgomot de crăngi rupte. Alergau la întîmplare, cu pieptul alb de spumă, cu coamele și cozile în vînt, înghesuiți împrejurul celui mai bătrîn dintre ei, pe grupuri și se luptau, furioși, între ei. Cuiburile se deșteptau, între copaci, înspăimîntate. Flora asvîrlea cu privirile flacări îndrăsnețe, iar gura ei roșie, întredeschisă în fericirea unui surîs fugarnic, trimitea sărutări închipuite nopții. Înfățișarea ei puternică dar elastică se topea în imaginea unui crin care dansează. Sînii și brațele păreau corola amețitoare a florii. Era, totuși, voinică și dacă vioiciunea ei presupunea ușurința panterii, bărbăteasca eleganță a formelor, întrevăzute în vîrtejul jocului, făgăduiau, în schimb voluptăți sfîșietoare. Toate înfățișerile treceau în masse compacte, ca niște fulgere, pe figura ei mobilă. Era o statue colosală, căzută aici depe frontonul cine știe căruia templu antic. Drăcea se gîndea, în clipa aceea, la o tragedie de Shakespeare, în care bucuria urlă, în care dragostea are ceva sălbatec, în care magia grației și flacăra fericirii se împletesc, în arabescuri ciudate, cu sîngeroasele salturi ale urii; monstru care știe să muște și să mîngîie, să rîdă ca un diavol, să plîngă ca un înger, să adune într'o singură strîngere tot farmecul femeii, pentruca tot în aceeaș clipă apoi, să își sfîșie carnea, să își sfărîme amantul, să se prăbușească singură ca un popor întreg răsculat. Delir neașteptat străbătea cuiburile de pasări în ramuri și ceva îndepărtat ca un muget de cerbi în clarul de lună turbura văzduhul; un flux de sevă caldă trecea pe sub coaja copacilor și gemetele înăbușite umpleau frunzișul lor. Pașii ei împletiți pe melodie se ridicau ca un sbor de turturele în tristețea aprinsă a nopții și, parecă în pămîntul dintr'odată spart de țîșnirea, ca niște fîntîni arteziene, a unor tulpine închipuite de asfodele și de clopoței, sub o risipă buimăcitoare de vițe și de agățătoare, mustea o revărsare de viață, de ierburi înebunite, de flori deschise în mijlocul unui concert îndrăgostit și nebunesc de privighetori care se întreceau în sonorități neașteptate, grave, turburătoare.

Flora juca minată mereu de plăcerea de a întîlni cu fiecare mișcare privirile ațintite asupra ei, ale lui Dănăilă; simțea în jurul trupului fluid ca valul sforțarea simțurilor lui de a o prinde și de a o fixa într'una din clipele unice ale acestei înfățișeri de extazuri succesive. Bineînțeles că puterea ei de analiză nu era în stare să găsească formula simțămintelor încercate. Aceasta este însă minunea nemăsurată a dragostei. Se ridică proaspătă, neștirbită, desăvîrșită, pretutindeni unde ia naștere. Între salutul luminos a două stele care se caută și între cîntecul greerului care chiamă noaptea, în

pădure, o tovarăşe stingheră ca şi el; între flecăreala inflăcărată a două ființe într'un iatac şi între potirul unei flori care se deschide înfrigurat hazardului unui vînt pentru a primi polenul altei flori contrarii, există, în natură, deplină identitate. Flora era, astfel, rînd pe rînd, stea în căutarea unei ciocniri fecunde cu altă stea; era floarea deschisă polenului purtat pe aripele vîntului; era tigroaică mînată pe arşița tuturor nisipurilor de urmele unui tigru, mereu înainte. Jocul ei contenise de a mai fi un simplu şi convențional ritm jucăuş, pentru a se preface într'un act organic, nu numai al muşchilor trupului, ci şi al sîngelui, al inimii, al creerului ei.

Dănăilă rîdea mereu şi dinții lui albi, în timp ce cînta, străluceau ca sideful în lumina lunii. Nu rîdea, bine înțeles, în chip obicinuit. Rîsul i se risipise pe față ca o flacără mută, dar plină de viață, îi alerga în priviri, îi crispa cu voluptate degetele minii pe fluer, dealungul brațelor îi aluneca cu puterea unui fluid magnetic şi îi scutura trupul cu voluptăți mai presus de puterea lui de a pricepe.

Drăcea nu putu să îşi mai susțină inima încărcată ca un vas de argint cu miresme prețioase şi se lăsă uşor pe un scaun din fața ferestrii, pentru a nu mai urmări decît lăuntric pe Flora şi pe Dănăilă. Vedea în adîncul apei lui sufleteşti o zînă a florilor fluturînd ca o libelulă şi ca o sărutare în vînt; era vie ca un fulger şi ca el țîşnită din cer, nefăcută dragoste în principiul ei de totdeauna şi de pretutindeni. Imbrăcase cine ştie ce trup de flacări, sau însăşi flacăra, pentru ea, se întrupase o vreme. Asculta freamătul aerian al aripelor ei şi aştepta, cu un fel de teamă, clipa cînd, ca un vultur de aur ar fi să cadă şi asupra lui; mîna i se crispă atunci în nevoia de a trece fantezistă prin aurul vaporos al părului ei, sau de a cînta pe cordele nevăzute ale acestui trup minunat, dar se stăpîni cu putere. Inaintea lui avea acum o figură albă, artificial izvorîtă din adîncul de argint al clarului de lună, ca un fruct al apelor şi al stelelor, ca un capriciu al nourilor şi al văzduhului. Rînd pe rînd silfidă şi ondină, ființa ei sbura ca un cuvînt căutat zadarnic în valurile repezi ale unei memorii răzvrătite; se plimba printre ramuri sau da din cap cu creştetul de argint al plopilor; îşi desfăcea în vînt cutele nenumărate ale rochii, sau arunca în aer, ca un jongleur minunat, cercurile nenumărate de raze ale aureolei din jurul frunții. O naiadă cu ochii albaştri se ivi atunci în apa luminoasă a nopții, ca pe marginea unui lac şi un tremur nebunesc scutură umbra cu picioare ca de capră, îngropată în iarbă, a lui Dănăilă. Drăcea simți bătăile unei încordate aşteptări în inimă. Pani mititei răsăriră din toate părțile, cu urechile ciulite şi se svîrliră în lacul de lumină şi de iarbă din jurul cişmelii; surorile lor se speriară în fundul

apei răscolie de ei. Oreade veneau cu brațele încărcate de ciorchini negri de struguri şi se ascundeau în valuri de teama divinităților lascive ale arborilor. Un cor de satiri şi de tovarăşe umede de ale lor se alcătui lîngă cişmea. Nimfele atunci țîşniră ca nişte libelule pe unde şi rîsetele lor de argint umplură grădina; se întreceau care mai de care, sigure de a scăpa din mîinile nepricepute în a înota ale acestor zeități, în a vîrî la fund satirii; ei socotind zadarnic că le apucă trupul lunecos în brațe, strîngeau, în locul lor, la sîn sfărîmături de valuri.

Lyda văzuse biroul lui Drăcea luminat şi uşa de perete şi venise să vadă ce se întîmplase; negăsindu-l, aruncă o privire şi în cealaltă odae şi zări, în acelaş timp şi extazul chiriaşului cît şi jocul din curte. Intre aceste două capricii ale nopții rămase țintuită locului, în uşă. Dănăilă simțea întreaga lui putere şi simțimîntul acesta îi sporea, parecă, material, ființa. Fluerul i se părea o jucărie cu care făcea să joace şi lumea toată odată cu Floarea; şi de aici siguranța şi o mulțumire răcoritoare ca o bae rece, după o zi călduroasă, seara, într'un lac limpede, ca un smarald rătăcit, de munte. Instinctul îl țintuise locului, într'o nemişcare de statuă de marmoră, cu spatele rezimat de trunchiul copacului. Un glas lăuntric îi spusese să nu se mişte, pentru a nu turbura vraja binefăcătoare a clipelor acestora pline, ca o zăcătoare toamna, de mustul ameţitor al plăcerii în fierbere. Lyda simțea şi ea ceva din prestigiul rustic al lui Dănăilă. Cîntecul lui se scurgea în sufletul ei ca o sevă prea groasă a pămîntului, ca o beție nouă de vin viscos şi dulce, de struguri graşi de orient. Nu era în el nici lumină, nici formă, nici melodie; era putere doar de neinvins, ritmică, fără început şi fără sfîrşit, ceva ca însăşi viața, sau ca timpul, în care se simțea prinsă. Dănăilă ca ins, nu mai avea nici o înfățişare; era însă un cuvînt al ei de a se înapoia, poate, sieşi, şi esenței ei şi de a se desfăşura, apoi potrivit legiuirilor ei fireşti. Incercă dorința să sboare cu Flora de mînă într'o aceeaş enigmatică şi turburătoare horă. Se uită la Drăcea şi simți ca o muşcătură de inimă; nu ştia cărui lucru se atribue extazul lui. Se gîndi că poate nopții; că poate cîntecului vrăjitoresc al cişmelii, care picura îndepărtat şi cristalin ca o muzică a stelelor; poate fluerului lui Dănăilă, jocului Florii, sau tuturor acestor lucruri la olaltă. Imprejurul lui fremăta sborul de mătase al unor gînduri, preocupări sau idei, din viața cărora se găsea cu desăvîrşire lipsă. Simțămîntul acesta îi lăsă un gol dureros în suflet şi o făcuse să se vrea prinsă în jocul de spumă şi de aur al Florii. Intuiția femeească îi spunea că pînă la urmă nu era vorba de nici unele din cele mai adineauri căutate de ea, ci de un ansamblu fericit de lucruri îmbinate în sensibilitatea mereu trează şi neschimbătoare a firii lui Drăcea.

Il cunoștea destul de bine pentru a nu se înșela în această privință. Putea, de pildă, să petreacă, să umble, să se odihnească, sau să mănînce, fără, în aparență, altă preocupare decit aceea de a mînca, odihni, umbla sau petrece; fiece lucru însă sfîrșea prin a deveni hrană spiritualității lui și a se integra, transfigurat, ei. Era astfel o nouă experiență de viață pe care o adăoga celor de mai înainte. Nimic nu izbutea, în acest sens, să îl sustragă pornirii de a se spori prin scrutare și prin închipuire. Creerul lui era un uriaș stomac gata să înghită deopotrivă bolovani de granit negru sau nuferi albi de apă; poveștile orientale cele mai ciudate ca și faptele diverse cele mai ieftine; să se hrănească deopotrivă cu propria lui substanță ca și cu cele mai rare sucuri extrase vieții din afară. Orice lucru sfîrșea prin a-i spori capacitatea lăuntrică, prin a-i mări mobilitatea, prin a-i ascuți puterea de asimilare a lumii sub toate înfățișerile ei. Și se trezi, în urma acestei analize, cu un fior dealungul șirii spinării. Firea aceasta lacom de optimistă îi displăcu; luminozitatea judecății lui, sensibilitate imaginilor vorbite sau scrise, opera și, pînăla urmă, însăși ființa lui fizică, o supărau. Un fel de încordare surdă și fără scop îi alerga prin vine. O clipă după aceea însă întîlni un simțămînt protivnic. Drăcea îi apăru ca un martir al propriilor lui atribute. Iși închipui goana omului acesta după o fericire reală, de sine stătătoare, în stare să dea trup în sufletul lui uneia măcar din clipele fugare ale închipuirii în care îngropa rînd pe rînd fiece prilej de înfăptuită bucurie, și îl găsi adînc nefericit. Insăși îndeletnicirea lui de scritor o îndreptăți în felul acesta. Un simțămînt de milă flutură atunci pe deasupra frunții acestui om care nu izbutea să aibă, din viață, pentru el, ca bun adevărat, decît ceeace va fi ajuns să prindă pe hîrtie, în scris. Un gîndac în iarbă, sau o furnică ostenind să ducă bob de grîu de trei ori mai mare decît ea, au cuvînt să se simtă nemăsurat mai bine decît el. Lipsa de cercetare mintală a actului însemnează putința de a se da cu deplinătate și de a nu turbura o plăcere adevărată cu jocul himeric al prefacerii ei în imagină și în controversă. Dănăilă îi apăru, ca atare, simbolic și uriaș, iar încăpățînarea cu care urma să cînte, ca și Flora, care nu contenise o clipă măcar dea juca, s'au fost așezat în sufletul ei ca o covîrșitoare și neprefăcută putere de a grăi a firii întregi.

Lyda simțea carnea strivită pe ea. Orgoliul femenin suferea ispașa propriei lui zădărnicii. Ar fi fost fericită să nu fi avut nici un fel de știință despre strălucirea unui trup socotit acum de prisos sau să nu fi auzit nici într'un chip cîntecul de aur al cărnii ei înfiorate. In minte îi scîntee imaginea unui diamant. Piatra aceasta zadarnică, a cărei strălucire mincinoasă e sortită să nu dea nici lumină și nici căldură, îi fulgeră o clipă pe dinaintea ochilor, se învîrti însăși ca un glob uriaș de flacără înghețată, schimbă într'o singură clipă toate fețele, toate luminile, toate mlădierile și luă înfățișarea lui Drăcea. Inchise ochii și așteptă. Simțea, totuș, o stîngăcie turburătoare în fața strălucirii lui stăpînite.

— Poate, se gîndi ea, nu este decît un fel aparte de a stăpîni lumea și de a gusta viața. Nu este, totuș, asta! adăogă ea numai decît. Este vorba acum de cu totul altceva. Dănăilă și cu Flora au dezlegat dintr'odată o problemă pe care alții o caută fără rost, cu prețul întregii vieți de dureroase sforțări mintale.

Și rămase gînditoare. Drăcea urmărea mereu, din fereastră, viziunea lui lăuntrică, și jocul ritmic al lumii sufletești cu lumea din afară, și urma să pună aripi de fluturi mari cît noaptea imaginilor cu care își investmînta simțămintele. Lucrurile goneau înainte și căpătau necontenite și schimbătoare plenitudini. Tresări însă dintr'odată cu toți nervii, căscă ochii mari și rămase numai suferință și numai dorință, tot.

Flora se opri neașteptat și, rostogolind capul pe genunchii lui Dănăilă, spuse rizînd de oboseală și de fericire:

— Nu mai pot!

Dănăilă o ridică atunci de umeri în sus și o sărută lung pe gură. Fața lui, neschimbată, urma să ridă cu toată lumina lumii și dinții să strălucească în două șiruri de fildeș tînăr.

— E Pan și nimfa Sirinx! exclamă el trezindu-se deodată.

Un foșnet repede de rochi în spatele lui îl făcu să se întoarcă. Nu văzu însă nimic și rămase, din pricina aceasta, uimit. Se trezi însă că răspunde inconștient unei întrebări pe care nu și-o formulase încă niciodată, dar pe care o găsi în el ascunsă și șopti:

— Așa este. Dumnezeu a dat odinioară pămîntul în judecată și pămîntul a răspuns: dece te-ai supărat, Doamne? Ce vine dela tine ese din mine. Și s'a făcut atunci tăcere adîncă la judecata cea mare! adăogă cu pietate Drăcea.

N. DAVIDESCU.

■

BAIATUL POPII*)

TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE

Alegerea, în adevăr, mergea „strună", cum spusese Petrache Ianulea. Satele veniseră dis de dimineaţă, fiecare comună cu primarul şi cu jandarmul în frunte. În faţa cârciumei lui Hristea Zamfiroiu, se ivise ca din pământ Petrache Ianulea:

— Bună ziua, băeţi... Ce sat sînteţi dv.?

— Mihălceni!

— Bravo... Ei, staţi aci, pînă vă vine rîndul la vot. Iacă, e iarbă verde, e umbră... Odihniţi-vă, băeţi! Ia vezi, primarule, că li-o fi sete băeţilor... Dă-le cîte-o ţuică şi un sfert de pîine...

Circiuma lui Hristea Zamfiroiu era închisă, fireşte, cum scrie la carte. Adică, obloanele erau trase. Dar pe din dos, ieşiau mereu „chilele" de ţuică şi „sferturile" de vin, care erau trecute în contul lui Petrache Ianulea. După Mihălceni au venit Pueştii, după Pueşti a venit Roiul... pînă cînd s'au strîns acolo, pe pajiştea din faţa circiumei, toate satele care trebuiau să voteze la „secţia" Murgeni.

Ţăranii şedeau pe iarbă, vorbiau între ei şi îşi aşteptau rîndul. Dar vremea trecea şi rîndul nu le venia. Soarele se ridicase sus, pe cer.

— Ce sat votează acuma? — întrebă unul.

— Nu ştiu...

— Te pomeneşti că nu votează nici un sat!

— Mai ştii?

— Cum să nu voteze? — întrebă unul mai dîrz. — Trebue să votăm. E dreptul nostru.

Alţi doi-trei prinseră curaj. Murmurul vocilor spori. Dar Petrache Ianulea, care se învîrtea ca un sfredel între localul de votare şi circiuma lui Hristea Zamfiroiu, răsări deodată în mijlocul grupului de nemulţumiţi:

— Ce e, băeţi? Cine v'a spus că n'o să votaţi? Care e mincinosul, care e ticălosul care vă asmute astfel?

Ţăranii se codiră. Ianulea stărui:

— Să-mi spuneţi care! Vă rog... Trebue să-mi spuneţi... Se chiamă că e un agent provocator, care vă minte, ca să vă înfurie şi-apoi să faceţi cine ştie ce prostie, ca să fiu nevoit să chem jandarmii. Eu nu vreau să ajung pînă acolo... Care e mincinosul?

*) Fragment din romanul, care va apărea în editura „Adeverul".

Unul din ţărani îl arătă pe cel mai dîrz.

— Dumnealui...

— Bun... D-ta ai spus...

— N'am spus... Am spus că trebue să votăm, că e dreptul nostru. Atît am zis.

— Bun! Iacă, pentru că răscoli lumea, eu aş putea să mă plîng judecătorului, dar nu sunt om rău. Te iert... Primarule, ia mai adu mă un chil de ţuică pentru băeţii ăştia, că văz că s'au plictisit...

Votarea începuse tîrziu şi mergea greu. În grupe de cîte patru ţăranii porneau dela circiumă, la şcoală, unde era localul de vot. Acolo, judecătorul — un băiat tînăr, cu vocea de scapet — le lămurea cum să voteze, unde să pună ştampila. Apoi, intra fiecare într'o gheretă, citia anevoe buletinul, căuta lista partidului lui, căuta semnul, nu-l găsia, năduşia, se necăjia, se temea că zăboveşte prea mult şi intră în bucluc şi, în cele din urmă, punea ştampila unde nemeria.

Cînd se întorceau înapoi cei patru, care votaseră, porneau alţii. Timpul trecea şi cei mai mulţi pierduseră nădejdea de-a mai vota. Zadarnic căutaseră cei mai tineri şi mai dîrji să protesteze. De fiecare dată apăruse ori Petrache Ianulea, cu gluma lui şi cu chilul de ţuică, ori jandarmul fluturînd cravaşa în vînt, aşa, în glumă:

— Ţi s'a urît cu binele, băete?

În grupurile de ţărani, cei mai mulţi vorbeau despre arestarea popii Murgu.

— Dacă l-a luat pe el, se chiamă că ne-a luat capul... ne-a luat puterea. Ce să facem noi singuri, fără el? Nu vezi? Nici nu ne lasă să ajungem la vot...

Astfel căta un bătrîn să lămurească şi, parcă, să scuze lipsa de curaj a celor care stăteau acolo, între cîţiva jandarmi şi cîteva zeci de „chile" de ţuică.

— Ia lasă, moşule, că n'o fi moarte de om dacă n'om vota! — zise unul mai tînăr, căruia Petrache Ianulea îi făgăduise o pereche de boi, dacă va face propagandă pentru guvern. — Ai votat şi an şi-ai văzut că tot prost ne-a mers!

— Asta aşa-i! — vorbi altul, pentru care Ianulea obţinuse o amînare de bir.

Rînd pe rînd, cei pe care Ianulea îi cumpărase în taină, cei care aşteptau seara ca să-şi ia dela Ianulea petiţia cu aprobarea pentru bir sau pentru taxa şcolară a copilului sau pentru mutarea unui nepot dintr'un regiment în altul, — începură să se împrăştie prin mulţimea de ţărani. Ianulea îşi urmărea cu discreţie aceşti propagandişti. După atîtea chile de ţuică, în moleşala dimineţii de vară, vorba celor cumpăraţi de guvern cădea tocmai bine.

Cîte unul mai hotărît se împotrivea:

— Ba eu am venit să votez. Dacă nu, dece m'a adus aici? Să mă fi lăsat acasă...

— Las'că nu ți-a mers rău că ai venit! Slavă domnului, băuși țuică, mîncași pîine albă...

— Hă-hă-hă! — rîdea grupul. Și iarăși apărea Ianulea:

— Știu ce-ți lipsește d-tale: o țigară. D'aia ești necăjit. Iacă o țigară...

Din buzunarele fără fund, Ianulea scoase țigări și împărți în dreapta și în stînga, rîzînd, glumind.

— Eh! Nu-i mai bine cu Ianulea, decît cu popa Murgu? El nu vă dădea nici țigări, nici țuică... Mă băeți, ascultați-mă pe mine, mă: în politică să mergi cu ăl bogat, că ăla are de unde să-ți dea, mă, să nu te ții de coada săracului, că ăla iți cere tot el ție...

Unii dintre țărani clătinau din cap, cu neîncredere. Alții găsiau sfatul lui Ianulea foarte bun, dar nu îndrăzneau s'o spună.

Un automobil se opri, într'un nor de praf. Ianulea alergă într'un suflet la mașină. Nu cumva s'a strecurat vreun candidat al opoziției? Fiindcă el orînduise gardă departe, în cîmp, cu ordin să întoarcă înapoi toate automobilele opoziției.

Era d. Grigoriu, directorul băncii Carpaților, omul guvernului. Scund și gras, cobori anevoe din mașină, schimbă cîteva vorbe cu Ianulea și veni în mijlocul țăranilor.

— Noroc, băeți! Ia luați și voi cîte un manifest, să mai citiți pînă vă vine rîndul la votare.

O ploaie de manifeste, albe, galbene, vezi, se revărsară asupra pîlcului de țărani. Unele cu chipuri. Altele numai cu slovă tipărită.

— Ianulea, — zise candidatul guvernamental, — ai avut grije de oameni? Aștia sunt oamenii noștri, mă! Ii văd cam necăjiți... Ia să le mai dăm cîte-o țuică... Iute-iute, cîte-o țuică și o bucată de brînză, că li-o fi foame. Eu fac cinste.

Ianulea alergă să împlinească porunca. In lipsa lui, cîțiva se apropiară pe furiș de directorul Băncii Carpaților:

— Nu vrea să ne lase să votăm!

— Cum se poate? — se miră prefăcut candidatul guvernului.

— Zău! Votează cîte patru-patru, încet de tot, că pînă diseară n'apucă să intre nici două sute!

— N'aveți nicio grije... Ii dau eu ordin să votați toți. Votarea ține pînă după miezul nopții... Nu se închide, pînă nu votați toți...

Cînd se întoarse Ianulea cu țuica și cu mîncarea, candidatul îi spuse răstit.

— Ianulea, să nu aflu că a rămas un singur sat fără să voteze! Auzi?

— Am înțeles! — zise cu umilință Ianulea. Iar cînd plecă directorul băncii, le spuse țăranilor: — Vasă zică, așa e vorba! Eu vă dau țuică și țigări și voi mă pîrîți, ca să-mi facă observație... Biiine!

Țăranii citiră manifestele aduse de Grigoriu. In toate era vorba numai de popa Murgu și de fiu-său, Alexandru. Un desenator neîndemînatec îl desenase pe Alexandru scăldîndu-se cu o femee, care ar fi vrut să fie Lina Vagmistrului. Dedesubt, sta scris: „Iată pe băiatul popii cu treanța satului". In alt manifest, se spunea că — făcîndu-se o anchetă — s'a stabilit că popa Murgu a mîncat banii bisericii. Se preciza chiar că și-a achitat o poliță de treizeci de mii de lei, la Banca Carpaților, cu bani furați.

— Nu se poate! — zise unul din țărani.

— Cum nu se poate, vere, dacă scrie aici?...

— Mie mi-a spus părintele că a scăpat de beleaua cu banca și a plătit polița...

— Păi vezi!

— O fi plătit-o cu alți bani, i-o fi dat cineva...

— Cine să-i dea?

— O fi avut el niscaiva iconomii...

— N'avea para chioară, parcă d-ta nu știi!

Zadarnic căutau unii, foarte puțini, să-l apere pe popă. Cei mai mulți intraseră la bănuială. Tăceau. Se gîndiau. Cînd punea cîte unul o întrebare, celalt sălta din umeri, fără nici un cuvînt. Se vedea bine că toată massa aceia de săteni e frămîntată de acelaș gînd: „oare o fi adevărat?"

Atunci, sosi Ianulea, cu un vraf de jurnale:

— Iacă băeți... Au sosit jurnale dela oraș, cu trenu ăsta... Citiți! Ia și d-ta... și d-ta...

In „jurnal" — un jurnal de provincie, care apărea numai în timpul campaniei electorale — scria că popa va fi dat în judecată pentru banii furați. O sumă de amănunte, inventate cu destulă abilitate, veneau să confirme faptul.

— Vasă zică, scrie și la jurnal... O fi ceva adevărat...

Acum, nimeni nu mai avea curajul să ia apărarea popii. Cei mai îndrăzneți abia dacă mai spuneau:

— Om vedea cînd o ieși părintele din pușcărie...

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE.

■

LITERATURA POLONA MODERNA

E L E N A   E F T I M I U

In ajunul războiului mondial, pentru polonezii împrăștiați în diferite frontiere și pentru Polonia împărțită în multe părți, literatura a devenit un element de legătură, o hrană a sufletului, o continuare a evoluției spirituale a națiunii. A devenit un izvor din care geniul național scotea forțele necesare pentru a putea suporta timpurile de nenorocire și sclavie. Alte țări au avut în timpuri grele suverani și apărători. Polonia a avut poezia, poezia care a hrănit-o și i-a dat speranță și forță.

Polonia a renăscut. Un nou stat s'a format și o nouă literatură a înflorit. Un stat care s'a clădit de la temelii. O literatură care s'a văzut în fața unor noui exigențe, unei noui societăți. Polonia de atunci a trebuit să ocupe un loc pe terenul vieții colective contemporane, a trebuit să devie un focar de sentimente și de evenimente pentru Polonia deastăzi. Apare atunci tendința de a se valorifica tezaurele literaturii din trecut și a se găsi expresia artistică a nouei epoci. Plină de cultură franceză, întrezărim în literatura polonă un puternic sentiment umanitarist, o nostalgie și iubire proprie slavilor și în special polonezilor, în opera cărora se vede că Polonia care a suferit, suferă încă, o suferință care luată în sensul evanghelic a fost totdeauna unul din caracterele acestui popor nobil și eroic, care a știut mai bine ca oricare altul să transforme lacrămile în pietre prețioase și sîngele în poezie. Scriitorii dinainte de războiu au cerut ca Polonia să reînvie într'o aureolă de glorie, scriitorii de azi cer ca Polonia să participe cu cinste în Pantheonul culturii universale. Și într'adevăr numele romancierilor Zeromsky și Reymont de după războiu se ridică la aceleași culmi de artă superioară europeană, după cum s'au ridicat în poezie Mickiewicz, Slovacki și Krasinski, premergătorii revoluției din 1863 sau în teatru Vyspiansky, acum un sfert de veac. După războiu, proza este aceia care a dat mai multe talente. Romanul polonez de astăzi are pecetea naturalismului și a realismului, care i-a dat opere bazate pe documente, observații și analize psihologice, care au accentuat puternic individualitatea lor, tendința și dreptul omului la viață, la pasiune și la voință. Naturalismul lor care nu desleagă taina vieții veșnice, dă linia monumentală, estetică. Pentru ei, viața

se compune dintr'un mecanism al instinctelor moștenite și al raporturilor sociale. In naturalismul polon se simte influența lui Maeterlink, setea de fiori și dorințe noui, de inspirație și nevoia unui refugiu al sufletului și al spiritului. Romancierii de astăzi se îndepărtează de misticismul care i-a caracterizat în decursul secolelor și capătă un adînc interes pentru poporul care suferă, lucrează și luptă. Elementele psichice se îmbină cu realitatea și creiază opere tot atît de subtile cît și de brutale. Sufletul omenesc este reflectat în opera acestora. Opera lui Zeromski este strîns legată la început de viața, destinul și tragedia poporului polon iar după aceia de renașterea și independența lui. In timpul răsboiului este martorul atent al destinului polon. Cu o ireverență dureroasă se atinge de nenorociri și descrie oroarea lor. Simte tragica disproporție dintre om și destinul național care se desvoltă în ritmul cataclismelor. După răsboiu Zeromski pare că se mișcă fermecat în aerul liber al Poloniei renăscute. A scris romane inspirate de trecut, psichologice și sociale. Eroii romanelor sale palpită de înduioșare și milă, se luptă fără isbîndă cu mizeria morală și materială, dar duc o luptă pacifică de lucru și sacrificii, romane cari glorifică „divina muncă". Zeromski însuflețește obiectele materiale, adoră natura căreia îi dă o fizionomie omenească. Romantic prin sentiment și realist prin descrieri, vede viața sub un aspect tragic și eroic în acelaș timp. In opera lui, plăcerea de a trăi și groaza de viață se suprapun crud ca umbra și lumina. Nu le poate contopi într'un ansamblu armonios și găsi pacea sufletului într'o resemnare sau optimism ușor. Opera lui reprezintă un fel de testament patriotic pe care l-a lăsat moștenire țării sale pentru un viitor mai îndelungat. Prin intensitatea viziunei trecutului și prin sentimentul intim al realităților vieții, suggeră moștenitorilor săi locul unde trebuie să-și pună forțarea lor permanentă: în apărare și construcție. Acesta este aspectul occidental al gîndirii sale. Opera lui aruncă o privire vie asupra istoriei morale a epocei actuale, iar romanul este pentru el un document al istoriei morale.

Tot așa de interesant ca și Zeromski este Lad. Reymont, autorul acelui roman „Țăranii", un ritm al vieții și al pămîntului mamă, stăpînit de țăranul „Glebae adscriptus". Reymond a cunoscut bine durerile țăranului, sufletul lui simplu și visător, rău sau plin de credință. Eroul principal al romanului este satul polonez. Ceilalți scriitori și nuveliști poloni se inspiră din războiu, viața de pe front și prizonierat în Siberia. Astfel sunt Sieroszewski, Weyssenhoff, Kaden Bandrowski, acela care cu curaj și fără milă descrie durerile vieții individuale și colective. In genul lui André Gide este Ferd. Goetel, care cu o judecată sănătoasă

descrie lucrurile așa cum sunt, uneori chiar prea crud. Tre-
cutul Poloniei a inspirat pe Berent, un Flaubert al Poloniei,
care dă în romanul „Pietre vii” o sinteză a vieții medievale
și a epocei de azi, un simbol al eternei lupte între viață
și vis.

Unii romancieri descriu viața polonezilor din Ucraina,
alții se interesează de psichologia copilului. Nuveliștii ne
dau concepți satirice ale revoluției sociale, studii regiona-
liste; unora le place tristețea de la țară, altora veselia de
la oraș. Unii au concepții fantastice, haotice, cum este Anton
Lange care atacă aceleași teme ca Voronoff în scrierile sale,
alții sunt occidentali sau cosmopoliți prin gîndire. Fiecare
lucrare al lui Danilowski aprinde în tinerețea entusiastă
spiritul de sacrificiu, cucerirea bunului comun și triumful
final al acestuia. Foarte cunoscut publicului european și a-
merican este Ossendowski.

In ajunul răsboiului mondial, poeții poloni „en vogue”
sunt Przemycki și Kasprowicz. Przemycki a publicat un ciclu
de poeme consacrate „lumei care piere”, entusiasmului pri-
mitiv al unei rase noi, puternică și disperată, strigătului ei
ce se ridică de la pămînt spre a cădea din nou la el. In poe-
zia lui Kasprowicz, sufletul poetului și al omenirei vorbesc
înaintea absolutului. Ele blesteamă, se căesc și-și spovedesc
chinul și dragostea. In versurile lui se aude cînd vocea pu-
ternică a furtunei, cînd adierea vîntului ce se leagănă în
cîmpia polonă. Versurile lui s'au inspirat din pămînt, din
pămîntul acela care a fost scopul suprem al unei lupte fără
sfîrșit între Germania și Polonia. Versul lui apare ca un
aspect liric al acestei lungi bătălii, este expresia directă a
sufletului poporului polon, care cu toată intensitatea, adîn-
cimea și voința, uneori tragică, a luptat pentru existență.
Mai puțin rodnică se manifestă poezia Poloniei libere care
păstrează încă tradiția curentelor străine literare-artistice,
cum este futurismul care face pe poet să părăsească satul
și cîmpul larg deschis spre a se închide în zidurile orașului
și a cînta sufletul mașinilor. Acest curent n'a prins însă căci
se simțea în el un plagiat al creațiunilor cu totul străine po-
porului polon. Se formează mai multe curente: „poezia de
mîine” care a doua zi intrase deja în trecut, formismul care
cere crearea unui stil nou bazat pe concepția realismului și
a frumosului, expresionismul și dadaismul. Găsim în poe-
zia polonă și multă influență rusă a cărei ideologie este
strîns legată de principiile bolșevice, dar este o lirică ce con-
ține frumuseți nebănuite și o simțire adîncă, melancolică
și plină de vis.

In imnurile sale, Wittlin este avid de fericire, caută sco-
pul vieții, iubește pe om și întreaga lume, sezizează durerea

vieții omenești și se refugiază apoi de sgomotul lumii, pen-
tru ca în liniște să caute pe Dumnezeu.

Inspiratul Bederski și criticul poet Stur cunosc întrea-
ga literatură universală, culeg din ea frumosul spre a-l se-
măna pe cîmpul de inspirație al poeziei polone. Poeții po-
loni se grupează, unii, în jurul revistei „Mloda Polska”, alții
înființează revista „Piccador” care lucrează „pro arte et
studio”. Din această revistă s'a născut Grupa Skamander,
albumul poeziei polone de azi, la care colaborează cei mai
de seamă poeți. Skamander crede în ziua de azi. Nu vrea
să aducă nimic nou, căci noul îl aduce întreaga omenire.
Crede în veșnicia prezentului și în nemuritorul suflet o-
menesc. Skamander vrea ca lumea să simtă ziua de astăzi,
să arate bucuria răsăritului de soare și întristarea apusului.
Măreția artei nu stă în teme ci în forme simbolice sau vir-
tuoase, în rimă și ritm, în extaz de tablouri și muzicalitate.

Iaroslaw Iwaszkiewicz, fiul sentimental al stepelor u-
craniene și ironicul judecător al oamenilor și al forțelor lor,
este poetul pentru care sensul vieții nu stă în bucurie sau în
strigăte, ci în suferință și veșnică așteptare.

E interesant Tuwim cîntărețul bucuriei și al tinereții e-
xuberante care nu cunoaște obstacole și rupe în calea ei
ori ce barieră. Farmecul poeziei lui Tuwim influențează
astăzi pe tinerii poeți, iar desvoltarea liricei lui este și des-
voltarea liricei polone. Trebuie amintită și grupa Trzy Salvy,
condusă de proletariști, preocupată de capitalism, de bur-
ghezie, de lupta ei cu proletariatul și credința în victoria ei
finală. Principiul lor este: să biciuim cu cuvîntul, să lovim
cu cîntecul, să batem pînă la moarte.

Miller și Emil Zegadłowicz sunt conduși de principiul
artei libere de orice tendință, iar în imnurile lui Galuszka
se poate vorbi de un panteism. El vede la fiecare pas prezen-
ța lui Dumnezeu care îmbrățișează pămîntul, tezaurul bogat
și frumos. Toate aceste reviste au acelaș scop: lupta revolu-
ționară cu trecutul, glorificarea prezentului și apoteoza vii-
torului.

Literatura dramatică polonă contemporană prezintă o
întreaga serie de genuri, dela farsa zburdalnică și tipul piese-
lor de bulevard la piese à thèse, și de la comedia filosofică
la tragedia profundă.

In ajunul și în timpul războiului mondial, teatrul era re-
prezentat prin dramele romantice ale lui Mickiewicz, Slo-
wacki și Krasinski care alternau cu ale lui Wisppianski, pie-
se în cari se face apologia războiului. După războiu, autorii
dramatici au înțeles că este timpul să părăsească tipurile și
evenimentele născute din vîrtejul acestuia și să se întoarcă la
sufletul omenesc.

După realismul rafinat a lui Kissielewski începe domnia

individualismului cu Przybyszewski, dramaturgul urmărit mereu de acelaș principiu că odată ce oamenii sunt în joc în mâinile fatalității, ceia ce trebuie să studiem nu sunt faptele lor, ci atitudinea sufletului în fața absolutului. In piesele lui Tadeusz Rittner surâsul sceptic se unește cu emoția, grotescul cu puterea dramatică, realismul cu poezia. Krzywoszewski nu crede în tragediile cu suferinți adînci, privește sceptic ideologiile profunde. E preocupat mai mult să distreze pe spectatorii săi. Majoritatea pieselor sale amintesc comediile franceze pline de spirit și zîmbete incîntătoare.

Dramele satiricului și pamfletarului Adolf Nowaczynski, cu toată copia naturalistă a vieții sunt pline de dramatism, observație și nerv, iar în comedie are ceva aristofanic. Rol de seamă în Teatr Polski îl are Carol Rostworowski, care dela simbolismul complicat al pieselor „Iuda Iscariotul" și „Caligula" trece la drama naturalistă scoasă din viața poporului.

O personalitate fină este W. Grubinski, autorul multor piese paraloxale, cu concepții uneori prea îndrăznețe, cu mult spirit și intelectualitate. Drama istorică este mai mult o interpretare obiectivă a momentelor tragice ale istoriei, decît talente mari.

In ultimii ani, arta dramatică polonă a lua o mare desvoltare. Unii din dramaturgii mai bătrîni își petrec timpul retrași la țară, spre a analiza enigma vieții și misterele existenței, probleme cari preocupă în special pe gînditorii slavi. Alții caută frumusețea în adevăr ca și în greșeală.

O contribuție de seamă în literatura modernă polonă o aduc și scriitoarele polone de care vom vorbi cu altă ocazie.

Toți scriitori poloni de azi caută să aducă idei și formule noui, pentru ca „Polonia restituta" de astăzi să se bucure de aceiași faimă de care s'a bucurat pe vremea lui Mickiewicz.

ELENA EFTIMIU.

CREPUSCULUL COMPOZIȚIEI IN EPICĂ?

L I V I U T E O D O R U

Georg Brandes făcea odată — trebuie să fie mulți ani de atunci — o serie de observații în marginea unui roman de tinerețe al lui Iakob Wassermann. Romancierul german era acuzat de neștiința compoziției, mai întîi și mai întîi — ceiace lasă, în cazul unui material bogat de viață pulsînd viu, impresia de stufos. Și Georg Brandes conchidea cu o categorisire, atît de dragă criticei dogmatice de odinioară. Romanul lui Wassermann este numai artă — artă. Tonul pejorativ se subînțelegea. Indreptățire estetică ar avea, după Brandes, numai arta-natură.

Stai și te miri cum un raționalist și științist de mare faimă ca Brandes poate deprecia totuși arta-artă, arta artificială, adică, arta făcută și estetizantă. Numai că nu înțelegem bine în acest caz cum se face că totuș Wassermann e lipsit de compoziție, rezultatul tocmai al deliberării raționale. Observația e justă și pentru romanele de mai tîrziu ale lui Wassermann — *Chrisharn Wabuschoffe* sau chiar admirabilul Gäusemännchen.

Diagnosticul și explicația par puțintel ciudate. Ce ar fi atunci arta-natură? Brandes răspunde singur: ceiace nu e în acord cu judecata sănătoasă *(der gesunde Menschenverstand)* Ne-am lămurit acum. Rațiunea și natura sunt perfect reversibile, iar una e oglinda celeilalte, susținea vechiul intelectualism. Nu trebuie să ocupi numaidecît poziția dimpotrivă ca să descoperi aici eroarea. Ba am spune aproape că adevărații raționaliști sunt adepții artei-artă, pentru cari esteticul începe din clipa organizării materialul amorf, nu neestetic ci aestetic din natură. Cum se face totuș că o felie din natură, un peisaj bunăoară pare frumos, a explicat Benedetto Croce tocmai prin existența lăuntrică a unui unghiu de viziune specific, care el abia conferă caracterul estetic. De aceia frumosul din natură trebuie întotdeauna descoperit de artiști, căci omul de rînd nu-l recunoaște fie el chiar posesorul unei judecăți sănătoase. Problema începe, deci, să se complice, deși e foarte simplă. Dreptatea nu e, însă, de partea lui Brandes. Căci pentru el dezordinea, psihologia bizară a personagiilor nu sunt ceva firesc, ci forțat, voit de autor. Dacă s'ar fi supus, școlar ascultător,

regulilor compoziţiei. Wassermann reuşia intr-o arhitectonică lineară şi simplă să facă artă-natură. Ceiace a realizat nu e decit artificial, artă-artă, sub influenţa unui estetism regretabil şi neraţional.

In încheierea gloselor sale critice Brandes se îmbarcă însă, în aventura spirituală întotdeauna periculoasă care e pronosticul. Pentru criticul danez întreaga literatură germană suferă de faptul că nu urmăreşte suficient romanul francez, impecabil sub raportul compoziţiei. Cu alte cuvinte: romanul german va trebui să meargă la şcoala compoziţiei franceze, spre a promova examenul estetic.

Am spus noi din primele rînduri că observaţiile lui Brandes trebuie să fi fost scrise tare de demult. Citite astăzi nu-ţi poţi reţine un zimbet compătimitor pentru biata speculaţie critică, expusă odată şi odată contrazisă de faptul literar concret.

Căci, cu tristeţe şi nu fără melancolie trebuie să constatăm că evoluţia literară l-a infirmat ireverenţios pe Brandes. In loc ca romancierii germani să se fi convertit la compoziţie, cei francezi şi-au pervertit-o pe a lor. Descoperirea pentru literatură a mecanismului psihologic asociativ, exploatarea introspecţiei echivalează cu o adevărată revoluţie în acest domeniu. De la Proust, trecînd pe la André Gide şi pînă la Céline — nimic din arhitectonica echilibrată de odinioară.

Şi dacă am vrea să urmărim efectele până aici la noi, numai în producţia epică a tinerilor ne vom afla, cu surprindere, în faţa aceleiaş aparente disoluţii a compoziţiei. Aparente, numai — pentrucă în realitate mecanismul asociativ e condus cu multă abilitate, planurile diverse sunt cu rafinament alese pentruca impresia de ansamblu să fie armonică. Am subliniat lucrul acesta în romanele d-lor Ibrăileanu, romancier tînăr orice s'ar spune, G. Călinescu şi Camil Petrescu. In „Adela" mai ales, unde caracterul pur subiectiv al însemnărilor nu s'ar fi putut rotunji fără intervenţia voluntară a minii de meşter, care a modelat pasta şi i-a fixat întreaga economie. Totul e comandat de raţiune, în direcţia diverselor echilibre. Şi tocmai aici, în acest estetism al impresia firescului, cît ar fi de complexe structurile psihologice înfăţişate şi oricît s'ar îndepărta de textura lineară visată de un raţionalism iubitor al simplităţii. Compoziţia nu e exclusă nici în meandrele unui construcţii epice complicate — numai că tipizarea devine imposibilă, iar fiecare scriitor îşi născoceşte legi proprii şi modele specifice de cristalizare. Misiunea criticului e să le urmărească şi să le descopere.

Chestiunea cu prezicerea e prea picantă ca s'o n'o expunem reflectoarelor ironiei. Şi vom alege sistemul de lu-

minat din uzina zimbetele lui Brandes, care-şi măsura odată ca vechiu adept al lui Voltaire, despre care a scris cea mai bună operă a sa — puterile cu Heine. Poetul celor doi grenadieri nu fusese întotdeauna admiratorul lui Napoleon. In tinereţe îl apostrofase ca patriot german. In timpul imperiului îi cîntase, în maturitate (vulturul căzuse) a arătat imposibilitaea penru Franţa a revenirii la imperiu, iar la bătrîneţe, asistînd la creiarea celui de al doilea imperiu susţinea admirativ că Napoleon al treilea nici nu există, ci e continuarea celui dintii. Brandes ironizează deci prezicerile poetului — scuzabile totuş unui stihuitor.

Ce ar face astăzi Brandes, care, deschis noutăţii l-ar îmbrăţişa desigur pe Proust şi pe Céline — dacă ar reciti paginile vechi cu recomandaţiile didactice despre compoziţie? Pentrucă în definitiv el ar dispune de suficient rafinament să descopere cită compoziţie, meticuloasă şi savantă, este în aparenta lipsă de compoziţie a epicei moderne.

LIVIU TEODORU.

■

TREI MARI DISPARUȚI: ROUX, CALMETTE, PAINLEVE

DR. S. IRIMESCU

O tristă coincidență a făcut ca în aceiaşi zi, aproape la aceiaşi oră să dispară la vîrsta de 70 de ani, două mari figuri ale ştiinței franceze: Paul Painlevé şi Albert Calmette. Seria neagră a continuat. Citeva zile în urmă, Emile Roux de al cărui nume e legată una din cele mai mari realizări ale terapeuticei moderne: serul antidifteric a sucombat şi el. Ei au murit senini şi calmi cu sentimentul largei împliniri a sarcinei pe care şi-o luaseră în viață, după o muncă dîrză, neintreruptă, dusă cu un impetuos avînt şi cu o nealterată probitate. O trudă aprigă de tot momentul în care au pus credință, pasiune şi entuziasm a fost carateristica vieții lor. Pînă în clipele din urmă, ei n'au renunțat la programul de studii şi cercetări din care făcuseră țelul lor suprem. Moartea la ei e ca un splendid apus de soare la sfîrşitul unei zile frumoase.

Painlevé, cu citeva luni înainte de a muri, cind era încă ministru al aerului — aviația pentru partea ei teoretică datoreşte foarte mult marelui matematician — deşi destul de bolnav ştia să apere energic şi hotărît dela tribuna parlamentului punctul său de vedere şi cu atita ardoare încît o criză de cord l-a sufocat şi era gata să-l omoare. Printr'o încordare de voință s'a îndreptat destul ca să nu-şi întrerupă activitatea, totdeauna prezent pînă în ultimele lui zile la locul de deputat ca să-şi îndeplinească obligațiile unui mandat public din care-şi făcuse un apostolat. Cînd boala l-a doborît definitiv, în momentele lucide ale agoniei citea pasagii din Faust. Moartea l-a surprins în timpul acestei lecturi şi exemplarul din Faust a rămas deschis la pagina „nopței profunde".

El s'a stins astfel cu viziunea înaltă de adîncă înțelepciune în care eroul lui Goethe închega rostul lucrurilor şi al oamenilor.

Calmette a înfruntat cu aceiaşi bravură durerile fizice şi a venit în plina explozie a boalei, care trebuia să-l omoare, la congresul internațional de igienă, deoarece se desbătea o problemă care îi era scumpă, şi la rezolvarea căreia adusese mari contribuții: „lupta antituberculoasă pe terenul technicei sanitare". El a avut mulțumirea şi mîngîierea să asculte cum se proclamau şi se aclamau strălucitele rezultate ale vaccinului antituberculos cu care dăruise lumea.

Roux, în care Duclaux şi Pasteur descoperiseră încă dela începutul carierei lui un suflet mare şi o inteligență puternică, asociindu-l la lucrările lor, a dus o viață de sfînt, închis în laboratorul lui unde muncea fără preget departe de satisfacții de deşarte vanități, pe care mai cu deosebire, în anii din urmă, cînd numele lui ajunsese universal cunoscut putea uşor să le găsească. Cei care au trăit în apropierea lui, la institutul Pasteur cunosc felul cum işi trecea viața într'o simplicitate monastică de ascet. Cabinetul directorial era redus la o masă şi două scaune. Alături de el avea camera de dormit în care de-abia încăpea un pat de fier. Retras din lume a fost un pustnic, avînd mistica unei vocații căreia i se consacrase întreg. Interesele materiale le ignora complect. Cînd în 1903, Academia de ştiințe i-a acordat premiul Osiris de 100 mii franci, l-a refuzat categoric, arătînd că nu ştie cine e Osiris şi nu vede pentru ce ar primi banii lui. A trebuit să se insiste mult ca să-i facă cunoştința şi să accepte premiul, pe care l-a donat însă laboratoarelor institutului pe care-l conducea.

Impresia profundă produsă de Roux prin caracterul lui de înaltă nobleță morală a făcut pe marele filantrop să lase, la moartea lui, 45 milioane franci institutului Pasteur. In vremea noastră de aprig materialism sunt totuşi pilde de viață spirituală care impun...

Cum refuza totul pentru el, printr'un omagiu spontan cei ce apreciau opera căreia se devotase veneau cu contribuții importante ca s'o ajute în desvoltarea ei. Scena în care Roux, îmbrăcat cum îl vedeau toți cei ce l-au apropiat, cu haina lui veche încheiată pînă la guler, cu pălăria moale destul de roasă şi decolorată peste care trecuseră multe anotimpuri, a venit la baronul Alfons de Rotschild solicitat de el să-i pună la dispoziție fonduri pentru institutul lui — servitorul ezita să-l introducă de oarece-l judeca numai după înfățişare şi ea nu-i impunea deloc — şi a plecat cu un milion de franci şi cu asigurări că vor mai veni şi alte milioane dacă vor fi necesare, arată cît de determinantă poate fi pentru ofrande generoase o personalitate puternică care rezumă în ea cerințe imperioase pentru împlinirea unei mari opere.

El a fost un excelent organizator şi un mare dascăl. Țin minte şi e o pioasă evocare, ca un prinos de recunoştință, marele talent de expunere care făcea din prelegerile lui la cursul de microbiologie bucăți luminoase de adevărată artă oratorică şi momente de superioară desfătare. Numeroase

generaţii de medici şi de oameni de laborator l-au ascultat aproape o jumătate de veac cu o admiraţie dusă pînă la veneraţie în acel strălucit for de înaltă intelectualitate şi de muncă rodnică care e institutul Pasteur.

Fără să fi publicat aproape nimic, dela memoriile asupra primelor lui cercetări, tot ce se producea în institutul Pasteur trecea prin ciurul criticei sale severe şi drepte, aşa în cît lucrările epocale ale acestei instituţii poartă pecetia marei lui personalităţi.

De fapt, el a fost creatorul igienei moderne în Franţa. Problemele cele mai complexe erau lămurite cu spiritul lui clar şi perspicace şi de aceia în toate comisiunile oficiale preşidenţia lui apărea ca absolut indicată. In cîteva cuvinte, el rezuma desbaterile şi părerea lui era totdeauna adoptată.

Patruzeci de ani s'a luptat cu două teribile boale: cancerul la început şi apoi tuberculoza care rodeau trupul lui istovit de muncă. El le-a rezistat eroic pînă la vîrsta de peste 80 de ani printr'o sforţare de supremă voinţă şi energie supunîndu-se la o cură metodică de repaos dela care nimic şi nimeni nu-l deviau, dar lucrînd în restul timpului cu o rîvnă şi o regularitate, care ajunseseră legendare şi impuneau respectul tuturora.

Painlevé, Calmette, Roux sunt mari francezi care cad pe cîmpul de luptă cu tot neînfrîntul curaj al rassei lor.

Moartea cînd încheie o viaţă plină de fapte şi realizări, nu mai are o înfăţişare hidă, ci apare ca inevitabilul termen pentru marea odihnă.

Montaigne care a fost un mare înţelept înţelegea să fie totdeauna pregătit pentru ea: „botté et toujours prêt à partir" spunea el, ca un călăreţ gata să sară voios pe şea pentru a se îndrepta spre o cale care nu-l înspăimînta cîtuşi de puţin.

In amintirile lui despre Taine, Paul Bourget povesteşte o scenă, un episod care dovedesc cu cît calm marele critic şi istoric privea sfîrşitul lui. Diabetic şi tuberculos, ştiindu-se iremediabil condamnat, Bourget l-a găsit cu cîteva săptămîni înainte de moarte, plimbîndu-se, tîrîndu-şi paşii în grădina casei lui dela Menthon-Saint-Bernard de pe malurile lacului Annecy.

Era în ultimele luni de toamnă şi frunzele veştede căzute pe pămînt făceau un aşternut moale pentru mersul lui obosit. Iau o lecţie de moarte spunea el: frunzele cad, dar pomii vor renaşte. Seva primăverii îi va reîntineri... In definitiv, viaţa ca şi moartea sunt un veşnic circuit, o continuă prefacere, cum zicea bătrînul Heraclit.

Painlevé, Calmette, Roux au fost înainte de toate oameni de ştiinţă şi de cercetări. Lucrările lor au dus însă la aplicări practice de o mare importanţă, o dovadă mai mult că ştiinţa pură nu rămîne numai teoretică, ci poate fi urmată de mari realizări pe terenul utilitar şi social.

Speculaţiile de matematică abstracte ale lui Painlevé au permis deducţii pentru sborul aeroplanelor. Lucrările de microbiologie ale lui Calmette şi Roux aşa de aride în technica lor la prima aparenţă, i-au dus, pe Calmette la descoperirea serului contra veninului şerpilor şi la vaccinul antituberculos, pe Roux, alături de Behring la a serului antidifteric, graţie cărora sute de mii de existenţe omeneşti pot să fie salvate pe fiecare an.

Descoperirile lor sunt încoronarea unor îndelungate cercetări. Roux ajunsese deja la o mare notorietate printr'o comunicare răsunătoare făcută la Academia de ştiinţe în anul 1880 — serul datează din 1894 — de Pasteur, în numele lui, asupra vaccinării contra dalacului. Pasteur a arătat cum o cultură învechită a bacteriei care provoacă dalacul aşa cum i-o prezentase Roux nu mai cauza boala, dar animalele inoculate cu ea dobîndeau o rezistenţă care le apăra ulterior contra ei. Se stabilea astfel principiul vaccinărilor printr'un virus atenuat. E obîrşia atîtor mari descoperiri în domeniul biologiei şi terapeuticei care s'au produs în urmă. Consecinţele vaccinării contra dalacului au apărut imediat cu marele lor rezultate: pierderi considerabile de zeci şi sute de milioane franci pe fiecare an prin animalele distruse de această boală erau evitate.

In vaccinarea contra turbărei, colaborarea lui Roux a fost pentru Pasteur de un egal de mare preţ. Roux a fost astfel colaboratorul cel mai de seamă al lui Pasteur la primele lui lucrări epocale. In momentele cînd Pasteur ezita şi şovăia şi avea clipe de descurajare, Roux cu judecata lui sigură şi precisă, îi ridica moralul şi-l determina să continue şi să persiste în cercetările începute. Unde Roux a venit cu o contribuţie de o însemnătate pe care cercetările ulterioare trebuiau să o pună din ce în ce mai mult în evidenţă e cînd a explicat pentru anumite specii de microbi modul acţiunii lor patogene. Impreună cu Chamberland şi Yersin, el a demonstrat că bacilul difteriei produce o toxină care difuzează în mediile de cultură. Din această constatare a eşit serul antidifteric. Toxina injectată în mici doze care nu omoară, animalelor de laborator le imunizează contra boalei. Behring a complectat aceste cercetări şi a arătat că serul acestor animale conţine antitoxine capabile să neutralizeze toxinele. Roux a ştiut însă să aplice în mod practic această constatare şi să indice technica preparării în mare a serului antitoxic. Comunicarea care a făcut o vîlvă enormă la congresul din

Budapesta în 1894 stabilea în mod strălucit efectele terapeutice ale serului.

Calmette își făcuse o temeinică și complectă pregătire ca să ajungă la descoperirile lui fundamentale, cunoscînd deaproape metodele de laborator dar și felul cum boalele se manifestă în diferitele lor aspecte, după locuri și împrejurări.

Luînd parte în calitate de medic al serviciului maritim la campaniile din China, la expedițiile din Gabon, Terra-Nova, el a știut apoi să ducă peste țări și mări, în tot lungul și latul coloniilor franceze cuvîntul științei biologice. La Saigon fondează un institut Pasteur și apoi mai tîrziu altul la Alger.

In Portugalia, la Oporto urmărește primele aplicări ale serului contra ciumei, la care lucrase împreună cu Borrel constatînd excelentele lui rezultate.

O mare parte a vieții și-a petrecut-o la Lille, creînd acolo un institut de igienă foarte activ.

Consacrîndu-se problemei științifice și sociale a tuberculozei, el institue primul dispensar tip, care a servit drept pildă tuturor organizărilor ulterioare, ocupîndu-se între timp și de alte probleme cu urmări fecunde în igiena publică, cum e epurația biologică a apelor. In 1917, după moartea lui Metchnikoff devine subdirector al institutului Pasteur din Paris. Reluîndu-și lucrările asupra tuberculozei ajunge atunci la obținerea vaccinului antituberculos.

Imi amintesc, cînd l-am vizitat după congresul internațional de tuberculoză dela Lausanne din 1925, convorbirea pe care am avut-o cu el în laboratorul dela institutul Pasteur din Paris. Prudent în concluziile sale, ca toți adevărații oameni de știință, el îmi arăta după cîte îndelungate și migăloase cercetări, în timp de mai mult de zece ani, făcînd peste 200 treceri pe mediile de cultură, ajunsese să obțină dintr'un bacil virulent bovin o rasă care fără să fie patogenă e imunizantă, dar ale cărei aplicări ca vaccin nu le încercase încă la acea epocă decît pe animale. Incurajat de rezultatele constatate, el a întrebuințat apoi vaccinul și la om. Am adus în țară primele culturi ale acestui bacil, pe care mi le încredințase. Intreținute la institutul profesorului Cantacuzino, ele constitue vaccinul care și la noi a luat o mare extensie.

Calmette și-a legat definitiv numele de această descoperire capitală. Sute de mii de copii — numai în Franța peste 700 mii — au fost imunizați contra unei boale care încă și astăzi omoară anual milioane de oameni. Experiența e făcută pe o scară întinsă și rezultatele la care s'a ajuns sunt concludente: în mediile de tuberculoși, în care cel puțin 25% din copii se infectau și mureau, numai 2% cînd sunt vaccinați

sucombă. E o diferență enormă care dovedește marea eficacitate a metodei. Cu ajutorul ei, întrevedem viitorul apropiat cînd noile generații imunizate vor putea să reziste infecției tuberculoase.

Aplicările vaccinului își lărgesc din ce în ce mai mult cîmpul de acțiune. S'a ajuns acum ca și pentru adulți, cînd au reacții negative la tuberculină, ceeace dovedește că nu sunt încă infectați, să fie întrebuințat cu succes. Nu numai pe cale subcutanată — se produc în cazul acesta mici noduli, care fără să aibă mari inconveniente deoarece dispar repede, e preferabil să fie evitați — dar și pe cale bucală s'a reușit să se obțină o imunitate solidă.

La noi, în urma directivelor energice date de profesorul Cantacuzino, vaccinarea antituberculoasă s'a pus în practică la aproape 200 mii copii și mortalitatea de tuberculoză, chiar în mediile de bolnavi, a fost redusă la a zecea parte din ceeace era înainte.

Mai mult decît ori și unde, extensia vaccinării apare imperioasă în țara noastră în lipsa unor măsuri terapeutice suficiente din cauza unei asistențe derizorii, neavînd în puținele noastre sanatorii decît un pat la 50 decese, cînd ar trebui unul de fiecare deces, ca în țările de reală cultură igienică și sanitară.

Prevenirea boalei e de aceea o îndatorire esențială pentru conducătorii sanitari care au obligația să apere și să păstreze sănătatea publică. Acum cînd avem un mijloc eficace în acest scop, el trebue să fie cît de mult utilizat așa încît să ajungă să fie generalizat la toți copiii care se nasc, tuberculoza prin marea ei răspîndire fiind o primejdie chiar pentru cei ce nu se află continuu într'un mediu de bolnavi. Numele omului care a dat acest mijloc e un mare nume. E un act de pietate și dreptate să fie în general proslăvit și închinarea pe care i-o aducem ar trebui să fie în sentimentul tuturor.

Calmette, adînc cunoscător al laturei biologice a problemei tuberculozei a scris și în convorbirile lui insista asupra acestui punct, cît e de greu cînd leziunea e instalată în organism să fie în deajuns tratată pentru a o aduce la vindecare. Toate pretinsele seruri și vaccinuri terapeutice — de fapt, n'avem nici unul realmente eficace pînă acum — dau greș. El se ridica de aceea cu vehemență contra exploatării șarlătănești a candoarei bolnavilor de vindecători improvizați. Aceștia sunt de două ori vinovați pînă a fi criminali, împiedicînd pe bolnavi să se caute la timp prin mijloacele serioase, atît cît ele există și punîndu-i în imposibilitate să-și procure cele necesare pentru un trai igienic așa de indispensabil unei bune cure, deoarece puținele lor disponibilități,

cei mai mulți dintre ei fiind oameni săraci sunt irosite pentru remedii falacioase și frauduloase. Preintimpinarea boalei prin măsuri de terapeutică socială — el a fost de aceea unul din primii pionieri ai dispensarelor sistematic și metodic întocmite cu o efectivă asistență la domiciliu și cu reale măsuri profilactice luate în jurul bolnavului — și acum prin vaccinul antituberculos e cea mai sigură și lesnicioasă metodă de combatere. Prevenirea boalei e de zece ori mai puțin costisitoare decît căutarea ei, cum au arătat statisticiani autorizați și lupta contra tuberculozei trebue să fie dusă în primul rind în această direcție.

Cu regrete unanime, ca pentru un mare binefăcător al omenirii, Calmette a fost dus la ultimul locaș, fără nici un fast, fără discursuri și coroane — un public imens a ținut însă să-i aducă omagiul recunoștinței lui — așa cum ceruse pe patul de moarte, cu simplicitatea pe care a avut-o toată viața și care dorea să-i fie păstrată și după moarte. Gloria lui rămine întreagă oricit ea n'a fost consacrată oficial, în aceiași măsură și cu aceiași pompă ca pentru Painlevé. Și unul și celălalt au fost mari oameni de știință, dar și mari cetățeni. Painlevé a pus în slujba patriei, în timpul războiului ca și în anii care i-au urmat, marile lui calități de om de știință și de om politic. Calmette a rămas la Lille, în tot timpul ocupației germane, riscînd de mai multe ori să fie împușcat, trecînd prin mari dureri și suferințe — soția lui a fost dusă în Germania, unde a trecut prin grele privațiuni — nevoind să se despartă de institutul lui și interpunîndu-se, de cîte ori era nevoie, între dușman, căruia totuși îi impunea, și populația orașului, ca să o apere cu autoritatea și prestigiul numelui său.

Calmette a cucerit gloria fără să o caute. Painlevé a fost mai mult pus în lumină, deoarece președinte de consiliu de patru ori și ministru de zece ori, numele lui a pătruns mai mult în memoria mulțimilor. Dacă n'a fost dus la Pantheon și nu i s'au făcut funeralii naționale, posteritatea va păstra lui Calmette un loc de cinste în Pantheonul marilor figuri, unde unii oameni se înalță spre culmile apoteozelor nepieritoare.

Dr. S. IRIMESCU.

MISCELLANEA

GRAMATICA LA RADIO

In ziua de Simbătă 11 Noembrie cr., d. dr. Paul Gotcu a vorbit la postul de Radio București despre *Struguri și vin priviți de medici*. A fost o conferință foarte interesantă, care a sporit considerabil consumația de vin în casele radiofoniștilor. Pentrucă d. doctor ne-a dat un sfat medical util, ne îngăduim și noi să-i plătim cu un sfat gramatical ce nu poate strica, și anume: nu se zice în limba romînă *ei ajut, ei joc*, ci *ei ajută, ei joacă*. Atit!

REFUZĂM

Direcțiile de reviste culturale știu că se găsesc din cind în cind abonați pentru cari plata abonamentului constitue o grea povară. Nu din lipsă, vă asigurăm, dar din acel sentiment că revista însamnă o superfluitate. Cind ni se întimplă și nouă așa ceva, inregistrăm și ne vedem de treabă. Alți iubitori de cetit ocupă, din fericire, pe dată, locul dezertorilor culturali. Ni se intimplă acum ceva cu totul deosebit. O școală veche și cu reputație din Iași (Școala normală „Vasile Lupu"), din acel Iași a cărui carte de vizită a fost și mai este încă *Viața Romînească*, din Iașii în care atitea generații s'au nutrit din hrana spirituală a colaboratorilor acestei reviste, o școală veche, mă rog, ai cărei profesori au fost cititori ani de-a rindul și unii chiar colaboratori ai *Vieții Romînești*, ne aduce la cunoștiință cu cerneală oficială, pe banderola revistei, următoarele:

Refuzăm, neavind fonduri pentru plata abonamentului.

Cum? O școală care pregătește pe viitorii dascăli, cari dascăli ei înșiși din sărăcia lor se nevoesc să ne plătească abonamentul, o școală cu un buget de milioane, precum arată scriptele, care a avut și mai are poate printre membrii comitetului său pe d. Mihail Sadoveanu, care publică anuare costisitoare în număr de șase, nu găsește lei 250 (două sute cinci zeci) spre a plăti abonamentul *Vieții Romînești*, în paginile căreia scrie d. M. Sadoveanu? Se poate o mai mare jignire din partea unor concetățeni? Onorata direcțiune ne-a trimis printr'un amic, în scopul recensiunii, impunătoarele sale anuare. Răspunsul nostru este acesta: REFUZAM.

„BATEȚI LABA, BAEȚI!"

Primim numeroase reviste de tineri. Apar pretutindeni, ca ciupercile după o ploaie abundentă. La Turnu-Măgurele, la Buzău, la Iași, la Brașov, la Turda, la Cluj. Ce sevă clocotește în generația tînără! Ce glorioasă producție ne așteaptă! Așa veți spune, privind faptul in exterioritatea lui. In realitate nu e vorba decît de un fenomen obicinuit, vechi de cînd există reviste literare. La o anume vîrstă fiecărui tînăr i se năzare să scoată o revistă. De va izbuti mai tîrziu în domeniul literilor, acesta va fi un prim pas. De nu, o bună amintire. Intre numărul revistelor literare și progresul culturii nu este niciun raport.

Este însă un fapt nou care schimbă puțin fața lucrurilor. Cîțiva publiciști, tineri și ei acum cîțiva ani, au aruncat formula: jos bătrînii, sus tinerii. Numai tinerii au talent. De atunci revistele de tineri care apar și-au schimbat cu totul fața. Ele au devenit impertinente. Literatura de cea mai naivă neîndeminare e alternată de polemice lipsite tot atît de pricepere pe cît de politeță și chiar revistele unor licee își îngăduie să pună note scriitorilor. Dacă s'ar vedea un progres în forma informației și gustului acestor tineri, lucrul ar fi scuzabil. Dar toate aceste publicații sînt scrise de tineri fără nicio pregătire. Și *tineri* nici nu e cuvîntul potrivit. Sunt copii de școală, cari n'au sorbit încă gălbenușul programului școlar și care, se vede din stil, nu citesc nimic. Prea multă activitate literară în perioada școlară are un efect potrivnic culturii. Indepărtează dela studiu și dă o îngîmfare precoce, convertibilă în dispreț pentru bunurile consacrate.

Această mentalitate a pătruns și în Ardeal, de unde ne vin cele mai impertinente, și trebue să fim drepți, cele mai hazlii publicații. O nouă foiță apărută la Brașov, *Start*, publică următorul manifest:

„Tinăra generație (les moins de vingt-cinq) se compune din intelectuali, sportivi și pierde-vară. După cum vedeți nici un tînăr din această nouă generație n'a cunoscut echilibrul...

„Noi venim fără rețete de poezie nouă și fără tehnică literară; mergem cu ochii în gol, dar cu inima în palmă. Dorim ca peste toate nimicurile cari ne-ar putea despărți, miinile noastre de adolescenți să se unească.

„Așa! Bateți laba!"

Bateți laba, băeți! — zicem și noi, și fără nicio technică și nicio idee limpede, în minte, atacați pe „bătrîni" și mai ales *Viața Romînească*, fiindcă cultivă casi mult urîta școală, „cultura, intelectualitatea" pe care arătați a le disprețui ca fiind „umflați de raționalitate și de dilalectică", deși noi avem credința că voi nici nu cunoașteți sensul cuvîntului „dialectică".

O altă revistă, *Stilet*, ne trimite o somație în toată regula, să recensăm revista, însoțită de niște vorbe foarte urîte la adresa redactorilor noștri, cărora le face o aspră morală că au întors ochii dela tineri, devenind, precum zice cu un cuvînt foarte plastic, *mari mahări*. Urîte vorbe! Triviale vorbe! Ele dovedesc proasta calitate sufletească a copiilor care le trimit. Și dacă ar fi în foița aceasta vreun semn oricît de slab de chemare! Dar ochiul nu se paște decît cu elucubrații și farse.

„Boul era vegetarian din convingere, avea ochii albaștrii (sic) spălăciți, și avea chelie la coadă. Vaca era tînără, crescută departe de vulgul cirezii, în sinul familiei. Cînd s'au întîlnit, boul îi citea de Schopenhauer la umbra unui stejar, iar vaca culegea mărgăritarele. Boul i-a oferit un loc alături la umbră și i-a promis pe Ionel Teodoreanu".

„M'am născut într'un oraș de imbecili...

Mi-ați răpit șapte ani în liceul anost ascultîndu-l palavragind pe Cicero între colegi onaniști...

Am suferit chemările prostituatelor pe ulițî murdare...

Nu cred în religie...

Nu cred în democrație...

Nu cred în patrie, dacă asta este cei 18 milioane ce sunt gata să spintece pe Unguri, pe Bulgari și pe Ruși spre a apăra balega străbună...

Dați-mi mîna să unim adolescențele noastre".

Un tînăr care, măcar în glumă, arată dispreț pentru patrie, singura realitate temeinică pe lume, este un ticălos și vine într'adevăr dintr'un oraș de imbecili. Și dacă această revistă se tipărește în Ardeal, ideile acestea sunt de natură să îngrijoreze.

O altă gazetă literară, *Gînd nou*, (Buzău) are grija de a ne încunoștiința, ca nu cumva să fie obiectul disprețului generației tinere, că e scrisă numai de tineri, iar alta anunță articole de mare vigoare ca *Mama voastră la toți, că sunteți niște hoți*.

Așa dar, „bateți laba băeți" !

O BIBLIOTECA FARA CARȚI

Biblioteca Academiei Romine a ajuns la frumoasa încheere, că rostul ei este să păstreze cărțile, iar nu să le comunice cititorilor, care le-ar putea deteriora. Transformată în depozit, Biblioteca a luat măsuri severe : 1) să se inter

zică consultarea catalogului general, pentruca publicul să nu afle ce opuri are biblioteca; 2) să împiedice consultarea revistelor mai vechi de anul 1920 şi a celor recente, date vecinic la legat, pentruca cititorul, scîrbit de cele cîteva fascicole desperechiate din sala de lectură, să părăsească localul; 3) să se pună în vedere cercetătorilor că fiecare este obligat să citească numai două cărţi pe zi, din scoarţă pînă în scoarţă, ştiindu-se bine că aceasta va fi lovitura de moarte, pentrucă nimeni nu vine la Academie să citească, ci să consulte şi să strîngă material bibliografic. Se pare că s'a lăsat libertatea ca fiecare să-şi aducă volume de acasă spre a fi consultate în localul bibliotecii.

P. NICANOR & C-nia.

CRONICA LITERARA

DAMIAN STĂNOIU : UCENICII SFANTULUI ANTONIE

Evoluţia scrisului d-lui Damian Stănoiu prezentind un ritm monoton, suntem şi noi constrinşi să repetăm observaţiile făcute la punctul de plecare. Această monotonie nu are însă un caracter peiorativ, deoarece nu este decît o desfăşurare pe şesuri mari ale aceloraşi insuşiri primordiale. D. Damian Stănoiu se continuă, dar nu se repetă, după cum roata care se întoarce pe osie la pămint, vine de fiece dată sub semnul unui număr nou.

Alegîndu-şi ca mediu de observaţie viaţa monahală, pe care o cunoştea mai bine, autorul n'a făcut decît într'o slabă măsură operă satirică, deşi autorităţile în drept au socotit că e cazul să înţeleagă altfel lucrurile. Nu e mai multă satiră aci de cită se află în legendele franciscane. Este însă umor, adică cu totul altceva.

Anachoretul stă pentru conştiinţa noastră critică la răscrucea a două drumuri: desăvîrşita învingere a oricărei legături pămînteşti, starea de sfinţenie, ceiace se traduce pentru noi cu sublimul, şi ispita măruntă, carnală, efect al slabei făpturi umane. Pentru laic ispita reprezintă dreptul trupului, natura, pentru ascet e diavolul. Lupta între aceste două drumuri şi silinţele dialectice de a împăca regula cu concupiscenţa devin pentru noi, care explicăm totul în chip natural, naivitate. Şi cum toţi asceţii au fost nişte mari naivi, făcînd cazuri de conştiinţă din orice necesitate fiziologică, e firesc ca umorul să stea, în materia aceasta, pe marginile sublimului.

Acesta este umorul d-lui Damian Stănoiu, umor constructiv nu disolvant, iar în complexitate efectul sufletesc în cititor e moral, adică spre întărirea regulei claustrale. Cine a citit *Floricelele Sfîntului Francisc* îşi aminteşte cum un frate naiv tăia piciorul unui porc viu pentru a împlini pofta unui bolnav sau cum un altul dăruia podoabele din biserică, spre a realiza integral principiul sărăciei. Aceste naivităţi născute din anularea oricărui spirit critic pentru un umor blînd, umorul care însoţeşte întotdeauna actele de sfinţenie umane.

Tot aşa de simpli cu duhul şi prin urmare buni călugări sunt şi eroii d-lui Damian Stănoiu. Ca orice monah, ei sunt combătuţi de necurat în nişte forme care dovedesc puţina

desvoltare a necesităților lor trupești. Diavolul lor se realizează pe trepte inferioare de plăcere, cari pentru laic constitue o adevărată privațiune: cîteva foi de tutun, puțin ulei în varză, un pește fript, un ou proaspăt. Iar pentru împlinirea acestor pofte ei au scrupule și lupte care, nu-i vorbă, se sfîrșesc cu izbînda diavolului.

In romanul recent Diavolul se înfățișează monahilor noștri într'o epocă de slăbire, adică în post. El ia forme, ca de obiceiu, alimentare, ispitind pe frații Ghelasie și Ghervasie în chip de pește fript. După chinuri îndelungi și războiu cu vrăjmașul, diavolul ese învingător. Călugării mănîncă pește în postul mare.

Intenție sau intuiție, d. Damian Stănoiu a introdus în noua sa carte un factor nou, care definește admirabil starea de naivă sfințenie. Călugării în chestiune întind regula postului și asupra lighioanelor (cîni, pisici, găini). După o scurtă stare de nedumerită tristețe, animalele, neînțelegînd rostul postului, își îndestulează foamea prădînd. In felul acesta concupiscența e redusă la gradul ei de neînsemnată funcție naturală.

Franciscanismul acestor călugări este evident în prietenia lor cu animalele. Cași Sf. Francisc care vorbea cu lupul dela Agobbio și cu păsărelele, Monahii d-lui Stănoiu vorbesc cu vietățile domestice:

„După ce le dă — cum am spus — „bună-dimineața" și le întreabă în bloc de sănătate și dacă au dormit bine, dacă n'au încercat hoții și dacă nu s'a uitat vulpea pe fereastră, părintele Ghelasie ia păsările la rînd, una cîte una, și le caută, ca un bun gospodar, mai întîi de ou. Apoi se uită foarte atent — asta la trei zile — pe la încheieturi și pe sub pene să vază dacă nu cumva au dobîndit păduchi și ploșnițe; le dibue pe picioare și pe creastă să constate dacă nu s'a ivit vreun semn de vărsat; le examinează grijuliu și pe limbulițe, se chiorăște la cîte una pînă în fundul gîtlejului — și numai după aceea le scoate din coteț și le aruncă grăunțe. Cînd porumb, cînd grîu secăros și neghinos, cînd orz, cînd numai tărițe ori coji de pîine muiate în apă".

Cu deosebire plină de savoare este scena în care Părintele Ghervasie, exasperat de post, pune la cale un act de mare energie ascetică: înfruntarea diavolului întrupat în alimente.

„Il găsi ocupat ca în zi de praznic — și-și făcu trei cruci cu plecăciuni pînă la pămînt".

— Ai căpiat, măi frate ? Din postire desăvîrșită ai trecut la robia pîntecelui ?

Părintele Ghervasie întoarse plătica pe pliță, puse mălai în tingirea de mămăligă, mai vîrî un lemn în mașină și apoi binevoi să-i răspundă.

— Dimpotrivă. Am să-l fac pe ticălosul de pîntec să treacă prin toate sudorile iadului. Văzînd smerenia mea precum că ispitirea cu pește crud, cu icre nebătute și cu cîrnat fără miros n'a avut putere întru a ne întoarce dela înfrînare, nici pe noi și nici pe motani, ce m'am gîndit? Ca să încerc, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile tuturor sfinților, una și mai și. Dupre cum vezi frăția ta, fac saramură de plătică și mămăliguță caldă. Mîncarea noastră iubită. Să le așezăm pe masă, ca și cînd ar urma să mîncăm, să punem și cîte un păhărel de rachiu între ele, să parfumăm saramura cu ardei d'ăla bătăiosul, apoi să ne așezăm cu nasul deasupra farfuriilor și să cugetăm la nemurirea sufletului. Că așa vom fi și mai vrednici de mila lui Dumnezeu. Poți foarte ușor să nu mănînci cînd n'ai de ce te lipi; dar să te înfrînezi cu masa plină — asta e, mă rog, un lucru aproape peste firea omenească. Și răsplata dela Cel-de-sus va fi împătrită și înzecită. Nu m'am gîndit eu bine, frate Ghelasie ?"

Cu multă sobrietate, cu atîta iz bisericesc cît e de trebuință spre a nu cădea în parodie, cu atîta descripție cîtă e necesară prezentării faptelor, stilul d-lui Damian Stănoiu are savoarea și iscusința de totdeauna. Dăm numai o mică dovadă :

„Peștele însă, știind că e în joc propria-i piele, s'a apărat cum a putut. Crapii s'au prefăcut în porci și s'au vîrît în mîl; somnii s'au băgat în scorburi și au tăcut chitic; iar știucile și șalăii și-au găsit scăparea în rădăcinile stufărișului. S'a mai rătăcit la drumul mare doar cîte-un biban orb și surd de bătrînețe, cîte-o roșioară proastă și puradichiul cel țepos și ohior care s'a ferit de urgia părinților canibali și a nemerit în cazanul cu borș fierbinte al călugărilor, sau în oala afumată a vreunei Marițe din satul vecin.

„Tac și broaștele. Nu de frica șerpilor care încă nu s'au deșteptat din somnul lung și obligator al iernii, și nici de-a pescarilor. S'au cățărat pe coame de cocioace, ori și-au scos numai boturile din apă — și nu suflă o vorbă sau o notă. Nu le e nici a sfadă nici a cîntat. Le place să se lase răsfățate de soarele îndeprimăvară și s'au înțeles să amîne răfuielile și concertele pentru mai tîrziu.

„Malurile — lungi și strîmbe, vara încinse cu brîu verde, sunt acum pustiite de pîrjol. Trestia și papura rămasă netăiată, fie că n'a fost ghiață vîrtoasă ca să ție omul, fie că nu s'au găsit cumpărători cu case desvelite și fabricanți de coșuri și de rogojini, se năpîrlește cu foc, ca întinerirea să se facă fără stînjenirea uscăturilor. Doar pe cocioacele singu-

ratice au rămas — în bătaia vîntului şi de rîsul soarelui şi al vrăbiilor — strujeni blestemaţi de soartă să fie înăbuşiţi şi batjocoriţi de însăşi odraslele lor".

Este o descriere simplă în mijloace, dar plină de aer geologic, care dovedeşte deplina stăpînire a unei arte de înaltă calitate.

G. CALINESCU.

O CARTE DE CĂLĂTORIE

A fost un timp cind în instrucţia unui om călătoriile însemnau nu numai desăvirşirea cunoştinţelor primite în şcoală. In cartea cea mare a drumurilor şi oraşelor, oamenii desluşeau litera înţelepciunii şi taina neamurilor lîngă care poposeau. O însemnare a unei peregrinări prin lumea cunoscută în acele vremuri era un tratat de geografie, o istorie şi o sociologie în acelaş timp. Cînd putinţa de a călători a ajuns la îndemîna tuturor, am avut memoriale, jurnale şi impresii, care au devenit apoi stereotipe, banalizînd acest gen strălucit odinioară.

Un drum spre apus, oricare ar fi fost ţinta călătorului, nu ocolea Italia. Rominii îndreptaţi aproape totdeauna către Franţa şi Paris, intrau pe pămîntul italic cu bucuria aceluia care află vatra strămoşească de care numai opreliştea soartei şi a distanţei l-a despărţit

In cărţile de călătorie ale drumeţilor noştri din veacul trecut, partea care poate interesa şi astăzi, nu numai ca document, este tot aceea unde se vorbeşte despre Italia. Insemnările peregrinului transilvan Ion Codru Drăguşanu par scrise acum. Peisagiul, oamenii şi sufletul locurilor istorice au farmecul şi prospeţimea unor lucruri văzute prin ochii de astăzi.

Tocmai faptul că s'au scris atîtea jurnale italiene de către călătorii romîni în occident, arată cît este de greu să mai scrii o asemenea carte fără să repeţi nu numai ceeace s'a spus, ci şi modul clasic de a privi această ţară. Şi cum punctul nou de vedere interesează, deoarece, mai cu seamă în ce priveşte Italia, scena rămîne aceeaşi, însemnările de acest fel alcătuesc o piatră de încercare pentru scriitorul lor.

Iată însă că avem o carte simplă, dar cuprinzînd adîncimi rare de gîndire şi alese viziuni estetice, desprinse dintr'o călătorie pe care un om de mare cultură a întreprins-o în Italia. *Imaginile italiene* ale d-lui Tudor Vianu desmint credinţa multora că despre o ţară prea cunoscută nu se mai poate spune nimic nou. Şi mai arată, ceeace spuneam la începutul acestei cronici, că omul modern nu mai călătoreşte cu scopul pentru care se pleca altădată. „Nu călătorim pentru a ne instrui, cît pentru a ne regăsi în posibilităţile noastre tainice şi multiple. Vechiul îndemn al peregrinării care ne purta altădată între zidurile micului burg germanic, ne făcea solidari ca prin minune cu scholarul medieval sau cu studiosul ro-

mantic și revenea acum aidoma, înălțind sub picioarele noastre postamentul de granit al unei vechi tradiții spirituale nedesmințite. Și în această oră a îndepărtatelor visări, simțiam că înviorăm și ducem cu noi un legămînt de iubire și fidelitate pentru acel suflet al Occidentului umanistic și creștin" (pag. 129-130).

Iar la această justificare a unei călătorii în prezent, se adaogă viziunea sub scutul istoriei, care se deschide acestui fericit călător, precum și compararea civilizațiilor: „Călătoria în Italia a fost pentru noi un prilej neîntrerupt de comparare între epoca antică și medievală, între moartea uneia și prospețimea celeilalte. In curtea Universității din Padova, sub bolțile Basilicei Sfîntului Francisc la Assisi, în sălile Palatului comunal al Sienei, am simțit neîncetat cum formele de viață au rămas aproximativ aceleași în decurs de mai multe sute de ani sau cum noile conținuturi au găsit calea adaptării la vechile forme.

Tipismul medieval prescriind oamenilor regule stricte, constituind atîtea din manifestările vieții într'un ritual rigid, a făcut clipele timpului asemănătoare unele cu altele și a menținut continuitatea lumii medievale. Cum acest tipism a funcționat cu mai multă rigoare în domeniul vieții religioase, se înțelege că impresia continuității este mai covîrșitoare aci. Dar și în unele sărbători ale poporului sau în viața universităților, oamenii trăesc astăzi în cadre și cu simțiri rămase neschimbate de șease sau șeapte sute de ani" (pag. 127-128).

Ceeace este mai prețios în șirul de imagini italiene ale d-lui Vianu, sunt observațiile pe care le face cu privire la legăturile dintre peisagiu, om și civilizație. Arta italiană sau mistica medievală a sfîntului Francisc din Assisi, a Caterinei din Siena, a vieții sfîntului Anton din Padova, sunt cîntece isvorîte din acelaș harmonium al decorului italian și al cetății despărțită tranșant de natură. Omul medieval (și mai cu seamă italianul), cînd ieșea din zidurile tîrgului său, intra deodată în natură. Contrastul celor două vieți, viața claustrală și aceea liberă, în destinderea cîmpurilor și a pădurilor, era izbitor. Sufletul cuprindea deodată pacea întinderilor nesfîrșite și era neîndoios îndreptat către contemplație și convorbire cu cerul, cu îngerii și cu Dumnezeu.

Așezările omenești din țara noastră n'au înfățișat niciodată acest contrast. Rominul a trăit în aceeași familiaritate cu natura, fie în tîrg, fie la sat, în munte sau la șes.

Și lîngă aceste observații, alăturăm cele două tablouri, al Veneției și al Ravennei, pline de amănunte care alunecau de sub privirea altor călători ce au trecut pe acolo: „Iluzia în Veneția și forma feeriei... Psihologia feericului nu poate fi studiată decît în Veneția. Feericul ni se relevă acolo mai întîi ca o aglomerare de necrezut de materiale prețioase.

Profuziunea de aur, de marmură, de porfir, de japs, de ivoriu, de eben este primul element al impresiei feerice. Sublimitatea tratată cu minuție este al doilea element al feeriei și astfel în plimbările noastre, ochiul contemplă cu uimire colonada Palatului Dogilor, unde puterea nesecată a invenției variază detaliile dela capitel la capitel sau mozaicul pavagiului interior al basilicei, unde forma, coloarea și dispoziția incrustațiilor se deosebesc cu fiecare poligon... Asvirlind ancora necontenit în iluzie, călătorul încearcă în Veneția fericirea de a se simți eliberat de condițiile realului, dar și amenințarea de a pierde de sub picioare terenul solid al oricărei certitudini" (pag. 14-17).

Și, în altă parte, nemișcarea veșnică a Ravennei: „Ravenna este o adevărată *țară de peste veac*. Mișcarea vieții s'a suspendat aci într'o clipă a imobilității eterne. Nimic nu se schimbă și nu se mai mișcă în Ravenna. Această cetate care a încetat să trăiască acum cîteva sute de ani, vorbește călătorului numai prin amintirea morților ei iluștri. Mausolee și morminte, ale Gallei Placida, al lui Teodoric, al lui Dante, sunt printre etapele de căpetenie ale contemplației în Ravenna. Gîndul se îndreaptă către moarte ca înspre întrebarea pe care o trezește oricare din înfățișările acestui oraș. Insăși natura care îl înconjoară pare a fi ajuns la acea stare de decreptitudine, care precedă moartea... Moartea Ravennei este însă deosebită de moartea altor așezări mai vechi. Așa de pildă moartea forului roman trezește ideia unui loc al civilizației omenești din care s'a retras sufletul care îl susținea altădată. Căderea în ruină a forului roman alcătuește oarecum produsul unei morți naturale. Ravenna n'are însă nicio ruină. Vechile ei biserici se bucură încă de o anume prosperitate. Sufletul vechei Ravenne este încă viu, dar el trăește acea existență de *peste veac*, care a prezidat construcția ei în veacurile bizantine. Am spune astfel că moartea Ravennei este realizarea unui fel de ideie imanentă" (pag. 37-39).

Și după asemenea etape de înaltă ținută, în gîndirea, justețea observațiilor și distincția formei, am voi poate să întîrziem lîngă frumoasele discursuri despre arhitectura, sculptura și pictura italiană, privite la Florența, la Siena, la San Gimignano și chiar la Roma; am mai îndrepta pe cititor și către capitolele: Suflet și Spirit, Ingeri și Cavaleri sau Antichitate și Ev-Mediu, incursiuni istorice și admirabile interpretări ale artei Renașterii.

Sunt în aceste imagini ale d-lui Tudor Vianu revelații și pentru italieni. Cînd o parte din ele (apărute într'o revistă literară dela noi) s'au tradus în gazeta „l'Italia letteraria", primirea a fost excepțională și s'a insistat în deosebi asupra noutății pe care o cuprinde această viziunea modernă a Italiei.

C. N. NEGOIȚA.

ŞTIINŢE SOCIALE

DOUĂ MONOGRAFII ALE TURNU-SEVERINULUI

Recenta sărbătorire a centenarului Severinului a cunoscut alături de fastul onorurilor oficiale şi lăudabila ambiţie a unor intelectuali locali de a oferi oraşului lor omagiul a două monografii, a două lucrări voluminoase ce-şi propuneau să înfăţişeze posterităţii vieaţa materială şi spirituală a mîndrei urbe oltene. Cum se întîmplă însă adesea în astfel de împrejurări, pasiunea subiectului, faptul că cercetătorul trăieşte în chiar mijlocul elementelor descrise, graba de a alcătui o lucrare pentru care se vizează consacrarea oficialităţii — *pe de-oparte*, lipsa unei culturi sociologice adînci şi mai mult decît aceasta, a unui spirit sociologic ce abia de cîtva timp pîlpîie în ţara noastră — *pe de alta*, dau unor asemenea opere un caracter diletant, sentimental, naiv uneori, de rea credinţă alteori.

Cele două recent apărute monografii ale Severinului — una aparţinînd d-lor *Dr. I. Jianu* şi *Tr. Netta: „Monografia sanitară a T.-Severinului şi a Mehedinţului"* (Buc., „Cartea Rom." 1933, 497 pag.), iar cealaltă a d-lor *C. Pajură* şi *D. T. Giurescu: „Istoricul oraşului T.-Severin"* (Buc. „Tiparul Rom.", 1933, 206 pag.), — suferă amîndouă de păcatele mai sus enumerate, dar au totuşi meritul de-a fi adunat laolaltă materiale ce pot fi, cu mult spirit critic e drept, utilizate.

Ne ocupăm mai întîi de monografia d-lor dr. I. Jianu şi Tr. Netta, lucrare cu un caracter special, sanitar întreprinsă — după cîte ne spun autorii — din însărcinarea Ateneului sanitar din Bucureşti.

Din „Cuvîntul introductiv" chiar reţinem mărturisirea: „Desigur că modesta noastră lucrare prezintă *lipsuri* şi poate chiar *erori din* cauza *grabei ce am pus-o în alcătuirea ei* şi *insuficienţii mijloacelor de documentare*", etc. Graba a fost pricinuită de termenul oficial al serbărilor Severinului şi nu constituie — în acest caz mai ales — nici-un motiv justificator. O lucrare ştiinţifică presupune în mod elementar o întinsă documentare şi o serioasă concentrare şi nu poate fi în consecinţă, în funcţie de o anume presiune a timpului. Din faptul acesta purcede o metodă de lucru ce provoacă falimentarea unui studiu isvorît totuşi, desigur, din cele mai lăudabile intenţiuni.

Ne aflăm mai întîi din pricina acestei grabe în faţa unei „insuficienţe a mijloacelor de documentare", după cum înşişi autorii o recunosc. Instituţiuni sanitare capitale ale oraşului precum spitalul Grecescu de pildă, işi au viaţa suspendată în goluri de informaţii de aproape două decenii (1905-1923). Aceiaşi insuficienţă a documentării o mai găsim şi în capitolul *„Biografiilor"*, unde asistăm la un şi mai curios spectacol. In timp ce unele biografii desvoltă amplu pe 30 de pagini activităţi dintre cari unele merită într'adevăr a fi elogiate, altele abia de oferă 2—3 rînduri de informaţii vagi şi generale. La pag. 446 ni se mărturiseşte procedeul lucrului: autorii au publicat datele biografice aşa cum le-au fost trimise de interesaţi. Nici o prelucrare a lor, ci pur şi simplu înregistrarea materialului brut primit. Inutil să mai observăm deci că nu aceasta e şi metoda cea mai fericită. Dar la acest capitol al „Biografiilor" ţinem să relevăm şi *subiectivismul extrem* cu care a fost lucrat. Iată de pildă cum, unul din monografişti dr. *Traian Netta* işi notează singur datele biografice: *„Dr. Tr. Netta este al şaselea copil din cei nouă pe cari Nicolae Netta, luptător în războiul independenţii, i-a dat ţării"* (pag. 394). Este cel puţin o lipsă de gust şi pudicitate ce pătează încă odată această lucrare.

In ordinea aceluiaşi subiectivism, e necesar să observăm inutilitatea trecerii printre instituţiile sanitare a „Palatului Cultural" din Severin şi mai ales a „Monumentului Eroilor" ce pare a fi numai un pretext intru elogierea actualului primar, întîmplător frate al unuia dintre autorii monografiei.

Ar fi încă de făcut şi alte negative incrustări în marginea acestei cărţi, rămînem însă la cele de mai sus întrucît ilustrează tocmai o fundamental falsă mentalitate monografică din care nu pot isvorî lucrări serios documentate, îndelung meditate şi mai ales obiectiv construite. A sosit vremea — socotim — cînd o monografie nu mai trebuie să însemne o colecţie de meschine auto-elogieri provinciale, ci o operă a unei severe discipline ştiinţifice.

Trecem acum la cercetarea celui de a doua monografii cu un caracter mai general de data aceasta, la *„Istoricul oraşului T.-Severin* de *C. Pajură* şi *D. T. Giurescu*.

Planul lucrării urmăreşte după o sumară prezentare a „factorilor geografiei determinante", criteriul cronologic al perindării epocilor oraşului dela Severinul antic, cel medieval şi modern la cel contemporan. In cap. II, III şi IV autorii adună datele cunoscute pînă azi asupra trecutului Severinului pînă pe la 1886. Caracteristică pentru monografiştii noştri e folosirea principiilor sociologiei marxiste prin care se explică pe baze pur economice după exemplul dat la noi de d-l *Şt. Zeletin*, reinfiinţarea pe locul de azi a oraşului. Creditul acordat marxismului merge pînă la intrebuinţarea terminologiei acestuia (v. la pag. 73 „superstructura spirituală") ceeace e — fără îndoială — cam exagerat.

Partea a II-a a lucrării privind *Severinul contemporan* şi cuprinzînd peste 120 pagini e însă din multe puncte de vedere, defectuoasă.

În ce priveşte planul mai întîiu.

Autorii împart acest cel mai mare capitol al cărţii în patru părţi distincte: 1. Populaţia; 2. Viaţa culturală; 3. Viaţa economică; 4. Edilitate-modernism.

Observăm dintru început că planul privit în acest ansamblu este *incomplet*. Lipsesc pe de-a'ntregul sub-capitole cuprinzînd *vieaţa juridică* şi *politică* a oraşului. Dacă despre aceasta din urmă întîlnim oarecari informaţiuni împărţite altor diviziuni ale cărţii, despre cea dintîi nu avem nici-o însemnare. În schimb, autorii au dat importanţă de subcapitol pe acelaşi plan cu *„Viaţa economică"* şi *„Viaţa culturală"*, *„Edilităţii modernismului"*, ceiace constitue însă o elementară eroare — materialele acestuia putînd fi uşor distribuite *„Populaţiei"* la a cărei întreţinere biologică edilitatea lucrează precum şi *„Vieţii culturale"* prin elemente estetice ale urbanismului.

Cercetînd mai departe planul acestui capitol întîlnim un alt inconvenient. E *ilogic*. Dispoziţiunea capitolelor nu se fundează pe nici-un criteriu vizibil. *„Populaţiei"* alcătuind elementul biologic îi urmează — în concepţia autorilor — *„Viaţa culturală"*, iar acestuia „Viaţa economică" pentru ca apoi să întîlnim *„Edilitate-modernism"*. Nici un criteriu deci. O logică dispoziţiune ar fi urmărit desigur superiorizarea progresivă a vieţii colective dela biologic la spiritual.

Să ne apropiem însă de fiecare dintre subcapitolele menţionate. Unele dintre ele nici nu-şi respectă criteriul originar. Iată de pildă subcapitolul I: *„Populaţia"*. După înşiruirea diviziunilor ei cari sunt: migraţiuni, natalitate, mortalitate, prostituţie, boli sociale, etc., cititorul e în drept să ceară acestei părţi înfăţişarea exclusivă a elementului biologic. La sfîrşitul subcapitolului însă, autorii utilizînd o asociaţie pur mecanică, vor introduce o diviziune despre *Naţionalităţi şi confesiuni*" (pag. 86—93) în care depăşind *biologicul* vor intra în *spiritul* cu înfăţişarea moravurilor şi a confesiunilor.

Alte subcapitole însă sunt lipsite de elemente esenţiale: *„Viaţa culturală"* nu înregistrează astfel diviziunea *artelor* cu excepţia literaturii. Arhitectura oraşului, plastica, viaţa teatrală, lipsesc cu totul sau sunt înregistrate incidental în cîteva rînduri sumare şi grabnice. La acelaşi subcapitol, distingem lacune grave privind penetraţia elementelor civilizatorii în Severin al căror pitoresc e extrem de instructiv.

Dacă adîncim acum mai departe vreunul din subcapitole spre a urmări exactitatea şi preciziunea informaţiei sau obiectivitatea judecăţilor, ne vom găsi în faţa unor erori pro-

fund regretabile. Iată de pildă la capitolul „Vieţii culturale" cîteva exemple de acest fel.

La pag. 115 se vorbeşte despre *„Publicaţiile periodice"* făcîndu-se numărătoarea lor. Dela 1871 şi pînă la 1916 ar fi fost în Severin — după monografiştii noştri — un număr de 85 periodice. Consultînd însă cunoscuta lucrare a lui *Sadi-Ionescu* despre periodicile noastre şi coroborînd rezultatul cu „Creşterea colecţiunilor Academiei române", am putut ajunge la cifra de *106*, ci nu *85*, o diferenţă sensibilă deci. Vorbind apoi la pag. 121 despre revistele din Severin, autorii înseamnă ca cea dintîiu revistă literară apărută în Iau. 1887, *„Viitorul"*, pe cînd în realitate avem înainte de aceasta *„Albina"*, foaie literară şi ştiinţifică dela 1 Noembrie 1883 — Sept. 1884 despre care referă de altfel, cu bune aprecieri P. Missir în „Convorbiri Literare" din 1884, Oct. I, pag. 277. În ce priveşte insuficienţa sau reaua credinţă a informaţiei, e destul să mai menţionăm că pe cînd o revistă ca *„Datina"* — singura ce a apărut în Severin zece ani neîntrerupţi — nu e nici măcar înregistrată, o alta — *„Clopotul"* — de sub direcţia unuia dintre autorii prezentei monografii e copios înfăţişată, deşi în Severin n'a apărut decît un *singur număr* (No. 9 pe Iulie 1927), celelalte opt fiind localizate în Strehaia-Mehedinţi. De asemeni la cap. *„Alte instutuţii culturale"* se trece cu vederea activitatea de difuzare a culturii desfăşurată de atîţia ani de *„Casa luminii"*, de *„Cercul franco-romîn"*, etc.

Spaţiul nu ne stă la dispoziţie spre a detaila observaţiile noastre critice. Socotim însă că cele de mai sus sunt suficiente spre a înlătura pretenţia autorilor din prefaţă unde aceştia îşi califică singuri lucrarea ca fiind „ de bază", „un îndreptar" pentru orice cercetare.

Defectuozitatea planului, lacunele informaţiei, lipsa de exactitate şi precizie a datelor ca şi subiectivismul autorilor condamnă — în mare parte — o lucrare care ar fi trebuit totuşi să fie un omagiu binemeritat de mîndrul oraş oltean cu prilejul centenarului său.

AL. DIMA.

F I L O S O F I E

PSIHOLOGIA CONTEMPORANA

Şi despre psihologie s'ar fi putut spune acum o jumătate de secol încă, ceiace Kant stabilise pentru logică: dela Aristotel încoace nici un progres nu mai este posibil. În speţă, Kant mergea mai departe, negînd cu totul dreptul la existenţa psihologiei, deoarece nu i se putea — pe vremea aceia — aplica în nici un fel calculul matematic. De a-

tunci lucrurile s'au schimbat şi poate că şi Kant ar fi mai tolerant astăzi, căci de la operaţiile simple aritmetice şi pînă la probabilităţi, matematicile au o largă întrebuinţare şi pe tărîmul ştiinţei sufleteşti. Numai că astăzi problemele au devenit atît de diverse în psihologie incît ar fi greu ca toate soluţiile să fie satisfăcute de matematică. Ramuri nouă au fost creiate, metode adecvate s'au născocit şi suprafaţa psihologiei s'a dilatat în chip nebănuit.

De aceia un studiu de ansamblu ca al lui *Hans Henning* — *Psychologie der Gegenwart* (Alfred Kröner Verlag, Leipzig) e binevenit, mai ales cînd autorul e competent şi documentat ca în cazul de faţă. Ceiace nu însemnează că unele noţiuni nu sunt susceptibile de discuţii — ca bunăoară conceptul *psihologiei aplicate*, pe care ne obişnuisem să-l considerăm în cadrul definiţiei clasice a întemeietorului ei, germanul americanizat Münsterberg. Apoi nu e tot atît de uşor de acceptat psihologia matematică pe acelaş plan cu psihologia culturii sau psihotehnica. Matematica e o simplă metodă şi nu e constitutivă de disciplină specială, independentă, cum e cazul obiectului specific. Obiceiul acesta pur filozofic de a organiza o disciplină independentă în clipa cînd ai o metodă nouă ne-ar aduce nu la 25 de ştiinţe psihologice, cîte enumără Henning, ci la inzecitul acestui număr, neîndoios. Am avea atunci o psihologie a testelor şi una a experimentului; o psihologie a observaţiei şi o psihologie introspectivă — iar multiplicarea ar putea dura la infinit. Pentru acelaş cuvînt trebuie să negăm unei teorii psihologice, oricare ar fi ea— behaviorism, freudism, instinctualismul lui Mc Dougall, structuralismul sau cum se vor mai fi chemînd toate — dreptul de a se proclama discipline neatîrnate. De obicei aceste teorii sunt izvorite din necesităţile explicative ale unei anumite zone psihologice, pe al cărei plan aduc servicii necontestate. Tendinţa de hegemonie asupra tuturor celorlalte teorii, ba debordarea speculaţiei dincolo de cadrul strict psihologic, ca în cazul psihoanalizei le sorteşte dinainte naufragiului.

Pe plan psihologic neîndoios are marea însemnătate de a fi adus lumină în domeniul subconştientului şi al nevrozelor, aşa cum asociaţionismul şi mecanicismul în genere sunt excelente moduri de explicare a vieţii sufleteşti periferice, iar teoria structurii mai ales planului superior psihic, punctul de vedere genetic pedologiei şi psihologiei adolescenţei ş. a. m. d., ceiace nu însemnează că asociaţionismul sau structualismul ar avea dreptul să se prezinte într'o zi ca teori metafizice, gnozeologice, epistemologice sau axiologii.

Incă din primul capitol al volumului lui Henning ai impresia că fiecare epocă vine cu un alt aspect teoretic cu tendinţe imperialiste oarecum. In realitate progresul cerce-

tărilor s'a făcut de la simplu la compus — sau, ca să nu dăm impresia că am fi asociaţionişti de la periferie spre centrul vieţii psihologice. Intre 1829—60 se elaborează astfel teoriile experimentale, dela Weber şi Fechner pnă la Wundt şi Meumann. E caracteristic pentru aceşti doi autori, că atunci cînd părăsesc domeniul psihologiei elementelor periferice, Wundt pentru psihologia colectivă şi Meumann pentru estetică, îşi dau seama că metoda experimentală e neadecvată (deşi Fechner vorbise despre o estetică experimentală). Dar chiar Fechner produce schimbarea de front in 1859 cu *Elementele de psihofizică*, căci se pare că teoria paralelismului împiedică acum reducerea psihologicului la fiziologic, condiţia dintîi a experimentului şi a matematizării. In mod ciudat totuş psiho-fizica a condus la studii de fiziologie mai mult, căci psihologicul e explicat prin procesele nervoase şi cerebrale corelate.

Wundt este fruntaşul acestor cercetări, prin tratatul de psihologie fiziologică şi laboratorul psihologic creiat la 1875. Cît de strict circumscrise sunt posibilităţile acestui curent o dovedeşte faptul că Wundt se declară adversar al psihologiei infantile, ramură care a adus totuş mai tîrziu multe servicii chiar psihologiei generale. Dar chiar din cercul lui Wundt a pornit atacul pentru cucerirea sferelor superioare ale vieţii sufleteşti. *Lehmann*, un elev scandinav al lui Wundt publică în 1892 un tratat despre *legile vieţii afective*. Ebbingharts experimentează tot pe atunci asupra memoriei, cercetări care aveau să fie exploatate de şcoala de la Göttingen a lui *G. L. Müller*. Aici e răscrucea unde studiul cantitativ va fi înlocuit cu analiza calitativă. La începutul acestui secol psihologia a pătruns definitiv pînă la factorul central odată cu părăsirea dogmei că excitaţia şi senzaţia sunt adecvate. Revoluţia se face pe tărîmul cercetărilor optice, mai ales cu lucrarea lui Hering (1905) despre sensaţiile de lumină. Se dovedeşte aici că percepţia psihologică a culorilor e cu totul diferită de culorile din fizică şi că hotărîtoare aici este memoria. Şcoala lui *Külpe* studiază *psihologia gîndirii*, a cărei posibilitate o negase deasemeni Wundt. Metoda de studiu este aici auto-observaţia sistematică, introspecţie ştiinţifică am putea spune şi se studiază gîndirea fără conţinuturi intuitive. Külpe este secondat de şcolile lui *Ach* şi *Maise*. Ach studiază mai ales procesul voluntar.

Şi fără îndoială că cea mai serioasă contribuţie la studiul funcţiunilor centrale este teoria structurii, întemeiată încă de la 1890 de Chr. Ehrenfels — după care stările de conştiinţă nu sunt de natură aditivă, ci constitutivă. Suma părţilor nu este totul, cum spunea încă Laotse. Şi interesant rămîne că la Köhler bunăoară teoria structurii are un puternic accent fizicalist. Dar tocmai la grupul *Wertheimer-Köhler*, cel mai

însemnat între şcolile structuraliste, nu ne mai găsim la
periferia vieţii sufleteşti. Pentru ei structura nu este comp-
lexul psihic în sine, ci o insuşire a acestuia şi el se aplică a-
fectivităţii ca şi complexele de memorie. Mai există încă o teo-
rie a structurii, care pleacă de la consideraţiile lui Dilthey,
aşa că şcoala lui Köbler-Wertheimer s'ar putea numi şi a con-
figuraţiei. De aici psihologia îşi continuă ascensiunea spre
regiunile cele mai subtile — ajutată fiind şi de împrejura-
rea că şi în fizică noul concept al materiei este mai puţin
grosolan ca odinioară. Cu atît mai mult trebuie să se fe-
rească psihologia de vechea formă a materialismului.

Şi pentrucă a fost vorba mai sus de psihologia struc-
turii am putea cita aici admirabilul manual al lui *Rudolf*
Hauser—Psyhologie (ed. Herder, Freiburg i Br.) care în-
cearcă să-şi construiască un sistem pe baza teoriei configu-
raţiei. Şi e un admirabil exemplu al acestui volum cum fie-
care metodă e strict condiţionată de o anumită zonă a vieţii
sufleteşti. Revoluţionar, desigur, rămîne Hauser mai ales în
tabla de materie, deşi de mult tripartiţia clasică (sentiment,
voinţă, inteligenţă) era părăsită. In domeniul subconştientu-
lui, Hauser pare să fie adept al psihologiei individuale a lui
Adler, cum mărturiseşte referirea la finalismul psihologic şi
la voinţe de impunere în colectivitate. Hauser nu neglijează
apoi nici psihologia diferenţială — şi semnificativ; tocmai
atunci cînd se ocupă cu problema inteligenţei — amîndouă,
deci, problemele lui William Stern. Şi încheierea devine me-
tafizică — pentrucă sufletul este entelechia trupului şi tin-
de spre personalitate. Dar dacă urmăreşti capitolul despre
memorie, despre caracter sau temperamente, îţi dai seama
abia cît e de greu să te emancipezi de cercetările anterioare.
Volumul rămîne deci, tocmai pentrucă e atît de interesant
o excelentă pildă despre cele afirmate în introducerea con-
sideraţiilor noastre de faţă.

TH. LOEWENSTEIN.

SCRISOARE DIN VIENA

OSCAR JIANU

Iată-mă de trei săptămîni aici în oraşul blondinelor şi al valsurilor. Băgă de seamă: pe deasupra mai e şi luna Mai !

Dumineca trecută am fost la *Schönbrunn*. Am vizitat parcul, Glorietta, fîntîna lui Neptun, cele cîteva grădini laterale (a împăratului Francisc Iosif I, a împărătesei Elisabeta, ale diferitelor prinţi), grădina zoologică, etc. Dar mai ales castelul ! *Schönbrunnul* se numeşte astfel, fiindcă, după legendă, în acest loc ar fi descoperit împăratul Matei, în una din vînătorile sale, un izvor minunat.

Am văzut teatrul castelului, clădit în adevărat stil baroc de *Pacassi* şi *Valmagini*, unde au dirijat şi cîntat atîţia mari artişti (între alţii a dirijat, la 1805, *Cherubini* şi a dansat în faţa lui Napoleon I, celebra dansatoare *Vigano)*; am văzut *Scările albastre* ale castelului, *camera biliardelor, Trabantenzimmer, camera în lemn de nuc*, camerele lui Fr. Iosif I, apartamentele împărătesei Elisabeta, *sala Maria-Antoinetta* (numită astfel după gobelinul cel mare, care împodobeşte peretele) *sala oglinzilor, cabinetul rotund chinezesc, camera cailor* (numită astfel după tablourile de cai şi scene de vînătoare) *sala carusselului, a ceremoniilor, camera albastră chinezească, camera Vieux-Laque, camera lui Napoleon* şi a ducelui de Reichstadt, camera Feketin sau a *Milioanelor* (cea mai bogată şi mai împodobită dintre toate: pereţii sunt umpluţi cu feketin chinezesc, policandrele aurite greu şi pereţii acoperiţi cu oglinzi de Veneţia, au costat un milion de zloţi), *sala gobelinurilor, camera roşie, camera terasei, capela castelului*, etc. etc. etc... fiecare cu istoricul ei, cu personagiile, cari au stat cu preferinţă în ele, cu istorioarele lor şi fără îndoială cu galanteriile şi picanteriile cuplelor princiare şi împărăteşti, cari se aud şoptind de pretutindeni.

Dar nu vreau să-ţi fac istoricul castelului (nu vreau să-ţi arăt cînd a fost cumpărat terenul unde odinioară a fost o moară, nu vreau să cercetez cine a clădit castelul, cari au fost maeştrii, prin cîte mîini împărăteşti a trecut, de cîte ori a fost distrus de mîini rebele sau de mînia Turcilor şi reconstruit pînă ce ultima pereche imperială, *Carol* şi *Zitta*, a pus capăt, poate pentru totdeauna, listei posesorilor de viţă, castelul intrînd în posesiunea oraşului Viena.

Nu voi vărsa lacrimi nostalgice pe urma umbrelor ce

șoptesc și grăesc încă Vienejilor și austriacilor credincioși. Eu dimpotrivă mă bucur, că grădinile tainice și singuratice ale împărăteselor și principeselor visătoare, acum sunt accesibile publicului. In cîteva colțuri s'au deschis cafenele și grădini de vară, unde publicul acompaniază în cor un megafon uriaș; pe serpentine furnică lumea pestriță, urcînd sus spre Gloriettă, de unde se poate avea o priveliște minunată asupra Vienei și de unde probabil mulți prinți moștenitori își vor fi umflat nările ventilîndu-și orgoliile habsburgice.

Despre altceva vreau să-ți scriu. Sunt reflexiile mele, reflexiile pe care le frămîntasem cu ceva înainte și la trecerea mea prin Budapesta. Reflexii, pe care de sigur le-au mai trăit și alții.

E vorba de un fost imperiu ca Austro-Ungaria. Iată ce-au putut să creieze în cursul secolelor, de cînd țineau sub jugul lor atîtea popoare, mai ales prin puterea lor de organizare centralistă. Din această absorbție formidabilă, centripetală, ce a ieșit? *Două capitale*. Amîndouă drăguțe, n'am ce zice, masive, moderne, chiar ultra moderne în unele privințe și cu o pulsație de mare anvergură. Impărăția la periferie se anemiase cu totul. Totul acolo deveni palid, străzeviu, sîngele se scurgea totul la centru. La periferie degenerau membrele. Organele, în lipsă de întrebuințare, se ofileau, fiindcă toate resursele de viață se scurgeau în cele două *stomacuri* uriașe.

Astăzi, rezultatul poartă numele și este arătat lumii sub titlul de *spiritul austriac* și *cultura maghiară*. Se fudulesc cu instituții și academii, cu artele lor, iar pe Croați, pe Sîrbi, pe Ruteni, pe Ruși și pe Romîni îi clasează printre popoarele primitive și inculte, menite să mai stea încă multă vreme sub tutela civilizatoare a altora.

Muzica asta vieneză, operetele, cum se explică altfel decît ca o eflorescență a belșugului de viață, a optimismului, care înflorea minunat și își trăgea seva suculentă din îngrășămintea substanțială a imperiului. Imperiul întreg era un băligar uriaș pe care creșteau și erau cultivate cu grije două flori cu petale minunate, ca două flori de lotus în grădina Nirvanei, cu pistiluri de vals, cu legănarea protuberantă a uriașei tulpine — știința lor — și o reclamă de praf auriu și de parfum, cu care ademeneau albinele naive și fluturii bogătași din toată lumea. Mărețul Imperiu Austro-Ungar!

...Cînd treci prin Ringul cel mare al Vienei, la fiecare pas vezi cîte un muzeu uriaș, de nici Piramidele nu cred să fie mai mari, cîte-un teatru, cîte-o academie... Ei bine! Aceste clădiri publice nu s'au creat decît pe baza aceluiași principiu, pe care noi azi îl detestăm, al Piramidelor. 50.000 de sclavi, chinuiți, biciuiți, storși și sacrificați în tencuiala lor. Crezi că

din fiecare piatră a acestor muzee nu țipă viața scursă din inimile Croaților, Rutenilor, Sîrbilor, Cehilor, Rominilor?

Problema care se pune e: care este sensul vieții, care este scopul societății? Să facă fericită viața indivizilor și să le facă accesibile bucuriile artei și ale culturii — salvîndu-i de sub sclavia muncii și a alergării după pîine? Sau este să creeze instituții de cultură și de artă pe care să le lase moștenire posterității, unui grup minuscul de vizitatori snobi? Este prin urmare un scop *creator* sau mai mult un scop de *trăire intensă?*

Sociologia contimporană pare a găsi, că scopul societății, cu organizația și technica ei, e să ridice mereu standardul general de viață al indivizilor. Dar asta nu se poate concomitent cu ridicarea unor mari instituții de cultură și de artă. Atunci cum să creiem și Piramide și oameni fericiți?... Asta nu se poate. Sau poate că da! Dar cum? Piramidele cer sacrificii, înghit generații întregi de indivizi. Dar ni se va spune, că numai Piramidele rămîn, generațiile pier fără urmă, ca praful ce se depune pe cetăți și le îngroapă; ici colo rămîne doar cîte-o figură mai proeminentă la încrucișarea marilor drumuri, care au pretenția să arate cu degete de poruncealä căile viitorului; cîte-un obelisc a cărui inscripție posteritatea se chinue să o descifreze și să o tîlcuiască secole de-a-rîndul... Dar Piramidele rămîn. Infruntă păturile de praf, înfruntă Simunul!... Și apoi eu nu cred că este un ideal să faci din individ un mic burghez cu cloșca lui, cu găinile lui, cum ar spune tolstoianiștii sau Sămănătoriștii dacă vrei, făcîndu-l să se întoarcă la patriarhialitate primitivă a georgicelor. Eu nu mă mai pot lipsi azi de confortul nebun, pe care mi-l pune la dispoziție technica și cultura modernă. Nu mai pot trăi în liniștea campestră, idilică, dincolo de zumzetul modern al uruiturilor. Nu-mi mai pot imagina viața în afară de circulația uluitoare, de viteza amețitoare, de medicina care face minuni, de știința care spulberă superstiții și credințe deșarte... și nu-mi mai pot imagina viața în afară de arta cea mai înaltă. Ah! Mai ales arta, muzica și poezia!

Ei bine! Dar cum să facem să se bucure toți de ele? Acest lucru cred că numai printr'un fel de descongestionare, printr'un fel de descentralizare se poate imagina. Să dăm posibilitate de viață autonomă micilor unități, cari să se *organizeze* și să-și *administreze* singure resursele de viață. Ar putea însă să spună cineva, că e vechea poveste a lui Maenennius Agrippa, pe care a rostit-o acesta plebeilor, cînd s'au răsculat și s'au retras în formă de protest pe un munte în afară de Roma... fabula cu răscoala gurii, a dinților, a mîinilor împotriva stomacului, care înghite tot ce duce mîna,

mestecă gura şi dinţii, etc. Maenennius Agrippa le-a răspuns că stomacul le dă înapoi resursele sub formă de energii noui, cari se revarsă apoi în toate organele...

Aşa să fie oare ? Comparaţia să fie oare valabilă şi analogia perfectă ? Poate că şi periferia are dreptul să se bucure de seva originală: de trandafirii vii cu parfumul original, nu de trandafiri de hîrtie care înşeală ochii şi mint inima!? Bine, dar Geizerii care vor ţîşni din aceste mici unităţi nu vor fi atît de fierbinţi şi nu se vor urca la înălţimi atît de mari şi nu vor împrăştia picurii minunaţi la distanţe uriaşe în toate culorile curcubeului !?

Atunci ? Cum se va putea realiza progresul cel mare ? Vezi tu, micile unităţi ar înainta cu o încetineală de melc pe calea progresului, cîtă vreme unităţile mari realizează în decenii progrese uimitoare. Aşa este logic (poate nu este psihologic !?) La rădăcina Piramidelor însă trebue băligar mult, adunat de pretutindeni. Şi noi, oamenii moderni, indivizii conştienţi ai societăţii contimporane, nu vrem să mai fim îngrăşăminte la rădăcina nici unui progres. Şi poate în ultima analiză progresul nu sunt piramidele, poate nu este copacul secular, care înfruntă generaţiile, poate nici codrul chiar, ci lunca şi crîngul cu ierburile !? Cîteodată par'că e mai frumos pustiul, aşa cum îl descrie *Gogol* în *Taras Bulba*, crescendo, în ascendenţă, în comparaţii minunate, pînă cînd la o epuizare de stil, ajungînd în culmea descripţiei, exclamă: „luav'ar dracu cîmpii, dar frumoase mai sunteţi !" E frumos Bărăganul nostru cu fata morgana, a fost cîntată minunat pusta Ungariei cu Délibáb-ul ei, sunt minunate pustiurile din Caucaz, cînd zboară cazacii călare cu pletele în vînt, descurcînd ierburile virgine, cari ajung pînă la burta cailor; e înfiorător pustiul Saharei! Piramidele şi Sfinxul, Oazele cu petele lor verzi, sunt ceva desconcertant, o notă falşă par'că, în simfonia generală, dramatică a naturii. Oazele cu verdele speranţei, sunt o mică uşurare de burghez.

Pustiul îţi dă fiorii tragicului, care este singura artă adevărată, origina tuturor artelor: admiraţie, înmărmurire — *sublim !* Fiorii tragicului sunt fiorii *infinitului.* Şi infinitul te face să cugeţi: este origina filosofiei.

Tot aşa marea. Ah ! Marea. Pustiul Mare, Pustiul Uriaş, Pustiul Infinit, Pustiul Tragic. Sublimul !... Emerson spunea că numai popoarele de navigatori sunt popoare de filosofi şi poeţi.

Imi vine în minte o broşură apărută prin Martie asupra Maşinismului: „Fin d'une civilisation", scrisă de somităţi intelectuale ca Langevin, Bergson, Maurois...

Piramidele, construcţiile anticităţii, trebuiesc înţelese, ţinînd seama că pe atunci nu se înhămau caii ca azi : se întrebuinţa numai gîtul la tracţiune. Pe de altă parte corăbiile aveau o cirmă rudimentară, care împiedica desvoltarea tonajului. De aci întîrzierea descoperirii Americei.

Azi ? Mă gîndesc la minunata gară din Milan, la confortul şi colosul imperialismului englez: nici odată cosmopolitismul şi puterea banului nu m'au frapat aşa de mult (decît acum de curînd, cu ocazia vizitei mele la Londra) ! America... Sovietele... Evident, aveau nevoie de descentralizare, căci aci fiecare om e un element al bogăţiei internaţionale, un factor economic şi trebue să dea rendementul maxim pentru producţia şi stabilizarea civilizaţiei viitoare. De sigur că interesul Piramidelor a dispărut (doar Mussolini îşi mai ridică cîte un obelisc).

Un singur lucru e important şi poate să neliniştească pe un gînditor: există oare un progres real?

. . . .

Dar aici am intrat într'o înfundătură. Problema pusă e o ecuaţie şi încă cu mai multe necunoscute. Deocamdată n'o pot rezolva. Poate am făcut vreo greşală. Eşti matematician, caută şi vezi. Sau poate e nerezolvabilă !?

OSCAR JIANU.

■

CRONICA SOCIALA

PEDAGOGIE SOCIOLOGICA

După știința germană (cităm în mod deosebit pe Aloys Fischer) *pedagogia* sociologică este un curent al pedagogiei care întrebuințează cu precădere metoda sociologică însăși, în cercetarea problemelor de educație și recunoaște sociologiei o întîietate în soluționarea tuturor chestiunilor de îndrumare pedagogică, — spre diferență de *sociologia* pedagogică: o ramură a sociologiei, îndreptată spre cercetarea educației ca fenomen social, ca parte integrantă din realitatea socială. Preocuparea dintîi pornește de obiceiu din tabăra pedagogilor, a doua din a sociologilor, amîndouă sînt însă preocupări de graniță care cer deopotrivă stăpînirea sociologiei și a pedagogiei. Dacă nu se împing lucrurile pînă la confundare, ceeace ar duce la sociologism, curent odios în știință, apropierea celor două discipline poate aduce multe foloase educației. O dovadă sînt lucrările de pedagogie sociologică a doi scriitori de specialitate: *Stanciu* și *Iorga Stoian*. Ne referim la lucrarea celui dintîi: „Din problemele localismului educativ" și lucrarea lor în colaborare: „Curente noi în pedagogia contimporană". Localismul educativ e reluat și în cartea ultimă, încît vom stărui mai mult asupra acesteia.

Educația nu este un fenomen de sine stătător, ci o funcție firească a societății, școala ca mijloc educativ este deasemenea o instituție socială — de aceea punctul de vedere *social* în tratarea problemelor pedagogice n'a lipsit nici la noi (cf. lucrările d-lor G. G. Antonescu, I. C. Petrescu, I. Gabrea, etc.). Ce aduc nou frații Stoian este punctul de vedere sociologic în tratarea problemelor pedagogice, adică întrebuințarea voită a altei optici de specialitate, apelul la știința socială constituită să colaboreze cu pedagogia. Pedagogia cîștigă astfel un ajutor prețios.

Aceiași pedagogi cer azi socializarea și individualizarea învățămîntului. In aparență atitudinea este antinomică. Sociologia lămurește faptul cu ușurință: „Societatea... caută să toarne în sufletul inșilor, care o compun, spiritul instituțiilor sale sau al idealului ce o frămîntă. Aceasta este tendința socializantă, care se manifestă și în școală". Pe de altă parte diviziunea muncii sociale cere pentru fiecare funcție parțială aptitudini anumite, — indivizii trebuesc formați cît mai variat ca să poată corespunde nevoilor sociale, — încît aceeași societate care impune școlii o tendință de socializare, îi cere

în acelaşi timp respectul individualității omenești, o tendință deci de individualizare. Socializarea și individualizarea, departe de a se exclude, se completează reciproc, sînt termenii aceluiași proces. Iată cum tendințele fundamentale ale școlii nu sînt decît reflexul societății din care fac parte.

Legăturile dintre școală și viața socială merg însă și mai departe. Fiecare epocă istorică, corespunzătoare unor anumite faze ale evoluției sociale, își are tipul ei de școală. De aceea autorii ajung în chip necesar să conceapă pentru actualitate: democratismul ca principiu educativ. „Școala care a evoluat întotdeauna odată cu societatea și trebue să pregătească pentru ea, este silită să țină samă de acest lucru și să dea educație în spirit democratic". Cu alte cuvinte: „școala timpului nostru nu poate fi decît democratică, trebue să formeze adică în vederea trăirii într'o societate democratică". Școala privită ca funcție socială nu este o formă definitivă și staționară, ci o realitate istorică, în plină evoluție. Ritmul ei oglindește mersul vieții sociale în genere. Călăuziți de pregătirea lor sociologică, frații Stoian văd lămurit nevoia de a părăsi vechea concepție de educație *cetățenească*, pregătire mai mult în vederea vieții de stat, și înlocuirea ei cu educația *socială*. „Altfel zis, urmează a arăta cum putem face, prin educație, din indivizii, cari compun o societate, elemente active, în cadrul acelei societăți, sau, după expresia lui Durkheim, cum putem efectua atașarea individului la grupul social, din care face parte". Ni se desvălue aici un motiv sociologic mai profund. „Statul nefiind o formă eternă și imuabilă, cum s'a crezut uneori, ci una ieșită din structura societății și, ca atare, evoluînd odată cu ea, școala trebue să fie mai întîi în slujba acesteia și, numai prin ea, și în slujba statului". Educația socială asigură individului o posibilitate de adaptare cu mult mai mare, mai ales față de formele schimbătoare ale statului, cîtă vreme educația cetățenească îl leagă de o anumită formă a vieții de stat.

Educația socială se supune și ea societății pentru care pregătește. Autorii denunță încă o antinomie: „pe de o parte, nevoia de libertate individuală cît mai completă, dar de natură a surpa însăși existența vieții colective, iar pe de alta, nevoia de autoritate menită tocmai a preîntîmpina această eventualitate". Intre libertate și autoritate nu există nici o contradicție, — libertatea sub forma ei maximă: personalitatea autonomă, îmbină sintetic aceste două realități. Iată încotro trebue să tindă educația socială: spre disciplina voită sau libertatea prin disciplină. „Viața socială și personalitatea departe de a se exclude, se presupun".

Structura democratică a societăților moderne atrage

după sine şi nevoia cultivării maselor populare. „Problema cultivării maselor populare este o consecinţă a democraţiei ; din moment ce dai drepturi egale tuturor locuitorilor unei ţări, este natural să le dai şi pregătirea necesară, pentru exercitarea acestor drepturi". Chestiunea culturală se pune cu atît mai imperios Rominiei intregite cu cît singurul ideal care i-a mai rămas, este desvoltarea ei deplină pe linia civilizaţiei. „Cultura nu este ceva trecător, care trebue să te preocupe numai o parte din viaţă; ea este o trăire continuă de valori spirituale, care trebue să devină tot atît de necesare pentru suflet, ca şi hrana pentru corp". Cultivarea masselor trebue să tindă la inrădăcinarea definitivă a preocupărilor culturale in sufletul mulţimilor. Democraţia nu înseamnează aşa dar o nivelare în mediocritate, ci o ridicare a tuturor spre bunurile culturii şi ale civilizaţiei. Se aplică astfel tot un principiu de sociologie, conform căruia trăinicia unei societăţi depinde de gradul interiorizării valorilor sociale. Calitatea insăşi de om se pune aici in discuţie. „Nu numai că raţiunea şi chiar sentimentele omului se socializează, dar, din psihologia fiecărui ins, fac parte aproape integrantă chiar şi bunurile materiale şi descoperirile tehnice, care, ca valori, aparţin societăţii. Aşa încît putem spune că omul nu poate deveni om, fără societate".

Intemeierea sociologică a pedagogiei duce pe autori la o concluzie tot sociologică : nevoia cunoaşterii ştiinţifice a ţării. Fraţii Stoian se declară partizanii monografiilor sociologice concepute de profesorul *Dimitrie Gusti*. Ei înşişi au participat la lucrările monografice, în cît cunosc de aproape atît metoda de lucru cît şi posibilităţile ei ştiinţifice. Localismul educativ cere adaptarea şcolii la mediul local, adaptarea cere cunoaşterea exactă a locului, desigur că mijlocul cel mai bun îl constitue monografia sociologică.

Fără pedantism, fără didacticism şi fără întrebuinţarea nici unei aparenţe înşelătoare, fraţii Stoian au reuşit să scrie o carte bună şi inteligentă. Ea e adresată, în gîndul autorilor, învăţătorilor dornici de o pregătire veşnic reinoită ; credem însă că poate fi citită cu folos de orice om cu interese de cultură.

TRAIAN HERSENI.

■

REVISTA REVISTELOR ROMÂNE

Viaţa literară, nr. 149. Pentru cititorul care vrea să petreacă pe seama inculturii, *Viaţa Literară* este cea mai plăcută lectură. O recomandăm călduros. Iată ce scrie reporterul revistei in convorbirea cu d. Ionel Teodoreanu: „Oricâte romane noi va mai scrie Ionel Teodoreanu, pentru cetitori, el rămîne mereu *demiurgul* acelei minunate „Olguţe" sprinţare şi sportive sau meditativului Dănuţ, ursuz ca un bondar". Prin urmare directorul revistei, căci el e reporterul, a mai învăţat o vorbă nouă şi pompoasă, al cărei sens, ca de obiceiu, nu-l pricepe.

Ne mai amintim de inimitabila propoziţie „Urlau microfoanele". Scritorul confunda microfonul cu haut-parleur-ul. Ascultaţi-o şi pe aceasta: „Aici incompetenţa sforăitoare se ascunde cu prudenţă în dosul firmanelor cu stampile şi iscălituri, incît asemeni miragiilor nu ajungi nici odată să-i pipăi ombilicul sacrosant". Prin urmare miragiile africane se silesc să ajungă ombilicul nu ştiu cui. Gazeta în chestiune e şi intrigantă. Ea se incearcă să ne desfiinţeze, punind d-lui Teodoreanu întrebări meşteşugite, in legătură cu *Viaţa Romînească* pentru ca acesta, obosit de darea autografelor sau în deriziune, să răspundă — *Nu există*. D. Ionel Teodoreanu ne autorizează să aducem la cunoştinţă că — notaţi isteţia reporterului! — a negat existenţa *Vieţii Literare*.

■

Gînd nou, an. I, nr. 2. Apare la Buzău, în redacţia d-lui N. Niculescu, literator necunoscut. Prea puţină informaţie culturală, pentru o gazetă de provincie şi prea multă literatură fără nici un merit. Caracteristica acestor reviste este că ne propune scriitori de care nimeni n'a auzit niciodată, afară doar de urbile natale. Ne este prezentat de pildă poetul Iulian Vesper, cu aceste cuvinte răspicate: „Cu d. Iunian Vesper, poezia bucovineană se consacră definitiv. Cu o uşoară influenţă din Blaga, d. Iulian Vesper, fecundează revolta şi desgustul propriu. Cu'n bogat vocabular şi inspiraţie, versurile d-lui Vesper frapează şi încintă sufletul. Sunt acorduri lirice de-o verosimilă luciditate, departe de fatalitatea mediului frămîntat in teascul gîndului şi al morţii. Poezia d-lui Vesper, întunecată şi complexă, scîntee în *marea umbră a tăcerii* prăvălită la porţile gîndului ca un cântec târziu, desblocat din granitul luminos al eternităţii". Oricum ar fi, spiritul recensentului, d. Panait Nicolae, nu s'a *desblocat* încă din granitul inculturii.

■

Start, An. I, nr. 1. E un *mensual de literatură şi critică*, tipărit pe două mici foi de hîrtie. Apare la Braşov, sub conducerea d-lu Ştefan Baciu. Manifestul e grozav. Ne-am ocupat de el în altă parte. Versurile sunt, pentru Ardeal, de-un modernism foarte înaintat.

Toamna cintă elegii, pe găuri, rupte
cu ploi în soc,
Aşteaptă: sufletele noastre vor căuta
soare, ca ogari carne caldă.
Zările se colorează în păduri,
şi frunzele în foc,
Uite: toamna cu căderi de pupile
trupul îl scaldă.

Privim neguri. In ochi obosesc
lumini ca paşi.

Toate străzile au drumuri prin
inima virgină.
Și pași sunt tristeți ce pe artere
le lași,
Cind umbletul îți cintă în picior
și trambulină.

De aci aflăm că ogarii se hrănesc cu carne caldă și piciorul cintă de umblet.

■

SO_4H_2, An II, nr. 6. O revistă care se intitulează cu formula acidului sulfuric, nu poate fi decît combativă. Și este. D. Florea Călin, altă glorie în perspectivă, scrie dela București (revista apare la T. Măgurele): „Vă scriu de lingă moarte. Nu de lingă moartea *mea*, pentru că faptul n'ar avea o semnificație mai deosebită și n'ar putea angaja, aproape în nici un fel, o soluție operantă și rezolutivă la problematica generală. Ci e vorba de o „moarte" cu importanță capitală și grea de consecințe pentru organismul... social care o pătimește. O moarte care apare ca un fenomen natural la încheerea unui ciclu de viață împlinită în forme și în conținuturi: moartea vieții care și-a consumat resursele pînă la paroxism, golindu-se de ultimele paradoxii ale avîntului vital și spulberind din vatra existenței și scrumul amar al celei din urmă incinerări din care, neputincioasă și cu plumb în aripi, nu s'a mai ivit nouă și pură pasărea phoenix, să turbure văzduhul sprijinit pe înalte furnale." Ce-o fi vrind să spună acest autor care deplinge moartea vieții, e greu de ghicit!

■

Stilet, An. I, nr. 2. Și această revistă este foarte combativă. Un pumnal ce străbate literile titlului ne arată soarta care ne așteaptă. Girantul responsabil al revistei, care apare pare-se tot la Brașov, este nici mai mult nici mai puțin decît *Descartes*. De aci și nuanța filosofică a articolelor. D. Horia Ghiea interviewează pe Isus Christos, în stilul lui Okeanos dela *Viața Literară*. D. Adrian Tudor scrie în carnetul d-sale următoarele: „Vreau să mă păstrez pe mine, vreau să mă am, să mă am, să mă am. Fără să fiu vreo personalitate vreau să mă iubesc pe mine ca Narcis și să mă auto-divinizez, să fiu auto-panteist ca Whithman". Să-l lăsăm pe d. Tudor în solitudine, să se aibă pe sine și să se auto... divinizeze.

S T R Ă I N E

Muzica în U. R. S. S.

„Una dintre opiniile curente și în totul acceptate în Europa, când se vorbește despre planul cincinal aplicat la artă, este aceasta: în reprezentații, fie dramatice, fie cinematografice (cele muzicale mai puțin numeroase, nu dau de lucru cercetătorilor și criticilor), propaganda politică, conținutul social, teza propusă, sunt atât de bine voalate, încât spectatorul zadarnic se ostenește să întrevadă dublul lor fond, și este atras să asculte fără o umbră de neîncredere sau resistență...

Spectatorul, însfârșit, vede că în licoarea dulce și'n aparență nevinovată, se află amestecată magica băutură politică, și se convertește sau se sovietizează, fără să-și dea seama. Socotia că s'a dus la teatru și în realitate a mers la școală; vedea scene și actori, dar erau catedre, amvonuri și dascăli și neofiți și preoți ai noii religii. Intra, spunând sufletului plin de tristețe: evadează și desfată-te, suflete al meu! Și ieșea, într'adevăr, fără suflet, căci unul din principiile evangheliei comuniste este suprimarea sufletului individului și înfăptuirea, neapărată, a sufletului colectiv: decapitarea eului spre folosul mulțimii...

Acum aceasta nu este în totul așa. Conținutul politic, scopul de propagandă, sunt în operile teatrale atât de evidente și de pompoase, încât ar trebui să fii orb și surd ca să nu le întrevezi. Gestul, inflexiunile glasului, până și tăcerile vorbesc deslușit chiar și pentru acela care n'ar pricepe limba. Atât de vaste sunt față de rest, spațiile și timpul menite propagandei celei mai vădite și celor mai evidente *tirade;* și nu înțelegi cum poate acest public să asculte fără a se plictisi sau răsvrăti".

(Nuova Antologia) 16 ottobre 1933).

■

Anticlasicismul francez.

„Poți ajunge profesor de filosofie, istorie și limbi străine, fără să știi un cuvânt grecesc, cunoscând latina cât un elev de clasa treia secundară. După ce au proclamat disprețul pentru literatură, îndreptând pe tineri către cercetare, către critica isvoarelor, Facultățile de litere predau filosofia antică unor studenți ce nu's în stare să explice un text din Platon, istoria veche, medievală și cea bizantină; iar viitorii cercetători nu cunosc un cuvânt grecesc.

Facultățile interpretează pe Goethe tinerilor pentru care elenismul este un mister. Și deoarece Senatul arătase, prin două voturi, că pentru licențiații în litere se impune cultura greco-latină, moderniștii au apelat la Cameră.

In fața comisiei sale de învățământ (16 decembrie 1931), o delegație a Sorbonei a afirmat că este inutilă cunoașterea elenismului de către profesorii de filosofie, istorie și limbi vii".

(Revue des deux mondes, 1 noembre, 1933).

■

Giuseppe Ungaretti

„Italienii n'au avut un Debussy în muzică, dar îl au în poezie: e vorba de *„Ungaretti„*. Giuseppe Ungaretti ocupă de zece ani încoace în istoria literaturii italiene, un loc asemenea aceluia al lui Paul Valéry în Franța, — al unui Valéry ce n'ar fi scris decât în versuri și n'ar fi fost intelectualist.

Asemănarea lor, în afară de cea exterioară, consistă și în faptul că Ungaretti a reluat firul tradiției, îmbogățind-o cu noutatea simbolismului și ajungînd pînă la hotarele suprarealismului. Dar el nu s'a întors ca Valéry, la tortura rimei și a artei poetice parnassiene: poezia italiană a cunoscut totdeauna versul liber alături de cel rimat. Ceeace a reluat Ungaretti, este timbrul marilor clasici, al lui Petrarca, și Leopardi, timbru modernisat printr'o armonie mai subtilă, mai sensuală (amintiți-vă de *l'Hommage à Rameau* de Debussy, ca să-l înțelegeți) și printr'o îndepărtare totală a elocinței, a periodului oratoric...

Prin aceasta, Ungaretti a jucat rolul unui Verlaine, fără să ajungă la romanța verlainiană, care este o altă facilitate. Ungaretti însemnă triumful sugestiei, al modulației, uneori al disonanței. Și după mai bine de șasezeci de ani, iată cel dintâi poet italian care vorbește tuturor și este lipsit de acel provincialism de care se resimt Carducci, Pascoli și D'Annunzio"...

(La Nouvelle Revue française, 1 novembre 1933).

■

Mallarmé văzut de Benedetto Croce

„Ținînd seamă de caracterul intelectualist și oratoric al celei mai mari părți din poezia franceză, și față de faptul că același caracter se află în slabele speculații estetice din Franța... Mallarmé și discipolii săi au fost îndreptățiți să protesteze împotriva pseudopoeziei care voește să relateze fapte și să îndemne la acțiune fie didascalică, fie oratorică. In protestul lor ținteau mai ales atacarea poeziei lui Victor Hugo, considerată prin excelență ca o culme a liricii... Dar răsvrătindu-se împotriva didascalismului și oratoriei, aceștia n'au ajuns la poezia pură și simplă, ci în teorie ca și în practică au dat o falsă poezie pură, căzînd într'o senzualitate voluptuoasă

și estetizantă. E ciudat că prin opoziția sa față de intelectualism și lucru practic în poezie... Mallarmé a fost și este încă sărbătorit ca un preot al cultului pur al artei și ca un mare, intransigent, rigid și statornic idealist.

Mallarmé nu are numai meritul de a fi fost cel dintîi sau printre primii reprezentanți ai unei anumite condiții de spirit, fie sănătoase, fie maladive, ci și acela de a fi înfățișat-o cu o anumită demnitate, asemenea unui *Cristus patiens* al unei aristocratice neputinți artistice și a unei fixități estetice.

Putea să mistifice sau să se mistifice pe el însuși, fără să-și dea bine seama; dar cei care l-au urmat au avut, se pare, o mai mare cunoștință de amăgirea în care se complăceau, au fost mai puțin ingenui și de aceea sînt și mai puțin suportabili, decît acel discret și modest Mallarmé, iubitor al singurătății și al umbrei... Totuși, practica și teoria lui Mallarmé și a școalei sale, oricît de slabă ar fi valoarea poetică efectivă a uneia și cea speculativă a celeilalte, aparțin de fapt realității, spiritului și societății moderne, ori patologiei acesteia, și 'n privința aceasta ar trebui să fie luate în seamă și mai bine studiate."

(*La Critica*, anno XXXI, fasc. IV).

■

Bergson și eroismul

Libertatea, iată cuvîntul pe care trebuie să-l scriem, ca să dăm noțiunii de eroism legăturile sale filosofice.

Eroismul desăvîrșit este în primul rînd o conștiință de sine însuși, o evaluare a efortului ce trebuie împins pînă la sacrificiu. O conștiință intuitivă, în orce caz, înainte de a deveni intelectuală, punînd să se explice astfel prin reguli și principii... Filosofia lui Bergson realizează aceste năzuințe. Se va obiecta că eroismul este deseori pus în slujba „societății închise", că abundă, de pildă, în devotamentul patriotic. Dar într'o oarecare măsură numai, și în acest caz el devine mai mult uman decît național; admirăm eroismul la dușman, și astfel propriul nostru eroism crește. Eroismul nu este de altfel decît un fel de pregătire pentru sfințenie, și în toate actele va căuta să predice crezul omenirii întregi, fără să facă excepție de dușmanul temporar...

Dar ceeace trebuie să luăm mai ales în seamă, acum, este întîietatea ce se dă în primele lucrări acestei interpretări bergsoniene a sfințeniei sau eroismului. Interpretarea își are origina, de altfel, în această conștiință a libertății omenești, care singură poate să ne impună, în ciuda argutiilor intelectuale, fie sentimentul unei fraternități umane, fie siguranța unei prezențe sau a unui îndemn de natură divină."

(*Mercure de France*, 1 novembre 1933).

■

Democrația balcanică

...„democrațiile balcanice n'au aceeași formă ca democrațiile occidentale. Nu sunt preocupate de acea legalitate pe care-i întemeiată viața politică franceză sau britanică... Statul, în concepția massei, este o asociație de grupuri. Statul național a fost alcătuit prin unirea unor țărișoare; pe căile tradiționale: văile cele mari, marea, pășunile. S'a întărit pe măsură ce autoritatea Capitalei sau a altor orașe respecta libertatea grupurilor. Imperiile cad atunci cînd ajung despotice, imperiul bizantin s'a scufundat prin excesul fiscalității sale, prin desmembrarea provinciilor. Imperiul otoman a fost tare atîta vreme cît a respectat autonomiile; nu s'a disolvat decît prin despotismul tiranilor locali, bey, spahii, etc.

Astăzi, forma politică se calchiază pe forma socială. Partidul țărănesc se ridică împotriva „domnilor" de la oraș cari perpetuiază pe vechii șefi ce-au contribuit la crearea statului, și pretind să justifice, prin serviciile aduse în trecut, dominația politică actuală, fără nici o rațiune socială. Emigranții din Grecia, temelia partidului republican, agrarienii din Bulgaria..., naționalțărăniștii din România, țăranii croați adversari ai Belgradului dirijat de „domni" și nu ai statului jugoslav, iar astăzi țăranii sîrbi, despre care se spune că sînt contaminați de ideia republicană: toți înfățișează aceiași stare de spirit."

(*Les Balkans*, troisième année, vol. IV, no. 8—9).

■

Ronsard regăsit

„*Materia rămâne, pe când forma se pierde;* acest vers nemuritor, pe care Ronsard îl scria cu privire la soarta copacilor săi iubiți, este astăzi mai de actualitate prin aflarea rămășițelor șefului Pleiadei.

...Găsirea unui nou schelet a îngăduit doctorului Ranjard identificarea, nesigură încă, dar foarte probabilă, a acestor resturi cu acelea ale poetului, înmormântat, precum se știe, în Capela Saint-Côme.

Și pentru artist, ca și pentru omul de știință, sunt interesante comparațiile și suprapunerile meticuloase ale craniului cu bustul lui Ronsard și portretele sale cunoscute. Se remarcă aceeaș frunte înaltă și largă a unui craniu brahicefal. Și sunt dovezi pe care analistul de profesie le poate pune în slujba unei cercetări care să ne apropie de adevăr".

(*La Revue de l'Art*, novembre 1933).

■

Inteligența la animale

„Animalele *nu inventează* și *nu judecă* ținta activității lor; această țintă le este impusă de nevoile generale pe care le creează viața și de cele speciale constituției lor.

Nu judecă procedeul specific al unei înfăpturi decît în detaliile de aplicare în legătură cu condițiile momentului.

Își dau seama însă de îngrijirea ce le-o dă omul... pot arăta atenție, observație și înțelegere suficientă în folosirea a ceeace au la îndemână... Aici se opresc posibilitățile lor intelectuale, lipsindu-le însă imaginația constructivă".

(*Scientia*, 1 novembre 1933).

■

O imagine a nouei litaraturi ungurești

„Unul din tinerii noștri esteticieni, și poate unul din cei mai eminenți, constată că literatura ungară a ajuns la un adevărat punct mort. Nu este mai puțin adevărat că sinteza sa, care-l face să descopere în noua generație literară un „clasicism nou", nu este mai puțin artificială decît ipoteza unui „nou populism".

Totul depinde însă de punctul de vedere ce se adoptă în examinarea tinerei literaturi, acela al formei (psihologia artei) sau acela al conținutului (istoria spiritului și sociologia). După ce a ajuns la punctul pe care îl numește mort, d-l Németh se întoarce către opera scriitorilor dela începutul acestui secol... Și constată, astfel, și el, ivirea unui nou „tineret umanist", pentru care hotarele științei, literaturii și filosofiei se estompează. Un nou tip de intelectual apare, acela al *Zug zum Ganzen*-ului, scriitor prin nervii săi, savant și filosof prin curiozitățile sale, asemănându-se prin aceasta cu vechii umaniști, de care se deosebește însă în totul prin concepția sa asupra lumii".

(*Nouvelle Revue de Hongrie*, novembre 1933).

■

S C H I M B A R E   D E   R E G I M

C R I Z A

— *Bine că se duse şi guvernu ăsta !*
— *Aşa e ; da' vezi că vine altu !*

INTRE CETAŢENI

— *Tu ce crezi ? ce guvern o să avem ?*
— *Aşi vrea să mă văd mai bătrân cu o zi, că mi-au ieşit peri albi de când mă tot căznesc să desleg ghicitoarea asta !*

C A R E ?

D. Duca — *Am venit să preiau preşedenţia...*
D. Vaida — *Care ? A guvernului sau a partidului ?*

INVENTATORUL

— *Vedeţi, d-le prim-ministru, e foarte simplu : apeşi resortul aici, şi alegerea s'a făcut automatic, in toată ţara, şi după gustul d-tale !*
— *E bine, dar incomplect ; fă-i ceva ca, tot automatic, opoziţia să se declare mulţumită.*

1933. ANUL XXV. 15 DECEMBRIE. No. 12

Viaţa Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ŞI IDEOLOGIE

R E D A C Ţ I A / S T R. C O N S T. M I L L E 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului" B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

TINERII?! CARE TINERI?...

IZABELA SADOVEANU

Englezii numesc tinerețea *„Early Closed"*, floarea care se închide iute, clipa care zboară cînd abia ai început să o trăești...

Putem noi oare să luăm ghitara și să cîntăm încă „C'est jeune et ça ne sait pas ?", domnilor Camil Petrescu, Mircea Eliade, etc.?

Fără îndoială, Domniile lor *nu* sunt încă bătrîni, ceia ce e un neprețuit privilegiu. Au încă multe posibilități, deci un mare credit pe piața literară, au efectuat mai multe „trageri" la loteria surisului, și au nădejdea să ciștige lozurile cele mari la viitoarele trageri.

Bătrînii au ajuns la ultima și și-au văzut norocul cu ochii. Nu sunt deci încă bătrîni, Domnii Camil Petrescu, etc., dar tinerețea Domniilor lor și a generației din care fac parte a și început a le fi contestată. Tinerii care vin în urma lor cu zburdălnicia primelor debuturi, dacă nu le zic încă bătrîni, îi socot foarte maturi și opera lor e privită ca deja perimată...

In zadar vor mai striga bieții noștri tineri de pînă acum, „ei, tineri, noi suntem tinerețea, inteligența, geniul" și etc. Gălăgioșii noi veniți le vor face nas lung, se vor da peste cap și-i vor împinge la o parte, le vor striga epitete și vorbe în fața cărora cele din polemicile vechilor tineri vor părea perle de salon.

Ce să le facem ?! Fiecare la rîndul său trebuie să suporte consecințele relei creșteri ce să dă copiilor, în unele țări, care se simt amar cînd aceștia printr'o stupidă dispoziție a naturii, devin „tinerii" la rîndul lor.

Fenomenul e mai general decît se crede și lucrurile se petrec cam în acelaș fel pretutindeni.

Oare Paul Morand nu este încă în mintea multora un reprezentant al *tinerilor ?* Este el mai bătrîn decît D-nii Camil Petrescu, Mircea Eliade, etc. Ei bine, generațiile recente au îndrăzneala să-i găsească opera literară perimată... Ascultați numai în ce fel se vorbește de el în prezent :

„Cînd deschide cineva o carte de a lui Paul Morand rămîne uimit, aproape zăpăcit, în primul moment. Aceasta din pricină că, în cîțiva ani, cărțile sale *au îmbătrînit* cu exagerație". Tînărul critic urmează fără cruțare: „Cărțile D-lui

Paul Morand nu par numai *incomprehensibile*, dar ne turbură, ne fac să nu ne mai simţim in apele noastre, *sunt absurde*". (Vai, dacă măcar ar spune aceasta un ramolit de bătrîn!). Şi rechizitorul continuă nemilos. Ele au fost scrise într'o epocă ce a durat foarte puţin, într'o atmosferă de cabaret şi într'un limbagiu pe care *nu-l mai înţelegem* (deja ?!). Ele sunt expresia unor rămăşiţe dintr'o lume pe care războiul o distrusese şi care totuşi voia să dea impresia că nu a incetat de a fi *elementul esenţial*.

De aci căutarea exasperată a plăcerii fără alegere, viaţa frenetică şi trepidantă. In realitate nu erau de cît nişte *nevrozaţi* şi nişte *decadenţi*, dezaxaţii şi desperaţii unei clase sociale pe moarte, care se fardau cu deznădejdea tinerei fete tuberculoase spre a merge la ultimul său bal.

Fiind că se simţeau ei inşişi pe moarte au condamnat la peire întreg Occidentul. Voiau să moară frumos, in tovărăşia lumii intregi, iar nu să crape singuri, într'un colţ, pe cînd toţi ceilalţi vor continua să danţeze.

Aceşti „gropari" ai Europei, continuă tinerii din 1933, au chemat la căpătîiul ei pe Negri, care n'au lipsit de lîngă căpătîiul agoniei nici unei mari civilizaţii şi astfel jazzul s'a coborît, din saloanele şi petrecerile lor, în stradă, otrăvind societatea din toate clasele.

Drama interpretată de Morand şi generaţia sa, nu a fost drama tineretului întreg, ci a unui grup de snobi, trîntori bogaţi şi eleganţi, care făceau o gălăgie infernală ca să dea impresia că sunt mulţi. Fuga din faţa răspunderii, beţia neantului, gustul putreziciunei, cultul senzaţiei, credinţa exaltatoare în pieirea lumii şi a civilizaţiei, ei le-au răspîndit in celelalte clase sociale, producînd aiureala, desnădejdea şi turburările de azi ale societăţii.

„Fiinţele slabe, mărturiseşte Paul Morand, s'au lăsat înfierate de semnele acestea ale vremei pentru totdeauna: binele a dispărut, răul subsistă; comparate cu orgiile care împodobesc unele crime din ziua de azi, ce sunt acelea ale *casbi Nana (!)*"... chemaţi la bară de *actualii tineri, foştii tineri*, prin reprezentantul lor cel mai autorizat, veştejesc, ei înşişi, influenţa nefastă pe care a avut-o literatura lor. Paul Morand se apără, îşi apără generaţia sa deja aparţinind trecutului:

„Senatorii, care trăesc din contraste, au putut să se bucure de această stare de lucruri"... „aceasta întinerea temele literare sau zdrenţele lor". Acesta a fost punctul nostru de vedere de *cronicari obiectivi*...

„Cronicari obiectivi ?" se răstesc tinerii noi veniţi cu indignare, „oare fără ştirea autorilor descrierea acestor moravuri a devenit apologia lor în cărţile lui Paul Morand şi ale altora ?"

Iar cu cît rechizitorul devine mai aspru cu atît Paul Morand şi ai săi inţeleg că s'a isprăvit cu glume tinereţii lor, care le îngăduie să creadă că nu au decît să rupă complect cu trecutul, să se libereze de orice friu, de orice datorie, de orice ţinută, pentru ca în virtutea privelegiului pe care li-l dădea tinereţea, să distrugă toate valorile şi să se proclame singurii, unicii şi indiscutabilii posesori ai inteligenţii, talentului şi geniului.

Paul Morand recomandă cu înţelepciune tovarăşilor săi de tinereţă: „Lăsaţi timpului sarcina să patineze operele ce şi le-a ales, nu-i forţaţi mîna". Va să zică tinereţea ?!...

Tinereţea sa şi a generaţiilor sale a trecut... căci *„trece aceasta ca fumul"*...

Paul Morand s'a resemnat, a schimbat cîrma: „In faţa pericolului iminent, zice el, punctul nostru de vedere se schimbă. Nu voiu face un discurs pentru premiul de virtute: ne vedem obligaţi să ne apărăm pielea. Vrem să petrecem *a doua* parte a vieţii noastre în cadrul civilizaţiei în care ne-am născut; chiar dacă ea e menită să piară, înţelegem ca nişte egoişti ce suntem, să amînăm peirea ei pe a doua zi după moartea noastră" (!!...) La Canossa, spre bătrîni!...

E! hei! scrişnesc tinerii, nu se sustrage cineva atît de iute răspunderii... V'a venit vremea să daţi seamă de felul cum v'aţi purtat 15 ani şi la ce aţi întrebuinţat tinereţea. Sunteţi generaţia trecută şi noi, generaţia de azi vom stabili răspunderea şi partea noastră, în turburarea care s'a produs în lume. N'aveţi dreptul acuma să vă ridicaţi ca judecători austeri şi moralişti ai omenirii. — Noi suntem tinerii şi noi vă vom chema la bară !

Nu avem dreptate să ne întrebăm deci cu mirare „Care sunt tinerii ?!"

IZABELA SADOVEANU.

A DOUA CAPITALA

AL. O. TEODOREANU

Oh, ville qui m'as vu naître et que je vois mourir!

Tare-i frumos Iaşul şi tare-i murdar! Fotogenic cum nu e altul, e adorabil în cărţi poştale ilustrate. Inconjurat de dulci coline, cînd verzi, cînd albe, cînd multicolore, (după anotimp), e plin de farmec pitoresc şi glorioase amintiri. Dar dacă nu ai prins cumva rădăcini în istorica lui argilă, sau dacă nu eşti împins de cine ştie ce obligaţii de la care nu te poţi sustrage, să te ferească Dumnezeu, cetăţene, să trăeşti douzeci şi patru de ore între zidurile lui! Vei fi învăţat poate, în tinereţe, cîţiva ani prin şcolile Iaşului şi suvenirile pe care le-ai păstrat nu corespund cu afirmaţiile mele? Poate că vei fi cetit drăgălaşa literatură a apologeţilor acestei mîndre cetăţi de Scaun? Poate că vei fi participat la vre-o şedinţă a societăţii *Amicii Iaşului*, cu sediul în Bucureşti? Poate că ai legături cu vre-un intelectual (toţi ieşenii sunt intelectuali), care te-a convins că aeroplanul s'a inventat la Iaşi, că Ronsard era ieşan şi că Villa Borghese e un moft pe lîngă Marele Hotel Trajan? Au te îndoeşti cumva de cele ce-ţi spun şi crezi că din motive care îţi sunt necunoscute, ca netrebnic renegat, te mint? Ei bine, atunci, dacă îţi simţi inima tare, vino cu mine!

■

Per me si va nella città dolente.

Gara Iaşi!

Cam pustie, cam tristă, nu?

Parcă s'a întîmplat o dramă grozavă şi acum lumea s'a împrăştiat. Nu te speria. Nu s'a întîmplat nimic, exact ca în casa despre care scrie d. M. Sadoveanu. Aceasta e trăsătura caracteristică a oraşului cu gesticulaţia modelată pe un străvechi şi molcom *andante*. Trebue să te pătrunzi bine de această atmosferă ca să poţi înţelege sufletul adormit al cetăţii somnambulice.

Şi ca să nu pierzi absolut nimic din cele ce ai de văzut să începem cu restaurantul gării. Zici că cel din Piteşti e mai

Zic Iaşul şi nu Iaşii sau Eşii nu din atitudine gramaticală ci numai pentru armonia frazei.

prezentabil? Eu nu ţi-am spus? Ai vrut să te convingi personal? Convinge-te!

— Băete, două ceaiuri!

— Ce să fie?

— Două ceaiuri!

— Momental, dar mai aşteptaţi puţin că nu-i foc.

Te uiţi la linguriţă? Da, e de plumb. Oraş sărac!

Cornurile crezi că sunt de ieri? Eu sunt sigur. Ieşanul e conservator. Ceaiul e apă chioară? Nu-i nimic! Nu te oblig să-l bei. L'am cerut ca să-ţi faci o ideie. Ţi-e grijă de bagaje? Linişteşte-te! Le vei găsi unde le-ai lăsat. Să nu-ţi închipui că hamalul simulează: doarme din picioare. Cînd n'au ce face, hamalii se joacă de-a caii şi uite, s'au deprins. Acuma cred că te-ai convins că ei nu vorbesc în hexametri şi te asigur că nici birjarul nu e wagnerian. Te previn de asemeni că portarul n'a colaborat niciodată la *Viaţa Romînească* şi că madama nu cultivă în timpul liber pictura. Are ocupaţii mai lucrative. Birja ţi se pare cam hodorogită? In schimb şi calul e bătrîn. Ar fi ridicol să vezi înhămat un Orloff la o asemenea brişcă. Aşa, se armonizează. Nu găseşti? Te întrebi ce miroase aşa? Canalul! Iaşul e canalizat. Uite gurile. In fiecare stradă sunt guri. Pe cine am salutat? Gunoaiele! Sunt de anul trecut! Adică de anul trecut... zic şi eu aşa... cine ştie de cînd sunt? Poate dinainte de Unire, poate din timpul lui Ştefan, poate de la fondarea oraşului. In cazul acesta, nu văd de ce permit autorităţile să li se adauge gulere tari şi şoşoni vechi. Le alterează caracterul. E un anacronism. Ce, comisiunea monumentelor istorice doarme? Nu te mira că s'a oprit trăsura. E la deal şi e prea încărcată. Să vezi că îndată calul o să înceapă a da înapoi. E mai cuminte să ne dăm jos. Trebue să-i uşurăm sarcina. De altfel pînă la hotel nu mai e mult. Puţină mişcare ne desmorţeşte. Iată, am ajuns. Ţi-am ghicit gîndul: vrai să faci o bae! Să vedem. La Iaşi nu se ştie niciodată cînd curge apa. Vrei să ştii cîte instalaţii sunt în tot hotelul? Una singură. Vrai să ţi-o arăt? Urmează-mă. Asta e. Ia învîrte! Auzi cum fîsîie ca gînsacul? Iţi aminteşti desigur cupletul lui Tănase:

Asta robinet
Are marafet.
Invîrţi în sus
Invîrţi în jos
Degeaba face fîs.

Nu rimează, dar e adevărat: degeaba face fîs! Nu curge. Inutil să te informezi la personal. Nimeni nu ştie. Ţi s'a vorbit de baea turcească? In adevăr, e foarte bună, dar

Luni nu funcționează. Singura soluție e să cumpărăm patruzeci de sifoane și să facem duș pe rînd. Te interesează cearșaful? Madama m'a asigurat că e foarte curat. Cînd i-am cerut să-l schimbe, părea profund jignită de neîncrederea mea.

— N'a dormit pe el decît o singură persoană. Un domn colonel, mi-a spus ea.

Spuneai că ai vrea să revezi Cetățuia. Să ieșim în piață, să căutăm un vehicul. Știu că nu-ți place să circuli cu cai invalizi, dar iartă-mă, în automobile cu asemenea cauciucuri eu nu mă aventurez. Am mai pățit-o. Dacă vrei însă să te edifici asupra exactității spuselor mele, întreabă așa, de curiozitate chauffeur-ul cît ne cere pînă la grădina Copou. Ți-am spus doar că nu-s taximetre. Aici e pe învoială. Oraș patriarhal. Cît ți-a cerut? O sută de lei? Vezi deci că eu am exagerat în minus cînd îți spuneam că-ți va cere numai șaizeci. La București e drept că o cursă de mărimea acesteia nu înregistrează mai mult de optsprezece lei. E adevărat însă că mașina nu are de luptat acolo cu atîtea accidente de teren și că nici nu te poartă prin locuri atît de pitorești. Ș'apoi, Bucureștiul e capitală în lege. Iașul nu e în ierarhia urbanistică decît a doua capitală, așa ceva ca un fel de subsecretar de Stat. Să facem o mică vizită prietenului nostru din Păcurari.

Hai și pe jos, dacă vrei. Ce să-i telefonezi, domnule? Te crezi la Londra? Pînă îți răspunde centrala, am ajuns. Ce te uiți așa la stradă, n'o mai recunoști? Te cred: se mută! Desgustată și ea de Iași o ia încet-încet, ca broasca țestoasă, spre West. In fiecare an cîte un metru. Prin simpatie, celelalte o urmează, cu tot, cu edificii și monumente, așa că nu e de mirare că într'o bună zi, compatrioții se vor trezi cu Iașul în munții apuseni.

Iată, s'a făcut unu. Vrai să mergem la *restaurant*? Nu-i? Dacă îți spun că nu-i, poți să mă crezi. Este o cafenea-restaurant care gătea și mîncări cînd a inaugurat-o, dar acum nu cred să mai gătească. Era mereu pustie! De ce? Prea era luminată, prea era curată, prea pretențioasă. Ieșanul e om modest. O berărie și o circiumă e prea destul. Ș'apoi, patronii cafenelii sunt din București. Personalul de asemeni. Prea au procedat cu ostentație. Inchipuește-ți că înainte de a deschide localul au scos de prin șuri, curte și bucătării *patru* (pe onoarea mea) *sute* de căruți de gunoaie, în văzul indignat al tuturor ieșenilor. E jignitor pentru un oraș atît de istoric! Cum au stat gunoaiele cincizeci de ani, fără să supere pe nimeni, puteau să mai steie încă pe atîta, fără nici un risc pentru imobil. Ce, o să-i învețe

Bucureștenii pe ieșeni ce-i curățenia? Dacă-s curați dumnealor, să fie la ei acasă! Asta este.

Imi pare bine că vrei să mergem la o circiumă. Ți s'a vorbit desigur de circiumile Iașului. Imi spuneai odată că ai avut niște colegi de Universitate ieșeni, care, în mijlocul Parisului sufereau de nostalgia unui pahar de vin din orașul natal.

Gustă și alege. Asta e oțețit? Nu-i nimic. Să ne dea altul. Asta are miros de doagă? Altul, jupîne! Și ăsta miroasă? In definitiv nu-i nimic, poți fi sigur că oricît îi bea *nu te doare capul*. Așa mi-au spus toți amicii care se întîlnesc zilnic în acest local. Sunt oameni de bună credință. Dar în afară de asta, știi ce calitate mai are acest vin? E *natural!* Intreabă patronul:

— Natural! N'avem decît vinuri *naturale*.

Spune și dumneata acum, că ești un om care ai călătorit, ai mai băut de cînd ești, undeva în afară de Iași, vinuri naturale? Proaste, proaste, recunosc, dar garantat naturale. Pînea? E de ieri, ca și cornurile din gară. Nu se știe bine de ce, dar în Iași e foarte greu să găsești pîne de azi. De altfel, cea de ieri e mai bună pentru stomach, dat fiind că e de calitate inferioară. Să nu-ți închipui însă că în ioată Moldova e așa. Uite, la Vaslui de pildă, dar ce Vaslui? alături, la Tîrgul-Frumos e o pîne excelentă.

Asta e și ușor de înțeles. Orașe mici, oamenii n'au ce face, se țin de mofturi. Dar să încetăm glumele. Cred că te-am chinuit destul. Nu sunt de felul meu sadic și nici nu vreau să pleci cu o impresie proastă din orașul în care am copilărit și am învățat carte. Ți-am rezervat o surpriză. Te știu meloman și am oprit bilete pentru diseară la concertul pe care îl dă Cazals la Teatrul Național. Hai pînă la Agenție să le ridicăm. Ian te uită, dragă, concertul nu mai are loc! Nu s'a vîndut nici un bilet! Ce ghinion! Tocmai acum și-a găsit și Cazals să vie la Iași cînd Mis Evelyn își ia adio de la ieșeni, vîrîndu-și pentru ultima oară în acest oraș, drăgălașul ei cap în gura leului!

Ia uite ce de-a lume în fața circului! Vin jandarmii.

O companie întreagă. Nu te mira. I-a scos să păzească intelectualii să nu se cumva strivească la înghesuială!

Știi ce? nu mai dormim în Iași. Avem un tren la patru. Diseară suntem la București: facem o bae, mîncăm pîne de azi și cu riscul de-a căpăta migrenă, vom bea o sticlă de vin care chiar de n'o fi *natural*, o să ne placă.

— Poftiți în vagoane, domnilor!

Perspectiva Gării de Nord îți surîde? Și mie! Dar de ce mă privești așa? Ești poate, cum zice Neamțul, *ein exclusi-*

ver Idealist? Materialismul meu brutal te jignește? In cazul acesta nu-mi rămîne decît să mă discopăr și din toată inima să-ți spun: mai poftim!

AL. O. TEODOREANU.

■

P O E Z I I

CONSTANTIN P. CHIORALIA

INSCRIPȚIE PE-O PERNĂ

Se'ndeplinește, iată, această 'ntîie noapte
In care — adăști, zadarnic, obrazul, să-l cuprinzi,
Să scalzi fierbintea tâmplă în cutele-ți de lapte,
Să simți bătaia genei pe ochii suferinzi.

S'au ridicat acele străluminate plete;
Mărturisind de ele, un iz a mai rămas,
Ca pe-un mormînt pe care au stăruit buchete
Din timpurile celui din urmă parastas.

Ce poți să spui, sol tainic, în limba ta de seamă
De noaptea de iubire și vis din care vii,
Răspuns acestei scîrbe de inimi, ce mă chiamă
Asupră-ți, la priveghiuri atîta de tîrzii?

Tu n'ai păstrat, o, pernă, pe firele alese
Medalia de umbră a celei ce s'a dus,
Ca sfînta țesătură pe care rămăsese,
Din sînge și-asudare, icoana lui Iisus.

Un rece cuib mai aflu acolo, unde scrie
De umărul, ivoriu dolent, ce-ai sprijinit,
Și 'n care germinează o nouă vecinicie,
Din negrul bob al clipei de când ne-am despărțit.

VEGHIATA

Dormi, fiară, în acest nemernic ceas
Nevinovată și pacificată,
In timp ce eu grăbesc să 'mbrac în glas
Durerea nouă și nebotezată.

Trandafirie, pură, descordată,
Reintri 'n sensul cald şi animal,
In carnea unanimă, o bucată
In singele universal, un val.

Nimic de luptă nu se mai cunoaşte
In somnul tău de făt şi asasin,
Nici un fior de răul ce te paşte,
Din geamătul de ieri nici un suspin.

Tot astfel leopardul în savană
— Şi vânător, deodată, şi vânat —
Visează, cu un vârf de lance 'n rană,
Pe ghiare plin de sînge închegat.

CONSTANTIN P. CHIORALIA.

SCRISOAREA

C. HOLBAN

Conu Iancu Şomuz se aşeză la birou să scrie o scrisoare. Hei, de cind nu mai scrisese el scrisori de felul acesta! Era vesel. In sufletul lui se strecura ca o undă călduţă un fior plăcut de fericire. Pe geamul deschis din dreptul biroului pătrundea mirosul tare al trandafirilor. Vîntul flutura uşor perdeaua albă şi uşoară ca o spumă. Muie tocul în călimară, aşeză hîrtia de scrisoare, dar cind să scrie, se opri. Cum să înceapă? Cum să se adreseze? Să-i zică pe nume, — nu erau încă aşa de intimi; să-i zică „Doamnă", „iubită Doamnă" sau „stimată Doamnă", ar fi fost prea străin. Se hotărî să nu puie niciun fel de titlu. Da, era mai bine aşa. Să înceapă deadreptul. Privi pe geam. Plopii din fundul grădinii işi jucau nervos frunzele şi foşneau încetişor. Din depărtare venea monoton şi nelămurit sgomotul tîrgului. Gîndurile îi curgeau încet ca un şipot uitat, pustiu...

Era acum om în vîrstă. Tîmplele îi inălbise bine. Se simţea însă voinic şi în putere. Conu Iancu fusese şi era încă bărbat frumos: înalt, binefăcut, mlădios şi elegant. Faţa arsă de soare îi dădea înfăţişarea de sănătate robustă şi de energie.

Părinţii îl insurase de tînăr; fusese singurul lor copil şi ţineau să-şi vadă asigurată moştenirea, cit erau ei în viaţă. Erau bogaţi: moşie mare, păduri, acareturi. Ii găsise o fată, bogată ca şi el, fata unui moşier vecin. Duduia Mari nu era frumoasă, dar fusese crescută bine în pensioane, cu piano, cu guvernante şi purtată în străinătăţi. Era vanitoasă şi mîndră. A luat-o ca să facă voia părinţilor. Trăiau vara la moşie, iar iarna în străinătate la Nisa, în Italia. Cheltuiau mult, aproape tot venitul moşiilor se risipea în călătorii şi lux. Conu Iancu nu-şi aduce aminte să fi avut vreodată cu nevastă-sa scene de intimităţi duioase, apropieri gingaşe, mîngîitoare. N'o iubise. Se deprinsese cu ea şi trăia dus de puterea obişnuinţii şi prins în firele obligaţiunilor şi a nevoilor de toate zilele. Dealtfel Conu Iancu nu era o fire visătoare. Nici în tinereţe nu-i pătrunsese în suflet ţepii arzători ai dragostei şi nici neliniştea iluziilor. N'avusese prilejul, sau nu se deprinsese. Azi nu-şi aduce aminte. O singură dată, parcă, — simte acum ca o adiere răcoritoare — la teatru, într'o seară, l-a privit lung o fată şi l-a tulburat. I-a rămas în

minte icoana ei: un păr negru ondulat, o faţă albă, albă şi nişte ochi vii, pătrunzători. N'a mai văzut de-atunci aşa ochi şi nici privire cu atîtea înţelesuri. A fost tulburat toată noaptea aceia, a visat atunci şi el. A doua zi şi multe zile pe urmă a căutat-o. N'a mai găsit-o. A fost şi a rămas pentru el o necunoscută...

Conu Iancu lăsă tocul pe masă. In ochi îi joacă lumina vie a trecutului. Chipul de fată visat o noapte şi aşteptat toată viaţa se amestecă în foşnetul frunzelor de plopi şi se pierde în parfumul trandafirilor, care năvăleşte pe fereastră. O clipă numai parcă, un păr negru ondulat tremură în adierea vîntului şi doi ochi vii, pătrunzători, se ivesc în fluturarea perdelei.

Gîndul se rostogoleşte mai departe şi amintirile curg domol, dar triste, goale, pustii de senzaţii.

Nevasta lui era capricioasă. Făcea pe aristocrata şi introdusese în casă toate formele vieţii de nobili, cu lachei, cu ore fixe, cu vorbă măsurată şi cu relaţii politicoase, chiar în cele mai intime chestiuni. Bietul Conu Iancu! De cînd se însurase n'a putut să ia niciodată cafeaua în papuci şi cămaşă de noapte cum obişnuia cînd era tînăr neînsurat, n'a fost chip să se plimbe şi el liber prin camere, cîntînd, fluerînd sau să facă în casa lui o petrecere cu lăutari, cu sgomot, cu chiuituri, cum văzuse le părinţi. A trăit măsurat cu compasul. Şi n'a fost lăsat singur niciodată. Cînd se ducea la Bucureşti pentru afaceri, Duduia Mari mergea şi ea. La otel era primit ca un prinţ. Atrăgea atenţia tuturor. Şi-ar fi dorit şi el să se ducă undeva singur, să treacă necunoscut, să petreacă, să admire în voe, să hoinărească. Numai cînd pleca pe cîmp, să-şi vadă sămănăturile, la şurile de paie, la stîni, la pădure, era liber. Nu era deprins însă să viseze. Se încînta şi el de frumuseţea naturii, de taina pădurii, de cîntecul păsărilor şi asculta şi el furat de gînduri, şoapta molcumită a isvoarelor din pădure. Dar nu-i tremura sufletul de nici un fior şi imaginaţia lui nu zbura dincolo de momentul trecător. Il legase viaţa prin obişnuinţa de toate zilele şi-l ţinea strîns în forme anume întocmite, ca într'un calopod. Ducea o viaţă liniştită la ţară, o viaţă de muncă toată vara şi toată toamna, pînă după culesul recoltelor. Iarna şi primăvara le petrecea pe drumuri, în ţări străine. Dar nici în streinătate n'a fost o clipă liber, o zi măcar. Incătuşat în aceleaşi regule rigide, făcea şi primea vizite, lua parte la serbări şi la spectacole. Avusese prilejul deseori să încerce aventuri. Erau femei frumoase — el era bogat. Nevasta sa însă îl urmărea de-aproape. Rece, ceremonioasă, îi îndrepta paşii, îi scruta gîndurile, îl rechema la formele corecte ale vieţii obligatoare. Poate că i-a lipsit şi voinţa, poate că nici sufletul lui nu se încălzise în acelaş aier rece, de ceremonie. Pe fată o măritase tînără şi plecase cu bărbatul ei în streinătate: era un diplomat. Băiatul era acum la studii. Cîte greutăţi n'a avut de întîmpinat şi în aceste afaceri de familie! O armată de slugi, după naşterea copiilor: doici, guvernante, profesori în casă... El era aproape strein de toate acestea. Se resemnase. Cît era la moşie, în ţară, îşi trecea toată vremea cu administrarea şi nevoile gospodăriei, din care în adevăr făcuse o frumuseţe. Intrebuinţa în cultivarea pămîntului cele mai noi sisteme: maşini, unelte, vite, clădiri — erau date de exemplu. La moşia lui se făceau excursii de toate societăţile de agricultură. Ţăranii trăiau bine. Conu Iancu îi iubea, se interesa de dînşii. Aşa şi-a petrecut viaţa pînă acum doi ani, cînd pe Duduia Mari, nevastă-sa, a luat-o Dumnezeu la dînsul.

Cînd îşi aduce aminte de moartea ei, Conu Iancu n'are nici o tresărire de înduioşare măcar. Simte acum că şi el şi-a înmormîntat viaţa, că a trăit cu sufletul sterp şi pustiu lîngă un suflet de ghiaţă. N'o regretă. In primele luni dela moartea ei, se simţea însă stingher. Nu ştia ce să facă cu el, cu sufletul lui. Căuta, fără să-şi dea samă, un razim sufletesc. In copii nu-l putea găsi: ei erau streini de dînsul. Crescuse cu oameni streini, între streini. Cînd veneau acasă, copiii trăiau viaţa lor aparte: tatăl lor era doar cassa de bani, iar mama maestrul de ceremonii...

A cercat Conu Iancu să încheie prietenii, să facă legături măcar pentru trecere de vreme. Toată lumea însă cu care venea în contact, era rezervată, ceremonioasă. Căută şi el să-şi schimbe felul de a se purta, să fie mai apropiat, mai prietenos. Gesturile lui însă, chipul cum vorbea, zîmbetul lui trădau ceva silit, care îndepărta pe toţi. Se simţea din ce în ce mai stingher, mai singur...

In timpul din urmă se deprinsese să se ducă mai des în casa unui fost administrator al moşiilor lui. Găsise aici ceva din căldura pe care de atîta vreme o căuta. Şi d. Matei şi nevastă-sa erau oameni buni, cum se cade. O casă bătrînească, veche, plină de scoarţe romîneşti, de miros de flori de cîmp şi toamnă, adormitoare de parfumul gutuilor. Conu Iancu găsea totdeauna aici un şerbet de trandafiri şi-o cafeluţă aromată, vorbe bune, liniştite şi-o familiaritate care-l înduioşa.

— Coane Iencuşor, am nişte plăcincioare cu brînză şi nişte răcituri de curcan!... nu rămîi să mănînci diseară la noi? întreba Coana Lisaveta.

— Şi nişte vinişor înfundat — mi l-a trimis cumnatumeu dela Hîrlău — că are nişte vii la Cotnari. N'o fi ca cel de Alicantru, Coane Iancule, dar nici mie nu mi-i ruşine cu

el, adăuga d. Matei. Ia vezi, Lisavetă, de scoate şi pastrama ceia de gîscă şi rachiuaşul... Să-şi mai aducă Conu Iancu aminte de săraca mama d-sale, D-zeu s'o ierte, Duduca Olga.

— Mata, Coane Iancule, n'ai apucat petrecerile din casa bătrinească. Ei, ţineau cu săptăminile!...

Şi Conu Iancu rămînea seara la masă. După masă puneau gramofonul şi jucau preferans pînă tîrziu. Coana Lisaveta moţăia de somn pe-un scaun cu pisoiul în poală. Mai făcea cîte-o cafea şi dacă vedea că bărbaţii întîrzie la cărţi, se lăsa, aşa îmbrăcată, pe patul din dormitor.

Lui Conu Iancu îi plăcea atmosfera asta caldă şi liniştită, pe care o găsise în casa lui Matei şi ghiaţa din sufletul lui se topea pe 'ncetul, iar mişcările îi erau mai libere, mai în voe. Ajunsese, cînd stătea la masă, de faţă cu Coana Lisaveta şi Matei, cînd îi era cald, să se descheie la vestă. Unde s'ar fi putut întîmpla asta la el în casă, cînd trăia Duduia Mari! Rîdea în voe, povestea amintiri, se încălzea ca un om tînăr.

Intr'o seară, sînt tocmai trei săptămîni de-atunci, a făcut cunoştinţă cu Doamna Preda, o rudă cam de departe a Coanei Lisaveta. Venise cu mama sa, o cucoană bătrînă, anume să facă o rugăminte lui Conu Iancu, o stăruinţă. D-na Preda, Nunuca cum îi ziceau bătrînii, era văduvă de mai bine de un an. Se divorţase de bărbatu-său, un advocat, pentrucă era ursuz, sgîrcit şi mojic. „A răbdat biata fată cinci ani, cum spunea mamă-sa plîngînd, dar n'a mai putut: nu ieşea nicăeri cu ea, nu-i făcea o rochie măcar, şi nici mîncare nu cumpăra. Fiertură caldă mîncau foarte rar, masă pusă, cum e la toţi oamenii, numai la zile mari: mîncau pe colţul biroului, din pachete aduse dela băcănie. Nu primeau pe nimeni, n'avea nici o prietenă. A trebuit să divorţeze, altfel îşi făcea fata seamă, sau fugea"...

Nunuca Preda era o femeie frumoasă. Cam plăpîndă şi delicată. Avea un păr negru ondulat, bogat şi svăpăiat şi nişte ochi vii şi scoditori. Nu-i puteai prinde privirea: luminile lor veşnic mişcau... Vorbea încet şi liniştit, cu un glas blînd şi mîngîios ca mierea. Se mişca uşor, abia auzeai fîşiitul rochiei.

Cînd a văzut-o întîi Conu Iancu, în lumina înjumătăţită de abajurul lămpii, a rămas ca fulgerat. O slabă amintire a unui alt chip, umbrit de acelaş păr negru ondulat şi bogat şi aceiaşi ochi vii — chip rămas undeva departe, în trecutul neguros, într'o cută ascunsă a unui biet suflet gol...

Au vorbit împreună toată seara. Conu Iancu era dispus, înviorat. Simţea cum cad încet, încet din sufletul lui fâşii tari de ghiaţă. Il cuprindea pe nesimţite uşoare învăpăeri şi gînduri bune, blînde. Povestea. Mintea lui găsea imagini fe-

ricite, vorbe calde. Se trezea pe 'ncetul ca dintr'un somn greu. Cu ochii împăenjeniţi încă i se părea că abia acum vedea lumina care lămureşte viaţa, cum dimineaţa, zorii zilei lămuresc cuprinsul.

A mai întîlnit-o de vreo cîteva ori la Coana Lisaveta în casă şi odată pe stradă. S'a plimbat cu ea. Lumea se uita curioasă. Cucoanele întorceau capul după ei.

— Uite, dragă, Iancu Şomuz, cu haimanaua ceia de Nunuca Preda. Cînd a mai umblat el cu vreo femeie pe stradă?

— Aşa sînt bărbaţii bătrîni şi văduvi. Unde-i nevastă-sa, săraca, să-l vadă?

Conu Iancu era fericit. Se trezise în sufletul lui simţiri adormite, sau care niciodată nu avusese fiinţă. Chipul Nunucăi Preda îl urmărea pretutindeni. Om de peste cincizeci de ani, începuse abia acum să viseze. I se părea că e în anii de tinereţă. Aştepta cu înfrigurare clipa cînd trebuia s'o întîlnească. Trecutul tot se năruise şi s'ascunsese undeva în urma lui, unde nu mai îndrăznea să privească. Nici nu cerca. In faţa lui se deschideau, luminos, orizonturi noi: părul ei ondulat şi negru, lumina nestatornică a ochilor ei plini de ispite, parfumul fiinţei ei şi melodia unui glas duios. Simţea înfiriparea unor învăpăeri streine pînă atunci...

Se hotărîse. Ii va scrie. Nu 'ndrăznea să-i vorbească. Se temea că nu-i va putea destăinui simţirea lui întreagă, nouă, că nu-i va putea desluşi chinurile lui trecute şi dorul de a gusta şi el din viaţa sufletului. Ce ştia lumea din amărăciunea şi pustiul sufletesc în care a trăit?!

Soarele mai arunca cîteva raze, făcînd să sclipească frunzele din vîrful plopilor. Se lăsa încet amurgul în răsfrîngeri de sînge. O adiere slabă flutura încă perdeaua dela biroul lui Conu Iancu.

„Să nu te mire, începu el scrisoarea, rîndurile acestea. Vei găsi în ele povestea simplă şi dureroasă a unui suflet rămas gol pînă la vîrsta asta, de orice simţire de dragoste. Iţi pare curios, nu-i aşa ? Din tinereţea mea însă...."

Şi puse în patru pagini mari de scrisoare, în cuvinte duioase, toată istoria vieţii lui sarbăde, monotonă şi banală. Ii arăta apoi impresia pe care i-a făcut-o fiinţa ei, simţirea de dragoste curată pe care i-a trezit-o. Şi termina :

„Simt acum că viaţa are un farmec, pe care nu ţi-l oferă decît iubirea. Iţi mulţumesc că o clipă măcar m'ai făcut să simt vraja aceasta a vieţii, că n'am murit înainte de a gusta din ea, că nu mi-a rămas sufletul pustiu. Iartă-mă că-ţi vorbesc aşa la vîrsta mea şi că îndrăznesc să nădăjduiesc, nu că vei răspunde dragostei mele, ci măcar că mă vei lăsa să te iubesc....

Se lasă amurgul cînd îţi scriu, însă tot mai strălucesc în

orizont mii de raze, care dacă nu ard tot aşa de puternic ca peste zi, au totuşi parcă o lumină mai feerică şi mai tainică".

Impături scrisoarea, fără s'o mai citească, o puse în plic, scrise adresa, lipi marca poştală şi o puse în buzunar. Se sculă apoi dela birou, îşi luă pălăria şi bastonul şi ieşi în oraş să pue singur scrisoarea la cutie.

In grădina publică a oraşului, lumea se rărise. Pe aleile lungi, pietruite, luna contura luminişuri de lumină, strecurate prin frunzişul des al copacilor. O răcoare plăcută se lăsa pe nesimţite. Dela chioşcul din centrul grădinii se răspîndea încă un murmur de voci amestecat cu cîntecul orchestrei. Rari trecători pe aleile lăturalnice. Conu Iancu stătea pe o bancă, sub un frunziş depe ultima aleie, în fundul grădinii. Se oprise aici, singur cu gîndurile lui, înainte de a pune scrisoarea la poştă. Privise la ultimile sclipiri prizărite printre frunze, ale soarelui, şi dus de amintiri, îl furase liniştea grădinii. In sufletul lui se strecura, odată cu speranţa unei fericiri proaspete, şi pacea. Simţea cum se umple golul din suflet. Luna plină, roşie şi clară, răsăria încet de pe culmea dealului. Se îmbăta poate pentru întîia oară de tainele naturii, care pătrundeau de astă dată şi în sufletul lui, şi-l înviorau ca o băutură răcoritoare. Era linişte. De cînd amurgise, pe aleia singuratică, din fundul grădinii, nu mai rătăcise nici un trecător. In grădină nu se mai auzea nici un sgomot. Conu Iancu se gîndea să plece. Işi puse pălăria şi scoase ceasul, erau nouă trecute. Cînd dădu să se scoale, auzi sgomot de paşi în capătul aleiei. In lumina roşie a lunii ce se ridica, observă o pereche. Veneau în mers legănat, atît de aproape unul de altul, că păreau îmbrăţişaţi. Privi mai atent. Zîmbi, închipuindu-şi că e o pereche îndrăgostită, furişată de lume în decorul poetic al acestui început de noapte. Paşii se apropiau, se desluşiau şoapte.

— Da, toată viaţa! auzi el.

— Vezi, ce întîmplare că ne-am reîntîlnit ? Am crezut că înebunesc cînd am auzit că te măritaseşi...

Umbrele stătură pe loc. Intr'un loc ferit de razele lunii, la o cotitură a aleiei, Conu Iancu privi la îmbrăţişarea lor. Era lungă, pătimaşă. S'au desprins apoi şi au pornit-o încet pe aleie. Aproape de banca pe care stătea Conu Iancu, au cotit la dreapta şi au pătruns în desiş pe-o cărare îngustă. In luminişul dat al razelor de lună, Conu Iancu a recunoscut pe femeie: era Nunuca Preda. Strîns lipită de umărul tînărului tovarăş, se depărtă în mers leneş, legănat...

Conu Iancu simţi ca o împunsătură de cuţit în inimă. Işi ţinu cîtva timp răsuflarea. Işi cuprinse capul în palme, spri-

jinindu-şi coatele de genunchi. Stătu aşa fără să cugete la nimic. Simţea cum odată cu lacrima ce-i juca sub pleoape, curge şi dispare şi nădejdea unei fericiri tîrzii.

Intr'un tîrziu, Conu Iancu duse mîna la buzunar şi scoase scrisoarea. Mai privi odată la adresă şi încet începu s'o rupă. Fărîmele mici, ca nişte fluturi de zăpadă, plutiră o clipă şi apoi se risipiră, ca şi iluziile din sufletul lui. Porni apoi cu paşi grei spre casă...

A doua zi, Conu Iancu Şomuz luă drumul streinătăţii.

CONST. AL. HOLBAN.

TALENT ŞI VIRTUTE

ILIA EHRENBURG

Acum citiva ani, Pen-Clubul francez a organizat un banchet în onoarea a doi scritori sovietici. După friptură, preşedintele clubului, Jules Romains, ţinu o cuvintare. El voia să le spună celor doi străini ceva plăcut. Zimbind, se adresă unuia dintre ei: „Iţi urez noroc; traducerea cărţii dumitale va apărea în Franţa în foarte scurt timp". Apoi, zimbi a doua oară şi se adresă celui de-al doilea oaspe: „Cît despre dumneata — d-ta eşti pe jumătate parizian". Romains nu voia cituşi de puţin să glumească; se străduia să fie amabil, — nu-i oare suprema fericire să-ţi vezi cărţile publicate în Franţa şi nu-i suprema laudă să fii cincizeci la sută parizian?

Aşa şi trăiau aceştia, convinşi că trăiesc exact în centrul lumii. E drept, Americanii au clădit nişte sgîrie-nouri şi au făcut citeva filme; dar Americanii sînt barbari. Ei iau masa în picioare şi nu pot deosebi un Bordeaux de un Bourgogne. E adevărat, Ruşii au inventat nişte soviete. Dar Ruşii sînt asiatici. E destul de îmbucurător că nu înghit luminări de spermanţet. Ei beau alcool înaintea prinzului şi palavragesc despre conştiinţa lor, caşicum conştiinţa ar fi o rentă. Cui îi pasă că la Pol trăiesc Samojezi şi alţii la fel cu ei?

Au venit apoi zile mohorite. Micii Italieni au declarat că au intenţia să cucerească aproape toată lumea, şi Germanii s'au dus să-şi facă ucenicia la Roma. Dar nu numai Germanii ci chiar ireproşabilii gentlemeni englezi. Şi au trecut prin Franţa. Naţionaliştii francezi au simţit oarecare nelinişte: pentru prima dată li s'a părut că cineva le-ar fi luat-o înainte, că centrul lumii s'a deplasat, iar caravana istoriei ar fi făcut stinga 'mprejur, — pe negîndite se aflau în ariergardă.

Fascismul se naşte pretutindeni orb, ca şi unele specii de mamifere. La început nu poate nici să muşte, nici să latre. Deodată apar nişte foiţe, pline de o filozofie naivă, de jurăminte pătimaşe şi cu o cantitate apreciabilă de semne de exclamare. Undeva într'o văgăună se aude sgomotul unei întîmplătoare împuşcături. O bandă mică orînduieşte primul pogrom, mic şi nevinovat. Oamenii serioşi dau din umeri: cum pot fi luaţi în serioşi aceşti zănatici, pe care-i mănîncă pur şi simplu palmele?...

Noi cunoaştem istoria Europei din ultimul deceniu şi

ştim cit de vertiginos devin aceşti zănatici miniştri şi conducători ai statului.

Şi în Franţa sînt perceptibile aceste forme de debut ale fascismului. Negustorii işi închid dughenile, citiva contribuabili pătrund noaptea în casa unui deputat socialist, într'un oraşel din sudul Franţei, catolicii şi patrioţii se năpustesc asupra şcolii în care predă lecţii un învăţător lipsit de religie, şi jandarmii privesc atacul cu bunăvoinţă.

Gustave Hervé fusese odinioară un anarhist neîmpăcat. Acum a creat un „partid naţional-socialist". A recrutat chiar o „miliţie". In fiecare dimineaţă îşi salută trupa milităreşte, în felul lui Hitler . Dar Hervé are concurenţi: nişte tineri scot ziarul „L'Assaut". Ei se intitulează „naţional-sindicalişti". Aceştia fac tot ceiace nu le convine încă să facă bobocii fascişti: deplîng suferinţele şomerilor, îl denunţă pe Citroën şi jură pe memoria Comunarzilor. Şi noi ştim că, din astfel de omizi, ies fluturi foarte frumoşi, care vor flutura printre ministere, casieriile statului şi parăzile militare...

Dar nici demonstraţiile micilor negustori, nici salutul fascist al lui Hervé nu aduc vre-o revelaţie. Ele sînt mai curind lecţii învăţate dela Italieni şi dela Nemţi. Fasciştii dela ziarul „L'Assaut" îi invidiază pînă şi pe Portughezi: Se pare că în Portugalia există un partid puternic naţional-sindicalist. Deci, pînă şi Portughezii ne-au întrecut. Unde-i ni-i mîndria naţională?

Pare să fi sosit supremul timp ca, în locul traducerilor să recurgă direct la o copiere, iar această copiere să o dea drept un produs original.

Fascismul german a luat fiinţă în berăriile modeste. El chema la bătaie şi la război. Făgăduia schimbarea graniţelor şi săturarea flămînzilor cu găinile ovreilor. Fala lui erau locotenenţii pensionari şi codoşii nepensionaţi. A răpit revoluţiei steagul roşu, cuvintul socialism şi sutele de mii de şomeri traşi pe sfoară. Pătura intelectuală a luat-o cu chirie. Banii şi i-a procurat dela casa Thyssen, şi larma i-au furnizat-o micii burghezi ruinaţi. Era un fascism al înfrîngerii, al sărăciei, al disperării.

Burghezia franceză n'are nimic de cucerit. Cea mai uşoară modificare a graniţelor sau a ideilor înseamnă pentru ea o catastrofă. Ea trebue să-şi păstreze echilibrul. Fascismul francez e ruşinos şi blînd. Ii e teamă să-şi spună pe nume. Nu ia naştere în circiumi, ci în saloanele mondene. N'are nici program de partid, nici batalioane de asalt, nici steaguri. El seamănă cu o discuţie literară: e vorba doar de „răsturnarea valorilor".

Spre deosebire de fasciştii nemţi şi italieni, tovarăşii de idei francezi sînt plini de iubirea păcii. Pacifismul lor

atinge culmi evanghelice. Ei aplaudă filmul italienesc „Cămășile negre", deși pe pînză se demonstrează cu îngîmfare superioritatea Italienilor asupra Francezilor. Ei se întrețin prietenește cu emisarii lui Hitler, deși acești emisari anunță cu entuziasm necesitatea revizuirii tuturor tratatelor și modificarea tuturor granițelor. Ei nu vor să aibă de-aface cu regalișii, nu-i atacă pe evrei și nu cochetează cu steagul roșu. Ei sînt foști radicali și se exprimă în termeni culți. Fascismul lor nu e sălbăticie, ci panică: ei nu pornesc la atac, ci numai se apără.

Printre acești fasciști timizi va fi greu să găsești șomeri. In schimb vei găsi o seamă de scriitori. Goebbels n'are ce-și reproșa cînd se plimbă pe străzile Romei ca un elev învățat; el e conștient că n'are nici un merit, că e un dramaturg lipsit de talent și că e înconjurat de copii, care sînt mai curînd în stare să se bată cap în cap, decît să-și spargă capul cu sisteme filosofice. Altceva sînt literații francezi. Ei sînt convinși de superioritatea lor deplină față de un Ewers sau un Marinetti, și vor să descopere încăodată fascismul.

Cristofor Columb voia să ajungă în India și a descoperit din întîmplare America. Contimporanilor noștri nu li se pot întîmpla astfel de surprize. Vapoarele își cunosc drumul și traversează Oceanul exact în cinci zile. Totuși îți poți imagina pe vasul „Isle de France" un Tartarin țanțoș, care la vederea farului din New-York să telegrafieze cu mîndrie soției sale: „In clipa aceasta am descoperit un nou ținut".

Trei tineri scriitori francezi scot o revistă, care se numește „Pamphlète". Pierre Dominique scria, înainte vreme, romane. Era un radical fioros, dedat cu trup și suflet tradițiilor iacobine. Acum, admirația lui pentru Convenție a luat sfîrșit și nu-i mai place decît Roma. Jean Prevost a scris și el pe vremuri romane, în special din viața lumii sportive. Dar s'au trezit în el simțimintele burgheze și a început să viseze alte piste. Nu știu dacă Alfred Fabre-Luce a scris cre-odată romane. Cunosc numai una din scrierile lui, închinată călătoriei făcute în Rusia sovietică. Fabre-Luce se cutremură de lipsa oricărei etici în orînduirea sovietică, care nu recunoaște unele privilegii incontestabile, de pildă privilegiile lui Fabre-Luce însuși, un domn foarte bogat și pretutindeni stimat.

In revista lor, acești mușchetari atacă pe oricine și orice. Ei sînt un fel de noi Voltaire-i. Oricum, încă le-a mai rămas ceva sfînt acestor pamfletari sceptici: ei sînt pentru „ordine", pentru proprietate și pentru ierarhie. Daladier a numit Franța „ultima tranșee a libertății". Dar acești trei mușchetari nu vor să fie ultimii. Cu adîncă durere ei privesc spre țările dimprejur: pimele locuri sînt deja ocupate.

Domnul Luchaire redactează revista „Notre Temps". In această revistă, diverși scriitori nervoși cercetează îndeaproape fascismul. Cum aceștia sînt oameni fini și de duh, articolele lor se disting printr'o deosebită profunzime. După lectura unui astfel de articol, d. Goebbels ar tebui să fie revoltat de-a binelea: nici n'a bănuit că sufletul lui e atît de pur. Scriitorul Robert Aron scoate revista „L'ordre nouveau". Adepții ei vor să introducă un regim autoritar, o armată de mercenari și diplomația secretă. In afară de asta, ei propun să combată șomajul prin scăderea orelor de lucru. E greu de spus prin ce se deosebește această „nouă ordine" de pura dictaură a burgheziei. Dar literații francezi se pricep să se exprime turbure și poetic...

Nici sportivul Jean Prévost, nici mondenul Fabre-Luce nu se pot făli cu popularitatea. Pentru „răsturnarea valorilor" era necesar un nume mare, un scriitor cu renume și incontestabil de primul rang. S'a și găsit unul.

Jules Romains e cunoscut, înainte de toate, ca un strălucit romancier și ca dramaturg îndemînatic și spiritual. Dar în viața lui el s'a interesat de multe lucruri. A scris un studiu despre arta poetică. A fost profesor de filosofie. A scos o carte despre Freud. A studiat medicina și a tipărit o voluminoasă lucrare de specialitate. In afară de asta, a călătorit prin diferite țări, reprezentînd acolo cultura franceză. A luat deasemeni parte la congresul Ligii Națiunilor la Madrid. A ținut prelegeri la „Institutul de cooperare intelectuală". La Kings-College a ținut conferințe despre natura spiritului francez. La Berlin a citit un referat despre necesitatea unei alianțe franco-germane. La Helsingfors a propagat unanimismul. E greu de găsit o temă pe care să n'o fi tratat.

Jules Romains călătorește în Europa Centrală ca să se convingă dacă mizeria e acolo într'adevăr așa de mare. In Ungaria se întreține cu regentul Horthy. Horthy îl lămurește: „Mai bine să umbli desculț, decît cu stomacul gol. Și pîine e în Ungaria din belșug"... Jules Romains cugetă adînc la turnurile stilistice ale lui Horthy. Nici nu-i dă prin gînd să se ducă în satele unguerești și să vadă la fața locului cum mor țăranii de foame, în mijlocul hambarelor pline de grîne.

Ajuns la Berlin, vrea să fie și mai conștiincios. Să vadă mizeria cu proprii lui ochi. De aceia se duce la prefectură și de acolo, în tovărășia unui funcționar de poliție, care face parte din partidul social-democrat, — în entuziasmul lui îl numește un „adevărat apostol", — el se 'ndreaptă spre cartierul muncitoresc. Vede odăi curate și pantaloni călcați. Cum franțuzoaicele sînt mai neglijente și calcă mai prost decît nemții, Jules Romains începe să filosofeze asupra „relativității mizeriei".

Bine 'nțeles că la Viena scrie: „Nici un semn de mizerie.

Cafenelele mai scumpe decît înainte — de două ori mai scumpe decît la Paris — și toate ticsite". Aceste observații temeinice sînt din anul 1932!

După o astfel de documentare serioasă, Jules Romains ajunge la concluzia că: „Mizeria în Europa Centrală nu e atît o mizerie a proletariatului, cît o criză a păturei sociale mijlocii. Mi se ve spune că această criză e numai relativă — de aci deduce necesitatea de a-ți vinde autoombilul, de a-ți concedia una din servitoare, de a-ți comanda in loc de patru costume numai unul singur, de a renunța la obișnuitele voiajuri... In definitiv orice criză e relativă"...

Astfel raționa Jules Romains în Germania, cînd, zi de zi, muncitorii se înnecau sau se spînzurau, cînd oamenii înfometați cădeau în nesimțire pe stradă, cînd fasciștii amăgeau cu o farfurie de supă zeci de mii de nenorociți pentru batalioanele lor de asalt. El vedea numai oameni din clasa lui socială, care i se văitau: „A trebuit să-mi vînd Mercedesul".... sau „Nu pot să-i cumpăr nevestii-mi o nouă toaletă de seară". Ce fermecătoare ușurință a spiritului și aci, ce profund devotament pentru interesele clasei sale!

Tot ceiace scrie Jules Romains îi pare autorului de o adîncă însemnătate și originalitate. El își retipărește vechile lui articole cu adnotări: „Această ideie a fost... pe vremea ei nouă și paradoxală", „Această modestă constatare a fost pe-atunci excepțional de îndrăzneață". El atrage timid atenția că articolele lui au fost traduse în America și că a avut acolo un efect asemănător mesajelor wilsoniene sau unor paragrafe din Tratatul dela Versailles. El nu e apreciat numai de întreaga omenire, ci și de el însuși.

Articolele în care Jules Romains își expune fascismul sunt intitulate: „Criza marxismului". Asta dovedește înainte de toate buna lui creștere. Un Goebbels poate să strige: „Moarte marxismului!" Dar Goebbels e o simplă brută, pe cînd Jules Romains e un filosof. El tratează o problemă științifică. A scris doar despre vederea paroptică și despre versul liber. De ce să nu scrie și despre marxism? Trebue să spunem dintru început că Jules Romains nu e mulțumit de cel mai ordinar materialism. Desarmat, Jules Romains face apel la diverșii idealiști începînd cu d. Hitler pînă la d. Caillaux. După părerea lui, marxismul este o invenție nemțească. Ideia luptei de clasă îl revoltă pe un francez veritabil „din pricina răcelii ei și a lipsei de bunătate, care sînt străine geniului nostru mai sensibil și mai blajin".

Jules Romains spune: „Marxism înseamnă germanism". Domnul Adolf Hitler se apără revoltat: „Marxism înseamnă iudaism". Cînd muncitorii ruși se puneau în grevă, șefii poliției țariste, care erau încă departe de un Romains ca și

de un Hitler, spuneau: „Englezoaica provoacă iar dezordini".

Jules Romains dă asigurări că marxismul e un copil al militarismului german. Despre fascismul nemțesc se pronunță cu mult mai blajin: „El este încercarea unei rezolvări pozitive a problemelor actuale". Militarismul german nu i se opune totdeauna pronunțat lui Jules Romains; geniul francez, mai sensibil și mai blajin, nu se împacă cu lupta elementară a muncitorimii împotriva burgheziei, dar el n'are nimic de obiectat nobilei dictaturi a burgheziei față de proletariat.

Jules Romains descrie toate binefacerile fascismului: „Fascismul încearcă să creeze o societate în care fiecare să stea la locul lui și fiecare să fie mulțumit cu soarta lui; o societate în care muncitorul să nu privească uzina ca pe o închisoare, iar directorul să nu vadă în odaia lui de lucru un fort asediat de mulțimea dușmană". Zeci de mii de muncitori nemți zac în lagăre de concentrare. Gînditu-s'a oare Jules Romains la ei, cînd a scris aceste rînduri lirice? Ei se află într'adevăr „la locul lor". Mulțimea îi amenință pe domnii directori — Thyssenii și Krupii sînt la adăpost, îi apără gărzi personale alese pe sprinceană, și sînt cu desăvîrșire „mulțumiți de soarta lor", acești idealiști.

Jules Romains spune că fascismul italian și german reprezintă o dictatură a inteligenții: a profesorilor, a inginerilor, a medicilor. Burghezia n'are nici în clin nici în mînecă cu ei. După zece ani, Jules Romains va mărturisi extaziat că în 1933 a emis un paradox extrem de interesant.

Nu inteligența a tras focuri de armă în nopțile dela Neuköln și Wedding, ci fiii funcționarilor concediați, micii burghezi sărăciți și șomerii înșelați; n'au tras nici măcar subofițerii, ci soldații de rînd. Și în Italia, tot ei, și nu medicii, le-au turnat pe gît unt de ricină diverșilor profesori liber-cugetători. De comandat au comandat reprezentanții industriei grele; la luptă a pornit masa declasaților. „Inteligența s'a ascuns în casă, așa după cum se ascunsese în Rusia în zilele revoluției din Octombrie.

In Rusia, reprezentanții cei mai autentici ai intelectualității au recunoscut că li s'a ivit prilejul cel mai rar din istorie: să clădească o lume nouă. Ei s'au pus cu toată pasiunea în slujba acestei munci. Au muncit; flămînzi și goi, zi și noapte au muncit, fără răgaz. Nu ei au stat în foc, nu ei erau răspunzători de uriașa revoluție istorică, dar unora le spunea mintea, altora conștiința, că locul lor e în același rînd cu muncitorii.

In Italia, inteligența tehnică a găsit deasemeni de lucru: inginerii au clădit fabrici și au deschis străzi noi. Dar era o muncă obișnuită, fără patos și fără nădejdi în viitor. Dis-

cursurile despre noua Romă, planurile italienizării Dalmației sau a Savoiei, cuvîntul de ordine „dela mare la mare", cultul ducelui, — toate astea nu pot rodi spiritul. Actuala literatură și cinematograful ialian de astăzi demonstrează întreaga stare jalnică a vieții intelectuale fasciste. Și mai e nevoie să vorbim despre Germania? Pedagogii fasciști au reintrodus pedeapsa corporală, criticii fasciști ard cărțile care nu le convin și medicii fasciști propun moțiuni pentru sterilizarea celor de rasă străină. Iată pe ce căi slujesc intelectualii dictatura burgheză.

Jules Romains vorbește cu un profund dispreț despre muncitori. Dacă n'au intelectuali în fruntea lor, muncitorii nu-s capabili de nimic. Muncitorii nemți s'au bătut vitejește la Verdun pentrucă erau comandați de domnii locotenenți (pe care Jules Romains îi promovează printre intelectuali). Aceiași muncitori s'au dedat la o fugă rușinoasă pe cîmpul de luptă, cînd le-au ieșit împotrivă „domnii", inteligența. Lașității proletariatului german îi opune Jules Romains curajul burgheziei franceze, care în 1851 a încercat să se războiască cu Napoleon al III-lea.

După cum vedem, Jules Romains nu e numai poet, medic, filosof, pedagog, sociolog și om politic, ci — înainte de toate — și un mare istoric. El amintește curajul cetățenesc al republicanilor burghezi, care au răspuns imperiului prin cîteva împușcături de armă. De ce nu amintește zilele din Iunie 1848 și Comuna?

Despre curajul muncitorimii Jules Romains se poate informa și prin ofițerii francezi, care erau în 1919 la Odessa. In ceiace privește proletariatul german, auzit-a poate istoricul Jules Romains ceva despre lupta spartachiștilor, despre răsturnarea consilierilor din München și despre baricadele dela Hamburg?

Jules Romains e dealtminteri de părere că „pînă azi n'a existat încă o luptă de clasă" din cauza scrupulozității și — o spunem sincer — a omeniei clasei burgheze, care nu s'a putut hotărî încă pînă acum la un astfel de război. Și astfel, Jules Romains ,cu sufletul liniștit, face din Gallifet și Thiers, din jandarmul țarist, din Noske, din călăii unguri și din signori Dumini, niște filantropi. Cine să se gîndească, că ei au inundat străzile capitalelor europene cu sînge muncitoresc!

Jules Romains avertizează: acum pregătiți-o de luptă. Muncitorimea se simte cu drept cuvînt tare; sarea pămîntului — inteligența — s'a dat de partea ei.

De a cui parte s'a alăturat inteligența ar mai fi de discutat. Fără îndoială, Jules Romains e un scriitor cu renume. Dar de bună-seamă că a auzit și el despre alți scriitori deasemeni cu renume: despre Gorki, André Gide, Romain Rolland, Dreiser. Cei mai buni reprezentanți ai inteligenții au ajuns la convingerea că societatea burgheză a distrus cultura, și și-au pus puterile și luminile spiritului în slujba tinerii clase.

Cetitorul se întreabă: cum de a ajuns poetul *Europei* și autorul lui *Le vin blanc de la Vilette* să apere cu atîta îndîrjire privilegiile de clasă? Cuvîntul „dictatura proletariatului" e ceiace îl face pe Jules Romains să-și piardă echilibrul. El spune: „Inginerii, medicii, profesorii și directorii dau fără să vrea din umeri... Ei văd cum un simplu lucrător devine director de fabrică; cum unui servitor dela școală i se încredințează reorganizarea sistemului de învățămînt; cum un paznic de noapte e pus în fruntea ministerului de finanțe".

Ce să i se ofere acestui nervos reprezentant al inteligenții? Rapoartele de activitate ale societăților științifice din țara în care „simplii muncitori" sînt la putere? Sau pur și simplu o doză de bromură.

In Franța republicană, institutorul Frenet a fost înlăturat din pricină că era pedagog și nu funcționar. In țara muncitorilor, încă plină de necioppliți și de nevoiași, profesează mii de-alde Frenet și „simplii muncitori" îi ascultă cu sinceră stimă. In Franța cultă, un teatru de avantgardă nu poate nădăjdui o subvenție din partea statului. In țara în care muncitorii sînt domni se clădește acum noul teatru de stat al lui Meyerhold; în muzeul statului figurează tablourile lui Picasso și Braque, și editura statului editează poeziile lui Pasternak.

Jules Romains pune de-asupra tuturor „ierarhia virtuților și a talentelor". El susține că muncitorii nu-s capabili să prețuiască valorile. El scrie: „Marxismul a dat de înțeles oamenilor cu virtute și talent că nu vor mai fi luați în considerație. Să fie fericiți că nu sînt exterminați. Ei vor fi tolerați atît timp cît societatea proletară va mai avea nevoie de ei, tot așa după cum societatea antică i-a tolerat pe sclavi și pe meteci, și dupăcum societatea medievală i-a tolerat pe Evrei".

Trebuie să-i reamintim lui Jules Romains, că în societatea capitalistă oamenii cu talent sînt sclavi, că scriitorul îndrăzneț e condamnat la tăcere, că marile edituri și ziare depind de trusturi, că cinematograful a devenit de mult timp o ramură industrială, că pînă și întreprinderile aviatorilor sînt dictate de interese bănești. Trebue să-i reamintim, că și pe tărîmul spiritual s'au ridicat acum bariere, și că „geniile" străine sînt tolerate numai ca meteci. Dealtminteri, Jules Romains nu e un locuitor din lună și n'a venit

abia acum pe lume. Pe vremea cind a scris „Schitul" a știut și el să arate cum spiritul e înnăbușit de jugul capitalului.

Astăzi, el vede salvarea în fascism, care va asigura „omului cu virtute și talent" posibilitatea de a munci. Comentarul necesar il oferă ziarele. Ce soartă au avut Germanii dotați cu talent și virtuți, iar printre virtuți cu deosebire una, care nu trebuie uitată, — tăria de caracter? Unde-s azi Einstein și Thomas Mann, Klemperer și Reinhardt. Gropius și Pabst? „La locul lor"? Sau departe de granițele țării cucerite de fasciști?

Laturei tragice să-i adăogăm acum și una comică: îi amintim lui Jules Romains că la Leningrad a apărut o ediție completă a operelor scriitorului care se numește Jules Romains, și că piesele de teatru ale acestui autor au fost reprezentate de teatrele din Moscova. Jules Romains a aflat din propriul lui caz, că societatea proletară știe să prețuiască talentele. Dar el rămîne neclintit: „Societatea proletară mai tolerează încă pe oamenii de talent". Acest „încă" trădează teama lui Jules Romains. După spusele lui, talentele mai sînt tolerate pînă la ivirea unei pături noi. „Dar — il va întrerupe cetitorul greu de cap — dacă cei noi vor fi tot „oameni cu virtuți și talent", atunci iar nu s'a schimbat nimic". Cetitor naiv! S'a schimbat rolul lui Jules Romains.

Aci iese clar la iveală psihologia unei caste. Jules Romains se teme de concurenți, care se pot ivi de jos. El e gata să se folosească de ajutorul plutonierilor „ambițioși", numai pentru a-și apăra privilegiile. Teama se ridică uneori pînă la mania persecuției, iar conștiința de sine pînă la grandomanie. De bună-seamă că nu-i ușor să stai în slujba burgheziei: acest lucru pretinde o astfel de încordare spirituală încît provoacă diferite psihoze: grandomanie la d'Annunzio, histerie la Marinetti, confuzia unui Gottfried Benn și frigurile albe ale unui Hans Heinz Ewers.

Dacă am face lista neagră a vandalismului brughez, am trece în ea și soarta lui Jules Romains, care a debutat cu versuri delicate și a ajuns la conspirațiuni fasciste. Și nu ne rămîne altceva de spus decît: Priviți ce face această societate din unii oameni cu virtuți și cu talent!

(Neue deutsche Blätter, 15 Oct. 1933)
Faust-Verlag
In rom. de Ad. B.

■

M I S C E L L A N E A

MARGINIRE ȘI VICLENIE

Revista anuală *Azi* publică o notiță mărginită și vicleană (viclenia fiind precum se știe arma de apărare a ființelor inferioare, lipsite de reflecțiune) care sună astfel:

„Dl. G. Călinescu care a atacat cu vehemență, în *Viața Romînească*, poeziile publicate în paginile noastre, pune în fruntea ultimului număr al revistei sale următoarele două strofe intitulate *Incleștări* și semnate Ion Barbu". Urmează poezia în chestiune.

Viclenia stă aci. D. Călinescu e pus în situația delicată de a lua o atitudine. Ori afirmă că poezia îi place și atunci iată un prilej de a-l atrage în mreaja unor discuții și comparații insidioase, cu atît mai primejdioase cu cît d. Călinescu a arătat odată rezerve față de această manieră a d-lui Barbu, ori *tace* și atunci înseamnă că-și dă consimțirea la citarea peiorativă a suspomenitelor versuri. In cazul acesta relațiunile sale cu d. Barbu vor suferi și în afară de aceasta d. Călinescu va confirma faptul că redactează revista fără criteriu critic.

Autorul notiței este vulpea în persoană. Ii lipsește însă puterea de abstracțiune. Cel care semnează articolul *Decadența poeziei* este d. G. Călinescu. E foarte probabil iarăși că tot d. Călinescu a determinat publicarea în revistă a poeziei d-lui Barbu. Insă pentru mintea gînditoare, d. Călinescu criticul înfățișează altă ipostază a spiritului decît d. Călinescu redactorul, și faptele unuia nu pot fi puse în sarcina altuia. Cum? Dacă d. Călinescu-redactorul publică cuiva o scriere neizbutită, d. Călinescu-criticul nu are dreptul de a o critica, de a o supune unui principiu estetic? Redactorul să tiranizeze în așa chip pe critic încît să-l constringă a socoti genii pe toți autorii publicați? Nici cînd din faptul publicării unei compuneri într'o revistă n'a rezultat pentru criticul revistei obligația de a nu cerceta obiectiv valoarea operelor publicate. Dacă prin urmare d. Călinescu criticul a criticat producțiuni slabe din alte reviste, nu i se poate răspunde decît cu obiecții de ordin critic: și anume că judecă greșit. In niciun caz nu poate fi tras la răspundere celălalt Călinescu-redactorul.

Dar d. Călinescu nici n'a atacat revista *Azi* fiindcă a pu-

blicat anume poezii, ci a criticat diferite poezii publicate în parte şi în pomenita revistă. Dealtfel se exprima limpede:

„Nici nu învinovăţesc revistele de lipsă de criteriu critic. Aceştia pe care îi vedem, sunt poeţii. O revistă rezumă o epocă, nu o crează".

Dacă aşa stau lucrurile, chestiunea se schimbă. Un redactor de revistă nu e un critic, ci un istoric literar. Noi n'avem să-l întrebăm pe d. Călinescu dacă i-a plăcut sau nu poezia d-lui Barbu. Ca redactor d-sa era îndatorat să ceară colaborarea d-lui Barbu şi să-i publice acestuia orice compunere ieşită din intenţiunea artei. Scriitorul consacrat poate fi stimulat de redactor, cenzurat niciodată. Unde am ajunge dacă i-am spune d-lui Arghezi: „Poezia asta a d-tale nu-mi pare de soiu, mai vezi, mai pileşte-o!?" Am cădea într'un arbitrar impresionist care ar pune o stavilă oricărei producţiuni literare. D. Ion Barbu a scris poezii care îi dau dreptul de a intra în istoria literaturii romine. Redactorul ca redactor nu are căderea să discute valoarea colaborării sale, răpind astfel istoricului literar materialul documentar. Oricine insinuiază altă atitudine posibilă e un viclean. Dar nu numai în cazul scriitorului consacrat redactorul nu poate fi tras la răspundere critică, dar nici în cazul publicării de încercare a producţiei tinerilor. Dacă am răsfoi *Convorbirile literare*, am afla multe nume uitate. Dar a publicat acolo Eminescu! Nu-i poţi face redactorului învinuiri din căutare, ci numai din perseverenţă în rău, pentrucă scopul revistei este să caute, nu să adune.

Se schimbă însă chestiunea cînd, asemeni revistei *Azi*, o publicaţiune publică compuneri proaste care nu sunt nici de scriitorii consacraţi, nici de începători nedeşluşiţi. Ceea ce publică în genere *Azi* este literatură de inşi care au avut destul timp pentru proba eliminatorie. Un Jebeleanu sau un Cicerone Theodorescu trebuesc respinşi de orice publicaţie serioasă, fiindcă fără să fi contribuit cu nimic la progresul literilor romîne, au publicat deajuns pentruca un redactor onest să-şi dea seama că n'au talent *de loc*.

N'AVEM CRITICĂ ?

N'avem critică?

Tot revista *Azi* face morală criticei romîne (vecinic problema criticei!) că nu are puterea de a „lansa". Este şi acesta un fel de a vorbi. Critica nu are puterea de a lansa literatura proastă. Rostul criticului este să descopere şi să explice. „Lansarea" se face dela sine, în virtutea unor legi naturale.

„Cronicile literare sunt bine făcute, au inteligenţă, dar această inteligenţă e pusă în slujba unor scopuri ce se opun".

Două răspunsuri sunt de dat la aceasta. Nu orice cronică este critică. Cronicari avem noi mulţi, nu-i vorbă, dar critici mai puţini. Unul scrie într'un fel pentrucă altul a scris altfel, unul laudă din prietenie şi altul atacă din duşmănie. Un acord între astfel de critici nu e cu putinţă. Dar cînd răsare într'adevăr un critic al cărui criteriu e numai adevărul, tineri şi bătrîni, fără talent, constituiţi grabnic în generaţie tînără, îl latră fără încetare. In felul acesta prestigiul criticei slăbeşte şi cu el şi puterea de lansare. Ce mai la deal la vale? Oridecîteori un scriitor pune problema criticei e semn că e în căutarea unui om care să vrea să mintă, socotindu-l pe el scriitor mare.

D. CAMIL PETRESCU PIERDE UN SIMŢ

Iată nu mai departe pe d. Camil Petrescu! Intr'o publicaţie indecentă i se publică un fel de convorbire. I-am face o nedreptate dacă nu ne-am îndoi puţin de autenticitatea declaraţiunilor sale, cînd ştim falsurile acelei reviste. D. Camil Petrescu are putinţa să rectifice. D-lui crede că o critică obiectivă nu e numai decît superioară. Critica trebue să fie fenomenologică, „să aşeze în sistemul lui problema şi postulatul valorii". Şi, orbit deodată, priveşte înainte şi *„nu vede pe nimeni"*. Să piardă oare d. Camil Petrescu acest simţ important şi să rămîie deodată văduvit de cele mai preţioase organe?

U R Ă

Cîţiva publicişti, faţă de care d. Călinescu a avut o purtare dictată de adevăr, au conceput împotriva d-sale o ură neîmpăcată. Forma pe care o îmbracă acest sentiment animalic e şi comică în simplitatea ei şi desgustătoare. Aşa de pildă, d. Camil Baltazar „boicotează" cum se zice în termenii gazetării literare pe redactorul nostru literar. Nu primeşşte adică niciun articol şi nici o notiţă privitoare la activitatea d-sale. In chipul acesta d. Baltazar speră că în curînd va distruge pe d. Călinescu. Cum? Mister. Deunăzi un editor romîn, dintre cei mai străluciţi, a vorbit la Radio despre diferiţi autori editaţi în editura sa. Intre altele a pomenit şi de d. Călinescu. Conferinţa a fost apoi solicitată spre publicare de d. Camil Baltazar. Care n'a fost mirarea autorului cînd, la corectură, constată că pasajul despre d. Călinescu fusese suprimat! Fireşte lucrurile au fost reaşezate în marginile bunelor purtări. D. Peltz a făcut şi el nişte declaraţiuni unei odioase publicaţiuni, ruşine a tiparului literar romînesc, *(Via-*

ța Literară) în care pomenea, în felul cum va fi crezut de cuviință, și de d. Călinescu. Acest lucru nu i-a fost publicat. Bine înțeles că d. Călinescu ar da dovadă de o iritabilitate neînțeleasă dacă manevrele acestea l-ar atinge cituș de puțin. Dar nu putem să nu observăm decăderea scrisului rominesc în care discuțiunea de idei este înlocuită cu ura personală, și în care mai sunt oameni care să creadă că acoperindu-ne la ochi piere lumea.

D. FORȚU TRAGE CU PISTOLUL

De cităva vreme pistolul a luat în activitatea politică a d-lui Forțul rolul unui instrument de primul ordin. D. Forțu trage cu pistolul pe stradă, la percepție, la București, la Galați, la Ploești. In curind d. Forțu va trage cu pistolul în Țară. Asemenea manifestațiuni pot impresiona pe elevii d-lui Forțu dela liceul Lazăr, oamenii de bun simț însă sunt datori să pună lucrurile în adevărata lor lumină.

D.Forțu este o mediocritate. Este unul din acei profesori de provincie care, incapabili o viață întreagă de o activitate pozitivă, în cazul dumisale științifică, se trezesc la bătrînețe cu un vis diform de putere, care ia forma politicianismului sau agitației, după împrejurări. Priviți-i făptura. O *decrepitudine* de Robespierre provincial, un cap disproporționat, turtit, o privire apoasă de un vag fanatic tipic. Oratoria? O penibilă mizerie. Idei pompoase și goale, îmbrăcate în haină ciceroniană, ecouri caricaturale din manualele de retorică. Motive repetate simetric cu fandări spre marginea balustradei și care sunt în stare să dea leșinuri profesoarelor celibatare, nu oamenilor doritori de gindire.

Dar are d. Forțu o gîndire oricit de neguroasă, care, în ciuda mediocrității sale, să-l facă exponentul unei stări de lucruri? Nu are. Clișeele sale sunt exclamații de milă pentru țara care piere, goale deziderate de cinste și legalitate, și insulte la adresa factorului stabil și mistic pe care se sprijină ideea statului romîn. Din împleticirea aceasta de vorbe acest profesoraș nevropat nu poate ieși. Oricît bunele intenții ale oricui pot să ne fie scumpe, cu ideea prăpăstioasă că țara piere dacă nu o deșteaptă cu pistolul d. Forțu, nu ne putem îmbăta. Dacă ceva rău este în țara aceasta, al cărui progres nu se poate tăgădui, este tocmai ideea fixă a învinșilor prin incapacitate de tipul d-lui Forțu, care își închipue că mîntuirea vine dela o nouă concepție politică. Partidele nu pot realiza onestitatea cu profesori cari ca d. Forțu dau elevilor lor lecțiuni de tir. Dacă d. Forțu și toți partizanii d-sale și-ar face datoria în cimpul lor de activitate, dacă fiecare ar munci pe locul unde se află spre a ridica la maxima potență capacitatea sa de muncă, atunci am avea iluștri pedagogi, iluștri oameni de știință, iluștri oameni de litere, iluștri creatori și atunci țara ar sta altfel și ar determina și structura vieții politice. Numai puțină inteligență să fi avut d. Forțu și și-ar fi dat seama că un pistol nu schimbă firea unui popor leneș, vorbăreț și criticastru, al cărui reprezentant mai tipic este chiar d-sa. Să fi dat sfaturi bune cu fapta elevilor săi, spre a-i face oameni de caracter, spre a-i impiedica să viseze onoruri politice ca d-sa, în locul voluptății, de a produce efectiv in domeniul culturii, și ar fi adus o contribuție mult mai lăudabilă progresului moral al societății noastre.

Insă d. Forțu, profesorașul provincial cu capul turtit de Robespierre cu priviri de o apositate înfricoșetoare, e un om bolnav. El se visează Mussolini, Hitler, Primo de Rivera, ceva cu uniformă și, în locul cravașei hitleriste, cu pistol, visează în fond ceeace rîvnește în sinea lui orice leneș impiegat criticastru, între două măsline, la bodegă, decît numai într'o formă groaznică, maladivă, care prevestește gratii și pereți capitonați.

P. NICANOR & C-nia.

Romanul recent al d-lui Victor Ion Popa, *Velerim și Veler Doamne*, este o scriere cu desăvîrșire epică. Este așa de epică, încît ne va fi greu să cităm ceva cu deosebire caracteristic. Poți izola într'un text descripția, momentul liric, analiza, tot ce într'un cuvînt împietrește stările de meditație, dar galopul narativ nu se poate opri pe loc. Și romanul d-lui Victor Ion Popa aleargă. Aleargă ca un cal sălbatec, nechezînd și nu se oprește decît atunci cînd ostenit, se răstoarnă în spume pe ultima pagină. Cu alte cuvinte, cititorul care a pus ochii pe întiile rînduri ale cărții e prins și tîrît, fără popas, pînă la sfîrșit. Această împrejurare de a te tîrî este calitatea esențială a cărții d-lui Popa și se află cu o intensitate puțin obicinuită pînă acum la noi. Nu este o însușire exterioară aceasta, ci însăși condiția romanului epic. Pentruca o scriere să pună stăpînire astfel pe spiritul tău, trebue să fie bizuită pe adevăr. Adevărul singur dă eroilor umanitatea, din care rezultă solidarizarea sau desolidarizarea noastră. Pentru cititorul așadar care, doritor să găsească într'o carte numai o odihnă a spiritului, a rămas nedumerit de titlul *Velerim și Veler Doamne*, bănuind sub el cine știe ce absurditate mistico-analitică, e nemerit să spunem dela început că romanul d-lui Popa este cea mai odihnitoare și mai înlănțuitoare povestire.

O a doua împrejurare caracteristică a acestui roman, care trebue să intereseze în deosebi pe cititorul dela țară, este că e o scriere curat țărănească, cu eroi și sentimente rurale, în care nu se rătăcește nici-o stare care să depășească fondul de înțelegere al poeziei populare. Cine a urmărit activitatea teatrală a d-lui Victor Popa sau a citit aci măcar piesa într'un act *Acord familiar* știe cîtă atmosferă poate crea autorul, fără analize complicate, în jurul sufletelor simple. E un lucru cu totul curios, ca un om cu înfățișare așa de delicat orășenească, pe care vîntul de munte și arșița par a-l vătăma, să îmbrace în literatură un cojoc și o căciulă așa de autentice. Cu stilul sănătos, puțin modernizat pentru nevoile vremii, d. Victor Popa este acela care citește mai bine azi în ochii țăranului romîn.

Cum să caracterizăm noi o literatură a cărei calitate stă în trăinicie epică, iar nu în firu'n patru, ca la d. Lovinescu? Vom spune că fraza d-lui Popa suflă bine, are pieptul

sănătos și dur, că din ea ese abur cald de adevăr. Iată pe scurt cuprinsul romanului.

Manlache Pleșa, țăran de făptură uriașă, sanguină, dar drept în simplicitatea lui, a făcut o crimă pasională, pentru care a fost osîndit la zece ani de muncă silnică. Mai bine apărat, ca unul ce fusese în legitimă apărare, ar fi putut să fie achitat. El însă are o filosofie rustică a soartei, care-l face să vadă în orice gîndurile neînțelese ale Celui-de-sus.

Abia eșit din închisoare și pripășit ca pîndar la curtea unui boier, Manlache cade într'o nouă năpastă. Cineva a ucis într'o pădure apropiată pe un bogătaș grec. Cine putea să fie decît ocnașul, care în noaptea aceea nici nu fusese acasă, de vreme ce se întîlnise cu o fată pe care o iubea. La ideea acestei acuzațiuni nedrepte, sufletul de sălbătăciune al lui Manlache se învrăjbește. El fuge din sat și e urmărit ca o fiară, de către jandarmi. Se întîmplă însă că un Moș Petrache, om cu înțelegere firească, îi dă adăpost. Descoperiți amîndoi, se strecoară printre cordoanele de jandarmi, pînă ce Manlache cade răpus de o infecție la mînă. După dovezi supra omenești de devotament, Moș Petrache, se lasă prins, ca să deruteze pe magistrați și să salveze pe Manlache. El își ia nici mai mult nici mai puțin crima asupră-și. Manlache care nu poate înțelege, ca un om nevinovat să fie dus la judecată continuă rătăcirea, pînă ce cu mijloace proprii află pe adevărații ucigași. Adevărul este dat la iveală și Moș Petrache eliberat. De aci încolo, mai este o parte cu desnodămînt tragic, care ne înfățișează un alt Manlache îndrăgostit. Dar miezul cărții acela este, pe care l-am rezumat mai sus. Din el se desprinde cu admirabilă netezime două figuri. Aceea ferină a lui Manlache, om rudimentar, cu sentimentul greoiu dar prăvălatec; și blînda, filosofica omenie a bătrînului Petrache. Cititorul îl urmărește cu simpatie în toate sălbatecele lor chinuri și respiră odată cu ei, cînd li se face dreptate. E un semn acesta de înaltă tensiune epică, de construcție narativă, care face inutilă orice cercetare de fineți adăogate sau de stil, cari de altfel, căutate cu dinadinsul, s'ar afla că nu lipsesc nici ele d-lui Victor Ion Popa.

■

D. I. Peltz, nu e poate îndeajuns de cunoscut publicului mare, deși dînsul nu se află la întiia sa operă. Însă merită să fie, și nu mă îndoiesc că romanul său, de curînd apărut, *Calea Văcărești*, îi va da reputația ce i se cuvine. Este o carte ce iese cu totul din comun, o carte de scriitor ajuns la deplinătatea mijloacelor sale, o carte însfîrșit sgu-

duitoare, prin care d. Peltz intră fără putință de obiecțiune, în rîndul scriitorilor de valoare. Totul aci este inedit pentru noi, lumea, topografia, modul scriitorului.

In *Calea Văcărești* d. Peltz a zugrăvit o lume pe trei planuri de semnificație: a revelat, în primul rînd, o societate romînească de confesiune mozaică, pe care, la porțile noastre, noi nu o cunoșteam; a definit, în al doilea rînd, în chip magistral, sufletul colectiv ebraic, al ebraității neadulterate din *ghetto*, și a dat formă personală, în al treilea rînd, unor suferințe, care ebraice sau creștine, sunt mai întîi de toate umane. Acesta este și meritul d-lui Peltz. Eroii nu sunt atît de evrei, încît să nu rămînă oameni, nu sunt cu atît exces oameni, ca să nu aibă un ton propriu.Pitoresc și uman, romanul *Calea Văcărești* este un remarcabil document al societății romînești și o înfricoșetoare scenă de infern.

Voi spune cîteva cuvinte despre ebraitatea eroilor d-lui Peltz. Ei au toți o sensibilitate familiară bolnăvicioasă, o solidaritate masivă care anulează discordiile individuale, o tristețe biblică și o capacitate de suferință care ne-ar sparge sticla sufletului. Copiii sunt cu precocitate analitici emotivi, îmbătriniți înainte de vreme, ca acel Ficu, bîntuit din fașe de îndoelile lui Hamlet. Rassă îmbătrînită, cu sufletul consumat de străvechi simțuri și dureri, pe care d. Peltz le-a intuit în liniștea de înțelepciune talmudică a feței Estherei. Aceste mizerii îi trebuia cadrul acela de putreziciune și promiscuitate, de gunoaie și lături, în duhoarea cărora mireasma unui salcîm abia dacă mai învinge cu o adiere primăvăratecă lipsa de anotimp a cartierului.

Dacă privim acum lucrurile din punct de vedere general uman, rămînem impresionați de multitudinea și precizia de xylografie a tipurilor. Esther, canceroasa, a cărei viață e o lungă agonie, copilul întristat Ficu, Leia bătrîna tremurînd de nenorociri posibile, indiferența ostenită, față de femei a bărbaților, reveria și nestatornicia lor față de bunul simț femenin, Paul epilepticul, Rubin chimericul, familia aceea decrepită și gunoioasă, iată numai cîteva aspecte dintr'un cerc infernal, din care ieșim sdrobiți. Cartea d-lui Peltz este cu atît mai zguduitoare cu cît stilul, după o lungă exercitare, a devenit de o sobrietate avară. Nicio slăbiciune lirică, nicio pensulă mîntuită de prisos.

Nu pot să citez paginile cele mai de seamă. Drama se realizează pe drumuri lungi și ocolite. Dar vreau să dau, la întîmplare, o mică pildă din acel aspect al cărții, care-i formează fundamentul și anume moartea, pildă cu care închei, în speranța că cititorul își va da seama că o cronică este un îndemn la lectură, iar nu un surogat al ei:

— „Mamă, a șoptit copilul în urechea Estherei, cu teamă, după ce moare omu' și-l îngroapă... ce se mai întîmplă cu el?

— Nimic! a răspuns femeea, scuturată de un fior.

— Nimic? Nimic? stărui copilul.

— Nimic! Absolut nimic!

Și izbucni într'un plîns nervos, care îi zguduia umerii, — umerii ei slabi".

G. CALINESCU.

I S T O R I E   L I T E R A R Ă

COMENTARII EMINESCIENE

Editarea critică a poeziilor lui Eminescu a intrat de acum într'o fază definitivă. Obiecţiile justificate ce s'au ridicat împotriva ortografiei adoptate de d. C. Botez nu fac mai puţin important acest moment din istoria textului eminescian, — şi de altfel nădăjduim că aceste scorii vor dispărea într'o ediţie viitoare. Mai rămîne de îndeplinit un al doilea ideal, pe care poate nu-l vom vedea realizat decît cu mulţi ani mai tîrziu: un Eminescu comentat, un text al poeziilor însoţit de adnotări filosofice, istorice şi comparativ literare. Munca necesitată va fi cel puţin tot atît de improbă ca a unui editor de text critic, şi în schimb folosul nu va fi mai puţin însemnat. După bogata literatură eminesciană a ultimilor ani, după lucrări de sinteză şi cercetări parţiale mereu mai adîncite, această muncă vine întrucîtva uşurată, ceiace îndreptăţeşte speranţa într'o înfăptuire mai apropiată a ei.

Cele cîteva observaţiuni ce urmează nu sînt decît nişte însemnări fără altă pretenţie decît aceia de a putea sluji cîndva unui asemenea comentariu. Ele nu reprezintă materiale strînse în urma unor cercetări coordonate, ci corespondenţe remarcate în treacăt, pe care nu le-am socotit lipsite de interes, dar care pot fi la fiecare moment modificate, adăogite sau altfel interpretate prin alăturări noi.

■

In anul 1860 apărea în *Revista Carpaţilor* condusă de G. Sion, o poezie intitulată *Visul pierdut;* autorul nu semnase, dar tabla de materii a volumului îl arată a fi însuşi Sion. Poetul îşi plînge o veche iubire. De l-ar întreba cineva cine e aceia pe care o iubise „cu-aşa înflăcărare încît eram nebun", n'ar şti să spună; ştie numai că îi închinase iluziile sale, care sînt acum sfărîmate, şi că fiinţa ei îi apărea indivizibil legată de a lui:

Ştiu că gîndeam la dînsa c'albina la o floare,
Ca cerbul la isvor,

Ca pasărea la soţu-i, ca fluturul la soare,
Ca pruncul la un dor [1])

Oricine ar putea să-şi amintească aici versurile din cea mai caracteristică poezie de tinereţe a lui Eminescu, *Amorul unei marmure :*

Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea,
Ca preotul altarul, ca spaima un azil,
Ca sceptrul mîna blîndă, ca vulturul mărirea,
Ca visul pe-un copil.

In realitate poziţia poetului e cu totul alta aici. Dincolo era îndrăgostitul tînguindu-şi destinul, şi care, cunoscînd că inima candidă în care crezuse

Era uscată, seacă, comună ca oricare,
Şi merita dispreţ,

propune inimii sale: „Sfărîmă-te în mine, nu mai simţi amor". Dincoace leit-motivul eminescian al iubirii necorespunse, întrucîtva modificat de data aceasta, de vreme ce pricina e discrepanţa temperaturilor respective şi consumarea patimii în interior. Notele specifice ale liricei lui de maturitate aici încep să apară. Dacă ea l-ar iubi cosmosul însuşi ar lua o altă înfăţişare, şi nexul realităţilor i s'ar părea condus de un zîmbet al ei. Flacăra pasiunilor nu poate să ardă fără sbuciumul şi chemarea vastelor întinderi care o vor caracteriza mai tîrziu:

Şi te iubesc, copilă, cum repedea junie
Iubeşte'n ochi de flacări a zilelor noroc,

unde *norocul* însemnează, ca pretutindeni la Eminescu, destinul, Fatum, ursita.

Suntem deci în faţa unei coarde cu totul personale a lirei poetului, a unei atitudini în care nu odată se va regăsi. Legătura cu versurile citate, dacă e reală, se rezumă la o reminiscenţă de natură mai mult muzicală, în care nimic decît acordul general nu supravieţuieşte. Acele înfrăţiri în care poetul încearcă să simbolizeze unitatea organică a sufletului său cu iubirea, sunt de altfel atît de deosebite de invenţia lui Sion, redusă la inspiraţia anacreontică şi la turtureaua versului popular, încît alăturarea acestor strofe ar putea să fie numai

[1]) Sion, *Visul pierdut,* în *Revista Carpaţilor,* I (1860) vol. II, pag. 86-8.

efectul unei iluzii. Ceeace însă ne face să credem în realitatea ei e posibilitatea cunoașterii de către Eminescu a acestei reviste, dedusă și din faptul că în ea a fost publicată poezia *cățelul pămîntului* de G. Baronzi [1], din care a luat cunoscutul motto al părții a doua din *Strigoii*.

Ce-ți doresc eu ție, dulce Rominie, e de o speță rară la Eminescu ; ea trebue înțeleasă încadrată în toată vibrația de lirism patriotic a vremii. Cu ea ne întoarcem într'o epocă din care poetul nu mai face parte, cea care s'a numit în literatură epoca eroică, și care s'a manifestat pe toate terenurile ca atare. E timpul rîvnei pentru trecut și al fetișelor pașoptiste, al încercării de a transplanta o vînă romantică autohtonă și al entusiasmului pentru forme noi în care viața romînească se silea să încapă. E vremea marilor mișcări naționale, care provoacă în toată Europa o eflorescență a poeziei eroice, patriotice și patriotarde. Această inspirație e caracteristică pentru anumiți poeți, ca pentru C. D. Aricescu de pildă, care e poetul-jurnalist prin excelență.

Ceeace se cîntă la noi e mai cu seamă viitorul de aur. Trecutul aspru și munca de reconstrucție a prezentului erau o chezășie pentru această culoare. Așa i-l urează de comun acord poezia contimporană; oda către patrie devine un loc comun, în care se slăvesc la fel darurile acestei entități ce se numește patrie, și se reprezintă sub forme asemănătoare destinele ei viitoare. Astfel G. Sion, pe care l-am amintit, și care într'o odă *Principatelor Unite* se întreabă:

Și ce-ți lipsește oare, o mîndră Rominie?
Curajul ? eroismul ? străvechea vitejie ?
Nu, ție nu-ți lipsește, o patrie iubită,
Decît entusiasmul și-o oră fericită. [2]

sigur fiind că într'o vreme în care toată Europa se schimbă, soarta va rezerva și țării sale un drum de glorie și de fericire. Astfel în poezia *Glubavii*, D. Bolintineanu vorbea patriei aproape în acelaș fel în care avea să i se adreseze mai tîrziu Eminescu:

Ce îți folosește, scumpă Rominie,
Dulcea-ți frumusețe, rara bogăție,

1 In *Revista Carpaților*, II (1861), vol. I. p. 255—256.
2 G. Sion, *Principatelor Unite*, în *Revista Carpaților*, I (1860), vol. II, p. 299—302.

Anii tinereții ce te înconjor,
Cînd tu ești robită, sîntul meu amor ?

Ce-l deosebește pe Bolintineanu e deci conștiința scăderii prezente, la fel răscumpărată prin încrederea în viitorul pentru care țara lui e chemată:

Vin întîi la viață... fiii tăi s'adună...
Armăsarul strigă... armele răsună...
Spulberă cu moarte pe apăsători,
Cinge-ți încă-odată fruntea ta cu flori. [1]

Astfel mai ales o *Odă la Patrie* a lui G. Crețeanu, care ni se pare cea mai apropiată de versurile poetului nostru. Ceeace caracterizează mai ales poezia lui Eminescu e alternarea muzicală a celor două atitudini, a construcției prin luptă și prin pace, încrucișerea geometrică și evident studiată a armelor de tărie cu pocalul spumegînd și a spadei însîngerate cu icoana îngerului de pace. Această dublă vînă simfonică apare și la Crețeanu, deși numai accidental.

Poetul vede și el aceste două putințe de a acționa în viitor :

Pentru apărarea-ți vrei tu legioane ?
Fiii tăi la număr sunt mii, milioane,
Au brațe nervoase, inimi bărbătești,

din care imaginea brațelor nervoase va reveni întocmai la Eminescu; sau:

Vrei să-ți cîntăm ție doina amoroasă ?
Limba noastră este dulce-armonioasă,
Iar sufletul nostru este plin de foc.

Și după cum la Eminescu, după o strofă închinată luptei și alta plină de viziunea păcii, ambele motive se contopesc într'un final care accentuiază construcția muzicală a poeziei, la fel la Crețeanu după cele două strofe citate urmează o strîngere a ambelor surse:

Spada și cu lira, ținîndu-le'n mînă
Cînd una cînd alta, patrie romînă,
Vor face să crească nemurirea ta. [2]

1 D. Bolintineanu, *Glubavii*, în *Bătăliile Romînilor*, București 1859, p. 127.
2 G. Crețeanu, *Odă la patrie*, în *Melodii intime*, București 1854, p. 179—84; reprodusă și în *Patrie și libertate*, București 1879, p. 7—12.

Intîlnirile acestea ar putea să fie și fortuite. Alăturarea versurilor de mai sus nu țintește de altfel cît de puțin să arate că Eminescu ar fi dator cu ceva înaintașului său, lucru pe care l-ar desminți în primul rînd pozițiile deosebite ale celor doi poeți. Ea nu urmărește decît o atmosferizare a poeziei, a cărei inspirație apare ca un unicat în producția eminesciană și o situare a ei în cadrul poeziei patriotice a primei lui tinereți.

Versurile cunoscute din *Scrisoarea* III-a:

Impărați, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
Au venit și'n țara noastră de-au cerut pămînt și apă,

ar putea fi interpretate fără nici o dificultate în sensul lor literal. Credem însă că e mai plausibilă explicarea pe care ne-o oferă un autor clasic necunoscut pînă acum în lecturile lui Eminescu. E vorba de Quintus Curtius Rufus, care în viața lui Alexandru, povestind lupta acestuia cu Darius la Issos, redă și vorbele adresate de Macedonean soldaților săi și Grecilor, înainte de luptă. Pentru a-i ațîța pe aceștia din urmă împotriva Perșilor, le aduce aminte că „ei au adus războiul „în Grecia, prin aroganța lui Darius mai întîi, și apoi a lui „Xerxes, care le-au cerut apa lor și pămîntul, ca să nu le lase „nici dreptul de a se folosi de fîntîni, și nici *obișnuita lor* „hrană”.[1] A cere apa și pămîntul era așa dar la Perși o formulă pentru a cere închinarea. Lucrul acesta ar fi putut să-l vadă poetul, mai clar decît din text, din notele cine știe cărui comentator; astfel în ediția școlărească a lui G. Lasage, cam din epoca în care scrisese poetul, cuvintele textului sunt astfel explicate: *„Aquam ipsam terramque postulantium,* c'était „la formule par laquelle les rois de Perse sommaient un peu„ple de se rendre”.[2]

Impărații pe cari lumea nu-i mai încape sunt deci tot Perșii de cari vorbise mai sus, dacă e adevărat că Eminescu l-a citit pe Quintus Curtius. Informația ar fi putut să-i provină și dintr'o altă sursă, de pildă din vreuna din lecțiile pe care le audiase la Viena. Totuși nimic nu împiedică presupunerea unei lecturi directe a textului latin. Eminescu avea cunoștințe de latină mai întinse decît se crede în general; o dovedește un manuscris al tratatului de vînătoare al lui Oppian,

[1] Quum adierat Graecos, admonebat: „Ab iis gentibus illata Graeciae bella, Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque postulantium ut neque fontium haustum nec solitos cibos relinquerent" Q. Curtii Rufi *De rebus gestis Alexandri Magni*, III, 10.

[2] Q. Curtius Rufus, édité par G. Lesage, Paris Hachette, 1872, p. 38, nota 9.

găsit între cărțile lui după moarte, și restituit de Titu Maiorescu lui D. A. Sturdza, căruia îi aparținuse. Manuscrisul, păstrat astăzi la Academia Romînă, e o copie contimporană după o tipărire din secolul XVI; deși paleografia epocii nu prezintă prea mari dificultăți, ea presupune totuși, o cunoaștere a limbii și o rîvnă pentru studiu pe care trebue să cretem că le avea și poetul. Cum această cunoaștere ne e atestată și din alte părți, poate nu va fi cu totul neîntemeiată alăturarea făcută mai sus.

AL. CIORANESCU.

I S T O R I E

SCRIITORI ROMANI BĂNĂȚENI DIN TIMPUL CALVINISMULUI

După bătălia dela Mohács (1526) Turcii puseseră stăpînire pe tot teritoriul Banatului, în afară de părțile lui orientale, unde se refugiaseră Romînii prin munți și prin păduri. Regiunea Lugojului și a Caransebeșului, mai ferită de invaziuni,deveni mai tîrziu terenul prielnic al propagandei protestante și calvine. Calvinismul a făcut cuceriri îndeosebi printre nobilii romîni, cari prin situația lor privilegiată față de popor și prin legăturile ce le aveau cu Ungurii, nu se simțeau prea atașați de credința strămoșească.

Primele rădăcini ale calvinismului au fost întinse în Banat pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea, iar primele centre erau cele din Lugoj și din Caransebeș, cari erau atît de bine organizate și atît de puternice, încît exercitau o influență de propagandă pînă în regiunile învecinate ale Hunedoarei și Hațegului.

Pentru literatura romînă răspîndirea calvinismului are o importanță mare, fiindcă cele dintîi manifestări literare romînești s'au produs tocmai datorită propagandei calvine. Și cum centrul calvinismului se găsea în partea de răsărit a Banatului, tot acolo se forma și leagănul literaturei romîne. Putem chiar afirma, că cea dintîi scînteie de literatură romînească a fost aruncată din Banat și de către romînii bănățeni.

Se știe doar, că în localurile de rugăciune ridicate de calvini în Lugoj și în Caransebeș se cîntau pe la mijlocul veacului al XVII-lea versuri romînești, cari nu erau altceva decît psalmii traduși în romînește de către cei dintîi calvini romîni din Banat. In istoria literaturei noastre a rămas ca document de mare valoare colecția de versuri romînești adunate de tatăl lui Mihail Halici, care făcea pe vremea aceea mul-

te traduceri romineşti. Fără indoială că aceste traduceri sunt cele dintii produse ale literaturei noastre.

Un alt mijloc de creaţie literară romineascä, destul de interesant, dar primitiv, era şi metoda de invăţămint aplicată de dascălii de atunci. Ei dădeau elevilor subiecte pe cari să le versifice. La inceput versificările acestea se făceau in hexametri latini, iar mai tîrziu elevii erau ingăduiţi să facă versificările şi in limba lor maternă. Astfel se făceau o mulţime de versificări romineşti de către elevii romini, a căror majoritate erau recrutaţi dintre copiii familiilor calvine din Banat. Se spune, că scriitorul bănăţean de mai tîrziu, Mihail Halici, era un foarte talentat şi bun versificator.

Din punct de vedere al istoriei rominilor bănăţeni această epocă calvinistă are o insemnătate foarte mare, deoarece in timpul ei au trăit o serie de scriitori romini bănăţeni de religie calvină, cari au adus contribuţii preţioase literaturei noastre. Intre aceştia cei mai cunoscuţi erau Ştefan Herce, predicatorul din Caransebeş şi Moise Peştişel predicatorul din Lugoj, apoi Ştefan Fogaraşi, preot calvin romin din Lugoj, precum şi Mihail Halici tatăl şi Mihai Halici fiul. Prin aceşti scriitori calvini a luat şi Banatul parte la cele dintii manifestări ale literaturei romine.

Ştefan Herce şi *Moise Peştişel* sunt autorii faimoasei biblii dela Orăştie, cunoscută sub numirea de „Pălia" *şi tipărită* la Orăştie in anul 1582. Această biblie a fost tradusă sub superintendenţa mitropolitului calvin Mihail Tordaşi numit de către principele calvin pentru intreg teritoriul Ardealului pe seama rominilor trecuţi la calvinism. Intre colaboratorii la traducerea acestei biblii se mai găsesc şi numele dascălului Efrem Zăcan din Sebeş şi al protopopului Achirie din Hunedoara.

Ştefan Herce şi Moise Peştişel au intocmit vechia scriptură, luind de bază biblia ungurească tipărită la 1551 in tipografia lui Gaşpar Heltai din Cluj şi comparind textul ei cu traducerea latină a sfintei scripturi făcută de către Sf. Ieronim (Vugata).

Ştefan Fogaraşi era in bune legături cu Akoş Barcsay, banul Lugojului şi al Caransebeşului, numit in această funcţiune de către principele Rakoczi pentru deosebitele merite ciştigate in legătură cu misiunile sale diplomatice din ţările romineşti. Akoş Barcsay l-a incurajat foarte multe pe Ştefan Fogaraşi ca să facă traduceri romineşti după cărţile religioase calvine. Astfel in anul 1648 Fogaraşi traduce din limba maghiară şi latină un catichism calvinesc, pe care il dedică lui Barcsay. Tot cu ajutorul lui Barcsay a vrut Ştefan Fogaraşi să-şi tipărească şi traducerea romineascä a psalmilor *lui* David.

Dintre scriitorii romini bănăţeni din timpul calvinismului, cei mai insemnaţi sunt *Mihail Halici tatăl şi fiul*.

Mihail Halici tatăl era descendentul unei nobile familii romineşti din Caransebeş, care trecind la calvinism şi inrudindu-se prin căsătorii cu diferite familii ungureşti, işi pierduse legătura cu poporul rominesc. Pe lingă toată această maghiarizare, membrii familiei Halici continuau să vorbească şi să cultive limba romineascä. Mihail Halici tatăl, „jurat" in senatul din Caransebeş, a fost doar colecţionarul versurilor romineşti traduse după psalmii ce se cintau in casele de rugăciuni ale calvinilor romini din Lugoj şi Caransebeş.

Despre *Mihail Halici* fiul ne-au rămas mai multe date biografice şi chiar şi produse literare. El s'a născut la Caransebeş in ziua de 9 Octombrie 1643. Primele studii le-a făcut in oraşul său natal, iar cele secundare la gimnaziul reformat din Sibiu, apoi la gimnaziul academic reformat din Aiud. După aceea a plecat in străinătate, cerind in anul 1665 inscrierea sa la Universitatea din Nürnberg. Intorcindu-se acasă, a indeplinit funcţiunea de rector al şcoalei reformate din Orăştie. Mihail Halici fiul s'a ocupat şi cu ideea plecării sale la o Universitate străină, dar nu se ştie dacă şi-a putut realiza acest plan. Tot astfel nu se cunoaşte nici data morţii sale. Domnul profesor universitar Sextil Puşcariu susţine insă că Mihail Halici fiul, desigur a fost deja mort in anul 1712 (vezi Istoria literaturei romine. Epoca veche).

Mihail Halici fiul şi-a inceput activitatea sa literară deja pe băncile gimnasiului, cind se indeletnicea cu diverse versificări in limba romineascä. Din timpul acesta insă nu ne-a rămas decit urma unui vers latinesc intitulat „Carmen" şi dedicat prietenului său Valentin Frank von Frankenstein, care a ajuns mai tîrziu comitele suprem al Saşilor. Domnul N. Drăgan crede insă că şi „Kenték Ruméneszk de dragoste skrisz" se datoreşte lui Mihail Halici fiul şi că această poezie ar fi tradus-o tinărul bănăţean pe la anul 1660 in mod liber după un „Cantio de amore". Domnul Sextil Puşcariu spune, că „această poezie a fost păstrată impreună cu alte cinci versuri poporale in copia din 1672 a lui Nicolae Petrovary de Petrova".

La 1 Iunie 1674 scrie Mihail Halici fiul o odă in hexametre şi pentametre, dedicată prietenului său Francisc Pariz Papai, cu ocazia promovării acestuia de doctor al Universităţii din Basel. Fiind această odă un foarte preţios document de istorie a limbii romineşti, o reproduc in intregime cu ortografia sa originală:

Carmen primo & Uni-Genitum Linguae Romano-Rumanae,
Honoribus

Fortuna & Auspiciis Impenetrabilis Dacici-Argonautae,
Praenobilis Domini

Francisci Paricii, Papensis & C.
Veteris oculistimi que in Illustri Enyedinâ,
Haliciastri: natum.

Kent szenetate, scriind la voj, Rumanus Apollo,
La totz, katz szvente'n Emperecie sedetz !
De unde cunostince asteptem, si stince: fericse
De Amstelodam, pren chertz szte'n omenie typar.
Legse derapte au dat frumosze csetate Geneva:
Ecz vine Franciscus, cinete Leyda, Paris !
Prindecz mane szorory, cu czeszt nou oszpe: nainte
Fratz, fratatz, Nymphele, jasze curund.
Domny buny, mary Doktori, Daszkely, si bunele Domnae,
Cu patse ej fitz, cu paenye si szare, rugem.

Nagy Enyedini Transilv. i. Junii, A. 1674.
Condidit ex improviso, Amiculus Pariciaster
Michael Halicius, Nob. Romanus Civis, de Cáránsebes.

Oda aceasta, transcrisă cu ortografie modernă, ar avea următorul înțeles:

Cînd sănătate, scriind la voi, Rumanus Apollo,
La toți, cîți in sfînta împărăție ședeți:
De unde așteptăm cunoștință și știință: ferice
De avem să te lăudăm, prin cărți și în omenie tipar.
Lege dreaptă a dat frumoasa cetate Geneva :
Aici vine Franciscus, ține-te Leyda, Paris!
Prindeți mîna surori, cu acest nou oaspe: înainte
Frați, fîrtați, nimfele să iese alergînd.
Domni buni, mari doctori, dascăli și bunele Doamne,
Cu pace eșiți, cu pîne și sare, Vă rugăm.

Cea mai însemnată lucrare a lui Mihail Halici fiul este *„Vocabularul rominesc-latinesc"*.

Se crede că după exemplul acestui Dr. Francisc Pariz Papai, care compusese un lexicon latin-maghiar, și-ar fi întocmit, Mihail Halici fiul, vocabularul său. Acest „Vocabular romînesc-latinesc" are pentru istoria limbii noastre, dar mai ales pentru cunoașterea dialectului bănățean din vremea aceea o importanță covîrșitoare. Vocabularul este scris cu litere latine și cu aceeași ortografie bizară compusă din amestecul caracterelor maghiare și săsești, pe care o întîlnim aproape în toate scrierile rominilor calvini. Cuvintele adunate în acest vocabular sunt în majoritatea lor cuvinte adunate din dialectul bănățean, dar multe din ele nu reprezintă adăvăratul grai pe care îl vorbea poporul romîn din Banat, fiindcă Halici avînd contact cu familiile nobile ungurești, în mod fatal își amestecă limba maternă cu maghiarisme. Domnul prof. Sextil Pușcariu spune cu drept cuvînt, că „însemnătatea acestei lucrări nu stă însă numai în bogăția materialului lexical cu colorit regional — peste 5000 de cuvinte, — ci mai ales în faptul că pentru întiia oară se pune alături, într'o lucrare lexicografică, limba romînă cu cea latină, din care s'a născut".

Tot după acest vocabular a lui Halici s'a compus pe la finea secolului al XVII-lea și dicționarul folosit de generalul Marsigli, vestitul geograf italian, care venise să viziteze Banatul și să facă studii asupra poporului romîn din aceste regiuni. Dicționarul acesta însă purta și cuvinte maghiare pe lîngă cele romîne și latine.

Activitatea literară a acestor scriitori romîni din Banat, cari deși s'au înstrăinat de clasa de jos a poporului nostru prin forța împrejurărilor impuse de situația lor nobilă și prin noua lor credință calvină, arată totuși că au fost singurii cultivatori literari ai limbei romîne din timpurile acelea. Lucrările lor nu înseamnă numai începutul istoriei literaturei noastre bănățene, dar formează și primele manifestări literare mai importante ale neamului romînesc în general.

Dr. AUREL COSMA JUNIOR.

S O C I O L O G I E

MIT POLITIC ȘI DEVENIRE ECONOMICA.*)

PREMISE

Viața economică actuală realizează un dinamism intens printr'o tendință continuă de prefacere și de ajustare spontană la condițiuni noui de viață. Producția capitalistă și-a însușit semnificația de acomodare pragmatică la vicisitudinile stilului social. Tehnica revoluționară grăbește desfășurarea economicului — imprimîndu-i pecetea neprevăzutului. In-

*) Prin critica statului modern, problema dualismului politico economic e azi echilibrată. Deaceea — voiu pune problema dintr'un punct de vedere dinamic — al diferențelor evolutive și a sintezei dinamice între politic și economic.

treprinderea recentă are sens și prin această suggestie socială a noutății.

Dar devenirea economicului sfidează voința omenească. Fenomenele simple de producțiune sau circulațiune capitalistă nu stau totdeauna la discreția teoreticianului sau chiar a organizatorului practic. Faptul economic nu se pretează docil unor analize strict cauzale. In interiorul ritmului capitalist nu se poate desluși un fapt-cauză. Intre cauza și efectul economic nu există o relațiune de perfectă echivalență matematică. Intre faptele capitaliste există mai mult o legătură funcțională și apoi o direcție continuă dela mijloc spre scop. Economia capitalistă formează un tot organic, ale cărui elemente se găsesc intr'o intimă dependență antinomică. Orice variațiune economică e condiționată de atitea ori, cite elemente economice de bază există.

Aceste momente dinamice nu pot fi desprinse din ritmul economic pentru a fi normalizate prin mijloacele leigslative. Acțiunea politică nu poate incremeni spontaneitatea dinamică a faptelor economice. Deaceia, de multe ori, în fața politicei economice inoperante, economicul poate lua înfățișarea unui revoluționar anonim și temerar. Raționalizarea etatistă, întreprinsă în ultimii ani — cu toată seria ei de bilanțuri deficitare — e oricind un fapt, care indeamnă la acest quasi — defetism politic.

■

Faptul politic prezintă un caracter mai static. Guvernanții au avut totdeauna o mentalitate conservativă. Suveranitatea națională a luat, de multe ori, aspect de „substanță" incremenită.

Deoarece se bazează pe autoritate, politicul conține un maximum de cristalizare instituțională. Organele politice sunt lipsite de supleță, atunci cind trebue să se acomodeze unor noui relațiuni sociale.

Biurocratismul și militarismul au izolat viața politică de aspectul omenesc al ansamblului social. Tradiția politică a falsificat treptat punctele de vedere ale conducătorilor populari, creindu-se o anumită prejudecată politică.

Dar spre deosebire de această autoritate, care manifestă azi o tendință de singularizare, de izolare abstractă, — faptul economic e mai mobil, mai suplu și mai general.

Economicul creează spontan valori, cari revoluționează insinuindu-se în aspectul integral al societății. Distanța între faptul economic și celelalte forme sociale e minimă. Economismul recent a stabilit o legătură intimă între valorile economice și cele spirituale. Orice mișcare economică antrenează astăzi ușor și o variațiune socială mai amplă.

Alături de politicul abstract, încremenit, izolat — activitatea economică e profund dinamică, concretă și generală. Valorile economice descind direct din viață. Activitatea economică reprezintă aspectul structural al societății. Viața politică a devenit simplă normă artificială, plăsmuită de voința omenească.

Revoluția politică are un caracter superficial. Transformările economice sunt mai profunde, mai omenești. Revoluția politică nu devine și socială decit printr'o adiacență economică. Economicul e factorul dinamic al politicului: e elementul care învioreazä ritmul social.

Viteza economicului a devenit însă prea exagerată față de ritmul politic. Politicul actual a luat aspecte anacronice. Lumea politică e depeizată în fața escrecenții economice. Mijloacele de organizare politică nu mai corespund nouilor tendințe tehnice și economice.

Cu toate că economicul are un tempo mai rapid de desvoltare, totuși, evoluția sa prezintă un caracter mai linear, mai continuu. Intre direcțiile vieții economice există o legătură de ansamblu, care coordonează tendințele noui. Intre fazele desvoltării economice există suportul vieții naturale spontane, a continuității prin care se conservă viața socială.

Intre fazele vieții politice există discontinuitate. Regimurile politice, sub presiunea conservatorismului, — se lichidează greoiu, prin mișcări brusce, prin mutațiuni. Ciclurile politice au avut totdeauna o durată mai mare decit ciclurile economice. Totuși, diferența de nivel între fazele politice e maximă.

Așa dar, realitatea politică se caracterizează prin statism, dar totodată — și printr'o discontinuitate suprastructurală. Aspectul economic e însă mai profund structural, mai generalizat, dar mai concret. Viața politică e mai artificială, mai formală, dar mai singularizată în ansamblul vieții sociale.

■

Să încercăm și o exemplificare fragmentară a acestei prime distincțiuni între politică și economic. Deoarece e vorba de realități actuale — să ne gindim la citeva din aspectele evoluției politice postbelice, în comparație cu ritmul economic. Se poate observa că regimurile politice s'au menținut în majoritate pe un teren aproape democratic. Cu toate că economismul intensiv a pătruns adinc în viața statului modern, totuși, o concepție politică anti-economică se menține încă prin mijlocirea generoasă a unei tradiții perimate. Excepția dela acest statu-quo politic o constitue transformările politice din Italia fascistă, Rusia sovietică — și întrucitva

— cele din Germania nouă. Totuşi, modificările economice din aceste ţări — nu sunt tot atît de profunde şi revoluţionare. S'a schimbat numai ordinea economică. Condiţiunile sociale ale desvoltării economice s'au menţinut; — sau au suferit o transformare mult mai lineară, mai lentă.

In Statele-Unite se poate observa mai clar amplificarea vertiginoasă a faptului economic şi treptata secularizare a politicului. Intr'adevăr, moravurile democratice americane sunt străbătute de o mentalitate pur economică. Şi poate că din cauza acestei dominări a economicului, viaţa socială şi politică a Statelor-Unite nu e prea ameninţată de obsesia inovaţiunilor politice.

In Rusia Sovietică s'a produs o revoluţie bruscă în ordinea politică şi socială, dar structura economică fundamentală s'a schimbat numai la suprafaţă. Mentalitatea economică a poporului rus a rămas aproape aceiaşi. „Capitalismul de stat" al Rusiei recente e o mărturie că vestigiile burgheze şi vecinătăţile capitaliste au încă un rol în devenirea economică comunistă. Mai mult : Cu toate diferenţele politice, între naţionalizarea americană şi cea sovietică există numai o nuanţare socială. Principiile acestor raţionalizări coincid în realizările lor tehnice şi pur economice.

■

Fenomenul economic — după ce a urmat un proces de generalizare socială — manifestă astăzi şi tendinţi crescînde de integrare, de concentrare şi de organizare. E fapt limpede că întreprinderea capitalistă face drum socializării. Insă de mult timp, producţiunea şi tehnica au adoptat o metodă socială; adică au colectivizat munca

Capitalismul modern a mai exercitat şi o acţiune de economizare integrală a societăţii. Metoda şi spiritul capitalist au cucerit mentalităţile. Reclama specific capitalistă a exercitat o acţiune sugestivă asupra masselor, convingîndu-le să consume cît mai intensiv.

A rămas însă o „ordine", o conducere capitalistă, nesocializată şi negeneralizată. „Ordinea capitalistă" actuală s'a restrîns, a devenit oligarhică. Grupările economice au devenit şi mai compacte decît cele politice. Iar tendinţa fermă de cristalizare economică a creat o nouă dictatură — sau o „feudalitate" capitalistă.

Devenirea economică actuală a creat un capitalism obez, condus de un cerc restrîns de „captain of industry". Ordinea — conducerea capitalistă — a devenit aristocratică, separatistă, distantă faţă de masse. S'a ajuns la un capitalism care diferenţiază şi proletarizează.

Viaţa politică a suferit o transformare contrară: Demo-

craţia a îndrumat autoritatea politică spre diluare, spre fragmentare şi nivelare. Idealul libertar şi egalitar a fost interpretat de vremea nouă ca un ideal de standardizare a politicului, de dominare inconştientă a masselor amorfe.

Politicul a fost raportat unui cadru naţional şi etatist. Economicul — (pînă cînd n'a fost sub presiunea statului politic) — s'a desvoltat în legătură cu interesele unor grupări sociale mai restrînse, deaceia s'a putut organiza mai uşor.

Dimpotrivă, categoriile politice raţionaliste, liberaliste sau iluministe, s'au descompus în faţa nouilor realităţi sociale. Organizarea politică e astăzi nestabilă; e intemeiată pe atitudini provizorii de mulţimi.

■

Faptul concentrării capitaliste şi acela al diluării democratice e azi aproape general în societatea europeană. Capitalul s'a oligarhizat; iar idealul democratic se reazămă nesigur pe masse. Mulţimile stau faţă în faţă cu „feudalitatea" ordinei capitaliste.

Acest fenomen social a luat un aspect politic cu deosebire în Germania recentă. Aici, capitalismul dinainte de război luase un caracter militarist şi biurocratic. Statul german şi-a încurajat apoi industria prin subvenţii. Dar acest „capital autoritar" se deprinsese să dispreţuiască piaţa liberă. Noua concurenţă de după războiu a întărit şi mai mult politica de investiţiuni şi de raţionalizare tehnică, neglijîndu-se însă sensul social al organizării capitaliste. S'a ajuns uşor la supraproducţie, la şomaj şi la mizeria socială. Iată deci, un exemplu banal de organizare capitalistă, care a produs un dezechilibru economic şi social.

Dar capitalismul acesta proletarizant a creat şi o reacţiune politică, care se manifestă recent prin curente extremise. Idealul dictaturii populare e dovadă că massele luptă contra organizării capitaliste. Aşa dar, o anumită deviaţie a tendinţei ferme de integrare şi organizare capitalistă a produs imediat o reacţiune politică anarhizantă, iraţională, neorganizată. Intervine deci acelaşi conflict evolutiv între realitatea economică şi ideia politică.

■

Integrarea economică se bazează pe o raţionalizare integrală. Capitalismul mondial s'a organizat urmînd o politică de regrupare şi consolidare a unităţilor sale productive. Pentru asta — s'a recurs la o amenajare ştiinţifică a metodelor tehnice. S'a realizat mai tîrziu o economizare a forţelor de producţiune, cu scopul obţinerii unui maximum de randa-

ment. Economia capitalistă şi-a raţionalizat întreprinderea, piaţa şi consumaţia. Producţia a fost unificată, normalizată, tipizată şi standardizată. Debuşeul a fost raţionalizat prin trusturi şi carteluri. S'a încercat apoi o complectare a raţionalizării tehnice printr'o raţionalizare financiară. Au apărut şi metode economice noui: Fordismul şi sovietismul — cele mai formidabile raţionalizări recente — au creat şi o nouă doctrină socială. Acestea au ajuns la o economie colectivizantă, la un sistem de producţiune, care are în vedere şi un ansamblu, un scop social. Fordismul şi sovietismul au creat o punte între *raţionalizare şi socializare*. In deosebi sovietismul a căutat să niveleze antinomiile economice capitaliste printr'o canalizare raţională a forţelor de producţiune şi consumaţie. Prin aceste noui dirijări economice, capitalismul a ajuns treptat la ideea fundamentală a tendinţelor sociale recente: la planul unor dirijări sau raţionalizări sociale integrale. Dacă „planificarea" nu e încă o realizare a economiei actuale e cel puţin un ideal, o tendinţă fermă, care-şi poate găsi şi o aplicare firească.

■

Spre deosebire însă de viaţa economică, fenomenul politic a urmat — şi în această privinţă — o altă tendinţă evolutivă.

Politica democratică — cu origini îndepărtate de iluminism raţionalism — a creat şi un „stat-jandarm". Libertăţii individuale i s'a dat un caracter abstract, luîndu-i-se conţinutul economic şi material. Ideologia politică democratică — întemeiată şi pe prejudecăţi intelectualiste — a susţinut un stat artificial.

Dar raţionalismul politic a început să se uzeze în faţa realităţilor, a început să se transforme într'un *iraţionalism politic*, într'un misticism politic al masselor. Politicul bazat pe intelectualism s'a destrămat. rămînînd pe urma lui, iraţionalul nud al acţiunii omeneşti: A ieşit la iveală un suflet colectiv brutal, mistic. S'a întrebuinţat şi politica dictaturii pentru acoperirea acestei izbucniri semnificative... Totuşi, mitul politic al autorităţii n'a putut triumfa definitiv. Acesta e *criza de raţionalizare a autorităţii politice*.

■

Şi evoluţia economică modernă a plecat dela un punct de vedere raţionalist. Economia clasică şi acea manchesteriană era raţionalistă, intelectualistă; era coordonată cu un ideal democratic liberalist şi raţionalist. Dar în ultima vreme, de cînd capitalismul s'a organizat şi s'a concentrat, concepţiile economice s'au despărţit de mentalitatea politică. Economia capitalistă s'a consolidat prin raţionalizare şi concentrare. Instituţiunile economice au progresat vertiginos, distanţîndu-se de organele politice, menţinute încă pe baza unui individualism depăşit. Astfel, politicul s'a dezorganizat, s'a destrămat prin propriile sale prejudecăţi, — s'a iraţionalizat. Deci:

Conducerea politică a urmat o direcţie dela raţionalism la iraţionalism. Faptul economic a trecut dela raţionalism la raţionalizare, la organizare sistematică. Viaţa politică a evoluat dela un raţionalism individualist, la un iraţionalism, la un misticism al colectivului, la un „mit al naţiunii". Dimpotrivă, viaţa economică a evoluat dela un raţionalism individualist la o raţionalizare socializantă.

In această sucintă caracterizare trebue făcută distincţiunea iniţială între *„raţionalism"* şi *„raţionalizare"*. Raţionalismul (fr. „rationalisme") se deosebeşte de raţionalizare (germ. „Rationalisierung"). „Raţionalismul" are mai mult o bază teoretică; a fost numai o teorie logică şi oportună pentru prima fază a capitalismului. Mai tîrziu — raţionalismul a devenit un simplu ideal; iar faţa unor fapte neprevăzute — o simplă prejudecată.

„Raţionalizarea" conţine o semnificaţie practică, activă, — un punct de vedere de organizare socială. şi economică. Raţionalizare înseamnă azi o pragmatizare a vechiului ideal raţionalist.

In cazul nostru, raţionalizarea — ca ideal — pleacă dela o realitate economică. E aceiaşi idee fundamentală, dar care urmează două tendinţi contrarii.

Raţionalismul are un sens individualist; conţine o reminiscenţă de iluminism şi rousseauism. Dimpotrivă, raţionalizarea şi-a însuşit un punct de vedere social; rezultă dintr'o transformare a raţionalismului prin intervenţia evenimentelor şi a concepţiilor sociale moderne. Raţionalizare ar însemna şi sinteza produsă prin îmbinarea raţionalismului filosofic cu „sociologismul" modern.

Sau — s'ar putea spune că raţionalizarea e un compromis la care a recurs raţionalismul individualist burghez şi capitalist în faţa presiunii socialismului modern.

Dar să închidem paranteza.

RADU LUCA.

CRONICA ECONOMICA

AGRICULTURĂ CU PREJUDECĂŢI.

Şi în ţară şi în străinătate, în deosebi în apusul civilizat, există o largă pătură de specialişti care — de bună credinţă aşteaptă şi popularizează „*ieşirea*" din criza economică.

Mijloacele diverse pe care aceşti specialişti înţeleg să le propună sunt foarte puţin interesante ca valoare practică, din momentul ce ei sunt cu toţii victimele unei foarte gingaşe crezii.

O lume întreagă după război a aşteptat cu o admirabilă, dar inutilă virtute, reîntoarcerea momentelor devalorizate la valoarea lor antebelică şi revenirea la vechile raporturi de preţuri. Cam de aceeaşi mînă este şi doctrina acelor ce vor să *remedieze* efectele crizei, în vederea readucerii acelei stări de „prosperity", dinainte de prăbuşirea preţurilor.

Mai puţini sunt aceia care înţeleg să nu se iluzioneze şi să vadă că problema nu constă într'o înlăturare a efectelor depresiunii economice, ci într'o *adaptare*, a raporturilor economice la noile contingenţe creiate în urma acestei depresiuni.

Desigur că această „adaptare" înseamnează un proces care pe de o parte trebue să opereze structural — în întreaga organizaţie a producţiei, — iar pe de altă parte, să trimită în istorie o seamă de prejudecăţi ştienţiste, ce domină ideologiile tuturor purtătorilor de răspundere în materie de politică economică.

Faţă de necesitatea de a se declanşa acest proces de adaptare, agricultura Romîniei stă şi astăzi, mai mult decît orice ramură de producţie, sub condamnarea cîtorva fundamentale prejudecăţi datorită cărora, producţia agricolă este desrădăcinată şi inadaptabilă vieţii noastre economice.

Asemenea prejudecăţi au împiedecat pînă în momentul de faţă putinţa de a se trage din faptul reformei agrare care a transformat atît structura proprietăţii, cît şi structura exploatării agricole, consecinţele care implicau o *altă* politică agrară.

Voiu insista numai asupra cîtorva prejudecăţi esenţiale, lăsînd la o parte pe altele care abundă în dispoziţiunile de politică agrară la noi şi în metodele practicate în acţiunea Departamentului de Agricultură, dela război şi pînă astăzi.

Măsurile de politică agrară au fost totdeauna luate sporadic şi fără curajul de a se ataca problema în total. O tentativă de instituire a unui mecanism care să asigure garanţiile unei susţineri a preţurilor interne ale cerealelor în 1931 — a fost repusă în cartoane, prin intervenţia intermediarilor comerţului de cereale. De altfel în tot acest timp, politica noastră agrară a avut o linie de evoluţie caracteristică. Rămînind continuu neputincioasă faţă de mişcarea preţurilor, rămînind continuu absentă faţă de problema finanţării recoltelor, rămînind un timp inexistentă în problema creditului pentru agricultură, iar mai în urmă îndrumată greşit prin organizarea Creditului Agricol Ipotecar, s'a manifestat în special printr'o notă deosebitoare: din cînd în cînd, a apărut la suprafaţa vieţii noastre publice, ca un ecou care întotdeauna a rămas şi rămîne vag, un leit-motiv: „*ridicarea*" agriculturii.

Formula aceasta care conţine în ea o mare doză de ridicul, dar care exprimă şi o situaţie tragică, nu este altceva decît supapa de siguranţă a prejudecăţilor care ţin lucrurile în loc. Neputinţa de a se aborda problema în termeni efectivi se traduce regulat prin aşezarea în fruntea programelor a dezideratului „*ridicării*" agriculturii.

In fond însă, ideologiile sunt guvernate de prejudecăţi ca acestea:

1. — Prin influenţa economiei politice ştiinţiste şi doctrinare a apusului capitalist, mai perzistă la noi naivitatea preţului just. Se crede anume că este firesc ca preţul intern al producţiei agricole să fie dictat de preţurile mondiale.

2. — Intervenţia Statului în materie de agricultură, în ce priveşte technica producţiei, mai stă încă pe premiza că e normal ca ferma model a Statului să coexiste alături de gospodăriile mizere ale ţăranilor producători.

3. — S'a crezut şi se crede că este posibil a se obţine rezultate de pe urma unei organizaţii de credit agricol, instituită după reţeta clasică şi neincadrată într'un sistem de finanţare a comercializării cerealelor, organizaţie care pentru regimul gospodăriilor agricole ţărăneşti a venit exact ca o tichie de mărgăritar a agriculturii noastre.

4. — Faţă de constatarea unei adînci discrepanţe între preţurile fabricatelor industriale şi preţurile produselor agricole, se menţine încă prejudecata că remediul ar putea veni dintr'un control al preţurilor, organizat de stat pe baza poliţistă.

Este dealtfel cu totul semnificativ pentru starea politicii noastre agrare, faptul că pînă astăzi nu există în această ţară popularizată ca ţară agricolă o lege de organizare şi de încurajare a agriculturii. Nu există deasemenea nici o legislaţie care să asigure legătura organică între agricultură şi in-

dustria țării, deși nu s'ar putea susține că o astfel de legislație ar fi numai în interesul producției agricole. Există deopotrivă pentru industria romînească, a cărei desvoltare este aproape exclusiv în funcție de creiarea unei capacități normale de consum industrial al populației naționale, un interes vital de a se face rentabilă exploatarea agricolă.

■

Politica agrară a Rominiei, construită pînă astăzi pe noțiunile unei economii pe care noi nu o avem, ar trebui să fie debarasată de ideia că intervenția Statului trebuie să se mărginească la împărțirea de semințe selecționate și la expoziții de produse agricole. Iar o nouă politică agrară ar trebui să se conducă de două comandamente:

A). — Organizarea unui mecanism de susținere a prețurilor interne ale cerealelor, printr'o politică de cumpărături analoagă politicii de devize ce funcționează în vederea punerii la adăpost a monetei față fluctuațiunile sezonale. In această privință ar fi însă o aberație să se creadă că un asemenea sistem ar reuși, dacă el nu ar fi aplicat integral. Acțiunea intermediarilor de orice formă ar trebui să fie subordonată în totul directivelor și controlului organismului însărcinat cu operațiunile de susținere a prețurilor. Este, evident, o inversiune de roluri, dar această inversiune este impusă de necesitățile de sistem în agricultura romînească.

B). — Organizarea unui credit de comercializare intr'o formă mitijată, adică intr'un sistem de finanțare a unei instituții cu mare capacitate de absorbție a excedentului produselor agricole, în special în momentul sosirii intempestive a recoltei pe piață, totul pe baza unui mecanism care să înlesnească depozitarea, standardizarea și garantarea. Numai așa, producătorul agricol și-ar putea avea asigurată contravaloarea în bani a produselor sale, plasate *fără dezavantajul unei presiuni speculative*.

In ce privește creditul de investiție în agricultură, atita vreme cît creditul de comercializare după un sistem ca cel arătat, și cu el, politica de susținere a prețurilor interne independent de funcționarea prețurilor mondiale nu ar fi făcute eficace, creditele de investiție acordate țăranilor agricultori, ar fi capital plecat în necunoscut.

Organizația Creditului agricol ipotecar, pe bazele pe care s'a făcut, a fost din punct de vedere organic, *inadecuată*. Acordarea de credite după sistemul individual — fie și cu ori cîte garanții *„reale"* — nu poate fi utilizată față de producători care nu au în mîna lor frînele politicii de susținere a prețurilor produselor lor, nici dela producător la producător și nici sub forma de grupuri și de înțelegeri cu caracter privat, lucru care economicește nu ar putea avea aci vre-o eficiență.

Iată ce face indispensabilă apariția unui organ de putere, care să ia asupra sa politica de susținere a prețurilor pe de o parte și de canalizare a resurselor de finanțare a producției agricole pe de altă parte, atunci cînd această politică nu este de esență privat-economică. Și acest organ este statul.

Creditul ipotecar agricol a fost și este într'un dezacord organic cu funcțiunile agriculturii noastre. A fost într'o totală lipsă de corelativitate organică cu structura exploatării agricole. Destinația și cuantumul creditelor pe care această instituție le-a acordat pînă astăzi sunt o dovadă în acest sens. Și exemplul creațiunii Creditului agricol trebue să fie instructiv în măsura în care este necesar ca și în politica agrară, să părăsim metoda de a ne inspira numai din cărți.

EUGEN DEMETRESCU.

■

REVISTA REVISTELOR

R O M Â N E

Azi, Noembrie-Decembrie, 1933. Publică literatură de tineri, în genere lipsită de merit. Critica în schimb este aspră şi osîndeşte pe toţi de obtusitate. Versurile publicate de chiar directorul revistei sunt şterse. Metaforismul e banal şi neadus de o concepţie reală, versul leşios,' anost, obosit. In afară de aceasta o obsesie stelară sub care nu se ascunde un adevărat sentiment sideral.

Acum pentru cînd vei vrea la trîntă
Să te apuc cu vijelia mea,
Am încălţat condurii reci ai lunii
Şi'n praştie mi-am pus o stea.
. . . .
De steblele de stele noi
Mă şterg şi mă strecor
Şi-s plin de zumzet proaspăt
şi mireazmă
De cîmp, ca un ulcior.

Sunt strofe fără laudă şi fără păcat, ca *gl'ignavi* din Infernul dantesc, versuri fără vocaţie. *Non ra gioniam di lor, ma guarda e passa.*
Ce poate determina pe un redactor să publice pe d. Eugen Jebeleanu, nu ştiu. Acest tînăr este şi membru al societăţii scriitorilor. Numai perversitatea poate îndemna un corp de oameni să mintă cu calitatea de scriitor pe un tînăr fără vocaţie. Auziţi versuri:

Isvor să fii, şi cu hangere,
Cînd tot rămîne precum fu,
Acestei seri sîni de mistere
Să-i afli sau să-i tai, de nu.

De nu acesta e admirabil!
Tot autor de vorbe goale este şi d. Cicerone Theodorescu:

Cuvintele-şi dau duhul, încete,
Ca lemnul, cenuşa,
Uşa
Era de perete
Nemaiţinînd piept în zadar
Golului ei dreptunghiular.

Ce să însemne oare aceasta? Probabil asta: revista *Azi* e o uşă dată de perete, care nu mai poate ţine piept invaziei cuvintelor fără duh.

■

Abecedar, 23 Noembrie 1933. Cu impetuozitatea lipsită de deferenţă a unor tineri „de nouă generaţie", atitudine de suburbiu regăţean, ce a început a prinde şi în Ardeal, d. M. Beniuc crede că e cazul de a se răspunde la criticele pe care le făceam revistei *Abecedar*. D. Beniuc nu înţelege ce vrea să zică *ecourile timpului* din punct de vedere redacţional. Iată ce . Apar sumedenie de opere. Poezii de d-nii Pillat şi Voiculescu, romane de d-nii Gala Galaction, Ionel Teodoreanu, N. Davidescu, Victor Popa, L. Peltz, Cezar Petrescu, Damian Stănoiu, Gib Mihăescu şi alţii şi alţii. Despre toate acestea nu se pomeneşte nimic în publicaţia tinerilor noştri. Vrea să zică, n'au citit. Şi aceasta e grav. Nu-i îngăduit unui meşteşugar să ignoreze progresele meseriei lui, nu-i de închipuit un medic bun care nu citeşte publicaţiile medicale. Recensiunea a tot ce apare mai de seamă într'o literatură şi atitudinea favorabilă sau ostilă este o condiţie a oricărei acţiuni literare. Poate că tinerii noştri n'au putinţa să aibă cărţi, dar aceasta îi priveşte. O revistă trebue să se bizue pe o conştiinţă integrală a realităţii culturale. Efectele se văd în inactualitatea literaturii. Nici nu putem spune dacă autorii care publică în *Abecedar* au sau nu talent. Ei sunt contimporani cu An-

drei Mureşanu şi n'au ajuns la o expresie modernă ieşită din critica limbii romîne luate în istoricitatea ei. Elevii de şcoală, de obiceiu, cu lecturi din manual, aduc versuri în maniera lui Bolintineanu sau Alecsandri. Dacă tinerii noştri citesc *Romînia literară*, *Viaţa literară*, *Atom* şi alte asemenea publicaţii trimise gratuit, n'au fireşte de unde să-şi facă o cultură. De aceea versuri străvechi ca acestea

Unde-i soarele anilor demult
La care prăjit-am elanurile?
Unde sunt pletele, măidanurile,
Şi doina copilăriei, — s'o ascult?...

sau siluiri ale limbii, de om care nu-i cunoaşte marginile artistice

Dar uitatul în azur m'a săniat
Pînă'n bruma-acestui car cercelat.
Brumărel cu druşte'n rochii fumurii,
Pe ceglău de-argint stegarul zurgăli—

versuri cari nu sunt rele, dar n'au suficientă informaţie de specialitate. Afle apoi d. Beniuc că a publica scrisori de M. Eminovici nu înseamnă a ieşi din actualitate ci a face istorie literară, adică a lega prezentul de trecut, tocmai ceeace lipseşte culturii noastre actuale.

■

Start, Octombrie 1933. Mica foiţă braşoveană a devenit deodată puţin revoluţionară. Versurile pe care le publică n'au, fireşte, o personalitate, dar sunt cuminţi.

■

Ion Maiorescu, Sept.-Oct. Ajunsă în al treilea an de apariţie, această revistă a elevilor liceului „Carol I" din Craiova, prin faptul că e strunită de directorul şcoalei d. M. Paulian şi probabil şi de d-na Paulian care este ea însăşi poetă. Sunt hotărît, împotriva revistelor de şcolari. Efectele s'au arătat detestabile. In loc să înveţe carte, elevii fac poezii proastre şi romane şi mai ales polemizează, încurajaţi de revistele dela periferia literaturii, precum *Viaţa literară* şi *Romînia literară*, cu scriitorii romîni. Ei capătă astfel o impertinenţă prematură şi un dispreţ pentru scrisul consacrat ce-i pregăteşte pentru „generaţia tînără". Am văzut reviste de şcolari care „bolcotează" pe critici, în vederea unei transacţiuni. Un elev de şcoală nu poate să aibă talent, iar dacă-l are, împiedicat acum, el va izbucni mai cu putere, mai tîrziu. In schimb leneşii claselor se simt datori să nu mai studieze istoria literaturii romîne, gîndind că ea va începe cu ei. Sunt atîtea reviste şi cel mai cretin dintre cretini are atîtea prilejuri să publice undeva, încît şcoala n'ar trebui să turbure spiritele cu reviste şcolare. Cu *Ion Maiorescu* chestiunea e oarecum schimbată. Revista are o activitate mai cu seamă ştiinţifică şi informativă, precum bibliografie, istorie literară, studii clasice, traduceri, analize, pagină ştiinţifică, pagină clasică, pagină matematică, pagină folkloristică, e alcătuită în aşa chip, prin urmare, încît să transforme studiul în ambiţie şi plăcere. In aceste condiţii, da, primim o revistă şcolărească şi felicităm pe d. M. Paulian că a ştiut să dea o atare direcţiune morbului literar în şcoli.

S T R Ă I N E

Miracolul cărţii bulgăreşti

„Cei cari au vizitat expoziţia Bibliotecii şi Imprimeriei Naţionale au recunoscut că ilustrează minunat ceeace ţara noastră a realizat în domeniul artei grafice, în timpul ultimei jumătăţi de veac...

Dorinţa necurmată de cuceriri spirituale s'a manifestat la poporul bulgar chiar dela începutul istoriei sale... Civilizarea completă a tribului barbar şi păgîn, din care s'a născut rasa noastră, s'a săvîrşit cu repeziciune, spre a da la iveală o naţiune tînără şi viguroasă, cu de-

plină conștiință a unității sale etnice și religioase...

Primele noastre cărți au fost, de altfel, consacrate aproape în intregime cuvintului religios, deoarece erau reproduceri, mai mult sau mai puțin fidele, ale scrierilor sfinte... După un inevitabil declin, poporul bulgar s'a arătat cu atit mai dornic de instrucție, cu cit simțea nevoia de a se deștepta la o nouă viață intelectuală... In haosul spre care o îndrepta jugul politic și spiritual, Bulgaria s'a gindit totdeauna la o altă viață...

Rareori s'a ivit un miracol mai mare; iar la el au contribuit generațiile ce au avut grija să transmită o flacără vie, pe care n'o vor lăsa să se stingă niciodată."

(*La Bulgarie*, XI, No. 3075, 20 novembre 1933).

■

Conflictul dintre Biserică și teatru

„Pe vremea luptei din Franța... între catolici și așa zișii „libertini", Molière a fost, desigur, de partea celor din urmă. Ridicolul din comediile sale, care pentru publicul de astăzi apare nevinovat, a fost însă luat din lumea clericilor...

O dovadă găsim în *Don Juan*, și mai ales în *Tartuffe*, care nu este deloc, așa, cum a susținut autorul în fața cenzurii, un atac împotriva ipocriziei, ci este un atac împotriva creștinismului și a moralei sale, așa cum o înfățișează nefericiții oameni ai Bisericii.

De aici a pornit iarăși vrăjmășie între Biserică și Teatru: vrăjmășie care l-a făcut pe Bossuet să treacă dela particular la universal, și dela condamnarea unui autor, la condamnarea întregei scene.

Și este nedrept să cuprinzi într'o asemenea osândă pe un dramaturg, care cu toate șovăelile sale, este în totul creștin: Racine; și mai ales pe bătrinul său rival, Corneille, apologistul voinții ce triumfă asupra pasiunii. Dar mai nedrept ar fi fost dacă l-ar fi condamnat pe Shakespeare. Căci însuși Shakespeare, acela pe care mulți critici l-au socotit liber, antireligios și campion al spiritului modern, însuși Shakespeare, din punct de vedere moral este cu totul opus curentului al cărui mare interpret a fost Molière....

Molière ride de credinciosul înșelat, ca și de soțul încornorat; în Shakespeare, încornoratul este cel care întinde o cursă femeii... Shakespeare se alătură, prin instinctul său chiar, la marea tradiție creștină și catolică... printr'o operă ce nu este numai cea mai puternică, dar și cea mai întiiu legată de morală, din cite s'au reprezentat pe scenă".

(*Nuova Antologia*, 16 novembre 1933).

■

Ce trebuia să facă Societatea Națiunilor

„Cel dintii act al Societății Națiunilor trebuia să fie constatarea publică a neexecutării tratatelor de către Reich. Adunarea dela Geneva, rău sfătuită și rău condusă, a arătat în multe rînduri *slăbiciunea* sa și a făcut să-și piardă autoritatea. Ca s'o recîștige, va trebui să-și îndeplinească menirea sa de apărare a tratatelor... Ea n'a fost creeată ca să fie un instrument de turburare internațională. Dimpotrivă, a fost întemeiată spre a fi protectoarea statutului Europei noui... Istoria Conferinței de dezarmare e plină de învățăminte; ea ne arată la ce accidente și la ce discreditare se expune Societatea dela Geneva... Ceeace Societatea Națiunilor trebue să facă neintîrziat este reamintirea datelor juridice ale chestiunii înarmărilor. Poate să facă aceasta, foarte ușor. E destul de clar. Textele care privesc întreaga materie, trebue să fie reamintite în mod public. Mai întii articolul VIII al pactului Societății Națiunilor, care menționează „reducerea armamentelor naționale la minimul compatibil cu securitatea națională și cu executarea obligațiilor internaționale, impuse de o acțiune comună." Apoi, însăși fraza din acelaș articol, care hotărăște că, Consiliul Societății, „ținînd seamă de situația geografică a fiecărui stat, pregătește planurile acestei reduceri, după studierea și hotărîrea guvernelor respective". Insfirșit începutul părții V din tratatul dela Versailles spune: „Pentru a face cu putință pregătirea unei limitări generale a înarmărilor tuturor națiunilor, Germania se obligă a observa strict clauzele militare, navale și aeriene, mai jos stipulate".

Nimic nu poate fi mai clar decit aceste texte... Dacă Societatea Națiunilor ar fi fost mai înțeleaptă, ar fi rezistat la începutul anului 1932, în fața acelora cari reclamau o grabnică reuniune a Conferinței pentru dezarmare. Problema nu era îndeajuns de conturată, America lipsea, nu exista un pact de garanție, deoarece tot America nu voise să semneze tratatul, iar statutul Europei noui nu luase ființă și Germania nu contenea cu protestele ei, neobservând, pe de altă parte, clauzele militare. Societatea Națiunilor s'a grăbit și de aceea a ajuns la o înfrângere a sa".

(*Revue des deux mondes*, 15 novembre 1933).

■

Poezia epică populară în Jugoslavia

„Dușmanul cel mare al poeziei epice nu este altul decit civilizația modernă, care se întinde cu repeziciune peste tot. Cântecele populare erau muzica țăranilor... dar ele au fost înăbușite acum de către instrumentelor de alamă, de viori apoi, de fagot, de clarinete, de acordeon, de *tambura*, care nu mai este *tambura* epică, ci aceea cu patru coarde, bună mai cu seamă pentru cintecele lirice; apoi alte instrumente, precum sunt *saz*-ul, *sarkija* au fost înlocuite de melancolicele *sevdalinke* orientale, care sunt din ce în ce mai preferate de societatea burgheză. Mai mult încă, Țiganii i-au concurat pe cintăreții epici, și tot așa orchestrele de femei. Astfel, muzica modernă și muzica orientală au avut o înriurire nefastă. Să mai adăogăm la acestea cinematograful, gramofonul, radio-ul și sporturile. Toate astea au făcut ca poezia epică populară să fie o distracție fără însemnătate pentru țărani; cel mai neinsemnat burghez disprețuește astăzi poezia populară, precum și costumul țărănesc.

Cititul, răspîndit prin școală, apoi instituțiile de educație populară și inițiativa particulară, au avut pînă la un anumit punct o influență favorabilă, căci au dat cîntăreților, numeroase culegeri tipărite și cântece în manuscris. Dar tot acestea au pus la îndemînă cetirea cărților și a ziarelor, care la rîndul lor au înăbușit poezia epică populară și au făcut să pătrundă critica în toate clasele societății".

(*Revue des études slaves*, tome treizième, fascicules 1 et 2, 1933).

■

Mica înțelegere nu poate avea o piață comună

„...în ce constă lipsa unei piețe a Micii Ințelegeri? Mai întîi, în faptul că dacă Ceho-Slovacia poate satisface în mare măsură cerințele industriale ale Jugoslaviei și Romîniei, în schimb ea nu poate absorbi în totul excedentul de produse agricole ale aliaților săi. Deaceea, cînd aceștia vor să vindă excedentul produselor lor, trebue să se adreseze Germaniei, Italiei sau Austriei.

Aceasta se explică prin faptul că Jugolavia și Rominia sunt două țări exclusiv agricole, iar la rîndul ei, Cehoslovacia are o producție agricolă destul de înfloritoare. Astfel, cele trei state au fiecare un excedent de produse agricole: griu, porumb, vite cornute, păsări, ouă, legume, etc. Problema consistă, deci, cum am mai spus și altădată, în plasarea excedentului de produse agricole, plasare care nu se poate face în sînul Micii Ințelegeri, nici printr'un regim vamal favorabil, căci, după cum am văzut, Cehoslovacia poate fi furnizoare și nicidecum cumpărătoare".

(*La Gerarchia*, ottobre 1933).

„*Mica Antantă*"

Numărul pe Noembrie al revistei „Mica Antantă" se prezintă cu un conținut bogat, semnat de dr. Venceslav Osvald, Jaroslav Kratochvil, Ing. Eugen Kellner, Fr. Cabicar, Jar. Müller, dr. Dragutin Prohaska, dr. Roman Jirman, dr. V. Volavka, Ferd. Pribyl și alții. Dintre articole merită atențiunea mai cu seamă: Relațiile comerciale între Bulgaria și statele Micei Antante, portul polon Gdynia, planul de distribuție pentru statele Europei centrale și sudestice, pentru o Mică Antantă desăvârșită, Aerolinia cehoslovacă de stat, podul romăno-jugoslav peste Dunăre, galeria modernă din Praga, precum și interesantele interviewuri.

„Mica Antantă", revistă de activare economică a statelor Micei Antante și de consolidare a Europei centrale și sudestice este organul oficial al Stațiunei de Transit pentru statele Europei centrale din Praga, din focarul căreia a ieșit ideia unui plan economic mondial unitar, urmat și de politica oficială a statelor Micei Antante, in special a Cehoslovaciei. Revista „Mica Antantă" acceptă în mod liber și critic toate impulsurile bune ale factorilor de stat, rămînînd totuș regulatoarea independentă a adevăratei colaborări economice și inițiatoare a marelui plan de distribuție pentru care a fost creată. Această revistă, a concentrat un grup vast de colaboratori, din șirurile tuturor corporațiunilor economice și culturale hotărîtoare din statele Micei Antante și stă sub scutul oamenilor influenți și din celelalte state, care intră în puternicul bloc economic, de realizarea căruia depinde salvarea Europei întregi. Va elabora apoi metodic toate problemele care privesc statele Micei Antante și va fi puntea de legătură între statele Europei centrale și sudestice, cu colaborarea cărora se va ridica peste ura dintre puterile mari și rase.

(Redacția revistei „Mica Antantă": Praha I, Konviktska 5, Tel. 265-16).

1933. ANUL XXV. 31 DECEMBRIE, No. 12 bis

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXV

Prețul Abonámentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . *Lei 250*

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ *500*

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . *Lei 300*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului", B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

V R Î N C E A N U

M. S E V A S T O S

Cînd m'am mutat în Strada Grădinilor, am făcut cunoștință, în prima zi, cu glasul d-lui Vrînceanu, grefier la judecătorie. Deprins cu strigarea proceselor, el striga — nu vorbea — de dimineață pînă seara. Răcnea — în discuția cu olteanu, cu nevasta sau cu fata lui, cu vecinii...

Vrînceanu era căsătorit nu mai știu a cîtea oară. Avea cu una o fată — Olga; cu alta un băiat, dus în lume. Fusese însurat și c'o femee bolnăvicioasă, care nu-i lăsase nici un copil, și care murise fără urme în amintirile mahalalei.

După aceia Vrînceanu recruta eleve dela Școala de Moașe. Le ținea în pensiune doi ani — cît durau cursurile. In timpul acesta, ele îi pregăteau de mîncare, dormeau într'un pat cu dînsul — și mai contribuiau la gospodărie cu ceiace primeau de-acasă.

Una — după ce-și luă diploma — rămase la Vrînceanu, ca nevastă cu cununie. O chema Natalița. Era dintr'un orășel din sudul Munteniei.

Vrînceanu o iubea. N'o suduia decît rar de tot. Se sfădea mai des cu Olga — pentru o neglijență în gospodărie, pentru purtare rea în afară. N'auzeam din astfel de explicații decît vorbele: „scîrnăvie" și „golanii"...

Deși trecut de cincizeci și cinci de ani, Vrînceanu era încă un domn bine în mahala. Purta mustăți cănite. Era veșnic ras proaspăt, cu perdaf. Ghetele — glanț! Pantalonii pe dungă, călcați zilnic, de mîna lui. Eșea în ușa dela stradă numai în vestă și-și peria multă vreme, cu cea mai mare atenție, surtucul șters în fiecare săptămînă cu cioină.

Pornea în fiecare seară — cu nevasta la braț — la cinema, la Copou sau la vre-o sindrofie între colegi. Natalița, delicată și cu gust îmbrăcată, mergea mlădioasă — lîngă silueta-i prea dură.

Vrînceanu nu lăsa pe nimeni să-i sufle în borș. Și pesemne pregătea borș în fiecare zi. Certele aveau loc zilnic. Eșeau din ele și procese de insulte sau de calomnie — cu martori, jurăminte... Procesele — după reprezentația din fața justiției — se mai jucau odată în curte.

NOTĂ. — Fragment din romanul „Aventurile din Strada Grădinilor", care va apărea, în editura „Adeverul", în cursul lunei Ianuarie.

In aceiaşi ogradă stătea şi familia Iordăchescu. Printre membrii familiei era şi un student: Ionel, care se ocupa cu hipnotismul. A hipnotizat el multe fete din partea locului, dar mai cu seamă pe madam Vrînceanu. Lucrul s'a dovedit cu o boală lungă a lui Ionel. In fiecare zi, Natalița îi ducea prin curte, grăbită, farfurii cu zeamă de pasere. In curînd găinele lui Vrînceanu se isprăviră. Apoi observai unele lipsuri în poiata mea. In zori de ziuă o vecină — tremurînd şi cu lacrimi de revoltă — îmi aduse din bucătăria Nataliței capul unui cocoş cu gîtul gol, faima poiatei mele, din cadoul doamnei Costandache.

Vecinele şi începură să şoptească: „Vrînceanca se ține cu Iordăchescu". Adică de unde şi pînă unde — atîta inimă bună: ca zilnic cîte o pasere, proprie sau din cotețul altuia, să cadă în oală pentru sănătățile d-lui Ionel. „Da' bărbatu-su, cînd a zăcut, — o supt el o labă de găină?" Acest argument convinse mahalaua.

Vrînceanu a fost pus repede în curent cu situația. Chiar în timpul convalescenței lui Ionel, soțul, — cînd se anunțase o şedință de hipnotism, urmărită de dînsul din afară prin spărtura unui stor, intr'adins făcută de o vecină, — a înțeles că mai mult materia decît spiritul Nataliței era în acțiune diabolică.

El a intrat urlînd în casă. L-a plesnit peste față cu dosul palmei pe Ionel, care a țîşnit-o în odaia surorilor lui — plin de sînge.

Pe Natalița, Vrînceanu a trezit-o scurt cu cîțiva dupaci, şi mai ales cu răcnete de vită înjunghiată. A dus-o în ghionți prin ogradă, spre apartamentul său.

— Vrei *hinoptism* ? Na *hinoptism* !

Natalița, — cu părul zmuls, cu fața în mîni, — agita în goană laturele unui capot expresionist, care trebuiau să se închee (în mod normal) printr'un complicat sistem de şnururi.

Adouazi Vrînceanu a expediat-o la gară.

— Am trimis-o, domnule Mircea, la mâsa. *Era o ră...*

Vecinul meu, cîteva zile, a fost foarte agitat. Il vedeam pe fereastră cu o hîrtie lungă în mînă. Cînd se întîlnea cu cîte un trecător, hîrtia eşea din buzunar. Vrînceanu nota ceva pe ea, apoi pleca mai departe.

Intr'un rînd, mă întîlnii în piept cu dînsul, — cînd o vecină îl strigă: — Domnule Vrînceanu, domnule Vrînceanu....

Ne oprirăm cu toții.

— Domnule Vrînceanu, — izbucni vecina, care venise la

* Cuvin' format probabil dela „noapte" — cînd se țin astfel de şedințe

poartă într'un suflet din fundul curții, — da' pe Georgescu dela Aviație l-ai trecut pe listă?

— Nu, pe ăsta nu-l ştiam.

— Trece-l... că şi el i-a fost amant.

Vrînceanu scoase tacticos lista din buzunar, o lipi de stîlpul porții şi scrise — ducînd din cînd în cînd creionul la gură: „Georgescu dela Aviație".

Mulțumi, salută; şi pornirăm înainte:

— Ai văzut, scîrnăvia... Unsprezece amanți, cu Georgescu... Şi cîți or mai fi fost! Acu fac lista asta — ca s'o trimet măsei. Să afle şi ea cu ce lucru m'a boit...

Au trecut cîteva luni.

In casa lui Vrînceanu intrau şi eşeau, noaptea, siluete feminine — de toate proporțiile în latitudine şi'n longitudine, caşi de toate culorile, nuanțele şi calitățile...

Olga se ocupa cu gospodăria. Trîntea şi bodogănea singură — iar cînd se întorcea Vrînceanu dela slujbă... pornea o larmă, predominată de cuvîntul: „scîrnăvie".

După încă vre-o două-trei luni, tocmai cînd toată lumea credea că noua viață a lui Vrînceanu se consolidase, — mai ales că se auzise şi de divorsul intentat de soț pe motivul că soția este o femee „demoralizată", — mahalaua a fost surprinsă de o apariție neaşteptată: Natalița în prag, dînd crupe la pui...

Ce se întîmplase ? Ce corespondență se purtase între soți — nimeni n'a aflat... oricît spirit de iscoadă ar fi pus în funcțiune spioanele uliței.

Peste puțin timp mă întîlnii în poartă cu vecinul meu.

— Bună ziua, domnu' Vrînceanu. Vra-să-zică, duduia Natalița s'a întors.

— De ce să nu se întoarcă ? — îmi răspunse brusc dumnealui. Ştii: Istoria ceia... S'a lămurit... A fost chiar *hinoptism*. Se boldea Ionel la Natalița, — şi apoi făcea tîlharul cu dînsa tot ce vroia... Ceiace nu-i cu ştirea şi voia omului — nu-i păcat. Şi pe urmă încă ceva: parcă i-a mutat-o din loc ?

Aici Vrînceanu — încîntat de imutabilitatea condițiilor topografice ale Nataliței — rîse satisfăcut.

— Dar lista ? — îndrăznii eu.

— Intrigi muereşti, — îmi răspunse prompt Vrînceanu, zbîrcindu-şi nasul deasupra perilor zburliți din mustață şi făcînd cu mîna un gest, care însemna o desăvîrşită lipsă de importanță. Ştii, — adăogă el, — pe Georgescu nici nu-l cunoaşte. Din Aviație nu ştie pe nimeni.

Menajul Vrînceanu îşi reluă cursul. Ionel nu mai era în curte. Fusese internat într'un sanatoriu. Găinele mele nu mai

dispăreau. Iar din apartamentul lui Vrînceanu veneau mai rar strigătele: „scîrnăvie!" — și nu mai știam la adresa cui.

Intr'o zi de Iulie, Vrînceanu mă invită:

— Duminică mergem la Ungheni. Hai și dumneata la scăldat.

— De făcut bae, nu fac, — îi răspunsei. Dar poate să mă duc la pescuit în Prut. Am prins mai deunăzi niște somotei de toată frumusețea.

Un întreg compartiment de clasa III a fost ocupat Duminecă de familia Vrînceanu cu prietenii — fete, băeți, mame... O zarvă și niște miticisme — de te durea capul. M'am așezat la o fereastră, privind afară. Am luat de-alungul dealurile Vlădicenilor — pe care le-am bătut la sitari. Am intrat în bălțile dela Cristești — subt straja bîtlanilor și în flecăreala nagîților neastîmpărați. Am trecut, încet, pe poduri care se reparau de vre-o zece ani. Și însfîrșit ne-am dat jos în gara Ungheni. Aici m'am despărțit de societatea Vrîncenilor — cu toată insistența și amabila invitație a duducilor.

După cîteva ceasuri, cînd renunțasem la pescuit și stăteam cu un grup de cunoscuți subt podul liniei ferate — unde se strînsese multă lume — de-odată cineva aduse vestea: s'au înecat cîțiva mai în sus...

O voce din mulțime se adresă unei doamne în vîrstă, cu fața uscată și cu buzele subțiri:

— Madam Șoltuz, unul din băeții matale s'a înecat.

— Nu le spuneam eu să se astîmpere? — răspunse liniștit mama. Apoi, fără să se miște din loc, madam Șoltuz rugă pe un tînăr de-alături: — Dragă Jenică, du-te te rog și vezi care din doi s'a înecat.

Știam ceva despre văduva Șoltuz: O avere în indiviziune cu copiii aproape de majorat... O aventură cu un bărbat mult mai tînăr decît dînsa.

Nu-mi închipuiam însă că aceste considerente pot să paralizeze simțul matern.

— Tare fire mai ai mata, — îi zise un domn în vîrstă. Așa înțeleg și eu... Bărbat, nu muere...

Intre timp, amîndoi băeții veneau — cam speriați, conduși de-o escortă de curioși: — Cum a fost? Ce s'a întîmplat?

Dîndu-și seama de gafa făcută, doamna Șoltuz se aruncă întru întîmpinarea lor cu zgomotoase lamentații:

— Puișorii mamei, puișori! Cum erau să se înece ei... Cum era să-i piardă mama... Vai, oleo, auleu!

Din vorbele lumii am înțeles că alții se înecaseră: o doamnă, niște fete...

In astfel de ocazii, nu mă amestec în mulțime. Stau pasiv, în așteptare. Doar nu pot înturna omul dela moarte. Unii

mă învinovățesc de insensibilitate. Poate-i și asta. Dar poate-i și puțintică filozofie. Cu fatalitatea nu mă lupt. Cînd văd că nu pot face nimic, încrucișez brațele și tac. Așa am făcut și în ziua înecului.

Am auzit că se înecase Natalița. Se izolase cu un grup. Inaintase — alături de două prietene — la larg. Trecuse un prag, într'o bulboană. Nici n'apucase să strige. Bătuse de cîteva ori apa cu mînile. Se dăduse apoi la fund. Apăruse numai odată păru-i blond. Se repeziră într'acolo înotători. Au scos-o peste vre-un ceas — moartă. Se înecaseră și prietenele sale.

Cu primul tren, m'am întors la Iași. In tren, lumea comenta evenimentul — dînd amănunte fanteziste asupra faptului și a eroinelor.

A doua zi am auzit că Vrînceanu, Olga și toate neamurile lor țineau în permanență consiliu — pentru punerea la punct a înmormîntării.

Unii erau de părere ca Vrînceanu să aducă moarta în Iași. Nu șade frumos ca nevasta unui funcționar să fie îngropată într'un cimitir țărănesc. Era însă nevoe de prea mulți bani.

Alții opinau pentru îngroparea la Ungheni. Sicriul urma să se facă în Iași. Și altă problemă: transportul. Cu trenul ori cu căruța? Cu căruța — nu-i pentru prestigiul unui funcționar. Cu trenul — formalități, intervenții... Insfîrșit, sicriul fu transportat cu căruța — spre dezolarea Vrîncenilor care țineau la ighemoniconul funcționăresc.

Dar toaletele de înmormîntare?

Olga și neamurile lui Vrînceanu făcuseră atelier de croitorie din toată casa. Scoseseră o masă chiar în curte. Mașina zbîrnîia în permanență. Un fier de călcat fumega veșnic pe un fund de cratiță.

Cu toată graba, toaletele n'au putut fi isprăvite pînă în ziua îngropării. De-aceia înmormîntarea s'a amînat cu o zi.

In scandalul obișnuit, crescut parcă de solemnitatea actului, — familia Vrînceanu a plecat la Ungheni.

Peste cîteva zile am aflat amănunte.

Trupul Naliței fusese legat de autoritățile militare din Ungheni cu o frînghie prevăzută la capăt cu o piatră. Un soldat scufundase combinația funebră în apă — pentru conservarea corpului, la răcoare.

Sicriul a fost dat jos din căruță. Un țăran a tras de otgonul cu moarta — cum tragi prostogolul din fundul apei. Ființa drăgălașe de odinioară era un hoit umflat, diform, hidos. N'a intrat în sicriu decît cu greutate.

A urmat în cimitir slujba religioasă. Un preot beat, după

mormăirea veşnicei pomeniri, a stropit moarta de cîteva ori cu vin — dînd pe gît restul sticlei. In timp ce bulgării cădeau pe capacul sicriului, printre lacrimi şi bocete — gîlgîia vinul pe beregata sfinţiei sale.

Vrînceanu a fost trist o bucată de vreme.

A intervenit în lupta aprigă pentru hainele moartei. N'a dat decît lucrurile mai eftene. Tailleur-ul, paltonul, blana — le-a păstrat.

Am auzit pe urmă că văduvul le împrumuta, pentru cîteva zile, unor femei din mahala — în schimbul ocupării vremelnice a locului, lăsat de Nataliţa în patul lui.

Imbrăcarea şi desbrăcarea amantelor de ocazie, contactul intim cu rochiile moartei — era poate un omagiu erotic adus defunctei.

Nu era aniversare a morţii şi nici vre-o altă dată solemnă din viaţa Nataliţei — ca Vrînceanu să nu se ducă cu flori la cimitirul din Ungheni.

Iar după aceia nici o femee străină nu-i mai călca, cîteva zile, în casă.

M. SEVASTOS.

P O E Z I I

MIHAI MOŞANDREI

INSCRIPŢIE PENTRU O FANTANĂ

In ţări hiperboreene,
Sub flacăra bătrînului stejar,
Fecioara vie încleşta oglinda,
Cu capete de turme ce răsar...

La marginea umbroaselor păduri
Tăceri de munte prin tilinci de rai,
Ingenunchind sub şipotul din muri,
O căprioară moare într'un vitrai.

Pribegi, ciobanii au furat trecutul,
Iar armăsari cu botul în armuri,
Au supt setoşi, cu suliţa şi scutul,
Trupul de veghe în zale la coburi.

Fîntîna strălucind în ierburi
Talger cu jocuri de driade,
In noapte cu palpit de nuferi,
Sub steaua arcului ce cade.

Tufă de izmă: Sărbătoare!
Lujere'n noapte şi răcoare,
Tu legeni fruntea rătăcită,
Pilastru templului în floare.

Când somnul gliilor te-adoarme:
Cerul corabie pe dealuri,
Porneşte arca de vitralii,
Spre porturi moarte'n carnavaluri.

FRUNZE

Obrazul toamnei,
Peste meri de munte,
Ridică poleieli în spre azur,
Cu veveriţa'n crînguri: Abat-jour.

Cai negri pasc aureole moarte,
Nimeni nu ştie cum sub glii departe,
Domniţe dorm cu oase în paftale...
Potcoave bat în criptele ducale.

Cimpoaie în sat şi chiote de nuntă
Din buze creşte o brânduşe frântă,
O fată trece printre nucii amari,
Râzând prin ceţuri către pădurari.

DEPĂRTARE

Am uitat, mirosul alb al crinului,
Mireazma lui ce străluceşte 'n noapte,
Dar şerpi pătaţi cu floarea vinului,
Apleacă'n inimi crengi cu lacrimi coapte.

Ce săru'are ţi-aş putea aduce?
Sau ce urcior de mozaic uitat?
...Aceiaşi iarbă pururea străluce,
Pe depărtarea valului curat.

Vânjoasa coap·ă care nu 'nţelege,
Singurătatea plină de profeţi.
E goarnă crinul miresmat a rege,
Şi coasta ruptă, cîntă sub săgeţi.

MIHAI MOŞANDREI

■

FRAGMENT DE ROMAN

I. PELTZ

„REFORME"

Privi, cu capul în piept, îngîndurat şi încruntat podeaua de curînd lustruită. Apoi ridică ochii spre slujbaşii adunaţi în „sala de festivităţi". Unii aveau obrajii raşi şi pomădaţi; alţii, plini de demnitate, aşteptînd cu mîinile aliniate pe trup, cuvîntul noului şef, nici nu clipeau; cîţiva bătrîni clătinau capul în chip de admiraţie.

— Iată, rosti cu dicţiune administratorul financiar de curînd avansat şi trimis la Crîngaşi să „puie ordine" — n'am împlinit nici anul şi toate merg strună.

Zîmbi dispreţuitor.

— Cînd am venit, nu e nici o supărare, am intrat în plină anarhie, ca să mă *exprim* aşa... In plină anarhie! Să nu ne ruşinăm de adevăr! Chiar dumneavoastră aţi venit să-mi reclamaţi: — Dom'le administrator, la cantină e un jaf, nu altceva! O cafea turcească mare: 8 lei, ca la „Boulevard", la Bucureşti! Una mică: 6! Nu mai putem! Aşa-i? nu mi-aţi spus cu toţii că fostul administrator tolera pe cantinier? Mi-aţi spus-o! Nu vă jenaţi! Ce-a fost, a trecut! cum zice poetul. Eu, cum am aflat cele ce se petrec la cantină, am şi început cercetări. L'am chemat, dom'lor, pe Take, protejatul *fostului*.

— De azi înainte — i-am spus — cafeaua turcească mare o vinzi cu 5 lei, a mică numai cu 3! Ne-am înţeles?

— Păi să vedeţi, dom'le administrator...

— Nu văd nimic! l'am retezat. Şi cafeaua să n'o mai cumperi de la Faibiş care face „rabat": s'o iei direct dela Osman: dacă-i turcească să fie dela turc!... Il simţeam că nu-i convine. Ştiţi, eu sunt şi puţin *patriot:* de ce să încurajăm pe israeliţi — cînd avem negustori de cafea turcească?N'am scăpat ocazia să-l frec şi pe chestia asta. Am auzit că te-ai dat cu străinii, dom'le cantinier? şi că soaţa dumitale, care e funcţionară aici, s'a apucat să vîndă ciorapi personalului!

— Păi să vedeţi, dom'le Administrator.

— Nu văd nimic! l'am ars iar şi nu i-am dat răgaz să mai sufle o vorbă. De mîine intră în vigoare noul tarif! Ne-am înţeles? Bună ziua!... Dar n'am terminat! Am inspectat personal bucătăria. Cine mănîncă aici? am întrebat imediat pe femeea de serviciu.

— Oamenii! mi-a răspuns dînsa.

— Oamenii? care „oameni"?

— Agenții!

— Aha! Agenții !Atunci: de ce spui: „oamenii", loanto? Agenții Fiscului sunt... vreau să zic... pricepeți dumneavoastră? dădeam *onorul* cuvenit personalului! Și pun'te pe control! Pîinea, cartofii, spanacul, carnea, fasolea, nimic n'a rămas necercetat. Și schimbă prețurile și mărește porțiile și fă ordine... V'amintiți? Cantinierului nu i-a plăcut *reforma*. Nevastă-sa a dat fuga, fără permisie, la București, și-acolo ce-a făcut, ce-a dres... m'am pomenit cu o anchetă! Perceptorul dela a treia a și dat mărturie falșă contra mea... ăsta care se *intitulează* președinte al „Cooperativei funcționarilor"!...

— *Este* președinte! îndrăzni, moale, un moșneguț.

— Știu! Știu! Știu că e! Și ce-i dacă e? Da-i vorba că se *intitulează* președinte!... A apucat pe Dumnezeu de picior! Așa se mai *intitulează* el și rudă cu domnul Argetoianu!... Dacă ar fi să mă iau după el, n'aș mai face nici o reformă... Da' eu nu m'am lăsat. S'a făcut anchetă și tot eu am rămas călare! Borșul: ieftenit. Tocana: ieftenită! Iahnia: idem. Idem porția de brînză, idem — idem șprițul și țoiul de țuică!

A venit rîndul imobilului. Dom'lor, eu sunt cu poporul! Nu-mi plac mofturile ciocoiești! Am început-o de jos... adică vreau să spun: am început-o modest, că aveam și „Comercialul" și „Seralul" și nu vreau să mă laud, dar la „chimie", din prima clasă, m'am dovedit tare! In fine, zic: democrat, dar biuroul meu trebuie să impuie cetățeanului. Și imediat: reforma! Am mutat pe subadministratorul în cabinetul *fostului* și în al lui, care-i și mai arătos și mai potrivit — mi-am instalat eu p'al meu! Toată lumea m'a felicitat, pot să v'o declar aici că suntem — vorba aia — între *patru ochi*, adică între noi!

Cei peste o sută de slujbași aprobară vesel cu capul.

— Ei, și-apoi chestia cu odăiașul! O știți? Bețivanul de Tase a fost toată viața lui — ce mai ala-bala? — omu' de paie al *fostului*. De cîte ori sosea *acreditivul*, el înștiința pensionarii. Tot așa pe furnizori. Se 'nvîrtea! N'am fost contra! Dar să m'atace la cantină chiar în prima seară? Să spuie de mine că sunt zevzec! Zevzec, — eu? Administratorul financiar?! Da'unde ar mai fi fost autoritatea mea, dacă nu mă sesizam *momentan*? L'am lăsat, așa dar, o zi — două — trei, prefăcindu-mă că nu știu nimic! Și deodată, așa, pe negîndite, l'am luat scurt:

— Bine, mă, netotule, mă faci pe mine zevzec la cantină? Imediat să treci s'ajuți la arhivă! N'am nevoie de odăiaș *ultragiant!*

Și l'am schimbat, cum vă spusei, *momentan* cu Niculescu, șchiopu'! Am aflat, pe urmă, că unii dintre dumneavoastră cînd sosesc cu *vărsarea* la casierie se întîlnesc la un vin sau la o țuică la Dumitru în piață, vis-a-vis de Niță Craioveanu. Nu sunt contra! Fiecare e liber să se distreze cînd nu e de serviciu și pe seama lui. Dar au venit la mine băieți serioși și mi-au spus că toți agenții se îmbulzesc la Dumitru, lăsind prăvălia lui Niță goală. Băieții-de! sunt din partid! eu personal nu fac politică, adică sunt cu toate partidele, ca ce să mă stric cu unii sau cu alții? nu sunt funcționar? sunt! — băieții mi-au spus că agenții îl ocolesc pe Niță pentrucă-i țărănist și dau buzna la Dumitru, care-i liberal! Ei, mi-am zis: pîn'aici! Pîn'aici, dom'lor! La mine nu merge cu d'astea. Și v'am convocat și atunci și-am decis, pe loc, *reforma!*

Anume: jumătate dintre dv. merge la Dumitru, — jumătate la Niță. Scurt!

A doua zi, n'am vrut să mă laud față de dumneavoastră atunci! Și dacă nu venea vorba, nici azi n'ați fi știut — a doua zi, prefectul în persoană m'a felicitat.

— Bravo, dom'le Administrator, ai fost *cavaler*.

— Păi! i-am răspuns eu. Toată viața *mi-a* plăcut *reformele*. Oamenii trebue să meargă-inainte! Așa-i ?Unde mai pui că dacă nu procedam așa, puteai să crezi și dumneata că sunt liberal!

Ce să mai spun, dom'lor, m'a felicitat încă odată și mi-a declarat că de cînd se știe în Cringași — și doar e băștinaș! — n'a pomenit așa administrator energic și drept! Energic și drept, sînt cuvintele lui, na! să mă trăznească Dumnezeu dacă mint!

...Mi-a venit, apoi, la ureche — v'aduceți aminte? — și altă trăsnaie: vizitele slujbașilor în familie. Nu era Duminică, sărbătoare, onomastică și chiar seară obicinuită în care parte dintre funcționari să nu *ardă* cite-un poker la cine știe ce coleg de birou. Ar fi fost vorba, adică, de raporturi prietenești. Nu sînt contra. Dar ce-am constatat, m'a indignat. După fiecare serată d'asta, ieșea cîte-un svon: ba că nevasta lui Popescu și-a făcut semne cu Jenică, ba că Ioneștii trăiește cu Gică dela a *patra*, ba că... să nu-i mai spui pe nume poartă coarne, uite atît de mari!... Am înțeles imediat că trebuie să interviu. Și gata am fost cu *reforma:* vizitele în familii sunt permise. Nu sînt contra! Dar numai de Paști, de Crăciun și de zile onomastice. Și încă o condiție *sine die:* nu se admit decît perechi-perechi sau logodnici adevărați dacă sunt și invitați stingheri. La început au încercat unii să se vaete, să protesteze: la sfîrșit, însă, au aplaudat reforma. Am spus, dom'lor, capăt scandalului!!

A mai venit și chestia țigaretelor la ordinea zilei. Mi s'a raportat că unii dintre dumneavoastră și-anume cei dela *plăți* fumează numai „Ferdinand"! în vreme ce băieții care stau pe loc la birou își îneacă amarul numai cu „Naționale". Că sluj-

bașul fiscal preferă țigaretele fine? Treaba lui! Nu sint contra! Dar nu admit *inegalitate* care... pricepeți dumneavoastră... cum a spus și poetul: nu face!

Și-atunci: *reforma!*

In timpul serviciului, la birou, toată lumea fumează „Naționale": in afară, la cafenea, la bodegă și la sindrofii — ce-i place! Nu mă bag!

Dar cu *poreclele ?*

Mi se reclamă că de ani de zile, slujbașii Fiscului din Cringași iși dau tot felul de porecle: „Șoricelul", „Malacul", „Pațachina", „Roata carului", „Ochiul boului", „Țifnoasa", „Nichipercea", „Dum-dum", „Băloasa", „Cotcodac", „Scroafa" și așa mai departe. N'a scăpat de poreclă nici fostul administrator: „Bărbărie" sau „Mița" — nu mai știu cum!

— *„Căcărează"!* rectifică, blind, un moșneag.

— Așa! „Căcărează" să-i zicem!... Eu v'am ințeles. Astea's mici distracții, mi-am spus. Nu sint contra! Dar cind am observat că poreclele sunt rușinoase, — gata cu reforma! Am ordonat să nu se mai admită decit porecle inofensive: „Șoricel", „Plingăreața", „Puiu mamii", și altele de acest fel inofensive!

Am făcut bine?

— Biine! il aprobară slujbașii.

— Vedeți? Inainte m'ați ocărit! Acu' vă căiți. Se cheamă că vă dați seama de adevăr; că ați ajuns la alte convingeri. Vă ințeleg. Nu sint contra!

Tot eu v'am scăpat de anonime. Cind am sosit la Cringași, serviciile erau desorganizate: controlorul trimitea o anonimă inspectorului regional contra administratorului că-i hoț și bețiv; casierul central că domn'*Sub.* se imparte cu perceptorul dela „a doua"; domnișoara dela Registratură că Niculescu a făcut-o de „baldără" și „altele. etc."; agenții că superiorii lor sunt niște tilhari... in sfirșit: o pacoste!

Cum am venit, — iute și reforma! Control la Poștă! Control sever! Ordon!

Ei bine, dom-lor, ordinul meu a făcut minuni! Nimeni n'a mai ticluit anonime... Și cite și mai cite n'am reformat eu aici!

Acu' de ce v'am convocat? Să mă laud?! Doamne păzește! Să mă grozăvesc! Păzi-m'ar Sfintu!

Să vă umilesc! Nici gind! V'am chemat să vă spui iar verde și dela obraz că știu ce pregătiți!

Protopopescule, Protopopescule, mi s'a șoptit, degeaba ai muncit și le-ai făcut bine, că ei vor să te piardă! Vor să te distrugă pentrucă ești reformator! Am aflat că sunteți hotăriți să faceți jalbă la Minister, că am făcut administrația de ocară, că mă bag in afacerile dumneavoastră de familie, că iau măsuri de care ride tot județul; că sint, adică, intr'o ureche și că nu mă pricep decit la șperțuit publicul!

Foarte bine! Foarte bine! mi-am spus. Băieții nu mai vor *reforme!* E un drept al lor să aibă alte păreri decit mine. Nu sint contra. Dar nu-i mai frumos, dom-lor, să veniți intii la mine, să vă plingeți?

Protopopescule, Protopopescule, mi s'a spus, tu ești un suflet prea mare și nu ințelegi că ăștia sunt hotăriți să facă jocul lui Udrea care vrea să-ți ia locu'!

Mărturisesc că nu merg așa departe cu bănuiala. Sunt pentru *reforme,* — e drept. Dar ca să-mi treacă prin minte că oameni in toată firea vor refuza avantagii — asta nu!

Incăodată: nu!

Și-acu' vă las. Faceți ce-ți sti! Faceți jalbă.

Glasul ii tremură.

Reclamați-mă!... Eu sint blind, politicos, inimos. Voi căutați să mă distrugeți!... Dar să dea mama dracului să vă prind cu-o „invirteală" — cu o „șmecherie", cu orice mă rog! (glasul devine inăbușit) și de-ar veni Christos din cer să mă oprească, — cu tot nu mă las și iute ii ard o „reformă"! Asta s'o știți! Sint blind, blind, dar pin'aici! Eșiți, mama voastră de pușlamale!

I. PELTZ.

■

POEȚII RUSIEI SOVIETICE

E L E N A   E F T I M I U

In ajunul revoluției în Rusia erau două școli poetice, la
Petrograd și Moscova, opuse una alteia. Petrogradul era orașul
europenizat, clasic, organizat, orașul care iubea tradiția lite-
rară, care simțea magistral și moderat, care avea gustul ra-
finat și în literatura lui domnea disciplina. Moscova era o-
rașul asiatic și neorganizat, îndrăgostit de planuri înalte și
noutăți senzaționale. Numărul grupărilor de avantgardă de-
pășea toate recordurile. Expresionism, biocosmism, lumi-
nism, formolibrism, fuism, erau curente născute într'o exis-
tență scurtă și furtunoasă, cînd poeții după primele luni ale
revoluției politice erau orbiți ca lumina de magneziu de re-
voluție, foc, omoruri și sînge, pînă la revoluția din Octombrie,
cea socială — piatiletka — cînd începe să-i inspire fabrica,
mașina, industria, diferitele clase sociale, femeia și copilul,
categorii de funcționari, comerțul, toate în cadrul noilor con-
dițiuni și împrejurări. Dintre aceste curente mai durabil a
fost futurismul care unit cu comunismul a proclamat o artă
a revoluției, a proletariatului.

Futuriștii au cerut dictatura în artă, au scos revista „Ar-
ta comunistă", a cărei groază de estetism i-a dus la o negare
a artei. Un nou curent în poezia rusă a fost constructivismul
al cărui scop era să organizeze poezia. Acest curent se inte-
resează de subiect, de concentrarea ideilor, de principiul lo-
cal, de introducerea elementelor prozaice în poezie. Se ridi-
că împotriva comunismului.

Deoarece în ajunul și în timpul revoluției tipografiile lu-
crau numai pentru nevoile statului, poeții, neputîndu-și pu-
blica versurile, începură să și le recite în întrunirile publice
unde se țineau și conferințe și alte desbateri. Scriitorul rus
Vladimir Pozner povestește că aceste întruniri erau pline de
ascultători, cari doritori de a-și potoli nevoile sufletești și
a uita mizeria materială, veneau flămînzi cu ochii strălucind
de pasiune, stăteau ore întregi în sălile neîncălzite. Totul era
în armonie cu momentele acelea ale revoluției, cu războiul,
teroarea, foamea.

Primul gen de poezie care s'a născut din acest avînt și
haos a fost balada inspirată din izvoare cu fapte concise, gen
de poezie care putea exprima loviturile de tun, de tobă, tro-
potul cailor. In stilul acestor balade se simte mult influența

baladei engleze. Izvoare de inspirație le-au fost și Coleridge,
Scott și Kipling. Ultimele lucrări ale simboliștilor Rozanov
(Singurătate) și Belji (Petrograd) au scîntei revoluționare,
iar ale lui Block și Chlebnikov sunt însăși revoluția.

■

Intotdeauna cea mai mare parte dintre oamenii de lite-
re, artă sau știință, ai Rusiei au fost țăranii cari părăsind o-
cupațiile lor de fiecare zi, s'au dedicat științei sau artei. Lite-
raturii moderne ruse îi lipsea poetul din popor. Lipsa aceasta
a fost împlinită prin Niculai Kliuev, care a debutat cu volu-
mul de poezii „Cînteeul brazilor" și care a făcut din țăranul
necunoscut de eri, maestrul versului de azi. Inspirat de sim-
boliști, continuă tradiția lui Pușkin. Venind din nordul Ru-
siei a adus cu el un aer proaspăt de țară, natura și satul rus,
pămîntul răscolit de plug, elemente cu cari nu se putea îm-
păca ultima generație de urbaniști, fie din principiu, fie din
necesitate. Concepția poeziei lui este simbolistă: „păstrăm în
interiorul nostru taina lui Dumnezeu și a Universului. Iubim
ceeace nu are nume, ceeace ne chinuește prin taina sa".
Poetului îi place ceeace nu este clar. Transformă natura în
altar divin, vede figura tatălui ceresc simplă și nu cum o
complică intelectualii. Preferă să rămînă copil decît să guste
din otrava intelectualității. Succesul volumului „Cîntecele
frățești" a fost repede întunecat de umbra celuilalt țăran, a-
părut ne la locul lui în mijlocul esteților rafinați de la Pe-
trograd, *Esenin* care aduce cu el aceleași imagini dela țară,
învăluite intro' atmosferă mistică. Pentru el natura nu era un
motiv de meditație sau obiect de studiu ci viața lui, țara largă
și liniștită unde oamenii se împrietenesc cu animalele și plan-
tele. Este Rusia „prin excelență". Rusia fără orașe mari ci nu-
mai cu mesteacăni și clopote de mînăstiri, asfințituri de soa-
re și icoane, cu turme de vaci, țara scăldată în umbre și lu-
mini de aur, de purpură și bronz, reflectate în adîncul alba-
tru al cerului rusesc. Esenin se identifică cu țara lui care
i-a dat viața, dragostea și credința, școala lui a fost aurora
și stelele, animalele și pîrîul care-i vorbesc de dragoste și
pace. Deși în comparații este inspirat de Majakovski, ale că-
rui tablouri sunt pline de mișcare, de viață, dinamice, ale
sale sunt toate statice, liniștite. In evoluția lui poetică se
schimbă de multe ori. Dispare unitatea de pînă acum. Nu
poate sintetiza ceia ce simte. E luat de curente cu totul opuse
celor dela început. Fiind prea sigur de talentul și inspirația
sa, nu dă atenție la ceia ce scrie. Poezia devine o manifestare
a dispoziției în care se găsește în momentul cînd scrie. E ve-
sel, obosit, trist sau plictisit. Călătoria în Europa, căsătoria
cu Isadora Duncan, divorțul, rușinea de scandalul ivit în lu-

mea politică şi artistică în care trăia, toate au contribuit la arta sa, care se confundă mereu cu viaţa sa, devine mai omenească şi sinceră pînă în momentul cînd ultimele visuri sunt plăsmuite din sîngele său, prin sinucidere. Prin moartea lui toate inimile se deschid, poezia lui e murmurată pios de toate gurile, devine muzicală şi feminină.

Toţi tinerii poeţi cari s'au grupat în jurul său, au creat o şcoală numită „şcoala imaginistă" cu scopul de a transforma poezia în tablouri, a fi concişi, cu comparaţii scurte.

Boris Pasternak aduce cuvinte noui şi sensibilitate, dispreţueşte sintaxa, aduce prescurtări de cuvinte, figuri retorice, versuri iambice, adoră detaliile, întrebuinţează mult semnul mirării şi al punctaţiilor, acolo unde te aştepţi să vezi cuvîntul expresiv al sentimentului de care este cuprins; prea disperat, se repetă prea des. Il farmecă orice noutate şi e mereu îndrăgostit. Lumea lui e un haos, confundă timpul cu spaţiul. In „Copiii lui Luvers" descrie tineretul rus neliniştit, viaţa şi destinul fetelor. Cititorul simte că trăeşte şi el alături de eroii din „Deasupra barierelor" şi în „Sora mea viaţă".

Tot de ritm şi rimă este preocupată şi *Marina Ţvetajeva*, care întrebuinţează imperativul verbelor şi nominativul substantivelor. O poezie redusă la fragmente de proză, la un cuvînt, un semn. In inspiraţie e patetică şi isterică. Principiul ei este „să urăşti şi să zeifici, să blestemi şi să binecuvîntezi".

Cea dintîi baladă după revoluţie a scris-o *Irina Odoievţova*, „Cartea cu minuni", apoi *Elisabeta Polonska*. Viziunea războiului a dat-o exact *Niculai Tichonov* care învaţă poporul să înţeleagă moartea şi să iubească pămîntul rusesc. Poezia lui deschide calea nuvelei. In „Căutarea eroului" este mereu în căutarea unui om eroic. E un romantic al secolului XX. născut într'o ţară revoluţionară. Tichonov urmează ritmul evoluţiei ţării sale. Il preocupă eroul muncii noui, soldatul care părăsind cîmpul de luptă devine cizmar, pescar sau director de fabrică. Eroii săi sunt oameni cari n'ar fi existat înainte de revoluţie şi nici fără ea. Sunt oameni sănătoşi şi simpli. Il atrage Orientul şi în special Turkestanul, căruia i-a dedicat „Nomazii", în care oamenii pustiei se înfrăţesc cu pantera şi maşina primitivă agricolă este înlocuită cu tractorul modern.

Poeziile poeţilor proletari, *Koltov, Nikitin şi Nadson*, Imnul Muncei, Poezia dinamică, Poezia transportului care au fost de mare actualitate — vorbesc mereu de furtună, de fabrică, cel mai plăcut loc al întîlnirilor lor. Intregul univers devine pentru ei o fabrică imensă în care poeţii proletari îşi caută subiectul de inspiraţie şi tablourile lor. *Damian Bednyj*, acela care a repetat „Cine nu este cu noi este contra noastră" a cîntat massa de oameni, pe conducătorii comu-

nişti, a scris într'un stil care aminteşte mai mult pe cel clasic decît pe cel modern. Alţi proletari sunt inspiraţi de technica simbolistă. Astfel pe *Kirilov* l-a inspirat Balmont iar pe *Alexandrovski*, Block. Pentru aceştia teoria întrece practica. Plutesc în retorică. S'au ridicat mereu pînă cînd au ajuns la disertaţia filosofică, la patosul cosmic. Sunt însă între aceştia şi unii cari crescuţi în influenţa şcolilor anterioare şi nefiind capabili a găsi cuvinte noui repetă noua epocă şi devin victimele ei. Singurul merit al lor a fost acela că s'au retras la timp, deschizînd drumul lor nouei generaţii, poeţi aproape de viaţă, stăpîni pe tehnică, grupaţi în jurul revistei „Pereval". Intre aceştia cei cari predomină în poezia rusă de azi sunt *Iosef Utkin, Golodnîji, Dementiev* şi *Svietlov*. Aceştia aduc o poezie cam patetică, dar concretă şi vie. Succes deplin are „Granada" lui Svietlov, în care glorifică pe soldatul ce se luptă în războiul civil.

Constructivismul este reprezintat de *Ilie Selvinski* şi *Cornel Zelinski*. Selvinski în „Lev" (Frontul sting) cere ca artistul să creeze numai lucruri utile, să rămîe fabricantul care prelucrează materia artistică. In „Recorduri" se sileşte să redea caracterul romanţei ţigăneşti sau al cîntecelor căzăceşti. A devenit celebru prin volumele „Faptele lui Ulialaieos", epopeea şefului mulţimei, al revoluţiei. Fiind produsul epocei cînd comunismul a rămas să clădească socialismul, Selvinski a recunoscut şi a preţuit deasupra tuturor lucrărilor, în noul regim, spiritul de organizare şi rînduială.

Un alt aport foarte important al revoluţiei pentru literatura rusă este în domeniul limbei. Alături de limba literară s'au introdus acum toate jargoanele populare, toate dialectele provinciale, cele din Siberia, Odessa, Ucraina, cel ovreesc şi ţigănesc, tătăresc sau căzăcesc, jargonul meseriaşilor, al soldaţilor, al marinarilor, hoţilor; s'au adus elemente ale folklorului de la ţară, poveşti, legende apocrife.

Poeţii se interesează de stilul ornamental, de compoziţii, de metafore şi comparaţii.

Dela începutul secolului trecut pînă la revoluţie, literatura rusă a vorbit de moarte şi de înviere. Revoluţia a dat scriitorilor ideia realităţii. In loc de taina lucrurilor ce privesc altă lume, cum o privea Dostoewski, cei de astăzi sunt de părere că este mai bine să se vorbească de această altă lume aici pe pămînt.

Am redat în aceste pagini succinte o privire generală a poeziei Rusiei sovietice. E greu însă de redat în cîteva cuvinte ceeace s'a creat în anii dela revoluţie pînă azi, în ţara născută după revoluţie, în ţara privită printr'o sticlă mată de unii, transparentă de alţii, şi la poeţii căreia se pot distinge influenţele trecutului, fără a se putea ghici elementele viitorului.

ELENA EFTIMIU.

P O V E S T E   D E   I A R N A

I S A I I A   R A C A C I U N I

P E R S O A N E L E :

PUIU	DIRECTORUL
ANUȚA	ACTORUL
IRIS	DOCTORUL
BATRINA	PICTORUL
RAUL	BARMANUL

Acțiunea acestei povești, cu un model, un kimono și un poet, s'a petrecut cindva, într'o iarnă oarecare, într'un oraș oarecare, cum se petrec atitea povești...

ACTUL I

TABLOUL I.

Bar care comunică cu sala unui teatru. Seara, înainte de începerea spectacolului.

In fund o tejghea cu un barman care servește. Lingă această masă o ușă cu un afiș pe care stă scris „Intrarea Artiștilor". Pe pereți afișe mari, colorate, anunță revista ce se joacă.

Dreapta, ușă ce dă pe un gang prin care intră spectatorii.

Rezemată de bar, Anuța așteaptă. Fumează, e nervoasă, dar se stăpinește. Cind e singură are o expresie tristă, dezorientată; de cum apare Puiu e exuberantă.

O fată de 21 ani, cu trup de trestie, păr blond, o pălărie modestă dar care o prinde bine, doi ochi mari, jucăuși, cari dau expresiei ei de copil un farmec de păpușă alintată, neastimpărată. Un nas puțin obraznic, dar nostim, interesant, spiritual, aristocratic. Corp felin, mlădios, picioare de balet. Trece adesea dela o stare sufletească la alta, spontan, dar cu mult humor.

Ușa din fund se deschide. Intră Puiu înfuriat. E un bărbat de 31 de ani, bine legat, cu un aer țanțoș, dar un cap deși expresiv, puțin femenin, melancolic. Elegant, degajat, cu un fular original în jurul gitului, așa ca să se observe imediat că e „cineva".

PUIU: Niște măgari! Am trimis să-l cheme pe director.

ANUȚA: Ești supărat?

PUIU: Dar nu... *(îi sărută mina, o privește tandru).*

ANUȚA: Putem merge, dacă vrei...

PUIU: De vreme ce sintem aici, să rezolvăm chestia ta. Bem ceva?

ANUȚA: Toată ziua ce am făcut?

PUIU: Da... ziua de azi a fost o beție. O beția sufletească. Pentru mine cel puțin...

ANUȚA: Da — da... Mline nici nu-ți vei mai aminti cum mă chiamă...

PUIU: Anuțo! *(îi ia bărbia în palmă, o privește trist în ochi).* Tu nici nu știi ce — *(către barman):* Două păhărele de absint — *(din nou către ea):* Tu nici nu știi puștanco, ce au însemnat cele citeva zile pentru mine, de cind te-am intilnit...

ANUȚA: Așa vă ambalați voi, poeții... Cunosc!

PUIU: Anuțo!

BARMANUL *(servește absintul).*

PUIU *(luind paharul în mină)*: Să trăești, fetițo! Și noroc la angajament...

ANUȚA *(bea)*: De-ai ști cu ce chef am venit aici, nu mi-ai ura noroc.

PUIU: De ce nu renunți?

ANUȚA: Și din ce să trăesc?

PUIU: Asta... se va aranja.

ANUȚA: Pe dracu!... *(pauză).* Dacă nu fac nimic, mă 'ntorc acasă...

PUIU: In modestul oraș de provincie, unde te vei mărita cu 'n funcționar de la primărie...

ANUȚA: N'am făcut-o acum 2 ani când am fugit de acasă, dar acu... Și ce n'ar da tata să mă vadă măritată!... Și totuși nu pot... Nu pot s'o fac cu 'n bărbat care nu mă satisface pe deplin. Poate nu sunt demnă de un asemenea bărbat, dar altfel nu pot... Decit într'un tirg cu 'n mitocan, mai bine continui viața asta de loterie, viață fără rost...

PUIU: Cel puțin vei fi lingă copil.

ANUȚA: Copil? A, da! Ți-am spus așa ceva?— E la mama, fetița mea.

PUIU: Și de ce n'o crește tatăl ei?

ANUȚA: Nu cred să știe că are un copil... Mă privește personal!

PUIU: Și spui că l-ai iubit pe Jean...

ANUȚA: Doi ani de chinuri. Nu se mai putea. Mamă-sa disperase. Băiatul trebuia să se însoare pentru bani. Apoi religia, prejudecățile... Intotdeauna e ceva... *(suspină).* Am preferat să dansez într'un balet, să fac un turneu teatral alături de un actor ticălos, să fiu întreținută de un consul bătrin, să am relații cu 'n profesor, să fac o mulțime de prostii. Lucruri lipsite de sens... *(tace. Rămine cu privirea în gol).* Dar voi încerca de atitea ori pină voi găsi pe cel adevărat!! *(bea absintul).*

PUIU *(îi aruncă un zimbet, încet)*: Nostimă!... Barman, mai pune un absint... Și fabricantul?

ANUȚA: Dacă mi-ar eși în cale, așí intra în pămint!

PUIU: Dar ce-ai făcut?

ANUȚA: Mi-a dat bani să plec acasă și eu i-am spinzurat pe altele...

PUIU: De ce n'ai continuat?

ANUȚA: M'am săturat să cerșesc. Apoi soția lui... N'am vrut să sufere. Nu vreau să sufere nimeni pentru mine. Prefer să sufăr eu!

PUIU: Dar omul ăsta e antrenat în asemenea chestii. A cheltuit milioane cu femei.

ANUȚA: Tocmai de aceea. Se complicase prea mult chestia mea. Primea zeci de telefoane de la amici cari îl dojeneau. Cabotinul meu devenise deodată gelos. Se plingea la toată lumea că i-a furat soția. Mă urmărea. Făcea scene. Două luni am stat ascunsă într'o sat de munte, apoi, cind m'am întors, fabricantul a venit într'o lună o singură dată să mă vadă... M'am mutat și nu mi-a mai dat nimeni de urmă...

PUIU: Nu s'a intimplat asta în seara cind te intilnisem?

ANUȚA: Nu! — In seara următoare...

PUIU: Și te grăbeai la un teatru. Te aștepta un june amorez?

ANUȚA: Ți-am spus ceva.

PUIU: Te iubeşte?
ANUŢA: Aşa afirmă. Dacă mă interesa nu veneam la tine...
PUIU: Gîndeşte-te bine ce spui. Pe actorul ăsta îl cunosc. E băiat frumos.
ANUŢA: Frumuseţea nu se mănincă pe farfurie. De actori m'am săturat. Cînd n'au roluri vin acasă şi fac tragedie în cămaşă şi papuci.
PUIU *(rîde)*: Şi totuşi...
ANUŢA: Mă doare în cot! Barman! Incă un absint! Plătesc eu! Să vie!
PUIU *(îi ia mîinile într'ale lui, o priveşte)*: Eşti amuzantă, extrem de amuzantă. Lucrurile s'au petrecut atît de neprevăzut, atît de în afară de program, încît oricît aşi analiza faptele, nu înţeleg!...
ANUŢA: Nu înţelege prea mult căci îţi vei pierde capul...
PUIU: Mi-e teamă să nu-l fi pierdut...
ANUŢA: Il găseşte alta...
PUIU: Anuţo! *(vrea să vorbească, dar e întrerupt de director, care intră prin uşa din fund)*.
DIRECTORUL *(38 de ani. Gras. Monoclu. Grăbit)*: Scuză-mă, dragă, dar ce vrei, nu te poţi lăsa în nădejdea regisorului înainte de ridicarea cortinei...
PUIU: Nu voiam să-ţi răpesc decît două minute.
DIRECTORUL: Dar, cu plăcere... Intotdeauna, la dispoziţia autorilor noştri de viitor...
PUIU: Dă-i dracului de autori, că nu despre asta e vorba...
DIRECTORUL: Atunci despre... *(o arată pe Anuţa, zîmbind)* asta?
PUIU: Exact.
DIRECTORUL: Ei, vezi! Intotdeauna e aşa, dacă nu e una, e alta...
PUIU: Să ţi-o prezint.
DIRECTORUL: Dar o cunosc pe domnişoara.
ANUŢA: Vă mai amintiţi de mine?
DIRECTORUL: Se poate să te uit? Erai cea mai scandalagioaică şi mai simpatică fată din balet...
ANUŢA *(teatral)*: Oh! Mă copleşiţi, domnule director!
DIRECTORUL: Şi vrei să intri din nou la noi?
ANUŢA: Ştiu şi eu?...
PUIU: Te rog să faci tot posibilul şi să-i găseşti un loc...
DIRECTORUL: Să vorbesc cu maestrul de balet.
ANUŢA: Balet nu mai fac.
DIRECTORUL: Dar soliste avem, berechet...
PUIU: Să joace un rol cît de mic. Mă voi ocupa eu mai tîrziu...
DIRECTORUL: Fiindcă stărui tu... Poftim, domnişoară.
ANUŢA: Le revedere. Un moment. Mă întorc să-ţi spun ce am făcut.
PUIU: Aştept. Dar nu întîrzia...
ANUŢA: *(Ii aruncă un zîmbet şi dispare, urmată de director)*.
PUIU: *(singur la bar. Bea. Fumează. Fiecare clipă de aşteptare îl face mai nervos. E surprins de această turburare şi se străduieşte s'o înăbuşe. După o lungă pauză megafonul din bar transmite ultimul „şlagăr" cîntat în revistă)*.
PUIU *(către barman care citea ziarul)*: A început?
BARMANUL: De un sfert de oră.
PUIU: E plin?
BARMANUL: Pînă la ultimul loc. Face o sută de spectacole. Lovitură.
PUIU: Au noroc! Nu-mi pare rău...
BARMANUL: Publicul actual vrea să rîdă, să vadă un picior gol, s'audă o muzică uşoară... Nu e teatrul pe care îl faceţi dv.

PUIU: De unde ştii ce teatru „fac" eu?
BARMANUL: Am fost la ultima dvs. premieră! — Aţi uitat că mi-aţi dat bilete chiar înainte c'o seară...
PUIU: Dacă ştiam că vii, nu te nenoroceam...
BARMANUL: Ba, pardon! Să nu credeţi că nu mi-a plăcut mai mult decît fleacurile noastre! Dar nu am înţeles un lucru...
PUIU: Ce anume?
BARMANUL: Tabloul cu vaporul. Un sfert de ceas a urlat sirena şi vaporul nu se clintea de pe scenă. Probabil ca să aibă timp actorii să-şi spună tiradele... Şi vorbeau, dom'le, vorbeau!
PUIU: Ha-ha! Eşti răutăcios, macaronarule, dar îmi placi!...
BARMANUL: Ştiu că domnul nu se supără. Vă mai aduceţi aminte cînd vă făceam epigrame la „Pisica Verde"?
PUIU: Da, da... Alte timpuri, napolitanule... *(bea)*.
BARMANUL: Domnul e puţin nervos, azi...
PUIU: Cum aşa? — Nici prin gînd nu-mi trece. N'am absolut nici un motiv...
BARMANUL: Atunci mi s'a părut. Scuzaţi!
DIRECTORUL *(intră)*.
PUIU: Ei, ce-ai făcut?
DIRECTORUL: Dragă, m'am consultat cu autorii, m'am dat peste cap, dar e imposibil în revista asta... Cînd se va pune cea nouă în repetiţie, cu plăcere...
PUIU: Dacă e imposibil... Voiam să fac un bine... Atît. Iţi mulţumesc pentru deranj.
DIRECTORUL: Şi acum nu te superi dacă te las, dar trebue să supraveghez două subrete care au de gînd să se ia de păr şi-mi strică actul întîi...
PUIU: Aşa e cînd eşti Don Juan şi director! Ce vrei!?...
DIRECTORUL: Noroc! *(îi strînge mîna şi iese repede prin fund)*.
PUIU *(priveşte pe urma lui cu'n zîmbet ironic)*. Nimic nu se schimbă, totul se repetă.
BARMANUL *(îi continuă gîndul)*... ca romanţele unei flaşnete, domnule Puiu. Vă fericesc că puteţi să vă lipsiţi de această lume, cînd vă săturaţi de ea. Eu nu pot. Pe d-voastră nu v'am mai văzut şase luni pe aici.
PUIU: Am fost plecat.
BARMAN: La Paris?
PUIU: Nu! In Asia mică.
BARMAN: La Angora?
PUIU: Ai ghicit. De unde ştii?
BARMAN: Cunosc acele locuri. Cînd lucram în Pera, am avut o propunere, dar nu m'am dus... Mă săturasem să vagabondez.
PUIU: Bine ai făcut, napolitanule. Cînd eşti tînăr ţi-se pare că trebue să colinzi pămîntul... Te mînă ceva, nici tu nu ştii ce... Ţi se pare că undeva departe, te aşteaptă fericirea, şi cînd colo fericirea e la doi paşi, cîteodată... *(bea; bate cu degetele în masă, nervos)*: Ei, dar ce e cu fata asta?... Dacă mai stă mult...
BARMANUL *(deschide uşa din fund)*.
PUIU: Dacă o vezi pe acolo, trimite-o mai repede...
BARMAN: Numai să o găsesc, căci în cabine nu intru... *(iese)*.
PUIU *(singur. Face cîţiva paşi. Se uită la ceas. E palid)*.
ANUŢA *(intră grăbită, pe uşa din fund. Are obrajii îmbujoraţi)*: Te rog să mă scuzi, dragul meu, dar...
PUIU: Nu e nevoe să te scuzi! Poate, vrei să rămîi... Ţineam numai să-ţi zic bună seara...
ANUŢA: Te-ai supărat şi-mi pare rău că te-am supărat...
PUIU: Dar ce-ţi trece prin cap?

ANUȚA: Ai dreptate. Am stat cam mult. Să-i ia dracul de nebuni! Apoi fetele! Cind m'au văzut! Am trebuit să trec prin cabina fiecăreia! Și tenorul vrea să merg, să supez cu el, după spec tacol...

PUIU: Atunci, petrecere frumoasă... *(îi intinde mina).*

ANUȚA *(îi ia mina și-o reține)*: Pleci?

PUIU: Dar ce vrei să faci ? Vei fi avind tu socotelile tale...

ANUȚA: Ce copil ești!... Nu am nici o socoteală. Mi-a oferit un loc în teatru. in balet. Balet nu fac. Voi aștepta să-mi găsești tu ceva Dar la masă cu tenorul nici nu m'am gindit să mă duc... Pe porcii iștia îi cunosc eu...

PUIU: Adevărat?

ANUȚA: N'ai avut timp să mă cunoști... *(pauză)*. Poate însă e alt- ceva: ți-am răpit o zi intreagă și vei fi avind treabă.

PUIU: Cea mai bună treabă ar fi să luăm masa împreună.

ANUȚA: Și astă seară?

PUIU: Ca să complectăm cele 24 ore în „camera cu pereții roșii" și să-ți iei kimonoul uitat în cuiul din perete.

ANUȚA: Kimonoul... A, da... Aproape să-l uit...

PUIU: Vezi tu, m'am uitat prin cameră cind ai trecut în dormitor să te îmbraci. Ningea. Tăcere. Pustiul camerei mele cu trecut lung și colb de amintiri. Și kimonoul din cui prinse glas. Parcă îmi spunea: Afară e frig, iarnă, vifor. Unde vrei să mai sbori, porumbițo? Pretutindeni te așteaptă hienele care roesc în jurul trupului tău tinăr și plăpind *(face semn către ușa cu afișul „Intrarea actorilor")*. Poposește iarna în cuibul ăsta cald. Stai cit vei pofti. Și dacă la primăvară, cind soarele va topi zăpezile, vei avea putere să sbori din nou și alte zări te vor chema, ești liberă să sbori din colivie... unde vei voi...

ANUȚA: A spus kimonoul asta? Adevărat?

PUIU: Citeodată, o singură zi petrecută alături de o ființă iți pare o viață. Cum vrei să ne despărțim, așa...?... S'a intimplat ceva... Nu simți?

ANUȚA: „Poate... *(tace. Deodată i se uită în ochi)*. Cum am eșit din culise și te-am văzut, am observat: erai palid.

PUIU: Ne vom înroși la masă.

BARMANUL *(tocmai intră)*.

PUIU: O sticlă de cointreau, macaronarule! *(către ea)*. Iți place?

ANUȚA: Beau și două. Nu mă cunoști...

PUIU: Bravo ! Trece-o in cont, banditule. Sau vrei bani ?...

BARMAN.: Nu, nu. Prefer să v'o dau pe credit deoarece mai iau și dobindă... la viitoarea piesă.

PUIU: Dacă vei mai scrie-o..

BARMANUL: Cine a băut va mai bea, etc., etc.

PUIU: La revedere, napolitanule și vinzare bună...

ANUȚA: Bună seara...

BARMANUL: Buona sera, signorina...

PUIU și ANUȚA: *(es prin dreapta, strins lipiți unul de altul, indrăgostiți, cu sticla de cointreau sub braț. Radio atacă un nou șlagăr)*.

BARMANUL *(se uită lung, pe urma lor)*: Hm! De aici ese una nuova dramoletta... certamente. *(Dă o drojdie pe git)*.

(Cortina).

TABLOUL 2.

(La Puiu acasă. Apartament mic, intim, la etaj. Divan, masă de scris, multe portrete, un cămin cu focul aprins. In fund, un geamlic nins, prin care licăresc luminile orașului. Intr'un colț, atirnă de un cui, un kimono multicolor ce parcă însuflețește acest cuib singuratec. Pe birou, lingă portretul Anuței, citeva flori intr'o glastră. La dreapta, ușă spre dormitor, la stinga, ușă spre scara de eșire. Noapte. Lumină discret filtrată prin abat-jour. Masa e trasă lingă sobă și divanul pe care Puiu, in pijama, stă intins și fumează, cu privirea urmărind visător, rotocoalele de fum... Focul arde.

Pe masă: desordine. Pahare, sticle golite, cești de cafea, scrumieră cu țigări fumate. Ușa spre dormitor e deschisă. La inceputul scenei, glasul Anuței se aude din dormitor.

PUIU *(după o oarecare pauză)*: Ce faci acolo? *(Nici un răspuns)*. Dansezi admirabil, dar acum îmbracă-te... Bacantele pot răci, iarna... *(tăcere)*. Nu răspunzi? *(deodată se aude patefonul. E o melodie maghiară, elegiacă, nostalgică. E surprins)*. De unde știi cintecul ăsta?

ANUȚA: Iți place?

PUIU: Mult.

ANUȚA: Știu.

PUIU: De unde?

ANUȚA: Ce-ți aduce aminte? *(pauză lungă)*. Nu răspunzi? Atunci să-ți spun eu: un sanatoriu alb, fulgi de zăpadă, un felinar, un amorez disperat căutindu-și iubita...

PUIU *(tresare, se ridică. Fuge la ușa din dreapta unde se lovește de Anuța care i se aruncă de git)*.

ANUȚA: Tabloul intîi al ultimei tale piese... Este?

PUIU *(dă din cap, plăcut impresionat)*: Ai fost?

ANUȚA: Probabil... *(se uită în ochii lui)*. Așa vei face și cu mine.

PUIU: Ce-ți trece prin...

ANUȚA: Sst! Știu eu ce spun... *(deodată îl sărută, îl mușcă)*. Dar eu nu vreau să-ți furnizez material literar... Nu vreau! Nu vreau! Mă înțelegi? Dacă îmi vei descrie viața mea vreodată, îți scot ochii.

PUIU *(ride, o sărută)*: Ești adorabilă.

ANUȚA *(ia o fotografie pe care vrea s'o arunce în foc)*.

PUIU *(o cuprinde în brațe. Se dă o luptă mută. Ii ia portretul)*.

ANUȚA: Ascunde-l repede! Să nu-l mai văd!

PUIU *(ascunde portretul intr'un sertar)*.

ANUȚA: Acolo, cu toate scrisorile și amintirile. Acolo, în fundul sertarului colbuit, după ce domnul autor se va fi inspirat...

PUIU *(dojenitor)*: Anuțo!

ANUȚA: Lasă, lasă, că vă știu eu... *(se așează pe divan. Capul îi cade între mîini, alintat. Suspină)*.

PUIU *(se așează alături de ea: îi cuprinde capul intre mîini, o privește lung, un sărut pătimaș le contopește buzele. După citeva clipe, pe un ton de o sinceră spontaneitate)*: Da. E ceva adevărat in tot ce spui tu. Și pentru prima oară îmi dau seama că e ingrozitor. Da, da. Așa am făcut mereu. Sau așa s'a intimplat. Acum însă mi se pare că s'a terminat... Sunt sătul de literatură, de teatru, de aplauze, de critici, de tot, de tot... Nu vreau să-ți declar impresii exagerate, dar simt ceva, pentru prima oară ceva... Sunt numai 8 zile de cind ne cunoaștem. Totul pare ticluit de o mină nevăzută, mistică... Pe locul unde ne-am intilnit niciodată nu am stat sub un felinar, un ceas în ploae ca să aștept un cabotin de care nici nu aveam nevoe... Acum înțeleg ce așteptam... Ai trecut grăbită... Actorul te-a prezentat, a dispărut... Te-am cuprins de mină, am rămas cu ochii fixați asupra ta și nu știu de ce nu ți-am putut da drumul... Un tramvai care coin-

cidea cu o maşină goală şi în zece minute ai fost la mine, aici... Trei ani voiajasem plictisit, tînjind după o pasiune şi tu în cinci minute...

ANUŢA: Şi tot aşa, într'o zi, în cinci minute vei simţi că nu te mai interesez...

PUIU: Nu cred... De astădată, nu ştiu ce glas îmi şopteşte că va dura, va dura mult... Inchei zece ani de aventuri. Toate genurile, toate culorile. Dar pentru prima oară oprese pe cineva ca să împartă alături de mine puţinul pe care îl am... Simt nevoia să protejez. E ceva nou. Şi pentru prima oară nu vreau să-mi jertfesc fericirea acestui care moloch care se numeşte arta. Am obosit. Ajunge. Vreau să trăesc simplu, omeneşte. Fără drame şi fără complicaţii. Uitat de toţi. Numai noi doi, ca doi exilaţi într'o isbă siberiană, troeniţi de iarnă şi de uitare...

ANUŢA: Să te cred?

PUIU: Uită-te în ochii mei!

ANUŢA: Atîţi ochi m'au înşelat, dar tu, nu... Tu nu trebue!... *(îşi anină fruntea de pieptul lui, plînge).*

PUIU: Anuţo!

ANUŢA: Lasă-mă aşa, pe pieptul tău... De-ai şti că nu te am decît pe tine, pe tine...

PUIU: Mai ai părinţi...

ANUŢA: Mi-e dor de biata mama. Dar tata? Un beţiv care de la 15 ani mă bătea, nu-mi cumpăra un ciorap, îmi striga să-mi cîştig singură, căci sînt mare... De-aceea sînt azi aici.

PUIU: Spune-mi tot. Vreau să ştiu cît mai mult.

ANUŢA: Vei fi desgustat.

PUIU: Voi suferi, dar te voi iubi mai mult.

ANUŢA: La 16 ani, pe o zi cu furtună, m'am refugiat în casa unei brute... Un militar... M'a adormit. Rezultatul: dela primul contact cu dragostea m'am îmbolnăvit. De frica tatei am stat o lună zăvorită în casă. Ai văzut rana de la picior. M'a rănit tata cu revolverul.

PUIU: Da. — Mai departe.

ANUŢA: Apoi am fost institutoare la ţară, apoi asistentă la o farmacie. Băiatul farmacistulu, un grec frumos, s'a îndrăgostit de mine. Vroia să mă ia de nevastă. Părinţii s'au opus.L'au închis în casă şi pe mine m'au expediat. Băiatul mai e şi azi într'un ospiciu...

PUIU: Femeie fatală!

ANUŢA: Pe dracu!! Ha-ha!

PUIU: Apoi ai venit în capitală?

ANUŢA: Apoi a fost Jean. A durat 2 ani. Aceeaşi poveste. Intr'o zi am fugit cu bunica mea în capitală. Un actor celebru m'a recomandat şi am intrat în balet.

PUIU: Unde ai făcut o sumedenie de prostii.

ANUŢA: Cine ţi-a spus?

PUIU: N'am vorbit despre tine cu nimeni.

(Pauză).

ANUŢA *(brusc):* Fratele tău e în turneu?

PUIU: De ce? *(pauză).* A, da... Ia stai puţin! Trebue să-l cunoşti. Nu era el acum doi ani junele-comic al teatrului la care dansai tu?

ANUŢA: Abia alaltăeri cînd i-am văzut fotografia, am aflat că ţi-e frate. Mi-era foarte simpatic.

PUIU: Deci, îl cunoşti?

ANUŢA: Dacă am jucat o vară alături de el! Are mult talent! Intotdeauna îi admiram jocul.

PUIU: Numai atît?

ANUŢA: Dar ce crezi?

PUIU:Ştiu şi eu — ... cîte se mai întîmplă în lumea asta a culiselor.

ANUŢA: In definitiv, ce-ţi pasă! Trecutul...

PUIU: Trecutul, trecutul, dar asta nu!! Să fim bine înţeleşi.

ANUŢA: Ei, şi ce ar fi să fi fost ceva?

PUIU: Oricît te-aş iubi, ne-am despărţi imediat şi pentru totdeauna!

ANUŢA: Dar e absurd!

PUIU: Absurd, neabsurd... *(fără să-şi dea seama îi strînge braţele).* Vorbeşte!!

ANUŢA! Au! Lasă-mă!

PUIU: Iartă-mă!

ANUŢA *(în care se dă o luptă serioasă).* Unde e acum?

PUIU: In turneu.

ANUŢA: Pentru mult timp?

PUIU: Pentru două, trei luni. Dar ce importanţă au aceste informaţiuni? *(acelaş joc).* Vorbeşte!

ANUŢA: Cînd îl vei vedea să-i spui să-şi amintească de odăiţa cu abat-jour verde...

PUIU: Cum?! *(o strînge brutal, de braţe).*

ANUŢA: Sunt o laşă. *(lacrimi se preling pe obrazu-i de ceară).*

PUIU: Orice ar fi, spune-mi adevărul! Trebue să ştiu!!

ANUŢA: Uite-l cum se chinuieşte! Nu pot să te văd aşa! Prostuţule! Am glumit! Cum îţi închipui că aş fi...

PUIU: Tocmai! Trebuia să mă ocoleşti!

ANUŢA: Să nu mai vorbim despre aceste prostii. N'am vorbit decît o dată sau de două ori cu fratele tău. Pe vremea aceea trăiam cu'n inginer.

PUIU: Şi cu mai cine?

ANUŢA: Cu nimeni. Sunt mai cuminte decît mă crezi! Şi chiar de aşi fi trăit cu o sută, să ştii că nici unul încă nu mi s'a potrivit cum mi te potriveşti tu, nici unul nu mi-a spus atît cît îmi spui tu, şi orice s'ar întîmpla nu voi lăsa să mi te fure nimeni! *(îl trînteşte pe divan, îl muşcă).*

PUIU: E curios. Mi se 'ntîmplă acelaş lucru! Nu ştiu... aventuri. Actriţe celebre, femei de litere! Erau mai bine decît mine? Da? *(îl bate cu pumnii ei mici şi tari).*

PUIU *(se fereşte):* Stai — stai! Eşti nebună.

ANUŢA: Nebună — nebună, — da! N'ai să mai vorbeşti cu nimeni. Să-ţi bagi toate portretele în cufăr!

PUIU: Dar astea sunt piese de arhivă, motive, modele...

ANUŢA: Binee... Imi voi scoate şi eu dela cutie toţi amanţii să-i înşir pe perete...

PUIU: Ha-ha-ha!

ANUŢA: Nu rîde! Vreau să fii numai al meu!

PUIU: Nu trebue să vrei! Sunt *(o sărută, i se uită în ochi).* Eşti fericită?

ANUŢA *(o podideşte plînsul).*

PUIU *(îi mîngîie părul):* Fetiţa mea!

(Pauză lungă).

ANUŢA *(se ridică brusc. Işi şterge ochii. Se aşează la birou, scoate o fotografie din poşetă, scrie ceva, i-o dă lui Puiu).*

PUIU *(intrigat):* Ce faci?

ANUȚA: Ca să-ți aduci aminte... *(trece în camera alăturată).*
PUIU *(singur)*: Anuțo !
ANUȚA: Te rog, nu intra! Numai un moment!
PUIU *(contemplă portretul ei)*: Ascultă, vreau să te întreb ceva. Nu-i aceasta o reproducere după un tablou expus la Salonul Oficial ?
ANUȚA: Ai ghicit!
PUIU: Și cum îl intitulase pictorul ?
ANUȚA: Cochetărie !
PUIU: Extraordinar! *(încet)*. Acelaș diagnostic!

(Pauză. Puiu fumează, gândește)

ANUȚA *(intră. E îmbrăcată).*
PUIU *(tresare)*: Pleci ?
ANUȚA: Da.
PUIU: De ce ?
ANUȚA: Poate că acum e mai bine. — Mai tîrziu mi-e teamă că vei regreta. *(ia kimonoul din cui).*
PUIU *(îi oprește brațul)*: Mi-l iei și pe el ? Mi s'ar părea că rămîn singur, foarte singur... singur ca niciodată... *(glasul e înlăcrimat). (Ușa se deschide).*
BĂTRÎNA *(intră: menajeră cu păr alb și multă bunătate în priviri).*
PUIU: Nu te-ai culcat încă, bătrînico?
BĂTRÎNA: Poate că mai aveți nevoe de ceva.
PUIU: N'avem nevoe de nimic.
ANUȚA: Ba da, o mașină.
BĂTRÎNA: Duduia vrea să plece ? Dar e un vifor afară !...
PUIU *(luîndu-i kimonoul și agățîndu-l în cui)*: Ei, vezi! Nu-i așa, bătrîno, că vrei să rămîie? Deacum încolo ai să pui două tacîmuri la masă... Tot te plîngi că n'ai pentru cine găti. Ei, vezi cum se bucură ? Vrei să-i strici bucuria, Anuțo ? — Așa, s'a făcut ! Bună seara, bătrîno, somn ușor ! Mîine de dimineață vei avea timp să deretecí prin casă... cu noua gospodină.
BĂTRÎNA *(zîmbește. Ese)*. Noapte bună.
ANUȚA: Dacă ții atît de mult... *(își lasă capul pe pieptul lui).*
PUIU *(o sărută lung, în timp ce cu o mînă îi scoate pălăria și o aruncă pe divan).*

CORTINA

TREI ZILE LA FIUL SAU

I O S I P K O Z A R A C*)

Au trecut cinci ani fără ca fiul său Ivan să vie să-l vadă. Altă dată îi făcea cîte o vizită pe an sau, cel puțin, la doi ani odată; acum trecuseră cinci ani fără să vie.

Nu că ar fi roșit de bătrînul său tată, cizmar într'un sătuleț pierdut din Slovenia, — ferească Dumnezeu! — (în privința aceasta bătrînul n'a avut nici o clipă de îndoială, dar erau treburile care nu-i lăsau răgaz nici zi nici noapte și — care-l împiedicau să vină să petreacă cîtva timp la casa părintească. La drept vorbind, bătrînul nu prea înțelegea ce înseamnă aceste afaceri nesfîrșite, el mai ales, care era de părere că omul comandă treburilor, iar nu treburile omului. In cele din urmă, fiul își făcu puțin timp ca să vină la tatăl său pentru un ceas sau două, numai pentru ca să-l ia cu sine, să petreacă vreo zece zile la el acasă, în orașul P. și să-i dea prilejul să-i vadă soția și copila, care nu fusese niciodată în sătucul acela pierdut...

Se urcară în tren, într'un compartiment de clasa I. Bătrînul se așeză pe canapeaua moale și-și privi fiul și toate cele ce-l înconjurau. Era copleșit de atîtea lucruri noui și nucele ce-l înconjurau. Nu știa ce să privească mai întîi: trenul acela și mai revenea. Nu știa ce să privească mai întîi: trenul acela îndrăcit în care se urca pentru prima oară, lumea aceea care forfotea intrînd și eșind grăbită sau pe fiul său care, deși numai cu douzeci de ani mai tînăr de cît el, bătrîn de șaptezeci de ani, începuse să cărunțească pe ici pe colo. Aceasta nu putea să-i intre cu nici un preț în cap: afacerile să-ți mearg bine, să fii înstărit, să trăești în largul tău fără să fii frămîntat de grija zilei de mîine și totuși să încărunțești, să fii gîndurat și preocupat. Era ceva de neînțeles pentru bătrînul tată, și sentimentul, dureros aproape, care-l cuprinsese cînd

* Vocația sa literară s'a trezit pe cînd era la Viena pentru studii. Slovenia unde-și petrece apoi toată viața ca forestier, îi furnizează temele și tipurile pe care le interpretează, luînd ca model pe Tourghenief în romanele și nuvele sale unde, spune el, „totul a fost văzut, trăit, unde totul este adevăr curat". Singura parte de invenție pe care o revendică este legătura care unește imaginele, care leagă personagiile între ele. De fapt, el aduce mult mai mult: poezia dragostei lui nemărginite pentru Slovenia, preocupările sale economice și sociale, idealul său de viață și de fericire. Dar ce este mai bun în opera sa, sunt nuvelele în care se mulțumește să fie ilustratorul vieții simple, analistul exact și cîteodată crud al sufletelor primitive.

ieșise din curtea casei sale și, în trăsură alături de fiul său părăsise satul, ca și cum l-ar fi părăsit pentru totdeauna, acest sentiment nu făcu decît să crească văzînd toată lumea aceasta necunoscută, acest fel de necunoscut de a trăi. Călătoreau de cinci ceasuri deja; se înoptase bine cînd trebuiră să coboare la o gară și să aștepte o jumătate de oră un tren care venea din altă direcție și care să-i ducă mai departe.

— Ia spune, ce-ai vrea să mănînci? Mie mi-e foame... zise băiatul.

— Domnul fie cu tine, dar cine a mai văzut să mănînci noaptea, răspunse tatăl.

— Ah! Așa-i! zîmbi fiul. E ușor însă de spus pentru tine, care mănînci cînd vrei pe cînd eu o fac cînd pot. Totuși, dacă nu vrei să mănînci ceva, ia cel puțin un ceai ca să te încălzești.

Și, pe cînd avocatul — fiul său — mînca un beefsteak aproape crud, bătrînul se crucea de uimire și tremurînd aproape de somn, la fiecare mișcare a fiului său se scula și-l urmărea de frică să nu rămînă singur în urma lui.

Către miezul nopții ajunseră în sfîrșit la P. La gară îi aștepta trăsura avocatului și nici nu se urcase bine, cînd cei doi cai mari, negri, porniră în trap și-i duseră în oraș, pe străzile asfaltate.

Era cît se poate de mulțumit că ajunseseră acasă, socotind că poate să se liniștească și să-și potolească gîndurile neplăcute. Se înșela însă. Camera unde-l condusese fiul său era atît de sclipitoare că nu îndrăznea nici să se așeze nici să umble. Covoarele multicolore, fotoliurile joase tapisate cu mătase, patul alb ca zăpada și plapoma de mătase albastră, totul îl intimida, totul îi părea așa de măreț, atît de mai presus decît el încît îi părea că are să le murdărească atingîndu-se numai de ele. Am să mă duc la băiatul meu, își spunea el, și am să-l rog să-mi dea o odae cu un pat cum am eu acasă la mine, — dar nu știa încotro să meargă: în cameră erau trei uși și nu putea să-și amintească prin care dintre ele intrase. In cele din urmă trebui să se culce căci ochii i se lipeau de somn. N'avea încotro; luă de pe pat perina și plapoma și făcîndu-și perină din hainele de pe el, se culcă. Cu toate că pica de somn, dormi cu mare greutate și cînd se trezi, soarele era de mult, sus pe cer.

Fiul său nu mai era acasă; plecase la ora șase de dimineață cu trenul și urma să se întoarcă la prînz. Nora sa, îmbrăcată într'un capot de casă foarte elegant și cu o bonețică pe părul blond, bogat, îl conduse în sufragerie și-i puse înaintea sa ceai, cafea, șuncă, unt, pîine și cozonac, îmboldindu-l să mănînce. Bătrînul își turnă cafea, ca și acasă la el, dar nu-i

fu pe gust, aroma cafelei era prea delicată pentru el, iar ceașca prea îngustă și incomodă. Doamne ! ce plăcut e să bei cafeaua acasă la tine, într'o cană din acelea în care poți să fărimi dintr'odată trei felii de pîne și să le mănînci cu lingura de cositor ! Boierii ăștia nu știu ce e bun... Nora sa era o persoană foarte drăgălașă, care-i vorbea de toate și de toți, se plîngeau de cheltuelile enorme pe cari trebuiau să le facă, cu toată economia ei.

Bătrînul întrebă brusc dacă nepoțica sa se sculase și dacă poate să o vadă. Imposibil! Vikița, îndată după bae, plecase la plimbare; după aceia urma să vie profesorul de piano, apoi va trebui să facă franceza cu guvernanta ei și tocmai după masă va putea sta puțin timp cu bunicul ei. Deci și ea, o copilă de șase ani, nu mai avea timp, întocmai ca și tatăl său.

Intr'acestea nora sa își luă rămas bun de la el și, de la fereastră, îi arătă grădina vastă unde putea să-și petreacă vremea pînă la ora mesei, apoi se depărtă într'un foșnet de mătăsuri. Cu toate atențiile acestea și drăgălășeniile ei, bătrînul se simțea stingherit, nu era în largul său. Se plimbă prin grădină, minunat de rondurile măestre unde florile multicolore brodau numele nurorei și nepoțelei sale; se oprea în fața pomilor fructiferi scunzi, aninați unul de altul de-alungul zidurilor, în fața serei unde, din Iunie, vedeai pepeni copți; toate îl minunau, — dar pentru el, grădinița sa cu o singură cărare, smălțuită ici colo de ceapa și usturoiul sădit de el, era mult mai plăcută de cît toate frumusețile astea cari păreau amorțite, fără viață.

Către amiază fiul său se reîntoarse și ca să-i fie pe plac, veni cu mașina, căci altfel sosea cu o oră mai tîrziu. Ii era foame și voi să se așeze la masă numai decît, dar soția sa îl anunță că venise să-i facă vizită, în lipsă, un consilier al guvernului, din provincie care urma să plece îndată cu trenul de două. Fură nevoiți să întîrzie cu masa, să-și facă puțin toaleta, să se schimbe și să meargă să întoarcă vizita consilierului. Se făcuse ceasul unu. Din considerație pentru bătrîn se porunci ca masa să fie servită, cînd veni un ușier de la Tribunal să anunțe că domnul avocat se va întoarce la masă însoțit de consilier și deci să pregătească o masă mai bună. Intr'acestea, bătrînul se distra cu nepoțica. Copila aceastà îndrăsneață cu părul de aur și mîini albe delicate, cu obrajii palizi și fragezi îi părea mai curînd o păpușe decît o făptură însuflețită.

Fetița îi arătă întîi cărțile, apoi jucăriile în urmă îl chemă să-i arate pe hartă unde este Viena și Zagreb. El n'avea nici măcar idee de hartă.

— Și cum, tu nu știi asta ? Oh !...: Dar unde suntem, știi?

Nici asta ! Iată, P. este aici, și, luind degetul bătrinului îl arătă unde este P. Tu nu știi nici ce se invață la școala de copii... Ai fost un școlar leneș, pe semne... Acum așează-te colea lingă mine, să văd dacă știi să citești.

Bătrinul roșea de rușine, cum nu roșise niciodată în viața lui. Ca și cum s'ar fi găsit în puterea unui uriaș, el se plecă supus deasupra cărței de franceză, deschisă.

— Citește aici, îi porunci fetița.

Și bătrinul prinse a citi, literă după literă.

— „J'ai un livre et une plume..."

— Dar, bunicuțule, tu ești un prost, nu se citește așa, ci „je eng livr..." La ce școală ai învățat de nu știi să citești... Atunci spune-mi ce știi; știi cel puțin să scrii și să numeri?

— Știu, răspunde bătrinul, destul de stingherit.

— Spune-mi: mama ta cumpără zece mere și primește șapte dela mătușa; din merele astea tu mănînci două, mama ta unu, și dai două unei vecine — cite îți mai rămin ?

Socoteli așa de incilcite, bătrînul nu mai făcuse niciodată și nici nu putuse urmări cu atenție numerile în ordinea în care fuseseră spuse și nici să le adune.

— Nici asta nu știi ? Da' ce știi atunci ?

In acelaș moment se auzi glasul avocatului în odaia de alături și Vikița se îndreptă către ușă strigind:

— Papă, papă ! Bunicul nu știe absolut nimic, nici să scrie, nici să numere, nici să citească, dar știi, ceiace se poate spune nimic...

După aceia însă, apucă pe bunic de mînă și îl consolă, spunîndu-i că-l va învăța toate acestea ca, dacă are să stea trei zile la ei...

Consilierul, subprefectul și ceilalți domni se purtară față de bătrîn cu tot respectul cuvenit vîrstei sale, ceia ce-l făcu să capete puțin curaj — oamenii din satul său nu-i făceau atîtea onoruri, — dar cu toată această pretinsă indrăzneală și cu tot belșugul dela masă, la sfîrșitul ospățului, el se sculă tot flămînd căci așteptase zadarnic, idealul său, carne de vacă cu sos de hrean. Degeaba îi serviră ei tot felul de delicatese, căci era de ajuns să privească cum mănîncă ceilalți fripturile aproape crude și sosurile grele, pentru ca să i se aplece.

Mosafirii stătură pînă la ceasurile șapte, bînd cînd vin, cind cafea și licheoruri, și apoi plecară să cineze la subprefect.

După plecarea lor își procură un codru de piine, îl sără, îl mîncă și la ceasurile opt se duse să se culce. Se simțea de acum ceva mai la largul său: se culcă pe perină, se învăli cu plapoma de mătase și în fundul inimei îi părea rău că în

ajun își mototolise hainele, rîndul acesta de haine, albastre, pe cari de douăzeci de ani le poartă la Paște, la Crăciun și în zilele de mare sărbătoare. Dormi bine și se sculă dis de dimineață, ca acasă la el. Fiul său se sculase înaintea sa, își luase pe nemîncate un pahar de apă minerală pentru stomac și se dusese să se plimbe.

Bătrînul străbătu grădina în lung și în lat, o examină pe toată și sfîrși prin a se plictisi: venise pentru fiul său și deabia dacă-l văzuse, necum să stea de vorbă cu el. Dorința aceasta îl făcu să se îndrepte spre birou.

— Ei bine, cum ai dormit? Te plictisești? Hai, stai colea, am să termin îndată și ieșim să ne plimbăm puțin împreună.

Bătrînul se așeză pe scaun și așteptă. In birou era un secretar și trei dactilografe. Un client ieșea și altul intra: trebuia să discute cu fiecare dintre ei, să-i asculte, să le dea sfaturi. Deabia îi rămînea vreme să citească asta, să semneze cealaltă, să fixeze programul deplasărilor pe săptămîna următoare... Acest program fusese stabilit de către secretar. A doua zi, Luni, avea două audiențe, una le P. de care se va ocupa secretarul, iar cealaltă la R. unde va trebui să meargă în persoană cu trenul de dimineață; va termina acolo la ora unsprezece, apoi se va duce cu mașina în satul B. pentru un secvestru care se va termina după masă; cu trenul de noapte se va duce la o audiență la B. și la miezul nopții va trece prin P.; secretarul îl va aștepta la gară unde-i va aduce hîrtiile mai însemnate sosite în timpul zilei. Dela B., a treia zi, Miercuri, se va reintoarce, dar fără să se oprească, căci va trebui să meargă repede, direct la Zagreb, cu delegația municipală care-l va ajunge acolo pentru ca să negocieze un împrumut sortit construcției cazărmei proectată de oraș pentru miliție. La reîntoarcerea dela Zagreb, audiență la N. care se va termina la amiază și la ceasurile trei se va înapoia în orașul său pentru a putea lua parte la ședința Consiliului Municipal. A doua zi, Sîmbătă, adunare a Consiliului general: în ziua aceia nu va putea lipsi, căci vrea să depuie un proect pentru canalizare. Cînd totul fu aranjat pînă în amănunt, veni un servitor dela biroul Casei de Depuneri cu o convocare: Vineri, Consiliul de administrație are o adunare la care trebue să ia parte în calitatea sa de avocat al Consiliului. Deabia eșise acesta, cînd sosi un alt trimis: Joi înmînarea solemnă a drapelului pompierilor al căror președinte de onoare este. Trebuia acum modificat întreg programul stabilit pentru a putea introduce aceste două puncte. Reușiră în sfîrșit să combine un program și cînd totul fu gata, bătu ceasul unu. Numai ascultînd, bătrînul se obosise și capul îi zvicnea ca și cum era acela care îngrămădise toate acele au-

diențe, toate acele ședințe, toate acele voiajuri, de zi și de noapte, cu trenul sau mașina.

In tot timpul prînzului, se uita la fiul său cu o privire compătimitoare. Cele ce auzise dimineața la birou nu puteau să-i intre în cap. Se uita la fiul său cu o adevărată milă dar și cu un sentiment de uimire în acelaș timp.

După ce mîncară, tatăl și fiul rămaseră singuri la masă; avocatul părea că-și dă seama de tulburarea în care se afla tatăl său.

— Ia spune-mi, te rog, are să fie cu adevărat așa cum ați hotărît azi dimineață... întrebă bătrînul.

— Dar ce crezi tu ?

— Serios, socotești să treci de azi pe mîine dintr'un colț al lumei la celalt ? Și este din nevoie sau ești silit ?

— Și una și alta, dragul meu. Știi tu cît îmi trebue mie pe an ? Nouă mii de florini !

— Numai pentru noi trei !... Și știi tu ce'nsemnează asta? Fiecare ceas, fie că dorm, că voiajez sau șed jos, trebue să ciștig un fiorin. Ai văzut cită lume am de hrănit ? Secretarul, dactilografele, grădinarul, pianistul, — zece cu totul ; toată lumea asta vrea să fie plătită la întîi ale lunei.

— Dar eu... rosti bătrînul cu frică.

— Pentru tine e foarte ușor... Gindește-te că în fiecare lună, eu trebue să plătesc aproape trei sute de florini și de cele mai multe ori nu am un gologan în cassă.

Ochii bătrînului se umeziră.

— Și parvii ?

— Trebuie !

— N'ai putea să dai drumul la toți, grădinar, vizitiu, franțuzoaică și profesor, — ce-ar fi ?

— Nu pot... Ceiace e pentru tine Marijan Grgurov care-ți procură lemne și-ți aduce pielea dela Osijek, sunt pentru mine aceștia zece.

— Astă n'o înțeleg...

— Nici eu n'o pricepeam altădată, dar acum înțeleg : e ceiace-mi impune societatea, situația mea, secolul în care trăim.

— Ce-o să ajungă astfel copilul tău ? Nu ți-e teamă că ai să-l ucizi în felul acesta ? Mie mi se pare că ea nici nu știe că e încă un copil... E poate rușinos, dar iți mărturisesc — eu, la vîrsta mea, și nu știu să mă port și să judec ca fetița asta de șapte ani. Nu-ți pare rău că o chinuești astfel de dimineață pînă seara ?

— In ziua de azi e necesar; trebue ținut socoteală de un lucru: dacă eu nu pot să-i las nimic, dacă ea nu se mărită, — va trebui, nu, să-și ciștige singură existența ?

— Tu te și gîndești la asta ? Și eu, ce ți-am lăsat ție ?

— Nimic... și așa, cum vezi, eu trebue...

Bătrînul rămase uimit; el nu-și închipuise că conversația lor va lua intorsătura asta. Pînă atunci el se considera că își făcuse din plin datoria: fiul său era un om desăvîrșit, cu stare, avocat; acum află că el nu i-a lăsat nimic, ba ceva mai mult, că fiul său e acela care-l întreține. Intre aceste două puncte de vedere — cel vechi și cel nou — el se simțea copleșit, fără să-și dea seama care din doi avea dreptate, el sau fiul său.

— Știu. Toate astea sunt lucruri de neînțeles pentru tine; din sătucul tău tu nu poți vedea spiritul care animă lumea în ziua de astăzi — și fii fericit că nu o știi. De cite ori nu am găsit eu searbăd banul, și ceeace mănînc, și viața; de cite ori nu aș fi dorit să viu lingă tine, să dorm în odăița aceia mică și să nu văd din lume decît cei patru pereți ai ei! Tu nu-ți poți închipui cită pace și fericire e să te poți ocupa de ceeace ai să mănînci mîine; aș fi renunțat la totul ca să mai pot cina cu tine, dintr'o strachină, salada de fasole și ciorba de usturoi... Acuma nu mai pot, cu toată dorința mea, n'aș mai putea-o face, căci nici limba mea, nici stomacul și nici nervii n'ar mai fi în stare. Ai văzut, și eu sunt îngrijorat pentru pîinea de toate zilele, dar în timp ce tu, în timpul iernii iți împarți ceiace a crescut în grădina ta, cultivat și îngrijit de mîna ta, pe care l-ai văzut cum răsare și cum se coace, — eu trebue să culeg de ici de colo, bucuria sau durerea altora... Toate astea, sunt urîte, îngrozitoare pentru tine, iar pentru mine e o fericire că n'am timp să mă gîndesc la ele. După cum vezi, eu nu trăiesc astăzi ziua de azi, ci o săptămînă, o lună, un an mai înainte: pentru mine nu există Luni sau Marți ci ziua pe care am fixat-o acum o săptămînă, acum o lună sau un an... Trebue să primesc o telegramă dela nevasta mea pentru ca să-mi amintesc că sunt însurat; trebue să cumpăr jucării la Zagreb pentru ca să știu că am un copil. Tu iți cerți femeia, iți bați copilul, dar tocmai din pricina asta, îndată ce ți-a trecut mînia, îi iubești și mai mult, — eu nu pot face asta; ar fi împotriva regulelor bunei societăți ; trebue să fiu mereu bine dispus și surîzător, să nu refuz nimic, să nu supăr pe nimeni și cu atît mai puțin să știu ce înseamnă o jignire. Nu trebue să fiu nici rece nici cald, nici opărit nici fript, ci așa cum mă vrea lumea.

Bătrînul, cu toate că nu înțelesese tot ceia ce-i spunea fiul său, privea cu și mai multă milă.

Erau ceasurile opt și soția avocatului nu se întorsese încă; lua parte la o adunare a societății femenine care întocmea programul pentru serbarea ce se organiza de Sf. Ana.

Mica Vikița era tare înfometată și bătrînul, obișnuit cu regula lui de viață, simțea că ar fi o oră de cină. Trebuia însă să se aștepte reintoarcerea doamnei.

— Așteptați sau nu, după cum vă este voia, eu nu mai pot să rabd, zise bătrînul, și ronțăind o bucată de pîine cu unt, se duse să se culce. Ațipit, în pat, începură să se înșiruie, cînd în vis și cînd aevea, gîndurile și impresiile pe care le încercase în acele ultime zile; și după ce evenimentele recente, neplăcute se orînduiră, viața-i lină de fiece zi, îi răsare în minte.

Așezat pe scăunelu-i de cizmar, el își fumează luleaua și, atent, întoarce și cercetează, trecînd-o dintr'o mînă într'alta, o cizmă ruptă; sunt două zile de cînd o tot întoarce și pe o parte și pe alta și nu știe ce să decidă, dacă să o cirpească numai sau să o încăputeze. Intr'acestea sună și ceasurile șase! După o veche deprindere, la ora aceia trebue să se scoale puțin, să mai se uite prin curte și prin grădină și apoi să pună la cale, cu baba lui, cina...

— Astăzi, bunică, nu-i de glumit cu masa... cizma asta a lui Vrbnac mi-a dat de lucru ca un drac...

Și bătrîna, îmbrăcată și înfășuată la fel, vara ca și iarna, amesteca supa cu făină, care-și împrăștia aroma prin toată casa; bătrînul se așeza iar pe scăunelul de lucru, sculîndu-se la fiece clipă. Nu mai avea lucru serios! Ca să-și treacă vremea, el lua și se uita pentru a suta oară la ghetele ce-i fuseseră aduse pentru cirpit în timpul carnavalului, întorcea pe amîndouă fețile niște petice de piele nouă și o fărîmă de talpă. Dintr'odată își amintește că peste o lună este Sf. Ilie și că va trebui să meargă la Osijek după piele, și grăbit, ia calendarul din perete, îl cercetează de mai multe ori pînă să găsească luna Iulie — și, mare nenorocire! — deabia mai e o lună pînă la sfîrșitul lui Iulie. Din fericire, bine că și-a adus aminte! Trebue să-i poruncească de-acum lui Marijan Grgurov.

— Hei, hei! Marijan, mă prind c'ai și uitat!

— Despre ce e vorba, meștere?

— Vezi c'am ghicit! Unde ți-e capul, Marijan? Ce, nu știi că peste o lună este Sfîntul Ilie?

— Ah! Ah! aveți dreptate, meștere! Al naibii timp, ce repede trece... Par'că ieri fuserăm la Osijek!

— Așa este, dar calendarul nu minte, dragă Marijan, așa că pregătește trăsura, bagă de seamă ca oiștea să fie în bună regulă și, cu voia lui Dumnezeu, de azi în patru săptămîni exact, mergem la Osijek.

Și de atunci, Marijan vine în fiecare săptămînă la meșter și discută și pun la cale, asigurîndu-se unul pe celalt că

nici cu o zi mai tîrziu nici cu una mai de vreme, ci chiar de Sfîntul Ilie se vor duce la Osijek. Săptămîna patra însă, Marijan oarecum încurcat, adaogă: — Numai de n'ar ploua, meștere!

— Obiceiul, cam așa este, Marijan, dar trebue să fii nebun ca s'o pornești pe ploaie la Osijek.

Sosește și Sfîntul Ilie, și, după cum dorea bătrînul, nici un nor pe cer, necum ploaie; cu ajutorul lui Dumnezeu, se duc la Osijek și se întorc cu provizii de piele.

Iar acum, conversația de seară! Intîi, ce mai e prin satul ăsta, și prin celalt și apoi la Osijek.

In fața casei cizmarului, seara, este adunare. Dumnezeu știe de cînd! Acolo, într'un chip simplu și nevinovat, se trec prin ciur tot și toate pînă ce într'un tîrziu, meșterul se scoală după scăunel și rostește:

— De-acum e de prisos, oameni buni! Sunt ceasurile nouă, deci la culcare!

— Ai dreptate, meștere! Ceasurile nouă! La culcare!

Se scoală cu toții atunci, și fiecare se duce acasă, cu gîndul de a se întîlni din nou mîine pentru ca să reia, pentru a suta oară, conversația întreruptă, asupra aceluiași subiect, astăzi ca și eri, ca și mîine și poimîine...

După un astfel de vis, bătrînul nu mai putea rămîne încă la fiul său; sentimentul de curiozitate și noutate care-l adusese acolo se risipise repede, ca o ceață în fața evocării vieții sale de o zi, din sătucul său. Un zîmbet i se așternu în suflet cînd se hotărî să plece, cu orice chip, în ziua aceia, fără răgaz, drept acasă. Reînsuflețit de gîndul acesta, fără înconjur, el îl împărtăși fiului său.

— Am să îmbătrînesc înainte de vreme dacă mai rămîn o zi aici. Viața asta nu-i pentru noi, oameni bătrîni; noi suntem deprinși să trăim încet, nu în grabă ca tine. Ce viață e asta, dacă nici nu știi cînd e noapte! Nu-mi mai amintesc cînd am plîns pentru ultima oară, dar acum ar trebui să plîng, să plîng viața ta vrednică de plîns, la care, de douătrei zile sunt martor... și eu care-mi închipuiam că tu ești boier mare, că ești fericit! Iartă-mă că te-am împins să înveți; poate că sunt mai vinovat decît tine. Dacă ai fi rămas acasă, ar fi fost mai bine... Și știi, n'aș vrea să te mîhnesc, dar m'am gîndit că e mai bine să nu-mi mai trimiți cei treizeci de florini pe lună... De oarece am greșit față de tine, poate că aș putea repara puțin, făcînd astfel ca timpul, ceasul pe care-l muncești zilnic pentru mine, să te poți odihni... este tot ceea ce-ți mai pot da eu... Și cu asta, adio! Cine știe dacă o să ne mai vedem... Dacă am să mor înaintea ta, știu că ai să vii să mă vezi; — dar dacă ai să mori tu cel dintîi,

iartă-mă, dar are să-mi fie greu să viu la tine; — cine m'ar călăuzi prin această Sodomă şi Gomoră!

Tatăl şi fiul plînseră amar, căzînd unul în braţele celuilalt. Şi după ce-şi vărsară întregul foc, merseră solemni şi tăcuţi la gară, de unde trenul luă în goana lui pe bătrîn, ducîndu-l spre casa strămoşească, sfîntă, care ne este cu atît mai scumpă, cu cît este mai aproape clipa în care ne vom despărţi de ea pentru totdeauna...

Traducere din lit. croată de **ELENA EFTIMIU.**

UN SFERT DE VEAC

Cu acest număr „Viaţa Romînească" încheie un sfert de veac de glorioasă existenţă. Toţi scriitorii de seamă ai ultimilor decenii s'au perindat prin paginile acestei reviste, unde acum stau alături scriitori maturi ca C. Stere şi M. Sadoveanu şi scriitori tineri de ultimă generaţie. „Viaţa Romînească" nu poate fi încă o revistă bătrînă. Scrisă de tineri, în acel spirit de echilibru între generaţii pe care i l-a dat d. G. Ibrăileanu, revista care a revelat pe Ionel Teodoreanu şi pe Al. A. Philippide e un organism viu şi actual. Dacă a refuza colaborarea începătorilor fără talent evident şi glorificarea scriitorilor obscuri înseamnă bătrineţe, atunci da, „Viaţa Romînească" este bătrînă, bătrînă ca spiritul critic absolut şi adevărul de dincolo de generaţii.

LA MOARTEA LUI I. G. DUCA

N'aş putea şti cind a apărut întiiul student romîn agent electoral, dar pe vremea lui Caragiale el exista. Coriolan Drăgănescu este strămoşul unei anume studenţimi a cărui năzuinţă este dincolo de universitate. Dela el încoace pentru multi studenţi a însemnat prilejul de a năvăli gratuit în sălile de spectacol, de a face manifestaţiuni pe drum şi grevă în preajma examenelor. Desigur că vinovaţi sunt acei oameni politici şi profesori universitari cari i-au asmuţit şi i-au folosit. Dar pînă mai deunăzi amestecul studenţimii în politică avea un caracter de simplă turbulenţă fără consecinţe şi fără brutalitate. Iată însă că de cîtava vreme studentul devine omul politic prin excelenţă, censorul vieţii publice şi candidat la deputăţie. Adunaţi pe căprării şi înarmaţi ei năzuesc să pună mîna pe frînele statului. Şi atît de puternic este acest curent încît anume partide mici, nu se sfiesc, din supralicitaţie să pună pe listele lor electorale studenţi. Dar mai e cu putinţă astfel o viaţă universitară de adevărată cultură? Mai poate învăţa carte în linişte un tînăr, cind colegul său are diurnă de deputat? Se mai poate întoarce pe băncile şcoalei un student care a stat pe băncile parlamentului? Primejdioasă perspectivă, aceasta a politicianizării tuturor claselor şi vîrstelor! Mîine vor voi să intre în parlament elevii de şcoală, şi

într'adevăr că printre tinerii politicieni se află și astfel de indivizi.

Acesta este un aspect al chestiunii. Mai este unul tot așa de grav și anume concurența la dictatură. Cînd un Mussolini sau un Hitler, bizuit pe fanatismul masselor și pe un număr de idei limpezi și oportune acolo, ajunge la conducerea țării, acest lucru se poate înțelege. Dar ca zeci de indivizi obscuri sau politicieni ratați, cari n'au nici o idee ca lumea, și nu pot să obțină nici cîteva sute de voturi la alegeri, să aspire a cuceri puterea cu armele, asta ne readuce la vremea haiducilor.

Și mai este și altceva. Tinerimea pe care o atrage în baricade acești aventurieri, nefiind stătută pe băncile școalei îndeajuns pentru a învăța respectul oamenilor mari, vine cu sentimentul sălbatic de a regenera tot. Pentru noi, Brătianu sau Maniu, Duca sau Vaida-Voevod înseamnă ceva. Buni, răi, omenește ei simbolizează în noi cele mai sfinte ceasuri pe care adolescența noastră le-a petrecut, atunci cînd țara se sbătea. De aceea moartea lui Duca ne copleșește ca o nelegiuire infamă, în vreme ce ea face să zîmbească de inocent orgoliu pe bruta care l-a răpus. Nu. Bruta aceea nu e vinovată. Cum poate fi vinovată o ființă care nu se cutremură de oroare la ideea de a ridica mîna asupra acelui fin intelectual și cinstit politician, pe care moartea îl găsește cu optzeci de lei în buzunar? Mai mult decît durere încercăm în fața morții lui I. G. Duca; sentimentul de vinovăție de a fi lăsat să fie ucis, sub ochii noștri, cîrmaciul care ne-a scos din vîrtejul furtunii. Generația nouă, care în literatură a introdus stîrpirea bătrînilor și consacrarea cu forța a scriitorilor de reviste școlare, se înfățișează în politică în postura de paricid. Nu Brutus, nu Lorenzino dei Medici e obscurul ucigaș romîn, ci copilul dement care-și ochește părintele după un pom de pădure spre a-l jefui.

NICANOR & Co.

■

CRONICA LITERARA

ANUL LITERAR

Așa precum instituțiunile cu caracter economic își încheie anul cu un bilanț, care arată pe două coloane, profitul și pierderea, literatura a luat și ea obiceiul de face la zi întîi a fiecărui an nou, socoteala anului trecut. Este și acesta un mod de a vorbi în imagini, pentrucă în cîmpul literilor, nu există profit și pierdere, ci numai profit. Oricît de slabă ar fi producțiunea unui an, din ea rezultă totdeauna un folos, de n'ar fi decît acela al sporului conștiinței estetice. Bunăoară, în contabilitatea literară, nu vom trece pe Bolintineanu la pierderi, sub cuvînt că e un poet mărunt, deoarece Bolintineanu a slujit ca piatră pentru așezarea altei pietre și fără el poezia romînească n'ar fi ajuns așa de repede la desvoltarea la care a ajuns. In fond, alta este imaginea care se potrivește producției literare și anume lupta pentru existență a fenomenelor naturale. Orice producție literară înfățișează o sforțare de a realiza frumosul, și efectul sforțărilor colective se rîndueşte pe o scară de valori, dar pierdere propriu zisă nu e niciodată, cum nu e pierdere o frunză necrescută pe un copac. Cu mai mult adevăr decît mulți și în versuri de neuitat, Eminescu a intuit concurența la viață a fenomenelor literare:

Multe flori sunt, dar puține
Rod în lumea or să poarte;
Toate bat la poarta vieții,
Dar se scutur multe moarte
. . . .
Ca și flori în poarta vieții,
Bat la porțile gîndirii,
Toate cer intrarea 'n lume
Și veștmintele vorbirii.

Urmează, prin urmare, să ne ocupăm și noi de operele încă vii ale anului trecut, lăsînd la o parte pe cele care s'au scuturat moarte. Aci însă vedem necesitatea de a lămuri o problemă pe care și-o pun adesea cititorii de cărți literare. Se întîmplă adesea ca între critică și opinia publică să fie discordanță. Bunăoară, o carte place la toată lumea și se tipărește în mai multe ediții, iar critica o socotește

puţin valoroasă. Sau alta nu place de loc publicului şi nu se
citeşte, dar critica o preţueşte cu deosebire. Nu e nevoie să
dăm exemple, fiindcă ne închipuim că oricui i-a fost dat să
incerce acest sentiment de nedumerire, al cărui efect în citi-
tor este nu rareori dispreţul faţă de critică. Ei bine, iată cau-
za discordiei. Sunt cărţi care plac şi cărţi de valoare literară,
printre care pot fi, nu-i vorbă, şi cele dintii Nu tot ce place
are un merit artistic, dar succesul nu este fireşte, numaide-
cît un indiciu de lipsă de merit. Un lucru e sigur: plăcerea
pur şi simplu nu e criteriul artei. Cuiva îi place o carte fiind-
că e veselă şi-l distrează, altuia fiindcă atinge probleme ca-
re-l interesează de aproape, fiindcă e, cum s'ar zice, actuală.
Îi place azi şi nu-i mai place miine Vasăzică e vorba de o
plăcere nestabilă, pricinuită de agenţi străini sentimentu-
lui de frumos. Acest *bun plac* nu poate fi luat ca criteriu, tot
aşa după cum plăcerea pe care ne-o cauzează audiţia unui
vals uşor nu poate fi osîndirea lui Bach, pe care nu oricine
il gustă. Trebuie şi aci educaţiune, pentru a ajunge incetul
cu incetul la acea plăcere superioară, ce se cheamă emoţie
artistică, şi care provine din eliminarea a tot ce este efemer
intr'o operă. Prin experienţă, printr'o voită depersonalizare,
criticul, cind e, bine înţeles, critic adevărat, intueşte acele
zone ale operei care sînt capabile de a da plăcerea durabilă,
şi nu se lasă înşelat de sclipirile efemere ce iau ochii atitora.
Iată de ce criticul nu se află întotdeauna de acord cu cititc-
rul şi iată pentruce, pentru unii el pare nedrept cind nu in-
sistă tocmai asupra acelor opere care au produs mai multă
satisfacţiune. Timpul dă dreptate criticului sau îl osîndeşte.
Să nu uite nimeni însă, că ciudata lui purtare işi găseşte jus-
tificarea în istoria literaturii. Acum 60 de ani Bolintineanu
plăcea tuturor şi era socotit poet mare şi cind Eminescu a apă-
rut, a fost osindit tocmai pentru acele aspecte pe care le ad-
mirăm azi. Lumea învinovăţea pe Titu Maiorescu din lipsă de
gust, dar cine n'a avut dreptate a fost opinia curentă de a-
tunci. No vom cere prin urmare cititorilor, cărora de altfel nu
le vom vorbi decît despre operele in proză mai însemnate ale
anului trecut, să-şi preschimbe plăcerea pricinuită de o carte,
în silă. Dar îi vom ruga să mediteze la problema de mai sus
şi le vom solicita mai multă îngăduinţă pentru critică.

Una dintre primele cărţi ale anului 1933 a fost volumul
al IV-lea din romanul d-lui C. Stere „In preajma revoluţiei"
Acest volum intitulat „Hotarul" tratează detenţiunea lui Va-
nia în Siberia şi se remarcă prin mari însuşiri artistice. Tris-
teţea preistorică şi tonul de cenuşă în care este evocată vasti-
titatea geologică a pustiului siberian, descrierea lumilor
moarte, sub-boreale, feericul meteorologic, apocalipsul geo-

grafic al fluviului Obi, epizoadele de poveste cu eschimoşi şi reni, sunt pagini vrednice de pus în manuale. „Hotarul" este o enormă epopee, aci realistă, aci fabuloasă şi halucinantă, trăind simultan în istorie şi preistorie, sub semnul zăpezilor şi al aurorei boreale.

Romanul *Europolis* al regretatului scriitor Jean Bart este o scriere bine alcătuită, interesantă, zugrăvind în tonuri vii viaţa porturilor noastre, dar mai ales îmbrăţişînd cu simpatie existenţele singuratice şi nedreptăţile de societate. Fără să fi împrumutat propriu zis nimic, Jean Bart a fost, prin nelinişte şi prin iubirea lui de fiinţele primitive şi istorice, cum este Evantia din *Europolis*, un Pierre Loti al nostru.

Despre *Cartea Nunţii* de G. Călinescu n'am căderea să vorbesc.

D. M. Sadoveanu, harnic ca întotdeauna, a tipărit două romane: *Locul unde nu s'a întîmplat nimic*, în care, în vopsele grele, pămîntoase, ni se înfăţişează ploaia măruntă provincială, clisa, colbul, singurătatea, primitivitatea care dau oamenilor un suflet meschin, rău sau bolnav şi *Soarele în baltă sau Aventurile Şahului*, care este o serie de graţioase povestiri pe tema jocului de şah.

Remarcabilă este cartea de analiză erotică, *Adela*, a d-lui G. Ibrăileanu. Eroul scrutează amintirea şi nu poate afla cu certitudine dacă a fost sau nu iubit. Mintea lui se pierde în analize fine ca pînza păianjenului, în exaltări secrete şi desamăgiri, într'un labirint de gînduri şi impulsiuni contradictorii, care-l fericesc şi-l nefericesc totdeodată.

Tot roman de analiză este şi *Patul lui Procust* al d-lui Camil Petrescu, tratat în trei planuri de conştiinţă. Scrisorile şi comentariile, notele în subsoluri şi revenirile, lungile dizertaţii asupra tăieturii hainelor bărbăteşti şi asupra mobilei moderniste, citatele din ziare şi reproducerile de poezii, toate acestea ar fi formula însăşi a divagaţiei şi a plictiselii în oricare operă afară de aceea a d-lui Camil Petrescu. Voluptatea interesului provine cu siguranţă din tensiunea analitică, din consubstanţialitatea convergentă a tuturor derivaţiilor care face pe cititor să participe la descoperirea adevărului pe măsură ce el se crează.

Tabletele din Ţara de Kuty ale d-lui T. Arghezi sunt un fel de *Lettres personnes* în care, sub ficţiunea unei ţări exotice, autorul face critica societăţii româneşti într'un stil plin de vigoare şi de ironie.

Doctorul Taifun de părintele Gala Galaction este o scriere voit tezistă. Autorul e de părere că arta nu poate părăsi problemele vieţii. Cu atît mai interesantă dar este această carte, în care părintele Galaction a izbutit, într'un stil dra-

matic, să ridice la valoarea artei, problema responsabilităţii femeei necredincioase.

Bun, sănătos roman, inspirat exclusiv din viaţa ţărănească este *Velerim* şi *Veler Doamne* de d. Victor Ion Popa. E vorba în el de un fost ocnaş urmărit din nou pentru o crimă pe care n'o făcuse. Cartea are însuşiri epice remarcabile.

Nu mai puţin valoros este şi romanul d-lui I. Peltz, *Calea Văcăreşti*, care ne zugrăveşte evreimea, şi prin ea umanitatea, într'un mod sguduitor.

Golia al d-lui Ionel Teodoreanu conţine bucuria de a trăi şi expresia ei cea mai poetică, o intuiţie a frumuseţii tinereţii şi a dragostei suave, de o mare calitate artistică. Cartea nu are eroi; are suflet de fată şi de adolescent. Scrisorile Nildei, adoraţiile lui Adrian, voluptatea de a muşca fructe, de a lega un picior însingerat de fată, de a se tăvăli pe iarbă, toate acestea sunt închise de scriitor în imagini de o rară fericire.

D. Damian Stănoiu a dat la iveală anul trecut o carte amuzantă, *Camere mobilate*, şi o nouă povestire din viaţa monahilor, *Ucenicii Sfîntului Antonie*, care e plină de humor fin şi de savoare verbală.

Bună scriere, este şi *Rusoaica* de d. Gib Mihăescu, unde este simbolizată cu mijloace epice, năzuinţa unui ofiţer romîn de pază pe Nistru, la care idealul feminin ia forma unei rusoaice fabuloase.

Acum de curînd a apărut *Don Juan Cocoşatul* de Ion Călugăru, scriere interesantă, tratind existenţa erotică a unui cocoşat, mai norocos în domeniul dragostei decît cei normali. Remarcabilă este aci figura boerului blazat, viţios şi bolnav Alexandru Lăpuşneanu.

Am înşiruit aceste opere printr'o asociaţie întîmplătoare de timp sau conţinut, fără vreo intenţie de clasificare. Numeroase sunt scrierile anului trecut cari merită atenţiunea.

I. G. Duca, fostul om de stat, doborît deunăzi de o mînă brută, a fost un scriitor de talent. *Portretele* şi *Amintirile sale* sunt scrise într'un stil sobru ca marmora bine lustruită, ceea-ce scoate în evidenţă cu limpiditate complexităţile gîndirii. Era un orator, ale cărui cuvîntări, se pot citi.

Trebuesc amintite: *Viermii pămîntului* de C. Ardeleanu, încercare de zugrăvire a vieţii minerilor noştri, *Băiatul popii* de T. Teodorescu-Branişte, în care ni se înfăţişează societatea romînească sub raportul convingerilor politice, *Destinul lordului Thomson* de Principesa Martha Bibescu, *Memoriile Agathei Bîrsescu*, romanul d-lui E. Lovinescu, *Firu 'n patru*, remarcabilă analiză a unei iubiri neîmpărtăşite, *Fecior de slugă* de N. D. Cocea, *Maitreyi* de Mircea Eliade, *Fîntîna cu chipuri* de N. Davidescu, *Un porc de cîne* de Al. O. Teodoreanu (scriere subtilă şi îndrăzneaţă, tratind despre înclinaţiunile sentimentale ale unui cîne), *Femeea de ciocolată* de Gib Mihăescu, *Domnul Negoiţă* de d. T. Teodorescu-Branişte, *Trenul Fantomă* de M. Sadoveanu, *Marşul Femeilor* de Alice Gabrielescu şi altele.

Nuvela propriu zisă şi amintirea mai este cultivată de d. C. Kiriţescu care în *Flori din grădina copilăriei* ne-a dat pagini de caldă evocare a unor vremi dispărute.

Am lăsat dinadins la sfîrşit pe d. Cezar Petrescu pentru care romanul a ajuns un mijloc de studiu al societăţii romîneşti. *Oraş patriarhal* e icoana dezolărilor şi meschinăriilor provinciale, *Apostol* e romanul învăţătorului romîn.

Cu aceasta am spus mai tot ce trebuia despre proza anului 1933, mărginindu-ne la scrierile de creaţie propriu zisă.

De aci se vede că romanul a luat o desvoltare aşa de mare încît ocupă aproape toată literatura. Dacă bilanţul nostru ar fi îmbrăţişat toate genurile, n'am fi avut de adăogat decît vreo 2—3 culegeri de versuri, printre care *Destin* al d-lui V. Voiculescu şi cîteva scrieri cu caracter informativ. Se tipăresc romane multe şi se citesc. Acesta este un fapt îmbucurător, pentrucă o producţie sprijinită pe interesul publicului merge cu paşi repezi către procesul de comparaţie şi selecţie, care este temeiul oricărei literaturi solide, cu năzuinţă spre universalitate.

G. CALINESCU.

CEA DINTAI ŞCOALĂ IN ORAŞUL BRĂILA*)

ŞCOALA NAŢIONALA PUBLICA.

II.

1. Primii 10 ani de funcţionare. 2. Rezultate. 3. Greutăţi în funcţionarea şcoalei. 4. Un nou local de şcoală. 5. O tipografie a şcoalei. 6. Cursuri adăogate.

La sfîrşitul fiecărei luni se ţinea examenul şcolarilor în faţa autorităţilor şi oamenilor mai învăţaţi din oraş.

Rezultatul se consemna şi înfăţişa Eforiei Şcoalelor.

Progresele realizate aveau un răsunet în obştea orăşenilor. Urmarea era că şcoala, prin roadele ei, îşi fixa rostul. [1] Maghistratul îşi exprima, cu prilejul examenului, faţă de Eforie, în numele orăşenilor, mulţumirea pentru progresul realizat şi arăta încrederea în folosul învăţăturii pentru tineret. Convins că *sub pămînteasca sa îngrijire, fii patriei vor fi scoşi din întunericul nenorocirilor trecute şi se vor face simţiţi şi buni patrioţi,* Maghistratul [2] cerea Eforiei să nu lase profesorul fără răsplătire.

Adînc impresionaţi au fost orăşenii şi maghistratul oraşului, cînd, împreună cu revizorul Nicorescu, au cercetat învăţătura elevilor şi au constatat cu deosebire, ce progres făcuse elevul *Halepliu*, din clasa III-a, la ştiinţa geografiei.

Adunarea se uita la acel elev cu mare bucurie *„nădăjduind că în curîndă vreme se vor ivi noui folosuri patriotismului acestui principat"*.

S'a propus răsplătirea profesorului şi a elevului Halepliu pentru vrednicie [3].

După şase luni dela înfiinţarea şcoalei — 28 Ianuarie 1833 — 27 Iulie 1833, se înregistrează cel dintîi succes al şcoalei din Brăila şi se revarsă asupra oraşului, marea bucurie a rodului şcoalei romîneşti.

La examenul din toamnă s'au distins şi alţi elevi. Mai cu deosebire fiul paharnicului Ion Slătineanu, care, deşi în etate de 5 ani, a dovedit, după o lună de şcoală, o mare isteţime.

*) Din „Istoria Şcoalelor din oraşul şi judeţul Brăila: 1833—1864"
1 Dos. cit. 6574/832, p. 49.
2 Ibidem, p. 51.
3 Dos. cit., 6574/832, p. 60.

La clasa III-a, pe lîngă elevul Halepliu Costache, s'au distins şi elevii Paraschivescu Nicolae şi Cioran Petre [1].

Potrivit instrucţiunilor, şcoala trebuia să înceapă la 15 Octombrie 1833. Profesorul fiind bolnav, s'a amînat deschiderea la 22 Octombrie 1833 [2]. După un an de funcţionare, şcoala se isbia de greutăţi. La începutul anului şcolar 1833—1834, profesorul se plînge că nu a primit leafa. Cheltuelile de întreţinerea şcoalei nu-i ajung. Cu 35 lei plăteşte un rîndaş, 15 lei cheltueşte pentru hîrtie, condee şi altele, iar lemnele de salcie — *cît un ciomag* — costă 9 lei şi 20 parale suta de kg. Cantitatea de 100 kg., ajunge numai în două dimineţi. Suma prevăzută pentru semestrul de iarnă, nu ajunge pentru cumpărarea lemnelor. Profesorul Penescu se roagă de sporirea sumei [3].

Clădirea — Casele Paşei — în care funcţiona şcoala, nefiind potrivită trebuinţelor impuse de desvoltarea învăţămîntului, s'a ales un loc pentru clădirea unui local nou. Se alesese locul serdarului Athanasie Xenocrat [4].

In 1834 Iunie 12, profesorul Ion Penescu înştiinţează Eforia despre acest lucru şi arată că Matache Paraschivescu, a avut un rol deosebit în această fixare a locului [5].

Pînă la clădirea noului local, şcoala avea să funcţioneze în nişte încăperi ce se găseau deasupra unor circiumi şi măcelării. Clădirea era prea înaltă, camerile friguroase şi întunecoase. Cînd înoura era întuneric complet. Pentru încălzirea acestor camere era nevoie de 16.000 kgr. lemne. Planul acestei clădiri a fost înaintat Eforiei spre aprobare [6].

Intre timp, localul cel vechiu — Casele Paşei — s'a dărăpănat într'atît, încît şcoala s'a închis [7].

Comitetul de inspecţie cere o sumă pentru amenajarea localului găsit. Drept răspuns, Eforia învinueşte comitetul şi profesorul de neîngrijirea în care este lăsat învăţămîntul. Profesorul va fi mutat şi nu se va trimite altul pînă nu se va clădi un local de şcoală [8].

In al doilea an de funcţionare, şcoala naţională din Brăila, cu tot programul realizat şi cu un număr de absolvenţi a trei clase, se găseşte în pragul desfiinţării. La multele greutăţi, explicate prin starea în care se găsea oraşul în primii ani de

1 Dos. cit, 6574/832, p. 63.
2 Ibidem, p. 71.
3 Ibidem, p. 70, 73.
4 N. Iorga, Cei dintîiu ani în noua Brăila romînească, p. 23. curești, 1929.
5 Dos. cit. 6574/832, p. 120.
6 Ibidem, p. 122.
7 Ibidem, p. 166, 167.
8 Ibidem, p. 168, 169.

viaţă romînească, se adăoga amărăciunea pricinuită de neînţelegerea din partea Eforiei a stărilor locale.

Se mai iveşte şi un conflict între Ion Penescu şi comitetul de inspecţie, din pricina neprimirei la timp, pentru censură, a cuvîntului ce urma să ţie profesorul la examenul public al elevilor [1].

In urma măsurilor luate de Comitet, şcoala n'a stat închisă decît două zile [2]

La 12 Martie 1837, şcoala funcţiona într'un local închiriat [3].

Pentru clădirea noului local se adunase cîţiva bani. Cîrmuirea trebuia să mai adaoge. Cetăţenii însă sunt neîncrezători; vor să vadă temelia pusă şi apoi să dea bani. Ion Penescu îşi ia asupra lui această sarcină [4].

După patru luni, la 21 Iulie 1837, Maghistratul oraşului cerea cîrmuirii să intervie la Vornicie, spre a se aproba începerea lucrărilor pentru noul local de şcoală, cu banii luaţi din casa Maghistratului. Orăşenii trebuiau să răspundă apoi treptat banii [5]. Pentru lucrări s'a cerut un plan şi un deviz [6]. La 1839 Aprilie 27, Comitetul de inspecţie încheie un jurnal pentru clădirea unui local cu un etaj şi cu putinţa de a se mai adăoga [7]. In August 1840, clădirea era ridicată şi aproape terminată. In 1841 Noembrie 3, clădirea era definitiv terminată [8]. La fondul clădirei au ajutat Domnitorul cu 500 lei, în urma vizitei ce a făcut în oraş, neguţătorul Faranga cu 2000 lei, neguţătorul Sarao cu 1500 lei şi inspectorul Carantinelor, N. Mavros, cu 1000 lei. Dela ceilalţi orăşeni, banii se strîngeau din casă în casă [9]. Domnitorul Alexandru Ghica trebue să fi vizitat Brăila la sfîrşitul lunii Septembrie sau începutul lunei Octombrie, anul 1840. Penescu cere la 9 Septembrie 1840 un concediu de 10—15 zile ca să vie în Bucureşti. Arată că nu poate pleca înainte de venirea lui Vodă [10].

Ioan Faranga şi Antonie Sarao, fiind numiţi judecători la Tribunalul Comercial din Brăila, donează leafa lor pe tot

[1] Dos. cit. 6574/832, p. 138, 149, 150, 151.
[2] Ibidem, p. 178.
[3] In text. p. 13, nota 2.
[4] Arhivele Statului, Dos. 6697/837, rom. Ţara Romînească, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 5.
[5] Dos. cit. 6697/837, p. 15.
[6] Ibidem, p. 18.
[7] Ibidem, p. 213.
[8] Arh. Stat. Dos. 3385/840, rom., Ţara Romînească, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 41, 79.
[9] Ibidem, pg. 27, 59, 76; N. Iorga, Cei dintîiu ani... pg. 24 şi 74; N. Iorga, Ist. învăţămîntului romînesc, p. 308.
[10] Dos. cit. 3385/840, p. 47.

timpul funcţiunii, primul şcoalei elineşti, ce se clădea din nou, şi al doilea, şcoalei naţionale publice din Brăila [1]. Pînă în 1844 se strînsese din această donaţie suma de lei 3000. Ion Penescu cere ca această sumă să treacă dela Maghistrat la Casa Deputaţiunii emboriceşti, pentru a se fructifica. La Casa Maghistratului nu sporise în cei patru ani [2].

Şcoala a fost clădită cu trei săli. Clădirea închiriată, în care funcţiona şcoala, s'a dărăpănat. Eforia a intervenit să se repare sau să se închirieze altă casă, pînă se va muta şcoala în noul local. Ion Penescu însă a îngrijit să se pregătească în noul local, o clasă, în care să poată funcţiona şcoala. In vechiul local închiriat au continuat numai cursurile pentru candidaţii învăţători [3]. La 7 Decembrie 1841, se inaugurează noul local, sub numele de şcoală normală şi publică, iar la 15 Decembrie 1841, încep cursurile [4]. Şcoala naţională publică devenise din Iunie 1838 şi şcoală normală pentru pregătirea candidaţilor de învăţători [5]. Eforia recunoaşte rîvna cu care s'a ocupat profesorul Penescu de noua clădire şi îi arată mulţumirea *cu nădejdea ca şi de acum înainte să nu înceteze cu asemenea sîrguinţă* [6].

Nici o greutate nu împuţina rîvna profesorului Penescu. Preocuparea lui era aşezarea temeinică a învăţămîntului public în oraşul Brăila. De şcoală lega el, toată creşterea oraşului. Deaceea s'a silit ca şcoala să împlinească toate nevoile culturale ale orăşenilor.

Ion Penescu înţelegea însă că numai prin şcoală nu se poate întreprinde, cu rezultate imediate, trezirea interesului pentru cultură. Orăşenii, în mare parte străini, trebuiau atraşi spre o viaţă culturală romînească. Un ziar, alăturea de şcoală, deschidea drumul pentru răspîndirea culturii romîneşti, în masa orăşenilor. Pentru aceasta la 23 Octomvrie 1839, Ion Penescu cere voie Eforiei să aducă o tipografie din Bucureşti. Eforia aprobă [7]. In această tipografie s'a tipărit un ziar comercial, redactat de Ion Penescu. Primul număr a apărut la 18 Decembrie 1839. Ziarul se intitula „Mercur" [8].

[1] Arh. Stat., Dos. 2681/841 rom., Ţara Romînească, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 2.
[2] Arh. Stat., Dos. 2681/844, rom., Ţara Romînească, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 5.
[3] Dos. cit. 3385/840, pg. 41, 43, 47.
[4] Ibidem, pg. 102, 117.
[5] Dos. cit. 6697/837, pg. 109 şi 113.
[6] Dos. cit. 3385/840, p. 120.
[7] Dos. cit. 6697/837, p. 254. I. Virtosu — Ion Penescu — Analele Brăilei, An. I, 4, 5, 6, p. 50 şi urm.
[8] Dos. cit. 3385/840, p. 277. S. Semilian — Istoria Presei Brăilene, p. 11.

Ziarul a apărut timp de doi ani. Penescu lucra la redactarea și tipărirea lui și din îndemnul Marelui Ban Mihail Ghica, ministru de interne pe acea vreme [1]. Gîndul lui Penescu era ca tipografia să fie o zestre a școalei. Jumătate din venitul tipografiei să-l ia școala, pentru a crea o clasă de științe. Indatorindu-se însă prea mult, tipografia a trecut pe seama Maghistratului, ca amanet, în anul 1844 Ianuarie 17.

Zelul lui Penescu și intenția lui înfrîntă, au ajuns să fie cunoscute de Domnitor. Acesta iartă datoria adusă de tipografie. Tipografia este dăruită de Penescu școalei [2]. Comitetul de inspecție, ținînd seama de multipla activitate a lui Penescu, — conducerea școalei publice, a cursurilor normale, a tipografiei, revizia școalelor particulare și a școalelor sătești, a propus să i se dea un profesor ajutor, anume Gheorghe sin Popa Iane [3]. Era în 7 Iulie 1839. Nu s'a aprobat.

Incepînd din 1838 și pînă la 1840, la școala publică, s'au adăogat treptat, prin stăruința lui Penescu, cursuri normale pentru pregătirea învățătorilor și cursuri comerciale [4].

Cu chipul acesta școala publică se înfățișează ca un centru cultural deosebit. Ea devenea școală centrală. Chiar din 1842, profesorul Penescu își zice: *„Profesorul clasurilor normale din școala centrală din Brăila"*, iar Comitetul de inspecție își zice — Comitetul de inspecție al școalei centrale [5].

O muncă încordată și atentă se cerea profesorului școalei centrale. Desvoltarea școalei mărea și prestigiul și pretențiile profesorului. Ion Penescu cere să i se dea locuință și să fie despăgubit de chiria plătită pînă acum, sau de ce va plăti în viitor [6].

Pentru rînduiala în școală, față de marea populație școlară, cere să se numească un inspector. Această sarcină se dă lui Penescu. Școala avea în 1842 un număr de 182 școlari în trei clase de romînește, 62 școlari în două clase de grecește, 13 școlari în două clase de elinește, 16 școlari în două clase de slavonește, 11 școlari într'o clasă de italienește.

La clasele de grecește era profesor Dimitru Iconomu; la cele de elinește era profesor Ion Teoharidi, care preda și lecțiile de limba franceză. La clasele de slavonește și italienește preda Vasile Milinovici.

In clasele de grecește se preda după *metodul lancasterian și alfabitar*. La clasele de elinește se învață *Dialoghi, din Platon, Gramtica Vamba;* la cele de slavonește se preda: *Slovenschi bucovar* și *Slovenschi gramatica*.

[1] Dos. cit. 3385/840, p. 415.
[2] Dos. cit. 1771/844, p. 2.
[3] Dos. cit. 6697/837, p. 232.
[4] Vezi capitolele respective în text.
[5] Dos. cit. 3385/840, p. 228.
[6] Dos. cit. 3385/840, p. 252.

La inspecția făcută de revizorul D. Jianu, din Buzău, în anul 1843, clasele au fost găsite bine organizate.

Revizorul a propus cinstirea profesorului Penescu [1].

Lefurile profesorilor se ridicau la școala centrală la 9336 lei. Maghistratul contribuia cu 6000 lei, iar restul se acoperea din taxele de import și export — 10 parale la sută — sau, după nevoie, și din contribuția părinților, cîte 2 galbeni. Suma de 6000 de galbeni n'a mai fost dată. S'a hotărît să se dea numai 200 de galbeni pe an, deși Maghistratul și Corpul mercantil stăruiau să se înființeze pe lîngă clasele de grecește, slavonește, italienește, și alte cursuri după desvoltarea învățăturilor [2].

RADU PERIANU.

[1] Dos. cit. 3386/840, p. 394.
[2] Ibidem, p. 315 și Dos. cit. 1771/844, p. 26.

LUPTA CONTRA TUBERCULOZEI*)

Tuberculoza e boala mizeriei, dar și boala ignoranței. Mizeria e greu de înlăturat în împrejurările economice actuale, cu întocmiri așezate pe atîtea nedreptăți sociale, care îngădue ca unii să se răsfețe într'un desfrînat belșug, fără ca de multe ori să fi meritat situația pe care o au și alții să se zbată în cumplite lipsuri, oricîtă contribuție de muncă utilă cu brațele sau cu mintea—proletarizarea intelectuală se efectuează într'un ritm rapid—ar aduce în îndeplinirea ocupației lor. Cînd raporturile economice vor fi mai drepte și deci și mai bune, se va putea ajunge la o armonizare mai deplină a intereselor materiale și morale ale diferitelor clase sociale. Tuberculoza, boală socială, își va găsi atunci mult mai ușor leacul, printr'o terapeutică socială. Sfaturile date asupra unei bune alimentații, odihni și aerații, baza curei în tuberculoză vor putea să fie în mare parte urmate. Organismul, avînd rezistența sporită, se va putea apăra cu toți sorții de izbîndă contra ofensivei bacilului, din ganglioni sau din vre-o leziune cicatrizată de unde veghiază totdeauna gata de atac. Actualmente un program de cură igienodietetică rațional pus în practică se lovește de cele mai multe ori de imposibilități aproape totale. El sună ca o deriziune cînd cei mai mulți bolnavi dacă n'ar munci, n'ar avea ce să mănînce și deseori mor de foame în locuințe tixite unde zac într'o promiscuitate groaznică, înainte de a muri de boala lor.

Dacă medicul, oricît ar fi tentat să aibă acest rol nu are putința să devină reformator social — pentru aceasta, ar trebui să intre în vîltoarea luptelor politice consacrîndu-li-se cu credință și entuziasm pentru forme noi de viață socială, ceiace cere timp și muncă pe care e greu să le găsească absorbit de ocupațiile lui profesionale — el poate în orice caz să fie un bun dascăl de sănătate și un propovăduitor de regule de igienă, care chiar în case cît de sărace pot să fie totuși păstrate.

Felul cum boala ia naștere și se propagă e foarte puțin cunoscut. Dacă massele ar fi mai bine instruite în această direcție, tuberculoza n'ar mai avea extensiunea de acum. Lucrările de vulgarizare, și una din ele limpede și pe înțelesul tuturor, e cea pe care o prezintă d-rul Iliescu, pot fi de o mare utilitate ca să răspîndească în public sfaturi de pază contra boalei.

S'a spus cu drept cuvînt că și curabilă cînd e căutată în primele faze — actualmente grație noilor mijloace de tratament, pneumothoraxul artificial în primul rînd, chiar leziuni înaintate pot să fie oprite în evoluția lor — ea e în orice caz perfect evitabilă. Tuberculoza plămînilor — localizările pulmonare sunt cele mai frecvente și ele reprezintă imensa majoritate a cazurilor—se propagă prin sputa bolnavilor și prin stropii baciliferi proiectați în timpul tusei.

Dacă bolnavii ar expectora păstrînd anumite regule, în scuipători numai — scuipătoarea e departe însă de a fi intrat în moravuri și în localuri publice unde se perindă și mulți bolnavi, trebue multe cercetări, chiar cînd există, ca să fie descoperită—și dacă ar ține batista în dreptul gurei cînd tușesc, contaminarea ar fi în mare parte evitată. Ar trebui ca aceste precauții, așa de ușor de păstrat, importante și pentru bolnavi ca să nu se reinfecteze continuu și pentru cei din jurul lor, să devină un obicei aproape automat. Cîți le observă însă? Am citat altădată exemplul acelui servitor de casă mare venit să-l examinez și la care constatasem leziuni enorme, caverne în amîndoi plămînii. Bolnav de mult, poate de ani întregi, nici el nici stăpînii lui nu-și daseră seama de starea în care se afla. Ducînd corespondența, din cameră în cameră, era continuu în contact cu toți membri familiei unde servea. Cînd l-am întrebat unde expectora mi-a mărturisit că pe unde găsea și cîte odată și pe covoarele somptuoase ale apartamentului. N'ar fi de aceea de loc extraordinar, ca la un interval oarecare, în palatul acesta, boala să apară spre marea mirare a celor ce-l ocupă, deoarece-și închipue că bogăția și belșugul în care trăiesc îi pun la adăpost de vulgare molipsiri. Boala însă nu ține socoteală de nimic și crează solidarități pe care cei de sus le expiază greu.

Îmi reamintesc, în aceiași ordine de idei, de o familie, în care al cincilea copil murea tuberculos. Cînd am făcut o anchetă am descoperit obîrșia boalei la o bătrînă servitoare, care avea o tuse cronică și era și o tabagică inveterată. Pentru a nu-și turbura liniștea și ea și stăpînii ei puneau pe socoteala tutunului tusea care-i sdruncina pieptul și expectorația destul de abundentă pe care o avea de ani întregi. Cînd am examinat-o, am găsit leziuni mari de tuberculoză pulmonară și în spută numeroși bacili. Nedîndu-și de loc seama ce mină nesecată de bacili zăcea în pieptul ei, de mai mult de 20 de ani semăna în jurul ei moartea. Cînd am comunicat familiei con-

*) Prefață la lucrarea d-lui dr. C. Iliescu-Brașov — *Ce este tuberculoza pulmonară*, în curs de publicație.

statările făcute era prea tirziu. Dezastrul se produsese ireparabil. A cincea victimă se pregătea și ea să sucombe. Numeroase alte cazuri de același fel ar putea fi citate. Sub eticheta de bronșită cronică se ascund deseori epizode ale tuberculozei pulmonare. Bolnavul trăește în bună tovărășie cu bacilii pe care-i are în organismul lui, ani și chiar zeci de ani, cum a fost cazul cu acel general polonez de care povestește Emile Sergent păstrînd în plămîni caverne enorme de peste 40 de ani și provocînd moartea a numeroși membri din trei generații ale familiei lui.

Am în minte un caz aproape identic. Sunt ani de atunci. Fusesem chemat să examinez pe o tînără doamnă care începea o tuberculoză pulmonară.

Lîngă ea, pe un fotoliu, cu fața vînătă, violaceu aproape din cauza tusei care nu mai înceta, ședea un bătrîn, gîfîind greu. Din orchestra de raluri care-i umpleau pieptul și se auzeau la distanță, de abia se mai desprindea cîte un cuvînt din discursurile bătrînului, care era foarte limbut. Cînd l-am întrebat de cînd tușește și de ce nu-și îngrijește tusea mi-a răspuns aproape sfidător, că de 30-40 ani își poartă bronșita și o suportă foarte bine așa, încît se poate dispensa și de doctori și de doctorii. Mi-a făcut totuși concesia, ceeace era un mare hatîr, deoarece și familia îmi confirma că refuza hotărît orice sfat medical, să se lase să fie examinat. In plămînii lui era o tempestă de raluri, dar printre ele se deosebeau semne de caverne pulmonare. I-am luat sputa — nimeni nu i-o examinase încă pînă atunci — și am găsit în ea puzderie de bacili. Cercetînd ce se petrecuse în jurul lui, am aflat că victima pe care o examinasem nu era nici prima, nici singura. Atîția alții pieriseră încă de mult din familia lui. Seria neagră n'a mai continuat, deoarece puțin timp în urmă am auzit că bătrînul sucombase, fără să creadă cituși de puțin, oricît îi atrăsesem atenția, că trebue să se îngrijească, ceeace dealtminteri n'a făcut de loc, că de cîteva decenii adăpostea în el bacilii care aveau să-l omoare, după ce omorîseră mai întîi fii, fiice, nepoți și nepoate ale lui.

Dacă în toate cazurile suspecte de boală s'ar face o examinare atentă, toate aceste isvoare de molipsire ar putea fi împiedicate. Pentru aceasta trebue ca în publicul mare să pătrundă cît mai mult noțiunile asupra modului cum boala se manifestă sau se ascunde sub masca altor boale, cărora nu li se acordă nici o importanță. O propagandă intensă e necesară în acest scop. Conferințele publice sunt utile, dar vorbele sboară.

Broșurile, cărțile de popularizare rămîn. Aşi dori ca o carte de vulgarizare în felul celei a d-rului Iliescu să dobîndească o cît mai mare răspîndire. Scrisă limpede, cu avîntul care pornește din convingerea că prin ea se poate face o faptă bună, cei ce o vor citi vor fi lămuriți asupra problemei tuberculozei sub diferitele ei înfățișări. Ei vor deveni atunci, dîndu-și seama de gravitatea boalei și de posibilitățile de a o înfrîna, soldați fideli în lupta mare care trebue să fie întreprinsă contra tuberculozei.

Cînd avem 50 mii decese pe an din cauza tuberculozei, statistică înfiorătoare care ne clasează printre țările cele mai tuberculizate din lumea întreagă, orice întîrziere pentru a lua măsuri de a o stînjeni e vinovată pînă a fi criminală.

Se înființează acum, însfîrșit, după o gestație atît de îndelungată—propunerea o facem de mult, dela înființarea Societății pentru profilaxia tuberculozei, de mai mult de un sfert de secol — o ligă pentru combaterea tuberculozei. Ea va federaliza toate grupările de luptă existente, toate inițiativele particulare, ca și pe oficiali, și va determina statul să-și înțeleagă rolul de a sprijini cu tot prestigiul autorității sale și cu mijloace financiare cît de mari, care se pot totuși găsi, revăzînd atîtea cheltueli inutile, o acțiune de un înalt interes social și umanitar.

Bugetul actual de combatere a boalei care e derizoriu, un leu și o mică fracțiune de cap de locuitor, cînd ar trebui de 80-100 ori mai mult, așa cum e realizat aiurea, întrunind toate fondurile răslețe la care e necesar să se adaoge și altele noi, va putea fi dus pînă la o cifră care să facă posibile împlinirile de asistență, deocamdată cele mai urgente. Vom reuși astfel să ieșim din situația actuală, care e lamentabilă, cu un pat în sanatorii la 50 de decese, cînd după proporția admisă pentru țările de reală cultură igienică și sanitară ar trebui unul de fiecare deces.

Cînd după 15-20 de ani, liga își va fi împlinit în bună parte programul de acțiune, sfaturile de profilaxie cum sunt cele ce se dau în cartea aceasta vor avea mult mai mulți sorți să fie puse în practică. Bolnavii cu leziuni înaintate, fiind asistați și izolați, nu vor mai avea putința să răspîndească boala, cum se întîmplă acum, fără nici o piedică. Propaganda nu va mai suna în pustiu ci va găsi un cît de larg ecou, dîndu-se dovada că prin măsuri de combatere, metodic și sistematic întocmite, boala poate fi stăvilită pînă aproape de stingerea totală.

Dr. S. IRIMESCU.

C O N S T A N Ț A   B R A N C O V I C I

TREI CONCERTE DE MUZICA VECHE

Trei concerte de muzică veche cu *Clavecin* date de d-na *Rosl Baumann-Rădulescu, d-nii Nicolae Rădulescu și I. Stadelmann* (18, 22 Noembrie și 10 Decembrie 1933) sunt un eveniment aducător de probleme încă nouă în Rominia.

Atît muzicanții cît și publicul nostru nu se pot ține în afara curentelor și mișcărilor importante din străinătate. D. Nicolae Rădulescu, a luat asupra lui greutățile acestei intreprinderi de a aduce instrumente vechi și costisitoare, pentru ca prin ele să obțină o interpretare mai veridică a muzicei vechi, — lucru ce, desigur, implică greutăți, cere sacrificii și presupune o adevărată dragoste de artă.

Inainte de 1914, la Paris, *Wanda Landowska* și frații *Cassadessus* organizaseră concerte de muzică veche cu instrumente originale, fără însă a ajunge la rezultate serioase. După războiul mondial, in Germania, sub imboldul muzicologilor, se fac cercetări importante în scop de a se da o interpretare clasică — muzicei vechi, prea mult influențată de romantismul lui Liszt și al celorlalți muzicanți din vremea lui.

Clasicismul este triumful muzicei pure, a muzicei tratată oarecum științific, rămînînd chiar cînd face împrumuturi de la alte arte, — de sine stătătoare. Clasicismul are seninătatea unui moment de stază, de oprire a fluctuărei stilurilor; concepție matură, cu mijloace create pentru a o exprima și identificîndu-se cu epoca respectivă.

Secolul al XVII-lea și parte din al XVIII-lea alcătuesc acest moment în evoluția muzicei, moment asemănător cu starea în care se află o religie cînd glasul profetului ei mai răsună încă în biserica ce și-a clădit-o.

Odată cu cîntul gregorian și fixarea primelor reguli, muzica își cunoaște scopul către care, cu pași mari, se îndreaptă. In biserică, ea se emancipează începînd să nu mai slujească la reliefarea textelor, ci pe acestea să și le adapteze ei.

Muzica pură își crează legi și dogme; armonia și contrapunctul îi sunt expresia. Orga e primul instrument care corespunde nevoilor poliphoniei, și tot din cauza acesteia, după un timp, își pierde supremația. Timbrul orgei este întotdeauna acelaș; cu toate multiplele ei registre, sunetul are acelaș caracter, de aceea se introduc instrumente de coarde și de vînt în muzica bisericească.

Nevoia de a acompania, de a susține armonia și ritmul cu un sunet care să contrasteze cu vocile și cu sunetul continuu al instrumentelor, aduce la modă *„luth"*-ul și pe urmă *clavecinul* care perfecționîndu-se, îl înlocuește [1].

Caracterul prea religios al orgei și făptura ei nepractică, sunt defecte care o fac improprie muzicei profane, în timp ce Clavecinul permite un joc mai suplu și mai briliant. Scarlatti și claveciniștii francezi scriu pentru Clavecin singur, și sunt mari virtuoși, totuși un stil cu adevărat „concertant" nu este posibil decît dela *Bach*, care a învins greutățile technice și a scris în acest fel.

Bach era la curtea împăratului Frederic, la Potsdam, cînd fabricantul Silbermann îi oferi un Pianoforte [2]

[1] Pînă în sec. al XVII-lea nu se scrie o literatură specială pentru clavecin; sub denumirea generală de „instrumente cu claviatură" se cuprind: Orga, Luth-ul și diversele tipuri de Clavecin. Sunetul clavecinului e scurt, produs prin ciupirea coardelor și are „registre" („pedale" sau „manuale"). Fiind mai multe rînduri de coarde și două claviaturi, „pana" se poate muta sau cupla astfel încît să sune alte coarde sau mai multe odată, ceeace face sunetul clavecinului complex și timbrul lui variat.

In secolul al XVII-lea Clavecinul se desvoltă mult ca instrument de acompaniare și de „continuo". Bach perfecționează construcția de clavecine învingînd greutatea cea mai mare: unificarea sau *„temperarea"* claviaturei, adică acordarea convențională a coardelor, astfel ca semitonul cromatic să fie acelaș cu cel diatonic. Temperarea permite un joc mai briliant, cu pasagii mai lungi și mai legate.

Bach perfecționează degetația întrebuințînd și degetul mare și scrie pentru Clevecin într'un stil concertant. Volumul de „Preludii și Fugi" pentru „Clavecin bine-temperat" este scris pentru a se putea învăța într'un stil corect arta clavecinului.

Bach mai scrie și un „Concerto" (dela *con-certare*, adică concurență între mai multe părți care cîntă *solo*-uri întrerupte de *tutti*-uri) pentru Clavecin singur, care desfășură într'un spațiu restrîns toate posibilitățile sale.

[2] *Pianoforte*, instrument cu claviatură numit astfel pentrucă mecanismul care face coarda să vibreze este un ciocănaș. Coarda lovită continuă să vibreze și este acoperită automat pentru a întrerupe sunetul. Cu ajutorul pedalelor se poate prelungi puțin sunetul sau muta claviatura așa ca ciocănașul să nu lovească decît două din cele trei coarde pe care le are un sunet.

Modificări de sunet se pot face numai ca intensitate: *piano* și *forte*.

Primele încercări de a fabrica Pianoforte se fac în Italia la Padova pe la 1690. Silbermann în Germania construește pe la 1730 un tip de Pianoforte aproape tot atît de bun ca cele întrebuințate după 1800.

foarte perfecţionat; dar Bach nu-i găseşte întrebuinţare. Acelaş lucru se petrece la Londra cu Händel.

Muzica clasică nu uzează de acelaş dinamism ca romantismul, nu cunoaşte amplificări de sunet (decît pentru voce). Efectele directe, imediate, impresia „care se impune", sunt violenţe pe care muzica veche nu le înţelege. In epoca aceea, o creştere se redă treptat, „în terase", prin întrebuinţare succesivă de alte armonii şi alte instrumentaţii (sau registratură). Doar vocile erau uneori tratate dramatic; lor li se permiteau asemenea licenţe; şi încă, nu oricînd.

Händel scriind opere şi oratorii în genul dramatic, influenţat de moda italiană, modifică orga, introducînd un dispozitiv pentru a-i putea amplifica după voie sunetul.

Totala uitare a tradiţiilor muzicei vechi, obicinuinţa cu o altă muzică, care impresionează, care, cu preţul ei însăşi, trebue să exprime sentimente, idei şi chiar imagini, — toate acestea fac să se întrebuinţeze greşit diferitele instrumente. Viorile, în ansamblu, nu mai ştiu să se supună desenului liniar al compoziţiei, care cere trăsătură de arcuş uscată, precisă şi sobră. Pe vremuri domnia un fel de decenţă în sentimente, care nu ar fi permis, ca astăzi, o interpretare prea personală. Lirismul era bun pentru scenă sau cîntec şi chiar acolo, cu cîtă măsură!

Nu se poate spune că un stil, un mod de a simţi, e mai bun decît altul, tot aşa cum ele nu se pot nici amesteca, fără a risca să fie fărămiţate. Cert este că, în muzica modernă, materialul este acelaş. Muzica veche rămîne esenţa tuturor genurilor ce-i urmează, şi cunoaşterea interpretării clasice e o necesitate care se impune. Germanii, conştiincioşi cum sunt, au lucrat cu minuţiozitate în acest sens, au făcut ediţii nouă, dar nu transcrise, au fabricat instrumente după modelul celor vechi şi au introdus, cei dintîi, muzica veche în învăţămînt. La academia din München, pe lîngă secţia muzicală obicinuită, s'a înfiinţat o secţie specială de muzică veche sub conducerea Profesorului *Schmidt-Lindner* (elev al lui *Max Reger*), cuprinzînd studiul instrumentelor, muzică de cameră, orchestră şi cînt, la care se adaugă Istoria artelor predată practic prin lucrări, seminare, cercetări la bibliotecă, la care se adaugă şi aranjarea manuscriselor. Oratoriile, pasiunile, requiemurile şi „messe"-le se dau fără schimbări, în forma lor originală. Pentru muzica de cameră cu *„continua"* adică acompaniată de un instrument care nu se desprinde din ansamblu, se întrebuinţează mai cu samă clavecinul. Sunetul lui scurt, de coardă ciupită, totuşi conplex, era foarte apreciat, şi dirijorii se serveau de el pentru a conduce orchestra.

In cele trei concerte ale d-lui *Rădulescu* s'au putut asculta bucăţi pentru Clavecin singur, canto cu clavecin şi muzică de cameră, precum şi concerte pentru orchestră cu continuo de Clavecin, toate admirabil realizate şi dirijate. D-l *Stadelmann* ca dirijor, iar ca solişti d-nii *Jianu* (flaut), *Sarpaş* (vioară), *Lapoş* (viola) şi *Fotino* (violoncel) au arătat mult gust şi muzicalitate.

Remarcabilă a fost, în cantata de Scarlatti, acompanierea vocei cu flaut, ceea ce va rămîne, desigur, multă vreme în amintirea auditorilor.

D-na *Rădulescu-Baumann* a cîntat cu impresionantă simplicitate, cu graţie şi cu o adîncă simţire, cu naturaleţe şi justeţe perfectă în stil. Ea e singura noastră cîntăreaţă apreciată în străinătate pentru lucruri atît de grele ca muzica veche, şi în fiecare an este angajată în Germania şi Austria, atît pentru oratorii cît şi pentru muzică romînească, ale cărei cîntece sînt deosebit de gustate la Viena şi München.

De neuitat a fost, în concertul de muzică religioasă, concertul de Bach pentru orgă, clavecin şi orchestră. D-nul *I. Stadelmann* e ca organist ceeace e şi ca dirijor: un muzicant care stăpîneşte şi învinge greutăţile technice cu linişte, lăsînd opera interpretată să apară vie, simţită fără *efecte*, dar cu atît mai multă înţelegere.

Priceperea muzicei de azi reclamă cunoaşterea muzicei de ieri; stilurile sînt ca paginile unei cărţi: un şir, a cărei continuitate face inteligibil ansamblul. Cunoaşterea unei epoci nu poate lipsi dintr'o educaţie muzicală complectă şi nici din producţia artistică, după cum nici filele unei cărţi nu se distrug pentru a face loc celor ce urmează.

CONSTANŢA BRANCOVICI

P. S. Activitatea muzicală prezintă, în Bucureşti, un fenomen simptomatic de febrilitate. Societăţi se fac şi se desfac. Amicii muzicei, nu se mulţumesc să înţeleagă; vor să şi producă, şi asta uneori din partea acelora la care ne-am fi aşteptat cel mai puţin.

Publicul nostru, mai cu seamă cînd se ocupă de muzica cultă, are fuga tinereţei, care uită că orice elan e ca o piatră aruncată: oricît de sus s'ar înălţa ea, tot va trebui odată să cadă.

Adeseori avînt şi simplă bunăvoinţă sînt mijloace mai puţin indicate decît o muncă colectivă perseverentă, care reclamă răbdare şi un fel de anonimat în beneficiul grupului şi cauzei. Eforturile trebue reunite, nu fărîmiţate. Prea mult împărţită, forţa de lucru nu ajunge să mai menţină ce a început, şi singurul rezultat al acestei împrăştieri e doar o spo-

rire în numărul brut al „asociațiilor muzicale"; astfel, la asociațiile existente se vor adăoga „asociații ale amicilor asociațiilor", cu excluderea acelor cărora nu le rămîne decît să fundeze o vastă „asociație a tuturor celor ce nu fac parte din nici o asociație".

C. B.

■

REVISTA REVISTELOR ROMÂNE

Convorbiri literare, anul al 66-lea, Decembrie 1933. Cea mai veche revistă românească, a cărei colaborare mai prețioasă din prezent este aceea înfățișată de studiile asupra artelor plastice, cuprinde, sub semnătura profesorului Emile Schaub-Koch, un erudit articol intitulat „L'évolution de l'art pictural". Este interesantă culegerea de scrisori din corespondența folkloristului Jan Urban-Jarnik cu scriitorii romîni, pe care o publică d. Artur Gorovei.

■

Brașovul literar și artistic, Decembrie 1933. Apare prin sârguința poetului Cincinat Pavelescu și este cu deosebire un album lunar de poezie. Din amintirile literare ale directorului acestei reviste, reproducem această învățătură a marelui Caragiale care poate fi oricînd de actualitate:

„Mai târziu, povestește d. Cincinat Pavelescu, am intîlnit pe maestrul Ion L. Caragiale, în amurgul luminos al unei zile de toamnă, pe o bancă din grădina Cișmigiu. Citea cartea a XVII-a din Aventurile lui Télémac de Fénelon. Cind mă vede, își scoate ochelarii să-i șteargă, mă chiamă și mă întreabă: „Ai citit pe Télémac ?" — „Da, în școală: „Calypso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse, Dans sa douleur..." „Mă, fraza asta o știe pe de rost orice găgăuță. Dar chiar dacă l-ai citit în liceu, nu l-ai înțeles. Să citești pe Télémac după ce vei împlini 40 de ani. Eu abia acum îl pricep. Mai am de citit numai cartea ultimă și-mi pare rău că se sfârșește. Ce roman minunat și ce stil? Numai francezii din veacul lui Ludovic al XIV-lea știau să scrie. Cîtă precizie, ce eleganță și cît natural în fiecare rînd! Aș vrea să traduc aventurile astea ale lui Télémac! Dar e greu, mi-ar trebui o muncă titanică. Scrisul, mă băeți, e meseria cea mai grea din lume. Numai la noi se improvizează toți scriitori și miniștri. In orice frază trebue să găsești numai cuvântul care trebue. Și cuvântul acela e numai unul singur. Dacă nu l-ai găsit, ești un caraghios".

Se sculase după bancă, își pusese cartea în buzunar și cu un gest obișnuit își îndesa pe ceafă pălăria maron cu borduri moi și mici, desgolindu-și fruntea largă și brăzdată de cute. Și începu o diatribă în contra unor anume scriitori prea fecunzi: „Ăștia sunt după mine inconștienți. Când mă gândesc că peste 100—200 de ani lumea cultă și înțelegătoare o să citească o carte a mea, mă îngrozesc la gândul că voi fi pus un cuvânt impropriu, sau o întorsătură de frază neîngăduită. Când public cea mai mică nuvelă sau schiță ușoară, ironia posibilă a cititorilor de mâine nu mă lasă noaptea să dorm. Nu vezi tu că eu sunt călăul tipografilor? Cînd tipăresc un articol stau toată noaptea pe capul lor și le cer douăzeci de corecturi. Numai cu prețul ăsta se poate râvni la titlul de *stilist!*"

■

Revista scriitoarelor și scriitorilor români, Noembrie-Decembrie 1933. Publică literatură semnată de scriitori de ambele genuri, după cum mărturisește și titlul acestei reviste. Se pare că ar voi să reînvieze vechile publicații de familie, scrise cuminte și fără alte pretenții.

Numărul acesta însă este cinstit de augusta colaborare a M. S. Regina Maria, care evocă, printre luminoasele sale amintiri, momente petrecute în Rusia de altădată, pline de un tragic presentiment al destinului sumbru ce împresura casa Romanovilor.

■

Viața literară, 1—15 Ianuarie 1934, face o intensă publicitate scandalului iscat înainte de acor-

darea „celor șapte premii", făgăduite de un fost ministru. Intr'o cronică ocazională, d. E. Lovinescu reia problema revizuirilor literare, „anulînd", după tipărirea ultimei sale cărți, tot ceeace a scris mai înainte:

■

SO_4H_2, anul III, nr. 9, nu se distinge dintre publicațiile mărunte de acest fel, nici prin literatura, nici prin pamfletul său programatic. Un colaborator al revistei cu nume acid, scrie despre *tînăra generație*: „...acei cari s'au ridicat, s'au divizat, unii devenind moderniști ponderați, iar alții supra-realiști sau ultra-moderniști.

Cei dintîi cultivă proza acidă, iar cei din urmă poemul. Primii sînt gazetari și pamfletari, iar ceilalți scriitori și poeți. Am rămas, cred, în prima categorie".

In categoria celor care trebue să învețe mai întîi cum se scrie un pamflet.

S T R Ă I N E

Sfârșit de an în Bulgaria

„Deși Bulgaria a suferit mereu de pe urma marei depresiuni economice, precum și din pricina confuziei și incoherenței generale care se simt peste tot, anul ce s'a sfîrșit îi va îngădui să cerceteze mijloacele de colaborare cu toate țările din ce în ce mai despărțite unele de altele prin sistemul autarchiei și al naționalismului.

Haosul ce caracterizează epoca noastră nu ne-a împiedicat să luptăm împotriva efectelor crizei. Rezultatele obținute n'au fost însă în totul cele pe care le-am dorit, mai cu seamă în ce privește restaurarea forțelor noastre vitale, dar ele nu ne împiedică în a nădăjdui un reviriment însemnat al situației, socotind că boala de care suferă țara noastră, ca și întreaga lume, va trece pe nesimțite. S'a spus că timpul lucrează împotriva intereselor generale și solidare ale economiei mondiale; noi credem că, dimpotrivă, timpul acționează pentru aceste interese. Ceeace se poate spune este faptul că un vag optimism se deslușește zi cu zi. Această renaștere a speranțelor tuturor se observă și în țara noastră, a cărei energie și voință sunt de ani întregi îndreptate către asanarea economică".

(La Bulgarie, 30 Décembre 1933).

Radiomesagiul lui Roosevelt

„Roosevelt, într'o comunicare făcută la 22 Octombrie, a dat cîteva interesante lămuriri despre noua sa politică economică. El a afirmat, mai întîi, că în ultimul trimestru, din cele treisprezece milioane de șomeri, mai mult de patru milioane au găsit de lucru, datorită campaniei sale pentru reînviorarea economică a Statelor Unite.

A confirmat apoi dorința sa de a folosi toate mijloacele pentru ridicarea prețurilor, perfecționînd controlul statului, mai ales în ce privește politica monetară. A mai spus că timpul de care are nevoe pentru soluționarea tuturor problemelor economice va fi de doi, trei ani, și a încheiat astfel: — Edificiul consolidării naționale nu va fi templul speculatorilor valutei, nici al cerșetorilor, ci palatul unei serioase vieți economice".

(Gerarchia, Novembre 1933).

■

Tehnica lui Shakespeare

„*Să nu uităm că Shakespeare a fost în primul rînd un om de teatru*...

A spune că în cutare piesă, bunăoară, pînă acum atribuită lui Shakespeare, actul întîi este de

Kyd, al doilea de Heywood, al treilea de Marlowe și al patrulea numai de Shakespeare, mi se pare un joc foarte interesant pentru erudiți... și prea grăbit în a lua ipotezele drept certitudini. Preferăm teoria lui E.-E. Stoll, care se întemeiază pe date sigure.

Teoria lui Stoll înfățișează un netăgăduit avantaj, ținând seamă de faptul că Shakespeare a fost mai întîi un om de teatru, și analizînd metodele lui de compoziție, potrivit esteticei scenei și necesităților acțiunii dramatice... Filosofia și transcendentalismul nu trebue să fie aplicate în critica operei lui Shakespeare.

Scriitorul acesta trebue considerat în funcție de viață, și Benedetto Croce avea, negreșit, dreptate cînd scria: „El nu cunoaște o altă viață decît viața de pe pămînt, viguroasă și pasionată, cuprinsă între bucurie și durere, și avînd în jurul și deasupra ei, umbra unui mister".

Misterul are un rol important la Shakespeare și judecînd dramele și comediile sale sub unghiul psichologiei, înseamnă să mărim acest mister. Dacă însă le examinăm, altminteri, precum spune Stoll, ținînd seamă de faptul că aceste piese au fost făcute spre a fi reprezentate, la o anumită dată, într'o anumită țară, și în fața unui anume public, vedem lămurită chestiunea.

Stoll are întru totul dreptate cînd afirmă că, la Shakespeare, situația nu derivă din caractere, căci aceste caractere au fost alcătuite spre a corespunde unei anumite situații. *Conflictul* nu este, ca la Racine sau Ibsen, un sbucium interior, ci o stare de fapte".

(Les Nouvelles littéraires, 30 Décembre 1933).

Programul actual al Germaniei

„Lichidarea afacerei Sarre și dreptul de a ridica armata sa de profesioniști, dela o sută de mii de oameni, la trei sute de mii. In ce privește chestiunea Sarre, întâmpină o puternică rezistență din partea Franței...

Dar înarmarea celor trei sute de mii de oameni înfățișează un surplus de două sute de mii de ostași profesioniști peste numărul actual. Sensul acestui deziderat este clar: Reichul vrea să aibă subofițeri. Cu privire la trupe, lucrul este mai simplu, deoarece asociațiile militare din prezent au fost atașate Reichswehr-ului. Avem de a face cu o creștere a armatei germane în proporții considerabile.

Europa se va preface că nu înțelege, ca să nu arate falitul complet al politicii sale...

Mai grav este al treilea punct din programul german. Hitler a cerut libertatea desăvârșită de acțiune în Rhenania, oferind un pact de neagresiune pentru zece ani... In fond, ideia germană țintește suprimarea tratatului dela Versailles și Locarno. Dacă Germania ar obține reînarmarea pe țărmul Rhinului, ar nega nu numai clausele dela Versailles, ci și pe cele dela Locarno, care îngăduiau garantarea securității la frontiera rhenană. Și în schimbul acestui lucru, ce oferă ea? Un pact de neagresiune pentru zece ani!

Așa dar, la ce servește Societatea Națiunilor, la ce a slujit Locarno sau pactul Kellogg, care pretindeau să garanteze o pace durabilă".

(1933, 27 Décembre 1933).

■

CARICATURA
ELECTORALE

DIALOG DE „SEZON"

— D-ta cu cine ai de gând să votezi ?
— Prefer să ți-o spun după alegeri.

IN ACTUALITATE

— Domnule doctor, te rog să mă narcotizezi.
— Da' ce ți-a venit ?
— Candidez la Senat și cred că ar fi mai practic să trec narcotizat prin operația electorală!

DECEMBRIE...

Electorul. — U!! ce ciudură!

LA SAINT-MORITZ

— Prefer frigul de-aci, frigurilor electorale din țară!

